PAULI OROSII

PRESBYTERI HISPANI

ADVERSUS PAGANOS

HISTORIARUM LIBRI SEPTEM,

UT ET

APOLOGETICUS CONTRA PELAGIUM DE ARBITRII LIBERTATE.

AD FIDEM MSS. ET PRAESERTIM COD. LONGOB. ANTIQUISS. BIBLIOTHECAE FLORENTINAE MEDICEAE S. LAURENTII,

ADJECTIS INTEGRIS NOTIS

FRANC. FABRICII MARCODURANI ET LUD. LAUTII,

RECENSUIT

SUISQUE ANIMADVERSIONIBUS NUMMISQUE ANTIQUIS PLURIMIS

ILLUSTRAVIT

SIGEBERTUS HAVERCAMPUS.

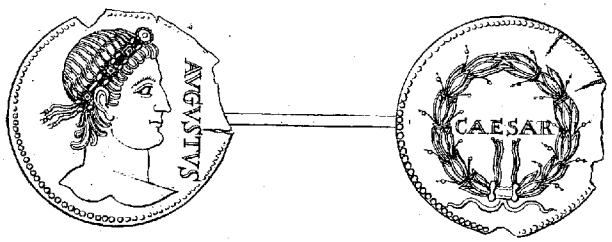

LUGDUNI BATAVORUM,

Apud GERARDUM POTVLIET, MD[illegible]

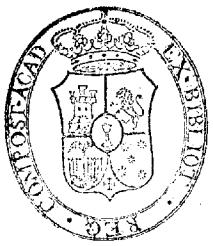
REG · MONAST · CAD · BIBLIOT

EXCELLENTISSIMO VIRO

NICOLAO GRIIS,

SERENISSIMO

REGI DANIAE, NORWEGIAE, ETC. ETC.

a Consiliis Status, ut & in suprema Curia Justitiae, Ejusdemque Majestatis

ad

ORDINES FOEDERATI BELGII

ABLEGATO EXTRAORDINARIO.

Quum olim Imperium Romanum, prout solent effoeta corpora, prae senio fatisceret, &, veluti magnae substructionum moles, carie & tempestatibus laesae, ruinam meditaretur, non eo superbus victo

quondam Orbe populus, quo oportuit, flexit lumina, ſed quam ſibi & votis & titulis Aeternam finxerat Urbem, inmutatis priſtinis ſacris, ira Deorum perire & antiquae gloriae ſupereſſe credidit. Novae religionis contagia non modo paſſim omnes inficere provincias, ſed & Veterem & Novam inplere Romam criminabatur: claudi cum Templis Deorum benevolentiam, ceſſare cum ſacrificiis & aruſpicinis praemonitiones Numinum, neque evitari poſſe pericula illisve occurri; quoniam negligerentur, quibus de iisdem majores ſui moneri ſolebant, praeſagia. Hic, qui inter Paganos audiebatur, inconditus ſermo in convicia erupit atrocius, poſtquam illa Orbis olim Domitrix, Italiae adhuc atque Imperii Occidentalis Domina, capta atque direpta a Gothis Roma eſt. Hanc Imperii cladem, has Orbis calamitates nomini Chriſtiano inputabat veteri ſuperſtitione tactum vulgus, & fremebant palam omnes Pagani, mala cuncta, velut agmine facto, inruiſſe in terras Imperii Romani, ex quo, abolitis veteribus Sacris & Deorum contemto Numine, ſolum Chriſti Nomen publice coleretur.

Contra hanc inſanam & caeca religione dignam opinionem, hortatu praeſtantiſſimi Hipponenſis Epiſco-

piſcopi Auguſtini, calamum ſtrinxit Oroſius, Hiſpanus natione, conditione Presbyter; non ut evinceret ſtultitiam tot Numinum colendorum, & vanitatem oſtenderet adorandi mortuos & inania nomina; vel ipſam religionum increparet turpitudinem; quod fecerant multi ante illum; ſed ut oſtenderet, nequaquam pejorem Orbis terrarum, vigente in eodem publico veri Dei cultu atque recepta religione Chriſtiana, eſſe conditionem, quam ſemper & paſſim atque ab initio fuerat. Introiiſſe enim mox poſt conditum hoc Univerſum, cum peccato primi hominis omnia in mundum mala; bella, rapinas, caedes, calamitates cujuscumque generis, & quidquid ſuperbus victor, vel inclementia caeli, tellusve fruges negans, dirae peſtes, incendia, ruinae & eluvies aquarum, miſeros & mortales perpeti cogunt. Quin & ipſam Romam iis, quibus numerabatur dives triumphis, temporibus, vix a malis, quae magno paſſim recenſet numero, quoquam tempore reſpiraſſe.

Totum hinc ſcriptionis genus, quod ſibi propoſuit Oroſius, in multiplici atque varia verſatur Hiſtoria, dum, a condito Orbe, per tria, quibus preſſus Orbis Terrarum fuit, Regna vagatus, Romani Imperii limites, fata & tempora metitur, quae

quae quibusque Conſulibus & in quibus Provinciis Imperii, imo in ipſa olim Roma acciderint mira, miſeranda, turpia, &, niſi fide digni adſerant Hiſtorici, incredibilia; ut inmerito quisquam praeſentia tum culparet tempora, niſi qui vetera neſciret, atque in lectione Scriptorum, qui illa, quae ſuis acciderant temporibus, diligenter literis mandarunt, penitus exſiſteret hoſpes.

Quare ſi extra belli pericula poſito non inſuave eſt certamina cernere ambigua, & ita, quibus ipſe careas malis, gaudere; non poteſt non jucunda eſſe rerum, quae vario eventu, magnis certaminibus, totisque viribus, a claris hominibus geſta ſunt, recordatio. Ad quas veluti in tabula inſpiciendas introducere nos ſolent Hiſtorici, quorum quotusquisque majori vel condimento ſermonis vel varietate rerum animos detinet, laudari atque adpeti ſolet; inter quos ſecundo in genere conſiſtere Oroſium nemo diffitebitur, dum totius Orbis ab initio ad ſua usque tempora clades & miſerias ſuccincte deſcribit atque per tempora apte diſponit.

Quae me inprimis cauſſa impulit, EXCELLENTISSIME & GENEROSISSIME VIR, ut hu-

hujus tam utilis Scriptoris Novam Editionem Tuo lubens conſecrem Nomini. Nam, licet in omni ſcriptorum genere, quae paucae ſuperſunt a negotioſo Munere, vacuas colloces horas, tamen ſaepe adfirmantem audivi, in nullis majori cum voluptate ponere, quam in Veteribus Hiſtoricis. Itaque his, inter reliquos ſelectiſſimos ex omni ſtudiorum voluptate libros, ſelecta cura congeſtos, merito prae caeteris Tua ſplendet Bibliotheca. Non tamen ut ſolo ornatu placeat, & laudatorum ad ſeſe trahat oculos, ſed ut Domini & Amicorum pateat uſibus, his quidem varia de cauſſa, illi, ut monita colligat & praecepta, in Splendido quod gerit Munere, veterum cum novis collatione facta, uſui futura; optimi enim conſultores Mortui; praeterea, ut, ubi feſſus a curis requiem captat animus, quaerat potiſſimum eam, non in inani aurium oculorumve voluptate, ſed in ſolida praeſtantium exemplorum atque ingeniorum admiratione.

Inter illos igitur, qui Vivos docere ſolent, Mortuos, Oroſio Noſtro locum ut des rogo, jam a ſeculo & quod excurrit, ab exteriori ornatu & typorum, qua hodie praeſtat Veterum Auctorum felicitas, nitore male habito, neque ſedula ſatis cu-

ra

ra ab reſiduis mendis purgato. Eum nos pro ingenii captu, & ductu vetuſtiſſimarum Membranarum, a capite ad calcem, cum cura recenſuimus, neque de externo habitu ut puderet, quantum a nobis fieri potuit, curavimus.

Excellentiſſ. Nomini Tuo

Lugd. Bat.
Kalend. Decemb.
1737.

ex addictiſſimis

SIGEBERTUS HAVERCAMPUS.

AD CLARISSIMOS

LUDOVICUM

ET

ANDREAM GUILLARDUM,

SPECTATISSIMAE INDOLIS ADULESCENTES
PATRITIOS,

LUDOVICI THIBOUST,

PARRHISIENSIS EPISTOLA.

QUI ſcriptorum monimenta accuratius introſpicere & ea veluti in librili ſolerter collocata perpendere accuratius laborarunt: aduleſcentes clariſſimi: eos eſſe commendabiliores praeſtantioreſque non minus vere quam prudenter animadverterunt: qui fidelibus hiſtoriarum monimentis res a majoribus inſigniter geſtas: conſiliaque admirabilia: ac rerum inopinatos eventus multiplici quadam exemplorum copia exſcripſere. Hiſtoria ſiquidem (quam Cicero, eloquentiae parens primarius, temporis teſtem: lucem veritatis: vitam memoriae; nunciam vetuſtatis appellat) ea miniſtrat affatim: copioſius ſuggerit, uberrime ſuppeditat, quibus homines, inſignes priſcorum mores aemulabundi ad beatam vitam reddantur & paratiores, & inſtructiores, culpabilia obſcoenaque factu vitabundi non reformident haec adeo, ſed fugiant, inſectentur, deſpuant. Neque enim poſteritati quiſquam exquiſitius conſulere poſſit, neque ea in publicum edere, unde ſibi omnis ordo, ſexus, aetas, vel majora litterarum adminicula, vel copioſiorem ad inſtruendos mores ſupellectilem ſponderit, quam hiſtoriam, id eſt magiſtram: & ducem bene, ac beate vivendi, de qua & rerum omnium peritia provenit: & ea documenta haurire queant homines, quibus vel publicis, vel privatis rationibus utilitas pariatur. Nulla ſiquidem, ulla ex parte, litteraria moni-

men-

menta licet reperiri, quae historiarum adminiculo non indigeant, ac earum vestigia non exosculentur. Nec jam legum latores praeterimus: qui mendose suum munus adimpleant, qui nec officium bene instituendae civitatis exequentur, nisi rerum gestarum narrationem plane tenuerint: ex ea singulorum mores veluti in exemplari: & humanae vitae speculo inspecturi, quos in unum contractos circumspicienter eliciant, tum denique electos, qui ad communem omnium utilitatem proderint, in medium proferant, atque promulgent. Sed & Philosophia neque de moribus praecepta explicare, neque de rerum domesticarum usu, ac de peritia tota reipublicae administrandae, constituendaeque sine multijuga exemplorum narratione agere satis possit; quandoquidem conducibilius, efficaciusque docendi genus per exempla, quam per documenta esse, nemo homo non novit. Natura enim comparatum est, ut excellentium virorum exemplis advocentur homines ad studium gloriae; & allecti, non nisi quae praeclara sint & honesta, vel imitari studeant, vel assequi. Usu quoque venit ut humanarum rerum vicissitudinem contemplabundi: flantem, reflantemque toties fortunam alterna velorum explicatione moderantur, ipsiusque variantis fortunae incursus solerter circumspiciant. Homines praeterea ab improborum vita absterreri, solo etiam metu vel dedecoris, vel supplicii satis constat. Itaque apud Plutarchum legimus hanc fuisse Lacedaemoniis consuetudinem, per festos dies, bene potos servos, infames cupedivoras, vinolentia dementatos, adducere inter convivia, quo vinosorum exemplo docerent adulescentes, quantum in se mali spurcissima ebrietas contineret. Quamobrem nihil conducibilius, nihil praestabilius historia, reperiri posse contenderim, & nullam esse facultatem, nullam disciplinam, quae ei velut bene vivendi magistrae non cesserit. Inter eos vero qui praestantissimum hoc scribendi genus tradidere, Paulum Orosium floruisse, ac de rebus humanis egregie meritum esse plane concesserimus, qui etsi conflictationes generis humani: cupiditates: & varios calamitatum eventus se scripturum pollicetur: nihilo tamen secius perpetuae historiae seriem, ab orbe condito, ad memoriam suorum temporum summa cum fide est complexus, pestilentias, terraemotus, inauditas vastationes, casus inexpectatos, atque portentosa rerum miracula pro sui operis instituto conserens. Neque eloquentiae laudibus caruit, cujus perspicua brevitas, succulentiore rerum narratione concinnata, gravibus quidem sententiis cumulatissima, & inevitabili distincta varietate splendescit, effuli-

effulgetque atque eo impellit lectorem, ut vix existimet tantum dicendi artificium contineri in hoc corpusculo. Alexander Aphrodiseus in suis problematis Physicam affert rationem, Cur brevi statura homines proceris ut plurimum sunt prudentiores: Nimirum quia constipata atque compacta illis est anima in universo corpore. Proceris vero in longitudinem distenta resolvitur. *Quod hoc suo carmine complexus est Papinius:*

Major in exiguo regnabat corpore virtus.

Quapropter Homerus Ulixem brevem, ac prudentem, Ajacem vero procerum, ac stolidiorem describit. In quod equidem problema, veluti in diverticulum non invitus transilui, ratus eandem afferri solutionem de prudentia nostri Historiographi, qui in hoc suo brevi opere res tot retroactis saeculis gestas ampliter describit, brevitatem neque obscuram neque jejunam observans, sed quae quanto suppressior est, tanto est prudentior, & luculentior. Enimvero ego ipse multis rebus subinvitatus, adulescentes spectatissimi, vos moneo, & hortor, ut praestantissimum hoc opus vobis nominatim dedicatum, hilari vultu, & serena fronte suscipiatis: multum inde jucunditatis multum emolumenti, nec minus beatitudinis reportaturi. Opus est enim non minus frugiferum, quam voluptificum, cui equidem annotatiunculas chartatim in marginibus adscripsi, & earum composui litterarium indicem, ut illis argumenta occurrerent scitu patentiora, hoc vero fierent faciliora repertu; fuit hic labor sane non injucundus mihi, existimanti hoc pacto operae precium facturum me, idque promulgaturum, quo vestra eruditio nonnihil adjuvaretur ad praeclarum & virtutis, & litteraturae fastigium adipiscendum. Valete & hanc operulam mei in vos amoris ac observantiae testem perenni studio confoveatis.

ILLUSTRI GENEROSOQUE VIRO

DOMINO GEORGIO A SEINA,

Ex inclyta & praeclara Comitum à Vittgenſtein familia, Metropolitanae Eccleſiae Colonienſis Canonico Archigrammateo, divorum Patrocli apud Suſatum haud ignobile Veſtphaliae oppidum, Gereonis, ac Apoſtolorum apud Coloniam item, urbem Ubiorum famigeratiſſimam, Eccleſiarum Archidiacono, Praepoſito, Domino & Patrono ſuo, quam plurimum obſervando, Joannes Caeſarius,

S. D.

Divus Aurelius Auguſtinus, vir praeter animi lenitatem, quam jam inde à prima adoleſcentia prae ſe tulit ſemper, ac perpetuo ſervavit, tum & praeter vitae ſanctimoniam, qua mox poſt ejus ad Chriſtianiſſimum converſionem, inclareſcere coeperat apud Deum & homines, ac deinde inſigniter claruit, dum vixit, magni ſane judicii fuit, cum in profanis & ſecularibus, tum in divinis praecipue & ſacris literis, quas, poſteaquam Chriſto in ſacro fonte nomen dederat, diligentiſſime ſcrutatus eſt, volvit atque revolvit, & in his elucidandis exponendisque non ſegniter verſatus innumeros prope libros à ſe ſcriptos poſteris reliquit. Hic (inquam) cum inter alia ſtudia quae tractabat, in manibus haberet componeretque grande illud opus, ſive volumen, quod de Civitate Dei inſcripſit, & in libros viginti duos digeſſit, quorum in prioribus quidem decem acutiſſime diſputat contra infideles, quos vulgo paganos vocant, & Chriſtiani nominis hoſtes, qui Romani imperii imminentem ruinam, ut quod per id temporis inclinare coeperat, Chriſtianae pietati fideique & religioni imputabant. In quibus, proinde libris vir ille graviſſimis certiſſimisque ex probatis Hiſtoriarum Scriptoribus deſumptis teſtimoniis, illos confutat atque convincit, imo luculentiſſime oſtendit demonſtratque, non novum fore, aut etiam pro miraculo habendum, Romanum

im-

imperium desiturum aliquando, aut certe inclinaturum: cum clarissime constet, apud Historiarum Annaliumque, imo & Chronicorum scriptores, ab eisdemque memoriae proditum sit, regna & imperia subinde vel subversa funditus, vel translata fuisse: ut si quis exempla petat, Assyriorum, Medorum, Persarum, Macedonum sive Graecorum, etiam sub falsa illa religione, quae diu ante Christi Salvatoris nostri adventum universum pene orbem occuparat atque illuserat. Quae nimirum quid aliud (quaeso) fuit, quàm falsorum deorum, sive verius daemonum, cultus exitiosissimus? Caeterum ne impiis illis & blasphemis Christianae religionis osoribus & conviciatoribus supereresset quicquam, quo suam illam vafritiam & versipellem malitiam ac maledicentiam adversus Christianos ipsos praetexerent, imo vel toti demum orbi patesceret, sanctissimi ejus viri tam pium institutum non esse frivolum, inhortatus est idem vir Paulum Orosium Presbyterum, virum, per ea tempora sibi apprime familiarem, & in lectione Historiarum exercitatissimum, ut ab orbe condito Historias contexere aggrederetur ad sua usque tempora, unde tandem maledici illi homines vel inviti intelligerent cognoscerentque non Christianam religionem in causa esse, quod jam tum Romanum imperium inclinare videretur, sed hominum potius gravia horrendaque scelera atque flagitia, idque haud dubie divina providentia sic disponente & moderante omnia pro suo nutu ad communem semper humani generis salutem, ejusque emendationem. Orosius igitur tanti viri hortatui seu potius praecepto (ut & ipse de se in operis sui praefatione ingenue testatur) non illubens paruit, tametsi id sibi difficile adinodum fore sentiret, ac protinus aggressus Historias conscribere, per libros septem ab origine mundi exorsus, collectis undique (ut est verisimile) Annalibus, adjutusque proculdubio, quos ante se habuit, Historicis minime vulgaribus, eos ipsos libros septem in opus redegit, profecto ut non inelegans, ita nec caeteris Historiarum scriptoribus longe postponendum: quin eisdem in hoc fortassis praeferendum, quod ubique autor ipse in toto opere illo suo, cum rerum gestarum narratione, temporum annorumque collationem, supputationemque conjunxit; Quatenus non parvi refert, eum, qui res diversis gestas temporibus cognoscere studet, temporum quoque ipsorum, quibus res illae gestae sunt, certam simul rationem observationemque habere. Quod quidem opus quia jam aliquoties excusum extitit, sed mendis interim non paucis scatens, licet toties tentatum ab his emaculari repurgarique: nunc de-

mum cura & expensis magistri Gotfridi Hittorpii civis Colonienſis non infimi ordinis, viri me hercule & industrii & honesti, sed recognitum prius non parva diligentia, partim nostra, partim aliorum quorundam, & ab restantibus mendis repurgatum, in lucem iterum prodit, multo sane aliter quam hactenus, simulque & typis admodum plausibilibus excusum. Caeterum hanc nostram in hoc navatam lucubrationem atque operam, cum jam circumspicerem mecumque cogitarem, cuinam ex principibus viris nuncuparem dedicaremque, ut cujus tutela niteretur, tua mihi cum primis gratia in mentem venit, inclyte ac generose Comes, nec id quidem sane ab re. Quippe cujus favorem & benevolentiam saepius in me expertus sum, non absque fructu & commodo aliquo meo. Itaque ut gratitudinem saltem aliquam erga te meam & animi erga te mei propensionem, nunc tandem vel utcumque declarem ostendamque, (Nam id in votis jam dudum habui vir cordatissime dignissimeque) hoc tuae grátiae ac munificentiae in praesentia munusculum offero dedicoque: nec dubito quin tua erga me benevolentia, illud quantulumcunque sit, aequo benignoque animo sit acceptura, ut qui soleas pro tua prudentia, non ad rem quae donatur offerturve, sed ad animum potius quo donatur offerturque, respicere. Quod tamen ubi jam pro comperto habuero, non est quo non ipse mihi nomine gratiae tuae gratulari merito debeam. Bene valeat tua Gratia. Coloniae, pridie calend. mensis Augusti.

R E.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO,

Domino Quirino, Dei & Apostolicae sedis gratia episcopo Cyrenen. Reverendissimi ac Illustrissimi principis & Domini nostri

D. HERMANNI,

Sanctae Colonien. Ecclesiae Archipraesulis, & Sacri Rom. Imperii per Italiam Archi-Cancellarii, principis Electoris, Vuesphaliae & Angariae ducis, Legatique nati &c. in pontificalibus Vicario generali, Gerardus Bolsuinge Reckelinchusensis Salutem.

CUM multi sunt hodie; Reverende Pater idemque doctissime Praesul, qui in restituendis veterum monumentis, de re literaria certatim bene mereri studeant, tum vel in primis in eorum albo est vir candidissimus juxta atque optimus GODEFRIDUS HITTORPIUS, *qui nunquam non aliquid veterum elucubrationum suo impendio vel purgatius vel elimatius in lucem profert: Atque adeo nuper mecum egit, ut Paulum illum Orosium cum veteribus ac manuscriptis exemplaribus collatum, à tot mendorum myriadibus pro viribus vindicarem: quibus quidem hactenus vel somnolentia, vel ignavia seu mavis inertia tum scribarum, tum chalcographorum adeo mutilatus, corruptus, ac deturpatus fuerat, ut vel doctos nedum rudiores à sui lectione merito deterreret. Neque id mehercule, quantum ad autorem attinet; sinistro judicio: siquidem unus ille Orosius, vir ut apparet omnium bonarum literarum etiam divinarum peritissimus, is est cui vel soli in historiis merito fides haberi debeat. Quippe qui homo Christianus, sano integroque judicio praeditus, adhaec nulli privatim factioni addictus, nulli nationi seu genti deditus, ex optimis quibusque historiis ac annalibus jam inde ab exordio humani generis conscriptis, divo quoque Augustino autore negotiumque id ei injungente (nam utrique eandem scribendi causam fuisse constat, Augustino libris de Civitate Dei* XXII, *Orosio his septem falsas paganorum seu ethnicorum suspiciones ac calumnias depellenti) ea collegerit, sedulaque opera ad posteros transmiserit, quae citra controversiam ab omni*

af-

affectu vanitateque secluſa prorſus atque ſejuncta viderentur, adhibitis paſſim & in loco optimis ſaluberrimisque Chriſtiani pectoris condimentis, quae pium ac cordatum lectorem non minus profecto, quàm ipſae hiſtoriae juvabunt. Accedit his quoque quod optimi hujus viri beneficio res profecto innumerae & haud quaquam ſpernendae clarius nobis dentur pervideri: quarum ſcilicet perditis archetypis vix alibi hodie veſtigium ſupereſt. Quod genus ſunt multa quae optima fide ex fideliſſimis Livianae induſtriae monumentis, jam olim injuria temporum ſeu potius ignavorum hominum deperditis, fideliſſime tranſſumpſit. Porrò ſi cui per alias forte occupationes liberum non ſit omnes omnium hiſtorias evolvere, hic habet velut abſolutum compendium, ſelectiſſima quaeque magisque neceſſaria ex omnibus complectens, quod quidem cunctarum hiſtoriarum inſtar eſſe poſſit. Hiſtoriarum vero ἐγκώμιον *pro merito celebrare ut mearum non eſt virium, ita hic locus minime admittit, tantum detrectatores unius Ciceronis dicto veluti fuſte comprimam:* Ignorare, *inquit*, quid antequam natus ſis actum ſeu geſtum ſit, hoc eſt ſemper eſſe puerum. *Jam vero quantum olei laborisque huic auctori reſtituendo impenſum ſit, nemo pervidebit judicabitve exactius, quam qui hoc exemplar cum prioribus quibusvis etiam tam ſcriptis quam impreſſis contulerit. Nam quid recenſeam ſeu mavis ſubjiciam centum amplius verſus, mutilata ſenſus integritate, paſſim intermiſſos? quorum tamen, ne quis vanum me putet, è multis paucos indicabo. Itaque conferaturinitium capitis tertii libri* II. *ubi ea verba deſiderabantur:* Cui ſucceſſit, ut dixi, uxor ſua Semiramis, quae cum & ipſa XLII. annis regnaret *&c. Item cap.* XVII. *ut alia tranſeam, libri* V. *ſex plus minus verſus nulla alioqui conſtante ſententia requirebantur, nempe ibi:* Die dicta à ſuppoſitis ejuſdem factionis judicibus, per ſcelus innocens Metellus damnatus, in exilium cum totius urbis dolore diſceſſit. *& quae ſequuntur uſque,* infamibus auſibus. *Itidem cap. ſequenti ejuſdem lib. non minus tres praetermiſſi fuerant, ibi:* Namque ita ut attoniti timore hoſtium ſteterant, alii ſtirpibus, alii ſaxis reclines, alii armis ſuis innitentes &c. *Quid dicam de tot millibus verborum vel reſtitutis vel in locum repoſitis? Ad quam quidem rem non parum momenti nobis attulerunt tria vetuſtiſſima exemplaria ſcripta, quorum unum vix hodie notis aut legibilibus literarum figu-*

ris

BENEVOLO LECTORI

S. D.

SIGEBERTUS HAVERCAMPUS.

Reverſis literis, inter Veteres Auctores, quos Artis Typographicae principes & promotores primi in publicam lucem miſerunt, fuit PAULUS OROSIUS. *Cui ea tum contigit felicitas, ut, antequam exiret ſaeculum decimum quartum, tribus diverſis locis, haud mediocri ornatu prodiret, ipſoque anno milleſimo quingenteſimo quartum typis traderetur. Primum inter has Editiones, quas, huic Scriptori intentus, mihi dudum felici genio, nam in hiſce quoque caſus & fortuna multum poteſt, comparaveram, locum tribui Editioni Italae, admodum, ſive literarum nitorem, ſive chartae elegantiam ſpectes, luculentae. Quamvis neque urbis, in qua inpreſſus ſit liber, neque typographi nomen, neque denique annus, quo in lucem exierit, vel in capite vel in fine adſcribatur, Vicentiae tamen prodiiſſe inter Eruditos conſtat. Ut enim emendate legeretur, huic Editioni praefuit Aeneas Vulpes, cujus & patria & dignitas, ex quibuſdam lineis, quae literis majuſculis è regione primae paginae ipſius Oroſii leguntur, adparet. Inſcriptio, quae quadratum efficit ibidem laterculum, haec eſt :* Scias velim, humaniſſime Lector, Aeneam Vulpem Vicentinum, Priorem Sanctae Crucis, adjutore Laurentio Brixienſi, Hiſtorias Pauli Oroſii, quae continentur hoc Codice, quam accuratiſſime potuit, caſtigaſſe. Cui non inprobando ſane labori ſi quid ex ingenio tuo, vel melius vel aptius addendum putabis, id honore ejus integro facias obſecro, quod eſt non ingrati animi officium. *In extrema libri pagina haec leguntur,*

Bartholomaeus Paiellus, Eques Vicentinus in D. Oroſium.
Ut ipſe titulus margine in primo docet:
Oroſio nomen mihi eſt.

Librariorum quidquid erroris fuit:
Exemit Aeneas mihi.
Meque inprimendum tradidit non alteri,
Hermanne, quam soli tibi;
Hermanne, nomen hujus artis, & decus:
Tuaeque laus Coloniae.
Quod, si situm Orbis, sique nostra ad tempora,
Ab Orbis ipsa origine,
Quisquam tumultus bellaque & caedes velit
Cladesque nosse, me legat.

Ex quibus jam non modo Corrector libri, Aeneas Vulpes Vicentinus, agnoscitur, sed & Editor Hermannus Colonienſis. At, quae hanc in Italia subsecutae sunt Editiones, omnes in extremo libri, tacito tamen Bartholomaei Paielli nomine hos exhibent versus, quamvis alia in urbe, Venetiis scilicet, atque apud alios typographos iupressae sint. In errorem inde inductum fuisse Clariss. Fabricium (praeeunte tamen Clerico, quem citat) facile colligas, dum Tomo I. Bibliothecae Latinae p. 736. commemorat antiquissimam Editionem Basileënsem ab Aenea quodam recensitam ac excusam apud Leonhardum, carentem indicio anni, sed quam facile adpareat diu ante finem saeculi decimi quinti prodiisse. *Omnibus vero Editionibus, quae quidem post illam Hermanni Colonienſis prodierunt, precario illi versus & commendatio a cura Aeneae Vulpis adjiciuntur, quum in plurimis ab ejus correctione & lectione discedant. Hermannus ille Colonienſis a patria dictus fuit, aliud enim cognomen habuit, neque Coloniae, aut alibi in Germania, sed in Italia, Vicentiae aliisque in locis libros suos inpressit, prout patet ex Annalibus Typographicis Clariss. Michaëlis Maittaire, Tom. I. p. 136.* VICENTIAE, *inquit*, Hermannus LEVILAPIS Colonienſis, expensa Antonii, Gerardi, Joannis, Petri & Bartholomaei fratrum, & filiorum quorumdam S. Zanoti de Placentia civium Veronae. Benedicto Trevisano & Angelo Michaële praesidibus. *Sed & Levilapidis cognomen per idiomatis transmutationem adsumtum ab Hermanno fuit, aliter enim ex vernacula ipsi lingua sonabat. Discimus id ex eodem Mich. Maittaire libro; nam,*

quem

quem is p. 33. *itidem Hermannum* Levilapidem *vocaverat, patrio nomine Liechtenſtein adpellat, p.* 108. *his verbis.* Aeneas Vulpes Vicentinus, Prior Sanctae Crucis, adjutore Laurentio Brixienſi, Pauli Oroſii Hiſtorias caſtigavit, quas Hermannus Liechtenſtein typis mandavit, anno tamen non indicato. *Sed & utramque cognominis adpellationem repoſitam, urbes in quibus, annos quoque quibus libros ſuos edidit, annumque mortis ejus ex eodem libro cognoſcimus Tom. I. p.* 224. HERMANUS Levilapis Colonienſis, Vicentiae. (Expenſis Antonii, Gerardi, Joannis, Petri & Bartholomaei fratrum, & filiorum quorumdam S. Zanoti de Placentia, civium Veronae. 1475.) 1476. Hermanus de Levilapide, expenſis Nicolai Petri de Harlem de Hollandia Almani. 1477. Hermanus Liechtenſtein (vel *Lichtenſtein* Colonienſis. 1478. 1479. 1480. Tarviſii. 1477. Venetiis. 1483. 1484. 1486. 1487. 1488. 1490. 1493. 1494. quo anno deceſſit. Vide Vincent. Specul. 1494.

Incepit igitur hic Hermannus annum editi libri ſignare circa a. 1475. *unde patet vetuſtiorem eo anno Oroſii, ab eodem vulgati, eſſe Editionem, quare illam paſſim in Notis primam & principem adpellavi; quamvis de principatu ſeu antiquitatis praerogativa litem illi movere poſſit alia Oroſii Editio, quae anni notam exhibet, neque a diligentiſſimo Viro in Annal. Typogr. quamvis rariſſima inventu, praetermiſſa fuit, qui eam recenſet Tom. I. p.* 305. *Impreſſus is liber eſt Germano-Gothico charactere Auguſtae a.* 1471. *per Johannem Schuszler. In hac Editione, quae reliquas Veteres Editiones omnes bonitate praecedit, atque ex optimo Codice MS. ſumma fide expreſſa fuit, ipſius Oroſii Prologo haec praefixa leguntur.* Pauli Horoſii Hiſtoriographi, diſcipuli ſancti Auguſtini Epiſcopi, viri Hiſpani generis eloquentiſſimi, adverſum Criſtiani (*ſic*) noīs (*ſic*) querulos Prologus in libros ſeptem. *In extremo autem fine libri haec exſtant:* Beati Pauli Horoſii Presbyteri Xp̄iani (*ſic*) noīs querulos libri numero ſeptem finiunt feliciter, per Johannem Schuszler, florentiſſimae Urbis Auguſtae concivem inpreſſi. Anno a Partu Virginis Mariae ſalutifero milleſimo quadringenteſimo & ſeptuageſimo. Circiter Junii nonas ſeptimas.

Tertio deinde prodiit Oroſius Venetiis Opera Octaviani Scoti a. 1483.

In cujus Editionis fine haec inveniuntur. Pauli Oroſii, viri clariſſimi, ad Aurelium Auguſtinum Epiſcopum & Doctorem eximium libri ſeptimi ac ultimi finis. Impreſſi Venetiis, opera & expenſis Octaviani Scoti Modoeſienſis. Anno ab incarnatione Domini MCCCCLXXXIII. tertio Kalendas Sextilis, Joanne Mocenico inclito Venetiarum Duce. *Literis haec editio rubeis & pictis, prout & prima Editio in fronte & initio capitum ſuperbire ſolet. Poſt illas prodiit iterum Venetiis* opera & expenſis (*ut pariter in fine legitur*) Bernardi Veneti de Vitalibus. Anno ab incarnatione Domini MCCCCC. die XII. Menſis Octobris. Regnante Domino Auguſtino Barbadico.

Ab eo tempore ſaepiſſime prela fatigavit Oroſius, & quidem Pariſiis primo impreſſus fuit per Johannem Barbier, impreſſorem nec non librarium juratum, ut ſe vocat, anno ab incarnatione Domini MCCCCX. *die* XIII. *menſis Novembris. Dein ibidem* 1524. *apud Johannem Parvum typis Petri Vidovaei, edente Sebaſtiano Mengino.*

Colonienſes deinde plus ſemel hunc Auctorem recuderunt, praeſertim anno 1526. *cujus editionis haud levem curam habuit, qui praefatus ad eamdem eſt, Gerardus Bolſuinge. Excudit, ut in fronte libri dicitur, Eucharius Cervicornus, inpenſis vero, ut in ultima docemur pagina,* M. Godefridi Hydorpii, civis Colonienſis, menſe Junio. *Hittorpium idem ſeſe vocat in Editione Colonienſi, quae prodiit ex Officina Jaſparis Gennepaei, anno* 1542. *& quam procuravit Joannes Caeſarius, cujus Praefatio eidem Editioni praefixa legitur. In extremo ejus libri haec exſtant:* Inpenſa & aere M. Godefridi Hittorpii, civis Colonienſis, Menſe Auguſto. 1542. *Haec Editio nobis paſſim Hittorpiana vocatur, prior vero Bolſuingiana. De Bolſuingio mihi pauca comperta ſunt, Joannes Caeſarius autem Juliacenſis Germanus fuit, plurima ab anno* 1520. *uſque ad* 1540. *Coloniae paſſim apud Eucharium Cervicornum impreſſa edidit, praecipue C. Plinii Naturalis Hiſtoriae opus univerſum anno* 1524. *a plurimis, ut titulus refert, mendis repurgatum. Prae reliquis vero medicinam Oroſio praeſtitit Franciſcus Fabricius Marcoduranus, vir multis in rempublicam literariam meritis clarus. Hic novam Oroſii Editionem, Notis illuſtratam, adornavit anno* 1561. *ſecundo deinde emiſit anno* 1573. *& denique tertio anno* 1582.

1582. *Triginta tribus post annis Andreas Scottus, notum apud Eruditos nomen, & ipse Orosium publicavit. Nihil autem de suo addidit, sed praeter Fabricianas Notas adjecit excerpta ex Adnotationibus Ludovici Lautii, Belgae, Presbyteri Gandensis. In hac postrema Orosii Editione, quae reliquis hactenus praestare visa fuit, plurima deprehendi errata, quae incuriosos oculos arguunt illius, qui isti curae praefuit. Neque ipse Fabricius, quamvis egregie in Orosio emendando & illustrando versatus fuit, omne punctum tulisse visus est, quod sibi nimis in eo auctore indulserit, teste Barthio Adversar. lib.* XXXVI. *cap.* 17. *Quare merito jam pridem judicarunt Viri Docti, mereri Orosium, ut denuo majori cum cura ad MSS. exemplaria recenseretur; praesertim quum ab anno* 1615. *quo in publicum exiit Andreae Scotti Editio Moguntina, nullo ex Viris Literatis manum admovente, adeoque plus centum & viginti annis, in tanto veteres Auctores ad prela revocandi ardore, jacuerit Orosius, cujus tamen tot antea se invicem exceperant Editiones, & tam varia, atque multiplex, & prorsus necessaria exsisteret Historia.*

Haud igitur contentus prioribus & priscis illis, quae omnes ad manum mihi fuere, Editionibus, auxilium praesertim a MSS. Codicibus petendum existimavi, cujus generis undecim quum nactus essem, satis me instructum putavi. Quinque ex iis suppeditavit mihi Bibliotheca quae Leidae sive Lugd. Bat. est, tres Florentina, unum Ultrajectina. Ipse quoque unum possideo, & denique collationem Codicis antiqui, summa cura a Clariss. Jacobo Gronovio institutam, nactus fui. Hujus mihi copiam fecit dignissimus illo patre filius Abrahamus Gronovius, eumque Codicem cum tertio ex Lugd. Batt. plurimum convenire deprehendi. Codex meus in pergameno per columnas scriptus, ex Bibliotheca Hulsiana quondam coëmtus, optimae est notae, mihique plurimum profuit. Ultrajectinum magna industria contulit Otto Arntzenius, Scholae Goudanae nunc Moderator indefessus: Est quidem is Codex ex recentioribus & valde mendosus, sed habet tamen lectiones quasdam in quibus cum optimis conspirat. Inter quinque MSS. quos Academiae, quae Lugduni Batavorum est, Bibliotheca suppeditavit, unus servatur in Legato Perizoniano, inscriptus de Orchestra Mundi, *& scriptus in Charta anno* 1463. *adeoque valde recens, sed tamen valde bonus &*

qui Scriptor, quamvis neque aurea neque argentea Latinitatis aetate floruit, & vix in aerea sibi locum retineat, nonnunquam quoque, pro seculi sui captu, anilibus fabulis, ut de vestigiis rotarum, quae reliquerint conspicienda adhuc Aegyptiorum persequentium currus, abripiatur; tamen, quum ob ipsius Operis multijugem Historiam, non inutili brevitate congestam, & ad temporum rationem Consulesque Romanos sollicite digestam, tum propterea quod integris, quos frustra jam quaerimus, magnis Historiarum & Annalium Scriptoribus, atque in eo genere principatum tenentibus, sit usus, plurimi apud omnes Eruditos haberi solet.

De vocabulo Hormesta, *quod Codices quidam Orosii libro dant, pro quo* Orchestram *alii reponi volunt, inspici potest Jo. Albertus Fabricius Bibl. Lat. lib. IV. cap.* 3. *sive Tomo III. p.* 537. *qui plures ibidem citat Viros Doctos; qui de eo vocabulo disseruerunt. Mihi vero omnium rationes perpendenti, neutrum ex hisce genuinum videtur. Quum enim in quibusdam exemplaribus* de ormesia mundi *scriptum inveniatur, id nihil aliud esse existimo quam corruptum, ex verbis* de miseria mundi, *& hunc verum esse titulum; quoniam ad illum toto suo opere adludit auctor, qui nullam aliam ob caussam septem hos libros, hortatu Augustini, conscripsit, nisi ut ostenderet* † *Miseriam Mundi una cum peccato esse natam, neque cum Christiana religione in imperium Romanum introiisse, sed ab antiquissimis temporibus per universum terrarum Orbem viguisse, neque unquam in imperio Romano, quum vel maxime floreret, defuisse.*

Libellus Orosii, qui inscribitur Apologia, sive de Arbitrii Libertate contra Pelagianos, proprie ad Historias ejus non pertinet, sed a Fabricio in altera, quam adornavit Editione, adjectus, deinceps in reliquis quoque adparuit. Quare noluimus ut a nova hac abesset, praesertim quum insigne ejus temporis sit monumentum, & ex Pelagii, quae perierunt, scriptis, excerptas habeat portiunculas, ex quibus feralia ejus viri dogmata cognoscuntur. Vale.

† Lib. I. cap. I. p. 6. *Ego initium miseriae hominum ab initio peccantis hominis ducere instituí* &c.

AD

ris deſcriptum bibliotheca majoris Eccleſiae Colonien. ſuppeditavit. Atqui quanti negotii res fuerit in tanta codicum variegantia ſeu diſſidentia, ubi ſcripti ab impreſſis, & utrique inter ſe quam maxime diſcordabant, judicare quid eradendum ſeu relinquendum, quidve etiam ſubſtituendum fuerit, vix quiſpiam niſi ipſe expertus credat. Praeterea cui ignotum, quam indocte ne dicam foede per ὄρον λύρας quondam hic liber fuerit in capita diſſectus? adeo, ut non ſolum nullo habito reſpectu diverſarum rerum aut hiſtoriarum, verum non raro in mediis periodis, imò ſenſuum interim clauſulis orationes divaricarit atque ſejunxerit, rurſumque ubi maxime diſſepienda disjungendave fuerant, concluſerit ac conglutinarit. Tum quam inſulſa quaeſo & inepta nihilque ad rem pertinentia adjecerat argumenta? Poſtremo quam perperam quam nullo judicio hactenus idem hic liber circumferretur diſtinctus, neminem credo eſſe, qui modo legerit, qui ignoret. Quibus omnibus ſi quid noſtra opella ſedula magis quam efficaci ſubventum eſt, cum ſtudioſi velim omnes aequi bonique conſulant, tum quicquid hoc fuit laboris tibi, Praeſul integerrime, dicatum, eo vultu animoque accipias, quo olim Perſarum ille rex Artaxerxes pauperculi cujuſdam frivolum quidem ſed ſimplex munus, nempe aquam complicatis manibus è proximo flumine hauſtam ſertur ſuſcepiſſe, voluntatem ac animi propenſionem, non rem ipſam permetiens. Valeat Reverentia tua feliciter. Coloniae, Anno M. D. XXVI. *ipſis idibus Junii.*

AMPLISSIMO ORNATISSIMOQUE

VIRO,

D. JOANNI VLATTENO,

Praepoſito Aquenſi, Cranenburgenſi, & Carpenſi: Illuſtriſſ. Principis Guilielmi Ducis Jul. Cliv. Mont &c. Cancellario, Patrono ſuo, Franc. Fabricius Marcoduranus

S. D.

CUM omnes, qui res à ſe vel inventas primum, vel deinde excultas ac illuſtratas litteris conſignarunt, bene de poſteritate ſunt meriti, vir ampliſſime: tum haud ſcio an ulli melius, quam qui res geſtas hiſtoriae mandarunt, memoriaeque propagarunt. Magni fiunt, ut merito fieri debent, quae graviſſimi viri Socrates, Plato, Ariſtoteles, aliique Philoſophi de appetenda virtute, aſpernandaque vitioſitate literis prodiderunt: quae tamen Herodotus, Thucydides, Theopompus, Ephorus, & caeteri hiſtorici monimentis annalium conſignarunt, majorem vim ad res praeclaras ſectandas, contrariasque declinandas habere, nemo inficias, opinor, ibit. Illi enim quid agere homines debeant, hi quid praeclare egerint, docent: illi de colenda juſtitia, fortitudine, temperantia multa praecepta dederunt, hi, quis juſtè, fortiter, moderate vixerit, demonſtrant. Neque vero qui ad juſtitiam hortabitur, plus Socratica ratione, quam Ariſtidis, Fabricii, & aliorum documentis efficiet. Recte igitur Antonius apud Ciceronem hiſtoriam ſuis laudibus exornans, eam MAGISTRAM VITAE nominat. eſtque magna gratia rerum geſtarum ſcriptoribus habenda, qui ſuo ſtudio effecerunt, ut rebus praeteritis cognoſcendis, quid in vita hominum laudetur aut vituperetur, quid probetur aut offendat, tanquam in ſpeculo intueremur. Quanquam non eodem loco omnes, qui hiſtorias ſcripſerunt, habendos, neque eandem utilitatem ex omnium illorum ſcriptis expectandam, nemo rerum adeo ignarus, aut à literis ita alienus eſt, qui neſciat. Sed cum eorum alii rerum priſcarum narratione, aures tantum quaſi voluptate quadam perfundere, verborum

rumque illecebris captare voluerint, alii res ſapienter, juſte, pie, fortiter, moderateque geſtas, ſint ſplendida & illuſtri oratione perſecuti: alii neglecto verborum ornatu res, utiles illas quidem, ſed orationis luminibus non illuſtratas propoſuerint: deligendi ſunt inprimis omnique ſtudio evolvendi, qui non modo linguam excolere, verum etiam pectus plurimarum & maximarum rerum copia inſtruere poſſunt. Quod ſi tamen eos non aſpernamur, à quibus praeter verborum ornatum nihil omnino ſuppeditatur, certe valde lauti ſunt, qui ab illis abhorrent, qui brevi ſimplicique oratione res cognitione digniſſimas comprehenderunt. praeſertim ſi conſtet, eos veritatis cancellos ita ſibi circumdediſſe, ut extra illos nunquam ſint egreſſi, nulla gratia, nulla ſimultate in ſcribendo ſint permoti. Quod quidem ut de PAULO OROSIO *in hoc tempore pluribus verbis planum faciam, neceſſarium eſſe non arbitror: ſed ea quae adoleſcentes de hoc noſtro auctore ſcire laborabunt, minime praetermittam. Vita ejus deſcripta breviter à Gennadio in Catalogo illuſtrium virorum extat: quae etiam in ſcriptis exemplaribus initio Hiſtoriae invenitur, ſicut à nobis eſt edita. Fuit is Chriſtianus, in Hiſpania natus & educatus, ſed diſcendi cupidus, ſuos patriamque reliquit. atque ut ea, quae in religione enodatius ſcire cupiebat, plane cognoſceret, in Africam ad Aurelium Auguſtinum trajecit. Fuit hoc circa annum Chriſti* CCCC. *cum apud Auguſtinum eſſet, conſuluit eum de Priſcillianiſtis, & de quibuſdam Originis ſenſibus. Cui conſultationi ille reſpondit libro, qui extat ad Oroſium contra Priſcillianiſtas & Origeniſtas. Capitur interim Roma à Gothorum rege Alarico, & magnam Romani cladem accipiunt: cauſamque hoſtes Chriſtianae religionis in eam conferunt; adverſus illos tum Oroſius Auguſtini juſſu hos ſeptem libros Hiſtoriarum conſcripſit. De quibus Gelaſius primus cum* LXX. *Epiſcopis ſententiam tulit, ejusque decreti verba ſunt haec:* Oroſium, virum eruditiſſimum, collaudamus, quia valde neceſſaria adverſus paganorum calumnias ordinavit, miraque brevitate contexuit. *Auguſtini deinde conſilio; ut ipſe ad Evodium ſcribit, Oroſius Bethleemum ad Divum Hieronymum profectus eſt, cum hac ejus commendatione:* Ecce venit ad me religioſus juvenis, catholica pace frater, aetate filius, honore compresbyter noſter, Oroſius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans ſtudio, utile vas in domo Domini eſſe deſiderans, ad refellendas falſas perniciosasque doctrinas, quae animas

Hiſpanorum multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius trucidarunt, &c. *Non hic commemorabo, quam ſaepe, quamque libenter homines eruditi, hujus ſcriptoris auctoritate & teſtimonio utantur, quam multarum rerum memoria in* OROSIO *extet; quae apud alios poſt tantam Livii, Taciti, atque aliorum hiſtoricorum jacturam factam non inveniantur. hoc dico, dolendum fuiſſe, tanti viri tam fructuoſam hiſtoriam adeo mendoſe hactenus in manibus verſari. Contulerat eam cum aliquot manuſcriptis exemplaribus ante annos* XXXV. *Gerardus Bolſuinge: laboravit deinde in eadem emendanda doctiſſ. Vir Joannes Caeſarius: ſed profecto neceſſe eſt, ut vel eorum exemplaria non fuerint diligenter ſatis deſcripta, vel ipſi parum accurate opus perſpexerint. Tot menda relicta ab illis deprehendi, poſtquam eorum libros cum tribus manuſcriptis conferre coepi. Neque vero ſatis habui vetuſtos libros ad hujus tam praeclarae hiſtoriae emendationem advocare: ſed cum jampridem, multorum Graecorum & Latinorum Auctorum collatione, didiciſſem, ipſos libros ſcriptos multis ſaepe mendis foedatos eſſe, conduxi, & quaſi convocavi in unum locum omnes, quos de his rebus, quas Oroſius attigit, ſcripſiſſe aliquid potui recordari. Qui autem illi, & quot fuerint, ex* ANNOTATIONIBUS *noſtris apparebit: in quibus non tantum hanc editionem fulcire, ſed & Hiſtoriam Romanam illuſtrare ſum conatus: ut adoleſcentes, qui cuperent ea, quae* OROSIUS *breviter complexus eſt, plenius cognoſcere, hac noſtra admonitione inſtructi ſcirent, unde illa eſſent petenda, eorumque lectione ſitim ſuam explerent. Atque hoc quidem ego magno conatu ſtudioque egi: quid vero ſim conſecutus, aliorum judicio lubens permitto. In quibus unus tu, Patrone ampliſſime, es mihi inſtar omnium. Tua mihi benevolentia, tuum judicium harum vigiliarum fructus erit uberrimus. Habui equidem in hujus laboris non modo ſuſceptione, verum etiam molitione ac perfectione, publicam juventutis utilitatem mihi propoſitam, ſed in te ipſum ſimul, cum* OROSIO *operam darem, cum grata quadam beneficiorum tuorum in me recordatione ſpectavi, nec id ſine cauſa: Si enim ab eo tempore, quo me primum complexus es, tibi omnia, quae à me proficiſcerentur, deberi ſtatui, quanto cumulatior nunc ea voluntas eſſe debet, poſtquam filium meum à ſacroſancto baptiſmate ſuſcipere maximâ benevolentiae ſignificatione voluiſti? Quod neceſſitudinis vin-*

culum, quando Iustiniani Imperatoris sanctione arctissimum habetur, ego illo gravissimum onus observantiae mihi impositum statuo. Cujus testem Orosium hoc tempore ad te mitto: quem in tuo nomine merito apparere existimo, quod tu, qui summam istam prudentiam, qua in altissimo dignitatis gradu positus, patriae tranquillitati bene consulis & praesides, te Historiarum cognitione à prima aetate inchoasse, aluisse, auxisse, ac confirmasse meministi, ne nunc quidem, cum per gravissimas Reip. occupationes licet, historicorum lectionem refugere consueviſti: quod cum non cognoscendi, sed recolendi gratia facias, nulli commodius leguntur, quam qui ἐν ἐπιτομῇ *res gestas clarorum virorum ac populorum scripserunt. Id vero cum* OROSIUS *gravissimorum virorum testimonio summa fide praestiterit, opus esse non arbitror, ut hoc pluribus verbis hic demonstrem: nec dubito, quin tibi satis commendatus sit is, qui Historiam ab initio mundi exorsus, ad sua tempora per quinque millia annorum supra* DC. *fere deduxit: confido etiam te nostrum laborem approbaturum: unde, ut Timanthes Agamemnonis dolorem, sic nos amorem & observantiam erga te nostram aestimandam relinquimus. Christum Opt. Max. precamur, ut te patriae, nobisque diu incolumem conservet. Vale patrone mihi inprimis observande. Dusseldorpii postridie Idus Mart. Anno à Christo nato* M. D. LXI.

AD LECTOREM.

SI juvat extrema ſcriptis ab origine mundi
Plenius hiſtoriis Lector amice frui:
Quid nimis in Veterum mutilata volumina pendes,
Quae nequeunt ulla parte levare famem?
En redit Oroſius tenues emiſſus in auras,
Lumine Franciſci ſplendidiore nitens.
Ante licet populi fuerit delatus in ora.
Non tamen exutus ſordibus ipſe fuit.
Sed veluti malum roſeo plerumque colore,
Brachia quod matris deſerit ante diem,
Qua coquitur Phoebo cutis almae linquit honorem,
Cactera pars veteri plena vigore manet:
Sic hinc Oroſium multus labefecerat error,
Illinc à maculis ſemirefectus erat.
En tibi nunc poſito labum ſqualore, ſituque,
Fabricii docto foetus honore venit.
Si poſſunt Veteres aliquem meruiſſe favorem,
Qui tamen hiſtoriae vincula ſaepe levant:
Non placet Oroſius lima jam vindice raſus,
Qui ſua pro Chriſto fortiter arma tulit?
Nam ſimul ac flueret Romana potentia retro,
Plebsque mali Chriſtum diceret eſſe caput,
Texuit annales à primo ſemine mundi,
Semper humum monſtrans cladibus eſſe gravem:
Ac ut diluceret ſtolidi mendacia vulgi.
Quae Chriſti poterant obtenebrare jubar,
Edocuit, mira fraudes brevitate refellens,
Romula Chriſtiadum ſceptra virere fide.
Hinc nos qui tegimur denſa ceu nube dolorum,
Semper & aerumnis turba ſepulta ſumus,
In Chriſtum fugimus cauſas torquere malorum,
Diſcimus & clades ferre, ſubire, pati.

Ergo

Ergo cape Oroſium vitii de pulvere raptum;
Si te parva tui tangere cura poteſt.
Non vanus pariet tibi taedia ſermo legendi,
Eloquii currit gratia viva ſui.
Non te mendorum jam triſte morabitur agmen;
Quorum Fabricii munere prodit egens.
Si qua videbuntur caecis immerſa tenebris,
Quae nequit ingenii captus inire tui:
Haec tibi Gymnaſii lux illuſtriſſima noſtri
Franciſcus ſcholii clara nitore facit.
In quibus ut ſequitur veterum monimenta virorum;
Sic loca de rerum nubila nocte trahit.
Cur tibi ſi poſſint hujus placuiſſe labores,
Et ſenſus dempto fine movere tuos:
Oroſii ſumas, Lector ſtudioſe, libellos,
Quos fert hic ſtudio gratificante tibi.

JO. RUREMUND.
Diſcipul.

AND.

AND. SCHOTTUS
ANTVERP. S. I.

PETRO CHOLINO,
TYPOGRAPHO COLONIAE AGRIPPINAE,
IN UBIIS, SAL.

QUI de legenda Historia, hominum vitae longe utilissima, utpote morum magistra, praecepta parentum memoria tradiderunt, ii fere ab Epitomis atque Compendiis inchoandum esse, commodius arbitrati sunt, ducendumque censent initium, vel à L. Floro in Rom. Historia, vel à Scriptore de Viris Illustribus; vel denique in Graeca Latinaque historia ab hoc PAULO OROSIO *auspicandum existimant, gradumque paulatim faciendum ad vastos illos Historicos, majorum gentium Romanae Reip. scriptores, T. Livium, Dionysium Halicarnasseum, Plutarchum, Appianum, Dionem, Polybium, ac ceteros. De Epitomis L. Julium Florum, sive is L. Annæi Senecae labor est, (ut Vivetus putat, & membranae nomen illud praeferunt) doctorum hominum Commentarii illustarunt, Joannis Camertis, Eliae Vineti, Jo. Stadii, Gruteri, Electaque Justi Lipsii V. C. In Auctorem de viris Illustribus Urbis Romae, utcunque notarunt olim Dominicus Machanaeus, Philippus Puncherius & in Germania Lycosthenes: nos denique* CORN. NEPOTI *manum addidimus, voluimus quidem certe, adornando. In* OROSIUM *vero, quem jam quartum aut eo amplius, optime Choline, tuis typis extrudere paras, ut mihi per epistolam Myllus noster significavit, ita est à Franc. Fabricio, homine eruditissimo, illustratus Commentario, ut non modo Paulo Orosio, sed Historiae adeo universae Graecorum, Romanorumque lucem praetulisse videatur. Eos tamen libros VII. denuo ad membranas tuas & Colonienſium Ludovicus Lautius Belga olim contulit. Quas Notas tuo potissimum rogatu recensui, & magnam partem constare comperi Fabricii Notis, quas idcirco segregavi, ne & bis eadem lector cum taedio*

dio legere cogerctur; & alienis ornata pennis Aesopica cornicula risum moveret, sed propria illi attribui, mittoque ad te, ut si videbitur reliquis adjungas, cum accessione aliqua variantis scripturae. Nam quae nos obiter legendo, atque emendando ad oram adscripsimus, dum Fastos Magistratuum, Annalesque Rom. integros Stephani Vinandi Pighii typis edimus Plantinianis, eas aequi bonique ut facias, majorem in modum rogo quaesoque. Illud interim coronidis vice adjungemus, quod istorum nemini in mentem venit, cur haec olim OROSII *Historia inscripta fuerit* ORMESIA MUNDI: *vitiose, ut equidem arbitror, ac Barbari saeculi culpa, cum non Graecae modo litterae, sed & Latinae, perpaucorum hominum essent, jacerent, ac mutae conticescerent.* ORCHESTRAM *enim inscribendam potius, nominandamque primus vidit doctissimus idem Pighius in Hercule Prodicio, qui liber est de optima Principis institutione & iter continet Romam versus* CAROLI *Ducis Cliviae ac Juliae filii, anno saeculari sacro MDLXXV. quo anno in complexu Gregorii XIII. Romae Princeps ille summae spei exspiravit, conditusque jacet in aede* B. MARIAE *Animarum, proxime ad tumulum Adriani VI. Belgae Pont. Max. Sed cur* ORCHESTRA, *inquies? An quia veluti theatrum rerum gestarum repraesentat? an quia à Mundi descriptione orditur. Quid autem* ORCHESTRA *sit, in Amphitheatro suo docet Lipsius noster cap. XIV. & in Onomastico Julius Pollux lib. IV. cap.* 19. *Vale, mi Choline, & hac nostra in Orosium fruere qualicunque industriâ. Antverpiae MDCXIV.*

PAULI OROSII
PRESBYTERI VITA,

Ex Catalogo Illuſtrium Virorum Gennadii.

Roſius Presbyter, Hiſpani generis, vir eloquens & hiſtoriarum cognitor, ſcripſit adverſum querulos Chriſtiani nominis, qui dicunt defectum Romanae Reipub. Chriſti doctrina invectum, libros ſeptem: in quibus totius pene mundi temporis calamitates & miſerias replicans, oſtendit magis Chriſtianae obſervantiae eſſe, quod contra meritum ſuum res Romana adhuc duraret, & pace culturae Dei pacatum retineret imperium. Sane in primo lib. deſcripſit poſitionem orbis oceani interfuſione & Tanai limitibus interciſum, ſitum locorum, nomina & numerum, moresque gentium, qualitates regionum, initia bellorum & tyrannidis exordia finitimorum ſanguine dedicata. Hic eſt Oroſius, qui ab Auguſtino pro diſcenda animae ratione ad Hieronymum miſſus, rediens, reliquias B. Stephani, primi martyris, tunc nuper inventas, primus intulit occidenti: Claruit extremo pene Honorii tempore.

Ejuſdem Oroſii divus quoque Auguſtinus, cum aliis in locis, tum vel praecipue in lib. de Ratione Animae ad B. Hieronymum meminit in haec verba: „ *Ecce (inquit) venit ad me religioſus juvenis, catholica pace frater, aetate filius, honore compresbyter noſter, Oroſius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans ſtudio, utile vas in domo Domini eſſe deſiderans, ad refellendas falſas pernicioſasque doctrinas, quae animas Hiſpanorum multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius trucidarunt. Nam inde ad nos uſque ab oceani littore properavit: fama excitus quod à me poſſet de his quae ſcire vellet, quicquid vellet audire. Neque ullum cepit adventus ſui fructum. Primo ne de me multum famae crederet: deinde docui hominem quod potui: quod autem non potui, unde diſcere poſſet admonui, atque ut ad te iret hortatus ſum. Qua in re conſilium vel praeceptum meum cum libenter & obedienter acciperet, rogavi eum ut abſte veniens per nos ad propria remearet &c.* „ *Haec ille.*

R A-

RATIO
ORTHOGRAPHIAE
IN
OROSII
CODICE

LONGOBARDICO ET ANTIQUISSIMO BIBLIOTHECAE FLORENTINAE MEDICEAE S. LAURENTII,

Quam ſequuntur alii duo Codd. ejuſdem Biblioth. & præſertim XXXV.

Accerſo	*Arceſſo*
acquieſco	*acquieſco*
acquiro	*adquiro*
adoleſcens	*aduleſcens*
adoleſcentulus	*aduleſcentulus*
affecto	*adfecto*
afficio	*adficio*
affigo	*adfigo*
afflatus	*adflatus*
aggravatus	*adgravatus*
aggredior	*adgredior*
agnoſco	*adgnoſco*
Aphrica	*Africa*
appeto	*adpeto*
appono	*adpono*
apud	*aput*
aſſertor	*adſertor*
aſſidue	*adſidue*
aſſiduus	*adſiduus*
aſſumo	*adſumo*
aſſumptun	*adſumptus*
aſſurgo	*adſurgo*
attentatus	*adtemptatus*
atteſtor	*adteſtor*
author	*auctor*
atque	*adque*
Babylonem	*Babylonam*
Britannicus	*Brittannicus*
Cajus	*Gajus*

Carthaginenſes	*Carthaginienſes*
catena	*cathena*
centurio	*centyrio*
collatio	*conlatio*
colliſus	*conliſus*
colloquor	*conloquor*
commeatus	*comneatus*
commuto	*conmuto*
concio	*contio*
conditio	*condicio*
delectus	*dilectus*
dii, diis	*di, dis*
Diocletianus	*Dioclitianus*
epiſtolae	*epiſtulae*
exanguis	*exſanguis*
execrabilis	*exſecrabilis*
execratio	*exſecratio*
exequiae	*exſequiae*
exequor	*exſequor*
exin	*exim*
exiſto	*exſiſto*
haeres	*heres*
idololatria	*idolatria* (ſic ſcribitur in Codd. 35. & 37.)
iiſdem	*eiſdem*
illatus	*inlatus*
illecti	*inlecti*
illiſus	*inliſus*
illuſtris	*inluſtris*
immaturus	*inmaturus*
immenſus	*inmenſus*
immiſceo	*inmiſceo*
imo	*immo*
induciae	*indutiae*
inquit	*inquid*
intelligo	*intellego*
irrumpo	*inrumpo*
irruo	*inruo*
irruptus	*inruptus*
lachrymae	*lacrimae*
littus	*litus*
Macedo	*Machedo* (ſed non ſemper)
monimentum	*monumentum*
negocium	*negotium*
nuncius	*nuntius*
offuſcatus	*obfuſcatus*
ocium	*otium*
Perdicca	*Perdica, & Perdicca*
precium	*pretium*
praelium	*proelium*
proconſul	*proconſule*
pronuncio	*pronuntio*
quatuor	*quatuor*
querela	*querella*
ſaciatus	*ſatiatus*

IN VETT. CODD. RATIO.

ſaltem	*ſaltim* (ſed non ſemper)
ſeculum	*ſaeculum*
ſexcenteſimus	*ſeſcenteſimus* (ſed non ſemper)
ſcripſi	*ſcribſi*
ſoboles	*ſuboles*
ſolennis	*ſolemnis*
ſolicitudo	*ſollicitudo*
Sulpitius	*Sulpicius*
ſupplementum	*ſuplementum*
ſylva	*ſilva*
tentamenta	*temptamenta*
tento	*tempto*
toties	*totiens*
tribunitia	*tribunicia*
Vandali	*Vuandali*
unquam	*umquam*
urbis	*orbis*
urgeo	*urgueo*

Habentur & aliae lectiones id genus, quae poſſunt conjici ex adpoſitis in hoc catalogo; ipſa vero literarum in Codice Longobardico antiquiſſimo hæc, quam ſubjeci, eſt figura.

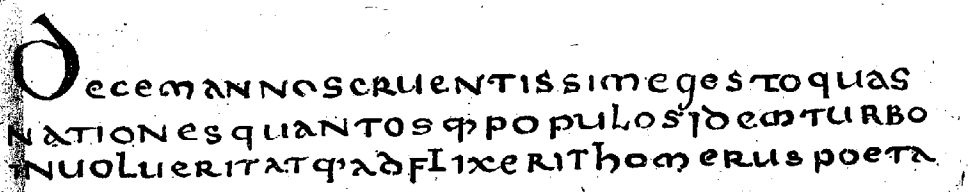

TESTIMONIA VETERUM
DE
OROSIO

Anno 399. *in Hiſpania Oroſius Hiſtoriographus clarus habetur.* Chron. Sigeb. f. 64. b. (*Alii nominant annum* 410. *uti* Alfridus Chron. c. 41. p. 403.)

Anno 407. *Radagaiſus Scytha cum ducentis millibus Gothorum à Scythia veniens, Italiam invadit. Ex hoc murmur multum blaſphemantium infremuit in Chriſtum, Chriſtianitatis tempora culpantes: felicitatem gentium attollunt, inter quos praecipuè Symmachus orator furebat, qui etiam ſcriptis epiſtolis ſuis ajebat de idololatria, & de repetenda ara Victoriae. Quorum latrantium ora injecto eis veritatis oſſe obſtruxerunt Auguſtinus libro de Civitate Dei, & Oroſius Hiſtoria ſua, Prudentius quoque Poeta, luculento metrici operis libello blaſphemias Symmachi refellit.* Chron. Sigeb. fol. 65. b.

Caſſiodor. de Inſtit. Divin. Liter. cap. XVII. p. 520. *Oroſius quoque, Chriſtianorum temporum Paganorumque collator, praeſto vobis eſt, ſi eum volueritis legere.*

Joannes Sarisberienſis in Polycratico, ſive de Nugis Curialium &c. lib. VI. cap. 18. *Nec ego viribus meis arrogo, in quo, ſi juxta praecedentis gratiae curſum ſibi diu ſucceſſerint proſpera, ſudare poterunt Oroſius, Egeſippus & Trogus.* & lib. VIII. cap. 18. p. 640. *Haec Oroſius fere, cujus verbis & ſenſu eo libentius utor, quod ſcio Chriſtianum & magni diſcipulum Auguſtini, propter religionem fidei noſtrae, veritati diligentius inſtitiſſe.* Ejuſdem Oroſii teſtimonio ſaepe utitur alibi, ut p. 354. 374. 637. 638. 641. 647. 657.

Oroſium, ſcriptorem alioquin optimum, & zelo domus Dei plenum, ſi nimiae facilitatis in talibus credendis poſtulaverimus, non deerunt viri praeſtantiſmi, quorum exemplo factum tueamur: non rationes validiſſimae, quibus ſanctum virum ταχυπειθίας & nimiae credulitatis reum peragamus. &c. Caſaubon. Exercit. I. ad App. Annal. Baron. c. 12. p. 10.

Anno Chriſti 417. *Paulus Oroſius mirifice auſpicatur Hormiſtam, id eſt, mundi Chronicon, quod ſuſcepit ſcribendum hortatu literiſque S. Auguſtini eximii.* Fl. Luc. Dext. Chronic. p. 423. & ibi Bivarius. *Vide praeter Auguſtini Epiſt. XXVIII. ex recentioribus,* Bellarmin. de Script. Eccleſ. p. 141. Joh. Gerſon. Patiol. p. 411. Diſtinct. 15. c. 3. *& alios.*

PAULI

PAULI OROSII PRESBYTERI HISPANI, HISTORIARUM

LIBER PRIMUS.

AD AURELIUM AUGUSTINUM.

Praeceptis tuis parui, beatiſſime pater Auguſtine: atque utinam tam efficaciter quam libenter. Quamquam ego [1] in utramvis partem parum de explicito movear, recte ne an ſecus egerim: [3] tu enim jam iſto judicio laboraſti, utrum ne hoc, quod praeciperes, poſſem: ego autem ſolius obedientiae, ſi tamen eam voluntate conatuque decoravi, teſtimonio contentus ſum. [4] Nam & in magna magni patrisfamilias domo, cum ſint multa diverſi generis animalia, adjumento familiaris rei commoda: [5] non eſt tamen canum cura poſtrema: quibus ſolis natura inſitum eſt, voluntarie [6] ad id ad quod praeparantur ur-

1 *Pauli Oroſii Presbyteri*] Hanc eſſe veram inſcriptionem & finis harum Hiſtoriarum inprimis declarat, & bibliothecae Metropolitanae Colonienſis vetuſtiſſimi codicis confirmat auctoritas. LAUTIUS. Invenitur quoque Oroſii, ut Presbyteri, eadem inſcriptio in MSS. Ultrajectino & Perizoniano, in quibuſdam MSS. idem titulus illi in fine datur, iſque in Lugd. Bat. pr. & tertio, huic includitur verſiculo,

Presbyteri ſacri codex hic finit Oroſi.

2 *In utramvis partem parum*] Meus Membranaceus mavult *in utrumque parum*. Florentinus tert. legit, *in utramque partem pariter*. Lugd. Bat. tert. *in utramque partem parumper*. Idem delet *recte*, & mox ſcribit *praeceperas*. Pro *recte ne an ſecus*. Ultr. *recte an ſecus*.

3 *Tu enim jam iſto*] Lugd. Bat. quart. *Tu autem jam juſto*.

4 *Nam & in magna*] MS. Lugd. Bat. quart. *&* atque *magna* delet. Mox *multa* non agnoſcit Flor. ſec.

5 *Non eſt tamen*] Meus, Lugd. Bat. tert. & Flor. tert. *non tamen*, & mox pro *inſitum* habet *inſtitutum* poſterior.

6 *Ad id ad quod praeparantur*] Editi quidam

urgeri, & per ingenitam quandam obedientiae formulam, sola [7] disciplinati timoris exspectatione suspendi, donec ad peragendi licentiam nutu signove mittantur. Habent enim proprios adpetitus, quantum brutis excellentiores, tantum rationabilibus propinquantes: hoc est, discernere, amare, servire. Nam discernentes inter dominos atque extraneos, [8] non eos quos infectantur, oderunt: [9] sed his quos amant, zelant: & amantes dominum ac domum, non quasi ex natura apti corporis vigilant, sed ex conscientia solliciti amoris invigilant. Unde etiam [10] mystico sacramento in Euangeliis, quod edant micas [11] catelli [12] sub mensa dominorum suorum, & Chananaea non erubuit dicere, & Dominus non fastidivit audire. [13] Beatus etiam Tobias, ducem angelum sequens, canem comitem habere non sprevit. Igitur [14] generali amori tuo & speciali connexus, voluntati tuae volens parui. Nam cum subjectio mea praecepto paternitatis tuae [15] factum de-

dam veteres *ad id quo praeparantur*, inter quos omnium prima. MSS. vero omnes *ad id quod praeparantur*, ut & Edit. Augustana. Quare interserit Fabricius voculam *ad*, quae necessario requirebatur, & excidisse videtur, quoniam bis, intermedia voce *id*, occurrebat.

7 *Disciplinati timoris*] Hic pro *timoris* exhibent *tremoris* MSS. Flor. sec. & tert. Lugd. Bat. sec. Ultr. & Editi vetustiores. At MSS. Lugd. Bat. reliqui ut & Meus *timoris*, & recte practulit Fabricius, ex timore enim tremor nascitur. Pro *peragendi* L. B. tert. *pergendi*. Mox ad illa quae sequuntur, *quantum brutis*. addit *sunt* Lugd. Bat. sec. & Ultr. Prior ponit mox *animalibus* post *rationabilibus*. legit quoque *adpropinquantes*.

8 *Non eos quos*] Flor. sec. *non solum eos*. male. Orosius enim ingenitum canibus esse ait amorem erga dominos, sic ut eo impulsore extraneos adlatrent, eosque infectentur, non quod ipsos natura oderint, sed pro defensione domini.

9 *Sed his, quos amant, zelant:*] *His* non *eos* est in nostris manuscriptis. ζηλεῖν etiam in sacris literis cum dativo legitur. Fabricius. MSS. Ultr. & Lugd. Bat. omnes *sed pro bis* sive *biis*. ut & Ed. omnium prima. *bos* MSS. Flor. sec. & tert. ut & edit. Hittorp. at Fabricianum *bis* comprobant & August. Edit. & Codex Perizon. atque Meus.

10 *Mystico*] *Mystice* Lugd. Bat. sec. qui & mox addit post *evangeliis* verbum *legimus*, pro quo *legitur* tert. quint. & Ultr. utrumque male.

11 *Catelli sub mensa*] Legitur & *de mensa*. Apud Matthaeum capite decimoquinto est, τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Faber. L. B. tert. *catuli*.

12 *Sub mensa dominorum suorum*,] Postremam vocem delent Periz. Ultr. Lugd. Bat. sec. & Florentin. sec. & tert. Augustana quoque Editio, & Codex meus. *Mensis* autem praefert Lugd. Bat. quart. Postulant tamen Graeca unde desumta sunt. Mox *mulier* Editi quidam inferciunt.

13 *Beatus etiam Tobias*,] Tobiae sexto. Faber.

14 *Generali amori tuo speciali amore connexus*,] Flor. tert. *amore tuo*. Vulgatae hactenus lectioni praefero illam quae in vetustissimo Lugd. Bat. sec. Ultr. & prima Edit. invenitur, *generali amori tuo & speciali connexus*.

15 *Factum debeat*,] Sic omnes MSS. & editi; unus Ultr. *factum impendere opus debeatis*. Unde vetus suspicor esse mendum; neque enim satis capio quid hoc sibi velit. Si vult in-

debeat, [16] totumque tuum sit, quod ex te ad te redit, opus meum; [17] hoc solo meo cumulatius reddidi, quod libens feci. Praeceperas mihi, [18] ut scriberem adversus vaniloquam pravitatem eorum, qui [19] alieni à Civitate Dei ex locorum agrestium compitis & pagis pagani vocantur, sive gentiles; [20] qui terrena sapiunt: qui, cum futura non quaerant, [21] praeterita autem aut obliviscantur, aut nesciant, [22] praesentia tantum tempora veluti malis extra solitum infestissima, ob

innuere Orosius, subjectionem suam praecepto paternitatis Aurelii Augustini debere Factum, id est Opus hoc, quasi dicat, id quod nunc a me factum est, illepide sane locutus est, neque pro eo quo polluit judicio. Suspicor igitur Orosium non *factum* scripsisse, sed *fructum*. Debebat autem praeceptioni & operae Augustini praeceptoris sui, & patris spiritualis, fructum, quo ostenderet, quantum hoc doctore profecisset. Hunc fructum nunc profert, atque illi, cui debere se profitetur, offert.

16 *Totumque tuum sit*, &c.] Ita corruptum mala distinctione locum emendavi. In editis antea legebatur, *totumque tuum sit, quod ex te* (addit *sit* Ultr.) *ad te redit, opus meum hoc solo meo cumulatius reddidi, quod libens feci.* Distinctionem hic debere poni post *opus meum*, res ipsa clamare videtur. Dicit enim Orosius, universum hoc opus suum merito Aurelii Augustini vocari posse, atque profectum ab eodem (id est, ejus hortatu & jussu conscriptum) merito eidem debere offerri. Verba *tuum sit*, transponit Flor. tert. Insuper MSS. Lugd. Bat. prim. & quart. ita legunt, *totumque sit tuum quod ex te sit, ad te redeat.* tert. *totumque q. e. te sit ad te redeat.* sec. vero *nempe idem opus, totumque tuum sit, quod ex te sit, ad te redit.* In quibus tria priora verba ad glossam sunt referenda, quae explicet *totumque.*

17 *Hoc solo meo cumulatius*] Multi ex MSS. *meo* non agnoscunt, ut Flor. sec. Ultr. Periz. Lugd. Bat. prim. sec. & tert. Edit. quoque princeps & Augustana. Retinent Flor. tertius, Codex meus & Lugd. Bat. quart. in quo ultimo est, *hoc solum meo.* Potest autem abesse *meo*, quoniam de suo opere, non alieno loqui Orosium ex sensu satis patet. Tibi, inquit, pater Augustine, fructum debeo, quem offero, tuis auspiciis monitisque susceptum opus, quod tuum rite vocari propterea potest & debet; obsequii gloria apud me est, eoque solo cumulatius reddidi, quod libens feci. Hanc praeceptis magistri sui obedientiam in initio praeloquii spoponderat, in illis, *Praeceptis tuis parui, beatissime pater Augustine: atque utinam tam efficaciter quam libenter.*

18 *Ut scriberem*] Ex omnibus editis & quibusdam MSS. exciderat vox secunda *scriberem.* exhibent vulgo *ut* vel *uti adversus* &c. servarunt (ex quibus reposui) MSS. Lugd. Bat. prim. sec. quart. Periz. & Ultr.

19 *Alieni a civitate Dei*] Adludit ad eximium praeceptoris Aurelii Augustini opus, quod ille *De Civitate Dei* inscripsit, & cujus decimum ediderat librum, quum haec sua vulgaret Orosius.

20 *Qui terrena sapiunt:*] sic omnes fere exhibent MSS. unus aut alter cum vulgatis Editionibus legit, *quia terrena sapiunt*, quasi gentiles vocarentur, quia terrena sapiunt; quod ego inde exsculpere nequeo; at illos, qui a civitate Dei alieni sunt, paganos & gentiles vocat; hos dicit terrena sapere, hos, quum futura non quaerant &c.

21 *Praeterita autem*] Edit. August. non agnoscit *autem*, ut nec Venet. nec MS. Periz. sed Hittorp. delet sequens *aut*, ut & Lugd. Bat. tert. At pejus vocem *non* delent Edit. princeps & Aug. in iis quae praecesserunt, *non quaerant.* Mox *obliviscuntur* & *nesciunt* MSS. Lugd. Bat. pr. tert. & quart.

22 *Praesentia tantum*] *Praesentia tamen* Florent. sec. Edit. pr. & Aug. & Venet. *praesentia tantum ipsa* Flor. tert. Mox quae-

ob hoc solum quod creditur CHRISTUS, & colitur Deus, idola autem [23] minus coluntur, infamant: praeceperas ergo, ut ex omnibus, qui haberi ad praesens possunt, historiarum atque annalium fastis, quaecunque aut bellis gravia, aut corrupta morbis, aut fame tristia, aut terrarum motibus terribilia, aut inundationibus aquarum insolita, aut eruptionibus ignium metuenda, aut ictibus fulminum plagisque grandinum saeva, vel etiam parricidiis flagitiisque misera, per transacta retro secula reperissem, ordinato breviter voluminis textu explicarem: maxime cum reverentiam tuam, perficiendo [24] adversus hos ipsos paganos undecimo libro insistentem [25] (quorum jam decem [26] orientes radii, mox ut [27] de specula ecclesiasticae claritatis elati sunt, [28] toto orbe fulserunt) levi opusculo occupari non oporteret: [29] & sanctus filius tuus, Julianus Carthaginensis, servus Dei, satisfieri super hac re [30] petitioni suae eadem fiducia qua popposcit, exigeret: dedi operam, & meipsum in primis [31] confusione pressi, cui plerumque reputanti supra modum exaestuavisse praesentium clades temporum videban-

dam *infestatissima.*

23 *Minus coluntur*] Lugd. Bat. pr. & tert. *non coluntur.* Sed vulgata rectior, quia nondum plane abolita erat gentilis religio. Mox *historiarum libris* Periz.

24 *Adversum hos ipsos*] Hinc cognoscitur, quo tempore hanc historiam conscripserit Orosius, nimirum post Romam captam sub Honorio Imperatore, anno Christi CCCCX. qua de re dicemus libro ultimo capite vigesimonono. Cum ergo Augustinus jam decimum de Civitate Dei perfecisset, atque jam undecimum conscriberet, tum Orosius noster haec scribere aggressus est. FABR.

25 *Quorum jam decem*] Ex hoc loco patet veteres in edendis magnis librorum voluminibus, ut sunt illa Augustini De Civitate Dei, singulos interdum libros, ubi perfecti erant, vulgasse.

26 *Orientes radii*,] In Flor. sec. superscriptum erat *velut.* In Ed. August. legitur, *velut orientis radii*, tanquam ad radios solis veluti orientis adluderetur, quum sequentia probent ab ignibus (quibus signum dabatur) desumtam esse metaphoram.

27 *De specula & elati sunt*] Lugd. Bat. pr. tert. & quart. *de speculo delati sunt*, male. Proprietas locutionis patet ex Lucano lib. VI. vs. 278.

Vix praelia Caesar
Senserat, elatus specula quae prodidit ignis.

28 *Toto orbe*] Ed. Hitt. *toto orbi.*

29 *Et sanctus filius*] *Et cum sanctus filius* &c. Lugd. Bat. sec. & quart. ut & Ultr.

30 *Petitioni suae*] Vulgo *petitioni tuae.* Sed illud prae hoc rectius puto. LAUTIUS. Confirmant *suae* (pro quo *petitioni tuae* Flor. tert. & Meus.) Flor. sec. Lugd. Bat. sec. tert. & quart. Ultr. ut & Periz. & Edit. princeps & Aug. Reposui ex iisdem atque insuper Periz. Flor. tert. Meo & editt. Venetis *popposcit* pro *popposcisti*, quod in vulgatis erat; nam hic de Juliano non de Augustino agitur. Praeceperat videlicet Orosio hujus operis contextum Augustinus, quodque in se receperat Orosius, exigebat, ut perficeret, Julianus. Ultr. *ea fiducia*, pro *eadem.*

31 *Confusione.*] Lugd. Bat. prim. & tert. *in confusione.* Iidem mox *videantur* pro quo Flor. tert. & quart. *videbatur.*

32 *Hac*

bantur. Nactus enim ſum praeteritos dies non ſolum aeque ut hos graves, verum etiam tanto atrocius miſeros, quanto longius à remedio verae religionis alienos: ut merito [32] hac ſcrutatione claruerit, regnaſſe mortem avidam ſanguinis, dum ignoratur religio, [33] quae prohiberet à ſanguine: [34] iſta illuceſcente, illam conſtupuiſſe: illam concludi, cum iſta [35] jam praevalet, illam penitus nullam futuram, cum haec ſola regnabit. Exceptis videlicet ſemotiſque illis diebus noviſſimis ſub fine ſaeculi, & ſub adparitione Antichriſti, vel etiam ſub concluſione judicii: quibus futuras anguſtias, quales ante non [36] fuerint, dominus CHRISTUS per ſcripturas ſanctas, ſua etiam conteſtatione praedixit: [37] cum ſecundum ipſum quidem, qui & nunc & ſemper eſt, modum, verum apertiore ac graviore diſcrimine, per intolerabiles tribulationes temporum illorum, ſanctos probatio, impios perditio conſequetur.

32 *Hac ſcrutatione*] Ultr. addit *mea*.

33 *Quae prohiberet a ſanguine:*] Lugd. Bat. quart. *prohibuerit*. Meus, *qui prohibet ſanguinem*.

34 *Iſta illuceſcente, illam conſtupuiſſe,*] Quum in prioribus Fabricii Editionib. *illuceſcente* legeretur, prout in antiquioribus, in MSS. Florent. ſec. tert. Meo, & Lugd. Bat. plerisque & Periz. exſtat, in edit. Mogunt. mutatum illud fuit in *conluceſcente*, quod tantum in uno, Lugd. Bat. ſec. ſcil. inveni, & propter concurſum ſimilis ſoni minus convenire exiſtimo. Pro *conſtupuiſſe*, vitioſe *conſtipuiſſe* legitur in quibusdam MSS. ut Flor. ſec. tert. L. B. tert. & Meo. *Conſtupuiſſe* vero dixit Oroſius, ut ſaepe ſimplex *ſtupere*, & *ſtuporem* Tertullianus. Is in Apolog. cap. XXXVII. p. 113. adpoſite ad hujus loci ſenſum, ita ſcribit: *Procul dubio expaviſſetis ad ſolitudinem veſtram, ad ſilentium rerum, & ſtuporem quemdam quaſi mortui orbis.* Sic *ſtupentem* dixit idem *divinitatem*, quae plane nulla eſt, Adverſus Valentinianos cap. VII. Lugd. Bat. ſec. & Ultr. habent *obſtupuiſſe*.

35 *Jam praevalet,*] *Jam praevaleret* L. B. tert. *cum iſta praevaleret*. Lugd. Bat. pr. Mox, *jam penitus nullam* Lugd. Bat. ſec. & ed. Aug. *jam illam* Lugd. Bat. quart. *jam penitus illam* Ultr. Dein *regnavit* male pro *regnabit* Flor. tert. & Ed. Aug. ut & princeps.

36 *Fuerint,*] Edd. Aug. & pr. *fuerant*. Mox pro *ſemper eſt*, Lugd. Bat. pr. *ſemper fuit*. In illis *ſub adparitione* atque *ſub concluſione*, in prioribus & in poſterioribus *ſub* delet Flor. ſec. Pro *conſequetur*, ultimo hujus praeloquii verbo, *ſequetur* habent Editt. Venetae, *conſequatur* Auguſtana.

37 *Cum ſecundum &c.*] Editi quidam, ut Fabr. & Auguſt. exhibent, *cum non ſecundum* &c. contra Edit. primam & omnes, certe meliores MSS. Florent. Lugd. Bat. Periz. Meum. Innuit enim Oroſius, uſque ad finem ſeculi fore bella & clades, ſed in fine graviores multo reſpectu impiorum. In *ſemper eſt*, poſteriorem vocem delet L. B. tert.

CAPUT I.

Unde caeteri hiſtorias exorſi ſint, & unde ipſe eam exordiri, quatenuſque proſequi velit, oſtendit: admiſcens interim de primis temporibus origineque ſeu cauſſa malorum.

[1] ET quoniam omnes propemodum tam apud Graecos quam apud Latinos ſtudioſi ad ſcribendum viri, qui res geſtas [2] regum populorumque ob diuturnam memoriam [3] verbis propagaverunt, initium ſcribendi à Nino Beli filio, rege Aſſyriorum, fecere: qui cum opinione caeca mundi originem creaturamque hominum ſine initio credi velint, coepiſſe tamen ab hoc regna bellaque definiunt: [4] quaſi vero eatenus humanum genus ritu pecudum vixerit, & tunc primum veluti ad novam [5] providentiam concuſſum ſuſcitatumque [6] evigilarit: ego initium miſeriae hominum [7] ab initio peccantis hominis [8] ducere inſtitui, paucis dun-

1 *Et quoniam omnes*] Libri MSS. plures, & inpreſſi fere omnes, quotcunque per capitula libros hujus ſcriptoris diſtinguunt, haec ut primi capitis initium ponunt. Alii, inter quos Periz. & Flor. tert. & Lugd. Bat. tert. a capite ſequenti initium libri primi auſpicantur, & forſitan melius. At illud in Edit. Aug. Joannis Schuszler, incipit ab *Ego initium* &c. atque poſt *veluti ad novam prudentiam* (ſic enim ibi legitur) *concuſſum ſuſcitatumque vigilaret.* ſcribitur *Finit Prologus.* Deinde ſequitur, *Pauli Horoſii Presbyteri Hiſtoriographi, diſcipuli ſancti Auguſtini Epiſcopi, adverſum Chriſtiani nominis querulos libri numero ſeptem incipiunt.* Presbyteri vero titulus ſcriptori huic itidem datur in eadem Editione ad Prologi ipſius initium, ubi haec eſt rubrica, *Pauli Horoſii Presbyteri, Hiſtoriographi, diſcipuli ſancti Auguſtini, viri Hiſpani generis eloquentiſſimi, adverſum Chriſtiani nominis querulos Prologus in libros ſeptem.*

2 *Regum populorumque*] Aug. & Venet. *rerum populorumque.*

3 *Verbis propagaverunt*] *Verbis* delet Lugd. Bat. quartus. Mox Flor. tert. habet *& initium ſcribendi.*

4 *Quaſi vero eatenus*] Flor. tert. *quaſi non eatenus. quaſi vere eatenus* Edition. prima & Aug. Mox *hominum genus* pro *humanum genus* Aug. *nunc primum* pro *tunc primum* Lugd. Bat. quart.

5 *Providentiam*] Aug. *prudentiam.* Non muto. Lucret. lib. IV. verſu 14.

Ut puerorum aetas improvida ludificetur.

6 *Evigilarit,*] Sic plures MSS. editique, melius quam *vigilarit* vel *vigilaret*, ut alii. Flor ſec. *vigilaverit.*

7 *Ab initio peccantis hominis*] Flor. ſec. & tert. *ab initio peccati hominis.* Lugd. Bat. pr. ſec. tert. & quart. *ab initio peccati primi hominis.* Ultr. *ab initio peccantis primi hominis.* Ego non video rationem cur a vulgata lectione, quam reliqui comprobant, diſcedam.

8 *Ducere inſtitui;*] Lugd. Bat. tert. *ut docerem inſtiti.* Sed pr. ſec. & quart. *docere inſtitui*, quod & probat Ultr. Ego, ſi quid mutandum eſt, cum meis Membranis *deducere* malim; repetit enim miſerias mundi Oroſius a prima mundi origine, atque ad ſua deducit tempora. Mox de-

duntaxat, iisdemque breviter delibatis. [9] Sunt autem ab Adam, primo homine, usque ad Ninum, magnum (ut dicunt) regem, quando natus est Abraam, [10] anni tria millia centum octoginta & quatuor, qui ab omnibus historiographis vel omissi, vel ignorati sunt. A Nino autem [11] vel Abraam usque ad Caesarem Augustum, id est, usque ad Nativitatem Christi, quae fuit anno imperii Caesaris quadragesimo secundo, [12] cum, facta pace cum Parthis, Jani portae clausae sunt, & bella toto orbe cessarunt, colliguntur anni duo millia quindecim, in quibus [13] se inter [14] actores scriptoresque omnium otia negotiaque triverunt. Quapropter res ipsa exigit ex his libris quam brevissime vel pauca [15] adtingere, qui, originem mundi [16] loquentes, praeteritorum fidem adnuntiatione futurorum, & post subsequa probatione, fecerunt: [17] non quo auctoritatem eorum cuiquam videamur ingerere, sed quod operae pretium sit de opinione vulga-

deliberatis pro *delibatis* editiones Venetae.

9 *Sunt autem ab Adam*] Multi ex MSS. hic primi capitis rubricam collocant, & inter illos Flor. pr. Ultr. & Meus. *Sunt autem ab exordio mundi, ab Adam* &c. Lugd. Bat. secundus.

10 *Anni tria millia centum octoginta & quatuor.*] Hunc numerum nos in omnibus libris invenimus, quod propter varietatem, quae in primis temporibus invenitur, testatum relinquere voluimus. Varietatem, Hebraeorum & Graecorum librorum diversitas peperit: Lege praeter alios August. de Civitate Dei libro decimoquinto capite decimo. Eusebius, Orosius, Cassiodorus & posteriores magis Graecos quàm Hebraeos secuti sunt. Abraham, auctore Eusebio, natus est anno XLIII. imperii Nini regis. FABR.

11 *Vel Abraam*] Flor. tert. *vel ab Abraam*, & mox *ad nativitatem Domini*, pro *Christi*, idem Flor.

12 *Cum, facta pace*] Flor. sec. *cum facta bella toto orbe* &c. In margine ibidem: alii, *cum fecit pacem cum Parthis, & Jani portae clausae sunt, & bella* &c.

13 *Se inter*] Lugd. Bat. sec. quart. & Ultr. ut & Ed. prima. *inter se*, & sic quoque transponunt Editiones Venetae. Omnes vero copulam *&* ante *quindecim* delent.

14 *Actores scriptoresque*] Editiones habent, *auctores*, sed meam lectionem veram esse probat Salustius: *Tametsi haud quaquam par gloria sequatur scriptorem & actorem rerum.* LAUT. Emendationem Lautii comprobant Flor. sec. & tert. eaque certa esse videtur. Pro *triverunt* vitiose *tribuerunt* in Flor sec.

15 *Adtingere*,] Delent magno consensu vocem *eorum*, quae ex interpolatione Hittorp. Editiones occupavit, MSS. Flor. pr. sec. Lugd. Bat. omnes Periz. Ultr. & Meus, praeterea prima Editio, Aug. & Venetae. Pro *adtingere* habent *contingere* MSS. & editi quidam, ut & Fabr. sed male. *Contingere* enim de tempore, in quo aliquid fit, *adtingere*, de scriptore, ut Orosio, excerpente scripta vetustiorum, usurpatur.

16 *Loquentes*,] Lugd. Bat. sec. & quart. *linquentes*. Quae sequuntur, ita explico. Qui (inquit) libri nos veram mundi docentes originem, probant fidem ipsis denegari non posse in iis, quae indicta aliis soli testantur facta fuisse; quoniam illa, quae in iisdem, ut futura, praedicuntur, postea probationem ex eventu nacta sunt. Pro *subsequa* Flor. sec. *subsequentia* & pro *communis est*, Lugd. Bat. tert. habet *communis sit.*

17 *Non quo auctoritatem*] Vulgati *quod*, verum ego *quo* inveni in Lugd. Bat. sec. & quarto, praeterea in Periz. & Meo, quibus adstipulan-

gata, quae nobis cum omnibus communis est, commonere. [18] Primum quia si divina providentia, quae, [19] sicut bona, ita pia & justa est, [20] agitur mundus & homo: hominem autem, qui convertibilitate naturae & libertate licentiae & [21] infirmus & contumax est, sicut pie gubernari egenum opis oportet, ita juste corripi immoderatum libertatis necesse est: jure ab initio hominis per bona malaque alternantia, excerceri [22] hunc mundum sentit, [23] quisquis per se atque in se humanum genus videt: deinde cum ab ipso primo homine peccatum punitionemque peccati coepisse doceamur: porro autem cum etiam [24] isti de mediis temporibus inchoantes, quamvis superiorum [25] nusquam meminerint, nihil nisi bella cladesque descripserint (quae bella quid aliud dicenda sunt, nisi [26] vergentia in alterutrum mala: mala autem [27] hujusmodi quae tunc e-

lantur uterque Flor. Editiones quoque pr. & Aug. Ex his nonnulli quoque in sequentibus *sed quod operae pretium sit*, scribunt *quo*, ut Lugd. Bat. sec. tert. & Meus, atque insuper Ultr. in quo prius *quo* vel *quod* deficit, verum rectius *quod* in posterioribus retineri posse existimo.

18 *Primum quia*] Ad vocem posteriorem in Flor. sec. alia manu superscriptum legitur *quidem*.

19 *Quae sicuti bona, ita & pia & justa est*,] Irrepserat hic a Glossemate nescio quo, *& pia*. LAUT. Lugd. Bat. tert. *pia* agnoscit, sed *bona* non, & ab utroque quidem MS. Flor. sec. & tertio, & Periz. absunt, quae deleri vult Lautius, *& pia*, imo, neque Ultr. neque Meus neque Edit. Aug. agnoscunt; utrum tamen deleri debeat, vehementer dubito, imo nego; nam quum bonam pronunciet Orosius Divinam Providentiam, bonitatem illam a pietate & justitia deducit; quod sic eum voluisse docent sequentia de homine ejusque natura, quae divisioni huic respondent, atque divinae naturae opponuntur, *sicut pie gubernari egenum opis oportet, ita juste corripi* &c. pro quo *& juste corripi* Aug. Ed. & pr. in pr. quoque *immoderatae libertatis*.

20 *Agitur mundus & homo:*] Lugd. Bat. tert. *hic mundus & homo*. In Ed. Aug. legitur, *Agitur*, alius: *regitur hic mundus & homo*, pro more, quo illud quod in scriptis codicibus reperiebant, fideliter repraesentant nonnunquam primae Editiones. Transponunt alii, *agitur & homo & mundus*, ut Editio prima, quae sine anno prodiit cura Aeneae Vulpis Vicentini, atque Edd. Venetae.

21 *Et infirmus & contumax est*,] Ex Flor. sec. L. B. tert. atque Edit. pr. & Aug. copulam *&* addidi; *& infirmitate contumax est*, legit Flor. tert. Mox *gubernare* Ed. pr. & Venetae.

22 *Hunc mundum*] Flor. tert. *hunc modum* male, respondent enim iis quae praecedunt, *agitur mundus & homo*.

23 *Quisquis per se atque in se* &c.] Id est, quicunque & se ipsum agnoscat esse hominem, eaque inbecillitate, quae ab humano genere abesse non potest, praeditum, & reliquos homines ex seipso sibi similes, suaeque naturae consideret. L. B. tert. *quis per se, atque per je h. g.*

24 *Isti de mediis temporibus*] *Ipsi* &c. Ed. Aug. *istis* L. B. tert.

25 *Nusquam*] Flor. tert. *nunquam*.

26 *Vergentia*] Ed. Hittorp. & quaedam aliae *urguentia*. Mala vero in alterutrum vergentia dicit, sicuti supra *per bona malaque alternantia exerceri hunc mundum*.

27 *Hujusmodi*] Flor. sec. & tert. ut & Lugd. Bat. quart. atque Meus *hujus mundi*. Sed *mala hujusmodi* dicuntur *quae vergentia sunt in alterutrum*.

erant, ſicut & nunc ſunt [28] in quantum ſunt, ſine dubio, aut manifeſta peccata ſunt, aut occultae punitiones peccatorum) quid impedimenti eſt, nos ejus rei caput pandere, cujus illi corpus expreſſerint? & [29] priora illa ſaecula, quae multo numeroſiora monſtrabimus, vel tenuiſſimo teſtari relatu ſimiles miſerias pertuliſſe? Dicturus igitur ab Orbe condito uſque ad Urbem conditam, dehinc uſque ad Caeſaris principatum, nativitatemque Chriſti, ex quo ſub poteſtate Urbis Orbis [30] permanſit imperium: vel etiam [31] usque ad dies noſtros, [32] in quantum ad cognitionem [33] vacare ſuffecero, [34] conflictationes generis humani & veluti per diverſas partes ardentem malis mundum, face cupiditatis incenſum, [35] e ſpecula oſtentaturus, neceſſarium reor, ut primum ipſum terrarum orbem, quem inhabitat humanum genus, ſicut eſt à majoribus [36] trifariam diſtributus, deinde regionibus provinciisque determinatus; expediam: quo [37] facilius cum locales bellorum morborumque clades [38] oſtentabuntur, ſtudioſi quique non ſolum rerum ac temporum, [39] ſed etiam locorum ſcientiam conſequantur.

28 *In quantum ſunt.*] Excidit poſtrema vox in edit. & MSS. nonnullis; in quibus quoque legitur, *non ejus rei caput pandere*, pro *nos ejus rei* &c.

29 *Priora illa*] Poſterior vox a Lugd. Bat. quart. abeſt. *Monſtravimus* pro *monſtrabimus* in Lugd. Bat. ſec. quart. Flor. tert. & Ed. Aug. MSS. error vulgaris eſt.

30 *Permanſit imperium:*] Ultr. Perizon. & L. B. tert. *manſit imperium.*

31 *Uſque ad dies noſtros*] Lugd. Bat. ſec. *ad dies noſtros.*

32 *In quantum ad cognitionem vacare ſuffecero*] Vulgati & Manuſcripti omnes, *vocare* tuentur: ſed ut ineptum illud verbum in Latiniſſimum *vacare* mutarem, monuit me doctiſſimus Palmerius, cui propter egregium in auctoribus reſtituendis judicium lubens morem geſſi, &, ſi non Oroſio ſuam vocem, ſaltem ſententiae dedi. Laut. *ad cognitionem* delet Periz.

33 *Vacare ſuffecero*] Laudat Palmerii ingenium Lautius. Sed & olim ita exhibuerunt Editt. prima & Auguſt. quam confirmant inſuper MSS. Lugd. Bat. ſec. tert. & quart. ut & Perizon. Ultr. Meuſque, imo Florentini quoque, quorum tertius clare ita legit, in ſecundo ſupra *vocare* ſcribitur *vacare.*

34 *Conflictationes*] Flor. ſec. *conflictationem*, Lugd. Bat. quart. *conflictiones*. mox *diviſas* pro *diverſas* Lugd. Bat. tert. qui, ſicuti & quart. *malis* delet in *ardentem malis mundum.*

35 *E ſpecula*] *ſpecula* Editio Aug. & MS. Periz. & Lugd. Bat. ſec. & quart. ſed *ſpeculo* tert.

36 *Trifariam diſtributus*,] Ultr. & Lugd. Bat. tert. *trifarie diſtributum.* Lugd. Bat. ſec. *trifarie diſtributus.* Flor. tert. cui Meus & Editt. pr. & Aug. adſtipulantur, *diſtributum trifariam.* Sed ſecund. *multifariam diſtributum*, in quo ſuperſcribitur *trifariam.* Omnes iidem propterea mox quoque ſcribunt *determinatum.*

37 *Facilius*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *facile.*

38 *Oſtentabuntur*,] *Oſtenduntur* Lugd. Bat. quart.

39 *Sed etiam locorum ſcientiam conſequantur.*] In MS. Lugd. Bat. tert. invenitur dein haec rubrica. *Explicit Praefatio. Incipit liber Hiſtoriarum ſancti Oroſii de Ormeſta mundi.* In Perizoniano quoque, ſequenti capiti, tanquam primo, praefigitur haec rubrica.

Pauli Oroſii Presbyteri Hiſtoriarum de Hormeſta [ſuperſcribitur *Orcheſtra*) *mundi adverſus Paganos liber primus incipit.* In Flor. tert. quoque legitur, *Oroſii de mundi calamitatibus liber incipit.* De quo libri titulo, & utrum *Orcheſtra* an *Ormeſta* vel *Hormeſta*, ſit legendum, vide Praefationem noſtram.

CAPUT II.

Majores mundum in tres partes diviſiſſe, quarum ſitum, regiones, locaque celebriora ſuccincte admodum deſcribit.

[1] Majores noſtri orbem totius terrae, Oceani limbo circumſeptum, triquadrum ſtatuêre: ejuſque tres partes, Aſiam, Europam, & Africam vocaverunt: quamvis aliqui duas, hoc eſt, Aſiam, ac deinde Africam [2] in Europam accipiendam putarint. [3] Aſia tribus partibus Oceano circumcincta, per totam [4] tranſverſi plagam orientis extenditur. Haec occaſum verſus, [5] à dextra ſui, ſub axe ſeptentrionis incipientem [6] contingit Europam: [7] à ſiniſtra autem Africam di-

1 *Majores noſtri*] Poſteriorem vocem delet Perizon. qui idem codex mox legit *ejusque partes*, ſublata voce intermedia *tres*. Admoneri autem Lector debet univerſum hoc Oroſii caput, quod de diviſione orbis terrarum agit, verbotenus fere legi inter excerpta quaedam, ſacpius in libello publicata, qui Aethici Cosmographia inſcribitur.

2 *In Europam accipiendam*] Editiones vetuſtae, prima, Auguſtana & Venetae, ſextum caſum exhibent, atque legunt in *Europa accipiendam*. Veteres vero praepoſitionem *in* cum quarto ſextoque caſu promiſcue uſurpaſſe, & plerumque ſono auriam conſuluiſſe, pluribus docuit vir Doctiſſimus, mihique amiciſſimus, Henricus Cannegieter, in Diſſertatione ad Avienum cap. XIX. p. 300. & 301. In Aethici vero Cosmographia vel alia lectio, vel vulgatae interpretatio occurrit; legitur enim ibi, *Africam vero in Europam adjiciendum definierunt*. Mox Codex Lugd. Bat. primus, in quo folium eſt lacerum ab illis cap. primi, *Ninum, magnum (ut dicunt) regem*, hic rurſus incipit, videlicet a verbis, *Aſia tribus partibus*. Pro *putarint* Lugd. Bat. ſec. *putarent*.

3 *Aſia tribus partibus*] Pomponium Melam ſequitur, is lib. 1. cap. 2. de Aſia, *Tribus hanc e partibus tangit Oceanus, ita nominibus, ut locis differens. Eous ab oriente, a Meridie Indicus, a ſeptentrione Scythicus.*

4 *Transverſi plagam*] Periz. & Meus *transfuſi plagam*.

5 *A dextra ſui,*] Meus & Lugd. Bat. tert. *ad dextram ſui*.

6 *Contingit Europam:*] Flor. tert. *contragit*, quaſi vellet, *contra agit Europam*, pro adverſa Europae occurrit, vel, ut loquitur Pomponius Mela lib. 1. cap. 2. *fit venienti obviam*. verum ita ſcripſiſſe Oroſium non puto, qui apte dicit incipientem Europam ſub axe ſeptentrionis ab Aſia *contingi*, Africam vero a ſiniſtra *dimitti*, quoniam tenue ad ſeptentrionem, qua Aſiae jungitur, Europae eſt ſpatium, quum Africa a ſiniſtra longe ſeſe dimittat, ut inſpicienti Tabulas, quibus Terrarum ſitus deſcribitur, patebit. Cum vulgata ſcriptura conſentit Aethici Cosmographia.

7 *A ſiniſtra autem*] Poſtremam vocem delet

dimittit: sub Aegypto vero & Syria mare Nostrum, quod Magnum generaliter dicimus, habet. Europa incipit, [8] ut dixi, sub plaga septentrionis, à flumine Tanai, [9] qua Riphaei montes, Sarmatico aversi oceano, Tanaim fluvium fundunt: qui praeteriens aras ac terminos Alexandri Magni, [10] in Roxolanorum finibus sitos, Maeotidas [11] auget paludes: quarum immensa [12] exundatio juxta [13] Theodosiam urbem Euxinum Pontum late ingreditur. Inde juxta Constantinopolim [14] longae mittuntur angustiae, donec eas [15] mare hoc quod dicimus Nostrum, accipiat. Europae in Hispania occidentalis oceanus [16] terminus est, maxime ubi apud Gades insulas Herculis columnae visuntur, & Tyrrheni maris faucibus oceani aestus immittitur. Africae principium est à finibus Aegypti urbisque Alexandriae, ubi [17] Paraetonium civitas sita est,

lent MS. Ultr. & Editt. prima & August.

8 *Ut dixi, sub plaga*] Haec non inveniuntur in MSS. Ultr. & Edd. prima & Aug. quae Editt. pro *septentrionis* habent *septentrionalis*, leguntque *Europa incipit septentrionalis*, quasi opponeretur illi quod aliquanto post sequitur, *Europae in Hispania occidentalis*. Apud Aethicum, mutatis paullulum verbis, *Europae incipit initium sub plaga septentrionali a flumine Tanai* &c.

9 *Qua Riphaei montes*,] Pro *qua* Ultr. L. Batt. sec. & quart. *quo*, & mox *infundunt* tert. dein sec. *oras*, pro *aras*, & *fundunt*. Flor. sec. & tert. ut & Edd. prima & Aug. *fluvium fundunt*.

10 *In Roxolanorum*] In hoc Capite, quo orbis terrarum summatim describitur, sunt nonnulla vocabula barbara, quae apud alios scriptores non facile invenias, in iis nos antiquorum librorum auctoritati plurimum tribuendum putavimus. In eo tamen quod hic legitur, *in Roxolanorum finibus*, impressam lectionem retinuimus. Nam in Manuscriptis est, *Rhobascorum*, ut alii quoque annotarunt. Flor. sec. & tert. Lugd. Bat. pr. tert. & quart. Meus & Ultr. & Edition. antiquae & Aethicus *Robascorum* vel *Rhobascorum*. Lugd. Bat. sec. *Robastorum* ut & Perizon. & Ultr. *rochbaos bascorum* Edit. Aug. Mox Flor. sec. *finibus situs Meotidas*. in Marg. Al. *Scithas Meotidasque*. At tert. *fimbria feces Meocidas*.

11 *Auget paludes:*] Lugd. Bat. tert. *augent paludes*, quasi eo usque Riphaei montes porrecti decursu aquarum Maeotidas paludes augerent.

12 *Exundatio*] Aethicus *inundatio*, quod ex meo MS. hic confirmatur.

13 *Theodosiam*] Inter oppida Cimmerica enumeratur a Mela lib. II. cap. I. *In paludem vergentia Satarchae tenent: in Bosporum Cimmerica oppida, Myrmecion, Panticapaeum, Theodosia, Hermisium: in Euxinum mare* &c.

14 *Longae mittuntur angustiae*,] Id est, per longum spatium mare coarctatur. *emittuntur* Lugd. Bat. pr. tert. Periz. & Meus, reliqui *mittuntur*, quod & servant Aethici excerpta. Vulgo *longe*.

15 *Mare hoc quod dicimus Nostrum*,] Lugd. Bat. quart. *mare quod* &c. deleto *hoc*. sec. *mare hoc Nostrum quod dicimus*. Perizon. *mare hoc Magnum quod dicimus, accipiat*. Ultr. *mare hoc Nostrum quod Magnum dicimus*.

16 *Terminus est*,] Editiones quaedam antiquae, ut Hittorp. & Cervicorn. sive Bolsuingiana, legunt *termino est*. quod & exhibet MS. Florent. sec. sed superscripta lectione, quae in tert. Flor. & reliquis MSS. omnibus atque editis, ut & Aethico, invenitur, *terminus est*. Quae sequuntur ita exhibet Lugd. Bat. tert. *& maxime, ubi apud Gades insulas Tyrrheni maris faucibus oceani aestus mittitur*.

17 *Paraetonium*] Flor. tert. *Parentorium*.

est, [18] super hoc mare Magnum, quod omnes plagas terrasque medias interluit. [19] Unde per loca quae accolae Catabatmon vocant, haud procul à castris Alexandri Magni, & [20] super lacum Caleartium, deinde juxta [21] superiorum fines [22] Avasitarum, [23] missa in transversum per Aethiopica deserta meridianum contingit oceanum. Termini Africae ad occidentem iidem sunt qui & Europae, id est, fauces Gaditani freti. Ultimus autem [24] finis ejus est mons Atlas, & insulae quas Fortunatas vocant. [25] Et quia breviter generales tripartiti orbis divisiones dedi, ipsarum quoque partium regiones, sicut pollicitus sum, significare curabo. Asia ad mediam frontem orientis habet in oceano Eoo ostia fluminis Gangis, [26] à sinistra [27] promontorium Caligardamna,

sec. ut & Edit. August. *Parethonio*. Aethici excerpta *Partheno*.

18 *Super hoc mare Magnum*,] Quum sic in Aethico exstet, & magno consensu omnes fere legant MSS. nescio cur editi transponant *mare hoc*. Pro *interluit* Lugd. Bat. sec. *interfluit*, ut & Flor. tert. & Ultr.

19 *Unde per loca*] Lugd. Bat. tert. & quart. una cum Edit. prima & Aug. malunt *inde*. Pro *Catabathmon* in Edition. illis est *Catabathynon*, & in MSS. Ultr. *Catbapatmon*. in Flor. tert. *Chatabitinum*. in quo pro *castris* legitur *a Chaxitre*.

20 *Super lacum Caleartium*] Gerardus Bolsuinge, qui primam Hittorpianam editionem è vetustis libris emendavit, ex illis annotavit legi, *Alearsum & Chalearsum*, nos in manuscriptis, *Halearzum*, *Calearsum*, & *Caleartum*, invenimus. FABR. Magnam & ipse varietatem scripturae in MSS. inveni. Exhibent enim Flor. sec. *Calearzum*. tert. & Meus *Chalearcum*. Lugd. Bat. pr. tert. & quart. *Calearsum*. Ultr. *Helearzum*. Perizon. *Calearzarum*. Edit. Augustana *Leazarum*. Aethicus *Galearum*. Sed omnium prima servat *Caleartium*, ut & Venetae omnes.

21 *Superiorum fines*] Flor. sec. *superiora fine*. in margine, *superiores fines*.

22 *Avasitarum*] Edit. prima & Venetae *Anasitarum*. & sic quoque invenitur in MSS. Ultr. & Perizon. *Ausitarum* habet Lugd. B. pr. & tert.

23 *Missa in transversum*] Lugd. Bat. tert. *missa transversum* deleto *in*. quart. *emissa in transversum*.

24 *Finis ejus est*] Mediam vocem *ejus* non agnoscit MS. Periz.

25 *Et quia breviter*] In Aethici Cosmographia p. 724. Edit. Gronov. ad Melae finem. *Breviter trium inter se partium divisiones diximus: Sed ne quid ad pleniſſimam instructionem desit, ipsarum quoque partium regiones, situs & Provinciarum terminos demonstrabo, ut absque fastidio universa Lector agnoscat, vel numerum gentium commanentium. Asia a media fronte in oriente habet* &c. Quae adduxi, ut pateat ex Orosio fuisse descriptam, paucis immutatis, illam Cosmographiae, sub Aethici nomine, partem; puto enim scriptum illud Orosii temporibus esse posterius.

26 *A sinistra*] Cod. Perizon. *in sinistro*.

27 *Promontorium Caligardamna*,] Sic est in vetustis, cum in vulgatis legatur, *Calligicum*. FABR. Codices MSS. Flor. sec. *Caligar damana*. tert. conjunctim *Caligardamana*. quod & in prioribus Fabricii Editionibus & Augustana exstat, & in MSS. Lugd. Bat. pr. tert. quart. ut & Ultr. & Perizon. Lugd. Bat. sec. *Caligardama* scribit, Meus *Caligardamnen*. Antiquissima vero Edit. prima *Caligardamanam*. Cosmographia Aethici *Calidardam*, at Vincentius Bellovacensis, *Taligardamana*, litera C. quae vocem inchoare debebat, translata ad *Taprobane* quod sequitur, & apud illum *Caprobana* scribitur.

In

damna,[28] cui ſubjacet ad Eurum inſula [29] Taprobane: è qua oceanus Indicus vocari incipit, à dextra habet [30] Imai montes, ubi Caucaſus deficit, promontorium [31] Samaram: [32] cui ad aquilonem ſubjacent oſtia fluminis [33] Octorogorrae: ex quo oceanus Sericus appellatur. In his finibus India eſt, quae habet [34] ab occidente flumen Indum, [35] quod Rubro mari excipitur: à ſeptentrione montem Caucaſum: [36] reliqua (ut dixi) Eoo & Indi-

In ſpeculo enim Hiſtoriali hujus Vincentii lib. v. cap. 47. excerptum Oroſii de Aſiae ſitu occurrit, a verbis, *Aſia ad mediam* uſque ad *aliis inſulis habitabilibus plurimis*. At Venetae Editt. Hittorp. & Bolſuing. habent *Calligicum*, quod ſine dubio ex MSS, hauſerunt, nam Editiones Venetae, ſive earum prima (reliquae enim eandem ſequuntur) ex MSS. expreſſae ſunt. Videtur igitur illud *Calligicum* eſſe depravatum pro *Colligicum*, pro quo apud Plinium quoque exſtat *Coliacum* lib. VI. cap. 22. nam, ſicuti obſervavit Chriſtoph. Cellarius Tomo II. Geographiae Antiquae, ſive Notit. Orb. Antiq. p. 877. Κώρυ ἄκρον τῆς Κολίγικου id promontorium a ſcriptoribus Graecis vocatur.

28 *Cui ſubjacet*] Editiones Venetae, *cui ſumanet*, quod & invenitur in Editione prima.

29 *Taprobane:*] Lugd. Batt. omnes, *Taprobrana* & hic & infra. De hac inſula plerique doctorum conveniunt, eandem eſſe, quae hodie Ceilon dici ſolet, de qua vide Chriſtoph. Cellarii Notitiam Orbis Antiqui Tomo II. p. 876. 877.

30 *Imai montes,*] Edition. antiquae, prima, Venetae, Hittorp. Bolſuing. *Emodos montes*. Auguſt. *Timavi montis*. Vincent. Bellov. *Timani montis*. MSS. Florent. ſec. *Inmavi montis*, tertius *in mari habet montis*. Ultr. *ima in montium*. Perizon. & Meus *Imani montis*, Lugd. Batt. omnes *Immavi montis*. In quibus omnibus *montis* pro *montes* ſcribitur more antiquo, vel adjici debet *jugum*, prout in Aethici fit Cosmographia, in qua legitur, *dextra* (vel *a dextra*) *habet Imai montis jugum*. Imaum vero montem Emodo aliisque cohaerere, docuit Plinius lib. VI. cap. 17. *Junguntur inter ſe Imaus, Emodus, Parapamiſus, Caucaſus, a quibus tota decurrit* (India ſcilicet) *in planitiem immenſam & Aegypto ſimilem*. Docet ibidem, Plinius, *Emodorum promontorium Imanum vocari*.

31 *Samaram:*] Alii legunt *Samara*, inter quos Vinc. Bell. & Aethicus, quod confirmant Florentt. ſec. & tert. niſi quod in poſteriori ſit *Somora*, praeterea Lugd. Bat. pr. Periz. & Meus, atque Edit. Aug. *Samaram* ſervant Ed. prima & MS. Ultr. *Samarae* malunt Hittorp. & Bolſuing. *Samaraa* Lugd. Bat. ſec. *Samarata* tert. Qui *Samara* legunt, ut quartum caſum numeri pluralis, generis neutrius, conſiderant.

32 *Cui ad aquilonem ſubjacent*] Aethicus a lectione vulgata diſcedit, in eo enim legitur, *quod aquiloni ſubjacet, ad oſtia* &c.

33 *Octorogorrae:*] Vincent. Bellov. *Ortorogortae*. Aethici Cosmogr. *Octacordis* vel *Octocordis*. Ed. Aug. *Ottoroborrae* MSS. vero omnes & Editiones reliquae vel *Ottorogorrae* vel *Octorogorrae* exhibent. A Cellario juxta Emodos & Sericos montes *Octorocorrhae* recenſentur Tom. II. Geogr. Antiq. p. 889. Pro *Sericus* vulgari errore *Syricus* quidam Editt. & MSS.

34 *Ab occidente*] Ultr. *ad occidentem*. Flumen *Indum* in *Melum* transmutat Vinc. Bellov.

35 *Quod Rubro mari excipitur:*] Transponit lenius Periz. *mari Rubro*. At apud Vincentium legitur, *quod Rubro mari accurrit*.

36 *Reliqua. (ut dixi)*] Id eſt, reliqua India, at MSS. Lugd. Batt. pr. ſec. & tert. *reliqua, ut dixi, Eoo & Indico terminantur oceano*. Ed. Hittorp. & Bolſuing. interjecta voce, *reliqua pars, ut dixi, Eoo & Indico Oceano terminatur*. Vulgatum tuentur MSS. Florentt. ſec. tert. Lugd. Bat. quart. Periz. Ultr. & Meus.

dico oceano terminatur. Haec habet gentes quadraginta quatuor, absque insula Taprobane, quae habet decem civitates: & absque [37] reliquis insulis habitabilibus plurimis. A flumine Indo, [38] quod est ab oriente, usque ad flumen Tigrim, quod est ad occasum, regiones sunt istae: Aracosia, Parthia, Assyria, [39] Persis & Media: situ terrarum [40] montoso & aspero. [41] Hae à septentrione habent montem Caucasum, à meridie mare Rubrum & sinum Persicum: [42] in medio autem sui, flumina praecipua [43] Hydaspem & Arbim. In his sunt gentes triginta duae. Sed generaliter Parthia dicitur, quantumvis [44] Scripturae Sanctae universam saepe Mediam vocent. A flumine Tigri, usque ad flumen Euphratem, Mesopotamia est, incipiens à septentrione inter montem Taurum & Caucasum: [45] cui ad meridiem succedit Babylonia, deinde Chaldaea, novissime [46] Arabia Eudaemon: quae inter sinum Persicum & sinum Arabicum angusto terrae tractu orientem versus extenditur. In his sunt gentes

37 *Reliquis insulis habitabilibus plurimis.*] Sic exstat in Lugd. Batt. pr. tert. quart. & in reliquis MSS. omnibus, praeterquam in Lugd. Bat. sec. & Ultr. in quibus est, *insulis reliquis habitabilibus quam plurimis*. Ed. Hittor. & Bolsuing. quoque amant *quam plurimis*, contra reliquas vetustiores omnes.

38 *Quod est ab oriente*] Lugd. Bat. delet *est*, & mox cum Ed. August. legit, *quod est ab occasu*, non male.

39 *Persis*] MSS. plures, ut Florent. sec. tert. Lugd. Batt. pr. sec. quart. & Ultr. una cum Editt. Bolsuing. August. Venetis, & prima, *Persida* legunt, pro *Persia*, ut puto, sicut in meo Codice exstat.

40 *Montoso & aspero.*] Lugd. Bat. tert. Meus & Perizon. *montuoso*. & sic quoque Edit. Bolsuing. cum Venetis. Utrumque a Latinis scriptoribus usurpatur, unde sicuti hic *montoso atque aspero*, invenies *montosis asperis*, conjunctim apud Plin. Edit. Harduin. Tom. II. p. 401. contra apud eundem *montuosis partibus*, & *montuosa planis praeferenda* ibid. p. 108. & p. 49. *Montosa* vero dixit idem Tom. II. p. 3. sive lib. XVI. cap. 5. *jam etiam in montosis, planisque distant.*

41 *Hae a septentrione habent*] MSS. Lugd. Bat. tert. & Meus, atque Ultr. ad solam referunt Mediam, & scribunt, *Haec a septentrione habet* &c.

42 *In medio autem sui,*] Meus, *in medio fui.*

43 *Hydaspem & Arbim.*] In Cosmographia Aethici legitur, *Hydraspem & Carbin.* Ed. Aug. *Indaspen & Arbimin.* Flor. sec. *Ydaspen & Arbin.* Sed correctum alia manu *Arben.* tert. *Iadaspen & Arbra.* Lugd. B. sec. cum Edit. August. Venetis & prima, *Hydaspen & Arabin*, vel *Arabim.* pro quo Lugd. Bat. tert. *Ara Arbim.* Hunc autem, qui in Gedrosia est, fluvium varie apud veteres Auctores scribi docuit Cellarius Geograph. Vet. Tom. II. p. 849. nimirum, *Arbin*, *Arabin*, *Arabium*, *Artabin* & *Artabium.*

44 *Scripturae Sanctae*] Ed. Aug. *scripturae sacrae*, prout voces illae saepissime in MSS. & antiquis Editionibus permutari solent. Mox eadem Edit legit *A flumine igitur Tigri.* aliquanto post vox *saepe* a Flor. tert. abest. *montem Tauri* vero, pro *montem Taurum* legit Flor. tert.

45 *Cui ad meridiem*] Flor. tert. *cui a meridie.*

46 *Arabia Eudaemon:*] Editio omnium princeps ita hunc locum constituit, *novissime Arabia, ea demum inter sinum Persicum* &c. Sed contra MSS. Ed. August. *Eudaemon* delet.

47 *Vi-*

tes [47] viginti & octo. A flumine Euphrate, quod eſt ab oriente, uſque ad mare Noſtrum, quod eſt ab occaſu, deinde à ſeptentrione, id eſt [48] à civitate Dacuſa, quae in confinio Cappadociae & Armeniae ſita eſt, haud procul à loco ubi Euphrates naſcitur, uſque ad Aegyptum [49] & extremum ſinum Arabicum, qui eſt ad meridiem, longo anguſtoque ſulco ſaxis inſuliſque [50] creberrimo, à Rubro mari, id eſt, ab oceano, occaſum verſus [51] extenditur Syria, quae ſic generaliter nominatur, habetque maximas provincias, [52] Commagenam, Phoeniciam & Palaeſtinam abſ-

47 *Viginti & octo.*] Copulam & ex MSS. melioribus interſeruimus. *viginti quatuor* exhibet Lugd. Bat. quartus; In *quod eſt*, poſteriorem vocem delet L. B. tert.

48 *A civitate Dacuſa.*] Ita nos ex iiſdem libris, pro quo vulgo, *Daſcuta*, & *Daguſa*, legitur. Apud Plinium libro ſexto capite vigeſimoquarto, & libro ſexto capite decimonono hoc oppidum, *Daſcuſa*, nominatur. FABR. Varie hujus urbis nomen, non modo in Oroſii codicibus ſed & aliorum ſcribitur, ſicuti patere poteſt ex Cellarii Geogr. Antiq. Tom. II. p. 353. & Notis Clariſſ. Petri Weſſelingi ad Antonini Itinerarium p. 209. Ex MSS. Oroſii *Dacuſa* clare exhibent Flor. ſec. Perizonian. & Meus, *Dotuſa* Flor. tert. *Decuſa* Lugd. Batt. pr. ſec. tert. quart. ut & Ultr. in Aethici Cosmogr. *Adcuſa* legitur. Ex Edit. princeps omnium *Dacuſa* quoque praefert, cum qua conſentit Auguſtana. At vero *Daſcuta* habent Venetae omnes & Hittorpiana atque Bolſuing. ſive Cervicorn., in qua ad marg. notatur, Al. *Daguſa*. Fabricii vero Editiones *Dacuſa* exhibent, quod ille in Notis ſuis probat. Urbium vero nomina, praeſertim minus illuſtrium, apud antiquos ſcriptores, & in ipſis nummis, quod Saxiae, Cretenſis urbis exemplo, nuperrime, ad Syllogen ſcriptorum de vera Pronunc. Linguae Graecae probavimus, non uno modo neque nunc ſcripta inveniuntur neque olim efferri ſolebant.

49 *Et extremum ſinum Arabicum,*] Editiones Venetae *& ad* &c. Sed prima omnium, *& ad extremum ſinum Arabiae.* Mox *eſt* delet L. B. tert. & legit, *qui ad meridiem.*

50 *Creberrimo*] Aug. *creberrimis.* aliquanto poſt *oſtenditur* pro extenditur Florent. ſec.

51 *Extenditur Syria*] Omnes hactenus Editiones foediſſimum hic occupavit mendum, ex mala diſtinctione natum, qualis paſſim in MSS. quoque invenitur. In omnibus enim major diſtinctio ponitur poſt *extenditur*, quum tamen mimine ibi ſenſus diſtingui debeat, neque integer ſit, niſi cohaereat cum *Syria*, quomodo in membranaceo meo codice, optimae notae, inveni. Ita videlicet hactenus lectum fuit. *ab Oceano occaſum verſus extenditur. Syria generaliter nominatur, habens maximas provincias* &c. & ſic quoque in editione principe & reliquis, niſi quod rectius Auguſtana reponat *habetque maximas provincias*, quod a quatuor Lugd. Batt. atque inſuper Ultrajectino confirmatur, qui legunt *habetque max. prov.* unicus vero Perizonianus, chartaceus quidem & recens, ſed multis membranaceis & antiquioribus haud raro melior, huic loco medicinam adfert, dum poſt *Syria* interſerit, *quae ſic.* Quare non dubitavimus ex hiſce adminiculis locum ita conſtituere, *extenditur Syria, quae ſic generaliter nominatur, habetque maximas* &c. licet *habens* ſit in Flor. ſec. tert. & Meo. eodem ſenſu.

52 *Commagenam,*] Propius ad ſcripturam Graecam *Commagenen* Editio prima, Hittorp. & Cervicorn. Sed tamen conſtanter MSS. omnes *Commagenam*, quibus & Ed. Aug. ut & Aethici Cosmographia accedit. Ultima hujus commatis transponunt Ed. pr. & Venetae *duodecim ſunt.*

53 *Tre-*

absque Saracenis & Nabataeis, quorum gentes sunt duodecim. In capite Syriae Cappadocia est, quae habet ab oriente Armeniam, ab occasu Asiam, ab aquilone [53] Themiscyrios campos & mare Cimmericum: à meridie Taurum montem, cui subjacet Cilicia & Isauria [54] usque ad Issicum sinum, qui spectat contra insulam Cyprum. [55] Asia regio, vel (ut proprie dicam) Asia minor, absque orientali parte [56] quae ad Cappadociam Syriamque progreditur, undique circumdata est mari: à septentrione ponte Euxino, ab occasu Propontide atque Hellesponto, à meridie mari Nostro, ubi est mons Olympus. Aegyptus inferior ab oriente habet Syriam Palaestinam, ab occasu Libyam, à septentrione mare Nostrum, [57] à meridie montem, qui appellatur [58] Climax, & Ægyptum superiorem, fluviumque Nilum, [59] qui [60] de litore incipientis maris Rubri

53 *Themiscyrios*] Monstra lectionum, ut saepe, in MSS. *chemis cyrios* Flor. sec. *Themisciros* tert. *Themisterios* Ultr. & Lugd. Bat. sec. *Themistrios* Perizon. & mox *Cimbricum* pro *Cimmericum* Lugd. Bat. pr. Themiscyrii campi (per y enim, secus quam per *i*, uti à Fabricio factum est, scribuntur) noti sunt apud Geographos & scriptores Graecos fertilitate sua.

54 *Usque ad Issicum sinum*] Edit. Hittorp. & Cervicorn. sive Bolsuing. *usque ad Cilicinum sinum*. prima, ut & Augustana & Fabricianae, *usque ad Cilicum sinum* quomodo in MSS. Flor. sec. tert. & in omnibus Lugd. Batt. Meoque & Perizon. exstat, neque Ultr. aliquid mutat, sed *ad* delet. Vetus adeo mendum est, ut in Aethici Cosmographia quoque legatur. Scribi tamen debet, ut reposui, *usque ad Issicum sinum*, ad quam lectionem nos relegant Codices Veneti, ex quibus editio, quae prima in illa urbe anno MCCCCLXXXIII. prodiit, nos manuducit; in ea enim legitur *Isicus*, quod quum vel scripturae vel typorum mendum agnoscerent Editiones, quae postea ibidem prodierunt, *Isicum* reposuerunt.

55 *Asia regio*,] Lugd. Bat. sec. & quart. *Asiae regio*. pr. & tertius *Asiae vero regio*. pro vulgata stant reliqui omnes, & Aethici Cosmographia.

56 *Qua ad Cappadociam*] Flor. sec. *quae* pro *qua*, Perizon. mox *& Syriam* pro *Syriamque*.

57 *A meridie*] Perizon. *ad meridiem*. Mox Flor. tert. *ibi est mons Olympus*. verum *ibi* (quod in textu deërat,) in margine ponitur.

58 *Climax*,] Flor. tert. *Dimax*. in Fabricianis editionibus male per y scribitur *Clymax*, contra rationem adpellationis Graecae, a gradibus sive scalis desumtam. κλίμακα scriptores Graeci hunc montem vocant, faucium angustiis nobilem, atque non longe ab ultima Lyciae urbe, quae ad Pamphyliae fines est, Phaselide, collocant, ut Polyb. lib. 1. cap. 72. Plutarch. in vita Alexandri p. 674. aliique.

59 *Qui de latere incipientis maris*.] Olim *littore* legebatur, quo quid aridius? LAUT.

60 *De litore*] Non potuit hanc lectionem concoquere Lautius, itaque mutandam censuit. Servant nihilominus unanimi consensu omnes MSS. & editi. Id certum est, Nili fontes olim fuisse incognitos & propterea varias & absurdas quoque de origine nobilissimi fluvii opiniones fuisse traditas. Inter quas haec quoque videtur una fuisse, ex litore Rubri maris, ubi id incipit, ad Mossilon, emergere. Novum certe haud est, neque nostris temporibus incognitum, in arenoso litore, imo ad litus, sub aquis marinis, scaturire fontes, magnoque impetu perrumpere & ebullire. Praeterea, quum Mossi-

bri videtur emergere in loco, qui dicitur [61] Moſſylon emporium: deinde diu ad occaſum profluens, [62] facienſque inſulam nomine Meroën in medio ſui: noviſſime [63] ad ſeptentrionem inflexus, tempeſtivis auctus incrementis, [64] plana Aegypti rigat. Hunc aliqui auctores ferunt, haud procul ab Atlante habere fontem, & continuo [65] arenis mergi: inde interjecto brevi ſpatio, [66] vaſtiſſimo lacu exundare, atque hinc oceano tenus, orientem verſus per [67] Aethiopica deſerta prolabi, rurſusque inflexum [68] ad ſiniſtram, ad Aegyptum deſcendere. Quod quidem verum eſt, eſſe hujusmodi fluvium magnum, qui tali ortu, talique curſu ſit, & re vera [69] omnia Nili monſtra gignat;

Moſſylon nominat Oroſius, ex loci ejus ad mare ſitu, defendi videtur vetus lectio, ut ſic non *de latere*, ſed *de litore*, ad quod Moſſylon ſitum fuit, incipientis maris Rubri, crediderint quidam ex Veteribus Nili fontes erumpere.

61 *Moſſylon emporium*] Vera ſcriptura promontorii hujus & emporii ad Maris Rubri initium, quo Veteres teſtantur cinnamomum devehi ſolitum fuiſſe, eſt *Moſſylon*, vel *Moſylon*, vel potius *Moiſylon* quomodo in Lugd. Bat. tertio ſcribitur, ex origine adpellationis ſuae. Aethici Coſmographia & Plinius lib. VI. cap. 29. hic Tomo I. Ed. Hard, p. 342. & 343. ita efferunt. *Promontorium* (ſcribit Plinius) *& portus Moſſylicus, quo cinnamomum devehitur. Huc uſque Seſoſtris exercitum duxit.* & mox. *A Moſſylico promontorio Atlanticum mare incipere vult Juba.* Nunc dici *le Cap de Gardafu* notat Harduinus. Aethici Coſmographia, p. 725. *A meridie montem, qui adpellatur Climax, & Aegyptum ſuperiorem, fluviumque Nilum, qui de litore incipientis maris Rubri videtur emergere in loco, qui dicitur Moſſylon emporium.* Codices quidam ibi *Moiſſylon* habent, & in Oroſii Codicibus varie quoque hoc nomen depravatum fuit, in Flor. ſec. *Moſſilonporium* ſuperſcript. *Monſtilonporium*. Lugd. Batt. pr. & ſec. *Moſſelon*, ut & Ultr. *Moyſilon* Ed. Aug. Quidam Codices & Editi *Moſilon* ſcribunt, ſed recte cum y Perizon. nam Ptolemaeo vocatur Μόσυλον ἄκρον ἐμπόριον. Notabilis autem ſequitur lectio in Lugd. Bat. ſec. & Ultr. qui poſt haec verba ſubjungunt, *id eſt ortus aquae*, explicantes ſcilicet vocem *Moſylon*, idemque in quarto Lugd. Bat. ſuperſcribitur. quod egregie confirmat veterem & conſtantem Codicum lectionem in Oroſio *de litore*, non *de latere*, contra Lautium, nam ſi emporium id ab ortu aquarum nomen traxit, ſi in litore ad mare ſitum fuerit, de litore Nili fontes ibidem naſci credere quidam potuerunt.

62 *Facienſque inſulam*] Ita Ed. Aug. & MSS. quidam, alii *faciens inſulam*. Lugd. Bat. ſec. ſupra *dein* pro *deinde*.

63 *Ad ſeptentrionem*] Florent. ſec. & tert. *a ſeptentrione*. pro *tempeſtivis* Edd. pr. & Venetae habent *tempeſtiviſque*.

64 *Plana Aegypti rigat.*] Flor. ſec. *inrigat*. Ed. Aug. *irrigat*. pro *plana* Lugd. Bat. ſec. *plagam*. Ultr. *plaga*.

65 *Arenis mergi:*] Perizon. *ab arenis mergi*.

66 *Vaſtiſſimo*] Meus & *vaſtiſſimo*. Lugd. Bat. ſec. *fauſtiſſimo*.

67 *Aethiopica deſerta*] Lugd. Bat. ſec. & Ult. *Aethiopiae deſerta*. mox *rurſumque* Flor. ſec. & tert.

68 *Ad ſiniſtram,*] Lugd. Batt. pr. ſec. tert. addunt *partem*.

69 *Omnia Nili monſtra gignat*] Edit. pr. *tot tantaque monſtra gignat*. neque aliter Venetae. In Aethici Coſmographia haec leguntur. *Quod quidem verum eſt, eſſe hujuſmodi fluvium manifeſtum & magnum, qui tali ortu talique curſu ſit, ut Nilos intelligatur: nam & monſtra & caetera ſimilia gignit.* Re-

gnat; [70] quem utique prope fontem barbari [71] Dara nominant, caeteri vero accolae [72] Nuchul vocant. Sed hic in regione gentis, quae [73] Libya Aegyptia vocatur, haud procul ab illo fluvio, quem à litore maris Rubri prorumpere diximus, immenso lacu acceptus [74] absumitur: Nisi forte occulto meatu in alveum ejus, qui ab oriente descendit, eructat. Aegyptus superior in orientem per longum extenditur, cui est à se-

censet hic Orosius opinionem eorum, qui Jubae junioris, Regis Mauritaniae, & nobilis Historici, sententiam sequebantur. Fontes enim Nili is ex Mauritania inferiore & Atlante monte arcessiverat. Plinius lib. v. cap. 9. sive Tom. I. p. 255. *Originem (ut Juba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniae, non procul Oceano habet, lacu protinus stagnante, quem vocant Nilidem. Ibi pisces reperiuntur alabetae, coracini, siluri. Crocodilus quoque inde ob argumentum hoc Caesaraeae in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie.* Sequitur deinde luculenta ejus fluvii, Orosianae non absimilis, descriptio. Est & Ammiani Marcellini locus commode ab Harduino Emend. XXXI. p. ibid. 295. adductus ex scriptoris ejus lib. XXII. p. 229. *Rex autem Juba, Punicorum confisus textu librorum, a monte quodam oriri eum exponit, qui situs in Mauritania despectat Oceanum: bisque indiciis hoc proditum ait, quod pisces & herbae, & belluae similes, per eas paludes gignuntur.*

70 *Utique prope fontem*] Auxilio lib. Colon. huic loco medicinam feci. Prius erat: *quem utique proprie*: sane improprie, probant hoc ea quae sequuntur: *Caeteri vero accolae, Nuchul vocant. Prope fontem* ergo, id est, ubi oritur. LAUT. Imo sic legebatur diu ante Lautium, (qui solas Fabricianas consuluit Editiones) in prima Edit. ut & Aug. Venetis, Hittorp. Cervicorn. adeoque vetustis omnibus, ut & libris MSS. qui passim exhibent solito scribendi more *ppe*, nisi quod in Lugd. Batt. pr. & quarto legatur *propemodum*. Unde igitur in Fabricianas Editiones *proprie* irrepserit vix scio. Florent. sec. pro *utique* legit *utice*, quasi vellet *Uticae*, quae urbs, prope Carthaginem, longissime a fonte Nili, quem Juba ad Atlantem in Mauritania quaesivit, abest.

71 *Dara nominant,*] Barbari illi, qui prope fontem sunt vel habitant (quod subintelligi debet) fluvium hunc, sive principium cursus ejusdem Dara vocant, qui longius ad eundem habitant, id est caeteri accolae, Nuchul vocant. Pro *barbari dara*, Flor. sec. & Ed. Aug. *Barbarida*. Lugd. Bat. sec. ut & Ultr. *herbam clara*.

72 *Nuchul*] Terminatio probat Africanum esse nomen, quod inflectendo ad Latii sermonis usum in *Nilidem* migrasse (prout apud Plinium legitur, citato loco) existimo. *Dara* & *Nuchul* quoque legit Aethicus; in MSS. varie. Flor. sec. *Nebul*. tert. & Meus *Nubul*. Lugd. Bat. quart. & Edd. pr. & Aug. & Venetae *Nubul*. sec. *eum Nichul*. ut & Ultr. In Perizon. desunt illa, *caeteri vero a N. v.*

73 *Libyae Aegyptiae.*] In duobus Manuscriptis, *Libyo Aegyptiae*: apud Plinium libro quinto capite septimo, *Libyaegyptii*, eosque super Getulos habitare tradit. FABR. Terra harum gentium *Libya Aegyptia*, gentes hae vocantur Libyaegyptii, quasi mixti Aegyptiis Libyes. Ad occasum Thebaidis, ubi nunc deserta Barcae & Libyae sunt, poni, notat Harduin. ad Plinii locum hunc, qui exstat lib. v. cap. 8. *Interiori autem ambitu Africae ad meridiem versus, superque Gaetulos, intervenientibus desertis, primi omnium Libyaegyptii, deinde Leucaethiopes habitant*. Flor. sec. & Periz. *Libyoaegyptiae*. Sed Lugd. Batt. pr. sec. tert. & quart. ut & Ultr. *Libya* vel *Libia Aegyptiae*. pro *vocantur*, tres Lugd. Batt. *vocatur* & quum sic in Aethici Cosmographia quoque exstet, lectionem illam recepi. In Editt. Fabricii quibusdam *Libya Aegyptiis* exstat.

74 *Absumitur.*] Ed. Aug. *assumitur*. mox *eructet* Edit. prima.

75 *Ad*

ſeptentrione ſinus Arabicus, à meridie Oceanus. Nam ab occaſu ex inferiore Aegypto incipit, [75] ad orientem Rubro mari terminatur, ubi ſunt gentes vigintiquatuor. Et quoniam [76] meridianam partem univerſae Aſiae deſcripſimus; ſupereſt ut ab oriente ad ſeptentrionem pars, quae reſtat, expediatur. Mons Caucaſus inter Colchos, qui ſunt ſuper Cimmericum mare, & inter Albanos, qui ſunt ad mare Caſpium, primum attollitur: cujus quidem [77] uſque in ultimum orientem unum videtur jugum, ſed multa ſunt nomina: & multi hoc ipſum jugum [78] Tauri montis credi volunt: quia re vera [79] Parchoatras, mons Armeniae, inter Taurum & Caucaſum medius, continuare Taurum cum Caucaſo putatur: ſed hoc [80] non ita eſſe, diſcernit fluvius Euphrates, [81] qui, de radice Parchoatrae montis effuſus, tendens in meridiem, ipſum ad ſiniſtram, [82] Taurum excludit ad dexteram. Itaque ipſe Caucaſus inter Colchos & Albanos, ubi & [83] portas habet, mons Caucaſus dicitur, à portis Caſpiis uſque ad Armenias pylas, vel uſque ad fontem [84] Tigridis fluminis, inter Armeniam & Iberiam, montes Acroceraunii dicuntur: à fonte Tigridis uſque ad [85] Carras civitatem, inter Maſſa-

75 *Ad Orientem*] Aug. Ed. *ab oriente*, & pro *ubi* habet *ibi*.

76 *Meridianam partem*] Poſteriorem vocem delent Lugd. Bat. ſec. & Ultr.

77 *Uſque in ultimum orientem*] Meus, *uſque in orientem*. Ed. Aug. & MS. Flor. tert. *uſque ad ultimum orientem*. Quod praeceſſit modo *primum* delet Ultr.

78 *Tauri montis*] Ed. prima *Tauri montes*. Aethicus, *Tauri montem*.

79 *Parchoatras*] Hic Straboni eſt *Parachoatras*, Plinio *Choatras*. Flor. ſec. *Parchoatras*. Sed tert. liquido *Parchoatras*. Lugd. Bat. pr. *Partboatras*. quart. *Parchoaſtras*. Meus *Parcoathas*. Reliqui vulgatam ſervant ſcripturam, ut & Aethicus & Editi vetuſtiores, ſed Hittorp. *Parchoateas*.

80 *Non ita eſſe*,] Sic Aethicus & MSS. Flor. ſec. Lugd. Batt. pr. tert. quart. ut & Ed. Aug. Tranſponunt alii *ita non eſſe*. Hittorp. & Bolſuing. *non ita ſe habere poſſe*.

81 *Qui de radice*] *Qui radice*, cum Fabricianis Editt. Flor. ſec. & tert. Lugd. Bat. pr. & Periz. *qui a radice*, praeter Aethicum Meus & Ed. Aug. ſed praeferunt *qui de radice* Lugd. Batt. ſec. tert. quart. & Editiones reliquae, atque Moguntina.

82 *Taurum excludit*] Edit. Hittorp. interſerit *montem*, quam ſequitur Bolſuing. in reliquis, ut & MSS. abeſt. Verum Aug. ſenſum interpunctione ſic mutat, *Taurum excludit. Ad dexteram itaque ipſe Caucaſus* &c.

83 *Portas habet*,] Ed. pr. *portas habere mons Caucaſus dicitur*. pro *portas* Ultr. *ſemper*.

84 *Tigridis*] MSS. & Editi quidam *Tigris* & hic & paſſim.

85 *Carras*] Lugd. Batt. pr. ſec. tert. & editi quidam *Charras* ſcribunt. Sed amant ſine adſpiratione exprimere ſcriptores Latini & Graeci, quae conſuetudo nummis firmatur, quales Haymius publicavit, quumque in Muſeo noſtro alios quoque poſſideamus, aliquot ex iiſdem adpingi curavimus.

ſagetas & Parthos, mons [86] Ariobarzanes: à Carris civitate uſque ad oppidum Cathippi, inter Hyrcanos & Bactrianos, mons [87] Memarmali, ubi amomum naſcitur: à quo proximum jugum, mons [88] Parthau dicitur: ab oppido Cathippi uſque ad vicum Saphrim, inter [89] Dahas ac Araucas

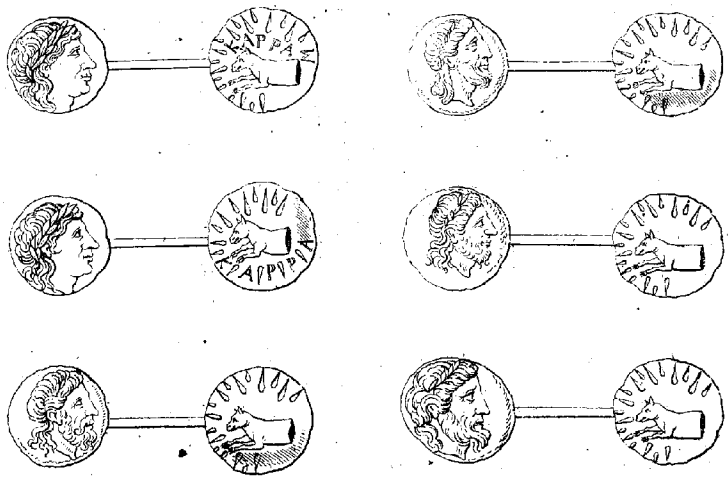

Hi nummi partim Apollinis caput a parte priore exhibent, partim Jovis. Duo quidem priores, quos depinxit Haymius in Theſ. Britannico Tom. II. pag. 117. Apollinis habent caput, ſed mei quatuor, nequaquam Apollinis, ſed Jovis barbatum caput oſtentant, quos, quamvis non valde diſſimiles, conjungi & ſculpi juſſi, ut pateat, in illis non Apollinis ſed Jovis eſſe caput. Cur ab altera parte lupus dimidiatus aſtri radiis circumdatus cernatur, obſcurum eſt; niſi forte iſta pars ad Apollinis & Dianae ſpectet cultum, unde in cunctis fere hujus urbis nummis, ſub imperatoribus Romanis cuſis, luna creſcens, cum ſolis aſtro conſpicitur.

86 *Ariobarzanes*] Ed. pr. *Ariobarzones*. MS. Lugd. Bat. pr. *Ariorbarzanes*. Addunt poſt montis nomen *dicitur* Lugd. Batt. pr. rert.

87 *Memarmali*,] Lugd. Bat. pr. *Memarmoli*. ſec. *Memoli*. quart. & Perizon. *Marmali*.

88 *Parthau dicitur:*] Lugd. Bat. pr. *Parchau*. Aethicus *Partao*. pro *dicitur* malunt *appellatur* Hittorp. & Bolſuing.

89 *Dahas ac Araucas.*] Ita Bolſuinge ſcripſit, cum ante *Dahaſſacaraucas*, & *Dachaſtauriocas* legeretur. Noſtri antiqui partim *Daaſſacauracas*, partim, *Daaſſacaraucas*, habent. Flor. ſec. *Daſſeraucas*, & in marg. *Daſtauraucas*. tertius (cum quo Meus conſentit) *Daas & Sacaraucas*. Lugd. Bat. pr. *Dacauſtaraucas*. ſec. *Duas Sataurucas*. tert. *Dachaſtaraucas*. quart. *Dachauſtraucas*. Perizon. *Dahaſſa Carautas*. Ultr. *Duas Sacaurautas*. Inter editos *Dahaſſaraucos* omnium prima, *Dachas Tarucas* Aug. *Dahaſſaraucas* Venetae. *Dagas ac Araucas* Hittorp. In Aethici Coſmographia. *Dapſaſſa Cauracas*.

90 *Par-*

cas & [90] Parthyenas, mons [91] Oſcobares, ubi Ganges fluvius oritur, & Laſer naſcitur: à fonte fluminis Gangis uſque ad fontes fluminis [92] Ottorogorrae, qui ſunt à Septentrione, ubi ſunt [93] montani Paropamiſadae, mons Taurus: à fontibus Ottorogorrae uſque ad civitatem Ottorogorram, inter [94] Hunnos & Scythas & [95] Gandaridas, mons Caucaſus. Ultimus autem inter [96] Eoas & Paſiadras, mons [97] Imaus, ubi flumen Chryſorrhoas, & promontorium [98] Samara orientali excipiuntur oceano. Igitur à monte Imao, hoc eſt, ab imo Caucaſo, [99] & dextra orientis parte,

90 *Parthyenas*] Flor. pr. *Parhieas*. Adſcriptum *f. Parbinas*, *ut dicat Parthinas*. Lugd. Bat. pr. *Parchyenas*. Meus *Parthrenas*. Ed. Aug. *Parthynas*. Aethicus & *Parthenaſis mons Oſchobaris*.

91 *Oſcobares*] Flor. ſec. *Achobares*. tert. *Oſobalers*. Meus *Oſcobates*. Editio autem Aug. *Oſchobates*.

92 *Ottorogorrae*] Flor. ſec. *a fontibus Octorogorrae*, & mox, *ad civitatem Ottorogorrem*, tert. *a fontibus Ottorogorrae*, & mox *ad civitatem Otorogorum*. Lugd. Batt. pr. & quart. *Octorogorrae* & *Octorogorram* ſcribunt, ut & Editt. pr. & Venetae. *Ottorogorrae* & *Ottorogorram* reliquae, ut & Aethici Coſmographia. Cellarius Tom. II. p. 888. & 889. *Ottorocorrbam* Sericum adpellat oppidum, prope montes *Ottorocorrbas*.

93 *Montani Paropamiſadae*.] Vulgo legitur, *Montana Paropamiſſadae*: nos libros vetuſtos ſecuti ſumus. Stephanus, Παροπάμισος πόλεως ὀρος Ινδικῆς ἀφ' ἧς Παροπαμισσάδαι οἱ παροικοῦντες. Ἀπολλόδωρος δ' ἐν δευτέρῳ τοῦ γῆς, ἀπ' αὐτῶν φησὶ τὸ ὄρος κεκλῆσθαι, οἱ δ' τὸν ηκτικοῦντες Παροπαμισσάδαι. Apud Arrianum hoc nomen modo unico σ, modo gemino σσ ſcribitur: ſed apud Diodorum & Euſtathium Dionyſii interpretem unicum σ habet. FABRIC. Flor. ſec. *Paropadiſſadae*. adſcribitur f. *nis*, ut dicat *Paropaniſſadae*. tert. *Paropaniſſadae* Lugd. Batt. pr. ſec. & quart. *Paropaniſadae*, reliqui MSS. *Paropamiſadae*. Sed inſuper conjunctionem & interſerunt Lugd. Batt. pr. & tert. Mox *Taurus eſt*. in Meo legitur.

94 *Hunnos & Scbythas*,] Flor. pr. *inter unos* (ſuperſcripto *b*) *Scitaſque*. Sed *Hunos* correctum ibi eſt in *Hunas*. ſec. *inter Funos Sitas*. Lug. Batt. pr. & quart. *Chunos & Scithas* ſec. *Hunos*. tert. *Chimos* Periz. & Ultr. *Hunos Scitas*. Meus *Funoſcitas*. Vulgata lectio ſe recte habet, & apud Aethicum quoque exſtat. Hunni enim ut accolae hujus montis quoque memorantur a Procopio lib. IV. Goth. cap. 3. p. 160 ubi de Caucaſi partibus ad orientem & meridiem. Οἱ δ' ἐσχατοι ἀνίσχοντα ἥλιον καὶ ἄνεμον νότον, ἐς πύλας διεξόδους ἐξικνοῦνται αὐτάς, αἳ τοῦ τῆδε ἀκρωτήρια Οὐννικὰ ἔθνη ἐς γῆν τὴν Περσῶν τε Ῥωμαίων ἄγουσιν. *Illae vero, in orientem ac meridiem vergentes, ad portas evadunt, quae Hunnos vicinos in Perſarum ac Romanorum oras inducunt.* Commemorat deinde Hunnos, qui Sabiri vocantur, & alias ibidem gentes Hunnicas.

95 *Gandaridas*] Lugd. Bat. quart. & Perizon. *Gangaridas*. Scribitur utroque modo.

96 *Eoas & Paſiadras*] Edit. prima *Eoſas & Paſiadras*. litteram *s* in *Paſiadras* geminant quartus Lugd. Bat. Perizon. & Meus, ut & Flor. tert. nam in ſec. legitur itidem *Paſſiadras*, ſed ſuperſcribitur *tro*, quaſi vellet *Paſſitroas*. Lugd. Bat. ſec. *Paidras*.

97 *Imaus*] Varie in MSS. corrumpitur hoc nomen hic & infra Flor. ſec. *Innavus*. tert. *Immanus*. Lugd. Bat. pr. *Emaavus*, & adſcribitur, lege *Toimavus*. tert. & quart. *Emavus*. ſec. *Timavus*. Ultr. & Periz. *Imanus*. Ed. prima *Imavus*. Aug. *Timavus*.

98 *Samara*] Aug. Edit. *Samora*. & mox *excipitur* Editt. pr. & Venetae. *Syricus* pro *Sericus* Ultr. MS. vulgari errore.

99 *Et dextra orientis parte*,] In Flor. ſec. eſt, *& dextra orientis partem*, ſed corrigitur *& uſque ad dextram* &c.

te, qua oceanus Sericus tenditur, usque ad promontorium Boreum & flumen Boreum, [100] inde tenus Scythico mari, quod est à septentrione, usque ad mare Caspium, quod est ab occasu, & usque ad [101] extentum Caucasi jugum, quod est ad [102] meridiem, Hyrcanorum & Scytharum gentes sunt [103] quadraginta duae, propter terrarum infoecundam diffusionem late oberrantes. Mare Caspium sub Aquilonis plaga ab oceano oritur, cujus [104] utraque circa oceanum litora, & loca deserta incultaque habentur: inde meridiem versus, per longas angustias tenditur, donec per magna spatia dilatatum; Caucasi montis radicibus [105] terminetur. Itaque à mari Caspio quod est [106] ad orientem, [107] per oram oceani septentrionalis usque ad Tanaim fluvium & [108] Maeotidas paludes, quae sunt ad occasum, per litus Cimmerici maris, quod est ab africo usque ad caput & portas Caucasi, quae sunt [109] ad meridiem, gentes sunt [110] trigintaquatuor. Sed generaliter regio proxima Albania ulterior, sub mari & monte Caspio, Amazonum [111] nominatur.

[112] Expliciti sunt quam brevissime fines Asiae: nunc Europam, [113] in-

100 *Inde tenus*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *exinde tenus. & inde tenus.* Editt. pr. Hitt. Venetae & Bolsuing. verum delet & Aug. neque in MSS. Florentinis adparet.

101 *Extentum*] Lugd. Batt. sec. quart. & Ultr. *extensum.* Flor. tert. *extremum.* Vulgata melior. Ovidio extentus utroque clivo mons Tmolus dicitur Metam. lib. XI. vs. 150.

Late riget arduus alto
Tmolus in adscensu; clivoque extentus utroque,
Sardibus hinc, illinc parvis finitur Hypaepis.

102 *Ad meridiem,*] Sic malunt constanter libri MSS. omnes, quam *a meridie,* quod in vulgatis plerisque est, praeter Ed. Augustanam.

103 *Quadraginta duae,*] Largiores adsignant *trés*, cum Ed. Aug. MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *quatuor* quartus. *defusionem* mox Aug. Ed. & *longe* Meus pro *late.*

104 *Utraque circa oceanum*] Lugd. Bat. pr. *utraque parte circa oceanum*, pro *circa* Lugd. Bat. quart. *citra.* conjunctionem & delet Meus.

105 *Terminetur.*] Lugd. Bat. *terminatur.* Quo respectu videri potest Flor. tert. supra pro *dilatatum* scribere *dilatatur.*

106 *Ad orientem,*] Ed. Aug. *ab oriente.*

107 *Per oram*] Flor. sec. & tert. *per ora.* ut & Periz. reliqui vulgatam retinent cum Aethico.

108 *Maeotidas paludes,*] Ed. pr. *Maeotias paludes.*

109 *Ad meridiem,*] Lugd. Bat. quart. *a meridie.*

110 *Triginta quatuor.*] Flor. tert. *Quatuor & triginta.* Lugd. Batt. pr. tert. quart. nunc parciores, duas modo tribuunt.

111 *Nominatur*] Ita Flor. sec. ut & Lugd. Batt. pr. tert. quart. Meus & Periz. Lugd. Bat. sec. *vocatur.* Editt. passim *nuncupatur*, praeter Augustanam, quae *nominatur.* In Aethici Codd. eadem scripturae est varietas.

112 *Expliciti*] Flor. sec. tert. & Lugd. Bat. quart. *Explicati sunt.* Edd. pr. & Venetae *Expliciti autem sunt*; eaedem infra *nunc autem* &c. Mox *quamquam brevissime* in Editt. quibusdam ut Hittorp. & Bolsuing.

113 *In*

[113] in quantum cognitioni hominis conceditur, ſtylo pervagabor.

A montibus Riphaeis ac flumine Tanai, Maeotidiſque paludibus, quae ſunt ad orientem, per littus ſeptentrionalis oceani uſque ad Galliam Belgicam & flumen Rhenum, quod eſt ab occaſu, deinde uſque ad Danubium, quem & Iſtrum vocant, qui eſt [114] à meridie ad Orientem directus, ponto excipitur: ab oriente Alania eſt, in medio Dacia, [115] ubi & Gothia: deinde Germania eſt, ubi plurimam partem [116] Suevi tenent: quorum omnium [117] ſunt gentes quinquaginta quatuor. Nunc quidquid Danubius [118] à barbarico ad mare Noſtrum ſecludit, expediam. Moeſia ab oriente habet oſtia fluminis Danubii, ab euro Thraciam, à meridie Macedoniam, ab africo Dalmatiam, ab occaſu Iſtriam, à circio Pannoniam, à ſeptentrione Danubium.

Thracia habet ab oriente Propontidis ſinum & civitatem Conſtantinopolim, quae Byzantium prius dicta eſt: à ſeptentrione partem Dalmatiae, & ſinum Euxini ponti, ab occaſu & africo Macedoniam, à meridie Aegaeum mare. Macedonia habet ab oriente Aegaeum mare, à borea Thraciam, ab euro Euboeam & Macedonicum ſinum, à meridie Achaiam, à favonio [119] montes Acroceraunios in anguſtiis Adriatici ſinus, qui montes [120] ſunt con-

113 *In quantum cognitione hominis conceditur,*] Ante edebatur: *cognitioni conceditur, & conſcenditur* in ſcriptis; unde hanc lectionem pro germana erui, &, niſi fallor, ea maxime cum proxima dictione congruit. Laut. At tunc ſcribendum foret *adſcenditur*. Verum ego a vulgata lectione, quam MSS. Florentini omneſque, quos inſpexi, comprobant, non diſcedo, neque cum Andrea Scotto temere alteram reciperem. Firmat receptam quoque Aethici Coſmographia, quae eandem ſic interpretatur, *in quantum conditioni humanae conceditur.*

114 *A meridie*] Ed. Aug. *ad meridiem.* Copulam & Editiones tollunt vetuſtiores uſque ad Fabricianas, ſed contra omnes, quos inſpexi, vel quorum habeo collationem MSS. ut & contra Aethici Coſmographiam. Iſter igitur, ſive Danubius, incipit a meridie, ubi oritur, deinde ad orientem curſum dirigens, pergit, donec in mare influit ſeſeque exonerat.

115 *Ubi & Gothia:*] Ed. eadem *ibi & Gothia, deinde & Germania eſt.*

116 *Suevi tenent,*] Sic in MSS. & Edd. vetuſt. *Suevi obtinent*, in Hittorp. & Bolſuingiana.

117 *Sunt gentes*] Sic in MSS. Editt. tranſponunt, *gentes ſunt.*

118 *A barbarico*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. addunt *oceano*, quart. *mari*. Pro *Moeſia* male *Myſia* in Flor. ſec. & tert. hic & infra.

119 *Montes Acroceraunios,*] Legitur & *Acroceraunia*, Horatius libro primo Carmin. *Qui vidit mare turgidum, & Infames ſcopulos Acroceraunia*, Diodorus libro quadrageſimo primo, ἐπεξιὼν κατὰ τὰ ἄκρα τὰ Κεραύνια ὀνομαζόμενα. Fabr. Flor. ſec. *montes Acroceaneos.* Lugd. Batt. omnes, ut & Perizon. & Fabric. *montes Acroceraunae.* Mox *maris* pro *ſinus* in Meo.

120 *Sunt*] Hittorp. & Bolſuing. Editt. contra reliquas & MSS. omnes inferciunt *ſiti.* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. inſuper *ſunt* delent.

contra Apuliam [121] atque Brundusium [122] ab occasu Dalmatiam, à circio Dardaniam, à septentrione Moesiam. Achaja undique propemodum cincta est mari: nam ab oriente habet Myrtoum mare, ab euro [123] mare Creticum, à meridie Ionium mare, ab africo & occasu Cephaleniam & Cassiopam insulas, à septentrione sinum Corinthium, ab aquilone angustum terrae dorsum, [124] quo Macedoniae conjungitur, vel potius Atticae, qui locus Isthmos vocatur, [125] ubi est Corinthus, [126] habens in Attica ad boream non longe Athenas civitatem. Dalmatia habet ab oriente Macedoniam, ab aquilone Dardaniam: à septentrione Moesiam, ab occasu Istriam, & sinum Liburnicum, & insulas Libulinicas: à meridie Adriaticum sinum. Pannonia, Noricus, & Rhetia habent ab oriente Moesiam, à meridie Istriam, ab africo [127] Alpes Penninas, ab occasu Galliam Belgicam, à circio Danubii fontem, & limitem, qui Germaniam à Gallia inter Danubium Galliamque [128] secernit, à septentrione Danubium & Germaniam. Italiae situs à circio in eurum tenditur, habens ab africo Tyrrhenum mare, à borea Adriaticum sinum: cujus ea pars [129] qua continenti terrae communis & contigua est, Alpium obicibus obstruitur: [130] quae à Gallico mari super Ligusticum sinum exsurgentes, primum Narbonensium fines,

121 *Atque Brundusium*] Amant ita MSS. & Editi Vetustiores, reliqui *& Brundusium.*

122 *Ab occasu*] Lugd. Bat. quart. praeponit *&.*

123 *Mare Creticum,*] Ed. pr. *Arcticum mare.*

124 *Quo Macedoniae conjungitur,*] Lugd. Bat. sec. & Periz. *quod.* quart. *qui* &c.

125 *Ubi est*] Abest posterior vox ab Edit. Aug.

126 *Habens in Attica ad Boream*] Lugd. Batt. tert. & quart. *habens in Atticam* &c. quibuscum consentit Ed. pr. quae insuper legit *a borea.* At Lugd. Bat. pr. *spectans in Atticam ad boream* &c. In Aethici Cosmographia legitur, *Hic est in Attico ad boream non longe civitas Athenae.* corrige, *Hinc est in Attica* &c.

127 *Alpes Penninas,*] Ita clare scribitur in Lugd. Batt. tertio, quarto & Perizoniano, & exhibet Edit. Aug. *Peninas* Meus cum Lugd. Bat. sec. Flor. sec. scribit, *Appenninas* vel *Apenninas* Flor. tert. & Edit. pr. atque Lugd. Bat. pr. Alpes vero istas *Peninas* a deo Pennino, non *Poeninas*, ut alii, praesertim Graeci scriptores, quasi a Poenorum & Annibalis transitu vocari, ostendit Livius lib. XXI. cap. 38. *Nec verisimile est, ea tum ad Galliam patuisse itinera; utique quae ad Penninum ferunt, obsepta gentibus semigermanis fuisse; neque hercule, montibus his si quem forte id movit, ab transitu Poenorum ullo Veragri, incolae jugi ejus, norunt nomen inditum: Sed ab eo, quem in summo sacratum vertice Penninum montani appellant.*

128 *Secernit*, Ed. pr. & Venetae *discernit.* Mox copula *&* delet. Ed. Aug.

129 *Qua continenti*] Pro *qua* Lugd. Batt. pr. & sec. ut & Ed. Aug. *quae* exhibent.

130 *Quae à Gallico mari super Ligusticum sinum*]

nes, deinde Galliam Rhetiamque secludunt, [131] donec in sinu Liburnico defigantur. Gallia Belgica habet ab oriente limitem fluminis Rheni & Germaniam, [132] ab euro Alpes Penninas, à meridie provinciam Narbonensem, ab occasu provinciam Lugdunensem, à circio oceanum Britannicum, à septentrione [133] Britanniam insulam. Gallia Lugdunensis, ducta per longum, & per angustum inflexa, Aquitanicam provinciam semicingit. Haec ab oriente habet Belgicam, à meridie partem provinciae Narbonensis, qua Arelas civitas sita est, [134] & mari Gallico Rhodani flumen excipitur. Narbonensis provincia, pars Galliarum, habet ab oriente Alpes [135] Cottias [136] ab occidente Hispaniam, à circio Aquitaniam, à septentrione [137] Lugdunensem, ab aquilone Belgicam Galliam, à meridie mare Gallicum, quod est inter Sardiniam & [138] insulas Baleares, habens in fronte qua Rhodanus fluvius in mare exit, insulas Stechadas. [139] Aquitanica provincia obliquo cursu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus ejus est, in orbem agitur. Haec [140] à circio oceanum qui Aquitanicus sinus dicitur, ab occasu Hispanias habet, à septentrione & oriente Lugdunensem, ab euro & meridie Narbonensem provinciam contingit. Hispania [141] universa terrarum situ trigona est, & circumfusione Oceani Tyrrhenique pelagi [142] pe-

finum] Lugd. Bat. sec. *qui*. Ed. Aug. *quae Gallico mari per Lig. s.* Ultr. MS. quoque *per Lig. s.*

131 *Donec in finu Liburnico defigantur.*] Lugd. Batt. sec. *defiguntur*. Sed quart. *donec in finum Liburnicum definant.*

132 *Ab Euro*] Addunt *habet* Lugd. Batt. pr. sec. tert. & Ed. Aug. *Alpes Penninas* autem hic iterum scribunt Periz. Lugd. Batt. tert. & quart. & insuper primus, sed in primo, manu secunda *a* praeponitur, ut notet *Apenninas*, sicuti in quibusdam exstat.

133 *Britanniam*] MS. Ultr. & Edd. pr. Venetae & Aug. *Britannicam*. Addit aliquanto post *Galliam*, denuo in iis *habet Belgicam*, Ultr. *Aquitaniam* pro *Aquitanicam prov.* habent Edd. pr. Aug. & Venetae *Arelatum* pro *Arelas*.

134 *Et mari*] Interserit *ubi* Lugd. Bat. quart. *excipitur* pro *accipitur* scribit secundus.

135 *Cottias*,] Id verum nomen. MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *Gutticas*. sec. *Chotias*. quart. *Cothicas*. Periz. *Cotias* Meus *Cutias*. mendose, ut multa locorum nomina.

136 *Ab occidente*] Lugd. Bat. quart. *ab occasu* & mox *Aquitaniam* sec. tert. & quart.

137 *Lugdunensem*] *Galliam* quaedam Editiones praeponunt, sed in MSS. abest.

138 *Insulas Baleares*,] Priorem delent Lugd. Batt. sec. & quart.

139 *Aquitanica*] Ultr. *Aquitania*. & *ejus* in illis, *ejus est*, delet.

140 *A circio oceanum*] In Ed. Aug. est *oceano* Editt. pr. & Venetae *a circio habet oceanum*. Mox *Hispanos* Ultr.

141 *Universa*] Lugd. Batt. pr. tert. Edd. pr. Aug. & Venetae *universo*. ut ad situm non ad Hispaniam referatur. Vulgatum tuetur Aethici Cosmographia. Delent *est* MSS. Flor. uterque Lugd. Batt. sec. quart. Periz. & Meus. ut & *que* post *Tyrrheni* pr. & tert.

[142] pene insula efficitur. Hujus [143] angulus prior, spectans ad orientem, à dextris Aquitanica provincia, à sinistris Balearico mari coartatus, Narbonensium finibus inferitur. Secundus angulus circium intendit: [144] ubi Brigantia Calleciae civitas sita, altissimam pharum, & inter pauca memorandi operis, ad speculam Britanniae erigit. [145] Tertius ejus angulus est, [146] qua Gades insulae intentae in africum, Atlantem montem interjecto sinu Oceani prospiciunt. Hispaniam citeriorem ab oriente [147] incipientem, Pyrenaei saltus à parte septentrionis [148] usque ad Cantabros Astures que deducunt, atque inde per Vaccaeos & [149] Oretanos, quos ab occasu habet, posita in Nostri maris littore Carthago determinat. Hispania ulterior habet ab oriente Vaccaeos, Celtiberos, & Oretanos: à septentrione Oceanum, ab occasu Oceanum, à meridie Gadita-

142 *Pene insula efficitur.*] Ex editis quidam *peninsula efficitur*. Post quae additur in Aug. *ac insulae nomine censetur*.

143 *Angulus prior*] Lugd. Bat. quart. *propior*. Idem mox legit, *a dextris habet Aquitanicam provinciam*, quam lectionem in tertio quoque inveni. In *angulus ejus*, quod sequitur postremam vocem delent MS. Flor. uterque & Edd. Venetae.

144 *Ubi Brigantia Caleciae*] Ita scripsimus ex libro vetusto, pro quo in vulgatis est, *Gallaeciae*. Diodorus libro trigesimoseptimo, Βριγάντιον πόλιν Καλλαικίας dicit. FABR. Flor. sec. *Galleciae* superscripto *i*, ut notet *Gallicae*, prout in sec. Flor. & Lugd. Bat. atque Ultr. & Aethici Cosmogr. exstat. Lugd. Batt. pr. tert. & quart. *Galliae*. Perizon. *Galleciae*. Meus *Galiciae*. Sed *Callaeciae* rectum est. Praeter Diodorum Dio Cassius, ubi de Caesare loquitur, Callaeciae urbem vocat, lib. XXXVII. p. 54. Βριγάντιον πόλιν Καλλαικίας ὀνομαζόμενον. *Brigantium*, *urbem Callaeciae*, *praetervectus*, unde patet maritimum fuisse oppidum, quod egregie confirmatur hoc Orosii loco, neque enim memorandi operis pharus alibi usum fui nautis praebere potest. Sequentia sic constituunt MSS. quidam, *sita est*, & *altissimam pharum*, *inter p. m. o. ad spectaculum Br. erigit*. Lugd. Bat. primus. *sita est*, & *altissimam pharum*, & *inter p. m. o. ad spectaculum Br. erigit*. Lugd. Bat. quart. *sita est*, quoque habet Lugd. Bat. tert. pro *speculam* Flor. sec. & tert. *speculum*. Ultr. *ad spectaculum Britanniae erigitur*. Edd. pr. & Venetae *ad speculam Britanniae exigit*. Aethici Cosmogr. *Ubi Brigantia civitas sita est Galliciae, ac altissimum* (alii *ad*) *altissimum farum*: & *inter pauca memorandi operis ad speculam Britanniae erigitur*.

145 *Tertius ejus angulus est*,] Transponunt *tertius angulus ejus* Codd. Florentini & Perizon. *ejus* abest a Codice Meo, *est* a Lugd. Bat. pr. & a Meo.

146 *Qua*] Lugd. Bat. sec. tert. quart. & Flor. sec. atque Ultr. *quo*, & sic quoque in Aethici Cosmogr. Edit. pr. & ante Fabricianas vetustis omnibus. Meus Codex *qua* servat. Mox *ad Africum* Lugd. Bat. quart.

147 *Incipientem*,] Abest a Perizon. servant alii, ut & Aethicus, *ab oriente incipit ex Pyrenaeis saltibus*. In meo *Pyreneus saltus*, pro *Pyrenaei*.

148 *Usque ad*] Posteriorem vocem delet Lugd. Bat.

149 *Oretanos*.] Ed. pr. *Oreatanos*, dein Meus, *quos ab occasu habet positos*, *in n. m. l. Carthago d.* at Ed. pr. *q. a. o. habet positam in n. m. l. Carthaginem determinat*.

250 *Un-*

ditanum Oceani fretum: [150] unde mare Noſtrum, quod Tyrrhenum vocatur, immittitur. Et quoniam Oceanus habet inſulas, quas Britanniam & Hiberniam vocant, quae [151] in averſa Galliarum parte ad proſpectum Hiſpaniae ſitae ſunt, breviter explicabuntur. Britannia Oceani inſula, per longum in boream extenditur. A meridie Gallias habet, cujus proximum litus tranſmeantibus [152] civitas aperit, quae dicitur [153] Rhutubi portus: unde haud procul [154] à Morinis in auſtro poſitos Menapios Batavoſque proſpectat. Haec inſula habet [155] in longo millia paſſuum octingenta, in lato millia ducenta: à tergo autem, unde Oceano infinito patet, [156] Orcadas inſulas habet, quarum viginti deſertae ſunt, [157] tredecim coluntur. Deinde inſula Thule, quae per infinitum à cc-

150 *Unde*] Ed. Aug. *inde mare noſtrum.* Sic quoque Venetae.

151 *In averſa Galliarum parte*] *Averſa*, non *adverſa*, recte eſt in Manuſcriptis. Fabric. *Averſa* quoque legitur in Aethici Coſmographia, & in MS. Flor. ſec. reliqui fere cum vetuſtis Editionib. *adverſa* legunt.

152 *Civitas aperit,*] In Aethici Coſmographia iiſdem verbis haec loca deſcribuntur. Verum MSS. Lugd. Bat. quart. & Ultr. legunt *civitas apparet*, contra reliquos & ſcriptoris mentem. Geographis enim proprio verbo dicit Oroſius civitatem Britannicam Rhutubi tranſmeantibus proximum litus Galliae aperire; quibus ſignificat ita auguſtum ibi trajectum eſſe maris, ut inde Galliae litora proſpici queant, quare olim inde in Gallias & ex Galliis in Britanniam frequens erat trajectus, antequam ut hodie fit, portus Dubris, nunc *Dover* eidem ſuccedens, ſibi illum uſum vindicaſſet. E regione Bononiae fuit, unde, ſive ex Geſſoriaco ſolventes, directo curſu ex Gallia ſolvebant. Ammian Marcellin. lib. xx. cap. 1. *Obſervato flatu ſecundo ventorum ad Rutupias, ſitas ex adverſo, defertur, petitque Lundinium.* Idem lib. xxvii. cap. 8. *Quum veniſſet ad Bononiae litus, exinde tranſmeato lentius freto, defertur Rutupias, ſtationem ex adverſo tranquillam.*

153 *Rhutubi portus:*] Varia nominis eſt ſcriptura & nomenclatio, non modo in MSS. & Editis, ſed & apud priſcos auctores. Lugd. Batt. pr. & tert. *Rutupi portus.* Meus *Ruthubi portus.* Antonini Itinerarium *Rutupas*, alii ſcriptores paſſim *Rutupias* vel *Ritupias* adpellant. Obſervat autem Cluriſſ. Petrus Weſſelingius ad Antonini Itin. p. 473. plurali numero dici, quod binae ibi eſſent arces ad portum adpoſitae, quarum ad ſeptentrionem vergentem *Regulbium* vocabant, ejuſque nominis reliquias hodique in *Reculver* durare; teſtemque citat, praeter Notitiam Imp. Occident. libellum, Jo. Battely de Antiquitatibus Rutupinis Oxonii vulgatum.

154 *A Morinis*] *A Morynis* Edd. pr. & Venetae. Sed Lugd. Batt. tert. quart. & Perizon. *a Morinis* (quart. *Morineis*) *in auſtro poſitis.* Lugd. Batt. ſec. quart. & Periz. dein *Menapos* Lugd. Batt. ſec. quart. Periz. & Ultr. ex quibus ultimus. *Bathavoſque*, pro quo *Batraſioſque* Ed. prima.

155 *In longo*] Quum mox ſequatur *in lato*, mirum, cur contra Aethicum & omnes MSS. neſcio quomodo in quibuſdam Editionibus irrepſerit *in longum*, praeſertim quum infra, ubi inſulam Cyprum deſcribit, *in longo*, & *in lato* pariter ejus ſpatium deſcribat. *Ad millia paſſuum octingenta*, Lugd. Bat. quart. *tria* in initio addit.

156 *Orcadas*] Ita MSS. meliores, Editi quidam *Orcades*, quae varietas in Aethici Coſmogr. quoque eſt.

157 *Tredecim coluntur.*] *Quatuordecim coluntur.* Aethicus & Ed. Aug. *tredecim in-*

ceteris separata, circium versus [158] medio sita Oceani, vix paucis nota habetur. Hibernia insula, inter Britanniam & Hispaniam [159] sita, longiore ab africo in boream spatio porrigitur. Hujus partes priores intentae Cantabrico oceano, Brigantiam Calleciae civitatem, ab africo sibi in circium [160] occurrentem, spatioso intervallo procul spectant: ab eo praecipue promontorio, ubi [161] Scenae fluminis ostium est, & Velabri [162] Lucenique consistunt. Hacc propior Britanniae, spatio terrarum angustior: [163] sed coeli solique temperie magis utilis, à Scotorum gentibus colitur. Huic etiam [164] Mevania insula proxima est, & ipsa spatio non parva, [165] solo commoda, aeque à Scotorum gentibus [166] habitatur. Hi sunt fines totius Europae. Africam, ut dixi, [167] cum tertiam orbis partem majores Nostri accipiendam descripserint, non spatiorum men-

coluntur. Edd. pr. Venetae. Hittorp. & Bolsuing. Sed contra omnes MSS. & Aethici quoque Cosmographiam. Pro *Thule* Ed. pr. & MSS. Flor. *Tile.* Aug. *Thile.* Dein Lugd. Bat. sec. *quae per infinitum oceanum* &c.

158 *Medio sita oceani,*] *Medio sita est oceani.* Ultr. *medio sita oceano,* Edd. pr. Hitt. & Bolsuing. atque MSS. Flor. sec. tert. Perizon. & Meus.

159 *Sita longiore*] Ultr. *sita, longiori spatio* &c. Ed. pr. & Venetae. *sita est, quae longiore ab A.* Mox Periz. *colligitur.*

160 *Occurreniem*] Ed. pr. *occurrente.* In Edit. Moguntina ad *procul spectant* notatur in marg. *prospectant.*

161 *Scenae fluminis*] Nomen fluminis in MS. Ultr. abest, in Aethici Cosmographia *Sacanae* adpellatione insignitur. *Senae* autem scribunt MSS. Flor sec. tert. Meus. ut & Edit. pr. in reliquis *Scenae* legitur, quod cum adpellatione ejusdem hodierna congruit; *Scennon* enim dici testatur Cellarius lib. 11. cap. 4. p. 441.

162 *Lucenique*] Lugd. Batt. pr. & tert. *Lugenique. Lucinique* Ed. Aug. *Velabri Lucani,* deleto *que* Ultr. Pro *spatio* mox *spatioso* Perizon.

163 *Sed coeli solique temperie*] Vulgo *coeli soliique.* tautologia puerilis. Lautius. Addit ad marginem Editionis Mogunt. Andr. Scottus *solique* melius & merito. Omnes tamen MSS. cum Editis & ipsa Aethici Cosmographia praeferunt *coeli soliique temperie,* exceptis meis membranis, in quibus clare exstat *coelo solique temperie.* Malim *solo coelique temperie* &c. nam temperies proprie de aëre sive coelo dicitur, atque ita laudatur ab Oroso Hibernia, quod aëre gaudeat temperato, & solo fertili. Mox in illis *a Scotorum,* praefigitur & in Lugd. Bat. quarto.

164 *Mevania Insula*] Aug. *Mevania Insula est proxima.* Pro *Mevania* habent *Evann* Lugd. Batt. pr. tert. *Eumania* sec. & Ultr. *Eumonia* quart.

165 *Solo commoda,*] Ultr. & Edit. Aug. *sola commoda,* sed Fabricianae Editt. notant in marg. vocem *sole.* Ego, ex Aethici quoque Cosmographia *solo* praetuli; nam, sicuti supra a coelo & solo laudavit Hiberniam, sic nunc quoque a solo & amplitudine commendat *Mevaniam.* Edit. pr. legit, *spatio non parvo, solo commoda.* Hanc, ut saepe, sequuntur Venetae.

166 *Habitatur.*] Lugd. Bat. quart. *habetur.* Pro *hi sunt fines* &c. in Ultr. est, *Hic sunt fines* &c.

167 *Cum tertiam orbis partem*] Lugd. Bat. sec. delet *orbis,* Ultr. insuper *cum,* legens *tertiam partem,* at in Lugd. Bat. pr. est, *cum tertiam orbis prope partem* &c. Mox *descri-*

mensuras, sed divisionum rationes secuti sunt. [168] Mare hoc siquidem Magnum, quod ab occasu ex Oceano oritur, in meridiem [169] magis vergens, angustiorem inter se & Oceanum coartatae Africae limitem [170] facit. Unde etiam aliqui, quamvis eam longitudine parem, tamen multo angustiorem intelligentes, [171] inverecundum arbitrati sunt tertiam vocare partem, sed potius [172] in Europam Africam deputantes, [173] secundae portionem appellare maluerunt. Praeterea cum [174] multo amplius terrae in Africa ardore Solis, quam in Europa rigore frigoris incultum atque incognitum sit [175] (quippe cum omnia pene animantia vel germinantia, patientius & tolerabilius ad summum frigoris quam ad summum caloris accedant) ea scilicet causa est, Africam per omnia situ & populis minorem videri: [176] quia & natura sui minus habeat spatii, & coeli inclementia plus deserti: cujus descriptio per provincias & gentes haec est: Libya Cyrenaica & Pentapolis, [177] post Aegyptum in parte Africae prima est. Haec incipit à civitate [178] Paraetonio, & montibus Catabathmis.

scripserunt Lugd. Batt. sec. tert. quart. & *accipiendam esse* Flor. tert.

168 *Mare hoc* &c.] Transponit cum Edit. Hittorp. Cod. Periz. *Mare siquidem hoc magnum.*

169 *Magis vergens,*] vox prima a Periz. Codice abest.

170 *Facit.*] MSS. Florent. sec. & tert. Lugd. Batt. pr. sec. tert. Meus, Ultr. & Editt. pr. & Aug. & Venetae *fecit.* Lugd. Bat. quart. *fec.* Perizon. *fcit.* superposita linea, quae corrumpendae scripturae dedit occasionem.

171 *Inverecundum*] Meus cum Flor. tert. & Ed. Aug. *verecundum.* Delent autem *sunt* Lugd. Bat. tert. Meus & Periz. *vocare partem* transponit Ed. pr. cum Venetis.

172 *In Europam,*] Sic magno consensu MSS. Flor. sec. tert. Lugd. Batt. sec. quart. Ultr. & Meus. Editio quoque Aug. Servat vulgatum Perizon. & Lugd. Bat. tert. Monuimus supra praepositionem *in* ab antiquis promiscue cum quarto & sexto casu conjunctam fuisse.

173 *Secundae portionem*] Ita lego. Vulgati habent *Secundae portionis portionem*, praeeunte Edit. Hittorp. Magna hic varietas in MSS. est. Florent. sec. tert. *hoc est secundae portionem* &c. quam comprobant Lugd. Bat. quart. Perizon. & Meus. At Lugd. Batt. pr. tert. *hoc secundam portionem.* sec. cum Ultr. *hoc est secundam eam portionem.* Ed. pr. cum Venetis *ac secundam portionem.* Aug. *secundam portionem.* Aethicus, in Africae praecipue descriptione, verba Orosii immutat, & hunc locum ita circumscribit, *sed in Europa eam judicaverunt reputandam, hoc est, ut non eam similem duabus dicerent, sed de duabus uni subjectam.*

174 *Multo amplius*] Lugd. Bat. quart. *multo magis.*

175 *Quippe cum omnia*] Media vox in Fabr. Edit. deficit, unde *accedant* mutatur ibidem in *accedunt.*

176 *Quia & natura sui*] Edd. pr. & Venetae *& q. n. s.* Lugd. Bat. tert. *quia ex n. s.* dein *minus habet spatii.* Flor. sec. & tert. & Edd. Venetae.

177 *Post Aegyptum*] Lugd. Bat. sec. & Ultr. *quae post Aegyptum.*

178 *Paraetonio,*] Vitiose apud Aethicum

bathmon: inde ſecundo mari uſque ad aras Philenorum extenditur. Poſt ſe habet uſque ad Oceanum meridianum, gentes [179] Libyae, Aethiopum & Garamantum. [180] Huic eſt ab oriente Aegyptus, à ſeptentrione mare Libycum, ab occaſu Syrtes majores & Troglodytae, contra quos inſula [181] Calypſo eſt: à meridie Aethiopicus Oceanus. Tripolitana provincia, quae & Subventana, vel [182] regio Arzugum dicitur, ubi Leptis magna civitas eſt, quamvis Arzuges per longum Africae limitem generaliter vocentur, habet ab oriente aras Philenorum inter Syrtes majores & Troglodytas, à ſeptentrione mare Siculum, vel potius Adriaticum, & Syrtes minores, ab occaſu [183] Byzacium [184] uſque ad lacum Salinarum, à meridie barbaros Getulos, [185] Nothabres, & Garamantas, uſque ad Oceanum Aethiopicum pertingentes. Byzacium, [186] Zeugis, & Numidia. Zeugis autem prius non unius conventus, ſed totius provinciae generale [187] fuiſſe nomen invenimus. Byzacium ergo, ubi [188] Adru-

Parthenio. Mox quidam *ſecundum mare.*

179 *Libyae, Aethiopum,*] Lugd. Batt. pr. & tert. ſimpliciter *Aethiopum.* Meus & Flor. tert. *Libycum, Aethiopum* &c. Ed. pr. cum Aethici Coſmographia, *Libyorum, Aethiopum* &c. Aug. *Libyos Aethiopum.* Flor. ſec. *Libyoaethiopum.* Ultr. MS. *Libie Aethiopum.* Veram ſcripturam cenſeo, *gentes Libyae, Aethiopum & Garamantum.* Hae enim omnes in plures dividuntur gentes; nam Libyoaethiopes, ſive incolae Libyae Agyptiae quas ſupra memoravit p. 18. alii ſunt & diverſi ab his, & ex eo loco videtur id nomen *Libyaethiopum* hic quoque in Hittorpiana primum Editione, deinde in Bolſuing. & Fabric. & Moguntina Andr. Scotti fuiſſe repoſitum.

180 *Huic eſt*] Abeſt poſterior vox a Flor. ſec. *Hinc eſt* in quibuſdam.

181 *Calypſo*] Flor. tert. *Calypſa.* Ed. Aug. *Calyps.* Scriptoribus Latinis haec inſula *Calypſius* vocatur, ut Plinio lib. III. in fine cap. decimi, *Promontorium Lacynium; cujus ante oram inſula decem millepaſſuum a terra Dioſcuron: altera Calypſus, quam Ogygiam adpellaſſe Homerus exſtimatur.* Graecam Inflectionem ſequitur Oroſius, & ex eo Aethicus. Scylacis Periplus p. 5. Ed. Hudſ. Δακίνιον ἱερὸν Ἥρας καὶ πόλις Καλυψὼ, ἀφ' ἧς Ὀδύσσεὺς ἐκλίσθη Καλυψοῖ. *Lacinium fanum, Junonis & Calypſo inſula, in qua Ulyſſes habitabat apud Calypſo.* Ogygiam hanc inſulam, in qua Atlantis filia Calypſo habitaverit, vocat Homerus Odyſſ. H. v. 244. Periz. MS. *inſula eſt Calypſo.*

182 *Regio Arzugum*] *Azotum*, quod alii aſcripſerunt, nos in nullis antiquis invenimus. Fabric. Flor. ſec. *Arzutum.* Lugd. Bat. pr. *Arguzum.* tert. *Arrugum.* poſteriores mox quoque *Arguzes* & *Arruges.*

183 *Byzacium*] Vulgo mendoſe *Byzantium* legitur. *De Byzacio* Plinius lib. v. capit. 4. In vetuſto Indice Dignitatum & adminiſtrationum Romanarum, jam *Byzacium*, jam *Biſacium* legitur. Fabr. Lugd. Bat. pr. ſec. tert. & hic & infra *Bizantium*, tert. *Bizagium.* Reliqui lectionem probam ſervant. Ed. Aug. *Bizacbium.*

184 *Uſque ad lacum*] Lugd. Bat. pr. delet *ad.*

185 *Nothabres*] Lugd. Batt. pr. & tert. *Nabazares.* ſec. & Meus *Natabros.* quart. & Periz. *Nathabres.* Mox *Garamántes* Lugd. Batt. pr. tert. quart.

186 *Zeugis*,] Flor. ſec. hic & infra *Zeuges.* ut & Ed. Aug.

187 *Fuiſſe nomen*] Tranſponunt MSS. quidam *nomen fuiſſe.*

188 *Adru-*

[188] Adrumetus civitas: Zeugis ubi Carthago magna, Numidia ubi Hippo regius & [189] Ruſiccada civitates ſunt: habent ab oriente Syrtes minores & lacum Salinarum, à ſeptentrione mare Noſtrum, quod ſpectat ad Siciliam & Sardiniam inſulas, [190] ab occaſu Mauritaniam Sitifenſem, à meridie [191] montes Uzarae: & poſt eos Aethiopum gentes: pervagantes uſque ad Oceanum Aethiopicum.

[192] Sitifenſis & Caeſarienſis Mauritania habent ab Oriente Numidiam, à ſeptentrione mare Noſtrum, ab occaſu flumen [193] Malvam, à meridie montem [194] Aſtrixim, qui dividit inter vivam terram & arenas jacentes [195] uſque ad Oceanum: [196] in quibus & oberrant Gangines Aethiopes. Tingitana Mauritania ultima eſt Africae. [197] Haec habet ab oriente flumen Malvam, à ſeptentrione mare Noſtrum uſque ad fretum Gaditanum, [198] quod [199] inter Abennem & Calpen, duo contraria ſibi promontoria, coartatur: ab occidente Atlantem montem, & Oceanum Atlanticum, ſub africo Heſperium montem, à meridie gentes [200] Aulolum, quas nunc

188 *Adrumetus civitas*,] Lugd. Bat. pr. *Adrumeta civitas*. poſterior vox in Meo non adparet.

189 *Ruſiccada*] Apud Plinium lib. v. cap. 3. & Melam lib. 1. cap. 7. eſt, *Ruſicade*. FABR. Lugd. Batt. pr. ſec. & tert. ut & Ultr. *Ruſicada*. quart. *Ruſicida*. Ed. pr. *Niſiccada*.

190 *Ab occaſu*] Lugd. Bat. pr. *ab occidente*.

191 *Montes Uzarae*:] Meus *montes Uazavae*. In Edit. Cervicorn. *fontes Uzarae*. quae lectio invenitur quoque in pr. & Venetis. *Montem Suzare* Flor. ſec. *montes Vazare* Flor. tert. Mox *poſt eum* Ultr. qui in *ad oceanum* priorem vocem delet.

192 *Sitifenſis & Caeſarienſis Mauritania*] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Edit. pr. *Sitifenſes & Caeſarienſes Mauritania*. diſtinguitur vero in Editione prima poſt *Caeſarienſes*, quaſi ſcilicet ad ea quae praeceſſerunt, pertinerent. Mox *habet* pro *habent* Lugd. Bat. tert. & Perizon.

193 *Malvam*,] Dividit hic fluvius duas Mauritanias. *Flumen Malva* legitur in MSS. Lugd. Batt. pr. ſec. quarto & Ultr. Sed in pr. ſuperſcribitur *Muluca*.

194 *Aſtrixim*,] Flor. ſec. *Aſtrinxim*. tert. *Aſtrixim*. Lugd. Bat. pr. *Aſtrinxi*, ſed adſcribitur, Lege *Aſtricii*.

195 *Uſque ad Oceanum*:] Mediam vocem delet Meus.

196 *In quibus oberrant*] Edit. pr. atque Venetae *& oberrant*.

197 *Haec habet*] Lugd. Bat. pr. *Et haec habet* &c.

198 *Quod*] Ed. Aug. *quo*.

199 *Inter Abennem & Calpen*] *Havennem*, *Habennen*, *& Abennen* ſcriptum invenitur. Intelligit duas columnas Herculis: quarum una Europaea à Barbaris *Calpe*, à Graecis Ἀλίβα, nominatur: altera Libyca ab illis *Abenne*, ab his Κωπηχικὴ dicitur, auctore Euſtathio in Dionyſium. FABR. *inter Avenne & Calpis*. Florent. ſec. & Lugd. Batt. omnes ut & Meus. inter *Avene & Calpen* Ultr. *inter Habenne & Calpis* Flor. tert. *inter Avenne & Calpes* Ed. Aug. delet mox *coartatur* Ultr.

200 *Aulolum*] Flor. tert. Meus & Lugd. Bat. tert. *Auloſoſum*.

201 Gi-

nunc [201] Galaulas vocant, usque ad Oceanum Hesperium contingentes. Hic est [202] universae terminus Africae. Nunc insularum quae in Nostro mari sunt, [203] loca, nomina, & spatia dimetiar. Insula Cypros ab oriente mari Syrio, [204] quem Issicum sinum vocant, ab occidente mari Pamphylico, à septentrione [205] Aulone Cilico, à meridie Syriae & Phoenices pelago cingitur: cujus spatium [206] in longo tenet millia passuum centum septuaginta quinque, in lato millia passuum centum viginti quinque. Insula Creta finitur ab oriente Carpathio mari, ab occasu & septentrione mari Cretico, [207] à meridie mari Libyco, quod & Adriaticum vocant: [208] habet in longo millia passuum centum septuaginta duo, in lato quinquaginta. [209] Insulae Cyclades, quarum est ab oriente prima Rhodos, à septentrione Tenedos, à meridie Carpathos, ab occasu Cythera, ab oriente finiuntur litoribus Asiae, ab occidente [210] mari Icario, à septentrione mari Aegaeo, à meridie mari Carpathio. Sunt autem omnes Cyclades numero [211] quinquaginta tres. [212] Hae

201 *Galaulas*] Sic prima Editio cum Venetis, & Fabr. *Gaulales* Edd. Hittorp. & Cervicorn. quod MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. quoque exhibent, sed quart. *Gaulades* Flor. sec. *Galaulas*. tert. & Meus *Galaulolas*.

202 *Universae terminus*] Ita in MSS. Florentinis, & in Meo. Ed. pr. & Venetae cum Hittorp. *terminus universae*. at Bolsuing. cum Fabr. & MSS. quibusdam *universus terminus Africae*.

203 *Loca, nomina & spatia*] In Meo, *loca & nomina & spatia*. Mox in Ed. Aug. *spatia demetiar*, *Al. dimetiar*. recepta in contextum utraque lectione.

204 *Quem Issicum sinum vocant*,] Flor. sec. *quem Missicum sinum vocant*. tert. *quem Misicum sinum vocant*. Lugd. Batt. pr. tert. quart. Meus, & ex Editis prima & Venetae, *quod Missicum sinum vocant*. August. *quod Mesicum*, MS. Ultr. *quem Missicum*. Servant legitimam scripturam Lugd. Bat. sec. & Perizon. nato errore ex compendio scribendi & transmigratione literae *m*, ita q̄m *Issicum*.

205 *Aulone Cilico*,] Ed. pr. *Aulone Ciliciae*. Venetae, casque secuta Parisina, *Vulonae Ciliciae*. Mox *Phoenicis* pro *Phoenices* MSS. Florent.

206 *In longo - - in lato*] Editt. quaedam, ut prima, Venetae, Aug. & Bolsuing. hic & infra exhibent *in longum*, & *in latum*.

207 *A meridie mari Libyco*,] Excidit vox *mari* in Editt. Fabricianis & Mogunt. quae tamen in omnibus MSS. reliquisque Editis invenitur.

208 *Habet in longo millia passuum centum septuaginta duo, & in lato quinquaginta*.] Ed. Augustana, *Haec habet in longum m. p. c. s. d. in lato q.* Sed prima, *Habet in longum m. p.* CLXXVII. *& in latum* L. In illis *& in lato*. MSS. Flor. sec. tert. Lugd. Batt. sec. tert. quart. Meus & Periz. atque Edit. quidam copulam & delent. Pro *centum septuaginta duo* MS. Lugd. Bat. pr. *quatuor*, tert. *septem* supra septuaginta numerat.

209 *Insulae Cyclades*,] Meus transponit *Cyclades insulae*, quam transpositionem quoque amat supra in *Insula Creta* & *Insula Cypros*.

210 *Mari Icario*,] Ed. Aug. *mari Ionio*.

211 *Quinquaginta tres*.] Ut passim apud auctores, sic in Editis & MSS. discrepat harum insularum numerus. *quinquaginta & tres* scribit atque enumerarat MS. Florent. sec. *quinquaginta quatuor* omnes MSS. Lugd. Batt. ut & Ultr. Aethicus quoque ar-

[212] Hae tenent à ſeptentrione in meridiem [213] milllia paſſuum quinquaginta, ab oriente in occaſum millia ducenta. Sicilia inſula tria habet promontoria, unum quod dicitur [214] Pelorum, & [215] adſpicit ad aquilonem, cui Meſſana civitas proxima eſt: Secundum, quod dicitur Pachynum, ſub quo civitas Syracuſana, [216] reſpicit ad euronotum: Tertium, quod adpellatur Lilybaeum, ubi & civitas ejuſdem nominis ſita eſt, [217] dirigitur in occaſum. Haec habet [218] a Peloro in Pachinum millia paſſuum [219] centum quinquaginta novem, à Pachyno in Lilybaeum [220] centum ſeptuaginta ſeptem. Haec ab oriente cingitur mari Adriatico, à meridie mari Africo, quod eſt contra Subventanos & Syrtes minores: ab occidente & ſeptentrione habet mare Tyrrhenum: à borea [221] uſque ſubſolanum, fretum Adriaticum, quod dividit Tauromenitanos Siciliae, & Bruttios Italiae. Sardinia & Corſica inſula parvo freto, hoc eſt, [222] millium viginti, dividuntur: ex quibus Sardinia habet à meridie contra Numidiam [223] Caralitanos: contra Corſicam inſulam, hoc eſt, ſeptentrionem verſus, habet Ulbienſes: cujus [224] in longo ſpa-

atque Ed. Aug. in qua inſuper legitur, *Sunt autem omnes Cyclades inſulae* &c. Vulgatam lectionem retinent MSS. Periz. & Meus cum reliquis Editionibus.

212 *Hae tenent*] *Haec tenent.* Edit. Aug. cum Venetis. Dein *in meridie* Flor. ſec. *meridiem*, deleto *in*, Flor. tert.

213 *Millia paſſuum quinquaginta*,] Et hic & infra *mille* pro *millia* amat Lugd Bat. quart. In numero paſſuum magna eſt varietas. Enumerat MS. Florent. ſec. cum Edd. prima & Aug. *millia paſſuum quingenta.* cui adſtipulantur omnes Lugd. Bat. MSS. ut & Ultr. Flor. tert. *millia paſſuum quinquaginta*, quem numerum Meus cum Perizon. plurimiſque Editis ſervant. Mox *ab oriente in occaſu* Ultr.

214 *Pelorum*,] Ed. prima, ut & Pariſina *Pelorus*, infra quoque *Pachynus* atque *Lilybaeus.*

215 *Adſpicit*] Lugd. Batt. ſec. quart. *reſpicit.*

216 *Reſpicit ad Euronotum:*] Ultr. Lugd. Bat. quart. *quae* praeponit.

217 *Dirigitur*] *Dirigiturque* Edit. pr.

218 *A Peloro in Pachinum millia paſſuum centum quinquaginta novem*,] In uno manuſcripto eſt, *centum quadraginta novem.* in aliis *centum quinquaginta novem.* Si Strabonis ſtadia ſequamur, minor numerus verior videbitur. Fabr.

219 *Centum quinquaginta novem*] Flor. ſec. CLXVIIII. Lugd. Bat. pr. CXLVIII. cum Edit. pr. & Aethico.

220 *Centum ſeptuaginta ſeptem.*] Addit in fine *millia* Ed. pr. cum Venetis & Pariſ. atque MS. Lugd. Bat. tertio, verum is amplius ſcribit CLXXXVII. M. Aethicus quoque, *millia paſſuum* CLXXIIII.

221 *Uſque ſubſolanum*,] Interſerunt *ad* MSS. Flor. ſec. Lugd. Batt. pr. tert. quart. Perizon. Ultr. ut & Editt. pr. Aug. & Venetae cum Pariſ. Delent reliqui MSS. & Editi.

222 *Millium viginti*,] Ed. pr. & Venetae *millium viginti paſſuum.*

223 *Caralitanos:*] Meus *Calitanos.*

224 *In longo*] Ed. Hittorp. *in longum.*

ſpatium tenet millia paſſuum [225] ducenta triginta, in lato millia [226] ducenta octoginta. Haec habet ab oriente [227] & à borea [228] Tyrrhenum mare, quod ſpectat ad [229] portum urbis Romae: ab occaſu mare Sardum, ab africo inſulas Baleares longe poſitas, à meridie Numidicum ſinum, a ſeptentrione (ut dixi) Corſicam. Corſica inſula multis promontoriiis anguloſa eſt. Haec habet [230] ab oriente Tyrrhenum mare, [232] & portum Urbis, a meridie Sardiniam, ab occaſu [232] inſulas Baleares longe poſitas, a circio & ſeptentrione Liguſticum ſinum. Tenet autem [233] in longo millia paſſuum centum ſexaginta, in lato millia vigintiſex. Inſulae Baleares duae ſunt, major & minor, quibus inſunt bina oppida: major Tarraconem Hiſpaniae civitatem, minor [234] Barcinonem in ſeptentrionem verſus contra ſe habet. Majori ſubjacet inſula Ebuſus. Deinde ab oriente Sardiniam, ab aquilone mare Gallicum, a meridie & Africo Mauritanicum pelagus, [236] ab occaſu Ibericum pelagus ſpectat. Hae ſunt inſulae ab Helleſponto uſque ad Oceanum per totum Magnum pelagus conſtitutae: quae & cultu & memoria magis celebres habentur.

[237] Per-

225 *Ducenta triginta*,] Ed. Aug. cccxx. totidemque agnoſcunt MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quartus.

226 *Ducenta octoginta.*] Sic Ed. Aug. & MSS. plures. Alii, ut & MS. Perizon. & Flor. ſec. CLXXX. In Aethici Coſmographia centenarii numeri exciderunt, & ſcribitur tantum LXXX.

227 *Et à borea*] MSS. Flor. ſec. tert. Meus & Ed. pr. *& borea.*

228 *Tyrrhenum mare*,] Sic ſcribunt Ultr. Lugd. Batt. pr. ſec. tert. cum Editt. pr. Aug. & Venet. *Tyrrhenicum mare* reliqui, quod non praefero, quia *Tyrrhenum* quoque ſcribit Aethicus, & *Sardum* quoque mox Oroſius, non *Sardicum*, licet id (ſed tantum in membranis meis) inveniatur.

229 *Portum urbis Romae*:] Edit. prima, *& portum urbis.* Pariſin. & *portum urbis Romanae.* Aethici Coſmographia, *portum aeternae urbis Romae.* Vulgatum tuentur MSS.

230 *Ab oriente*] Addunt dein Lugd. Batt. ſec. quart. *& borea.*

131 *Et portum Urbis*,] Lugd. Batt. ſec. & quart. *quod ſpectat ad portum Urbis.* Deinde poſt *Urbis* addunt iidem cum primo & tertio atque Ultr. *Romae.* Sed irrepſiſſe ex ſuperioribus videtur, veluti ex gloſſa enim in Aug. Editione legitur, *ſcilicet Romae.*

232 *Inſulas Baleares, longe poſitas*,] Auxi Oroſium poſtremis duabus vocibus ex Lugd. Batt. ſec. & quarto, quoniam in Aethici Coſmographia quoque inveniuntur.

233 *In longo millia paſſuum*] Quaedam Edd. hic *in longum* & mox *in latum mille paſſus* Lugd. Bat. pr. idem pro *viginti ſex* ſcribit XXVII.

234 *Barcinonem*] In MSS. *Barcelonam*, *Barchilonam*, *Barcinolam* & *Barcilon* legitur. In quibuſdam ſupra, *Tarraconam*, *Tragonam* &c.

235 *In ſeptentrionem*] *In* abeſt a Lugd. Bat. pr. Mox *habent* pro *habet* Ed. Aug.

136 *Ab occaſu Ibericum pelagus ſpectat.*] Illa *ab occaſu Ibericum* deſunt in Ed. Aug. Legit vero eadem cum quatuor MSS. Lugd. Bat. *ſpectant pelagus*, quaſi de inſulis Balearibus, non de Corſica, eſſet ſermo. Poſt *Mauritanicum* delet *pelagus* Flor. ſec.

237 *Per-*

[237] Percenſui breviter (ut potui) provincias & inſulas [238] orbis univerſi: nunc locales [239] gentium ſingularum miſerias, ſicut ab initio inceſſabiliter exſtiterunt, [240] & qualiter [241] quibuſque exortae ſunt, in quantum ſuffecero, proferam.

237 *Percenſui*] Flor. tert. *Recenſui.*

238 *Orbis univerſi:*] Tranſponit Lugd. Bat. pr.

239 *Gentium ſingularum*] MSS. Lugd. Batavi omnes *gentium inſularumque.* ex quibus ſecundus cum Ultr. inſuper legit *gentium inſularumque ſingularum.* Sed vulgatam, praeter Florentinos MS. Meus quoque cum Periz. tuetur, eamque veram & germanam eſſe judico.

240 *Et qualiter*] Delent & Lugd. Batt. tert. & quartus.

241 *Quibuſque exortae ſunt,*] Delet Lugd. Bat. quart. *que* poſt *quibus.* At *temporibus* ſuperſcribebatur in Lugd. Bat. primo. Videtur id haud incongrue poſſe addi, neque enim modo narrabit Oroſius quae mala, qualiter, reſpectu magnitudinis, quibusque, reſpectu hominibus ſive gentibus, ſed & temporibus, evenerint. In poſtremo enim maxime enituit Oroſii induſtria, qui propterea omnibus Eruditis in manu haberi, auctoritatemque ſuam commodare ſolet. Quare hunc locum ſic puto eſſe legendum, *nunc locales gentium, ſingularumque miſerias, ſicut ab initio inceſſabiliter exſtiterunt, qualiter, quibus, quibuſque temporibus exortae ſunt* &c.

Caput III.

De diluvio ſub Noë.

[1] Cum poſt fabricam, ornatumque mundi hujus, homo, quem rectum atque immaculatum fecerat Deus, [2] ac perinde humanum genus libidinibus depravatum peccatis obſorduiſſet, continuo injuſtam licentiam juſta

1 *Cum poſt fabricam, ornatumque mundi hujus homo, quem rectum atque immaculatum fecerat Deus, morti ſe ſubſtraviſſet: ac proinde humanum genus libidinibus depravatum peccatis funditus obſorduiſſet.*] Illud *morti ſubſtraviſſet* liber Venetus Oroſio reddidit. Similiter & illud, *funditus;* omiſit vero Marcoduranus. Ego ex *obſorbuiſſet*, & *obſurbuiſſet* feci, *obſorduiſſet.* Recte fortaſſe. Poſſet & *obſorbuiſſet*, rectum eſſe, vel *obſurduiſſet.* Laut. Praeter Venetas Editt. & Pariſ. Hitt. & Cervicorn. illud *morti ſe ſubſtraviſſet.* prima quoque exhibet; verum neque Auguſtana, neque ullus ex libris MSS. quos conſuluimus, illud augmentum agnoſcunt. In prima Ed. quoque eſt *funditus abſorberetur*, pro quo in Venett. & Pariſ. *funditus obſorberetur.* Sed in MSS. Florentinis & reliquis, quos inſpexi, cunctis, legitur *peccatis obſorduiſſet.* quod verbum reſpondet illi, quod ſupra invenitur, *immaculatum.* In Mogunt. vero Edit. quam curavit Andr. Schottus, legitur *homo, quem ad imaginem ſuam rectum atque immaculatum f. D.* intruſis tribus vocibus contra omnium MSS. & Editt. fidem.

2 *Ac perinde humanum genus libidinibus depravatum peccatis obſorduiſſet,*] Ante haec verba in vulgatis additur, *morti ſe ſubſtraviſſet:* quae quando in nullis libris antiquis

justa punitio [3] consecuta est. Sententiam creatoris Dei & judicis; peccanti homini ac terrae propter hominem destinatam, semperque dum homines terram habitaverint duraturam, omnes, [4] inviti licet, aut probamus negando, aut confitendo toleramus: [5] obstinatisque mentibus testis sibi infirmitas sua inurit, quibus fidelis scriptura non suaserit. [6] Deinde refuso in omnem terram mari, immissoque diluvio, cum toto orbe contecto unum spatium cœli esset ac pelagi, deletum fuisse universum humanum genus, paucis in arca fidei suae merito [7] ad substituendam originem reservatis, evidentissime [8] veracissimi scriptores docent. [9] Fuisse tamen etiam illi contestati sunt, qui praeterita quidem tempora, ipsumque auctorem temporum nescientes, tamen [10] ex indicio & conjectura lapidum, quos in remotis montibus conchis & ostreis scabros, saepe etiam cavatos aquis visere solemus, conjiciendo didicerunt. Et quamvis hujusmodi adhuc & relatu digna & fide certa proferri [11] a nobis queant, tamen haec veluti principalia duo de praevaricatione primi hominis, & condemnatione generationis vitaeque ejus, ac deinde [12] perditione totius generis humani, dicta sufficiant: tantum, ut, [13] si qua gentiles historici de nostris aliquo ordine [14] contigerunt, haec plenius cum caeteris ipso, quo [15] incurrerint, ordine proferantur.

invenimus, tanquam suppositia, nihil tamen praejudicantes, delevimus. FABR.

3 *Consecuta est.*] Lugd. Bat. sec. & Hitt. & Ultr. *subsecuta est.* Scribit dein August. *Quam sententiam creatoris Dei* &c.

4 *Inviti licet*] Ed. prima *videlicet.*

5 *Obstinatisque*] Meus, *obstinatis.* Edd. Venetae, *obstinateque mentibus testes.* &c. Paris. *obstinatique mentibus testes.*

6 *Deinde refusa sub Noë*] Duae postremae voces in libr. vet. non leguntur, & possunt non incommode abesse. FABR. Delent easdem MSS. Ultr. & Meus. Inter Lugd. Batavos in sec. & tert. legitur *suffuso sub Noë in o. t. m.* quart. *refuso sub Noë ipso in o. t. m.* Reliqui cum Editt. Vetustis *refuso sub Noë in o. t. m.* Mox *missoque diluvio.* Meus & Flor. sec. pro *immissoque.*

7 *Ad substituendam originem*] Meus *ad sufficiendam originem.*

8 *Veracissimi scriptores*] Primam vocem delet Periz. sed. Editt. Hittorp. & Bolsuing. legunt, *veracissimi scriptores doctoresque.*

9 *Fuisse tamen etiam*] Lugd. Bat. sec. & Ultr. *Haec fuisse tamen.*

10 *Ex indicio & conjectura lapidum,*] Gen. VIII. legimus arcam Noë requievisse super montes *Ararath*, id est Armeniae, ubi, auctore Hieronymo, usque hodie ejus permanent vestigia. De *Ararath* idem undecimo Commentariorum in Esaiam. Josephus lib. I. Antiquit. scribit, Armenos loco, in quo Noë ex arca egressus est, ἀποβατηρίαν nomen fecisse. FABR. *Ex judicio & collectura.* Sic lego ex fide Cod. Colon. non *conjectura.* LAUT. Nihil muto, quamvis *judicio* quoque exstat in Edit. Aug. Mox Ultr. *& conchis & ostreis.*

11 *A nobis*] Delet Cod. Periz.

12 *Perditione*] Flor. sec. *de perditione.*

13 *Si qua*] Lugd. Bat. tert. *si qui.*

14 *Contigerunt,*] Edd. Vetustiores *contigerint.* Aug. *contigerint aliquo ordine.*

15 *Incurrerint,*] Flor. sec. *incurrerunt.* tert. *incurrerat.*

C A-

Caput IV.

De Nino & Semiramide, eorumque regnis.

Ante annos Urbis conditae mille trecentos [1] Ninus rex Assyriorum, primus (ut ipsi volunt) propagandae dominationis libidine arma foras extulit, cruentamque vitam [2] quinquaginta annis per totam Asiam bellis egit: a meridie [3] atque a Rubro mari surgens, sub ultimo septentrione, Euxinum pontum vastando perdomuit, Scythicamque barbariem, adhuc tunc [4] imbellem & innocentem, [5] torpentem excitare [6] saevitiam, vires suas nosse, [7] & non lacte jam pecudum, sed sanguine hominum vivere, [8] ad postremum [9] vincere, dum vincitur, edocuit. [10] No-

1 *Ninus rex Assyriorum,*] Ninus non primus, sed tertius Assyriorum rex fuit, ut ex Beroso notum est. Sed quia *Ninus* est ὁ πρῶτος τῶν εἰς ἱστορίαν ἡμῖν ἀνενεχθέντων, ut scribit Diodorus initio libr. II. idcirco à Nino Historici, in quibus Ctesias, Diodorus, Eusebius, Justinus, Orosius, Cassiodorus & alii, initium fecerunt. Fabr.

2 *Quinquaginta annis*] Ed. Ven. *quinquaginta per annos.*

3 *Atque à Rubro Mari*] Lugd. Bat. pr. *Rubro mari.* quart. *atque Rubro mari.* Sic & Edd. Venetae.

4 *Inbellem & innocentem*] Vulg. *& inbellem & inn.* sed delent Edd. Venetae cum prima & Aug. MSS. Lugd. Bat. tribus & Perizon.

5 *Torpentem excitavit:*] Hunc locum nos ex fide librorum manuscriptorum emendavimus, quamvis vulgata lectio ferri posse videretur. Fabr. Non modo ferri potest vetus lectio *excitare*, sed & novae *excitavit*, praeferri, adjuvantibus MSS. debet. Tres enim ex illis cum Florentinis, Periz. Meoque *excitare*, non *excitavit* legunt. Ninus, inquit, edocuit Scythicam barbariem adhuc tunc imbellem & innocentem, torpentem saevitiam excitare, atque vires suas nosse &c. Lugd. Bat. pr. & tert. *Scythiamque barbariam* quart. *Scythiamque barbaricam.* sec. & Ultr. *Scythicamque barbariem* Dein in MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quarto, Meo & Periz. legitur *torpentem* non *torpentemque*, ut vulgati, vel *torpentem*, ut Perizon.

6 *Saevitiam,*] Edd. Hittorp. & Bolsuing. *Saevitiae.*

7 *Et non lacte jam pecudum, sed sanguine hominum vivere* &c.] Ita MSS. omnes & Editiones prima atque Augusti. Sed Hittorp. & Bolsuing. cum Paris. & Venetis, *& non lac jam pecudum, sed sanguinem hominum bibere.* De Scythis Justin. lib. II. cap. 2. *Lacte & melle vescuntur.* Versiculus in Tiberium Romae jactatus a dictione Orosii non abludit, apud Sueton. in Tiberio cap. LIX.

Fastidit vinum, quia jam fuit iste cruorem:
Tam bibit hunc avide, quam bibit ante merum

8 *Ad postremum*] Lugd. Batt. pr. & tert. *& ad postremum.* Flor. tert. *ac postremum.*

9 *Vincere, dum vincitur, edocuit.*] Ita MSS. Lugd. Batavi omnes. Reliqui, *vincere dum vincit, edocuit.* ut ad ipsum Ninum pertineat

[10] Noviſſime Zoroaſtrem Bactrianorum regem, eundemque magicae (ut ferunt) artis repertorem, pugna oppreſſum interfecit. Poſt ipſe, dum deficientem a ſe oppugnat urbem, [11] ſagitta ictus interiit. [12] Huic mortuo Semiramis uxor ſucceſſit, virum animo, [13] habitu filium gerens: avidoſque jam uſu ſanguinis populos, per duos & quadraginta annos caedibus gentium exercuit. Non contenta [14] terminis mulier, quos a viro ſuo tunc ſolo bellatore [15] quinquaginta annis acquiſitos ſuſceperat, Aethiopiam [16] bello oppreſſam, ſanguine interlitam, imperio adjecit. [17] Indis quoque bellum intulit: [18] quo praeter illam & Alexandrum Magnum nullus intravit. Quod eo tempore ideo crudelius graviuſque erat quam nunc eſt, perſequi & trucidare populos in pace viventes: quia tunc apud illos nec foris erant ulla incendia bellorum, nec domi tanta exercitia cupiditatum. Haec, libidine ardens, ſanguinem ſitiens, in-

illud *vincit*. Verum & ipſi victi, dum vincuntur, vincendi artes addiſcunt, quibus ipſi rudes ante ſuccubuerint, quibus indurati hoſtes, evaſerint ſuperiores. Nam Ninus *primus intulit bella finitimis, & rudes adhuc ad reſiſtendum populos, terminos uſque Libyae perdomuit.* Juſt. lib. I. cap. I.

10 *Noviſſime Zoroaſtrem.*] *Zoroaſtrem* hunc regem Trogus Pompejus nominavit, qui in Graecis Diodori Siculi libris, quos beneficio Henrici Stephani habemus, ὀξυάρτης adpellatur, cum à Latino Interprete *Zoroaſtes* vocetur. Beroſus libro quinto *Cameſenum* nominat, qui in Bactrianis magno praeſidio regnum ſtabilivit, eumque non à Nino, ſed Ninya Nini filio, victum & interfectum ſcribit. FABR.

11 *Sagitta ictus*] Vulgati & MSS. aliquot *ſagittae ictu*. Praetuli lectionem Codicum Florentinor. Periz. Meique, eamque ante exhibuit Ed. Auguſtana. Interitum Nini aliter narrat Aelian. Var. Hiſt. lib. VII. cap. I. quod fabulis videtur debere adnumerari. Juſtinus l. c. ſimpliciter ait, occiſo Zoroaſtre, Bactrianorum rege, Ninum, & ipſum, relicto impubere filio Ninya, deceſſiſſe.

12 *Huic mortuo Semiramis uxor ſucceſſit.*] De *Semiramide* copioſe Diodorus libro ſecundo. FABR.

13 *Habitu filium gerens:*] Recte, nam *ſimulat ſe, pro uxore Nini, Filium, pro femina puerum.* Juſtin. lib. I. cap. 2. quem vide. Male *feminam* Lugd. Batavi omnes cum Ultr. *viri animo habitu filium* Flor. ſec. *virum animo & habitu gerens* Venetae Editt. & Aug. primaque. *virum animo & habitu filium gerens* Ed. Bolſuing.

14 *Terminis mulier,*] Ed. Aug. *mulier terminis.* Lugd. Bat. ſec. *mulier terminis bis.* quart. & Ultr. *bis terminis mulier.*

15 *Quinquaginta annis*] *In quinquaginta annis* MSS. quidam & editi. Alii rectius *in* delent. Meus *in quadraginta quatuor annis.*

16 *Bello oppreſſam ſanguine interlitam,*] Florentini duo & Lugd. Batavi omnes, cum Meo & Perizon. & Ultr. *bello preſſam* &c. Neque aliter exhibent Editiones prima & Auguſta. Pro *interlitam* habent *illitam* Editt. pr. & Venetae. MSS. quidam mox *imperio ſuo.*

17 *Indis quoque bellum intulit:*] Praeter Diodorum lege Auguſtinum de Civitate Dei libr. XVIII. capit. 2. Strabo libr. XV. ex Megaſthene refert, *Semiramidem* prius quam ex India egrederetur, periiſſe. FABR.

18 *Quo*] Tres ex MSS. Lugd. Batt. cum Editis vituſtioribus *quos.*

29 *Et*

CAPUT V.

Pentapolim regionem ob nefanda libidinis scelera coelo tactam & exustam fuisse.

Ante annos Urbis conditae [1] mille centum sexaginta confinem Arabiae regionem, [2] quae tunc [3] Pentapolis vocabatur, arsisse penitus igne caelesti, [4] inter alios etiam Cornelius Tacitus refert, qui sic ait: *Haud procul inde* [5] *campi quos ferunt olim uberes,* [6] *magnisque urbibus habitatos,* [6] *fulminum jactu arsisse: sed manere vestigia, terramque ipsam,* [8] *specie solidam, vim frugiferam perdidisse.* Et cum hoc loco nihil de incen-

1 *Mille centum sexaginta*] Ed. Aug. III. M. C. L.

2 *Quae tunc*] Lugd. Bat. tert. posteriorem vocem delet.

3 *Pentapolis*] Non mihi videtur ante perditionem suam tale tractui huic nomen fuisse, sed postea sic a scriptoribus dictum a quinque ibidem urbium numero, ex quibus deletae incendio sunt quatuor, una superstes mansit. Occurrit eadem adpellatio apud Auctorem libri, qui Sapientia inscribitur, cap. x. versu 6. ubi describitur justus Lot effugisse καταβάσιον πᾶς Πεντάπολις.

4 *Inter alios*] In aliis mendose legitur *inter alia*. Locus est apud Tacitum lib. XXI. De hac regione legendus etiam Egesippus lib. IV. cap. 18. FABR. Editi quidam contra MSS. *inter alia*, sed praeter Tacitum lib. V. Hist. cap. 7. Solinus quoque, Strabo aliique hujus cladis meminerunt.

5 *Campi*] MSS. Lugd. Batavi omnes, Ultr. & quaedam Editiones *campos*.

6 *Magnisque urbibus*] MS. Ultr. *magnis urbibus*. Flor. *magnis viris*, sed ante fuerat *viribus*. At secund. cum Meo & Periz. *magnis viribus*. Vulgatam lectionem tuetur Tacitus, & fuisse magnas Sacrae scripturae & in sequentibus Orosius quoque satis testantur. Mox *habitas* pro *habitatas* MS. Periz. & Editt. Aug. & Venetae.

7. *Fulminum jactu arsisse:*] Ita legendum, non *fulminum ictu* ad Tacitum docuit Pichena. Probant quoque in Orosio Editiones Veteres & MSS. omnes praeter Ultr. & tres Lugd. Batavos, primum, sec. & quartum, in quibus *ictu*. Iram Dei arguit jactus fulminum. Apud Virgil. lib. Aeneid. I. vs. 46. indignationem suam exemplo Palladis, quae fulmine exusserat Argivorum classem, acuens Juno, inquit,

Ipsa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem.

Tertullianus *imbrem igneum* vocat in Apologetico cap. IV. p. 343. *cum regiones adfines ejus, Sodoma & Gomorra igneus imber exussit.*

8 *Specie solidam*] Vulgo legitur *solida*. In Tacito est *terramque specie torridam*. FABR. Inter MSS. qui *specie solida* praeferunt, Lugd. Batt. pr. atque secundus, Meo consentiente, inveniuntur. Neque aliter Florentt. sec. & tert. atque Edd. pr. Hitt. Bolsuing. & Venetae. *specie solidam* Editio Aug. & MSS. reliqui, quae lectio ex *torridam* apud Tacitum firmari videtur. Dubium vero est utrum *solidam* an *torridam* legi apud Tacitum debeat. Quum enim Orosius Tacitum descripserit, ipsa quoque verba ejus posuisse videtur. Neque de eo dubitarem, nisi verba Justini viderem immutata, ubi de Josepho agit, infra cap. VII. Opponuntur

inter inceſſabilia [19] & ſtupra & homicidia, [20] cum omnes, quos regie arceſſitos, meretricie habitos, concubitu oblectaſſet, occideret, tandem [21] filio flagitioſe concepto; impie expoſito, [22] inceſte cognito, privatam ignominiam publico ſcelere obtexit. Praecepit enim, ut inter parentes ac filios nulla delata reverentia naturae, [23] de conjugiis adpetendis [24] ut cuique libitum eſſet, liberum fieret.

19 *Et ſtupra*] Tres ex MSS. videlicet Meus & Florentini duo, orationem vocula & augent. amplius etiam Ed. Aug. legit inter *convivia inceſſabilia & ſtupra & homicidia.* Forſan rectius.

20 *Cum omnes, quos regie arceſſitos*, &c.] Dum vitioſam Hittorpii & Bolſuingii editionem atque diſtinctionem ſequuntur Fabricius & Scottus, mire hujus loci intellectum obſcurant. Sic enim in illorum Editionibus legitur, *cum omnes, quos regiae arceſſitos meretriciae habitos concubitu oblectaſſet, occideret.* Senſus Oroſii eſt, Semiramidem omnes, quos libidinoſe adpeteret, regie accepiſſe, ſed poſtquam cum iiſdem in foedis amoribus fuiſſet volutata, pertaeſam eorumdem, alioſque & novos deſiderantem, omnes occidiſſe. Ed. Auguſt. *meretricio habitos concubitu oblectaſſet, & occiderit.*

21 *Filio, flagitioſe concepto,*] Verba Oroſii innuere videntur, filium hunc Semiramidis, quem Ninyam ſcriptores vocant, non ex Nino, ſed promiſcua venere fuiſſe ſuſceptum, ideoque a matre expoſitum, agnitum tamen poſtea, & in matris reginae torum, primum clam & per libidinem, deinde palam & ſub conjugii nomine fuiſſe receptum.

22 *Inceſte cognito*,] Membranae meae & Ed. Aug. habent *inceſtu*, quam lectionem invenias quoque apud Vincentium Bellovacenſem in Speculo Hiſtoriali, in quo multa ex Oroſio & aliis excerpta occurrunt, lib. II. cap. 103. Edit. Aug. cum Membranis meis priora in plurali numero, nullo ſenſu, ſic exhibet, *tandem filios f. conceptos, i. expoſitos, inceſtu cognitos.* Pro *obtexit* Ultr. *detexit.*

23 *De conjugiis adpetendis*] Illud *de* inducitur apud Vinc. Bellovacenſem.

24 *Ut cuique libitum eſſet, liberum fieret.*] Hanc veram hujus loci lectionem eſſe patet ex capite hujus libri decimoſexto, *Quibus ſubjecta & patente univerſa terra, praeſumere quam eſſet libitum, liberum fuit.* Vincentius Bellovacenſis legit, *ut cuique libitum eſt, liberum fieret* MS. Lugd. Bat. prim. *cuiquam libitum eſſet, liberum fieret.* ſec. *ut cuique, libitum eſſet liberum fieret.* tert. *cuique libitum eſſet libertum fieret.* Ultr. *de conjugiis* (deleto *adpetendis*) *ut cuique libitum eſſet, licitum fieret.*

C A-

censis propter peccata hominum civitatibus quasi ignarus expresserit, paulo post, velut oblitus consilii, [9] subjicit & dicit: [10] *Ego, sicut inclytas quondam urbes igne coelesti flagrasse concesserim: ita halitu lacus infici terram & corrumpi reor.* Quo dicto, invitus licet, de exustis urbibus, quae procul dubio peccatorum noxa [11] conflagraverunt, [12] & scisse se & concessisse confessus, palam prodidit, non sibi cognitionis fidem defuisse, sed exprimendae fidei voluntatem: quod [13] a me nunc plenius proferetur. [14] In confinio Arabiae & Palaestinae, qua [15] dimissi altrinsecus montes, subjectis campis excipiuntur, quinque civitates [16] fuere, Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim, & Segor. sed Segor ex his parva, [17] illae amplae & magnae: quippe quibus & soli foecunditas suberat, & Jordanis fluvius per plana diffusus, ac peropportune divisus, augmentis ubertatis inpendebatur. Huic universae regioni, bonis male utenti, abundantia rerum causa malorum fuit. [18] Ex abundantia enim luxuria, ex luxuria

tur vero inter se quod extrinsecus adparet, quodque revera exsistit. Si igitur extrinsecus torrida adpareat terra, mirari non oportet, si cinerescant tactae fruges. Sequitur enim apud Tacitum, *Nam cuncta sponte edita, aut manu fata, sive herba tenus aut flore, seu solitum in speciem adolevere, atra & inania veluti in cinerem vanescunt.* Adde Tertull. in Apolog. l. c. *Olet adhuc incendio terra &, si qua illic arborum poma conantur, oculis tenus, caeterum contacta cinerescunt.* Sicuti igitur specie solida sunt poma, sic ipsa terra quoque specie tantum solida est, intus squallens, exusta & torrida. Pro *frugiferam* unus ex MSS. Lugd. Bat. habet *fructiferam.*

9 *Subjicit & dicit:*] Edit. prima, *subjecit & ait.* quam sequuntur Venetae & Hittorp. *ait* quoque in MSS. Flor. sec. & tertio exstat.

10 *Ego, sicut inclytas*] *Inclytas* est etiam in Vetustis: at in Tacito est *Judaicas.* Fabr. Mutatum id in melioribus Taciti Editionibus.

11 *Conflagraverunt*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Edd. prima; Venetis & Hittorp. *conflagraverant.*

12 *Et scisse se & concessisse*] Lugd. Batavi pr. tert. quart. *sciisse confessus*, deletis reliquis. Ultr. *sciisse se confessus.* Lugd. Bat. sec. & *sciisse se confessus.*

13 *A me nunc*] Ita Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. Alii vulgo *nunc a me.* Mox *profertur* cum Venetis Ed. prima.

14 *In confinio Arabiae & Palaestinae,*] De eversione harum civitatum Moses Genesis decimonono. Fabr. *In confinibus* Membranae meae.

15 *Dimissi altrinsecus montes,*] MSS. Lugd. Batavi pr. tert. & quartus, *qua dimissis altrinsecus montibus subjecti campi excipiuntur.* & sic quoque in Edit. Augustana legitur, nisi quod ibi *demissis* scribitur; demittitur autem mons, ubi sensim a cacumine versus planitiem dilatatur, *dimissos* vero montes adpellare videtur Orosius eos, qui media dividuntur planicie atque dirimuntur.

16 *Fuêre,*] In Edit. prima, Venetis & Hittorp. *fuisse referuntur.*

17 *Illae amplae & magnae:*] Quidam Editi, *illae magnae & amplae.* MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *illae & amplae & magnae.* Ed. Aug. *illae autem a. & m.*

18 *Ex abundantia enim &c.*] Codex Meus *& ex luxuria.* Sed Lugd. Batt. quatuor sic

xuria foedae libidines adolevêre: adeo, ut masculi in masculos operantes turpitudinem, ne consideratis quidem locis, conditionibus, aetatibusque [19] proruerent. Itaque iratus Deus, pluit [20] super hanc terram ignem & sulphur, totamque regionem cum populis atque urbibus exustam, testem judicii sui futuram, [21] aeterna perditione damnavit: ut nunc quoque adpareat quidem forma regionis, sed inveniatur [22] regio cineris, mediamque convallem quam Jordanis irrigaverat, nunc mare superfusum [23] tegat. [24] Tantumque de rebus (ut putatur) parvis divinae indignationis accensum est, ut propter hoc quod illi male utentes bonis, [25] fructus misericordiarum, nutrimenta libidinum fecerant, terra quoque

locum constituunt, *Ex abundantia enim luxuriae foedae libidines adolevere.*

19 *Proruerent*] Ex MSS. & Editis, quidam *proruerunt*, alii *proruerint*.

20 *Super hanc terram*] Postremam vocem delet Edit Aug. *super terram illam* legit MS. Ultr. *totam* mox pro *totamque* MS. Lugd. Bat. quart.

21 *Aeterna perditione damnavit:*] Transponunt quidam *aeterna damnavit perditione*. Pro *perditione* Ed. prima cum MS. Ultr. *damnatione* exhibent. Mox *quondam forma* Flor. tert.

22 *Regio cineris*,] Post haec verba insignis adsuitur lacinia in Editione Augustana anni MCCCCLXXI. apud Johannem Schuszler, his verbis concepta, *Illic poma virentia & formatos uvarum racemos, ut edentibus gignant cupiditatem, si carpas, fatiscunt in cinerem, fumumque excitant, quasi ardeant.* Verum, quum haec totidem verbis in Hegesippo (seu S. Ambrosio potius) inveniantur, inde desumta, non vero ab Orosio profecta esse, videntur. Hegesippi locus exstat lib. IV. cap. 18. de Excid. Hierosolym. *Spectes illic ad speciem poma viridantia, formatos uvarum racemos, ut edendi generent spectantibus cupiditatem. Si carpas fatiscunt ac resolvuntur in cinerem, fumumque excitant, quasi adhuc ardeant.* Pro *convallem* mox *vallem* Cod. Periz.

23 *Tegat.*] Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *tegit.*

24 *Tantumque de rebus (ut putatur) parvis divinae indignationis furor accensus est,*] Vulgo legitur, *judicium accensum est.* Vocem, *judicium*, in nullis manuscriptis reperi: sed quod est in optimo libro Cornelii Gualtheri reposui. FABR. *Tantumque de rebus, ut putatur, parvis, divinae indignationis accensum est.* In quibusdam libris est, *judicium accensum est*, aliis, *furor accensus est*, quod retinuit quoque Marcoduranus. puto utrumque à scribae cujusdam glossemate in textum irrepsisse. Quapropter Latine & eleganter, jubente etiam Colon. Codice ejeci. LAUT. Editio omnium prima habet, *tantumque de rebus: ut putatur: parvis divinae indignationis judicium accensum est.* Secunda, sive Angustana, Lautii ex MS. Colonienси lectionem plane exhibet; Hittorp. & Bolsuing. cum Venetis, a prima non discedunt. Inter MSS. Ultr. *furor* habet, ut & Lugd. Bat. sec. & tert. At inter Flotentinos sec. (in quo *accessum*) & tert. atque inter Lugd. Batt. primus cum Perizoniano Meoque, Lautii confirmant emendationem. Eamque locutionem quum librarii non caperent, corruperunt, unde in MS. quarto Lugd. Bat. ita concipitur. *Tamque de rebus (ut putabatur) parvis divina indignatio accensa est.* Quod sequitur, *quod* non agnoscit Editio prima, quam sequuntur Venetae.

25 *Fructus misericordiarum*] Omnes Editiones turpissimum hic insedit mendum, Legitur enim in illis *fructus miseriarum*. Veram lectionem discimus ex MSS. Lugd. Bat.

que ipſa, quae has habuerat civitates, primum exuſta ignibus, poſt oppreſſa aquis, in aeternam damnationem [26] communi periret adſpectui.

Bat. quarto Meoque. Reliqui omnes receptum errorem errant; & ſacpiſſime in MSS. hae voces permutantur, unde hoc loco in margine Codicis mei adſcribitur, Al. *miſeriarum.* Bona vero quae nobis coelitus contingunt, quibuſque mali abutuntur, non ſunt miſeriarum, ſed Dei (de quo hic agitur) miſericordiarum fructus. Voculam & praecedit mox *nutrimenta* in MS. Ultr.

26 *Communi periret adſpectui*] Lugd. Batt. pr. & tert. *communi pereat adſpectu.* ſec. & quart. *communi periret adſpectu.* Male. Sueton. in Veſpaſ. cap. 11. *Quare princeps quoque & locum incunabulorum adſidue frequentavit, manente villa, qualis fuerat olim: ne quid ſcilicet oculorum conſuetudini deperiret.*

Caput VI.

Comparatio cladis Sodomiticae & Romanae.

Itaque nunc, ſi placet, hi qui in Chriſtum, quem nos judicem ſaeculorum oſtendimus, quantum in ipſis eſt, ſputa conjiciunt, inter Sodomam & Romam diſcernant cauſas, & conferant poenas: quae à me vel maxime ob hoc retractandae non ſunt, quia omnibus notae ſunt. Et tamen quam libenter ſententias eorum acciperem, ſi illi fideliter ita ut ſentiunt faterentur: [1] quamquam quod de temporibus Chriſtianis [2] rari, & hoc in angulis [3] murmurent, non uſque adeo moleſte accipiendum [4] putem, cum totius populi Romani conſona voce, parique judicio ſenſus ac ſermo [5] ſit cognitus. Adeo autem [6] parvo quodam & levi motu haeſitaſſe erga ſe [7] parumper conſuetudinem voluptatum [8] indubitatiſſime con-

1 *Quamquam quod*] Sic exſtat in Editione omnium prima, neque dubito quin melius locum ſuum tueri poſſit, quam *quid*; quod paſſim pro *quod* ſubſtituunt reliquae omnes, excepta Auguſtana, quae habet *quidquid*, ſenſu non incommodo. Codex Meus *quidem*, ut & Florent. tert. In Lug. Batt. pr. & quart. *Et quamquam quid de temporibus* &c.

2 *Rari: & hoc*] Flor. tert. *raro ut hoc.*

3 *Murmurent*] Lugd. Bat. pr. *murmurant.*

4 *Putem*] Lugd. Bat. tert. *putemus.*

5 *Sit cognitus.*] Periz. *eſt cognitus.*

6 *Parvo quodam & levi motu*] Edit. pr. & Pariſ. *Adeo quodam autem parvo & levi motu.* Edd. Venetae, & Hittorp. *Parvo quodam & leni modo.*

7 *Parumper conſuetudinem*] Membranae noſtrae, *pari conſuetudine.*

8 *Indubitatiſſime*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Ed. Aug. hic & paſſim *indubitantiſſime.*

conteſtatus eſt, [9] ut libere conclamaret, *Si reciperet Circum*, [10] *nihil eſſe ſibi factum:* hoc eſt, nihil egiſſe Romae Gothorum enſes [11] ſi concedatur Romanis ſpectare Circenſes. [12] Niſi forte ([13] ut ſe habet apud pleroſque hoc praecipue tempore) qui ex longa requie vel parvam [14] obortam ſolicitudinem, intolerabilem laborem putant, [15] has clementiſſimas admonitiones: quibus omnes aliquando [16] perſtringimur, [17] aliorum punitionibus auditis lectiſque praeponunt: quos ſaltem [18] de hoc ipſo exitu Sodomorum & Gomorraeorum moneo, ut [19] diſcere atque intelligere queant, qualiter Deus peccatores punierit, qualiter punire poſſit, qualiter puniturus ſit.

9 *Ut libere conclamaret*] Flor. tert. *ubi libere conclamaret.* Lugd. Bat. quart. *ut libere clamaret.*

10 *Nihil eſſe ſibi factum:*] Tranſponunt Ed. Aug. & MS. Ultr. *nihil ſibi eſſe factum.*

11 *Si concedatur*] Ed. pr. *ſi concederetur.*

12 *Niſi forte*] Venetae & Hittorp. *Nibil forte.*

13 *Ut ſe habet apud pleroſque conſuetudo,*] Ed. Aug. ironice ita exhibet, ſed ſola, *ut ſe habet fortitudo apud pleroſque:* quod ſpernendum non videtur, propter illa quae ſequuntur. In MS. Flor. ſec. & tert. *ut ſe habet apud pleroſque.*

14 *Obortam*] MS. Ultr. *obortamque* MSS. Florent. ſec. & tert. *parum obortam.*

15 *Has*] Unus ex Lugd. Batt. *tantas.* Flor. tert. *tantas baſce clementiſſimas.*

16 *Perſtringimur*] Ed. pr. & Pariſ. *reſtringimur.* Aug. *adſtringimur.* MS. Lugd. Bat. pr. *conſtringimur.* tert. *conſtringuntur.*

17 *Aliorum*] Ed. pr. *alienis*, & mox Ed. Aug. *praeponant.*

18 *De hoc ipſo*] MS. Lugd. Bat. quart. *ex hoc ipſo.* Ultr. *vel de hoc ipſo.*

19 *Diſcere*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *diſcernere.* Quae vero in hoc capite diſputavit Oroſius de temporis ſui perverſitate, qua Ludos Circenſes, in quibus aurigationes, venationeſque magna cum inſania ſpectabantur, adeo vera ſunt, ut a Conſtantini Magni temporibus, & Honorii praecipue aetate, immenſa vis Nummorum Contorniatorum cuſa, hodieque ſtultitiae ejus teſtis exſiſtat, quod vel unus arguat hic ex Theſauro Regio, in quo propter reparationem muneris invicta Roma & felix judicatur Senatus.

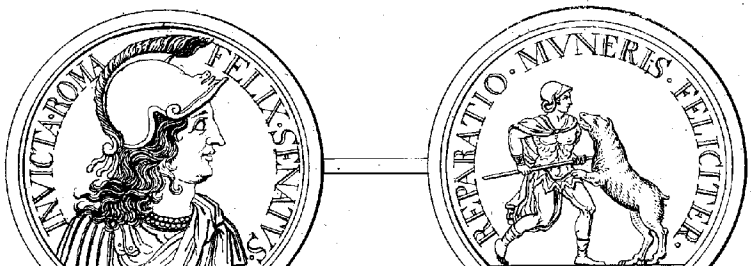

C A-

CAPUT VII.

De praelio inter Telchines & Carpathios & Phoronaeum regem. Item de diluvio Achaiae

Ante annos conditae urbis MLXX. [1] Telchines & [2] Carpathii pervicax

1 *Telchines & Carpathii*] *Telchines*, non *Telchiſes*, ideo ſcripſimus, quod ab his Rhodum occupatam Oroſius ſtatim ſcribat: qui autem Rhodum occuparunt, ii à Graecis *Telchines* dicuntur, de quibus praeter Strabonem Diodorus libro quinto, ἣν ὑπὸν τὴν ὀνομαζομένην Ῥόδον πρωτόκτησαν οἱ ἀφανισθέντες Τελχῖνες, id eſt, *Rhodum inſulam primi tenuerunt qui Telchines appellantur.* In Euſebii Chronico haec res ita deſcripta legitur: *Teltaphis & Carſatis adverſus Phoroneum & Parrhaſios inſtituunt bellum.* In uno manuſcripto, *Carſatii* legitur. FABR. Vetuſtae Editiones nomina haec ſic efferunt. Prima & Auguſt. & Pariſ. *Thelciſes & Carſathii.* Hitt. cum Venetis, *Telchiſes & Carpathii*, & ſic quoque habet Bolſuing. Inter MSS. Flor. ſec. *Thelciſes & Cariani.* tert. *Thelciſes & Chariatii.* Ultr. Lugd. Batt. pr. tert. quart. Meus & Periz. omnes *Telchiſes*, ſed in iis pro *Carpathii*, pr. & tert. *Carthaſi.* ſec. & Ultr. *Carſathii.* quart. *Cartharaſſi.* Meus *Chariavi.* Periz. *Charrathii.* Recte tamen prius nomen Fabricius mutavit in *Telchines*, quod ſervavit quoque Lugd. Bat. ſec. & in primo ſuperſcriptum voci *Telchiſes* cernitur, praeter adductos enim a Fabricio ſcriptores, ita legendum eſſe patet ex Pauſania atque Apollodoro. Et hic quidem Biblioth. lib. II. cap. I. ſcribit Inachi fuiſſe filium Phoroneum, regem univerſae terrae, quae poſtea Peloponneſus vocata fuerit. Reliquiſſe illum filium Apin, a quo Apia ſit dicta illa regio: Phoroneus, inquit, ὑπὸ Θελξίονος καὶ Τελχίνος ἐπιβεβουλευθεὶς, ἄπαις ἀπέθανε. *Thelxionis ac Telchinis inſidiis adpetitus, ſine liberis exceſſit e vita.* At, juxta veteres Sicyoniorum Origines, referente Pauſania lib. II. cap. V. p. 123. Aegialeus primus in ea parte Peloponneſi, quae ab eo Aegialus dicta fuit, regnavit, ibique Aegialeam urbem condidit. Hic Europem filium reliquit, is Τελχῖνα, Telchinem, cujus filius Apis, qui Thelxionem genuit, fuerit. Telchinis poſteri Telchinii dicti fuerunt, neque Rhodum modo ſed & Cyprum (ut mox dicemus) incoluerunt.

2 *Carpathii*] Si hi cum Telchine bella contra Argivorum regem Phoroneum geſſerint, oportet vt ipſi quoque Peloponneſum incoluerint. Sed nulli ibi Carpathii, neque quiſquam Carpathiorum in illa terra meminit. Corruptum igitur id nomen apud Oroſium eſt, quod variantium lectionum multitudo quoque oſtendere videtur. Reſcribo igitur *Carnaſii*, vel *Carpaſii.* Hujus emendationis mihi fons Pauſanias, qui Meſſeniae, in Peloponneſo, adtribuit partem regionis quae Καρνάσιον, *Carnaſium*, ut & Oechalia dicta fuerit. lib. IV. cap. II. p. 283. ibique agnoſcit Meſſeniorum oppidum *Carnaſium*, lib. VIII. cap. XXXV. p. 670. Commemorat ibidem fama inclytum Carnaſium nemus, Καρνάσιον ἄλσος, praeterfluente Charadro amne, lib. IV. cap. XXXIII. p. 362. *Carnaſios* vero etiam *Carpaſios* dictos fuiſſe exiſtimo, quoniam una cum Telchiniis Peloponneſo videntur exceſſiſſe, atque in inſulam Cyprum veniſſe, ibique nobilem urbem Carpaſiam condidiſſe, quam commemorat Strabo lib. XIV. p. 682. ſive 1001. edit. noviſſ. ubi inſulae Carpaſiae quoque, non longe inde diſſitae, deſcribuntur. Carpaſiae, Cypri urbis, duo exſtant nummi, Veneris Cypriae cultum teſtantes, in iiſdem deae ejus caput, ſidus amicum, & puer alatus, ſagittam arcu emiſſurus, cernuntur, cum inſcriptione ΚΑΡΠΑΣΙΩΝ. *Carpaſiorum.*

cax praelium [3] adversus Phoroneum, regem Argivorum & [4] Parapasios; [5] ancipiti spe sine fructu victoriae gesserunt. [6] Idemque Telchines & Carpathii post paululum bello victi, [7] patria profugi, ignarique rerum, credentes

3 *Adversus Phoroneum*] Secundus hic Argivorum rex fuit, auctore Eusebio: cujus meminit Plato in Timaeo. Pausanias libro II. scribit, hunc dispersos ante Argivos, & seorsum habitantes in unius civitatis jus compulisse. Apud Dionysium Halicarnasseum lib. I. leginus, Αἰζηὸν τὸ Φορωνία primos in Peloponneso regnasse. FABR. Apollodorus in Biblioth. lib. II. cap. I. ex Oceano & Tethye narrat procreatum Inachum, qui flumini Argivorum Inacho nomen dederit, cujus ex Melissa, Oceani nata, filii fuerint Phoroneus ac Aegialeus. Universae Peloponneso imperasse Phoroneus, expulsis scilicet adversariis, Telchine & Carnasiis, sive Carpasiis, traditur. Hujus Phoronei monumentum sepulcrale, eique sua etiamnum aetate sacra apud Corinthios facta fuisse, memorat Pausanias lib. II. cap. XX. p. 155.

4 *Parapasios*] Alii adscripserunt legi etiam, *Paphasios*. Ego in uno manuscripto, *Parapasios*, scriptum inveni: in aliis, *Parphasios*. FABR. Quum nulli Parapasii in Peloponneso inveniantur, hoc quoque nomen depravatum esse videtur. Varie idem scriptum invenitur. Ex MSS. Florentinis secundus habet *Parpasios*. tert. *Parphasyos*. ex Lugd. Batavis pr. & tert. *Paracbasios*, sec. *Parasios*. quart. *Parapasios*. Periz. *Parthasios*. Meus *Parphasios*. Ultr. *Pharrasios*. Editi omnes *Paraphasios*, sola Aug. Edit. *Pharphasios*, in marg. Hittorp. & Bolsuing. *Paphasios*. Reponi debere judico *Parrhasios*. indicante veram lectionem secundo ex Lugd. Batavis. Parrhasii vero agnoscuntur in Peloponneso, atque in Arcadia commemorantur a Pausania lib. VIII. cap. XXVII. p. 654. Fuitque inter Olympionicas Parrhasius Arcas haud ignobilis, nomine Demarchus, cujus mentio fit apud eundem Pausaniam, lib. VI. cap. VIII. p. 471.

5 *Ancipiti spe* &c.] Locum integrum ita concipiunt Editio prima cum Venetis, *Ante annos* &c. *dum Telchises* &c. *accipiunt, spem sine fructu victoriae gesserunt.*

6 *Idemque Telchines & Carpathii*] *Iidem* in quibusdam legitur, neque tolerari potest *idem*, nisi de Telchine, ut capite eorum, qui ab eo Telchinii dicti fuerunt, capiatur. Multi vero ex MSS. delent, quod sequitur, *& Carpathii*, videlicet Florentini duo, Lugd. Batt. sec. & quart. ut & Membranae nostrae; sed repugnant illa quae, ut a pluribus conjunctim gesta, in sequentibus narrantur. Pro *congressu* Lugd. Bat. pr. habet *congressionibus*.

7 *Patria profugi ignarique rerum, cedentes quo se.*] Vulgo *credentes quia se*, sine ulla sententia, & pro historia ineptissime. LAUT. Quamvis blandiri nonnullis possit Lautiana emendatio, mihi tamen non adridet. Levissima immutatio nihil asperitatis in sensu relinquit. In Orosii MSS. millies hae voces *quia* & *quod* inter se permutari solent; pro *quia* igitur hic reponi debere *quod*, negari vix potest. Pro vulgata quoque in reliquis lectione pugnant illa quae praecedunt *ignarique rerum*. Sicuti enim patria erant profugi, tutum exsilio locum quaesiverunt, rerumque ignari, crediderunt quod, occupata Rhodo, quae & insula & longius a Peloponneso aberat, penitus se ab omnium hominum congressu abstraherent. Itaque retineo *credentes*, & pro *quia* repono *quod*.

8 *Op-*

tes quod se penitus à congressu totius humanae habitationis abstraherent; Rhodum insulam, quae [8] Ophiussa antea vocabatur, quasi tutam [9] possessionem ceperunt. Ante annos urbis conditae MXL. in Achaia saevum diluvium, vastatione plurima totius pene provinciae fuit. [10] Quod quia Ogygi, qui tunc [11] Eleusinae conditor & rex erat, temporibus effusum est, nomen loco ac tempori dedit.

8 *Ophiussa*] Stephanus, Ῥόδος νῆσος ἐπιφανεστάτη, ἐκαλέιτο Ὀφιοῦσα ἢ Ἀνθεμία. Apud Strabonem, & Dionysii Afri interpretem Ὀφίουσα legitur. FABR. Hujus adpellationis mentio quoque fit in Hygini Poët. Astron. lib. II. cap. 14. ubi de Phorbante, cujus adventui, quoties è longinquo adveniens prospiceretur classis, sacrificare Rhodii solebant. *Nam cum eorum insulam serpentium multitudine occupatam, cives, Ophiussam adpellassent, & in ea multitudine ferarum, draco fuisset ingenti magnitudine* &c.

9 *Tutam possessionem*] Ita MSS. Ultr. Flor. Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Meus, ex quibus quart. insuper in medio auget *sibi*. At vero non solum in insula Rhodo sed & Cypro quoque Carpasios & Telchinem, sive Telchinios tutam inveniisse possessionem, docet urbs Cypri Carpasia, de qua supra egimus, & testimonium Pausaniae lib IX. cap. XIX. p. 746. ubi quum Teumessi, in Boeotia, commemoravit existere Minervae Telchiniae, sine signo, aedem, addit. Ἐς ἣν ἡ ἐπίκλησιν αὐτῆς ἐστιν εἰκάζειν, ὡς, ἅτε οἱ Κύπρῳ ποτὲ οἰκησάντων Τελχῖνων ἀφικομένη μοῖραν ἐς Βοιωτούς, ἱερὸν ἱδρύσατο Ἀθηνᾶς Τελχινίας. *Deae cognomen conjici potest a Telchinibus, qui in Cypro olim fuerunt, exstitisse. Eorum enim partem, quum in Boeotos venissent, ibi Minervae credibile est Telchiniae templum dedicasse.*

10 *Quod quia Ogygii.*] Augustinus libr. XVIII. de Civit. Dei, capit. 3. ait inter scriptores non convenire quando *Ogygius* ipse fuerit, cujus temporibus diluvium fuit. Orosius eandem rationem cum Eusebio secutus est. FABR. Male scribitur *Ogygii*, nam terminatione Graeca, quam sequuntur Orosii Codices, scribi debet *Ogygi*, Latina, ut faciunt Editiones Venetae, cum prima, *Ogigis*. Phoronei temporibus Ogygum adsignat Tatianus cap. LX. Κατὰ Φορωνέα τὸν καὶ Ἶναχον, μνημονεύεται, παρ' Ἀθηναίοις Ὤγυγος, ἐφ' οὗ κατακλυσμὸς ὁ πρῶτος. *Phoroneo, Inachi successori, aequalis fuit Ogygus apud Athenienses, sub quo primum diluvium contigit.*

11 *Eleusinae conditor & Rex*] Transponit Meus *rex & conditor*. Pro *nomen* mox Ultr. *id non*. quasi vellet *id nomen*. Ogygum vero potiori jure vindicasse sibi Thebani videntur, a cujus claritudine ipsae Thebae Ogygiae dictae fuerunt, portaque Thebis antiquissima exstitit Ogygia. Vide Pausan. lib. IX. cap. V. & VIII. p. 719. & 728. Nihilominus Eleusinii natales suos ad illum referentes, conditum oppidum Eleusin vel Eleusinam ferunt ab Eleusine heroë, Ogygi filio, teste Pausania eodem, fingendi licentiam in iisdem carpente, lib. I. cap. XXXVIII. p. 93.

C A-

CAPUT VIII.

De Sterilitate & fame Aegypti, cui Joseph solertia sua consuluit, & de vanitate Aegyptiorum sacerdotum.

[1] Ante annos conditae Urbis MVIII. fuisse apud Aegyptum primum insolitam fastidiendamque ubertatem, deinde jugem atque intolerabilem famem, cui Joseph, vir justus & sapiens, divina provisione [2] subvenerit, Pompejus historicus, ejusque breviator Justinus docet: qui inter caetera sic ait: *Minimus aetate inter fratres Joseph fuit, cujus excellens ingenium fratres veriti, interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Aegyptum, cum magicas* [3] *ibi artes solerti ingenio percepisset,* [4] *brevi ipsi regi* [5] *percarus fuit. Nam & prodigiorum sagacissimus* [6] *erat, & somniorum primus intelligentiam condidit: nihilque divini juris humanique ei incognitum videbatur:* [7] *adeo, ut etiam agrorum sterilitatem futuram ante multos annos prospiciens,* [8] *fruges congregasset: Tantaque experimenta ejus fuerunt, ut non ab homine, sed à Deo responsa* [9] *dari viderentur. Filius Joseph* [10] *Moyses fuit, quem praeter paternae scien-*

1 *Ante annos*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *Anno ante Urbem conditam*, & sic quoque est in Ed. Aug. quae pro MVIII. scribit MIX. quem numerum Ed. pr. & Venetae, consentiente MS. Lugd. Bat. pr. mutat in MXLVIII. *Urbis conditae* Flor. sec. tert. Pro *primum* mox *primo* in Lugd. Batt. sec. & quarto. & post *tamen* addunt Ed. pr. & Venetae *legimus*, quare deinde eaedem scribunt, *ut Pompejus historicus refert.* verbum *refert*, habent quoque Edit. Hittorp. & Bolsuing.

2 *Subvenerit*] Lugd. Batt. pr. & tert. *subveniret.* Sic infra *congregasset* ipse Orosius. In Perizon. dein *Justinus* non legitur. Pro *docet* Flor. sec. *docent.*

3 *Ibi*] Deest a tribus MSS. Lugd. Bat.

4 *Brevi*] Lugd. Bat. omnes *in brevi.*

5 *Percarus*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Ed. Aug. *carus.*

6 *Erat*,] Ed. Aug. Flor. tert. & Codex Meus *fuit.*

7 *Adeo, ut etiam agrorum sterilitatem.*] Apud Justinum lib. XXXVI. haec plenius ita leguntur, *Adeo, ut etiam agrorum sterilitatem ante multos annos proviserit, periissetque omnis Aegyptus fame, nisi monitu ejus rex edicto servari per multos annos fruges jussisset.* FABR.

8 *Fruges congregasset:*] Haec non sunt Pompeji vel Justini, sed ex interpolatione Orosii, quod in Taciti excerpto quoque observavimus supra pag. 40. *Congregasset* vero dictum, ut supra ad Notam secundam in MSS. quibusdam *subveniret.*

9 *Dari*] Delent MSS. Florentini duo, & Ultr. Lugd. Batt. sec. quart. Periz. Meusque.

10 *Moyses fuit*,] Haec glossa sequitur in Lugd. Bat. sec. & Ult. *Non secundum carnem, sed secundum naturam; quia filius Mambre fuit Moses.*

11 *Sca-*

ſcientiae haereditatem etiam formae pulchritudo commendabat. Sed Aegyptii cum [11] *ſcabiem & vitiliginem paterentur, reſponſo moniti,* [12] *eum cum aegris, ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Aegypti pellunt.* [13] Haec Juſtinus. Sed quoniam [14] haec idem Moyſes, quem iſti ſapientem ſcientemque fuiſſe [15] adteſtantur, plenius veriuſque tamquam per ſe ſuoſque geſta conſcripſit, primum fide ejus atque auctoritate, quam etiam iſti probant, horum ignorantia [16] ſupplenda eſt: dehinc ſacerdotum Aegyptiorum ſallax malitia confutanda eſt, qui vel aſtu, quod manifeſtius eſt, evidentem iram miſericordiamque [17] veri Dei memoriae ſubtrahere conati ſunt, particulatim expoſitione confuſa, ne in contumeliam idolorum ſuorum [18] eum colendum merito oſtenderent, cujus conſilio [19] adnuntiata haec mala & auxilio evitata docuiſſent; vel forte, ut indulgentius accipiamus, obliti ſunt. [20] Illius enim noſtri Joſeph, qui fuit veri Dei ſervus, [21] & pro creatura domini ſui pie intenteque ſollicitus, proviſione ipſi abundabant frugibus quaſi ſacerdotes: [22] ſed quia falſi ſacerdotes erant, cum caeteris eſurientibus non dolebant. [23] Enimvero [24] cui placet, obliviſcitur: [25] cui dolet, meminit. Quamquam hujus tem-

11 *Scabiem & vitiliginem*] Sic etiam infra cap. 10. legitur, cum in vulgatis Juſtini libris ſit, *ſcabiem & pruriginem.* Sed habeo manuſcriptum Juſtini exemplar, in quo, *ſcabiem & uliginem*, mendoſe quidem legitur, ſic tamen ut vera lectionis veſtigia adpareant. Fabr.

12 *Eum*] Abeſt a Lugd. Bat. quarto.

13 *Haec Juſtinus*] Addit *refert* Ultr.

14 *Haec*] Lugd. Bat. pr. *hic.* Delent quartus Meuſque.

15 *Adteſtantur*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Periz. *teſtantur.*

16 *Supplenda eſt: debinc*] Delent *eſt* Periz. & Meus. *binc* legunt Lugd. Batt. pr. & tertius.

17 *Veri Dei*] Delent *veri* Lugd. Batt. pr. tert. quart.

18 *Eum colendum*] *Joſeph* pro *eum* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. quaſi vellent *Joſephi Deum.* Sed legendum forte *Deum colendum*, prout illa oppoſitio Idolorum & Dei plus ſemel in Apologetico Tertulliani occurrit.

19 *Adnunciata*] Lugd. Batt. pr. & tert. *annuncianda*, atque iidem mox *evitanda.*

20 *Illius enim noſtri Joſeph*,] *cujus Joſeph* Ed. Aug.

21 *Et pro creatura domini ſui*] Lugd. Bat. tert. *& pro curatura d. ſ.* primus, *& procurator* &c. Verum ea quae ſequuntur docent vulgatam non eſſe immutandam. Quamvis ſcilicet idololatrae erant Aegyptii, erant tamen creatura Dei; itaque pie pro creatura Domini ſui & intente ſollicitus fuit Joſeph. MSS. vero iidem deinde legunt *cujus proviſione*, & illud *cujus* in Lugd. Bat. quarto itidem invenitur.

22 *Sed quia*] Lugd. Bat. pr. *ſed qui.*

23 *Enimvero*] Lugd. Bat. tert. *Et, cui placet, obliviſcitur.* quart. *Vere enim cui placet obliviſcitur.* Forte *Fere enim* &c.

24 *Cui placet obliviſcitur*,] Sententia Ciceronis ex oratione pro Murena Fabr.

25 *Cui dolet, meminit.*] Auſonius in Caeſaribus de Domitiano Epigr. XII.

temporis [26] argumentum hiſtoriis faſtiſque reticentibus, ipſa ſibi terra Aegypti teſtis pronuntiat: quae tunc redacta in poteſtatem regiam, reſtitutaque cultoribus ſuis, ex omni fructu ſuo [27] uſque ad nunc quintae partis inceſſabile vectigal exſolvit. [28] Fuit itaque haec fames magna ſub rege Aegyptiorum [29] Diapolita, cui nomen erat [30] Amaſis, quo tempore Baleus Aſſyrios, Argivos Apis regebat. Fuerunt ante annos famis ſeptem, praecedentes alii ſeptem ubertatis anni: quorum affluentiam tanto negligentius perituram, quanto uberius [31] natam, Joſeph noſter ſolertia ſua collegit, & condidit, totamque Aegyptum conſervavit. [32] Adquiſivit univerſam Pharaoni pecuniam & Deo gloriam, reddens, diſpenſatione juſtiſſima, [33] cui vectigal, vectigal, cui honorem, honorem: [34] omniumque pecora, terras, cenſuſque collegit: ipſos autem, [35] qui ſemet cum terris ſuis accipiendae ſtipis taxatione vendiderant, ſtatuta quintae partis pactione laxavit: Hunc Joſeph, quem conſtituit Deus Aegyptiis [36] conſervatae ſalutis auctorem, quis credat ita in brevi eorum [37] excidiſſe memoriae, ut filios ejus atque univerſam cognationem

Hactenus edideras geminos, gens Flavia, juſtos,
Cur duo quae dederant, tertius eripuit?
Vix tanti eſt habuiſſe illos; quia dona bonorum
Sunt brevia, aeternum, quae nocuere, dolent.

26 *Argumentum*] Lugd. Batt. pr. tert. *augmentum.*

27 *Uſque ad nunc*] Flor. ſec. & Lugd. Bat. quart. *uſque nunc* in Ed. Aug. *ſuo* abeſt poſt *fructu.* Pro *exſolvit* Ed. pr. & Venetae cum Pariſ. *perſolvit.*

28 *Fuit itaque haec fames*] Haec temporis notatio ex Euſebii Chronico ſumpta eſt, atque apud Auguſtin. quoque legitur lib. XVIII. de Civit. c. 4. Hiſtoria ipſa exſtat Gen. 44. & lib. 2. Antiq. Joſephi. FABR. *Magna* abeſt a Meo.

29 *Diapolita*] *Diapolito* Edd. pr. Venetae, Pariſ. Hitt. Bolſuing. *Diopolita* Aug. & MSS. Flor. uterque, & Meus. *Dioſpolita* Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *Dioopolita* quart. *Diupolita* pr. & tert. At Perizon. *Heliopolita*, quod & in Lugd. Bat. pr. ſuperſcribitur.

30 *Amaſis*] *Amoſis* Meus, *Amoſum* Ultr.

31 *Natam*] Lugd. Batt. pr. tert. *notam.*

32 *Adquiſivit*] *Et adquiſivit* Lugd. Bat. ſec.

33 *Cui vectigal, vectigal.*] Locus eſt apud Paulum ad Rom. 13. FABR.

34 *Omniumque pecora*] Lugd. Bat. pr. *omniumque pecora & terras.* Perizon. *omnium terras cenſuſque ac pecora collegit.*

35 *Qui ſemet cum terris* &c.] Quidam ex Editis & MSS. *qui ſemetipſos*, minus grato ſono. Iidem non melius *ſtatutae* pro *ſtatuta.* Pro *laxavit* Lugd. Batt. pr. & tert. male quoque *locavit.* Pro *vendiderant*, alii *vendiderunt.*

36 *Conſervatae*] Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quart. *Conſervandae.*

37 *Excidiſſe memoriae*] Ita Florent. MSS. & Lugd. Batavi, reliquique omnes, excepto Lugd. Bat. ſec. & Ultr. qui cum Editis habent *excidiſſe memoria*, praeter Aug. in qua Edit. *memoriae* quoque exſtat.

38 *Ser-*

nem paullo post [38] servitio addixerint, laboribus [39] adflixerint, internecionibus profligarint? Quamobrem non est mirandum, si nunc quoque [40] aliqui reperiuntur, qui cum à cervicibus suis impendentem gladium praetento Christiano nomine averterint, ipsum nomen Christi, [41] quo solo salvi sunt, aut dissimulent, aut [42] infament: gravarique se eorum temporibus asserant, quorum meritis liberantur.

38 *Servitio*] Lugd. Bat. quart. *Servituti.*
39 *Adflixerint*,] Notavit ad oram Edit. Moguntinae hanc lectionem Andreas Scottus, confirmant eandem tres MSS. Lugd. Batt. pr. tert. & quartus, nisi quod in primo sit *adfixerint*. Vulg. *adfecerint*
40 *Aliqui reperiuntur*,] Periz. MS. *si nunc quoque reperiuntur*. Lugd. Batt. pr. sec. quart. *si nunc quoque aliqui reperiantur.*
41 *Quo solo salvi sunt*,] Lugd. Bat. quart. *Quo salvi sunt*. Flor. tert. *Quo salvati sunt.*
42 *Infamant*] Lugd. Bat. quart. *diffamant.*

CAPUT IX.

De inundatione sub Amphictyone & Deucalione regibus, peste Aethiopica, Libero patre Indiam vastante.

Anno DCCCX. ante Urbem conditam, [1] Amphictyon Athenis tertius à Cecrope regnavit, cujus temporibus aquarum inluvies majorem partem populorum Thessaliae absumpsit, paucis per refugia montium liberatis, maxime in monte Parnasso, in cujus circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus confugientes susceptos, per [2] gemina Parnassi juga fovit aluitque, à quo propterea [3] genus humanum reparatum ferunt: [4] Tunc etiam in Aethiopia pestes

1 *Amphictyon*] Vulgo hic, & lib. II. Justini mendose, *Amphitryon* scribitur, cum *Amphictyon*, legendum esse non modo è libris vet. verum etiam è Pausania lib. I. constet: ubi scribit: *Cecrope mortuo Cranaum regno Athenarum potitum fuisse, quem Amphictyon per vim expulerit.* De hoc diluvio Augustinus de Civi. Dei. lib. XVIII. c. 10. *His temporibus*, inquit, *ut Varro scripsit, regnante Athenis Cranao successore Cecropis, ut autem nostri Eusebius & Hieronymus, adhuc eodem Cecrope permanente, diluvium fuit, quod adpellatum est Deucalionis, eo quod ipse regnabat in earum terrarum partibus, ubi maxime factum est.* FABR.
2 *Gemina Parnassi juga*] Media vox abest ab Ed. Aug.
3 *Genus humanum*] Malunt MSS. Flor. sec. tert. cum Meo & Ed. Aug. *genus hominum.*
4 *Tunc etiam in Aethiopia.*] Haec ex Eusebii Chronico descripta sunt, FABR.

ſtes plurimas diróſque morbos, pene uſque ad deſolationem exaeſtuaviſſe, Plato [5] teſtis eſt. Et ne forte [6] diviſa tempora credantur [7] irae Dei furoriſque bellici, ea tempeſtate [8] ſubactam Indiam Liber pater ſanguine madefecit, caedibus opplevit, libidinibus polluit, gentem utique [9] nulli unquam hominum obnoxiam, vernacula tantum quiete contentam.

5 *Teſtis eſt.*] Ed. pr. cum Venetis, praeferunt *teſtatus eſt.*

6 *Diviſa tempora*] Periz. & Meus *diviſa tempora eſſe credantur.*

7 *Irae Dei*] In Florentino tertio abeſt *Dei*, in ſecundo alia manu adſcribitur. Nequaquam tamen abeſſe debet, nam, quae hactenus recenſuit mala, juſto Dei judicio ejuſque ira immiſſa ſunt; quod ſequitur, furoris bellici, & cupiditatis humanae ſpecimen eſt.

8 *Subactam Indiam Liber pater.*] Liberum patrem Indos ſubegiſſe Clitarchus quoque in ſuis hiſtoriis de Alexandro ſcripſit, ut refert Apollonii Rhodii Scholiaſtes lib. II. Argonaut. Verum quis hic *Liber pater*, ſive Διόνυσος, fuerit, non ſine cauſa quaerit Arrianus initio lib. V. FABR.

9 *Nulli unquam hominum obnoxiam,*] Id eſt, qui neque aliis hactenus ſervierant, neque in alios fuerant dominati. Ita fere de Indis in pace viventibus ſupra cap. IV. *Quia tunc apud illos nec foris erant ulla incendia bellorum, nec domi tanta exercitia cupiditatum.* Pro *vernacula tantum* Lugd. Bat. quart. *vernacula tamen.*

CAPUT X.

De populo Dei in Aegypto afflicto, X. plagis Aegyptiorum, & tranſitu ſinus Arabici, ac reliquiis ejuſdem, de ſolis ardore quodam infeſto.

Anno ante Urbem conditam DCCCV [2] infanda Aegyptiis mala, atque intolerabiles plagas incubuiſſe, Pompejus Corneliuſque teſtantur: qui quidem, cum haec ambo de Judaeis referenda proponant, [3] aliquantulum me pro ſua diverſitate moverunt. Ait enim Pompejus, [4] ſive Juſtinus, hoc modo: *Aegyptii cum ſcabiem & vitiliginem paterentur, reſponſo moniti, Moyſen cum aegris, ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Aegypti pellunt. Dux*

1 *Anno ante*] Uterque Florent. *Anno autem ante.*

2 *Infanda Aegyptiis mala,*] Lugd. Bat. ſec. *nefanda.* quart. *Aegypto.*

3 *Aliquantulum me*] Flor. ſec. *aliquantum ut me propoſui diverſitatem.* Mox. Ed. pr. *ſua* pro *ſui.*

4 *Sive Juſtinus,*] Edd. pr. Venetae & Pariſ. addunt *ejus abbreviator.* Exſtant haec apud Juſtinum lib. XXXVI. cap. 2.

5 *Ai*

Dux igitur exulum factus sacra Aegyptiorum furto abstulit: quae armis repetentes Aegyptii, domum redire tempestatibus compulsi sunt. [5] At vero Cornelius de eadem re sic ait: *Plurimi auctores consentiunt,* [6] *orta per Aegyptum tabe, quae corpora foedaret,* [7] *regem Bocchorim, adito Ammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, ut invisum diis, alias in terras* [8] *avehere jussum: sic conquisitum collectumque vulgus, postquam* [9] *vastis locis relictum sit, caeteris per lachrymas* [10] *torpentibus, Moysen unum exulum monuisse,* [11] *ne quam deorum hominumve opem expectarent,* [12] *ab utrisque deserti, sed sibimet* [13] *ut duci coelesti crederent,* [14] *primo cujus auxilio*

5 *At vero Cornelius*] Haec sunt apud Cornelium Tacitum initio libr. II. Quomodo autem nos locum descripsimus, ita in Taciti & Orosii manuscriptis libris legitur. FABR. Invenies apud Tacitum lib. Hist. v. cap. 3.

6 *Orta per Aegyptum*] Unus & alter ex MSS. & Editis, *Cum orta per Aegyptum tabes corpora foedaret.*

7 *Regem Bocchorim*] Ed. Aug. *regem ob hoc Chorin.*

8 *Avehere*] Edd. Aug. & Venetae *vehere.* Flor. tert. *subire.* Lugd. Bat. sec. & Ultr. *abire* ut & Meus, verum is legit, *abire jussum sit.* In Flor. tert. *sic* ante *conquisitum* abest.

9 *Vastis locis*] Lugd. Batt. tres *vastatis locis* Edd. pr. & Venetae *vastis in locis.* Tertullianus in Apolog. cap. XV. p. 157. adducto similiter in partes Tacito, scribit *vastis Arabiae in locis.* Neque tamen addi aut hic aut in Tacito debet *Arabiae*, quae Tertulliani est explicatio, sicuti, quod apud eundem mox sequitur, *& aquarum egentissimis.* Nam *vasta loca* simpliciter deserta significant.

10 *Torpentibus*] Lugd. Bat. quart. *stupentibus.*

11 *Ne quam*] Lugd. Bat. tres *nequaquam*, quod & videtur velle Ultr. in quo *ne q̄ q̄* post *duorum* in Venetis additur *templorum*, quod & in Paris. invenitur.

12 *Ab utrisque deserti,*] Haec verba, quamvis in nostris vetustis non legantur, tamen quia sunt apud Tacitum, reliquimus. FABR. Desiderantur quoque in omnibus, quos ego consului, MSS. & ex editis in Editt. pr. August. Paris. Exhibuerunt primum Venetae, dein reliquae omnes. Defuisse quoque in suo Exemplari MS. tradit Colerus in Notis ad Tacitum, potueruntque ab Orosio ipso fuisse resecata, prout habuimus exempla jam duo, alterum in Justini loco, pag. 48. alterum in Taciti hujus pag. 40. ubi verba scriptorum aliquantulum immutata sunt.

13 *Ut*] Abest ab Edd. pr. Paris. & Venetis, ut & ab omnibus MSS. in quibus, *sibimet, duci coelesti, crederent.* Neque displicet, quamvis in Tacito inveniatur *ut duci.* Ed. Aug. habet, *sibimet, duce coelesti*, quasi intelligi vellet, duce deo.

14 *Primo cujus auxilio*] Quantopere hic locus ingenia Eruditorum vexaverit, in Notis eorumdem ad Tacitum cerni potest. Apud quem Scriptorem quum legatur, *sed sibimet, ut duci coelesti crederent, primo cujus auxilio credentes, praesentes miserias pepulissent.* Ad ejus exemplum videntur verbum *credentes* Orosio largiti quidam esse. Id enim reperitur primum in Editionibus Hitorp. & Bolsuing. deinde quoque in reliquis, reclamantibus tamen MSS. omnibus, atque Editionibus vetustioribus, Venetis, Paris. Aug. & prima. Vix quoque induci possum, ut credam a Tacito sic scriptum fuisse, verum eam lectionem puto profectam fuisse ex duplici scriptura, prout notum est, & plus semel in Orosii exemplaribus MSS. impressis etiam Venetis, inveni, si diversitas scripturae in Codicibus occurreret, utramque lectionem in contextum nonnun-

auxilio credentes, praesentes miserias [15] *pepulissent.* Itaque Cornelius dicit, quod ipsis Aegyptiis cogentibus, Judaei [16] in deserta propulsi sint: & postea subjungit incaute, [17] quod ope Moysi ducis in Aegypto miserias pepulissent. [18] Quare ostenditur, quaedam, quae per Moysen strenue [19] acta sunt, fuisse celata. Item Justinus adserit, pulsum aeque cum populo Moysen, [20] sacra Aegyptiorum fuisse furatum: quae Aegyptios armis recipere molientes, coactos tempestatibus [21] ac repulsos domum redisse. Et hic aliquid amplius, & si non totum, prodidit, quod ille celavit. Quapropter quia Moysi magno illi duci testimonium ambo dixerunt, [22] ab ipso sicut per eum & gesta [23] & dicta sunt, [24] proferentur. Cum

quam fuisse receptam, addita voce *At.* id est *Alius* (scil. Codex legit) vel omissa. Puto igitur in uno ex Taciti exemplaribus exstitisse *recentes miserias*, in altero *praesentes*, conjuncta haec quum a descriptoribus fuissent, prius *recentes* deinde migrasse in *credentes*. Malim itaque legere *recentes miserias*, in quibus verbis exhortatio est Moysis ad Judaeos, quos bene in futurum sperare jubet, corroboratos eo, quod modo recentes miserias, in Aegypto, in transitu maris Rubri, in persecutione hostium, fuerant perpessi. Si velimus retinere vulgatam lectionem *praesentes miserias*, non opus tot turbas excitare, quot in Notis ad Tacitum invenias, quum sensus sit simplex & satis clarus. Judaeos in locis vastis, atque inhospitali deserto, constitutos, sitim famemque in futurum & omnia tristia veritos, deponere metum omnem vult Moses, sibi, duci coelesti (qui non suis consiliis, sed divino auspicio, illos regat, & in hanc viam ducat) credere, & quare? quia jam opem ejus erant experti, ubi? in Aegypto, ut patet ex sequentibus. Videlicet stultum erat futura metuere & incerta eos, qui modo praesentibus, iisque certissimis malis, eodem Moysi duce, erant erepti. Restat initium hujus commatis, quod etiam Viri Docti vix probare possunt, *primo cujus auxilio.* Et certe languet oratio. In Editione prima Orosii sic distinguitur, *sed sibimet duci coelesti crederent primo, cujus auxilio* &c. Fuere, qui ad Tacitum tentarent, *privo.* Ego malim *porro*, & integrum locum ita reformandum existimo. *Sed sibimet, duci coelesti, crederent porro, cujus auxilio recentes* (vel *praesentes*) *miserias pepulissent.* Nam *credentes* omnino deleri debet. Ed Aug. legit *repulissent.* & mox *propulsi sunt*, ubi, *sunt* pro *sint*, meae Membranae, & Ultr. quoque exhibent.

15 *Pepulissent*] sic legendum cum MSS. Lugd. Batt. tert. & quarto, non *propulissent*, ut est in vulgatis.

16 *In deserta*] Flor. sec. *in deserto propulsi sint.* tert. *in deserta propulsi sint.*

17 *Quod*] Quatuor MSS. Lugd. Bat. uterque Flor. Ultr. praeterea & Perizon. hic habent *quia.* Quod adnotavi ad emendationis meae confirmationem supra pag. 46.

18 *Quare*] MS. Ultr. *Qua in re.*

19 *Acta sunt*] Lugd. Batt. pr. & tert. *facta sunt.*

20 *Sacra Aegyptiorum*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *atque sacra Aegyptiorum.*

21 *Ac repulsos domum rediisse*] Lugd. Batt. iidem *ac pulsos domum rediisse.* Meus, *ac repulsos domi rediisse.*

22 *Ab ipso*] Abest a Lugd. Bat. tert. Dein Lugd. Batt. pr. & sec. cum Edd. prim. Venetis & Paris. *Sicut quae p. e.* Ed. Aug. *quae* delet. pro *quae* in Lugd. Bat. tert. est *qui.*

23 *Et dicta sunt*] Exposuit haec Moyses in Exod. FABR. Lugd. Bat. pr. & tert. *& facta sunt.*

24 *Proferentur*] Ed. Aug. *proferuntur.* Sed Edi-

Cum populum Dei, hoc eſt, genus Joſeph, Aegyptii, cujus ope ſalvi erant, ſervitio oppreſſum labore cruciarent, inſuper etiam ad necandam ſobolem ſuam, crudeli imperio cogerent, dimitti Deus populum ſuum liberum, ad ſerviendum ſibi per Moyſen nuncium jubet: contemtuſque [25] diriſſimis contumaces ſuppliciis [26] agit: qui decem plagis onerati ac protriti, tandem quos dimittere noluerant, etiam feſtinare coegerunt. [27] Poſt aquas in ſanguinem verſas, [28] ardentibus ſiti graviora afferentes poenarum remedia quam poenas: poſt horridos ranarum ſqualores, per omnia munda immundaque reptantes: poſt [29] ignitos ciniphes, & [30] nuſquam, ſe toto aëre vibrante, evitabiles, [31] poſt muſcas caninas, etiam per interiora membrorum [32] horridis motibus curſitantes, acerbeque inferentes tam gravia tormenta quam turpia: [33] poſt omnium pecorum & jumentorum repentinam ruinam, ſtragemque generalem: poſt veſicas [34] efferveſcentes, ulceraque manantia, & (ut ipſi dicere maluerunt) ſcabiem ac vitiliginem totis corporibus erumpentem: poſt grandinem [35] cum igne permixtam, paſſim homines, armenta atque arbores [36] proterentem: poſt locuſtarum nubes, exhauſtis omnibus, ipſas quoque radices ſeminum perſequentes: poſt tenebras imaginibus diras, [37] craſſitudine

Editiones Vetuſtae reliquae *proferantur*, ſenſu non incommodo. Aliquanto poſt *Aegyptii* delet Perizon. *etiam* Meus.

25 *Diriſſimis*] Ita Lugd. Batt. pr. tert. quart. ſignificantius, quam quod in reliquis vulgatiſque eſt *duriſſimis*. Non enim durae modo ſed & omnino dirae fuerunt Aegyptiorum plagae.

26 *Agit*] Lugd. Batt. ſec. & quart. cum Ultr. *egit*.

27 *Poſt aquas*] Lugd. Bat. pr. *Poſt aquas enim* & pro *verſas* Edd. Veteres, excepta Auguſt. habent *converſas*.

28 *Ardentibus*] Meus *ardentibuſque*, & ſic quoque exſtat in Flor. tert. In Flor. ſec. dein deëſt *poenarum*.

29 *Ignitos ciniphes*] Ed. Aug. & Florent. uterque cum tribus Lugd. Batt. & Periz. *ignitas ſciniphes*.

30 *Et nuſquam, ſe toto aëre vibrante, evitabiles*:] Ed. pr. *Et nuſquam ſe toto aëre vibrantes pene inevitabiles*. In MSS. Lugd. Batt. quatuor eſt *vibrantes*, in Florent. utroque *vitabiles*. ut & in Ed. Auguſt. in Venetis & Pariſ. *& nunquam t. a. vibrantes pene inevitabiles*.

31 *Muſcas caninas*] Ed. pr. *muſcas pene caninas*. Ed. Aug. *muſcas etiam caninas*.

32 *Horridis motibus*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *horrendis motibus*, quod non praetulerim. Ed. Aug. dein *curſitantibus*.

33 *Poſt omnium pecorum*] Ed. pr. cum Venetis & Pariſ. *poſt grandem omnium pecorum*.

34 *Efferveſcentes*] Flor. tert. & Lugd. Bat. ſec. *efferventes*.

35 *Cum igne permixtam*] Perizon. *igne permixtam*. Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *igne commixtam*.

36 *Proterentem*] Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *proſternentem*.

37 *Craſſitudine*] Ultr. *per perenni craſſitudine*.

38 *Qui*

dine palpabiles, diuturnitate ferales: poſtremo poſt uniformem in tota Aegypto primitivae ſobolis necem, paremque per univerſos orbitatum tempeſtatem, [38] qui jubenti Deo non ceſſerant, ceſſere punienti: ſed mox [39] peſſima poenitentia dimiſſos perſequi auſi, ultima nefandae pervicaciae expendere ſupplicia. Nam rex eorum univerſum Aegypti exercitum, curribus atque equitibus inſtructum, in circumerrantes egit: cujus numerum hoc ſolo vel maxime argumento conjicere poſſumus, quod eum ſexcenta millia virorum timuerunt atque fugerunt. Sed protector [40] depreſſorum, & ultor contumacium Deus diviſit ſubito Rubrum mare, ac dilatatis utrimque marginibus [41] rigentium undarum, in montis faciem latera erecta ſuſpendit, [42] ut inoffenſi ſpe limitis provocati, pii viam deſperatae ſalutis, impii foveam inſperatae mortis intrarent. Itaque Hebraeis tuto per ſicca gradientibus, refuſis à tergo aquarum [43] adſtantium molibus, obruta eſt & interfecta cum rege ſuo univerſa Aegypti multitudo: totaque provincia plagis [44] ante cruciata, hac poſtremo interfectione vacuata eſt. Exſtant etiam nunc certiſſima horum monumenta geſtorum. Nam tractus curruum [45] ro-

38 *Qui jubenti Deo non ceſſerant*] Ed. Aug. *qui jubente Deo non ceſſerunt*. Ultr. MS. *qui jubente Deo non ceſſerant*.

39 *Peſſima poenitentia*] Ed. pr. *peſſimae* (pro *peſſime*) *poenitentes*. Venetae & Pariſ. *peſſime poenitentes*. MS. Flor. ſec. *& mox peſſima* &c.

40 *Depreſſorum*] Ed. Aug. & MSS. Periz. & Meus *oppreſſorum*. Lugd. Batt. tres *defenſorum*.

41 *Rigentium*] Flor. tert. *rigentum*, ſed ſec. *regientium* ſuperſcripto *ru*. ut dicat *rugientium*. Vulgata praeſtat, rigebant enim utrinque velut in marmoreos montes erectae undae.

42 *Ut inoffenſis pelagi viis provocati*] Sic mutavi codice Pariſienſi provocante, qui habebat, *inoffenſis pelagi viis provocatis*. Et elici haec ſcriptura poterat ex aliis quoque, ſed difficilius, quibus erat: *inoffenſi ſpe limitis provocati*. LAUT. *Ut inoffenſi ſpe limitis provocati pii* &c. ſenſus eſt, ut ita pii, videntes mirabile Dei opus & adjutricem ejus dextram, non timerent intrare profunda ponti, veluti limite certo iter facientes, impii vero, occaecati ira & ſpe vindictae, pariter eadem ſequerentur via, quaſi utriſque aeque tuta. Recte igitur *inoffenſi ſpe limitis*, quod & MSS. omnes, praeter Florentinos comprobant, & ſervavit quoque Ed. Aug. & male in prima Editione, *inoffenſis pelagi viis*. ut & in Venetis & Pariſ. amplius, *inoffenſis pelagi viis provocatis*. In iis quae ſequuntur, *pii viam* &c. prima vox in utroque Florentino MS. deëſt. ſec. autem legit, *per viam deſperatae mortis intrarent*. reliqua deſunt.

43 *Adſtantium*] Lugd. Batt. pr. & tert. *inſtantium*. quam lectionem ſi praeferas, ſignificabit, nullum refugium Aegyptiis patuiſſe, propter undarum rapiditatem; ſi retineas vulgatam, reſpiciet moles aquarum, quae ad latera veluti montes erectae, ſolutae, atque poſt terga Aegyptiorum conjunctae, nullum illis effugium reliquerunt.

44 *Ante cruciata*] Flor. ſec. *antea cruciata*. Lugd. Batt. pr. & tert. *ante fauciata*. dein Meus cum utroque Florentino haud male le-

[45] rotarumque orbitae non ſolum in litore, ſed etiam [46] in profundo, [47] quouſque viſus admittitur, pervidentur. Et, ſi forte ad tempus vel caſu, vel curioſitate turbantur, continuo divinitus in priſtinam faciem ventis fluctibuſque reparantur. [48] ut quiſquis non docetur timorem Dei propalatae religionis ſtudio, irae ejus tranſactae ultionis terreatur exemplo. His etiam temporibus adeo jugis & gravis aeſtus incanduit, ut ſol per devia tranſvectus, univerſum orbem non calore affeciſſe, ſed igne torruiſſe dicatur: inpreſſumque [49] fervorem & Aethiops plus ſolitum, & inſolitum Scytha non tulerit: ex quo etiam quidam, dum [50] non concedunt Deo ineffabilem potentiam, [51] ſuas inanes ratiunculas conquirentes, [52] ridiculam Phaëtontis fabulam texuerunt.

legunt, *hac poſtrema interfectione.* Lugd. Batt. ſec. & quart. *ac poſtremo interfectione.* Copulam in *totaque* plures ex Edd. primis non agnoſcunt. Pro *vacuata eſt* in nonnullis Edd. *evacuata eſt.*

45 *Rotarumque orbitae*] Membranae meae, conſentiente Flor. tertio, ſcribunt *rotarumque ſigna, orbitae.* Quod non videtur temere eſſe factum, ubi enim orbitas cernimus, de curribus judicium initur, quia orbitae ſunt ſigna curruum.

46 *In profundo*] Lugd. Batt. pr. & tert. *in profundo nunc.* Haec & quae ſequuntur, ſaeculo, & patrum credulitati condonari debent.

47 *Quouſque viſus admittitur.*] Editiones, & ſcripti, *admittitur*, barbarè. Sed Oroſius forte, *admittit* poſuit, quod Latinum eſt. Laut. Infra poſt *curioſitate* adjungunt quaedam Edd. *cujuſpiam.*

48 *Ut quiſquis non docetur* &c.] Flor. tert. *ubi quiſque* &c. ſec. *ut quiſque non docetur timorem Dei propalatae religionis ſtudio, ira* (& ſic quoque in tert.) *ejus* &c. Lugd. Batt. tres *ut quiſquis non doceatur timore Dei vel prolatae religionis ſtudio, ira ejus* &c. in quarto tamen eſt *docetur* & *irae.* & in ſec. & quarto *propalatae.* Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *ut quiſquis non ducetur timore Dei vel propalatae religionis ſtudio, irae ejus.* Ed. pr. *Ut ſi quis timorem Dei non doceatur vel propalatae religionis ſtudio, irae ejus* &c. quam ſequuntur Venetae & Pariſ. At in Aug. ſic exſtat, *Ut quiſque, ſi non doceatur timore Domini, prolatae religionis ſtudio, ira Dei tranſactae u. t. e.* Non video tamen cur a vulgata diſcedam, quam verbotenus comprobant Perizonianus Meuſque, niſi quod in Meo ſit *ira* pro *irae.* Senſus Oroſii eſt, omnia haec hodieque cognoſci poſſe, ita ut quicunque ſtudio propalatae religionis, id eſt, agnitione Chriſtianae religionis, ut unice verae & ſalutaris, non ſinat ſe doceri, experimentum capiat irae Dei in incredulos & pervicaces, adeoque (ut loquitur) terreatur exemplo tranſactae ultionis irae ejuſdem.

49 *Fervorem*] Ed. Aug. *furorem.* In iis quae ſequuntur *plus ſolitum*, priorem vocem Codex meus non agnoſcit.

50 *Dum non concedunt Deo*] Ultr. *dum non reddunt Deo.* Ed. Aug. *dum non cedunt Deo.*

51 *Suas inanes ratiunculas*] Sic emendavi ex MSS. Lugd. Batt. pr. tert. & quarto, conſentientibus Edd. prima, Auguſt. Venetis & Pariſ. Vulgo legitur atque editur, *dum non concedunt Deo ineffabilem potentiam ſuam, inanes ratiunculas* &c. imo lubens quoque deleri paterer *ineffabilem*, quod a meis Membranis abeſt.

52 *Ridiculam Phaëtontis fabulam*] Cum hac narratione conveniunt, quae Plato in Timaco de Phaëtonte ſcribit. Fabr. Poſt *Phaëtontis* adſuunt *Philoſophi* Lugd. Batt. pr. & tertius.

CAPUT XI.

De parricidio Danaidum, de Buſiridis crudelitate, de Tereo, Progne, & Philomela, & Perſeo Aſiam populante.

Item anno ante Urbem conditam DCCLXXV.[1] inter Danai atque Aegypti fratrum filios qinquaginta parricidia una nocte commiſſa ſunt. Ipſe deinde tantorum ſcelerum fabricator Danaus,[2] regno, quod tot flagitiis adquiſierat, pulſus, Argos conceſſit. Ibique indigne[3] perſuaſis in facinus Argivis,

1 *Inter Danai atque Aegypti.*] Danaidum notum facinus eſt, de quo etiam Virg. lib. x. Aen.

Impreſſumque nefas, una ſub nocte jugali
Caeſa manus juvenum foede, thalamique cruenti.

FABR. Edd. & MSS. quidam *Aegiſti.*

2 *Regno* &c.] Filiarum Danai facinus, poſtquam patria exceſſerat Danaus, contigiſſe fertur. Nam Danaus & Aegyptus, Beli, regis Aegypti ex Anchinoë, Nili filia, filii fuerunt, juxta Apollodorum Biblioth. lib. II. cap. I. §. 4. Danaus, oraculo monitus, cum filiabus quinquaginta, conſcenſa nave, Rhodum primo, deinde in Peloponneſum confugit. Quum Argos veniſſet, terrae ejus dominus factus eſt, populoque nomen ſuum dedit. Venerunt eo tempore ad illum quinquaginta fratris filii, poſcentes, ut depoſito odio, filias totidem uxores ipſis daret. Omnes ſponſos ſuos, excepta Hypermneſtra, ex patris Danai conſilio, prima nocte interfecerunt. Nomina omnium exſtant apud Apollodorum. Servavit Lynceum ſponſum Hypermneſtra, quod ſolus ex reliquis virginitatem ſponſae hactenus non inminuiſſet. Iratus pater filiam in vincula conjecit, ſed poſtea Lynceo uxorem dedit, iſque poſt Danaum Argis dominatus eſt. Quomodo reliquas filias, quas averſabantur propter commiſſum ſcelus proci, elocaverit Danaus, docet Pauſanias lib. III. cap. XII. p. 235. Oroſius quum *liberos* vocare potuiſſet, a potiore ſexu *filios* dixit.

3 *Perſuaſis in facinus Argivis,*] Pauſan. lib. II. cap. XIX. p. 152. & 153. hac ratione perſuaſos, ut Danao regnum traderent, Argivos fuiſſe, refert. *Danaus, quum Argos veniſſet, de regno cum Gelanore, Sthenelae filio, contendit: ac quum eorum uterque ad populum multa, & ea maxime probabilia & juri conſentanea dixiſſet, neque omnino quae Gelanor adferebat, minus aequa viderentur, cauſſa ampliata eſt in craſtinum. Poſtero die, prima luce, in boum gregem, in pomoerio paſcentem, lupus impetum fecit: atque is taurum ipſum, gregis ducem, adortus eſt. Viſum eſt Argivis Gelanori cum tauro, cum lupo eſſe Danao aptiſſimam convenientiae rationem: quod ſcilicet, uti lupus eſt animal homini minime familiare, ſic propemodum ad id temporis nulla fuiſſet Danaus Argivorum uſus conſuetudine. Quare quum taurum lupus confeciſſet, è re natâ Argivi Danao imperium adjudicaverunt.* Addit Pauſanias, Danaum lupum ab Apolline inmiſſum judicaſſe, & propterea Lycii Apollinis aedem dedicaſſe. Et hinc in antiquis Argorum nummulis Apollinis Lycii atque lupi pars prior in impetu picta, paſſim exprimuntur.

4 *Sthe-*

vis; [4] Sthenelam; qui eum [5] profugum egentemque exceperat, regno expulit, atque ipſe regnavit. [6] Buſiridis in Aegypto cruentiſſimi tyranni crudelis hoſpitalitas, & crudelior religio tunc fuit: qui [7] innocentem hoſpitum ſanguinem diis, ſcelerum ſuorum participibus, propinabat; [8] quod exſecrabile ſine dubio hominibus, viderint, an ipſis etiam diis ex-

4 *Sthenelam, qui eum profugum.*] *Sthelenum*, vulgo hic corrupte legitur, ſicut & in Euſebii Chronico hoc nomen depravatum eſt. Caeterum Pauſanias in Corinthiacis ſcribit, Danaum ex Aegypto venientem, non *Sthenelam*, ſed filium Gelanorem regno expuliſſe. Fabr. *Sthenelum* Cod. Periz. cum Edd. Vett. *Sthenelaum* Lugd. Batt. quatuor & Ultr. *Sthenelam* Meus cum Florentinis. Quem vero *Gelanorem* Pauſanias eum *Elanorem*, ſive *Helanorem* vocat Apollodorus, qui eundem Danao tradidiſſe regnum ſcribit, ᾧ τὴν βασιλείαν αὐτῷ ἑκὼν δόντα Ἐλάνωρ ὁ πάτρως βασιλεύων. invitum ſane, ut patet ex Pauſania, lib. eodem cap. XVI. p. 145. Δαναὸς δ' ἀπ' Αἰγύπτου πλεύσας ἐπὶ Γελάνωρα τὸν Σθενέλα, τοῦ πάππους τοὺς Ἀγήνορος βασιλείας ἔπαυσεν. *Danaus vero Ægypto adnavigans, ad Gelanorem, Sthenelae filium, Agenoris prolem regno dejecit.* Ab Argo antiquo oriundus Agenor erat, Sthenelae avus hic fuerat.

5 *Profugum egentemque exceperant*] Praeter Colon. Codd. omnes habent, *ſuſceperant*, ineleganter. Laut. Malui cum Lautio, Florentinis duobus, ſec. Lugd. Bat. Meo atque Perizon. *exceperat* quam *ſuſceperat*, ut vulgatum fuit. Eſt enim (qualis ſaepe in Oroſianis occurrit) imitatio Virgiliana, ex lib. Aen. IV. vers. 373.

Ejectum litore, egentem
Excepi, regnique amens in parte locavi.

Mox *ipſeque regnavit* Periz. *atque regnavit.* Lugd. Bat. ſec.

6 *Buſiridis in Aegypto.*] De *Buſiridis* ξενοκτονίᾳ praeter Iſocratem, Diodorus in poſteriore parte lib. I. Auguſtinus de Civit. Dei, lib. XVIII. c. 12. *Illo*, inquit, *tempore vel rex, vel potius tyrannus, Buſiris, ſuis diis ſuos hoſpites immolabat.* Fabr.

7 *Innocentem Hoſpitum*] Ita Flor. uterque cum Ultr. Periz. & pr. Edit. Pariſ. & Venetis. Alii *innocentum hoſpitum.* Mox Ed. Aug. *propinavit.*

8 *Quod exſecrabile* &c.] Hic locus aliter in libris impreſſis legitur: ſed nos religioni habuimus à veteri ſcriptura vel unguem diſcedere. *Terei* facinus notum eſt ex Ovidiana Metamorphoſi lib. VI. Fabr. Locus eſt mire vexatus, cujus veram lectionem ſenſumque Editores & Interpretes non videntur adſecuti eſſe. Ed. pr. legit, *quod exſecrabile ſine dubio hominibus ipſis: nedum etiam diis videri poteſt.* quam ſequuntur Edd. Venetae & Pariſ. Hitt. & Bolſuing. At Auguſtana ſic concipit, *Quod e. ſ. d. hominibus videri poteſt, an etiam ipſis diis exſecrabile non videretur?* Fabr. *quod e. ſ. d. h. videtur, quum ipſis etiam diis exſecrabile videretur.* At, in Schotti Ed. Mog. temere ſic mutatur, *quod exſecrabile ſine dubio hominibus videretur.* reſectis reliquis. In MSS. duobus Florentt. legitur. *Q. e. ſ. d. hominibus videri, an ipſis etiam diis exſecrabile videretur.* Lugd. Batt. quatuor & Ultr. *quod exſecrabile ſine dubio hominibus videri poteſt, an ipſis etiam diis exſecrabilius videtur.* quaſi interſeri deberet *non.* in iis *an non* &c. Meus, *Quod e. ſ. d. hominibus viderint, an ipſis etiam diis exſecrabile videtur.* Et ſic plane quoque legit Ultr. niſi quod ibi dubium ſit an ſuperſcripta *n̄* *videtur* virgula quaedam *videretur* ſignificet. Ex his duobus igitur, atque Florentinorum veſtigiis, ſic emendo hunc locum, *quod exſecrabile ſine dubio hominibus, viderint, an ipſis etiam diis exſecrabile videretur.* vel ſi liceat audaciori eſſe, *exoptabile videretur.* vel etiam *excuſabile videretur.* ſenſus utriuſque lectionis clarus eſt, & illud *viderint*, Tertullianus & alii amarunt, prout apud eundem Tertull. Apolog. cap. IX. p. 90. *in iiſdem arboribus templi ſui, obumbratricibus ſcelerum* &c. non diſſimilia ſunt

exsecrabile videretur. [9] Tunc etiam Terei Prognes & Philomelae incesto parricidium adjunctum, atque exsecrabilius utroque convivium per infandos cibos, additum est: cum, propter fororis pudicitiam ereptam praecisamque linguam, filium parvulum mater occidit, pater comedit. [10] Iisdem temporibus Perseus à Graecia in Asiam [11] transvectus est, ibi barbaras gentes gravi diuturnoque bello domuit, & novissime victor nomen subjectae genti dedit: namque à Perseo Persae [12] sunt vocati.

illis quae modo praecesserunt apud Orosium, *sanguinem diis, scelerum suorum participibus.* Orosiana autem locutio est *videretur* pro *visum fuerit.* Vide infra Notas p. 64. ad num. 6.

9 *Tunc etiam Terei*] Confirmatur haec lectio ex MSS. Florentt. sec. tert. (nisi quod in tertio sit *incestus*) Lugd. Batt. omnibus, Ultr. Perizon. Meo denique. Ex quibus *Prognes* pro *Prognae* Meus & Florentt. suppeditant. Plurimi ex iisdem *est* collocant post *adjunctum*, post *additum* delent. Ex vulgatis ante Fabricium habebant Ed. pr. cum Paris. & Venetis, *Tunc etiam a Progne Terei & Philomenae incestui parricidium adjunctum est, exsecrabilius utrique c. p. i. c. additum est.* & sic quoque Hitt. & Bolsuing. nisi quod ibi *est* post *adjunctum* deleatur. August. *Tunc etiam Terei Progne & Philomenae incesto p. a. atque exsecrabilius utroque c. p. i. c. a. e.*

10 *Iisdem temporibus Perseus.*] Perseus Jovis & Danaës filius profectus ad Cepheum Beli F. ejus filiam Andromedam uxorem duxit, ex eaque filium Persen sustulit, à quo Persae, qui antea Cephenes & Artaei adpellabantur, nomen sortiti sunt, Herodot. lib. VII. FABR.

11 *Transvectus est,*] Postrema voce auxi ex sex vel septem MSS. Meo, Periz. Ultr. & quatuor Lugd. Batt. Pro *ibi* Ultr. legit *ubi.*

12 *Sunt vocati.*] Sic in plurimis MSS. Lugd. Bat. quart. *sunt* delet, ut & Ed. Aug. Lugd. Bat. pr. *nam a Perseo* &c. Pro *vocati* habent *vocitati* Editiones quaedam.

CAPUT XII.

Congeries multorum facinorum per praeteritionem.

At ego nunc cogor fateri, me prospiciendi finis commodo de tanta malorum saeculi circumstantia praeterire plurima, cuncta breviare. Nequaquam enim tam densam aliquando silvam praetergredi possem, nisi etiam crebris interdum saltibus subvolarem. Nam cum regnum Assyriorum per MCLX. annos usque ad Sardanapalum, per quinquaginta propemodum reges actum sit, & nunquam pene vel inferendis vel excipien-

piendis usque in id tempus bellis [1] quieverit, quis finis reperietur, si ea commemorare [2] enumerando, [3] ut non dicam describendo, conemur? praesertim cum & [4] Graecorum praetereunda non sint, & Romanorum, vel maxime [5] recensenda sint. Nec mihi nunc enumerare opus est Tantali & Pelopis facta turpia, [6] fabulas turpiores: quorum [7] Tantalus rex Phrygiorum Ganymedem Trois, Dardaniorum regis filium, cum flagitiosissime rapuisset, majore conserti certaminis foeditate detinuit, sicut [8] Phanocles poëta confirmat, qui maximum bellum excitatum ob hoc fuisse commemorat: sive quia hunc ipsum Tantalum, utpote adsectam deorum, videri vult raptum puerum ad libidinem Jovis familiari lenocinio praeparasse, qui ipsum quoque filium Pelopem epulis ejus non dubitarit inpendere. Taedet etiam ipsius Pelopis contra Dardanum atque Trojanos, quamlibet magna referre certamina: quae, quia in fabulis celebrari [9] solita sunt, negligentius [10] audiuntur. Illa quoque [11] praetereo, quae de Perseo, [12] Cadmo, Thebanis, Spartanisque per inextricabiles alternantium malorum [13] recursus, Palaephato scribente, referuntur. Taceo flagitia Lemniadum, praetermitto Pandionis Athenienssium regis [14] flebilem fugam, Atrei & Thyestis odia, stupra [15] & parricidia, coelo quoque invisa, dissimulo. Omitto [16] Oedipum interfectorem patris, matris maritum, filiorum fratrem, vitricum suum. Sileri malo Eteoclem

1 *Quieverit*,] Lugd. Batt. pr. & tert. *quieverint*.

2 *Enumerando*] Sic in uno ex Lugd. Batt. melius quam *numerando*, ut passim.

3 *Ut non dicam*] Flor. uterque & Editi quidam *ne dicam*, sed superscriptum in Flor. pr. *ut ne dicam*.

4 *Graecorum p. n. s.*] Adjungunt Lugd, Batt. pr. tert, *bella*.

5 *Recensenda*] Codex Meus & Florent. tert. scribunt *recolenda*.

6 *Fabulas turpiores*,] Conjunctionem *&*, quae praecedit in vulgatis, unanimi MSS. consensu delevi.

7 *Tantalus rex*.] Quae hoc capite de *Tantalo*, *Cadmo*, aliisque dicuntur, de illis, cum in vulgus nota sint, putidum est aliquid scribere. Fabr.

8 *Phanocles*] Lugd. Batt. pr. & tert. *Phanodes*, male. Vixit Phanocles, poëta Elegiacus, post Demosthenem. Meminerunt ejus Clemens Alexandrinus in Protreptico p. 24. & lib. VI. Stromat. p. 627. Grotius in Stobaei Excerptis p. 262. & Scaliger ad Euseb. p. 41. Tantali & Ganymedis mentionem feciisse videtur in Poëmate, quod inscribebatur Ἔρωτες sive Κῶλοι, cujus mentio est apud Clementem in Protreptico.

9 *Solita sunt*] Periz. *solent*.

10 *Audiuntur*.] MSS. quidam & Editi *adjunguntur*.

11 *Praetereo*,] Perizon. *praeterea*, quasi praecedentibus adnecteretur oratio.

12 *Cadmo*,] Copulam *&* iidem praefigunt.

13 *Recursus*,] Lugd. Batt. tres *recessus*.

14 *Flebilem*] Periz. *miserabilem*.

15 *Et parricidia*,] Copulam deleri jubent Lugd. Batt. pr. & tert.

16 *Oedipum*] Editi quidam *& Oedipum*.

clem atque Polynicem mutuis laboraſſe concurſibus, ne quis eorum parricida non eſſet. Nolo meminiſſe [17] Medeae amore ſaevo ſauciae, & pignorum parvulorum caede gaudentis, & quidquid illis temporibus perpetratum conjici datur: qualiter homines [18] ſuſtinuerint, quod etiam aſtra fugiſſe dicuntur.

17 *Medeae amore ſaevo ſauciae,*] Reſpicit illum locum Ennii ex Medea,

Nam nunquam hera errans mea domo efferret pedem
Medea, animo aegra, amore ſaevo ſaucia.

Qui locus extat libr. II. Rhetoricorum ad Herennium, atque de illis Euripidianis expreſſus eſt:

Οὐ γὰρ ἂν δέσποιν' ἐμὴ
Μήδεια πύργως γῆς ἐπῴκει' Ἰωλκίδος
Ἔρωτι θυμὸν σπωλαγεῖσ' ἰάσιμος.

Meminit & Cicero in Coeliana. FABR. Flor. tert. & Meus *ſauciatae.*

18 *Suſtinuerint,*] Flor. tert. & Ed. Aug. *ſuſtinuerunt.*

CAPUT XIII.

Certamen inter Cretenſes & Athenienſes, Lapithas & Theſſalos.

[1] Anno ante urbem conditam DLX. [2] atrociſſimum inter Cretenſes & Athenienſes certamen fuit: ubi populis utrimque infeliciter profligatis cruentiorem victoriam Cretenſes exercuerunt: qui nobilium Athenienſium filios Minotauro, utrum [3] fero homini, an humanae beſtiae aptius dicam neſcio, devorandos crudeliter addicebant, atque informe prodigium effoſſis Graeciae luminibus ſaginabant. [4] Iiſdem diebus Lapithae & Theſſali famoſis nimium certavêre conflictibus. Sed

1 *Anno ante* &c.] Ex MSS. Lugd. Batt. unus annorum ante U. C. numerum definit ad DCXL. Duo alii ad DCLX.

2 *Atrociſſimum inter Cretenſes.*] Hoc bellum Minos rex Cretenſium contra Athenienſes movit propter *Androgei* interitum, de quo, & *Minotauro* Diod. lib. IV. Plutarchus in Theſeo, Pauſanias libr. I. FABR.

3 *Fero homini, an humanae beſtiae*] Quum priſcae Edd. omnes, prima videlicet, Aug. Venetae & Pariſ. ita hunc locum expreſſerint, Hittorp. reliquis exemplum dedit reponendi, *inhumanae beſtiae* quod & Fabr. & Scottus retinuerunt, prorſus inlepide. Suſtulerunt enim oppoſitionem quam Oroſius fecit, quaſi neſcius utrum Minotaurum hominem, ſed ferum, vocaret, an beſtiam, ſed humanam; quia neque homo erat, quum taurino eſſet corpore, neque beſtia videretur poſſe adpellari, quum hominis haberet faciem. Conſentientibus igitur cum antiquiſſ. Edd. MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quarto, Periz. Meoque, veterem reſtitui lectionem.

4 *Iiſdem diebus Lapithae.*] De *Lapithis* & *Centauris* praeter Palaephatum, quem Oroſius

Sed Theſſalos Palaephatus, [5] in libro primo Incredibilium [6] prodit ipſos à Lapithis creditos dictoſque fuiſſe [7] centauros, eo quod diſcurrentes in bello equites veluti unum corpus equorum [8] & hominum viderentur.

ſius laudat, eſt legendus Diodor. lib. IV. FABR.

5 *In libro primo*] Periz. delet *in*.

6 *Prodit*] Lugd. Batt. pr. tert. *prodidit*.

7 *Centauros*,] Lugd. Batt. quatuor & Ultr. *hippocentauros*.

8 *Et hominum*] Periz. *hominumque*. Meus *& hominum & equitum viderentur*.

CAPUT XIV.

Veſores rex Aegypti Scythas bello infeſtans, vincitur. Scythae Aſiam ſibi ſubjiciunt.

Anno ante Urbem conditam CCCCLXXX. [1] Veſores, rex Aegypti, meridiem & ſeptentrionem, diviſas pene toto coelo ac pelago plagas, aut miſcere bello, aut regno jungere ſtudens, Scythis bellum primus indixit, miſſis prius legatis, qui hoſtibus parendi leges dicerent. [2] Ad quae Scythae legatis reſponderunt, ſtolide opulentiſſimum regem adverſus inopes ſumſiſſe bellum, quod timendum [3] ipſi magis verſa vice fuerit, propter incertos belli eventus: nulla praemia, & damna manifeſta. Porro ſibi non expectandum, [4] dum ad ſe veniatur, ſed ultro praedae obviam ituros. Nec mora: nam dicta factis inſequuntur. Primum ipſum Veſorem territum refugere in regnum cogunt: deſtitutum vero exercitum invadunt, omnemque belli adparatum capeſſunt, univerſam quoque Aegyptum populaſſent, [5] niſi paludibus impediti,

1 *Veſores rex Aegypti.*] Libri veteres partim *Veſozes*, partim *Veſoges*, habent. In Juſtini libris impreſſis eſt *Vexores*, in noſtro manuſcripto, *Vizores*, ut fortaſſe *Vezores* rectum ſit. Quidam putant hunc eſſe eum, quem Herodot. lib. II. Σέσωστιν nominat, & Scythas domuiſſe ſcribit. Tu lege Juſtinum lib. II. FABR. Rex hic Aegypti in Meo Codice MS. *Vaeſores*, in aliis, quos conſului, paſſim *Veſores*, *Vezozes*, vel *Veſoges* vocatur. Propinquum huic nomen eſt, quod Seſoſtri a Manethone datur *Seoſis*. Vide Diodorum Siculum lib. I. cap. 53.

2 *Ad quae*] Ed. Aug. *atque*. Mox Edd. quaedam, *reſpondent*.

3 *Ipſi magis*] Ed. Aug. & tres MSS. Lugd. Batt. *ſibi ipſi magis*. Mox Meus, *vice verſa*. Ultr. inde *ſed damna manifeſta*.

4 *Dum ad ſe veniatur*] Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *ut ad ſe veniatur*. Periz. *dum ad ſe veniant*.

5 *Niſi paludibus*] Periz. & Meus, *ni a palu-*

diti, [6] repellerentur. Inde continuo reversi, perdomitam infinitis caedibus Asiam, vectigalem fecere: ubi per XV. annos sine pace inmorati, tandem uxorum flagitatione revocantur, [7] denunciantium, ni redeant, sobolem se à finitimis quaesituras.

paludibus. unus ex Lugd. Bat. *ni paludibus.* Pro *populassent* major MSS. pars amat *populavissent.*

6 *Repellerentur*] Sic in omnibus exstat MSS. & ita locutus videtur fuisse Orosius, pro eo quod Latinius est, atque substituerunt Editiones omnes, praeter Augustanam, Fabricianam, & Mogunt. *repulsi fuissent.* Verum habuimus eandem Orosii Latinitatem supra cap. VIII. p. 48. in *subveniret* pro *subvenerit*, & *congregasset* pro *congregaverit*, & p. 60. *videretur*, pro *visum fuerit.*

7 *Denunciantium*] Quidem ex MSS. habent *denunciantibus* vel *renunciantibus*, subaudito scilicet *illis.*

CAPUT XV.

Amazonum origo, mores & facinora.

Medio autem tempore, apud Scythas duo [1] regii juvenes [2] Plynos & Scolopythus, per factionem optimatum domo pulsi, ingentem juventutem secum traxêre, & [3] in Cappadociae Pontique ora juxta amnem Thermodoontem confederunt, campis Themiscyriis sibi subjectis: ubi diu proxima quaeque populati, conspiratione finitimorum per insidias trucidantur. Horum uxores exsilio ac viduitate permotae, arma sumunt, & ut omnibus par ex simili conditione animus fieret, [4] viros qui superfuerant, interficiunt: [5] atque accensae in hostem sanguine suorum, ultio-

1 *Regii juvenes*] Tres Lugd. Batt. & Ultr. *reges juvenes.* In eorum nominibus varietatem eandem invenimus, quam Fabricius exhibet. Prior in tribus MSS. Lugd. Batt. *Plemus* vocatur, in Periz. *Plynus.* Posterior in nonnullis *Scolopeus* quoque & *Scolopeius.*

2 *Plynos & Scolopythus.*] Posterius nomen varie hic & apud Justin. à quo haec desumta sunt, scriptum invenitur. Nam & *Scolpythus*, & *Scolopitus*, & *Scolopestius*, & *Scolopetius* in diversis legitur. FABR.

3 *In Cappadociae Ponticae ora.*] in Justini libris est, *in Cappadociae ora.* De Themiscyra praeter alios Diodor. lib. II. & Stephanus, Θεμίσκυρα πόλις, ἣ ἔστιν ἀπὸν Θερμώδοντος: καὶ οἱ οἰκοῦντες τὴν χώραν Θεμισκύρειοι. FABR. Ed. Aug. *Ponti & Cappadociae.* MSS. Lugd. Batt. tres *Cappadociae Pontique ora.* atque ita reposui, suffragante quoque Bongarsio ad Justinum lib. II. cap. 4. ubi MSS. suos ita quoque exhibere testatur.

4 *Viros qui superfuerant.*] *Superfuerant*, non *supererant*, est in vetustis. Ephorus lib. IX. ut est in Scoliis Argonauticorum Apollonii, scripsit Amazonas contumeliis adfectas à viris, cum illi ad bellum quoddam extra fines profecti essent, eos qui domi remanserant interfecisse, caeterosque redeuntes non recepisse. FABR.

5 *Atque accensae in hostem* &c.] In Editis ver-

ultionem caesorum conjugum, finitimorum excidio consequuntur. [6] Tunc pace armis quaesita, externos concubitus ineunt, editos mares mox enecant, feminas studiose nutriunt, [7] inustis infantium dexterioribus mamillis, [8] ne sagittarum jactus impedirentur, unde Amazones dictae. Harum duae fuêre reginae, [9] Marpesia & Lampeto, quae agmine diviso in duas partes, vicissim curam belli & domus custodiam [10] sortiebantur. Igitur cum [11] Europae maximam partem domuissent, Asiae vero aliquantis civitatibus captis, [12] ipsae Ephesum, aliasque urbes condidissent, praecipuam exercitus sui partem onustam opulentissima praeda, domum revocant: [13] reliquae, ad tuendum Asiae imperium relictae cum Marpesia regina, concursu hostium trucidantur. [14] Hujus locum capessit [15] Si-

verba haec ita, nullo bono sensu distinguuntur. *atque accensae in hostem, sanguine suo ultionem caesorum conjugum, finitimorum excidio consequuntur.* Cogitabam ejici debere illa *sanguine suo*, praesertim quum apud Justinum, unde haec desumta sunt, non extent; vel poni debere post *conjugum*, ita, *ultionem caesorum conjugum sanguine suo.* Verum quum recepta lectio omnium MSS. auctoritate confirmetur, sola destinctione mutata, atque repositio *sanguine suorum* ex MSS. Lugd. Batt. sec. & quart. atque Ultr. pro *sanguine suo*, locum sanum esse existimo. Accensas in hostem sanguine suorum dixit has mulieres Orosius, ut quae jam didicissent, maritorum suorum nece, sanguinem fundere, viros trucidare, quaeque sexum fortiorem decerent, facere & pati.

6 *Tunc pace a. q.*] Lugd. Bat. quart. *Tunc pacem armis quaerunt.* Pro *enecant* Ed. Vetustae *necant.*

7 *Inustis infantium dexterioribus mamillis*] Sic Diodorus lib. II. scribit, Amazonas, ἵνα μὴ κατὰ τὰς μάχας τὸ σωμάτων ἐπαιρόμενος ἐνοχλῇ. ἀφ' ἧς αἰτίας συμβῆναι τὸ ἔθνος τῶν Ἀμαζόνων πάντας τυχεῖν τῆς ἀσθενείας. Hoc est, *Virginibus dextram mammam inurere, ne in praeliis tumore suo corporis agilitatem impediat, eaque de causa factum, ut Amazonum gens hoc nomen invenerit.* Fabr.

8 *Ne sagittarum jactus impedirentur:*] Ed. prim. & tres MSS. Lugd. Batt. *jactu.* Unus cum Ultr. *ictus.* Verum hic *sagittarum jactus* videtur esse rectius. quum servet idem Justinus lib. II. cap. 4. Oros. lib. VII. cap. 36. *ultra mensuram humani jactus.* Mox Ed. pr. *unde & Amazones dictae.*

9 *Marpesia & Lampeto.*] Ita sine ulla varietate in nostris manuscriptis libris Orosii & Justini harum reginarum nomina descripta leguntur, non ut in vulgatis, *Marthesia & Lampedo.* Fabr.

10 *Sortiebantur*] Lugd. Bat. quart. *tuebantur.*

11 *Europam maximam partem domuissent,*] Sic Colon. Latine. Quidam hic *maxima ex parte legerunt.* Laut. At Florentinus utercque cum Perizon. *maxima parte*, Ed. Aug. *Europae maximam partem* quod ego preatuli.

12 *Ipsae Ephesum aliasque urbes.*] Ab Amazonibus, auctore Strab. lib. XI. conditas & cognominatas ferunt, *Ephesum, Smyrnam, Myrrhinam & Paphon.* Meminit Eustathius quoque in Dionysium. Fabr. *Ipsae autem Ephesum* legunt Lugd. Batt. omnes Meusque.

13 *Reliquae ad tuendum*] MSS. Lugd. Batt. tres ita exprimunt, *reliqua ad tuendum Asiae imperium relicta cum M. r. c. h. trucidatur.* Vulgatam defendit Justinus. Pro *imperium* Periz. habet *regnum.*

14 *Hujus locum capessit Orithya.*] Sic Justinus scribit, in locum Marpesiae filiam ejus Orithyiam regno succedisse. Hic tamen in vetustis libris est, *Hujus locum Sinope filia*

[15] Sinope filia, quae singularem virtutis gloriam perpetua virginitate cumulavit. Hac fama [16] excitas gentes tanta admiratio & formido invaserat, [17] ut Hercules quoque, cum jussus fuisset à domino suo [18] exhibere arma reginae, quasi ad inevitabile periculum destinatus, universam Graeciae

capessit. FABR. Lugd. Bat. tert. *cujus locum.*

15 *Sinope filia,*] Omnes libri MSS. Orosii, ne uno quidem excepto, non *Oritbyia* sed *Sinope* legunt, quin & Ed. Aug. quamvis sola inter editos, id comprobat. Neque me movet, quod apud Justinum *Oritbya* legatur, atque ex eo id nomen in Orosio reposuerint Editores, nam & in Justino quoque olim *Sinope* scriptum fuisse reor, unde in MS. suo testatur Vossius superscribi, legendum esse *Sinope.* Praeterea duabus de caussis reponi hoc debere nomen judico, quia scilicet & ipsa Sinope magni nominis fuit Amazon, a qua Sinope, Ponti urbs, nomen & originem traxit, ut patet ex adductis a Vossio testimoniis, & quia Justinus & Orosius eo tempore, quo Hercules expeditionem in Amazonas sumsit, praefuisse iisdem duas tradunt sorores, Antiopen videlicet & Orithyan, hoc vero in loco, non duas sive sorores sive filias in regnum successisse Marpesiae matri scribant, sed unam eamque Marpesiae filiam, quae Sinope appellata nobis fuisse videtur.

16 *Excitas*] Flor. uterque & tres Lugd. Batt. *excitatas.*

17 *Ut Hercules quoque cum jussus, &c.*] Herculis dominus fuit *Eurystheus*, qui illi duodecim labores exantlandos praescripsit. Hunc autem laborem Diodorus lib. IV. exponens ait: Ἡρακλῆς ὁ λαβὼν παράγγελμα τὸ Ἱππολύτης τὴν Ἀμαζόνος ἀνενεγκεῖν ζωσῆρος, ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας στρατείαν ἐποιήσατο. Id est, *Cum Herculi mandatum esset, ut Hippolytae Amazonis cingulum adferret, expeditionem contra Amazonas fuscepit.* Itaque Orosius per *arma* intelligit, Ἱππολύτης ζωσῆρα παναόπλου, ut Apollonius lib. II. Argon. vocat. Lege etiam doctissimum Commentarium Isacii Tzetzae in Lycophronis Cassandram. FABR.

18 *Exhibere arma reginae*] Arma Amazonum sunt pelta & bipennis. Bipennis, quam reginae Amazonum eripuit Hercules, ut quam Omphale ab eodem dono acceperit, quaeque ad Lydorum postea transierit reges, tandemque in Caria in ornatum Jovis Labradensis cesserit, meminit Plutarchus in Quaest. Graecis p. 301. & 302. Ubi regina illa Amazonum Hippolyte vocatur & interfecta ab Hercule fuisse (pro varietate fabulae) narratur. Per arma vero cingulum intelligere potuit Orosius, illud enim ab Eurystheo adferre jussus erat Hercules, neque spoliari cingulo poterat armata virago, nisi vel occisa vel devicta. Exhibetur vero hic labor Herculis, in duobus nummis antiquis Imperatoris Macrini, primi atque secundi moduli, Heracleae in Ponto cusis, in quibus Amazonem equitem pedes insectatur Hercules, leonina tectus & clava armatus. In altero armata bipenni regina minatur, nisi insequi desistat, deditionem poscenti Herculi; in altero prehendens nudatam armis Hercules, & clava minax, jam jam captam tenet.

19 *Nec*

ciae lectam ac nobilem juventutem contraxerit, novem longas naves praepararit: [19] nec tamen contentus examine virium, ex improviso adgredi, & insperatas circumvenire maluerit. Duae tunc sorores regno praeerant, Antiope & [20] Orithya. Hercules mari advectus, incautas inermesque & pacis incuria desides oppressit. Inter caesas captasque complurimas [21] duae sorores Antiopae, Menalippe ab Hercule, Hippolyte à Theseo [22] retentae sunt. Sed Theseus Hippolyten matrimonio adscivit, Hercules Menalippen sorori reddidit, & arma reginae pretio redemptionis accepit. [23] Post Orithyam Penthesilea regno potita est: cujus Trojano bello clarissima inter viros documenta virtutis accepimus.

19 *Nec tamen*] Edd. quaedam *nec tanto*. prima *nec tantum*.

20 *Orithya*] Varie in MSS. & Editis scribitur *Orthia*, *Orithia*, *Orethia*, *Orthya*, *Oiritia*. Cum Graecis scribendum est *Otreria*. Vide Notas Salmasii in Justini novissima Editione. Mox Edd. quaedam *quamplurimas*.

21 *Duae sorores Antiopae.*] Diodorus scribit, Herculem è captivis *Antiopam* Theseo donasse, *Menalippam* accepto baltheo liberasse. Apollonius Rhodius canit, Hippolytam Herculi baltheum donasse, ut Menalippam per insidias captam liberaret. Tzetzes mavult; *Antiopam* fuisse, (ex qua Theseus Hippolytum susceperit) quam Hippolytam, ut Lycophron scripsit: ἀλλὰ θαυμαστὸν σὸν πρόγκρουσιν πῦ̃ παλαιοῖς παλαιᾶς ἱππείαν, ait Plutarchus in Theseo de hoc ipso agens: quem lege. Fabr.

22 *Retentae sunt.*] Resecant postremum verbum quidam ex MSS.

23 *Post Orithyam Penthesilea.*] Penthesilea Amazonum regina post Hectoris caedem Trojanis auxilio venit: magnoque numero Graecorum occiso, tandem ipsa fortiter pugnans ab Achille interfecta fuit, Diodorus lib. II. Dictys Cretensis lib. IV. Fabr. Memoriam hujus Amazonis, caedisque ejus, ab Achille factae, servat hic Nummus Contorniatus ex Museo Farnesiano.

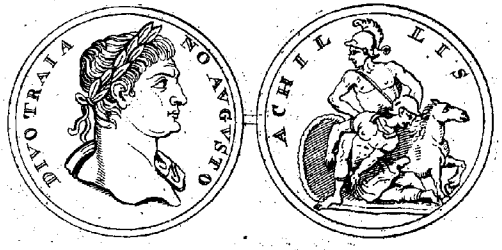

CAPUT XVI.

Epilogus historiae Amazonum: in quo praesentem Romanorum caecitatem insectatur.

Proh dolor, pudet erroris humani. Mulieres patria profugae Europam atque Asiam, id est, [1] plurimas fortissimasque mundi partes intraverunt, pervagatae sunt, deleverunt, centum pene annis evertendo urbes plurimas, [2] atque alias constituendo, tenuerunt: nec tamen [3] miseriae hominum pressura temporum deputata est. [4] Modo autem [5] Getae illi, qui & nunc Gothi, [6] quos Alexander [7] evitandos pronuntiavit, [8] Pyrrhus exhorruit, Caesar etiam declinavit, relictis vacuefactisque [9] sedibus suis, [10] ac totis viribus tot Romanas ingressi provincias, simulque ad terrorem diu ostentati, societatem Ro-

1 *Plurimas fortissimasque mundi partes*] Ed. Aug. *plurimas mundi partes fortissimasque.* Mox Edd. quaedam *& centum p. a.*

2 *Atque alias constituendo*] Ed. pr. & Lugd. Bat. tert. *atque alias construendo* Paris. & Venetae *in construendo.* Lugd. Bat. quart. *aliasque exstruendo.*

3 *Miseriae hominum*] Ed. Aug. *miseria hominum.*

4 *Modo autem*] Abest vox postema a Periz.

5 *Getae illi, qui & nunc Gothi.*] Sic Hieronymus in Genesin. *Gothos* ab eruditis antiquis *Getas* nominatos esse testatur: *Getas* autem trans Aemum apud Danubium sedes habuisse auctor est Dio libr. LI. & in Domitiano Xiphilinus ex eodem. Idem Dio librum de rebus Gothorum Γετικὸν inscripserat, ut ex Suida cognoscitur. Claudianus etiam passim *Getarum* nomine *Gothos* intelligit. Sed Graeci rerum ecclesiasticarum scriptores illos Γότθους vocant. FABR. Sic B. Hieronymus in Genesin *Gothos* ab eruditis antiquis *Getas* adpellatos fuisse testatur. Claudianus etiam passim *Getarum* nomine *Gothos* intelligit; & *Getas* trans Aemum, apud Danubium sedes habuisse auctor est Diod. lib. v. Sed Graeci rerum Ecclesiasticarum scriptores illos Γότθους vocant. LAUT.

6 *Quos Alexander evitandos.*] Strabo libr. VII. scribit Alexandrum in ea expeditione, quam adversus Thracas trans Aemum incolentes suscepit, ad *Getas* penetrasse, eorumque civitatem in suam potestatem redegisse. FABR. Oros. lib. VII. cap. 34. *Maximas illas Scythicas gentes, formidatasque cunctis majoribus, Alexandro quoque, illi Magno, sicut Pompejus Corneliusque testati sunt, evitatas.*

7 *Evitandos*] Lugd. Batt. omnes cum Ultr. *vitandos.*

8 *Pyrrhus*] Lugd. Bat. *Cyrus.* Male. is enim Alexandrum praecedere debuerat, & loquitur Orosius de magnis regibus, qui congredi cum Gothis veriti fuerint, quamvis ad eorum terras penetrarint. Cyrus eo usque non pervenit, is Scythiae bellum inferens, turpiter victus, occubuit.

9 *Sedibus suis,*] Non agnoscunt postremam vocem Edd. pr. Paris. & Venetae.

10 *Ac totis viribus tot R. i. p.*] Feci ex *toti Romanas.* LAUT. Emendationem Lautii quam in Editione Moguntina recepit Scottus, confirmant ex Codicibus MSS. Flor. tert. & Ultr. eaque nihil certius est, quamvis lectio Edd. principum, primae & Augu-

Romani foederis precibus ſperant: quam armis vindicare potuiſſent; exiguae habitationis ſedem, [11] non ex ſua electione, ſed ex noſtro judicio rogant: quibus ſubjecta & [12] patente univerſa terra, praeſumere, [13] quam eſſet libitum, liberum fuit: ſemetipſos ad tuitionem Romani regni offerunt, quos [14] ſolos invicta regna timuerunt. Et tamen caeca gentilitas, cum haec Romana virtute [15] geſta non videat, fide Romanorum inpetrata non credit, nec adquieſcit, cum intelligat, confiteri beneficio Chriſtianae religionis ([16] quae cognatam per omnes populos fidem jungit) eos viros ſine praelio ſibi eſſe ſubjectos, quorum feminae majorem terrarum partem inmenſis caedibus deleverunt.

guſtanae, ferri poſſit, *ac totis viribus tuti Romanas* &c. quae ſignificant nemine reſiſtente irruptionem in provincias Romanas feciſſe, adeoque ſine dubio Romanorum, ſi velint belli facere periculum, praevalere viribus. Neque ſolum ſequuntur hanc lectionem Venetae & Pariſ. verum confirmant quoque MSS. Lugd. Batt. pr. & quart. Meus ſcribit *totos*. Quod vero in reliquis eſt *toti Romanas* &c. nihili eſt.

11 *Non ex ſua electione*] Lugd. Bat. quart. *non ſua electione*, ſupra *habitationis ſuae* Flor. ſec. Oroſius infra lib. VII. cap. 38. *Quamobrem Alaricum, cunctamque Gothorum gentem, pro pace optima & quibuſcunque ſedibus ſuppliciter ac ſimpliciter orantem*, &c. Lucanus de piratis, Pompeji Magni adparatum metuentibus, lib. II. vſ. 579.

Anguſtaque domum terrarum in ſede poposcit.

12 *Patente*] Recte. nam *parente* quod exhibent Edd. Venetae, Pariſ. Hitt. & Bolſuing. contra pr. & Aug. quae *patente* habent, locum tueri nequit. non parebat Gothis terra, ſed patebat, ſubjecta illorum oculis, ut quoquoverſum vellent, irrumpere, ſedeſque figere poſſent. Duo ex MSS. Lugd. Batt. *petenda*.

13 *Quam eſſet libitum*] Ultr. MS. *qua eſſet libitum*. Ed. prima *quod*. Pro *fuit* Flor. ſec. *fuiſſe*. quaſi velit, *fuiſſet*.

14 *Solos*] Abeſt ab Ed. Aug.

15 *Geſta non videat*] Rejeci *eſſe*, quod intruſit Fabricius, contra omnium MSS. Editionumque fidem. Ita enim edidit, *geſta non eſſe videat*.

16 *Quae cognatam per omnes populos fidem jungit*] Sic edidit Fabricius, ſecutus Vetuſtiores Editiones, quae omnes hanc lectionem probant, niſi quod *cognata fide* legatur in Aug. At MSS. omnino omnes, quos inſpexi, vel quorum habeo collationem, *cognitam* praeferunt; quae lectio in Hittorpiiſque, quae poſtea prodierunt, Editionibus, marginem occupat. In MS. Lugd. Bat. quart. inſuper legitur *fide jungitur*. Vulgata recte ſeſe habet, Chriſtiana religio, inquit Oroſius, jungit cognatam fidem per omnes populos, id eſt, facit, ut omnes populi per eandem fidem, non amplius alieni ab invicem atque hoſtes ſint, ſed fratres & cognati, quique ad unum eccleſiae corpus pertinent, membraque ſint unius corporis, cujus caput Chriſtus eſt.

CAPUT XVII.

De raptu Helenae, & Trojae excidio, cum admonitione ad Lectorem.

At vero ante Urbem conditam [1] CCCCXXX. anno, raptus Helenae, conjuratio Graecorum, & [2] concursus mille navium, dehinc decennis obsidio, ac postremo famosum Trojae excidium praedicatur. In quo bello [3] per decem annos cruentissime gesto, quas nationes, quantosque populos idem turbo involverit, atque adflixerit, Homerus poëta, in primis clarus, luculentissimo carmine [4] palam fecit: nec per ordinem nunc

1 *CCCCXXX. anno.*] Ita scripsimus ex auctoritate librorum manuscriptorum, cum vulgo legatur, *CCCCXXX. & amplius anno.* De hoc numero plura dicemus libro sequente, cap. IV. FABR. Edd. Hittorp. & Bolsuing. exhibent, *CCCCXXX. & amplius anno.* Sed prima, Aug. Venetae & Paris. ut & MSS. Lugd. Batt. *CCCXXX. anno*, deletis reliquis. Reliqui MSS. omnes Fabricii emendationem adprobant. Mox *raptu Helenae*, tres ex MSS. Lugd. Batt. & *decennalis* Ed. pr. cum Paris. & Venetis.

2 *Concursus mille navium,*] Rotundus numerus classis Graecorum, ut apud Virg. II. Aeneid. & apud Ovid. XIII. Metamor. *mille carinae.* Apud Euripidem in Oreste Chorus Menelaum sic affatur. Ω χιλίαιν ἑρπύσας ἐμίλησας Ἐς γῆν Ἀσίαν, χαῖ', ubi in Scholiis notatur, ἀπηρτισμένων ἐχρήσατο ἀριθμῷ, πεπαῦται γὰρ ὄντες αἱ νῆες τῶν Ἑλλήνων, χίλιαι ὡς τοῖς ἐπι. Ergo ille voluit, naves fuisse, MCLV. Vide plura in Senecam Tragicum à Mart. Delrio è variis allata FABR.

3 *Decem annos*] Ab his verbis incipit nobilis ille Codex Florentinus, qui primus nobis audit, venerandae inter omnes MSS. Codices vetustatis. Initium ejusdem, depictis summa cum cura ad Archetypi fidem literis, huic loco inserere spectandumque proponere visum fuit. Mox pro *quas* Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Ed. Aug. praeferunt *quantas nationes.* & ad illud *in primis* Ed. Aug. adjicit. *Al. in pluribus.*

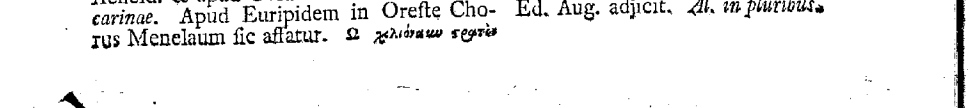

4 *Palam fecit:*] Sic MSS. omnes, ut & Edd. Veteres neque scio cur Fabricius & Scottus *palam facit:* ediderint. *Nunc*, quod sequitur abest a duobus MSS. Lugd. Batt.

5 *Quia*

nunc retexere noſtrum eſt, [5] quia & operi longum & omnibus notum videtur. Verumtamen qui diuturnitatem illius obſidionis, everſionis atrocitatem, [6] caedem, captivitatemque didicerunt, videant, ſi recte iſto, qualiſcunque eſt, praeſentis temporis ſtatu offenduntur; [7] quos, hoſtes, occulta miſericordia Dei, [8] cum per omnes terras inſtructis copiis bello perſequi poſſint, pacis gratia [9] praetentis obſidibus per omnia maria ſequuntur: & ne forte haec quietis amore facere credantur, [10] ſeipſos ac pericula ſua pro Romanorum pace adverſus alias gentes offerunt.

5 *Quia & operi longum*] Recte, neque audienda Ed. Aug. ſcribens *opere*, ſicuti in Lugd. Bat. pr. a ſecunda manu quoque inmutatum inveni. Lugd. Bat. tert. & delet.

6 *Caedem*] Ultr. *caedemque*.

7 *Quos, hoſtes* &c.] Hujus loci ſenſus erat obſcurior, praecipue, ſi diſtinctio minor ante haec verba poneretur, &, ut hactenus factum fuit, commate ſic diſtinguerentur, *ſtatu offenduntur, quos hoſtes* &c. Ita enim illa, quae praeceſſerunt, *videant, ſi recte* &c. videbantur conjungi debere hiſce, *quos hoſtes* &c. relicta ambiguitate magna, utrum vox *hoſtes* in primo an in quarto caſu accipi deberet. Unde factum opinor, ut in primo & tertio Lugd. Batavis litera *q* cum ſuperſcripta *o* aliam lectionem, videlicet *quo*, indigitaverit. Sed ſenſus jam per ſe clarus eſt. Videant, inquit Oroſius, locutione Tertulliano & aliis ſcriptoribus Chriſtianis, ut ſupra p. 59. diximus, valde familiari, utrum recte iſto hujus noſtri temporis ſtatu, de quo pauci, & in angulis, queruntur, offendantur; quos ipſos, illos ſcilicet, qui de praeſentibus queruntur temporibus, hoſtes Gothi, (quorum potentia & multitudo, in fine capitis praecedentis deſcripta fuit) nequaquam hoſtiliter tractant, ſed pro quibus, veluti ſociis & amicis, contra alios barbaros pugnare, atque imperium Romanum vindicare, ſefe paratos oſtendunt. In quo certe non miſerium temporum, & Chriſtianos pacis Aeternae Urbis turbatores, ſed Dei, propter Chriſtianum nomen parcentem quoque aliis ſibique ipſis, miſericordiam, Pagani agnoſcere debuerant. Quae vero hic & ſupra de Gothis, eorumque pro Romana re ſtudio, ſcribit, reſpiciunt tempora & res geſtas, quae plenius ab Oroſio deſcribuntur in fine operis, ſive cap. ult. libri ſeptimi.

8 *Cum per omnes terras*] Abeſt prima vox a Lugd. Bat. pr. Pro *inſtructis* Ultr. *extructis*. Ed. Aug. *inſtruent*. Pro *poſſint* Lugd. Bat. pr. & tert. & Flor. ſec. *poſſunt*. Ed. pr. & Pariſ. *poſſent*. Venetae delent *bello*. Illa vero *per omnes terras*, reſpiciunt tot provincias Romanas, quas ſupra totis viribus ingreſſos fuiſſe Gothos ſcribit.

9 *Praetentis obſidibus*] In Perizon. legitur, *praeteritis obſidibus*, quod contrarium effecit ſenſum, quaſi voluerit Oroſius, ſuperbos illos hoſtes, adeo bene de Romanis judicaſſe, ut ne quidem obſides ab iiſdem accipere voluerint. Vulgatam tamen praefero, quae innuit, ipſos Gothos fidem ſuam datis vel oblatis obſidibus ex ſua gente, Romanis probaſſe.

10 *Seipſos ac pericula ſua*] Vulgo *ad pericula ſua*. Lavt. Non addit, unum Codon. quo uſus fuit Cod., ita exprimam. Verum id ego affirmare poſſum, ſic in MSS. optimo & vetuſtiſſimo, Flor. primo Lipſiae, exſtare, ut & duobus reliquis, nec non in Lugd. Bat. quarto, in Perizon. in meis Membranis, atque Edd. prima Aug. & Pariſina.

C 4

CAPUT XVIII.

Aeneae in Italiam adventus, & variae clades ejusdem temporis.

Paucis praeterea annis intervenientibus, [1] Aeneae, [2] Troja profugi, adventus in Italiam quae arma commoverit, qualia per triennium bella [3] excitaverit, quantos populos inplicuerit, odio excidioque adflixerit, [4] ludi litterarii disciplina nostrae quoque memoriae [5] inustum est. Horum praeterea temporum [6] medio interjacent exsilia naufragiaque Graecorum, Peloponensium clades [7] Codro moriente, [8] fatorum ignari Thraces, nova in bella surgentes, & generalis tunc per totam Asiam Graeciamque commotio.

1 *Aeneae Troja profugi.*] Quod Orosius suae memoriae ludi litterarii disciplina insitum de Aenea scribit, id hodie quoque ex Virgilio in Scholis pueri cognoscunt. FABR. In Cod. Flor. antiquissimo adscribitur in Margine *In Italiam adventus Aeneae.* estque manus ejusdem temporis, quod adnotandum duxi, ut adpareat, quam vetus mos fuerit, lemmata ad oras librorum adpingendi. Pro *praeterea* Ed. Aug. habet *interea.*

2 *Troja profugi, adventus in Italiam,*] Haec est scriptura trium Codd. Flor. ut & Mei. *a Troja profugi* amant Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Ed. Aug. *ex Troja*, sed minus concinne, reliqui. Nescio autem, cur, contra omnes, quae praecesserunt, Editiones, Scottus in Moguntina edere potuerit, *Aeneae ex Troja profugi adventus, in Italia quae arma commoverit*, inepta distinctione.

3 *Excitaverit*,] Flor. pr. *exciverit.* in Marg. *exercuerit.* sec. in textu *exercuerit.* sed litera *c* alia additur manu. tert. *exciverit*, superscripto, *excitaverit.*

4 *Ludi litteralis disciplinae*] pro *ludi litterarii.* Dein *inustum* pro *insitum*, omnes veteres libri recte agnoscunt. LAUT.

5 *inustum est*] Vera haec & germana (quod Lautius etiam, cujus lectionem *ludi litteralis disciplinae*, quae contra MSS. est, non probo, vidit) lectio est. Confirmant illam Florentini pr. & sec. Periz. Meusque, cum Ed. Aug. reliquae Edd. *insitum est.* MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *injunctum est.* Flor. tert. *inditum est.*

6. *Medio interjacent*] Non fuit hoc mutandum a Fabricio, sequente Scotto, in *interjacente*, licet *media interjacenti*, tres ex Lugd. Batt. habeant, & *medio interjacenti* Meus. Probam lectionem servant Florentini tres cum Edd. Vett. sed Aug. cum MSS. Ultr. & Periz. legit *media interjacent.*

7 *Codro moriente.*] Nota historia est ex Eusebii Chronico, Justini lib. II. Velleji I. à quibus nonnihil discrepat Valerius Max. lib. v. cap. 7. Elegantissime rem persecutus est Lycurgus in Leocratem. Pausanias lib. I. scribit, *Codrum* non longe ab Ilisso à Peloponnensibus interfectum. FABR.

8 *Fatorum ignoti Thraces*,] Colon. *fractorum.* Materni lib. *factorum*, uterque male, ex historia. Verum illud, *ignoti*, pro *ignari*, quamvis multi suo loco turbarunt, Latine tamen à nobis est restitutum. Plautus Pseudolo: *Scio, notis praedicas.* LAUT. Permutari a Veteribus significationem, sic ut pro *ignoti* ponant *ignari*, plurima Ovidii loca docent. 18. Metam. lib. I. vs. 134.

Fluctibus ignotis insultavêre carinae.

Ubi Heinsius testatur Mediceum optimum ha-

habere *ignaris*, quo pro uti Tacitum *ignoto* confirmat; adducit quoque Virgilii locum x. Aeneid. 706.

Ignarum Laurens habet ora Mimanta.

Idem Ovid. Metam. VII. 404.

Famque aderat Theseus, proles ignara parenti.

Ibidem vs. 672

Adspicit Aeolidem ignota ex arbore factum
Ferre manu jaculum.

Ubi *ignara* habent MSS. & inluſtrat pluribus Heinſius, quem vide. Similiter *ignotus* pro *ignaro* ponitur ab Oroſio, neque ſine exemplo. Ante illum Quintilian. Declamat. VI. p. 128. *Ne quis tamen erret ignotus, non eſt filii mei noverca ſed mater.* Ubi in Notis vide plura. *Ignoti* vero pro *ignari* inveni in ſex illis, quos ipſe contuli, MSS. & in Edit. Aug. Habet quoque ſic Ultr. Cod. ſed Florentini a vulgatis non diſcrepare videntur. In tribus illis, ſicut in Colon. *fractorum* (quod in ſec. in *factorum* fuit mutatum) legitur, ſicut & in quatuor Lugd. Batt. Meo, Perizon. & Ult. atque Aug. Edit. Sed cur Thracas fatorum ignotos vel ignaros vocat Oroſius? Vellem id docuiſſent Interpretes. An oraculum aliquod illis datum fuit, quod, quum male intellexerint, fruſtra, ut aliis contigit, bellum repetierunt? Non memini id legiſſe. Unde ſuſpicor locum jam olim fuiſſe corruptum, atque ſic reformari poſſe, *Codro moriente, fatorum gnaro.* Fides hiſtorica emendationi huic accedit. In fine Capitis Lugd. Batt. pr. & ſec. *erat* addunt.

CAPUT XIX.

De Sardanapalo rege Aſſyriorum, de Phraorte, Diocle; & Aſtyage regibus Medorum, de Cyro rege Perſarum.

Anno ante Urbem conditam LXIIII. noviſſimus apud Aſſyrios regnavit [1] Sardanapalus, vir muliere corruptior: qui inter ſcortorum greges [2] feminae habitu purpuram colo tractans, [3] à praefecto ſuo Arbato, qui tunc Me-

1 *Sardanapalus*] De *Sardanapalo* Juſtin. lib. I. Diodor. lib. II. copioſe & Velleius Paterculus lib. I. FABR. Sicuti in MSS. Juſtini, ſic quoque in Oroſii Codd. paſſim ſcribitur *Sardanapallus*. Sed pro anno ante Urbem conditam LXIIII. Lugd. Bat. ſec. ponit LXV.

2 *Feminae habitu*] Sic conſtanter ſcribunt MSS. omnes, Florentini tres, Lugd. Batt. quatuor, Meus & Perizon. cum Edit. Aug. Qui igitur habent *femineo*, id ex Juſtini imitatione ſecuti eſſe videntur, apud quem *muliebri habitu* lib. I. cap. 3. unde ſua hauſit Oroſius.

3 *A praefecto ſuo Arbato.*] Vulgo hic *Arbaſto* & *Arbacto*, ſicut lib. ſeq. cap. 2. *Ar-*

Medis praecrat,[4] visus atque exsecrationi habitus, mox etiam [5] excitis Medorum populis ad bellum provocatus, & victus, [6] ardenti pyrae se injecit.

[7] Exin

bastus & *Arbactus* legitur, sed quod scripsimus, id est in libris manuscriptis utroque loco. FABR. Servant Fabricii lectionem libri MSS. quos consuluimus, passim omnes. Pro *tunc*, quod sequitur, in Lugd. Bat. tert. est *ĕ tĕ*, quasi vellet, *eo tempore*.

4 *Visus*] Lugd. Bat. sec. & Ultr. *visus est*. Ed. Aug. *invisus atque exsecrationi habitus*.

5 *Excitis*] Flor. sec. *adscitis*. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Ultr. *excitatis*. Transponit Flor. pr. sequentia *ad bellum Medorum populis*. Pro *provocatus*, Flor. sec. *provocatur*.

6 *Ardenti pyrae se injecit.*] *Hoc solo*, inquit Justinus, *imitatus virum*. Hujus Sardanapali insigne monumentum quondam exstitit in urbe Ciliciae Anchialo, haud procul a Tarso, quod descriptum reliquit Arrianus de Exped. Alex. Magni lib. II. cap. 5. p. 66. Ferebatur is rex Anchialum condidisse, unde ut conditorem suum ibidem celebrarunt, & admirabili hoc monumento honorarunt. Καὶ τὸ μνῆμα τοῦ Σαρδανπάλε ἐγγὺς ἦν τῦ τειχῶν τῦ Ἀγχιάλε, καὶ αὐτὸς ἐφειστήκει ἐπ' αὐτῷ Σαρδανάπαλος, συρβοβολικῶς τὰς χεῖρας ἀλλήλαις, ὡς μάλιστα ἐς κρότον συμβάλλων. *Et Sardanapali monumentum ad ipsa Anchiali moenia exstabat, cui insistebat Sardanapalus manus collidens, ut in plausibus fieri solet.* Addit dein inscriptionem tali rege dignam, qua jubemur edere, bibere, voluptuari, reliqua hujus vitae ne tanti, digitorum scilicet crepitu, vel manuum plausu, digna esse. Monumentum quidem illud, cum tot reliquis ejus generis, diu periit, sed Tarsenses tamen sempiternam in aere memoriam ejus extare voluerunt, quia & ipsa illa urbs a Sardanapalo ferebatur condita, nummosque signarunt ad rei hujus atque ipsius monumenti, cum quadam tamen discrepantia, memoriam, cujus generis sex valde nobiles inferere huic loco placuit.

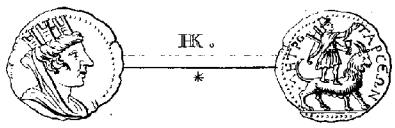

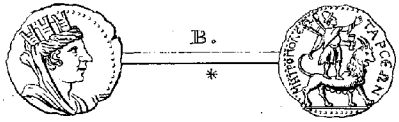

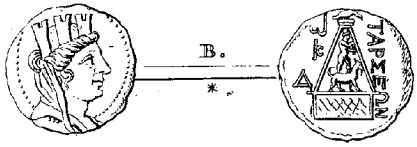

7 Exin regnum Assyriorum in Medos conceſſit. Deinde multis praeliis undique [8] ſcateſcentibus, quae per ordinem differere nequaquam aptum videtur, per varios proventus ad Scythas Chaldaeoſque, & rurſus ad Medos parili via [9] rediit. In qua brevitate penſandum eſt: quantae ruinae, cladeſque gentium fuêre, quanta bella fluxerunt, ubi toties tot & talia regna mutata ſunt. [10] Poſt haec Medis Phraortes [11] imperitavit, qui cre-

7 *Exin*] Ed. pr. ut & Flor. tert. *Exhinc.* Aug. *Exinde.* & ſic quoque Flor. ſec. ſed a ſecunda manu, prius fuerat *Exin.*

8 *Scateſcentibus*] Sic omnes MSS. verbo apud bonos ſcriptores non uſitato, praeter Perizon. & Lugd. Bat. quart. in quibus eſt *Scatentibus*, quomodo in Edd. pr. Pariſ. Venetis & Hittorp. legitur.

9 *Rediit.*] In Fabr. *redit.* contra MSS. & reliquas Editt. nam & ſupra *conceſſit* legitur.

10 *Poſt haec Medis Phraortes*] Oroſius hic ſecutus neſcio quem, diſſentit ab Herodoto & Euſebio, qui *Phraortem* Dejoclis, ſive Dejocis filium faciunt, eique in regno Medorum ſucceſſiſſe tradunt. Apud Megaſthenem & Diodorum ſunt alia nomina horum regum. Fabr.

11. *Imperitavit*] Flor. ſec. & tert. & tres Lugd. Batt. *imperavit.* Mox tranſponit Flor. pr. *Aſſyriorum Perſarumque bellis.*

creberrimis Persarum Assyriorumque bellis viginti & duos regni sui annos consumsit. [12] Post hunc Diocles regnavit, vir armis [13] experientissimus, semperque bellis inmoratus; qui auctum [14] late imperium moriens Astyagi dedit. [15] Astyages, virili prole vacuus, Cyrum nepotem apud Persas genitum habuit. Sed Cyrus, mox ut adolevit, congregata Persarum manu, avo certamen indixit. [16] Porro Astyages oblitus sceleris sui, quod in [17] Harpagum dudum admiserat, cum filium ejus unicum & parvulum interfecit, epulandumque patri adposuit, ac ne quid infeliciſſimae orbitati felix ignorantia subtraheret, infames epulas, ostensis patri cum capite manibus, inproperavit. Hujus ergo facti [18] inmemor, ipsi Harpago summam belli [19] committit, qui acceptum exercitum statim Cyro [20] per proditionem tradit. Quo comperto, Astyages, raptis secum copiis, in Persas ipse proficiscitur, [21] acriusque certamen instaurat, proposito suis metu, si quis [22] è praelio cedere moliretur, ferro [23] exciperetur. Qua necessitate instanter Medis pugnantibus, [24] pulsa iterum Persarum acies, cum paulatim cederet, matres & uxores eorum obviam occurrunt, orant, [25] in praelium re-

12 *Post hunc Diocles*] *Diocles* est etiam in manuscriptis. In Eusebii Chronico *Deiocles* legitur. ab Herodoto Δηϊόκης nominatur. FABR.

13 *Experientissimus*] MSS. & Editi quidam *expertissimus*, contra MSS. vetustiores plurosque. Hunc regem non solum fuisse bellicosum sed & justum paceque bonum testantur Excerpta Diodori una cum Polybianis &c. edita ab Henr. Valesio p. 230. Ὅτι Δηϊόκης ὁ Μήδων βασιλεὺς πολλῶν ἀνομημάτων ἡμαρτάνετο ὑπὸ δικαιοσύνην καὶ ἄλλας ἀρετάς. *Deiocem Medorum rex, quum plurima scelera admitterentur, ipse justitiam ac reliquas virtutes colebat.*

14 *Late*] Abest a Lugd. Bat. sec. & Ultr. & mox *moriens* a Meo. Ed. Aug. ridicule *Lacedaemoniorum.*

15 *Astyages virili prole vacuus.*] Haec historia scribitur ab Herodoto lib. 1. & Just. item lib. 1. FABR.

16 *Porro Astyages*] Ed. Aug. *Post Astyages.*

17 *Harpagum*] MSS. omnes, praeter Flor. tert. & Lugd. Bat. pr. *Harpalum.* & sic quoque, praeter Fabr. & Scotti, Editiones omnes; male.

18. *Inmemor*] Adjicitur glossa Ed. Aug. *scilicet Astyages.*

19. *Committit*,] Edd. pr. Venetae & Paris. *commisit*, adsentiente cod. Perizon. Porro Lugd. Batt. quatuor, una cum Ultr. & Ed. pr. in sequentibus *tradidit* legunt. Mox *auctum* pro *acceptum* Lugd. Bat. tert.

20 *Per proditionem tradit*] Legitur & *tradidit*, ut est apud Justinum, in cujus libris inpressis mendose, *deditionem*, legitur, cum in antiquis recte sit, *proditionem.* FABR.

21 *Acriusque*] Copulam delet Flor. tert.

22. *E praelio cedere*] Ultr. *secedere.* Ed. pr. & Paris. *de praelio cedere.* MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *praelio moliretur cedere*, deleto *è.* Forte *praelio excedere.*

23 *Exciperetur*] Meus *exciperentur*, ut & Flor. tert. in quo insuper paulo ante *molirentur.*

24 *Pulsa iterum*] Posterior vox a Lugd. Bat. quarto abest, pro *pulsa* Ultr. habet *pulsata.*

25 *In praelium*] Edd. Veteres cum MSS. Lugd. Batt. pr & tert. *ut in praelium*, sed re-

revertantur: cunctantibus, sublata veste, obscoena corporis ostendunt, quaerentes, [26] num in uteros matrum vel uxorum vellent refugere. Quo facto erubescentes in praelium redeunt: & facta inpressione, quos fugiebant, fugere compellunt. Ibi tunc Astyages capitur, cui Cyrus nihil aliud quam regnum abstulit, eumque maximae Hyrcanorum genti praeposuit. In Medos vero [27] reverti ipse noluit. Is finis imperii Medorum fuit. Sed civitates, quae tributariae Medorum erant, à Cyro defecerunt: quae res Cyro multorum bellorum causa & origo exstitit.

reclamantibus reliquis omnibus, & contradicente Justino. Ed. Aug. *viros orant*, *ut* &c. At Lugd. Bat. quart. cum Ultr. legit *orant*, *in praelium reverti*.

26 *Num in uteros*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *numquid*, ut & Ed. Aug. pro quo *an*, Lugd. Bat. sec. Vulgata in reliquis & apud Justinum exstat.

27 *Reverti ipse noluit.*] Sic & optimi & plures MSS. cum Justino, alii, *ipse reverti noluit*. Dein Ultr. *Hic finis* &c. aliquanto post *defecerant* Edd. pr. Venetae & Paris.

Caput XX.

De Phalaridis tyrannide, & Aremuli Latinorum regis flagitiis.

Ea tempestate Phalaris Siculus Agrigentinos arrepta tyrannide [1] populabatur. Qui crudelis mente, commentis crudelior, [2] omnia nefaria in innocentes agens, invenit aliquando quem juste puniret injustus. [3] Nam Perillus quidam aeris opifex adfectans tyranni amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum aeneum fecit, [4] cui fabricae januam

1 *Populabatur*] Sic MSS. omnes cum Ed. Aug. & sic edidit Fabricius, eumque secutus Scottus, reliqui *depopulabatur*, pro quo apud Vincentium Bellovacensem est *depopulatur*.

2 *Omnia nefaria*] Sic Lugd. Batt. sec. tert. & quart. Alii *omnia nefarie*.

3 *Nam Perillus*] Hic Perillus aeris opifex Plutarcho in Parallelis est, πέριλλος τῇ τέχνῃ χαλκίσεως. quem Lucianus in Phalar. 1. Περίλαον nominat. De eodem Plin. lib. XXXIV. c. 8. Fabr.

4 *Cui fabrè januam*] Editiones, *adfabre*, sed vetus illud vocabulum quoniam Colon. codex retinet, etiam nos maluimus. Laut. *Fabre* quoque exstat in tribus Florentinis, item Lugd. Batt. tribus, Ultr. Meo & Perizon. ut & Editionibus Hittorpiana vetustioribus, in qua primum in *adfabre*, quod reliquae secutae sunt, inmutatum fuit. Sed vera lectio est *fabricae*, quam praeter MS. Lugd. Bat. pr. servavit Vincentius Bellovacensis, qui integram partem hujus capitis priorem descripsit, atque magno volumini,

nuam e latere compoſuit, quae ad [5] contrudendos damnatos receptui foret: ut cum incluſus [6] ibidem ſubjectis ignibus torreretur, [7] ſonum vocis extortae capacitas concavi aeris augeret, [8] pulſuque ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioque ſpectaculo mugitus pecudis, non hominis gemitus videretur. Sed Phalaris, factum amplexus, factorem [9] exſecratus, & ultioni materiam praebuit, & crudelitati: nam ipſum opificem [10] ſua inventione punivit. Fuerat etiam paulo ſuperiore tempore apud Latinos rex [11] Aremulus, qui per annos octodecim flagitiis impietatibuſque creſcens, ad poſtremum divino judicio fulmine interceptus, matura ſupplicia inmatura aetate diſſolvit. [12] Eligant nunc (ſi videtur) Latini & Siculi, utrum in diebus Aremuli & Phalaridis eſſe maluiſſent, innocentum vitas poenis extorquentium, an his temporibus Chriſtianis, cum imperatores Romani [13] ipſa in primis religione compoſiti, poſt comminutas Reipublicae bono tyrannides, ne ipſorum quidem injurias exigunt tyrannorum.

quod Speculum Hiſtoriale vocavit, inſeruit lib. III. cap. 107. Dein *januam ex latere* MS. Ultr. *ex latere januam* Edit. Aug.

5 *Ad contrudendos*] Vincent. Bellov. *ad intrudendos.*

6 *Ibidem*] Lugd. Batt. ſec. & quart. *ibi ex.* Periz. *ibi.*

7 *Sonum vocis*] Periz. *& ſonum vocis.*

8 *Pulſuque ferali.*] Periz. *pulſu ferali.* Mox *nefarios* pro *nefarioque* Vinc. Bellov.

9 *Exſecratus*] Sic MSS. plures & omnes Editi ante Fabricium, qui *exſecratur* edidit; minus venuſte. *Exſecrans* eſt in Lugd. Bat. quarto & apud Vinc. Bellov.

10 *Sua inventione*] Ed. Aug. *ſua adinventione.*

11 *Aremulus*] Fuit hic XII. rex Latinorum, qui in Livii lib. dicitur *Romulus Silvius.* Dio Ἀμάλιον nominat, deque illius impietate plura ſcribit. FABR. *Remulus*, Lugd. Batt. pr. tert. & Periz. Flor. quoque ſec. & pr. hic & infra, in quo tamen in margine ſcribitur *Aremulus.* In Lugd. Bat. quarto eſt *Romulus*, ut & in Edd. vetuſtioribus.

12 *Diſſolvit.*] Scottus edidit *exſolvit*, adſtipulantibus Edd. Vetuſtiſſ. pr. Aug. Venet. Pariſ. ſed in Fabr. aliiſque, ut & in omnibus quos conſului MSS. exſtat *diſſolvit*, quod mutare nolui. Supplicia debita diſſolvit tyrannus, veluti debitum quoddam, quod aere alieno contraxerat. Pari modo *poenam diſſolvere* dixit Cicero lib. I. Tuſc. Quaeſt. cap. 42. *Ego vero illi maximam gratiam habeo, qui me ea poena multaverit, quam ſine mutuatione, & ſine verſura, poſſem diſſolvere.* Loquitur ibi Lacedaemonius, qui ad mortem damnatus, hilari vultu ducebatur.

13 *Ipſa*] MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *ipſi.*

CAPUT XXI.

Bellum inter Peloponnenſes & Athenienſes: de Amazonum & Cimmeriorum in Aſiam incurſu: de diutina obſidione & expugnatione Meſſenae. Bellum Athenienſium contra Lacedaemonios: Peloponnenſium & Boeotiorum contra Athenienſes.

Anno ante Urbem conditam XXX. Peloponnenſium Athenienſiumque maximum bellum totis viribus animiſque commiſſum eſt: in quo mutuis caedibus [2] ad hoc coacti ſunt, ut velut victi ſe ab alterutro ſubtraherent, [3] bellumque deſererent. Tunc etiam Amazonum gentis & Cimmeriorum in Aſiam repentinus incurſus [4] plurimam diu late vaſtationem ſtragemque edidit.

Anno viceſimo ante Urbem conditam Lacedaemonii contra Meſſenios [5] propter ſpretas virgines ſuas [6] in ſolemni Meſſeniorum ſacrificio, [7] per

1 *Anno* &c.] Pro XXX. Edd. prima, Venetae & Pariſ. habent XIII.

2 *Ad hoc coacti ſunt,*] In MS. Lugd. Bat. ſec. duae priores voces abſunt.

3 *Bellumque deſererent.*] MS. Meus *bellumque dimitterent.* Ed. pr. Pariſ. & Venetae, *belloque diſcederent.* Juſtino, cujus plurima excerpta habet Oroſius, familiare eſt *deſerere bellum* pro *omittere.* ut lib. II. cap. 8. *Megarenſes, memores inlati Athenienſibus belli & deſerti* lib. V. cap. 2. *Eatenus ſuſtinendum bellum, ne inopia deſeratur.* & lib. IX. cap. 2. *ne inopia deſerere bellum cogatur.*

4 *Plurimam diu late v. ſ. edidit.*] Ed. pr. cum Venetis & Pariſ. *diu lateque.* & ſic quoque MS. Lugd. Bat. tert. *late diu* Flor. pr. *ſtragemque dedit.* MSS. Lugd. Batt. pr. tert. & Perizon.

5 *Propter ſpretas*] Apud Juſt. libr. III. unde haec deſcripta ſunt, legitur, *propter ſtupratas virgines.* Pauſ. lib. IV. ſcribit in ipſo bello Caryatidas virgines, Dianae choros agitantes, à Meſſeniis raptas fuiſſe, quas juventus quidem, vino calefacta, ſtupfare voluit, ſed Ariſtomenes dux integras ſuis reddidit. FABR. Omnes Oroſii Codices, inpreſſi & MSS. *ſpretas* habent, quum tamen omnino *ſtupratas* fuiſſe virgines ex Juſtino conſtet, ubi vide quae Viri Docti notarunt. Videtur autem Oroſius corrupto Juſtini Codice in quo *ſpretas* exſtiterit, uſus fuiſſe, vel ex compendio ſcribendi *ſtpratas* vel *ſpratas*, ſuperſcripta (ut mos erat) lineola, in ipſis Oroſii Codicibus antiquioribus, vulgatum illud *ſpretas* natum fuiſſe.

6 *In ſolemni Meſſeniorum ſacrificio,*] Id quo in loco actum fuerit, nos docet Strabo lib. VIII. p. 362. vel ut in poſtrema Edit. p. 556. τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆ Ἀρτέμιδος ἱερὸν Λιμνᾶτιν, ἐφ' ᾧ Μεσσήνιοι περὶ τὰς παρθένους ὑβρίσαι δικαίως, τὰς ἀφιγμένας ἐπὶ τὴν θυσίαν, οὐ μυθολογοῖς ἐγὼ τὰ Λακωνικὰ καὶ τὰ Μεσσηνίακα, ὅπου χειτὴν συντέλειαν παννύχιον, καὶ θυσίαν ἀμφίπυρον. μὴ ὄν γε ὑβρεῖν ἐ διδόντων δίκας τῶν Μεσσηνίων. συμβαίνει φασὶ τὸν πόλεμον. *Fanum porro Limnis Dianae conſecratum Limnaeum, in quo Meſſenii putantur violaſſe virgines, quae ad ſacrificium eo ſe contulerant, in confinio eſt Laconicae & Meſſeniae, & uterque ibi populus*

[7] per annos viginti indefesso furore bellantes, ruinae suae totas Graeciae vires inplicuerunt: [8] qui, cum se magnis exsecrationibus devovissent, sacramentisque obstrinxissent, domum, nisi Messena expugnata, nunquam esse redituros, ac per decem annos longa fatigati obsidione, nec tamen aliquem vincendi fructum [9] adepti: porro autem [10] &

lus solebat solemnem conventum ac sacrificium frequentare: quum autem Messenii de inlata injuria non satisfacerent, bellum ajunt coortum fuisse.

7 *Per annos viginti*] Per tot annos durasse bellum testatur quoque Pausanias lib. IV. cap. XII. p. 309. Καὶ ἤδη εἰκοστὸν ἔτος ἐπῆν τῷ πολέμῳ. *Aderat jam vicesimus ejus belli annus.* & mox pag. 312. dicit tandem Messenios, amissis ducibus cunctis & optimo quoque, Ithomen collem deseruisse, finemque bello victos fecisse. πολεμήσαντες ἐπὶ τὰ πάντα εἴκοσι, καθὰ καὶ Τυρταίῳ πεποιημένα ἐστίν. *postquam in totum viginti annos pugnantes bellum gessissent; quod ipsum versibus testatus est Tyrtaeus;* hisce scilicet.

Ἄμφω τώδ' ἐμάχοντ' ἐπτακαιδέκατ' ἔτη
Νωλεμέως αἰεὶ παλαισφρονα θυμὸν ἔχοντες
Ἀιχμητὰ πατέρων ἡμετέρων πατέρες.
Εἰκοστῷ δ' οἱ μὲν ῥ' ἧς πίονα ἔργα λιπόντες,
Φεῦγον Ἰθωμαίων ἐκ μεγάλων ἀρέων.

Annis pugnatum est ter tribus atque decem
Hoc ab avis nostris infracto pectore bellum;
Et res constanti gesta labore fuit.
Anno bis decimo linquentes pinguia culta,
Montis Ithomaei deseruere juga.

Versus hi Tyrtaci inveniuntur ita juncti apud Strabonem lib. VI. p. 279. seu 428. posterior autem pars apud Pausaniam loco citato, & prior apud eundem eodem lib. cap. XV. p. 315. Notatur ibidem p. 312. apud Pausaniam tempus, quo consummatum id bellum fuit. Ὁ δ' πόλεμος ἔλαβεν ἄκρος τέλος ἔτει ἑκκαιδεκάτῳ τῆ πεντήκοντα ἐνιαυτιδος. *Finem habuit bellum hoc, anno primo quartae & vicesimae Olympiadis.* Vicesimo autem anno debellatum fuit cum Messeniis, eo bello, quod, prima vice cum Lacedaemoniis gesserunt; prouti tria haec diversa bella enumerantur à Diodoro Siculo lib. XV. p. 378. a Strabone lib. VIII. p. 362. seu 556. ex auctoritate poëtae & ducis eorumdem, in bellò secundo, Tyrtaei. Primum enim bellum gestum fuisse avorum tempore canit Tyrtaeus. Secundum, quo ipse Tyrtaeus bello illi, Lacedaemoniorum dux, adfuit, adscitis a Messeniis in societatem Eleis, Argivis ac Pisatis, quo tempore Messenios rex eorum Aristodemus in bellum eduxit, Arcadas Orchomeni rex Aristocrates, Pisatas Pantaleon Omphalionis filius. Quod deinde tertium & quartum vocat bellum Strabo, respicit defectionem Messeniorum, quam, adjuvantibus Arcadibus & Argivis, accidisse narrat Pausanias lib. IV. cap. XV. p. 315. undequadragesimo post Ithomes excidium anno, qui quartus fuit tertiae & vicesimae Olympiadis, qua vicit in stadio Hyperesiensis Icarus. Originem vero belli vicennalis non ad stupratas virgines, sed ad necem regis Lacedaemoniorum Telecli, ex auctoritate antiquissimi scriptoris Ephori, refert Strabo lib. VI. p. 279. seu 427. hunc enim Messenem, ad sacrificandum ibidem profectum, occiderant Messenii, frustra necis ejus ultionem exigentibus Lacedaemoniis. Contumelia vero virginibus Spartanis inlata, contigit bello tertio, quod Aristomenes, Messeniorum dux inclytus, cum Lacedaemoniis gessit, ut constat ex Pausania lib. IV. cap. XVI. p. 320. Sed haec & plura apud Justinum & alios confundi solent.

8 *Qui, cum se magnis* &c.] Apud Strabonem l. c. Ephorus, insignis historicus, cujus scripta jam deperdita sunt, Tarenti, a Parthenis conditi, originem explicans, fuse hanc historiam tradit; ejusque belli atque irae pervicacis Lacedaemoniorum causam regis Telecli necem inultam fuisse tradit.

9 *Adepti*] Lugd. Bat. pr. addit *sunt.*

10 *Et*

[10] & querelis uxorum ſuper longa viduitate, & periculo ſterilitatis [11] conteſtantium permoti revocarentur, conſultatione habita, veriti ne, [12] intercepta ſpe ſobolis, ſibi magis hac perſeverantia, quam Meſſeniis perditio nutriretur, [13] ſelectos in exercitu eos, qui poſt jusjurandum in ſupplementum militiae venerant, [14] Spartam remittunt, quibus promiſcuos [15] omnium feminarum concubitus permisêre, [16] infami ſatis, nec tamen utili licentia. Ipſi autem propoſito inſiſtentes expugnant fraude Meſſenios, [17] victos ſervitio premunt. At illi cruentam diu dominationem inter verba & vincula perpeſſi, jugum excutiunt, arma

10 *Et querelis*] Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *cum querelis*. quart. *ex querelis*.

11 *Conteſtantium*] Additur poſt haec in Perizon. *ni redirent, a finitimis concubitus petituras*. quae videntur huc intruſa fuiſſe ex ſimili loco qui occurrit ſupra in fine cap. xv.

12 *Ne intercepta*] Ultr. & Lugd. Bat. ſec. illud *ne* haud agnoſcunt.

13 *Selectos*] Ultr. & duo Lugd. Batt. cum Periz. *electos*.

14 *Spartam*] *Ad Spartam* Ultr. & Lugd. Bat. ſec.

15 *Omnium feminarum*] Ad virgines tantum reſtringit Ephorus apud Strabonem l. c. quod & docet ſubolis inde natae adpellatio. Προσέταξαν ὁ συγγενέσθαι πᾶσι παρθένοις ἁπάσαις ἄπαντας, ἡγούμενοι πολυτεκνήσειν μᾶλλον γαμουμένων ὁ τέτων, οἱ ἀφ' ἑαυτῶν παῖδες ὀνομάζοιντο Παρθενίαι. *Iſque mandaſſe, ut cum omnibus omnes virginibus rem haberent, eo copioſiorem rati inde ſubolem exſtituram: atque eos, qui hoc modo nati eſſent, Parthenias, hoc eſt virginum filios, patribus incertis, adpellatos*. Et hi ſunt, qui duce Phalantho, patria profecti, Tarentum, in Magna Graecia, condiderunt.

16 *Infami ſatis, nec tamen utili, licentia*] Sic omnino ſcribendum eſſe, vel ſola Florentini primi ſuadere auctoritas poſſet. Accedunt praeterea tert. & quart. Meus quoque Codex & Perizon. inſuper Editio prima & Pariſina, neque curo reliquas, quae cum quibuſdam MSS. exhibent. *nec tamen inutili*. Revera enim inutilis Lacedaemoniis fuit haec licentia, imo propemodum exitialis. Quum enim contemni ſe Partheniae & in adipiſcendis honoribus negligi viderent, conſpiratione facta, populares trucidare, & patriam invadere conſtituerunt. Narrat operoſe hanc rem Antiochus quidam apud Strabonem lib. VI. p. 278. ſeu 426. Conſtituerant enim, ut ludis Hyacinthinis in Ampilaeo commiſſis, quando Phalanthus, princeps eorum, galerum capiti inponeret, inpetum in populares, quos coma prae reliquis notos faciebat, darent. Sed quum ex indicio quorumdam res ad Spartanorum magiſtratus veniſſet, certamine jam cepto, praeco in medium progreſſus, edixit, ne Phalanthus galerum capiti inponeret. Sic, quum detecta conſpiratione diſſolveretur conſilium Partheniarum, ſolum vertere coacti fuerunt, adeoque nihil reipublicae Laconicae profuerunt.

17 *Victos ſervitio premunt.*] Quam dura fuerit eorumdem ſervitus in elegis ſuis Tyrtaeus, & ex eo Pauſanias declarat lib. IV. p. 313. Τιμωρίαν ὁ, ἂς ὤφελεν ἐς τὰς Μεσσηνίας, Τυρταῖος πεποιηκέναι εἰσίν.

Ὥσπερ ὄνοι μεγάλοις ὑχθῆσι πιεόμενοι,
Δισσοσύνοισι φέροντες ἀναγκαίης ὑπὸ λυγρῆς
Ἤμισυ πάντ' ἄροσιν καρπὸν ἄρηρε φέρειν.

Ὅτι ὁ καὶ συμπνεῦσαι ἔσκε αὐτοῖς ἀνάγκη, δηλώσει σὲ τάδε.

Δεσπόται οἰμώζοντες, ὁμῶς, ἄλοχοί τε καὶ αὐτοί,
Εὖτ' ἂν ἐλώμεθα μοῖρα κίχῃ θανάτου.

Injurioſas haſce Meſſeniorum poenas declarant Tyrtaei verſus:

ma ſumunt, [18] bellum inſtaurant. Lacedaemonii [19] Tyrtaeum, poëtam Athenienſem, ducem praelio legunt: qui tribus conflictibus fuſi, amiſſum exercitum, vocata in libertatem ſervorum manu, ſuppleverunt. Sed cum ſic quoque [20] deſiſtendum certamine propter metum periculi arbitrarentur, [21] Tyrtæi poëtae & ducis compoſito carmine & pro concione re-

Ut non ſub aequo pondere preſſi aſini,
Crudeles domini quos tergo tollere cogant.
Dimidium frugum, quas ſua terra parit.

Cum lugubri etiam ornatu coactos fuiſſe intereſſe funeribus, ex his licet colligere:

Ipſi atque uxores, dominos plorare coacti,
Si quem horum ex vita mors rapuiſſet atrox.

Inter leges pacis enim dederant Meſſeniis Lacedaemonii, ut jurejurando ſeſe obſtringerent, nunquam a Lacedaemoniis ſe defecturos, dimidiam quotannis proventuum partem comportarent Spartam; atque funera Lacedaemoniorum, ipſi cum uxoribus atrati proſequerentur.

18 *Bellum inſtaurant.*] Quia primum bellum ad tertiam ante aetatem refert Tyrtaeus, patet longius inter utrumque poni debere ſpatium quam factum fuit a Pauſania. Confer ſupra notam num. 7. Fuit itaque ſpatium annorum nonaginta, quum ſingulae aetatis γενεὰς tempus ad triginta redigeretur annos. Vide Graevium ad Juſtini lib. III. cap. 5. Tres autem aetates interceſſiſſe docet Tyrtaeus, illo verſu ſupra num. 7.

——— πατέρων ἡμετέρων πατέρες.

Patrum enim patres tertia a nepotibus γενεᾷ diſtant. Initio autem Olympiadis vigeſimae quartae primum bellum Meſſeniacum, quod per viginti annos duravit, finem accepit, adeoque incepiſſe agnoſcitur Olympiade nona. Tyrtaeus vero floruiſſe dicitur a Suida Olympiade trigeſima quinta, cujus anno tertio, Meſſana a Lacedaemoniorum ſocietate deſcivit, ut ex Euſebio obſervavit Valeſius ad Excerpta Diodori p. 38.

19 *Tyrtaeum, poëtam Athenienſem*] Ab Athenis atque Aphidna, juſſu oraculi & Lacedaemoniorum rogatu, veniſſe Tyrtaeum ducem Philochorus, Calliſthenes aliique plures tradiderunt, ut notat Strabo, ſec. pariter adnotat exſtare carmina ejus, quae doceant ex Erinaeo illum in Peloponneſum veniſſe, erat autem Erinaeus Dorica urbs, ſub Pindo & Oeta montibus, unde ἠνεμόεντα, *ventoſam* adpellavit Tyrtaeus, cujus verſus apud Strabonem lib. VIII. p. 362. ſeu 557. hi ſunt.

Αὐτὰς ἐπ' Κρονίων καλλιτρόφου πόσις Ἥρας
Ζεὺς Ἡρακλείδαις τὴν δίδωκε πόλιν.
Οἷσιν ἅμα σφετέροισι πάλιν Ἐρινεὸν ἀνεμόεντα,
Εὐρεῖαν Πέλοπος νῆσον ἀφικόμεθα.

Ipſe Heraclidis tribuit nam Juppiter urbem
Hanc, qui Junonis conjugio fruitur:
Quis cum ventoſam nos linquentes Erineſtm
In Peloponneſi venimus ampla ſola.

20 *Deſiſtendum certamine*] Pro *certamine*, ut eſt in Edd. prima, & Pariſ. imo in MSS. Flor. pr. ſec. tertio, Meo quoque; quidam habent *certamini*, quod ſignificaret deſtituere pugnam, deſerere certamen, locutione tamen minus uſitata. Paullo ante pro *ſuppleverunt* duo ex MSS. *impleverunt*. & pro *in libertatem* Flor. pr. *in libertate*.

21 *Tyrtaei*] Hoc carmen alternis verſibus longiuſculis compoſitum fuit, quod ut armatis militibus Spartanis ad regis gubernaculum convocatis recitaretur, lege ſancitum fuit, ut ait Lycurgus: κῆ λιακράτης, ubi carmen illud exſtat. FABR.

23 *In*

recitato, rursus accensi, mox [22] in certamen ruunt: tantaque vi animorum concursum est, ut raro unquam cruentius praelium exarserit: ad postremum tamen victoria Lacedaemoniorum fuit. Tertio Messenii reparavêre certamen. Nec Lacedaemoniis mora. [23] Multas in auxilium copias utrimque duxerunt. Athenienses vero Lacedaemonios alibi intentos è diverso adgredi parant. Nec Lacedaemonii quievêre: nam ipsi in Messenios occupati, Peloponnenses inmiserunt, qui Athenienses praelio exciperent. Athenienses autem, missa in Aegyptum parva classe, inpares viribus, navali congressu facile vincuntur. Dehinc, recepta classe, aucti etiam militum robore, victores in praelium vocant. Lacedaemonii quoque, [24] omissis Messeniis, in Athenienses arma convertunt. [25] Diu variae & graves pugnae, & anceps victoriae status: [26] ad postremum, pendente eventu, utrimque discessum est. [27] Sciendum tamen est, maxime ipsam esse Spartam, quam & Lacedaemoniam civitatem dicunt, atque inde Lacedaemonios, Spartanos dici. Igitur inde revocati Lacedaemonii ad Messeniorum bellum, ne medium tempus otiosum Athenienſibus relinquerent, cum Thebanis paciscuntur, ut Boeotiorum imperium eis [28] restituerent, quod temporibus belli Persici amiserant, si illi Athenienſium bella susciperent. Tantus furor Spartanorum erat, ut duobus bellis impliciti, susciperе tertium non recusarent, dummodo inimicis suis hostes adquirerent. Athenienses, tanta bellorum tempestate per-

22 *In certamen*] Ed. Aug. *in certamina*. & mox *tanta autem vi*. ut ibi quoque MSS. Ultr. Lugd. Batt. & Florentini omnes & Meus quoque. Pro *praelium* est *bellum* in Lugd. Bat. pr. & Perizon. quae duo apud Orosium in ejus MSS. passim permisceri solent, nam sic infra in *Athenienses praelio*, Ed. pr. itidem habet *bello*. & pro *certamen* mox *pugnam* Periz.

23 *Multas in auxilium copias*] Ed. Aug. sic legit, *Multas enim copias in auxilium* &c. Mox pro *intentos* Lugd. Batt. tres *infestos*.

24 *Omissis*] Periz. *dimissis*.

25 *Diu variae & graves pugnae*] Ita transponunt Florentini MSS. pr. & sec. Ultr. & Periz. cum Ed. Aug. *Diu graves & variae pugnae* vulgati. At Meus cum Perizon. scribit, *Diu pariter graves pugnae*. Lugd. Batt. quatuor in fine periodi addunt *fuerunt*.

26 *Ad postremum.*] Quaedam Edd. *ac postremum*. Meus Codex *ac postremo*.

27 *Sciendum tamen est*] Ultimam vocem delet Meus. Ego libenter totam inducerem pericopen, usque ad *Spartanos dici*, nisi MSS. omnium auctoritas obstaret. Ed. pr. cum Paris. sic legit, *Sciendum tamen est ipsam esse Spartam, quam Lacedaemoniam civitatem* &c. deletis *maxime* (pro quo *maximam* in MSS. Lugd. Batt. tert. & quarto) atque *est*. Ab Ultr. & quoque abest. Dein in Flor. pr. Lugd. Batt. tribus, meoque desideratur *dicunt*, unde hunc locum sic reformo, deletis nimium superfluis. *Sciendum tamen, ipsam esse Spartam Lacedaemoniam* (sive ut in Flor. pr. est, *Lacedaemonem*) *civitatem, atque inde Lacedaemonios, Spartanos dici.*

28 *Restituerent*,] Lugd. Bat. pr. *restitue-*

permoti, duos duces [29] delegerunt: Periclem ſpectatae virtutis virum, & Sophoclem ſcriptorem tragaediarum: qui diviſo exercitu, [30] & Spartanorum fines late populati ſunt, & multas Aſiae civitates Athenienſium imperio adjecerunt. Hinc porro per annos quinquaginta incerta ſemper victoria terra marique pugnatum eſt, donec Spartani, & [31] opibus inminutis & fide profligata, ſociis quoque probro fuêre. Sed haec per tot aetatum volumina incubuiſſe Graeciae parvi penditur. Nunc autem interpellari interdum voluptates, & inpediri parumper libidines non ſuſtinetur. Quamquam inter illius temporis homines atque iſtius hoc intereſt, quod illi aequo animo haec intoleranda tolerabant, quia in his nati & [32] nutriti erant, & meliora non noverant: iſti autem perpetuo in vita ſua tranquillitatum & deliciarum ſereno affuefacti, ad omne vel modicum obductae ſolicitudinis nubilum commoventur. Atque utinam ipſum depulſorem hujus vel modicae inquietudinis precarentur, cujus munere hanc ignoratam aliis temporibus jugitatem pacis habuerunt. Et quoniam ſpopondiſſe [33] memini, eum veluti articulis quibuſdam dicendi ordinem definirem, dicturum me eſſe ab Orbe condito uſque ad Urbem conditam, huic volumini, quod ab Orbe condito explicuimus, finis [34] hic ſit, ut ab Urbe condita ſequens libellus incipiat, [35] qui contextiora illorum temporum mala, exercitatioribus quippe ad nequitiam atque eruditioribus hominibus, continebit.

retur. Mox Ultr. *Tantus enim furor*, dein *inplicati* tres Lugd. Batt.

29 *Delegerunt:*] Periz. *eligunt.* Ed. Aug. *elegerunt.*

30 *Et Spartanorum fines late populati ſunt*] Pro *fines* Perizon. *civitates.* dein Ed. Aug. *depopulati.*

31 *Opibus inminutis*] Membranae meae, *opibus inminuti.*

32 *Nutriti*] Flor. pr. & Lugd. Bat. tert. *nutriti* legunt, prout Scottus edidit; Fabr. & reliqui *enutriti.*

33 *Memini*] Sic edidit Scottus pro *me memini*, ſicut paſſim legitur, praeterquam in Lugd. Bat. tert.

34 *Hic ſit, ut* &c.] Ultr. *finis hic eſt, & ab* &c. Meus delet *hic.* In Flor. pr. ad marg. adſcribitur *eſt.*

35 *Qui*] Deëſt in Meo & tribus Florentinis. Requiritur tamen neceſſario, niſi & ultimum hujus libri verbum *continebit*, expungamus, ut legatur, *ſequens libellus incipiat contextiora illorum temporum mala, exercitatioribus quippe ad nequitiam atque eruditioribus hominibus.* In fine autem hujus libri adſcribitur in vetuſtiſſimo codice MS. Flor. primo, eadem antiqua manu, *Contuli.* At in Ed. Aug. poſt *continebit*, haec gloſſa in ipſum textum inrepſit: *Ab Orbe condito uſque ad Urbem conditam anni* IIII *millia* CCCCLXXXVII. *Ab Urbe condita uſque ad nativitatem Chriſti,* DCCXV. *colliguntur. Ergo ab origine mundi in adventum Domini noſtri anni* V. *millia* XCVIIII. Sequitur dein, *Finit liber primus feliciter.* At in Flor. primo haec leguntur, *Pauli Oroſii adverſus Paganos liber* I. *explicit, incipit liber ſecundus.* Eadem fere in aliis leguntur, niſi quod quidam ſcribant, *Hiſtoriarum adverſus Paganos.*

PAU-

PAULI OROSII
PRESBYTERI HISPANI,
HISTORIARUM
LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De regnorum mutatione Dei providentia facta.

Neminem jam esse hominum arbitror, quem latere possit; [1] quod hominem in hoc mundo Deus fecerit rectum, unde etiam peccante homine mundus arguitur, ac propter nostram intemperantiam comprimendam terra haec, in qua vivimus, defectu caeterorum animalium, & sterilitate suorum fructuum castigatur. Itaque si [2] creatura Dei, merito & dispensatio Dei sumus, [3] quis enim magis diligit, quam ille qui fecit? quis autem ordinatius regit; quam is [4] qui & fecit & diligit? quis vero sapientius & fortius ordinare & regere facta post, quam qui & [5] fa-

1 *Quod hominem*] MSS. fere omnes, inter quos quoque opt. Flor. more ejus temporis scribunt *quia*. De quo vide supra pag. 46.

2 *Creatura Dei*] Supra lib. primo cap. octavo pag. 49. *Et pro creatura domini sui*. rectius quam *pro curatura*. Mox, *merito & dispensatione* Lugd. Batt. tres & Coll. Gron.

3 *Quis enim magis diligit*,] Adfectavit locutionem, quae occurrit in Evangelio Lucae VII. 47. qui id non animadverterunt, adjecerunt *eam*, prout exstat in MSS. Lugd. Batt. tribus Coll. Gron. & Edd. pr. Paris. & Venetis.

4 *Et fecit & diligit*] Lugd. Bat. quart. *dilexit?* Meus, *quam ille, qui fecit & diligit?*

[5] facienda providit, & proviſa perfecit? Quapropter omnem poteſtatem à Deo eſſe, omnemque ordinationem, & qui non [6] legerunt ſentiunt, & qui legerunt recognoſcunt. Quod ſi poteſtates à Deo ſunt, quanto magis regna, à quibus reliquae poteſtates progrediuntur? Si autem regna diverſa, [7] quanto aequius regnum aliquod maximum, cui reliquorum regnorum poteſtas univerſa ſubjicitur? [8] quale à principio Babylonium, & deinde Macedonicum fuit; poſt etiam Africanum, atque in fine Romanum, quod [9] uſque ad nunc manet: eademque ineffabili ordinatione per quatuor mundi cardines, quatuor regnorum principatus [10] fuerunt, diſtinctis gradibus eminentes, ut Babylonium regnum ab oriente, à meridie Carthaginenſe, à ſeptentrione Macedonicum, [11] ab occidente Romanum: quorum inter primum [12] ac noviſſimum, id eſt, inter Babylonium & Romanum, quaſi inter patrem ſenem ac [13] filium parvulum, Africanum & Macedonicum, brevia & media, quaſi tutor curatorque venerunt, poteſtate temporis, non jure haereditatis, [14] admiſſa. Quod utrum ita ſit, apertiſſime expedire curabo.

5 *Facienda providit*,] *Faciendo* Lugd. Batt. pr. & Periz. *praevidit* Edd. quaedam, *providet* Lugd. Bat. ſec. *perficit*. Ultr.

6 *Legerunt*] Tres Lugd. Batt. & Edd. Vett. cum Coll. Gronov. *legunt* hic & mox iterum. *agnoſcunt* Periz. pro *cognoſcunt*. Flor. prim. *recognoſcunt*, quod praefero, ut ſcriptoribus Chriſtianis familiare. Vide Indicem ad Tertulliani Apologeticum, in quo libro cap. xx. p. 191. *Dum putamur, leguntur; dum recognoſcimus, probantur.*

7 *Quanto aequius*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *quanto magis eſſet aequius*. Lugd. Bat. quart. paullo ante, *diverſa ſint*.

8. *Quale a principio Babylonium*] Coll. Gron. & Lugd. Batt. tres, *quale illud a principio Babylonium*. In margine Flor. pr. hoc lemma adſcribitur, *Ordo regnorum, Babylonium, Macedonicum, Africanum, Romanum*, & in ſecundo, *Primum regnum Babylonium, ſecundum Macedonicum, tertium Afrum*. Oroſius autem Medorum atque Perſarum imperium non commemorat, quia ex Babylonio veluti orta ſint, quum Graeci, Romani, Afri, plane aliae gentes, a ſe invicem genere, lingua & moribus diſcrepantes, exſtiterint. Ultr. *in fine*, deleto *atque*. Edd. quaedam *poſtea*.

9. *Uſque ad nunc*] *uſque nunc* Lugd. Batt. quart. & Periz. In Flor. ſec. eraſum eſt. Editi quidam *ineffabiliore*, extrema ſyllaba ex prima ſequentis vocis repetita.

10 *Fuerunt*] Malo exemplo verbum hoc abeſt ab Edd. Fabr. & Mogunt. contra MSS. omneſque Editiones, excepta Auguſtana.

11 *Ab occidente*] Tres Lugd. Batt. & Gron. *ab occaſu*.

12 *Ac noviſſimum*] Florentini tres, cum duobus Lugd. Batt. Gron. Meoque, ſic amant pro *& noviſſimum*.

13 *Filium parvulum*] Diminutivum illud repoſui ex tribus Codd. Lugd. Batt. & Ed. Aug. reliqui *parvum*.

14 *Admiſſa*] Ed. Aug. cum uno ex MSS. Lugd. Batt. & Ed. Mogunt. *admiſſi*, ut referatur ad *principatus* &c. quod nimis longe abeſt.

Caput II.

Supradictorum quasi epilogus diversorumque regnorum ac temporum collatio, deque vicissitudine regnorum.

Rex primus [1] apud Assyrios, qui eminere caeteris potuit, Ninus fuit. Occiso Nino, Semiramis, uxor ejus, totius Asiae regina, Babyloniam urbem [2] instauravit, caputque regni [3] Assyrii ut esset instituit. [4] Regnum Assyriorum diu inconcussa potentia stetit, sed cum [5] Arbatus, quem alii Arbacem vocant, praefectus Medorum, idemque natione Medus, Sardanapalum regem suum apud Babyloniam interfeciſſet, regni nomen & summam ad Medos transtulit. [6] Ita Nini & Babylonis regnum eo anno in Medos derivatum est, quo anno apud Latinos Procas, Amulii & Numitoris pater, avus autem Rheae Sylviae, quae mater Romuli fuit, regnare coepit. Ut autem omnia haec ineffabilibus mysteriis & profundissimis Dei judiciis dispositа, [7] non autem humanis viribus, aut incertis casibus accidisse perdoceam, omnes historiae antiquae à Nino incipiunt, omnes historiae Romanae à Proca exoriuntur. Deinde à primo anno imperii Nini usque quo Babylon à Semiramide instaurari coepta est, interveniunt [8] anni sexaginta & quatuor. Et à primo anno Procae, cum regnare coepit, usque ad conditionem [9] Urbis, factam

1 *Apud Assyrios*] Edd. Hitt. & Bolsuing. *Assyriorum*

2 *Instauravit*] Ultr. & Lugd. Bat. sec. *restauravit.*

3 *Assyrii*] *Assyriis* Periz. *Assyriorum* Meus.

4 *Regnum Assyriorum*] Lugd. Bat. sec. *Regnum autem Assyriorum.* Mox Ed. Aug. *inconcussa diu potentia.* Post *stetit* in margine Flor. primi scribitur; *Sardanapallum* (quo more passim omnes MSS. nomen id efferre solent) *Arbatus praefectus occidit, & ad Medos transtulit imperium.*

5 *Arbatus, quem alii Arbacen vocant.*] Ita esse in libris antiquis jam diximus. Diodorus hunc lib. II. Ἀρβάκην nominat, sicut & Euseb. in Chronico. Unde inpressi libri Velleji Paterculi sunt emendandi, in quibus scriptum est, *Sardanapalum Pharnaces Medus imperio vitaque privavit:* cum sit legendum, *Arbaces Medus.* Fabr. *Arbatus* in Florentinis quoque omnibus invenitur, ut & pluribus reliquis MSS. atque Ed. Aug.

6 *Ita Nini & Babylonis regnum.*] Haec ex Eusebii Chronico aperte cognoscuntur. Fabr.

7 *Non autem*] Edd. Aug. prima, Paris. & Venetae *non aut* &c.

8 *Anni LXIIII.*] Primus ex Lugd. Bat. annos LXXIII. computat.

9 *Urbis*] Delet idem Lugd. Bat.

10 *Ae-*

ctam à Romulo, interſunt anni [10] aeque ſexaginta & quatuor. Ita regnante Proca futurae Romae ſementis [11] jacta eſt, etſi nondum [12] germen adpareret. Eodem anno regni ipſius Procae, Babylonis regnum defecit, etſi adhuc Babylon ipſa conſiſtit. [13] Deſcendente autem Arbato in Medos, [14] partem regni penes ſe retinuêre Chaldaei, qui Babyloniam ſibi adverſus Medos vindicaverunt. Ita Babyloniae poteſtas apud Medos, proprietas apud Chaldaeos fuit: Chaldaei autem, propter antiquam regiae urbis dignitatem, non illam ſuam, ſed ſe illius [15] vocare maluerunt: unde factum eſt, ut Nabuchodonoſor, caeterique poſt eum [16] uſque ad Cyrum reges, quamvis Chaldaeorum viribus potentes & Babyloniae nomine clari legantur, [17] in numero tamen & [18] cardine regum non [19] habeantur inluſtrium. Babylon itaque eo anno ſub Arbato praefecto [20] dehonorata eſt, quo Roma ſub Proca rege (ut proprie dixerim) [21] ſeminata eſt. Babylon noviſſime eo tempore à [22] Cyro rege ſubverſa, [23] quo primum Roma à Tarquiniorum regum dominatione liberata eſt. Siquidem ſub una eademque convenientia temporum [24] illa cecidit, iſta ſurrexit: illa tunc primum [25] alienigenarum perpeſſa domina-

10 *Aeque anni*] Hanc tranſpoſitionem probant Florr. tres & Periz. cum Ed. Aug. pro *anni aeque*. Mox Perizon. *Itaque regnante* &c.

11 *Jacta*] Ed. Aug. *jactata*.

12 *Germen adpareret*] Ed. Aug. & Flor. pr. cum tertio *germen adparet*. in Flor. ſec. ſuperſcribitur *adpareret* Cod. Meus *ſemen adpareret*.

13 *Deſcendente autem Arbacto*] Codd. duo veteres, & loci natura monent ita fuiſſe legendum pro *diſcedente*. LAUT. Probant Lugd. Batt. pr. & quartus, ut & Ed. Aug.

14 *Partem regni penes ſe Chaldaei*.] Arbacem contra Sardanapalum juvit Belochus Babyloniae praefectus. Itaque victo Sardanapalo Arbaces Medorum & Perſarum regno potitus eſt, Belochus Babylonem cum Aſſyria retinuit. FABR.

15 *Vocare*] Sic Florentini omnes, Ultr. Meus & Lugd. Batt. At Perizon. cum Editis quibuſdam *vocari*.

16 *Uſque ad Cyrum reges*] Ed. Aug. *uſque Cyrum reges*. Meus *uſque ad Cyrum regem*.

17 *In numero tamen & cardine*] Poterat tolerari prius, *ordine*; niſi, quod melius eſt, *cardine* Materni liber habuiſſet. LAUT. *cardine* praeferunt Florentini omnes & Lugd. Batt. ſec. quart. & Perizon.

18. *Unde*] Ed. Aug. *Inde*.

19 *Habeantur*] Editi quidam *habentur*. contra meliores atque MSS. fere omnes.

20 *Dehonorata eſt*] Multi ex editis delent hoc *eſt*, contra Codices ſcriptos.

21 *Seminata eſt*] Tres ex Lugd. Batt. *fundata eſt*, ut & Coll. Gron. quae delet illa, *ut proprie dixerim*.

22 *A Cyro rege*] Ultr. & Lugd. Bat. ſec. delent *rege*.

23 *Quo primum*] Lugd. Batt. tres *ex quo primum*.

24 *Illa cecidit*] Ed. Aug. *illa tunc occidit*.

25 *Alienigenarum*] Flor. pr. & ſec. id voluerunt, ſcribentes *alienarum*. At tres Lugd. Batt. Meus & Periz. cum Flor. tert. *alienorum*. inſuper Ed. Aug. *etiam alienorum*.

26 *Fa-*

natum, haec tum primum etiam ſuorum adſpernata [26] faſtidium: illa tunc quaſi moriens, dimiſit haereditatem: haec vero pubeſcens, tunc ſe agnovit haeredem: tunc Orientis [27] occidit, & ortum eſt Occidentis imperium. Et ne diutius [28] verbis morer, committo me dentibus inſanientium, ſed veritatis praeſidio liberandum.

26 *Faſtidium*] Ed. Aug. MSS. Meus & Periz. *faſtigium*. Lugd. Batt. pr. & ſec. *flagitium*.
27 *Occidit*] Lugd. Batt. tert. quart. Meus & Periz. *cecidit*. Tranſpoſuimus ſequentia ex pluribus & melioribus MSS. Vulgo *Orientis occidit imperium & ortum eſt Occidentis*.
28 *Verbis morer*] Ed. Aug. *verbis inmorer*, quod non diſplicet.

CAPUT III.

Simile pene initium, conditio & ſtatus regni Babylonii & Romani, ſed exitus diverſus.

Regnavit [1] Ninus annis quinquaginta duobus. Cui ſucceſſit (ut dixi) [2] uxor ſua Semiramis: quae cum & ipſa [3] quadraginta & duobus annis regnaret, medio imperii ſui tempore [4] Babylonem, [5] caput regni, condidit. [6] Ita Babylon poſt annos mille centum ſexaginta & propemodum quatuor, [7] quam condita erat, à Medis, [8] & ab Arbato, [9] rege eorum,

1 *Ninus*] Tres ex MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *Ninus Rex*. Quae ſequuntur *cui ſucceſſit--regnaverit*. exciderunt in Edd. pr. Venetis & Pariſ.
2 *Uxor ſua*] delet *ſua* Periz.
3 *Quadraginta & duobus annis*] Augent Ed. Aug. *L. duobus*. MSS. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. LXII. *annis*. Perizon. mox delet *imperii*.
4 *Babylonem*] Sic tres MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gron. quod eligo, quia ſequitur *Babylon*. Florentini tres *Babylonam*, vulgati *Babyloniam*.
5 *Caput regni*] Periz. *caput regni ſui*. Ed. Aug. *regni caput*. At Coll. Gronov. *caput regni erexit*. pro *condidit*. quaſi vellet *in caput* &c. Non muto, quia vulgatam defendunt ea quae ſequentur.
6 *Ita Babylon*] Quomodo ceciderit Babylonis imperium, capite, quod praeceſſit, enarravit. Fruſtra igitur Florent. ſec. & tert. *item*, cum primis ſex vel ſeptem Editionibus praeferunt, quia ſcilicet ſequitur, *Similiter & Roma*. Numerum annorum male computat Ed. Aug. III. *millia* CLX. Pro *& propemodum quatuor* Florent. tert. *& fere quatuor*. Venetae & pr. *& quatuor*.
7 *Quam condita erat*] Delent MSS. Flor. tert. *poſtquam* &c. Lugd. Batt. pr. tert.
8 *Et ab Arbato*] Sic Flor. optimus & Lugd. Batt. pr. quart. *& Arbato*, reliqui.
9 *Rege eorum*] Meus *rege ſuo*, ſed *ſuo* ultimum mox delet. *Praefecto ſuo* uſque *comite*. in Flor. tert. deſunt.

eorum, praefecto autem suo, spoliata opibus & regno, atque ipso rege privata est: [10] ipsa tamen postea aliquamdiu mansit incolumis. Similiter & Roma post annos totidem, hoc est, mille centum sexaginta [11] & fere quatuor, à Gothis & Alarico rege eorum, comite autem suo, irrupta & opibus spoliata, non regno, manet adhuc, & regnat incolumis: quamvis in tantum arcanis statutis inter utramque urbem convenientiae totius ordo servatus sit, ut & ibi praefectus ejus Arbatus regnum invaserit, & hic [12] praefectus hujus [13] Attalus regnare tentaverit: tametsi apud hanc solam merito [14] Christiani imperatoris [15] attentatio profana vacuata sit: Itaque haec ob hoc praecipue commemoranda credidi, ut tanto arcano [16] ineffabilium judiciorum Dei ex parte patefacto, intelligant hi, qui insipienter utique de temporibus Christianis murmurant, unum Deum dispositisse tempora, & in principio Babyloniis, & in fine Romanis; illius clementiae esse, quod vivimus: quod autem misere vivimus, intemperantiae nostrae. Ecce similis [17] Babylonis ortus & Romae, similis potentia, similis magnitudo, similia tempora, similia bona, similia mala; [18] tamen non similis exitus, similisve defectus. Illa enim regnum amisit, haec retinet; illa interfectione regis orbata, haec incolumi imperatore secura est. Et hoc quare? Quoniam ibi in rege libidinum turpitudo punita, hic Christianae religionis [19] continentissima aequitas in rege servata est: ibi, absque religionis reverentia, [20] aviditatem voluptatis

10 *Ipsa tamen*] Flor. sec. *Ita tamen*. sed pr. *ipsa autem* & in Marg. *tamen*.

11 *Et fere*] Abest à Flor. sec. & Venetis.

12 *Praefectus hujus*] Sic omnes transponunt MSS. vulgati *hujus praefectus*.

13 *Attalus*] Coll. Gronov. *Athalus*.

14 *Christiani imperatoris*.] Nomen, *Honorii*, vulgo additur, ex glossemate, ut puto, illius qui exprimere voluit, quis hic Imperator esset, de quo libro VII. cap. 40. FABR. Honorii nomen merito delevit Fabricius, quamvis ex MSS. agnoscant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. Delet autem Longobardicus Florent. cum duobus aliis, Meo, Perizon. Ultr. & Lugd. Bat. sec. cum Edit. Aug.

15 *Attentatio*] Coll. Gronov. cum Lugd. Bat. tert. *tentatio*.

16 *Ineffabilium*] Abest a Perizon.

17 *Babylonis*] Sic MSS. meliores, alii *Babyloniae*. Pro *similis* Coll. Gronov. *simul*.

18 *Tamen*] Ita miro consensu Florentini tres, Lugd. Batt. quatuor, Perizon. Meus, & denique Ultr. cum Collatione Gronoviana exhibent. Ex editis sola Augustana. Reliquae omnes *tametsi*, illepide sane, scribunt.

19 *Continentissima*] Delet Perizon. *in rege continentia*, *aequitas* legit Ultr.

20 *Aviditatem voluptatis*] Praeter Editionem Augustanam Codd. Florentini tres exhibent *voluntatis*. Malo tamen vulgatam, quia respicit libidinum turpitudinem.

21 *Pa-*

luptatis licentia furoris inplevit: hic & Chriſtiani fuêre qui parcerent, & Chriſtiani quibus parcerent, & Chriſtiani, propter quorum memoriam, & in quorum memoria parceretur. Quapropter deſinant religionem lacerare, & laceſſere [21] patientiam Dei: propter quam habent, [22] uti & hoc quoque inpunitum habeant, ſi aliquando deſiſtant. Recolant ſane mecum majorum ſuorum tempora, bellis inquietiſſima, ſceleribus exſecrabilia, diſſenſionibus foeda, miſeriis continuatiſſima, quae & merito poſſunt horrere, quia [23] fuerunt, & neceſſario debent rogare ne ſint: eum ſane rogare ſolum Deum, qui & tunc occulta juſtitia miſericordia praeſtat, ut non ſint: quae modo à me plenius, ab ipſo Urbis exordio, [24] revolutis per ordinem hiſtoriis, proferentur.

21 *Patientiam*] Videtur haec vox magis convenire, quam *potentiam*, ut exhibent Col. Gronov. & Lugd. Bat. pr.

22 *Uti & hoc quoque* &c.] Quamvis ſic in omnibus, quos conſului, MSS. hic locus conſtituatur, neque incommodus ejus ſit ſenſus, arridet tamen mire, quod Editio omnium prima, & Pariſ. & Venetae, ut & inſignis atque Vetus, quae Auguſtae Vindelicorum ex MSS. prodiit, exhibet. In ea ſola ſic legitur, *Propter quam habent quod habent, & utinam hoc quoque inpunitum habeant, ſi aliquando deſiſtant.* Ultima in MS. Ultr. qui in prioribus, cum reliquis omnibus conſentit, ita ſcribuntur, *ſed aliquando deſiſtant.* Deſinant, inquit, Romani gentiles lacerare religionem Chriſtianam, & Dei patientiam laceſſere, propter quam patientiam Dei habent quod habent; videlicet, exitum & defectum haud ſimilem Imperio Babylonico, prout mala utriuſque ſupra contulit. Imo, addit, utinam, ne quidem propter laceratam religionem Chriſtianam, & blaſphemias ſuas, puniantur, quod conſequentur, ſi ad meliorem redierint mentem, & ab inſcitia ſua ſuoque furore deſiſtant. Idem ſenſus eſt, ſi admittamus in poſtremis lectionem Cod. Ultr. & aliquanto majore cum emphaſi, *& utinam*, inquit, *hoc quoque inpunitum habeant! ſed aliquando deſiſtant.* Imo, dicit, habituri ſunt, per miſericordiam Dei, ſed tamen, tempus eſt, deſiſtere a priſtina malevolentia, ne, nimis irritando Numen, Deum reddant inplacabilem.

23 *Fuerunt*] Sic fere omnes MSS. & meliores. Vulgatum *fuêre* quod alii praeferunt, radit aures propter *horrere* quod praeceſſit. Flor. tert. *qua fuerunt.* Pro *horrere* Coll. Gronov. *horreri* (quod & in ſecundo Florentino ſuperſcribitur) & aliquanto poſt *praeſtet* pro *praeſtat.*

24 *Revolutis per ordinem*] Edd. Venetae *pervolutis.* Ed. Aug. *revolutis ex ordine.*

CAPUT IV.

De Roma condita, & tempore quo Regum imperio paruit.

[1] Anno post eversionem Trojae CCCCXIV. Olympiade autem VI. quae [2] quinto demum anno, quatuor in medio expletis, apud Elidem, Graeciae civitatem, agone & ludis exerceri solet, urbs Roma in Italia [3] à Romulo & Remo, geminis auctoribus, condita est. Cujus regnum continuo Romulus parricidio [4] inbuit: parique successu crudelitatis [5] sine more raptas Sabinas, inprobis nuptiis confoederatas, maritorum & parentum [6] cruore dotavit. Itaque Romulus, [7] interfecto primum avo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, Urbemque constituit: regnum avi, muros fratris, templum soceri sanguine dedi-

1 *Anno post eversionem Trojae CCCCXIV.*] Hunc numerum restituimus, non quod eum omnino verum judicemus, sed quia illum in omnibus libris veteribus invenimus, atque ab Orosio scriptum non dubitamus. Nam cum Eutropius scripsisset, Romam conditam XL. Kal. Majas, Olympiadis sextae anno tertio, CCCCXIX. post Trojae excidium: deinde Paulus Diaconus subjecit, *Sive, ut placet Orosio*, CCCCXIV. Scio haec aliter & vulgo legi, & à Schonhovio edita: sed sequor fidem mei libri antiqui, in quo Eutropii historia ita descripta est, ut quae Paulus adjecit, illius nominis adpositione sint separata, Orosio igitur sua restituimus: quamquam non sine causa certiora judicamus, quae sunt apud Dionys. Halicarnassenm, & Solinum capit. 2. FABR. In Ed. Aug. annus definitur *CCCCXIIII.* in reliquis *CCCXXXV.* in MSS. Lugd. Batt. pr. quarto, atque Coll. Gronov. *CCCCLIIII.* quibuscum consentiunt Florentini, ex quibus pr. ita exhibet numeros, *CCCC.* (superscripto *mo*) *quartodecimo.* sec. *quadringentesimo XIIII.* tert. *quadringentesimo quartodecimo.* Post *anno* quaedam Editiones inferciunt *igitur*, sed invitis MSS.

2 *Quinto demum anno*] Ridicule Ed. Aug. *quintodecimo anno.*

3 *A Romulo & Remo*] Tres ex Lugd. Batt. praepositionem tollunt, ut & Flor. pr. in quo legitur, *Romulo & Remulo.*

4 *Imbuit*] Meus *invadit.*

5 *Sine more raptas*] Probat hanc lectionem Virgilius: etiamsi hic scripti libri *sine mora* habeant. LAUT. At Cod. Longob. sive Florent. & Lugd. Bat. pr. cum Perizon. & Collat. Gronov. & Edd. Venetis veram servarunt lectionem. Transponit quoque Perizon. *raptas sine more Sabinas.*

6 *Cruore dotavit.*] Et hoc ex Virgiliana imitatione, Aeneid. Lib. VII. vs. 318.

Sanguine Trojano & Rutulo, dotabere, virgo.

ut est apud Poëtam. *mulieres* cum Ed. Aug. inferciunt Lugd. Batt. pr. & tert. & Coll. Gronov. Praeter Orosium Justinus quoque illa adumbravit lib. 1. cap. 7. *Et uxor, mariti sanguine dotata, regnum viri & se pariter adultero tradidit.* de uxore Candaulis Lydorum regis.

7 *Interfecto primum avo Numitore*] Hoc me alibi legere non memini. FABR.

8 *Scele-*

dedicavit: [8] ſceleratorum manum, [9] promiſſa inpunitate, collegit. Primus illi campus ad bellum, forum Urbis fuit, mixta ſimul externa civiliaque bella nunquam defutura ſignificans. [10] Sabinorum, quos foedere ludiſque pellexerat, feminas tam inhoneſte praeſumpſit, quam nefarie defendit. [11] Ducem eorum Titum Tatium, ſenem, honeſtis pietatis cauſis inſiſtentem, diu armis propulſatum, mox ut in ſocietatem regni adſumpſit, occidit. [12] Cum Vejentibus praelium, adhuc parvo nomine, [13] jam magnis viribus, agitatum. Caeninenſium [14] captum ac dirutum oppidum. Adſumptis ſemel armis, [15] nunquam quies: quippe quibus aegeſtas turpis, atque obſcoena fames [16] domi timerentur, ſi unquam paci adquieviſſent. Jam hinc inceſſabilia certamina, & juxta quantitatem

8 *Sceleratorum manum.*] Nota res eſt de Aſylo à Romulo patefacto. Fabr.

9 *Promiſſa inpunitate*] Ed. prima *promiſcua inpunitate*, quod ſequitur Ed. Pariſienſis.

10 *Sabinorum, quos* &c.] Codex Perizon. exhibet *Sabinorum imperium, quos* &c. Pro *quos* Lugd. Bat. quart. cum Ed. Aug. praefert *quas*. utrumque defendi poteſt.

11 *Ducem eorum Titum Tatium.*] Non commemorabo ea quae vel pueris nota ſunt, hoc tantum monebo, Tatium Lavinii interfectum fuiſſe, non à Romulo, ſed ab iis, qui per illius propinquos rixati erant, Dionyſius, Livius & Plutarchus. Fabr.

12 *Cum Vejentibus praelium adhuc parvo nomine, ſed jam magnis viribus agitatum eſt.*] Quia omnes libri hic, *parvo nomine* legunt, nihil mutavi, tamen facile adducar, ut credam Jo. Guilielmo Suntzio legendum eſſe, *momine*, pro momento: vel *molimine*. Is enim ingenioſiſſimus, & noſtri litterarumque ſtudioſiſſimus adoleſcens, dum fortè mecum haec legit, offenſus antitheſi hac; *parvo nomine, ſed jam magnis viribus*, conjecit, in Oroſio reponendum eſſe *momine*. Et certe quod poſtea Romani cum Vejentibus geſſerunt, mominis majoris fuit, anno ſcilicet, CCCLXVI. Laut. Ineptam hanc judico emendationem, ſi vel uſitata Oroſio vox eſſet *momen*, quae momentum & inpulſum ſignificat. Lucret. Lib. III. vſ. 189. & 190.

Momine uti parvo poſſint inpulſa moveri.
Namque movetur aqua, & tantillo momine flutat.

13 *Jam magnis viribus,*] Quum ſic conſtanter, praeeunte Codice Longobardico, ſcribant omnes Membranae, Florentinae, Lugdun. Batavae, Ultr. Perizon. & Meae, & accedat inſuper Collat. Gronov. ab Oroſii manu profectam illam lectionem fuiſſe arbitror, neque immutari debuiſſe ab Editoribus. Nomen enim Romanorum tum quidem haud inclytum, ſed vires ſatis magnas fuiſſe indicat. Addiderant Edd. *eſt* poſt *agitatum*. invitis iiſdem MSS. omnibus.

14 *Captum ac dirutum*] Interſerunt *eſt* cum Coll. Gronov. tres Codd. Lugd. Batt.

15 *Nunquam quies.*] Brevitatem orationis hic adfectavit Oroſius. Expunxi igitur *fuit*, quod Editiones omnes illi largiebantur, feci autem, quum auctoritate Codicis Longob. qui primus inter Florentinos eſt, tum duobus reliquis, Meo atque Perizoniano.

16 *Domi timerentur*,] Hoc iterum ex MSS. Flor. pr. & ſec. duobus Lugd. Batt. Ultr. Perizon. Meoque, adprobante Ed. Aug. Vulgo *domi timeretur*. Pro *fames* Flor. pr. ſcribit *famis*, quod & in ſec. fuit, ſed correctum ibi in *fames*.

tem virium ſemper gravia, quam breviſſime [17] ſtrinxerim. Tullum Hoſtilium, militaris rei inſtitutorem, fiducia bene [18] exercitae juventutis, Albanis intuliſſe bellum; & diu altrinſecus, ſpe incerta, [19] certa clade, tandem peſſimos exitus & dubios eventus compendioſa [20] Tergeminorum congreſſione [21] finiſſe. Rurſus pace [22] dirupta, [23] Mettum Fufetium, Fidenate bello, [24] meditata etiam proditione ſuſpenſum, curribus in diverſa raptantibus, duplicis animi noxam poena diviſi corporis expendiſſe. Latinos, Anco Martio duce, ſaepe congreſſos, aliquando ſuperatos. Tarquinium Priſcum omnes finitimos & [25] potentes tunc Tuſciae duodecim populos innumeris concidiſſe conflictibus. Vejentes Ser. Tullio inſiſtente, victos [26] fuiſſe, nec domitos. Tarquinii Superbi regnum, [27] occiſi ſoceri ſcelere adſumtum, habita in cives crudelitate detentum, flagitio adulteratae Lucretiae amiſſum, [28] inter domeſtica vitia, virtuteſque

17 *Strinxerim.*] Ed. Aug. *perſtrinxerim.* Prima vero cum Pariſ. Venetis & Hittorp. atque Bolſuing. *ſtrinxero.* Vulgatam confirmant MSS. omnes.

18 *Exercitae*] Tres ex MSS. Lugd. Batt. cum Meo & Edit. quibuſdam legunt *exercitatae.* In Flor. ſec. & *exercitae.* in Ed. Aug. *exercitatae Al. exercitae.*

19 *Certa clade*] Confirmat hoc Flor. optimus cum aliis melioribus & Ed. Aug. neque audiendi ſunt quidam ex Editis & MSS. qui praeferunt *certaque clade*, ex quibus Lugd. Bat. quart. *incertaque clade.* Male vulgo interpungunt, *& diu , altrinſecus ſpe incerta*, &c.

20 *Tergeminorum*] Addunt ex Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Coll. Gron. *populorum.*

21 *Finiſſe.*] Sic conſtanter in MSS. omnibus pro *finiiſſe.*

22 *Dirupta*] Flor. pr. *diſrupta.*

23 *Mettum Fufetium.*] Haec nomina ita ſcripſimus, ſicut ea in libris antiquis ſcripta invenimus. Tu lege, quae de his Jo. Pierius in libr. VIII. Aeneid. & Sigonius libr. I. Emendat. cap. 52. doctiſſime ſcripſerunt. FABR. *Metium* pro *Mettum*, ſcribunt Lugd. Bat. ſec. Perizon. Meus & duo Florentini, ſed Longobardicus Codex *Mettum* ſervat.

24 *Meditata proditione ſuſpectum.*] *Suſpectum*, quod in libro veteri legitur, aptius viſum eſt ſententiae illius, qui Regum ſcelera auget, quam *ſuſpenſum*, quod in aliis libris legitur. De hoc ſupplicio Livius & Dionyſius lib. III. FABR. Non regum ſcelera auget, ſed miſerias temporum perſequitur Oroſius. Nolim igitur meliorem lectionem, quae cunctis melioribus probatur MSS. unius aut alterius Codicis pejore permutare. *Suſpenſum* praeferunt Codices Florentini & Lugd. Batt. omnes, Meus quoque & Coll. Gronov. quibus Vett. Editionum accedit auctoritas. Significat dubium animi, qualem diſcribit Fufetium Livius. Virgil. Aeneid. Lib. VI. vſ. 145.

Dicam equidem, nec te ſuſpenſum, nate, tenebo.

25 *Potentes tunc duodecim Tuſciae populos.*] Florus lib. I. capit. 1. de Tarquinio. *duodecim* inquit, *Tuſciae populos frequentibus armis ſubegit.* FABR. Tranſponunt MSS. meliores, *Tuſciae duodecim populos.* Pro *concidiſſe* Perizon. *cecidiſſe.*

26 *Fuiſſe, nec domitos.*] Haec in tribus MSS. Lugd. Batt. non adparent, ut nec in Coll. Gronov.

27 *Occiſi ſoceri*] Edd. prima & Venetae cum Pariſ. *occiſo ſocero.*

28 *Inter*] Magno conſenſu pro *& intus* Florentini tres, totidem Lugd. Batt. Periz. Meus, accedente Ed. Aug. ſcribunt *& inter.*

teſque forinſecus emicantes, id eſt, oppida valida in Latio per eum capta, Ardeam, [29] Ocricolum, [30] Sueſſam Pometiam, & quidquid in Gabios vel fraude propria, vel poena filii, vel Romanis viribus, perpetravit. Sed Romani quanta mala [31] per ducentos quadraginta & tres annos continua illa regum dominatione pertulerint, non ſolum unius regis expulſio, verum etiam [32] ejuratio regii nominis & poteſtatis, oſtendit. Nam ſi unius tantum ſuperbia fuiſſet in culpa, ipſum ſolum oportuiſſet expelli, ſervata regia dignitate melioribus. Igitur regibus Urbe [33] propulſis, Romani conſulendum ſibi [34] quam cuiquam ſuae libertati dominandum rati, conſules creaverunt: quibus, veluti [35] adulta reipublicae creſcentis aetas, robuſtioribus auſis exercebatur.

inter. Collatio Gronov. inſuper delet *&*, quod abeſſe debet, neque in Lugd. Bat. quarto invenitur. Poteſt tolerari vulgata lectio *& intus domeſtica vitia* &c. Sed non praetulerim; nam non in genere de regibus, ſed in ſpecie de Tarquinii Superbi regno agitur, quod ait fuiſſe ſcelere adquiſitum, crudelitate retentum, libidine amiſſum, idque inter vitia domeſtica & virtutes forinſecus emicantes, id eſt, bella egregie geſta &c.

29 *Ocricolum.*] Stephanus, Ὀκρίκλαι, πόλις Τυῤῥηνίας, Διονύσιος ὀκτωκαιδεκάτῳ Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας, τὸ ἐθνικὸν Ὀκριγλαιεύς, ὡς αὐτὸς φήσιν. FABR.

30. *Sueſſam Pometiam.*] Ita ſcripſimus ex auctoritate librorum antiquorum. Vulgo legitur *Sinueſſam Pometiamque*. Eutropius, *Gabios civitatem*, & *Sueſſam Pometiam ſubegit*. Florus lib. 1. cap. 7. *Sic valida oppida in Latio capta ſunt, Ardea, Ocricolum, Gabii, Sueſſa Pometia*. Dionyſius libro quarto, ἐπὶ τὰς καλουμένας Πωμεντίνας ἦγε τὴν δύναμιν, αἳ πόλιν Σύεσσαν ᾤκουν. Strabo libro quinto Σύιστραν τὴν ποντίαν vocat: quanquam locus ille vulgo admodum corruptus eſt. Haec autem *Sueſſa Pometia* dicta eſt, ad differentiam illius, quae in Campania *Sueſſa Aurunca* dicebatur. Mendoſe igitur apud Meſſallam legitur, *Oppida Sueſſam & Pometiam expugnavit*. FABR. Antiquitus *Pomeſia* dicebatur, prout docet inſignis nummus argenteus in Muſeo noſtro, qui vetuſtiſſimis literis, retrogrado ordine exaratis, ab utraque parte illam inſcriptionem exhibet, quem vulgavimus in Diſſertatiuncula noſtra de Literarum Graecarum Varia Scriptura, quae reperitur in Sylloge Script. de Linguae Graecae Pronuntiatione p. 211. & 212.

31 *Per CCCXL. & III. annos*] Lugd. Batt. pr. & tert. legunt *per* CCCXL. & II. vel *duos annos* quart. cum Ed. pr. Pariſ. & Aug. quatuor pro tribus largiuntur annis, Coll. Gronov. denique exhibet CCLX. & II. annos.

32. *Ejuratio regii nominis*] Quidam legunt *abjuratio*. ſed Codex Perizon cum Flor. ſecund. *ejuratio* praefert. Reliqui paſſim, praeeunte Flor. primo, quum ſcribant *& juratio*, ad illam lectionem inclinare videntur.

33 *Propulſis*] Meus *pulſis*, quod Latinius dictum eſt.

34 *Quam cuiquam*] Editiones Venetae hiſce praeponunt *potius*, non intellecta iſta ratione loquendi, de qua conſule Barn. Briſſonium in lib. De Verb. Signific. in voce QUAM. & contra omnes MSS.

35 *Adulta*] MSS. tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. ſcribunt *adulte*, id eſt *adultae*, prout exhibet Ed. Aug. in qua pro *creſcentis* & *auſis*, legitur *creſcens* & *cauſis*, & in Flor. ſec. *auſibus*.

CA-

CAPUT V.

Bruti primi COS. facinora. Tarquinienſium & Sabinorum bellum. Diſceſſio plebis. Fames & peſtilentia ingens Romae. Vejentum & Etruſcorum bellum, quo familia illa Fabiorum interiit.

Anno poſt Urbem conditam CCXLIV. Brutus, primus apud Romanos conſul, primum conditorem regemque Romae, non ſolum exacquare parricidio, [2] ſed & vincere ſtuduit, quippe duos filios [3] ſuos adoleſcentes, totidemque uxoris ſuae fratres, Vitellios juvenes, revocandorum [4] in Urbem regum placito [5] inſimulatos, in concionem [6] protraxit, [7] virgis cecidit, ſecurique percuſſit. Ipſe deinde [8] Vejentum Tarquinienſiumque bello, cum [9] Arunte, Superbi filio, congreſſo ſibi commortuoque, procubuit. [10] Porſena Rex Etruſcorum, graviſſimus regii nominis ſuffragator, [11] Tarquinium manu ingerens, tribus continuis annis

1 *Anno poſt Urbem conditam CCXLIV.*] Idem numerus eſt apud Eutropium, Meſſallam, & Sex. Rufum. Sed Dionyſius lib. V. ſcribit, Romanos regio imperio paruiſſe annos CCXLIV. Livius item lib. I. extremo ait, *Regnatum Romae ab Urbe condita ad liberatam annos CCXLIII.* Diverſitatis cauſam Sigonius indicavit. FABR. In Lugd. Bat. tert. eſt numerus CCXLIII. Typorum vero errore in poſtremam ex Fabricianis influxit CCLXIIII. in reliquis enim & Moguntiaca, ipſiuſque adeo illius Editionis Notis, ſervatur verus numerus, qui in Codice Longobardico & duobus reliquis Florentinis ita concipitur, *CCmo XLIIII.*

2 *Sed & vincere*] Ed. Aug. & Coll. Gronov. *ſed etiam vincere*, prout & in Flor. pr. ſed ibi altera lectio in margine adſcribitur.

3 *Suos*] Abeſt ab Edd. pr. Pariſ. & Venetis, ut & Lugd. Bat. ſec. & quarto.

4 *In Urbem*] Tres ex Lugd. Bat. *in Urbe*, accedunt Edd. pr. & Pariſ.

5 *Inſimulatos*] Iidem tres Lugd. Bat. *inſimulato*, quod mendum in Codice illo quoque exſtitit, quem contulit Gronovius.

6 *Protraxit*] Coll. Gronov. *pertraxit*. Non muto. Virgil. Aeneid. lib. II. vſ. 122.

Tunc Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medium.

7 *Virgis*] Lugd. Bat. quatuor cum Coll. Gronov. *virgiſque*. Longius abit Ed. Aug. *virgiſque caeſos ſecuri percuſſit.*

8 *Vejentum*] Coll. Gronov. *Vejentium.*

9 *Arunte*] Cod. Longobard. *Arrunte.*

10 *Porſena, rex Etruſcorum.*] Porſenae nominis mediam ſyllabam Latini poetae modo produxerunt, modo corripuerunt. Unde & varie ſcriptum invenitur. Apud Graecos Πορσίνας & Πορσήνα legitur. FABR.

11 *Tarquinium manu ingerens.*] Sic habent libri veteres, non, *Tarquinienſium manum*, ut eſt in vulgatis. FABR. Ex MSS.

annis trepidam urbem terruit, concluſit, [12] obſedit: & niſi hoſtem vel [13] Mucius conſtanti [14] urendae manus patientia, vel virgo Cloelia [15] admirabili tranſmeati fluminis audacia permoviſſent; profecto Romani [16] compulſi fuiſſent perpeti, aut captivitatem, hoſte inſiſtente ſuperati: aut ſervitutem recepto rege ſubjecti. Poſt haec Sabini [17] corraſis undique copiis, magno adparatu belli, Romam contendunt: quo metu conſternati Romani [18] dictatorem creant, cujus auctoritas & potentia [19] conſulem praeiret: quae res, [20] in illo tunc bello plurimum [21] emolumenti tulit. Sequitur diſceſſio plebis à patribus. Cum [22] M. Valerio dictatore delectum militum agente, variis populus ſtimulatus injuriis, Sacrum montem inſedit armatus. Qua [23] pernicie quid atrocius, cum corpus

MSS. quos conſului, veram lectionem, quam repoſuit Fabricius, & quam ex Editis ſolus ſervat Auguſtae Vindelicorum inpreſſus, defendunt Cod. Longobard. & duo reliqui MSS. Florentini, unus ex Lugd. Bat. Perizon. & Meus. *Tarquinienſium manum* legunt Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Coll. Gron. nam Ultr. praeter *Tarquinium* nihil habet, ibique *manu ingerens* excidiſſe videtur. Porſena vero dicitur *Tarquinium manu*, id eſt, vi maxima, *ingerens*. Alia lectio multitudinem Tarquinienſium ſignificat.

12 *Obſedit:*] Poſt haec Gloſſa mirabilis haec ſequitur in Lugd. Bat. primo, *Hic portabat candens ferrum in manu ſua ad hoſtem, & jactabat illis de muro.*

13 *Mucius conſtanti urendae manus*] Hic eſt C. *Mucius*, cui poſtea *Scaevolae* à clade dextrae manus cognomen inditum, Livius & alii. FABR.

14 *Urendae*] Lugd. Batt. pr. & tert. *horrendae. Conſtanti* in Ultr. deëſt.

15 *Admirabili*] Flor. ſec. *admirabilis*, quaſi ad Cloeliam referri debeat. dein *permoviſſet*, pro *permoviſſent*. Edd. pr. Pariſ. & Venetae. vocem *profecto* delet Perizon.

16 *Compulſi fuiſſent.*] Ex decem, qui uſibus meis inſervierunt, MSS. octo habent *forent*, quod ſermo Latius non patitur, licet in Longobardico & reliquis Florentinis exſtet. *Forent* quoque ſcribit Ed. Aug. ſed prima & reliquae *fuiſſent*.

17 *Corraſis*] Meus *contractis*, quod in ſcribendo praetulerim, ſed alterum ab Oroſii manu eſſe videtur. Pro *undique* Lugd. Batt. pr. quart. *ubique*, ut & Coll. Gron. quae & habet, *in ſervitutem recepto rege ſubjecti.*

18 *Dictatorem creant.*] Eutropius, *Nono anno poſt Reges exactos* &c. Livius & Caſſiodorus ſcribunt, primum Dictatorem creatum Poſtumo Cominio & T. Lartio Coſſ. Tu lege Sigonii Commentarium doctiſſimum in Faſtos. FABR.

19 *Conſulem praeiret:*] Id eſt poteſtatem conſularem, ſed quod non attenderunt, qui in Lugd. Batt. pr. & quarto *conſules* ſcripſerunt.

20 *In illo tunc bello*] In Edd. Fabricianis & Moguntina fruſtra quaeras illud *in*, quod omnes ante editi cum MSS. cunctis exhibent.

21 *Emolumenti tulit*] In Perizon. *emolumenti contulit.* in Lugd. Batt. pr. quarto & Coll. Gronov. *emolumenti tulit eis.*

22 *Cum M. Valerio Dictatore.*] Hujus *Valerii* praenomen eſt, non *Marcus*, ſed *Manius*, ut ex fragmentis Triumphorum cognoſcitur. Dionyſius etiam libro ſexto illum adpellat Μάνιον Οὐαλέριον ἀδελφὸν Ποπλίου Βαλέτου ὑπατεύσαντος. Tu lege Ciceronem in Bruto. FABR.

23 *Pernicie*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *pernicitate.*

corpus à capite defectum [24] perditionem ejus, [25] per quod [26] spirabat, [27] minitaretur? actumque de Romano nomine intestina pernicie foret, nisi maturata reconciliatio [28] subrepsisset prius, quam se discessio ipsa cognosceret. [29] Urget se atque inminet sibi extra illas apertas bellorum clades successu misero clandestina pernicies: [30] quippe T. Geganio, & P. Minucio consulibus, duo vel maxima omnium malorum abominamenta, fames & pestilentia fessam Urbem corripuêre. Cessatum est paulisper à praeliis, cessatum tamen [31] à mortibus non est. [32] Vejentes & Etrusci, graves hostes, adjunctis sibi finitimorum copiis, in bella surgentes, obviis M. Fabio, & Gn. [33] Manlio consulibus excipiuntur: ubi post sacramentum jurationis, quo se Romani devoverant, non nisi post victoriam ad castra redituros, adeo atrox certamen fuit, [34] & victis victoribusque par forma, ut amisso plurimo exercitu, occisisque in pugna Manlio consule & Fabio [35] consulari, M. Fabius consul oblatum

24 *Perditionem*] Lugd. Bat. quart. *per proditionem* quasi vellet, *proditionem ejus* &c.

25 *Spirabat.*] Cod. Longob. cum Ultr. *inspirabat.*

26 *Minitaretur*] Sic restitui: hoc ex *meditaretur* & *imitaretur:* & imitatio est Sallustiana. LAUT. Ex MSS. solus hanc, comprobat Ultr. Verissima tamen emendatio est, & vel uno suffragante Codice recipienda, *Meditari* enim de capite, in quo prudentia est, *minitari* de corpore, quod vi manuum valet, congrue & recte dicitur.

27 *Actumque*] Lugd. Bat. pr. *Actum*, & mox *ni* pro *nisi.*

28 *Subrepsisset*] Vulgata haec & vera lectio est. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *subripuisset.* Meus *furrexisset.*

29 *Urget se*] Vetustae quaedam Editiones *enim* interserunt, at Aug. non agnoscit, & recte fecit Fabricius, quod exsulare jusserit. *Urguet* &c. scribit Col. Longobard. & sic semper.

30 *T. Geganio & P. Minucio.*] Prioris Consulis nomen mendose erat in libris Orosii. Fuerunt hi Coss. an. ab v. c. CCLXI. Lege Dionysium initio lib. VII. & Livium in 11. FABR. Nomen prioris Consulis in tribus Florentt. scribitur *Gesonio*, sed in sec. superscribitur *Gessonio*, quae lectio est in vetustis Edd. & MSS. tribus Lugd. Batt. & Meo. Perizon. dein. *P. Mucio* pro *P. Minucio* profert. *Munisio* Ed. Aug. *Numisio* prima, *Numitio* Paris.

31 *A mortibus*] Meus *motibus.* Sed Vulgata mutari non debet, *à mortibus* videlicet *cessatum* non est, propter famem & pestilentiam, quae multas & inbelles & fortes etiam animas ad inferos miserunt.

32 *Vejentes & Etrusci*] Copulam & delent Florentt. pr. & sec. cum Coll. Gronov. ut & quatuor Lugd. Batt. cum Periz.

33 *Manlio*] Lugd. Bat. tres *Mallio*, quae corruptio huic nomini apud Suetonium & alios scriptores in MSS. passim accidere solet.

34 *Et victis*] Edd. Vett. *Ut victis victoribusque par forma esset.* Sed *esset* ab Ed. Aug. abest.

35 *Consulari*] Ed. Aug. *proconsulari.*

36 *Su-*

oblatum sibi à senatu triumphum [36] suscipere recusaret, quia tantis Reipublicae detrimentis luctus potius debebatur. Glorioſiſſima [37] illa numero & viribus Fabiorum familia, [38] Vejentanum sortita certamen, quantam reipublicae orbitatem occasu suo intulerit, infamibus [39] usque ad nunc vocabulis, testes sunt [40] fluvius qui perdidit, & porta [41] quae misit. Nam cum [42] sex & trecenti Fabii, vere clariſſima Romani status lumina, speciale sibi adversus [43] Vejentes decerni bellum expetiviſſent, spem temere sumptae expeditionis primis successibus firmaverunt: dehinc inducti in insidias, circumventique [44] ab hostibus, omnes ibidem trucidati sunt: uno tantum [45] ad enunciandam cladem [46] reservato, ut miserius audiret patria perditos, quam perdidisset. Ad haec non Romae tantum talia gerebantur, sed quaeque provincia suis ignibus aestuabat: &, quod poëta praecipuus in una Urbe descripsit, ego de toto Orbe [47] dixerim:

Crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.

36 *Suscipere recusarit.*] Reposui ex tribus Florentinis & Ultr. Meoque pro *recusaret.* Perizon. delet *suscipere*, pro quo *recipere* habet Coll. Gronov.

37 *Illa numero & viribus*] Meus mavult *& numero & viribus.* at Codd. Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. sic locum constituunt; *Glorioſiſſima illa cohors numero & viribus Fabiorum, Vejentanum.*

38 *Vejentanum*] Ed. Aug. *Vejentium.*

39 *Usque ad nunc*] Ita MSS. Florentt. omnes cum reliquis, at Edd. Veteres *usque nunc.*

39 *Fluvius qui perdidit, & porta*] Fluvius *Cremera* fuit, porta *Carmentalis.* Livius, Dionysius, & Ovid. libr. II. Fast. Fabr. Fluvii nomen in Meo, Perizon. & Lugd. Bat. quarto adscribitur *Chiemera* (pro *Cremera*) *fluvius* &c.

41 *Quae misit*] Sic amant Florentini tres & Lugd. Bat. pr. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. meoque Codice. Vulgati, *quae emisit.*

42 *Sex & trecenti Fabii*] Ridicule Ed. Ed. Aug. *sex millia & CCC. Fabii.*

43 *Vejentes*] Lugd. Batt. pr. tert. & Coll. Gronov. *Vejentanos.*

44 *Ab hostibus*] Lugd. Bat. sec. *ab hoste.*

45 *Ad enunciandam cladem*] Coll. Gronov. & Cod. Ultr. ut & Lugd. Batt. pr. sec. & Perizon. *ad nunciandam.* Flor. sec. *ad denunciandam.* Ed. Aug. ad *enunciandum.*

46 *Reservato*] Lugd. Bat. quart. *servato.*

47 *Dixerim*] Ed. pr. & Venetae cum Paris. *descripserim.*

CAPUT VI.

Cyrus, Rex Perſarum, totum Orientem populatur, Babylonem urbem munitiſſimam capit, Croeſum vincit.

[1] Igitur eodem tempore Cyrus, Rex Perſarum, quem ſuperius explicandae hiſtoriae cauſa commemoraveram, qui tunc Aſiam, Scythiam, totumque Orientem armis pervagabatur, cum Tarquinius Superbus Urbem vel rex vel hoſtis aut ſervitio premebat aut bello, Cyrus (ut dixi) cunctis, adverſum quos ierat, perdomitis, Aſſyrios & [2] Babyloniam petit, gentem, urbemque tunc cunctis opulentiorem: ſed impetum ejus [3] Gyndes fluvius, ſecundae poſt Euphratem magnitudinis, intercepit. [4] Nam unum regiorum equorum, candore formaque [5] excel-

1 *Igitur eodem tempore*] Lugd. Bat. tres & Coll. Gronov. *Igitur eo tempore.*

2 *Babyloniam*] Florentini tres *Babylonam* & ſic fere ſemper.

3 *Gyndes fluvius*] Quod in hiſtoriis notior ſit Indiae fluvius Ganges, multi ex MSS. & Editis perperam nomen hoc, quod Florentini omnes Meusque intemeratum ſervant, ſcripſerunt. In Florentino primo in Marg. *Gynes* vocatur, *Gynes, fluvius Babylonis.* Sed vera ſcriptura *Gyndes* eſt. Tibullus lib. IV. Eleg. 1. vſ. 141.

— — *Rapidus, Cyri dementia, Gyndes.*

Herodotus, hiſtoriam hanc narrans lib. I. cap. 189. p. 76. Gynden amnem, ortum in Matienis montibus, per Dardaneos fluere, atque in Tigrim exire ſcribit.

4 *Nam cum unum regiorum equitum*] Hunc locum, ut in omnibus libris antiquis deſcriptum invenimus, ſic inprimendum curavimus. Oroſius rem ab Herodoto ſumſit, qui de Gynde & Cyro ita ſcribit, συμπάσῃ οἱ τῇ περὶ ἵππων τῶν λευκῶν ὑπὸ ὕβριος ἐσελάσας ἐς τὸν ποταμόν. Διφάσιον ἐπιχειρέοντα ὁ δὲ μιν συρφήσας ὑποβρύχιον οἰχόμενον φέρων. *Hic unus ſacrorum equorum, candore excellens prae, ferocia flumen ingreſſus, tranſire conabatur: quem flumen vorticibus contorquens abripuit & merſit.* FABR. Quamvis omnes libri Manuſcripti ſic exhiberent, nequaquam tamen ita ſcribere potuit, vel ſcripſit Oroſius, foret enim hoc Herodoto in os contradicere. Oroſium ſic non ſcripſiſſe MSS. duorum, Perizoniani Meique contextus confirmat, in quibus *equorum* clare exſtat; deinde non potuiſſe ita ſcribere, illa quae ſequuntur, docent, *candore formaque excellentem*, candoris enim laus omnino ad equum pertinet, quem à candore (ejus enim coloris ſacri illi equi eſſe debebant) itidem commendavit Herodotus. Integrum vero locum ex MSS. lectione reſtituimus, ubi enim vulgati exhibent, *Nam cum unum*, decem libri MSS. iique meliores, mediam vocem, cum Edit. Aug. & Vinc. Bellovacenſi, ejiciunt. *Meruerat* quidem inter omnes Meus unice Codex ſuppeditat, ſed tamen aliter legi non poſſe patet, ſi cum MSS. omnibus ſupra legas *nam unum*, ejecto, quod ſpurium eſt, *cum*. Ex reliquis MSS.

[5] excellentem, transmeandi fiducia [6] persuasum, qua per rapacem alveum [7] offensi vado vortices attollebantur, abreptum, praecipitatumque merserat. Rex iratus ulcisci in amnem statuit, [8] contestans eum, [9] qui nunc tam praeclarum equum voravisset, feminis vix genua tingentibus [10] permeabilem relinquendum. Nec [11] peragendo segnior, totis copiis [12] perpeti anno Gynden fluvium per magnas concisum deductumque fossas, [13] in quadringentos sexaginta alveos comminuit. Eo opere praedoctis fossoribus, etiam Euphratem longe validissimum, & mediam Babyloniam interfluentem, derivavit. [14] Ac sic meabilibus vadis siccum, etiam patentibus [15] alvei partibus, iter fecit: cepitque urbem,

MSS. & Inpressis alii *mersisset*, alii *merserunt* exhibent. At Editiones, excepta sola Augustana, vetustiores, prima, Venetae, Paris. praeter equi mentionem quoque equitis faciunt. In iis enim sic exstat: *Nam, cum unum regiorum equorum candore formaque praecipuum, cum equite, transmeandi fiducia persuasum* &c. & aliquanto post, *equum equitemque voravisset*. Verum hoc contra omnes, quos inspexi, largiuntur MStos.

5 *Excellentem*] Edd. pr. Paris. & Venetae *praecipuum*.

6 *Persuasum*] Ed. pr. *persuaso*, ut scilicet jungatur cum *equite*, quod in illa Edit. invenitur.

7 *Offensi vado vortices*] Edd. pr. Paris. & Venetae *offensi vada vorticis*. MSS. quidam familiari errore, *vertices*.

8 *Contestans eum qui nunc*, &c.] Herodotus, καὶ οἱ ἐπιπλήσσει, ὅστις δὴ μιν ἀδίνησι ποιήσειν, ὡς δὲ λοιπὸν καὶ γυναῖκάς μιν ὠδῖνος τὸ γόνυ μὴ βρέχεσθαι διαβήσεσθαι. *Minatus est, se illud adeo debilitaturum, ut in posterum feminae genua non tingentes facile sint transituras.* FABR.

9 *Qui nunc*] Ed. pr. Paris. & Venetae, *qui tam*. Hittorp. liberalior utrumque posuit, quam secuti Fabr. & Scott. ediderunt *qui nunc tam praeclarum*, refragantibus MSS. omnibus & Vinc. Bellovacensi.

10 *Permeabilem*] Edd. pr. Paris. Venetae, *à se permeabilem* &c. sequuntur Hitt. & Bolsuing. Sed ab Aug. & à MSS. abest.

11. *Peragendo*] Ed. Aug. *in peragendo*. ut & prima & Parisiensis, atque Moguntina Scotti, sed contra MSS. & Vinc. Bellov.

12 *Perpeti anno*] *Aestatem totum*, τὸ θερέος πᾶσαν, trivisse in illo opere universum Cyri exercitum scribit Herodotus. Meus, *perpeti animo*.

13 *In quadringentos sexaginta alveos*] Scribendum potius, in CCCLX. Nam apud Herod. est, ἐς τριηκοσίας καὶ ἑξήκοντα μιν διώρυχας διαλαβών. FABR. Vetus esse videtur error, ipsius forte Auctoris; vel in numero Orosii descriptores errarunt. Vincentius Bellov. qui hanc pericopem excerpsit lib. IV. cap. 11. eundem habet numerum.

14 *Ac sic meabilibus vadis siccum*] Haec scribit etiam Xenophon lib. VII. Κύρᾳ παραδείσῳ. FABR.

15 *Alvei partibus intersecit*] Sic unus Colon. quem propter phrasis elegantiam libenter sequor. *Interficere siccum amnem*, pro exsiccare dici, Plautus Latiniss. auctor est: *Ego si occepso, illi puteo animam omnem intertraxero*: non tamen sententiam amiseris, si *iter* retineas. LAUT. Imo, si Colonienses libri admiseris lectionem, sensum Orosii interficies; dicit is, hoc Cyri artificio Euphratem in locis, ubi ante vada erant, quae superari pedibus poterant, plane siccum fuisse factum; illis autem locis, ubi olim late patens profundas habebat aquas, permeabilem exercitui reddi-

urbem, quam vel humano [16] opere exstrui potuisse, vel humana virtute destrui posse, utrumque pene incredibile apud mortales erat. Namque Babyloniam à [17] Nemrod gigante fundatam, à Nino vel [18] Semiramide reparatam, multi prodidêre. Haec, campi planitie undique conspicua, naturâ loci laetissima, castrorum facie moenibus paribus per quadrum dispositа; murorum ejus vix [19] credibilis relatu firmitas & magnitudo, id est, [20] latitudine cubitorum quinquaginta, altitudine quater tanta. Caeterum ambitus ejus quadringentis & octoginta stadiis circumvenitur. Murus [21] coctili latere atque [22] interfuso bitumine compactus, fossa extrinsecus late patens, vice amnis circumfluit. A fronte murorum, centum portae aereae. Ipsa autem latitudo in consummatione pinnarum utroque latere habitaculis defensorum aeque dispositis, [23] media intercapedine sui citas quadrigas capit. Domus intrinsecus quater-

tum. Interfecit igitur potius, si ita loqui liceret, ubi vada sicca fuerunt reddita. Quomodo id peractum fuerit, urbemque, transgressi per nova vada fluminis, ceperint Cyri milites, fusius narrat Herodotus.

16 *Opere*] Flor. sec. *labore.*

17 *Nemrod*] Flor. pr. & sec. *Nebrot.* Coll. Gron. *Nebroth.* Dein Meus delet *gigante.*

18 *Semiramide*] Florentini tres *Samiramide.* Pro *reparatam* Flor. pr. *paratam.*

19 *Credibilis*] Edd. pr. Paris. & Venetae *credibili.*

20 *Latitudine cubitorum L.*] Q. Curtius lib. V. *Murus instructus laterculo coctili, bitumine interlitus, spatium XXX. & duorum pedum latitudinem amplectitur, quadrigae inter se occurrentes sine periculo commeare dicuntur. Altitudo muri C. cubitorum eminet spatio: Turres denis pedibus quam murus altiores sunt. Totius operis ambitus CCCLXVIII. stadia complectitur.* Strab. libr. XVI. scribit, muros esse in crassitudinem pedum 32. in altitudinem cubitorum 50. Sed Orosius Herodotum sequitur. Plin. lib. VI. cap. 26. scribit Babylonis muros esse ducenos pedes altos, quinquagenos latos. Fabr. Pro sexto casu, qui in MSS. omnibus est, Edd. vetustae, excepta Augustana, exhibent, *latitudo* & *altitudo.* Copulam & tres ex Lugd. Batt. ante *altitudine* ponunt, *quater tantum* scribunt Florentt. pr. & sec. *ejus* a Lugd. Batt. pr abest.

21 *Coctili latere*] Ed. Aug. *cocto latere.*

22 *Interfuso bitumine*] Recte *interfuso*, nam colliquefieri debebat bitumen, χρέμενοι ἀσφαλτῷ θερμῇ, *utentes bitumine ferventi*; inquit Herodotus lib. I. cap. 179. p. 72. In oriente enim calcis usum praebebat bitumen, & ita ferruminatos fuisse Babylonis muros, docet quoque Plinius lib. XXXV. cap. 15. quod quum in Idumaeae lacu, Asphaltitide dicto, nasceretur, inde nomen traxit, magnumque proventum accolis praebuit. Quare quum Antigonus, Asiae Rex, sibi possessionem ejus vindicare vellet, magna eumdem vi ab accolis repulsum fuisse docet Diodorus Siculus lib. XIX. p. 734.

23 *Media intercapedine sui citas*] Ita scripsit ex antiquo libro Cornelii Gualteri. Herodot. ita, ἐπάνω δὲ τείχεος οἰκήματα διώροφα καὶ τριώροφα ἐδειμαν, πατάμματα ἐς ἄλληλα, τὸ μέσον δὲ τῶν οἰκημάτων ἔλιπον τέθριππα στρέφεσθαι. Valla: *Super murum circa oras extruxerunt diaetas singularias, altrinsecus conversas, inter quas tantum intercapedinis relinquebatur, ut quadriga interagi posset.* De rebus Cyri Persa-

quatergeminae, [24] habitationis minaci proceritate [25] mirabiles. [26] Et tamen magna illa Babylon, [27] illa prima [28] post reparationem humani generis condita, nunc pene etiam minimâ [29] morâ victa, capta, subversa est. Ibi tunc Croesus, Rex Lydorum, famosus opibus, cum ad auxiliandum Babyloniis venisset, victus [30] sollicite in regnum refugit. Cyrus autem, posteaquam [31] Babyloniam ut hostis invasit, ut victor evertit, ut Rex disposuit, bellum transtulit in Lydiam: ubi [32] conterritum superiore jam praelio exercitum, nullo negotio superavit. Ipsum etiam Croesum cepit, captumque [33] & vita & patrimonio donavit. Exaggerare hoc loco mutabilium rerum instabiles status non opus est: [34] quidquid enim est operé & manu factum, labi & consumi vetustate, Babylon capta confirmat:

Persarum regis exceptam historiam ex Ctesiae Persicis edidit H. Step. quae cum Xenophontis narratione magis quam cum Herodoti congruit. Fabr. Lectio, quam ex Cornelii Gualteri libro repositi Fabricius, verissima est. Confirmat eam insignis ille codex Longobardicus, ut & Flor. tert. Reliqui omnes aberrant longius, Flor. sec. *media intercapedine sui vinctas.* Quae quidem lectio illam videtur voluisse indicare, quae invenitur in Cod. Perizon. *junctas.* Editi priores *actas*, nisi quod Editio Augustana exprimat, *media intercapedine sui vicenas*, quae lectio quoque est in quatuor MSS. Lugd. Batt. & Ultr. ut & Coll. Gronov. sed expuncto *sui.* Meus Codex eamdem indicare videtur, dum scribit *sui vicis.* Orosius autem *citas quadrigas* elegisse videtur, quia ad amplitudinem loci omnino facit, quod quadrigae citato cursu praetervectae nullum subeant periculum collisionis. Nam aliam lectionem admitti non posse docet citatus à Fabricio Herodotus, cujus verba sunt lib. I. cap. 179. p. 72. tantum intercapedinis intra domunculas ad utramque murorum oram exstructas fuisse relictum, ut quadriga circumagi posset. Τὸ μέσον ἦ τῶν οἰκημάτων ἔλιπον ἁρματηλάτῳ τροχῷ ἐπιτήδειον. Perspicue item Diodorus Siculus lib. II. p. 96. τὸ ἦ πλάτος . πλέον ἢ δυοῖν ἁρμάσιν ἐπιπόσιμον & *latitudo aliquanto plus, quam duobus curribus satis esset, spatii obtineret.*

24 *Habitationis*] Ita omnes MSS. *habitationes* praeferunt Edd. quaedam vetustae.

25 *Mirabiles.*] Lugd. Batt. sec. & quart. addunt *erant.*

26 *Et tamen*] Ed. Aug. *At tamen.*

27 *Illa prima*] Quod ultima vice hic repetitur *illa* non agnoscunt Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Edd. quibusdam vetustis. Florentt. omnes & reliqui retinent.

28 *Post reparationem*] Ed. August. *post separationem.*

29 *Mora victa*] Ridicule Ultr. & Lugd. Bat. tres *muro victa*, quart. ex Lugd. Bat. *muro videtur.* Mox, *ac subversa est.* Edd. quaedam ex primis. Pro *ac* Meus &.

30 *Sollicite*] Edd. quaedam vetustae *sollicitusque.*

31 *Babyloniam*] Florentini tres, ut passim, *Babylonem* scribunt. Lugd. Batt. quatuor Periz. Ultr. & Vinc. Bellov. cum Coll. Gronov. *Babylonem.* Orosius exemplo Justini & *Babylonia* & *Babylone* usus promiscue fuisse videtur.

32 *Conterritum*] Vincentius Bellovacensis in Speculo Histor. lib. IV. cap. 17. *contritum* scribit. Pro *ubi* Coll. Gronov. habet *ibi.* & Vinc. Bell. *fudit* pro *superavit.*

33 *Et vita & patrimonio*] Prius & delent Edd. pr. Paris. Venetae, *captumque* Meus. Mox Vinc. Bellov. *matrimonio.*

34 *Quidquid enim* &c.] Desumtum est ex Ciceron. Orat. pro Marcello cap. IV. *Nihil enim est opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat & consumat vetustas.*

35 *Et*

firmat: cujus ut primum imperium ac potentissimum exstitit, ita [35] & primum cessit, [36] ut veluti quodam jure succedentis aetatis debita posteris traderetur haereditas, ipsis quoque eandem tradendi formulam servaturis. Ita ad proxima adventantis Cyri tentamenta succubuit magna Babylon, & ingens Lydia; [37] amplissima Orientis cum capite suo brachia, unius praelii expeditione ceciderunt: & nostri incircumspecta anxietate causantur, si potentissimae illae quondam [38] Romanae reipublicae moles, nunc magis imbecillitate propriae senectutis, quam alienis [39] concussae viribus contremiscunt.

35 *Et primum*] Edd. eaedem *primum*, deleto hic quoque &.

36 *Ut veluti* &c.] Sic omnino scribi debet, non ut in omnibus Editis, exceptis sola Augustana, & *veluti*. Lectionem nostram confirmant quoque MSS. Lugd. Batt. tert. quart. & Meus, cum Coll. Gronov.

37 *Amplissima*] Ed. Aug. *maxima*.

38 *Romanae*] Deëst in Meo & Florentinis sec. & tertio.

39 *Concussae*] Coll. Gronov. *concessisse*.

CAPUT VII.

Cyrus Scythis bellum intulit, & à Tomyri Regina victus & occisus est.

Igitur idem Cyrus proximi temporis successu, Scythis bellum intulit: quem [2] Tomyris regina, quae tunc genti praeerat, [3] cum prohibere transitu Araxis fluminis posset, transire permisit. Primum propter fiduciam sui, dehinc propter opportunitatem ex objectu fluminis hostis incluso. Cyrus itaque Scythiam ingressus, [4] procul à transmisso flumine

1 *Igitur idem Cyrus*] Abest vox media ab Edd. pr. Venetis & Parisina.

2 *Tomyris regina.*] Graece apud Herodotum libro primo est Τόμυρις, apud Lucian. in Charonte Τόμυρι. Historia describitur etiam à Justino lib. I. & Valerio Max. lib. IX. c. 10. FABR. *Thamyris* & *Tamyris* in MSS. Utroque modo plerisque scribitur, ut & in Vincent. Bellov. excerptis ex Petro Comestore qui saeculo undecimo floruit. Adde Notas Vossii ad Justin. lib. I. cap. 8.

3 *Cum prohibere transitu*] Sic in Manuscripto libro Justini est. *Cum prohibere eos transitu Araxis fluminis posset, transire permisit*, cum vulgo aliter legatur. FABR.

4 *Procul*] Lugd. Batt. pr. & sec. & quartus cum Ultr. *baud procul*. eodem aliquando sensu, ut notum ex Virgilio Eccl. VI. versu 16.

Serta

ne castrametatus, insuper astu [5] eadem instructa vino epulisque deseruit, quasi territus refugisset. Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum & [6] filium adolescentulum ad persequendum Cyrum mittit. Barbari, veluti ad epulas invitati, [7] primum ebrietate vincuntur: mox, revertente Cyro, universi cum adolescente obtruncantur. Tomyris, exercitu ac filio amisso, vel matris vel reginae dolorem sanguine hostium diluere [8] potius, quam suis lacrymis parat. Simulat diffidentiam desperatione cladis inlatae, paulatimque [9] cedendo, superbum hostem in insidias vocat. Ibi quippe, compositis inter montes insidiis, ducenta millia Persarum cum ipso rege delevit: adjecta super omnia illius rei admiratione, quod [10] ne nuntius quidem [11] tantae cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari, atque [12] in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter [13] increpitans: *Satia te*, [14] inquit, *sanguine quem sitisti, cujus per annos triginta insatiabilis perseveraſti.*

Serta procul tantum capiti delapsa jacebant.

Ubi Servius per *prope* & *juxta* explicat. Justinus lib. I. cap. 8. *Itaque Cyrus, trajectis copiis, cum aliquantisper in Scythiam processisset, castra metatus est.* Idem tamen hic significare nequit, quoniam iter diei ab Araxe castra metatus fuit Cyrus. Herodot. lib. I. cap. 211. p. 85. Κῦρος ὁ ἀφικόμενος ἀπὸ Ἀράξεω ἡμέρης ὁδόν. *Cyrus autem ab Araxe progressus diei iter.* Ex Lugd. Batt. tertius cum Coll. Gronov. *procul* delet. Ed. Aug. habet *castra metatus est.*

5 *Eadem*] Coll. Gronov. & Lugd. Batt. tres, *eadem castra.*

6 *Filium adolescentulum*] Hic filius ab Herodoto Σπαργαπίσης nominatur. FABR. Idem Herodotus vino obrutum, captum à Cyro tradit, atque ubi ad sese rediisset, orasse, ut vinculis laxaretur, id ubi impetrasset, confestim semet ipsum interemisse. Justinus, quem sequitur Orosius, minus operose historiam narrat lib. I. cap. 8. *Cyrus, reversus per noctem, saucios opprimit, omnesque Scythas cum reginae filio interficit.* Mox *misit*, Lugd. Bat. sec. pro *mittit*. Ed. Aug. in sequentibus item *adolescentulo* habet.

7 *Primum*] Abest à Florentino primo. Ex Lugd. Batt. tres cum Ed. Aug. & Coll. Gronov. *primo* malunt.

8 *Potius*] Praeeunte Codice Longob. duo reliqui MSS. Florentini ita exhibent pro vulgato *promtius*. Lectionem eamdem confirmant Lugd. Batt. sec. & quart. cum Ultr. Meo atque Perizoniano. Meus insuper *diluere* post *lacrymis* collocat. *suis* delet Ed. Aug.

9 *Cedendo*] Lugd. Bat. sec. & Ultr. *decedendo*. Posterior insuper copulam *que* delet.

10 *Ne nuntius quidem*] Ed. pr. & Paris. *nec nuntius quidem.*

11 *Tantae cladis*] Perizon. *tantae cladi.*

12 *In utrem*] Flor. pr. *in utre.*

13 *Increpitans*] Meus *increpans*. Virgilium imitari voluit. is Aeneid. lib. I. vs. 742.

Tum Bitiae dedit increpitans. Ille impiger hausit
Spumantem pateram.

14 *Inquit*] Abest ab Edd. pr. Venetis & Paris.

CAPUT VIII.

Darius, Rex Persarum, Scythas infestans, fugatur: Asiam, Macedoniam, & Ionas vincit. Athenienses cum vitae suae multorumque discrimine adgreditur.

Anno [1] ab Urbe condita CCXLV. Darius, Cyro apud Scythas interfecto, post [2] aliquantum intervallum forte regnum adeptus est. Regnavit enim [3] medius eorum Cambyses Cyri filius: qui, devicta Aegypto, cunctam Aegypti religionem [4] abominatus, [5] ceremonias ejus & templa deposuit. Post hunc etiam [6] Magi, sub nomine quem occiderant regis, regno [7] obrepere ausi: qui quidem mox deprehensi & oppressi

1 *Ab Urbe condita*] Lugd. Batt. pr. & quart. *post Urbem conditam.*

2 *Aliquantum*] Prima Editio cum Paris. & Venetis, *aliquantulum.*

3 *Regnavit medius eorum Cambyses*] Cambyses regnavit annos septem, menses quinque. Herod. lib. III. In Ctesiae excerptis Cambysis regno anni XVIII. tribuuntur. De hoc quoque Lucianus in Charonte. FABR.

4 *Abominatus*] Addit *est* Ed. Aug. Mox *religiones* pro *ceremonias* Perizon.

5 *Ceremonias ac templa Deorum polluit*] Ex notis veteris lib. Colon. sic conjeci legendum; vulgatum erat, *deposuit.* Sed ibi *de* in modum contractionis scriptum, suspicionem movit; & facile ex *posuit* fit *polluit*, mutatione literae, s. in l. LAUT. Nihil mutandum censeo, nam *deposuit* Orosio est, destruxit, diruit. de Cambyse Justin. lib. I. cap. 9. *Sed offensus superstitionibus Aegyptiorum, Apis, caeterorumque deorum aedes dirui jubet.* Adde Brisson. de Verb. Sign. in *Deponere.*

6 *Magi*] Tres ex Lugd. Batt. *Magi duo.* Habet istum numerum quoque Coll. Gronov. cum Editt. Antiquioribus; sed neque Ed. Aug. neque MSS. Florentt. aut reliqui agnoscunt. Nomina Magorum fuerunt Cometes & Oropasta juxta Justinum; juxta Herodotum Patizeithes & Smerdis; septem menses regnum tenuerunt. Vide Rutgers. Var. Lect. lib. I. cap. VIII. p. 22. Videtur autem Oropasta inde Smerdis fuisse dictus, quod pro Smerdi, Cambysis fratre, quem occidere jussus erat Magi ejus frater Cometes seu Patizeithes, adsumto ejus nomine, sese gereret.

7 *Obrepere*] Mendose in MSS. & Editis quibusdam, *obripere.* *Obrepere rei alicui* vel *ad aliquam rem*, est incautos decipere & falsa specie virtutis cujusdam vel juris rem aliquam consequi. Plin. lib. XXXVI. cap. 3. *Nec potest videri Scaurus rudi & hujus mali improvidae civitati obrepsisse quodam vitae rudimenta.* Cicero. Orat. in L. Pisonem cap. 1. *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum: quarum simile habes nihil, praeter colorem.* & Orat. pro Cn. Plancio cap. VII. *Cn. Plancium non obrepsisse ad honorem, sed eo venisse cursu.*

8 *Da-*

pressi sunt. [8] Darius itaque, unus ex his qui Magorum audaciam ferro coërcuerant, consensu omnium Rex creatus est, qui, postquam Assyrios ac Babyloniam à Persarum regno deficientem, bello recuperavit, [9] Attyro, regi Scytharum, hac vel maxime causa bellum intulit, quod filiae ejus petitas sibi nuptias non obtinuisset. Magna scilicet necessitas, pro unius libidine hominis septingenta millia virorum periculo mortis exponi. Incredibili quippe adparatu cum septingentis millibus armatorum Scythiam ingressus, non facientibus hostibus justae pugnae potestatem, insuper repentinis incursibus extrema copiarum dilacerantibus, metuens, ne sibi reditus interrupto ponte Istri fluminis negaretur, amissis octoginta millibus bellatorum, trepidus refugit, quamvis hunc amissorum numerum inter damna non [10] duxerit: &, quem habendum vix quisquam ambire ausus esset, perditum ille non sensit. Inde Asiam Macedoniamque [11] adgressus perdomuit. [12] Ionas quoque navali congressione superavit. Deinde in Athenienses [13] quod Ionas adversum se [14] auxilio juvissent, impetum fecit, atque arma direxit. [15] Porro autem Athenienses, ubi adventare Darium [16] compererunt, quamvis auxilium à Lacedaemoniis popposcissent, tamen, [17] cum detineri quatriduanae religionis

8 *Darius itaque, unus*] De Dario Herod. lib. III. & Just. lib. I. extremo. Fabr.

9 *Attyro regi*] In libris veterib. partim *Anthiro*, partim, *Antyro* legitur. In impressis Justini (nam in nostro Manuscripto nomen regis Scytharum non invenitur) Rex *Lanthinus* vocatur. Herodot. lib. IV. hoc bellum copiose describens, regem Scytharum Ἰνδάθυρσον nominat, ab aliis Σκυλῆρκης nominatur. Fabr.

10 *Duxerit.* Perizonian. *tulerit.* Mox *numerum* post *quisquam*, repetit Lugd. Bat. tertius, ut & Coll. Gron.

11 *Adgressus*] Tres Lugd. Batt. *ingressus.* In Macedonia tum regnabat Amyntas, Alexandri Philellenis pater. Is prudenter majori cedendum ratus, poscenti aquam & terram Persis se submisit, atque filiae suae nuptiis, quam Bubari, primo inter Persas viro, collocaverat, regnum & pacem retinuit. vide Herodotum lib. V. cap. 17. 18. 19. & 94. atque Justin. lib. VII. cap. 3.

12 *Ionas navali congressione.*] De hoc praelio navali, quo Iones à Persis victi fuerunt, lege Herodotum libro sexto. Fabr.

13 *Quod Ionas adversum se auxilio juvissent.*] Haec eadem Justinus libro secundo. Plato in Menexeno, αἰπαστέρφῳ ϛ Δαρεῖῳ ὑμεῖς τε ϛ Ἐρετρίας Σάρδεσιν ἐπιβουλεύσας στρατιζόμβῳ, &c. Plutarchus in Aristide ait, Darium hujus belli contra Athenienses causam attulisse, ὅτι Σάρδεις ἐπέρησαν. Fabr.

14 *Auxilio juvissent*] Lugd. Bat. quart. *auxilio venissent.* prim. *in auxilio venissent.* Sed superscribitur *juvissent.*

15 *Porro autem*] Posteriorem vocem addunt Cod. Longob. cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. adstipulante Edit. Aug.

16 *Compererunt*] Ultr. MS. *comperunt.* Ed. Aug. *compererant.*

17 *Cum detinerei quatriduanae religionis otio.*] Foedum mendum hic insederat, addita voce, *Persas.* Neque enim *Persae*, sed *Lacedaemonii* quatridui religione tenebantur,

ligionis otio compertum haberent, ſpem occaſione ſumentes, inſtructis tantum [18] decem millibus civium, & Plataeenſibus auxiliaribus mille, adverſum ſexcenta millia hoſtium campis Marathoniis proruperunt. Miltiades ei tunc bello praefuit, qui, celeritate magis quam virtute fretus, alacri ſatis expeditione prius hoſti comminus inhaeſit, quam poſſet [19] expedito ſagittarum jactu propulſari. Tanta in eo bello diverſitas certandi fuit, ut alia ex parte viri ad occidendum parati, [20] ex alia pecudes ad moriendum praeparatae putarentur. [21] Ducenta millia Perſarum

tur, ut ſcribit Juſtinus & Herodotus lib. VI. apertius his verbis, ὡ γὰρ ἱσταμένῳ ἐμοὶς εἰπάτη: ὦ οὗτοι ἐξελάσεσθαι ἔφασαν, μὴ ἐ πλήρεος ἐόντος κύκλου, id eſt, *Erat enim eo menſe dies nonus luntae, eo autem die ſe exercitum educturos negarunt, cum luna ſuum orbem nondum compleſſet.* Lucianus de Aſtrologia, de Lycurgo ait: καὶ νόμον ἔφιον ἱππάσασθαι μηδαμῶ μηδὲ ἐς πόλεμον ἀσχωρέειν, πρὶν ἢ σελήνοιλον πλήρεα γένοιτο. *Legem iis ſcripſit, ne uſquam ad bellum ante plenilunium proficiſcantur.* Plato lib. III. de legib. cur tardius Lacedaemona venerint, in cauſa fuiſſe putat bellum cum Meſſeniis geſtum. FABR.

18 *Decem millibus civium*] In vulgatis, una Aug. Edit. excepta, *armatorum civium* legitur; quod *armatorum* recte expungunt cum illa Edit. MSS. Florentini omnes, ex MSS. Lugd. Batt. duo atque Perizon. Meuſque. *Auxiliatoribus* pro *auxiliaribus* habet Lugd. Bat. pr.

19 *Jactu* [Coll. Gronov. & Lugd. Bat. pr. & quart. *ictu.*

20 *Ex alia*] Perizon. repetit *parte.* Pro *praeparatae* Lugd. Bat. ſec. habet *paratae.*

21 *Ducenta millia Perſarum apud campos Marathonios.*] Haec eſt nobilis illa in Marathone Miltiadis auſpiciis reportata victoria, de qua multa paſſim apud omnes. FABR. Sicuti ipſa nobilis ad Marathonem pugna fuit, ſic exſtare ejuſdem memoriam, atque aeternum victoriae praeconium voluerunt Marathonii in moneta ſua, cujus unicus hicce nummus in antiquaria ſupellectile ſeſe mihi obtulit, nobilis ipſe & memorabilis; ab altera enim parte exhibet grandem literam M. quae mediam nummi aream occupat, inſerta per medium ex tranſverſis ductibus fruimenti ſpica, ad denotandam agri fertilitatem. Subſcribitur infra MAPAT. quod puto vitioſe fuiſſe lectum à Wolfg. Lazio, is enim nummum in Comment. Rer. Graecar. inſerto Theſ. Gron. Tomo VI. p. 3419. publicavit, pro MAPAΘ. i. e. MAP ΘΩΝΙΩΝ. *Marathoniorum.* In priore nummi parte cernitur vultur unguibus anguem, roſtro lauri tenens ramum, prius avium earumdem copiam & venatum ſignificat; poſterius ad nobilem victoriam de Perſis eſt referendum.

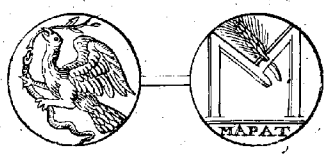

22 *Sen-*

ſarum ad campos Marathonios ea tempeſtate ceciderunt. [22] Senſit Darius hoc damnum: [23] nam victus fugatuſque, arreptis navibus, refugit in Perſas. Cum autem inſtauraret bellum, & ulciſci in victores moliretur, in ipſo adparatu concidit, olympiade ſeptuageſima quarta, hoc eſt, poſt Urbem conditam anno CCLXXV. quo tempore Romae [24] Popillia virgo ob crimen ſtupri viva defoſſa eſt.

22 *Senſit*] Adludit ad id quod modo praeceſſit, *Quamvis hunc amiſſorum numerum &c. perditum ille non ſenſit.*

23 *Nam victus*] Ed. Aug. *jam victus.* Sed Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *nam motus.* An ſcribendum ? *ſubmotus fugatuſque.*

24 *Popillia virgo.*] Magna varietas eſt in hujus Veſtalis nomine. Quam enim Oroſius hic *Popilliam*, Dionyſius lib. VIII. Ὠπιλίαν, Livius libr. II. *Oppiam* nominat. Damnata inceſti fuit, M. Fabio, L. Valerio Coſſ. qui annus Dionyſio eſt poſt urbem conditam CCLXXI. Fabr. In MSS. Lugd. Batt. ſec. ſcribitur CCLXXXV. tert. CCLXXVI. quart. CCLXXII. Ultr. CLXXXIV.

Caput IX.

Xerxes, Rex Perſarum, cum numeroſiſſimo exercitu, à Spartanis paucis, duce Leonida, ingentem cladem accipit, aſtuque vincitur.

Xerxes, [1] Dario patri in regnum ſuccedens, bellum, adverſus Graeciam à patre ſuſceptum, per quinquennium inſtruxit: [2] quod Demaratus Lacedaemonius, qui tunc forte apud Xerxem exſulabat, per tabellas primum ſcriptas, deinde ceratas, ſuis prodidit. Igitur [3] Xerxes ſeptingenta millia armatorum de regno, & trecenta millia [4] de auxiliis, [5] roſtra-

1 *Dario patri*] Lugd. Bat. quartus *defuncto* interſerit, mox *in regno ſuccedens*, Ed. pr. Pariſ. & Venetae.

2 *Quod Demaratus Lacedaemonius.*] Hoc praeter Juſtinum ſcribit Herodotus lib. ſeptimo, extremo.

3 *Igitur Xerxes ſeptingenta millia*] Herodotus ſcribit pedeſtres copias Xerxis fuiſſe ἑξακόσιαι καὶ ἑκατὸν μυριάδες, id eſt, *decies ſepties centena millia.* Iſocrates in Panathenaico ait, Xerxem habuiſſe ἑξακόσιαι μυριάδας τῶν μαχίμων, id eſt *bellicoſorum* ιοοο. ccciooo. ccciooo. Diod. lib. II. ἠριθμήσαντο δ' οἱ πεζοὶ δισμύριοι μυριάδες πλείους τῶν ὀγδοήκοντα, *pedeſtrium copiarum ſupra octingenta millia numerata ſunt.* Fabr. *Xerxem* tres ex Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

4 *De auxiliis*] Vinc. Bellov. & Ed. Aug. *de auxiliatoribus.* Duo autem ex Lugd. Batt. cum Col. Cron. eorumdem numerum augentes ſcribunt CCCC. vel CCCCM.

[5] roſtratas etiam naves mille ducentas, [6] onerarias autem tria millia numero habuiſſe narratur; ut merito inopinato exercitui immenſaeque claſſi [7] vix ad potum flumina, vix terras ad ingreſſum, vix maria ad curſum ſuffeciſſe memoratum ſit. Huic tam incredibili temporibus noſtris agmini, cujus numerum nunc difficilius eſt adſtrui, quam tunc fuit vinci, [8] Leonida, rex Spartanorum, cum quatuor millibus hominum in anguſtiis Thermopylarum obſtitit. Xerxes autem, contemtu paucitatis objectae, iniri pugnam, conſeri manum imperat. Porro illi, quorum cognati & commanipulares in campis Marathoniis occubuerant, & certaminis ſimul & cladis extitere principium. Deinde ſuccedens ſibi turba major ac ſegnior, cum jam, neque ad procurrendum libera, [9] neque ad pugnandum expedita, neque ad fugiendum promta, [10] ſolis mortibus ſubrigeretur, triduo continuo non duorum pugna, ſed caedes unius populi fuit. [11] Quarta autem die cum videret

5 *Roſtratas etiam naves MDCC.*] Lyſias & Iſocrates ſcribunt Xerxem in Graeciam adpuliſſe claſſem MDCC. navium. Apud Diod. lib. II. numerantur ejuſdem claſſis νῆες σύμπασαι μακραὶ πλέουσαι τ' χιλίων ἑ διακοσίων, *naves omnes longae amplius MDCC.* Sed de hac re ex Herodoto & Aeſchylo plura diximus in Scholiis noſtris in Lyſiae Ἐπιτάφιον. FABR.

6 *Onerarias autem tria M.*] Hae ſunt Diodoro τριακόσιοι τριάκοντα. FABR.

7 *Vix ad potum flumina*] Notum eſt illud Juvenalis Satyr. X.

------ *Credimus altos*
Defeciſſe amnes, epotaque flumina Medo
Prandente.

FABR. Scribendum *Leonida*, non *Leonidas*, vel *Leonides*. Nam praeter omnes Oroſii Codd. MSS. & Vinc. Bellov. ſic quoque legitur in Juſtino, quem hic diſcripſit Oroſius. Mox pro *obſtitit* habent *obſiſtit* Edd. pr. Pariſ. & Venetae. *contemto paucitatis objectu*, Ed. Aug. MSS. Flor. ſec. *contemtu paucitatis interjectae.*

8 *Leonidas, Rex Spartanorum, cum quatuor millibus*] Horum trecenti Spartani fuerunt. Cicero de Finib. II. *Leonidas, Rex Lacedaemoniorum, ſe in Thermopylis trecentoſque eos, quos eduxerat Sparta, cum eſſet propoſita aut fuga turpis, aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus.* Verum de ratione pugnae lege Herod. lib. VII. Diodorum II. Pauſaniam III. FABR.

9 *Neque ad pugnandum expedita,*] De acie Pompeji Lucanus lib. VII. vſ. 494.

Vixque habitura locum, dextras ac tela movendi,
Conſtiterat, gladioſque ſuos campreſſa timebat.

10 *Solis mortibus ſubrigeretur,*] Inepte *ſubjaceret* Edd. pr. Pariſ. & Venetae, *ſubjiceret.* pro quo MSS. Lugd. Batt. *ſubjiceretur.* Coll. Gronov. *ſubigeretur.* Senſus enim eſt, ita conferta ſtetiſſe hoſtium agmina, ut condenſata occiſorum corpora locum cadendi in terram non habuerint, ſed ſteterint ſibi invicem innixa, nullo vitali motu adjuta.

11 *Quarta*] Vulgati plures *quarto.* Sed *quarta* habet Juſtinus cum Vinc. Bell. Edd. & MSS. quibuſdam Oroſii. Pro *hoſtem* Vincentius ſcribit *hoſtes.*

12 *Au-*

videret Leonida undique hostem circumfundi, hortatur [12] auxiliares socios, ut subtrahentes se pugnae, in cacumen montis evadant, ac se ad meliora tempora reservent: sibi vero cum Spartanis suis aliam sortem esse subeundam: plus se patriae [13] debere quam vitae. Dimissis sociis, Spartanos admonet, de gloria plurimum, de vita nihil sperandum: neque exspectandum, vel hostem, vel diem, sed occasione noctis perrumpenda castra, [14] commiscenda arma, [15] conturbanda agmina [16] fore. Nusquam victores honestius, quam in castris hostium [17] perituros. Persuasi igitur mori malle, in ultionem futurae mortis armantur, tamquam ipsi interitum suum [18] & exigerent & vindicarent. Mirum dictu, [19] sexcenti viri castra sexcentorum millium inrumpunt. Tumultus totis castris oritur. Persae quoque ipsi Spartanos adjuvant [20] mutuis caedibus suis. Spartani, quaerentes regem, nec invenientes: caedunt sternuntque omnia, castra pervagantur universa, & inter densas strues corporum raros homines vix sequuntur. [21] Victores sine dubio, nisi mori elegissent. Praelium à principio noctis in majorem diei partem tractum: ad postremum vincendo fatigati, ubi quisque eorum, deficientibus membris, visus est sibi mortis suae ultione satiatus, ibi inter inpedimenta cadaverum, [22] cam-

12 *Auxiliares socios*] Ed. Aug. Coll. Gronov. & MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quart. *auxiliatores socios* sec. *auxiliarios socios*. Perizon. *auxiliares socios suos*. Justinus simpliciter *socios* habet. Mox *evaderent* & *conservarent* Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Coll. Gronov.

13 *Debere*] Lugd. Batt. pr. & quart. *parcere*, sed in pr. superscribitur *parere*. in Coll. Gronov. utrumque sic exstat *debere parcere*.

14 *Commiscenda*] Cod. Longob. *conmiscenda*. Coll. Gronov. *permiscenda*.

15 *Conturbanda agmina fore*] Quod, *fore*, hic in *esse*, mutarunt, id equidem à Vallensibus factum credo, quasi vero optimi scriptores ita non sint locuti, atque adeo parens linguae Latinae, M. Tullius, non dixerit: *Quasi divinarem fore mihi aliquando expetendum studium tuum* &c. Fabr.

16 *Fore*] Sic reposuit Bolsuinge cum Fabricio & Scotto, consentientibus MSS. omnibus & Ed. Aug. nam *esse* habent reliquae.

17 *Perituros.*] Lugd. Batt. tres cum Meo & Perizon. *esse perituros*, quod languidum, neque à Justino, quem sequitur Orosius, profectum.

18 *Et exigerent*] Delent & Ed. Aug. & MSS. duo Lugd. Batt. Mox *exoritur* pro *oritur* Lugd. Bat. pr. & *ipsos* pro *ipsi* Lugd. Bat. sec. & Ultr.

19 *Sexcenti viri castra*] Verba sunt Justini. Diod. scribit Leonidam secum habuisse, ὑ πολέμις τ πενταχοσίων, id est, *non amplius quingentos*. Fabr.

20 *Mutuis caedibus suis*] Lugd. Bat. sec. Ultr. & Coll. Gronov. *mutuis in se caedibus suis*.

21 *Victores sine dubio*] In vulgatis libris additur, *non essent*, quod in nullis manuscripis invenio. Fabr.

22 *Cam-*

[22] campumque craſſo & ſemigelato ſanguine palpitantem, [23] lapſus & mortuus eſt.

22 *Campumque craſſo* &c.] Ed. pr. Pariſ. & Venetae *campumque craſſum & ſemigelatum ſanguine palpitando lapſus & mortuus eſt.* Lugd. Batt. pr. tert. quart. *campum quoque craſſo* &c.

23 *Lapſus & mortuus eſt*] Lugd. Batt. ſec. & quart. *lapſuſque & mortuus eſt.* Verum omnes Editi, exceptis pr. Venetis & Pariſ. exhibent *laſſus, lapſus & mortuus eſt.* Omneſque libri MSS. exceptis Lugd. Bat. ſecundo, Meo atque Coll. Gronov. eodem modo ſcribunt. Prorſus inepte, *laſſus* enim ex varia lectione verbi *lapſus* primo formatum, deinde utroque verbo, pro more, in MSS. poſito, adſcitum fuit.

CAPUT X.

Xerxem Themiſtocles, Dux Athenienſium, bello excepit. Dein, cum Ionas ab eo alienaſſet, fugat.

Xerxes, bis victus in terra, [1] navale praelium parat. Sed Themiſtocles, Dux Athenienſium, cum intellexiſſet Ionas (quibus dum auxilium ſuperiore bello praebet, in ſe Perſarum impetum verterat) in auxilium Xerxis inſtructam claſſem deducere, ſollicitare eos parti ſuae, [2] hoſtique ſubtrahere ſtatuit. Et, quia colloquendi facultas negabatur, locis, [3] quibus Iones acceſſuri navibus videbantur, [4] proponi ſymbolos, [5] ſaxiſque adfigi jubet, ſocios quondam & participes periculorum, [6] nunc autem injuſte agentes, apta increpatione corripiens, atque ad antiquo-

1 *Navale praelium parat.*] De praelio navali, quod hoc capite deſcribitur, conſule Herodotum libro octavo. *Aeſchylum* Πέρσαις. Diodor. undecimo, Plutarch. in Themiſtocle, & alios. FABR.

2 *Hoſtique*] Lugd. Bat. tert. cum Ed. Aug. & Coll. Gronov. *hoſtibuſque.*

3 *Quibus*] Edd. nonnullae *ad quae.*

4 *Proponi ſymbolos*] *Symbolos* non *ſymbola* libri veteres, quomodo eſt etiam in impreſſis Juſtini libris. Plautus Bacchid. *Eo praeſente homini extemplo oſtendit ſymbolum, Quem tute dederas ad eum.* Apud Herod. de Themiſtocle eſt, σύμβολον οἱ τοῖσι λίθοισι ἐγράμμενον. &c. Plutarchus, ἀνεχάραξε τὴν λίθον ἐπιφανῆ γράμματα τοῖς μὲν ἐλάσσοσι δῆθεν τύχοις τοῖς ὑπὸ κώπας ἵστασθαι καὶ κωλύοντα ἢ τοὺς ὑδρίας i. e. *literas perſpicuas lapidib. inſculpebat, quorum alios caſu offendebat, alios ipſe ad ſtationes & aquationes collocabat.* FABR.

5 *Saxiſque*] Lugd. Batt. pr. & quart. *proponi ſymbolos funiculis, ſaxiſque*, &c.

6 *Nunc autem injuſte agentes*] Sic Herod. ἄνδρες Ἴωνες ἀδίκεετε δίκαια. *Iones injuſte agitis.* Verum in noſtris manuſcriptis eſt, *injuſte deſides.* FABR. Sic quoque praeter Ed.

tiquorum jura foederum religiosa adhortatione persuadens: praecipueque admonens, uti commisso praelio cedentium vice inhibeant remos, [7] seseque bello auferant. Igitur Rex, partem navium sibi detinens, spectator pugnae in litore manet. Contra autem [8] Artemidora, regina Alicarnassi, quae in auxilium [9] Xerxi venerat, inter primos duces acerrime bello inmiscetur, ita ut versa vice in viro feminea cautela, in femina virilis audacia spectaretur. Cum autem anceps pugna esset, Iones, juxta praeceptum Themistoclis, paulatim se certamini subtrahere [10] coeperunt: quorum defectio Persas, jam fugam circumspicientes, aperte fugere persuasit. In qua trepidatione multae naves mersae captaeque sunt; plures tamen saevitiam regis, [11] velut inmanitatem hostis timentes, [12] domum dilabuntur. Anxium tot malis regem Mardonius adgreditur, suadens, [13] regem in regnum redire oportere, prius quam [14] adversa fama novas res domi moliretur. Se autem, si residuae sibi copiae traderentur, & ultionem ab hoste exacturum, & ignominiam domesticam propulsaturum; aut, si adversa belli [15] perseverassent, cessurum se quidem hosti, sed tamen sine regis infamia. Probato consilio, exercitus Mardonio traditur. Rex Abydum, ubi pontem veluti victor maris conseruerat, cum paucis proficiscitur. Sed cum pontem hibernis tempestatibus dissolutum offendisset,

Ed. Aug. tres Florentini, unus ex Lugd. Batt. videlicet sec. (quart. *insistentes* scribit) Periz. Meus atque Ultr. habet. Ex increpatione tamen, quae apud Justinum invenitur, patet non *injuste desides* sed *injuste agentes* scribendum esse; eamque lectionem servant Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. & plerisque editis.

7 *Seseque*] Copulam *que* non agnoscit Meus. Mox Ed. Aug. legit, *Xerxes igitur rex*. MSS. aliquot delent *rex*, & pro *spectator* habent *exspectator* aliqui ex MSS. sicut aliquanto post *exspectaretur* pro *spectaretur*, familiari errore.

8 *Artemidora, regina Alicarnassi*] *Artemidorae* nomen, quod in omnibus libris inveni, reliqui. Caeterum non solum Herodot. verum etiam Justin. & Paus. in Laconicis hanc reginam *Artemisiam* nominat. Meminit & Plut. Ἀρτεμισίας in Themist. Fabr.

9 *Xerxi venerat*] *Xerxis venerat* Ed. Aug. & MS. Flor. sec.

10 *Coeperunt*] Ed. Aug. *ceperant*.

11 *Velut inmanitatem*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. exhibet *cum*. Forsitan non de nihilo, ut Orosius olim scripserit, *plures tamen saevitiam regis quam inmanitatem hostis timentes*, subintellecto *magis*.

12 *Domum dilabuntur*] Ita ex Justino videtur scripsisse Orosius, & exhibent vetustae Editiones omnes. *Domos* ex MSS. pluribus (qui sic habent) reposuerunt Fabricius & Scottus. Lugd. Bat. primus tamen *domum dilabebantur*.

13 *Regem in regnum*] Meus *eum in regnum*.

14 *Adversa*] Editiones Fabricii & Scotti *aversa* ex mendo, ut videtur, occupavit.

15 *Perseverassent*] Perizon. *perseverarent*.

disset, piscatoria scapha trepidus transit. Erat sane quod spectare humanum genus & dolere [16] debuerit, mutationes rerum hac vel maxime varietate permetiens, exiguo contentum latere navigio, sub quo [17] ipsum pelagus ante latuisset, [18] & jugum captivitatis suae, vinctum ponte, portasset; [19] vilissimo unius servuli egere ministerio, cujus potentiae, dum montes excïduntur, valles replentur, amnes exhauriuntur, ipsa etiam rerum natura [20] cessisset. Pedestres quoque copiae, quae ducibus commissae fuerant, labore, fame, [21] ac metu ita distabuerunt, &, crudescente morbo, tanta pestis, tantaque foeditas morientium exorta est, ut viae cadaveribus replerentur: dirae etiam alites atque inprobae bestiae, escarum inlecebris sollicitatae, [22] moribundum sequerentur exercitum.

16 *Debuerit*] Ita scribendum est cum MSS. optimis, tribus Florentinis, Perizon. Meoque. In editis *debuerat*. Mox *maxima varietate* Edd. quaedam & MSS.

17 *Ipsum pelagus ante*] Lugd. Batt. pr. & tert. atque Coll. Gronov. *prius ipsum pelagus.*

18 *Juncto ponte portasset*] Ita scripsimus ex libro Cor. Gualtheri: quam veram esse lectionem alii quoque suspicati sunt. *Vinctum ponte, portasset.* Andr. Papius. Fabr. *Et jugum captivitatis suae, vinctum ponte*, &c. Haec ab ingenio sunt Andreae Papii, qui in *Dionysii Orbe* vertendo & castigando tam feliciter versatus est. Editi & scripti partim, *Vincto ponto*, item : *Victo Ponto*; partim *juncto*. Cassae glandes. Laut. In MSS. has inveni lectiones, in Perizon. *victo ponto*. Lugd. Batt. pr. sec. quarto & Ultr. Coll. Gronov. *vecto ponte*. in Florent. pr. & sec. ut & Meo *vincto ponte*. At in Flor. tertio, atque Lugd. Bat. tert. ut & Ed. Aug. *juncto ponte*. Ferri haec lectio, quam amplexi sunt Fabr. & Scottus, potest, at ingeniosior est Papii, quam si scivisset Lautius confirmari Editionibus Venetis, Parisiensi, atque prima omnium illa, quam curavit sine loci annique indicio Aeneas Vulpes Vicentinus, id haud reticuisset.

19 *Vilissimo*] Tres Lugd. Batt. Meus atque Perizon. cum Coll. Gronov. *& vilissimo*. Pro *servuli* eadem Coll. cum Lugd. Batt. pr. & tertio, *servi*, ut & *potentia* pro *potentiae*, cum iisdem insuper habent Lugd. Bat. quart. & Ed. Aug.

20 *Cessisset*] Ed. Aug. *cessit.*

21 *Ac metu ita distabuerunt*] Edd. princeps cum Venetis & Paris. *ac metu tabuerunt.*

22 *Moribundum sequerentur exercitum.*] Lucan. lib. VII. vs. 831.

Famque diu volucres, civilia castra secutae,
Conveniunt.

Justinus lib. II. cap. 13. *Tantaque foeditas morientium fuit, ut viae cadaveribus implerentur, aliteſque & bestiae, escae inlecebris sollicitatae, exercitum sequerentur.* Vulturum hanc naturam notat Aelianus lib. II. de Animal. cap. 46. Καὶ μήν τι ϵ παῖς πραπαῖς ἵππων γῦπες, ϵ μάλα μονλικῶς ὅπ γα ϵἰς πόλεμον χαίρουσι ἰόντες, ϵ ὅτι μάχη πάντ ἐρωῖζεται νεκρὸς, ϵ τῶν ἐγγυτάτω. *Expeditos in bellum exercitus, paesentione quadam, sequuntur, plane scientes, & quod ad bellum proficiscuntur, & quod omnis pugna strages edere solet.*

CA-

Caput XI.

Mardonius, Xerxis praefectus, dum reliqua belli exsequitur, copiis amissis, aufugit. Xerxes, dum à suis ut infortunatus contemnitur, occiditur.

AT vero Mardonius, cui reliqua belli Xerxes commiserat, adflatus primum successu brevi, mox in extrema dejectus est. [1] Olynthum

1 *Olynthum*] De Olyntho Stephanus Byzantinus, Ὄλυνθος, πόλις Θράκης, ἐγγὺς τῆς Σιγωνίας τῆς Μακεδονίας. *Olynthus, urbs Thraciae, prope Sithoniam Macedoniae.* Sita autem fuit in regione Chalcidica prope montem Atho, unde Ὄλυνθον Χαλκιδικὴν vocat Thucydides lib. IV. p. 283. & Chalcidenses eandem, etiam post hunc casum, quem Persico bello perpessi sunt, obtinuisse scribit Herodotus lib. VIII. cap. 127. Desciverant autem Olynthii, vel de defectione deliberabant, quum à Persis oppressi fuerunt, ut ibidem cap. praeced. narrat Herodotus; qui lib. VII. cap. 122. fecisse cum Persis innuit, quando Persas naves & commilitium narrat sumsisse ex Torone, Galepso, Sermyla, Mecyberna atque Olyntho, quae regio, ejus temporibus, ut addit, Sithonia nuncupabatur. Fuerat jam ante à Philippo Macedone, Amyntae filio, excisa Olynthus, post grave bellum, quod libera & potens civitas cum potentissimo illo rege gesserat. Quo tempore, & à quibus restituta fuerit, non invenio, Persae non destruxerunt, sed, caesis incolis, novos introduxerunt. Unde supersunt hodie etiamnum nobilissimae istius urbis nummi, atque ex duobus sequentibus unum argenteum servat Gaza Fridericiana, Dianae & Jovis cultu conspicuum, & propter scripturam ΟΛΟΝΤΙΩΝ notabilem. Alterum aereum suppeditat Goltzius, communione & concordia Toroneorum atque Olynthiorum (erant autem urbes vicinae), insignem.

thum ſiquidem, Graeciae oppidum, [2] expugnavit. Athenienſes varia [3] ſollicitatione adducere in ſpem pacis [4] adgreſſus, ubi inexpugnabilem eorum libertatem videt, [5] incenſa urbis parte, in Boeotiam omnem belli adparatum [6] deducit. Illuc quoque eum centum millia Graecorum inſecuta ſunt, &, commiſſo ſine mora praelio, [7] Mardonium, deletis copiis ipſius, [8] velut è naufragio nudum, cum paucis fugere compulerunt: caſtra [9] regiis opibus referta ceperunt, non parvo quidem antiquae induſtriae damno. Nam poſt [10] hujus praedae diviſionem, aurum Perſicum prima [11] Graeciae virtutis corruptio fuit. Urget igitur [12] inceptus miſeros extrema perditio. Nam forte eodem die, quo in Boeotia Mardonii copiae deletae ſunt, pars Perſici exercitus in Aſia [13] ſub monte Mycale navali praelio dimicabat. Ibi novus repente rumoi

2 *Expugnavit*] Sequitur Oroſius Juſtinum. Herodotus autem libr. VIII. ſcribit, Olynthum non à Mardonio ſed altero praefecto Artabazo expugnatam eſſe. FABR.

3 *Varia ſollicitatione*] Lugd. Bat. pr. *vana*. Sed pluribus modis conſtantiam Athenienſium fruſtra tentavit Mardonius.

4 *Adgreſſus*] Lugd. Batt. omnes cum Parizon. Ultr. & Coll. Gronov. atque primis aliquot Edd. addunt *eſt*. Mox *vidit* pro *videt* Ed. Aug.

5 *Incenſa urbis parte*] Partem illam intelligit, quam Athenienſes jam reaedificare coeperant, auctore Juſtino. Herodotus & Diodorus ſcribunt, Mardonium incenſis Athenis evertiſſe quidquid murorum aediumque tam ſacrarum quam profanarum reliquum erat. FABR.

6 *Deducit.*] Perizonianus Codex *ducit*. Edd. quaedam Vett. *in omnem Boeotiam* pro *in Boeotiam omnem*.

7 *Mardonium deletis copiis ipſius*, &c.] Vereor equidem, ne Juſtinus in ſua Epitoma deceptus, cum ea quae Artabazo tribuenda erant, ad Mardonium retulerit, Oroſium quoque in errorem induxerit. Nam Artabazum aufugiſſe, Mardonium in pugna ad Plataeas cecidiſſe, Herodotus, Diodorus, Plutarchus, aliique omnes ſcribunt. Pauſanias lib. I. ait, Mardonium à Spartano milite interfectum fuiſſe. Interfectorem Herodotus lib. IX. Ἀιμνήστου, Plutarchus in Ariſtide Ἀρέμνηστον nominat. Verum ab his diſſentit Cteſias, qui Mardonium accepto vulnere fugiſſe tradit, ac deinde à Xerxe miſſum ad ſpoliandum Apollinis templum magna vi grandinis oppreſſum interiiſſe. Eum igitur Juſtinus & Oroſius ſequuntur. FABR.

8 *Velut è naufragio*] Tres Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. *veluti de naufragio*.

9 *Regiis*] Tres Lugd. Batt. *reges*.

10 *Hujus praedae*] Sic repoſui ex Cod. Longobardico, adſtipulantibus ſeptem aliis MSS. Vulgati *iſtius praedae*.

11 *Graeciae virtutis*] Defendunt hanc lectionem cum Edd. principe, iiſque quae illam ſecutae ſunt, atque Aug. tres Codd. Florentini & tres item Lugd. Batt. cum Ultr. & Coll. Gronov. atque Vinc. Bellovacenſe. *Graecae virtutis* malunt MSS. Lugd. Bat. ſec. Perizon. & Meus cum Edit. Hittorp. & Bolſuing.

12 *Inceptus*] Ed. Aug. & MS. Flor. tert. mendoſe *inceptos*; ſicuti mox prima & illam ſecutae, *quo in Boeotiam Mardonii copiae delatae ſunt*. atque dein *ſub maenibus Michales*.

13 *Sub monte Mycale*] ὑπὸ Μυκάλῃ τῇ Ἰωνίης, eſt apud Herodotum libro ultimo, ubi hiſtoria pluribus deſcribitur, ſicut & apud Diodo-

mor utriusque classis & populi inplevit [14] aures, Mardonii exstinctas copias, Graecos exstitisse victores. Mira divini judicii ordinatio, in Boeotia, oriente sole, bellum fuisse commissum, [15] in Asia, meridianis, horis sub eodem die, tantis spatiis maris terraeque interjacentibus, nuntiatum! [16] cui rumori vel maxime adstipulatum est, quod Persas, audita clades sociorum, primum dolore, dehinc desperatione correptos, nec bello expeditos, nec fugae habiles reddidit. Atque ita consternatos profligatosque, constantior factus hostis successu felicitatis, invasit. Xerxes bello in Graecia infeliciter gesto, contemtibilis suis factus, [17] per Artabanum, praefectum suum, in regia circumventus, occiditur. O tempora [18] desiderio & recordatione dignissima! O dies illos inoffensae serenitatis, qui nobis [19] veluti è tenebris respiciendi proponuntur, quibus, brevissimo intervallo, de visceribus unius regni decies novies centena millia virorum, tribus proximis regibus, tria bella rapuerunt: ut taceam de infelicissima tunc Graecia, quae totum hunc, [20] de quo nunc

Diodorum libro undecimo. Lege praeterea Thucydidem libro primo. Fabr.

14 *Aures*] Glossam *audientes* addunt Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *opes* pro *copias* Lugd. Bat. pr.

15 *In Asia, meridianis horis*] Herodotus τὸ μὲν ἐν Πλαταιῇσι, πρωΐης ἡμέρης ἐγίνετο, τὸ δ' ἐν Μυκάλῃ, ἔτι δείλην, id est *Res ad Plataeas matutino tempore gesta est, ad Mycalen vespertino.* Orosius Justinum sequitur. Fabr.

16 *Cui rumori vel maxime adstipulatum est,*] Sic exhibent Edd. princeps, Paris. Venetae, Hittorp. & Bolsuing. At Augustana, *Qui rumor ei rei vel maxime adstipulatus est.* Quod receperunt Fabricius & Scottus, atque plures ex MSS. confirmare videntur. *ei* tamen delet Meus, & in Florr. primo & tert. est *qui rumore vel maxime rei adstipulatus est* in sec. *rus* (sic) *more* &c. ut in pr. Si vulgatam velimus amplecti, sensus est, qui rumor ei rei, id est, divini judicii ordinationi, adstipulatus est. Verum ego malui veterem reducere lectionem, quia videtur magis commode fluere oratio, praesertim si pro *clade* (prouti omnes exhibent) scribamus *clades*, quod omnino videtur poscere sensus, atque miror alicui in mentem non venisse. Nisi enim hanc admittamus emendationem, nullum verbum, nulla vox in iis quae praecedunt occurrit, cui conveniant quae sequuntur, *nec bello expeditos &c reddidit.* Id enim fecit *audita clades sociorum*, pro quo melius potuerat scribere Orosius *suorum*; nam Persae fuerunt, qui in Graecia perierunt, sicuti & hic Persae, qui certamine navali victi fuerunt.

17 *Per Artabanum*] Artabanus Xerxem interfecit anno ante olympiadem septuagesimam nonam, ut scribit Diodorus. Fabr.

18 *Desiderio & recordatione*] Ed. Aug. *desiderata & memoria dignissima.*

19 *Veluti è tenebris*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Coll. Gronov. legunt, *O dies illos inoffensae virtutis, qui nobis, veluti serenitates, è tenebris respiciendi proponuntur.*

20 *De quo nunc hebescimus*] Ed. Aug. *de quo nunc erubescimus, numerum.* Quae lectio contemnenda non videtur. Pudet, inquit, querulos de nostris temporibus, fateri illius temporis miserias & pereuntium innumerabilem multitudinem. Si *hebescimus* placet, accipi debet pro stupemus.

nunc hebescimus, numerum moriendo superavit. Leonida, ille clarissimus Lacedaemoniorum, in bello isto adversus Xerxem, quod supremum ipsi atque hostibus fuit, cum [21] sexcentis suis famosissima illa incitamenta dixisset: [22] *Prandete, tamquam apud inferos coenaturi*, auxiliaribus tamen, quos excedere bello jubebat, misericorditer suasit, ut se ad meliora tempora reservarent. Ecce [23] cum ille promisit [24] futura meliora, isti asserunt meliora praeterita, quid aliud colligi datur, utroque in suis detestante praesentia, nisi aut semper bona esse, sed ingrata, [25] aut numquam omnino meliora?

21 *Sexcentis suis*] Deëst posterior vox in Venetis, Paris. & prima Edd.

22 *Prandete, tanquam apud inferos*] Hoc apophtegma refertur à Plutarcho & M. Tullio lib. I. Tusc. FABR. Subjungunt *inquit* post *prandete* Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gron. Mox *auxiliatoribus* pro *auxiliaribus* iterum MSS. aliquot & Editi.

23 *Cum ille promisit*] Cod. Perizon. *iste*. Ultr. *promiserit*.

24 *Futura meliora*, &c.] Pro *isti asserunt*. Edd. prima, Paris. & Venetae habent *istique asserunt*. At Lugd. Batt. aliquot cum Coll. Gronov. sic locum constituunt. *Ecce, cum ille promisit futura meliora tempora, isti asserunt meliora praeterita & majora.*

25 *Aut numquam omnino meliora.*] Contra omnes libros MSS. quos decem numero consului, contra Coll. quoque Gronovianam & Cod. seu Ed. Augustanam Editi hic *futura* inculcarunt, legentes, *aut numquam omnino futura meliora.*

CAPUT XII.

Roma gravi pestilentia, bellis intermissis, divexata. De bello exsulum & fugitivorum, item Aequorum & Volscorum.

AT Romae, ut ad id tempus redeam unde digressus sum: (neque enim intervallo miseriarum ad alios transire compellor, sed, [1] sicut se quondam efferveſcentia ubique mala ipsis actibus colligarunt, ita etiam permixta [2] referantur: nobis quippe conferre inter se tempora Orbis,

1 *Sicut se quondam efferveſcentia*] Cod. Longob. *sicuti*. Meus delet *se*. Lugd. Bat. pr. cum quarto & Coll. Gronov. primam syllabam in *efferveſcentia*. Pro *ipsis* habet *ipsa* Ed. Aug.

2 *Referantur*] Cogitabam scribendum *referentur*, antequam consulens meum Cod. ibi *referantur* scriptum inveni. Vulgati *referuntur*, ut & MSS. aliqui.

3 *Anno*

Orbis, non cujuſquam partis ejus laboribus inſultare propoſitum eſt) Romae ergo, poſt Urbem conditam [3] anno CCXC. ſuſpenſo ad modicum bello, gravis peſtilentia, quae ſemper ibi raras inducias aut factas intercepit, aut ut fierent coëgit, per univerſam civitatem violenter incanduit, ut merito [4] praecedente prodigio coelum ardere viſum ſit, quando caput gentium tanto morborum igne flagravit. Nam eo anno Aebutium & Servilium, ambos conſules, peſtilentia [5] conſumſit, militares copias plurima ex parte confecit: multos nobiles, praecipueque plebem foeda tabe delevit: [6] quamvis etiam ſuperiore quarto anno oborta jam lues, eumdem populum depopulata ſit. [7] Proximo dehinc anno cives exſules, ſervique fugitivi, duce Herdonio, viro Sabino, invaſerunt, [8] incenderuntque Capitolium: ubi fortiſſime quidem, Valerio conſule & imperatore, obſtitêre juniores: ſed adeo atrox & grave diſcrimen praelii fuit, ut ipſe quoque conſul Valerius ibi fuerit occiſus, & indignam de ſervis victoriam inſuper etiam ſua morte foedaverit. [9] Sequitur annus, in quo cum victo exercitu conſul obſeſſus eſt. Nam Minucium conſulem, congreſſum praelio, Aequi Volſcique ſuperarunt: & fugientem, [10] in Algido fame ferroque cinxerunt: actumque infeliciter foret,

3 *Anno CCXC.*] Sic recte hic numerus deſcriptus eſt in Manuſcriptis, cum vulgo mendoſe ſit impreſſum, CCLX. Nam etiam in antiquis Faſtis Romanis, annus, quo P. Servilius Priſcus & L. Aebutius Elua Coſſ. fuerunt, poſt Urbem conditam CCXC. numeratur. De graviſſima hac peſte Livius libro tertio & Dionyſius libro nono, ubi ſcribit eam coepiſſe ad K. Septembr. ac toto illo anno duraſſe. Fabr. Mendoſus ille numerus in omnibus Edd. ante Fabricianas invenitur; neque diſcrepant, niſi quod Aug. numerum uno anno augeat. In tribus Florentinis verus numerus ſic exprimitur, *CCmo nongmo* in Cod. Longob. ſeu primo, *ducenteſimo nonageſimo* in duobus reliquis, numerumque hunc MSS. omnes ſervant. Errorem librariorum caſtigavit dudum Pighius in Annal. Tom. I. p. 123.

4 *Praecedente prodigio*] In Ed. Aug. additur *vel ſigno*. Id quum in aliis Codd. degeneraſſet in *regno*, pr. & quart. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. utrumque expreſſerunt *praecedente regno*, *praecedente prodigio*.

5 *Conſumſit*] Cod. Perizon. *abſumſit*.

6 *Quamvis etiam*] Unus ex Lugd. Batt. cum Ultr. *quamvis jam etiam*.

7 *Proximo dehinc anno*] Appianus Herdonius Capitolium occupavit P. Valerio Poplicola, C. Claudio Coſſ. anno CCXCIII. Hiſtoria eſt apud Livium & Dionyſium libro decimo. Fabr. In omnibus MSS. *Herbonio* vel *Erbonio* ſcribitur.

8 *Incenderuntque Capitolium*] Capitolium hoc tempore conflagraſſe nemo tradit: quare puto contra fidem etiam librorum, legendum, *inſcenderunt*. Fabr. In Margine Cod. Longob. *Herbonius vir Sabinus, cum ſervis incendit Capitolium, & Valerium occidit conſulem.* Ex Capitolio, quod occupaverant, dejecti fuerunt à Valerio, qui ibidem pugnans cecidit. Adde, praeter alios, Auguſtinum de Civitate Dei lib. III. cap. 17.

9 *Sequitur annus*] Is annus conſules habuit L. Minucium & C. Nautium. De Quinctio Cincinnato plena ſunt omnia monumenta. Fabr.

10 *In Algido*] Venetae Edd. cum prima & Pariſienſi, *in Algidum*.

11 *Ar-*

foret, ni Quinctius Cincinnatus, praecipuus ille dictator, [11] artam obsidionem oppresso hoste solvisset: qui repertus [12] ruri, ab aratro arcessitus [13] ad fasces, sumto honore, instructoque exercitu, mox victor effectus, [14] jugum boum [15] Aequis inposuit, victoriamque quasi stivam tenens, subjugatos hostes [16] prae se primus egit.

11 *Artam obsidionem*] Vulgati *artatam*, at recte Edd. pr. Paris. & Venetae *artam*, idemque voluerunt Codd. Lugd. Batt. pr. & tert. scribentes cum Coll. Gron. *artam*.

12 *Ruri*] Poscit id Latinitas, sed MSS. omnes *in rure*, forte scripsit *repertus rure*.

13 *Ad fasces*] Edd. quaedam Vett. *ad imperii fasces*.

14 *Jugum boum* &c.] Hunc locum Diaconus Eutropianae historiae inseruit. FABR.

15 *Aequis*] Deest in Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. Intolerabili vero errore in omnibus, nulla excepta, Editionibus legitur *equis*.

16 *Prae se primus egit*] Edd. quaedam primae, *per se egit primus*. August. *prae se missos primus egit*.

CAPUT XIII.

Fames & pestilentia Romae. Potestas Consulum in Decemviros translata, pernicioſa reipublicae. Crebri in Italia terraemotus. Fidenatium bellum.

[1] Anno, qui proximus trecentesimo ab Urbe condita fuit, dum legati ad Athenienses propter Solonis leges [2] deferendas missi exspectantur, arma Romana fames pestilentiaque compescuit. [3] Ipso autem trecentesimo anno, hoc est, olympiade [4] nonagesimaquinta, potestas consu-

1 *Anno qui proximus trecentesimo*] Annum ab Urbe condita CCXCIX. intelligit, Coss. Sp. Tarpejo, & A. Aterio, quibus legatos in Graeciam missos fuisse praeter Livium & Dionysium Cassiodorus scribit.

2 *Deferendas*] Flor. pr. *transferendas*. Pro *compescuit* Lugd. Bat. pr. *consumsit*.

3 *Ipso autem tricesimo*] Consulare imperium ad Decemviros translatum esse anno ab Urbe condita CCC. altero, Livius & Eutropius scribunt, CCCII. Auctores Fastorum Roman. Eusebius & Solinus. FABR.

4 *Olympiade XCV.*] Varietatem numeri ab aliis notatam reliqui. In duobus manuscriptis XCV. inveni, in tertio XXC. Cum Orosius Eusebium in hac re fere auctorem sequatur, qui Decemvirum creationem confert in Olympiadem XXCII. vide num ita hic quoque scribendum sit. Dionysio Decemviri creati sunt Olympiadis XXCCII. anno secundo. Diodorus libro duodecimo: Olympiade octogesima quarta FABR.

5 *Im-*

consulum decemviris tradita, constituendarum legum Atticarum gratia magnam perniciem Reip. invexit: nam primus ex decemviris, cedentibus caeteris, solus Appius Claudius sibi continuavit imperium: statimque aliorum conjuratio subsecuta est, ut, more contemto, quo insigne imperii penes unum, potestas autem communis erat, omnes omnia propriis libidinibus agitarent. Itaque inter caetera, quae insolentissime cuncti praesumebant, repente singuli cum duodenis fascibus caeterisque [5] imperii insignibus processerunt: &, novo inprobae ordinationis incepto, [6] ablegata religione consulum, emicuit agmen tyrannorum, duabus tabulis legum ad decem priores additis, agentes insolentissimo fastu plurima, die, quo deponere magistratus mos erat, cum iisdem insignibus processerunt. [8] Maxima etiam [9] Appii Claudii libido auxit invidiam, qui, ut Virginiae virgini stuprum inferret, prius servitutis causam intulit; quamobrem [10] adactus Virginius pater dolore libertatis, & pudore dedecoris, protractam ad servitutem filiam, in conspectu populi [11] pius parricida prostravit: qua populus necessitatis atrocitate permo-

5 *Imperii insignibus*] Ed. Aug. & MSS. ad unum omnes *imperatoriis insignibus*, quod etiam in Vincentio Bellovacensi invenitur.

6 *Ablegata religione consulum*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *obligata* scribunt. Ed. Aug. *obligataque*, Meus *abnegata*. Sed Vincentius Bellovacensis in Speculo suo *obliterata* exhibet.

7 *Plurima*] Ex compendio scribendi error natus in Lugd. Bat. quarto & apud Vinc. Bellov. apud quos *prima* (in Ed. Aug. *primo*) scribitur, ut cum sequenti *die* conjungatur.

8 *Maxima* &c.] *Maximam* tres Florentini, duo Lugd. Batt. Perizon. Coll. Gronov. & Vinc. Bellov. scribunt. *Maximam* quoque exhibet Ed. Aug. quasi *maximam invidiam* vocaret Orosius, quod perpetuum facerent magistratum qui erat annuus, & illum pro voluntate sua administrarent. Ego puto rescribendum esse *maxime*. Vulgati *maxima* cum *libidine* conjungunt.

9 *Appii Claudii libido*] Nota res est ex Dionysii libro undecimo, Diodori duodecimo, Livii tertio, Eutropii primo. Fabr.

10 *Adactus Virginius pater*] Legitur & *adductus*. Cicero libro secundo De Finibus. *L. Virginius sexagesimo anno post libertatem receptam, Virginiam filiam sua manu occidit potius, quam ea Appii Claudii libidini, qui tum erat summo in imperio, dederetur*, Fabr.

11 *Pius parricida*] Locutio similis apud Ovidium in Ibi. ℣. 311.

Aut pia, te caeso, dicatur adultera, sicut
Qua cecidit Leucon vindice, dicta pia est.

Ad cujus loci intellectum adscriptum ab Interprete fuit, *Leucon, unus ex Ponti regibus, Spartacum, fratrem suum, interfecit, provocatus ab uxore sua, quam cum vellet adulterari Leucon, ab ea interfectus est, unde Arion,*

permotus & periculo libertatis admonitus, montem Aventinum occupavit armatus. Nec tueri libertatem armis [12] deſtitit, niſi poſtquam ſe conjuratorum conſpiratio ipſis quoque honoribus abdicavit. Tertia & quinta poſt centeſimam [13] olympiade, per totum fere annum tam crebri, tamque etiam graves in Italia terraemotus fuerunt, ut de innumeris quaſſationibus ac ruinis villarum oppidorumque [14] aſſiduis Roma nuntiis fatigaretur: Deinde [15] ita jugis [16] & torrida ſiccitas fuit, ut praeſentis tunc ſuturique anni ſpem gignendis terrae fructibus [17] abnegarit. [18] Iiſdemque temporibus, [19] cum Fidenates hoſtes maximorum auxi-

Leucon occidit fratrem pro conjuge, eumque Conjux: ſic cauſa caedis utriſque fuit.

Luſus in his vocabulis Inſcriptionem Antiquam mihi in memoriam revocat, in qua mulier, quae *nimia* (pro *nimium*) *pia* fuiſſe dicitur, *facta inpia* legitur. Illi ut aliquam lucem adfundam, ex eleganti Jacobi Sponii libello, qui inſcribitur, *Recherche des Antiquites & Curioſites de la Ville de Lyon* p. 86. eandem hic ſubjiciam, ita ſe habet.

D. M.
ET MEMORIAE
AETERNAE
SUTIAE ANTHIDIS
QUAE VIXIT ANNIS XXV.
M. IXI. D. V. QUAE DUM
NIMIA PIA FUIT FACTA
EST INPIA ET ATTIO PRO
BATIOLO CERIALIUS CA-
LISTIO CONIUX ET
PATER ET SIBI
VIVUS PONENDUM
CURAVIT ET SUB AS-
CIA DEDICAVIT.

Mulieri huic, ut & filio ſuo Attio Probatiolo, Cerialius Caliſtio, illius conjux, hujus pater, monumentum illud erexit, in quo uxorem ex nimia pietate inpiam factam dolet. An innuit illam tranſiiſſe ad Chriſtianorum ſectam, dum eorumdem probatos mores amplexa, hoc uno peccaſſet, quod illis, qui *inpii* vocari ſolebant, ſeſe addixiſſet? An, quoniam filio ſimul ſcriptum fuit epitaphium, mortis ejuſdem filii cauſa exſtitit pietate nimia, quae invitam reddiderit inpiam?

12 *Deſtitit*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *deſtituit.*

13. *Olympiade*] Flor. ſec. & tert. Ultr. Coll. Gronov. atque Perizon *Olympiadem.*

14 *Roma nuntiis fatigaretur*] *Nuntiis* recte eſt in Manuſcriptis, pro quo vulgo mendoſe *intus* legitur. Livius ſcribit his temporibus M. Cornelio, L. Papirio Coſſ. crebis motibus terrae in agris tecta corruiſſe, ſed hi Conſules aliis cadunt in annum ſecundum Olympiadis LXXXIV. Diodoro in tertium Olympiadis LXXXVII. FABR.

15 *Ita jugis*] Vocem priorem tres Lugd. Batt. delent, ut & Coll. Gronov.

16 *Ita jugis & torrida ſiccitas*] Siccitate plurimum laboratum fuiſſe, A. Cornel. Coſſo, T. Quinctio Penno, Coſſ. anno CCCXXVII. Livi. libr. IV. ſcribit. FABR.

17 *Abnegarit*] Lugd. Batt. tres. Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. & Ed. Aug. *abnegaret.*

18 *Iiſdemque*] Meus cum Perizon. *Iſdem.* Lugd. Batt. pr. & quart. *His denique. Auxiliatorum* mox pro *auxiliorum* Lugd. Bat. tert.

19 *Cum Fidenates hoſtes*] Legitur etiam *Fidenas hoſtis:* de quo Eutropius lib. I. An. CCCXV. ab v. c. *Fidenates, contra Romanos rebellaverunt.. Auxilium praeſtabant his Vejen-*

auxiliorum manu ſtipantes terribiles Romanis arcibus inminerent,[20] Aemilius, tertium dictator, magnam mali molem ipſis Fidenis vix captis depulit, & ſanavit: [21] tanta in ipſis erat malorum animorumque contentio, ut vel [22] domeſticas clades ſuperfuſa forinſecus bella obliterarent: vel, poſt damna bellorum, inducias relaxatas diverſae peſtes, coelo terraque excandeſcentes, inceſſabili infeſtatione corrumperent.

Vejentes, & rex Vejentium Tolumnius. Conjunxerunt ſe iis & Volſci. Plura Livius lib. IV. Fabr.

20 *Aemilius tertium dictator*] Mam. Aemilius Mamertinus Dictator primum an. CCCXVI. cum Fidenatibus acerrime dimicavit, & triumphans in Urbem rediit. Idem Dictator tertium, an. CCCXXVII. cum Fidenates iterum rebellarent, Fidenas Urbem cepit atque excidit. Haec Liv. lib. IV. Fabr.

21 *Tanta*] Lugd. Batt. duo *tantaque.*

22 *Domeſticas clades*] In Vulgatis eſt *domeſticae*, noſtram lectionem ex libris antiquis acceptam ἀνάβασις comprobat. Fabr.

Caput XIV.

De Siciliae imperio, rebuſque in ea geſtis.

[1] Sicilia, [2] ab initio patria Cyclopum, & poſt eos ſemper nutrix tyrannorum fuit. Saepe etiam captiva ſervorum, quorum primi carnibus hominum, medii cruciatibus, poſtremi mortibus paſcebantur: excepto eo, quod externis bellis aut praeda habebatur, aut praemium. [3] Haec, ut quam breviſſime abſolvam, requiem malorum, niſi nunc, neſcit: imo, ut [4] evidentius diverſitates temporum declarentur, ſicut antea vel inteſtinos vel externos tumultus perpeſſa eſt inter omnes ſola ſemper, ita nunc ex omnibus ſola [5] nunquam patitur. Nam etiam (ut

1 *Sicilia, ab initio*] Quae hoc capite ab Oroſio explicantur, ea plenius a Juſtino ex Trogo commemorantur lib. IV. Antiquiſſimos eſſe in parte Siciliae *Cyclopas* Thucydides initio lib. VI. ſcribit. Fabr.

2 *Ab initio*] *Initio* Ed. Aug. *Ab initio pene* Lugd. Bat. pr.

3 *Haec ut quam*] *Haec, inquam, ut* &c. Ed. Aug.

4 *Evidentius*] Lugd. Bat. pr. *evidentis*, quaſi vellet *evidentes diverſitates.*

5 *Nunquam*] Addunt *patitur*, Edd. Vett. & MSS. quidam, ſed contra Codices meliores.

(ut ſileam de diuturnitate vel illius calamitatis, qua preſſa eſt, vel iſtius è contrario, qua fruitur, pacis) Aetna ipſa, quae tunc cum excidio urbium atque agrorum crebris eruptionibus aeſtuabat, nunc tantum innoxia ſpecie ad praeteritorum fidem fumat. Igitur ut praetermittam interim de tyrannis, quorum mox qui fuit [6] ultor, ſucceſſor effectus eſt, medio tempore, hoc eſt, anno ab Urbe condita CCCXXXV. cum Rhegini apud Siciliam diſcordia laborarent, civitaſque per [7] diſſenſionem diviſa in duas partes eſſet, pars una veteranos ab Himera, urbe Siciliae, in auxilium vocavit. Porro illi, pulſis civitate primum his, contra quos inplorabantur, deinde mox caeſis etiam illis, quibus ad auxiliandum convenerant, urbem cum conjugibus & liberis ſociorum occupavêre, auſi facinus [8] nulli tyranno comparandum; quippe cum Rheginis [9] quidquid vis perpeti ſatius fuerit, quam [10] ut ultro invitarent, quibus patriam, conjuges, liberos ac penates, ipſi extorres ad praedam relinquerent. At etiam Catanenſes, cum Syracuſanos graves infeſtoſque paterentur, ab Athenienſibus auxilia popoſcerunt. Sed Athenienſes, ſuo magis quam ſociorum ſtudio inſtructam claſſem, in Siciliam miſêre: cum [11] & ſibi propagare molirentur imperium, & Syracuſanam claſſem nuper inſtructam Lacedaemoniis proficere vererentur. Et quoniam

6 *Qui fuit ultor, ſucceſſor effectus eſt,*] Id eſt, qui ſuſtulit tyrannum, tyrannidem & ipſe occupavit, *qua re factum eſt, ut tyrannus quidem occideretur, ſed patria non liberaretur*; ſicuti loquitur Juſtinus, ubi agit de tyrannis Heracleae lib. XVI. cap. 5. De Siciliae tyrannis idem lib. IV. cap. 2. *Cocalus regnum inſulae occupavit; poſt quem ſingulae civitates in tyrannorum imperium conceſſerunt, quorum nulla terra feracior fuit.*

7 *Diſſenſionem*] Perizon. *diviſionem.* Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *diſceſſionem.* Flor. tert. *diſceſſiones.*

8 *Nulli tyranno comparandum*] Sumſit hoc ex Juſtino, apud quem perperam nonnulli lectionem iſtam ſollicitare auſi ſunt. Confirmant eandem Edd. & MSS. Oroſiani Codd. omnes, uno Lugd. Bat. tertio excepto, in quo legitur *tyrannorum.*

9 *Quidquid vis perpeti*] Ita Colon. Alii heic *Quidvis.* Sic apud Varronem venuſte & vetuſte: *Quotquot annis*, & *Quotquot Kal.* pro *Quotannis & Quot Kalendis* eſt. Laut. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *quidquid eſſet jus*, quod tolerari poſſet, ſi *belli* adderetur, *Nam ſive victoribus captivitatis jure ſerviſſent, ſive amiſſa patria exſulare neceſſe habuiſſent, non tamen inter aras & patrios lares trucidati, crudeliſſimis tyrannis patriam cum conjugibus ac liberis praedam reliquiſſent.* Juſtin. lib. IV. cap. 3. Pro *quidvis* Florr. tres, Lugd. Batt. duo cum Meo & Perizon. efferunt *quidquid vis*, quod Lautius ex Colon. praetulit.

10 *Ut ultro*] *Quod ultro* Perizon.

11 *Et ſibi*] Ed. Aug. *& ibi.* Juſtinus *ſtudio majoris imperii* dixit.

12 *Caeſis*

niam Athenienſes, qui miſſi erant, [12] caeſis hoſtibus, proſpera initia ſumſerant, majores copias robuſtioremque exercitum cum [13] Lachete & Charoeade ducibus in Siciliam reduxerunt. Sed Catanenſes, belli taedio permoti, cum Syracuſanis foedus ineunt, auxilia Athenienſium ſpernunt. [14] Poſt autem Syracuſanis, conditiones pacis meditatione dominationis tranſgredientibus, denuo legatos Athenas mittunt: qui capillo barbaque ſqualidi, [15] & lugubribus induti, miſericordiam atque auxilium & ſermone & habitu precarentur. Igitur magna claſſis inſtruitur, [16] ducibus Nicia & Lamacho: tantiſque viribus Sicilia repetitur, [17] ut ſuffragia ſua & hi timerent, qui impetraviſſent. Athenienſes duas ilico pedeſtres pugnas ſecundis ſucceſſibus faciunt, [18] confectoſque in urbe

12 *Caeſis hoſtibus*] Tres MSS. Lugd. Batt videlicet pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. mire tranſponunt verba, *In Siciliam reduxerunt majores copias robuſtioremque exercitum cum Lachete & Cariade ducibus, caeſis hoſtibus proſpera initia ſumſerant.* Quod ideo adnotandum duxi, ut pateat ex uno fonte hanc lectionem in quatuor codd. fuiſſe propagatam.

13 *Lachete & Charoeade ducibus.*] Hi duces extrema aeſtate anni quinti belli Peloponneſiaci in Siciliam miſſi fuerunt, auctore Thucydide lib. III. Apud Dionem lib. XII. mendoſe Χαρείας pro *Charoeade nominatur.* Fabr. *Thariade* Flor. pr. At Lugd. Batt. pr. (in quo ſuperſcribitur, lege *Carneade*) tert. quart. & Perizon. cum Ultr. *Cariade.* Lugd. Bat. ſec. *Chariade*, Meus *Chunade.*

14 *Poſt autem*] Lugd. pr. & tert. *poſt haec autem.*

15 *Lugubribus induti,*] *Pannis*, quod vulgo additur, in lib. vet non legitur. Fabr. *Et lugubribus pannis induti*, Non male illud, *pannis*, interjicit Venetus codex, pro ipſis ſqualoribus, Terent. *Pannis anniſque obſitus.* Laut. Praeter Venetas editiones, reliquae quoque, quae Fabricianas anteceſſerunt, omnes, una Aug. excepta, *pannis exhibent*, quod ego adſutum opinor ab illis, qui deeſſe aliquid putabant, ſicuti *veſtibus* ſimiliter legitur in Flor. ſec. ſed Longob. Codex cum reliquis omnibus haud agnoſcit. Ovid. Metam lib. XI. ℣ſ. 134.

Surge, age, da lachrymas, lugubriaque induc, nec me
Indeploratum ſub inania tartara mitte.

Seneca in Herc. Fur. ℣ſ. 626.

Unde iſte, genitor, ſqallor, & lugubribus
Amicta conjux?

16 *Ducibus Nicia & Lamacho.*] Tertius dux fuit Alcibiades, ſed is non ita multo poſt quam in Siciliam pervenerat, domum revocatus, in exſilium abiit. Thucydides libro VI. Diodorus libro decimotertio. Plutarchus in Alcibiade & Nicia. Unde hiſtoria plenior petenda. Fabr.

17 *Ut ſuffragia ſua*] Juſtinus lib. IV. cap. 4. *Tantiſque viribus Sicilia repetitur, ut ipſis terrori eſſent, in quorum auxilia mittebantur.*

18 *Confectoſque*] Vulgati, excepta Auguſtana, *confertoſque*, id eſt condenſatos, conſtipatos. Sed, praeter Ed. illam Aug. Cod. Longob. & MSS. ad unum omnes, *confectoſque* vel *confectos* exhibent, quae locutio Oroſio haud inſueta eſt, & omnino hic reponi debet. Confecerant enim Syracuſanos variis pugnis Athenienſes, & niſi veniſſent Lacedaemonii, jam urbe egredi non auſos, ad ſummam adegiſſent deſperationem.

urbe hoſtes, & objecta claſſe circumdatos, terra marique concludunt. At Syracuſani, fractis feſſiſque rebus, auxilium à Lacedaemoniis petunt: à quibus mox mittitur Gylippus, ſolus quidem, ſed in quo omnium praeſidiorum inſtar praeferebatur: qui veniens, ut audivit inclinatum jam belli ſtatum, auxiliis partim in Graecia, partim in Sicilia contractis, opportuna bello loca occupavit. Deinde duobus praeliis victus, nec territus, tertio congreſſu Lamachum occidit, hoſtes in fugam vertit, ſocios obſidione liberavit. [19] Hinc Athenienſes, terreſtri praelio victi, experimenta maris ineunt, & navali certamine congredi parant, quo cognito, Gylippus claſſem inſtructam à Lacedaemoniis arceriſit: aeque Athenienſes in locum amiſſi ducis, [20] Demoſthenem & Eurymedonta cum ſupplemento copiarum mittunt. Peloponneſii [21] quoque, cum multarum urbium conſenſu & decreto, ingentia Syracuſanis auxilia miſêre. [22] Ita ſub ſpecie ſocialis belli domeſticos motus exſequuntur, &, quaſi placito de Graecia tranſlatum certamen in Siciliam fuerit, ſic ex utraque parte ſummis viribus dimicatur. Igitur Athenienſes prima congreſſione vincuntur, [23] caſtra quoque cum omni pecunia vel publica vel privata, & cum univerſo inſtructu diuturnae expeditionis amittunt; fractis opibus & in anguſtum redactis, ſuadet Demoſthenes, [24] dum non omnino res perditae ſint, [25] quamlibet videantur afflictae, domum redeant, Siciliaque decedant. Nicias autem pudore male geſtarum rerum ab initio deſperatior redditus, [26] remanere contendit. Reparant navale certamen: & mox per inſcitiam in anguſtias

19 *Hinc Athenienſes*] *Hic Athenienſes* Ed. Aug.

20 *Demoſthenem & Eurymedonta*] Δημοσθένην τὸν Ἀλκισθένους, καὶ Εὐρυμέδοντα τὸν Θουκλέους. Thucyd. lib. VII. FABR.

21 *Quoque*] Lugd. Batt. *quoque tunc.*

22 *Ita ſub ſpecie*] Lugd. Batt. Codd. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. legunt, *Ita ut* (vel *ut ſub*) *ſpecie ſocialis belli domeſticos motus exſequantur, & quaſi* (*placito*, quod retinet Ed. Aug. delentes) *de Graecia tranſlatum certamen in Siciliam* (plerique *Sicilia*) *fuerit, ſic* &c.

23 *Caſtra quoque*] Lugd. Bat. quart. *caſtraque.*

24 *Dum non omnino*] Ita repoſui, praeeuntibus Cod. Longob. atque Flor. tert. & confirmante Meo, qui inſuper *ut* praefigit. Ultr. *Dum jam nondum* Flor. ſec. *cum nondum omnino.* Vulgati, *dum nondum omnino.*

25 *Quamlibet*] Editiones Vetuſtiores, excepta Aug. *quantumlibet*, ut & MSS. aliquot. Sed prius illud ſignificatu poſterioris paſſim poni ſolet.

26 *Remanere*] Sic omnes libri MSS. ut & Ed. Aug. Vulgati reliqui *manere.*

27 *Eu-*

stias Syracusani maris deducti, insidiis hostium circumveniuntur. [27] Eurymedon dux primus occiditur: [28] undecim naves incenduntur. Demosthenes & Nicias classem dimittunt, quasi tutius terrena expeditione fugituri. Gylippus autem primum [29] naves eorum relictas centum triginta invadit: dehinc ipsos fugientes persequi adgressus, capit caeditque [30] quam plurimos. [31] Demosthenes dedecus servitutis voluntaria morte [32] declinat; [33] Nicias vero indignam turpemque vitam dedecore captivitatis [34] adcumulat.

27 *Eurymedon dux primus occiditur*] Ita ex Augustinianorum libro scripsimus. Nam reliqui ab impressis non discrepant: quomodo in Manuscripto nostro Justino *Eurylochi* nomen etiam pro *Eurymedontis* legitur. Notum vero est ex Thucydidis lib. VII. Diodori XIII. & Plutarchi Nicia: *Eurymedontem*, qui in dextro cornu curabat, cum hostes circumvenire vellet, intercluſum à suis, interiisse. FABR.

28 *Undecim naves incenduntur*] Ita quidem constanter omnes libri Orosii: at apud Justin. à quo haec desumta sunt, legitur: *Triginta naves, quibus praefuerat, incenduntur.* Thucydides & Diodorus incendii parati ab hostibus meminerunt, sed de numero navium, quae flamma perierint, nihil scribunt. FABR.

29 *Naves eorum relictas CXXX.*] Idem numerus est in Just. Thucydides scribit, Athenienses reliquas fuisse naves circiter LX. Dio L. naves relictas ait. FABR.

30 *Quam plurimos*] Lugd. Bat. sec. *plurimos.*

31 *Demosthenes dedecus*] Hac de re alii, praeter Justinum, nihil. Tantum Plutarch. in Nicia haec scribit: ὁ δὲ Δημοσθένης ἀπαυτόμενος τὸ ξίφος ἔωλησε μὲν ἑαυτόν, οὐ μὴν ἀπέκτεινε, ταχὺ δὲ πολεμίων ἐφεστώτων καὶ συναρπάντων. Id est, *Ipse Demosthenes stricto gladio se quidem percussit, verum non interfecit, subito ab hostibus circumventus & captus.* De morte Demosthenis & Niciae Timaeum diversa à Thucydide & Philisto tradidisse, ibidem Plutarchus scribit. FABR.

32 *Declinat.*] Florentt. sec. & tert. *declinavit.*

33 *Nicias vero*] Lugd. Batt. duo *Nicias autem.*

34 *Adcumulat*] Ultr. *cumulat.* Peculiare aliquid, quod apud alios non invenitur, de Nicia atque Demosthene, eorumque ad posteros memoria, legitur apud Pausaniam lib. I. p. 74. is, postquam enarravit columnas positas in honorem Athenienſium, qui pugnantes extra patriam occubuerant, addit, Γεγράμμθοι δ' εἰσὶν οἱ καὶ τρισπηχεῖ πλίνθῳ Νικίας, καὶ ὃς τραπωτῶν ὁμοῦ τοῖς ἀστοῖς Πλαταιεῖς. Νικίας δὲ ἐπὶ τῷδε παρείλητο, γράφω δὲ ἀδὴν ἀμφορεῦ, ἢ Φίλιππος, ὃς ἔφη Δημοσθένην μὲν αὐτοῦ πειθόμενον τοῖς ἄλλοις, πλίνθῳ αὐτὸν, καὶ ὡς ἠλίσκετο, αὐτὸν ἐπιχειρεῖν ἀποκτεῖναι, Νικίαν δὲ τῷ σώματι ἐθελοντὴν μενεῖν. Τότων εἵνεκα οὐκ ἐνεγράφη Νικίας τῇ στήλῃ, καταγνωσθεὶς ὑπ' ἐμοῦ ἑκόντος ἐθελοντὴς εἶναι, καὶ ὅτε ἀνὴρ πολέμῳ πεῖραν. *Duces etiam adscripti sunt, praeter Niciam, & Plateënses milites una cum oppidanis. Niciam quidem praeteritum, non aliam ob causam, quam Philistus prodidit, credideram. Scribit enim ille, Demosthenem, in deditione facienda, se unum excepisse; ac, quum in hostium potestatem veniret, sibi ipsi manus conscisscere conatum. Niciam vero, ultro deditionem fecisse; eamque ob rem nomen ejus in columna inscriptum non esse, quod, quum sese hostibus ultro dedidisset, id quod imperatore ac forti viro dignum erat, non fecerat.*

CA-

CAPUT XV.

Athenienſes bello Lacedaemoniorum, adhortante ſeſeque ob exilium ulciſcente Alcibiade, excipiuntur.

[1] Igitur Athenienſes, biennio apud Siciliam non ſine Lacedaemoniorum damno conflictati, [2] aliis domi malis circumveniuntur. [3] Alcibiades enim, dux pridem adverſus Syracuſas pronunciatus, mox ad judicium pro quadam inſimulatione detentus, voluntario exſilio [4] Lacedaemona ſe contulit, inpulitque Spartanos, ut turbatis Athenienſibus novo rurſus bello inſiſterent: neque eis reſpirandi ſpatium, quin opprimerentur, relaxarent, cui incepto ita Graecia omnis adſtipulata eſt, quaſi ad commune incendium reſtinguendum, bono publico, congeſtis viribus conſuleretur. [5] Darius etiam, rex Perſarum, memor paterni avitique in hanc Urbem odii, per [6] Tiſſafernem praefectum Lydiae cum Lacedaemoniis foedus paciſcitur, eiſque ſumtus belli & copias pollicetur. Mirum dictu, Athenienſium tantas ea tempeſtate opes fuiſſe, ut, cum adverſus eos, hoc eſt, [7] adverſus unam urbem, Graeciae, Aſiae, totiuſque Orientis viribus incurſum ſit, pugnando ſaepe, nec unquam cedendo, conſumti magis videantur [8] fuiſſe quam victi. Principio enim Alcibiades omnes

1 *Igitur Athenienſes*] Quae hoc capite Oroſius narrat, ea praeter Juſtinum Thucydides lib. VIII. Diodorus lib. XIII. Plutarchus in Alcibiade. FABR.

2 *Aliis*] Cod. Perizon. *& aliis.*

3 *Alcibiades dux primum*] Excuſi *pridem*: male. arguit hoc particula, *mox*, quae ſequitur. LAUT. Non opus ea mutatione, ſat enim interceſſerat temporis, ex quo in Siciliam ire juſſus fuerat Alcibiades. Confer Plutarchum in Nicia.

4 *Lacedaemona*] Ita, non *Lacedaemonem*, ut vulgati habent, ſcripſiſſe Oroſium, patet ex Juſtino, quem deſcripſit, & ex MSS. qui *Lacedaemonam*, *Lacedaemoniam*, vel denique, ut oportet, *Lacedaemona* exhibent.

5 *Darius, Rex Perſarum*] Sextus hic Perſarum rex fuit, qui Artaxerxi Xerxis filio in regno ſucceſſit. FABR.

6 *Tiſſafernem praefectum Lydiae*] Τισσαφέρνης βασιλέως Δαρείου τοῦ Ἀρταξέρξου στρατηγὸς ἦν τῶν κάτω. *Tiſſafernes, regis Darii Artaxerxis filii praefectus in ora maritima erat.* Thucydides. FABR.

7 *Adverſus unam urbem*] Mutavi vitioſam in omnibus Editis diſtinctionem, ea haec erat. *hoc eſt, adverſus unam urbem Graeciae, Aſiae totiuſque orientis viribus incurſum ſit.* Minus concinne. Amplificat enim Oroſius quod ſcripſit Juſtinus lib. V. cap. 2. *Cum ad opprimendam unam urbem totius Orientis vires concurrerent*, conjungit enim *Aſiae* & *Graeciae*; nimirum dixerat modo. *Cui incepto ita Graecia omnis.* &c.

8 *Fuiſ-*

omnes ſocios deficere ab his ad Lacedaemonios coëgit: ſed & ab his quoque per invidiam inſidiis [9] adpetitus aufugit, & [10] ad Tiſſafernem in Mediam conceſſit: cui ſtatim adcommodato ingenio [11] & apti eloquii gratia familiarior factus, perſuadet, ne Lacedaemonios tam profuſis opibus [12] juvet: eum potius iſtius certaminis arbitrum ſpectatoremque fieri debere, integraſque Lydiae vires adverſus victorem [13] reſervandas. Quamobrem Tiſſafernes partem claſſis cum aliquanta manu deduci Lacedaemona jubet: ne vel abundantes [14] ſuffragiis alieno tuti periculo dimicarent, vel in totum deſtituti, ſuſceptum certamen omitterent.

8 *Fuiſſe*] Abeſt a Lugd. Batt. pr. & Coll. Gronov. Meus mavult *eſſe*, Lugd. Bat. quart. mox *ſed ab his* deleto &.

9 *Adpetitus*] Edd. quidam *impetitus* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *petitus*. Mox *effugit* pro *aufugit*, Lugd. Bat. quart.

10 *Ad Tiſſafernem in Mediam conceſſit.*] Thucydides ὑποφοβῆ δείσας αὐτὸς Τισσαφέρνην, *metu adductus clam ſe ad Tiſſafernem confert.* Plutarchus, Τισσαφέρνη ὃ τῆς βασιλέως σατράπης ἀνὴρ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἀσφαλείας ἀνέδωκε καὶ πᾶσ' αὐτῷ πρῶτον ἐμίγνυτο, *ubi ſe Tiſſaferni, ut extra periculum eſſet, dedit, ſtatim apud eum ſummum locum obtinuit.* Fabr.

11 *Et apti eloquii gratia*] Delet *apti* Perizon. Codex. at in Florent. primo, ſeu Longob. Cod. ſcribitur & *aptii*, in ſecundo & *apud eloquii*, verum ibi, expuncto *apud*, ſuperſcribitur *ob*, ut ſuſpicer reponendum eſſe, & *ob eloquii gratiam*, vel, & *ab eloquii gratia.*

12 *Juvet*] Edd. Vett. quaedam, *adjuvaret*, *jubet* &c. MSS. Lugd. Batt. pr. ſec. tert. cum Ultr. & Coll. Gronov. *adiret*, *jubet cum potius* &c. In quibus *jubet* ex duplici ſcriptura ib. *juvet* natum eſt. *adiret* ſcriptum fuit pro *adjuvet*. Verum *juvet* ex antiquis Ed. Aug. habet, idque tres Codd. Florentini cum reliquis & Juſtino, apud quem, *ſed nec auxiliis nimis enixe Lacedaemonios juvandos*: retinere jubent.

13 *Reſervandas*] Ultr. *ſervandas.*

14 *Suffragiis*] Amat vocem hanc eo ſenſu Oroſius, quo meliores ſcriptores Latini repudiarunt. Pro auxiliis enim uſurpat. Sic ſupra cap. XIV. *Ut ſuffragia ſua & hi timerent qui impetraviſſent.*

CAPUT XVI.

Athenienſium adverſus Lacedaemonios praelia gravia, horrendaeque calamitates ac ſtrages utrimque acceptae.

Apud Athenienſes vero cum diu domeſtica diſcordia agitaretur, imminente periculo, [1] ſumma imperii ad ſenatum populi voluntate transfertur, [2] quippe otio diſcordiae nutriuntur: [3] at, ubi neceſſitas incubuit, poſtpoſitis privatis cauſis atque odiis, in commune conſulitur. Sed hoc ipſum, cum propter [4] inſitam genti ſuperbiam & tyrannicas libidines, pernicioſum foret; tandem Alcibiades exſul ab exercitu revocatur, & [5] dux claſſis conſtituitur. Quo comperto, principes [6] primo Spartanis urbem prodere moliti ſunt: deinde, cum id fruſtra [7] cogitaſſent, in exſilium ſponte ceſſerunt. Igitur Alcibiades, patria liberata, claſſem in hoſtes dirigit. [8] Commiſſo praelio, victoriam Athenienſes capeſſunt. Porro autem major pars Spartani exercitus caeſa, duces quoque [9] pene omnes interfecti, & octoginta naves captae, abſque his, quae in conflictu incenſae demerſaeque [10] perierunt: Rurſus bellum, in terram tranſlatum, Spartanis aeque infeliciter ceſſit: quibus rebus fracti [11] Lacedaemonii, petière pacem, nec tamen impetrare potue-

1 *Summa imperii ad Senatum transfertur*] Quomodo ſumma imperii ad Senatum quadringentorum hominum tranſlata fuerit, item de reditu Alcibiadis, copioſe Thucydides, Diodorus & Plutarchus locis citatis. FABR.

2 *Otio*] Lugd. Bat. tres *odio*, vitioſe.

3 *At ubi neceſſitas*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *at* delent, leguntque, *poſitis privatis cauſis* &c.

4 *Inſitam*] Superſcribitur in Lugd. Bat. pr. textus habet *ingenitam*.

5 *Dux claſſis conſtituitur*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *dux claſſi conſtituitur*.

6 *Primo*] Abeſt a Meo Codice.

7 *Cogitaſſent*] Ed. Aug. *agitaſſent*.

8 *Commiſſo praelio.*] Duplicem victoriam deſcribit, unam navalem, alteram terreſtrem; quas Athenienſes ad Cyzicum de Spartanis reportarunt, duce illorum Mindaro interfecto. Xenophon lib. I. de Rebus Graecorum, Diod. libr. XIII. Plutar. Alcibiade. FABR.

9 *Pene omnes*] Primam vocem non agnoſcit Ultr.

10 *Perierunt*] Lugd. Bat. tres & Coll. Gronov. *perierant*. Mox *in terra* pro *in terram* Perizon. ſicut aliquanto poſt *in Sicilia* pro in *Siciliam* Ed. Aug.

11 *Lacedaemonii petière pacem.*] Legationis de pace Athenas miſſae princeps fuit Endius

tuerunt. Praeterea [12] Syracusana praesidia in Siciliam, audita Carthaginensis belli infestatione, revocata sunt. Quamobrem Alcibiades classe victrici totam Asiam pervagatur, bellis, incendiis, [13] caedibusque rapit sternitque omnia. Urbes, quae dudum à societate defecerant, capit, recipitque quamplurimas. [14] Sic Alcibiades, magni nominis factus, Athenas, cum admiratione & gaudio omnium, victor ingreditur. Parvo post intervallo auget vires, exercitum [15] classemque numero provehit, rursusque Asiam petit. Lacedaemonii vero Lysandrum ducem, classi belloque praeficiunt. [16] Cyrus etiam, filius Darii, in locum Tissafernis, Ioniae Lydiaeque praepositus, magnis eos opibus auxiliisque confirmat. [17] Lysander itaque Alcibiadis exercitum, praedae intentum, ac per hoc ubique dispersum ac vagum, repentino incursu opprimit, sine conflictu aliquo vincit, caeditque fugientem. Magna haec clades Athenienſibus, & [18] multo hoc atrocius vulnus, quam dudum inflixerant, susceperunt: quo comperto, Athenienses opinati sunt Alcibiadem [19] antiquum exsilii sui dolorem, isto scelere proditionis vindicare curasse: ideoque [20] in locum ejus Cononem constituunt, cui residuam manum & summam belli committunt, qui supplere saltem numero exhaustas copias volens, senes ac pueros legit, exercitumque [21] conscripsit. Sed hujusmodi manus moram

Endius: Athenis vero Cleophon maxime paci impedimento fuit. Lege Diod. Fabr.

12 *Syracusana praesidia,*] Post Atheniensium cladem in Sicilia Aegestaei socii Atheniensium, pressi à Selinuntiis & Syracusanis, opem à Carthaginiensibus petierunt: hique illis praesidium cum Annibale Gesconis F. duce miserunt: itaque Syracusani suos, quos auxilio Lacedaemoniis contra Athenienses miserant, domum revocarunt. Xenophon & Diod. Fabr.

13 *Caedibusque*] Sic MSS. Vulgati *caedibus.* Quidam mox etiam *urbesque.* Dein MSS. plerique *recepitque.*

14 *Sic Alcibiades magni nominis*] Magnificum Alcibiadis reditum in patriam praeter Xenophontem, Diodorum & Plutar. describit Justinus lib. V.

15 *Classemque numero provehit*] *Numero* adverbium hic est, pro celeriter: aut certe classis numerus deest. Laut.

16 *Cyrus etiam, filius Darii,*] Vulgo turpi errore legitur, *Cyrus autem, frater Darii.* Fabr.

17 *Lysander itaque Alcibiadis*] Haec clades absente Alcibiade, Antiochi, quem classi praefecerat, temeritate accepta fuit Xenoph. lib. I. Diod. XIII. Plutarch. Alcibiade & Lysandro. Pausanias lib. III. Fabr.

18 *Multo hoc atrocius vulnus,*] Sic omnino scribendum ex MSS. qui magno consensu omnes ita exhibent. Vulgati *multo atrocius,* praeter Ed. Aug. quae cum MSS. facit.

19 *Antiquum*] Lugd. Bat. pr. *antiqui.*

20 *In locum ejus*] Edd. quaedam *ideo in locum ejus.* MSS. Lugd. Bat. duo cum Coll. Gronov. *in loco ejus.*

21 *Conscripsit,*] MSS. haec est lectio. Vulgo *conscribit.*

moram bello non adtulit: quippe quod robore, non numero, confici solet. [22] Itaque statim inbellis manus vel capta vel caesa est, tantaque strages occisorum [23] illo praelio facta est, ut deletum non solum regnum, sed etiam nomen Athenienſium videretur. At illi, desperatis rebus, [24] statuunt urbem peregrinis dare; ut, qui per totam Asiam paulo ante dominati sunt, nunc ex hac [25] colluvie muros saltem libertatemque tueantur: &, quamvis vel suo judicio ad haec tuenda etiam objectis muris non sufficiant, iterum tamen experire navale praelium parant. Expers consilii furor, dolorem virtutem putat: quantumque meditatur ira, tantum promittit audacia. Itaque, omnibus partim captis partim interfectis, de ipsis quoque reliquiis nihil reliqui factum est. Solus dux Conon, superstes bello & populo, timens civium crudelitatem, [26] ad Cyprium regem concessit Euagoram. At dux Lacedaemoniorum, ademtis omnibus civitatibus, nihil Athenienſibus praeter inanem urbem reliquit, nec hoc diu: nam & ipsam urbem postea obsidione circumdedit. [27] Angebat intrinsecus fames, desolatio & morbus obsessos. Et cum post [28] omnia miseriarum abominamenta, quae etiam dicere [29] horror est, nihil spei praeter mortem occurreret, pacem petivêre.

22 *Itaque statim inbellis manus &c.*] Ultimum hoc praelium navale inter Lacedaemonios & Athenienſes bello Peloponnesiaco (quod XXVII. annos duravit) commissum fuit ad *Aegos flumina*, quo Athenienſium classis deleta est: de quo eosdem auctores consule, quos modo nominavi. FABR.

23 *Illo praelio*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *in illo praelio.*

24 *Statuunt urbem peregrinis dare*] id est, peregrinos civitate donare. Diod. ἐπιδιδοῦσι πολίτας τὸν μισθὸν, καὶ τὴν ἄλλην ξένων τὴν βεβοηθηκότων σωτηρίαν. FABR.

25 *Colluvie*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *congerie.*

26 *Ad Cyprium regem concessit Euagoram.*] Hujus loci mendum alii quoque animadverterant, ac sine ullo negotio ex Justino emendari potuit. Xenoph. lib. II. Κόνων ἐκπεσὼν ναυσὶν ἀπέπλευσε παρ' Εὐαγόραν εἰς Κύπρον. Sed ne in re minime dubia testibus videar uti non necessariis, Κόνων ὃ τῆς σοῦ εἶδεν, ὅτι δυνατὸς χρήσασθαι τῇ πόλει ὡς Εὐαγόρᾳ ἦλθε: ut ait Isocrates in Euagora. FABR. Legebatur putide, *ad Cyrum regem concessit. Evagoras autem* (vel *Evacinas*) *dux Lacedaemoniorum.* &c.

27 *Angebant.*] Plures ex MSS. *agebat.*

28 *Omnia*] Lugd. Bat. pr. *omnium.*

29 *Horror est*] Edd. Vett. praeter August. *horrori* vel *horroris* est, dein, *nihil spei praeteritae.*

CA-

CAPUT XVII.

Athenienſibus certis legibus ac conditionibus pax datur, triginta-que rectores conſtituuntur, qui, cum tyrannidem exercerent, Thraſybuli induſtria ejecti ſunt.

Magna hinc inter Spartanos & ſocios deliberatio fuit, [1] cum plurimi inquietiſſimam civitatem ſternendam ſolo, [2] populumque infeſtiſſimum cum ipſo nomine abolendum pronuntiarent: [3] Spartani negaverunt, [4] ſe permiſſuros, ut è duobus Graeciae oculis unus erueretur: inſuper etiam pacem promiſerunt, [5] ſi Piraeei portus ducentia in urbem [6] munimina everterentur, [7] naveſque reliquas ultro traderent: deinde ſi rectores ſibi triginta [8] lectos ſuſciperent. Huic conditioni addictis & ſuccumbentibus, Lacedaemonii Lyſandrum ad componendas in urbe parendi leges conſtituerunt. Inſignis hic annus & expugnatione Athenarum, & morte Darii, [9] Perſarum regis, & exſilio Dionyſii, Siciliae tyranni, fuit. Igitur triginta rectores Athenienſibus ordinati, triginta

1 *Cum plurimi*] Edd. quaedam Vett. *& cum plurimi.*

2 *Populumque*] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *populum.*

3 *Spartani negaverunt.*] Sic quidem Juſtin. at Xenophon. lib. II. ita. Λακεδαιμόνιοι ἔφασαν πόλιν Ἑλλάδα ἀνδραποδιεῖν, μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένῳ ἂν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις. (Sic enim legendum è vetuſtis non γενομένῳ ut eſt inpreſſum.) τῇ Ἑλλάδι. *Lacedaemonii negarunt ſe Graeciam urbem, quae in ſummis Graeciae periculis optime de illa eſſet merita, everſuros.* FABR.

4 *Se*] Abeſt a Coll. Gronov. & Lugd. Bat. tert.

5 *Si Piraeei portus*] Juſtin. *Si demiſſa Piraeeum verſus muri brachia dejecerint.* ubi *muri brachia* vocat, quae Graeci κατὰ πλευρὰ, κατὰ πλάγιον. FABR.

6 *Munimina*] Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *munimenta.* Idem voluit Cod. Longob. ſcribens *monumenta*, literae *u* ſuperſcripta *i.* Ed. Aug. *ducentiaque.* MSS. plures *verterentur* pro *everterentur.* Flor. tert. *erueretur.*

7 *Naveſque reliquas*] Lugd. Bat. tert. *naveſque reliquae ultro traderentur.*

8 *Lectos*] Fabricius reſtituit ex MSS. In Editis antea deërat, praeterquam in Aug. in qua *electos.* Aliquanto poſt Meus pro *conſtituerunt* habet *conſtituunt.*

9 *Darii, Perſarum regis*] Darius non ita multo poſt pacem inter Athenienſes factam mortuus fuit, cum annos XIX. regnaſſet, Diodorus libr. XIII. Dionyſius vero, ut idem ſcribit, non tam exſulavit, quam in extremum diſcrimen amittendae tyrannidis venit. FABR. MS. Lugd. Bat. tert. atque Ed. Aug. ex tribus *&*, primum delent.

triginta tyranni exoriuntur: qui primo se tribus millibus satellitum stipant, mox etiam septingentos milites victoris exercitus lateribus suis circumponunt: caedem omnium passim futuram, [10] occiso Alcibiade, auspicantur: qui fugiens, in itinere clausus cubiculo, [11] vivus incensus est, quo interfecto, quasi sublato ultore securi, miserae urbis reliquias caedibus rapinisque exhauriunt. [12] Theramenem quoque, unum ex numero suo, cui haec displicere senserunt, in exemplum timoremque reliquorum, trucidant. Itaque omnes passim ex urbe diffugiunt, sed [13] interdictu Lacedaemoniorum, cum per totam Graeciam exsulibus negaretur hospitium, omnes se [14] Argos ac Thebas contulerunt: ubi ita hospitalitatis obsequio [15] foti sunt, ut non solum dolorem amissae patriae lenirent, [16] verum etiam spem recuperandae meditarentur. Erat inter exsules [17] Thrasybulus, vir strenuus, & generis nobilitate inter suos clarus, qui auctor audendi pro patria fuit. Itaque [18] castellum Phylen Attico-

10 *Occiso Alcibiade.*] Trogus, cujus sententiam Orosius sequitur, videtur scripsisse Alcibiadem à Triginta viris occisum fuisse, quod illi, & praecipue Critias, ut est apud Plutarch. Lysandrum impulerint, ut Alcibiadem à Pharnabazo interficiendum curaret. Variae tamen ejus necis causae commemorantur à Plutarcho & Diodoro lib. XIV.

11 *Vivus incensus est*] Plutarchus scribit Alcibiadem, in Phrygiae quodam vico deprehensum ab iis, quibus Pharnabazus hanc caedem mandaverat, qui cum ad eum ingredi non auderent, aedibus circunfusi eas incenderunt. Alcibiades sinistram manum pallio involvit, gladioque districto integer à flamma erupit, & submotis interfectoribus eminus ab iis telis oppressus est. Sed Ephorus lib. VII. ut est apud Diodor. tradidit, aedibus incensis ipsum quidem eruptionem tentasse, verum flamma telisque impeditum interiisse. FABR.

12 *Theramenem quoque.*] Theramenis praeclara mors non tantum à Xenophonte eleganter describitur, sed & à Cicerone Tusc. I. magnifice laudatur. FABR.

13 *Interdictu*] Lugd. Batt. tert. quart. & Coll. Gronov. *interdicto.*

14 *Argos*] Lugd. Bat. tert. Coll. Gronov. & Ed. prima atque Aug. *ad Argos.*

15 *Foti sunt*] Male Venetae *freti sunt.*

16 *Verum etiam spem reciperandi meditarentur*] Ita Cod. Colon. pro quo insciti editiones. verbum *recuperandi* occupavit. In Jure & Pandectis Florent. frequens est *reciperare*, quo veteres utebantur pro *reparare*: sicuti *reciprocare*, pro, *reprocare:* & apud Gellium *reciperatores.* LAUT.

17 *Thrasybulus, vir strenuus*] Θρασύβουλος ὁ Τιεμάδης ὀνομαζόμενος, ὢν Ἀγνούσιος Diod. FABR.

18 *Castellum Phylen.*] Vulgo mendose, *Phylenen*, legitur, sicut apud Isocratem de Pace τὴν Φυλακὴν καταλαβόντων, Apud Dionem lib. XLIV. οἱ τὴν Φυλακὴν καταλαβόντες, pro Φυλὴν, Xenophon, φυλὴ χωρίον καταλαμβάνει ἰσχυρὸν. Diod. κατελάβετο χωρίον τὴν Ἀττικὴν ὀνομαζόμενον Φυλὴν, ὃν ἔχει τὸ φρούριον ὀχυρότατα σφόδρα καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἀπέχον σταδίους ἑκατόν. id est, *Occupavit Atticae castellum Phylen nomine: quod & bene munitum erat, & Athenis aberat millia passuum fere XIII.* FABR. Manavit inde proverbialis illa locutio apud Aristophanem in Pluto ῥῆσ. 1147.

Μὴ μισοκακίσῃς, εἰ σὺ Φυλὴν καπέλαβες.

Ne

ticorum finium collecti exsules capiunt, multarumque civitatum opibus adjuti, vires capessunt: [19] quibus Lysias quoque, Syracusanus orator, quasi in auxilium urbis, quae esset patria communis eloquentiae, [20] quingentos milites cum stipendiis suis misit. Atrox id praelium fuit, sed his [21] pro propria libertate, illis pro aliena dominatione certantibus, animorum atque causarum [22] ipsa quoque tulit pugna judicium: nam victi tyranni in urbem refugerunt, omnesque quos ex Athenienſibus ſibi prius ſatellites legerant, tunc ſuſpectos proditionis, urbis cuſtodia removerunt. [23] Thraſybulum quoque ipſum tentare corruptione auſi ſunt: quod ubi fruſtra ſperatum eſt, arceſſitis à Lacedaemone auxiliis, rurſus in bellum ruunt, ubi [24] duo ſaeviſſimi omnium longe tyrannorum trucidantur. Caeteros, victos & in fugam verſos, [25] Thraſybulus, ubi vel maxi-

Ne quaeſo memineris injuriarum, quamvis nunc Phylen occupaveris.

Ubi conſule Scholiaſtem. Emendavit jam olim Oroſii locum Leopardus in Gruteri Facc Critica Tom. III. p. 400.

19 *Quibus Lyſias quoque*] Exſtant optimi hujus Oratoris aliquot orationes, quarum lepidiſſimam *Funebrem* nos ante annos aliquot auxilio libri Manuſcripti integram edidimus, Latinamque, una cum *Defenſione caedis Eratholtenis*, fecimus. Fabr.

20. CCCCC. *milites*] Plut. in Lyſia auctor eſt ipſum juviſſe Thraſybulum duobus millibus drachmarum, ſcutis ducentis, & militibus à ſe conductis trecentis. Fabr. Pro *miſit* eſt *mittit* in Ed. Aug.

21 *Pro propria libertate*] Recte iis quae ſequuntur, *pro aliena dominatione* haec opponi videntur, ſed quum Codex Longobard. legat *pro patria libertate*, idque ipſum velle videatur Ultr. in quo, *pro patâ propria libertate*. imo dudum exhibuerint Edd. princeps Pariſ. & Venetae, quin & Ed. illa praeſtantiſſima, quae Auguſtae Vindelicorum emiſſa fuit, in qua eſt, *pro patria pro libertate*. Editionum quidem illarum lectionem duplicem Codd. ſcripturam eſſe exiſtimo, & legendum, *pro patria & libertate*, vel *pro patria libertate*, ut Codicum habet optimus, & confirmare videtur Juſtinus lib. V. cap. 9. *Sed cum hinc pro patria ſummis viribus, inde pro aliena dominatione ſecurius pugnaretur.*

22 *Ipſa quoque tulit pugna judicium*] Sic omnino locus hic ex iiſdem Editionibus atque inſuper MSS. Meo atque Lugd. Bat. tertio, reſtitui debet. Vulgati *indicium* habent. Lucani imitatio eſt, ex lib. I. ℣. 126.

Quis juſtius induit arma
Scire nefas: magno ſe judice quiſque tuetur:
Victrix cauſſa Deis placuit, ſed victa Catoni.

Mox Edd. Princeps, Venetae & Pariſ. *refugerunt & ab armis.*

23 *Thraſybulum quoque ipſum.*] Hunc conatum expoſuerat Diodorus lib. XIV. Ubi poſt occupatum Piraeeum ſcribit magnum numerum exſulum ad Thraſybulum confluxiſſe: ac deinde in Henrici Stephani libris ſequitur, φωτεχές μὲν ἀφὶ πνων αἰχμαλώτων ἀλλαξάμενοι, &c. ubi haec verba. ἦλθον ὅ καὶ ἀπὸ τῶν τριάκοντα πιες, aut his ſimilia, deſunt. Fabr.

24 *Duo ſaeviſſimi*] *Critias* nimirum & *Hippomachus*, Xenophon, & Juſtinus. Diodorus *Critiae* tantum meminit. Fabr.

25 *Thraſybulus clamore conſequitur*] Haec Cleocriti praeconis voce pronuntiata fuiſſe Xenophon ſcribit. Fabr.

26 *In-*

maxime Athenienſes eſſe [26] intelligit, clamore conſequitur, oratione retinet, precibus ligat, proponens ante oculos eorum, quos fugere vel ad quos refugere [27] vellent, ſibi, adverſus triginta dominos, non adverſus cives miſeros, bellum eſſe ſuſceptum. Quin potius omnes, qui ſe meminerint eſſe Athenienſes, ſequi oportere Athenienſium libertatis ultores. Itaque haec [28] adhortatio tantum apud eos valuit, ut mox reverſi in civitatem tyrannos arce decedere atque [29] Eleuſinam migrare compulerint: qui, poſtquam in ſocietatem urbis cives ſuos, eatenus exſules, [30] receperunt, tyrannos in bellum aemulatione ſuſcitant, quibus libertas aliorum quaſi ipſorum ſervitus videbatur. [31] Tunc indicta pugna, cum prius quaſi ad colloquium convenirent, circumventi inſidiis, veluti pacis victimae, trucidantur: [32] ita revocati in unum, poſt [33] inexplebiles magnorum lacrymas gaudiorum, haec prima [34] fundamina recuperatae libertatis inſtaurant, propoſita juriſjurandi conteſtatione, uti diſcordiae, animoſitateſque praeteritae, in oblivionem perpetuam atque immortale ſilentium deducantur. Quod pactionis genus quaſi [35] novam vitae inſtitutionem, novamque felicitatem ſtatus ſui informantes, [36] Amneſtiam vocaverunt, id eſt, abolitionem

nem

26 *Intelligit*] Meus cum duobus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. habent, *intellexit*.

27 *Vellent*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. cum Ed. Aug. *velint*. MSS. iidem in iis, quae praeceſſerunt, delent *eorum*. Aliquanto poſt *eſſe* quoque expungunt, & ſcribunt cum Lugd. Bat. ſec. *meminerint Athenienſes*.

28 *Adhortatio*] Edd. Veteres *exhortatio*. MS. Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *oratio*.

29 *Eleuſinam migrare compulerint*.] Edd. quaedam *Eleuſin & emigrare*, ut & *compellerent*.

30 *Receperunt*] Edd. quaedam *exceperunt*.

31 *Tunc indicta pugna*] MS. Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *inclita*. unde patet hauſta haec ex eodem fonte. Oroſii verborum ſenſus eſſe videtur bellum & pugnae diem atque locum a tyrannis, indicta fuiſſe Athenienſibus. Juſtin. lib. V. cap. 10. *Bellum Athenienſibus inferunt*.

32 *Ita*] Meus Codex, *Itaque*.

33 *Inexplebiles*] Edd. Vett. *inexplicabiles*. Rectius aliae cum MSS. *inexplebiles*.

34 *Fundamina*] Lugd. Bat. quart. atque Ultr. *fundamenta*, ut & Ed. Auguſt.

35 *Novam*] Cod. Perizon & Ultr. *novae*.

36 *Amneſtiam*] ἀμνηστίαν. Valerius Max. lib. 4. cap. 1. de Thraſybulo. *Plebis ſcitum interpoſuit, ne qua praeteritarum rerum mentio fieret. Haec oblivio, quam Athenienſes* ἀμνηστίαν *vocant*, &c. Hinc Plutarchus in Civilibus Praeceptis ſcitum illud Athenienſium vocat τὸ τῆς ἀμνηστίας ψήφισμα. Hoc Graecum verbum uſurpavit M. Tullius, cum poſt caedem C. Julii Caeſaris omnem memoriam diſcordiarum oblivione ſempiterna delendam cenſuit. Philip. I. Hinc Paterculus lib. II. *Et illud decreti Athenienſium celeberrimi exemplum relatum à Cicerone oblivionis praeteritarum rerum decreto patrum comprobatum eſt*. Vopiſcus in Aureliano, *Amneſtia etiam*

nem malorum. [37] Sapientiſſima Athenienſium, praeſertim poſt tanta miſeriarum documenta, proviſio: ſi quo pacto res humanae manente conſenſu hominum, [38] ut ordinantur, valerent. Sed adeo hoc idem placitum, [39] inter ipſa penè placiti verba corruptum eſt, ut, vix intercedente biennio, [40] Socrates ille, clariſſimus philoſophorum, adactus malis, veneno ſibi apud eos vitam extorſerit: deinde vix quadraginta annis intervenientibus, ut alia ſileam, iidem Athenienſes, ademta ſibi penitus libertate, ſub Philippo Macedonum rege [41] ſervierint. Verumtamen ſapientiſſimi omnium Athenienſes, etiam ſuis malis ſatis docti, [42] concordia minimas res creſcere, diſcordia maximas labi, [43] cunctaque vel bona, vel etiam mala, quae foris geruntur, internis eſſe radicata & emiſſa principiis, domi abſterſêre odia, & foris bella preſſerunt: reliqueruntque poſteris ſuis [44] de ruina ſui exemplum, de reparatione conſilium: ſi tamen ob infirmiſſimam humanae mentis mutabilitatem, quod in adflictis rebus conſulitur, in proſperis ſervaretur.

etiam ſub eo delictorum publicorum decreta eſt de exemplo Athenienſium, cujus rei etiam Tullius in Philippicis meminit. Haec ideo pluribus, quod videam eſſe, qui adfirment, (ut Muretus in Variis lib. II. cap. 15.) verbum illud, quod Cicero uſurpavit, eſſe non ἀμνηστίαν, ſed μὴ μνησικακεῖν. Fabr. Confer Ariſtophanis locum ex Pluto ſupra pag. 134. & Oroſii lib. VII. cap. 6.

37 *Sapientiſſima Athenienſium*] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gron. & quibusdam Edd. Vett. *Sapientiſſima fuit haec* &c. Mox pro *poſt tanta* Cod. Perizon. habet *poſt tot.* Poſt *proviſio* Cod. Ultr. & Ed. Aug. addit *eſſet.*

38 *Ut ordinantur*] Praeter Ed. Aug. ſex vel ſeptem ex MSS. ſcribunt, *ita ut ordinantur, valerent.* Videlicet Ultr. Lugd. Batt. ſec. tert. quart. Coll. Gronov. Perizon. Meus.

39 *Inter ipſa pene placiti verba*] Recte, neque audiendi ſunt Lugd. Batt. tert. & quart. qui cum Coll. Gronov. exhibent *inter pia beneplaciti verba.*

40 *Socrates ille.*] Socrates, ab Anyto & Melito inpietatis accuſatus, & condemnatus, venenum bibit, anno primo Olympiadis XCV. Laertius lib. II. & Diodor. XIV. Fabr.

41 *Servierint*] Perizon. cum Lugd. Bat. tert. & Ed. Aug. *ſervierunt.*

42 *Concordia minimas res creſcere*] Sententia Salluſtiana ex Jugurthino. Fabr.

43 *Cunctaque*] Copulam abjicit Ed. Aug. & mox exhibet *intrinſecus* pro *internis.*

44 *De ruina ſui*] Haec meliorum & fere omnium Codd. lectio eſt. Quidam cum Edd. nonnullis *de ruina ſua.* Mox Ed. Aug. *& de reparatione.*

CAPUT XVIII.

De bello civili inter Artaxerxem & Cyrum filios Darii, quod parricidio finitum fuit. De terraemotu Siciliae, & Atalante insula facta.

Isdem fere diebus [1] bellum civile, [2] imo etiam pluſquam civile, vix parricidio terminatum, ad Perſas gerebatur. Mortuo enim rege Dario, cum Artaxerxes & Cyrus, filii ejus, de regno ambigerent, tandem magnis adparatibus, [3] magnis provinciarum ac populorum ruinis, [4] utrimque certatum: in quo conflictu cum è diverſo [5] concurrentes ſibi ambo fratres mutuo caſus objectaviſſet, prior Artaxerxes vulneratus à fratre, equi velocitate [6] morti exemtus evaſit. Cyrus autem, mox à cohorte regia oppreſſus, finem certamini dedit. Artaxerxes ergo & praeda fraternae expeditionis, & exercitu potitus, poteſtatem regni parricidio [7] firmavit. [8] Sic univerſa Aſia atque Europa, partim in ſe ſingulae, partim in ſe invicem funeribus & flagitiis permiſcebantur. Ecce parviſſima pagina, verbiſque pauciſſimis, quantos de tot provinciis,

1 *Bellum Civile*] Bellum hoc, inter duos fratres, Cyrum & Artaxerxem, geſtum, Xenophon, ejus particeps & ſocius, ſeptem libris Κύρου Ἀναβάσεως deſcripſit: quos bene latinos fecit doctiſſimus Romulus Amaſaeus. De eodem Diodorus lib. XIV. & Plutarch. in Artaxerxe. FABR.

2 *Imo etiam pluſquam civile*] Imitari voluit illud Lucani, quo poëta Carmen ſuum orditur,

Bella per Aemathios plus quam civilia campos.

Edit. quidam Vett. *imo* non habent.

3 *Magnis provinciarum*] Alterum hoc *magnis* a Cod. Longobardico abeſt.

4 *Utrimque certatum*] Haec eſt lectio Codd. Longob. & Flor. ſec. trium Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Ultr. Cod. Vulgati & Lugd. Bat. pr. atque Flor. tert. *eſt utrimque certatum.* Quod *eſt* ſi addi placet, melius cum MS. Meo & Ed. Aug. in fine periodi locari poteſt.

5 *Concurrentes ſibi ambo fratres* &c.] Cod. Perizon. cum Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *ambos.* Dein Editi plures *objectaſſent* vel *objectaviſſent*, contra MSS. meliores. Dixit Oroſius *ambo* vel *ambos fratres*, pro eo quod Juſtinus *utrumque fratrem*, lib. V. cap. 11. *Sed cum in bello ſors praelii utrumque fratrem pugnae obtuliſſet.* quare nolim ibi cum Scheffero mutare in *utrimque.*

6 *Morti exemtus evaſit*] Ed. Aug. *morti exemtus eſt.*

7 *Firmavit*] Cod. Longob. *finivit*, quaſi *conteſtationem* vel ſimile quid praeceſſiſſet.

8 *Sic univerſa*] Lugd. Batt. tert. quart. Coll. Gronov. *Ac ſic* &c. Mox Editi plures *inter ſe invicem.*

9 *Quis*

ciis, populis atque urbibus, non magis explicui actus operum, quam inplicui globos miseriarum. [9] Quis enim cladem illius temporis, quis fando funera explicet, aut aequare lachrymis possit dolores? [10] Verumtamen haec ipsa, quia multo interjectu saeculorum exoleverunt, facta sunt nobis [11] exercitia ingeniorum, & oblectamenta fabularum: quamquam si quis intentius adhibeat animum, seseque toto mentis adfectu [12] ipsis penè causis bellisque permisceat, ac rursus velut in arce spectaculi constitutus: utrumque in suis qualitatibus tempus permetiatur, facile dixerim, eum judicaturum, neque illa, nisi irato atque [13] aversato Deo [14] posse tam infeliciter perturbari ac permisceri, neque ista sic, nisi propitio & miserante, componi. [15] His deinde temporibus gravissimo motu terrae concussa Sicilia, insuper exaestuantibus Aetnae montis ignibus [16] favillisque calidis, cum detrimento plurimo agrorum villarumque vastata est. Tunc etiam Atalante civitas, Locris adhaerens, terrae contigua, [17] repentino maris inpetu abscissa, atque in insulam desolata est. Athenienſium quoque miserabiles reliquias pestis invasit, diuque populata est.

9 *Quis enim cladem*] παρφδία Virgiliana è lib. II. Aeneid. Fabr.

10 *Verumtamen* &c.] Ed. Aug. *Verum haec ipsa, quae* &c.

11 *Exercitia ingeniorum*] Scilicet ad belle declamandum. Juvenal. Sat. X. ψ. 167.

Ut pueris placeas & declamatio fias!

12 *Ipsis*] Ed. Aug. *in ipsis.*

13 *Aversato deo*] Puto reponi debere *aversante deo*, ut est in Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. quodque Meus forte vult, scribens *adversato*, vel scripsisse Orosium, prout exhibet Ed. August. *aversо deo.* Martialis de poëta infelici & cacatas scribente chartas, lib. VIII. Epigr. 56.

Scribit in aversa Picens Epigrammata charta:
Et dolet, aversо quod facit illa Deo.

i. e. iratis Apolline & Musis. Ovid. III. Amor. XII. ψ. 17.

Aversis utinam tetigissem carmina Musis;
Phoebus & inceptum destituisset opus.

14 *Posse*] Cod. Perizon. *potuisse.*

15 *His deinde temporibus.*] Hic terraemotus accidit anno tertio Olymp. XXCVIII. anno quinto belli Peloponnesiaci, de quo Diod. lib. XII. Τηλικάτης ἡ σεισθῆναι τὰς στομὰς γενέσθαι τῆς πολλὰ μέρη τῆ Ἑλλάδος, ὥστε καὶ πόλεις πολὺς ἐπιπελαγίσας, ἐπικλύσασαι τὴ θαλάττων ἀφθέιρας, καὶ τῆ τὴ Λοκρίδα χερσονήσε καθεσώσης ῥάξας μὲν τὸν ἰσθμὸν, πᾶσαν ἡ νῆσον τὴ ἀπομηκομένην Ἀταλάντην, i. *Tum in plerisque Graeciae partibus terra ita movit, ut nonnullas urbes maritimas superinfusa maria obruerint, & Locridis latus, in quo Atalante oppidum in mare projectum continenti adhaerebat, maris inpetu abscissum in insulam abierit.* Fabr.

16 *Favillisque calidis*] Edd. quaedam Vett. *favillisque grandibus & calidis.* MS. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *flabris favillisque calidis.*

17 *Repentino maris inpetu abscissa*] Codd. Perizon. & Meus *abscisa* habent. Verum vulgata hic retinenda est, ut patet ex distinctione quam Viri Docti faciunt inter *abscisus* & *abscissus.* Confer Notas Dukeri ad Florum lib. II. cap. 11. p. 227. & Oudendorpii ad Frontin. p. 49.

CAPUT XIX.

Romanorum parum honesta ad Vejos obsidio. Urbs à Gallis capta & vastata. Collatio istius excidii cum praesenti Gothorum invasione.

[1] Anno ab Urbe condita CCCLV. obsidio Vejorum decem [2] continuis annis magis obsessores quam obsessos detrivit. Nam Romani repentinis saepe hostium eruptionibus comminuti, praeterea in hibernis bella [3] sortiti, hyemare sub pellibus, postremo famem ac frigus in conspectu hostium perpeti coacti sunt: urbem novissime, sine ullo [4] digno Romanae virtutis testimonio, cuniculis & clandestina obreptione ceperunt. Hanc utilem magis quam nobilem victoriam, primo Dictatoris [5] Camilli, qui eam de Vejentibus [6] patravit, exsilium, dehinc irruptio Gallorum, & incendium urbis insequitur: cui cladi audeat quisquam, si potest, aliquos motus temporis hujus comparare: quamvis non aeque pendat praeteriti mali fabulam praesentis injuria. Igitur Galli Senones, duce Brenno, exercitu copioso & robusto nimis, cum [7] urbem Clusini, [8] quae nunc Tuscia dicitur, obsiderent, legatos Romanorum (qui tunc componendae inter eos pacis gratia venerant) in acie adversum se vidêre pugnantes: qua indignatione permoti, Clusini oppidi

1 *Anno ab V. C. CCCLV.*] Cuspinianus vult in hoc numero errorem inesse, quem ego, qui puto Orosium respexisse non tempus coeptae obsidionis Vejorum, sed captae urbis, contra fidem librorum mutare nolui. Sigonio, cujus diligentiam in perficiendis Fastis admiramur, annus captae urbis Vejorum est post Romam cond. *CCCLVII.* De Vejorum obsidione & expugnatione copiose Liv. lib. V. FABR.

2 *Continuis*] Lugd. Bat. tert. Coll. Gronov. & Ed. Aug. *continuatis.*

3 *Sortiti*] Meus cum Perizon. & Ed. Aug. *sortiri*, ut referatur ad *coacti sunt.* Dein Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *postremoque.*

4 *Digno Romanae virtutis*] Ed. Aug. *dignae virtutis testimonio.*

5 *Patravit*] Lugd. Bat. sec. *paravit.* ut & Ultr.

6 *Camilli exsilium*] N. Furius Camillus. die dicta ab L. Appuleio Tribuno pl. ob praedam Vejentanam inique divisam, in exsilium abiit quinto anno postquam Vejos ceperat, Livius, & Plutarchus in Camillo. FABR.

7 *Urbem Clusini quae nunc Tuscia.*] Orosio hic suam lectionem reddidimus. Verum hoc oppidum ab aliis *Clusium*, oppidanos *Clusinos* dici, notius est, quam ut sit admonendum. FABR. Membranae meae *Clusium*, habent, ut & Edd. Ven. cum principe & Paril. At Vinc. Bellov. lib. IV. cap. 81. *Dusim, quae nunc Tuscia dicitur.*

8 *Quae nunc Tuscia dicitur*] Absunt a Meo. Vulgati olim, *Dusia*, Cod. Longob. *Tousia.* Flor. sec. tert. aliique MSS. *Tuscia.*

9 *Fabius*

di obsidione dimissa, totis viribus Romam contendunt. Hos ita ruentes [9] Fabius cum exercitu consul excepit, nec tamen obstitit, imo potius hostilis ille impetus, quasi aridam segetem [10] succidit, stravit & transiit. [11] Testatur hanc Fabii cladem fluvius Allia, sicut Cremera Fabiorum. Non enim facile aliquis similem ruinam Romanae militiae recenseret, etiam si Roma insuper incensa non esset. Patentem Galli urbem penetrant, trucidant rigentes simulacrorum modo in suis [12] sedibus senatores: eosque incendio domorum crematos, lapsu culminum suorum sepeliunt. Universam reliquam juventutem, quam constat vix mille hominum tunc fuisse, in arce Capitolini [13] montis latitantem, obsidione concludunt: ibique infelices reliquias, fame, peste, desperatione, formidine [14] terunt, subigunt, vendunt: nam mille libris auri discessionis pretium pacisc untur: non quod apud Gallos Roma parvi nominis fuerit, sed quod illam sic jam ante detriverint, ut amplius tunc valere non posset. Exeuntibus Gallis remanserat in illo quondam Urbis ambitu informium ruinarum obscoena congeries, [15] & undique inpedita errantium, & inter sua ignotorum offensae vocis imago respondens, trepidos suspendebat auditus. [16] Horror quatiebat animos, silentia ipsa ter-

9 *Fabius cum exercitu consul*] Nullus Fabius hoc tempore Consul fuit: sed eo anno, quo Roma capta est, tres Fabii Tribuni militum Consulari potestate fuerunt, Livius lib. V. Diod. XIV. Plutarchus in Camillo. Fabr. Vox *consul* a sciolo in Margine notata, forsan in textum irrupit. Certe non suo loco, & luxato verborum ordine ponitur. Unde scribitur in Meo, *consul cum exercitu.*

10 *Succidit, stravit & transiit*] MSS. Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *succendit*, &c. Ed. Aug. *succendit, stravit & transivit.* Et quia *aridam segetem* dixit, videri posset non incommoda lectio. Vulgatam tamen, quam servat quoque Vinc. Bellov. praefero, propter id quod sequitur *stravit & transiit.*

11 *Testatur hanc Fabii cladem.*] Eodem die nempe XV. Kal. Sext. utraque clades accepta fuit; isque dies à posteriore *Alliensis* dictus est, Livius lib VI. Plutar. in Camillo, Tacitus lib. XVIII. Servius in VII. Aeneid. Fabr.

12 *Sedibus*] Male *aedibus* MSS. & Editi quidam.

13 *Latitantem*] Meus, Perizon. & Lugd. Bat. sec. *latentem.*

14 *Terunt*] Vulgati *terrent*, sed *terunt*, quod ad oram in plerisque notatur, & meliorem efficit sensum, optimis atque antiquissimis MSS. fulcitur. Sic enim exstat in tribus Florentinis, duobus Lugd. Batt. Meo atque Perizon. & primis Edd. ut & Vinc. Bell. confirmatur.

15 *Et undique per impedita*] Lectionem illam, quam hic Gerardus Bolsuinge in margine adscripsit, nos in antiquis non invenimus: sed quod in illis sine ulla differentia legitur, nos bona fide descripsimus. Fabr. In margine Hittorp. & Bolsuing. Ed. haec adscribuntur, *Et dum per inpedita ruinarum errabant, & inter sua claustra manentes aliis ignoti erant, illorum plangentium voces aliorum trepidos suspendebant auditus.*

16 *Horror* &c.] Desumtum ex Virgilio de strage urbis Trojae, lib. Aen. II. 755.

terrebant. Siquidem materia pavoris eſt [17] raritas ipſa vocis in ſpatioſis. [18] Hinc illis mutare ſedes, aliud incolere oppidum, altero etiam cenſeri nomine cogitatum, placitum atque tentatum eſt. En tempora, quorum comparatione praeſentia ponderantur: en, quibus recordatio ſuſpirat: en, quae incutiunt [19] de electa, vel potius de neglecta religione, poenitentiam. [20] Revera pares ſunt & conferuntur inter ſe hae duae captivitates, illa [21] ſex menſibus deſaeviens, & tribus diebus iſta tranſcurrens. Galli, exſtincto populo, Urbe deleta, [22] ipſum quoque Romae nomen in extremis cineribus perſequentes, & Gothi, relicta intentione praedandi, ad confugia ſalutis, hoc eſt, ſanctorum locorum, agmina ignara cogentes. Ibi vix quemquam inventum ſenatorem, qui vel abſens evaſerit: hic vix quemquam requiri, qui forte ut latens perierit. Recte ſane [23] compararim, hunc fuiſſe ibi ſervatorum numerum, qui hic fuerit perditorum. [24] Plane quod re proditur, fatendum eſt, in hac

Horror ubique animos ſimul ipſa ſilentia terrent.

Ed. pr. & Venetae, *Horrore q. a. ſilentioque ipſo terrebat.*

17 *Raritas ipſa vocis in ſpatioſis.*] Ita ſcriptum inveni in Ed. Auguſtana, eamque lectionem veriſſimam eſſe puto. Nam raritas vocis horrorem facit, ſed auget horrorem, ſi in locis amplis & ſpatioſis, ut erat Roma, ſtratis aedificiis deſolata & late patens, vaſtum ſit ſilentium. Editi antiquiores tantum habent *raritas ipſa vocis*, uſque ad Fabricanas. Fabricius enim maluit, nulla tamen addita Nota, *raritas ipſa in ſpatioſis.* Quae lectio, quamvis tribus MSS. Florentinis Lugd. Bat. pr. ut & Meo & Perizon. confirmetur, nequaquam tamen praeſtat illi, quae in Antiquis Edd. & tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. invenitur *raritas ipſa vocis.* Cujus enim rei raritas Oroſio in ſpatioſis agnoſcitur? ſi hominum? eorum nulla mentio in iis quae praeceſſerunt, ergo vocis. Quare amplector lectionem Cod. Auguſt. quum illam inſuper confirmet MS. Ultrajectinus.

18. *Hinc illis mutare ſedes.*] Intelligit conſilium migrandi Vejos: de quo Livius lib. V. extremo.

19 *De electa*] Senſus hic eſt, en qualia ſint illa tempora, quae merentur, ut poeniteat vos, receptam publice ſub imperatoribus piis religionem Chriſtianam eſſe, imo, quae potius vos confundant, tam diu eandem fuiſſe neglectam & tam ſero receptam. Ed. pr. *rejecta*, Aug. *relicta.*

20. *Revera pares ſunt* &c.] Puto eſſe ſcribendum, *Revera pares ſunt, ſed conferantur inter ſe* &c., Sic minima mutatione ſenſus qui nunc ceſpitat, clarus & rei atque orationi eſt conveniens. Fateor inquit, ſicuti olim a Gallis, ſic nunc a Gothis captam Urbem eſſe, ſed ſi clades acceptae conferantur, immane erit diſcrimen &c.

21. *Illa ſex menſibus deſaeviens*: Plutarchus Romam ſeptem menſibus in Gallorum poteſtate fuiſſe, his verbis in Camillo ſcribit, Οὕτω μὲν ἡ Ῥώμη σφοδρῶς ἅλω, καὶ σφοδρολογώτερον ἐτάφη, μῆνας ἑπτὰ τοὺς πάντας ὑπὸ τοῖς βαρβάροις γενομένη. Fabr.

22 *Ipſum*] Edd. Vett. *ipſius*, contra MSS. plures & meliores.

23 *Compararim*,] Ed. Aug. *comparavi.* Prima omnium, *poteſt comparari.* MSS. Lugd. Bat. tert. & Ultr. *comparari inter ſe poſſunt.*

24 *Plane*] Flor. ſec. *ſane.*

25 *Homi-*

hac clade praesenti plus Deum saeviſſe,[25] homines minus, cum peragendo ipſe, quod illi non inpleviſſent, cur eos miſerit, demonſtravit: quippe cum ſupra humanas vires eſſet, incendere aeneas trabes, & ſubruere magnarum moles ſtructurarum, ictu fulminum Forum cum imaginibus vanis, quae, ſuperſtitione miſerabili, vel Deum vel hominem mentiuntur, abjectum eſt: [26] horumque omnium abominamentorum, quod inmiſſa per hoſtem flamma non adiit, miſſus è coelo ignis evertit. Et quoniam uber dicendi materia eſt, quae nequaquam hoc concludi libro poteſt, hic praeſentis voluminis finis ſit, ut in [27] ſubſequentibus cetera [28] proſequamur.

25 *Homines minus*] Ed. Aug *quam homines*.

26 *Horumque*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *forumque*, quaſi luderet Oroſius in voce, & hic pro mercatu poneret.

27 *Subſequentibus*] Ultr. *ſequentibus*.

28 *Proſequamur*] Florent. ſec. & tert. *perſequamur*, ſed prim. *ſubſequamur*, alia manu corr. in *perſequamur*.

PAU-

PAULI OROSII,

PRESBYTERI HISPANI,

HISTORIARUM

LIBER TERTIUS.

PRAEFATIO.

ET superiore jam libro conteſtatus ſum, & nunc neceſſarie repeto, ſecundum praeceptum tuum, de anteactis conflictationibus ſaeculi, [2] nec omnia nec per omnia poſſe, quae geſta, & ſicut geſta ſunt, explicari, quoniam magna atque innumera copioſiſſime, & [3] à plurimis ſcripta ſunt; ſcriptores autem etſi non easdem cauſas, easdem tamen res habuêre propoſitas: quippe cum illi bella, nos bellorum miſerias evolvamus. Praeterea ex hac ipſa, de qua queror, abundantia, anguſtia oritur mihi, & concludit me ſollicitudo nodoſior. Si enim aliqua ſtudio brevitatis omitto, putabuntur aut mihi nunc defuiſſe,

1 *Et ſuperiore* &c.] MSS. Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *Superiore*, deleta copula. Meus & Perizon. cum Edit. prima *ut ſuperiore*. Lugd. Batt. tert. & quart. *Ex ſuperiore*. Pariſin. Edd. & Venetae, *Et in ſuperiori*. Sed poſt *conteſtatus ſum*, in Coll. Gronov. repetitur ex cap. XVIII. Virgiliana imitatio. *Quis cladem illius temporis, quis funera explicet, aut aequare lacrymis poſſit dolores?* Quod & in uno ex MSS. Lugd. Batt. inveni. Pro *conflictationibus* eadem cum tribus Lugd. Batt. habet *conflictionibus*

2 *Nec omnia nec per omnia*] Conſtans haec MSS. eſt lectio, quam, ex vetuſtis Editionibus ante Fabricianas, ſola ſervat Auguſt. reliquae exhibent, *& me nec omnia poſſe quae geſta ſunt, nec ſicut geſta ſunt, explicare.*

3 *Et a plurimis*] Ex iidem MSS. & Ed. Auguſt. conjunctionem *&* repoſuimus, haud ſupervacaneam, nam pauci etiam copioſiſſime ſcribere poſſunt. Lugd. Batt. duo *& a pluribus*.

4 *Erunt*

fuiſſe, aut in illo tunc tempore non fuiſſe. Si vero ſignificare cuncta, nec exprimere ſtudens, compendioſa brevitate ſuccingo, obſcura faciam: & ita apud pleroſque [4] erunt dicta, ut nec dicta videantur: maxime, cum è contrario nos vim rerum, non imaginem commendare curemus. Brevitas autem atque obſcuritas, imo ut eſt ſemper obſcura brevitas, etſi cognoſcendi imaginem praefert, [5] aufert tamen intelligendi vigorem. Sed ego, [6] cum utrumque vitandum ſciam, faciam, ut, quocunque modo [7] alterutra temperentur, [8] nec multa praetermiſſa, nec multum [9] conſtricta videantur.

4 *Erunt dicta*] Et hic MSS. certe optimorum retinui lectionem, videlicet Cod. Longob. cum duobus reliquis Florentinis, Mei & Perizoniani. Editiones omnes exhibent *dubia*, ſed ex MSS. *dicta* plerique in margine adnotant.

5 *Aufert tamen*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gron. *haud refert tamen*. Idem, MS. pro *cognoſcendi* ſupra, *noſcendi*.

6 *Cum utrumque vitandum ſciam*, &c.] Varie haec periodus in Editionibus novis & antiquis legi ſolet. Edd. Prima, Auguſt. & Pariſ. ſic expreſſerunt, *cum utrumque vitandum ſciam, utrumque faciam, ut, quocunque modo alterutra temperentur, nec multa* (Ed. Aug. *multum*) *praetermiſſa, nec multum conſtricta videantur*. Venetae ita legunt, *ſed ego cum utrimque vitandum ſciam utrumque, faciam* &c. Quam lectionem inveni quoque in Hittorp. & Bolſuing. verum illae *ſi* interſerunt, ibi, *ſi nec multa* &c. Quod fecerunt quoque Fabricius & Scottus, qui pro *utrimque* tamen utrobique *utrumque* exhibent. Quamvis autem bis *utrumque* in MSS. invenerim, omnino alterutro loco ejici debere exiſtimo. Nam quum in quibusdam Codd. invenirctur, *cum vitandum ſciam utrumque, faciam* &c. in aliis, *cum utrumque vitandum ſciam, faciam* &c. videntur ſcribae utrumque, pro more ſuo, retinuiſſe. Ego, ut putidum, exſulare juſſi, una cum *ſi* ante *nec multa*, quod perperam intruſum fuit.

7 *Alterutra*] MS. Ultr. *utraque* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *aliter utraque*.

8 *Nec multa*] MS. Meus *ut nec multum*. unus ex Lugd. Bat. & Coll. Gronov. *non haec multum*.

9 *Conſtricta videantur*] In Meo MS. legitur *extenſa videantur*. Non inepte; nam praetermiſſa brevitatem includunt, cui extenſio opponitur. Vulgata ſic explicari poteſt, haud multa erunt praetermiſſa, neque tamen nimis preſſa erit & contracta oratio.

CAPUT I.

De pace jussu Artaxerxis regis per Graeciam facta, deque variis bellis ante illam pacem à Lacedaemoniis cum rege & Thebanis gestis, ubi de Conone.

[1] Anno ab Urbe condita CCCLXIV. quem annum sicut gravissimum propter ignotam sibi captivitatem Roma persensit, ita magnificum [2] propter insolitam pacem Graecia habuit; eo siquidem tempore, quo Galli Romam captam incensamque tenuerunt ac vendiderunt, Artaxerxes, Rex Persarum, discedere ab armis & quiescere in pace universam Graeciam per legatos praecepit, denuntians contradictorem pacis bello impetendum: quem ita jubentem potuissent utique Graeci tam constanter contemnere, quam fortiter saepe vicerunt, nisi porrectam undecunque occasionem, quam avide desideraverant, tam libenter hausissent: ostenderunt enim quam aegre admisêre illa quae eatenus gesserunt, quae tam facile, indigna etiam conditione, deposuerunt: nam quid tam indignum liberis & fortibus viris, quam longe remoti, [3] saepe victi, adhuc hostis, & deinde minitantis, imperio arma deponere, pacique servire? [4] si non ipso tantum adnuntiatae pacis sono per corda

1 *Anno ab urbe condita CCCLXIV.*] Hic numerus est quoque apud Plinium lib. XXXIV. cap. 1. Livius libr. V in orat. Camilli, Romam captam significat anno ab *urbe condita CCCLXV.* FABR. Mox pro *ignotam* Edd. quaedam & MSS. *ignoratam.* Repetunt quoque *sibi* ante *propter insolitam pacem.*

2 *Propter insolitam pacem*] Quo anno Roma capta fuit, eo Lacedaemonii ἐφ' ᾧ τὴν Ἀντιαλκίδου εἰρήνην πρὸς βασιλέα τῶν Περσῶν ἐκύρωσαν, *id est, pacem, per Antalcidam cum Rege Persarum factam ratam habuerunt*, ait Polybius libr. I. Verum de hac pace inferius dicetur. FABR.

3 *Saepe victi, adhuc hostis*] Fabricius & Scottus edidêrunt, *saepe etiam victi adhuc hostis*, &c. secuti Hittorp & Bolsuing. Editiones, nam Venetae, prima & Paris. *saepe etiam victi hostis.* At ex MSS. quos consului, nullus illud *etiam* admittit, sed omnes, consentiente Ed. Aug. scribunt, *saepe etiam victi, adhuc hostis* &c. ita enim verba illa distinxi, quum quatuor enumeret Orosius causas, propter quas repudiare pacis auctorem potuerint Graeci, quod Rex ille Persarum longe esset remotus a Graecia, quod saepe victus, quod animo etiamnum hostis esset haereditarius, & denique, quod non sine minis loqueretur.

4 *Si non ipso*] Cod. Longob. *si non in ipso.*

5 *Quas*

corda cunctorum aegra belli tabuisset intentio: &, post diuturnas laborum vigilias, oscitantes ac stupefactos [5] quies inopina laxasset, priusquam ipsam quietem [6] voluntas pacta componeret. Unde autem tanta fatigatio omnium per totam Graeciam populorum corda corporaque oppresserit, quae efferos animos ignoto acquiescere otio tam facile persuasit, quam brevissime ostendam. [7] Lacedaemonii, utpote homines, & Graeci homines, quo plura habebant, eo ampliora cupientes, [8] postquam Athenienſium potiti sunt, [9] universam Asiam spe dominationis [10] hauserunt. Itaque [11] toti Orienti bellum moventes, [12] Dercyllidam ducem in hanc militiam legunt, qui cum sibi adversus duos potentissimos Artaxerxis Persarum regis praefectos, Pharnabazum & Tissafernem pugnandum videret, provisо ad tempus consilio, ut pondus geminae congressionis eluderet, [13] unum denuntiato bello adpetit, alterum pacta pace suspendit. Pharnabazus Tissafernem apud Artaxerxem, communem tunc regem, defert ut proditorem, praesertim qui cum hoste belli tempore de foederis conditione pepigisset: hortaturque regem,

5 *Quies inopina*] Praeter Cod. Longobard. & reliquos duos MSS. Florentt. Lugd. Bat. quart. *inopina* mavult. Reliqui cum Vulgatis *inopinata*.

6 *Voluntas pacta componeret.*] MS. Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & Edd. quibusdam Vetustis, *peracta*, quod natum credo ab iis descriptoribus, qui compendium scripturae in medio vocis *pacta* quaesiverunt. Sensus Orosii hic est, Graecos nimio pacis desiderio, velut attonita mente, eamdem ad primam ejusdem mentionem fuisse amplexos, etiam antequam *voluntas pacta*, id est, per deliberationem adsensum praebens, conditiones pacis agnosceret atque adprobaret; simile quid supra scripsit lib. II. cap. 5. *Nisi maturata reconciliatio subrepsisset prius, quam se discessio ipsa cognosceret.*

7 *Lacedaemonii, utpote homines,*] Orosius haec è Justini libro VI. descripsit. Pluribus eadem Xenophon. libr. III. Diodor. XIV. Fabr.

8 *Postquam Athenienſium potiti sunt,*] Qui hanc scribendi formulam non intellexerunt inutiliter inseruerunt *auxilio*, ante *Athenienſium*, quod legitur in Edd. prima, Paris. & Venetis.

9 *Universam Asiam*] Quum MSS. quidam haberent *Graeciam*, quod & in Lugd. Batt. duobus & Coll. Gronov. exstat, plures *Asiam*, conjunctim ediderunt. Bosius. Hittorp. & Veneti *Graeciam & Asiam*, quum tamen augmentum illud non agnoscant Edd. prima & Augustan., & rejiciant MSS. meliores cum Cod. Longob. sequentia quoque ostendant, de sola Asia hic loqui Orosium.

10 *Hauserunt.*] Blanditur magis quod exstat in Cod. Perizon. *hauserant.*

11 *Toti Orienti*] Tres MSS. Lugd. Batt. cum Perizon. & Meo atque Coll. Gronov. scribunt *toto*, quasi vellent *toto Oriente.*

12 *Dercyllidam ducem*] Vulgo male hic dux *Hircilides* nominatur, qui Graecis est Δερκυλλίδας. Fabr.

13 *Unum denuntiato bello adpetit.*] Dercyllidas certis conditionibus pactus cum Tissaferne, in Pharnabazi fines exercitum duxit. Xenophon & Justinus. Fabr.

regem, ut [14] in locum ejus [15] Cononem, Athenienſem virum, qui tunc forte apud Cyprum exſulabat, ducem navali bello conſtituat. [16] Acceptis igitur quingentis argenti talentis, Conon per Pharnabazum [17] evocatur, claſſique praeficitur, quibus compertis, Lacedaemonii & ipſi auxilia navalis belli [18] à rege Aegypti Hercynione per legatos petunt, à quo centum inſtructas triremes & ſexcenta millia modiûm frumenti acceperunt: à ſociis etiam undique magna contraxêre ſubſidia. Cui militiae conſenſu omnium, Ageſilaum ducem decreverunt, [19] virum pede claudum, ſed qui in difficillimo rerum ſtatu mallent ſibi regem claudicare quam regnum. Raro unquam ita pares omni induſtria duces in unum coiêre bellum, qui acerbiſſimis invicem praeliis fatigati, & multo ſanguine obliti, velut invicti ab alterutro receſſerunt. [20] Igitur Conon, accepto iterum, [21] per ſe ipſum, à Rege Magno, ſtipendio, reverſus ad claſſem, invadit hoſtiles agros, turres, caſtella, caeteraque praeſidia [22] expugnat: & veluti effuſa tempeſtas, quacunque incubuit, cuncta proſternit. [23] Lacedaemonii vero domeſticis malis circumventi, externis inhiare deſiſtunt, abjiciuntque ſpem dominationis, imminente periculo ſervitutis: Ageſilaum autem, quem cum exercitu in Aſiam miſerant,

14 *In locum*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *in loco.*

15 *Cononem, Athenienſem*] Haec eadem leges apud Diodor. libr. XIV. FABR. Lugd. Bat. tert. cum Perizon. & Coll. Gronov. *apperiit.*

16 *Acceptis quingentis argenti talentis,*] Sic Diodor. λαβὼν ἀργυρίου τάλαντα πεντακόσια. FABR.

17 *Evocatur,*] Meus *vocatur.*

18 *A rege Aegypti Hercynione*] Apud Juſtin. eſt, *à rege Aegypti Hercymone.* Diodor. hunc regem, qui Lacedaemoniis dedit σιτοῦ ἱκανὸν τελέσαι εἰς δὲ μυριάδας πεντήκοντα, vocat Νεφρέα, vel, ut eſt in aliis bris, Νεφρεία. FABR.

19 *Virum pede claudum,*] Nota eſt contentio de regno Spartano inter Leotychiden Agidis filium, & Ageſilaum ejusdem fratrem: cum Leotychides Ageſilaum regno prohibere ex oraculo vellet, quod altero pede claudicaret: ſed vicit hic illum, cum oraculum in eum convenire contendiſſet, qui neque legitimus, neque ab Agide eſſet genitus. Xenophon. libro III. & in Ageſilao. Plutarchus in eodem & Lyſandro, Pauſanias libro III. FABR.

20 *Igitur Conon,*] Quare Conon ad regem profectus fuerit, copioſe Juſtin. libro VI. FABR.

21 *Per ſe ipſum,*] Graeci dicunt αὐτὸς & δι' ἑαυτοῦ, confer Aelian. Var. Hiſt. lib. I. cap. 21. de Iſmenia, Thebanorum legato.

22 *Expugnat:*] Ed. Aug. *impugnat.* Mox MSS. omnes & Editi meliores *incubuit,* alii *incumbit.*

23 *Lacedaemonii vero domeſticis malis*] Significat tempus illud quando circa Olympiadem XCVI. Lacedaemonios injuſte imperantes, omnes fere ſocii deſeruerunt, ut ait Cicero libro II. de Offic. Tum Boeotii, Athenienſes, Corinthii, Argivi & alii, conſpiratione facta, contra Lacedaemonios moverunt bellum. Cujus cauſa Ageſilaus ex Aſia domum revocatus fuit. Xenophon libro III. & IV. Diodorus libro XIV. Plutarchus in Ageſilao, Pauſanias libro III. FABR.

24 *In-*

ferant, ad subsidium patriae revocant. [24] Interea Pisander, dux apud Spartam per Agesilaum regem relictus, [25] maximam munitissimamque tunc classem instruxerat, motus [26] aemulatione virtutis Agesilai, ut, illo pedestrem expeditionem agitante, ipse quoque navali discursu oram maritimam pervagaretur. Conon vero [27] susceptum negocium duplici cura intendebat, debens sociis sollicitudinem, patriae fidem: ut huic exhiberet naturam, illis praeberet industriam: in hoc propensior civibus, quod quieti libertatique eorum alieni sanguinis discrimen inpenderet, & pugnaret adversus insolentissimos hostes periculo regis, praemio patriae. Conserunt itaque navale certamen Persae Conone, Spartani Pisandro duce: [28] milites, remiges, ipsique ductores, uno pariter in mutuam caedem ardore rapiuntur. [29] Magnitudinem atque atrocitatem belli istius,

24 *Interea Pisander, dux apud Spartam*] Mirum profecto, qui factum fuerit, ut contra fidem librorum veterum tam apud Justinum quam Orosium, hic dux *Lysander* hactenus sit dictus: cum tamen ex omnibus scriptoribus, quos modo nominavi, certum sit, *Agesilaum* classi praefeciſſe *Pisandrum* conjugis suae fratrem, eumque relictum in Asia, & praelio navali superatum ad Gnidum à Pharnabazo & Conone, periisse. Nam quod in vulgato Diodori libro ναύαρχος non πεισανδρος, sed πολαρχος appellatur, procul dubio mendosum est. Fabr.

25 *Maximam munitissimamque tunc classem instruxerat*,] Haec est constans lectio MSS. meliorum, videlicet trium Florentinorum. Perizonii, Mei, Lugd. Bat. tertii, Ultr. & Coll. Gronov. ut & Ed. August. & ultimae Scotti. Vulgo *maximam munitamque classem tunc instruxerant.*

26 *Aemulatione*] Lugd. Bat. duo *admiratione.*

27 *Susceptum negotium* &c.] Hactenus editum fuit, *Conon vero suscepto negotio, duplicem curam inpendebat* &c. Prima Ed. & illam secutae similiter legunt, sed post *negotio* inserunt *omni.* Longe vero melior est lectio, quam ex MSS. revocavimus, unius tantum literulae mutatione a nobis adjuta. Nam in MSS. tribus Florentinis, Meo atque Perizoniano, qui quinque reliquis bonitate multum praestant, ita scribitur, *Conon vero susceptum negotium duplici cura inpendebat*, pro *inpendebat* autem reposuimus *intendebat*, quae sine dubio vera olim scriptura fuit. Ita apud Livium *intendere bellum* lib. XXI. cap. 6. *Alii provincias Consulibus Hispaniam atque Africam decernentes, terra marique rem gerendam censebant: alii totum in Hispaniam Annibalemque intendebant bellum.* Adde, quae pro emendatione similis loci Orosiani in extremo libri IV. scripsimus.

28 *Milites, remiges, ipsique ductores,*] Ex hoc Orosii loco patet, quomodo ejus tempore lectum apud Justinum fuerit, quem hinc emendare licet, lib. III. cap. 1. ubi vulgo legitur, *Eadem militum & omnium regum cura erat.* Idem vero praelium navale inter Cononem & Pisandrum describitur. Neque vulgata lectio *regum* defendi ullo modo potest. Nam, prouti Orosius memorat milites, remiges & ductores; sic ductores, nomine non tantum suo, sed & vincendi contentione jam ante descripserat Justinus in praecedentibus: *Porro Pisandrus, pro conjunctione Agesilai, etiam virtutum aemulator erat, contendebatque; ne a rebus gestis ejus & gloriae splendore recederet: neve tot bellis ac saeculis quaesitum imperium brevis momenti culpa subverteret.* Pergit deinde: *Eadem militum*, &c.

29 *Magnitudinem atque atrocitatem belli istius, inclinatus ex hoc semper in posterum*

istius, inclinatus ex hoc semper in posterum Lacedaemoniorum status, prodit. [30] Namque ex illo fluere ac retro sublapsa referri spes Spartanorum [31] visa, donec [32] adsurgendo aegre, ac misere recidendo, confecta, & potestate careret, & nomine. Athenienses vero haec eadem pugna initium recuperandae potentiae, sicut Lacedaemoniis amittendae, fuit. [33] Primi igitur Thebani, auxilio Athenienſium fulti, superiore clade saucios ac trepidos adgrediuntur, multa animati fiducia [34] propter virtutem atque industriam Epaminondae ducis sui, cum quo sibi facile obtinere posse imperium totius Graeciae videbantur. Fit itaque terrestre praelium, Thebanis minimo negotio vincentibus. Vincitur etiam hoc conflictu Lysander & occiditur. [35] Pausanias quoque, dux alter Lacedaemonio-

Lacedaemoniorum status prodit.] Et hanc vulgata venustiorem multo lectionem, iisdem MSS. Florentinis, quibuscum Meus & Perizon. conspirant, debemus. In omnibus Edd. legitur, *magnitudine atque atrocitate belli istius inclinatus, ex hoc semper in posterum Lacedaemoniorum status proruit.*

30 *Namque ex illo fluere*] παρρύη Virgiliana ex lib. II. Aeneid. Fabr.

31 *Visa,*] In Vulgg. additur *est*, quod Codd. MSS. meliores & Edd. principes non agnoscunt.

32 *Adsurgendo aegre, ac misere recidendo,*] Statum Lacedaemonis non inelegante velut moribundum describit, ex Virgiliana iterum imitatione: Dixerat Poëta de Didone Aen. lib. IV. vs. 688.

Illa, graves oculos conata attollere, rursus
Deficit. Infixum stridit sub pectore vulnus.
Ter sese attollens, cubitoque adnixa, levavit:
Ter revoluta toro est, &c.

33 *Primi igitur Thebani,*] Belli hujus, Boeotici dicti, principes fuerunt Locri Opuntii & Phocenses, quorum hi à Lacedaemoniis, illi à Thebanis auxilia accersiverunt. Thebani Athenienses in suas partes pertraxerunt. Praelio commisso ad Haliartum Lacedaemonii victi sunt, & Lysander occubuit, Xenophon libro tertio extremo. Diodorus XIV. Pausanias III. & IX. Plutarchus in Lysandro. Fabr. Cod. Longobard. pro *retro referri* habet *retro ferri.* Pro *auxilio* Ed. Aug. habet *auxiliis.* Lugd. Batt. tres cum Perizon. transponunt, *sublapsa retro referri.*

34 *Propter virtutem atque industriam Epaminondae*] Videtur Orosius, deceptus verbis Justini, putasse huic praelio interfuisse Epaminondam, quod verum non est. Fabr.

35 *Pausanias quoque, dux alter*] Pausaniae, qui cum Lysandro adversus Thebanos missus fuerat, crimini datum, quod serius in Boeotiam venisset, quodque caesorum corpora foedere quam praelio tollere maluisset. Itaque capitis accersitus ad causae dictionem non adfuit, sed Tegeam in exilium aufugit, Xenophon & Pausanias, lib. III. Fabr. Fuit is Pausanias filius Pleistianactis, nepos Pausaniae illius, qui, Mardonio & Persis ad Plateas victis, immortalem gloriam prava libidine & proditione sceleſta foedavit. Hujus vero Pausaniae innocentiam, qui a Lysandri factione, altera jam vice, capitis arcessebatur, prodiderunt Xenophon Hist. Gr. Lib. III. p. 507. Plutarch. in Lysandro p. 450. Pausan. lib. III. p. 216. & Justin. lib. VI. cap. 4. In jus vocatus prima vice fuerat, ut qui exulibus Athenienſium favisset, atque aegerrime, pari suffragiorum numero, periculum evaserat. Quum secunda vice accusaretur, noluit iratis propter Lysandri mortem civibus, salutem suam credere, sed Tegeam, in Minervae templum, quod tutum miseris erat asylum, confugit, ibique morbo diem obiit.

moniorum, insimulatus proditionis, in exsilium truditur. Thebani autem victoria potiti, collecta universi exercitus manu, Spartam contendunt, putantes se vacuam praesidio civitatem nullo intraturos negotio, cujus jam omnes pene copias cum ipso rege delêssent, atque ab omnibus sociis destitutos viderent. Lacedaemonii periculo civitatis inpulsi, habito inexercitati militis qualicunque delectu, obviam hosti procedunt. Sed victis semel, adversus victores obsistendi nec virtus nec animus erat. Cum igitur caedes tantum unius pene partis ageretur, [36] repente Rex Agesilaus, arcessitus ex Asia, inprovisus bello supervenit: Thebanos jam successu duplicis victoriae laetiores segnioresque adgreditur: nec difficile superat, maxime cum adhuc apud ipsum pene integrae vires haberentur. Ipse tamen Agesilaus graviter [37] vulneratur. At vero Athenienses, cum comperissent insperata Lacedaemonios victoria sublevatos, pristinae servitutis, [38] de qua tunc respirare vix coeperant, trepidi metu, exercitum contrahunt, eumque Boeotiis in auxilium adjungunt, commissum [39] Iphicrati duci, qui adolescens admodum, vixdum annos viginti natus, infirmitatem aetatis maturitate animi muniebat. Conon quoque, [40] vir quidem Atheniensis, dux autem Persici exercitus, audito Agesilai reditu, ad populandos Lacedaemoniorum agros revertitur. Ita Spartani, strepitu [41] circumsonantium undique hostium clausi atque exterriti, ultima propemodum desperatione tabuerunt. [42] Sed Conon, postquam

obiit. Vide quae de eo diximus in Serie Regum Lacedaemoniorum Stirpis Eurytionidarum, quae post Vitam Antigoni Tutoris, a quo, Cleomene victo, capta fuit Lacedaemon, sequitur in Historia Regum Macedoniae.

36 *Repente rex Agesilaus*,] De adventu Agesilai in Boeotiam, non omnino convenit Just. & Oroso cum Xenophonte, Diodoro & Plutar. Pugna commissa fuit ad Coroneam: mendose enim in Plutarchi Agesilao est, ἐπὶ τὴν Χαιρώνειαν, pro Κορώνειαν. Fabr.

37 *Vulneratur.*] Ed. Aug. *vulneratus est*, quam lectionem tres Florentini quoque agnoscunt.

38 *De qua tunc respirare vix coeperant*,] Perizon. *de qua respirare vix coeperant.* Lugd. Bat. sec. & Ultr. *de qua tunc respirare coeperant.* Mox Ed. Aug. *in auxilio.*

39 *Iphicrati duci*,] De Iphicrate Xenophon lib. IV. *& deinceps*, Diod. lib. XIV. & XV.

40 *Vir quidem*] Vocem posteriorem delent Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov.

41 *Circumsonantium*] Idem MSS. *circumstantium.*

42 *Sed Conon, postquam vasta*] De Cononis beneficio in Athenienses, deque honore illi à suis habito, praeter caeteros, quos jam saepe nominamus, eleganter Demosthenes de immunitate contra Leptinem. Legendus quoque Isocratis Evagoras. Fabr.

43 *Nunc*

quam vasta hostilis soli populatione satiatus est, Athenas pergit, in maximo gaudio civium ipse tristis, quippe cum videret urbem, populo quondam cultuque ornatissimam, [43] nunc miserabili ruinarum ac desolationis squalore confectam. Itaque magnum pietatis miserationisque monumentum in reparatione ejus operatus est. Namque eam, à Lacedaemoniis exinanitam, Lacedaemoniorum [44] praedis replevit. Persis incendentibus concrematam, Persis aedificantibus reformavit. [45] Interea Artaxerxes, Rex Persarum, sicut [46] principio dictum est, universis Graeciae populis per legatos, ut ab armis discederent, & paci adquiescerent, imperavit: non quod misericorditer fessis consuleret, sed, [47] ne se in Aegypto bellis occupato, aliqua in regnum suum tentaretur irruptio.

43 *Nunc*] Edd. quaedam Vett. *tunc*.

44 *Praedis*] Edd. quaedam ut & Cod. Ultr. *praesidiis*, quasi innuerentur opes Persicae, ex quibus, Lacedaemoniorum quondam praesidiis, Urbem restituit Conon. Sed non muto vulgatam, quam confirmat Justinus, scribens lib. VI. cap. 52. *Itaque quae incensa fuerunt, praedarum fumtu* &c. ubi sequitur paullo post, *ex spoliis Lacedaemoniorum*.

45 *Interea Artaxerxes, Rex Persarum*,] Cum Pharnabazus & Conon regia classe maritimam Laconicae oram cum maleficio pervaderent, & Athenae muro cingerentur, placuit Lacedaemoniis pacem facere cum rege Persarum, eaque re Antalcidam ad Tiribazum regis praefectum miserunt, ut illius opera pax firmaretur. Hac de causa pacem hanc Graeci τὸν ἐπ' Ἀντιλκίδᾳ φιλοβάρβαρον ἐφόνλω vocant, ut demonstravimus paulo ante ex Polybio. Tu lege Xenophontem lib. V. Diodor. XIV. Plutarchum in Agesilao & Artaxerxe. Meminit Strabo in fine libr. VI. Pausanias initio. IX. FABR.

46 *Sicut principio*] Ultr. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *ficut in principio*. Meus, *ficut à principio*.

47 *Ne se*] Ita MSS. *illo*, plures Edd. sed male.

CAPUT II.

De Lacedaemoniorum offensione in Arcadia, Victoriâ Thebanorum, Epaminondae morte, cum Epilogo dictorum.

Cunctis igitur Graecis optatissima quiete [1] resolutis, domesticoque otio [2] torpentibus, [3] Lacedaemonii, inquieti magis quam strenui, & furore potius, quam virtute intolerabiles, post bella depositа tentant furta

1 *Resolutis*,] Florent. pr. & Perizon. *solutis*.

2 *Torpentibus*,] Lugd. Bat. quart. *stupentibus*.

3 *Lacedaemonii, inquieti magis quam strenui, & furore potius, quam virtute intolerabiles*.] Ita cod. Colon. & Materni perfecte, prae

furta bellorum. [4] Nam ſpeculati abſentiam Arcadum, caſtellum eorum repentina irruptione perfringunt. Arcades vero, [5] exciti injuria, junćto ſibi Thebanorum auxilio, amiſſa furto, bello repetunt. [6] In eo praelio Archidamus, dux Lacedaemoniorum, vulneratus, [7] cum jam caedi ſuos ut victos videret, [8] occiſorum corpora [9] per praeconem ad ſepulturam poſcit: quod ſignum victoriae traditae inter Graecos haberi ſolet. Thebani autem hac confeſſione contenti, dato parcendi ſigno, finem dedere certamini. Paucis deinde intervenientibus induciarum diebus, [10] Lacedaemoniis ad alia bella cónverſis, Thebani cum Epaminonda duce, de invadenda [11] Lacedaemonia, quaſi ſecura & deſtituta, cepêre fiduciam. Taciti, intempeſta nocte, Lacedaemonem veniunt: ſed

prae illo quod editur: *Lacedaemonii inquieti magis, quam virtute intolerabiles.* LAUT. Augmentum illud, quod Lautius ex Codd. Col. & Materni adfert, in omnibus, non tantum MSS. ſed & Editis invenitur, una ex Fabricianis anni 1573. excepta, in qua typothetarum negligentia verba illa exciderant.

4 *Nam ſpeculati abſentiam*] Quae de Arcadum & Thebanorum bello hic & apud Juſtinum poſt Antalcidae pacem ſubjiciuntur, ea non ſtatim ſubſecuta ſunt. Nam illa facta eſt anno ſecundo Olymp. XCVIII. Arcades autem bellum cum Eleis geſſerunt quarta & centeſima Olympiade, ut etiam Pauſan. ſcribit libro V. Tum Elei preſſi ab Arcadibus, Lacedaemonios ſocios ſuos impulerunt, ut Archidamus Ageſilai filius cum exercitu miſſus in Arcadiam Cromnum ceperit. Nam quod Juſtinus *caſtellum* dicit, Xenophon, qui hanc hiſtoriam lib. ult. Ἑλλ. ſcribit, Κρῶμνον vocat. FABR.

5 *Exciti*] Quaedam Edd. *excitati.*

6 *In eo praelio*] Cromno capto Archidamus, praeſidio trium cohortium ibi relićto, reliquas copias domum reduxit. Sed cum praeſidium ab Arcadibus ex Elide reverſis obſideretur, Archidamus iterum miſſus, ut Spartanos obſidione liberaret, praelio commiſſo ὁ Ἀρχίδαμος ἐτέτρωτο τὸν μηρὸν βληθείς, inquit Xenoph. i. e. *Archidamus telo per femur trajećto vulneratus eſt.* FABR.

7 *Cum jam caedi ſuos, ut victos, videret,*] Haec eſt lectio Cod. Longobardici, alii Codices ſic legunt, Flor. ſec. *cum etiam caedi ſuos jam ut victos videret.* tert. *cum etiam caedi ſuos jam enim victos videret.* Ultr. Lugd. Batt. ſec. & quart. cum Coll. Gronov. & Ed. Auguſt. *cum caedi ſuos jam & victos videret.* Reliqui, *cum etiam caedi ſuos jam ut victos videret.* Eadem diverſitas eſt in Juſtini codicibus, quorum alii *ut victos*, alii *& victos* ſcribunt, vulgatam tamen *ut victos* non incommode retineri poſſe judicant interpretes.

8 *Occiſorum corpora per praeconem*] τὰς νεκρὰς ὑπὸ κήρυκος ἀναιρεῖσθαι. Exemplorum plena ſunt omnium monumenta. FABR.

9 *Per praeconem*] Coll. Gronov. *per praeconium.* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *per praeconem ornatum ad ſ. p.* Pro *poſcit.* Lugd. Bat. ſec. Meus & Perizon. *popoſcit.*

10 *Lacedaemoniis ad alia bella converſis*] Mantinenſes à Thebanis deſciverant, iiſque ſuppetias venerant Lacedaemonii duce *Ageſilao*, ut Xenophon & Plutarchus ſcribunt: nam quod Diodor. lib. XV. *Agidem* hunc nominat, equidem qui verum eſſe poſſit ignoro. FABR.

11 *Lacedaemonia,*] Perizon. *Lacedaemona.* Lugd. Bat. tert. *Lacedaemone*, prout ſtatim *Lacedaemonem* vocabit Oroſius, ſed ibi Ed. Aug. *Lacedaemoniam* habet, Juſtinus *Lacedaemona.*

sed non ita incautam vel indefensam, sicut rebantur, offendunt. Armati enim senes cum reliqua turba inbellis aetatis, [12] praecognito adventu hostium, in ipsis se portarum angustiis objecerunt, &, adversus quindecim millia militum, vix centum confecti aevo homines proruperunt. His itaque tantam molem belli sustinentibus, juventus superveniens congredi adversus Thebanos aperto certamine incunctanter decrevit. [13] Commisso praelio, cum Lacedaemonii vincerentur, repente Epaminondas, dux Thebanorum, incautius dimicans, vulneratur. Quare dum his ex dolore metus, illis ex gaudio stupor nascitur, veluti ex consensu tacito utrimque discessum est. Epaminondas autem, graviter [14] saucius, cum de victoria suorum comperisset, scutumque exosculatus esset, [15] remota manu [16] qua vulnus occluserat, egressum sanguinis [17] ac mortis patefecit introitum: cujus mortem sic Thebanorum perditio subsecuta est, ut non perdidisse ducem, sed ipsi cum eo tunc periisse viderentur. Contexui [18] indigestae historiae inextricabilem [19] cratem, atque incertos bellorum orbes, [20] huc & illuc lymphatico furore gestorum, verbis e vestigio secutus implicui: quoniam tanto (ut video) inordinatius scripsi, quanto magis ordinem custodivi. Inproba dominandi Lacedaemoniorum cupiditas, quantis populis, qualibus urbibus, quibus provinciis, cujusmodi odiorum motus, quantas causas certaminum suscitarit, quis vel numero, vel ordine, vel ratione disponat? cum ipsi quoque non plus adflicti bellis quam bellorum confusione referantur: siquidem, tracto per aliquot aetates hoc continuo bello, Athenienses, Lacedaemonii, Arcades, Boeotii, Thebani, postre-

12 *Praecognito adventu hostium*,] Euthynus enim Thespiensis, auctore Callisthene, seu, Cres quidam, ut Xenophon scribit, Epaminondae consilium Agesilao enuntiavit. Lege Plutarchum in Agesilao. FABR.

13 *Commisso praelio*,] Praelium commissum fuit ad Mantineam, ibique Epaminondas vulneratus ab Anticrate Lacedaemonio paulo post decessit. FABR.

14 *Saucius*,] Edd. quaedam *fauciatus*. Mox itidem *deosculatus*.

15 *Remota manu*,] Aliter de vulnere scribunt Cic. epist. 12. lib. V. ad Fam. Valer. lib. III. c. 2. & Diod. XV. FABR.

16 *Qua vulnus occluserat*,] Ita MSS. atque Editi meliores, alii *quae vulnus occluserat*.

17 *Egressum sanguinis* &c.] Edd. prima, Paris. & Venetae, *egressu sanguinis ad mortem patefecit introitum*. haud male.

18 *Indigestae*] Meus *digestae*.

19 *Cratem*] Respondet haec vox verbo, quod praecessit, *contexui*. Ex MSS. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. hanc glossam pro ea habent, *molem seu materiam*, Edd. prima, Paris. & Venetae legunt *cladem*, sed *cratem* cum reliquis August.

20 *Huc & illuc*] Sic MSS. omnes cum Ed. August. Reliquae, *huc atque illuc*.

21 *Per-*

poſtremo Graecia, Aſia, [21] Perſis, atque Aegyptus cum Libya, inſuliſque maximis, navales ſimul pedeſtreſque conflictus indiſcretis egêre diſcurſibus. Referre caeſa hominum millia non poſſem, etiam ſi bella numerarem. At nunc [22] increpet haec tempora atque illa collaudet, quicunque neſcit hoſce omnes iſtarum urbium provinciarumque populos, ita nunc in ſolis ludis ac theatris conſeneſcere, ſicuti tunc in caſtris maxime praeliisque [23] tabuiſſe. Florentiſſima illa, [24] & totius tunc imperium Orientis affectans, Lacedaemoniorum civitas, vix centum habere potuit ſenes: ita inceſſabilibus circumventa malis, inmaturas miſere expendebat aetates: & queruntur nunc homines, quorum refertae pueris & ſenibus civitates, ſecura juvenum peregrinatione ditantur, pacificiſque exercitiis ſtipendia domeſticae voluptatis adquirunt? niſi forte (ut adſolent humanae mutabilitati omnia ſordere praeſentia) novitates rerum actu audituque prurientibus, ipſa etiam vita [25] faſtidio eſt.

21 *Perſis*,] Meus *Perſia*. Mox Perizon. *cum Libyis*.
22 *Increpet*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. *reputet*. male.
23 *Tabuiſſe*.] Lugd. Bat. pr. *tabuiſſent*.
24 *Et totius tunc imperium Orientis*] Lugd. Bat. ſec. *totius imperium Orientis*.
25 *Faſtidio eſt*.] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *faſtidium eſt*.

Caput III.

Terraemotus Achaiae collatus cum Conſtantinopolitano. Romani civitates aliquot capiunt.

[1] Anno ab Urbe condita CCCLXXVI. ſaeviſſimo terrae motu Achaia univerſa concuſſa eſt, & duae tunc civitates, id eſt, [2] Bura & Helice, abruptis locorum hiatibus devoratae ſunt. At ego nunc è contrario poteram ſimilia in diebus noſtris apud Conſtantinopolim, aeque modo

1 *Anno ab v. c. CCCLXXVI.*] Euſeb. in lib. de temporibus hunc terraemotum adſcribit Olym. centeſimae. Strabo libro VIII ſcribit has urbes everſas biennio ante pugnam Leuctricam, id eſt, anno ante Olympiadem CII. Diodoro auctore, qui annus ex aliorum ſupputatione eſt CCCI.XXX. Fabr.
2 *Bura & Helice*,] Ita ſcripſimus ex Euſebii Chronico, Thucydidis libro III. Strabonis libro I. & VIII. Pauſaniae libro VII. Plinii libro II. capit 92. cum in Oroſii li

modo principem gentium, praedicta & facta, sed non perfecta narrare; cum, post terribilem denuntiationem conscientiamque mali sui [3] praesciam, subter commota funditus terra tremeret, [4] & desuper fusa coelitus flamma penderet, donec [5] orationibus Arcadii principis & populi Christiani, praesentem perditionem Deus exoratus averteret: probans se solum esse & conservatorem humilium, & punitorem malorum. [6] Sed haec, ut commemorata sint magis quam explicata, verecundiae concesserim, ut & qui scit, recolat, & qui nescit, inquirat. [7] Interea Romani, qui per septuaginta annos ab urbe Volscorum, praeterea Faliscorum, Aequorum, & Sutrinorum, subacti & adtriti, assiduis bellis conficiebantur, tandem in [8] suprascriptis diebus, Camillo duce, easdem cepêre civitates, & redivivo finem dedere certamini. [9] Praenestinos etiam eodem tempore, qui [10] usque ad portam Romae bellando & caedendo pervenerant, ad flumen Allian, T. Quinctio pugnante, vicerunt.

bris esset, *Ebora & Helice*. Diodor. libro XV. hanc inauditam eluvionem discribens addit ἐγένετο δ' ἅμα τοῦτο τὸ πάθος περὶ δύο πόλεις, Ἑλίκην τε καὶ Βύρραν, id est, *Hanc cladem duo Achaiae oppida, Helice & Bura, experta sunt*. FABR. Apud Polybium post haec tempora Burae urbis & Buriorum mentio fit, nimirum, quia is non Buram, sed Olenum & Helicen hac clade periisse adfirmat lib. II. cap. XLI. p. 179. ubi democratiam duodecim in Achaja urbium describit, ex quibus suo tempore decem, quas enumerat, & inter illas Buram, superfuisse testatur, quum Olenum & Helicen, paullo ante cladem Leuctricam, adeoque maturius, quam statuit Orosius, mare hauserit. Clausulam *sunt* nulli ex MSS. quos consului agnoscunt, neque Edd. Veteres, nisi August.

3 *Praesciam*,] Florentt. pr. & tert. *consciam* ut & Ed. pr. & Paris. Ex hisce Orosii patet, quorsum sit referendum, quod praecessit, *praedicta*.

4 *Et desuper*] Conjunctionem delent MSS. Ultr. Meus & Perizon. Male in Scotti Edit. est *perderet*. Historiam vide in Annal. Basnagii tom. III. p. 155. Accidit A. D. 396.

5 *Orationibus*] Edd. prima, Paris. & Venetae, *oratione*.

6 *Sed haec* &c.] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *sed ut commemorata sunt*. Dein Perizon. *magis quam explicita*. Sensus Orosii est, Quae recentia de Arcadii temporibus digito adtingo, haud minus vera sunt, quam illa antiqua, quae descripta a me & aliis sunt. Malui tamen quasi in transitu indicare, quam large explicare, idque propter verecundiam.

7 *Interea Romani*,] Camillus, cum Tribunus milit. III. anno CCCLIX. Faliscos justitia in ditionem populi R. redegisset, ut est apud Livium libro V. Plutarchum in Camillo, & Auctorem libri de Viris Illustribus: sexto anno post Dictator Volscorum civitatem, quae per LXX. annos bellum gesserat, vicit, & Aequorum urbem occupavit, Sutrinorum recuperavit, deletis Etruscorum exercitibus, & tres simul triumphos egit. Haec ita emendata à Cuspiniano paucis Eutropius libro II. pluribus Livius libro VI. FABR.

8 *Suprascriptis*] Ed. August. & Cod. Ultr. *superdictis*.

9 *Praenestinos etiam eodem tempore*,] Praenestini T. Quinct. Cincinnato Dictatore victi fuerunt anno 375. Liv. Eutrop. & Eusseb. in Chronico. FABR.

10 *Usque ad portam*] Unus Ultr. *usque ad portas*. Quaedam Editiones *venerant*.

CA-

CAPUT IV.

De pestilentia gravissima, ejusque expiatione.

[1] Anno ab Urbe condita CCCLXXXIV. L. Genucio, & Q. Servilio Consulibus, ingens universam Romam pestilentia corripuit: [2] non, ut adsolet plus minusve solito temporum turbata temperies, hoc est, aut intempestiva siccitas hiemis, aut repentinus calor veris, aut incongruus humor aestatis, vel [3] autumni divitis indigesta illecebra, insuper etiam exspirata de Calabris saltibus aura corrumpens, repentinos acutarum infirmitatum adferre transcursus; sed gravis diuturnaque in nullo dispar sexu, in nulla aetate dissimilis, generali cunctos per biennium jugiter tabe confecit: ut etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitos adflictosque dimiserit. Conquerentur hoc (ut arbitror) loco obtrectatores temporis Christiani, si forte silentio [4] praeterierim, quibus tunc cerimoniis Romani placaverint deos, & sedaverint morbos. Cum pestilentia indies crudesceret, auctores suasère pontifices, ut ludi scaenici diis expetentibus ederentur: [5] ita pro depellenda temporali peste corporum, arcessitus est perpetuus morbus animorum. Uber nunc quidem

1 *Anno ab v. c. CCCLXXXIV.*] Orosius in numeris istis suam rationem sequitur, nam hunc non esse depravatum consensus librorum, & sequentes numeri ostendunt. Alii hunc annum CCCLXXXVIII. alii alium faciunt. De hac pestilentia Livius initio lib. VII. FABR.

2 *Non, ut adsolet* &c.] Depravata hactenus haec circumferebantur, quum illa, *ut adsolet*, uncinulis includerentur, & deinde, aliquot post lineis, legeretur, *repentinos acutarum infirmitatum adferret transcursus*, Quae nullum omnino sensum fundunt, aptissimum vero, si demas cum MSS. Florentinis sec. & tert. (nam in primo, hoc in loco, deëst pagina) Lugd. Batt. pr. tert. Paris. & Ultr. unam literulam, mutando *adferret* in *adferre*. Pro *exspirata* legunt *inspirata* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov.

3 *Autumni divitis indigesta illecebra*] Colon. *divitiis*, forte legendum: *Autumni divitiis ingesta illecebra*. Sed nihil esset. LAUT. Hoc verum est; nam *indigesta* praestat, & significat nimietatem fructuum, qui male concoquuntur.

4 *Praeterierim*,] Lugd. Bat. pr. & tert. *praeterirem*.

5 *Ita pro* &c.] Sic MSS. Florentt. Lugd. Batt. Meus, Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. Conjunctionem & intruserant Editi praeter August. *Animorum* quoque meliores, pro quo plures *animarum*.

dem mihi iſte doloris atque increpationis locus eſt, ſed, [6] in quo jam Reverentia tua ſtudium ſapientiae & veritatis exercuit, mihi ſuper eo audere fas non eſt. Commonuiſſe me ſatis ſit, & ex qualibet intentione lectorem ad illius lectionis plenitudinem remiſiſſe.

6 *In quo jam Reverentia tua*] Intelligit diſputationem Auguſtini contra Ludos ſcenicos libr. III. c. 17. de Civit. Dei. FABR.

CAPUT IV.

Ingens terrae hiatus medio Romae adparuit, quem Marcus Curtius praecipitio ſui avertit.

Sequitur hanc miſeram luem, miſerioremque ejus expiationem [1] proximo anno ſatis triſte prodigium. Repente ſiquidem medio Urbis terra diſſiluit, [2] vaſtoque praeruptu hiantia ſubito [3] inferna patuerunt. Manebat diu ad ſpectaculum terroremque cunctorum patenti voragine inpudens ſpecus, nefariamque vivi hominis ſepulturam diis interpretibus

1 *Proximo anno*] Curtius equo inſidens armatus ſe in ſpecum immiſit, L. Genucio, Q. Servilio iterum Coſſ. Livius lib. VII. Valerius Max. lib. V. cap. 6. Auguſt. de Civit. Dei lib. IV. c. 20. FABR.

2 *Vaſtoque praeruptu*] Sic lego ex *praerupte* & *praerupti*, quorum neutrum ſatis intelligo. LAUT. *Praeruptu* quoque exſtat in Editt. prima, Pariſ. & Venetis. In Auguſt. ut & MSS. Florentt. ſec. & tert. Ultr. Perizon. atque quatuor Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *praerupto*, niſi quod primus ex iis exhibeat *perrupto*, Meus *vaſtoque rupto*. Certe *vaſtoque praerupte*, quod in Fabricii & Scotti Editionib. invenitur, nullum ſenſum habet. *Praeruptus* hic eſt adjectivum, Graecis κρημνώδης, quod ſubſtantivi loco ponitur, ſibique pro adjectivo adpoſitum habet *vaſtum*. Itaque *vaſto praeruptu* ſignificat ingens praecipitium & immane barathrum. *Praeruptae* enim rupes dicuntur, quae facili clivo haud adſcendunt, ſicuti *praerupta* pro rupibus ejusmodi apud Plinium lib. VIII. cap. 32. *Ad praerupta ducunt, ſaltumque demonſtrant.* Apud eundem Plinium adverbium *praerupte* occurrit lib. XXXIV. cap. 14. *Mons praerupte altus.* At hic adverbium poni nequit, niſi forte ſic reformari locum placeret, *vaſtaque, praerupte hiantia, ſubito inferna patuerunt.*

3 *Inferna patuerunt.*] Contrarium, utpote apud Inferos, in Lucani lib. VI. vſ. 743.

Inmittam ruptis Titana cavernis,
Et ſubito feriere die.

Ovid. quoque lib. II. Metam. vſ. 260.

Diſſilit omne ſolum, penetratque in Tartara rimis
Lumen, & infernum terret cum conjuge Regem

4 *Ex-*

bus [4] expetebat. Satisfecit improbis faucibus praecipitio ſui [5] Marcus Curtius, eques armatus, injecitque crudeli terrae [6] inopinatam ſatietatem, cui [7] parum eſſet, quod ex tanta peſtilentia mortuos per ſepulchra [8] ſuſciperet, niſi etiam vivos ſciſſa ſorberet.

4 *Expetebat.*] Florent. tert. Perizon. Lugd. Bat. tert. & Edd. Vett. praeter Auguſt. *expectabat.* eodem ſenſu. Malo tamen Vulgatam, quia, diis interpretibus, id eſt, monitu ſacerdotum, petebat aliquid patens ſpecus, & petitioni ſatisfeciſſe dicitur Curtius.

5 *Marcus Curtius, eques*] Impreſſi: *vir eques*, à ſcholiis nimirum intruſum *vir.* LAUT. Perizon. *vir eques & armatus.* Ed. Auguſt. *Vir nobilis, eques armatus.*

6 *Inopinatam ſatietatem,*] Colon. codex *inopinam*, ex quo reſtituo *opimam* ſi tamen docti probarint. LAUT. Flor. ſec. *inopiam*, forte pro *inopinam*, ſicuti haud male ſcribitur in Cod. Perizon. Col. Gronov. atque editur in Ed. Auguſt.

7 *Parum eſſet,*] Ed. Aug. & Coll. Gronov. *parvum eſſet.*

8 *Suſciperet,*] Perizon. *acciperet*, & mox *ſciſſa abſorberet*, quod & in Ed. Aug. invenitur & MSS. Lugd. Bat. pr. & tertio atque Coll. Gronov.

CAPUT VI.

Gallorum ingentem multitudinem Romani ſternunt ac fugant, Tuſci ſuperantur, Galli tertio irruentes trucidantur.

[1] Anno ab urbe condita CCCLXXXVIII. iterum terribilis Gallorum inundatio juxta Anienem fluvium, [2] ad quartum ab Urbe lapidem conſedit, facile ſine dubio, pondere multitudinis & alacritate virtutis, perturbatam occupatura civitatem, niſi [3] otio & lentitudine torpuiſſet: ubi atrociſſimam pugnam [4] Manlius Torquatus ſingulariter inchoavit,

1 *Anno ab* &c.] Annus, quo Galli Anienem tranſgreſſi non longe ab Urbe caſtra poſuerunt, Conſules habuit C. Sulpicium, & C. Licinium, atque ex Faſtis Conſularibus *CCCXCII.* numeratur. FABR.

2 *Ad quartum ab Urbe lapidem*] Apud Livium eſt, *ad tertium lapidem:* Eutropius ſcribit Gallos *quarto milliario* ab Urbe conſediſſe. FABR.

3 *Otio & lentitudine*] Sic pono, adjutus duobus MSS. contra quam fuit in Vulgatis, *lenitudine.* LAUT. Editiones quaedam cum MSS. quibusdam *lenitudine.* Sed ego quoque praefero quod meliores habent, *lentitudine. Lenis* autem & manſuetus acri & fero opponuntur, *lentus* vi ſubitae, quam ſi adhibuiſſent Galli praevenire potuerant Romanos.

4 *Manlius Torquatus*] Hic T. Manlius, qui cum Gallo apud Anienem depugnavit provocatus, ex ejus ſpoliis ſibi & torquem & cognomen induit, ait Cicero libr. II. de Finibus. Hiſtoria eſt apud Livium libr. VII. & Eutropium II. Elegantiſſime eam Quadrigariûs libr. I. Annalium deſcripſit, qui locus eſt apud Gellium lib. IX. cap. I. FABR.

5 *T.*

choavit, [5] T. Quinctius Dictator cruentissima congressione confecit. Fugati ex hoc praelio plurimi Galli, instauratis iterum copiis in bellum ruentes, [6] à C. Sulpicio Dictatore superati sunt. Post paululum quoque Tuscorum pugna [7] sub C. Marcio consecuta est: ubi conjici datur, [8] quantum hominum caesum sit, quando octo millia sunt capta Tuscorum.

Tertio autem in iisdem diebus Galli se in praedam per maritima loca, subjectosque campos, [9] ab Albanis montibus diffuderunt: adversum quos novo militum delectu habito, conscriptisque legionibus decem, sexaginta millia Romanorum, negatis sibi Latinorum auxiliis, processerunt. Confecit hanc pugnam [10] M. Valerius, auxiliante corvo alite, unde postea Corvinus est dictus. Occiso enim provocatore Gallo, hostes territi, sparsimque fugientes, graviter trucidati sunt.

5 *T. Quinctius Dictator*] Livius Gallos non hoc anno à Quinctio Dictatore, verum sequenti à Q. Servilio Ahala Dictatore, cum Quinctius Magister Equitum esset, caesos ait. Sed Orosius alios auctores secutus est, sicut & Appianus in Celtica, ubi scribit, καὶ τρίτη ἡ Κελτῶν στρατιὰ ἐμβεβλήκει εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἣν καὶ αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι διεφθείρκασιν ὑφ' ἡγεμόνι Τίτῳ Κοϊντίῳ. i. e. *Atque etiam tertius Gallorum exercitus in Italiam venit, quem Romani quoque ductu & auspiciis T. Quinctii deleverunt.* FABR.

6 *A. C. Sulpicio*) C. Sulpicius Peticus Dictator an. CCCXCV. Gallos vicit, ac de iis triumphavit Nonis Mai. ut est in triumphis Capitolin. De arte qua Gallos vicit, Livius & Frontinus lib. II. Stratagematum. FABR.

7 *Sub C. Marcio.*] C. Marcius Rutilus Dictator primus è plebe biennio post Sulpicium cum Tuscis congressus IX. millibus captis caeteros aut cecidit, aut agro Romano fugavit. Livius & Eutropius. Ejus triumphus in antiquis marmoribus sic descriptus est. C. MARCIUS. L. F. C. N. RUTILUS. DICT. AN. CCCXCVII. DE TUSCEIS. PRIDIE. NON. MAI. Pro *consecuta*, Prizon. habet *subsecuta est.*

8. *Quantum hominum caesum sit*,] Ita Cod. Longob. & reliqui MSS. Sed Edd. pr. Paris. Venetae, Hitt. & Bolsuing. adeoque veteres omnes ante Fabr. sola August. excepta, *quanta hominum multitudo caesa sit.*

9 *Ab Albanis montibus*] Sic recte legi in libris vetustis è Livio cognoscitur. Meminit hujus belli Polyb. lib. II. Flor. lib. I. tit. 13. FABR. Quidam scilicet ex Edd. & MSS. legunt *subjectisque* vel *subjectosque campos Albanis montibus.*

10 *M. Valerius*,] De hujus singulari certamine praeter superiores lege Valerium Max. lib. VIII. cap. 16. & Gell. lib. IX cap. 11. Est vero sciendum hunc M. Varium in antiquis lapidibus non *Corvinum* sed *Corvum* cognominari. M. tamen Manilii versus de hoc sunt,

Et cum militia volucris Corvinus adeptus
Et spolia, & nomen, qui gestat in Alite Phoebum FABR.

Pro *Corvinus* Coll. Gronov. scribit *Corvus.*

CA-

Caput VII.

Fœdus Romanorum cum Carthaginienſibus complurium malorum cauſa. Inter alia mira veris lapidibus pluit. Alexander Magnus naſcitur. Rex Perſarum Judaeos captivos abducit.

Numerandum etiam [1] inter mala cenſeo, primum illud [2] ictum cum Carthaginienſibus foedus, quod iiſdem temporibus fuit; praeſertim ex quo tam gravia orta ſunt mala, [3] ut exin coepiſſe videantur. [4] Anno ſiquidem ab Urbe condita CCCCII. legati a Carthagine Romam miſſi ſunt, foeduſque pepigerunt. [5] Quem ingreſſum Carthaginienſium in Italiam malorum grandinem ſecuturam, continuarumque miſeriarum tenebras juges, hiſtoriarum fides, locorumque infamia, & abominationes dierum, quibus ea geſta ſunt, proteſtantur. [6] Tunc etiam nox uſque ad plurimam diei partem tendi viſa eſt: & ſaxea de nubibus grando deſcendens, veris terram lapidibus verberavit. [7] Quibus diebus etiam [8] Alexander Magnus, magnus vere ille gurges miſeriarum, atque atrociſſimus turbo totius Orientis eſt natus. [9] Tunc etiam Ochus, qui & Arta-

1 *Inter mala*] Editt. quaedam Vett. *inter caetera mala.* contra MSS.

2 *Ictum foedus*] Lugd. Bat. pr. & Perizon. *initum foedus.*

3 *Ut exin*] Edd. pr. & Paris. *ut exbinc.*

4 *Anno ſiquidem ab V. C.*] Cum Carthaginienſibus legatis, auctore Livio libr. VII. Romae foedus ictum, cum amicitiam ac ſocietatem petentes veniſſent, M. Valerio Corvo, M. Popillio Laenate IV. Coſſ. qui annus in Faſtis Capitolinis eſt ab v. c. *CDV.* Fabr.

5 *Quem ingreſſum*] Sic recte reſtituit Fabricius, ante quem edebatur, nullo ſenſu, *quam ex ingreſſu.* Auguſt. Ed. ſola ſervabat veram lectionem, ut & Vincentius Bellovacenſis in Speculo Hiſtoriali lib. IV. cap. 93.

6 *Tunc etiam nox*] Haec prodigia quarto anno poſt foedus cum Carthaginienſibus ictum eveniſſe, Livius narrat. Diaconus haec Eutropio ex Oroſio addidit. Fabr.

7 *Quibus diebus etiam Alexander Magnus*] Infra cap. 16. Oroſius ſcribit Alexandrum patri Philippo ſucceſſiſſe anno ab U. c. CCCCXXVI. quare ſi Alexander natus annos XX. ut Plutarchus & Arrianus ſcribunt, regnum Macedoniae ſuſcepit, certè circa idem tempus, quo prodigia illa evenerunt, hic natus fuit. Fabr.

8 *Alexander Magnus*] In Cod. Longob. *Alexander magnus vere* &c. ut & in Perizon. & Coll. Gronov. *Alexander Magnus, ille gurges* &c. Vincent. Bellov. Apud eundem legitur ibid. *veris terram lapidibus verberavit XXV. diebus, quibus diebus* &c. quae *XXV. diebus*, ex *quibus diebus* nata, expungi debent.

9 *Tunc etiam Ochus, qui & Artaxerxes,*] Artaxerxes ὁ ἐπικληθεὶς Ὦχος, Eufebio eſt

Artaxerxes, post transactum in Aegypto maximum diuturnumque bellum, plurimos Judaeorum in transmigrationem egit, atque in Hyrcania ad Caspium mare habitare praecepit: quos ibi usque in hodiernum diem amplissimis generis sui incrementis consistere, atque exinde quandoque [10] erupturos, opinio est. Cujus etiam belli tempestate [11] transcurrens, & Sidonem opulentissimam Phoenicis provinciae urbem delevit, & Aegyptum, [12] quamvis prius victus, tunc tamen subactam, comminutamque ferro, Persarum subjecit imperio.

XII Persarum Rex, ad cujus annum VI. haec adscripta leguntur: *Ochus Apodasmo Judaeorum capta, in Hyrcaniam accolas translatos juxta mare Caspium collocavit.* FABR.

10 *Erupturos*] Lugd. Bat. quart. *ereptos iterum in Judaea opinio est.* Pro *exinde* Codex Longob. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *exin.*

11 *Transcurrens & Sidonem*] Defecerat à rege Persarum Tripolis, praesidioque à Nectanebo rege AEgyptiorum acceperat tria millia Rhodiorum. Ochus, cum Babylone in Aegyptum maximis copiis contenderet, Phoenicas primum adortus, Sidonem Mentoris Reguli proditione in suam potestatem redegit, atque evertit. Haec pluribus Diodorus libr. XVI. Gemisthus Pletho lib. II. FABR. *Sidona* malunt Edd. Venetae cum Coll. Gronov.

12 *Quamvis prius victus,*] Impressi *victam.* Sed quis historiam novit, & non videt utrum sit melius? LAUT. Cum Lautio *victus* agnoscunt MSS. Lugd. Batt. pr. tert. & Coll. Gronov. Victos a Nectanebo, Aegypti rege, fuisse Persas, sed Graecorum ducum opera, docet Diodor. lib. XV. p. 359. & XVI. p. 445.

CAPUT VIII.

Breviter comprehendit sequentium bellorum à Romanis gestorum clades: & de Jani portis clausis.

Jam hinc statim a Romanis adversum Samnitas, gentem opibus armisque validam, pro Campanis & Sidicinis bella suscepta sunt. [1] Samniticum bellum ancipiti statu gestum, Pyrrhus, vel maximus Romani nominis hostis, excepit. Pyrrhi bellum mox Punicum consecutum est: & quamvis [2] nunquam post mortem Numae a bellorum cla-

1 *Samniticum bellum*] De Samnitico bello infra hoc lib. agetur: de Tarentino & Punico deinceps. FABR.

2 *Nunquam post mortem Numae*] Numa Janum ad infimum Argiletum indicem pacis bellique fecit: apertus, ut in armis civitatem, clausus, pacatos circa omnes populos significaret. Numa regnante Janus 43. annos continenter clausus fuit, Livius lib. 1. Plutarch. in Numa. FABR.

3 *Pa-*

dibus fuisse cessatum, [3] patentes semper Jani portae indicent, ex eo tamen, veluti per meridiem, toto inpressus coelo malorum fervor incanduit. Porro autem, inchoato semel bello Punico, utrum aliquando bella, caedes, ruinae atque [4] omnia infandarum mortium genera, [5] nisi Caesare Augusto imperante cessaverint, inquirat, inveniat, prodat, quisquis infamanda tempora Christiana putat. Absque illo tamen, [6] inter bella Punica unius anni, veluti avis praetervolantis excursu, Romani propter clausas Jani portas, inter febres morbosque reipublicae, [7] ad hoc brevissimo pacis signo, velut tenuissimo aquae gelidae haustu, inlecti sunt, ut, in pejus recalescentes, multo gravius vehementiusque [8] adflictarentur. At vero, [9] si indubitatissime constat, sub Augusto primum Caesare, post [10] Parthicam pacem, universarum terrarum orbem, positis armis, abolitisque discordiis, generali pace & nova quiete compositum, Romanis paruisse legibus, Romana jura quam propria arma maluisse, spretisque ducibus suis, judices elegisse Romanos: postremo, omnibus gentibus, [11] cunctis provinciis, innumeris civitatibus, infinitis populis, totis terris, unam fuisse [12] voluntatem, libero honestoque studio

3 *Patentes semper Jani portae*] Sic MSS. omnes atque Editi ante Fabricium. Unde nescio, quid illum impulerit edere *semel patentes Jani portae*. Semel videlicet sub Numa fuerunt clausae, sed dein (quod hic dicere vult Orosius) semper, usque ad Augustum patuerunt.

4 *Omnia*] Sic MSS. Edd. quaedam Vett. *omniumque*, quae & aliquanto post *cessaverant*.

5 *Nisi Caesare Augusto imperante*] Post bellum Actiacum, pace terra marique parta libr. VI. cap. 22. Fabr.

6 *Inter bella Punica unius anni*] Hic annus fuit T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo Coss. inf. lib. IV. c. 12. Faber.

7 *Ad hoc*] Ita restituimus ex Cod. Longob. consentientibus MSS. Meo & Perizon. ut & Ed. August. in vulgatis inepte *adhuc* legitur. Ad hoc inquit Orosius, inlecti sunt brevissimo &c. ut in pejus recalescentes &c.

8 *Adflictarentur*] Meus & Perizon. *conflictarentur*.

9 *Si indubitatissime*] Illud *si* tollunt MSS. quidam & Editi, invito Auctore, cujus post longam satis periodum verba illa, *quod si etiamnum imperante Caesare* &c. ostendunt, abesse idem hoc loco non posse.

10 *Parthicam pacem.*] Benè: & contra vulgatam *partam*, Suetonius habet. Laut. *Parthicam* scribunt insuper tres Florentini, quatuor Lugd. Batt. Coll. Gron. Ultr. Meus, Perizon. adeoque omnes MSS. cum Edd. primis, ut mirer Fabricio, Hittorp. & Bolsuing *partam* placuisse. Quae sequuntur ex Lucani imitatione hausta, lib. I. 60.

Tunc genus humanum positis sibi consulat armis,
Inque vicem gens omnis amet: pax, missa per Orbem,
Ferrea belligeri compescat limina Jani.

11 *Cunctis provinciis*] Vulgati *cunctisque*, sed conjunctionem illam non agnoscunt MSS. meliores. Pro *innumeris* Coll. Gronov. *in universis*.

12 *Voluntatem*] Cod. Longob. *voluptatem*.

dio inſervire paci, atque in commune conſulere: quod prius ne una quidem civitas, unusve populus civium, vel, quod majus eſt, una domus fratrum, jugiter habere potuiſſet: quod ſi etiam, cum imperante Caeſare iſta provenerint, in ipſo [13] imperio Caeſaris illuxiſſe ortum in hoc mundo Domini noſtri Jeſu Chriſti, liquidiſſima probatione manifeſtum eſt, inviti licet illi, quos in blaſphemiam [14] urgebat invidia, cognoſcere faterique coguntur, pacem iſtam totius mundi & tranquilliſſimam ſerenitatem, non magnitudine Cæſaris, ſed poteſtate filii Dei, qui in diebus Caeſaris adparuit, exſtitiſſe, nec unius Urbis imperatori, ſed creatori Orbis univerſi, Orbem ipſum generali cognitione paruiſſe: qui, ſicut ſol oriens diem luce perfundit, ita adveniens miſericorditer, extenta mundum pace veſtierit. Quod plenius, [15] cum ad id, ipſo perficiente Domino, ventum fuerit, [16] proferetur.

Aliquanto poſt *nec una* pro *ne una* Ed. Aug. ubi *prius* delet Cod. Perizon.

13 *Imperio Caeſaris*] Subjungunt *nati* MSS. Lugd. Bat. quatuor, Ultr. & Coll. Gronov. cum Ed. Auguſt. ut referatur ad *Domini noſtri Jeſu Chriſti*, quod ſequitur, quo non opus eſt.

14 *Urgebat invidia*] Haec meliorum & antiquiorum Codd. Florent. trium, Mei & Perizon. ut & Ed. Auguſt. eſt lectio. Vulgati *urget invidia*. mox *tranquilliſſimamque* pro *& tranquilliſſimam* tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

15 *Cum ad id, ipſo perficiente Domino,*] Secutus ſum lectionem, quam conſtanter ſervant MSS. omnes. Vulgati, *cum ad ipſum* (vel *ad id ipſum*) *perficiente Domino* &c.

16 *Proferetur*] ſic tres Florentini, Meus, Ultr. & Perizon. cum Ed. Aug. *proferimus*, vulgati *proferemus*. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *profitebitur*.

CAPUT IX.

Romani Latinis bellum inferunt. Manlius Torquatus filium occidit. Minucia, Veſtalis virgo, inceſti damnata.

[1] Igitur anno ab Urbe condita CCCCIX. Romani bellum Latinis rebellantibus intulerunt, Manlio Torquato, & [2] Decio Mure conſulibus:

1 *Igitur ann. ab Urbe condita CCCCIX.*] Hic annus quo L. Manlius & P. Decius Conſules fuerunt: in antiquis Faſtis eſt CCCCXIV. à quo numero cum hic longe abſit, vereor ne mendum hic lateat. FABR.

2 *Decio Mure*] Vulgo errore manifeſto pro *Mure*, quod eſt in omnibus Manuſcriptis, hic, & infra capit. 21. *Muraena* legitur, ſicut & apud Florum lib. I. capit. 14. FABR.

3 *Me-*

bus: in quo bello unus consul interfectus est, alter exstitit parricida. Manlius enim Torquatus filium suum, juvenem, victorem, interfectoremque [3] Metii Tusculani, nobilis equitis, & tum praecipue provocantis atque insultantis hostis, occidit. [4] Alius vero consul, cum iterato conflictu, illud cornu, cui praeerat, caedi atque adfligi videret, in [5] confertissimos hostes sponte prolapsus, occubuit. Manlius, quamvis victor, [6] occursum tamen nobilium juvenum Romanorum, qui legitime exhiberi solet, triumphans parricida, non meruit. [7] Anno autem post hunc subsequente Minucia, virgo Vestalis, ob admissum incestum damnata est, vivaque obruta in campo, qui nunc Sceleratus vocatur.

3 *Metii Tusculani, nobilis equitis,*] Sic est in Manuscriptis, non, *militis*, ut habent vulgati. Hunc praefectum Equitum Livius lib. VIII. & Valer. II. capit. 2. *Geminium Metium* vocant.

4 *Alius vero Consul,*] Alterum Consulem P. Decium patrem intelligit, qui se bello Latino devovit, Cic. lib. II. de Fin. & libr. I. de Divin. & alii omnes. FABR.

5 *Confertissimos*] Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. *infestissimos.*

6 *Occursum tamen nobilium juvenum*] Liv, *Bello gesto, T. Manlius Romam rediit, cui venienti seniores tantum obviam exisse constat: juventutem & tum & omni vita deinde aversatam eum exsecratamque.* Idem Val. Max. lib. IX. c. 3. FABR.

7 *Anno autem post hunc subsequente*] Minucia damnata incestus fuit, non proximo anno post Manlium & Decium Consules sed tertio anno post, auctore Livio in VIII. *De poena Vestalium* Dionys. libr. II. Plut. in Numa. *De campo Scelerato* Festus. FABR.

CAPUT X.

Permultae matronae Romanae veneficii accusatae & damnatae sunt.

AT vero, parvo exin tempore interjecto, horresco referre quod gestum est: [1] nam Claudio Marcello & Valerio Flacco consulibus, incredibili rabie & amore scelerum Romanae matronae exarserunt. Erat utique foedus ille ac pestilens annus, [2] inflictaeque jam undique catervatim

1 *Nam Claudio Marcello*] M. Claudius Marcellus & C. Valerius Flaccus Consules fuerunt anno CDXXII. quo anno Romae primum de veneficiis quaesitum est. Livius libr. VIII. FABR.

2 *Infletaeque.*] Nisi hoc bene, pro illo *inflictaeque* & *impletaeque* Orosio restitui, nihil usquam viderim. LAUT. Elegans est emendatio Lautii, qui pro *inflictaeque* vel *impletaeque*, reponit *infletaeque*. Nullam tamen adducit auctoritatem, qua probet *infletus* poni pro *indefletus*. Neque tamen

vatim ſtrages egerebantur, & adhuc tamen penes omnes de corrupto aëre ſimplex credulitas erat, cum exiſtente quadam ancilla indice & convincente, primum multae matronae ut biberent, quae coxerant, venena, compulſae: deinde ſimul [3] atque hauſêre, conſumtae ſunt. Tanta autem multitudo fuit matronarum in [4] his facinoribus conſciarum, [5] ut trecentae ſeptuaginta damnatae ex illis ſimul fuiſſe referantur.

analogia obſtat, nam *fletus* pro *defletus* occurrit apud Virgil. lib. Aen. VI. 481.

Hic multum fleti ad ſuperos, belloque caduci
Dardanidae.

Ubi notat Servius, *multum fleti, id eſt nobiles, quorum mortem ſequitur magna lamentatio.* Et certe evincere id ſolet multitudinem mortuorum & magnitudinem ſtragis, ſi propter crebra & nunquam intermiſſa funera planctus omittatur, atque *indefleti*, ſeu *infleti* (ut videtur ſcripſiſſe Oroſius) a propinquis rogo injiciantur Ovid. Metam. VII. 610.

Deque rogis pugnant: alienisque ignibus ardent.
Qui lacriment, deſunt: indefletaeque vagantur
Natarum matrumque animae, juvenumque ſenumque.

Quamvis autem nullus ex MSS. legat *infletaeque*, quod tamen Meus, Perizon. atque Ultr. exhibent *inpletaeque* proxime ad illam lectionem accedit, quoniam inter literas P. & F. in Codd. MSS. minima eſt diſcrepantia.

3 *Atque hauſêre*] Ita MSS. Florentini tres cum Perizon. Meus, *hae quae hauſêre.* Vulgati, *ut hauſêre.*

4 *His facinoribus conſciarum,*] Paulo Latinius eſt hoc in lib. Colon. quam in aliis, quibus legitur: *in bis facinoribus.* malim tamen *bujus facinoris conſciarum.* Laut. In fine tamen cap. ſequentis MS. Ultr. itidem ſcribit, *magna in parvis.*

5 *Ut trecentae ſeptuaginta damnatae*] In numero conſentiunt manuſcripti libri Oroſii. Sed Livius ſcribit damnatas fuiſſe ad CLXX. Valerius libr. II. Cap. 1. Pais, inquit, *capitali judicio damnatae centum & LXX. numerum expleverunt.* Fabr. *Trecentae octoginta* MSS. Lugd. Batt. pr. tert. Coll. Gronov. & ex inpreſſis Venetae, Pariſ. & prima omnium. Erratum in numeris ſuſpicatur Pighius Annal. Tom. 1. p. 333.

CAPUT XI.

Alexander Rex Epirotarum à Samnitibus victus & occiſus eſt.

Anno ab Urbe condita CCCCXXII. [1] Alexander, Rex Epirotarum, Alexandri illius magni avunculus, trajectis in Italiam copiis, cum bellum

1 *Alexander, Rex Epirotarum,*] Quae hoc capite de Alexandro Epiri rege Oroſius ſcribit, ea copioſe Livius lib. VIII. in Conſulatu L. Papirii & C. Poetelii. Lege etiam ea quae Diaconus Eutropio addidit; Strab. lib. V. & inf. c. 18. Fabr.

2 *Fir-*

bellum adverſus Romanos pararet, & circa finitimas Romae Urbes [2] firmare vires exercitus ſui, auxiliaque vel ſibi adquirere vel hoſtibus ſubtrahere ſtudens, bellis exerceretur, à Samnitibus, qui Lucanae genti ſuffragabantur, maximo bello in Lucania victus atque occiſus eſt. Sed, quoniam aliquantum Romanas clades recenſendo progreſſus ſum, vel Alexandri iſtius mentione commonitus, de Philippo Macedonum rege, qui Olympiadem hujus Alexandri Epirotae ſororem uxorem habuit, ex qua Alexandrum Magnum genuit, pauciſſimis annis retro repetitis, [3] magna parvis, in quantum potero, colligam.

2 *Firmare*] Meus cum Perizon. & Flor. tertio *firmaret*. quod non eſt contemnendum, & in Edd. primis uſque ad Fabricianas invenitur. *firmare* tamen in Cod. Longob. & Flor. ſec. ac reliquis invenitur.

3 *Magna parvis*] Videri poteſt ſcripſiſſe Oroſius, *magna in parvis*, ex collatione eorum quae Cap. praecedente exſtant *in his facinoribus conſciarum*. *In parvis* ſolus quidem ſcribit Cod. Ultr. ſed tamen lectionem illam velle videtur quoque optima Ed. Auguſt. in qua legitur *in magnis parva*.

Caput XII.

Philippi, Regis Macedoniae, res geſtae, & quas gentes ſeu urbes ſubegerit.

[1] Anno ab Urbe condita CCCC. Philippus, Amyntae filius, Alexandri pater, [2] regnum Macedonum adeptus, viginti quinque annis tenuit: quibus hos omnes acerbitatum acervos cunctaſque malorum moles ſtruxit. [3] Hic primum ab Alexandro fratre obſes Thebanis datus,

1 *Anno ab v. c. CCCC.*] Philippus Amyntae filius Macedonum regnum, auctore Diod. lib. XVI. ſuſcepit Olympiade CV. Conſulibus Romae Cn. Genucio & L. Aemilio. Hi autem ex antiquis Faſtis referuntur ad annum poſt *v. c. CCCXC.* quos tanquam certiores duces ſequi malem. Fabr.

2 *Regnum Macedonum*] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *regnum Macedoniae*.

3 *Hic primum ab Alex. fratre*] Oroſius in his rebus exponendis Juſtinum ſequitur. Plutarchus quoque in Pelopida ſcribit, Philippum ab Alexandro fratre obſidem Thebanis datum: ſed Diod. libr. XVI. tradit ipſum Amyntam patrem ſuperatum ab Illyriis Philippum, minimum natu filium, victoribus obſidem dediſſe, eoſque illum apud Thebanos depoſuiſſe. Gemiſtus Pletho, qui tam Plutarchi quam Diodori ſententiam refert, ait Philippum primum patre vivo Thebis obſidis loco fuiſſe, ac deinde iterum à fratre datum, cum is ſocietatem cum

tus, per triennium apud Epaminondam, ſtrenuiſſimum imperatorem & ſummum Philoſophum, eruditus eſt. Ipſo autem Alexandro [4] ſcelere Eurydices matris occiſo, quamvis ea jam commiſſo adulterio, & altero primum filio interfecto, filiaque viduata, generi nuptias mariti morte pepigiſſet, compulſus à populo regnum, quod parvo occiſi fratris filio tuebatur, ſuſcepit, qui cum foris concurſu exſurgentium undique hoſtium, domi autem deprehenſarum ſaepe inſidiarum metu fatigaretur, [5] primum bellum cum Athenienſibus geſſit. Quibus victis, [6] arma ad Illyrios tranſtulit, multiſque millibus hoſtium trucidatis, Lariſſam urbem nobiliſſimam cepit. Inde Theſſaliam non magis amore victoriae, quam ambitione habendorum equitum Theſſalorum, quorum robur ut exercitui ſuo admiſceret, invaſit. Ita Theſſalis ex improviſo praeoccupatis atque in poteſtatem redactis, jungendo equitum peditumque fortiſſimas turmas & copias, invictiſſimum fecit exercitum. Igitur victis Athenienſibus, ſubjectiſque Theſſalis, [7] Olympiadem, Arubae regis Moloſſorum foro-

cum Pelopida coiviſſet, cujus rei auctorem Diodorum libr. XV. habet. Sed quaerendum, quomodo Philippum triennio Thebis obſidem fuiſſe Juſtinus & Oroſius ſcribant, ſi à fratre datus non ante è cuſtodia elapſus eſt, quam Perdiccas ab Illyriis victus occubuit, ut Diodorus & Pletho tradunt. Nam Alexander, iisdem auctoribus, cum annum regnaſſet, à Ptolemaeo Alorite filio Amyntae notho occiſus fuit: qui deinde triennium Macedoniae regnum obtinuit: hunc Perdiccas frater germanus Alexandri interfecit, ac quinque annis in regno exactis ab Illyriis victus occubuit. FABR. Hanc controverſiam ex profeſſo diſcuſſimus in majore Opere, de quo ſupra mentionem fecimus, ubi vide quae a nobis in Vita Alexandri, Philippi fratris, atque ipſius Philippi, ſuper hac re adferuntur.

4 *Scelere Eurydices matris occiſo*,] Ita in MSS. & Edd. Fabricianis legitur. Reliquae, *interfecto ſcelere Eurydices matris, quamvis ea jam commiſſo* &c. Sed cum MSS. conſentit Ed. Auguſt. Oroſius vero in hisce Juſtinum ſequitur, qui Eurydicem hoc nomine infamat, quo jure, videri poteſt in Hiſtoria noſtra Univerſali, ſive Theſauro Regio, ubi in Vita regis Philippi, Eurydices innocentiam ex teſtimonio ſcriptorum, qui eodem tempore vixerunt, demonſtravimus.

5 *Primum bellum cum Athenienſibus*] Hoc bellum geſtum eſt duce Mantia, cum Athenienſes Argaco Macedoniae regnum dare conarentur. Diodorus. FABR.

6 *Arma ad Illyrios tranſtulit*] Illyrios Philippus anno II. regni ſui vicit, Macedoniaeque oppidis cedere coëgit, Diodorus & Plethon; Theſſalos Philippus quarto anno regni ſui ſibi adjunxit, iisdem auctoribus. FABR.

7 *Olympiadem, Arubae regis Moloſſorum*] Ita ſcripſimus ex optimo libro Cornelii Gualtheri, cum vulgo *Euruchae*, legeretur, credo ex eo quod in nonnullis Manuſcriptis eſt, *Aruchae*. Magna autem varietate hujus regis nomen ſcriptum invenitur. Juſtini libri impreſſi partim *Arymbam*, meus Manuſcriptus *Arybbam* nominat. apud Demoſthenem Olynth. I. & Diodor. lib. XVI. eſt Ἀρύμβας, apud Plutarchum in Pyrrho Ἀρύββας, apud Pauſan. lib. I. Ἀρυββᾶς. Eſt vero quaerendum, quibus autoribus Oroſius *Olympiadem Arubae* fororem,

sororem, duxit uxorem. Qui Aruba, cum per hoc quod societatem Macedonum adfinitate regis paciscebatur, imperium suum se dilataturum putaret, per hoc deceptus amisit, privatusque in exilio consenuit. Deinde Philippus, cum [8] Methonam urbem oppugnaret, [9] ictu sagittae oculum perdidit. Ipsam vero urbem mox expugnavit, & cepit. Exin [10] Graeciam prope totam, consiliis praeventam, viribus domuit. Quippe Graeciae civitates, dum imperare singulae cupiunt, imperium omnes perdiderunt: & dum [11] in mutuum exitium sine modo ruunt, [12] omnibus perire, quod singulae amitterent, [13] oppressae demum servientesque sensérunt: quarum dum [14] insanas concertationes Philippus, veluti è specula

rem, & Justinus *Arybbam* Olympiadis fratrem patruelem nominet: cum ex Pausania & Plutarcho constet, *Arubam* fuisse patruum Olympiadis, nam *Aruba* & Neoptolemus, pater Olympiadis, Alcetae satu editi fuerunt. Et Ulpianus, Demosthenis interpres, *Arymbam* Olympiadis Philippi uxoris θεῖον. i. *patruum*, non (ut Wolffius putavit) *avunculum* nominat. Expeditionis Philippi contra *Arymbam* meminit Demost. Olynth. I. Fabr. Lugd. Batt. pr. & quart. *Auruhae* & superscribitur in primo, lege *Aribas* tert. *Cherubae* Perizon. *Aurubae*, Florentini tres & reliqui *Arubae*.

8 *Methonam*] MSS. tres Florentini scribunt *Motbonam*, de qua lectione atque hujus nominis adpellatione Latina disputant quoque Interpretes ad Justini lib. VII. cap. 6. *Mothonam* quoque scribit Vincent. Bellov. Spec. Hist. lib. V. cap. 18.

9. *Ictu sagittae oculum perdidit.*] *Aster* miles hic à Plutarcho & Ulpiano vocatur, qui Philippum oculo privavit. Hujus incommodi meminit praeter Diodorum Strabo lib. VIII. Sagittam vero Philippi oculo extraxit Critobulus, & citra deformitatem oris curavit orbitatem luminis, auctore Plin. libr. VII. cap. 37. Fabr. Sagittae, is qui jecerat, Aster, haec inscripserat jactabundus,

Ἀστὴρ Φιλίππῳ θανάσιμον ἐπισπᾶται βέλος.

Aster Philippo lethale mittit telum.

Iratus rex, sagittam quoque mitti intra muros curavit sic inscriptam,

Ἀστέρα Φίλιππος, ἣν λάβῃ, κρεμάσεται.

Asterem Philippus, ubi ceperit, suspendet.

Neque alia conditione dedi urbem passus, quam tradito Astere, cruci eumdem suffixit. Suidas Tomo II. p. 242. in voce Κάστωρ. Adde Strabonem lib. VII. p. 330. & lib. VIII. p. 274. Diod. Siculum lib. XVI. p. 434. Plutarch. in Parall. p. 307. & Ptolem. Hephaestionem apud Photium Cod. CXC. p. 478.

10 *Graeciam prope totam*,] Ita MSS. Florentt. aliique, sed Perizon & Meus, *Graeciam pene totam.* Quaedam Edd. *Graeciam totam prope.*

11 *In mutuum exitium*] Perizon. *in mutuum excidium.*

12 *Omnibus perire*,] Meus *omnes pariter*, sed malo vulgatam.

13 *Oppressae demum*,] Ed. Augustana *non nisi oppressae demum.*

14 *Insanas concertationes*] Hoc verum verbum esse, non *concursationes*, quod heic limen tanquam Cerberus obsederat: etiamsi scriptus Colon. non diceret, tamen facile arguunt quae sequuntur: *contentiones bellorum fomites.* Laut. *Concursationes* illud, de quo queritur Lautius, in MSS. Codd, non inveni, in iis enim legitur *conversationes*, quod propius ad ejus emenda-

cula [15] obſervat, auxiliumque ſemper inferioribus ſuggerendo, contentiones, bellorum fomites, callidus doli artifex fovet, victos ſibi pariter victoreſque ſubjecit. Huic autem ad obtinendam totius Graeciae dominationem, immoderata Thebanorum dominatio facultatem dedit, qui victos Lacedaemonios ac Phocenſes, caedibus etiam rapiniſque confectos, cum inſuper [16] in communi Graeciae concilio tanta pecuniae multa oneraviſſent, quantam illi ſolvere nullo modo poſſent, ad arma confugere coëgerunt. Itaque Phocenſes, [17] Philomelo duce & auxiliis [18] Lacedaemoniorum Athenienſiumque fulti, commiſſa pugna, hoſtibuſque fugatis, Thebanorum caſtra ceperunt. Sequenti praelio inter immenſas utriuſque populi ſtrages Philomelus occiſus eſt: in cujus locum Phocenſes [19] Onomarchum ducem creaverunt. Porro autem Thebani & Theſſali, omiſſo delectu civium, Philippum Macedoniae Regem, quem hoſtem prius repellere laborabant, ultro ſibi ducem expetiverunt. [20] Commiſſo

tionem, quam veram eſſe puto, accedit. *Converſationes* quoque Vett. Edd. exhibent, niſi quod in Venetis ſit *concurſationes*. Prima ex Editis *concurſiones* habet Hittorp. quam reliquae deinde ſecutae ſunt.

15 *Obſervat*,] Ita repoſui, conſentientibus MSS. omnibus, ut & infra *fovet*, pro *obſervaret* & *foveret*. MSS. accedit Ed. Auguſt.

16 *In communi Graeciae concilio*] Ἐν Ἀμφικτύοσι. Diodorus. Hoc autem bellum *Sacrum* & *Phocicum* nominatum eſt, quo de Diodor. & Pauſanias lib. X. ubi ſcribit fanum Apollinis Delphici à Phocenſibus occupatum fuiſſe Archonte Agathocle Olympiadis quintae & centeſimae anno quarto. FABR.

17 *Philomelo duce*] Φιλόμηλος ὁ Φωκεύς, eſt Graecis, qui hic vulgo *Philomenes vocatur*. FABR. Pro *in cujus locum* MSS. Flor. pr. & ſec. *in cujus loco*.

18 *Lacedaemoniorum Athenienſiumque*] Quod Phocenſibus in Bello Sacro faverint Lacedaemonii, atque auxilia ſub rege Archidamo, Ageſilai filio, miſerint, ratio fuit ſimile contra illos in communi Graecorum concilio decretum, quod Amphictyones, urgentibus Thebanis, tulerant. Olim per proditionem Thebarum arcem Cadmeam occupaverant Lacedaemonii; Thebani, occaſionem injuriae vindicandae nacti, quingentorum talentorum multa eosdem per Amphictyonas condemnaverant, duplicata poſtea poenae nomine multa, quod ſtato tempore non ſolviſſent. Lacedaemonii propterea exaſperati, ne & ipſi multam ſolverent, Phocenſium cauſſam ſuam fecerunt. Athenienſes, odio Philippi, & metu libidinis, quae in illo erat, dominandi in omnes, inpulſore praecipue Demoſthene, Phocenſibus auxilium tulerunt. Quod bellum, inter memorabilia Graeciae numerandum, plenius exſecuti ſumus in Hiſtoria atque Vita Philippi.

19 *Onomarchum ducem*] Ita ab omnibus vocatur, cujus nomen hic vulgo corruptum eſt. FABR.

20 *Commiſſo praelio*,] Hoc praelium commiſſum cum Phocenſibus fuit anno tertio belli *Sacri*, quo amplius ſex millia Phocici nominis cum Onomarcho duce caeſa, & ad tria millia capta ſunt. Diodor. libr. XVI. FABR. Non ſtatim a Philippo victus fuit Onomarchus, ſed poſtquam Philippum ipſum bis fugere coëgerat, tertio praelio ipſe victus fuit. Multi tum ex Phocenſibus in

missō praelio, & Phocensibus pene ad internecionem caesis, victoria ad Philippum concessit. [21] Sed Athenienses, audito belli eventu, ne Philippus transiret in Graeciam, angustias Thermopylarum pari ratione sicut adventantibus antea Persis, occupavêre. Igitur Philippus ubi exclusum se ab ingressu Graeciae, praestructis Thermopylis videt, paratum in hostes bellum, vertit in socios: nam civitates, quarum paulo ante dux fuerat ad gratulandum ac suscipiendum patentes, hostiliter invadit, crudeliter diripit: omnique societatis conscientia penitus abolita, conjuges liberosque omnium sub corona vendidit, templa quoque universa subvertit, spoliavitque, nec tamen unquam per viginti quinque annos [22] quasi iratis diis victus est. Post haec in Cappadociam transiit, ibique bellum pari perfidia gessit, captos per dolum finitimos reges interfecit, totamque [23] Cappadociam imperio Macedoniae subdidit. Inde post caedes, incendia depraedationesque in sociis urbibus gestas, parricidia in fratres convertit, quos patri [24] ex noverca genitos cum cohaeredes regni verere-

in mare se praecipites dederunt, atque ad praeternavigantem forte Athenienſium classem incolumes pervaserunt. Conatus idem facere dux Onomarchus, periit, ejusque cadaver a Philippo cruci suffixum fuit. Onomarcho tertius ex fratribus Phayllus successit, quo per morbum absumto, imperium ad Phalaecum, Onomarchi filium, valde juvenem, delatum fuit. Tunc res Phocensium dolo & virtute Philippi penitus adflictae fuerunt, & Phalaecus impetrato libero cum mercenariis abitu, suos deseruit, atque in Cretam delatus, ibi periit.

21 *Sed Athenienses audito belli eventu,*] Philippus superato Onomarcho ad Thermopylas contendebat, ut cum Phocensibus bellum in eorum finibus gereret; sed Athenienses navibus circumvecti eum transitu prohibuerunt. Diodorus, & Libanius in argumento orationis Demosthenis περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ. Faer.

22 *Quasi iratis diis victus est,*] Infra cap. XIV. *Nec ab iratis diis, quos semper parvipenderat, quorumque aras, templa & simulacra subverterat, quin lectissimam, ut ipsi videbatur, mortem adipisceretur, potuit impediri.* Post illa, *victus est* in Ed. Augustan. tota illa pericope inferitur, quae legitur supra lib. II. cap. 3. ab illis, *Itaque haec ob hoc praecipue, commemoranda credidi,* usque ad *hic & Christiani fuere qui parcerent, & Christiani, quibus parcerent.*

23 *Cappadociam*] Falsum hoc est, neque unquam usque in Cappadociam Asiae penetravit Philippus, quare & hic & apud Justinum lib. VIII. cap. 3. ut viderunt ibidem Interpretes, reponi debet *Chalcidem*, vel *Chalcidicam*. Expeditionem enim in Chalcidicam Thraciam his temporibus sumsit Philippus, atque urbes Graecas circa sinum Singiticum & Strymonium sitas bello vexavit. Confer Diodorum Siculum lib. XVI. p. 450. Aliquanto post Edd. quaedam habent in *socias urbes* pro *in sociis urbibus*.

24 *Ex noverca genitos*] Susceperat Amyntas, Philippi pater, ex Gygea tres filios, Archelaum, Argaeum & Menelaum. Horum unum interfecerat Philippus, reliqui duo Olynthum confugerant, quae urbs in initio Philippo faverat, atque ab eodem Potidaeam atque Anthemonem urbes dono acceperat. Sed Olynthii videntes sese a

reretur, interficere adgressus est. Cum autem unum ex his occidisset, [25] duo in Olynthum [26] confugerunt: quam mox Philippus hostiliter adgressus, urbem antiquissimam & florentissimam, caedibus ac sanguine repletam, opibus hominibusque vacuavit, abstractos etiam fratres supplicio & neci dedit.

[27] Dein cum, excidio sociorum & parricidio fratrum elatus, licere sibi omnia, quae cogitavisset, putaret, [28] auraria loca in Thessalia, argenti metalla in Thracia invasit: ac ne quod jus vel fas inviolatum praetermitteret, praeoccupato mari & classe dispersa, [29] piraticam quoque exercere instituit. Praeterea cum eum [30] fratres duo, Thraciae Reges, de regni terminis ambigentes, judicem ex consensu praeoptavissent, Philippus more ingenii sui ad judicium tanquam ad bellum, cum instructo exercitu ingressus, inscios juvenes vita regnoque privavit. Athenienses vero, qui prius Philippi ingressum Thermopylarum munitione repulerant, ultro pacem ejus expetentes, fraudulentissimum hostem de neglecta introitus custodia commonuerunt. Caeterae etiam Graeciae civitates, ut intentius civilibus bellis vacarent, sub specie pacis & foederis, sponte se externae dominationi subjecerunt: maxime, cum Thessali Boeotique poscerent Philippum, ut professum se adversum

Philippo inescari, cum Athenienſibus contra illum conſpirarunt, neque facile victi fuiſſent, niſi a ducibus ſuis, Laſthene & Euthycrate, a Philippo corruptis, fuiſſent proditi. Vide quae congeſſimus ad annum Philippi XIII.

25 *Duo Olynthum confugerunt:*] Hanc Olynthiaci belli cauſam facit Juſtinus lib. VIII. cujus neque Diodorus, neque Libanius mentionem ullam fecerunt. Geſtum autem eſt hoc bellum (ut ex Philochoro Dionyſius Halicarnaſſeus refert) anno ante Olympiadem CVIII. Archonte Callimacho. anno autem inſequente, auctore Diodoro, Olynthus capta fuit. FABR.

26 *In Olynthum*] Contra veteres Edd. MSS. omnes, abjecto *in*, Fabricius edidit *Olynthum*.

27 *Dein cum,*] Sic MSS. meliores & Cod. Longob. alli *dein excidio* &c.

28 *Auraria loca in Theſſalia,*] Barbarus aliquis addiderat, *ſtatuas idolorum: & loca.* à gloſſa eſt. FABR.

29 *Piraticam quoque exercere*] Praeter Juſtinum lib. IV. cap. 3. docet nos Demoſthenes Orat. prima in Philippum p. 18. & ſecunda p. 29. atque Orat. de Corona p. 329. quomodo exſcenſione facta in inſula Lemno, Athenienſes aliquot cives inde abduxerit, Imbrum inſulam occupare conatus fuerit, ipſamque ſacram Athenienſium triremem prope Marathonem abduxerit.

30 *Fratres duo, Thraciae reges,*] Vide num *Cerſobleptem & Amadocum intelligat:* de quibus Demoſthenes περὶ Ἀλοννήσου. *Cerſobleptem* quidem certe à Philippo oppugnatum fuiſſe, quando Athenienſes pacem cum eo fecerunt, ex Demoſthene, AEſchine, & Plethone conſtat. Pax autem cum Philippo ab Athenienſibus facta Archonte Themiſtocle ſeptem annos duravit, ut ad Ammaeum Dionyſius ſcribit. FABR. Si de hiſce intelligas,

ſum Phocenſes ducem exhiberet, ſuſceptumque [31] bellum gereret: contra Phocenſes, adhibitis ſecum Athenienſibus & Lacedaemoniis, vel differri bellum, vel auferri, & precio & precibus laborarent. Philippus tacite utriſque diverſa promiſit, [32] Phocenſibus pacem & veniam ſe daturum ſacramento confirmans. Theſſalis vero adfuturum ſe mox cum exercitu ſpondet: bellum tamen ab utriſque parari vetat. Igitur Philippus, inſtructis copiis, anguſtias Thermopylarum ſecurus ingreditur, eaſque occupatas diſpoſitis praeſidiis [33] emuniit. Tunc primum ſe non Phocenſes ſoli, ſed & omnis Graecia captam eſſe perſenſit: ſiquidem primos Phocenſes Philippus, rupta fide calcatoque ſacramento, infandae dilacerationi dedit. Inde omnium urbes fineſque populatus, cruenta praeſentia effecit, ut etiam abſens timeretur. Ubi vero in regnum rediit, more paſtorum, [34] qui pecora ſua nunc per aeſtivos, nunc per hybernos ſaltus circumducunt, populos & urbes, ut illi replenda vel relinquenda quaeque loca videbantur, ad libidinem ſuam transfert. Miſeranda ubique facies, & atrociſſimum miſeriarum genus obverſabatur, perpeti excidium ſine irruptione, ſine bello captivitatem, ſine crimine exſilium, [35] ſine victore dominatum. Premit miſeros inter injuriarum ſtimulos ſuperfuſus pavor, [36] ipſaque diſſimulatione dolor creſcit:

ligas, non quidem eos interfecit Philippus, ſed partes ſuas ſequi coëgit; Cerſobleptem certe, qui Thraciae ad Cherſoneſum imperabat, & in ipſa Cherſoneſo urbem maximam, Cardiam, obtinebat. Is Cerſobleptes, Cotyis filius, Thraciae Rex, Philippi inopinato adventu oppreſſus, coactus fuit foedus cum eodem facere, & filium dare obſidem. Sed poſtea, a Philippo deficiens atque iterum bello ſubactus, tributum eidem pendere neceſſe habuit.

31 *Bellum gereret:*] Edit. Auguſtan. *bellum Graeciae gereret.* Forſitan non male. Quia enim bellum Sacrum erat contra Phocenſes, qui donaria Delphici Apollinis ſpoliaverant, *bellum Graeciae* vocari potuit. Boeoti vero tum demum Philippum imperatorem & ducem ejus belli fecerunt, quum, rebus adverſis fatigati, Phocenſibus qui pro rege Phalaeco, quod male res gefſerat tres duces creaverant, qui rebus praeeſſent, reſiſtere amplius non poſſent.

32 *Phocenſibus pacem & veniam ſe daturum*] Hoc Philippum ſibi confirmaſſe AEſchines reverſus à Philippo Athenienſibus renunciavit, qua de re Demoſthenes περὶ παραπρεσβείας & περὶ στεφάνου. Fabr.

33 *Emuniit.*] Meus cum Flor. pr. & tertio, *emunit.* Flor. ſec. *emunivit.* Mox pro *primos* Ed. Auguſt. & MSS. quidam legunt *primo.* Florentini tres *ſed omnis Graecia* pro *ſed & omnis Graecia.*

34 *Qui pecua ſua*] Ita Colon. nec muto illud in *pecora.* Ut enim nunc *genu* dicimus, ſic veteres *pecu.* Ergo ut nunc *genua*, ita tunc *pecua.* Laut. Idem poſtea fecit Philippus Rex, Perſei pater, quum bellum adverſus Romanos meditaretur. Confer Vitam ejuſdem & Hiſtoriam.

35 *Sine victore*] Ed. Auguſt. *ſine victoria*, quod non praefero.

36 *Ipſaque*] Meus & *ipſa quoque.* Pro

scit: hoc altius demissus, quo minus profiteri licet, timentibus, ne ipsae quoque lachrymae pro contumacia accipiantur. Alios populos avulsos à sedibus suis, finibus hostium opponit: alios in extremis regni terminis statuit: quosdam aemulatione virium, ne possint quod posse creduntur, [37] in supplementa exhaustarum urbium dividit. Ita gloriosissimum illud quondam florentis Graeciae corpus in multas laceratasque particulas, exstincta primum libertate, concidit.

timentibus MSS. quidam & editi *timendum*. Augusti. *timendum fuit.*

37 *In supplementa*] Ed. Aug. *in supplemento*. quod & in Cod. Meo exstat.

CAPUT XIII.

Byzantium Philippus frustra obsidet. Scythiam bello adgreditur, & vincit. Triballi praedam ei eripiunt.

Sed haec cum per aliquantas Graeciae civitates exercuisset, & tamen omnes metu premeret, conjiciens ex praeda paucorum opes omnium, ad perficiendam aequalem in universis vastationem, utili emolumento [1] necessariam maritimam urbem ratus Byzantium, nobilem civitatem, aptissimam judicavit, ut receptaculum [2] sibi terra marique fieret, eamque obsistentem illico obsidione cinxit. [3] Haec autem Byzantium, quondam à Pausania rege Spartanorum condita, post autem à Constantino, Christiano principe, in majus aucta & [4] Constantinopolis dicta, gloriosissimi nunc imperii sedes & totius caput Orientis est. Philippus vero post longam & irritam obsidionem, ut pecuniam quam obsidendo

1 *Necessariam maritimam urbem ratus Byzantium*,] Amicitiae & societatis foedera inter Philippum manserunt usque ad Nicomachi magistratum: anno autem sequente, qui primus fuit Olympiadis CX. Philippus primum Perinthum expugnare aggressus est, atque inde rejectus Byzantium obsedit, quo tempore Epistolam ad Athenienses misit, violati foederis eos accusans, & bellum denuntians, quae omnia Dionysius ex Philochoro perspicue narrat. Epistola vero Philippi extat inter Philippicas orationes Demosth. FABR.

2 *Sibi terra marique*] Ed. Aug. *terra marique copiis suis* Coll. Gron. nihil nisi *terra marique*.

3 *Haec autem Byzantium*,] Cassiodorus scribit *Byzantium* conditum Tullo Hostilio regnante. Unde *Byzantium* nomen invenerit refert Eustathius in Dionysium. FABR.

4 *Con-*

sidendo exhauserat, praedando repararet, piraticam adgressus est. Captas itaque [5] centum & septuaginta naves mercibus confertas, distraxit, & anhelanti inopiae parva recreatione subvenit. Inde propter agendam praedam & curandam obsidionem divisit exercitum. Ipse autem cum fortissimis profectus, multas Cherronesi urbes cepit: profligatisque populis opes abstulit. Ad Scythiam quoque cum Alexandro filio praedandi intentione [6] pertransiit. [7] Scythis tunc Atheas regnabat: qui cum Istrianorum bello premeretur, [8] auxilium à Philippo per Apollonienses petiit: sed continuo Istrianorum rege mortuo, & belli metu, & auxiliorum necessitate liberatus, pactionem foederis cum Philippo habitam dissolvit. Philippus, dimissa obsidione Byzantii, Scythicum bellum totis viribus adgreditur; commissoque praelio cum Scythae [9] & numero & virtute praestarent, Philippi fraude vincuntur. In ea pugna viginti millia puerorum ac foeminarum Scythicae gentis capta, pecorum magna copia abducta, [10] auri atque argenti nihil repertum: & ea res primo fidem inopiae Scythicae dedit. Viginti millia nobilium equarum sufficiendo generi in Macedoniam missa; sed revertenti Philippo Triballi bello obviant, in quo ita Philippus in femore vulneratus est, ut per corpus ejus equus interficeretur. [11] Cum omnes occisum putarent, in fugam versi, praedam amiserunt. Aliquantula deinde mora dum convalescit à vulnere, in pace conquievit. Statim vero ut convaluit, Athenienſibus bellum intulit: qui in tanto discrimine positi [12] Thebanos, quon-

4 *Constantinopolis dicta,*] Lege infra capit. 28. libr. VII. FABR.

5 *Centum & septuaginta naves*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *centum & octoginta* enumerant, sed pro vulgato stat Justinus.

6 *Pertransiit.*] Lugd. Bat. tert. *transit.* Ed. Aug. *transivit.*

7 *Scythis tunc Atheas regnabat:*] Regis nomen, quod in impressis erat, reliqui: nam in manuscriptis *Aiteas & Nateas* legitur: in vulgatis Justini libris est *Matteas*, in nostro manuscripto *Metheas*. FABR. In Orosii MSS. fere omnibus, Justino item nunc, *Atheas* legitur, idque verum viro nomen fuit. Venetae Edd. *Scythis tunc Aiteas regebat.*

8 *Auxilium à Philippo*] Hoc MSS. omnes, uno aut altero excepto, malunt, quam *auxilia.* Pro *petiit* Perizon. *petit.*

9 *Et numero & virtute*] Primum & delet Perizon. & abesse potest.

10 *Auri atque argenti*] Meus cum Justino, *auri argentique nihil.* Mox Meus cum Edd. quibusdam, *missa sunt.*

11 *Cum omnes*] Edd. quaedam *cumque omnes.* Venetae *cumque eum omnes.* Ed. Aug. Mox *conversi* pro *versi.*

12 *Thebanos, quondam hostes,*] *Lacedaemonios* pro *Thebanis* manifesto errore hic legebatur. Nam cum Philippus Elateam occupasset, Athenienses, qui tempore exclusi ad reliquos socios legatos mittere non pote-

quondam hoſtes, tunc ſocios adſciſcunt: totiuſque Graeciae civitates legationibus fatigant, ut communem hoſtem, communibus viribus petant. Itaque aliquantae urbes Athenienſibus ſeſe conjunxêre, quaſdam vero ad Philippum belli metus traxit. [13] Praelio commiſſo, cum Athenienſes longe majori numero militum praeſtarent, aſſiduis tamen bellis indurata Macedonum virtute vincuntur: quam pugnam longe omnibus anterioribus bellis atrociorem fuiſſe, ipſe rerum exitus docuit. Nam hic dies apud univerſam Graeciam adquiſitae dominationis gloriam, & vetuſtiſſimae libertatis ſtatum finivit.

poterant, Thebanos Demoſthenis eloquentia in ſuas partes pertraxerunt. De moſthenes pro Cteſiphonte, Diodorus lib. XVI. Plutarchus in Demoſthene. FABR.

13 *Praelio commiſſo*,] Hoc praelium commiſſum fuit ad *Chaeroneam*, Diodorus, Plutarchus, & Strabo lib. IX. FABR.

CAPUT XIV.

Philippi crudelitas in Thebanos, & interitus.

Poſtea Philippus cruentiſſimam victoriam [1] in Thebanos & Lacedaemonios exercuit: ſiquidem principes civitatum alios ſecuri percuſſit, alios in exilium egit, [2] omnes bonis privavit. Pulſos dudum à civibus, in patriam reſtituit: ex quibus trecentos exſules judices rectoreſque praefecit, qui ut antiquum dolorem nova poteſtate curarent, preſſos infeliciter populos in ſpem libertatis reſpirare non ſinerent. Praeterea magno delectu militum [3] in ſubſidium regiae diſpoſitionis, ex tota Graecia habito, ducenta millia peditum, & quindecim millia equitum, abſque exercitu [4] Macedonum & infinita gentium [5] barbarie, Perſicae expeditioni

1 *In Thebanos & Lacedaemonios*] Sic eſt etiam in Manuſcriptis: cum tamen nec alii crudelitatis in Lacedaemonios, & Juſtinus, quem auctorem ſequitur, tantum Thebanorum meminerit. FABR.

2 *Omnes bonis*] Editio princeps & eam ſecutae, *omnibus bonis*. Mox *pulſos dudum a civitatibus* Ed. Aug. *pulſos quidem a civibus* Ed. princeps.

3 *In ſubſidium*] Cod. Longob. *in ſubſidio*.

4 *Macedonum*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *Macedonico*.

5 *Barbarie*,] MSS. iidem & Aug. Ed. *barbaria*. Exſtat quoque ſic in Flor. pr. & ſec. ſed in ſec. repoſitum *barbarie*.

6 *Tres*

ditioni in Asiam missurus instruxit. [6] Tres duces, hoc est, Parmenionem, Amyntam & Attalum, praemittendos in Persas, legit. Et dum suprascriptae copiae de Graecia [7] congregantur, Alexandri, qui erat Olympiadis uxoris suae frater, & post [8] à Sabinis in Lucania prostratus est, quem Epiri regem ob mercedem stupri in eum perpetrati constituerat, nuptias in copulando ei filiam suam Cleopatram, celebrare decrevit: qui cum pridie quam occideretur interrogatus fuisset, quis finis homini magis esset optandus, respondisse fertur, eum esse optimum, qui viro forti, post virtutum suarum [9] gloriam in pace regnanti, sine conflictatione corporis & dedecore animi, subitus & celer, inopinato ferro potuisset accidere, quod ipsi mox [10] obtigit. Nec ab iratis diis, quos parvi semper penderat, quorumque aras, templa & simulacra subverterat, quin [11] electissimam, ut ipsi videbatur, mortem adipiscereturpotuit impediri. Nam die nuptiarum, cum ad ludos magnifice adparatos inter duos Alexandros, filium generumque, contenderet, à Pausania, nobili Macedonum adolescente, [12] in angustiis sine custodibus circumventus, occisus est. Adferant nunc multisque haec vocibus efferant, quasi virorum fortium laudes & facta felicia, quibus amarissimae aliorum calamitates in dulces fabulas cedunt, si tamen nunquam ipsi injurias, quibus aliquando vexantur, [13] relatu tristiori deplorant. Si vero de propriis querimoniis tantum alios audientes adfici volunt, quantum ipsi perpetiendo senserunt, prius ipsi non praesentibus praeterita, [14] sed gestis gesta comparent:

6 *Tres duces, hoc est Parmenionem, &c.*] Diodorus & Pletho duos duces praemissos scribunt, nempe *Attalum & Parmenionem*; qui de Philippi interitu satis multa. Fabr.

7 *Congregantur*,] Edd. princeps & Venetae *congregarentur*. Mox *Alexandro* tres MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

8 *A Sabinis in Lucania prostratus*] Livius à Lucano exsule occisum scribit Gemisth. Διαβὰς εἰς Ἰταλίαν Ταραντίνοις βοηθῶν, ἐν τινὶ μάχῃ καλῶς ἀγωνισάμενος ἐτελεύτησεν. *Transgressus in Italiam ut Tarentinis opem ferret, in praelio quodam, cum strenue rem gessisset, occubuit.* Fabr. Ed. Aug. *a Samnitibus*. quod & voluit Cod. Ultr. scribens *a Samnitis*.

9 *Gloriam*] MSS. optimi, videlicet tres Florentini, Meus & Perizon. exhibent *glorias*. Vix tamen puto ita ab Auctore scriptum fuisse.

10 *Obtigit.*] Malunt hoc Codd. Longob. Flor. tert. Lugd. Bat. sec. Meus & Perizon. *contigit* reliqui.

11 *Electissimam*,] Quum, praeter Ed. August. MSS. tres Lugd. Batt. Meus, & Coll. Gronov. sic exhibeat Cod. Longob. ab Orosio profectum esse existimo. vulgati *lectissimam*.

12 *In angustiis*] Meus *in angusto* Lugd. Batt. tres *inter angustias*. Mox Lugd. Bat. pr. *occiditur*.

13 *Relatu tristiori deplorant.*] Ed. princeps *deplorent*.

14 *Sed gestis gesta comparent.*] In Coll. Gronoviana haec ita leguntur multoque auctius exhi-

parent: & utraque ex auditu, [15] velut certi alienorum arbitri judicent, per viginti quinque annos incendia civitatum, excidia bellorum, subjectiones provinciarum, caedes hominum, opum rapinas, praedas pecorum, mortuorum venditiones captivitatesque vivorum, unius regis [16] fraus, ferocia, & dominatus agitavit.

exhibentur, *sed gestis gesta. Id est, non comparent praesentibus praeterita tempora his, qui nunc injuriam sustinent. Sed male gesta praeteritorum comparent in jure praesentium, & bona praesentia bonis praeteritis. Ideo autem praeterita comparari praesentibus vetat, quia praeterita, si majore miseria adfecerunt, tamen, cum non sint, seriora reputantur, praesentia autem si parva sollicitudine adficiunt, graviora sentiuntur.* Sed facile adparet esse Glossam, quam adscripserit is, qui sensum verborum Orosii elucidare voluerit.

15 *Velut certi*] Ed. Aug. cum MS. Ultr. delet *certi*. Neque in tribus Codd. Florentinis aut Lugd. Bat. secundo adparet.

16 *Fraus, ferocia,*] Edd. Venetae *fraus effera.*

CAPUT XV.

Samnites Romanorum copias capiunt. Romani ictum foedus rumpunt, Satricum expugnant.

Sufficerent ista ad exemplum miseriarum insinuata memoriae nostrae gesta per Philippum, etiamsi Alexander ei non successisset in regnum. Cujus bella, imo sub cujus bellis mundi mala ordine sequentia suspendo paulisper, ut in hoc loco pro convenientia temporum, Romana subjiciam. [1] Anno ab Urbe condita CCCCXXVI. Caudinas furculas satis celebres & famosas, insignis Romanorum fecit infamia. Nam cum superiore bello [2] viginti millia Samnitium, Fabio magistro equitum pugnam conserente, cecidissent, circumspectiore cura Samnites ac magis instructo adparatu apud Caudinas furculas consederunt, ubi cum [3] Ve-

1 *Anno ab U. c. CCCCXXVI.*] Hic annus in Capitolinis Consulibus est post Urbem conditam CCCCXXXII. FABR.

2 *Viginti millia Samnitium, Fabio magistro equitum*] Idem numerus caesorum hostium est apud Livium lib. VIII. ubi haec omnia satis copiose. Q. Fabius Maximus Rullianus, quem hic Orosius significat, Magister Equitum fuit L. Papirio Cursori Dictatori, quarto anno ante Caudinam ignominiam. Praeter Livium lege Eutropium libr. II. Valerium Max libr. II. cap. 2. FABR.

3 *Veturium & Postumium Consules,*] T. Veturius & Sp. Postumius iterum Consules fue-

3 Veturium & Poſtumium conſules, omnesque copias Romanorum anguſtiis locorum armiſque clauſiſſent, 4 Pontius, dux eorum, in tantum abuſus eſt victoriae ſecuritate, ut Herennium patrem conſulendum putaret, utrum occideret clauſos, an parceret ſubjugatis: ut vivos tamen dedecori reſervaret, elegit. Romanos enim antea ſaepiſſime vinci & occidi, 5 nunquam autem capi, aut ad deditionem cogi potuiſſe conſtabat. Ita Samnites, victoria potiti, univerſum exercitum Romanum turpiter captum armis etiam veſtimentisque nudatum, tantum ſingulis vilioribus operimentis ob verecunda corporum tegenda conceſſis, ſub jugum miſſum ſervitioque ſubjectum, longum agere pompae ordinem praeceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obſidatum receptis, oneratos ignominia, caeteris rebus vacuos, conſules remiſerunt. Quid de exaggeranda hujus foediſſimi foederis macula verbis laborem, qui tacere maluiſſem? Hodie enim Romani aut omnino non eſſent, aut Samnio dominante ſervirent, ſi fidem foederis, quam ſibi ſervari à ſubjectis volunt, ipſi ſubjecti Samnitibus ſervaviſſent. Poſteriore anno infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactionem, eoſque in bellum cogunt, 6 quod Papyrio conſule inſiſtente commiſſum, magnas ſtrages utriuſque populi dedit. Cumque hinc ira recentis infamiae, inde gloria proximae victoriae pugnantes 7 inſtimularet, tandem Romani pertinaciter moriendo vicerunt: nec caedi pariter vel caedere deſtiterunt, niſi poſtquam victis Samnitibus, 8 & capto duci eorum, jugum repoſuerunt. Idem

fuerunt, quando apud Caudium male pugnatum eſt, & legiones ſub jugum miſſae. Cic. lib. III. de Offic. Livius Lib. VI. Flor. lib. I. cap. 16. Auguſt. lib. III. de Civit. Dei cap. 17. Faer.

4 *Pontius, dux eorum,*] Haec ex Oroſio Diaconus Eutropio addidit. Faer. *Rex eorum* in Cod. Longob.

5 *Nunquam autem capi,*] Lugd. Bat quart. *nunquam capi.* At ſecund. *nunquam tamen capi.* Quod mox ſequitur, *potuiſſe*, abeſt a Meo & Perizon.

6 *Quod Papyrio Conſule inſiſtente*] Oroſius & Eutropius eos auctores ſequuntur, qui à L. Papyrio Conſule, non Magiſtro Equitum, contra Samnites rem bene geſtam tradiderunt: nam de hoc ambigi Livius ſcribit. Faer.

7 *Inſtimularet,*] Quidam MSS. & Edit. legunt *ſtimularet.* inter quos MSS. ſec. Lugd. Bat. Infra lib. VI. cap. 18. de Caeſare, *Corpus ejus raptum populus, dolore inſtimulatus, in foro fragmentis tribunalium ac ſubſelliorum cremavit.* Sed & verbo *inſtimulare* utitur quoque Ovid. Faſtor. VI. 507.

Diſſimulata Deam Latias Saturnia Bacchas
Inſtimulat fictis inſidioſa ſonis.

Pro *recentis infamiae*, MSS. tres Lugd. Batt. habent *praecedentis infamiae.*

8 *Et capto duci*] Haec eſt lectio Cod.

Idem deinde Papyrius Satricum, expulso inde Samnitico praesidio expugnavit, & cepit. Hic autem Papyrius adeo tunc apud Romanos bellicosissimus ac strenuissimus habebatur, ut cum Alexander Magnus disponere diceretur ab Oriente descendens obtinere viribus Africam, [9] atque inde in Italiam transvehi, Romani inter caeteros duces tunc in republica sua optimos, hunc praecipuum fore, qui Alexandri impetum sustinere posset, meditarentur.

Longob. sive Flor. primi, atque ita quoque corrigitur in Flor. sec. vulgati *capto duce*. Post *repofuerunt*, addit *servitutis* MS. Perizon. & pro *idem deinde* Meus scribit *Idem &*.

9 *Atque inde*] Ed. August. *ac deinde*. Quod paullo ante praecessit *ac strenuissimus* in Edd. August. & Venetis non exstat, ut nec apud Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 7.

CAPUT XVI.

Alexander Philippo succedens, Thebanos, Illyrios, Thracas, urbesque alias perdomuit, Darium vincit.

Igitur Alexander, anno ab Urbe condita CCCCXXVI. patri Philippo successit in regnum, qui primam experientiam animi & virtutis suae, compressis celeriter Graecorum motibus, dedit: quibus auctor, ut ab imperio Macedonum deficerent, [1] Demosthenes orator, auro Persarum corruptus, exstiterat. Itaque Athenienfibus bellum deprecantibus remisit, quos insuper etiam [2] multae metu solvit: [3] Thebanos [4] cum diruta

1 *Demosthenes Orator, auro Persarum corruptus*,] Hoc Aeschines Demostheni objicit in orat in Ctesiphontem his verbis: ὧν μᾶλλον τὸ ἀσυλικὸν χρυσίον ἐπικέκλυκε ἢ δωπείλω αὐτῷ, ἴσμεν δ' ἁδὲ τῶν ἐκείνου, οὐδεὶς γὰρ πώποτε ὠλιγώτερα πεπρᾶσθαι ἐδέξατο. Sic enim haec legenda sunt e manuscripto Aeschinis & Diodori libro ab Henrico Stephano edito: estque hic sensus: *Nunc vero auri Persici adfluens copia sumtibus ejus subvenit; quamquam ne hoc quidem sat erit: nullae enim divitiae unquam tantae fuerunt, quae improbos mores superare potuerunt.* Fabr.

2 *Multae metu solvit*: Impressi, *multo metu*: scripti, *multae metu*. Ex quibus de historia illud reposui. Laut. Longob. Cod. clare exhibet *multae metu*.

3 *Thebanos cum diruta civitate*] De Thebanorum excidio Diodorus, Plutarchus, Arrianus lib. I. Pausanias in Boeoticis. Fabr.

4 *Cum diruta*] Ita MSS. sed cum quaedam Edd. Vett. tantum *diruta civitate* agnoscant, forte legendum, *eorum diruta civitate, delevit*.

5 *Cae-*

ruta civitate delevit, reliquos sub corona vendidit: [5] caeteras urbes Achaiae & Thessaliae vectigales fecit. [6] Illyrios quoque & Thracas, translato mox abhinc bello, domuit. Inde profecturus ad Persicum bellum, [7] omnes cognatos ac proximos suos interfecit. [8] In exercitu ejus fuêre peditum triginta & duo millia, equitum quatuor mille ducenti, & naves centum & octoginta. Hac tam parva manu universum terrarum orbem, utrum admirabilius sit [9] quod vicerit, an quod adgredi ausus fuerit, incertum est. [10] Primo ejus cum Dario rege congressu, sexcenta millia Persarum in acie fuêre, quae non minus arte Alexandri superata, quam virtute Macedonum, terga verterunt. [11] Magna igitur caedes Persarum fuit. [12] In exercitu autem Alexandri, centum & viginti equites, & novem tantum pedites defuêre. [13] Deinde

5 *Caeteras urbes*] Multi ex Edd. interjiciunt *vero*. Contra MSS. consensum. Delent itidem multi ex iisdem illud *quoque* quod legitur post *Illyrios*.

6 *Illyrios quoque & Thracas*,] Hos Alexander, antequam Thebas everteret, suae ditioni subjecit. Diodorus & Arrian. Fabr.

7 *Omnes cognatos* &c.] Primi nominis inter illos fuerunt Amyntas, regis Perdiccae, qui Philippi Macedoni, major natu fuerat frater, filius. Huic Philippus pepercerat, atque eidem conjugem dederat filiam suam ex Audata Illyria Cynnam seu Cynnanam, heroici spiritus mulierem, quae post viri caedem, frustra monente Alexandro, nubere iterum noluit, & post mortem regis a Perdicca fuit interfecta. Deinde fratres Lynceslae, filii Aeropi, qui de regno quondam cum Philippo contenderant. Horum nomina erant, Heromenes, Arrabaeus & Alexander. Alexandro, dum in Europa erat, pepercit, quia primus regem salutaverat ipsum. Sed deinceps in Asia interfecit. Caranum, filium Philippi ex Cleopatra, jam antea crudeli modo sustulerat Olympias. Vide de his & reliqua Historia Alexandri Magni Vitam ejusdem a Nobis descriptam.

8 *In exercitu ejus fuêre*] Arrianus scribit Alexandrum habuisse in exercitu peditum ὑ πολῶ πλείους τεσσυρείων, equites, ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους. Plutarchus in Alexandro inter scriptores de numero copiarum non convenire ait: sed eos qui minimum numerum expressêrunt, peditum XXX. millia, equitum V. millia; qui maximum, illorum XXXIV. millia, horum IV. millia numerare. Diodor. peditum XXX. millia, equitum IVM. D. fuisse scribit. Fabr. Cod. Longob. *XXX. millia* scribit. Ex Vett. Edd. quaedam legunt. *In exercitu ejus fuisse* (addit Edd. prima Paris. & Venetae *tantummodo*) *peditum XXXII. millia, equitum IIII. M. D. naves CLXXX. referuntur*. Pro *admirabilius* tres Florentini *mirabilius*.

9 *Quod vicerit*,] Ed. August. *utrum admirabilius sit, vicerit, an adgredi ausus fuerit*. deleto utroque *quod*, quorum prius in MS. Ultr. non comparet.

10 *Primo ejus cum Dario rege congressu*,] Primum hoc praelium ad Granicum flumen commissum fuit. De numero Arrianus: Περσῶν ὁ ἱππεῖς μὲν ἦσαν ἐς δισμυρίους, ξένοι δ πεζοί, μισθοφόροι ὀλίγοι ἀπὸ δέοντες δισμυρίων. Diodorus: οἱ δ πάντες ἱππεῖς ὑπῆρχον περὶ τοὺς μυρίους, οἱ δ περὶ τὸν Περσῶν ἦσαν οὐκ ἐλάττους τῶν δέκα μυριάδων Fabr.

11 *Magna caedes Persarum fuit.*] Persarum peditum XX. M. equitum, duo millia cecidisse referuntur, auctore Plutarcho. Fabr.

12 *In exercitu autem Alexandri*,] In numeris Orosius Justinum sequitur. Arrianus scribit in exercitu Alexandri primo congressu equites numero circiter XXV. cecidisse, & postea amplius LX. pedites ci-

[13] Deinde Gordien Phrygiae civitatem, quae nunc Sardis vocitatur, obsessam [14] oppugnatamque cepit ac direptioni dedit. Inde nunciato sibi Darii cum magnis copiis adventu, timens angustias quibus inerat locorum, Taurum inontem mira celeritate transcendit, & quingentis stadiis sub una die cursu transmissis, Tarsum venit: ibique [15] cum sudans in Cydnum [16] praefrigidum amnem descendisset, obriguit, contractuque nervorum proximus morti fuit. Interea [17] Darius cum trecentis millibus peditum & centum millibus equitum in aciem procedit. Movebat haec multitudo hostium etiam Alexandrum maxime respectu paucitatis suae, quamvis jam pridem sexcenta millia hostium eadem paucitate superatis non solum non timere pugnam, sed etiam victoriam sperare didicisset. Itaque cum intra jactum teli uterque constitisset exercitus, & intentos [18] ad signum belli populos discurrentes principes variis incitamentis acuerent, ingentibus utrimque animis pugna committitur. In qua ambo reges [19] & Alexander & Darius vulnerantur: ac tam diu certamen anceps fuit, [20] quoad fugeret Darius. Exinde caedes Persa-

citer XXX. Sed Aristobulus, auctore Plutarcho, scripsit ex Alexandri copiis XXXIV. interfectos, quorum novem pedites fuerunt. Orosius libr. seq. cap. 1. ait. Inter quadringenta fere millia hostium interfecta novem tantummodo in exercitu Alexandri pedites defuisse. FABR. Omnes fere MSS. Orosiani *autem* delent, scribentes, *In exercitu Alexandri* &c.

13 *Deinde Gordien Phrygiae*] Sic est etiam sine ulla varietate in Manuscriptis. Meus quoque Justinus habet, *post haec Gordien urbem petit*, ubi in impressis est, *Gordin.* Curtius lib. III. oppidum *Gordium* nominat sicut & Graeci Γορδιον. De *Gordio vinculo* Plut. in Alexandro, Arrianus lib. II. Curtius III. Justinus XI. & Erasmus in Chiliadibus. FABR.

14 *Oppugnatamque*] Melius in Longob. *oppugnatamque*, quam quod in reliquis omnibus est *expugnatamque.*

15 *Cum sudans in Cydnum*] *De Cydno* legendus Curtius lib. III. Sunt vero qui scribant, Alexandrum hunc morbum, e quo Philippi Acarnanis arte recreatus fuit, non in Cydno flumine, sed e labore contraxisse; lege Plutarchum & Arrianum. Diodorus etiam Cydni fluminis mentionem nullam facit. FABR.

16 *Praefrigidum*] Edd. pr. Paris. & Venetae *perfrigidum.* Male, nam & apud Justin. lib. XI. cap. 8. *In praefrigidam undam se projecit.*

17. *Darius cum CCCM.*] Arrianus: ἐλέγετο ἡ πᾶσα ξὺν Δαρείῳ φαλὶς μάλιστα ἐς ἑξήκοντα μυριάδας μαχίμους εἶναι. *In Darii exercitu eorum qui pugnam capessere possent ad DC. millia esse dicebantur.* FABR.

18 *Ad signum*] Edd. pr. & Venetae cum Paris. *in signum.*

19 *Et Alexander & Darius vulnerantur:*] De Alexandri vulnere, quo dextrum ejus femur perstrictum est, Diodorus, Plutarchus, Arrianus, & Curtius. De *Dario* in hoc praelio vulnerato praeter Justinum nemo quidquam. FABR.

20 *Quoad fugeret*] Ita tres Codd. Florentini cum Perizoniano. Vulgo *quoadusque.*

21 *Pe-*

farum secuta est. Ibi tunc [21] peditum octoginta millia, equitum decem millia caesa, capta autem quadraginta millia fuêre. [22] Ex Macedonibus vero cecidêre pedites centum triginta, equites centum & quinquaginta. In castris Persarum, multum auri caeterarumque opum [23] repertum est. Inter captivos castrorum, mater & uxor eademque soror & filiae duae Darii fuêre: Quarum redemtionem Darius cum etiam oblata regni dimidia parte non impetravisset, tertio cunctis Persarum viribus sociorumque auxiliis contractis, bellum instaurat. Sed dum haec Darius agit, Alexander Parmenionem ad invadendam Persicam classem cum copiis mittit, ipse in Syriam proficiscitur, ibi ex multis sibi [24] regibus cum infulis ultro occurrentibus, [25] alios adlegit, alios perdidit, [26] Tyrum urbem antiquissimam & florentissimam, fiducia Carthaginiensium sibi cognatorum, obsistentem oppressit & cepit. Exin Ciliciam, Rhodum atque Aegyptum pertinaci furore pervadit. [27] Inde ad templum Jovis Ammonis pergit, ut mendacio [28] ad tem-

21 *Peditum LXXX. millia equitum decem millia,*] Caesorum equitum Persarum numerus idem est in Diodori, Curtii, Justini, & Orosii libris, peditum vero Justinus unum & LX millia, Curtius centum millia, Diodor. amplius CXX millia caesa scribunt. Plutar. ait Alexandrum prostravisse ὑπὲρ ἑνδεκα μυριάδας τῶν πολεμίων. FABR.

22 *Ex Macedonibus vero cecidere pedites C. XXX.*] Ita Justinus, quicum facit Diodorus sic scribens: τῶν δὲ Μακεδόνων ἐπεσον περὶ μὲν εἰς τριακοσίους, ἱππεῖς δὲ οὐδὲ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. At Curtius: *Ex parte Alexandri quatuor & quinginti saucii fuere, triginta omnino & duo ex peditibus desiderati sunt, equitum centum quinquaginta interfecti.* FABR.

23 *Repertum est.*] Ex MSS. meliores & reliqui fere omnes *est* delent.

24 *Regibus cum infulis* &c.] Editi *infulis*, quod forte, ut apud Nobilisf. & Ornatiff. juvenem Petrum à Broich Agrippinensem legi: ecquibus, inquit, tandem cum infulis occurrebant? Aut infulas, & Regum insigne putavit Orosius? ridendo perscite. LAUT. Quasi non apud Justinum, ex quo haec hausta sunt, scribatur lib. IX. cap. 10. *Tunc in Syriam proficiscitur, ubi obvios cum infulis multos Orientis reges habuit.* Hic quoque apud Orosium in MSS. legitur *infulis*, atque in Fabricii Edd. Unde miror, in Scotti Ed. Mogunt. *infulis* in margine, *infulis* in textu poni.

25 *Alios adlegit,*] Sic est in nostris manuscriptis, non *elegit.* Justinus dixit; *alios in societatem recepit.* Praefecit vero Syriae Alexander Parmenionem, Curtius libro quarto. Arrianus II. FABR.

26 *Adlegit,*] Ita recte tres Florentini & reliqui melioris notae. Male alii cum Edd. quibusdam *alligavit*, vel *elegit*, vel *ablegit.*

27 *Tyrum urbem antiquissimam*] Tyrus Olympiade CXII. septimo mense quam oppugnari coepta erat, ab Alexandro capta fuit, ut copiose Diodorus libr. XVII. Arrian. II. Curtius IV. scribunt. FABR.

28 *Inde ad templum Jovis Ammonis*] De hoc templo, & profectione Alexandri ad Ammonem tam multa Diodor. Plutar. Arrianus, Curtius, & Justinus, ut putidum sit velle aliquid admonere. FABR

29 *Ad tempus composito,*] Lugd. Batt. pr. & tert. *ad templum composito.*

30 *Igno-*

tempus compoſito,[29] ignominiam ſibi[30] patris incerti & infamiam adulterae matris aboleret. Nam arceſſitum ad ſe fani ipſius antiſtitem, ex occulto monuit, quid ſibi tamquam conſulenti reſponderi velit, ſicut hiſtorici eorum dicunt. Ita certus Alexander fuit, nobisque prodidit, diis ipſis mutis & ſurdis, vel in poteſtate eſſe antiſtitis quid velit fingere: vel in voluntate conſulentis quid malit audire. Revertens ab Ammone ad tertium Perſicum bellum,[31] Alexandriam in Aegypto condidit.

30 *Ignominiam*] Ed. Auguſt. *ignorantiam.*

31 *Patris inceſti*] Sic ſcripti. Sed ut tolleretur quod vulgatum olim eſt, *incerti*, quis non hoc convenire melius *adulterae matri* dixerit. LAUT. MSS. meliores & plures *incerti* habent non *inceſti*. Neque video quomodo melius *adulterae matri* conveniat. An non poterat adultera eſſe ſine inceſto? Neceſſario autem pater erat incertus, ſi ex adulterio conceptus Alexander.

32 *Alexandriam in Aegypto condidit.*] C. Poetelio & L. Papirio Anno ab Urbe condita CDXXVII. Alexandriam in Aegypto conditam ſcribit Livius libro octavo, Solinus & Caſſiodorus. De altero infra cap. 18. FABR.

CAPUT XVII.

Darii ultimum cum Alexandro praelium, ejusque interitus.

[1] Darius vero, ſpe pacis amiſſa, quadringenta & quatuor millia peditum, & centum mille equitum Alexandro, ab Aegypto revertenti, [2] apud Tarſum bello opponit. Nec pugnae mora, omnes caeca rabie in ferrum ruunt.

1 *Darius vero, ſpe pacis amiſſa CCCIV. millia peditum,*] Rectius ergo in meo Juſtino eſt: *Tum ſpe pacis amiſſa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditum*, &c. quam ut vulgo legitur, *cum XL. millibus peditum.* Eſt tamen nonnulla varietas inter eos, qui exercitum Darii recenſent. Plutarch. in Alexandro ſcribit, Darium Alexandro obviam proceſſiſſe ἑκατὸν μυριάσιν πεζῶν, id eſt, *cum decies centenis millibus* copiarum, in quibus, ut Diodorus numerat, peditum DCCC. millia, equitum CC. millia fuerunt. Arrianus lib. III. ſcribit. Darium habuiſſe equitum ad XL. millia, peditum cccccɔɔɔɔ. In Curtii libris ita legitur: *Summa totius exercitus equites XLV. millia, pedeſtris acies ducenta millia expleverat*, ſed vereor, ne hic *ducenta millia* mendoſe ſit, pro, *decies centena millia.* FABR.

2 *Apud Tarſum bello opponit.*] Non puto ullum eſſe hiſtoriae ſtudioſum, cui hic locus ſcrupulum non injiciat, cum praeſertim omnes loquantur, ultimum hoc praelium inter Alexandrum & Darium non in Cilicia, ubi Tarſus eſt, ſed in Aſſyria commiſſum fuiſſe, & tamen Oroſium ita ſcriptum reliquiſſe, teſtimonio ſunt omnes libri. Quid ergo dicemus? Vereor equidem ne Oroſio Juſtin. quem auctorem ſequitur, impoſuerit: cumque ille Darium in fuga pontem Cydni fluminis (quod Tarſum perla-

ruunt. Macedones, toties à se victis hostibus, animosi: Persae nisi vincant, mori praeoptantes. Raro in ullo praelio tantum sanguinis fusum est. Sed Darius cum vinci suos videret, mori in bello paratus, persuasu suorum fugere compulsus est. Hoc praelio Asiae vires & Regna [3] ceciderunt, totusque oriens in potestatem Macedonici cessit imperii, atque ita adempta est in hoc bello Persarum omnis fiducia, ut post hoc nullus rebellare ausus sit, patienterque Persae, post imperium tot annorum, jugum servitutis [4] acceperint. Alexander [5] trigintaquatuor continuis diebus castrorum praedam percensuit; [6] Persepolim, caput Persici regni, [7] urbem famosissimam confertissimamque opibus totius orbis, invasit. [8] Darium vero, cum à propinquis suis vinctum compedibus aureis teneri comperisset, persequi statuit. Itaque jusso [9] ut subsequeretur exercitu, ipse cum sex millibus equitum profectus invenit in itinere solum relictum, multis confossum vulneribus, & extrema vitae per vulnera efflantem. Hunc

labitur) trajecisse scripserit, hic apud *Tarsam* pugnatum esse crediderit. Sed hoc praelium commissum fuit in Assyria trans Lycum in Aturiae campis ad vicum nomine *Gaugamela*, auctore Strabone libro decimosexto. Quamquam enim Dionysius Halicarnasseus ad Ammaeum hanc pugnam ἡ ἐν Ἀρβήλοις μάχην, Curtius *praelium apud Arbela* nominet, & Diodorus narrationem ejus ita concludat, ἡ μὲν οὖν ἐπὶ Ἀρβήλοις γενομένη καταβολὴν ἐποιήσατο τοιαύτην ἔσχε τὸ πέρας: Plutarchi tamen in Alexandro verba sunt, ἡ δὲ μεγάλην μάχην περὶ Δαρείου τὴν ἐν Ἀρβήλοις, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι γράφουσιν, ἀλλ' ἐν Γαυγαμήλοις γενέσθαι συνέπεσεν, id est, *accidit ut magnum illud praelium cum Dario non in Arbelis, sicut plerique scribunt, sed in Gaugamelis committeretur*. Cum Strabone & Plutarcho facit Arrianus libro tertio, ubi tradit, Darium castra in *Gaugamelis* ad Bumadum fluvium, ab Arbelis oppido stadia circiter LX. posuisse. Lege eundem libro sexto. Fabr. Manifestus est error Orosii, qui Justinum hic negligenter legisse videtur.

3 *Ceciderunt*,] Perizon. non male, *conciderunt*. Mox *in potestate* Ed. Aug.

4 *Acceperint*.] Lugd. Batt. tres, cum Coll. Gronov. *acciperent*. Ed. August. *acceperunt*.

5 *Alexander XXXIV. continuis diebus*] Idem numerus est apud Justinum, in meo Manuscripto & Roberti Stephani impresso libro cum vulgo in aliis XL. in aliis LXXXIII. legatur. Fabr. In Lugd. Batt. pr. & quarto *XXXVII. continuis diebus*. Apud Vincent. Bellov. Speculi Histor. lib. V. cap. 37. itidem *XXXVII. diebus* legitur. Ibid. *Persepolin, caput Persici regni urbem, multis annis illustrem, refertamque orbis terrarum* &c.

6 *Persepolim, caput Persici regni*,] De *Persepoli* capta & direpta: ejusque immensis opibus legendus Diodorus in posteriore libro decimoseptimo, & Curtius libro quinto. Meminit Strabo libro decimoquinto. Fabr.

7 *Urbem famosissimam*] Delent *urbem* MSS. Florentini tres, Ulr. Coll. Gronov. Meus & Perizon. atque ex Editis August.

8 *Darium vero, cum à propinquis*] Darium in fuga *Bessus & Nabarsanes* vinxerunt aureis, ut Curtius & Justinus scribunt, compedibus, multisque confossum vulneribus in via reliquerunt, quo de copiose Diodorus, Plutarchus, Arrianus, Curtius & Justinus. Fabr.

9 *Ut subsequeretur*] Sic recte edidit Fabricius, MSS. & Edd. meliores secutus. Justin. lib. XI. cap. 15. *Jusso itaque exercitu*

Hunc mortuum inani misericordia [10] referri in sepulchra majorum sepeliriique praecepit: cujus non dicam matrem vel uxorem, sed etiam parvulas filias crudeli captivitate [11] retinebat. In tanta malorum multitudine, difficillima dictis fides, tribus praeliis totidemque annis quinquies decies centena millia peditum equitumque consumta sunt: & haec quidem ex eo regno illisque populis, unde jam [12] ante annos non multo plures decies novies centena millia profligata referuntur: quamquam extra has clades per eosdem tres annos & Asiae civitates plurimae oppressae sint, & Syria tota vastata, Tyrus exciśa, Cilicia exinanita, Cappadocia subacta, Aegyptus [13] addicta sit: Rhodus quoque insula ultro ad servitutem tremefacta successerit, plurimaeque subjectae Tauro provinciae, atque ipse mons Taurus, diu detrectatum jugum domitus & victus acceperit.

subsequi, cum sex millibus equitum &c. Male in quibusdam *persequeretur, sequeretur*, & *sub se sequeretur*. Male in iisdem cum *mille militum profectus*.

10 *Efferri, & in sepulchris majorum sepeliri praecepit*:] Vulgares, *referri in sepulcra*, barbare. Colon. *efferri in sepulchra*, unde quod in textu est reposui: nec sane Apollo consulendus utrum bene. LAUT. Edd. prima, August. Paris. & Venetae *referri, & in sepulchris majorum sepeliri praecepit*. Vulgata autem lectio in MSS. est; at, si Latinius auctorem loqui velis, sic locum refinge, *inferri sepulchro* (vel *sepulchris*) *majorum, sepelirique praecepit*. Confer Tacitum Annal. III. 4. IV. 44. Sueton. in Augusto cap. 101. & in Tiber. cap. 15.

11 *Retinebat.*] Haec MSS. omnium lectio est. Ex Edd. quaedam *detinebat*.

12 *Ante annos*] Lugd. Batt. pr. & quart. *per annos*.

13 *Addicta sit*] Florent. pr. sive Cod. Longob. Meus & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *addita sit*. Forte *adflicta sit*.

CAPUT XVIII.

De bellis Agidis regis Spartanorum, Alexandri Epiri, Zopyrionis praefecti: de populis post Darii mortem ab Alexandro subactis, ejusque in suos crudelitate.

[1] Et ne forte nunc quisquam opinetur, vel orientem solum Alexandri viribus subactum, vel Italiam tantummodo Romana inquietudine

1 *Et ne forte nunc*] MSS. tres Florentini, tres item Lugd. Bat. Meus, Perizon. Coll. Gronov. & Ed. Aug. scribunt *tunc*, quod tueri suum locum nequit, quia mox occurrit in illis, *tunc etiam bellum*. Pro eo igitur vocem *nunc* reposuit Fabricius. Sed re-

tudine fatigatam, tunc etiam bellum Agidis, Spartanorum regis, in Graecia, Alexandri regis Epiri in Lucania, Zopyrionis praefecti in Scythia gerebatur: [2] quorum Agis Lacedaemonius, excitata & rebellante secum universa Graecia, cum Antipatri fortissimis copiis congressus, inter magnas utrorumque strages & ipse [3] procubuit. [4] Alexander autem in Italia adfectans occidentis imperium, aemulans Alexandrum Magnum, post numerosa & gravia bella ibidem gesta, a Bruttiis Lucanisque superatus est, [5] corpusque ejus ad sepulturam venditum. Zopyrion vero praefectus Ponti, adunato triginta millium exercitu, Scythis bellum inferre [6] ausus est: & usque ad internecionem caesus, funditus cum omnibus copiis suis abrasus est. Igitur Alexander Magnus, post Darii mortem, [7] Hyrcanos & Mardos subegit: ubi etiam illum adhuc bello intentum, [8] Thalestris sive Minothaea [9] regina, excitata suscipiendae ab eo subolis gratia, cum trecentis mulieribus procax Amazon invenit. Post haec Parthorum pugnam [10] adgressus: quos diu obnitentes delevit propemodum antequam vicit. [11] Inde Drangas, [12] Euergetas, [13] Parimas, Parapamenos, Adaspios,

rectius videntur Edd. vett. prima Paris. Venetae, Bolsuing. & Hittorp. omisisse, quae omnes edunt, *Et ne forte quisquam opinetur* &c.

2 *Quorum Agis Lacedaemonius*,] Hoc bellum Graecorum cum Antipatro, Macedoniae praefecto, descripserat pluribus verbis Curtius libro sexto, sed ad nos tantum praelii eventus pervenit. Scribit idem praeter Justinum Diodorus libr. XVII. Meminit Pausanias libr. III. FABR.

3 *Procubuit*.] Ed. August. *occubuit*.

4 *Alexander autem in Italia*] De rebus gestis ab Alexandro Epiri rege legendus Liv. lib. VIII. & Strab. V. & nos supr. c. XI. FABR.

5 *Corpusque ejus*] Lugd. Batt. tert. cum Coll. Gron. *corpus ejus ad sep.* prim & sec. *corpusque ad sep.*

6 *Ausus est: &*] MSS. Lugd. Batt. pr. sec. tert. Meus, Perizon. cum Coll. Gronov. & Ed. August. legunt *bellum inferre ausus, usque ad internecionem caesus* &c.

7 *Hyrcanos & Mardos subegit*:] De Hyrcanorum & Mardorum gente confini Hyrcaniae subacta, Diodorus XVII. Arrianus III. Curtius VI. FAB.

8 *Thalestris sive Minothaea*] Hanc reginam Amazonum Diodorus Θάλησιν, Curtius *Thalestrim* nominat: hique eam ad Alexandrum venisse tradunt, secuti nimirum Clitarchum, Polycritum, Onesicritum, Antigenem & Istrum. At Aristobulus, Ptolomaeus, & ceteri scriptores, quos Plutarchus nominat, hoc commentitium esse dixerunt. FABR.

9 *Regina*, Abest ab omnibus MSS. neque habent Vett. Edd. ante Hittorp. Bols. & Fabricianas. Mox *excitata* pro *excita* tres Lugd. Batt.

10 *Adgressus*:] Quidam ex MSS. Lugd. Batt. *adgressus est, quos diu obsistentes* &c.

11 *Inde Drangas*,] Sic recte hic est. male autem in vulgatis Justini libris *Dracas*: Nam & Arrianos ipsos Δραγγας, & Diodorus eorum regionem Δραγγιανὴν appellat. FABR.

12 *Euergetas*,] Hoc nomen beneficii ergo à Cyro Persarum rege acceperunt, cum

aſpios, caeteroſque populos qui in radice Caucaſi morabantur, ſubegit; urbe ibi Alexandria ſuper amnem Tanaim conſtituta. Sed nec minor ejus in ſuos crudelitas, quam in hoſtem rabies fuit. [19] Docent hoc Amyntas conſobrinus occiſus, noverca fratresque ejus necati, Parmenio & Philotas trucidati, Attalus, Eurylochus, Pauſanias multique Macedoniae principes exſtincti: [15] Clitus quoque annis gravis, amicitia vetus, nefarie interfectus. Qui cum in convivio fiducia amicitiae regiae adverſus regem, ſua opera patri Philippo praeponentem, memoriam patris tueretur, [16] ab offenſo fruſtra rege [17] venabulo transfoſſus, commune convivium [18] moriens cruentavit. Sed Alexander humani ſanguinis [19] inſaturabilis, ſive hoſtium ſive etiam ſociorum, recentem tamen ſemper [20] ſitiebat cruorem. Itaque pertinaci impetu in bella procurrens, [21] Choraſmos & Dahas indomitam gentem in deditionem accepit: [22] Calliſthenem

prius *Ariaſpae*, ut eſt in Arriani & Curtii libris, ſeu *Arimaſpi*, ut habet Diodorus, nominarentur. FABR.

13 *Parimas, Parapamenos, Adaſpios,*] Ita haec in Manuſcriptis Oroſii & Juſtini libris invenio nec tamen amplius quod de illis dicam habeo. De *Alexandria* ſuper amnem Tanaim condita, praeter Juſtinum libro duodecimo, Curtius libro ſeptimo, Arrian. quarto. FABR.

14 *Docent hoc Amyntas*] De his omnes qui res Alexandri deſcripſerunt. De Parmenione ejuſque filio Philota interfectis Diodorus libro decimoſeptimo poſteriore Plutarchus in Alexandr. Arrianus libro 3. Curtius libro VI. & VII. De Alexandria Aegypti, ſup. extremo cap. 16. FABR.

15 *Clitus quoque annis gravis,*] Graecè eſt Κλεῖτος: male igitur vulgo *Clytum* ſcribunt. De Clito, Curt. li. 8. Arr. 4. Cicer. Tuſc. 4. *Alexander Rex cum interemiſſet Clitum familiarem ſuum, vix a ſe manus abſtinuit.* FABR.

16 *Ab offenſo fruſtra rege*] Senſus hanc poſcit transpoſitionem, *memoriam patris tueretur fruſtra, ab offenſo rege* &c. niſi *fruſtra* ſignificet inique, immerito.

17 *Venabulo transfoſſus,*] Haſta Alexandrum Cliti latus transfixiſſe Curtius ſcribit. Arrian. tradit alios prodidiſſe Clitum occiſum λόγχῃ, alios σαρίσσῃ, Plut. αἰχμὴν vocat. FABR.

18 *Moriens cruentavit.*] Meus, *morte cruentavit.*

19 *Inſaturabilis,*] Ita in omnibus inveni MSS. niſi quod *inſatiabilis* ſit in Lugd. Bat. primo. Et ita quoque omnes habent Editi, excepta Auguſt. quae habet *inexſaturabilis*, prout ediderunt Fabricius & Scottus. Cicero Orat. pro P. Sextio cap. LI. *Libelli pro vino etiam ſaepe oppignerabantur, manebat inſaturabile abdomen, copiae deficiebunt.*

20 *Sitiebat cruorem.*] Epigramma in Tiberium apud Sueton. cap. LIX.

Faſtidit vinum quia jam ſitit iſte cruorem.

21 *Choraſmos & Dahas*] *Dahas* non *Dacas* eſt in manuſcriptis Oroſii & Juſtini libris: nec aliter eos nominat Curtius lib. VII. & VIII. Graeci Δάας vocant. Quos autem Juſtinus & Oroſius *Choraſinos*, eos Arrianus lib. IV. & Strabo. li. XI. Χωρασμίους appellant, ad quos Spitamenes confugerat. Plin. lib. VI. c. 16. *hi ſunt Choraſmii.* FABR.

22 *Calliſthenem philoſophum,*] De Calliſthenis Olynthii interitu copioſe Arr. lib. IV. Plut. in Alexandr. Curtius lib. VIII. De eodem M. Tullius pro Rabirio Poſthumo. *Calliſthenem, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum accepimus.* FABR.

1 *In-*

nem philosophum, sibique apud Aristotelem condiscipulum, cum plurimis aliis principibus, quod eum deposito salutandi more, ut Deum non adoraret, occidit.

Caput XIX.

Alexander Indiam domat: Porum regem superat: Urbes gentesque subigit.

Post haec [1] Indiam petit, ut Oceano ultimoque Oriente finiret imperium, [2] Nyssam urbem adiit, [3] Daedalos montes, regnaque Cleophidis reginae expugnavit: quae cum se [5] dedisset, [6] concubitu regnum redemit. Peragrata perdomitaque Alexander India, cum [7] ad saxum mirae asperitatis & altitudinis, [8] in quod multi populi confugerant, perveniisset, cognoscit Herculem ab expugnatione ejusdem saxi terrae motu prohibitum: aemulatione permotus, ut Herculis acta superaret, cum summo labore ac periculo saxo potitus, omnes loci ejus gentes in deditionem accepit: [9] cum Poro, fortissimo Indorum rege, cruentissimum bellum

1 *Indiam petit*] Perizon. *Indiam petiit.*

2 *Nyssam urbem adiit,*] Νύσσαν hanc Indiae urbem, Strabo, Arrianus, Dionysius & Eustathius vocant: de qua multa Arrianus initio libri III. Fabr.

3 *Daedalos montes,*] Cicero lib. 8 *Hinc ad regionem, quae Daedala vocatur, perventum est.* Fabr.

4 *Regnaque Cleophidis*] *Cleophis* mater Assacani, filio mortuo, illius regioni praefuit, quo tempore Alexander in Indiam venit. Justinus lib. XII. Curt. VIII. Ejus regionis caput fuit oppidum, quod Arrianus Μάσσαγα, Diodorus Μάσσαγα, Strabo Μαζάγα, Curtius *Mazaga* nominat: idque Alexander obsessum deditione cepit. Fabr.

5 *Dedisset,*] MSS. omnes, uno aut altero excepto, *dedisset.* Sed editi plures *dedidisset.*

6 *Concubitu regnum redemit.*] Praeter Justinum lib. XII. cap. 7. & Curtium lib. VIII. cap. 10. hujus mulieris meminit quoque Diodorus Siculus lib. XVII. p. 554. Traditur eadem filium ex Alexandro genuisse, cujus posteri diu isti Indiae parti praefuerint, sed ipsam deinceps regiae pellicis adpellationem opprobrio obtinuisse.

7 *Ad saxum mirae asperitatis*] Hoc saxum: auctoribus Diodoro & Arriano πέτρα ἄορτος, dictum fuit. Unde emendandi Curtii libri, in quibus est: *Incolae armati petram Dorinim nomine occupaverunt*, cum sit legendum *Aornon*, vel *Aornim*, quomodo est in quibusdam Diodori exemplaribus. Fabr.

8 *In quod multi populi*] Lugd. Batt. quatuor cum Flor. tert. Ultr. & Coll. Gron. *in quo* &c. Mox Meus, *inpugnatione*, atque dein *& aemulatione.*

9 *Cum Poro, fortissimo*] Bellum cum Poro non sine clade Macedonum gestum scribunt Diodorus libro decimoseptimo, Arrianus quinto, Curtius extremo libro octavo. Rem cum Poro gestam Plutarchus ex Alexandri Epistolis refert. Fabr.

lum gessit: in quo Alexander cum ipso Poro singulariter congressus, [10] occisoque dejectus equo, concursu satellitum praesentiam mortis evasit. Porus multis vulneribus confossus, & captus est: quo ob testimonium virtutis in regnum restituto, [11] duas ibi condidit civitates, Niceam & Bucephalam, quam de nomine equi sui ita vocari praecepit. [12] Inde Adrestas, [13] Cathaeos, [14] Praesidas & Gangaridas, caesis eorum exercitibus, Macedones expugnavêre. Cumque [15] ad Chosides ventum esset, ibi contra ducenta millia equitum hostium pugnam conseruerunt. Et cum jam aetate detriti, animo aegri, viribus lassi, difficile vicissent, castra, ob memoriam plus solito magnifica condiderunt. Exin Alexander [16] ad amnem Accsinem pergit. Per hunc in Oceanum devehitur, [17] ibi Gessonas Sibosque, quos Hercules condidit, oppressit. [18] Hinc ad

10 *Occisoque dejectus equo*,] *Bucephalum* Alexandri equum in hoc bello occisum quidam tradiderunt Plutarchus, & Arrianus. FABR.

11 *Duas ibi condidit civitates*,] Τὴν μὲν Νίκαιαν, ἀπὸ νίκης τῆς κατ' Ἰνδῶν ἐπώνυμον ὠνόμασε, τὴν δὲ Βουκεφάλαν, ἐκ τοῦ ἵππου τοῦ Βουκεφάλα τελευτήσαντος αὐτῷ. *Alteram Nicaeam à victoria de Indis reportata, alteram in memoriam Bucephali equi ibi mortui Bucephalam nominavit.* Idem scribit Diodorus, Strabo libr. XV. verum hic alteram non cum Diodoro & Arriano Βουκεφάλων, sed cum Plutarcho Βουκεφάλειαν vocat. In nostris manuscriptis est, *Nicaeam & Bucephalen.* FABR.

12 *Inde Adrestas*,] Sic est in vetustis non ut vulgo legitur, *Arestas*. Diodorus hos Ἀδρήστους, Arrianus Ἀδραιστὰς nominat. FABR.

13 *Cathaeos*,] In vulgatis est, *Stathenos*, in vetustis *Cathenos*, unde secutus Arrianum, *Cathaeos* scripsi. In Diodori libris mendose legitur εἰς τὴν τῶν Καθαιῶν χώραν, pro Καθαίων, αῑ posito pro αι, id quod ex Strabonis libr. XV. perspicue cognoscitur. FABR. Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gron. *Cathenos*.

14 *Praesidas & Gandaridas*,] In Manuscriptis Orosii non, *Passidas*, sed, *Praesidas* legitur: in Justini antiquis, *Praesidias*. Plutarchus in Alexandro Γανδαρίταις καὶ Πραισίοις dicit, quamquam statim οἱ Περισπείων βασιλεῖς legitur. In Diodoro sic est, πέμψαντα τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὸ, πρὸς Τάξιλα καὶ Γανδαρίδην τοὺς ἔπ' ἐσχάτοις τοῦ βασιλέως Ξανδραμέων. in Curtio ita: *Ulteriores ripas colere gentes Gandaridas & Pharasios, eorumque regem esse Aggraminen.* His inter se collatis apud Diodorum scribendum videtur Πραισίους, apud Curtium, *Praesios*, & *Xandramen*. FABR. *Gangaridas* meliores pluriresque MSS. ut & apud Curt.

15 *Ad Chosides*] Legitur & *Cophides*, atque in Justini libris, *Eupbites*, vel *Cuphites*. Ego in hoc nomine haereo: fortassis intelligendus est is qui a Curtio *Sophites*, à Diodore & Strabone Σωπείθης nominatur: nam cum in illius regno Alexander ad Hyphasin fluvium processisset, militum precibus revocatus fuit, sed de pugna alii nihil. FABR. MSS. Florentini tres legunt *Chofides*. Lugd. Bat. secund. *Confides*. Reliqui passim *Cophides*. Sed *cum ad*, non *cumque ad* in MSS. inveni omnibus. Ex illis vero *equitum* & *hostium*, alterutrum abundare videtur. Perizon. & Ed. August. rectius videntur delere *equitum*. De omnibus hisce populis (licet duos tantum nominet) puto agere Curtium, scribentem, obsedisse vias regem eorum Agrammen *viginti millibus equitum, ducentisque peditum.* Equitum numerus in Oroso forte excidit, ut & in Justino lib. XII. cap. 8. ex quo sua hausit.

16 *Ad amnem Acesinem*] De hoc Dionysius Afer, ψ. 1138.

Τόθι λοξὸν ἅπο σκοπέλων Ἀκεσίνην
Συρόμενον δέχεται πλωτὸς ῥόος Ὑδάσπης. FABR.

17 *Ibi Gessonas, Sibosque*] In Impressis

ad Mallos & Oxydracas navigat: quae gentes cum armatis [19] octoginta millibus peditum, & sexaginta millibus equitum, excipiunt. Commissoque praelio, diu anceps & cruenta pugna tandem [20] tristem pene victoriam Macedonibus dedit. Nam fusis hostium copiis, Alexander exercitum ad urbem duxit. [21] Et cum murum primus escendisset, vacuam civitatem ratus, solus introrsum desiluit, quem cum undique infesti hostes circumdedissent, incredibile dictu est, ut eum non multitudo hostium, non vis magna telorum, non tantus lacessentium clamor terruerit, solus tot millia ceciderit ac fugarit. At ubi se obrui à circumfusa multitudine persensit, [22] muri obice posteriora tutatus, contrarios facilius eo usque sustinuit, donec ad periculum ejus clamoremque hostium, perfractis muris exercitus omnis irrumperet. In eo praelio [23] sagitta sub mamma trajectus, [24] fixo genu ca-

sis Justini libris est, *Ibi Cessonas Asyhosque*, in nostro antiquo, *Ibi Facensanos Sibosque*. De prioribus Diodorus ita: ὡς δ' ἦλθον ἐπὶ τὴν Ἀκεσινὴν ἣ Ὑδάσπης συμβολὴν εἰσδιδάσας τὰς ἑαυτοῦ ναῦς ἐπορεύετο ἐπὶ τοὺς ὀνομαζομένους Σίβους: id est: *Ubi pervenit in regionem, in qua Hydaspes amnes Acesini committitur, expositis militibus, copias in eos, qui Sibi nominantur duxit*, Curtius libro IX. *Perventum erat in regionem, in qua Hydaspes amnis Acesini committitur: hinc decurrit in fines Siborum.* Vulgo tamen hic *Sobiorum*, & illic Ἰόβους mendose legitur. FABR. In Meo *Gesonas* in tribus Florentinis *Gesones*.

18 *Hinc ad Mallos & Oxydracas*] Ita emendavimus secuti vestigia depravatae lectionis antiquae in Orosii & Justini libris. Sic autem legendum esse ex historia quae est apud Curtium libro nono, Arrianum lib. VI. Diodoro XVII. cognosces. Nam quod in Diodoro legitur, Συδρακας: id mendose esse Henricus Stephanus animadvertit, sed Ὀξυδράκας reponendum esse, eruditissimum hominem non vidisse miror. FABR.

19 *Octoginta millibus peditum*] Diodor. etiam scribit hos habuisse πεζοὺς πλείους τῶν ὀκτακισμυρίων, *amplius LXX. millia peditum.* Unde emendandi Curtii libri, in quibus est. *Novem millia junctorum peditum in armis erant.* In numero equitum Orosius & Justinus non conveniunt cum Diodoro & Curtio. FABR.

20 *Tristem pene victoriam*] Fabricius Edd. Vett. secutus, edidit *tristem pene omnem victoriam*, contra MSS. quorum nullus *omnem* agnoscit, neque ea vox in Ed. August. apparet.

21 *Et cum murum escendisset*] Impressi, *adscendisset*. Scripti lib. *extendisset*: ex quo rectène opem attuli Orosio, ut suum illi verbum antiquum redderetur, alii judicabunt. LAUT. Reponi ex MSS. codicibus debet *Et cum murum primus escendisset*. Sic enim verba transponunt scripti Codices, ex quibus nonnulli *extendisset*, *insendisset*, *excidisset*, sed Codex Longobard. clare *escendisset*. De recto autem usu verbi *escendere* vide Notas Cortii ad Sallust. p. 355. Supra verbo *inscendere* usus fuit Orosius libro II. cap. 12. *invaserunt inscenderuntque Capitolium.* Sic enim ibi legendum est, non (ut passim editur) *incenderuntque Capitolium.* Secutus enim Augustinum est, apud quem de Civitate Dei lib. III. cap. 17. meliores Codd. habent in eadem Capitolii oppugnati historia, *Ubi erant, quando Valerius consul & ab exsulibus & a servis inscensum Capitolium cum defensaret occisus est.*

22 *Muri obice*] Florent. sec. *muri objectu.* Mox pro *tutatus*, Florent. tert. & Meus, *tutus.*

23 *Sagitta sub mamma trajectus*,] Dio. πεζεῖσι κατὰ τὸ μαστοῦ. Plutarchus. ἀφὲ τὸ μαστοῦ Arrianus. ὑπὲρ τὸ μαστοῦ. Curtius. *Indus duo-*

rum

eatenus pugnavit, donec eum, à quo [25] vulneratus esset, occideret. Inde conscensis navibus cum Oceani littora peragraret, ad urbem quandam, [26] cui Ambira rex praeerat, pervenit. Sed in expugnatione civitatis magnam partem exercitus, sagittis hostium veneno illitis, [27] amisit: ac post herba per somnium [28] sibi ostensa in potum sauciis data, cum reliquis subveniretur, urbem expugnavit & cepit.

rum cubitorum sagittam ita excussit, ut per thoracem paulum super latus dextrum infigeret. FABR.

24 *Fixo genu*] An *flexo genu*?

25 *Vulneratus esset,*] Perizon. *vulneratus erat.*

26 *Cui Ambira rex praeerat,*] *Ambira* est etiam in nostris vetustis, apud Justinum lib. XII. legitur: *cum venisset ad urbem Ambigeri regis.* Strabo libr. XV. hoc in Oritarum finibus accidisse scribit, Diodorus ad Brachmanum urbem *Harmatelia* nominatam, Curtius in *Sambi* regno. FABR. In Lugd. Bat. primo nomen regis scribitur *Abira*, in quarto *Abira.*

27 *Amisit:*] Cod. Periz. *perdidit.*

28 *Sibi ostensa*] simpliciter *ostensa* Perizon. Cod.

CAPUT XX.

Omnes provinciae ad Alexandrum territae legatos pacem petentes, miserunt. Alexander veneno interiit. Apostrophe ad lectores.

Post quasi [1] circumacta meta, de Oceano Indum flumen ingressus, Babyloniam celeriter rediit: [2] ubi eum exterritarum totius orbis provinciarum [3] legati opperibantur, hoc est, Carthaginiensium totiusque Africae civitatum: sed & Hispanorum, Gallorum, Siciliae, Sardiniaeque: [4] plurimae

1 *Circumacta meta,*] Haec vera est lectio, quam Cod. Longob. cum MSS. & Edd. melioribus servat. Quidam ex MSS. *Post, quasi circumactam Indiam usque ad Oceanum & Indum flumen ingressus.*

2 *Ubi eum*] Ed. Augu[illegible]. *Ibi eum.*

3 *Legati opperiebantur,*] Horum legatorum meminit Arrian. lib. VII. ac praeter eos, quos Justinus & Orosius commemorant, scribit venisse ad Alexandrum legationes Aethiopum, & Schytarum, qui sunt in Europa. Diodor. meminit etiam Illyriorum, Adriatici maris accolarum, Thracum finitimorumque illis Gallorum. FABR.

4 *Plurimae praeterea partis Italiae.*] Ex Italia venerunt legati à Bruttiis, Lucanis & Etruscis. Nonnulli etiam e Romanis venisse scripserunt: sed Arrianus id verum non putat. FABR. Arrianus lib. VII. cap. 15. p. 224. ita de hujus Legationis Romanae fama disputat, ut neque adferre audeat, neque plane rejicere. Verum Clitarchus id liquido adfirmat apud Plinium Nat. Hist. lib. III. p. 152. Ed. Harduin. Imo, si Carthaginenses illuc miserint Hamilcarem Rhodium, speculatum Alexandri machinationes, quare non & Romani aliquem ex suis eadem de causa, vel etiam legati nomi-

rimae praeterea partis Italiae. Tantus timor in ſummo Oriente conſtituti ducis populos [5] ultimi Occidentis invaſerat, ut inde peregrinam toto mundo cerneres legationem, quo vix crederes perveniſſe rumorem. Alexander vero apud Babyloniam, cum adhuc ſanguinem ſitiens, male caſtigata aviditate, miniſtri inſidiis [6] venenum potaſſet, interiit. O dura mens hominum, & cor ſemper inhumanum! Ego ipſe qui haec pro adſerenda omnium temporum [7] alternata calamitate percenſeo, in relatu tanti mali, quo vel morte ipſa vel formidine mortis accepta totus mundus intremuit, numquid inlachrymavi oculis? numquid corde condolui? numquid revolvens haec, propter communem vivendi ſtatum, majorum miſerias meas feci? cum tamen ſi quando de meipſo refero, ut ignotos primum barbaros viderim, ut infeſtos declinaverim, ut dominantibus [8] eblanditus ſim, ut infideles praecaverim, ut inſidiantes ſubterfugerim, poſtremo ut perſequentes in mari, ac ſaxis [9] ſpiculisque adpetentes, manibus

mine miſerint, praecipue quum narret Oroſius adeo felicitate armorum Alexandri fuiſſe motos, ut ducem circumſpexerint, quo contra illum uterentur, ſummamque rei fiduciam in Papirio conſule habuerint, ut docet ſupra cap. XV.

5 *Ultimi Occidentis*] Ed. Auguſt. *in ultimo Occidentis.* Infra lib. VI. cap. 21. *Interea Caeſarem apud Tarraconem, citerioris Hiſpaniae urbem, legati Indorum & Scythorum, toto Orbe transmiſſo, tandem ibi invenerunt, ultra quod jam quaerere non poſſent, refuderuntque in Caeſarem Alexandri Magni gloriam: quem, ſicut Hiſpanorum Gallorumque legatio in medio Oriente apud Babyloniam contemplatione pacis adiit: ita hunc, apud Hiſpaniam in Occidentis ultimo ſupplex cum gentilitio munere Eous Indus & Scytha Boreius oravit.*

6 *Cum venenum potaſſet, interiit.*] Juſtinus & Oroſius ſequuntur eos, qui Alexandrum veneno ſublatum ſcripſerunt. Plutarcho & Arriano hic interitus non placet, quos lege. Fabr. Venenum Alexandro fuiſſe datum fabula eſt, quam nonnulli ſcriptores varie exornarunt. Plutarchus in Alex. p. 707. liquido id demonſtrat, neque ulla de veneno ſuſpicio exſtitit, priuſquam hanc calumniam excogitavit Olympias contra domum Antipatri & Caſſandri, quos muliebri inpotentia oderat. Vide non uno in loco Hiſtoriam de Vita Alexandri a nobis contextam.

7 *Alternata calamitate*] Cod. Perizon. *alternatim calamitate.* Lugd. Batt. quatuor cum Meo & Coll. Gronov. *alternanti calamitate.*

8 *Eblanditus ſim,*] Cod. Longob. & Lugd. Bat. quart. *blanditus ſum.* Non muto, nam *eblandiri* eſt blanditiis elicere & inpetrare. Cicero ad Attic. lib. ult. Ep. 19. *Nunc, mi Capito &c. elabora, vel potius eblandire, efficе, Platonis &c.*

9 *Spiculisque*] Ita omnes MSS. & Edd. excepta Auguſt. in qua *ſpeculisque.* Quaſi de inſidiis ex ſpecula ſermo eſſet, quod non puto. Habet eadem Ed. *adnitentes* pro *adpetentes.* Lugd. Bat. quart. *addentes,* ſed pr. & tert. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *adtendentes.* In iis quae ſequuntur adludit ad fabulam Homericam de Aenea, circumfuſa nebula a Diis ex hoſtium manibus erepto.

nibus etiam pene jam adprehendentes, repentina nebula circumfusus evaserim, cunctos audientes me, in lachrymas commoveri velim & tacitus de non dolentibus doleam, reputans duritiem eorum, qui, quod non sustinuêre, non credunt. [10] Hispanus & Morinus ad supplicandum Alexandro Babyloniam adiit, cruentumque ultro dominum, ne hostem exciperet, per Assyriam Indiamque quaesivit: terrarum metas lustrans & utrique infeliciter notus Oceano, & tamen tam violentae necessitatis memoria, vel oblivione defecit, vel viluit vetustate. Et nos perpetuae recordationi haesurum putamus, quod plurima orbis parte secura, unum angulum fugax latro violavit: quasi vero Gothorum & Suevorum pacem, ut non dicam versa vice Indus vel Assyrius, sed etiam vel ipse, qui hostem patitur, Hispanus oraverit. [11] At vero si illa Alexandri tempora laudanda potius propter virtutem, qua totus orbis [12] obtentus est, quam detestanda propter ruinam, qua totus orbis eversus est, judicantur: invenientur [13] & modo plurimi, qui haec laudanda censeant, quod multa vicerunt, & miserias aliorum felicitatem suam reputent. Sed dicat [14] quisquam: Isti [15] hostes Romaniae sunt. Respondebitur: Hoc & tunc toti Orienti de Alexandro videbatur: talesque & Romani aliis visi sunt,

10 *Hispanus Maurinus*] In nostris antiquis est, *Hispanus & marinus*. FABR. Miror a Fabricio in MSS. non inventam veram lectionem vel ab eodem excogitatam fuisse. Quid enim *Hispanus Maurinus* vel *Marinus*? Omnino legendum, quemadmodum exstat in Ed. August. & in MSS. Lugd. Batt. pr. & tertio, in Meo, Perizon. Coll. Gronov. tribus denique Florentinis, *Hispanus & Morinus*, licet Longob. Cod. sive Flor. primus, scribat *Morenus*. Morini apte cum Hispanis conjunguntur, longius etiam ab Asia dissiti, qui *extremi hominum* Virgilio adpellantur lib. Aen. VIII. 727.

Extremique hominum Morini Rhenusque bicornis.

Ad Celtas olim hi pertinebant, Celtas vero inter legatos quoque eo tempore visos fuisse antiqui scriptores adfirmant, prout colligi potest ex Arriani, eo quem indicavimus, loco. Quare etiam legationem Hispanorum & Gallorum, id est Celtarum, conjungit ipse Orosius lib. VI. c 21. ut patet ex verbis supra n. 5. adlatis.

11 *At vero si illa*] Florentini tres, Meo consentiente, *At vero si ulla*.

12 *Obtentus est.*,] Meus Cod. cum Perizon. & tribus Lugd. Batt. *est* hoc in loco delet, quia statim iterum occurrit.

13 *Et modo plurimi*,] Quatuor Lugd. Batt. cum Col. Gronov. *admodum plurimi*. Sed praestat Vulgata, quia praecessit, *si illa Alexandri tempora* &c. Edit. August. utramque lectionem exhibet ita, *admodum vel modo plurimi*.

14 *Quisquam*] Ita omnes MSS. sed Vulgati *quisquam*.

15 *Hostes Romaniae sunt.*] Scripsit heic Fabricius, *Romanis sunt*, territus opinor, absurditate vocis, *Romaniae*. Sed cum Colon. liber sic habeat, non veritus sum pro Orosiano agnoscere; praesertim cum lib. VII. etiam sic loquatur: *Esset que ut vulgariter*

sunt, dum bellis quietos ignotosque petiverunt. Sed illi adquirere regna, isti evertere student. Separata sunt hostis excidia, & judicia victoris: siquidem & illi prius eos bellis adflixerunt, quos postea suis legibus ordinarunt: & hi nunc [16] hostiliter turbant quae (quod non permiserit Deus) si edomita [17] obtinerent, ritu suo componere molirentur, dicendi posteris magni reges, qui nunc [18] nobis saevissimi hostes adjudicantur. [19] Quolibet autem gesta talia nomine censeantur, hoc est, sive dicantur miseriae, sive virtutes, utraque prioribus comparata [20] in hoc tempore minora sunt: [21] atque ita utraque pro nobis faciunt in comparatione Alexandri atque Persarum: si virtus nunc vocanda est, minor est hostium: si miseria, minor est Romanorum.

riter loquar, Gothia, quod Romania fuisset. Laut. Optime Lautius, eamque lectionem confirmant tres Codd. Florentini, quos inter est optimus & vetustissimus Longobardicis litteris conscriptus.

16 *Hostiliter turbant, quae (quod non permiserit Deus) si edomita obtinerent,*] Ita omnino hic locus Orosii legendus atque interpungendus est. Intruserunt *regna* quidam in MSS. & Editis legentes, *turbant regna.* Verum neque vetustae Editiones, neque MSS. Florentini tres, Meus, Perizon. & Lugd. Bat. quart. cum Coll. Gronov. vocem istam agnoscunt. Dein pro (*quod non permiserit Deus*) quae verba parentheseos nota distingui a reliquis debent, legunt, *in quo non* &c. pleriquē MSS. videlicet Florr. pr & tert. (nam sec. delet) Meus, Periz. Ultr. Coll. Gronov. Lugd. Bat. pr. tert. quart. nam in pr. desideratur una pagella, adeoque MSS. omnes, ut & Ed. Augustana. Omnes vitiose.

17 *Obtinerent*] Ed. Aug. *Obtinuerint.*

18 *Nobis*] Lugd. Bat. tert. & quart. cum Coll. Gron. *a nobis.*

19 *Quolibet haec gesta*] Ita reposui ex Florent. tribus, Lugd. Batt. totidem & reliquis omnibus, ut & Vett. Edd. pro Vulgato, *quolibet autem gesta.* Mox *tali* pro *talia* unus & alter ex iisdem.

20 *In hoc tempore*] Perizon. & Vett. Edd. *hoc tempore.* Sed Orosius illud *in* saepius interseruit orationi suae.

21 *Atque ita utraque*] Sic MSS. omnes. Edd. Vett. *atque pro nobis ita utraque faciunt.* Aug. *& ita utraque p. n. f.* quae inepte in fine cap. legit *Romanorum quam Persarum.*

CAPUT XXI.

Etruſcorum, Umbrorum, Samnitium & Gallorum contra Romanos conjuratio & clades.

[1] Anno ab Urbe condita CCCCL. Fabio Maximo V. Decio Mure IV. conſulibus, quatuor fortiſſimi florentiſſimique Italiae populi in unum agmen foeduſque coierunt. Namque Etruſci, Umbri, Samnites & Galli, uno agmine conſpirantes, Romanos delere conati ſunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi, [2] & labefactata fiducia eſt: nec auſi [3] totum ſperare de viribus, [4] dolo diviſêre hoſtes, tutius rati pluribus ſe bellis inplicare quam gravibus. Itaque cum, quibuſdam ſuis ad populandos hoſtiles agros, in Umbriam Etruriamque praemiſſis, [5] Umbrorum Etruſcorumque exercitum redire ad tuitionem ſuorum coegiſſent, cum Samnitibus & Gallis [6] bellum inire properant. In quo bello cum Gallorum impetu Romani premerentur, [7] Decius conſul occiſus eſt. Fabius tamen poſt magnam Decianae partis ſtragem tandem vicit. Eo praelio [8] quadraginta millia Samnitium ſive Gallorum caeſa, Romanorum vero ſeptem millia, ex Decii tantummodo parte, qui occiſus eſt, exſtincta referuntur. Fuiſſe autem abſque Etru-

1 *Anno ab Urbe condita CCCCL.*] Hic annus quo Qu. Fabius Maximus Rullianus V & P. Decius Mus IV. Conſules fuerunt, in Faſtis Capitolinis eſt ab V. c. CDLVIII. Livio idem eſt, CCCCLVII. qui lib. X. hoc bellum deſcribit. FABR.

2 *Et labefactata fiducia eſt:*] Coll. Gronov. *& labefactati :* MSS. Lugd. Bat. ſec. & Perizon. cum Edd. Vett. *& labefacta fiducia eſt.* Utrumque latine dicitur.

3 *Totum ſperare*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Perizon. *nec auſi ſunt totum ſperare de viribus.*

4 *Dolo diviſêre hoſtes,*] Edd. prima, & illam ſecutae, *dolo dividere hoſtes tutius rati, pluribus ſe bellis inplicavêre quem gravibus.* Pro *tutius* Cod. Longob. habet *totius*, pro quo potius in Edd. Venetis.

5 *Umbrorumque Etruſcorumque exer:*] Livius tantum *Etruſcos* populationis fama ad ſuos fines tuendos redire coactos ſcribit. Umbros tamen praelio non interfuiſſe ex eodem cognoſcitur. FABR.

6 *Bellum inire*] Hoc bellum geſtum fuit in agro Sentinate, ἐν τῇ τῶν Σεντινατῶν χώρᾳ, ut ait Polybius libro II. FABR.

7 *Decius conſul occiſus eſt.*] Hic eſt alter è Deciis, quos ad voluntariam mortem curſum equorum incitaſſe Cicero in Catone ait, Filius enim patrem imitatus, in quarto Conſulatu ſe devovit, libro II. de Finibus. Quod vero idem Tuſc. 1. ſcribit, *Decium filium cum Etruſcis decertantem ſe hoſtium telis objeciſſe*, in eo diſſentit ab aliis, qui Decium hunc cum Gallis decertaſſe ſcribunt. FABR.

8 *Quadraginta millia*] Lugd. Bat. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *L. millia.*

9 *Aſtu-*

Etruſcis & Umbris, quos [9] aſtu Romani bello avocaverunt, Gallorum & Samnitium peditum centum quadraginta millia trecenti & triginta, equitum vero quadraginta quatuor millia, Livius refert: & carpentarios mille in armis contra aciem ſtetiſſe Romanam. Sed, ut ſaepe dictum eſt, ſemper Romanorum aut domeſticam quietem extraneis bellis interpellatam, [11] aut externos proventus morbis interioribus adgravatos; tantum, ut [12] omnimodis ingentes animi undecunque premerentur, [13] hanc cruentam triſtemque victoriam peſtilentia civitatis oneravit, & triumphales pompas obviae mortuorum exſequiae polluerunt. Nec erat cui de triumpho [14] gaudium ſuaderetur, cum tota civitas aut aegris ſuſpiraret, aut mortuis.

9 *Aſtu*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *aſtute.*

10 *Peditum CXL. millia CCCCXXX. equitum vero XLVI. millia*,] Ita haec leguntur in optimo libro Cornelii Gualteri: idemque numerus eſt à Livio ex aliorum ſcriptorum annalibus relatus. Fabr. Numerus idem in tribus Florentinis, Meo quoque & Perizon invenitur, ut & Lugd. Bat. primo, niſi quod Meus cum Perizon. & Lugd. Bat. ſec. & Coll. Gronov. equitum numeret. *XLVII. millia.*

11 *Aut externos proventus*] τὰς ἔξωθεν ἐπιγιγνομένας ἢ ἐνημερίους Vulgo, *eventus*, contra fidem librorum antiquorum legitur. *Peſtilentiae*, qua hic annus gravis fuit, meminit etiam Livius. Fabr.

12 *Omnimodis*] Edd. Vett. *omnimode.* Utrumque Latine dicitur & apud Lucretium plus ſemel occurrit.

13 *Hanc cruentam* &c.] Nullus in praecedentibus verbis erat ſenſus, quia male interpungebatur locus, ponendo punctum ante vocem *hanc*. Minima mutatione medicinam illi fecimus, repoſita minori diſtinctione.

14 *Gaudium ſuaderetur*] Edd. Vett. quaedam, *gaudia ſuaderentur.*

CAPUT XXII.

Romani à Samnitibus victi eoſdem vincunt: Intolerabilis Romanos peſtilentia adfligit. Rurſum Samnites ſuperant, & cadunt. Curius conſul bellum in Sabinos feliciter gerit. Romani, à Gallis ſociiſque eorum foedam cladem accipiunt.

[1] Sequitur annus, quo Romani, inſtaurato à Samnitibus bello, victi ſunt, atque in caſtra fugerunt. Poſtea vero Samnites [2] novum habi-

1 *Sequitur annus*,] Conſules hic annus habuit L. Poſtumium Megellum, M. Atilium Regulum: eſtque illius parum conſtans memoria, inquit Livius lib. X. quem lege. Fabr.

2 *Novum habitum animumque.*] Habitus armaturae, animuſque paratus ad dimicandum hic breviter indicatur: ſed Livius omnia copioſe libro X. extremo. Fabr.

habitum, animumque ſumentes, hoc eſt, deargentatis armis ac veſtibus, paratoque animo, ni vincant, mori, [3] bello ſe obferunt. Adverſum quos [4] Papirius conſul cum exercitu miſſus, cum à pullariis auguribus vana conjectantibus congredi prohiberetur, irridens eos, tam feliciter confecit bellum, quam conſtanter arripuit. Nam in hoc praelio [5] duodecim millia hoſtium caeſa, tria millia capta referuntur. Sed hanc quoque iſtius vere laudandam victoriam, quam vani [6] auſpices impedire non potuerunt, oborti ſubito corrupêre morbi. Nam tanta ac tam intolerabilis peſtilentia tunc corripuit Civitatem, ut propter eam quacunque ratione ſedandam, libros Sibyllinos conſulendos putarint, horrendumque illum [7] Epidaurium colubrum, [8] cum ipſo AEſculapii lapide [9] ad-

3 *Bello ſeſe obferunt.*] Additur poſt haec in Lugd. Batt. tert. quarto & Coll. Gronov. *XXIIII. millia.*

4 *Papirius Coſ.*] Hic eſt L. Papirius Curſor Sp. Carvilii collega in Conſulatu, anno poſt R. cond. CDLX. de quo & Pullario praeter Livium Valerius Max. libr. VII. cap. 2. FABR.

5 *Duodecim millia hoſtium*] Lugd. Bat. tert. *viginti millia hoſtium caeſa, quatuor millia capta referuntur.* In captivorum numero conſentit Coll. Gronov. & Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 6.

6 *Auſpices*] Perizon Lugd. Bat. tert. Coll. Gron. & Ed. Aug. *aruſpices.* Pro *corripuit* mox *arripuit* Ed. eadem.

7 *Epidaurium colubrum,*] Hanc rem libro decimo extremo ſcripſit Livius, libroque undecimo perſecutus fuit, ut ex epitoma cognoſcitur, in qua mentio eſt *colubri ſive anguis.* Tu lege Pauſaniam libr. II. & Ovid. libr. XV. Metamor. FABR.

8 *Cum ipſo Aeſculapii lapide*] Cujus hiſtoriae memoriam invenimus in antiquo aſſe Romano, cuſo a quaeſtore Eppio. Exhibet ille conſuetum aſſium typum, Jani geminum caput & ratem; verum inter media gemini Jani tempora memorabilis antiquitatis cernitur nota; videlicet ara lemniſcata, cui inpoſitus eſt lapis, forma coni ſive ovi dimidiati, eique circumvolvitur ſerpens. Serpens ille colubrum Epidaurium ipſumque deum deſignat; lapis, hunc ipſum, de quo Oroſius loquitur, lapidem; ara, cultum Aeſculapii, quem advecto deo ſolemniter receperunt Romani. Eppius hoc typo uſus videtur, quia forte aliquis ex majoribus ejus iſti curae praefuit. Nummi ipſius figura haec eſt.

9 *Ad-*

9 advexerint: quasi vero pestilentia aut ante sedata non sit, aut post orta non fuerit. 10 Praeterea altero abhinc anno Fabius Gurges consul male adversus Samnitas pugnavit. 11 Namque, amisso exercitu, victus in Urbem refugit. Itaque cum senatus de submovendo eo deliberaret, pater ejus, Fabius Maximus, ignominiam filii deprecatus, legatum se filio iturum ultro obtulit, si illi depellendae ignominiae, & gerendi iterum belli facultas daretur. Qua impetrata, praelioque conserto, cum subito pugnantem filium consulem, insistente Pontio Samnitium duce, & infestis hostium telis conclusum videret, 12 in medium se agmen pius senex equo vectus ingessit. Quo facto permoti Romani tota ibi incubuêre acie, donec ipsum ducem Pontium deleto hostili exercitu victum oppressumque ceperunt. Caesa sunt in eo praelio Samnitium viginti millia, capta autem quatuor millia cum rege suo: tandemque Samniticum bellum, 13 quod per quadraginta & novem annos multa Romanorum clade trahebatur, capti ducis destitutione finitum est. 14 Anno subsequente cum Sabinis Curio Consule bellum gestum est, ubi quot millia hominum interfecta, quot capta sint, ipse consul ostendit: qui cum in senatu magnitudinem adquisiti agri Sabini, & multitudinem capti populi referre vellet, 15 numerum explicare non potuit. 16 Anno ab Urbe condita CCCCLXIII. Dolabella & Domitio consulibus, Lucani, Bruttii, Samnites quoque cum Etruscis & Senonibus Gallis facta societate, cum redivivum

9 *Advexerint*] Ed. August. *adduxerint.*

10 *Praeterea altero ab hinc anno*] Altero anno, id est, proximo post L. Papirium, quo Q. Fabius Maximus Gurges, & D. Junius Brutus Scaeva Coss. fuerunt. Fallitur certe Robortellus, qui *alterum* ubique pro *secundo* accipit. Fabr.

11 *Namque, amisso exercitu,*] Tria millia hominum occisa refert Eutropius lib. II. Fabr.

12 *In medium se agmen*] Meus, *in medium hostium agmen*, male. Pejus autem *ignem* pro *agmen* in Ed. Mogunt.

13 *Quod per XLIX.*] In aliis male LIX. legitur. Nam si annus, quo Q. Fabius quintum P. Decius quartum Consules fuerunt, recte XLVI. belli Samnitici à Livio nominatur, hic XLIX. sit necesse est. Fabr. Numerum annorum LIX. cum MSS. quibusdam habet Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 8. ubi, aliquanto ante, legitur *cum rege suo Pontio.*

14 *Anno subsequente.*] Anno ab U. c. CDLXIII. Consul cum P. Cornelio Rufino fuit M. Curius Dentatus, eosque ambos Samnitas vicisse Eutropius scribit. Curium etiam de Samnitibus triumphasse, Cicero in Catone ostendit, & in libro de Viris illustribus scribitur. Orosius tantum rei in Sabinis gestae meminit, sicut & Florus libro primo capit. 15. Fabr.

15 *Numerum explicare*] Florent. secund. *numero explicare.*

16 *Anno ab U. C. CDLXIII.*] Hic annus secundum Fastos Capitolinos, quos tanquam certissimos duces sequimur, est,

CDLXX.

vivum contra Romanos bellum molirentur, [17] Romani ad exorandos Gallos misêre legatos: Quos cum Galli interfeciſſent, [18] Caecilius praetor ob uſciſcendam legatorum necem, & comprimendum tumultum hoſtium cum exercitu miſſus, ab Etruſcis Galliſque oppreſſus interiit. Septem praeterea tribuni militum in ea pugna occiſi, multi nobiles trucidati, [19] tredecim millia militum Romanorum illo bello proſtrata ſunt. Ita autem quotieſcunque Galli exarſerunt, totis opibus ſuis Roma detrita eſt, ut ſub praeſenti nunc concurſatione Gothorum magis debeat meminiſſe Gallorum.

CDLXX. quo P. Cornelius Dolabella, & Cn. Domitius Calvinus Coſſ. fuerunt. FABR. Errorem in numeris quoque caſtigat Pighius in Annal. Tom. I. p. 414.

17 *Romani ad exorandos*] Polybius libro ſecundo ſcribit, hos legatos à M. Curio in Galliam miſſos ὑπὲρ τῶ αἰχμαλώτων, *pro redimendis captivis*: quos illi ὡμότατα διαθέσαντες ἀπεκτόνασι, id eſt, *violato jure gentium interfecerunt*. Verum hic Livii amiſſione magnum damnum fecit hiſtoria. Ille enim copioſe initio libr. XII. expoſuerat. FABR.

18 *Caecilius praetor*] Hujus *Caecilii Praetoris* meminit Auguſtinus de Civit. Dei libr. III. cap. 17. & in Liviana Epitoma L. Caecilius praetor nominatur. Unde cognoſcitur error Sipontini, qui quod Polybius dixit, Λευκίῳ Γ στρατηγῶ πεπολιτησαντι, vertit, *Lucio Conſule amiſſo*. Ceterum Gallorum reliquias P. Dolabella delevit in Etruria ad lacum Vadimonis, ut ait Florus lib. I. cap. 13. σὺν ἅπασι τοῖς ἀξιοπρεπεστάτοις λαοῖς. Polybius. FABR.

19 *Tredecim millia militum Romanorum*] Delevi *etiam* quod inepte poſt *millia* in omnibus Edd. & MSS. inſerebatur. Feci autem illud auctoritate Cod. Longobardici. Pro *tredecim millia* Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *octodecim millia* numerant, & pro *illo bello* quidam MSS. legunt *in illo bello*.

CAPUT XXIII.

Veneno Alexandro rege Macedoniae perempto, Duces ejus totum inter ſe orbem diviſerunt, ſeſeque mutuis bellis conſumſerunt.

At ego nunc revocor, [1] ut per haec eadem tempora, quibus Romani iſta perpeſſi ſunt, quae inter ſe bella geſſerint Macedonum duces, revolvam; qui mortuo Alexandro diverſas ſortiti provincias, mutuis ſe bellis conſumſerunt, quorum ego tumultuoſiſſimum tempus ita mihi ſpectare videor, quaſi aliqua immenſa caſtra per noctem de ſpe-

1 *Ut per haec eadem tempora*] Edd. Vett. *ut per eadem tempora*.

2 *Ma-*

ſpecula montis adſpectans, nihil in [2] magno campi ſpatio praeter innumeros focos cernam: ita per totum Macedoniae regnum, hoc eſt per univerſam Aſiam & plurimam Europae partem, Libyaeque vel maximam, horrendi ſubito bellorum globi colluxerunt? qui cum ea [3] praecipue loca, in quibus exarſêre, populati ſunt, reliqua omnia terrore rumoris, quaſi fumi caligine, turbaverunt. Sed nequaquam tantorum regum ac regnorum bella excidiaque explicabo, niſi prius ipſa cum regibus regna prodidero. Igitur [4] Alexander per duodecim annos trementem ſub ſe orbem ferro preſſit. Principes vero ejus quatuordecim annis dilaniaverunt, & veluti opimam praedam à magno leone proſtratam [5] avidi diſcerpſêre catuli: ſeque ipſos invicem in rixam irritatos praedae aemulatione fregerunt. Itaque [6] prima Ptolemaeo [7] Aegyptus & Africae Arabiaeque pars ſorte provenit. Confinem huic provinciae Syriam [8] Laomedon Mitylinaeus, Ciliciam Philotas, [9] Philo Illyrios accipiunt. [10] Mediae majori Atropatus, [11] minori ſocer Perdiccae praeponitur. [12] Suſiana gens Scyno, Phrygia major Antigono Phi-

2 *Magno campi ſpatio*] Ita Lugd. Bat. tert. Coll. Gronov. cum Tribus Florentt. At Vulg. *in magni campi ſpatio.*

3 *Praecipue*] Flor. tres *praecipua.*

4 *Alexander per duodecim annos*] *Alexander Macedo*, inquit Cic. Philip. V. *cum ab incunte aetate res maximas gerere coepiſſet, tertio & trigeſimo anno mortem obiit.* Vixit enim annos XXXII. menſes VIII. Regnavit A. XII. Menſ. VIII. Arrianus libr. VII. extremo. Fabr.

5 *Avidi*] Perizon. *avide*, & *dilacerarunt* pro *dilaniaverunt.*

6 *Prima Ptolemaeo*] Hic eſt Πτολεμαῖος ὁ Λαγοῦ, *Ptolomaeus Lagi F.* Primus Rex Aegypti, a quo deinceps qui Aegyptum obtinuerunt uſque ad *Auletem* (quem regno pulſum ab Alexandrinis A. Gabinius reſtituit) ejuſque filium (quem C. Julius Caeſar interemit) *Ptolemaei* nomen tulerunt. Fabr.

7 *Aegyptus*] Sic omnino ex MSS. conſenſu eſt reponendum, Fabr. & Vulg. male *Aegypti.*

8 *Laomedon Mitylenaeus*,] Λαομέδων ὁ Μιτυληναῖος cui Syriam cum Phoenice datam, Curtius lib. ult. ſcribit. Fabr.

9 *Ciliciam Philotas, Philo Illyrios*] Ita legitur quoque in noſtro Manuſcripto Juſtini libr. XIII. pro quo in impreſſis, *Ciliciam Philotas cum filio, & Illyrios accipiunt, mendoſe legitur.* Fabr.

10 *Mediae majori Atropatus*,] Ατροπάτης ὁ τῆ Μηδίας σατράπης, *Atropatus Mediae praefectus*, eſt apud Arrianum lib. VII. Unde non ſolum Juſtinus & Oroſius emendandi, verum etiam Diodorus, apud quem lib. XVIII. eſt, Ατρόπη ᾧ Μηδίων, duobus literis σπ in medio praetermiſſis. Fabr.

11 *Minori ſocer Perdiccae*] Sic eſt etiam in Manuſcriptis: ſed Juſtinus habet, *minori Alceta frater Perdiccae praeponitur.* Αλκέτας ὁ ἀδελφὸς Περδίκκα, nominatur à Diodoro lib. XVIII. Fabr.

12 *Suſiana gens Scyno*,] De Scyno praeter Juſtinum & Oroſium alii, quod ſciam, nihil. Antipater poſtea Antigono τὴν Συσιανὴν dedit, cui Perdiccas primo Παμφιλίαν, καὶ Λυκίαν, καὶ μεγάλην κελαινὴν Φρυγίαν attribuerat, auctore Diodoro. Oroſius vero Juſtinum ſecutus

Philippi filio adsignatur. Lyciam & Pamphyliam Nearchus, Cariam Cassander, [13] Lydiam Menander sortiuntur. Leonnatus [14] minorem Phrygiam accipit. [15] Thracia & regiones Pontici maris Lysimacho, Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data: summa castrorum [16] Seleuco Antiochi filio cessit; stipatoribus regis satellitibusque Cassander filius Antipatri [17] praeficitur. In Bactriana ulteriore & Indiae regionibus praefecti priores, qui [18] sub Alexandro esse coeperant, permanserunt. [19] Seras, inter duos amnes Hydaspem & Indum constitutos, Taxiles habuit. In colonias in Indis conditas [20] Pithon Agenoris filius mittitur. [21] Parapamenos fines Caucasi montis [22] Oxyartes accepit. Arachosii Gedrosiique [23] Sibyrtio decernuntur. Drangas & Areos Stasanor, Bactrianos [24] Amyntas fortitur, Sogdianos Scythaeus, Nicanor Par-

scribit, *Pamphyliam & Lyciam Nearcho datam*, quem vulgo *Learchum* vocant. De *Nearcho* Diod. Plutarchus, Arrianus. FABR.

13 *Lydiam Menander*] *Menander* est etiam in Manuscriptis Justini & Orosii libris, sed verendum, ne notus *Menander* pro ignoto *Meleagro* in has sedes migraverit. Nam Meleagro Lydiam assignatam scribit Diodorus. FABR.

14 *Minorem Phrygiam*] Τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίαν, Diodorus. FABR.

15 *Thracia & regiones Pontici*] Λυσιμάχῳ ἐδόθη Θρᾴκη καὶ τὰ συνεχῆ τοῖς ἐπὶ τὸν Πόντον ἔθνεσιν. Diod. FABR.

16 *Seleuco Antiochi*] Hic est *Seleucus* ὁ τῆς Ἀσίας τὰ πολλὰ Εὐφράτου βασιλεύσας, ut inquit Appianus in Syriacis: qui in Asia majore & Syria regnavit. FABR.

17 *Praeficitur.*] Perizon. *praeponitur.*

18 *Sub Alexandro*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *ab Alexandro.*

19 *Seras*,] Habet etiam noster Manuscriptus Justinus, pro quo in impressis, *Sedres*, *legitur*. FABR.

20 *Pithon Agenoris*] Πείθων sive Πίθων ὁ Ἀγήνορος est apud Diodorum & Arrian. Unde quomodo hoc nomen scribendum sit cognoscitur. FABR.

21 *Parapamenos fines Caucasi montis*] MSS. fere omnes magno consensu, *fine*. videlicet Flor. pr. & tert. cum Lugd. Batt. quatuor, Meo, Perizon. & Coll. Gronov. Id significare voluit Orosius, populos hos fuisse in extremis Caucasi jugis sitos. Apud Justinum lib. XIII. cap. 4. pro *& fines Caucasi montis*, Graevius, *& finem* legit. Apud eumden pro *Exstarches* ex Orosio reponi debet *Oxyartus*, vel *Oxyarches*, ut est in Cod. Longob. & quibusdam aliis.

22 *Oxyartes*] Ita hoc nomen in Gualtheri libro rectè scriptum est, ex quo vulgo *Axiarches*, fecerunt Diodorus, τὴν ὑπὲρ τὸν Καύκασον παρῳκισμένην ὀρεσκῴῳ ἔθνει Παροπαμισαδῶν, ἐφεστάλκεσαν Ὀξυάρτῃ τῷ Βακτριανῶν βασιλεῖ, οὗ ἦν θυγατέρα Ῥωξάνην γεγαμηκὼς ἦν Ἀλέξανδρος. id est, *Fines ad Caucasum montem, qui Paropamisadarum dicuntur, adtribuit Oxyartae Bactrianorum regi: cujus filia Roxane cum Alexandro fuerat.* Ergo Trogus, *Parapamenos fines* dixit τὴν τῶν Παροπαμισαδῶν χώραν. FABR.

23 *Sibyrtio*] Diodor. Σιβύρτιον ἔδωκεν Ἀραχωσίων, καὶ Κεδρωσίων: Arrianus lib. VI. de eodem *Sibyrtio* agens τοῦτο Ἀραχωσίων τε καὶ Γεδρωσίων ἄρχειν ἐδόθη Plutar. quoque Γεδρωσίαν nominat, quam Diodorus Κεδρωσίαν. In nostris Manuscriptis, *Cedrosique*, legitur. Apud Justinum locus mutilatus est, qui in nostro antiquo integre legitur hoc modo: *Arachosii, Cedrosique Sibyrtio traduntur, Drangae & Arsei Stasanori.* Στασάνωρ ὁ Ἀρσίου τῆς Δραγγίου σατραπείας vocatur ab Arriano lib. VI. De eodem Diodor. Στασάνορα τὸν τῆς Σολίης τῆς Ἀρείων καὶ Ἀραχωσίων. FABR.

24 *Amyn-*

Parthos, Philippus Hyrcanios, Phrataphernes Armenios, Tlepolemus Persas, Peucestes Babylonios, Archon Pelasgos, Archelaus Mesopotamiam adepti sunt. Igitur causa & origo bellorum [25] epistola Alexandri regis fuit, qua jussit omnes exsules patriae libertatique restitui. Potentes enim civitatum Graeciae timentes, ne exsules recepta libertate ultionem meditarentur, a regno Macedonum defecerunt. [26] Primi Athenienses, contracto triginta millium exercitu & ducentis navibus, bellum cum Antipatro, cui Graecia sorte obvenerat gerunt: [27] per Demosthenem quoque oratorem Sicyona, Argos & Corinthum, caeteraque civitates sibi socias adjungunt, [28] Antipatrum obsidione cingunt. Ibi dux eorum Leosthenes [29] telo e muris jacto perfossus, occiditur. Athenienses Leonnato, qui Antipatro auxilium ferebat, occurrunt, ejusque copiis comminutis ipsum interficiunt. Perdicca vero bellum [30] Ariarathi Cappadocum regi intulit, eumque vicit, in qua victoria nihil praeter vulnera & pericula conquisivit, [31] nam omnes ante irruptionem urbis suae, succensis domibus suis, se suaque omnia concremaverant, post haec bellum inter Antigonum & Perdiccam oritur gravissime, multis provinciis & insulis ob auxilia

24 *Amyntas*] Hic Diodoro est *Philippus*, apud quem sic legimus: Φιλίππῳ ᾧ ἐστράτευσε Βακτριανὴν καὶ Σαρδιανὴν, Φραταφέρνῃ Παρθυαίαν, καὶ Ὑρκανίαν, Πειθέτῃ Περσίδα, Τληπολέμῳ Καρμανίαν, Ἄρχοντι Βαβυλωνίαν, Ἀρκεσιλάῳ Μεσοποταμίαν. Ubi vides, nullam *Scythaei & Nicanoris* mentionem fieri. Deinde nostra emendatio illius quoque auctoritate munitur, quam in *Arcelai* nomine, quod est in vetustis, neglexi. FABR.

25 *Epistola Alexandri*] Haec epistola recitata fuit in mercatu Olympiaco, ut ait Just. lib. XIII. Ὀλυμπιάσιν, ut Graeci dicunt, exstatque apud Diodorum lib. XVIII. FABR.

26 *Primi Athenienses*] Hoc bellum quod Graeci cum Antipatro gesserunt, *Lamiacum* dictum fuit, & à Diodoro lib. XVIII. copiose descriptum est. FABR.

27 *Per Demosthenem*] Propter hoc beneficium Demosthenes, qui propter pecuniam ab Harpalo captam damnatus solum verterat, ab exsilio revocatus fuit. Plutarchus in Demosthene, Justinus lib. XIII. Pausanias I. FABR. Aliquanto post tres Florentini cum Meo & Perizon. *venerat* legunt pro *obvenerat*.

28 *Antipatrum obsidione cingunt.*] Justinus, Antipatrum Heracleae obsessum à Leosthene scribit, Diodorus lib. XXVIII. Strabo IX. Pausan. I. & Plutarch. in Demosth. & Eumene, *Lamiae*, unde Lamiacum bellum. FABR.

29 *Telo e muris jacto perfossus*,] Πληγεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν λίθῳ ἀφεθέντι ἔπεσε. Diod. quem de Leonnati caede etiam consule. FABR.

30 *Ariarathi Cappadocum*] Ἀριαράθην τὸν Καππαδόκων δυνάστην, Diodorus nominat. Meminit Plutarchus in Eumene. FABR.

31 *Nam omnes ante irruptionem*] En utilitatem Epitomarum! Nam cum Trogus rem primum in Cappadocia cum Ariarathe rege, deinde in Pisidia cum Larandaeis & Isauriis à Perdicca gestam exposuisset, Justinus haec ita detruncavit, ut ex duobus quasi corporibus vix unum reliquerit. Isaurii ergo hanc crudelitatem in se suosque exercuerunt, ut scribit Diodorus lib. XVIII.

xilia vel negata, vel praeſtita dilaceratis. Diu deliberatum, utrum in Macedoniam bellum transferretur, an in Aſia gereretur: noviſſime ipſe Perdicca Aegyptum cum ingenti exercitu petit. Sic Macedonia, in duas partes diſcurrentibus ducibus, in ſua viſcera armatur. Ptolemaeus Aegypti viribus & Cyrenenſibus copiis inſtructus, occurrere bello Perdiccae parat. Inter haec [32] Neoptolemus & Eumenes cruentiſſimo inter ſe praelio digladiati ſunt. Victus Neoptolemus, ad Antipatrum fugit: quem, ut Eumenem [33] de inſperato opprimat perurget: quod Eumenes futurum ratus, inſidiantes inſidiis capit. In eo bello [34] Polyperchon occiditur, Neoptolemus & Eumenes mutuis vulneribus confoſſi, ſed Neoptolemus interiit, Eumenes victor evaſit. Perdicca cum Ptolomaeo acerbiſſimo bello congreſſus, amiſſis copiis, ipſe quoque interfectus eſt. [35] Eumenenes, Pithon, & Illyrius, & Alceta frater Perdiccae, a Macedonibus hoſtes pronunciantur, bellumque adverſum eos [36] Antigono decernitur. Itaque Eumenes & Antigonus collatis adverſum ſe maximis copiis conflixerunt. Eumenes victus, [37] in quoddam caſtellum munitiſſimum fugit, unde auxilia Antipatri tunc potentiſſimi per legatos popoſcit: quo nuntio territus Antigonus, ab obſidione diſceſſit. Sed nec ſic Eumeni

ſpes

ubi & bellum inter Antigonum & Perdiccam exponit. FABR.

32 *Neoptolemus & Eumenes*] Neoptolemus Eumeni in auxilium relictus à Perdicca, conſilio cum adverſariis communicato, inſidias Eumeni parabat, qua re patefacta praelio cum ipſo dimicare coactus in extremum diſcrimen venit, & copias fere omnes amiſit. Diodorus, Plutarchus in Eumene. Juſtinus lib. XIII. FABR.

33 *De inſperato*] Flor. tert. & Meus, *ex inſperato*.

34 *Polyperchon occiditur*,] De *Polyperchonte* in hoc praelio occiſo alii, excepto Juſtino, nihil quidquam. Diodorus & Plutarchus Craterum ducem à Perdiccae partibus in hoc praelio cecidiſſe, memoriae prodiderunt, quos de congreſſu Eumenis cum Neoptolemo, ac mutuis vulneribus lege. FABR. In morte Polyperchontis errat Juſtinus, vixit enim ſatis diu poſt haec tempora, ut docuimus in Hiſtoria ſeu Vita Antigoni & in Vita Caſſandri, videturque eodem fere tempore ſenio fuiſſe extinctus, quo Caſſander aqua intercute periit. Quae vero toto hoc capite recenſentur, uberius expoſuimus in extremo Tomi I. & toto Tomo II. Hiſtoriae Univerſalis.

35 *Eumenes, Pithon &c.* Hi quatuor ita nominantur à Juſtino: Plutarchus *Eumenis* tantum meminit: Diodorus ſcribit Eumenem cum quinquaginta viris illuſtribus, in quibus *Alcetas* frater Perdiccae erat, à Macedonibus capitis condemnatum. FABR.

36 *Antigono decernitur.*] *Ab Antigono*, mendoſe eſt in impreſſis. Diodor. Ἀντιγόνῳ κεχειροτονημένοι ἦν κατὰ πολεμήσοντες Εὐμένην τε καὶ Ἀλκέταν. FABR.

37 *In quoddam caſtellum*] Plutarch. in Eumene κατέφυγεν εἰς Νῶρα, χωρίον ἐν μεθορίῳ Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας. *Confugiens in caſtellum, quod in finibus Lycaoniae & Cappadociae poſitum, Nora appellabatur.* De eodem caſtello Diodor. FABR.

38 *Ar-*

spes firma aut salus certa. Quare ultimo consilio [38] Argyraspidas, ob arma deargentata sic dictos, hoc est, milites, qui sub Alexandro militaverant, in auxilium rogat. Qui fastidiose ducem in disponendo bello audientes ab Antigono victi, castrisque privati, & uxores & liberos, simulque omnia, quae sub Alexandro adquisiverant, perdiderunt. Qui postea turpiter per legatos reddi sibi quae perdiderant, victorem rogant. Antigonus autem [39] redditurum se pollicetur, si sibi vinctum Eumenem pertraherent. Ita illi spe recuperationis illecti, dedecorosissima proditione ducem suum, cujus signa paulo ante secuti fuerant, captivi ipsi captum catenatumque duxerunt, & mox cum foediissima ignominia in exercitu Antigoni dispersi sunt. Interea Eurydice, [40] Arridaei regis Macedonum uxor, multa sub nomine viri [41] nefaria egit per Cassandrum, quem, flagitiose cognitum, ad summum fastigium per omnes honorum gradus provexerat, qui ex libidine mulieris multas Graeciae civitates adflixit. Tunc Olympias, mater Alexandri regis, hortante Polyperchonte, cum ab Epiro in Macedoniam, prosequente [42] Aeacida rege Molossorum, veniret, & ab Eurydice finibus prohiberetur, adnitentibus Macedonibus, Arridaeum regem & Eurydicen jussit occidi: quanquam & ipsa Olympias continuo meritas crudelitatis poenas luit. Nam cum muliebri audacia multas principum caedes ageret, audito adventu Cassandri, diffisa Macedonibus, cum [43] Rhoxane nuru sua & nepote Hercule, [44] in urbem Pydnam concedit: [45] ubi continuo

38 *Argyraspidas*] De his, & proditione eorum Diod. & Plutarch. Fabr.

39 *Redditurum se pollicetur,*] Cod. Longob. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gron. denique Perizon. & Meus Codex illud *se* delere jubent.

40 *Arridaei regis*] Arridaeus filius fuit Philippi patris Alexandri Magni: quo mortuo Rex à Macedonibus creatus Philippi nomen tulit, Diodor. initio lib. XVIII. Regnavit annos sex, menses quatuor, eodem auctore lib. XIX. Fabr.

41 *Nefaria egit*] Meus, Perizon. Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *nefaria* vel *nefarie gerit.*

42 *Aeacida rege*] Hic Pyrrhi Epirotarum regis, de quo paulo post, & libro sequente, pater fuit. Fabr.

43 *Roxane nuru*] Roxane, Oxyartis Bactriani filia, inter Alexandri uxores fuit. lege Arrianum lib. VII. Fabr.

44 *In urbem Pydnam*] In impressis Justini libris mendose *Pictuam* legitur, cum in Manuscripto bene sit, *Pydnam.* Diodorus de Olympiade, αὐτὴ δ' παρῆλθεν ἐις Πύδναν, ἔχουσα τὸν υἱὸν Ἡρακλείδου, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ῥωξάνην. Non ergo Alexandri Magni filium Herculem ex Barsine susceptum, sed Alexandrum Roxanes filium Olympias secum Pydnam duxit. vide Diodor. lib XIX Fabr. Aliquanto post Lugd Bat. tert. cum Coll. Gron. & Ed. Aug. *obnixe instruunt*, pro *enixe instruunt.*

45 *Ubi continuo*] Sic omnes MSS. ut & Ed. Aug. Vulgati *ibique continuo.*

tinuo per Caſſandrum capta [46] & interfecta eſt: Filius Alexandri Magni cum matre in Arcem Amphipolitanam cuſtodiendus eſt miſſus. Perdicca, Alceta & Polyperchonte, caeteriſque ducibus, quos commemorare longum eſt, [47] diverſae partis occiſis, finita bella inter ſucceſſores Alexandri videbantur. Tum Antigonus ardens cupiditate dominandi, [48] liberandum bello Herculem regis filium ab obſidione ſimulat. His cognitis Ptolemaeus & Caſſander, inita cum Lyſimacho & Seleuco ſocietate, bellum terra marique enixe inſtruunt. Antigonus in eo bello [49] cum filio Demetrio vincitur. Caſſander Ptolemaeo in victoria particeps factus, cum Apolloniam rediret, [50] incidit in Autariatas: qui propter intolerandae multitudinis ranas & mures, relicto patrio ſolo & antiquis habitaculis, emigrantes, novas ſedes praetenta interim pace requirebant. Sed Caſſander & virtutem, & multitudinem gentis agnoſcens, ne adacti neceſſitate Macedoniam bello quaterent, atque invaderent, receptos in ſocietatem, in ultimis Macedoniae finibus collocat. Inde cum jam [51] Hercules Alexandri filius quartuordecim eſſet annorum, timens [52] ne

46 *Et interfecta eſt:*] Copulam &, quam omnes agnoſcunt MSS. male ejiciunt Vulgati.

47 *Diverſis artibus*] Ita huic loco medicinam feci: ex Colon. libro in quo erat, *diverſis partibus*, recte opinor: quia alii clam alii palam. Vulgo, *diverſae partis* editur. *Iterum ſocietate pacta.* Editi omnes, *facta*, de quo illi viderint. LAUT. *Diverſae partis* hic ſignificat idem quod, ab utraque parte.

48 *Liberandum bello Herculem*] Juſtinus lib. XV. *Divulgat ſe velle Alexandri regis ſui filium cum matre obſidione Amphipolitana liberare.* Non ergo Barſines, ſed Roxanes filius hic quoque intelligendus; quem Alexandrum fuiſſe nominatum Diodorus libro decimo nono, Pauſanias libro I. & IX. ſcribunt. FABR.

49 *Cum filio Demetrio vincitur.*] Solus Demetrius, Antigono in Helleſpontum profecto, cum Ptolemaeo apud Gazam oppidum manus conſeruit, victusque fuit: Diodorus libr. XIX. Pauſanias I. Plutarchus in Demetrio. FABR.

50 *Incidit in Autariatas:*] In Meo Codice ut & Perizon. Ultr. Lugd. Batt. atque tribus Florentt. & Coll. Gronov. legitur *Avienitas*, vel *Aviniatas*, *Abienatas*, *Avicinatas*, In Ed. Aug. *Aveniatas*. Ex quibus patet reponendum eſſe *Autariatas* pro *Abderitas*, ut eſt in Vulgatis; de quo dubitare nemo poteſt, quum ſimiliter commemorentur a Juſtino lib. XV. cap. 2. *Dum haec aguntur, Caſſander, ab Apollonia rediens, incidit in Autariatas, qui propter ranarum muriumque multitudinem, relicto patriae ſolo, ſedes quaerebant.* Autariatarum bellicoſa fuit natio, quae poſtea quoque ſub Lyſimacho contra Demetrium militavit. Sed Abderitae, ex mendoſis olim Juſtini Editionibus, unde juſſi ſunt ab editoribus migrare, in Oroſio quoque Autariatarum locum occupavêre. Itaque non deceptus fuit Oroſius corruptis Juſtini codicibus, ut judicabat ad Juſtinum Clariſſ. Graevius, ſed uterque a correctoribus inportunis male habitus.

51 *Hercules Alexandri*] Hunc Polyperchon in regnum reſtituere parabat, ſed à Caſſandro magnis pollicitationibus adductus eum interfecit. Diodorus libro XX. qui

[51] ne eum Macedones quasi legitimum regem praeoptarent, occidendum tacite cum matre curavit. [53] Ptolemaeus iterum cum Demetrio navali praelio conflixit, & cum omnem pene classem atque exercitum perdidisset, victus in Aegyptum refugit. Hac victoria elatus Antigonus, [54] regem se cum Demetrio filio adpellari jubet: quod exemplum omnes secuti, regium nomen sibi dignitatemque sumserunt. Igitur Ptolemaeus & Cassander ceterique alterius factionis duces, cum decipi se ab Antigono singillatim viderent, per epistolas se invicem confirmantes, coëundi in unum tempus locumque condicunt: & bellum adversus Antigonum communibus viribus instruunt. Cassander finitimorum bellis implicitus, Lysimachum, clarissimum inter omnes ducem, cum ingenti manu pro se sociis in auxilium misit. Seleucus quoque ex Asia majore descendens, novus Antigono hostis accessit. Hic siquidem Seleucus plurima per orientem inter socios regni Macedonici bella gessit. Principio Babyloniam bello expugnavit & cepit. Bactrianos novis motibus adsurgentes perdomuit. Transitum deinde in Indiam fecit: quae post mortem Alexandri, veluti detracto excussoque a cervicibus jugo praefectos ejus occiderat, [55] Androcotto quodam ad vindicandam libertatem duce: qui postea crudeliter in cives agens, quos de externa dominatione defenderat, ipse servitio premebat. Cum hoc ergo Androcotto Seleucus quamvis multa

&

qui addit Herculem tum fuisse natum annos circiter XVII. Fabr.

52 *Ne eum Macedones*] Quia Macedoniae regnum adfectabat Cassander, non poterat securus esse vivente filio Alexandri, itaque utrumque & Herculem & Alexandrum, hunc Alexandri ex Roxane, illum ex Barsine filium, e medio sustulit. Et Herculem quidem, pactione cum Polyperchonte inita. Polyperchon enim cum exercitu reducere in paternum regnum volebat Herculem; Cassander, verbis & muneribus Polyperchonta, cui & universa cessit Peloponneso, corrupit, ut juvenem, qui in utriusque cresceret perniciem, neque beneficio parem gratiam Polyperchonti olim esset habiturus, interficeret. Ita Hercules in convivio apud Polyperchontem, jussu ejusdem fuit strangulatus. Defecissent vero, nisi scelus id perpetratum fuisset, ad Herculem & Polyperchontem omnes Macedones. In nullis MSS. autem, quos consului, inveni *Macedones*, sed pro eo *omnes* scribunt cuncti, ut & Edit. August. Errat vero Orosius cum reliquis, dum Herculem, Barsines filium & Alexandrum Rhoxanes confundit.

53 *Ptolemaeus iterum cum Demetrio*] Hoc praelium navale, quo Ptolemaeus victus in Aegyptum refugit, ad Cyprum commissum fuit, & accurate à Diodoro libro XX. Plutarcho in Demetrio, describitur. Meminit Pausan. libr. I. de regio nomine, Diodorus & Plutarchus. Fabr.

54 *Regem se*] Ed. Aug. *regem secum Demetrium filium* &c.

55 *Sadrocotto*] Legitur etiam *Androcotto*, & apud Justinum, *Sandrocotto*. Sed Strabonis

& gravia bella geſſiſſet, noviſſime firmatis regni conditionibus, & pacta pace diſceſſit. Adunatis itaque copiis Ptolemaei ſociorumque ejus, pugna committitur: cujus quanto potentior adparatus, tanto ruina gravior fuit. Nam in ea tunc totius pene Macedonici regni vires conciderunt. In ipſo bello Antigonus occiſus eſt: ſed finis belli hujus initium alterius fuit. Nam cum victoribus de praeda non conveniret, iterum in duas factiones diducuntur. [56] Seleucus Demetrio, Ptolemaeus Lyſimacho jungitur. [57] Caſſandro defuncto, filius Philippus ſuccedit. Sic quaſi ex integro nova Macedoniae bella naſcuntur, [58] Antipater Theſſalonicen matrem ſuam, Caſſandri uxorem, quamvis miſerabiliter pro vita precantem, manu ſua tranſverberavit. Alexander frater ejus, dum bellum adverſus fratrem ob ultionem matris inſtruit, a Demetrio, cujus auxilium petierat, circumventus occiditur. Lyſimachus cum [59] Doricetis regis Thracum infeſtiſſimo bello urgeretur, adverſus Demetrium pugnare non potuit. Demetrius augmento Graeciae, & totius Macedoniae elatus, in Aſiam tranſire diſponit. Ptolemaeus autem & Seleucus & Lyſimachus experti priore certamine, quantae vires eſſent concordiae, ite-

nis autoritate libr. XV. noſtra lectio confirmatur. Praelium hoc, in quo Antigonus cecidit, deſcribit Plutarchus in Demetrio. Meminit Pauſanias lib. I. Commiſſam pugnam fuiſſe ἐν Ἰψῷ legimus in Arrian. lib. VII. Fabr. Fide Cod. Longob. & meliorum repoſui *Androcotto*.

56 *Seleucus Demetrio,*] Duxit tum Seleucus uxorem *Stratonicen*, filiam Demetrii & Philae, Plutarchus in Demetrio. Fabr.

57 *Caſſandro defuncto,*] Caſſander ex morbo aquae intercutis, vivens etiamnum, erumpentibus undique vermibus, extabuit, Philippus filius ejus natu maximus regno jam inito tabidi corporis lue periit. Pauſanias lib. IX. Fabr. Mox MSS. quidam & Edd. legunt *nova in Macedonia bella naſcuntur*.

58 *Antipater Theſſalonicen*] Caſſander Macedoniae rex tres filios moriens reliquit, *Philippum*, *Antipatrum* & *Alexandrum*. Horum Philippus initio regni periit, Antipater matrem Theſſalonicen, Philippo Amyntae filio & Nicaſipolide genitam, ideo interfecit; quod ea Alexandro propenſior eſſet: Alexander Pyrrhi & Demetrii auxilio implorato, ab hoc interemptus fuit. Plutarchus in Pyrrho, & Demetrio, Pauſanias libro nono, Juſtinus decimoſexto. Fabr.

59 *Doricetis*] *Dori*, eſt in Gualtheri libro, quod alii quoque in ſuis Manuſcriptis invenerunt. Rectum puto, *Dromichetis*: ſic enim Pauſanias libro primo nominat. Plutarchus quoque in Demetrio Δρομιχαίτης mentionem facit, ab eoque Lyſimachum captum fuiſſe ſcribit, & humane, regieque tractatum. De eodem Strabo libro ſeptimo. Fabr. Et ego quoque in omnibus MSS. inveni *Dori regis*, unde *Doricetis* natum ſuſpicor. Verum nomen eſt *Dromichetes*, ut adſeruit Fabricius.

60 *Se-*

iterum [60] ſocietate pacta adunatiſque exercitibus, bellum in Europam transferunt adverſus Demetrium. [61] His ſe comitem & belli ſocium Pyrrhus rex Epiri jungit, ſperans Demetrium Macedonia poſſe depelli, [62] nec ſpes fruſtra fuit; quippe exercitu ejus corrupto ipſoque in fugam acto, regnum Macedoniae Pyrrhus invaſit. Deinde Lyſimachus [63] generum ſuum Antipatrum, inſidiantem ſibi, interfecit, [64] filiumque ſuum Agathoclem ultra humanum morem peroſus occidit. Quibus quidem diebus [65] Lyſimachia civitas [66] formidoloſiſſimo terraemotu everſa, oppreſſoque populo ſuo, crudele ſepulchrum fuit. [67] Lyſimachum autem adſiduis ſe parricidiis cruentantem omnes ſocii deſeruerunt, & ad Seleucum deficientes, pronum jam regem aemulatione regni, ut bellum Lyſimacho inferret, hortati ſunt. Res foediſſimi ſpectaculi erat, duos reges, quorum Lyſimachus annos ſeptuaginta & quatuor natus, Seleucus autem ſeptuaginta & ſeptem, de eripiendis alterutrum regnis concurrere, in acie ſtare, arma gerere. Ultimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuit, ſed quod ad exemplum humanae miſeriae fuerit reſervatum: quippe cum orbem terrarum, exſtinctis jam triginta & quatuor Alexandri ducibus, ſoli poſſiderent, & anguſtiſſimos ſenectutis ac vitae ſuae terminos non adſpicientes, [68] anguſtos eſſe imperio ſuo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello Lyſimachus, vel amiſſis vel interfectis

60 *Societate pacta*] Ita conſtanter legunt omnes MSS. ut & Ed. Aug. Itaque ejici debet adulterinum *ſocietate facta*, quod & Lautius ſupra num. 47. vidit.

61 *His ſe comitem*] Quae hic de Pyrrho Oroſius ſcribit, ea Plutarchus in illius Vita pluribus perſequitur. Fabr.

62 *Nec ſpes fruſtra fuit*;] Codd. & Edd. quidam *nec ſpes fruſtrata fuit*.

63 *Generum ſuum Antipatrum*,] *Antipatrum* Caſſandri filium intelligit, de quo paulo ante dixi. Fabr.

64 *Filiumque ſuum Agathoclem*] Agathocles dolo & inſidiis Arſinoes, uxoris quidem Lyſimachi, ſororis vero Lyſandrae, quae cum Agathocle erat, occiſus fuit, ut ſcribit Pauſanias libro primo. Strabo libro decimotertio ait Lyſimachum ab improbis familiaribus coactum filium Agathoclem interfeciſſe. Fabr.

65 *Lyſimachia civitas*] Hanc Lyſimachus, everſa Cardianorum urbe, in Iſthmi Thracii Cherſoneſo condiderat. Pauſanias libro primo. De ejus interitu Strab. libro decimo. De Lyſimachi & Seleuci morte lege Pauſaniam libro primo. Polybius libro ſecundo ſcribit hos interiiſſe circa Olympiada CXXIV. Fabr.

66 *Formidoloſiſſimo terraemotu*] Ed. Aug. *formidoloſis terraemotibus*.

67 *Lyſimachum autem*] MSS. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Lyſimacho autem a. f. p. c. omnes eum ſocii deſeruerunt*.

68 *Anguſtos eſſe* &c.] Ita repoſui ex MSS. optimis & Edd. Vett. & *anguſtiores* Vulgg. Imitatur Juvenalem de Alexandro Sat. X. vſ. 170.

ctis prius ante hanc pugnam quindecim liberis, [69] poſtremus occiſus eſt. Sic Lyſimachus [70] ſolutio pugnae Macedonicae fuit. Sed ne Seleucus quidem tanta victoria impune laetatus eſt: nam neque ipſe poſt ſeptem & ſeptuaginta annos quietem naturalis mortis invenit: ſed extortam ſibi infeliciter vitam velut immatura morte finivit: quippe inſiſtente Ptolemaco, [71] cujus ſororem Lyſimachus in matrimonio habuerat, inſidiis circumventus & occiſus eſt. Haec ſunt inter parentes & filios, fratres ac ſocios conſanguinitatis ſocietatisque commercia. Tanti apud illos divina atque humana religio pendebatur. Erubeſcant ſane de recordatione praeteritorum, qui nunc interventu ſolius fidei Chriſtianae ac medio tantum jurationis ſacramento, vivere ſe cum hoſtibus, nec pati hoſtilia ſciunt: quibus indubitatiſſime probatur, quia non ſicut illi antea,

——— ——— ——— *Caeſa jungebant foedera porca*,

ſed quia nunc inter barbaros ac Romanos creatorem ac dominum ſuum conteſtantes, tantam fidem adhibita in ſacramentum ſervant euangelia, quantam tunc nec inter parentes ac filios potuit ſervare natura. Nunc autem finis Macedonici belli, finis etiam libri fiat, praeſertim cum jam abhinc Pyrrhi bella incipiant, & mox Punica conſequantur.

Ac veluti Gyari ſcopulis parvaque Seripho
Aeſtuat, incluſus anguſto limite mundi.

69 *Poſtremus*] Lugd. Batt. tres, & Coll. Gronov *poſtremo*.

70 *Solutio pugnae*] Inepte quaeſitus lepos ex ſignificatione Graeca nominis Lyſimachi.

71 *Cujus ſororem Lyſimachus*] Ptolemaei ſoror, uxor Lyſimachi, fuit *Lyſandra*, Pauſanias. FABR.

PAU-

PAULI OROSII,

PRESBYTERI HISPANI,

HISTORIARUM

LIBER QUARTUS.

PRAEFATIO.

DIXISSE Aeneam, Virgilius refert, cum [2] post pericula sua suorumque naufragia residuos aegre socios solaretur,

Forsan & haec olim meminisse juvabit.

Haec sententia semel apte ficta, semper vim sui triplicem [3] diversissimis effectibus refert, cum & praeterita tanto gratiora habentur in verbis, quanto graviora referuntur in gestis: & futura, dum desiderabilia fastidio praesentium fiunt, semper meliora creduntur: ipsis autem praesentibus ob

1 *Dixisse Aeneam*) Locus est apud Virgilium lib. I. Aeneid. ℣. 207. FABR.

2 *Post pericula sua*,] Codd. tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. delent *sua*, mox autem pro *residuos* scribunt *suos*, dein *consolaretur* pro *solaretur* primus ex iisdem.

3 *Diversissimis effectibus*] Sic restitui ex omnibus MSS. atque Edd. ante Fabricium, neque video cur ille de suo maluerit edere *diversissimis adfectibus*. Nam diversi adfectus sunt dolor & gaudium atque similia, sed diversi effectus sunt, quos sentimus audiendo vel videndo, sperando vel sentiendo, quae longe diversum habent in homine effectum, licet multum magnitudine sua discrepent, sic ut malum praesens, licet exiguum, cum in nobis sortiatur effectum, ut gravius feramus id ipsum, quia praesens est, quam graviora alia mala, quia praeterierint vel longe abesse videantur. Pro *apte ficta*, Meus Codex scribit *apte dicta*.

ob hoc nulla in parte miseriarum justa comparatio adhiberi potest, quia multo majore molestia adficiunt, quantulacunque sint, ista, quae sunt, quam illa, quae sive transacta sive ventura, etsi magna dicuntur, interim [4] omnino tunc non sunt: veluti si quis nocturnis pulicibus titillatus, atque ex eo vigiliis anxius, alias forte, quas aliquando ex ardentissimis febribus diu sustinuit, vigilias recordetur, procul dubio impatientius [5] feret istarum inquietudinem, quam illarum recordationem. Sed quamvis apud omnium sensus pro captu temporum ita videri queat, numquid tamen aliquis existet, qui vel in ipsa anxietate pronunciet, graviores pulices esse quam febres? aut acerbius accipiat, se vigilare sanum, quam dormire non potuisse moriturum? Quae cum ita sint, delicatis istis & querulis nostris utcumque concedo, ut haec, quibus nunc, quia sic expedit, interdum [6] admonemur, sentiendo gravia putent. [7] Non tamen conniveo ut etiam adserant comparando graviora. Quemadmodum si quis è mollissimis stratis cubiculoque percommodo matutinus egrediens, nocturno gelu [8] lacunarum dorsa obriguisse herbasque incanuisse

4 *Omnino tunc non sunt:*] Distinctione apta locum adjuvi, qui antea erat obscurior. In Meo Cod. & Edd. Venett. abest *tunc*, pro quo *tamen* reponunt Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov.

5 *Feret*] Florentt. tres cum Ed. Aug. *ferret.*

6 *Admonemur*] Ita MSS. & Edd. meliores. Bolsi. & Hittorp. *movemur.*

7 *Non tamen conniveo*] Sic omnino est reponendum, & ita scriptum inveni in Lugd. Bat. primo, atque Edd. pr. Parisi. Venetis, Bolsi. & Hittorp. Verum Aug. Fabricianae & ultima Scotti, reposuerunt *cohibeo.* Et sane id verbum in omnibus Lugd. Batt. pr. excepto, inveni MSS. sed adfirmare ausim, neque ab auctore esse profectum, & plane repugnare ejus sententiae. Imo, quum videam in vetustissimo omnium, quotquot sunt, Orosii Codd. Flor. pr. sive Longobardico, scribi *conbibeo*, nullus dubito, quin pro *conniveo*, ut oportuit, inde in aliis factum fuerit *cobibeo.*

8 *Lacunarum dorsa*] In Vulgatis ea est lectio, qua ineptior in Orosio vix reperiri potest, videlicet *lacunarium dorsa*, quum tamen omnes MSS. cum praestantissima illa Ed. August. exhibeant *lacunarum.* Et quae quaeso sunt *lacunarium dorsa*, aut quomodo aliquis, stratis exsiliens, & cubiculo egrediens, lacunaria spectare in viis aut plateis potest? At *lacunarum dorsa*, quae nocturno obriguisse gelu, sicuti herbas incanuisse videt, sunt summitates aquae stagnantis vel pluviae, quae in foveis vel in depressioribus terrae partibus observari solet. Virgil. I. Georg. 24.

Praesertim incertis si mensibus amnis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo:
Unde cavae tepido sudant humore lacunae.

Dum vero *dorsa lacunarum* dicit, Virgilium, non tamen satis aptè, imitatur. Nam is *dorsum maris* quidem dixit, sed phrasi poetica, neque de summa aqua maris, sed de brevibus, & congestis compactisque iniquo loco inter fluctus arenis, quibus si inhaereant puppes, aegre, nisi crescant fluctus, avehi pos-

nuisse prospiceret, & inopinato visu admonitus diceret, frigus est hodie; hic mihi nequaquam reprehendendus videretur, quia [9] vel communi usu, vel proprio sensu locutus esset. At si trepidus in cubiculum recurrens, stratisque [10] sese adoperiens, vel magis abdens, clamaret tantum omnino frigus esse, quantum nec in Apennino aliquando fuerit, [11] cum Annibal elephantos, equos, plurimamque exercitus sui partem, nivibus clausus atque oppressus amisit; hunc ego puerilibus licentiis nauseantem, non modo dicentem ista non ferrem, sed etiam ab ipsis stratis, otii sui testibus, in populum publicumque protraherem: eique foras producto infantes in eo atque ex eo gelu ludentes, [12] jucundantes, sudantesque monstrarem; ut verbosa nugacitas delicatis vitiata nutrimentis non in tempore violentiam, sed in se esse [13] segnitiam doceretur: & in comparatione rerum dijudicanda, non majores parva toleravisse, sed se nec parva tolerare [14] sufficere, probaretur. Quod evidentius ipsis in memoriam revolutis praeteritorum cladibus, adprobabo, Pyrrhi bello in primis, sicut ordo est, prodito: cujus causa & origo haec fuit.

possunt. Virgilii loca sunt Aeneid. I. 114.

Dorsum immane mari summo.

& Aeneid. X. 303.

Namque inflicta vadis, dorso dum pendet iniquo.

9 *Vel communi usu*] Cod. Longob. *vel communius.* Sic quoque legit Coll. Gronov. sed dein repetit *vel communi usu* post *proprio sensu.*

10 *Sese adoperiens*] Lugd. Batt. pr. quart. cum Coll. Gronov. *se adponens.*

11 *Cum Annibal elephantos,*] De transitu Annibalis in Italiam, & detrimento accepto dicetur infra cap. 14. Fabr.

12 *Jucundantes, sudantesque*] *Jucundantesque* tantum exhibent tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & in omnibus MSS. scribitur *jocundantes.* At in Meo *ictum dantes*, quasi pilas ex nive compactas, earumque jactum vel ictum innueret Auctor.

13 *Segnitiam*] Ita plures MSS. cum Cod. Longob. efferunt pro *segnitiem.*

14 *Sufficere, probaretur.*] Edd. prima & Paris. atque Venetae, *sufficienter probarent.* Et quoniam supra pro *doceretur: & in comparatione* &c. Florent. sec. scribit *docere, cum & in comp.* videntur illi Codd. innuere quasi *doceret*, & dein *sufficienter probaret*, foret legendum; sed ego vulgatam non muto.

CAPUT I.

De bello Tarentinorum, quibus Pyrrhus Epirota auxilio fuit adversus Romanos.

[1] Anno ab Urbe condita CCCCLXIV. Tarentini Romanam classem forte praetereuntem, [2] spectaculo theatri prospectam hostiliter invaserunt, quinque tantum navibus vix per fugam elapsis: caetera [3] retracta in portum classis, & profligata est; praefecti navium trucidati, omnes bello utiles caesi, reliqui pretio venditi sunt. Continuo missi Tarentum à Romanis legati, ut de illatis quererentur injuriis, [4] pulsati ab iisdem, auctas insuper injurias retulerunt. His causis bellum ingens exortum est. Romanos, qui quantique hostes circumstreperent permetientes, ultima adegit necessitas, [5] proletarios quoque in arma cogere, hoc est, eos qui in Urbe semper sufficiendae prolis causa vacabant, militiae adscribere: quippe cum frustra de prole [6] cura sit, nisi rebus praesentibus consulatur. Itaque irruit in universos Tarentinorum fines

1 *Anno ab Urbe condita CCCCLXIV.*] LXIV. est in omnibus Manuscriptis, non, LIV. ut vulgo legitur. Sed Orosius suo more hic quoque pauciores, quam caeteri, annos numerat. Gellius libr. XVII. cap. ult. *Post annum Urbis conditae CCCC. fere & LXX. bellum cum rege Pyrrho sumtum est.* Bellum Tarentinum & cum Pyrrho rege nonnulli ad annum LXXII. ut in Fastis Annalium Steph. Pighii: alii ad LXXIII. supra quadringentesimum referunt. FABR. In MSS. tribus Florentt. legitur *CCCCmo LX. quarto.* Sed Meus cum Lugd. Bat. tert. Coll. Gronov. & Ed. Aug. decem addentes, scribunt CCCCLXXIIII.

2 *Spectaculo theatri*] Theatrum hoc portui Tarentino ad prospectum maris imminebat, ubi dum ludos celebrant, adremigantesque litori Romanas classes vident, hostes rati, emicant, & sine discrimine insultant. Florus libro primo capite 18. FABR.

Edd. Vett. quibuscum codex Meus consentit, malunt *e spectaculo.*

3 *Retracta*] Meus *protracta.*

4 *Pulsati ab iisdem,*] Legatos Romanos pulsatos fuisse à Tarentinis, scribit etiam Livius libr. XII. Valerius libro XII. capite 2. ait, *praeter gravissimas injurias acceptas unum etiam urina respersum fuisse.* FABR.

5 *Proletarios*] De *Proletariis* lege elegantissimum cap. 10. libro XVI. Auli Gellii. FABR.

6 *Cura sit,*] Omnes MSS. scribunt *cura est.*

7 *Cum Aemilio Consule,*] Si *Aemilius* injuriarum actionem à praetore postulasset contra eos, qui ante nos hunc auctorem ediderunt, nemo negaret; cum praesertim illos reos peragere non modo Annalium memoria, verum etiam vetustorum librorum omnium testimonio posset, ac convincere, se hanc rem contra Tarentinos gessisse, non *Lae-*

fines [7] cum Aemilio consule Romanus exercitus, igni ferroque vastat omnia, plurima expugnat oppida, injuriam insolenter acceptam crudeliter vindicat. Continuo Tarentinos, [8] plurimis finitimorum praesidiis fultos, maxime Pyrrhus auxit, qui etiam in se, ob magnitudinem virium consiliorumque, summam belli nomenque traduxit: [9] nam Tarentum, utpote ex Lacedaemoniis conditam cognatamque Graeciae civitatem, vindicaturus, totas vires Epiri, Thessaliae & Macedoniae, [10] elephantos etiam, usque in id tempus invisos Romanis, numero XX. in Italiam primus invexit: terra, mari, viris, equis, armis, belluis, ad postremum viribus suis dolisque terribilis: nisi quod Delphici illius vanissimi spiritus, & mendacissimi nebulonis, quem magnum ipsi vatem ferunt, [11] responso circumventus ambiguo, [12] exitum fecit ejus, qui non consuluisset. Itaque [13] apud Heracleam Campaniae urbem, [14] fluviumque Sirim, prima inter Pyrrhum regem & [15] Laevinum consulem pugna commissa est.

Laevinum, cui illi eam tribuerunt, quasi solus Laevinus rem cum Tarentinis sociisque eorum gesserit. At in Liviana Epitoma libro duodecimo legimus ante Laevinum adversus eos aliquot praeliis à compluribus ducibus bene pugnatum esse. In his ergo fuit L. Aemilius Barbula, Consul cum Q. Marcio Philippo anno Urbis CDLXXII. isque re bene gesta proximo anno post Consulatum triumphavit, qua de re in Capitolinis Triumphis ita est: *L. AEMILIUS Q. F. Q. N. BARBULA. AN. CDLXXIII. PROCOS. DE TARENTINEIS. SAMNITIBUS. ET SALENTINEIS. VI. IDUS. QUINT.* Fabr.

8 *Plurimis finitimorum* &c.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *plurimo finitimorum praesidio*. Pro *fultos* deinde *fultus* Florent. pr.

9 *Nam Tarentum, utpote ex Laced.*] De Tarentinorum origine & opibus Strabo libro VI. Fabr.

10 *Elephantos etiam*,] Lege Plinium libro VIII. capite 6. Solinum capite 38. Fabr. numerus elephantorum *vigintiquinque* in Ed. August. reperitur.

11 *Responso circumventus*,] Responsum intelligit, quod Ennius hoc versu comprehendit,

Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse.

Cicer. libro II. de Divinat. Arnobius libro ultimo, *De Pyrrho Ennius Apollinis Pythii responsa confinxit, cum jam Apollo versus facere desisset.* Fabr.

12 *Exitum fecit ejus, qui non consuluisset.*] Sic est in omnibus antiquis, hoc sensu: Pyrrhus deceptus oraculo Apollinis eo fato periit, quo etiam si oraculum non consuluisset, periturus erat. Fabr. Inepte antea in Edd. Vett. omnibus, una August. illaque optima, excepta, legebatur, *qualem putabat illum consuluisse.*

13 *Apud Heracleam*,] De loco hujus pugnae idem scribit Florus libro I. capite 18. & Plutarchus de Pyrrho in ejus Vita, παρεγκαταπήξουσι τὴν μεταξὺ πόλιν Παιδοσίας πόλεως καὶ Ἡρακλείας, id est, *castra posuit in campo, qui est inter Pandosiam urbem & Heracleam.* Fabr.

14 *Fluviumque Sirim*,] *Lyrim*, vulgo hic & in Floro mendosè legitur: est enim Σίρις fluvius apud Plutarchum & Strabonem libro VI. & Stephanum de Urbibus. Plin. libro III. capite 11. *Est inter Sirin & Acirin Heraclea.* Fabr.

15 *Laevinum Consulem*] P. Valerius Laevinus Consul cum Ti. Coruncanio fuit anno CDLXXIII.

est. Consumtus est gravissimo certamine dies, utrimque omnibus mori intentis, fugere nescîis. Introductos autem inter concurrentia agmina elephantos, forma truces, odore graves, mole terribiles, ut vidère Romani, novo pugnandi genere circumventi & territi, equis maxime pavitantibus, diffugerunt. [16] Sed postquam Minucius, quartae legionis primus hastatus, protentam in se manum belluae gladio desecuit, & conturbatam dolore vulneris averti bello atque in suos saevire compulit, ejusque inmoderato discursu perturbari ac permisceri coepere, finis pugnae etiam beneficio noctis inpositus est. Victos fuisse Romanos turpis fuga prodidit, quorum tunc cecidisse referuntur [17] peditum quatuordecim millia octingenti & octoginta: [18] capti mille trecenti & decem: [19] equites autem caesi ducenti quadraginta duo, capti octingenti & duo, signa amissa viginti duo. [20] Nam quantus è diverso numerus sociorum Pyrrhi fuerit exstinctus, memoriae traditum non est: maxime quia scriptorum veterum mos est, ex ea parte quae vicerit, occisorum non commemorare numerum, ne victoriae gloriam maculent damna victoris: nisi forte cum adeo pauci cadunt, ut admirationem terroremque virtutis augeat paucitas perditorum, sicut [21] in pri-

CDL XXIII. In Plutarchi libris prima syllaba nominis *Laevini* est depravata: legitur enim Ἀλεῖνος pro Λαυεῖνος. Sic in postrema quoque editione Basilienси est, προσέπεσεν τῷ πυπμῷ pro προρέπεσεν. Hoc quoque quasi praeteriens monebo, Ferentanae turmae praefectum, qui in Plutarchi libris Ὄπλακος nominatur, in meo Floro Manuscripto *Obsidium* dici, quod nomen in impressis libris desideratur. Fabr. MSS. omnes, pro *consumtus est*, scribunt *consumta est*. Aliquanto post in MS. Lugd. Bat. pr. verba *manum belluae* praecedit haec glossa, *qua ministrat sibi cibum, & more manus hominis pro se praeliatur.*

16 *Sed postquam Minucius*,] De hoc Florus: *C. Minucius, quartae legionis hastatus, unius proboscide abscissa mori posse belluas ostenderat.* Fabr.

17 *Peditum XIV. millia*] Hic numerus est in omnibus Manuscriptis, Dionysius tradit, Romanorum cecidisse paulo minus XV. millibus, Hieronymus tantum septem millia Fabr.

18 *Capti MCCCX.*] Hic numerus in uno Manuscripto integer est: in ceteris vulgaris numerus scriptus est, cum alius antea fuerit. Eutropius ait, *Pyrrhum cepisse Roman. mille octingentos.* Fabr. In Ed. Aug. captorum numerus definitur *quatuordecim millia DCCCCLXXX.*

19 *Equites autem caesi CCXLII.*] In Gualtheri lib. est, CCXLVI. Varietas nata est ex eo quod II. in V. saepe coeunt, sicut & contra fieri solet. Fabr. Numerus ille, quem ex MS. indicat Fabricius, in omnibus quos ego consului MSS. quoque invenitur.

20 *Nam quantus è diverso numerus*] Numerum exstinctorum sociorum Pyrrhi, quem Orosius memoriae traditum non esse ait, Dionysius & Hieronymus prodiderunt: illi enim *tredecim millia*, hic non plane *quatuor millia* caesa scripsit, auctore Plutarcho. Fabr. MSS. omnes habent *commendare*, aliquanto post, pro *commemorare.*

21 *In prima Perfici belli*] De hoc diximus libro superiore cap. XVI.

22 *In-*

prima Perſici belli congreſſione apud Alexandrum Magnum fuit: cui, inter quadringenta fere millia hoſtium interfecta, novem tantummodo in exercitu ejus pedites defuiſſe referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis, quam hoc bello exceperat, diis ſuis hominibusque teſtatus eſt, adfigens titulum in templo Tarentini Jovis, in quo haec ſcripſit:

Qui ante hac [22] *invicti fuvêre viri, pater optime Olympi,*
Hos ego in pugna vici, victusque ſum ab iiſdem.

Et cum à ſociis [23] increparetur, cur ſe victum diceret qui viciſſet, reſpondiſſe fertur: *Ne ego, ſi iterum eodem modo vicero, ſine ullo milite Epirum revertar.* Interea Romanus exercitus, poſtquam victus clam fugit è caſtris, miſerabilem belli cladem gravioribus monſtris auctam adcumulatamque perſenſit. Nam pabulatores forte progreſſos, velut hoſtilis quaedam obortа tempeſtas, cum horribili fragore coeli correptos, diris fulminibus exuſſit: [24] quippe [25] triginta & quatuor eorum idem turbo proſtravit, viginti & duo ſemineces relicti, jumenta exanimata & capta [26] quam plurima, ut merito contigiſſe [27] non ſignum vaſtationis futurae ſed vaſtatio ipſa referatur. [28] Secunda inter Pyrrhum & Romanos conſules pugna [29] in Apuliae finibus fuit: ubi clades belli ad utroſque, ſed maxime ad Pyrrhum, victoria ad Romanos conceſſit. Nam cum diu obnixe

22 *Invicti fuvêre viri,*] Verſus, uti in textu repoſui, indubie Enniani ſunt, male prius cum reliquis confuſi. *Fuvêre* autem pro *fuêre*, antiquum, qualia multa eleganter in ſuis Spicilegiis Palmerius noſter doctiſſime eruit. LAUT.

23 *Increparetur,*] MSS. omnes *increpitaretur,*

24 *Quippe XXXIII. eorum*] Ita conjeci legendum, alioquin ut Oroſius intelligatur fieri non potuit. Excuſi & calamo exarati: *eorum idem turbo proſtravit, ſemineces relicti.* LAUT.

25 *Triginta & quatuor*] Decem ex his abſunt in tribus Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. Sed MSS. reliqui *XXX & IIII.* ſcribunt.

26 *Quam plurima*] Meus cum quatuor Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *complurima.* Pro *capta* forte legendum *corrupta*, vel, *rapta.*

27 *Non ſignum vaſtationis futurae*] Perizon. *contigiſſe videatur non in ſignum* &c. Meus cum quatuor Lugd. Batt. & Coll. Perizon. *contigiſſe non in ſignum* &c.

28 *Secunda inter Pyrrhum & Roman.*] Secunda haec pugna cum Pyrrho commiſſa eſt, P. Sulpicio, P. Decio Mure Coſſ. anno CDLXXIV. de qua Eutropius ita: *Miſſi ſunt contra Pyrrhum ducem P. Sulpicius, & Decius Conſules. Certamine commiſſo, Pyrrhus vulneratus eſt, elephanti interfecti, viginti millia caeſa hoſtium, & ex Romanis tantum quinque millia.* FABR.

29 *In Apuliae finibus*] Pugnam commiſſam ἐπὶ Ἀσκλῳ ſcribit Plutarchus in Pyrrho, & Florus ita, *In Apulia deinde apud Aſculum melius dimicatum eſt.* FABR.

nixe cunctis in mutuam caedem ruentibus, anceps belli penderet eventus, Pyrrhus, transfixo brachio saucius, prior cessit è praelio. Sed & Fabricius legatus tunc vulneratus est. Elephanti prima pugna vulnerari, atque in fugam cogi posse deprehensi: deinde subjectis inter posteriora ac mollia ignibus exagitati, ardentes insuper machinas furore trepido circumferentes, exitio suis fuêre. Caesa sunt in ea pugna quinque millia Romanorum: de exercitu vero Pyrrhi [30] viginti millia prostrata sunt. Regis signa ablata quinquaginta & tria, Romanorum undecim amissa sunt: Pyrrhus, bello fractus, [31] Agathocle mortuo rege Syracusano, ad Siciliae arcessitus imperium, Syracusas concessit.

30 *Viginti millia*] In Florent. sec. praeterea *tria* agnoscuntur, sed vox illa superscribitur. Pro *quinque millia* Ed. prima, & illam secutae habent *quatuor millia*.

31 *Agathocle mortuo*] Quis hic Agathocles fuerit, quibusque viis ad regnum adscenderit, è Diodori Siculi lib. XIX. abunde cognosces: de eodem cap. 6. plura. FABR.

CAPUT II.

Romani horrenda peste corripiuntur. Cum Pyrrho tertium bellum geritur, fugatur & interit.

[1] Sed Romanorum miseria nullis cessat induciis. Consumitur [2] morborum malis intercapedo bellorum: & cum foris cessatur à praelio, agitur introrsum ira de coelo. [3] Nam Fabio Gurgite iterum, C. Genucio Clepsina consulibus, pestilentia gravis Urbem ac fines ejus invasit, quae cum omnes, tum praecipue mulieres pecudesque corripiens, necatis in utero foetibus, futura prole vacuabat, & inmaturis partubus cum periculo matrum extorti abortus proijciebantur: adeo ut defectura successio, & [4] defuturum animantium genus, adempto vitalis partus legi-

1 *Sed Romanorum*] Edd. Vett. *Sed & Romanorum*.

2 *Morborum malis*] Florent. tert. *morborum mole*.

3 *Nam Fabio Gurgite*] Q. Fabius Maximus Gurges & C. Genucius Clepsina Consules ex Capitolinis Tabulis fuerunt anno Urbis CDLXXVII. De hujus anni pestilentia Augustinus de Civitate Dei lib. III. cap. 17. FABR.

4 *Defuturum*] Meus *defecturum*.

5 *Re-*

legitimo ordine crederetur. Interea [5] reversum ex Sicilia Pyrrhum Curius consul excepit; tertiumque id bellum contra Epirotas, [6] apud Lucaniam in Arusinis campis gestum est. Itaque primo concursu, cum Pyrrhi milites Romanorum [7] inpressione trepidarent, & circumspectantes fugam bello cedere molirentur, Pyrrhus elephantos ex subsidiis jussit induci. Romani adsueti jam pugnare cum belluis, cum malleolos stupa involutos, ac pice oblitos, uncis insuper aculeis tenaces praeparavissent, eosque flammatos in terga belluarum turresque vibrarent, non difficile furentes ardentesque belluas in eorum excidia, [8] quorum subsidia fuerant, retorserunt. Octoginta millia peditum in illo praelio habuisse regem dicunt, equitum vero sex millia. Ex his [9] caesa referuntur triginta tria millia, capti autem sunt mille trecenti. [10] Pyrrhus quinto demum anno, quam venerat, ab Italia victus aufugit, qui post multa gravissimaque bella, quae gessit, in Graecia apud Argos Achaiae florentissimam urbem, Spartani regni aviditate seductus, [11] saxo ictus occubuit. Tunc quoque apud Romanos [12] Sextilia, virgo Vestalis, convicta damnataque incesti, ad portam Collinam viva defossa est.

5 *Reversum ex Sicilia Pyrrhum*] M. Curio Dentato, L. Cornelio Lentulo Coss. Pyrrhus à Tarentinis & Samnitibus in Italiam revocatus rediit. Curius Consul contra eum missus exercitum ejus cecidit, ipsumque Italia expulit. Plutarchus in Pyrrho, Livius libr. XIV. Justinus XXIII. Eutropius II. FABR.

6 *Apud Lucaniam in Arusinis campis*] Supremam pugnam cum Pyrrho commissam fuisse *in Arusinis campis Lucaniae*, scribit etiam Florus. Frontinus quoque libr. IV. exponens rationem aciei instructae à Pyrrho, eum victum in campis Arusinis ad Beneventum ait. FABR.

7 *Inpressione*] Male in Fabricianis Edd. & vulgatis plerisque legitur *inpressionem*, contra Edd. vetustiores, & Codd. MSS. antiquiores, facta enim inpressione a Romanis trepidabant milites Pyrrhi, non propter inpressionem futuram. Quae sequuntur itidem ex MSS. & Vett. Edd. reposui. In Vulgg. legitur *circumspectantesque fugam.*

8 *Quorum subsidia*] Ed. August. *ad quorum subsidia.*

9 *Caesa referuntur triginta tria millia*,] Eutropius, *Ea die caesa hostium viginti tria millia.* FABR. Numerus in Ed. Augustan. sic definitur, *triginta millia*, *capti trecenti.* Captorum numerus idem est in Coll. Gronov.

10 *Pyrrhus quinto demum anno*] Plutarchus, ὅπου μὲν ἐξέπεσε τῆ Ἰταλικῆν καὶ Σικελικῆν ἐλπίδων ὁ Πύῤῥος, ἐξεπῆ χρόνον ἀπελάσας περὶ τὰς ἐκεῖ πολέμους. id est, *Ita Pyrrhus spe Italiae & Siciliae dejectus est, cum sex annos in bellis ibi gestis consumsisset.* FABR.

11 *Saxo ictus occubuit.*] Pyrrhum ictu tegulae postratum scribit Auctor de Viris illustribus: Plutarchus etiam κεραμίδα nominat, quam Argiva mulier de tecto in illius caput dejecit. FABR. Pro *occubuit* Vett. quaedam Edd. legunt *interiit.* De interitu Pyrrhi fusius egimus in Vitae ejusdem extremo.

12 *Tunc quoque Sextilia*,] *Sextiliam* incesti damnatam fuisse post societatem cum Ptolemaeo Aegypti rege initam, cognoscitur ex Epitoma Liviana XIV. Haec autem sociatas, auctore Eutropio, facta fuit C. Fabricio Luscino C. Claudio Canina Coss. qui fuit annus Urbis CDLXXX. secundum Fastos Capitolinos, quos sequimur. FABR. In Lugd. Bat. tertio legitur *Vestilia.*

CAPUT III.

Romani Tarentinos cum auxiliis Carthaginiensium vincunt, & in octavam legionem animadvertunt.

[1] Anno ab Urbe condita CCCCLXXV. Tarentini, Pyrrhi morte comperta, iterum nova adversum Romanos arma sollicitant, [2] Carthaginiensium auxilia per legatos poscunt, atque accipiunt. Conserto praelio, vicêre Romani: ubi jam tunc Carthaginienses, quamvis nondum hostes adjudicati, vinci tamen à Romanis se posse senserunt. [3] Sequenti anno magnam viscerum suorum partem severitas Romana concidit. Nam, [4] adventante dudum Pyrrho, octava legio, diffidens Romanae spei, [5] novum scelus ausa, [6] Rheginenses omnes, quibus subsidio praeerat, interfecit: praedam sibi omnem atque ipsum oppidum vindicavit. Hoc facinus in tam sceleratos defectores puniendum Genucio consuli jussum est: qui, obsessa Rheginorum Urbe, [7] captisque omnibus, ipse quidem

1 *Anno ab v. c. CDLXXV.*] Aliis hic annus est post v. c. CDLXXXI. quo L. Papirius Cursor, & Sp. Carvilius Maximus iterum Consules, adversus Samnites, Bruttiosque & Lucanos cum Tarentino populo declarati fuerunt, ut ait Livius libro XXIV. hique bellum Tarentinum & Samniticum confecerunt, ac de Tarentinis, Samnitibus, Lucanis & Bruttiis triumpharunt, ut ex Tabulis Capitolinis cognoscitur. FABR.

2 *Carthaginiensium auxilia*] Hinc recte Carolus Sigonius, acerrimi ingenii summaeque doctrinae vir, in Liviana Epitoma lib. XIV. emendavit. *Carthaginiensium classis auxilio Tarentinis venit, quo facto ab iis foedus violatum est.* cum antea, *Mamertinis*, pro, *Tarentinis*, mendose legeretur. FABR.

3 *Sequenti anno*] Qui fuit ab U. c. CDLXXXII. & L. Genucium Clepsinam ac C. Quinctium Consules habuit. FABR.

4 *Adventante dudum Pyrrho*] Nempe ante annos novem. Tum enim legio Campana in praesidium Rheginorum cum praefecto D. Jubellio missa, occisis Rheginis, Rhegium occupavit. Livius libr. XII. & Polybius libr. I. pluribus verbis. De eadem re Valerius libr. II. FABR.

5 *Novum scelus ausa, Rheginos omnes*] *Auxit*, pro *ausa*, vulgo mendose legitur. Polybius de hujus legionis militibus, οἱ τὲς μὲν ἐκβαλόντες, τὲς δὲ ἀποφάξαντες τῶν πολιτῶν, κατέσχον τὴν πόλιν, id est, *Civibus partim ejectis, partim interfectis, urbem occuparunt.* FABR.

6 *Rheginenses*] Haec est constans MSS. meliorum omnium lectio. Vulgo *Regin.*

7 *Captisque omnibus, ipse quidem*] Polybius: κρατήσαντες δὲ τὲς μὲν πολίτας αὐ αὐτὴ τῇ καταλήψει διέφθειραν, ἀθρόως ἀμυνομένες ἀφ' τὸ σεραῖον τὸ μέλλον, ζωρέιαν δ' ἐνυφέσυσαν πλειόνων ἢ τετρακοσίων, ὧν ἀναπεμφθέντων εἰς τὴν Ῥώμην οἱ τιμηθέντες ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, κρατήσαντες ἀπάντων καὶ τὸ πᾶν αὐτῆς ἐπιλέκτων, id est:

Vi-

dem in reliquos perfugas & latrones exercuit digna supplicia: Romanos vero milites integrae legionis Romam misit: qui populi jussu medio in foro virgis [8] caesi, securique percussi sunt. Visa sibi est tunc Roma vincere, cum [9] legionem suam integram occidit, quae sine dubio victa fuisset, si eam hostili praelio perdidisset.

Victoria potiti, maximam eorum partem, cum proviso periculo acriter resisterent, in expugnatione oppidi oppressérunt, & trecentos amplius vivos captos Romam remiserunt, quos Praetores in forum productos, virgisque caesos ad unum omnes more patrio securi percusserunt. Fabr.

8 *Caesi s. p. q. sunt.*] Omnes MSS. nullo excepto, adstipulante Ed. August. *sunt* hoc in loco collocant, Vulgati post *percussi*.

9 *Legionem*] In Fabricianis, vera lectione in margine posita, textus *legationem* exhibet. Idque sequitur editio Scotti, putide sane, etiamsi non contra MSS. & Edd. Vett. ipsumque adeo esset Orosium, qui supra, hoc capite, legionem hanc fuisse octavam refert.

Caput IV.

De horrendis quibusdam prodigiis & de bello Picenti.

[1] Anno ab Urbe condita CCCCLXXVII. obscoena & dira prodigia vel visa Romae vel nunciata sunt. Aedes Salutis ictu fulminis dissoluta, pars muri sub eodem loco de caelo, ut dicunt, tacta est. Lupi tres, ante lucem ingressi urbem, semesum cadaver intulerunt, sparsumque membratim in foro, ipsi, strepitu hominum exterriti, [2] reliquerunt. Apud Formias multis ictibus fulminum moenia undique ambusta & dissoluta sunt. Apud agrum Calenum [3] repente flamma, scisso terrae hiatu [4] eructata, tribus diebus tribusque noctibus terribiliter exaestuans, quinque agri jugera, exhausto penitus succo ubertatis, in cinerem extorruit, [5] ita ut non fruges solum, sed & arbores cum imis stirpibus absumsisse referatur.

1 *Anno ab Urbe condita CDLXXVII.*] Hic annus proximus ante Sempronium Sophum Consulem alius est ab Urbe condita CDLXXXIV. Fabr. In Flor. pr. scribitur *CCCCmo* ut & in Meo atque Perizon. in Lugd. Bat. quarto CCCCLXXX.

2 *Reliquerunt.*] In Meo *discesserunt.*

3 *Repente*] Florent. pr. *undique repente.*

4 *Eructata,*] Lugd. Batt. pr. & tert. *eructa est.*

5 *Ita ut*] Prior vox a Cod. Meo abest.

6 *Sequenti abhinc anno*] P. Sempronius Sophus Consul cum App. Claudio Crasso fuit anno CDLXXXV. & uterque de Picentibus triumphavit. Fabr.

tur. [6] Sequenti abhinc anno Sempronius consul adversus Picentes duxit exercitum. [7] Et cum directa intra jactum teli utraque acies constitisset, repente ita [8] cum horrendo fragore terra tremuit, ut stupore miraculi utrumque pavefactum agmen hebesceret. Diu adtoniti utrimque populi [9] haesitavêre, praejudicata incepti conscientia. Tandem procursu concito iniêre certamen. Triste adeo id bellum fuit, ut merito dicatur tantum humanum sanguinem susceptura etiam cum gemitu horrisono tunc terra tremuisse. Romani pauci admodum, [10] eo praelio qui evasêre, vicerunt.

7 *Et cum directa*] Ed. Aug. *& cum jam directa.*

8 *Cum horrendo fragore terra tremuit,*] Hujus terraemotus sicut & belli Picentis meminit Florus libro I. capite 19. Quomodo Sempronius milites terraemotu perterritos confirmaverit, scribit Frontinus lib. 1. FABR.

9 *Haesitavêre,*] Lud. Batt. tres cum Coll. Gronov. *aestuavêre.* & aliquanto post *hominum* pro *humanum.* dein cum Edd. quibusdam Vett. Lugd. Bat. sec. *susceptura* & *terram*, pro *susceptura* atque *terra.* Vulgo male distinctum fuit, *haesitavêre. Praejudicata incepti conscientia, tandem* &c.

10 *Eo praelio*] Perizon. *e praelio.*

CAPUT V.

Rursum prodigia visa. Vulsinienses libertini conspirant adversus dominos, quibus Romani subvenerunt. Roma iterum peste corripitur.

Anno ab Urbe condita CCCCLXXX. [1] inter multa prodigia, sanguis e terra, lac visum est manare de coelo. Nam & plurimis locis scaturiens e fontibus cruor fluxit, & de nubibus guttatim in speciem pluviae lacte demisso, diri, ut ipsis visum est, terram imbres irrigaverunt. Eo tempore Carthaginienses, dato adversum Romanos auxilio Tarentinis, cum à senatu per legatos arguerentur, turpissimam rupti foederis labem praesumto adcumulavêre perjurio. Tunc etiam Vulsinienses,

1 *Inter multa prodigia,*] Horum prodigiorum mentionem Diaconus in suis additionibus ad Eutropium fecit. FABR.

2 *Tunc etiam Vulsinienses,*] De hac re Florus libr. 1. cap. 21. *Postremi Italicorum in fide mansêre Vulsinii, opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos, qui libertatem à dominis datam in ipsos erexerant, translataque in se Republica dominabantur.* Sed hi quoque duce Fabio Gurgite paenas dederunt. In Capitolinis Triumphis legimus, M. Valerium Flaccum Coss. de Vulsinienses triumphasse anno CDLXXXIX. initio belli Punici primi. FABR.

3 *Lu-*

enſes, Etruſcorum florentiſſimi, [3] luxuria pene perierunt. Nam cum licentia in conſuetudinem [4] prorogata, ſervos ſuos paſſim liberos facerent, conviviis adlegerent, [5] conjugiis honeſtarent, libertini in partem poteſtatis recepti, plenitudinem per ſcelus uſurpare [6] meditati ſunt; & liberati ſervitutis jugo, ambitu dominationis arſerunt; & quos dominos ſubditi aequanimiter dilexerunt, eos jam liberi, [7] quod dominos fuiſſe meminerant, exſecrati ſunt. [8] Itaque conſpirantes in facinus libertini (quorum tanta manus fuit, ut ſine controverſia auſu potirentur) correptam urbem ſuo tantum generi vendicant: patrimonia, conjugiaque dominorum ſibi per ſcelus uſurpant, extorres dominos procul abigunt, qui miſeri, exſules egenteſque, Romam deferuntur: ubi oſtentata miſeria querelaque defleta, per Romanorum ſeveritatem & vindicati ſunt & reſtituti. Anno ab Urbe condita CCCCLXXXI. [9] peſtilentia ingens apud Romam conflagravit, cujus atrocitatem ſignificare contentus ſum, quia verbis inplere non poſſum. Si enim ſpatium temporis quo manſit inquiritur, ultra biennium vaſtando porrecta eſt; ſi depopulatio, quam egerit, cenſus indictus eſt, qui non quantum hominum deperiſſet, ſed quantum ſuperfuiſſet, inquireret: ſi violentia qua adfecerit, Sibyllini libri teſtes ſunt, qui eam coeleſti ira inpoſitam reſponderunt. [10] Sed ne quem tentata uſurpatio tranſlationis offendat, quod cum Sibylla iratos deos dixerit, nos iram coeleſtem dixiſſe videamur,

3 *Luxuria pene perierunt.*] Flor. pr. *luxurie pene perierunt*, quod probant Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. At Meus *luxuria perierunt*. Lugd. Batt. autem ſec. & quart. ut & Ulter. cum alio, qui citatur in Notis ad Aur. Victorem p. 169. *luxuriae poena perierunt*. Contra quam lectionem eventus ſtat, reſtituti enim a Romanis fuerunt. Quare ſimpliciter quoque ſcripſit Aur. Victor de Viris Illuſtribus cap. XXXVI. *Volſiniae, Etruriae nobile oppidum, luxuria pene perierunt.*

4 *Prorogata,*] Lugd. Bat. quart. *propagata.*

5 *Adlegerent,*] Sic ſcribitur hoc verbum in MSS. Vulgati male *allegarent.*

6 *Meditati ſunt;*] Sic MSS. & Edd. meliores, quidam, *moliti ſunt.*

7 *Quod dominos*] Elegans haec eſt lectio Florentinor. primi & tertii, pro qua vulgo legitur, *quos Dominos.* Pati enim non poterant illud priſtinae ſervitutis ante oculos opprobrium, & oderant benefactores ſuos quod domini fuiſſent.

8 *Itaque conſpirantes*] De Vulſinienſium ſervorum inſolentia lege Valerium lib. IX. cap. I. FABR.

9 *Peſtilentia ingens*] Hujus peſtilentiae meminit Auguſtinus de Civitate Dei libr. III. cap. 17. FABR.

10 *Sed ne quem tentata*] Haec lectio eſt in Gualtheri libro, quam nos rejectis iis, quae vulgo ſeguntur, cupide recepimus. FABR. In editis erat, *Sed, ne quemquam quaſi tentatio cavillationis offendat.* in Aug. *Sed nequaquam tempeſtate* &c. in MSS. pro *tentatio cavillationis*, legitur *tentatae violatio-*

mur, audiat & intelligat, quod haec, etsi plerumque per aërias potestates fiunt, tamen sine arbitrio omnipotentis Dei omnino non fiunt. Eodem tempore [11] Capparonia, virgo Vestalis, incesti rea, suspendio periit: corruptor ejus conscii que servi, supplicio adfecti sunt. Ecce continuatim quae & quanta numeramus accidisse annis singulis plurima, inter quos certe raro aut pene nullo nihil triste [12] gestum. Et hoc cum iidem scriptores, proposito sibi magis laudandi negotio, caverent numerositates miseriarum, ne eosdem, quibus haec & de quibus scribebantur, offenderent, auditoresque suos exemplis praeteritorum terrere potius quam instruere viderentur. Porro autem nos, in ultimo temporum positi, mala Romanorum scire non possumus, nisi per eos, qui laudavêre Romanos. Ex quo intelligi datur quanta illa fuerint, quae studio propter horrorem repressa sunt, cum tanta [13] inveniantur, quae tenuiter inter laudes emanare potuerunt.

tionis, vel *tempestate*, vel *tentatae cavillationis*, ut in tribus Florentt. At Meus *tentata cavillatio offendat.* Quibus omnibus Fabricianam lectionem praefero.

11 *Capparonia*,] In libris scriptis est, *Capparronia.* FABR. Lugd. Bat. pr. *capta Romana virgo Vestalis.*

12 *Gestum.* Nullus ex MSS. clausulam *est*, quam Vulgati adjiciunt, agnoscit, ut nec Ed. August. *Nihil triste gestum* dicit, videlicet publice, nullo bello.

13 *Inveniantur*] Flor. pr. cum Ed. Aug. & MSS. Lugd. Bat. tert. *inveniuntur.*

CAPUT VI.

De Carthaginiensium origine, variaque fortuna, qua ante bellum Punicum primum sunt usi.

Et quoniam ex hoc jam Punica bella succedunt, res ipsa exigit; ut de Carthagine, quae [1] ante urbem Romam [2] duos & septuaginta

Ante urbem Romam duos & septuaginta annos] Sic Justinus libr. XVIII. de Carthagine; *Condita est urbs haec LXXII. annis ante quam Roma.* In Liviana Epitome libr. XXXI. legimus Carthaginem captam septingentesimo anno postquam erat condita. Unde cum Scipio Carthaginem expugnaverit an. ab u. c. DCVII. condita ante Romam annis XCIII. invenitur, sed in Eusebii Chronico Carthago condita ante Trojam captam annis fere XL. reperitur. Appianus Libycam sive Carthagenienſ. historiam sic orditur, Καρχηδόνα τὴν ἐν Λιβύῃ Φοίνικες ὤκισαν ἔτεσι πεντήκοντα πρὸ Ἰλίου ἁλώσεως Ιλίε. *Carthaginem, quae est in Africa, Phoenices condiderunt annis L. ante Ilium captum.* FABR.

2 *Duos*

ginta annos [3] ab Eliſa condita invenitur, ejuſque cladibus ac domeſticis malis, [4] ſicut Pompejus Trogus & Juſtinus exprimunt, vel pauca referantur. Carthaginienſes [5] vernaculum atque inteſtinum ſemper inter ſe malum habuêre diſcordiam: qua infeliciter exagitante, nulla unquam tempora vel foris proſpera, vel domi quieta duxerunt. Sed cum inter caetera mala etiam peſtilentia laborarent, homicidiis pro remediis uſi ſunt: quippe homines ut victimas inmolabant, [6] aetatemque inpuberem, quae etiam hoſtium miſericordiam provocaret, aris admovebant. [7] De quo ſacrorum, immo ſacrilegiorum genere [8] quid potiſſime diſcutiendum ſit, non invenio. Si enim [9] hujuſmodi ritus aliqui daemones praecipere auſi ſunt, ut mortibus hominum occiſione hominum ſatisfieret, intelligendum fuit, ſe operarios atque adjutores peſtilentiae conduci: ut ipſi, quos illa non corripuiſſet, occiderent: ſanas enim atque incorruptas offerri hoſtias mos eſt, [10] ita illi non ſedarent morbos ſed praevenirent. Itaque Carthaginienſes [11] adverſis diis propter iſtiusmodi ſacra, ſicut Pompejus Trogus & Juſtinus fatentur, ſicut autem apud nos conſtat, propter praeſumtionem inpietatemque ipſorum irato

2 *Duos & ſeptuaginta*] Florentt. pr. & tert. *duo & ſeptuaginta*. & ſic quoque primitus in Flor. ſecundo fuerat.

Ab Eliſa] Quae Dido cognominata fuit, Οἰκιστὴ δ' αὐτῆς, inquit Appianus, ἐγχώριόν τε ἔτι καὶ νῦν, ὡς ὑπὸ Ῥωμαίοις καὶ αὐτοὶ Καρχηδόνιοι νομίζεται, Διδὼ γυνὴ Τυρία. *Conditores ejus fuerunt Xorus & Carchedon, ſeu ut Romani, atque adeo ipſi Carthaginenſes putant, Dido mulier Tyria.* Plura Virgilius lib. I. Aeneid. Fabr.

4 *Sicut Pompejus Trogus*] Quae Oroſius hoc capite de Carthaginienſibus ſcribit, ea ſunt apud Juſtinum ex Trogo libr. XVIII. & deinceps. Fabr.

5 *Vernaculum*] Lugd. Bat. pr. & Edd. quaedam, *velut vernaculum*. Mox. Ed. Aug. *diſcordiae*.

6 *Aetatemque inpub.*] Conſueverant Carthaginienſes Saturno praeſtantiſſimos filios ſuos immolare, auctore Diodoro lib. XX. Fabr. MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *aetateque inpuberes, quae res etiam* &c.

7 *De quo ſacrorum*,] Ed. Aug. *de quo ſacrificiorum*. MS. Meus, *de quorum ſacrorum* &c.

8 *Quid potiſſime*] Ita omnes MSS. Vulgo *quid potiſſimum*.

9 *Hujusmodi ritus* &c.] In Ed. Aug. legitur *bujusmodi ritu*. Unde ſuſpicor illa, quae ſequuntur, in omnibus Cod. eſſe corrupta, atque locum hunc ita legi debere. *Si enim hujusmodi ritu aliqui daemones propitiare* (pro *praecipere*) *auſi ſunt, ut mortibus hominum occiſione hominum ſatisfieret*, &c. Propterea in ſequentibus dicitur, *ut ipſi* (ſcil. homines illi) *quos illa* (peſtilentia) *non corripuiſſet, occiderent*. Occidebant enim illi qui inmolabant homines, occidebantur vero in daemonum gratiam.

10 *Ita illi*] In Edd. Fabricii & Scotti inſerto *autem* legitur, *ita autem illi*. Pro quo Edd. quae praeceſſerunt, habent, *ita ut illi*, quod & in Lugd. Batt. & Coll. Gronov. exſtat. Sed delent mediam vocem Florentini tres, Meus, Perizon. & Ultr. neque eadem indigemus.

11 *Adverſis diis*] Quidam MSS. *averſis diis*. vel *adverſis dis*.

irato Deo, cum in Sicilia diu infeliciter dimicaſſent, translato in Sardiniam bello, iterum infelicius victi ſunt: propter quod [12] ducem ſuum Mazeum & paucos qui ſuperfuerant milites, exſulare juſſerunt. Exſules veniam per legatos petentes [13] repulſi, patriam bello & obſidione cinxerunt. Ibi tunc Mazeus, dux exſulum, Carthalonem, filium ſuum, ſacerdotem Herculis, quod ſibi velut inſultans purpuratus [14] occurreret, in crucem [15] ſub oculis patriae, [16] ita ut erat, [17] cum purpuris infuliſque ſuſpendit. [18] Poſt paucos dies urbem ipſam cepit, qui cum, interfectis plurimis ſenatorum, cruente dominaretur, occiſus eſt. Haec temporibus Cyri regis Perſarum geſta ſunt. Poſt haec vero [19] Imilco, rex Carthaginienſium, cum in Sicilia bellum gereret, repente horribili peſte exercitum amiſit. [20] Nec mora, morbis, populo catervatim cadente, cito quiſque correptus, mox mortuus, jam nec ſepeliebatur: cujus mali nuncius cum adtonitam repentino luctu Carthaginem repleviſſet, non ſecus ac ſi [21] capta eſſet, turbata civitas fuit. Omnia ululatibus perſonabant, clauſae ubique januae, cuncta privata publicaque officia damnata, univerſi ad portum [22] decurrunt, egredienteſque de navibus pau-

12 *Ducem ſuum Mazeum*] In vulgatis Juſtini libris hic dux *Machaeus* nominatur: noſter Manuſcriptus cum Oroſii libris conſentit. FABR. Nomen hujus Imperatoris in Flor. pr. *Himelcho* ſcribitur, ut & in ſec. atque in Lugd. Batt. ſec. quintoque & Perizon. *Himilco* vocatur in Cod. Meo.

13 *Repulſi*,] Ed. Aug. *& repulſi.*

14 *Occurreret*,] Ita MSS. omnes pro *occurrerat*, quod eſt in Vulgatis.

15 *Sub oculis*] Meus cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *in oculis.*

16 *Ita ut erat*,] Ὡς ἦν, ὡς ἐνῆν: Male igitur vulgo contra fidem librorum antiquorum ſcripſerunt, *ita ut erat dignus.* FABR.

17 *Cum purpura infulisque*] Lugd Bat. tres cum Coll. Gronov. *in purpura infulisque.* Utrumque ex Juſtino defendi poteſt. Apud illum lib XVIII. cap 7. ubi praecepit, *Quid porro tu in purpura iſta coronisque aliud* &c. aliquanto poſt ſequitur, *atque ita, cum ornatu ſuo, in altiſſimam crucem, in conſpectu urbis ſuffigi juſſit*

18 *Poſt paucos dies*] Edd. Vett. *Poſt paucos autem dies.* ſed in MSS. illud *autem* non invenitur. Ed. Auguſt. Lugd. Batt. duo & Coll. Gronov. *Poſtque paucos dies.* Sed Juſtinus, *Poſt paucos deinde dies* &c.

19 *Imilco, rex Carthag.*] Hic in impreſſis Juſtini libris *Amilco*, in ſcriptis *Imilco*, à Graecis Ἱμίλκων dicitur. Fuit is rex Carthaginienſium Olympiade XCVII. & rem in Sicilia contra Dionyſium ſeniorem infeliciter geſſit, quod capta Achradina, una parte Syracuſarum, Cereris & Proſerpinae templa ſpoliavit, peſteque graviſſima inde exercitus laboravit, auctor Diodorus lib. XIV. FABR.

20 *Nec mora morbosis*] Sic me monuit legendum eſſe, ex, *morbus is*, praeſtantiſſimus Franciſcus Modius, cujus doctrinam & in auctoribus ſanandis dexteritatem, in Curtio nuper ab eo edito miramur. LAUT. recte Vulgati & MSS *morbis*, quod conſtrui debet cum *cito quisque correptus.*

21 *Capta eſſet*,] Poſteriorem vocem non agnoſcunt Lugd. Batt. tres cum Coll Gronov.

22 *Decurrunt*,] Ed. Aug. & tres Lugd. Batt.

paucos, qui cladi ſuperfuerant, de ſuis [23] percontantur. Poſtquam de clade ſuorum, tacentibus illis vel gementibus, miſeri intelligunt, tunc toto littore plangentium voces, tunc infelicium matrum ululatus & flebiles querelae audiebantur. [25] Inter haec [26] procedit & ipſe de navi ſua Imperator, ſordida ſervilique tunica diſcinctus: ad cujus conſpectum [27] plangentium junguntur agmina. Ipſe quoque manus ad coelum tendens, nunc ſuam, nunc publicam infelicitatem accuſat & deflet: ad poſtremum vociferans per urbem, tandem ingreſſus domum, cunctos qui lacrymantes proſequebantur, ultimo demiſit adloquio: ac deinde obſeratis januis, excluſisque etiam filiis, gladio dolorem vitamque finivit. Haec Darii temporibus geſta ſunt. Poſt haec Anno, vir quidam Carthaginienſis, privatis opibus reipublicae vires ſuperans, invadendae dominationis hauſit cupiditatem. Cui rei conſilium utile ratus eſt, ut ſimulatis unicae filiae nuptiis, omnes ſenatores quorum dignitatem [28] obſtaturam inceptis ſuis arbitrabatur, inter pocula veneno necaret. Quae res per miniſtros prodita, ſine ultione vitata eſt, ne in viro [29] tam potenti plus negotii faceret res cognita, quam cogitata. Hoc conſilio eluſus Anno, alio machinamento facinus adgredi parat. Servitia concitat, quibus repente incautam urbem opprimeret. Sed cum ante ſtatutam cae-

Batt. cum Coll. Gronov. *recurrunt*. Sed *currunt* Edd. prima, eamque ſecutae Venetae.

23 *Percontantur.*] Sic cum Juſtino lib. XIX. cap. 2 reſcribere jubent Codd Perizon. & Meus. Vulgati habet *percontabantur*.

24 *Tacentibus*] Vulgati *dicentibus*, ſed MSS. omnes & Aug. Edit. multo ſignificantius, *tacentibus*

25 *Inter haec procedit & ipſe*] Diodorus de Imilcone, ἐις ποσῦ δ' ἦλθεν ἀτυχίας, ὡς μὴ τ' ἀπλησίαστις ἐσθῆτ@ αἰσχρᾷ τὸς κῦ πόλιν ναὸς, κομιγοῦν τ' ἰδίας ἀσεβείας. ὃ καὶ τ' εἰς θεὸς ἁμαρτημάτων ὁμολογημβάλω διδοὺς μικρὰν τῷ δαιμονίῳ. τὸ ἧ τέλ@, ἑαυτῶ κατεγνὼς θάνατον, ἀπεκαρτέρησε. id eſt: *Adeo miſera ejus fortuna eſſe coepit, ut cum viliſſima veſte urbis templa obiens ſuam ipſe inpietatem damnaret, atque teſtatas violati numinis poenas perſolveret; ad extremum ſe capitis damnavit, inediaque vitam abrupit.* Fabr.

26 *Procedit*] Quidam ex inpreſſis *exiens procedit*.

27 *Plangentium junguntur agmina,*] Codd. Meus & Perizon. *plangentia*, quod placere poſſit, quia jam praeceſſit *plangentium voces*, ſed apud Juſtinum quoque legitur lib. XIX. cap 3. *ad cujus conſpectum plangentium agmina junguntur*.

28 *Obſtaturam*] Confirmant hanc lectionem, pro qua *obſtiturum* in quibuſdam Codd. & Edd. eſt, MSS. Longob. & Vetuſtiores alii, ut & Vincent. Bellov. lian. haec excerpſit lib. IV. cap. 93. Quinctilian. II. cap. 12. *Video, inquit, quosdam in ipſo ſtatim limine obſtaturos mihi.* Mox *ceptis* Meus pro *inceptis*.

29 *Tam potenti*] Abeſt vox prima a Vincentio & a MSS. Meo, Periz. tribus Lugd. Batt. Coll. Gron. & Edd. Vett. aliquot. In plerisque ex iisdem mox *conſtitutam* pro *ſtatutam*.

caedibus diem proditum se praeventumque intellexisset, castellum quoddam [30] cum viginti millibus servorum armatus occupat. Ibi dum Afros regemque Maurorum concitat, captus est: ac primo virgis caesus, deinde effossis oculis & manibus cruribusque fractis, velut à singulis membris poena exigeretur, in conspectu populi necatus est. Corpus verberibus [31] lacerum cruci suffixum, filii cognatique omnes supplicio traditi: ne quis eum ejusdem familiae umquam aut imitari, aut ulcisci meditaretur. Haec temporibus Philippi gesta sunt. Post haec Carthaginienses [32] cum Tyrum urbem auctorem originis suae, ab Alexandro Magno captam eversamque didicissent, timentes transitum ejus in Africam futurum, Amilcarem quemdam, cognomento Rhodanum, virum facundia solertiaque praecipuum, ad perscrutandos Alexandri actus direxerunt: qui per Parmenionem quasi transfuga exceptus, dehinc in militiam regis admissus, omnia civibus suis per tabellas scriptas, [33] & post cera superlitas, enunciabat. Hunc mortuo Alexandro Carthaginem reversum, [34] quasi urbem regi venditasset, non ingrato tantum animo verumetiam crudeli invidia, necaverunt. Deinde cum adsidua, nec umquam satis prospera adversus Siculos bella gererent, & Syracusas urbem Siciliae tunc florentissimam obsidione cinxissent, per Agathoclem Siciliae regem miro circumventi ingenio, usque ad extrema desperationis [35] adducti sunt. [36] Namque Agathocles, cum apud Syracusas à Carthaginiensibus obsideretur, ac se neque bello parem instructu copiarum, neque

30 *Cum viginti millibus*] In Ed. August. XXIV. *millibus*. Plures deinde MSS. MSS. *servorum armatis occupavit*, & sic quoque Vincent. Bellovacensis.

31 *Lacerum*] Edd. quaedam ex primis, *laceratum cruci fixum est*. ut & Vincent. Bellov. qui *affixum* legit.

32 *Cum Tyrum urbem*] De *Tyri* expugnatione dictum libro superiore capite XVI. Carthaginem vero Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti, ait Curtius libro IV. Unde Diodorus libro XVII. Καρχηδόνιος Τυρίων ἄποικος vocat. Virgilius Aeneid. *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni, Carthago.* FABR.

33 *Et post cera superlitas,*] Calliditate simili, qua usus traditur Demaratus Lacedaemonius supr. lib. II. cap. 9.

34 *Urbem regi venditasset,*] Sic feci ex *vindicasset* & *vendicasset*. Simile est apud Justinum, ubi hoc verbum usurpatur, pro *vendidisset:* nec dubito quin etiam probabit lector. LAUT. Male in Editis *vindicasset*, nam vel *indicasset* vel *venditasset* scribendum est. Patet ex notis Bongarsii & Bernecceri ad Justin. lib. XXI. cap. 6. unde Orosius sua hausit, utrumque recte dici, pro venalem offerre. Ego in quatuor Codd. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *indicasset* scriptum inveni. Sed Ed. August. utramque lectionem repraesentavit, edens *indicasset vel vendicasset*, quod ultimum verbum reliquos MSS. obsedit pro *venditasset*.

35 *Adducti sunt.*] Ita malo cum MSS. omnibus atque Edd. Vetustis, quam *adacti sunt*, quod habent recentiores.

36 *Namque Agathocles,*] Diodorus initio libri

que obſidionis patientem [37] ſtipendiorum ſufficientia videret, bene proviſo, ac melius diſſimulato conſilio, in Africam cum exercitu [38] tranſit, ibi ſuis, quid moliatur, aperit: deinde quid facto opus ſit, docet. Illico unanimiter naves primum, in quibus venêre, [39] incendunt, ne qua ſpes refugiendi foret. Dehinc cum omnia in quae direxiſſet, proſterneret, villas caſtellaque incenderet, [40] Annonem quemdam cum triginta millibus Poenorum [41] obvium habuit; quem [42] cum duobus millibus ſuorum interfecit. Ipſe autem duos tantum in eo bello perdidit. Qua pugna & Afrorum animis incredibiliter fractis, & ſuorum in inmenſum auctis, urbes caſtellaque expugnat, praedas ingentes agit, hoſtium multa millia trucidat. Caſtra deinde ad quintum lapidem a Carthagine ſtatuit, ut damna rerum opulentiſſimarum vaſtationemque agrorum & incendia villarum de muris ipſius urbis ſpecularentur. Adjicitur praeſentibus malis triſtior fama. Nam & apud Siciliam deletus cum imperatore Afrorum exercitus nunciatur: quem revera incautum ac pene otioſum [43] Antander, Agathoclis frater, oppreſſerat. Hoc per totam Africam rumore diſperſo non tributariae tantum urbes ab his, verumetiam ſocii reges deficiebant: inter quos [44] rex quoque Cyrenarum, Ophellas, pactus eſt cum Agathocle

libri XX. à Troia capta uſque ad profectionem Agathoclis in Africam numerat annos DCCCLXXXIII. Fabr.

37 *Stipendiorum ſufficientia*] Ed. Auguſt. *ſtipendiorum ſufficientiam.*

38 *Tranſit*,] Cod. Longob. cum Meo *tranſiit.*

39 *Incendunt*,] Plurimi ex MSS. *ſuccendunt.* Juſtin. lib. XXII. cap. 6. *univerſas naves, conſentiente exercitu, incendi jubet.*

40 *Annonem quendam cum triginta millibus*] Haec quidem ita Juſtinus libro XXII. At Diodorus ſcribit, non ſolum Annonem, ſed & Bomilcarem contra Agathoclem miſſum cum exercitu, in quo pedites non pauciores XL. millibus, equites mille, curruum duo millia fuerint, quibus Agathocles oppoſuit primum filium ſuum Archagathum cum duobus millibus peditum & quingentis deinde Syracuſanorum tria millia L. tum Graecorum millia tria, totidemque Samnitium, Etruſcorum & Gallorum. Cecidiſſe idem in praelio ait, Graecos duocentos, Carthaginenſes, non amplius *mille*, tametſi quidam *ſex millia* ſcripſerint. Fabr.

41 *Obvium habuit*;] Cod. Longob. *obviam habuit.*

42 *Cum duobus millibus*] Apud Juſtinum, unde haec deſumta ſunt, tria millia periiſſe dicuntur. Legitur apud illum lib. XXII. cap. 6. *Sed praelio commiſſo, duo de Siculis, tria millia de Poenis cum ipſo duce cecidêre.* Id vero prorſus incredibile, duos tantum, ut vult Oroſius, de exercitu Agathoclis cecidiſſe. Unde ſuſpicor apud Juſtinum illud *duo* ad *millia*, itidem ut, quod ſequitur, *tria*, referendum eſſe. Clades autem Poenorum longe gravior fuit, quod non modo multo plures, ſed & ipſum ducem Annonem amiſerint.

43 *Antander, Agathoclis frater*,] *Andro* in vulgatis corrupte legitur. Tu lege Diodorum, qui haec omnia copioſe exponit. Fabr.

44 *Rex, Cyrenarum, Ophellas*,] Diodor. lib. XX. ὁ δ' Ὀφέλλας ὢν μὲν τῶν φίλων τῶν σωτηρετάιρων Ἀλεξάνδρου, κυριεύων δὲ τῆς ἄνω Κυρήνης πόλεων,

cle communionem belli, dum regnum Africae ardenter adfectat. Sed poſtquam in unum exercitus & caſtra junxerunt, per Agathoclem blandimentis & inſidiis circumventus, [45] occiſus eſt. Carthiginienſes, contractis undique copiis, in bellum exarſère. Quibus Agathocles, habens ſecum Ophellae copias, congreditur, eoſque magno utriuſque exercitus ſanguine & gravi praelio ſuperat. Hoc certaminis diſcrimine tanta deſperatio illata Poenis eſt, ut niſi in exercitu Agathoclis orta ſeditio fuiſſet, transfugiturus ad eum [46] Bomilcar, dux Poenorum, cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro juſſu Carthaginienſium patibulo ſuffixus, crudele ſpectaculum ſuis praebuit. [47] Deinde cum poſt mortem Agathoclis Carthaginienſes Siciliam inſtructa claſſe vaſtarent, a Pyrrho rege Epiri ab Italia accerſito, terreſtri navalique certamine ſaepe ſuperati, noviſſime ad Romana bella converſi ſunt. [48] Proh dolor, legunt ne iſta de veteribus, qui [49] de recentibus conqueruntur? Immo legunt, & ea non aequitate, ſed aemulatione conjiciunt. Maximo enim illo & ineffabili, [50] quem nec ipſi diſcernunt, ſtimulo compunguntur, non propter tempora mala, ſed propter tempora Chriſtiana: & derivatio eſt invidi ulceris, ut [51] quidquid ſub execrabili agitur, atrocius eſſe videatur: ſicut etiam inter nos ſaepe inimicorum oculis videri ſolet, eos quos exſecrantur, nihil

λεων, ᾧ δυνάμει ἀδρᾷ, προσεδόκατο παῖς ἔλπιν μείζονα δυναστείαν. id eſt: *Ophellas erat ille quidam ex iis amicis Alexandri, qui cum ipſo militaverant, ſed cum Cyrenaicas Urbes, magnaſque copias in ſua poteſtate haberet, majus imperium ſpe conceperat.* FABR. Duxerat hic Ophellas uxorem puellam Athenienſem, ex antiqui Miltiadis generoſa ſtirpe, Eurydicem. Quam viduam, pereunte Ophella, inter uxores recepit Demetrius Poliorcetes, cum magno Athenienſium gaudio. Conſuli poſſunt, quae ea de re ſcripſimus in Hiſtoria Catholica, patrio ſermone, edita Tom. I. p. 345.

45 *Occiſus eſt.*] In Meo *occiditur*, in quo ſtatim pro *ſuperat* legitur *ſuperavit*.

46 *Bomilcar, dux Poenorum,*] *Amilcar* vulgo hic male nominatur, eſt enim Βωμίλκας, qui, cum Carthagine regnum occuparet, interfectus fuit, ut ſcribit Diodor. FABR.

47 *Deinde cum poſt mortem Agath.*] Plenior hiſtoria petenda ex Juſtini lib. XXIII. Nam quae Diodorus de his rebus litteris conſignavit, ad nos non pervenerunt. FABR.

48 *Prob dolor*:] Cod. Longob. & Meus *pro dolor*.

49 *De recentibus*] In Perizon. legitur *de praecentibus*.

50 *Quem nec ipſi diſcernunt,*] Sic emendavi ex Codice Meo & Lugd. Bat. pr. atque Coll. Gronov. adſtipulantibus quoque tribus MSS. Florentinis, *decernunt*, quod in Vulgatis invenitur, minus convenit.

51 *Quidquid ſub exſecrabili*] Ed. Auguſtana, *quidquid ſubexecrabile*. Vulgatae lectionis hic eſt ſenſus, *quidquid agitur ſub exſecrabili*, id eſt, ſub eo nomine, tempore &c. quod exſecramur, *atrocius eſſe videtur*. Quod patet ex ſequentibus, in quibus ait, nihil poſſe recte fieri ab aliquo, in oculis inimicorum, qui illum, & propterea omnia quae facit idem, ſine diſcrimine, exſecrantur.

52 *Ni-*

nihil non pravum, nihil non turpe, [52] nihil non ſubſicivum, nihil non in vulnus ſuum, dicto factove agere, & [53] hoc tamen pene ſimpliciter. In tantum enim captum cor obliquat invidia, ut rectum natura non videat, de quorum numero ſunt iſti: ſed multo miſeriores, quia inimici Dei, ac perinde inimici veritatis, de quibus [54] flentes haec dicimus, & quos miſericorditer, ſi patiantur, arguimus, ut ſanemus, qui vitioſo oculo haec vident, atque ideo duplicia illis videntur, quae vident: & confuſi caligine nequitiae, in id cadunt, ut minus videndo plus videant, cum tamen id quod eſt, ita ut eſt, videre non [55] poſſint: qui graviora arbitrantur flagella patris, quam hoſtis incendia: qui acerbiorem vocant blandientem, admonentem, & redimentem Deum, quam perſequentem, dominantem, trucidantemque diabolum. Quamquam ſi de patre intelligerent, de caſtigatione gauderent: & ſi praevideretur fructus eruditionis, eſſet diſciplina tolerabilis: ac propter ſpem, quae nunc gentibus data eſt, antea vero non fuerat, leviora ducerent, etſi graviora paterentur: quamquam [56] contemtem-

52 *Nihil non ſubſicivum, nihil non in vulnus ſuum,*] Haec eſt omnium librorum vetuſtorum lectio. Eſt autem *ſubſicivum*, ſive *ſubſecivum*, quod Graeci περίεργον dicunt, à re principali, ut ita dicam, alienum, & quaſi ſuperfluum. Tranſlatione ſumta ab iis, quae in agrorum aſſignationibus *ſubſeciva* nominantur, de quibus Frontinus. Fabr. *Nihil non ſubſicivum, nihil non vulneroſum* Editi, *in vulnus ſuum*, quod in ſenſum, & in figuram, qua reliqua omnia, quae in eadem periodo dicuntur, peccat: ſed illud *ſubſicivum* ſeu *ſubſecivum* quid ſibi hic velit neſcio. Neque enim puto Oroſium intelligere cum Franc. Fabricio, quod Graecis eſt περίεργον & quod vere ſignificat, *ſuperfluum*, tamen ſic in omnibus libris conſtanter legitur. Laut. Quam adfirmat Fabricius, omnium librorum veterum eſſe lectionem, id de iis tantum intelligi poteſt, quos ipſe inſpexerit. Diſcrepant enim quos ego conſului. Nam pro *ſubſicivum* in Cod. Lugd. Bat. primo, qui vetuſtior reliquis eſt, ſcribitur *ſaevum* In Lugd. Batt. ſec. & quarto, atque Coll. Ultr. *ſuſcenum* vel *ſuſcevum*, Edd. Vett. *obſcoenum* repoſuerunt, praeter Aug. in qua legitur, *ſubſcivum*. Scripſit forte Oroſius *ſubſcaevum*, quod ſubinfelix, vel mali quodammodo ominis ſignificat. Quo ſenſu *ſcaevum* uſurpatur ab Arnobio contra Gentes lib. V. p. 159. *Ac ne ſcaevus aliquis nuptialia interrumpat gaudia.* Pro *in vulnus ſuum*, Lugd. Bat. pr. habet *vulneroſum*, ut & Coll. Gron. Oroſii ſaeculo dignam vocem, quae tamen in primis quoque Edd. invenitur, & in Aug. conjungitur cum altera *in vulnus ſuum*, pariter in textum recepta. Cod. Longobardici haec ſcriptura eſt, *nihil non pravum, nihil non ſubſichivum* (ſic) *nihil non in vulnus ſuum*. Reliqui a Vulgatis recentioribus non abeunt.

53 *Et hoc tamen pene ſimpliciter*] Alii legunt, *& hoc tamen ſimpliciter*, ut duo Lugd. Batt. & plures ex Vetuſt. Edd. Alii, *& hoc jam pene ſimpliciter*, inter quos tres Florentini, Meus & Perizon. Coll. Gronov. *& hoc tamen ſimiliter*. Vulgata lectio ſignificare videtur: & tamen hoc, quod ab inimicis tam acerbe in malam partem rapitur, ſimpliciter fere & ſine dolo malo fieri ſolet.

54 *Flentes haec dicimus*,] Reſpicit Apoſtol. Pauli verba Ep. ad Philipp. cap. III. ℣. 18.

55 *Poſſint*:] MS. Perizon. & Ed. Aug. *poſſunt*.

56 *Contemtus*] *Contemtus* in plur. numero malunt Cod. Longob. MSS. Meus Perizon.

temtus miseriarum possunt etiam à suis discere, apud quos summa mala pro summis bonis aestimata sunt, tantum ut [57] gloriam famae celebrem atque illustrem consequerentur: per quos colligi datur, quanta nobis, quibus aeternitas beata promittitur, sint toleranda pro vita, cum illi tanta potuerint tolerare pro fama.

rizon. Lugd. Batt. duo Ultr. & Coll. Gronov. atque inter Editos August. Vulgo *contemtum*. Post *discere* in Lugd. Bat. quarto subjungitur *laudare*.

57 *Gloriam famae*] Perizon. *gloriam fama celebrem* &c. quod melius dictum est. In fine capitis *potuerunt* Edd. Vett. pro *potuerint*.

CAPUT VII.

Romanorum adversus Syracusanos & Poenos res gestae, bellorumque variorum successus. Servorum sociorumque navalium conjuratio.

[1] Anno ab Urbe condita CCCCLXXXIII. [2] Appio Claudio, [3] Q. Fabio consulibus, Mamertinis, quorum Messana nobilis Siciliae [4] civitas erat, [5] auxilia contra Hieronem Syracusanum regem, & Poenorum copias Hieroni junctas, [6] & Ap. Claudium consulem cum exercitu misere Romani: qui tam celeriter Syracusanos Poenosque superavit, ut ipse quoque Rex, rerum magnitudine perterritus, ante se victum quam congressum [7] fuisse prodiderit: qui [8] exin, fractis viribus amissaque fidu-

1 *Anno ab Urbe condita CCCCLXXXIII.*] Hic annus, quo bellum Punicum primum geri coeptum, cum varium numerum apud scriptores habeat, in Fastis Capitolinis est CDLXXXIX. FABR.

2 *Appio Claudio*,] MSS. omnes & Ed. Aug. *id est Appio Claudio*.

3 *Q. Fabio*] Solus Orosius, quod sciam, cum Ap. Claudio *Fabium* Cos. comparat: pro quo alia omnia monimenta *Flaccum* habent qui in Fastis Capit. ita describitur, *M. FULVIUS Q. F. M. N. FLACCUS*. De re gesta ab Appio Claudio cum Poenis & rege Hierone, Polybius libr. I. Livius libr. XVI. Florus lib. II. cap. 2. FABR.

4 *Civitas erat*,] Cod. Perizon. *Civitas fuit*.

5 *Auxilia*] MSS. omnes *auxilia*. Ed. Aug. *in auxilia*. Sed Editi *auxilio*.

6 *Et Appium Claudium*] Quia conjunctionem &, quae in omnibus inventur MSS. non agnoscunt Editi, reposuerunt supra *auxilio* pro *auxilia*.

7 *Fuisse*] Abest ab Edit. August.

8 *Cum exin, fractis*] Vulgo, *ex infractis*, quod textus ipse redarguit. LAUT. Ridiculum est mendum in omnibus editis. Quid enim est hoc, *cum infractis* vel *ex infractis viribus*? Recte igitur Lautius.

9 *Con-*

ducia, cum pacem ſupplex rogaret, ducentis argenti talentis juſſu conſulum multatus, accepit. [9] Conſules Agrigentum, Siciliae civitatem, ibique praeſidia Poenorum, operibus valloque cinxerunt. Cumque incluſus ea obſidione ſenior Annibal, imperator Poenorum, ad ſummam egeſtatem redactus eſſet, Anno, imperator novus Carthaginienſium, cum equitibus mille quingentis, & triginta millibus peditum, triginta etiam elephantis, ex improviſo interceſſit, expugnationemque civitatis pauliſper diſtulit: ſed continuo civitas capta eſt. Poeni maximo bello victi & profligati, undecim elephanti in poteſtatem redacti, [11] Agrigentini ſub corona omnes venditi ſunt. Annibal ſenior, facta cum paucis eruptione, diffugit. [12] Cn. Cornelio Aſina C. Duilio conſulibus, cum Annibal ſenior oram Italiae maritimam inſtructa ſeptuaginta navium claſſe vaſtaret, Romani & ipſi claſſem fabricari atque inſtrui [13] praeceperunt: quod Duilius conſul celeriter implevit. Nam [14] intra ſexageſimum diem, quam arbores caeſae erant, [15] centum triginta navium claſſis deducta in ancoris ſtetit. Cornelius Aſina, conſul alter, [16] cum ſedecim navibus Liparam inſulam [17] petiit, [18] ubi ab Annibale, quaſi ad colloquium pacis evocatus, Punica fraude captus atque

9 *Conſules Agrigentum*,] Conſules anni tertii hujus belli L. Poſtumium Megellum, Q. Mamilium Vitulum intelligit. Hi enim ad Agrigentum rem geſſerunt, oppidumque ceperunt, Polybius lib. I. Fabr.

10 *Agrigentum*] Edd. Vett. *Conſules itaque Agrigentum Siciliae civitatem adeuntes, ibi praeſidia* &c. contra MSS. omnes & Ed. Auguſt.

11 *Agrigentini*] Cod. Lugd. Bat. pr. *Agrigentini omnes ſub corona venditi ſunt.*

12 *Cn. Cornelio Aſina, C. Duilio*] Hi anno quinto hujus belli, & poſt Ur. Con. CDXCIII. Conſules fuerunt. Quod de celeritate in claſſe comparata Oroſius ſcribit, eſt apud Florum lib. II. Fabr.

13 *Praeceperunt:*] Edd. quaedam Vett. *praecipiunt.*

14 *Intra ſexageſimum diem*,] MSS. omnes, quos conſului, ut & Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 34. *intra ſexaginta dies.* Edit. prima *intra LXX. dies.* Pariſ. & Venetae *intra LXX. diem.* Dein Auguſt. *intra LX. dies, quam arbores caeſae ſunt*, pro *erant.*

15 *CXXX. navium claſſis*] Apud Florum eſt CLX. Fabr.

16 *Cum ſedecim*] Ed. Aug. *cum XVII. millibus.*

17 *Petiit*,] Ita ſcribere jubent Codd. Longob. & Flor. ſecund. cum Perizon. pro *petit.*

18 *Ubi ab Annibale*,] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *Ibi ab Annibale*, &c. quod non diſplicet, quia ſequitur, *quod ubi Duilius* &c. Vincentius Bellovacenſis eamdem quoque lectionem confirmat.

19 *Quod ubi Duilius*] Hic eſt C. *Duilius* M. F. qui Poenos primus claſſe devicit. Cicero in Catone, Valer. lib. III. cap. 3. Plin. lib. XXXIV. cap. 5. Fabr. Poſt excerptum ex Oroſio, de Duilio, ſubjungit in Speculo Hiſtoriali l. c. Vincent. Bellov. haec: *Hunc, quem vocat Oroſius Duilium, dicit Helinandus* (ſcriptor & compilator is vixit paullo ante tempora Vincentii) *eumdem eſſe, quem vocat Hieronymus Duellum, lib. I. contra Jovinianum. De*

atque in vinculis necatus est. [19] Quod ubi Duilius, alter consul, audivit, cum triginta navibus adversus Annibalem profectus est. Commisso navali praelio, Annibal, amissa navi, qua vehebatur, scapha subductus aufugit, [20] triginta & una naves ejus captae, tredecim mersae, tria millia hominum occisa, [21] septem millia capta referuntur. Postea Carthaginienses, C. Aquillio Floro [22] L. Cornelio Scipione consulibus, Annonem [23] in locum Annibalis subrogatum, pro Sardis & Corsis defensandis, navali praelio praefecerunt; qui à Scipione consule victus, amisso exercitu, ipse confertissimis hostibus se inmiscuit, [24] ibique interfectus est. Eodem anno tria millia servorum, & quatuor millia navalium sociorum in urbis Romae excidium conjurarunt: & nisi [25] maturata proditio consilium praevenisset, destituta praesidio civitas servili manu periisset.

Duillio vel Duellio (quomodo saepe in MSS. vocari solet, vel Duello, ut Hieronymus) ib. haec habentur. *Duellus, qui primo Romae navali certamine triumphavit, Iliam virginem duxit uxorem, tantae pudicitiae, ut illo quoque seculo pro exemplo fuerit, quo impudicitia monstrum erat non vitium. Is jam senex & trementi corpore, in quodam jurgio audivit sibi exprobrari os foetidum, & tristis se domum contulit. Cumque apud uxorem quaestus esset, quare numquam se monuisset, ut huic vitio mederetur? Feciſſem, inquit, illa, nisi putassem omnibus viris sic os olere.*

20 *Triginta & una naves*] Idem numerus est in Eutropio, nisi quod XIV. naves mersas scribit. Polybius tradit, Poenos in hoc praelio naves L. amisisse. FABR.

21 *Septem millia capta referuntur.*] Tres ex Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *tria millia* captivorum numerant. Iisdem adsentitur Vincentius Bellovac.

22 *L. Cornelio Scipione*] Inter nomina consulum conjunctionem & interserunt Editi, quam ex MSS. nullus agnoscit.

23 *In locum*] Flor. secund. *in loco.*

24 *Ibique interfectus est.*] Anno, dux Carthaginiensium, pro *Olbia* oppido fortissime pugnans occidit, Valerius lib. V. cap. 1. FABR. In Meo *occisus.* Cecidit Anno ante muros Olbiae, quod Sardiniae fuit oppidum. Cadaver ejus, propter viri virtutem, honorifice ex tabernaculo suo, atque amplo funere Romanum ducem, Scipionem Asinam, fratrem ejus, qui ab Annibale Seniore captus & occisus fuerat, extulisse tradit Val. Maximus, lib. V. cap. 1. ex. 2. Meminit & Silius Italicus lib. VI. v. 670.

Cernit & extremos defuncti civis honores:
Scipio ductoris celebrabat funera Poeni,
Sardoa victor terra.

25 *Maturata proditio*] Meus *manifestata proditio.* Hujus periculi praeter Orosium, mentionem quoque facit Zonaras Annal. lib. II.

CA-

CAPUT VIII.

Romani, Camerinam urbem petentes, in insidias incurrunt. Annibal senior à suis lapidatur. Regulus Liparam Melitamque vastat. Clupea se Romanis dedit. Regulus, ingentis magnitudinis serpente confecto, de Carthaginiensibus victoriam refert.

[1] Anno ab hoc proximo, Calatinus consul, Camerinam Siciliae urbem petens, temerè in angustias deduxit exercitum, quas Poenorum copiae jam dudum praestruxerant. Cui cum omnino nulla vel obsistendi vel evadendi facultas esset, [2] Calpurnii Flammae virtute & opera liberatus est: qui lecta [3] trecentorum virorum manu, insessum ab hostibus tumulum occupavit, & in se Poenos omnes pugnando convertit, donec Romanus exercitus obsessas angustias, hoste non urgente, transiret. Caesi sunt [4] in eo bello omnes trecenti, solus Calpurnius, quamvis multis confossus vulneribus, & cadaveribus obtectus, evasit. Annibal senior, [5] a Carthaginiensibus iterum classi praepositus, infeliciter cum Romanis navali praelio congressus & victus, ab exercitu suo, seditione orta, [6] lapidibus coopertus interiit. [7] Atilius consul

1 *Anno ab hoc proximo*,] Hic annus in Fastis Capitol. est ab Urbe Con. CDXCV. quo A. Atilius Calatinus, C. Sulpicius Paterculus Coss. fuerunt. FABR.

2 *Calpurnii Flammae*] Sic nominant hunc tribunum Livius libro XXII. Florus libr. II. Auctor de Viris illustribus. Plinius lib. XXII. capite 6. *M. Calpurnium Flammam*, adpellat, Cato illum *Q. Caedicium*, Quadrigarius *Laberium* vocavit. Lege Gellium libr. III. cap. 7. & Frontinum lib. I. FABR.

3 *Trecentorum virorum manu*,] Sic malunt MSS omnes quam *tercentum*.

4 *In eo bello*] Vulgati, *in eo praelio*, sed Orosius saepissime, Sallustii exemplo, *bellum* pro praelio usurpat, atque hoc in loco *bellum* reponere jubent omnes MSS.

5 *A Carthaginiensibus iterum classi praepositus*,] Et haec omnium MSS. & Vett. Edd. lectio est. Fabricius mutavit in *Carthaginensium iterum classi praepositus*.

6 *Lapidibus coopertus interiit*.] In Epitoma Liviana lib. XVII. de Annibalis interitu ita scriptum est: *Annibal, dux Poenorum, victa classe, cui praefuerat, a militibus suis in crucem sublatus est.* De eodem Polybius, Χρόνοις ὕστερον ἐν πολλοῖς κατόπιν, ὑπὸ τῆς Σαρδόνος συγκλεισθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων ἐν τινι λιμένι, καὶ πολλὰς ἀποβαλὼν τῶν νεῶν, ὡς ἐβιάσατο συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἀφεστώτων Καρχηδονίων ἀνεσταυρώθη. id est; *Tempore non ita longo post in Sardinia circumventus a Romanis in quodam portu, cum magnum numerum navium amisisset, continuo a Carthaginensibus, qui evaserant, comprehensus atque in crucem sublatus est.* FABR. Intellige ita, ut postquam in seditione lapidibus fuerit coopertus, deinceps cadaver ejus, eodem tumultu, in crucem sublatum fuerit.

ſul Liparam Melitamque, inſulas Siciliae nobiles, pervagatus evertit. [8] Conſules in Africam juſſi transferre bellum, [9] cum trecentis triginta navibus Siciliam petierunt, quibus Amilcar Poenorum imperator & Anno claſſi praefectus occurrit. Conſerto navali praelio Carthaginienſes, in fugam verſi, [10] ſexaginta & quatuor naves perdiderunt. Victores conſules in Africam transvecti ſunt, [11] primamque omnium Clupeam urbem in deditionem receperunt, Inde Carthaginem petentes, trecenta [12] aut eo amplius caſtella populati ſunt, infeſta Carthagini ſigna circumtulerunt. Manlius conſul [13] ab Africa cum victrici claſſe decedens, viginti ſeptem millia captivorum cum ingentibus ſpoliis Romam revexit. Regulus, bellum Carthaginienſe ſortitus, iter cum exercitu faciens, haud procul à flumine Bagrada caſtra conſtituit, ubi cum plurimos militum, aquandi neceſſitate ad flumen deſcendentes, [14] ſerpens mirae magnitudinis devoraret, Regulus ad expugnandam beſtiam cum exercitu profectus eſt: ſed nihil in tergo ejus proficientibus jaculis, atque omni telorum ictu irrito, quae per horrendam ſquamarum cratem quaſi per obliquam ſcutorum teſtudinem labebantur, mirumque in modum, ne corpus laederent ipſo corpore pellebantur, cum inſuper magnam multitudinem morſu comminui, impetu proteri, halitu etiam peſtifero exanimari videret, [15] baliſtas deferri imperavit, per quas [16] murale ſaxum ſpinae ejus incuſſum, compagem totius corporis ſolvit. Talis ſiquidem eſt natura ſerpentis, ut cum pedibus carere videa-

7 *Atilius conſul*] C. Atilius Regulus ſignificatur, qui anno octavo hujus belli cum Cn. Cornelio Blaſione Conſul fuit, & de Poenis triumphum navalem egit, ut eſt in tabulis Capitolinis. FABR.

8 *Conſules in Africam*] Conſules hi fuerunt M. Atilius Regulus, & L. Manlius Vulſo. Polybius, Eutropius & Florus, quos lege. FABR.

9 *Cum trecentis triginta navibus*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. cum *CCCCXXX navibus*.

10 *Sexaginta & quatuor naves*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *LIIII. naves*.

11 *Primamque omnium*] Ed. Auguſt. *primum omnium*.

12 *Aut eo amplius*] Meus *& eo amplius*.

Ab Africa] *Africa* tantum, deleto *ab*, legunt tres Florentt. cum Perizon. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov.

14 *Serpens mirae magnitudinis*] Hanc hiſtoriam de ſerpente à T. Livio curioſe pariter ac facunde relatam initio lib. XVIII. ſcribit Valerius libro I. extremo. Recitat eandem è Tuberone Gellius libr. VI. cap. 3. FABR.

15 *Baliſtas deferri*] Quidam ex MSS. & Edd. *baliſtas deferre*.

16 *Murale ſaxum*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *molare ſaxum*. Idem in Vincentio Bellovacenſi inveni Spec. Hiſtor. lib. VI. cap. 35.

17 *Et*

deatur, coſtis tamen & ſquamis, quas à ſummo gutture uſque ad imam alvum parili modo diſpoſitas habet, ita inſtruatur, ut ſquamis quaſi unguibus, coſtis quaſi cruribus innitatur. Non enim ut vermis, cui ſpinae rigor non eſt, [17] & in directum corpuſculi ſui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas, motum explicat, ſed alternis intenta conatibus latera ſinuoſa circumfert, ut per exteriorem ſpinae curvaturam, rigentem coſtarum aciem tendat, coſtis autem natura ad ſummum rectis ſquamarum ungulas figat: quod viciſſim & celeriter agendo, non ſolum plana perlabitur, ſed etiam convexa conſcendit, tot veſtigiis inſtructa quot coſtis. Hujus itaque rei cauſa eſt, ut ſi in qualibet corporis parte ab alvo uſque ad caput ictu aliquo collidatur, debilis reddita [18] curſum habere non poſſit, quia [19] ubicumque ille ictus inciderit, ſpinam ſolvit, per quam coſtarum pedes & motus corporis agebantur; unde etiam [20] hic ſerpens, qui tamdiu tot jaculis invulnerabilis obſtitit, ad unius ſaxi ictum debilis ceſſit, ac mox circumventus telis facile oppreſſus eſt. Corium autem ejus Romam devectum (quod fuiſſe centum viginti pedum ſpatio ferunt) aliquamdiu cunctis miraculo fuit. [21] Regulus adverſus tres imperatores, id eſt Asdrubales duos & accitum ex Sicilia Amilcarem, atrociſſimum bellum geſſit, in quo [22] caeſa ſunt Carthaginienſium ſeptemdecim millia, capta autem quinque millia, elephanti decem & octo abducti, [23] oppida octoginta duo in deditionem ceſſêre Romanis.

17 *Et in directum*] Male coaluit in Edd. Fabr. *indirectum*. Male quoque paullo ante in Edd. *inſtruitur* pro *inſtruatur*, quod in MSS. eſt.

18 *Curſum habere non poſſit*,] Ed. Auguſt. haud inepte legit, *curſu abire non poſſit*. coactus ſcilicet in loco, ubi vulnus accepit, manere.

19 *Ubicumque ille ictus inciderit*,] Pro *ille ictus*, Vulgati, excepta Auguſt. exhibent *illi ictus*. Sed aliter legere jubet Cod. Longob. cum tribus Lugd. Batt. atque Coll. Gronov. & Perizon. qui omnes probant *ille ictus*. In Meo legitur *illic ictus*. quod locum tueri ſatis poteſt.

20 *Hic ſerpens*,] In Florentt. pr. & ſec. pluribusque aliis MSS. *haec ſerpens* legitur, & dein *quae*, ut & *circumventa*, atque *oppreſſa*.

21 *Regulus adverſus tres Imperatores*,] Eutropius tres duces ſine nomine edit. Polybius, Ἀσδρούβαν, Βάρκαν & Ἀμίλκαν nominat. Fabr.

22. *Caeſa XVII. millia*] Eutropius, *X. & IX. millia hoſtium cecidit*. Fabr.

23 *Oppida LXXXII.*] Eutropius, *LXXIV. civitates in fidem accepit*. Fabr.

CAPUT IX.

Carthaginienſes negata ſibi pace, auxilia undique contraxiſſe, ac Xanthippo Lacedaemonio duce Romanos ſtraviſſe, Regulum cepiſſe, eamque injuriam Aemilium & Fulvium ultos fuiſſe.

Carthaginienſes, fracti bellis & cladibus exinaniti, pacem à Regulo popoſcerunt: ſed cum intolerabiles & [1] duras conditiones pacis audiſſent, [2] tutius rati ſeſe armatos mori quam miſeros vivere, pretio non ſolum Hiſpanorum vel Gallorum auxilia, quae jam dudum plurima habebant, ſed etiam Graecorum comparanda duxerunt. [3] Itaque Xanthippum, Lacedaemoniorum regem, cum auxiliis accitum, ducem bello praefecerunt. Xanthippus, inſpectis Poenorum copiis atque in campum deductis, longe in melius mutato adparatu, pugnam cum Romanis conſeruit. Ingens ibi ruina [4] Romanarum virium fuit: nam triginta millia [5] Romanorum in illa tunc congreſſione proſtrata ſunt. Regulus ille [6] dux nobilis cum quingentis viris captus eſt, &, in catenas conjectus, [7] decimo demum anno Punici belli nobilem triumphum Carthaginienſibus praebuit. [8] Xanthippus, tam audacis facti conſcius, rerum

1 *Duras conditiones*] Idem ſcribit Polyb. lib. 1. Eutrop. II. FABR.

2 *Adjurati ſeſe*] Hoc quia MSS. habebant, Fabricius ad marginem adſcripſerat, prae quo retinuit vulgatum, *tutius rati*. Ferri ſcripta lectio poteſt, ſi *malle* Graeco more exaudias. LAUT. Ego in iis, quos conſului, MSS. inveni *tutius rati*.

3 *Xanthippum Lacedaemonium Regem*] Regem hunc Lacedaemoniorum fuiſſe, nemo, quod ſciam ſcribit, ducem miſſum Carthaginienſibus omnes. Cicero III. de offic. Xanthippum Lacaedaemonium vocat. Polybius, Ξάνθιππόν τινα Λακεδαιμόνιον ἄνδρα, τῶν Λακωνικῆς ἀγωγῆς μετεχηκότα, καὶ τελεῖον, ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔχοντα σύμμετρον. ideſt: *Xanthippum virum Lacedaemonium, qui Spartano more educatus mediocrem in re militari uſum habebat*. FABR.

4 *Romanarum*] *Romanorum* Meus & Lugd. Bat. pr. cum Ed. Scotti. Tres Florentini *militum Romanorum*. Melius ſonat *Romanarum virium*. ut vires *Romanae*, non *Romanorum*, innuantur.

5 *Nam triginta millia*] Appianus in Lybica: Ἀπὸ τεσσαρακοντάδων ἀνδρῶν, ἃς ὁ Ἀτίλιος ἦγεν, ὀλίγοι μάλις αὐτῶν ἐς Ἀσπίδα πάλιν διέφυγον. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δ' ἐζωγρήθησαν. *E triginta millibus, quibus Atilius dux praerat, pauci Aſpidem aegre confugerunt: reliqui omnes partim occiſi partim capti ſunt.* Duo millia evaſiſſe Polybius & Eutropius tradunt. FABR.

6 *Dux nobilis*,] Quidam, *vir nobilis*, alii utrumque, *dux vir nobilis* habent. Cod. Florent. ſive Longob. *dux nobilis* & ſic plerique MSS.

7 *Decimo demum anno*] Decimus annus hujus belli fuit poſt Conſulatum Reguli & Manlii, Fulvio & Aemilio Coſſ. quo anno Regulum captum recte putat Sigonius. Nam & Appianus de captivis agens, καὶ μετ' αὐτῶν, inquit, ὁ στρατηγὸς Ἀτίλιος ὑπατικὸς γεγονὼς, αἰχμάλωτος ἦν. Cicero tamen lib. III. de Offic. ita ſcribit. *M. Atilius Regulus, cum Conſul iterum in Africa ex inſidiis captus eſſet*, &c. FABR.

8 *Xanthippus, tam audacis*] De cauſis, quare Xanthippus ſubito ex Africa diſceſſerit, Polybius

rum inſtabilium mutationem timens, illico ex Africa migravit in Graeciam. Igitur Aemilius Paulus & Fulvius Nobilior conſules, audita captivitate Reguli & clade exercitus Romani, tranſire in Africam [9] cum claſſe trecentarum navium juſſi, Clupeam petunt. Eo confeſtim Carthaginienſes cum pari claſſe venerunt, nec differri potuit navale certamen. Centum & quatuor naves Carthaginienſium demerſae triginta cum pugnatoribus captae, [10] praeterea, triginta quinque millia militum [11] ex ipſis caeſa ſunt: Romanorum autem novem navibus depreſſis mille centum perîêre milites. Conſules apud Clupeam caſtra poſuerunt. Duo Annones, Imperatores Poenorum, eo rurſum cum magno exercitu convenerunt, praelioque commiſſo, novem millia militum perdiderunt. [12] Sed & tunc apud Romanos numquam diuturna felicitas erat, & qualeſcumque ſucceſſus magnis continuo malorum molibus obruebantur. Cum Romana claſſis ad Italiam praedis onuſta remearet, infando naufragio everſa eſt: [13] nam de trecentis navibus [14] ducentae & viginti perierunt, octoginta vix abjectis oneribus liberatae ſunt. Amilcar, dux Poenorum, cum exercitu in Numidiam Mauritaniamque miſſus, poſtquam hoſtiliter cruenteque in univerſos egit, quod Regulum [15] libenter ſuſcepiſſe dicerentur, mille argenti talentis, & viginti millibus boum reliquos condemnavit. Principes autem omnium populorum patibus legendus, & Appianus. FABR. Polybium, quem vide lib. I. cap. 36. ſequitur Oroſius, Romani aliam, ut probroſam Poenis, paſſim ſecuti ſunt ſententiam, quam pluribus refert Appian. in init. de Bel. Punico, atque his verbis perſequitur Silius Italicus lib. VI. ℣ſ. 680.

Nec non projectum puppi, fruſtraque vocantem
Numina, Amycleum mergebat perfida ponto
Rectorem manus, & feras tibi, Regule poenas
Xanthippus digni pendebat in aequore leti.

10 *Praeterea, triginta quinque millia*] In impreſſis Eutropii libris eſt *Quindecim millia hoſtium aut occidit aut cepit.* Sed cum in noſtro Manuſcripto ſit: V. *millia*, puto numerum, quo *triginta ſignificata* fuerunt, intercidiſſe. FABR.

9 *Cum claſſe trecentarum navium*] Idem numerus eſt in Eutropio, Polybius: τεμαχῶν καὶ πεντήκοντα σκάφη habet. FABR.

11 *Ex ipſis*] Abeſt hoc in Vett. Edd. ante Bolſuingianam & Hittorp. In quibus ipſis male mox *deprehenſis* pro *depreſſis*, quod Ed. Aug. cum MSS. exhibet.

12 *Sed & tunc*] MSS. omnes, *ſed ut tunc* &c. verum tum minor diſtinctio poni debet poſt *obruebantur*.

13 *Nam de trecentis navibus*] Eutrop. aliter, *Tanta tempeſtas fuit, ut ex CCCCLXIII. navibus, LXXX. ſervari vix potuerint.* Sic & Polybius ἐκ δὲ ἑξήκοντα καὶ τετρᾶρων ἁπάσῶν τῶν τριακοσίας ναυσὶν, ὀγδοήκοντα μόνον σωθῆναι σκάφη. FABR.

14 *Ducentae & viginti* &c.] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *CCXXX perierunt, ſeptuaginta vix* &c.

15 *Libenter*] Abeſt a duobus Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

16 *Tertio anno,*] Oroſius hic duos annos extremos connumerat. Nam inter hos Conſules ac ſuperiores Paullum, & Nobiliorem, unus tantum annus interfuit. De rebus ab his Coſſ. geſtis Polybius & Eutrop. FABR.

17 *Cum*

tibulo ſuffixit. [16] Tertio anno, ſicut ſemper indomitus furor cito periculorum obliviſcitur, Servilius Caepio & Sempronius Blaeſus conſules, [17] cum ducentis ſexaginta navibus in Africam transgreſſi, univerſam oram maritimam, quae circa Syrtes jacet, depopulati ſunt: atque in ſuperiora progreſſi, captis everſisque civitatibus plurimis, ingentem praedam ad claſſem [18] devexerunt. Inde, [19] cum ad Italiam redirent, circa' Palinuri promontorium, quod a Lucanis montibus in altum excurrit, illiſi ſcopulis, centum quinquaginta naves onerarias, nobilemque praedam crudeliter adquiſitam, infeliciter perdiderunt. Vicit aliquando apud Romanos inprobiſſimam cupiditatem enormitas miſeriarum: nam Patres, quibus jam nauticae rei [20] pertaeſum eſſet, decrevêre ne amplius quam ſexaginta navium claſſis ad ſubſidium haberetur Italiae, quod quidem decretum continuo, adacti indomita cupiditate, ruperunt. [21] Praeterea Cotta conſul in Siciliam transgreſſus, plurimis praeliis adverſum Poenos & Siculos terra marique pugnavit, & per totam Siciliam partim hoſtium, partim etiam ſociorum, [22] inhumatas ſtrages reliquit. L. Caecilio Metello [23] C. Furio Pacilo conſulibus, Aſdrubal, novus Carthaginienſium Imperator, cum elephantis centum triginta & equitum peditumque amplius triginta millibus, Lilybaeum venit ex Africa, & continuo cum Metello conſule apud Panormum pugnam conſeruit. Sed Metellus, vim magnam belluarum timens, prius eas, magno uſus conſilio, vel in fugam, vel in mortem egit, & ſic facile quamvis magnam vim hoſtium ſuperavit. Viginti millia Carthaginienſium in eo praelio caeſa ſunt, elephanti quoque viginti ſex interfecti

17 *Cum ducentis*] Sic repone ex Cod. Auguſt. pro *ducentis*, quod in reliquis eſt.

18 *Devexerunt.*] Duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gron. & Ed. Aug. *deduxerunt.*

19 *Cum ad Italiam*] Ed. Aug. *cum Italiam redirent.*

20 *Pertaeſum eſſet,*] Editi omnes, praeter Auguſt. *erat* repoſuerunt, ut melius Latine dictum, ſed MSS. omnes conſtanter ſcribunt *eſſet*, quod ab Oroſio, ejuſque ſaeculo profectum videtur.

21 *Praeterea Cotta Conſul*] C. Aurelius Cotta Conſul cum P. Servilio Gemino fuit anno urbis DI. quo cum de Poenis & Siculis triumphaſſe Capitolinis tabulis eſt proditum. FABR.

22 *Inhumatas ſtrages*] Vulgati *inhumanas:* inhumane certe. LAUT. Comprobatur ea lectio Lautii non modo iis MSS. ex quibus in Edd. reliquis, ut Bolſ. Hittorp. & ſeqq. fuit repoſita, ſed & Florentt. primo & tertio, & Meo Codice, ut & illo qui quondam Perizonii fuit. Flor. ſec. habet *innumeras ſtrages.* Cotta vero proconſulare imperium eo anno in Sicilia habuiſſe videtur. Vox *etiam* in duobus MSS. Lugd. Batt. non invenitur.

23 *C. Furio Pacilo*] *Pacilus*, non *Placidus* Furii cognomen eſt in Faſtis Capit. quorum auctoritas nobis graviſſima eſt. De re à Metello geſta Polyb. & Eutrop. FABR.

24 *Cen-*

cti [24] centum & quatuor capti, & per Italiam ducti, maximum Italicis gentibus spectaculum praebuerunt. Asdrubal cum paucis Lilybaeum profugit, atque absens a Poenis capitis damnatus est.

24 *Centum & quatuor capti & per Italiam ducti,*] In Eutropio est, *Metellum per Italiam duxisse elephantos* CXXX. Plin. lib. VIII. c. 6. scribit *Metellum in Italiam transvexisse. CXLII.* At in Epitoma. lib. XIX. legimus in Metelli triumpho ductos CXX. FABR.

CAPUT X.

Quod Poeni pace sibi negata Regulum crudeliter interemerint. Romanos parum feliciter in Siciliam semel atque iterum pugnantes, tandem vicisse.

Post haec fessi tot malis Carthaginienses, petendam esse a Romanis pacem decreverunt. [1] Ad quam rem Atilium Regulum antea ducem [2] Romanum, quem jam per quinque annos captivum detinebant, inter caeteros legatos praecipue mittendum putaverunt: quem, non impetrata pace, ab Italia reversum, [3] resectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necaverunt. [4] Alter deinde Atilius Regulus, & Manlius Vulso ambo iterum consules, cum classe ducentarum navium & quatuor legionibus Lilybaeum [5] profecti sunt: quod oppidum in promontorio situm,

1 *Ad quam rem Atilium*] Victis a Metello Carthaginiensibus Regulus Romam ad Senatum missus juratus, & captivos reddendos negavit, Carthaginemque ad supplicium rediit, qua de re disputat Cic. lib. III. de Offic. multisque aliis locis mentionem facit. Vide Livium lib. XVIII. Eutropium II. Valerium I. cap. 1. Gell. VI. cap. 4. Horat. libr. III. Carm. Oda V. Silium lib. VI. FABR.

2 *Romanum*,] Ed. August. *Romanorum.*

3 *Resectis palpebris*,] Verba sunt Ciceronis de supplicio Reguli in orat. in Pisonem. Quod vero M. Tullius ait Regulum in machina esse necatum, id Appianus sic expressit, καὶ αὖτὸν οἱ Καρχηδόνιοι καθείρξαντες ἐν ξυλεώρυγι, κέντρα πάντοθεν ἐχίσιν διέφθειραν. FABR.

4 *Alter deinde Atilius Regulus*,] C. Atilius Regulus & L. Manlius Vulso Consules iterum fuerunt anno DIII. Horum Consulum nomina in meo Manuscripto Justino libr. XLI. integra sunt, nisi quod pro *Vulsone* more antiquo scriptum est, *Bulsone*: unde in vulgatis factum est *Pisone*. Ea quae hi Consules cum Poenis gesserunt, multis verbis narrat Polybius. FABR.

5 *Profecti sunt*:] In solo Cod. Meo postremum verbum adparet, a reliquis MSS. abest.

tum, Romani obsidere conati, superveniente Annibale, qui Amilcaris filius fuit, victi, majore exercitus sui parte perdita, ipsi aegre evaserunt. [6] Post hos Claudius consul [7] cum classe centum & viginti navium ad Drepani portum [8] contra hostem profectus, ibique mox exceptus classe Poenorum, superatus est. Et ipse quidem cum triginta navibus Lilybaeum in castra [9] confugit: reliquae omnes, hoc est, nonaginta aut captae, aut demersae fuerunt: octo millia militum caesa, viginti millia capta referuntur. Cajus quoque Junius, collega Claudii, universam classem naufragio amisit: [10] Anno etiam [11] consequenti classis Punica in Italiam transiit, ejusque plurimas partes longe lateque vastavit. Interea [12] Lutatius cum classe trecentarum navium in Siciliam transvectus, dum apud Drepanum civitatem pugnam [13] inter primores ciet, transfixo femore aegerrime, cum jam obrueretur, ereptus est. Porro autem Poeni cum quadringentis navibus magnisque copiis ad Siciliam, duce Annone, concurrunt. Nec Lutatius segnior, immo consilia Poenorum celeritate mira praevenit.

6 *Post hos Claudius Consul*] Hic est P. Claudius Ap. F. qui, cum cavea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam jussit, ut biberent, quoniam esse nollent Cic. lib. II. de Natur. FABR.

7 *Cum classe centum & viginti navium*] His tres addit Polybius, qui omnem rem copiose narrat. FABR.

8 *Contra hostem profectus*, &c.] In Cod. Meo additur *est*. Dein pro *ibique mox*, Cod. Perizon. legit *ibi mox*, at reliqui omnes *ubi mox*, quorum magna deinde pars delet *est* post *superatus*; unde puto sic reformari verba debere, *contra hostem profectus, ubi mox exceptus classe Poenorum & superatus, ipse quidem* &c. Pro *exceptus* in Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. est *acceptus*.

9 *Confugit:*] Meus *profugit*, & mox *mersae* pro *demersae*. Ed. Aug. *demersae sunt*. Pro *referuntur* in Meo *feruntur*.

10 *Anno etiam consequenti*] Haec à Diacono Eutropii historiae inserta pro Eutropianis vulgo leguntur. FABR.

11 *Consequenti*] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *sequenti*.

12 *Lutatius cum classe trecentarum navium*] C. Lutatius Catulus Cos. cum A. Postumio Albino fuit anno ab Ur. con. DVI. Catulum cum *classe CCC. navium transvectum* ex vetustis libris scripsimus, cum vulgo sit *classis CC navium*. Eutropius quoque auctor est, Catulum cum CCC. navibus in Siciliam profectum fuisse. Neque vero adduci possum ut credam populum R praeter CC illas quinqueremes, quas à privatis aedificatas scribit Polybius, nullas alias naves publicas habuisse. FABR.

13 *Inter primores ciet*,] Ita reposuimus ex auctoritate Cod. Longob. adstipulantibus quoque sec. & tertio Florentt. In Vulgatis legitur inepte *inter primores Siciliae cieret*. Videlicet ex *ciet*, vel *cieret*, nata videtur varia lectio *Siciliae* in quibusdam MSS. atque inde utraque lectio fuisse conjuncta. Et hinc *cieret* deest in Ed. August. atque in Coll. Gronov. & pro eodem verbo *gerit* in Lugd. Batt. pr. & quart. invenitur. In Meo MS. quoque melior illa lectio *inter primores ciet*, invenitur, sed ita ut supra *ciet* lineola ducatur, quae innuere videtur *cieret* ibidem debere scribi. Pro *inter primores* Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. habet *inter primos*.

14 *Apud*

nit. Postquam proxime sibi utrorumque classes [14] apud Aegates insulam, per totam noctem intertextis propemodum ancoris constiterunt, orta luce, prior Lutatius signum bello dedit. Crudescente pugna, victus Anno navem avertit, & dux fugae primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus sui Africam [15] petit, alii confugere Lilybaeum, [16] sexaginta & tres Punicae naves captae sunt, centum vigintiquinque demersae, triginta duo millia hominum capta, caesa quatuordecim millia fuêre. Romanorum autem duodecim naves demersae sunt. Lutatius deinde ad Erycinam civitatem, quam Poeni tenebant, venit; ibique duo millia Carthaginiensium, conserta pugna, interfecit.

14 *Apud Aegates insulam,*] Polybius, παλιόυσι περὶ τὴν Αἴγυσσαν νῆσον τὴν κατὰ τὰς Λιλυβαίας καλουμένην. Silius lib. I.

——— *Avet Aegates abolere parentum*
Dedecus.

Pugnatum est VI. Idus Martias, inquit Eutropius. FABR.

15 *Petit*] Cod. Longob. *petiit.*

16 *Sexaginta & tres Punicae naves captae sunt,*] In numeris Orosii libri cum Eutropianis fere consentiunt. Polybio cum his magna dissensio est. FABR.

CAPUT XI.

Carthaginienses conditionibus pretioque pacem impetrasse : calamitosam Tiberis inundationem, ignisque cujusdam vastationem Romae fuisse. De bello in Faliscos.

Tunc Carthaginienses praecipiti festinatione ad Lutatium consulem, ac deinde Romam mittunt, orant pacem : quam conditionibus [1] ante propositis illico consequuntur. Conditiones autem erant, [2] ut Sicilia Sardiniaque decederent, [3] proque inpensis bellicis puri

1 *Ante propositis*] Florent. sec. cum Edit. August. *ante positis.* Forte melius.

2 *Ut Sicilia Sardiniaque decederent,*] Polybius, Ἐκχωρεῖν τὴν Σικελίας ἁπάσης, Καρχηδονίους, καὶ τῶν νήσων, ὅσαι μεταξὺ τῆς Ἰταλίας κεῖνται καὶ Σικελίας. *Poeni omni Sicilia & insulis, quae inter Italiam & Siciliam sunt, decedunto.* Livius libro XXI. *Poeni navali ad Aegates clade accepta, Sicilia & Sardinia cessere.* FABR.

3 *Proque inpensis bellicis*] Ἀργυρίῳ κατατίσειν Καρχηδονίους Ῥωμαίοις ἐτῶν εἴκοσι δυσχιλίοις καὶ χιλίοις τάλαντα Εὐβοϊκά. *Poeni Romanis in annos XX. duo millia & ducenta talenta Euboica pendunto.* Sed decem legatos tempus stipendii mutasse, ac mille talenta addidisse, idem subjicit. FABR.

puri argenti tria millia [4] talentorum Euboicorum, aequis pensionibus, per annos viginti penderent. Hujus pacis conditio est habita [5] post annum tertium & vigesimum, ex quo bellum Punicum primum fuerat inchoatum. Quis, rogo, duarum civitatum unum bellum per annos vigintitres gestum fando explicet? quot reges Carthaginiensium, quot consules Romanorum, quot agmina exercituum, quantum numerum navium contraxerit, profligarit, oppresserit? & tum demum, si illa ad plenum perpensa videantur, de praesentibus judicetur. [6] Anno ab Urbe condita DVII. repentina subversio ipsius Romae praevenit triumphum Romanorum: neque enim temere dixerim, quando non vel modicam laetitiam Romae superveniens repente quam gravissimus luctus oppresserit. Si quidem [7] Q. Lutatio A. Manlio consulibus, diversae ignium aquarumque clades pene absumsere urbem. Nam Tiberis insolitis auctus imbribus, & ultra opinionem vel diuturnitate vel magnitudine redundans, omnia Romae aedificia [8] in plano posita delevit. Diversae qualitates locorum, ad unam convenêre perniciem: quoniam & quae segnior redundatio tenuit, madefacta dissolvit, & quae cursus torrentis invenit, inpulsa dejecit. Aquarum gravissimam cladem gravior ignis secuta vastatio est: qui ignis, incertum unde surrexerit, plurimas civitatis partes pervagatus, cum hominum domorumque miserabilem stragem fecit, tum etiam tantum opum uno consumsit incendio, quantum plurimae & peregrinae victoriae conferre [9] vix possent. Dehinc cum omnia in circuitu fori popularetur, [10] ae-

4 *Talentorum*] Florentt. tres *talentum* Mox Edd. Vett. quaedam, *portionibus* pro *pensionibus*.

5 *Post annum tertium ac vigesimum*,] Polybius & Livius, qui tempus hujus belli excitati respiciunt, scribunt id gestum annis XXIV. sed Orosius numerat ab Ap. Claudio & Q. Fulvio Coss. quibus bellum Punicum primum geri coeptum est. FABR.

6 *Anno ab Urbe condita DVII.*] Hic annus, quo Q. Lutatius & A. Manlius Coss. fuerunt, in Fastis Capitolinis est DXII. Ubi vides Orosium, ut superius, ita hic quoque, annos quinque minus numerare. FABR.

7 *Q. Lutatio A. Manlio Coss.*] *Catuli* nomen, quod Lutatio in Orosii libris datur, nos delevimus: cum ille non ex Catulorum, sed *Cerconum* familia fuerit, atque in Capitolinis Fastis sic describatur, *Q. LUTATIUS C. F. C. N. CERCO.* FABR. In Editt. Fabricianis & illa Scotti, omittitur cognomen Catuli, quod in reliquis, ut & MSS. omnibus invenitur; contra veritatem certe, nisi ipsum Orosium errasse dicamus.

8 *In plano posita delevit*,] Lugd. Bat. tert. *in plano posita dejecit*, & sic quoque legit Vincent Bellov. lib. VI. cap. 38. Ed. Aug. *in plano sita dejecit.*

9 *Vix possent.*] In omnibus MSS. inveni *non possent.* Nec aliter Vincentius Bellovacensis.

10 *Ae-*

[10] aedem Veſtae corripuit. Et ne ſibi quidem diis ſubvenientibus, ignem illum, qui aeternus putabatur, temporarius ignis oppreſſit: unde etiam Metellus, dum arſuros deos eripit, vix [11] brachio ſemiuſtulatus aufugit. [12] Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Faltone conſulibus, cum Faliſcis bellavere Romani, eoque praelio quindecim millia Faliſcorum interfecta ſunt.

10 *Aedem Veſtae corripuit.*] De aede Veſtae incenſa Livius lib. XIX. nocte eam arſiſſe tradit Valer. lib. I. c. 4. L. Metellus Pont. Max. hoc incendio, cum Palladium raperet ex aede Veſtae, lumina amiſit, auctor Plinius libr. VII. cap. 43. & Plutarchus in Parallelis. FABR.

11 *Brachio ſemiuſtulatus*] MSS. & Editi quidam *brachio ſemiuſto ablatus.* Vincentius Metellum Pontificem vocat.

12 *Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Faltone Coſſ.*] Conſules hi ex Capitolin. Faſtis an. DXV. fuerunt. Quod autem Oroſius bellum Faliſcorum ad hunc annum refert, in eo diſſentit ab Eutropio, qui id triennio ante, Cercone & Torquato Coſſ. geſtum ſcribit, eoſque de Faliſcis triumphaſſe notatum eſt in tabulis Capitolinis. FABR.

CAPUT XII.

Gallos Ciſalpinos, Romanis novos infeſtosque hoſtes, caeſos: Sardiniam rebellantem ſubactam, Poenos aegre pacem impetraſſe, Jani portas uno anno fuiſſe clauſas.

EOdem anno Galli Ciſalpini novi exſtitere hoſtes, adverſum quos varia ſorte bellatum eſt: nam in primo conflictu [1] Valerii conſulis tria millia quingenti cecidere Romani, ſecundo [2] quatuordecim millia Gallorum caeſa, duo millia capta ſunt, ſed ob priorem cladem triumphus conſuli denegatus eſt. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo conſulibus, [3] Sardinia inſula rebellavit, auctoribus Poenis, unde mox Sardi ſubacti & oppreſſi ſunt. Carthaginienſibus autem violatoribus pacis, quam ipſi [4] popoſciſſent, inferri bellum decretum eſt. Contra Carthaginienſes pacem ſuppliciter popoſcerunt: & cum bis miſſis legatis nihil profeciſſent, poſt etiam decem principibus bis aeque ſupplicantibus, nec impetrarent, noviſſime Annonis, minimi hominis inter legatos

1 *Valerii Conſulis*] Sex ex MSS. *Valerio conſule.*

2 *Quatuordecim*] Ed. Aug. *tredecim.* Supra *quingenti* abeſt a Lugd. Bat. ſec.

3 *Sardinia inſula rebellavit,*] De hac re Polyb. in fin. lib. I. Eutrop. III. FABR.

4 *Popoſciſſent*] Ed. Aug. *popoſcerant.*

tos, [5] oratione meruerunt. [6] Hoc anno porta Jani Gemini clausa est, quia nusquam eodem anno bellum erat, quod sub Numa solum Pompilio rege provenerat. [7] Hinc demum nobis tacendum est, & tempora quibus conferri nostra nullo modo possunt, silentio transmitti expedit; ne obtrectatores dierum vitae suae ad insultandum potius sibi hoc strepitu suscitemus. Ecce portae Jani clausae fuerunt, foris bellum Romanorum non fuit, omnem subolem suam in gremio suo conquiescentem [8] Roma continens non suspiravit. Et hoc quando? post primum bellum Punicum: post quantum temporis? [9] post annos quadringentos & quadraginta: quandiu? anno uno: & quid altero subsecutum est? ut de ceteris taceam, bellum Gallicum, & Annibal cum bello Punico secundo. Hei mihi cognovisse haec & [10] denudasse quam etiam me pudet! Pax ista unius anni, vel magis umbra pacis, lenimentum miseriarum, an incentivum malorum fuit? stillicidium illud olei, in medium magnae flammae cadens exstinxit fomitem tanti ignis, an aluit? Parum aquae frigidae ardentissimis haustum in febribus, sanavit aegrotum, an potius incendit? per annos prope septingentos, id est, ab Hostilio Tullo usque ad Caesarem Augustum, una tantummodo aestate, Romana sanguinem vis-

5 *Oratione meruerunt.*] Quam iste Anno, minimus inter legatos, orationem habuerit, injuria temporis, & scriptorum penuria nescimus. Succedat igitur simile in patriam meritum, belli Punici secundi fine, Asdrubalis Haedi, qui acuto suo, quod Senatui Romanorum in curia dedit, responso memorabilis & tum & nunc esse meruit. Subclamante enim Senatore quodam, Carthaginiensibus pacique infesto: *Per quos deos foedus icturi essent, quum eos, per quos ante ictum esset, fefellissent?* respondisse ferunt Asdrubalem, *Per eosdem, qui tam infesti sunt foedera violantibus.* Livius lib. XXX. cap. 42.

6 *Hoc anno porta Jani*] Hujus rei mentionem fecimus in c. 8. lib. III. Plutar. in Numa: Μέχρι Ἀπλίης καὶ Τίτου Μαλλίου ὑπατευόντων ἀνὼς ἡ Ἰανοῦ κλειόμενη χρόνον ἐπολιώ, εἶτα αὖθις ἀνεώχθη πολέμου συμβαίνοντος. *M. Atilio, & T. Manlio Coss. templum Jani clausum non diu fuit, sed continuo bello exorto rursus apertum est.* Faur.

7 *Hinc demum*] Perizon. cum Lugd. Bat. sec. & Coll. Gronov. *Hic demum.* Quod praecessit aliquanto *solum*, non exstat in eadem Coll. ut nec in Ed. August.

8 *Romana continens*] Sic Colon. & quidem Orosianè pro *orbis Romanus.* Vulgo, *Roma continens.* Laut. In Coll. Gron. est *Roma sustinens.* Vulgata lectio se recte habet. Sic infra, *misera civitas, vere misera mater*, ubi itidem de Roma urbe sermo est. In Lautii Emend. nullus sensus est.

9 *Post annos CCCCXL.*] legitur etiam, CCCCL. sed alter numerus verior, cum tot fere anni à principio regni Hostilii ad Manlium & Atilium numerentur. Fabr. Cod. Longob. *post annos CCCL.* Flor. sec. & tert. ut & tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. Codd. quoque Meo & Perizon. Ultr. & Ed. Aug. *CCCCL.* at Edd. Vett. exhibent *CCCCLX.*

10 *Denudasse*] Edit. Aug. *enumerasse.* Lugd. Bat. tert. *dubitasse.*

11 *An-*

viſcera non ſudarunt: & inter plurimas magnorum ſaeculorum aetates miſera civitas, vere miſera mater, vix uno tempore à timore luctuum, ut non dicam ab ipſis luctibus, conquievit. Hoc ſi quiſquam hominum tam parum in vita ſua quietis habuiſſet, numquid vel vixiſſe diceretur? Aut ſi quiſquam per totum annum doloribus & cruciatibus [11] angatur, medio autem anni ipſius ſpatio unum tantum diem tranquillum, & ſine conflictationibus tranſigat, numquid [12] ex eo levamentum malorum accipiet, ac non totum annum miſeriis deputabit? Sed illi, inquit, hunc annum pro glorioſo ſigno infatigabilis virtutis collocaverunt: atque utinam pro oblivione calamitatis [13] continuae praeteriiſſent. Nam ſicut in corpore hominis ita demum lepra [14] dignoſcitur, ſi variatim inter ſanas cutis partes color diverſus adpareat; at ſi ita ſe ubique diffundat, ut omnia unius coloris [15] quamvis adulterini faciat, perit illa diſcretio: ita ſi labor continuus aequali tolerantia, ſine reſpirandi adpetitu perfluxiſſet, intentio voluntatis & electio conſuetudinis diceretur. Cum autem in hoc [16] pauxillulum otii [17] tantopere vel majorum gaudia, vel minorum ſtudia [18] reclinantur, profecto diſcernitur, & quam jucunditatem habuerit haec brevitas, & quam amaritudinem illa prolixitas: hoc eſt, & quies illa quam grata fuiſſet, ſi diuturna manſiſſet, & haec inceſſabilis miſeria quam etiam vitanda fuerit, ſi vitari [19] quacumque arte potuiſſet.

11 *Angatur*,] In omnibus MSS. eſt *agatur*, defectu lineolae, quae ſolebat ſupra literas duci.

12 *Ex eo*] MSS. & Editi quidam *ex eo die*.

13 *Continuae praeteriiſſent*.] Ed. Auguſt. *continuo praeteriiſſet*. Coll. Gronov. *continuo praeteriſſent*.

14 *Dignoſcitur*,] Meus *cognoſcitur*.

15 *Quamvis adulterini faciat*,] Ita legendum eſt, non *quamvis adulteri facias*, ut in recentioribus Vulgatis eſt. De lepra enim ſermo eſt, quae ita ſe diffundat, ut omnia unius faciat coloris, ſcilicet albi qui color tamen eſt adulterinus, quia non eſt candor ſincerus & ſanus. Illud *faciat* ſuppeditant nobis Edd. Vett. cum MSS. *adulterini* vero ex Edit. Auguſt. deſumtum eſt. Edd. Venetae *adulterari faciat*.

16 *Pauxillulum*] Cod. Longob. *pauſillum* Flor. tert. cum Meo & Ed. Auguſt. *pauxillum*. Flor. ſec. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *puſillum*.

17 *Tantopere vel majorum gaudia*,] Cod. Perizon. *tanto periculo majorum gaudia*.

18 *Reclinantur*,] Ed. Aug. *declinantur*. Lugd. Bat. tert. *redimantur*. Mox Coll. Gronov. *diſcernuntur*, ut & Lugd. Bat. tert. pro *diſcernitur*.

19 *Quacunque arte potuiſſet*.] In MSS. optimis, id eſt, tribus Florentt. Meo & Perizon. illud *arte* non invenitur. Edd. quoque primae & Venetae delent. Sic *quacunque* dictum erit, ut *aliqua* apud Virgil. Ecloga III. 15.

Et ſi non aliqua nociſſes, mortuus eſſes.

Id eſt *aliquatenus*, *aliqua ratione*, ut explicat Servius.

Ca-

CAPUT XIII.

De interitu Amilcaris, & bello Romanorum in Illyrios, ejusque causa. De bello in Gallos Cisalpinos: item in Insubres Gallos. De prodigiis variis. De nova Gallorum clade, belloque in Istros.

[1] Anno ab Urbe condita DXVII. Amilcar, Dux Carthaginiensium, ab Hispanis in bello, cum aliud bellum adversus Romanos clam pararet, occisus est. [2] Sequenti anno legati Romanorum ab Illyriis interfecti sunt. Post cum ipsis Illyriis atrocissimum bellum gestum est: in quo multis oppidis populisque deletis, reliqui se Fulvio Posthumioque consulibus dediderunt. Tertio deinceps anno miseram civitatem sacrilegis sacrificiis male potentes funestavere pontifices, namque decemviri [3] consuetudinem priscae superstitionis adgressi, [4] Gallum virum & Gallam foeminam cum muliere simul Graeca in foro boario vivos defoderunt.

1 *Anno ab Urbe con. DXVII.*] Amilcar, pater Annibalis, auctore Cassiodoro, in Hispania occisus est, M. Aemilio Barbula, M. Junio Pera Coss. qui annus in Fastis Capitolinis est ab Urbe Con. DXXII. De Amilcaris interitu plura Polybius initio lib. II. FABR.

2 *Sequenti anno legati Romanorum*] Legatos Polybius lib. II. nominat Γαΐον τὸν Λεύκιον Κορυγκανίους: qui ad Teutam reginam Illyriorum, ob injurias Italicis mercatoribus illatas missi fuerunt, atque alter eorum jussu reginae interfectus fuit, ut idem scribit. In epitoma quoque libro vigesimo legitur, *Bellum Illyriis propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum, indictum est.* Appianus item Coruncanii ab Illyriis interfecti meminit in Illyrico. Florus vero libro secundo capite V. Legatos Romanos imperante Teuta occisos scribit. Plinius libro trigesimo-quarto, capite sexto nominat Legatos P. Junium & T. Coruncanium, quibus, à Teuta Illyriorum regina interfectis, statuae in Rostris positae fuerunt. FABR.

3 *Consuetudinem priscae superstitionis adgressi*,] Pro *priscae* Meus habet *pristinae*; at pro *adgressi*, quomodo in Vulgatis, sola Augustana excepta, legitur, omnes MSS. cum eodem Ed. exhibent *egressi*. Quae lectio nos ad veram ducere videtur; puto enim sic esse scribendum, *Namque decemviri ad consuetudinem priscae superstitionis regressi.* Quintilian. in Prooemio lib. I. p. 8. *Inde quidam, contemto bene dicendi labore, ad formandos animos statuendaque vitae leges regressi.* Exemplum sacrificii similis occurrit apud Livium, aliquanto post, tempore Annibalis, peractum, lib XXII. cap. 57.

4 *Gallum virum & Gallam*] Romani, inquit Plutarchus in Quaestionibus, δύο μὲν ἄνδρας δύο ὄντας γυναῖκας ἐν τῇ βοῒ ἀγορᾷ λιθομήνῃ, τὸν μὲν Ἕλληνας, τὸν δὲ Γαλάτας, ζῶντας κατώρυξαν. Id vero eos ex libris Sibyllinis fecisse initio belli Gallici Cisalpini scribit idem in Marcello. FABR.

5 *L.*

runt. Sed obligamentum hoc magicum in contrarium continuo verſum eſt. Namque diras illas quas fecerant externorum mortes, foediſſimis ſuorum caedibus expiaverunt, ſiquidem, [5] L. Aemilio Papo, C. Atilio Regulo Conſulibus, magna formidine [6] conſternatus eſt ſenatus defectione Ciſalpinae Galliae, cum etiam ex ulteriore Gallia ingens adventare exercitus nunciaretur, [7] maxime Gaeſatorum, quod nomen non gentis, ſed mercenariorum Gallorum eſt. Itaque permoti conſules, totius Italiae ad praeſidium imperii contraxêre vires. Quo facto, in utriuſque conſulis exercitu octingenta millia armatorum fuiſſe referuntur, [8] ſicut Fabius hiſtoricus, qui eidem bello interfuit, ſcripſit. [9] Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum trecenta quadraginta octo millia ducenti, equitum vero viginti ſex millia ſexcenti: cetera multitudo ſociorum fuit. Commiſſo praelio apud Aretium, Atilius conſul occiſus eſt: [10] octingenta millia Romanorum, nec ſaltem tanta, quanta

5 *L. Aemilio Papo*,] Aemilio *Catuli* cognomen vulgo corrupte hic additur, ſicut *Paulli* apud Plin. libro III. cap. 20. In Faſtis Capitolinis hi Conſules an. DXXIIX. ſic nominantur, *C. AEMILIUS. Q. F. CN. N. PAPUS. C. ATILIUS. M. F. M. N. REGULUS.* Hoc bellum Gallicum deſcribunt Polybius libro II. Plutarchus in Marcello, Livius libro XX. Florus lib. II. capite 4. Eutropius libro II. Fabr.

6 *Conſternatus eſt ſenatus*] Revocavimus verbum *eſt* ex Lugd. Bat. tertio & Coll. Gronov. nam in Vulgg. abeſt, praeterquam in Auguſt.

7 *Maxime Gaeſatorum*,] Ita hoc nomen ex optimo Corn. Gualtheri libro deſcripſi. Polybius: διόπερ ἐυθέως τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν, τὸ Ἰνσιβρων καὶ Βοίων συμφρονήσαντα διεπέμποντο ὡσεὶς τοὺς κατὰ Ἄλπεις καὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικοῦντας Γαλάτας προσαγορεύμενους ἀπὸ τοῦ μισθοῦ σφετέρους, Γαισάτους, ἡ γὰρ λέξις αὕτη τοῦτο σημαίνει κυρίως id eſt: *Quo circa maxime gentes Inſubrium & Bojorum, facta inter ſe ſocietate, legatos miſerunt ad Gallos, qui Alpes Rhodanumque accolunt, & à mercede, qua ad militiam conducuntur, Gaeſati adpellantur: id enim proprie hoc nomen ſignificat.* Apud Plutarchum in Marcello hoc nomen corruptum eſt: legitur enim, καὶ μεταπέμπονται Γαλατῶν τοὺς μισθοφορικοὺς, οἱ Γεζᾶται καλοῦνται, quod mendum ego illis acceptum fero, qui ὡδὲ τὸ ὄνομα, hoc nomen deduci putarunt, Virgilius VIII. Aeneid.

- - - *Duo quiſque Alpina coruſcant*
Gaeſa manu. Fabr.

8 *Sicut Fabius hiſtoricus*,] Hic eſt Quinctius Fabius Pictor, qui his temporibus vixit, & non tantum huic bello, ſed & paulo poſt ſecundo Punico, ut Livius ſcribit, interfuit. De hoc Eutropius, *Traditum eſt à Fabio hiſtorico, qui ei bello interfuit, DCCC. millia hominum parata ad id bellum fuiſſe.* Plinius libro III. capite vigeſimo ſcribit, Italiam hoc tempore armaſſe equitum LXXX. millia, peditum DCC. millia. Fabr.

9 *Ex quibus Rom. & Camp.*] Polybius Ῥωμαίων δὲ καὶ Καμπανῶν πολλῷ, πλέον μὲν ἢ εἴκοσι καὶ πέντε καὶ τριακόσιαι μυριάδες, ἱππέων δὲ ἐπὶ ταῖς δισμυριάσιν ἑπτὰ καὶ τρεῖς χιλιάδες. *Romanorum & Campanorum multitudo erat peditum ad CCL. millia, equitum millia XXIII.* Fabr.

10 *Octingenta millia Romanorum*,] Vulgo contra fidem librorum Manuſcriptorum legunt, & *octoginta millia Romanorum*, non adtendentes Oroſium in hac hiſtoria exponenda

ta eos terrere debuit, caesa sui parte, fugerunt: nam tria millia eorum tunc interfecta [11] historici tradunt, quod ideo ignominiosius turpiusque est, tam paucis amissis, tanta agmina diffugisse, quia se in aliis victoriis non viribus animorum praevaluisse, sed bellorum proventibus, prodiderunt. Quis enim rogo in exercitu Romanorum crederet numerum istum fuisse saltem, non dico fugisse? Post haec secundum cum Gallis praelium gestum est, in quo plane quadraginta millia Gallorum trucidata sunt. Sequenti anno Manlius Torquatus & Fulvius Flaccus consules, [12] primi trans Padum Romanas duxêre legiones. Pugnatum est ibi cum Insubribus Gallis, quorum interfecta sunt viginti tria millia, [13] quinque millia capta sunt. Eo deinde anno, qui huic proximus fuit, dira miseram Urbem terruêre prodigia. Miseram utique, quae hinc fremitu hostium, inde nequitia daemonum terrebatur, [14] namque in Piceno flumen sanguine effluxit, & apud Tuscos coelum ardere visum est, & Arimini nocte multa lucem claram effulsisse, ac tres lunas distantibus coeli regionibus exortas adparuisse. Tunc quoque magno terrae motu Caria & Rhodus insulae adeo concussae sunt, ut labentibus vulgo tectis, [15] ingens quoque ille Colos-

sus

nenda sequi eos qui primum praelium, in quo Galli superiores fuerunt, scripserunt commissum junctis utriusque Consulis copiis: ideoque cum significare vellet, universum exercitum in fugam conjectum fuisse, ait, DCCC. millia Romanorum fugisse: tot enim fuisse paulo ante ex Fabio retulit. Polybius vero aliter de his rebus scribit, qui cum nostro neque in iis quae sequuntur, consentit. FABR.

11 *Historici tradunt*,] Fabr. & Scottus *historiae*, quod est contra MSS. & Edd. omnes. Quod praecedit *eorum*, in quibusdam MSS. & Edd. non invenitur. Lugd. Bat. delet *est*, quod in fine periodi invenitur.

12 *Primi trans Padum*] Hujus rei mentio est in Epitoma Liviana libro vigesimo. FABR.

13 *Quinque millia capta sunt.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. August. *sex millia* capta fuisse scribunt, occisa vero *millia triginta tria*. In captorum numero consentit Ed. August.

14 *Namque in Piceno*] Horum prodigiorum mentionem Eutropio Diaconus inseruit: sed loco alieno. De iisdem Plutarchus in Marcello, Φλαμινίῳ δ' ἐν Φιγαλίᾳ τὰ ὑπάτου μεγάλαις ἐκπαταδυσάντων δυνάμεσιν ἐπὶ τὰς Ἰνσούβρας, ὥφθη μὲν αἷμα πολὺ ῥεῖν ὁ διὰ τῆ Πικεντίδος χώρας ποταμὸς ἐλίχθη δ' ἐπὶς σελήνας φανῆναι καὶ πόλιν Ἀρίμινον, id est, *Cum Flaminius & Furius Coss. magnas copias adversus Insubres eduxissent, flumen quod per Picenum labitur, sanguine fluere visum est, nunciatumque circa Ariminum tres lunas adparuisse.* FABR. Ex Plutarchi loco patet, vulgatam scripturam debere praeferri prae altera quae in primis occurrit Edd. *flumine sanguis effluxit.* Pro *effulsisse* MSS. *offulsisse* passim vel *obfulsisse*.

15 *Ingens quoque ille Colossus*] De hoc *Colosso* Strabo lib. 14. Plinius lib. XXXIV. cap. 7. FABR.

16 *Eo-*

sus rueret. [16] Eodem anno [17] Flaminius Cos. contemtis auspiciis quibus pugnare prohibebatur, adversum Gallos conflixit, & vicit. [18] In quo bello novem millia Gallorum caesa, decem & septem millia capta sunt. [19] Post hoc Claudius consul Gaesatorum triginta millia delevit, ubi etiam ipse [20] Virdomarum regem, in primam aciem progressus, occidit: & inter multa Insubrium, quos ad deditionem coëgerat, oppida, Mediolanum quoque, urbem florentissimam, cepit. [21] Deinde Istri, novi hostes, excitati sunt, quos Cornelius Minuciusque consules, [22] multo quidem Romanorum sanguine, subegerunt. Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum inprobae laudis etiam de parricidiis adpetitus. Nam [23] Fabius Censorius Fabium Buteonem, filium suum, furti insimulatum interfecit, dignum scilicet facinus, quod pater [24] vel parricidio plectendum duceret, quod ne leges quidem, nisi [25] multa pecuniae, [26] aut ad summum exsilii, [27] circa quemlibet hominum censuerunt.

16 *Eodem anno*] Ita omnes amant MSS. prae *Eodemque anno*.

18 *In quo bello*] Cod. Perizon. *in eo bello*.

19 *Post hoc Claudius Cos.*] Hic est M. Claudius Marcellus, qui post quinquies Consul fuit. De victoria ejus contra Insubres, Plutarch. Polybius, Eutropius & alii. FABR.

20 *Virdomarum regem*,] Hunc regem vulgo male, *Viridomarum* nominant. Propertius libr. IV.

Virdomari, genus hic Rheno jactabat ab ipso.

Apud Plutarchum in Marcello legitur, ὃν Γεσατῶν ὁ βασιλεὺς Βριόμαρος, pro Βιρδόμαρος. In Capitol. triumphis dux hostium *Virdumarus* nominatur. FABR.

21 *Deinde Istri*,] Eutropius, *Minucio Rufo, P. Cornelio Coss. Istris bellum illatum est, quia lacrocinati naves Romanorum fuerant, quae frumenta exhibebant, ac multo Romanorum sanguine fuso perdomiti sunt.* FABR.

22 *Multo quidem*] Ed. princeps *multo equidem*.

23 *Fabius Censorius*] N. Fabium Buteonem, ex censoriis, qui viverent, vetustissimum, Dictatorem factum anno DXXXVII. scribit Livius libro XXIII. Recte ergo Sigonius hunc Fabium C. Aurelio Cottae in Censura anni DXII. collegam dedit, cum illius nomen in tabulis Capitolinis intercidisset. FABR.

24 *Vel parricidio*] In tribus Lugd. Bat. & Coll. Gronov. deest *vel*.

25 *Multa pecuniae*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *multa reddendum pecuniae*.

26 *Aut ad summum exsilii*,] Cod. Longob. cum Florent. sec. duobus Lugd. Batt. & Perizon. *aut summum exsilii*.

27 *Circa quemlibet hominum*] Tres ex Lugd. Batt. *circa quemlibet hominem*.

CAPUT XIV.

De bello Punico secundo. Annibal ingentes strages in Romanos edidit, per Gallos viam aperiens.

[1] Anno ab Urbe condita DXXXIV. Annibal, Poenorum imperator, Saguntum, florentissimam Hispaniae civitatem, amicam populi Romani, primum [2] bello inpetitam, deinde obsidione cinctam, & fame excruciatam, omniaque fortiter contemplatione fidei, quam Romanis [3] devoverat, digna indignaque tolerantem, octavo demum mense delevit. Legatos Romanorum ad se missos, injuriosissime etiam [4] à conspectu suo abstinuit. Exinde odio Romani nominis, quod patri Amilcari, cum esset novem annos natus, fidelissime, alias infidelissimus, ante aras juraverat, P. Cornelio Scipione, & Ti. Sempronio Longo consulibus, [5] Pyrenaeos montes transgressus, inter ferociſſimas Gallorum gentes ferro viam aperuit, & nono demum die à Pyrenaeo ad Alpes pervenit, ubi, dum montanos Gallos, repellere ab adscensu obnitentes, bello superat, atque invias rupes igni ferroque rescindit, quatriduum commoratus, quinto demum die cum maximo labore [6] ad plana pervenit. Fuisse tunc exercitum ejus [7] centum millium peditum & [8] viginti

1 *Anno ab Urbe cond. DXXXIV.*] Hoc anno Coss. fuerunt M. Livius, & L. Aemilius, quibus Saguntum ab Annibale expugnatum fuisse Polybius scribit libro III. Tu lege quae Sigonius diligentissime in Livii libr. XXI. adnotavit. FABR.

2 *Bello inpetitam*] Sic omnes MSS. & Ed. quoque optima August. Vulgg. plerique *bello petitam*.

3 *Devoverat*,] Sic malo cum tribus Lugd. Bat. & Coll. Gronov. quam *devoverant*, ut alii.

4 *A conspectu suo abstinuit.*] *Abstinuit*, non *abstituit*, est in Manuscriptis Livius libr. VIII. *Quamquam Romano bello eum fortuna abstinuit.* FABR.

5 *Pyrenaeos montes*] Pluralem numerum hic praeter Vincent Bellov. qui hoc caput excerpsit in Speculo Histor. lib. VI. cap. 42. quoque amant omnes MSS. & Edd. Vett. singularem Editt. recentiores.

6 *Ad plana*] *Italiae* quidam MSS. & Edd. adjungunt, ut & Vincent Bellovac.

7 *Centum millium*] MSS. omnes (praeter Lugd. Bat. quart. in quo *centum millia*) scribunt. *in centum millibus equitum & viginti millibus peditum.*

8. *Viginti millium equitum*] *Triginta millium* vulgo male legitur. Nam in magna varietate qui plurimum, centum millia peditum, viginti equitum fuisse scribunt, auctore Livio, quem de his rebus consule. FABR.

9. Com-

ginti millium equitum definiunt. Scipio consul Annibali primus occurrit, [9] commissoque praelio apud Ticinum, ipse graviter vulneratus per Scipionem filium, admodum praetextatum, qui post Africanus cognominatus est, ab ipsa morte liberatus evasit. Caesus est ibi pene omnis Romanus exercitus. [10] Pugnatum deinde eodem consule ad flumen Trebiam, iterumque Romani pari clade superati sunt. Sempronius consul, cognito collegae casu, à Sicilia cum exercitu rediit, qui similiter apud eumdem fluvium congressus, amisso exercitu, pene solus evasit. [11] In eo tamen bello etiam Annibal fauciatus est: qui postea cum in Etruriam primo vere transiret, [12] in summo Apennino tempestate correptus, biduo continuo inmobiliter cum exercitu [13] nivibus conclusus & onustus, obriguit: ubi magnus hominum numerus, jumenta complurima, [14] elephanti pene omnes frigoris acerbitate perierunt. At vero alter tunc Scipio, frater consulis Scipionis, in Hispania plurima bella gessit, [15] Magonem quoque, Poenorum ducem, bello vicit & cepit.

9 *Commisso praelio apud Ticinum*,] De hoc praelio Polybius, Livius, Appianus de rebus ab Annibale gestis, Silius libro quarto, & alii. Fabr.

10 *Pugnatum deinde eodem Cos.*] Hinc Diaconus Eutropium interpolavit, cum ille caeterique scriptores paulo aliter de his rebus scripsissent. Fabr. Quaedam Edd. *Pugnatum est deinde*. Ed. August. *Pugnante deinde*. Mox *bello* pro *praelio*, quod saepius usurpat auctor, in omnibus MSS. invenitur.

11 *In eo tamen bello*] Sauciatus Annibal fuit in oppugnatione *Emporii* prope Placentiam, Livius libro vigesimo primo. Appianus de rebus Annibalis. Fabr.

12 *In summo Apennino*] De hac re Livius libro vigesimo primo extremo. Fabr.

13 *Nivibus conclusus*] Alias, *navibus*. Quod quidem si à vitio librariorum non fuerit, miror unde sit. Laut.

14 *Elephanti pene omnes*] Editi plerique interserunt *autem*, contra MSS. & Vinc. Bell.

15 *Magonem, Poenorum ducem,*] Magonem habent etiam libri Manuscripti, cum tamen è Polybio & Livio certum sit, non *Magonem*, sed *Annonem* à Cn. Cornelio, P. Scipionis fratre, captum fuisse. Fabr. Quare hoc in loco quoque reponi *Annonem* vel *Hannonem* jubet Clariss. Oudendorpius ad Frontinum p. 174.

CAPUT XV.

Multa miraque tum prodigia passim adparuisse, quod Annibal astu ad internecionem pene Flaminii Consulis exercitum ceciderit.

[1] Diris tunc etiam Romani prodigiis territi sunt. Nam & solis orbis minui visus est, & apud Arpos parmae in coelo visae, sol quoque pugnasse cum luna, [2] apud Carpenas [3] interdiu duas lunas ortas, in Sardinia sanguine duo scuta sudasse, Falisci coelum scindi velut magno hiatu visum, apud Antium metentibus cruentas spicas [4] in corbem decidisse. Igitur [5] Annibal, sciens Flaminium consulem solum in castris esse, quo celerius inparatum obrueret, primo vere progressus, arripuit propiorem, sed palustrem viam: & tum forte Sarnus late redundans, pendulos & dissolutos campos reliquerat: De quibus dictum est,

[5] *Et quae rigat aequora Sarnus.*

In quos cum exercitu progressus Annibal, nebulis maxime, quae de palude [6] exhalabantur, prospectum auferentibus, magnam partem sociorum jumentorumque perdidit. Ipse autem uni elephanto, qui solus superfuerat, supersedens, vix difficultatem itineris evasit: sed oculum, [7] quo jam

1 *Diris tunc prodigiis*] Haec prodigia sunt apud Livium initio libri XXII. & Plutarch. in Fabio. FABR.

2 *Apud Capenas*] Male in Edd. Fabricianis & Scotti legitur *Carpenas*. Nam Capena, sive Capenae, oppidum fuit inter Tiberim & Vejos. Livius de eodem ostento lib. XXII. cap. 1. *Prodigia ex pluribus simul locis nunciata: Capenae duas interdiu lunas ortas*, &c.

3 *Interdiu*] Ed. August. MS. Lugd. Bat. & Coll. Gronov. *in die*. Aliquanto post. *in corbe* Coll. Gronov.

4 *Annibal sciens Flaminium*] C. Flaminius Consul cum Cn. Servilio fuit anno Urbis DXXXVI. hujus belli II. Castra habuit ad Aretium, Polybius & Livius. FABR.

5 *Et quae rigat aequora*] Hemistichium Virgilianum est è lib. XVII. Aeneid. FABR.

6 *Exhalabantur*,] Meus cum Perizon. & Edd. quibusdam, *exhalabant*.

7 *Quo jam diu aeger erat*,] Colon. *egerat*, ex quo Fabricius *aegrotaverat*. LAUT. Omnium MSS. constans est lectio, *quo jam audum aeger erat*, ut & Vincentii Bellov. qui insuper *tamen* addit, legens, *tamen oculum*, &c. Frustra igitur Editi *aegrotaverat*.

8 *Haec*

jam dudum aeger erat, violentia frigoris, vigiliarum ac laboris, amisit. Ubi vero proximus castris Flaminii consulis fuit, vastatione circumjacentium locorum Flaminium in bellum excitavit. [8] Haec pugna ad Trasimenum lacum facta est: ubi exercitus Romanus, infelicissime arte circumventus Annibalis, funditus trucidatus est: ipse quoque consul occisus, [9] viginti quinque millia Romanorum in eo praelio caesa, sex millia capta referuntur. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderunt. Famosum hoc ad Trasimenum lacum certamen fuit tanta clade Romana, maxime cum ita intentus pugnantium ardor exstiterit, [10] ut gravissimum terrae motum, qui tunc forte tam vehemens factus est, ut urbes diruisse, montes transtulisse, discidisse rupes, & flumina retrorsum coëgisse referatur, pugnantes omnino non senserint. Factam ad Trasimenum ruinam, sequitur pugna Cannensis, quamvis [11] Fabii Maximi dictatoris tempus medium fuerit, qui impetum Annibalis cunctando tardavit.

8 *Haec pugna ad Trasimenum lacum*] Apud Plutarch. in Fabio mendose est, ἐπὶ τὴ καλουμένῃ Θρασυμένῃ λίμνῃ. Polybius, τὴ Τρασιμένῃ λίμνῃ vocat. Tu lege Silium libro V. & Valerium libro I. FABR.

9 *Viginti quinque millia Rom.*] In pugna ad Trasimenum Romanorum millia XXV. caesa, & caeteros diffugisse scribit Eutropius: Polybius & Livius, XV. millia caesa, & sex in Maharbalis potestatem venisse referunt: Appianus tradit, XX. millia cum Flaminio cecidisse. X. millia à Maharbale capta. De Annibalis copiis caesis scriptores quoque dissentiunt. FABR. In Lugd. Bat. quart. *viginti millia.* In Ed. prima *viginti tria millia* occisa referuntur. Pro *in eo praelio*, Vincent. Bellov. legit, *in ipso praelio.*

10 *Ut gravissimum terrae motum*,] De hoc Livius libro XXII. & Plutarchus in Fabio. FABR.

11 *Fabii Maximi*] De hoc Ennius:

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Cic. de Offic. & in Catone. FABR.

CA-

CAPUT XVI.

De miseranda Romanorum clade ad Cannas: de consilio relinquendi Italiam, quomodo Romani respirarint, exercitumque reparârint. Item de variis praeliis.

[1] Anno ab Urbe condita DXL. L. Aemilius Paullus, & C. Terentius Varro consules, contra Annibalem missi, inpatientia Varronis consulis infelicissime apud Cannas, Apuliae vicum, pene omnes Romanae spei vires perdiderunt. Nam in ea pugna [2] quadraginta quatuor millia Romanorum interfecta sunt, quanquam & de exercitu Annibalis magna pars caesa est: nullo tamen Punico bello Romani adeo ad extrema interneccionis adducti sunt. Periit enim [3] in eo consul Aemilius Paullus, consulares aut praetorii viri viginti interfecti sunt, senatores vel capti vel occisi sunt triginta, nobiles viri trecenti, pedestrium militum quadraginta millia, equitum tria millia quingenti. Varro consul cum quinquaginta equitibus Venusiam fugit. Nec dubium est, ultimum illum diem Romani status futurum fuisse, si Annibal mox post victoriam ad pervadendam Urbem contendisset. Annibal in testimonium victoriae suae [4] tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit, quos [5] ex manibus interfectorum equitum Romanorum senatorumque detraxerat. Usque adeo autem ultima desperatio Reipublicae apud residuos Romanos fuit [6] ut senatores de relinquenda Italia, sedibusque quaerendis consilium,

1 *Anno ab Urbe condita DXL.*] Ita numerat Eutropius, quem in Cannensi clade exponenda Orosius sequitur. Aliis hic annus est DXXXVII. ut Pighio in Annal. Rom. FABR.

2 *Quadraginta quatuor millia*] Livius, *Quadraginta millia peditum, duo millia septingenti equites caesi dicuntur.* Appianus & Plutarchus scribunt in hac pugna caesa fuisse quinquaginta millia. FABR.

3 *In eo*] MSS Lugd. Batt. tres addunt *bello*, ut & Coll. Gronov.

4 *Tres modios annulorum*] Trimodia annulorum ab Annibale Carthaginem missa tradit Plin. libr. XXXIII. cap. 50. Tu vide Livium lib. XXIII. Annibal apud Lucianum jactat se uno die tot Romanos interfecisse: ὥστε τὰς δακτυλίους ὡτῶν μεδίμνους ἀπομετρῆσαι. FABR.

5 *Ex manibus*] Cod. Meus *de manibus.*

6 *Ut Senatores de relinquenda Italia*] Hoc consilium de relinquenda Italia non Romae Senatores, sed reliquiae Cannensis cladis, quae Canusium perfugerant, inierunt, auctore Livio libr. XXII. FABR.

7 *Idem*

lium ineundum putarint. Quod auctore Caecilio Metello confirmatum fuisset, nisi Cornelius Scipio tribunus tunc militum, [7] idem qui postea Africanus, districto gladio deterruisset, ac potius pro patriae defensione in sua verba jurare coëgisset. Romani ad spem vitae, quasi ab inferis respirare ausi, [8] dictatorem Decimum Junium creant: qui, delectu habito ab annis decem & septem, inmaturae inordinataeque militiae quatuor legiones undecunque contraxit. Tunc etiam servos spectati roboris ac voluntatis, [9] vel oblatos, vel, si ita opus fuit, publico pretio emtos sub titulo libertatis, sacramento militiae adegit. Arma, quae derant, templis detraxerunt, egenti aerario privatae opes refusae sunt. Ita equester ordo, ita plebs trepida oblita studiorum [10] in commune consuluit. Junius quoque dictator [11] antiquum Romanae miseriae factum recolens, pro supplemento exercitus, edicto, velut asylo patefacto, homines quicunque sceleribus ac debitis obnoxii essent, inpunitate promissa, militiae mancipavit, quorum numerus [12] ad sex millia virorum fuit. Campania vero, vel potius omnis Italia, ad Annibalem, desperata penitus Romani status reparatione, defecit. Post hoc Lucius Postumius praetor adversum [13] Gallos pugnare missus, cum exercitu caesus est. Deinde Sempronio Graccho, Q. Fabio Maximo consulibus, Claudius Mar-

7 *Idem qui postea Africanus,*] Ita MSS. & Edd. Vett. Sed in Edd. Recentt. illud *qui* desideratur.

8 *Dictatorem Decimum Junium*] Hunc Dictatorem Livius & Plut. in Fabio. *M. Junium* vocant, eumque viri docti esse putant, qui Consul anno DXXIII. In Fastis Capitolinis sic describitur, *M. JUNIUS. D. F. D. N. PERA.* Fabr.

9 *Vel oblatos, vel publico pretio emp.*] Indicat Orosius non idem de servitiis armatis auctores tradidisse. Livius ait Dictatorem octo millia ex servitiis publice emta armasse. Appian. de reb. Annibalis, auctor est, Senatum octo millia servorum, dominis ultro donantibus, manumisisse. Fabr. mox *ad sacramentum militiae*, Vincent. Bellov.

10 *In commune consuluit.*] Quamvis haec MSS. & Edd. Vett. sit lectio, in Fabricianis tamen invenias *in communi consuluit* quod ne in postrema quidem Scotti emendatum fuit.

11 *Antiquum Romanae miseriae factum recolens,*] Sic omnes habent MSS. nisi quod in Longob. simplex *colens* inveniatur. Editi quidam, ut Hittorp. & Bolsuing. *recolens statum.* Sed Edd. Antiq amant quoque *factum recolens.* Aliquanto post Edd. quaedam *permissa*, male pro *promissa.*

11 *Ad sex millia virorum fuit*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *virorum* delent. Ed. August. *septem millia virorum* numerat. Mox in illis *Romani status*, auget Meus *omnis Romani status.*

13 *Gallos missus,*] Sic Latine erat in MSS. tamen impressi addiderant, *pugnare*, nescio cur. Laut Imo & *missus & pugnare* in MSS. exstat. Decem enim, quos ego consului, unanimi consensu exhibent, *pugnare missus*, id est ad pugnandum. Neque video cur Graecissimum hunc mutaverint Editores in *jussus*, quod

Marcellus ex praetore proconsule designatus, [14] Annibalis exercitum praelio fudit, primusque post tantas Reipublicae ruinas spem fecit, Annibalem posse superari. Scipiones autem in Hispania Asdrubalem, Poenorum imperatorem, ad Italiam exercitum comparantem, [15] gravissimo bello oppresserunt. [16] Nam triginta quinque millia militum de exercitu ejus [17] vel caede vel captione minuerunt. Celtiberos milites, [18] quam primam externam manum Romani in castris habere coeperunt, pretio sollicitatos, ab hostium societate in castra sua duxerunt. [19] Sempronius Gracchus proconsule, [20] ab hospite suo Lucano quodam in insidias inductus, occisus est. [21] Centenius Penula, centurio, decerni sibi ultro bellum adversum Annibalem petiit: à quo cum octo millibus militum, quos [22] in aciem eduxerat, caesus est. Post hunc Cn. Fulvius, praetor, ab Annibale victus, amisso exercitu, vix evasit. Pudet recordationis. Quid enim dicam inprobitatem magis, an miseriam Romanorum? imo verius vel inprobam miseriam vel miseram inprobitatem. [23] Quis credat eo tempore, quo aerarium populi Romani egenam stipem privata collatione poscebat, [24] miles in castris nonnisi aut puer, aut servus, aut sceleratus, aut debitor, & ne sic quidem [25] numero idoneus erat, senatus in curia omnis pene novitius videbatur: postremo cum ita inminu-

tis

quod apud omnes invenias, praeterquam in Edd. prima & Augustana

14 *Annibalis exercitum praelio fudit*] Hoc praelium à Marcello ad Nolam commissum fuit, Livius libr. XXIII. Plutarchus in Marcello FABR.

15 *Gravissimo bello oppresserunt.*] Post *bello* interserit Perizon. *superatum* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. primam syllabam in *oppresserunt* delent.

16 *Nam triginta quinque millia*] Hunc unmerum expressit Eutropius. Livius tantum magnam vim hominum occisam scribit. De Celtiberis Livius in fine libri XXIV. FABR.

17 *Vel caede vel captione minuerunt.*] Cod. sive Edit. August. haec est lectio, *vel caedem vel captionem invenerunt.*

18 *Quam primam*] Lugd. Batt. tres *quam plurimam*, ut & Ultr. male. Edd. Vett. *cum primum*, excepta nobili illa Augustana.

19 *Sempronius Gracchus proconsule,*] Semel monuisse satis sit, Latinos, & Orosium passim nominandi casu, *Proconsule* dixisse: idque MSS. omnes tueri: & ita inprimendum censeo. LAUR. Semel monuisse sufficiat, confirmari id nostris quoque MSS.

20 *Ab hospite suo Lucano*] *Flavium Lucanum* hunc nominat Appianus & Livius libro XXV. ubi historiam de Centenio & Fulvio etiam invenies. FABR.

21 *Centenius Penula,*] Centurionis hujus veterani casum & cladem describit Livius lib. XXV. cap. 19.

22 *In aciem eduxerat,*] Sic meliores scripti & Editi. Alii, *in aciem duxerat*, alii *in acie duxerat.*

23 *Quis credat*] Ed. August. *Quis enim credat.*

24 *Miles in castris*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *Miles in castris non esset, nisi aut puer* &c.

25 *Numero idoneus erat,*] Religio mihi fuit

tis fractisque omnibus [26] desperaretur, ut consilium de relinquenda Italia subiretur, [27] eo tempore, cum unum domesticum bellum, ut diximus, [28] ferri nullo modo posset, [29] tria insuper transmarina bella fuisse suscepta? unum in Macedonia [30] contra Philippum potentissimum Macedoniae regem, alterum in Hispania contra Asdrubalem Annibalis fratrem, tertium in Sardinia contra Sardos & alterum Asdrubalem, Carthaginiensium ducem: extra hoc quartum Annibalis, quo in Italia premebantur: & tamen fortis in alterutrum desperatio in meliora profecit, nam in his omnibus desperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Ex quo evidenter ostenditur, non tempora tunc fuisse tranquilliora otiis, sed homines miseriis fortiores.

fuit a Codd. MSS. discedere, qui omnes sic exhibent, non, ut Editi, *numerus idoneus erat.*

26 *Desperaretur,*] Meus *desperabant*, sed tres ex Lugd. Batt. cum Collat. Gronov. Cod. Perizon. & Edit. Aug. malunt *desperabatur.*

27 *Eo tempore,*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. repetunt hic, *quis credat.*

28 *Ferri nullo modo posset,*] MSS. & meliorum ex Editis ea lectio est. Alii, *ferri vix ullo modo posset.*

29 *Tria insuper* &c.] Edd. quaedam ex Vetustioribus, *tria insuper transmarina bella quis credat fuisse suscepta?* In Ed. Augustana vero legitur, *tria insuper transmarina bella suscepta sunt.*

30 *Contra Philippum*] De re gesta cum Philippo, Macedoniae rege, Livius libro XXIII. & XXIV. Eutropius libro tertio. De re in Sardinia contra Poenos Sardosque à T. Manlio gesta, Livius lib. XXIII. & Silius XII. Fabr.

Caput XVII.

Claudius Marcellus Syracusas capit. Annibal ad Anienem Romanos terret, nec obruendi copia datur.

[1] Anno ab Urbe condita DXLIII Claudius Marcellus Syracusas, opulentissimam urbem Siciliae secunda oppugnatione [2] vix cepit, quam, cum jam pridem obsedisset, Archimedis Syracusani civis, admirabili ingenio praediti, machinis repulsus, expugnare non potuit. [3] Decimo an-

1 *Anno ab Urbe condita DXLIII.*] M. Marcellus Consul III. anno urbis DXXXIX. Siciliam missus Syracusas obsedit, tertioque anno post expugnavit, Polybius libro VIII. Livius XXIV. Plutarchus in Marcello, Cicero in Verrem. Fabr.

2 *Vix cepit,*] Recte sic MSS. Cod. August. & Edd. Fabricianae. Vulgati alii *vi cepit.*

3 *Decimo anno post*] Eutropius quoque de-

anno postquam Annibal in Italiam venerat, [4] Cn. Fulvio, P. Sulpicio consulibus, Annibal de Campania movit exercitum: & cum ingenti clade omnium [5] per Sidicinum Suessanumque agrum via Latina profectus, ad Anienem fluvium [6] tribus millibus ab Urbe consedit, incredibili totius Civitatis metu, cum senatu populoque diversis curis trepido, matronae quoque amentes pavore per propugnacula currerent, & convehere [7] in muros saxa, primaeque pro muris pugnare gestirent. Ipse autem cum expeditis equitibus [8] usque ad portam Collinam infestus accessit, deinde omnes copias in aciem direxit. [9] Sed & consules, Fulviusque proconsule non detrectavêre pugnam. At ubi [10] expositae utrimque acies constiterunt, in conspectu Romae, praemium [11] victoris futurae,

decimum hujus belli annum numerat, qui aliis est octavus. FABR.

4 *Cn. Fulvio, P. Sulpicio*] Male Publii praenomen in Fabr. & Scotti Edd. omittitur, licet in quibusdam MSS. desideretur. Copulam *&*, quoniam meliores libri non agnoscunt, omisimus, sicut & delevit Fabricius.

5 *Per Sidicinum Suessanumque*] *Suessanum* non *Sinuessanum*, est in manuscript. Orosii Eutropiique libris. Livius libro XXVI. *per Suessulam Alifanumque & Casinatem agrum via Latina ducit.* ubi Sigonius, per *Suessulanum*, legit. Silius libr. XII. hoc agro praeterito, de caeteris ita canit:

Tum Sidicina legunt pernicibus arva maniplis,
Treiciamque Calen, vestras à nomine nati,
Orithyia domos. hinc Alifanus Lacebo
Haud inaratus ager, nymphisque habitata Casini
Rura evastantur, &c. FABR.

6 *Tribus millibus ab Urbe*] Sic Livius: *Interea Annibal ad Anienem fluvium tria millia passuum ab Urbe castra admovit.* Florus libr. II. cap. 6. Annibalem castra posuisse à tertio lapide, ait. Plinius lib. XV. cap. 18. *Castra Punica ad tertium lapidem vallata.* Eutropius vero, *Annibal usque ad quartum milliarium Urbis accessit* quicum consentit Appianus, qui in libro de rebus Annibalis scribit, ipsum XXXII. ab Urbe stadia ad Anienem fluvium castra posuisse. At Polyb. lib. IX. Ἦλθε μέχρις τοῦ Ἀνίωνα ποταμοῦ καὶ στρατοπεδεύσας ὡς ἐπὶ σταδίους τριάκοντα καὶ πέντε ἀπὸ τῆς Ῥώμης ποιήσας τὴν παρεμβολήν. *Annibal insciis Romanis Anienem fluvium transgressus tam prope accessit, ut castra stadiis XL. sive millibus passuum V. non amplius ab Urbe fecerit.* FABR Vincent. Bellov. *tribus milliaribus.*

7 *In muros*] Coll. Longob. cum tribus Lugd. Batt. e Coll. Gronov. *in muris.*

8 *Usque ad portam Collinam*] Cicero Philip. I. *Annibal, credo, erat ad portas.* Sed de his omnibus Livius copiose. FABR.

9 *Sed & consules, Fulviusque proconsule*] Ita hic locus rectè in omnibus Manuscriptis legitur, ut mirari satis non possim negligentiam eorum, qui securi de historia tam multa contra libros vetustos corruperunt. Consules erant Cn. Fulvius Centumalus & P. Sulpitius Galba. At Q. Fulvius Flaccus, qui superiore anno Consul fuerat, & jam proconsule Capuam cum Appio obsidebat, inde accitus, inter Esquilinam Collinamque portam castra habebat, Livius & alii omnes. Livii verba lib. XXVI. cap. 11. sunt: *Nec Flaccus consuleque certamen detrectavêre.* FABR. Edd. Vett. excepta August. foedo mendo non carent, dum exhibent, *sed & consules Fulvius & Publius non detrectavere pugnam.*

10 *Expositae utrimque acies*] Meus Codex cum Florent. tertio mavult *expositâ utrimque acie.* Sed Latine magis Florent. secund. *At ubi expeditae utrimque acies constiterunt.*

11 *Victoris*] Vinc. Bellovac. Edd. & MSS. quidam *victoriae.*

12 *Ad-*

turae, tantus se subito imber è nubibus grandine mixtus effudit, ut turbata agmina, vix armis retentis, in sua se castra colligerent. Deinde cum serenitate reddita in campum copiae atque in aciem rediissent, rursum violentior fusa tempestas, majore metu mortalium audaciam coërcuit, territosque exercitus refugere in tentoria coëgit. Tunc conversus in religionem Annibal, dixisse fertur, potiundae sibi Romae modo voluntatem non dari, modo potestatem. Respondeant nunc mihi obtrectatores veri Dei hoc loco, [12] Annibali à capessenda subruendaque Roma utrum Romana obstitit fortitudo, an divina miseratio, aut forsitan conservati isti dedignantur fateri, quod Annibal & victor extimuit, & cedens probavit? At si istam divinam tutelam [13] per pluviam de coelo venisse manifestum est, ipsam autem pluviam opportunis & necessariis temporibus non nisi per Christum, qui est verus Deus, ministrari, etiam [14] ab hujusmodi satis certo sciri, nec negari posse existimo, maxime nunc, quando ad documentum potentiae ejus cum siccitate turbante, pluviam poscere adsidue contingit, & alternis vicibus nunc gentiles, nunc Christiani rogant: nec unquam etiam ipsis testibus factum est, ut optati imbres superveniant nisi in die, [15] quo rogari Christum & Christianis rogare permittitur: proculdubio constat, urbem Romam per hunc eumdem verum Deum, qui est Christus Jesus, ordinantem secundum placitum ineffabilis judicii sui, & tunc ad futurae fidei credulitatem servatam fuisse, & nunc [16] pro parte sui incredula castigatam. At vero

12 *Annibali*] In Codice Meo, ut & Ultr. legitur, *Annibalem*; quod a me monitum non fuisset, nisi & in Cod. Longob. & in reliquis duobus vetustissimis Florent. sic quoque scriberetur. Hinc suspicor lectum in MSS. olim pro *obstitit*, quod sequitur, & pro quo *restitit* quaedam habent Edd. fuisse *abstulit*. Dei videlicet miseratio abstulit & amovit tempestate subita a muris Romae Annibalem, quem arcere manus humanae a capienda eadem non poterant.

13 *Per pluviam*] Quae saepe Romanis in dubiis rebus magnum praestitit emolumentum. Orosius autem in hisce idem tractat argumentum & eodem modo, ut Tertullianus in Apologetico cap. V.

14 *Ab hujusmodi*] Quia non satis apte cohaerere verba videntur, Edd. prima & Paris. & Venetae interserunt *hominibus*, contra omnes MSS. Forte scripsit Auctor *ab hujusmodi servatis*, pro quo verbo compendiose pro more scripto, deinde successisse videtur *satis*. Respondet certe emendatio nostra illis, quae supra dixit, *conservati isti dedignantur fateri*.

15 *Quo rogari Christum*] Lugd. Bat. sec. cum Perizon. *quo rogare Christum & Christianus rogari permittitur*. Pro *permittitur*. Meus vult *permittunt*.

16 *Pro parte sui*] Ed. August. *pro tarditate sui*.

vero in Hiſpania ambo Scipiones à [17] fratre Aſdrubale interfecti ſunt. In Campania Capua capta eſt à Q. Fulvio proconſule : [18] principes Campanorum veneno mortem ſibi conſciverunt. Senatum omnem Capuae, etiam prohibente ſenatu Romano, Fulvius [19] ſuppliciis necavit. Interfectis in Hiſpania Scipionibus, cum, omnibus incuſſo pavore cunctantibus, [20] Scipio ſe, admodum adoleſcens, ultro obtuliſſet, & pudenda penuria eſſet aerarii, Claudio Marcello & Valerio Laevino auctoribus, qui tunc conſules erant, aurum argentumque ſignatum ad quaeſtores palam omnes ſenatores in publicum contulerunt, ita ut nihil praeter annulos ſingulos, bullaſque ſibi ac filiis, & deinde [21] per filias uxoreſque ſuas ſingulas tantum auri uncias, & argenti non amplius quam ſingulas libras relinquerent.

17 *A fratre Aſdrubale*] Ita legendum, non, *Aſdrubalis*. Aſdrubal Barchinus, Annibalis frater, P. Scipionem cum exercitu delevit, ac undetrigeſimo die poſt conjunctis copiis cum Magone & altero Aſdrubale Giſconis F. Cn. Scipionem oppreſſit, Livius libr. XXV. Appianus de rebus Hiſpanicis, Silius lib. XIII. Valerius libro III. cap. 7. Eutropius libr. III. Cicero pro Balbo : *Cum duo fulmina noſtri imperii ſubito in Hiſpania, Cn. & P. Scipiones extincti, occidiſſent.* FABR.

18 *Principes Campanorum*] Septem & viginti ferme Senatores fuiſſe Livius ait libr. XXVI. in quo hiſtoria de Capua explicatur. Stetiſſe Capuam antequam à Romanis caperetur, annis circiter CCLX. M. Cato auctor eſt. Sed hoc tempore capta in formam praefecturae fuit redacta, Velleius libr. II. Lege Ciceronem contra Rullum. FABR. Interſerunt Editi plures *autem*, contra MSS.

19 *Suppliciis*] Ed. Auguſt. & Vincent. Bellov. cum. MSS. conſentit, qui omnes habuit *ſuppliciis*. Editi male *ſupplicio*.

20 *Scipio ſe, admodum adoleſcens,*] Natus erat Scipio annos fere quatuor & viginti. Livius libr XXVI. Appianus de rebus Hiſpanicis, Valerius lib. III. cap. 9. Eſt autem hic *P. Cornelius Scipio*, qui poſtea *Africanus* fuit adpellatus. FABR.

21 *Et deinde per filias* &c.] Optima Ed. Auguſt. iterum cum MSS. facit. Nam Edd. reliquae Veteres legunt *& deinde filiabus uxoribuſque ſingulas.*

CAPUT XVIII.

De variis cladibus inter Romanos & Poenos utrimque acceptis, modo huc modo illuc victoria inclinante.

[1] Scipio annos natus viginti & quatuor, imperium in Hiſpaniam proconſulare ſortitus, ultionem praecipue patris & patrui animo intendens, Pyrenaeum tranſgreſſus primo impetu Carthaginem novam cepit: ubi [2] ſtipendia maxima, praeſidia valida, copiae auri argentique magnae [3] Poenorum habebantur, ibi etiam Magonem fratrem Annibalis captum, cum caeteris Romam miſit. [4] Laevinus conſul ex Macedonia rediens, Agrigentum, urbem Siciliae, expugnavit: ibique Annonem, Afrorum ducem, cepit, [5] quadraginta civitates in deditionem accepit, viginti & ſex expugnavit. Annibal in Italia [6] Cn. Fulvium proconſulem, undecim praeterea

1 *Scipio annos natos XXIV.*] De hac aetate Scipionis jam diximus. At in Epitoma Polybii lib. X. ſic legimus: ἐτῶν δὲ ἦν εἴκοσι τῆς ἡλικίας ἀφ' ὅτου ῥᾳδίως ἐπὶ πράξεις αὐτὸν ἔκδικοι πολέως ὠθοῦσι τοῖς πολλοῖς ἀπηλπισμένας, id eſt: *Annos natus* XXVII. *eas res adgreſſus eſt, quas vulgo omnes prorſus deſperabant.* Ac deinde multis verbis exponit, quomodo Carthago nova ab eo fuerit capta, quod Livius eum ſecutus facit ſub finem lib. XXVI. Idem eſt apud Appianum de rebus Hiſpanicis, & Silium lib. XV. FABR. Quin & totidem annos aetatis Scipioni tribuunt MSS. Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. Reliqui vulgatam retinent lectionem. In Ed. Auguſt. & MSS. iiſdem Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Scipio Africanus* legitur. Sed hoc nomen illi nondum tum competebat. Mox *in Hiſpania* Lugd. Batt. quatuor cum Coll. dicta & Edd. quibuſdam, contra *Hiſpaniam* Florentini omnes & reliqui.

2 *Stipendia maxima,*] Coll. eadem cum tribus MSS. Lugd. Batt. & Ed. Aug. *ſtipendia magna.*

3 *Poenorum*] Perizon. Cod. *Afrorum.*

4 *Laevinus Coſ. ex Maced.*] Quae Oroſius hic de rebus à M. Valerio Laevino Conſule in Sicilia geſtis ſcribit, ea ab Eutropio ſumpſit. Livius Agrigentum non expugnatum, ſed proditione captum ſcribit. Idem Annonem non à Laevino captum, ſed per averſam portam fuga elapſum in Africam trajeciſſe ait. FABR.

5 *Quadraginta civitates*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *quadraginta ſex* numerat, quem numerum & Eutropii quidam Codd. prae ſe ferunt. Sed mox *viginti ſeptem* expugnatas fuiſſe ſcribunt iidem.

6 *Cn. Fulvium Proconſ.*] Fulvius ab Annibale ad Herdoneam caeſus fuit, Livius initio libr. XXVII. & Appian. de rebus Annibalis. Undecim tribunos militum cum Fulvio cecidiſſe etiam Plutarchus in Marcello tradit, cum in Livio ſint XII. Verum Sigonius id recte: nos hic, *XVII. millia militum* interfecta, non *ſex*, ut vulgo legitur, ſcripſimus, primum, quia ita eſt in omnibus ſcriptis libris, deinde quia non eſt ſimile veri, Oroſium, qui id ſibi ſtudio habuit, ut calamitates augeat, hic numerum ab aliis traditum minuere voluiſſe. Livius ait alibi, millia XIII. alibi haud plus quam VII. caeſa inveniri. Appianus & Eutropius VIII. millia cecidiſſe referunt, Plutarchus, τὸ τετρακισχίλιοι τὸ πλέιστον. FABR.

7 *Mar-*

terea tribunos, decem & septem millia militum interfecit. [7] Marcellus consul cum Annibale triduum continuum dimicavit. Primo die pari pugna discessum est, sequenti victus consul, tertio victor octo millia hostium interfecit, ipsumque Annibalem cum reliquis fugere in castra compulit. [8] Fabius Maximus consul Tarentum, quae à Romanis desciverat, iterum expugnavit & cepit: ibique ingentes copias Annibalis cum ipso duce ejus Carthalone delevit, triginta millia hominum captivorum vendidit, pretia in fiscum retulit. [9] Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus consul ab Annibale cum exercitu occisus est. [10] Scipio in Hispania Poenorum ducem Asdrubalem vicit, & castris exuit. Praeterea octoginta civitates, aut deditione, aut bello in potestatem redegit. Afris sub corona venditis, sine pretio dimisit Hispanos. Annibal utrumque consulem Marcellum & Crispinum, insidiis circumventos, interfecit. [11] Claudio Nerone & M. Livio Salinatore consulibus, cum Asdrubal Annibalis frater ab Hispaniis per Gallias ad Italiam veniret, jussusque à Carthaginiensibus, ut fratri cum copiis jungeretur, magna secum auxilia Hispanorum Gallorumque [12] deduceret, cum maturato adventu descendisse jam ex Alpibus [13] consulibus proditus fuisset, ab exercitu Romano, ignorante Annibale, praeven-

7 *Marcellus Consul*] Haec Livius libro vigesimo septimo, & Plutarchus in Marcello. FABR.

8 *Fabius Maximus Consul*] Q. Fabius Maximus Consul V. Tarentum per proditionem recepit, ut scribit Livius libro XXVII. Plutarchus in Fabio, Appianus de rebus Annibalis, quos auctores etiam de Marcelli caede lege. FABR.

9 *Sequenti anno* &c.] Nimis otiose & officitanter haec ab Orosio referuntur, si quidem ab eo profecta sunt. Nam post aliquot lineas sequitur, *Annibal utrumque consulem, Marcellum & Crispinum, insidiis circumventos, interfecit.* Itaque supervacaneum erat, idem de Marcello hoc in loco dicere. Praeterea falsum est, Marcellum cum exercitu ab Annibale occisum fuisse. Uterque consul speculatum iverat, ex insidiis equites Numidae consules adorti, Marcellum interfecerunt, Crispinum graviter vulnerarunt. Et is quidem tum se atque exercitum fuga servavit, sed aliquanto post ex vulneribus obiit. Ut culpa liberetur Orosius in re nimis manifesta, & apud Livium aliosque fusius descripta, verba auctoris ita refingi possunt, sensu apto, mutatione exigua. *Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus consul Annibali cum exercitu oppositus est. Scipio in Hispania* &c.

10 *Scipio in Hispania*] De hac re exstat fragmentum Polybii ex libro octavo, unde Livius sumpsit. Consule quoque Appianum in Hispanicis. FABR.

11 *Claudio Nerone, & M. Livio.*] Consules hi fuerunt anno Urbis conditae DXLVI. Annibalisque fratrem Asdrubalem cum magnis copiis oppresserunt, quod scribit Polybius libro undecimo, Livius XXVII. Appianus de rebus Annibalis, Silius libro XV. Suetonius in Tiberio Florus, Eutropius & alii. FABR.

12 *Deduceret*,] Meus *duceret.*

13 *Consulibus*] Meus cum Coll. Gronov. *consulibus proditus esset.* quasi paullo ante *descendisset* pro *descendisse* legendum esset.

14 *Oc-*

ventus, cum omni exercitu ſuo interfectus eſt. Diu quidem incertus belli eventus fuit, elephantis maxime Romanam infeſtantibus aciem, qui à militibus Romanis [14] occiſi ſunt, [15] quos à volitando velites vocant: quod genus militiae paulo ante repertum fuerat, ut lecti agilitate juvenes, cum armis ſuis poſt terga equitum ſederent: & mox cum ad hoſtem ventum eſſet, equis deſilirent, & continuo pedites ipſi ex alia parte equitibus, per quos advecti fuerant dimicantibus, hoſtem perturbarent. Ab his ergo velitibus elephanti retroacti, cum regi jam à ſuis non poſſent, fabrili ſcalpro inter aures adacto, necabantur. Id genus occidendae, cum opus eſſet, belluae, [16] idem dux Aſdrubal primus invenerat. Fuit hoc praelio Poenis [17] Metaurus flumen, ubi Aſdrubal eſt victus, quaſi Traſimenus lacus: [18] & Sena Piceni civitas, ut vicus ille Cannenſis: [19] Nam quinquaginta & octo millia de exercitu Aſdrubalis ibi occiſa ſunt, capta ſunt quinque millia quadringenti. [20] Quatuor millia civium Romanorum inter eos reperta atque revocata ſunt, quod victoribus conſulibus ſolatio fuit. Nam &

14 *Occiſi ſunt*,] Deſiderantur haec non modo in Meo Cod. ut & Ultr. atque Perizon. ſed etiam in Cod. Longob. & duobus reliquis Florentinis. Qui quinque MSS. quum longe reliquis praeſtent, ſuſpicionem aliquam movere poſſint. Praeſertim, quum aliquanto poſt non a velitibus occiſos elephantos, ſed retroactos, atque a Poenis & Aſdrubale ipſo interfectos narret. Senſus tamen poſtulat aliquid ſimile. Forte ſcripſit Oroſius *caeſi ſunt*, quod etiam vulnerare ſignificat, & ſic hoc loco innuere poteſt beſtias vulneribus, & vexatione retroactas fuiſſe. Quamvis a Romanis quoque in ipſa pugna aliquot elephantos fuiſſe occiſos innuat Livius lib. XXVII. cap. 51. *Elephanti plures ab ipſis rectoribus quam ab hoſte interfecti.*

15 *Quos à volitando Velites*] Feſtus, *Velites dicuntur expediti milites, quaſi volites, id eſt, volantes.* Fabr.

16 *Idem dux Aſdrubal*] Coll. Gronov. non habet *idem*. Sed Ed. Aug. legit *iſdem* pro *iiſdem*, & in Lugd. Bat. tert. legitur *penes* pro *Poenus dux Aſdrubal.*

17 *Metaurus*] Florentini tres, Meus & Perizon *Metaurum*, forte quia in aliquo priore aprographo *penes* pro *Poenis* fuerit ſcriptum unde in tertio Florentino & Ed. Aug. exſtat *penes Metaurum* & inde in Coll. Gronov. *fuit hoc praelium penes Metaurus flumen.*

18 *Et Sena Piceni*] Vulgo, *Caeſena* corrupte legitur. Apud *Senam* pugnatum Livius, Appianus, Eutropius, Auctor de Viris illuſtribus, & Silius ſcribunt. Hinc Cicero in Bruto hoc *praelium Senenſe* vocat, in quo Salinator ludos Juventatis vovit. Fabr.

19 *Nam LVIII. millia*] Hic numerus eſt in noſtris Manuſcriptis, eundem Eutropio Diaconus ex Oroſio inſeruit. Sed in Livii libris eſt, LVI. millia hoſtium occiſa, capta quinque millia & CCCC. Polybius longe minorem numerum edit; nam Carthaginienſium & Gallorum circiter X. millia, Romanorum ad duo millia caeſa ſcribit. Fabr.

20 *Quatuor millia*] MSS. Florentt. tres, Meus, Perizon Coll. Gronov. Lugd. Bat. tert. & Edd. Vett. omnes, poſt haec verba addunt *autem.*

& ab exercitu eorum octo millia ceciderunt. Annibali caput fratris sui Asdrubalis, ante castra projectum est. Quo viso & simul clade Poenorum cognita, [21] anno decimo tertio quam in Italiam venerat, refugit in Bruttios. Post haec anno continuo inter Annibalem & Romanos quies à tumultu bellorum intercessisse visa est, quia inquietudo morborum in castris erat, & gravissima pestilentia [22] uterque exercitus angebatur. [23] Interea Scipio, universa Hispania à Pyrenaeo usque ad Oceanum in provinciam redacta, Romam venit, [24] consul cum Licinio Crasso creatus in Africam transiit, Annonem Amilcaris filium, ducem Poenorum, interfecit, exercitum ejus partim caede, partim captivitate disperdidit: nam [25] undecim millia Poenorum eo praelio occidit. Sempronius consul cum Annibale congressus & victus, [26] Romam refugit. Scipio in Africa [27] adgressus hyberna Poenorum, atque alia Numidarum, quae utraque haud procul ab Utica erant, nocte concubia [28] fecit incendi. Poeni trepidi cum casu accidisse ignem putarent, inermes ad extinguendum concurrerunt: quare facile ab armatis [29] oppressi sunt. [30] In utrisque castris

21 *Anno XIII. quam in Italiam venerat,*] Sic in additionibus quoque Diaconi in Eutropium legitur. FABR.

22 *Uterque exercitus angebatur.*] Sic malo ex Colonienſi, quam *agebatur.* LAUT. MSS. Meus, Perizon. Lugd. Bat. tert. & duo Florentt. cum Edd. Vetuſtis, *utrique exercitus angebantur,* Cod. Florent. pr. ſive Longob. *utriuſque exercitus angebantur.* Quamcumque elegeris lectionem, patet verbum *angi* debere retineri, & quidem meliore jure quam *agi*, quod praeferunt Codd. & Edd. qui *agebatur* malunt. Quomodo haec verba differant, vide Cl. Arentzenii Notam ad Aur. Victorem p. 347.

23 *Interea Scipio*,] De his rebus Livius lib. XXVIII. & Appianus in Hiſpanicis. Exſtat quoque fragmentum Polybii ex libr. XI. quod cum Livianis collatum magnam utilitatem ſtudioſis adferet. FABR.

24 *Conſul cum Licinio*] P. Cornelius Scipio & P. Licinius Craſſus Dives Coſſ. fuerunt anno ab Urbe condita DXLIII. quo anno Scipio Siciliam provinciam obtinuit, & ſequenti in Africam trajecit, Livius libro vigeſimo nono, Appianus in Libyco. Eutropius libro III. quorum ſcriptis inter ſe collatis, cognoſces, quod Livius quoque fatetur, non in omnibus auctores convenire. FABR.

25 *Undecim millia*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *XLI. millia.* Idem numerus invenitur in excerptis Vincentii Bellov. lib. VI. cap. 51. Speculi Hiſt.

26 *Romam refugit.*] P. Sempronium ab Annibale victum in agro Crotonienſi in caſtra rediiſſe, ac deinde accerſito Licinio Craſſo feliciter dimicaſſe, Livius libro nono extremo ſcribit. FABR.

27 *Adgreſſus hyberna Poenorum,*] Haec hiſtoria exſtat in Polybii fragmentis lib. XIV. apud Livium initio lib. XXX. & Appianum in Lybico. FABR.

28 *Fecit incendi.*] Lugd. Batt. tres cum Vincentio & Coll. Gronov. *incendit.*

29 *Oppreſſi ſunt.*] Ed. Auguſt. *ſuperati ſunt vel oppreſſi.* Quod & Venetae Edd. habent, duas copulantes lectiones, ut ſaepe in Edd. Antiquis videre licet.

30 *In utriſque caſtris XL. millia.*] Hunc numerum edit Livius: Appianus ita, Ἀπ-ῆλθον ἐξ ἧς ἐχθρῶν ὀλίγῳ δεύτερος τετρμύριοι, καὶ αἰχμα-

λωτοι.

ſtris quadraginta millia hominum igni ferroque conſumta ſunt, [31] capta quinque millia, duces ipſi miſerabiliter ambuſti, [32] aegre effugerunt. Aſdrubal imperator Carthaginem profugus venit. [33] Itaque Syphax & Aſdrubal mox plurimum reparavere exercitum, atque iterum cum Scipione congreſſi ſunt, victique fugerunt. Syphacem fugientem Laelius & Maſſaniſſa ceperunt, caetera multitudo Cirtam [34] confugit, quam Maſſaniſſa oppugnatam in deditionem recepit, Syphacem [35] ad Scipionem catenis vinctum deduxit, quem Scipio cum ingentibus ſpoliis, plurimiſque captivis [36] Romam perducendum Laelio tradidit.

λοιποὶ ἐγένοντο δισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι, id eſt: *caeſa ſunt hoſtium millia fere XXX. capta duo millia & CCCC.* FABR.

31 *Capta quinque millia*] Propius ad Appiani numerum *duo millia* capta fuiſſe ſcribit Lugd. Bat. quart.

32 *Aegre effugerunt.*] Flor. pr. *aegre aufugerunt*, tertius *aegre reffugerunt.*

33 *Itaque Syphax & Aſdrubal*] Haec omnia Livius & Appianus copioſe, quos lege. FABR.

34 *Confugit*,] Ed. Aug. *profugit.* Meus Codex *fugit.* Mox Perizon. *in deditionem accepit.* pro *recepit.*

35 *Ad Scipionem* &c.] Vincentius Bellovac. mavult *Syphacem, catenis vinctum, ad Scipionem adduxit.*

36 *Romam*] Abeſt ab octo MSS. videlicet tribus Florentt. tribus Lugd. Batt. Meo & Perizon. ut & a Vincentio Bellovacenſi in Speculo Hiſtor. lib. VI. cap. 51.

CAPUT XIX.

Annibalem in Africam revocatum, à Scipione ſuperatum, fugatumque fuiſſe: & Carthaginienſibus pacem conceſſiſſe Romanos.

Annibal redire in Africam juſſus, ut feſſis Carthaginienſibus ſubveniret, [1] flens reliquit Italiam, [2] omnibus Italici generis militibus, [3] qui ſequi nollent, interfectis, cui ad Africanum litus propinquanti, juſſus quidam è nauticis adſcendere in arborem navis, atque inde ſpeculari, quam regionem teneret, [4] ſepulchrum dirutum ſe proſpexiſſe reſpon-

1 *Flens reliquit Italiam*,] Sic Eutropius: Livius eum *vix lachrymis temperaſſe ait.* FABR.

2 *Omnibus Italici generis*] Hac de re Appianus in fine libri de rebus Annibalis. FABR.

3 *Qui ſequi nollent*,] Perizon. *qui eum ſequi nollent*, quod & apud Vincent. Bellov. idem mox *adpropinquanti.*

4 *Sepulchrum dirutum ſe proſpexiſſe*] Livius: *Cum dixiſſet ſepulchrum dirutum proram ſpectare, abominatus, praetervehi juſſo gubernatore, ad Leptim adpulit claſſem.* FABR. Vincent. Bell. *proſpicere.*

ſpondit. Abominatus dictum Annibal, deflexo curſu ad Leptim oppidum copias expoſuit. [5] Qui continuo refecta multitudine, [6] Carthaginem venit, deinde [7] colloquium Scipionis petiit. [8] Ubi cum ſe diu adtoniti admiratione mutua duo clariſſimi duces [9] ſuſpexiſſent, [10] infecto pacis negotio praelium conſertum eſt: quod diu magnis ducum artibus diſpoſitum, magnis copiarum molibus geſtum, magnis militum viribus conſummatum, Romanis victoriam contulit. Octoginta ibi elephanti vel capti vel occiſi ſunt, [11] Carthaginienſium interfecta ſunt viginti millia quingenti, Annibal omnia & ante praelium & in praelio expertus, cum paucis, hoc eſt, vix quatuor equitibus, inter tumultum elapſus, Adrumetum confugit. Poſtea Carthaginem poſt ſex & triginta annos, quam inde [12] parvus cum patre exierat, venit: [13] conſultantique ſenatui, nullam eſſe reſiduam ſpem, niſi in petenda pace, perſuaſit. Cn. Cornelio Lentulo, P. Aelio Paeto conſulibus, Carthaginienſibus pax per Scipionem voluntate ſenatus populique conceſſa eſt. Naves tamen plus quam quingentae in altum productae, in conſpectu civitatis incenſae ſunt. Scipio jam tunc cognomento Africanus, triumphans Urbem ingreſſus eſt, quem [14] Terentius, qui poſtea comicus, ex nobilibus Carthagi-

5 *Qui continuo*] Sic MSS. omnes, ut & Vincentius Bellov. ut ad Annibalem referatur, non *ubi*, ut ad Leptin, quod Edd. excogitarunt. Cum MSS. facit Ed. Auguſt. Codicis ſui religioſe ſemper ſervans ſcripturam.

6 *Carthaginem venit*,] Non ad Urbem acceſſit, ſed *Zamam*, quae iter dierum quinque abeſt à Carthagine, Livius libro XXX. Polyb. XV. Ubi de colloquio ducum plura. FABR.

7 *Colloquium Scipionis petiit.*] Sic MSS. Sed Editi plerique, *Scipionis colloquium petiit.* Auguſt. vero ſola, *ad colloquium Scipionis venit. Ubi cum ſe diu* &c. Pro *petiit* quatuor MSS. *petit* habent.

8 *Ubi cum ſe diu*] Haec MSS. lectio eſt. Editt. Vett. *Ibi cum diu ſe* &c.

9 *Suſpexiſſent*,] Lugd. Bat. pr. *conſpexiſſent.*

10 *Infecto*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *interfecto pacis negotio.* Malim vulgatam. Dein *eſt* delet Lugd. Bat. pr.

11 *Carthaginienſium interf. XX. millia. D.*] Sic Appianus, Ἀπέθανον τῶν πολεμίων δισμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι. Polybius & Livius ſcribunt Carthaginienſium caeſa ſupra millia viginti. De Annibalis fuga eoſdem auctores lege, ſicut & de pace ejuſque conditionibus. FABR.

12 *Parvus*] Cod. Perizon. *parvulus.*

13 *Conſultantique ſenatui*,] Codex Meus *conſulentique Senatui*, quod & in Edit. Auguſt. inveni.

14 *Terentius, qui poſtea Comicus*,] Quod Oroſius hic de *Terentio Comico*, id Livius libro trigeſimo & trigeſimo octavo de Q. *Terentio Culleone*, Senatore Romano, quem Scipio inter captivos recepit, ſcriptum reliquit. Feneſtella quoque eos refutavit, qui *Terentium* captum ex Africa Romam perductum ſcripſerant. FABR. Unde, quantumvis in omnibus MSS. ut & Vincentio Bellov. lib. VI. cap. 52. inveniatur, Pighius ad A. V. C. DLII. Tom. II. Annal. p.

ginienſium captivis pileatus (quod indultae ſibi libertatis inſigne fuit) triumphantem poſt currum ſecutus eſt.

p. 241. *inpudens gloſſema* vocat, *librariorum ignorantia invectum*. Vellem ſane! Sed vereor, ne nimis oſcitanter & properanter Livium legerit Oroſius. Oroſii enim ſtilum ſapiunt illa, *qui poſtea Comicus*, ut ſupra cap. XVI. de Scipione, *qui poſtea Africanus*. Credidiſſe videtur P. Terentium, poſtea ſcriptorem Comicum, ex nobilibus, vel ut quaedam Edd. habent, ex *nobiliſſimis* Carthaginienſium fuiſſe captivis, & quidem ante triumphum, ſervitute exemtum & libertate donatum, atque ideo Scipionis benefactoris currum triumphalem ſecutum fuiſſe. Nam, ſi, ut gloſſema, illa tantum tollamus, *qui poſtea Comicus*, remanent tamen, quae male cohaerent, verba, *ex nobilibus Carthaginienſium captivis*. Q. Terentius Culleo enim, cui illa felicitas, apud Livium & alios, contigiſſe dicitur, non poteſt dici fuiſſe ex nobilibus Carthaginienſium captivis, quia fuit ex captivis Romanorum apud Carthaginenſes, ſic enim *Romani captivi* in Graecia occurrunt cap. ſequ. Praeterea tunc foret ſcribendum *receptae*, vel, ut cap. ſequ. *deterſae*, non vero *indultae libertatis*, Romano enim Romanus libertatem indulgere non poterat, quae illi eodem jure quo ſibi, ut Romano, competebat, ſed herus ſervo indulgere libertatem ſolet, & ſic manumiſſus fuit P. Terentius ille, qui poſtea Comicus.

CAPUT XX.

De bello Macedonico, in quo cum variis ac diverſis Romani, praecipue adverſus Macedones & Antiochum Syriae regem, varie pugnaverunt.

[1] Anno ab Urbe condita DXLVI. bellum Punicum ſecundum finitum eſt, quod geſtum eſt annis ſeptemdecim: cui Macedonicum continuo ſucceſſit, [2] quod Quinctius Flamininus Coſ. ſortitus, poſt multa & gra-

1 *Anno ab Urbe condita DXLVI.*] In Faſtis Capitolinis hic annus eſt ab Urbe condita DLII. Bellum autem primum *Macedonicum*, quod hoc anno Romani ſuſceperunt, etiam *Philippicum* à rege, quicum geſtum eſt, nominatur, de quo Livius lib. XXXI. & deinceps, Florus lib. II. cap. 7. Eutropius IV. FABR.

2 *Quod Quinctius Flamininus*] *T. QUINCTIUS. T. F. L. N. FLAMININUS* Coſ. in Faſtis Capitolinis invenitur anno DLV. Is ſortitus Macedoniam adverſus Philippum in faucibus Epiri proſpere pugnavit: annoque inſequenti victo ei pacem dedit, Polybius libro decimo-ſeptimo, Livius XXXII. & XXXIII. Plutarchus in Flaminino. Quinctii cognomen *Flamininus* in Cornelii Gualtheri libro recte ſcribitur,

graviſſima praelia, quibus Macedones victi ſunt, pacem Philippo dedit. Deinde cum Lacedaemoniis pugnavit, victo Nabide duce ipſorum, nobiliſſimos obſides Demetrium Philippi filium & [3] Armenem Nabidis filium, ante currum duxit. Romani captivi, qui ſub Annibale per Graeciam venditi fuerant, univerſi recepti, capitibus raſis ob deterſam ſervitutem, currum triumphantis ſecuti ſunt. [4] Eodem tempore Inſubres, Boii atque Caenomani, contractis in unum viribus, Amilcare Poeno duce, qui in Italia remanſerat, Cremonam Placentiamque vaſtantes, difficillimo bello à L. Furio praetore ſuperati ſunt. Poſtea Flamininus proconſule, Philippum regem & cum eo Thracas, Macedones, Illyrios, multaſque praeterea gentes, quae [5] in auxilium ei venerant, bello ſubegit. [6] Victi Macedones caſtra amiſerunt, octo millia hoſtium [7] eo die caeſa, [8] quinque millia capta Polybius ſcribit. Valerius dicit quadraginta millia trucidata. Claudius vero trigintaduo millia interfecta commemorat. Sed haec varietas ſcriptorum utique fallacia eſt. Fallaciae autem cauſa profecto adulatio eſt, dum victoris laudes adcumulare, virtutemque patriae extollere vel praeſentibus vel poſteris ſtudent: alioquin ſi inquiſitus non fuiſſet numerus, nec qualiſcunque fuiſſet expreſſus. Quod ſi glorioſum eſt duci & patriae, plurimos hoſtium peremiſſe, quanto magis laetum patriae, & duci beatum poteſt videri, ſuorum vel nullos vel pauciſſimos perdidiſſe. Ita luciditſime patet, quod ſimi-

cum in aliis, & vulgo paſſim male ſcribatur: De *Nabide* praeter Livium & Plutarchum, Pauſanias libro IV. Juſtinus trigeſimo & trigeſimo primo. FABR.

3 *Armenem*] Is apud Romanos in Italia diem obiit. Demetrius poſtea patri Philippo fuit redditus.

4 *Eodem tempore Inſubres*,] Haec res contra Gallos à L. Furio Purpurcone praetore geſta eſt P. Sulpicio Galba, C. Aurelio Cotta Coſſ. anno urbis DLIII. Livius libro XXX. FABR.

5 *In auxilium ei*] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. legunt, *qui in auxilio ejus venerant.*

6 *Victi Macedones*] Praelium intelligit, quo Philippus, Rex Macedonum, ad Cynoſcephalas, victus eſt à T. Quinctio. Quod à Livio expoſitum fuit initio libri XXXIII. ſed cum ibi non ſine jactura hiſtoriae interciderit, in Polybii fragmentis libro decimo ſeptimo ſingulari beneficio conſervatum eſt. Ubi quod à Polybio ſcriptum Oroſius refert, ſic legitur, Τῶν μὲν Μακεδόνων ἀπέθανον μὲν οἱ πάντες εἰς ὀκτακισχιλίους. ζωγρίᾳ δ' ἑάλωσαν ἐκ ἐλάττους πεντακισχιλίων. Idem numerus caeſorum eſt apud Plutarchum. FABR.

7 *Eo die caeſa*,] Sic MSS. meliores ſex, videlicet Florentt. tres, Perizon. Meus & unus ex Lugd. Batt. adſtipulante Coll. Gronov. Alii *eodem.*

8 *Quinque millia capta*] Numerus caeſorum in tribus MSS. recentioribus *novem*, captorum *ſex* millibus definitur, ſed contra Polybium. Mox pro *victoris*, Cod. Perizon. *victorum.*

9 *Igi-*

simili inpudentia mentiendi, qua occisorum hostium numero adjicitur, sociorum quoque amissorum damna minuuntur, vel etiam omnino reticentur. [9] Igitur Sempronius Tuditanus in Hispania citeriore, bello oppressus, cum omni exercitu Romano interfectus est: [10] Consul Marcellus in Etruria à Boiis oppressus, magnam partem exercitus perdidit, cui postea Furius alter consul auxilio accessit: atque ita universam Boiorum gentem igni ferroque vastantes, propemodum usque ad nihilum deleverunt. L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone consulibus, [11] Antiochus, rex Syriae, bellum contra populum Romanum [12] struens, in Europam transiit ex Asia. Tunc etiam Annibal propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos [13] ferebantur, exhiberi [14] Romam à senatu jussus, clam ex Africa profectus, ad Antiochum migravit: quem cum apud Ephesum inveniisset cunctantem, mox in bellum inpulit. Tunc etiam [15] lex, quae ab Oppio [16] tribuno plebis lata fuerat, ne qua mulier plus quam semiunciam auri haberet, neve versicolori vestimento, nec vehiculo per Urbem uteretur, post viginti annos abrogata est. P. Scipione Africano iterum, Ti. Sempronio Longo consulibus, apud Mediolanum [17] decem millia Gallorum caesa: sequenti autem praelio undecim millia Gallorum, Romanorum vero quinque millia, occisa sunt. [18] Publius

9 *Igitur Sempronius*] C. Sempronius Tuditanus Praetor, in citeriore Hispania praelio victus, ex gravi vulnere haud ita multo post exspiravit, Livius libro XXXIII. Appianus in Hispanicis *Sempronium Tuderitanum* adpellat. Fabr.

10 *Consul Marcellus*] M. Claudius Marcellus, & L. Furius Purpureo Consules fuerunt anno DLVII. in eoque magistratu rem in Etruria gesserunt, Livius lib. XXXIII. Fabr.

11 *Antiochus, rex Syriae,*] De hoc & Annibalis transitu ad ipsum Livius, Appianus de rebus Annibalis, & in Syriacis, Justinus libro trigesimo-primo. Fabr.

12 *Struens,*] Nolim hic tam munificus esse voluisset in Orosium, qui *instruens* fecit. Lact. Recte sane, nam *struens* non *instruens*, invenitur in MSS. Meo, Perizon. atque Ultrajectino. Verbum quoque *struo* dolum nectere subinnuit, ut fecit Antiochus.

13 *Serebantur,*] Ed. Aug. *ferebantur*, ut & Ed. Scotti.

14 *Romam*] Sic melioris MSS. *Romae* alii.

15 *Lex, quae ab Oppio*] Contentiones de *lege Oppia* ortas, commemorat Livius initio lib. XXXIV. Lata fuit anno ab Urbe condita DXL. abrogata DLVIII. Fabr.

16 *Tribuno plebis*] Cod. Longob. ut & Perizon *tribuno plebi*.

17 *X. millia Gallorum caesa:*] Hanc victoriam de Gallis reportavit L. Valerius Flaccus Procos. Alterum praelium in quo Romanorum non incruenta victoria fuit, commissum est à Ti. Sempronio Cos. Livius lib. XXXIV. Fabr.

18 *P. Digitius*] In Gualteri libro *Digitius* praenomen nullum habet. Livius initio lib. XXXV. *Sex. Digitium* nominat. ubi caetera, quae hic breviter Orosius, ordine commemorantur. Fabr.

19 *Re-*

blius Digitius praetor in Hiſpania citeriore, pene omnem amiſit exercitum. M. Fulvius praetor Celtiberos cum proximis gentibus vicit, [19] regemque eorum cepit. Minucius à Liguribus in extremum periculi [20] adductus, & inſidiis hoſtium circumventus, vix Numidarum equitum induſtria liberatus eſt. [21] Scipio Africanus, inter caeteros legatos ad Antiochum miſſus, etiam cum Annibale colloquium familiare habuit. Sed infecto pacis negotio, ab Antiocho diſceſſit. In utraque Hiſpania per Flamininum, Fulviumque praetores, bella [22] multum horrida cruentaque utriſque populis geſta ſunt. [23] P. Cornelio Scipione, M'. Acilio Glabrione conſulibus, Antiochus quamvis Thermopylas occupaſſet, [24] quarum munimine tutior propter dubios belli eventus fieret, tamen commiſſo bello, à conſule Glabrione ſuperatus, vix cum paucis [25] fugit è praelio, Epheſumque pervenit. [26] Is habuiſſe fertur armatorum ſexaginta millia, ex quibus quadraginta millia caeſa, capta plus quam quinque millia fuiſſe referuntur. Alter conſul Scipio cum Boiorum gente conflixit, [27] in quo [28] praelio viginti millia hoſtium interfecit. [29] Sequenti anno Scipio Africanus, habens in auxilio Eumenem Attali filium, adverſus Annibalem, qui tunc Antiochi claſſi praeerat, bellum navale geſſit, Antiochus, victo

19 *Regemque eorum*] Ed. Auguſt. *regem quoque eorum.*

20 *Adductus*,] Addunt Lugd. Batt. tres *eſt.* In Ed. Aug. legitur, *in extremum periculum adductus eſt.* Venetae quoque *periculum* ſcribunt, ſed deleto *eſt.*

21 *Scipio Africanus, inter caeteros legatos*] De hac legatione Livius, & Appian. in Syriaca, qui narrant Africani ſermonem cum Annibale habitum *de ſummo Imperatore.* Unde Lucianus argumentum ſumſit Dialogi, qui de hac re ἐν τοῖς νεκροῖς legitur. FABR.

22 *Multum*] Lugd. Bat. quart. & Ed. Aug. *multa.* Mox eadem Ed. *utriuſque populi.*

23 *P. Corn. Scip. M'. Acilio*] Hi Coſſ. fuerunt anno Urbis DLXI. Acil. in Capitolin. tabulis praenomen. M'. habet, quo Manius ſignificatur. Plutarchus quoque hunc in Flaminio Μάνιον Ακίλιον, Appianus in Syriaca, Ἀκίλιον Μάνιον Γλαβρίωνα vocant, qui de re geſta cum Antiocho ſunt legendi cum Livio libr. XXXVI. Juſt. Floro, Eutropio & aliis. FABR.

24 *Quarum munimine*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *ex quarum munimine.*

25 *Fugit è praelio*,] Meus Codex *effugit de praelio.*

26 *Is habuiſſe fertur armatorum LX. millia,*] Hunc numerum, Livio auctore, Valerius Antias edidit. Appianus vero ſcribit ex Antiochi exercitu caeſos aut captos circiter X mille. FABR.

27 *In quo praelio XX. millia hoſtium*] Duodetriginta millia hoſtium caeſa Antias Valerius ſcribit, capta tria millia & CCCC. ſigna militaria CXXIV. equos MCC. carpenta CCXLVII. Livius. FABR.

28 *Praelio*] Perizon. *bello*, ut ſaepe.

29 *Sequenti anno*] Bellum Antiochenum confecit Africani frater L. Scipio, inde *Aſiaticus*, adpellatus, Livius lib. XXXVII.

30 *Fi-*

cto Annibale atque in fugam acto, simulque omni exercitu amisso, pacem rogavit: [30] filiumque Africani, quem utrum explorantem, an in praelio cepisset, incertum est, ultro remisit. In Hispania ulteriore [31] L. Aemilius proconsule à Lusitanis cum universo exercitu caesus interiit. L. Baebius in Hispaniam proficiscens, à Liguribus circumventus, cum universo exercitu occisus est: unde [32] adeo ne nuncium quidem superfuisse constat, ut internecionem ipsam Romae Massilienses nunciare curaverint. [33] Fulvius Consul de Graecia in Gallograeciam, quae nunc est Galatia, transvectus, ad Olympum montem pervenit, ad quem universi Gallograeci cum conjugibus & liberis confugerant, ibique acerbissimum bellum gessit, namque de superioribus locis sagittis, [34] grandibus saxis, ceterisque telis Romani graviter [35] contriti, tandem usque ad congressum hostium perruperunt, quadraginta millia Gallograecorum eo praelio interfecta referuntur. [36] Marcius consul adversus Ligures profectus, superatusque, quatuor millia militum amisit: & nisi victus, celeriter refugisset in castra, eamdem internecionis cladem, quam Baebius dudum ab eisdem hostibus acceperat, pertulisset. M. Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone consulibus, Philippus rex, [37] qui legatos populi Roma-

30 *Filiumque Africani,*] Appianus errore ductus putavit hunc esse Paulli Aemilii filium, qui in Scipionum familiam adoptatus *Africanus minor* dictus fuit: sed ille non ab Africano superiore, sed ejus filio adoptatus fuit, Cicero & alii. Fabr. Mox *praelio* pro *in praelio* Ed. Aug.

31 *Lucius Aemilius proconsule*] Lucius Aemilius Paullus Praetor, Scipione & Glabrione Consulibus, Hispaniam ulteriorem fortitus fuit, eamque imperio Consulari obtinuit Proconsul. Livius libr. XXXVI. Plutarchus in Aemilio. Anno autem sequenti victus à Lusitanis sex millia de exercitu suo amisit, Livius libro XXXVII Interiisse ipsum Orosius parum considerate scribit. De Baebio occiso à Liguribus, Liv. extremo lib. XXXVII. Fabr.

32 *Adeo*] Non comparet in ead. Ed. Aug.

33 *Fulvius Cos. de Graecia*] Anno ab Urbe condita DLXIV. M. Fulvius Nobilior consul fuit cum Cn. Manlio Vulsone. Atque ab hoc, non à Fulvio bellum in Gallograecia gestum scribit Livius XXXVIII. Florus lib. II. cap. 11. Appianus in Syriaca. De *Gollograecia* Livius, & Justinus lib. XXV. Fabr.

34 *Grandibus saxis,*] Ita MSS. deleta copula *que*, quam Editi quidam admittunt.

35 *Contriti*,] Lugd. Bat. quart. & Ed. Aug. *adtriti*, quae lectio quoque invenitur apud Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 58. qui deinde sic pergit, *tandem* &c. *perrumpentes XL. millia Gallograecorum interfecisse referuntur.*

36 *Marcius Consul adversus Lig.*] Q. Marcius Philippus Consul cum Sp. Postumio Albino anno DLXVII. profectus adversus Ligures magnam cladem accepit. Livius libro XXXIX. Fabr.

37 *Qui legatos populi Romani interfecerat,*] Philippus non legatos Roman. interfecit, sed

Romani interfecerat, propter Demetrii [38] filii sui, quem legatum miserat, verecundissimas preces, veniam meruit: eumdemque continuo velut Romanis amicum, suique proditorem, fratre quoque ipsius ad parricidium patris ministro, nihil de utroque miserum male suspicantem, veneno necavit. Eodem anno Scipio Africanus ab ingrata sibi Urbe [39] diu exsulans, [40] apud Liternum oppidum morbo periit. Iisdem etiam diebus Annibal apud Prusiam Bithyniae regem, cum à Romanis reposcereretur, veneno sese necavit. [41] Philopoemen, Dux Achivorum, à Messeniis captus, occisusque est. In Sicilia tunc [42] Vulcani insula, quae ante non fuerat, repente mari edita cum miraculo omnium, usque ad nunc manet. [43] Q. Fulvius Flaccus praetor, in citeriore Hispania maximo praelio [44] viginti tria millia hominum fudit, quatuor millia cepit. [45] Ti. Sempronius Gracchus in Hispania ulteriore [46] centum quinque oppida vacuata quassataque bellis, ad deditionem coegit. Eadem aestate etiam L. Postumius in citeriore Hispania quadraginta millia hostium bello interfecit. Gracchus praetor ibidem iterum ducenta oppida [47] expugnavit & cepit.

sed Maronitas, quibus libertatem restituendam Senatus censuerat, crudeliter trucidavit, Livius lib. XXXIX. De Demetrio interfecto idem libr. XL. & Plutarchus in Aemilio Paullo. FABR.

38 *Filii sui,*] in Lugd. Batt. duobus *filii* tantum legitur.

39 *Diu exsulans,*] Exsulare vocem priorem jubet Ed. Auguſt.

40 *Apud Liternum*] De Africani morte lege Livium libr. XXXIX. Ubi etiam Annibalis & Philopoemenis interitum scribit, quemadmodum Plutarchus in Flaminino & Philopoemene, Justin. libr. XXXII. FABR.

41 *Philopoemenes, Dux Achivorum, à Messanis captus occisusque est. In Sicilia tunc*] Demiror Marcoduranum hic non vidisse vitium, quando turbatissime hunc locum istis distinctionibus ediderit: *à Messanis captus, occisusque est in Sicilia.* LAUT. Perperam quoque *Philopaemenes* & *Messanis* scribitur, quum ipse dux *Philopoemen*, & *Messenii* dicantur qui illum ceperint apud Justinum lib. XXXII. cap. 1.

42 *Vulcani insula* &c.] In Ed. Aug. legitur, *Vulcania insula, q. a. n. f. repente mari edita cum admiratione omnium* &c. Pro *in mari* quod in Vulg. est, Lugd. Batt. duo, meus & Perizon. *mari*, ut & tres Florentini, atque Edd. Venetae. Itaque ejeci *in* quod abundat

43 *Q. Fulvius Flaccus*] Hic Baebio & Aemilio Coss. praetor sortitus Hispaniam citeriorem anno insequenti Celtiberos vicit, Livius lib. XL. Appianus in Hispanicis rem gestam scribit à Fulvio Consule, si modo Beraldus recte vertit, nam Graecum librum ab Henrico Stephano editum nondum vidi. FABR.

44 *Viginti tria millia*] Aug. *XXXIII. millia.*

45 *Ti. Sempronius Gracchus*] Gracchus Fulvio in Hispania successit, auctore Appiano. Vide Epitomam XLI. FABR.

46 *Centum quinque oppida*] Edd. Vett. plures, *centum quinquaginta.* Duo ex MSS. Lugd. Batt. *centumquinquaginta duo.*

47 *Expugnavit & cepit.*] Meus *oppugnavit & cepit.*

48 *Le-*

cepit. [48] Lepido & Mucio consulibus, [49] Basternarum gens ferocissima, auctore Perseo Philippi filio, praedarum spe sollicitata, & transeundi Istri fluminis facultate, [50] sine ulla pugna vel aliquo hoste deleta est. Nam tunc forte Danubius, qui & Ister, crassa glacie superstratus, pedestrem facile transitum patiebatur. Itaque cum inprovide toto & maximo simul agmine inaestimabilis hominum vel equorum multitudo transiret, enormitate ponderis & concussione gradientium concrepans gelu, & glacialis crusta dissiluit, universumque agmen, quod diu sustinuerat, mediis gurgitibus victa tandem & comminuta destituit: atque eadem rursus fragmentis inpedientibus superducta, submersit. Pauci ex omni populo per utramque ripam vix concisis visceribus evaserunt. P. Licinio Crasso & C. Cassio Longino consulibus [51] Macedonicum bellum gestum est, merito inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota primum Italia, deinde Ptolemaeus rex Aegypti, & Ariarathes Cappadociae, Eumenes Asiae, & Massanissa Numidiae fuerunt. Perseum & Macedonas secuti sunt Thraces cum rege Cotye, & universi cum rege Gentio Illyrii. Itaque advenienti Crasso consuli Perseus occurrit: [52] commissoque praelio, miserabiliter victi fugêre Romani. Sequenti pugna pene pari clade partis utriusque in hyberna discessum est. Deinde Perseus profligato multis praeliis exercitu Romano in Illyricum transgressus, [53] Sulcanum oppidum defensum à praesidiis Romanis [54] pugnando

48 *Lepido & Mucio Coss.*] M. Aemilius Lepidus & P. Mucius Scaevola Consules fuerunt anno ab Urbe condita DLXXVIII. Fabr.

49 *Basternarum gens*] Hanc gentem, aliasque finitimas Istro, jam ante Persei tempora pater ejus Philippus ad bella Romana follicitaverat. Vide, quae de iis scripsimus in Opere Majori in Vita Philippi, Demetrii filii.

50 *Sine ulla pugna*] Longob. pr. *sine aliqua pugna.*

51 *Macedonicum bellum*] Secundum bellum *Macedonicum* exponit Livius libro XLI. & quatuor sequentibus. De eodem Plutarch. in Aemilio Paullo, Florus lib. II. cap. 12. Eutropius libro IV. De auxiliis utriusque partis, Livius libr. XLII. Fabr.

52 *Commissoque praelio, miserabiliter victi*] De hoc praelio Livius libr. XLII. & Plutarch. in Apophtegm. ita, Πύνδιος Λικίνιος ὑπατος ἡττηθεὶς ὑπὸ Περσέως τοῦ Μακεδόνων βασιλέως ἐπιστολὴν, δηρίοις ὀκτακοσίοις ἀπόλλυς, τοὺς μὲν πεσόντας, τοὺς δ' ἁλόντας, id est, *P. Licinius Cos. Imperator, victus à Perseo Macedonum rege, duo millia DCCC. amisit, quorum alii ceciderunt, alii capti sunt.* Fabr.

53 *Sulcanum oppidum.*] *Sulcanum*, est in Gualtheri libro, Livius libro XLIII. scribit *Uscanam* à Perseo captam, ibique praesidium Romanum in illius potestatem venisse. Fabr. *Sulcamum* legitur in tribus Florr. in Meo & duobus Lugd. Batt. *Sulcanium.*

54 *Pugna recepit.*] Non dubia conjectura ex *pugnare coepit*, quod in Colon. & Veneto

gnando cepit: ubi magnam Romanorum praesidiorum multitudinem partim occidit, partim sub corona vendidit: partim secum in Macedoniam duxit. Postea cum eo L. Aemilius Paullus consul dimicavit, & vicit. [55] Nam viginti millia peditum in eo bello interfecit. Rex cum equitatu subterfugit, sed continuo captus atque in triumpho cum filiis ante currum actus est: & post [56] apud Albam in custodia defecit. Filius ejus junior fabricam aerariam ob tolerandam inopiam Romae didicit, ibique consumtus est. Plurima praeterea & satis diversis proventibus bella multarum ubique gentium gesta sunt, quae brevitatis causa praetermisi.

erat, Fabricius posuerat, *pugnando cepit.* LAUT. Ex MSS. sic reposuit Fabricius, in illis enim legitur *pugnando.*

55 *Nam viginti millia peditum*] *Caesa*, inquit Livius libr. XLIV. *ad XX. millia hominum sunt.* Plutarchus, λέγουσι) ὑπὲρ δισμυρίους πεζικοὺ λίους ἀποθανεῖν *Caesa referuntur millia XXV. amplius.* FABR.

56 *Apud Albam in custodia*] Perseus primum apud Albam in custodiam datus, postea Aemilii Paulli sententia exemtus e carcere, cum decem annos miseram vitam egisset, mortuus fuit, auctore Diodoro Siculo libro XXXI. Velleius scribit Perseum quadriennio post in libera custodia Albae decessisse. FABR. De Gentii, Illyriorum regis, ipsius Persei, filiorumque ejus atque universae domus fato, lege Vitam Persei, in extremo Historiae nostrae Regum Macedoniae.

CAPUT XXI.

Scipionem Africanum Hispaniam vastasse: Scipionem Nasicam theatri aedificationem dissuasisse: Galbam parum honeste Lusitanis imposuisse.

[1] Anno ab Urbe condita DC. L. Licinio Lucullo, & A. Postumio Albino consulibus, cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus invasisset, & ex omnibus non esset, qui ire in Hispaniam vel miles vel legatus auderet, [2] P. Scipio, qui postea Africanus est dictus, ultro sese militaturum in Hispaniam obtulit, cum tamen in Macedoniam forte

1 *Anno ab Urbe condita DC.*] Aliis hic annus est DCII. Orosii locum hunc Diaconus Eutropii historiae inseruit. FABR.

2 *P. Scipio,*] De hac Scipionis Aemiliani militia lege Epitomam Livianam libro XLVIII. FABR.

3 *Et-*

te jam deputatus esset. Itaque profectus in Hispaniam magnas strages gentium dedit, saepius [3] etiam militis quam ducis usus officio. [4] Nam & barbarum provocantem singulariter congressus occidit. [5] Ser. autem Galba praetor, à Lusitanis magno praelio victus est: universoque exercitu amisso, ipse cum paucis vix elapsus evasit. [6] Eodem tempore censores theatrum lapideum in Urbe construi censuerunt: quod ne tunc fieret, Scipio Nasica gravissima oratione obstitit, dicens, inimicissimum hoc fore bellatori populo ad nutriendam desidiam, [7] lasciviaeque commentum: adeoque movit senatum, ut non solum vendi omnia theatro comparata jusserit, sed etiam subsellia ludis poni prohibuerit. Quamobrem intelligant nostri, (quibus quidquid extra oblectamentum libidinis occurrit, offensio est) propter hoc quod se infirmiores esse hostibus suis ipsi sentiunt & fatentur, theatra incusanda, non tempora: nec blasphemandum Deum verum, qui usque ad nunc ea prohibet, sed abominandos Deos vel daemones suos, qui ista petierunt, profundo quidem satis malignitatis suae argumento, tale sacrificium flagitantes, quo non ma-

3 *Etiam militis*] Edd. quaedam Vett. *tam militis* &c. sed elegantius omittitur.

4 *Nam & barbarum provocantem*] Hoc in obsidione *Intercatiae* oppidi factum scribit Appianus in Hispanicis, & auctor de Viris Illustribus. In Epitoma Liviana vulgo male, *captae urbis*, & in vetustis, *interceptae* legitur, pro, *Intercatiae*. Fabr.

5 *Ser. autem Galba*] Hic est Ser. Sulpic. Galba, de quo Appian. & Suetonius in Galba. *Sergius Galba*, pro *Servius*, hic antea mendose legebatur. Fabr.

6 *Eodem tempore Censores.*] De hac re lege Epitomam XLVIII. Fabr.

7 *Lasciviaeque commentum:*] Ita quidem edidit Fabricius, secutus Vett. quasdem Edd. sed MSS. Florentini omnes, ut & Lugd. Batt. tert. & quart. quibus accedunt Meus & Perizon. *lasciviamque commentum.* Quo sensu dixit Nasica Theatrum inimicissimum esse commentum ad nutriendam desidiam lasciviamque. Edd. primae & Augustana cum Venetis huic lectioni quoque adstipulantur. Aliam insuper suppeditat Lugd. Bat. pr: videlicet hanc, *ad denunciandam desidiam, lasciviaeque commentum.* Quae nec ipsa venere sua caret. Theatrum lasciviae veluti commentum consideravit quoque Tertullianus de Spectaculis libro cap. X. *Censores saepe renascentia maxime theatra destruebant, moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lascivia providebant.* Desidiam adferre bellatori populo sedere in theatro notavit quoque Val. Max. II. IV. 2. *Atque adeo S. C. cautum est, ne quis in Urbe, propiusve passus mille, subsellia posuisse, sedensve ludos spectare vellet, ut scilicet remissioni animorum juncta standi virilitas propria Romanae gentis nota esset.* De hoc Scipionis Nasicae facto egerunt praeterea Vellejus Paterculus lib. I. cap. 15. Appian. Bell. Civ. lib I. p. 367. Livius Epit. XLVIII. & Orosii Magister Augustinus de Civitate Dei lib. I. cap. 6. *Nasica Pontifex Maximus caveam Theatri Senatum construere molientem compescuit, persuasitque, ne Graecam luxuriam virilibus patriae moribus paterentur obrepere; & id egit, ut Senatus subsellia, quibus ad horam congestis in ludorum spectaculo jam olim uti Civitas coeperat, deinceps prohiberet adponi.*

magis fuſo cruore pecudum, quam profligata virtute hominum paſcerentur. Nam utique tunc [8] nec hoſtes, nec fames, nec morbi, nec prodigia deerant, immo tunc plurima erant, ſed theatra non erant, in quibus, quod incredibile dictu eſt, ad aram luxuriae [9] virtutum victimae trucidantur. Carthaginienſibus aliquando viſum eſt, homines immolare, ſed male praeſumta perſuaſio brevi praetermiſſa eſt, à Romanis vero exactum eſt, ut ſemet ipſos [10] perditioni inpenderent. [11] Factum eſt, fit, amatur, & clamatur ut fiat: qui pro mactanda gregis ſui pecude fortaſſe offenderentur, pro interficienda cordis ſui virtute laetantur: quin potius Naſicae erubeſcant, qui Chriſtianis exprobrandum putant: & non nobis de hoſtibus, quos ſemper habuerunt, [12] ſed illi, de theatro, quod haberi prohibuerat, conquerantur. [13] Igitur in Hiſpania Ser. Galba praetor Luſitanos citra Tagum flumen habitantes, cum voluntarios in deditionem recepiſſet, per ſcelus interfecit: ſimulans enim de commodis eorum ſe acturum fore, circumpoſitis militibus cunctos inermes incautoſque proſtravit: quae res poſtea univerſae Hiſpaniae propter Romanorum perfidiam, cauſa maximi tumultus fuit.

8 *Nec hoſtes,*] Cod. Longob. *nec hoſtis.*

9 *Virtutum victimae*] Ed. Auguſtan. *Virtutes hominum victimae trucidantur.*

10 *Perditioni inpenderent.*] Addit Auguſt. *ob theatrum.*

11 *Factum eſt, fit, amatur &c.*] Difficilis eſt locus, quem vix ſatis capio, quod idem quum, ut puto, interpretibus acciderit, ſicco pede tranſierunt. Editiones Veteres omnes, excepta Auguſtana, habent, *Factum eſſe ſic fatentur, & clamant ut fiat.* Et ſic quoque legitur in Flor. tertio. Neque multum abit inde Ultr. legens *Factum ẽ* (ſic) *fatetur & clamatur ut fiat.* Lugd. Batt. pr. tert. & quartus (nam ſecundus legit *Factum eſt, fatetur & clamatur ut fiat.*) una cum Coll. Gronov. hanc lectionem ſuppeditant, *Factum eſt, ſic canitur, & clamatur, ut fiat.* Verum Cod. Longob. ſive Flor. pr. ut & Flor. ſecundus plane ſcribunt *Factum eſt. fit, amatur & clamatur, ut fiat.* niſi quod *amatus* ſit in ſecundo. Unde patet Fabricium lectionem ſuam ex MSS. hauſiſſe. Codex Meus & Perizon. atque Ed. Auguſt. omnium optima, ut ſaepe, cum Florentinis conſpirant, & eandem hic exhibent lectionem. Senſus verborum hic eſſe videtur. Sedere in theatro & ibi perſedere, ſicut olim eſt factum ſic quoque nunc fit. Amant miſeri hanc virtutis labem, atque adſiduis clamoribus efflagitant, ut fiat iterum, id eſt ſpectare ludos ſibi ſaepius liceat. Taxat autem hic inſaniam ſui temporis circa theatrales ludos, non diſſimilem circenſium vanitati, de qua lib. I. cap. 6. ſcripſit, *Adeo autem parvo quodam & levi motu haeſitaſſe erga ſe parumper conſuetudinem voluptatum indubitatiſſime conteſtatus eſt, ut libere conclamaret, ſi reciperet circum, nihil eſſe ſibi factum: hoc eſt, nihil egiſſe Romae Gothorum enſes, ſi concedatur Romanis, ſpectare circenſes.*

12 *Sed illi,*] Addit Ed. Aug. *id eſt Naſicae.*

13 *Igitur in Hiſpania Ser. Galba*] Hanc rem à Lucullo geſtam ſcribit Appianus: ſed cum Oroſio facit Cicero in Bruto, Suetonius in Galba & Valer. Max. lib. IX. c. 6. FABR.

CA-

CAPUT XXII.

De tertio bello Punico. Conſules ad delendam Carthaginem profectos, fugatos fuiſſe. Interim de ſitu ejuſdem.

Anno ab Urbe condita DCII. L. Cenſorino, & M. Manilio conſulibus, [1] tertium Punicum bellum exortum eſt. Igitur cum ſenatus delendam Carthaginem cenſuiſſet, profecti in Africam conſules, & Scipio tunc tribunus militum, prope Uticam [2] majoris Africani caſtra tenuerunt. Ibi Carthaginienſibus evocatis, juſſiſque ut arma & naves traderent, nec moratis, tanta vis armorum repente tradita eſt, ut facile tota ex his Africa potuiſſet armari. Sed Carthaginienſes poſtquam arma tradiderunt, & relicta urbe [3] recedere procul à mari [4] decem millibus paſſuum juſſi ſunt, dolorem ad deſperationem contulerunt, aut defenſuri civitatem, aut cum ipſa per ipſam ſepeliendi: duceſque ſibi duos Aſdrubales creaverunt. [5] Arma primum facere adgreſſi, aeris ferrique inopiam, auri argentique metallis ſuppleverunt. Conſules oppugnare Carthaginem ſtatuunt, [6] cujus ſitus fuiſſe hujuſmodi dicitur: [7] Viginti millia paſſuum muro amplexa, tota pene mari

1 *Tertium Punicum bellum*] Hoc bellum exponitur in Epitoma Liviana lib. XLIX. L. & LI. Scribitur ab Appiano in Libyca, à Plutarcho in Catone, ab Eutropio lib. IV. à Floro lib. II. cap. 15. FABR.

2 *Majoris Africani caſtra*] Caſtra Corneliana intelligit, de quibus Caeſar lib. II. Comment. de bello civili, & Lucanus lib. IV. FABR.

3 *Recedere*] Edd. quaedam ex Vett. *ſecedere.*

4 *Decem millibus paſſuum*] LXXX. ſtadia habet Appian. quod huic numero reſpondet. FABR.

5 *Arma primum*] Sic omnes MSS. *armaque* in Vulgg. Paullo ante Coll. Gron. *& per ipſam.*

6 *Cujus ſitus*] Meus, *cujus ſitus tunc fuiſſe* &c.

7 *Viginti millia*] In vetuſtis noſtris eſt, XXII. *millia.* Appianus in Libyca ſitum Carthaginis adcurate deſcripſit, qui in primis legendus de rebus tertio bello Punico geſtis. FABR. Prout Fabricius numerum paſſuum in ſuis MSS. invenit, ita in Noſtris itidem reperitur; nam *viginti duo millia paſſuum* ſcribunt ſex optimi, Florent. ſcilicet tres, Meus, Periz. & Lugd. Bat. ſec. *viginti duo millibus* habet Lugd. Bat. quart. Sed pr. inter illos cum tertio & Coll. Gronov. *triginta millia* vel *millibus*, prout & in Ed. Auguſt. reperitur. Notari id debuit, quia Appianus, in caeteris diligens, non expreſſe ſcribit; quot millia paſſuum Carthago muris amplexa fuerit. Praeter Appianum deſcribunt quoque Carthaginis urbis ſitum Polyb. lib. I. cap. 73. & Strabo lib. XVIII. p. 572.

8 *Sta-*

mari cingebatur, absque faucibus, quae tribus millibus passuum aperiebantur. Is locus murum triginta pedes latum habuit, saxo quadrato, in altitudinem cubitorum quadraginta. Arx, cui Byrsae nomen erat, paulo amplius quam duo millia passuum tenebat. Ex una parte murus communis erat urbis & Byrsae inminens mari, quod mare [8] stagnum vocabant, quoniam objectu protentae linguae tranquillatur. Consules igitur quamvis aliquantam muri partem quassatam machinis diruissent, tamen à Carthaginiensibus victi ac repulsi sunt: quos fugientes Scipio repulso intra muros hoste defendit. [9] Censorinus in Urbem rediit. Manilius omissa Carthagine ad Asdrubalem arma convertit. Scipio, Massanissa mortuo, inter Massanissae filios tres Numidiae regnum divisit: quo circa Carthaginem reverso, Manilius Tezagam urbem expugnavit atque diripuit. Duodecim millia ibi Afrorum caesa, sex millia capta sunt. [10] Asdrubal, Poenorum Imperator, [11] Massanissae nepos, subselliorum fragmentis in curia à suis propter suspicionem proditionis occisus est. [12] Juventius praetor in Macedonia adversus Pseudophilippum congressus, cum [13] maxima clade totius Romani exercitus interfectus est.

8 *Stagnum vocabant,*] MSS. omnes & Ed. August. *vocant.* Mox *strangulatur* pro *stagnabatur* Ed. ead. & quatuor Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. At Cod. Perizon. scribit *tranquillatur*, non inepte sane, & forte idem voluit Ultr. in quo corrupte legitur *stranquillatur*; quam lectionem *tranquillatur*, quum & Cod. Longob. & duobus reliquis Florentinis vetustiss. videam confirmari, expuncta vulgata, recepi. Plinius lib. II. cap. CIII. p. 124. *Hieme mare calidius esse, autumno salsius; omne oleo tranquillari.*

9 *Censorinus in Urbem rediit.*] Appianus, Κλωσωρῖνος ἐς Ῥώμην ἄγγελος ἀφικόμενος, *Censorinus Romam ad comitia habenda profectus est.* FABR.

10 *Asdrubal*] Dixit supra Carthaginienses sibi duces creasse duos Asdrubales. Ex his alter urbe aberat cum magna militum manu patriae infensus ob damnationem, cujus caussam fusius narrat Appian. lib. de Bel. Pun. p. 41. ubi ridiculus Interpretis & Editorum error est. Gesserat hic Asdrubal bellum contra Massanissam infeliciter, sic ut universum, ferro, peste & fame amiserit exercitum. Reliquias, foeda pactione inita dimissas, Gulussa, Massanissae filius, cum equitibus Numidis, satis perfide invaserat, & inermes trucidaverat, sic ut pauciss. Carthaginem reversi sint. Haec ubi narravit, ita pergit, Καὶ σὺν αὐτοῖς Ἀσδρούβας τε ὁ στρατηγὸς, καὶ ἕτεροι τῶν ἐπιφάνων. Quod stupenda oscitantia versum est, *inter desideratos fuit ipse Dux Asdrubal, cum aliis nobilibus.* Contrarium enim verum est, & verti debuit *& inter eos* (praecessit enim, cum quo haec cohaerent ὀλίγοι πάμπαν ἐς Καρχηδόνα ἀφικόμενοι. *Pauci admodum Carthaginem incolumes pervenerunt*) *ipse Dux Asdrubal* (evasit scilicet) *& reliqua nobilitas.* Sequitur enim mox, quomodo Carthaginienses, ut Romanis sese de bello cum Massanissa gesto, purgarent, Asdrubalem, & alios nobiles capitis reos declaraverint.

11 *Massanissae nepos,*] Ὑιωνὸς Μασσανάσσου, habet Appianus. FABR.

12 *Juventius praetor*] In Epitoma Liviana est *M. Juventius*, quem Eutropius *P. Juventium* vocat, atque illi hoc tertium bellum *Macedonicum* scribunt, sicut & Florus libro II. capite 14. FABR.

13 *Maxima clade*] Ed. Aug. & MSS. duo Lugd. Batt. *magna clade.*

CA-

CAPUT XXIII.

De Carthaginis miseranda dejectione ac deletione.

Anno ab Urbe condita DCVI. id est, anno quinquagesimo post bellum Punicum secundum, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coss. P. Scipio, superioris anni Cos. delere Carthaginem suprema sorte molitus, [1] Cothonem ingreditur: [2] ubi dum sex continuis diebus noctibusque pugnatur, ultima Carthaginienses desperatio ad deditionem traxit, petentes, ut quos belli clades reliquos fecit, saltem servire liceat. Primum agmen mulierum satis miserabile, virorum post magis deforme descendit. [3] Nam fuisse mulierum vigintiquinque millia, virorum triginta millia, memoriae traditum est. Rex Asdrubal se ultro [4] dedit. Transfugae, qui Aesculapii templum occupaverant, voluntario praecipitio dati, igne consumti sunt. [5] Uxor Asdrubalis se duosque filios secum virili dolore & furore foemineo in medium jecit incendium: eumdem nunc mortis exitum faciens novissima regina Carthaginis, quem quondam prima fecisset. Ipsa autem civitas decem & septem continuis diebus arsit, miserumque spectaculum [6] de varie-

1 *Cothonem ingreditur*:] Quomodo Cothonem portum Scipio occupaverit, scribit Appianus in Lybica. FABR. Quamvis Cothonem portum adpellet Appianus pag. 79. ubi dicit Scipionem oppugnasse simul & Byrsam arcem ἐπεχείρει καὶ τῇ λιμένων τῷ καλουμένῳ Κώθωνι. i. e. *& portum, quem Cothonem vocant*, proprie tamen parva erat insula, Byrzae subjacens, in qua navalia erant Poenorum. Strabo lib. XVII. p. 832. ὑπόκειται τῇ ἀκρόπολει αὐτῆ λιμένες ὁ Κώθων, νησίον περιφερὲς διῶρυχα περιεχόμενον, ἔχουσα νεωσοίκους ἐκαθέρωθεν κύκλῳ. *Arci portus subjacent, & Cothon, parva insula ac rotunda, euripo circumdata, ad cujus in utramque partem sunt in orbem navalia.*

2 *Ubi dum &c.*] Ed. August. *ibi* &c.

3 *Nam fuisse mulierum XXV. millia*,] Appianus, ἐξῆσαν αὐτίκα μυριάδες πέντε ἀνδρῶν ἅμα καὶ γυναικῶν, id est: *Exierunt confestim L. millia virorum & mulierum.* FABR.

4 *Dedit*] Lugd. Bat. pr. & Perizon. *dedidit.*

5 *Uxor Asdrubalis*] De hujus morte & conviciis in virum suum proditorem lege Appianum & Florum. Valerius libro III. cap. 2. eam se cum tribus filiis incendio flagrantis patriae objecisse scribit. FABR. Unde de nobili hac & generosa femina scribit Strabo l. c. in vertice Byrsae fuisse Aesculapii templum, ὅπερ καὶ ἡ ἅλωσιν ἡ γυνὴ τοῦ Ἀσδρούβα συνέλαμψεν αὐτῇ. i. e. *quod Asdrubalis uxor, capta urbe, secum concremavit.*

6 *De varietate conditionis humanae &c.*] Sic ut victori Scipioni (quod & Tito circa Hierosolymas & nobile illud Templum accidit,) lacrimas moverit, & fatidicam insuper vocem elicuerit,

varietate conditionis humanae victoribus ſuis praebuit. Diruta eſt autem Carthago, omni murali lapide in pulverem comminuto, ſeptingenteſimo poſt anno quam condita erat. Multitudo omnis captivorum, exceptis paucis principibus, venumdata eſt. [7] Ita quarto quam inceptum fuit anno, bellum Punicum tertium terminatum eſt. Sed mihi quamlibet ſtudioſe quaerenti, verumtamen homini tardioris ingenii, nuſquam omnino cauſa belli Punici tertii, quam in tantum Carthago accenderit, ut juſte everti decerneretur, eluxit. Illudque me vel maxime movet, quod ſi ita, ut in ſuperioribus bellis evidens in adſurgentem cauſa & dolor accendebat, conſultatione non opus erat. At vero [8] cum alii Romanorum propter perpetuam Romae ſecuritatem delendam eſſe decernerent, alii vero propter perpetuam Romanae virtutis curam, [9] quae ſibi ſemper ex ſuſpicione aemulae urbis inpenderet, ne vigor Romanus bellis ſemper exercitus, in languidam ſegnitiem ſecuritate atque ocio ſolveretur, incolumem Carthaginem ſtatui ſuo permittendam eſſe cenſerent: cauſam non ex injuria laceſſentium Carthaginienſium, ſed ex inconſtantia torpeſcentium Romanorum ortam invenio. Quod cum ita ſit, cur Chriſtianis temporibus inputant hebetationem ac rubiginem ſuam, qua foris craſſi, intus exeſi ſunt? qui porro ante ſexcentos fere annos, ſicut ſui pru-

Ἐστίλιγ ἦμαρ ὅταν ποθ' ὁλώλῃ Ἴλιος ἱρή,
Καὶ Πρίαμος, καὶ λαὸς ἐϋμμελίω Πριάμοιο.

Jamque dies aderit, quo concidat Ilion ingens
Et Priamus, Priamique ruat plebs armipotentis.

Appiano teſte pag. 82. qui & illud ſubdit, Πολυβίῳ δ' αὐτὸν ἐπερωμένῳ σαφῶς παῤῥησίᾳ (καὶ γὰρ ἦν αὐτῷ καὶ οἰκειότατος) ὅ, τι βούλοιτο ὁ λόγος, φασὶν, ἐφυλαξάμην, ὀνομάσαι τὸν πατρίδα σαφῶς, ὡσὶν ἦς ἄρα, ἐς τὰ μάλιστα ἀφορῶν, εἰδυῖά καὶ παῖδα ὄντα Πολυβίου αὐτὸς ἀκόσας συγγράφει *Certe familiariter a praeceptore Polybio rogatus, quid ſibi vellent ea verba, faſſus eſt ingenue, cogitationem incidiſſe ſibi de patria, cui timeret, vices rerum humanarum conſiderans; id quod ipſe Polybius in Hiſtoriis ſuis memorat.* Pro *victoribus ſuis*, Perizon. *victoribus* tantum.

7 *Ita quarto quam*] Qui hanc locutionem, quam omnes MSS. melioris notae confirmant, non putarunt uſitatam, mutarunt *quam* in *poſtquam*, ut factum fuit in aliquot ex vetuſt. Edd. ſed Aug. MS. Cod. ſecuta, nihil mutavit. Pro *venumdata* multi MSS. & Edd. *vendita* malunt, ut & *ceptum* pro *inceptum*.

8 *Cum alii propter perpetuam Romae ſecuritatem*] Hujus ſententiae auctor & princeps erat M. Cato, contrariae Naſica, Livius lib. XLIX. Plutarch. in Catone majore. FABR.

9 *Quae ſibi ſemper &c.*] In verbis hiſce aliquid ulceris latere puto. Nam pro *quae* Cod. Longob. & alii meliores, ut & Edd. Vetuſtae omnes habent *quam*. Multi quoque ex iiſdem *inpenderent*, pro *inpenderet*. Unde locum ſic corrigo, *quam ſibi* &c. *intenderent*; virtutem ſcilicet, cujus contrarium *intendetur ſocordia* occurrit apud Tacitum Annal. lib. II. cap. 39. *Langueſcet alioqui induſtria, intendetur ſocordia. Intendere* hic pro augere, promovere, ſumitur. Similiter Oroſius ſupra lib. III. p. 149. *ſuſceptum negotium duplici cura intendebat.*

prudentes timentesque praedixerant, cotem illam magnam splendoris & acuminis sui Carthaginem perdiderunt. Itaque finem volumini faciam, ne forsitan collidendo vehementius, discussa ad tempus rubigine, ubi necessarium acumen elicere non possum, supervacuam asperitatem inveniam: quamquam obviantem asperitatem nequaquam expaveſcerem, si interioris spem acuminis invenirem.

PAULI OROSII,

PRESBYTERI HISPANI,

HISTORIARUM

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Romanorum per aliorum clades felicitatem plus damni quam commodi secum traxisse: Item sua tempora prioribus potiora.

SCIO aliquantos post haec deinceps permoveri posse, quod victoriae Romanae multarum gentium & civitatum strage [1] crebrescunt: quamquam si diligenter [2] adtendant, plus damni invenient accidisse, quam commodi, neque enim parvipendenda sunt tot bella servilia, socialia, civilia, fugitivorum, nullorum utique fructuum, & magnarum tamen miseriarum. [3] Sed conniveo, ut, quemadmodum volunt, ita fuisse [4] videatur, unde arbitror esse dicturos: [5] Ecquid his temporibus beatius, quibus continui triumphi, celebres victoriae, divites praedae, nobiles pompae, magni [6] ante currum reges, & longo ordine victae gentes

1 *Crebrescunt*:] Ed. Aug. *creverunt*.

2 *Adtendant*,] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *adpendant*.

3 *Sed conniveo*,] MSS. fere omnes *cohibeo*. In Flor. pr. haec pagella lacera est, in sec. scribitur *conhibeo* sed puncto sub litera *n*. posito, quasi quae superabundet. Confirmatur vero hinc Emendatio nostra in Praefat. lib. IV. supra p. 212. *Non tamen conniveo, ut etiam adserant comparando graviora.*

4 *Videatur*] Lugd. Batt. omnes *videantur*. Mox *fuisse dicturos* Perizon.

5 *Ecquid his temporibus*] MSS. passim omnes, *& quid his temporibus*, Perizon. *istis temporibus*.

6 *Ante currum reges*,] Edd. Vett. *ante currus reges*. Hittorp. & Bolsuing. *saepe reges*.

7 *In-*

tes agebantur? Quibus breviter respondebitur, & ipsos de temporibus solere causari, & nos pro iisdem temporibus instituisse sermonem: quae tempora non uni tantum urbi adtributa, sed orbi universo constat esse communia. Ecce quam feliciter Roma vincit, tam infeliciter quidquid extra Romam est, vincitur. Quanti igitur pendenda est gutta haec laboriosae felicitatis, cui adscribitur unius urbis beatitudo in tanta mole infelicitatis, per quam agitur totius orbis eversio? Aut si ideo felicia putantur, quia unius civitatis opes auctae sunt, cur non potius [7] infeliciſſima judicentur, quibus miserabili vastatione multarum [8] ac bene institutarum gentium potentissima regna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini videbatur, cum post annos centum & viginti, quibus modo bellorum clades, modo pacis conditiones perhorrescens, [9] nunc rebelli intentione, nunc suppliciis, bello pacem, pace mutabat bella, novissime miseris civibus passim se in ignem ultima desperatione jacientibus, unus rogus tota civitas fuit? cui etiam nunc, situ parvae, moenibus destitutae, pars miseriarum est, audire quid fuerit. [10] Edat Hispania sententiam suam, cum per annos ducentos ubique agros suos sanguine suo rigabat, inportunumque hostem ultro ostiatim inquietantem, nec repellere poterat, nec sustinere: cum se, [11] suis diversis urbibus ac locis, fracti caede bellorum, obsidionum fame exinaniti, interfectis conjugibus ac liberis suis, ob remedia miseriarum concursu misero [12] ac mutua caede jugulabant. Quid tunc de suis temporibus sentie-

7 *Infeliciſſima*] Addunt *tempora* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov.

8 *Ac bene inſtitutarum gentium*] Perizon. *ac pene inſtitutarum gentium.* Non invenuste.

9 *Nunc rebelli intentione* &c.] Nescio, quomodo Fabricio placere potuerit lectio, quam, praeeuntibus Edd. Hittorp. & Bolsuing. secutus est atque recepit, *nunc rebelli intentione, nunc suppliciis belli pacem, nunc pace mutabat bella.* Male haec & distinguuntur & scribuntur. Ego sic distinguo & reliqua ex MSS. & Vett. Edd. emendo: *nunc rebelli intentione*, (id est, malo animo, & ad tempus adcommodato, quo melius postea bellum refectis viribus gerere possent) *nunc suppliciis*, nam (*supplici*, extrita ultiuma syllaba habent MSS.) id est vere & ex animo profectis precibus, ut victi miseriis belli, & pacis bona desiderantes) *bello pacem*, (expuncto *nunc*, quod hic contra MSS. intruditur) *pace mutabat bella.* MSS. passim omnes *bellis* habent, quod quidem respondet illi quod sequitur *bella.* sed stridulum facit sonum. In Flor. sec. legitur *bello*, quod prae reliquis placet. *Supplicia*, ἱκετείας pro supplicationibus, occurrunt apud optimos auctores, ut Varronem, Tacitum, Sallustium. Is in Catilin. cap. 60. *Non votis, neque suppliciis muliebribus deorum auxilia parantur.*

10 *Edat*] Flor. sec. *exferat.*

11 *Suis*] Ed. Aug. *quique diversis.* Forte legendum, *suis diversi urbibus*, vel *suis eversis urbibus* &c.

12 *Ac mutua caede*] Sicuti modo Carthaginis ruinam memoravit, ita nunc ad ex-

tiebat, [13] ipsa postremo dicat Italia? cur per annos quadringentos Romanis utique [14] suis contradixit, obstitit, repugnavit, si eorum felicitas, sua infelicitas non erat, Romanosque fieri rerum dominos bonis communibus non obstabat? Non requiro de innumeris diversarum gentium populis, diu antea liberis, tunc bello victis, patria abductis, pretio venditis, [15] servitute dispersis, quid tunc sibi maluerint, [16] quid de Romanis opinati sint, quid de temporibus judicarint. Omitto de regibus magnarum opum, magnarum virium, magnae gloriae, diu potentissimis, aliquando captis, serviliter catenatis, [17] sub jugum missis, ante currum actis, [18] in carcere trucidatis: quorum tam stultum est exquirere sententiam, quam durum non dolere miseriam. Nos, nos inquam ipsos, vitaeque nostrae electionem, cui adquievimus, consulamus. Majores nostri bella [19] gesserunt, bellis fatigati, pacem petentes, tributa obtulerunt. [20] Tributum, pretium pacis est. Nos tributa [21] dependimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portu, ad quem illi tandem pro evadendis malorum tempestatibus confugerunt, nos consistimus & manemus. Igitur [22] nostra tempora viderimus, utrum felicia? certe feliciora illis ducimus, quia quod illi [23] ultimo delegerunt, nos continue possidemus. Inquietudo enim bellorum, qua illi adtriti sunt, nobis ignota est. In otio autem, quod illi post imperium Caesaris, nativitatemque Christi tenuiter gustaverunt, nos nascimur & senescimus: quod illis erat debita pensio servitutis, nobis est libera collatio defensionis: tantumque interest inter praeterita praesentiaque tempora, ut quod Roma in usum luxuriae suae ferro extorquebat [24] à nostris,

excidium Numantinum respicit. Sustuli distinctionem, quae male ponebatur post vocem *fracti*, & ante eandem posui.

13 *Ipsa postremo*] Codex Perizon. *jam postremo.*

14 *Suis*] Abest a Lugd. Bat. sec.

15 *Servitute*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *servitio.* Mox *tunc* in Meo MS. non invenitur.

16 *Quid*] Coll. Gronov. *qui.*

17 *Sub jugum*] Florent. sec. *sub jugo.*

18 *In carcere trucidatis*:] In quibusdam Vetustis legitur, *In carcerem trusis.* FABR. Quod voluit quoque Coll. Gronov. quae habet *in carcerem trucidatis.* Sed vulgata lectio omnino sana est.

19 *Gesserunt*,] Flor. pr. *gesserant.*

20 *Tributum*,] Ed. Aug. *tributum vero.*

21 *Dependimus*,] Edd. quaedam Vett. *pendimus.*

22 *Nostra tempora*] Sic recte Vulgg. quamvis MSS. quidam scribant *nos* &c. inter quos Perizon. & tres Florentt. in quorum tertio superscribitur Vulgata lectio.

23 *Ultimo*] Ed. Aug. & MSS. plerique, Cod. quoque Longob. *ultime.*

24 *A nostris*,] Praepositio in Cod. Long. non exstat, sed scribitur ibi *nostris.*

25 *Quid*

ſtris, nunc in uſum communis reipublicae conferat ipſa nobiſcum. Aut ſi ab aliquo dicitur, tolerabiliores parentibus noſtris Romanos hoſtes fuiſſe, quam nobis Gothos eſſe: audiat & intelligat, quanto aliter, quam circa ſeipſum agitur, ſibi eſſe videatur. Olim, cum bella toto orbe fervebant, quaeque provincia ſuis regibus, ſuis legibus, ſuisque moribus utebatur: nec erat ſocietas adfectionum, ubi diſſidebat diverſitas poteſtatum. Poſtremo ſolutas & barbaras gentes [25] quid tandem ad ſocietatem adduceret, quas diverſis ſacrorum ritibus inſtitutas, etiam religio ſeparabat? Si quis igitur tunc, acerbitate malorum victus, patriam cum hoſte deſeruit, quem tandem ignotum locum ignotus adiit? Quam gentem generaliter hoſtem hoſtis oravit? Cui ſe congreſſu primo credidit, non ſocietate nominis invitatus, non communione juris [26] adductus, non religionis unitate ſecurus? An parum exempli [27] dederunt, [28] Buſiris in Aegypto peregrinorum infeliciter incurrentium inpiiſſimus inmolator; [29] crudeliſſima circa advenas [30] Dianae Tauricae litora, ſed magis ſacra crudelia, [31] Thracia cum Polymneſtore ſuo uſque ad propinquos hoſpites ſcelerata? Et ne antiquitatibus videar inmorari, teſtis eſt Roma de Pompejo interfecto, teſtis Aegyptus [32] de interfectore Ptolemaeo.

25 *Quid tandem*] Quum praeter Ed. Auguſt. ita exhibeant tres Florentt. praeterea Meus, Perizon. Ultr. & Lugd. Bat. tert. puto quoque Oroſium ſcripſiſſe *quid*, non *quis*, ut in Vulgg. eſt. Pro *diverſitas* Flor. pr. habet *adverſitas*.

26 *Adductus*,] Ultr. *addictus*, ut & Vett. quaedam Edd.

27 *Dederunt*,] Lugd. Batt. tres *dederat*.

28 *Buſiris in Aegypto*] De crudeli hoſpitalitate Buſiridis lege cap. 11. lib. I. Fabr.

29 *Crudeliſſima circa advenas*,] Tauris Ponticis, ait Arnobius lib. VIII. & Aegyptio Buſiridi ritus fuit hoſpites inmolare. Sed de Taurorum immanitate Mela libr. II. cap. 1. De ara, ad quam Tauri Dianae advenas inmolabant, Ovidius in tertio de Ponto, Juvenalis Satyra XV. Fabr.

30 *Dianae Tauricae litora*,] In Vulgg. invenuſta prorſus eſt lectio, *Dianae Tauricae litatura*, *ſeu magis crudelia ſacra*. Invitis omnibus MSS. in quibus ea lectio (in Ed. Auguſt. quoque ſervata) conſtanter exhibetur, quam nos ſecuti ſumus. Rationi & hiſtoriae quoque eadem convenit. Non enim periculum & perſuaſionem notat Oroſius, utrum litarent ibidem an non, niſi humanas inmolarent hoſtias, ſed crudeliſſima hoſpitibus vocat litora a quibus, ut cap. ſeq. dicit,

- - - - - *Hoſpitio prohibemur arenae.*

Quae ne naufragis quidem ſalutem a diis conceſſam indulgeant. Sed crudelius adhuc inquit eſt, quod ibidem praetextu ſacrorum fuerint bis miſeri in molati & trucidati.

31 *Thracia cum Polymneſtore*] De Polymneſtore, Thracum rege, qui Polydorum ſuae fidei commiſſum interfecit, Euripides in Hecuba. Fabr.

32 *De interfectore Ptolemaeo.*] Recte, neque audiendi MSS. Lugd. Batt. tres, qui cum Coll. Gronov. legunt, *de interfecto rege* (*rege* in Venet. Edd. abeſt, ut & in Pariſ. & prima) *Ptolemaeo*.

Ca-

CAPUT II.

Oroſio, utpote Chriſtiano homini, ubique patria, & quovis ſecurus acceſſus.

Mihi autem, prima [1] qualiſcunque motus perturbatione fugienti, quia de confugiendi ſtatione ſecuro, ubique patria, ubique lex & religio mea eſt: nunc me Africa tam libenter excepit, quam confidenter acceſſi: nunc me, inquam, iſta Africa excepit pace ſimplici, ſinu proprio, jure communi, de qua aliquando dictum, & vere dictum eſt,

—— —— Hoſpitio prohibemur arenae,
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra:

Nunc ultro ad ſuſcipiendos ſocios religionis & pacis ſuae benevolum late gremium pandit, atque ultro feſſos, quos foveat, invitat. Latitudo Orientis, ſeptemtrionis copioſitas, meridiana diffuſio, magnarum inſularum largiſſimae tutiſſimaeque ſedes, [2] mei juris & nominis ſunt: quia ad Chriſtianos & Romanos, Romanus & Chriſtianus accedo. Non timeo deos hoſpitis mei, non timeo religionem ejus [3] necem meam, non habeo talem quem pertimeſcam locum, ubi & poſſeſſori liceat perpetrare quod velit, & peregrino non liceat adhibere quod convenit: [4] ubi ſit jus hoſpitii, quod meum non ſit. Unus Deus, qui temporibus, quibus ipſe innoteſcere

1 *Qualiſcunque*] Edd. Vett. & MSS. quidam *qualeſcunque*, & mox *fugiendi* pro *confugiendi* tres Lugd. Batt. & Coll. Gron. qui quoque deſent illa, *quam confidenter acceſſi: nunc me, inquam, iſta Africa excepit.* ſcribunt deinde *dictum eſt & vere dictum eſt.* quod & in Ed. Aug. inveni.

2 *Mei juris*] Tres Lugd. Batt, cum Coll. Gronov. *mei juris & mei nominis ſunt.*

3 *Necem meam,*] Debetur haec emendatio Cod. Longob. cui ſecund. Florent. quoque adſtipulatur. Vulgg. *nece mea.* Non timeo, inquit, religionem hoſpitis, ut certiſſimam mihi necem.

4 *Ubi ſit jus hoſpitii,*] Ita malo cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. quam *hoſpitis*, quod alii praeferunt. Tribus vero exemplis, quae capite praecedente recenſuit, reſpondet & ſua tempora opponit. Ad exemplum Buſiridis pertinent, *non timeo deos hoſpitis mei*, ad Dianae Tauricae ſacra, *non timeo religionem ejus, necem meam.* Polymneſtoris ſceleri & perfidiae in credito ſibi hoſpite, Priami filio, *non habeo talem* &c.

5 *Quam*

re voluit, hanc regni ſtatuit unitatem, ab omnibus & diligitur & timetur. Eaedem leges, quae uni Deo ſubjectae ſunt, ubique dominantur: ubicumque ignotus acceſſero, repentinam vim tamquam deſtitutus non pertimeſco. Inter Romanos, ut dixi, Romanus, inter Chriſtianos Chriſtianus, inter homines homo, legibus inploro rempublicam, religione conſcientiam, communione naturam. Utor temporarie omni terra quaſi patria: quia quae vera eſt, & illa, [5] quam amo, patria, in terra penitus non eſt. Nihil perdidi, ubi nihil amavi: totumque habeo, quando quem diligo, mecum eſt, maxime quia & apud omnes idem eſt, qui me non modo notum omnibus, verum & proximum facit: nec egentem deſerit, quia ipſius eſt terra & plenitudo ejus, ex qua omnibus omnia juſſit eſſe communia. Haec ſunt noſtrorum temporum bona, quae in totum vel in tranquillitate praeſentium, vel in ſpe futurorum, vel in perfugio communi non habuêre majores: ac per hoc inceſſabilia bella geſſerunt, quia mutandarum ſedium communione non libera, perſiſtendo in ſedibus ſuis, aut infeliciter necati ſunt, aut turpiter ſervierunt; quod clarius promtiuſque ipſis veterum geſtis per ordinem explicitis, aperietur.

5 *Quam amo, patria,*] Neſcio unde *patriam* in Edd. ſuis exhibuerit Fabricius, illumque ſecutus Scottus, contra MSS. certe & reliquas Edd. Nata fuiſſe videtur corrupta lectio quod Edd. putaverint lineolam ſuperponi literae *a*, quae *patriam* juberet legi.

Caput III.

De bello Achaico, & Corinthi everſione.

Anno ab Urbe condita ſexcenteſimoſexto, hoc eſt, eodem anno, quo & Carthago deleta eſt, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coſſ. ruinam Carthaginis everſio Corinthi ſubſecuta eſt, duarumque potentiſſimarum urbium parvo unius temporis intervallo per diverſas mundi partes miſerabile colluxit incendium. Nam cum [1] Metellus praetor Achaeos Boeotoſque conjunctos duobus bellis, hoc eſt, primo apud Thermopylas, iterum

1 *Metellus praetor*] Hic eſt Q. Metellus, cui ex virtute Macedonici nomen inditum, ut ait Vellejus lib. I. ubi bellum Achaicum deſcribit, de quo Livius libro LII. Florus libro II. cap. 16. Eutropius lib. IV. Pauſanias lib. VII. Juſtinus XXXIV. Fabr.

iterum [2] in Phocaeis deviciſſet: quorum priore bello occiſa eſſe viginti millia, ſecundo ſeptem millia caeſa, Claudius hiſtoricus refert; Valerius Antias in Achaia pugnatum, & viginti millia Achaeorum cum [3] duce ſuo Diaeo, cecidiſſe confirmat; [4] Polybius Achivus, quamvis tunc in Africa cum Scipione fuerit, tamen quia domeſticam cladem ignorare non potuit, ſemel in Achaia pugnatum Critolao duce adſerit. Diaeum vero, adducentem ex Arcadia [5] militem, ab eodem Metello praetore oppreſſum cum exercitu docet. Sed de varietate diſcordantium hiſtoricorum aliquanta jam diximus, quorum ſufficiat detecta haec & [6] male nota mendaciorum nota: quia parum credendum eſſe in caeteris evidenter oſtendunt, qui in his quoque, quae ipſi vidêre, diverſi ſunt. Igitur poſt extincta totius Achaiae praeſidia, deſtitutarum everſionem urbium Metello praetore meditante, conſul Mummius repentinus cum paucis venit in caſtra: qui, dimiſſo ſtatim Metello, [7] Corinthum ſine mora expugnavit, urbem toto tunc orbe longe omnium opulentiſſimam: quippe quae velut officina omnium artificum atque artificiorum, & emporium commune Aſiae atque Europae per multa retro ſaecula fuit. Permiſſa crudeliter etiam [8] captivis praedandi licentia, ſic

2 *In Phocaeis deviciſſet*:] Florent. pr. ſive Longob. *in ploc deviciſſet*. Sic conjunctim, unde Flor. ſec. & Lugd. Batt. quatuor, Meus, Perizon. & Ultr. cum Coll. Gronov. *in Phocis* vel *Focis deviciſſet*. Puto ſcribendum eſſe *in Phocide deviciſſet*. Nam *Phocis* regio Graeciae eſt haud longe a Peloponneſo, at Phocaea, urbs Ioniae in Aſia. Praeterea hiulca eſt Oroſii oratio, ſi retineamus, quod ſequitur, *quorum*. Medelam adhibeas, ſcribendo *eorum*.

3 *Duce ſuo Diaeo*,] Nomen ducis, vulgo corruptum in *Dienum*, in Vetuſtis recte legitur: nam & Pauſanias Διαῖος hunc nominat. Fabr.

4 *Polybius* &c.] Immo ex ipſius Polybii, qui proprie Megalopolitanus fuit, ſcriptis adparet praeſentem adfuiſſe, quum Corinthus diriperetur. Adfert enim magni iſtius ſcriptoris teſtimonium Strabo lib. VIII. p. 584. ubi ſcribit illum deploraſſe inter alia, quae per inperitiam Romanorum acciderint ibidem ſummorum artificum operibus, ita ut, ipſo praeſente, milites, projectis Ariſtidae tabulis, interque illas Baccho, quae tabula ad Strabonis uſque tempora Romae, artis miraculum, ſuperfuit, talis ſupra easdem jactis, luſerint.

5 *Militem*] Sic ſcribere jubent omnes MSS. non *milites*.

6 *Male nota mendaciorum nota*:] Poſterius *nota* male repudiant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. Nota illa mendaciorum, quia male nota erat, i. e. fatis incognita, & incruſtata mendaciis, detegitur ab Oroſio. Pro *quia*, Edd. quaedam Vett. habent *quare*.

7 *Corinthum ſine mora expugnavit*,] De Corinthi everſione etiam Cicero lib. I. de Officiis, & Verrina tertia. Plinius lib. XXXIV. cap. 2. ſcribit, Corinthum captam Olympiadis CLVI. anno tertio, Urbis Romae anno DCVIII. Fabr.

8 *Captivis*] Qui ſunt hi captivi, an Corinthii? ſed illi ſub corona vendebantur. An alii? Vix puto, nam captivos Romani non ſolebant adſervare, niſi nobiliores, qui in triumpho ducerentur, reliquos vero in ſervitutem vendere. Forte ſcribendum *cuivis*. Solebat enim praeda per certos & ad illam curam electos homines cuſtodiri, ad quem morem adludit Virgilius Aen. II. 762. *Cu-*

sic omnia caedibus ignibusque completa sunt, ut de murorum ambitu quasi è camino in unum apicem coartatum exundaret incendium. Itaque plurima parte populi ferro flammisque consumta, reliqua sub corona vendita est. Urbe incensa, muri funditus diruti sunt. Muralis lapis in pulverem redactus, praeda ingens erepta est. Sane cum propter multitudinem & varietatem statuarum simulacrorumque in illo civitatis incendio permixta in unum auri argenti atque aeris omniaque simul metalla fluxissent, novum genus metalli factum est, unde usque in hodiernum diem, sive ex ipso, sive ex imitatione ejus, [9] aes Corinthium, sicut memoriae traditum est, & Corinthia vasa dicuntur.

Custodes lecti, Phoenix & dirus Ulysses,
Praedam adservabant.

At Mummius militibus suis videtur permisisse, ut omnes sine discrimine & omnia diriperent atque praedarentur; quod sane facit ad miseriam captae urbis, & pretiosarum ibidem rerum ruinam.

9 *Aes Corinthium*,] De aere Corinthio lege Plinium lib. XXXIV. Sed de origine aeris Corinthii, quae tradita sunt à veteribus, si cupis cognoscere, lege Muretum Variarum Lect. lib. III. cap. 5. FABR.

CAPUT IV.

De bello in Hispania cum Viriatho, deque Lusitanorum, & Salassorum Gallorum cruento conflictu, & ingenti Romae pestilentia, aliisque bellis Romanorum cum Numantinis, item Mithridatis.

Iisdem consulibus, [1] Viriathus in Hispania, genere Lusitanus, homo pastoralis & latro, primum infestando vias, deinde vastando provincias, postremo exercitus praetorum & consulum Romanorum vincendo, fugan-

1 *Viriathus in Hispania*,] *Viriathus*, est in antiquo lapide, qui in Lusitania effossus continet testamentum Galli Favonii. In excerptis è Diodori libr. XXXII. Οὐιριαθῶ- est, in quo τ, redundare videtur: ubi multa de eo scribit, illudque inprimis de aequitate in praeda dividenda, ἵν' ὁ μὲ δίκαιο- ὦν πρὸς λῃστρικὴς τ λαφύγμ, μὲ κατ' ἀξίαν τὰς ἀποδαλλόντας, ἐξῆρε πρὸς δόξεις. Unde Tullius de Officiis II. ait: *Viriathum Lusitanum, propter aequabilem praedae partitionem, magnas opes habuisse.* De re gesta cum Viriatho Appianus in Hispanicis, Livius lib. LII. & LIV. Florus libr. II. cap. 17. Vellejus II. Eutropius IV. FABR.

fugando, [2] ſubigendo, maximo terrori Romanis fuit omnibus: ſiquidem Iberum & Tagum, maxima [3] & diverſiſſimorum locorum flumina, late tranſgredienti & pervaganti [4] C. Vetilius praetor occurrit: qui continuo, caeſo uſque ad internecionem pene omni exercitu ſuo, vix ipſe praetor cum paucis [5] fuga lapſus, evaſit. [6] Deinde C. Plautium praetorem idem Viriathus, multis praeliis fractum, fugavit. Poſt etiam [7] Claudius Unimanus [8] cum magno inſtructu belli contra Viriathum miſſus, quaſi pro abolenda ſuperiore macula, turpiorem ipſe auxit infamiam. Nam congreſſus cum Viriatho, univerſas, quas ſecum [9] deduxerat, copias, maximaſque vires Romani exercitus amiſit. Viriathus trabeas, faſces, caeteraque inſignia Romana in montibus ſuis [10] tropaea praefixit. Eodem tempore trecenti Luſitani cum mille Romanis in quodam ſaltu contraxêre pugnam, in qua [11] ſeptuaginta Luſitanos Romanos autem trecentos viginti cecidiſſe, Claudius refert, & cum victores Luſitani ſparſi ac ſecuri abirent, unus ex iis, longe à caeteris ſegregatus, [12] cum, circumfuſis equitibus, pedes ipſe deprehenſus, unius eorum equo lancea perfoſſo, ipſius equitis ad unum gladii ictum caput deſecuiſſet, ita omnes metu perculit, ut, proſpectantibus cunctis, ipſe contemtim atque otioſus abſcederet.

[13] App.

2 *Subigendo*,] Edd. Vett. *ſubjiciendo.*

3 *Maxima & diverſiſſimorum*] In Flor. ſcc. abſunt illa *maxima &*. In tert. ſcribitur *maxima & diverſiſſima.* Edd. Vett. habent, *maxima & diverſorum.*

4 *C. Vetilius praetor*] *C. Vetilius* eſt quoque in Appiani Iberica à Beraldo converſa, *M. Vetilius* in Liviana epitoma lib. LII. *Sex. Vetilius* in Diaconi additionibus ad Eutropium, Diodorus, στρατηγὸν Οὐετίλιον *habet.* FABR.

5 *Fuga lapſus, evaſit.*] At contra Livius ſcribit *Vetilium* captum, Diodorus & Appianus, captum atque interfectum. FABR.

6 *Deinde C. Plautium*] Hunc Vetilio ſucceſſiſſe auctor eſt Appianus, qui etiam de clade ab eo accepta. FABR.

7 *Claudius Unimanus*,] Claudii meminit quoque Florus, & Auctor de Viris illuſtribus, qui poſt *Claudium C. Nigidium* à Viriatho oppreſſum ſcribit. FABR.

8 *Cum magno inſtructu belli*] Edd. prima, *cum magno adparatu belli inſtructi.*

9 *Deduxerat*] Perizon. *duxerat* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *adduxerat.* Ultr. *deduxit.*

10 *Tropaea*] Lugd. Bat. pr. *velut tropaea.*

11 *Septuaginta Luſitanos*] Ed. Aug. *XX. Luſitanos.*

12 *Cum, circumfuſis &c.*] Lugd. Bat. tres, *cum a circumfuſis equitibus eſſet ipſe deprehenſus.* Sed Meus & Perizon. quibuscum faciunt Edd. Auguſt. & Venetae *cum, circumfuſis equitibus, pedes ipſe deprehenſus, unius eorum &c.* quod mihi prae vulgata lectione placuit. Editum a Fabricio fuit, *cum a circumfuſis equitibus pedeſtris ipſe deprehenſus* &c. Editiones vero quae illum praeceſſerunt, ut & MSS. omnes *pedeſtris*, pro *pedes*, rejiciunt.

13 *App.*

[13] App. Claudio, Q. Caecilio Metello conſulibus, Appius Claudius adverſus Salaſſos Gallos congreſſus, & victus, [14] quinque millia militum perdidit. Reparata pugna, quinque millia hoſtium occidit. Sed cum juxta legem, qua conſtitutum erat, ut [15] quiſquis quinque millia hoſtium peremiſſet, triumphandi haberet poteſtatem, iſte quoque triumphum expetiſſet, propter ſuperiora vero damna non impetraviſſet, infami inpudentia atque ambitione uſus, [16] privatis ſumtibus triumphavit. L. Caecilio Metello, Q. Fabio Maximo Serviliano conſulibus, inter caetera prodigia [17] androgynus Romae viſus, juſſu aruſpicum in mare merſus eſt: ſed nihil inpiae expiationis procuratio profecit. Nam tanta ſubito peſtilentia exorta eſt, ut miniſtri quoque faciendorum funerum primum non ſufficerent, deinde non eſſent. [18] Itaque etiam magnae domus vacuae vivis, plenae mortuis remanſerunt. Largiſſimae introrſum hereditates, & nulli penitus heredes. Denique jam non ſolum in Urbe vivendi, ſed etiam adpropinquandi ad Urbem negabatur facultas, tam ſaevi per totam urbem tabeſcentium ſub tectis, atque in ſtratis ſuis cadaverum putores [19] exhalabantur. Expiatio illa crudelis, & viam mortibus hominum morte hominis [20] inſtruens, tandem Romanis inter miſerias ſuas erubeſcentibus, quam miſera

13 *App. Claudio, Q. Caecilio Metello Coſſ.*] App. Claudius Pulcher, & Q. Metellus Macedonicus Conſules fuerunt anno DCX. Appium in bello contra Salaſſos, quinque millia militum amiſiſſe, eſt in noſtris vetuſtis: ut par numerus ſit amiſſorum atque caeſorum. Unde jure triumphus Appio negatus fuit. Valerius libro II. cap. 3. FABR.

14 *Quinque millia*] In MSS. ſuis hunc numerum invenit Fabricius, quem in margine poſuiſſe conrentus, reliquit *decem*, ut erat in Vulgg. praeterquam in Augg. in qua, ut & undecim numero MSS. quum verum invenerim numerum, falſum exſulare juſſi.

15 *Quiſquis quinque millia*] Hic definitus ad triumphi petitionem erat numerus. Vide Caſaub. ad Sueton. Julium cap. LXXVI. FABR.

16 *Privatis ſumtibus triumphavit.*] Alioqui triumphantibus ſumptus ex aerario erogabatur, ut indicat Livius libro trigeſimo tertio, quod adoleſcentibus rerum Romanarum ſtudioſis obſervandum eſt. FABR.

17 *Androgynus Romae viſus*,] Hic Androgynus *Lunae*, non *Romae* natus fuit. *Lunae* quoque his Conſulibus tantam peſtilentiam fuiſſe, ut, jacentibus in publico paſſim cadaveribus, qui funerarent, defuerint, ſcribit Julius Obſequens. FABR. In tertio & quarto Lugd. Batt. non exſtat *viſus*.

18 *Itaque etiam*] Florentt. tres cum Lugd. Bat. ſec. *jamque etiam*. Perizon. *tunc etiam*. Vett. Edd. *Itaque magnae domus &c.* Sed Auguſt. reliquis praeferenda, legit, *Ita ut etiam magnae domus* &c. *remanerent.*

19 *Exhalabantur.*] Cod. Perizon. cum Ed. Auguſt. *exhalabant.*

20 *Inſtruens*,] Florentt. pr. & ſecund. ut & tres Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. *ſtruens.*

fera & vana esset, innotuit. Ante enim in suffragium praeveniendae cladis est habita, & sic pestilentia [21] consecuta est: quae tamen sine ullis sacrificiorum satisfactionibus, tantummodo secundum mensuram arcani judicii expleta correptione, sedata est. Quam si [22] artifices illi circumventionum aruspices, sub ipsa (ut adsolent) declinatione morborum forte celebrassent, proculdubio [23] sibi, diis & ritibus suis, reductae sanitatis gloriam vindicassent. Ita misera [24] & ad sacrilegia male religiosa civitas, mendaciis, quibus liberari non poterat, ludebatur. [25] Igitur Fabius consul contra Lusitanos & Viriathum dimicans, [26] Bacciam oppidum, quod Viriathus obsidebat, depulsis hostibus, liberavit, & in deditionem cum plurimis aliis castellis recepit. Fecit facinus etiam ultimis barbaris Scythiae, non dicam Romanae fidei & moderationi, exsecrabile. [27] Quingentis enim principibus eorum, quos societate invitatos, dedi-

21 *Consecuta est:*] Sic tres Florentt. & Ed. Aug. & ita loqui saepe amat Orosius pro *subsecuta est*, quod hic habent quaedam Edd. Vett. & Lugd. Bat. sec. Meus scribit *secuta est*, at Lugd. Bat. pr. *exorta est*, sed superscribitur *consecuta est*.

22 *Artifices illi circumventionum aruspices,*] Columella I, 12. *Aruspices vana superstitione rudes animos ad inpensas compellunt.* Unde digna Annibale vox ad Prusiam regem, cui exta non videbantur prosperam eo die pugnam praedicere: *An tu, inquit, carunculae vitulinae mavis, quam imperatori veteri, credere?* Cicero de Divinat. II. cap. 24. *Aucupatores eventuum & structores fallaciarum* eosdem infra hoc cap. vocat Orosius.

23 *Subsidiis & ritibus*] Scripti & excusi omnes habent: *sibi Diis & ritibus.* Sed me non prius temeritatis arguant, quam viderint quomodo illi suam tueantur sententiam. Laut. Id quum Lautius adferat de Inpressis & MSS. ostendit, quam paucos in utroque genere evolverit. *Subsidiis*, enim quod ipse vult, praecoccupavit ante illum Edit. Bolsuing. & ante Bolsuing. illam lectionem Edd. Parisina & Venetae exhibuerunt. Sola Hittorp. habent *insidiis*. Ego, quum vulgata lectio Codd. MSS. iisque optimis confirmetur, sensumque praeterea bonum fundat, ab illa discedendum non puto. MSS. quos undecim numero, consului, omnes vel *sub diis & ritibus suis*, ut Lugd. Batt. pr. & tertia cum Coll Gronov. exhibent, vel *sibi, dis* (aut *sibi & diis*) *& ritibus suis*, ut Florentt. tres & reliqui omnes. An vero defendi illa Orosii sententia nequit? An non & *sibi* illi Aruspices, & *Diis suis*, & *ritibus* illis remissiones morborum & gloriam medelae adscripsisset? Pro *reductae* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. *productae* amant.

24 *Et ad sacrilegia &c.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Ita misera & sacrilega, male religiosa civitas.* Cod. Aug. quoque sic legit, atque insuper *& male religiosa civitas.*

25 *Igitur Fabius Cos.*] De Fabii Serviliani rebus gestis contra Viriathum Appianus. Fabr.

26 *Bacciam*] MSS. omnes *Bucciam*, nisi quod in Meo sit *Buccina.*

27 *Quingentis enim principibus.*] De hac Fabii severitate Valerius Max. lib. II. cap. 2. & Frontinus libro IV. Fabr.

28 *Pompejus, sequentis anni Cos.*] Q. Pompejus Cos. cum Cn. Servilio Caepione anno DCXII. à Numantinis victus, pacem turpem fecit, Livius libro LIV. Vellejus libro II. Eutropius IV. isque Romam reversus deprecando poenam effugit, Cicero de Offic. III. Fabr.

29 *Qui*

deditionis jure fuſceperat, manus praecidit. [28] Pompejus, ſequentis anni conſul, fines Numantinorum ingreſſus, accepta maxima clade diſceſſit, non ſolum exercitu pene omni profligato, verum etiam plurimis nobilium, [29] qui ei militiae aderant, interemptis. Viriathus autem, cum per quatuordecim annos Romanos duces atque exercitus protriviſſet, inſidiis ſuorum interfectus eſt: in hoc ſolo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percuſſores ejus indignos praemio judicarunt. At ego non modo nunc, verumetiam ſaepe intertexere Orientis illa [30] inextricabilia bella poteram, quae raro unquam niſi ſceleribus aut incipiunt, aut terminantur: ſed Romanorum, cum quibus nobis actio eſt, tanta ſunt, ut jure faſtidiantur aliena.

[31] Mithridates tunc ſiquidem, rex Parthorum, ſextus ab Arſace, victo Demetrio praefecto, Babyloniam urbem fineſque ejus univerſos victor invaſit. Omnes praeterea gentes, quae inter Hydaſpem fluvium & Indum jacent, ſubegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium, Demetrium ipſum ſecundo ſibi bello occurrentem, vicit & cepit: quo capto, [32] Diodotus quidam cum Alexandro filio, regnum ejus & regium nomen uſurpavit: qui poſtea ipſum Alexandrum filium, quem participem periculi in pervadendo regno habuerat, ne in obtinendo conſortem haberet, occidit.

[33] M. Aemilio Lepido, C. Hoſtilio Mancino Coſſ. prodigia adparuêre diver-

29 *Qui ei militiae*] Ita omnes MSS. & Edd. meliores; mutarunt in *ejus militiae* qui locutionem iſtam non intellexerunt.

30 *Inextricabilia*] Meus *exſecrabilia*.

31 *Mithridates tunc ſiquidem*,] De hoc lege Juſtinum libro XLI. Plura fuerunt apud Livium libro LII. ut ex Epitoma cognoſcitur. Fabr.

32 *Diodotus quidam*,] *Diodotus* eſt in omnibus vett. pro quo in impreſſis, *Teodotus*, legitur. Sigonius quoque in vett. libris Epitomae LII. *à Diodoto quodam*, legi teſtatur. Appianus quoque in Syriaca eundem Διόδοτον, nominat. Fabr. Graviter hic errat Oroſius, neque ducem ſuum Juſtinum ſequitur. Is de Diodoto hoc, ſive Tryphone, id enim nomen cum imperio adſumſit, ita ſcribit lib. XXXVI. cap. 1. *Interim in Syria Trypho, qui ſe tutorem Antiocho, Demetrii privigno, ſubſtitui a populo laboraverat, occiſo pupillo, regnum Syriae invadit.* Occidit Tryphon pupillum ſuum Antiochum ſextum Alexandri Theopatoris filium. Is Antiochus inſuper Alexandri nomen habuiſſe videtur ex Appiano lib. de Bell. Syr. p. 132. ubi Trypho dicitur occidiſſe παιδίον Ἀλέξανδρον ἐξ Ἀλεξάνδρου τοῦ νόθου τῆς Πτολεμαΐδος Θυγατρὸς. *puerulum Alexandrum, Alexandri Nothi* (id eſt Theopatoris, cui propterea Ballae cognomen erat) *ex filia Ptolemaei.* Neque potuit eſſe privignus Demetrii, ut ſcribit Juſtinus, quia decennem per medicos, qui fingebant calculo laborare Antiochum, occidit tutor. vide Epit. Livii LV.

33 *M. Aemilio Lepido, C. Hoſtilio*] Conſules hi fuerunt anno ab Urbe condita DCXVI.

diversa, & quantum in ipsis fuit, ex more curata sunt: sed non semper aucupatoribus eventuum & structoribus fallaciarum aruspicibus, opportuni casus suffragantur. Namque Mancinus Consul, [34] postquam à Popillio apud Numantiam susceptit exercitum, adeo infeliciter praelia cuncta gessit, atque in id suprema desperatione perductus est, ut [35] turpissimum foedus cum Numantinis facere cogeretur: quamvis & Pompejus jam aliud aeque infame foedus cum iisdem Numantinis paulo ante pepigisset. Senatus [36] dissolvi foedus, & Mancinum dedi Numantinis praecepit, qui, nudato corpore, [37] manibus post tergum revinctis, ante portas Numantinorum expositus, ibique usque in noctem manens, à suis desertus, ab hostibus autem non susceptus, lacrymabile utrisque spectaculum praebuit.

DCXVI. Prodigia, quae tum evenerunt, exponit Obsequens. FABR.

34 *Postquam à Popillio.*] *Popillio*, recte est in vetustt. unde alii *Pompilio*, alii *Pompejo fecerunt*. M. Popillio Laenati superioris anni Consuli Mancinum ad Numantiam succesisse, tradit etiam Appianus. FABR.

35 *Turpissimum foedus.*] De hoc foedere à Mancino cum Numantinis facto, omnes. Tu lege Ciceronem libr. III. de Offic. FABR.

Sequitur in Ed. Aug. *semperque Romano nomini exprobrandum.* In aliis neque Edd. neque MSS. id occurrit.

36 *Dissolvi*] MSS. aliquot cum Edd. Vett. *dissolvit.*

37 *Manibus*] Flor. pr. & tert. cum Ultr. Meo & Perizon. atque Lugd. Bat. sec. *manibusque.* Ed. Aug. & tres MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *manibus quoque.*

CAPUT V.

Quam injuste Romani Mancinum Numantinis dediderint. De Bruti in Gallaecos strage, Lepidi à Vaccaeis clade.

Exclamare hoc loco dolor [1] exigit. Cur falso vobis Romani magna illa nomina [2] justitiae, fidei, fortitudinis & misericordiae vindicatis? A Numantinis haec verius discite. Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes aliis secundum se, quos occidere [3] potuerant, pacto foedere dimiserunt. Justitia probanda erat? proba-

1 *Exigit*,] Perizon. *coget.*

2 *Justitiae*, *fidei*] Edd. Vett. quaedam, *justitiae ac fidei.*

3 *Potuerant*] Ed. Aug. *potuerunt.*

4 *Eam*

probavit [4] eam vel tacitus senatus, cum iidem Numantini per legatos suos aut inviolatam pacem solam, aut omnes quos pignore pacis accepto vivos dimiserant, reposcebant. Misericordia examinanda videbatur? [5] satis documenti dederunt vel emittendo ad vitam inimicum exercitum, vel ad poenam non recipiendo Mancinum. Mancinus ne rogo dedendus fuit, qui victi exercitus inpendentem trucidationem, praetento umbone pacti foederis dispulit, qui [6] periclitantes patriae vires in meliora tempora reservavit? Aut si displicuit foedus quod pactum est, cur miles hoc pignore redemtus, aut cum reverteretur, receptus est, aut cum repeteretur, redditus non est? Aut si placuit servati militis qualiscumque provisio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, solus [7] deditus fuit?

[8] Nuper Varro, ut praepropera pugna iniretur, collegam Paullum obluctantem inpulit, trepidantem praecipitavit exercitum, infelices copias, apud infames illas Romanis cladibus Cannas, non disposuit certamini, [9] sed oppositi morti; plus quam quadraginta millia ibi militum Romanorum sola inpatientia sua, de qua sibi victoriam jam dudum Annibal praesumebat, amisit. Collega etiam Paullo (quo tandem viro?) perdito, novissime in Urbem pene solus inpudentissime redire ausus est, meruitque suae inpudentiae praemium. [10] Nam gratiae ei, quod de republica non desperasset, quam tamen ipse fecerat desperatam, publice in senatu actae sunt. Porro autem Mancinus, qui, forte bellica circumventum exercitum ne perderet, laboravit, ab eodem senatu deditione damnatus est. [11] Scio, Romanis & illud in Varrone displicuit, sed tem-

4 *Eam*] MSS. tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *eam etiam.*

5 *Satis documenti*] Ed. Aug. cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. addit *indicium.*

6 *Periclitantes*] Ed. Aug. *periclitantis.*

7 *Deditus fuit?*] Post haec verba in Ed. Aug. lacinia sequitur tredecim linearum, quae infeliciter ibidem aliunde ex Orosio irrepsit. Incipit, *Quamquam inter*, & finit, *potuit servare naturâ.*

8 *Nuper Varro*] Bello Punico secundo, sed de Cannensi clade libro superiore, capite decimo-sexto dictum est. FABR.

9 *Sed oppositi morti*,] Ex imitatione Virgiliana lib. Aen. II. 126.

——— *Tectusque recusat*
Prodere voce sua quemquam aut opponere morti.

10 *Nam gratiae ei*,] Varroni redeunti in Urbem gratias à Senatu actas scribit Livius libro vigesimo-secundo. Valerius libro tertio, capite quarto. FABR.

11 *Scio, Romanis* &c.] Haec est lectio optimorum MSS. Nam, ita clare exhibent Meus & tres Florentini, inter quos Cod. Longob. scribens *socio*, facile ostendit, *scio* ibidem debere reponi. Vulgati Codd. habent

tempori conceſſum eſt: & in hoc Mancino placuit, ſed ſecundum tempus praeſumtum eſt: [12] atque ideo ab initio perfeciſtis, [13] ut nec civis conſulat convenienter ingratis, nec hoſtis fideliter credat infidis. Interea [14] Brutus in ulteriore Hiſpania, ſexaginta millia Gallaecorum, qui Luſitanis [15] auxilio venerant, aſperrimo bello & difficili, quamvis incautos circumveniſſet, oppreſſit. Quorum in eo praelio quinquaginta millia occiſa, ſex millia capta referuntur, pauci fuga evaſerunt. In citeriore Hiſpania Lepidus proconſule Vaccaeos innoxiam gentem & ſupplicem, [16] etiam ſenatu prohibente, pertinaciter expugnare tentavit. Sed mox accepta clade graviſſima inprobae pertinaciae poenas luit. Sex millia quippe Romanorum in hoc injuſto bello juſtiſſime caeſa ſunt: reliqui, exuti caſtris, armis etiam perditis, evaſerunt. Nec minus turpis [17] haec ſub Lepido clades, quam ſub Mancino fuit. [18] Ita nunc ſibi haec tempora loco felicitatis adſcribant, ut non dixerim Hiſpani, tot pulſati fatigatique bellis, ſed vel ipſi ſaltem Romani, tam continuis ſubacti cladibus, totieſque ſuperati: ut non exprobrem, quot praetores eorum, quot legati, quot conſules, quot legiones, quantique exercitus conſumti ſint. Illud ſolum revolvo, quanta fuerit timoris amentia. Miles Romanus hebetatus, ut jam ne ad experimentum quidem belli cohibere pedem, aut obſirmare animum poſſet: ſed mox conſpecto Hiſpano ſpecialiter hoſte, diffugiens, vinci ſe pene prius crederet, quam videri. Quo argumento patet, apud utroſque miſera illa tempora judicata, cum

&

bent *ſic Romani*, ſed praeter Auguſt. nulli niſi recentiores; nam Venetae, Pariſina & prima *ſcio* quoque exhibent. Quod vero unus aut alter ex iiſdem MSS. & editionibus *Romani* pro *Romanis* legant, in quibus Ultrajectinus quoque Codex, *ſcio Romani*, nauci non eſt.

12 *Atque ideo*] Forte legendum *aeque ideo*.

13 *Ut nec civis*] Propter Mancini exemplum, verebitur ſimilem patriae praeſtare utilitatem civis; propter Numantinorum, ullis pacis conditionibus credere hoſtis.

14 *Brutus in ulteriore*] D. Junius Brutus Conſul anno Urbis DCXV. ſortitus Hiſpaniam ulteriorem, devictis *Gallaecis* cognomen inde meruit, Appianus in Iberica, Strabo libro tertio, Livius libro LV. & LVI. Florus libro ſecundo, capite decimoſeptimo, Velleius II. Fabr.

15 *Auxilio*] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *in auxilium*.

16 *Etiam Senatu prohibente*,] Cinna & Caecilius, legati in Hiſpaniam ad Lepidum miſſi, adtulerunt S. C. quo cavebatur: ne Lepidus Vaccaeos bello peteret. Appianus. Fabr.

17 *Haec ſub Lepido*] In vulgatis legitur, *ſub Metello*. In Epitoma LVI. ita legitur: *Diſſimili eventu M. Aemilius Lepidus Procoſ. adverſus Vaccaeos rem geſſit, clademque ſimilem Numantinae paſſus eſt*. Fabr.

18 *Ita nunc*] Edd. quaedam Vett. *quare nunc*.

1 *Sex.*

& Hiſpani etſi vincere poterant, inviti tamen deſererent otia ſua dulcia, & bella externa tolerarent, & Romani quanto inpudentius alienae quieti ſeſe ingererent, tanto turpius vincerentur.

CAPUT VI.

De monſtroſo puero Romae nato, de Aetnae eructatione, & bello ſervili in Sicilia.

[1] Sex. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio Piſone conſulibus, Romae puer ex ancilla [2] natus eſt quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, natura virili duplex. In Sicilia mons Aetna vaſtos ignes eructavit, ac fudit: qui torrentum modo per prona praecipites, proxima quaeque corripientibus exuſſêre flammis; longinquiora autem favillis calidis, cum vapore gravi late volitantibus, torruerunt; quod [3] Siciliae ſemper vernaculum genus monſtri, non portendere malum adſolet, ſed inferre. In Bononienſi agro fruges in arboribus [4] enatae ſunt. Igitur [5] in Sicilia bellum ſervile ortum eſt, quod adeo grave & atrox multitudine ſervorum, inſtructu copiarum, & [6] magnitudine virium fuit, ut, [7] non dicam praetores Ro-

1 *Sex. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio*] Hi Conſules fuerunt anno Urbis DCXVIII. Ceterum Obſequens puerum illum natum non his Conſulibus ſed ſuperioribus, P. Furio & Sex. Atilio Serrano ſcribit. Ad hos vero Coſſ. Aetnae incendium aliaque prodigia refert. Fabr.

2 *Natus eſt*] Meliores MSS. videlicet tres Florentt. Meus & Perizon. delent verbum poſterius.

3 *Siciliae vernaculum genus monſtri,*] Supra lib. IV. cap. 6. de Carthagine, *Carthaginenſes vernaculum atque inteſtinum ſemper inter ſe malum habuêre diſcordiam.*

4 *Enata ſunt.*] Haec optimorum ſex vel ſeptem Codd. lectio eſt. Vulgo *natae ſunt.*

5 *In Sicilia bellum*] Hoc *bellum ſervile* excitavit *Eunus Syrus* ex urbe Apamea, ſervus Antigenis Ennenſis. Cujus belli cauſam, cladem, omnemque rationem à Diodoro Siculo libro XXXIV. deſcriptam Latine edidit Henricus Stephanus. De eodem Florus lib. III. c. 19. & Livius lib. LVI. Meminit Appianus lib. I. Fabr.

6 *Magnitudine virium*] Conjunctionem *&*, invitis MSS. omnibus, intruſerant Editores, quam ſuſtuli.

7 *Non dicam praetores*] Quatuor praetorum, *Manilii, Lentuli, Piſonis, Hypſaei*, caſtra à ſervis capta ſcribit Florus. Diodorus unum *L. Hypſaeum* nominat, qui Roma in Siciliam cum VIII. millibus Siculorum militum profectus, commiſſo praelio victus eſt à ſervis. De Conſulibus infra dicetur. Fabr.

Romanos, quos penitus profligavit, sed consules quoque terruerit. Nam septuaginta millia servorum, tum in arma conspirantium fuisse referuntur, excepta urbe Messana, quae servos liberaliter habitos in pace continuit. Ceterum Sicilia in hoc quoque miserior, quia insula & numquam erga statum suum [8] juris idonei, nunc tyrannis subjecta, nunc servis: vel illis dominatu inprobo exigentibus servitutem, vel istis praesumtione perversa commutantibus libertatem, maxime quia clauso undique mari, egerere foras non facile potest intestinum malum. Viperinam quippe conceptionem [9] perditioni suae aluit, sua libidine auctam, sua morte victuram. In hoc autem servilis tumultus excitatio, quanto rarior caeteris, tanto [10] truculentior est: quia intentione commovetur libera multitudo, ut patriam augeat, servilis ut perdat.

8 *Juris idonei*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. addunt *fuit*. Quidam quoque MSS. & Editi *est* addunt post *insula*.

9 *Perditioni suae*] Ita omnino restingendum ex MSS. Flor. pr. & sec. atque Perizon. Meus exhibet *perditione sua*. Vulgg. *perditionis suae*.

10 *Truculentior est*:] In Meo non reperi verbum *est*. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *crudelior est*. Pro *commovetur*, Meus quoque *movetur*. Sed illa, *quia intentione* &c. Cod. Perizon. ita scribit. *Qua intentione* &c. *ea servilis ut perdat*.

CAPUT VII.

De Numantia, ejusque per Scipionem Africanum deletione.

[1] ANno ab Urbe condita DCXX. cum major pene infamia de foedere apud Numantiam pacto, quam apud Caudinas quondam furculas, pudorem Romanae frontis oneraret, Scipio Africanus [2] consensu omnium tribuum consul creatus, atque ad oppugnandam Numantiam cum exercitu missus est. Numantia autem citerioris Hispaniae, haud procul à Vaccaeis & Cantabris in capite Gallaeciae sita, ultima Celtiberoro-

1 *Anno ab Urbe cond. DCXX.*] Hoc anno alii non *Scipionem* Consulem factum & ad Numantiam oppugnandam profectum, sed Numantiam ab eo expugnatam scribunt. FABR.

2 *Consensu omnium tribuum*] Nescio equidem, quibus rationibus moti alii correctores scripserunt, *consensu omnium ex Tribuno Consul creatur*, cum in Manuscriptis secus legatur. FABR. Causa fuisse videtur, quod in

rorum fuit. [3]Haec per annos quatuordecim cum ſolis quatuor millibus ſuorum, quadraginta millia Romanorum non ſolum ſuſtinuit, ſed etiam vicit, pudendiſque foederibus adfecit. Igitur Scipio Africanus Hiſpaniam ingreſſus non ilico ſe ingeſſit hoſtibus, ut quaſi incautos circunveniret, ſciens numquam [4] id genus hominum adeo in ocium corpore atque animo reſolvi, ut non ipſa qualitate habitudinis ſuae adparatus aliorum praecelleret, ſed aliquamdiu militem ſuum in caſtris velut in ſcholis exercuit. Et cum partem aeſtatis totamque hyemem, ne adtentata quidem pugna tranſegiſſet, ſic quoque parum propemodum hac profecit induſtria. Namque ubi copia pugnandi facta eſt, exercitus Romanus, oppreſſus inpetu Numantinorum, [5] terga convertit: ſed increpatione & minis objectantis ſeſe Conſulis, manuque retinentis, tandem indignatus in hoſtem rediit: & quem fugiebat, fugere compulit. Difficilis tunc in relatu fides, [6] Numantinos & fugavêre, & fugientes vidêre Romani. Unde quamvis Scipio, quia praeter ſpem acciderat, lactatus & gloriatus eſſet, tamen ultra [7] bellum adverſus eos audendum non eſſe, profeſſus eſt. Itaque Scipio inſiſtendum inopinatis proventibus cenſuit, urbem ipſam obſidione concluſit, [8] foſſa etiam circumdedit:

in quibuſdam MSS. invenerint vitioſam hanc lectionem *omnium tribunorum*. Ita enim ſcribitur in Lugd. Bat pr. & tertio, atque inſuper Coll. Gronov. In Ed. Aug. abeſt. Mox *ad expugnandum* praeter Edd. quaſdam Vett. Flor. ſec. & Lugd. Bat. pr. *ſervorum* quoque pro *ſuorum* tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

3 *Haec per annos XIV.*] Florus libr. II. cap. 18. *Numantia quatuor millibus Celtiberorum XL. millium exercitum per annos XIV. ſola ſuſtinuit.* Appianus in Hiſpanicis ſcribit Numantinorum ante bellum non fuiſſe amplius VIII. millia. Eos de rebus à Scipione ad Numantiam geſtis lege. Fabr.

4 *Id genus*] Cod. Longob. & tres MSS. Lugd. Batt cum Cod. Aug. *hoc genus* ſcribunt.

5 *Terga convertit*,] Meus *terga vertit*. Quod melius dictum eſt.

6 *Numantinos & fugavêre*,] Quum Edd. quae Fabricianas praeceſſerant, haberent, *Difficilis in relatu fides, Numantinos & fugavere* &c. ut prima omnium, atque Auguſt. Venetae & Paris. Reliquae autem, Bolſuing quidem, *Difficilis tunc in relatu fides, & Numantinos fugiere* &c. pro *fugiere* Hittorp. in Fabricianis editum fuit *fugêre*. quod neutiquam tolerari quum poſſet, *fugere* repoſuit Scottus. Sed vera lectio eſt *& fugavêre*, quam diſerte exhibent Cod. Longob. & Meus, atque ſubindicant quoque illi in quibus *effugavere* ſcribitur, ut Ultr. & Florent. ſec. cum Coll. Gronov. ſupra pro *vidêre* in Meo ſcribitur *vicêre*.

7 *Bello adverſus eos*] Vulgati *bellum* malè, & contra MSS. meliores Flor. pr. Meum & Perizon. quibus accedunt tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr.

8 *Foſſa etiam circumdedit*,] Hanc lectionem omnes probant MSS. & Edd. Vett. Sed Bolſuing. ſecutae reliquae legunt, *& foſſa circumdedit.*

dit: cujus latitudo pedibus decem, altitudo viginti fuit. Ipſum deinde vallum, ſudibus praeſtructum, crebris turribus communivit: ut ſi qua ab erumpente hoſte in eum tentaretur irruptio; jam non quaſi obſeſſor cum obſeſſo, ſed verſa vice obſeſſus cum obſeſſore pugnaret. Numantia autem in tumulo ſita, haud procul à flumine Durio, [9] tria millia paſſuum ambitu muri amplexabatur; quamvis aliqui adſerant eam & parvo ſitu & ſine muro fuiſſe. [10] Unde credibile eſt, quod hoc ſpatii cura alendorum cuſtodiendorumque pecorum, vel etiam exercendi ruris commodo cum bello premerentur, incluſerint, ipſi arcem parvam natura munitam obtinentes. Alioqui tantam paucitatem hominum, tam amplum urbis ſpatium non munire magis, quàm prodere videbatur. Igitur concluſi diu Numantini, & fame trucidati, deditionem ſui obtulerunt, ſi tolerabilia juberentur, ſaepe etiam orantes juſtae pugnae facultatem, ut tamquam viris mori liceret. Ultimo omnes duabus ſubito portis eruperunt, larga prius potione uſi, non vini, cujus ferax is locus non eſt, ſed ſucco tritici per artem confecto, quem ſuccum à caleſaciendo [11] Celiam vocant. [12] Suſcitatur enim igne illa vis germinis madefactae frugis, ac deinde ſiccatur & poſt in farinam redacta, molli ſucco admiſcetur, quò fermento ſapor auſteritatis & calor ebrietatis adjicitur. Hac igitur potione poſt longam famem recaleſcentes, bello ſeſe obtulerunt. Atrox diu certamen & uſque ad periculum Romanorum fuit: iterumque Romani [13] pugnare ſe adverſum Numantinos, fugiendo probaviſſent, niſi ſub Scipio-

9 *Tria millia paſſuum ambitu.*] Sic Appianus ſcribit, Numantiae ambitum fuiſſe XXIV. ſtadiorum. FABR.

10 *Unde credibile eſt quod hoc ſpatii*] In Lugd. Batt. pr. & tert. verbum *eſt* non legitur. Omnes vero MSS. & Editi ſcribunt, *quia hoc ſpatii*. Ego vero repoſui *quod*. Videlicet in omnibus MSS. Oroſii obſervavi, ſaepiſſime & paſſim deſcriptores *quia* pro *quod* poſuiſſe. Id, quum recte Edd. correxerint, hoc in loco tamen, ubi in primis neceſſarium erat, neglexerunt. Pro *ultimo* Cod. Longob. & MSS. Lugd. Bat. *ultime* ſcribunt.

11 *Celiam vocant.*] Hujus potionis meminit etiam Florus. FABR. Vide Pontanum Hiſt. Danicæ p. 766.

12 *Suſcitatur enim igne illa vis &c.*] Haec eſt lectio Florent. ſecundi, unice probanda, quam exhibent quoque Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. Adprobat eamdem Editio omnium prima. Reliquae omnes legunt, *fuſcitatur enim ignea illa vis*. At Floren. pr. cum Lugd. Bat. pr. delet *ignem* & legit, *fuſcitatur enim illa vis* &c. Meus novam exhibet a reliquis diverſam lectionem, *fuſcitat enim ignem illa vis germinis calefactae frugis*, quaſi per *ignem* innueretur audacia, quam inproperet bibentibus. Sed quum ſequatur, *ac deinde ſiccatur*, alteram ſcripturam praefero. Vox *germinis* potuit abeſſe, ſed Oroſius germen *madefactae frugis* dixiſſe videtur pro granis tritici tumeſcentibus madore adfuſae aquae, veluti

pione pugnaſſent. Numantini interfectis ſuorum fortiſſimis, bello cedunt: [14] compoſitis tamen ordinibus, nec ſicut fugientes in urbem revertuntur, corpora interfectorum ad ſepulturam oblata, accipere noluerunt. Noviſſime ſpe deſperationis in mortem omnes deſtinati, clauſam urbem introrſum ſuccenderunt, cunctique pariter ferro, veneno, atque igne conſumti ſunt. Romani nihil ex his penitus habuêre victis, praeter ſecuritatem ſuam. Neque enim everſa Numantia [15] viciſſe ſe magis Numantinos, [16] quam evaſiſſe dixerunt. [17] Unum Numantinum victoris catena non tenuit; unde triumphum dederit, Roma non vidit; aurum vel argentum, quod igni ſupereſſe potuiſſet, apud pauperes non fuit; arma & veſtem ignis abſumſit.

veluti ſolent, cum germinare incipiunt.

13 *Pugnare ſe*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Edit. Aug. *pugnare*.

14 *Compoſitis tamen ordinibus*,] Poſt haec in Edd. Fabricianis, Scotti & Hittorp. legitur *non ſeparantes ſe*. Quod inſigne eſt Gloſſema, Edd. Vett. omnibus & MSS. ignotum, dignumque ut inducatur.

15 *Viciſſe ſe magis*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *viciſſe magis*, expuncto *ſe*. At Cod. Longob. *viciſſe re magis*.

16 *Quam evaſiſſe duxerunt.*] Id eſt exiſtimarunt. Nam *dixerunt*, quod contra MSS. Edd. quaedam habent, huc non convenit. Animo quidem ita cenſuerunt Romani, ſed verbis ſemper, etiam in damnis, fuerunt magnifici. Inveniuntur ſimilia apud Plinium Nat. Hiſt. lib. VII. cap. XXVIII. p. 391. *Quae Cannis corona merita? unde fugiſſe virtutis ſummum opus fuit.* De Annibale apud Horatium lib. IV. Od. IV. ſ. 49.

Dixitque tandem perfidus Annibal:
Cervi, luporum praeda rapacium,
Sectamur ultro, quos opimus
Fallere & effugere eſt triumphus.

Salluſt. Jug. cap. CIV. de Jugurtha & Boccho aliiſque, *Et ipſi duces feroces, quia non fugere, pro victoribus agere.* Ubi plura & alia dat exempla Cl. Waſſe.

17 *Unum victoris catena non tenuit.*] Idem ſcribit Florus, ſed Appianus tradit Scipionem, quinquaginta triumpho reſervatis, reliquos ſub corona vendidiſſe. Atque hac ratione *Scipio Africanus Æmilianus Numantiam* intra annum ac tres menſes quam eo venerat, circumdatam operibus, exciſamque aequavit ſolo, Vellejus libro II. FABR.

CA-

CAPUT VIII.

De Gracchorum seditione, Attalique regis Pergami haereditate.

IGitur ea tempestate cum haec apud Numantiam gesta sunt, apud Romam [1] Gracchorum seditiones agitabantur. Scipio autem, cum deleta Numantia ceteras Hispaniae gentes pace componeret, [2] Tiresum quemdam, Celticum principem, consuluit, qua ope [3] res Numantina aut prius invicta durasset, aut post fuisset eversa: Tiresus respondit: [4] Concordia invicta, discordia exitio fuit: quod Romani tamquam [5] sibi ac de se dictum, exempli loco acceperunt, quippe quibus jam [6] de seditionibus discordantis totius Urbis nunciabatur. Carthagine Numantiaque deleta, [7] moritur apud Romanos utilis de provisione collatio, & oritur

1 *Gracchorum seditiones.*] Ti. Sempronius Gracchus P. Mucio L. Calpurnio Coss. quo anno Scipio Numantiam excidit, Tribunus pleb. propter seditiones concitas occisus est, Plutarchus in Gracchis, Appian. lib. I. de bellis Civilib. Livius, Vellejus, Florus & alii. FABR.

2 *Tiresum quemdam.*] In Corn. Gualtheri libro hic *Thyreus* nominatur, cum in aliis variè legatur. FABR. *Thyresum* in Cod. Longob. *Thiresum* in Ed. Aug. inveni.

3 *Res Numantina*] Ed. Aug. *Numantia.*

4 *Concordia invicta, discordia exitio fuit.*] Neque placet haec lectio, neque sibi ipsi cohaeret. Nam si *concordia* primus est casus, quod sequitur, *invicta*, non convenit cum illis *exitio fuit.* Si sextus casus, scribi debuerat, *concordiâ invictâ, discordiâ victa fuit.* In MSS. nullum hic praesidium nisi in solo Cod. Perizoniano. Suppeditat is hanc lectionem, *Invicta concordia praesidio, discordia exitio fuit.* Quae sane Vulgatis longe praestat. Orosio sic *invicta concordia* dicitur, quam nulla rupit seditio vel ambitio. Malim tamen, quod brevius est & rotundius, *Concordia praesidio, discordia exitio fuit.* Vix enim dubito, quin illud *invicta* ex iis, quae praecesserunt, *aut prius invicta durasset*, huc influxerint.

5 *Sibi ac de se dictum,*] Cod Longob. *sibi a se dictum.*

6 *De seditionibus*]Sic reponere jubent omnes MSS. cum optima Ed. August. pro *de seditione*, quod in reliquis Edd. est. Pro *delecta* mox *eversa* legit Lugd. Bat. sec. cum Ultr.

7 *Moritur apud Romanos*] Benificio Cod. Longob. elegans haec eruitur lectio. Quorsum enim illa, quae hactenus lecta sunt? *Oritur apud Romanos utilis de provisione collatio, & oritur infamis de ambitione contentio.* Quum haec tam dura & inepta concoquere potuerint omnes, Cod. tamen Perizonianus negat alterum illud *oritur* hic recipiendum, legitque, *Oritur apud Romanos utilis de provisione collatio, & infamis de ambitione contentio.* Sed verissima est nostra ex Cod. Longob. emendatio. Romani enim, quum, quod verebantur prudentiores ex Senatu, supra apud Orosium Lib. III. cap. ult. cotem illam virtutis suae amississent, remisso vigore non modo soluti fuerunt otio, sed seditionibus, discordiis, & civilibus bellis turbati, vexati & oppressi.

tur infamis de ambitione contentio. Gracchus tribunus plebis iratus [8] nobilitati, quod [9] inter auctores Numantini foederis notatus esset, [10] agrum, à privatis eatenus possessum, populo dividi statuit. [11] Octavio tribuno plebis obsistenti ademit imperium, & [12] successorem Minucium dedit. His causis senatum ira, populum superbia [13] invasit. At tunc forte [14] Attalus, Eumenis filius, moriens, testamento populum Romanum imperio Asiae succedere [15] heredem jusserat. Gracchus, gratiam populi pretio adpetens, legem tulit, [16] uti pecunia, quae fuisset Attali, populo distribueretur. Obsistente Nasica, etiam Pompejus [17] spopondit, se Gracchum, cum primum [18] magistratu abiisset, accusaturum.

pressi sunt. In illis vero, *utilis de provisione collatio*, mirum nisi illa Justini animo contemplatus fuerit, qui in simili casu de Athenienſibus post Epaminondae mortem scribit lib. VI. cap. 9. *Siquidem amisso cui aemulari consueverant, in segnitiam torporemque resoluti, non ut olim in classem exercitusque, sed in dies festos adparatusque ludorum, reditus publicos effundunt.*

8 *Nobilitati*,] Quidam MSS. olim legerunt *senatui*. ut patet ex Meo & Perizon. in quibus utrumque legitur.

9 *Inter auctores Numantini foederis*] Hanc causam Gracchanae seditionis lege apud Plutarchum, Appianum, Livium & Vellejum. Hinc Cicero de Arusp. resp. *Nam Ti. Graccho invidia Numantini foederis, cui feriendo, quaestor C. Mancini Cos. cum esset, interfuerat, & in eo foedere improbando Senatus severitas dolori & timori fuit: istaque res illum fortem & clarum virum à gravitate patrum desciscere coegit.* FABR.

10 *Agrum populo dividi*] Ferebat Gracchus legem agrariam, μηδένα τῶν πενήτων πλέθρων πλέον ἔχειν. *Ne quis ex agro publico plus quam D. jugera possideret.* Quod autem amplius possidebatur, id plebi dividendum erat, Plutarchus & Appianus. FABR.

11 *Octavio Tribuno*] M. Octavium Appianus, Plutarchus & Livius lib. LVIII. nominant. In inpressis Flori libris est, *Cn. Octavius*, in meo Manuscripto est, *Cajus*. FABR.

12 *Successorem Minucium*] Plutarchus, Μέτειον habet, pro Μινύκιον. Apud Appianum Κοΐντον Μέμμιον est. FABR.

13 *Invasit.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *invasit elevatum.*

14 *Attalus, Eumenis F.*] De Attalo ejusque haereditate lege Plutarchum in Gracchis: Strabonem lib. XIII. Livium LVIII. Vellejum, Sex Rufum, & alios. FABR.

15 *Heredem*] Abest a Lugd. Bat. primo.

16 *Uti pecunia*] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. & Ultr. *ut ipsa pecunia.*

17 *Spopondit*,] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *spondet.*

18 *Magistratu abiisset*,] Ita rectè est in Gualtheri libro, cum in aliis mendosè legatur, *Magistratum adiisset.* FABR. Confirmant meliorem lectionem Codd. tres Florr. Perizon. & Meus, nisi quod in Meo legatur *a magistratu*

CAPUT IX.

De interitu Gracchi, & bello servili in Sicilia, apud Athenienses, & Delum.

Gracchus cum eniteretur, ut ipse tribunus plebis subsequenti anno permaneret, cumque comitiorum die seditiones populi accenderet, [1] auctore Nasica inflammata nobilitas, fragmentis subselliorum plebem fugavit. Gracchus [2] per gradus, qui sunt super Calpurnium fornicem, [3] detracto amiculo fugiens, [4] ictus fragmento subsellii corruit, rursusque adsurgens, alio ictu [5] clavae cerebro inpactae exanimatus est. [6] Ducenti praeterea in ea seditione interfecti, eorumque corpora in Tiberim projecta sunt: ipsius quoque Gracchi inhumatum cadaver extabuit. Orta praeterea in Sicilia belli [7] servilis contagio multas late infecit provincias. [8] Nam & Minturnis quadringenti & quinquaginta servi in crucem acti, & Sinuessae ad quatuor millia servorum à Q. Metello

1 *Auctore Nasica*] Sic Livius. Cicero duce Nasica Gracchum occisum ait in Bruto. De Nasica lege Vellejum Paterculum. FABR.

2 *Per gradus, qui sunt super Calp.*] sic legitur in Vett. lib. omnibus, pro quo in vulgatis est, *quibus itur super Calpulnium fornicem.* Appian. ἀνῃρέθη πλησίον τοῦ τε Ἑρμοῦ καὶ τῶν τοῦ βασιλέως ἀνδριάντων. *Interfectus est Tiberius non longe ab ingressu Capitolii, ubi sunt regum statuae.* FABR.

3 *Detracto amiculo fugiens,*] Plutarchus: αὐτὸν δὲ Τιβέριόν φεύγοντα ἀπελάβετό τις τῶν ἱματίων ὁ δὲ πλέον ἀφεὶς τὸ φεύγων εἰς τὸν χιτῶνα ἐσφάλη, id est: *Ti. fugientem quidam vestibus adprehendit. Tum ille relicta toga, dum in tunica fugit, corruit.* FABR. Perizon. *detracta veste.*

4 *Ictus fragmento subsellii corruit.*] Vellejus: *Fugiens, decurrensque clivo Capitolino, fragmine subsellii ictus, vitam quam gloriosissime degere potuerat, inmatura morte finivit.* Plutarchus *Saturejum unum* è collegis nominat, à quo primum ictus fuerit, πρῶτον ἔφρξε FABR.

5 *Clavae cerebro inpactae,*] Perizon. *clava cerebro inpacta.* Non male.

6 *Ducenti praeterea*] Plutarchus, τῶν δ' ἄλλων ἀπέθανον ὑπὲρ τριακοσίους. *Ex reliqua multitudine amplius trecenti interfecti sunt.* FABR.

7 *Servilis contagio multas*] Diodor. interprete Henrico Stephano, *Cum victoriae servorum dissipatus esset rumor, jam servi Lucii Romae conspiratione inter se facta ad defectionem incensi erant, in Attica autem plus quam mille: itidem vero apud Delum multisque aliis in locis.* Huc pertinet illud Obsequentis: *In Italia multa millia servorum, quae conjuraverant, aegre comprehensa, & supplicio consumta.* FABR.

8 *Minturnis quadringenti & quinquaginta servi*] Lugd. Bat. quart. numerus est centenario minor. In tribus Lugd Batt. & Coll. Gronov. abest *servis*, & mox pro *quatuor* millibus *septem* numerant pr. & sec. ex Lugd. Batt.

9 *Apud*

tello & Cn. Servilio Caepione oppreſſa ſunt. In metallis quoque Athenienſium idem tumultus ſervilis ab Heraclito praetore diſcuſſus eſt. [9] Apud Delon etiam ſervi novo motu intumeſcentes, oppidanis praevenientibus [10] oppreſſi ſunt, abſque illo primo Sicilienſis mali fomite, [11] à quo iſtae velut ſcintillae emicantes, diverſa haec incendia ſeminarunt. In Sicilia enim [12] poſt Fulvium conſulem [13] Piſo conſul Mamertium oppidum expugnavit, ubi octo millia fugitivorum interfecit: quos autem capere potuit, patibulo ſuffixit, [14] cui cum Rupilius conſul ſucceſſiſſet, idem quoque Taurominium & Ennam, firmiſſima fugitivorum refugia, bello recepit, [15] ubi amplius quam viginti millia tunc ſervorum trucidata referuntur. Miſera profecto talis belli & inextricabilis cauſa. Pereundum utique dominis erat, niſi inſoleſcentibus ſervis, ferro obviam iretur. Sed tamen in ipſis quoque infeliciſſimis damnis pugnae, & infelicioribus lucris victoriae, quanti perière victi, tantum perdidêre victores.

9 *Apud Delon*] Sic amant omnes MSS. pro *Delum*.

10 *Oppreſſi ſunt*,] Sic recte Cod. Perizon. Vulgg. *preſſi ſunt*.

11 *A quo iſtae velut &c.*] Ita emendavi partim ex ingenio partim MSS. ope. Omnes, enim MSS. habent *ſeminarunt*, quod & in unica Edit. Auguſt. inveni. Reliquae omnes contra fidem Codicum, *ſeminavit*. Error is inde natus eſt, quod quum MSS. paſſim *e* pro *ae* ſcribant, non animadverterint Editores, *iſtae* non *iſte* eſſe ſcribendum, in illis videlicet omnibus, quae ſic vulgarunt, *a quo iſte velut ſcintillae* &c. Adeoque nullo idoneo ſenſu dupliciter errarunt, & licet in Ed. Scotti, quae omnium poſtrema eſt, *iſtae* reperiatur, qui tamen inde ſenſus, manente *ſeminavit* duci poſſit, non video.

12 *Poſt Fulvium Conſulem.*] Bellum ſervile in Sicilia ortum, cum opprimi à praetoribus minime valuiſſet, C. Fulvio Conſuli mandatum eſt. Livius libro LVI. Fuit autem Fulvius Conſul cum Africano minore anno DCXIX. Fabr.

13 *Piſo Conſul*] L. Calpurnius Piſo Conſul anno proximo poſt Fulvium, rem cum fugitivis in Sicilia proſpere geſſit, quod praeter Oroſium docet Valerius lib II. cap. 2. & libr. IV. cap. 3. Fabr.

14 *Cui cum Rupilius Coſ.*] *Rutilius* hic Conſul paſſim ab omnibus vocatur etiam a Diodoro. Sed in Faſtis Capitol. anno DCXXI. cum P. Popillio Laenate Conſul eſt *P. RUPILIUS. P F. P. N.* Cicero quoque Verr. ait: *Tenuerunt P. Popillio, P. Rupilio Coſſ. illum locum ſervi fugitivi, barbari, boſtes.* Ubi agit de Enna, quam hic vulgo inperite in *Aetnam* mutaverant. De *Tauromino & Enna* à Rupilio expugnatis, & ſervili bello confecto, Diodorus copioſe, qui ſcribit Eunum, auctorem hujus belli, in carcere apud Morgantiam, in magnam vim pediculorum reſoluto corpore, miſere periiſſe, Plutarchus in Syila, λέγεται δὲ ἀρξαντα τοῦ δευτέρου πολέμου τοῦ Σικελίαν ἀραπάτλω, Εὔνουν ὄνομα, μεθ' ὅλων εἰς Ῥωμὴν ἀχθέντα ὑπὸ φθειριάσεως διαφθαρῆναι, id eſt: *Traditum eſt Eunum fugitivum illum, qui ſervile bellum in Sicilia concitavit, cum jam captus Romam perduceretur, pediculorum morbo extabuiſſe.* Fabr. *Rutilius* paſſim in MSS. Oroſianis, ſed corrupte, nominatur.

15 *Ubi amplius*] Lugd. Batt. tres cum Ultr. & Coll. Gronov. atque Ed. Aug. delent *ubi*. idem facit Codex Perizon.

CAPUT X.

De bello Aristonici. De Ptolemaei regis Alexandrinorum flagitiis, & Antiocho à Phraate victo. Deque Aetnae & Liparae incendiis.

[1] Anno ab Urbe condita DCXXII. P. Licinius Crassus, consul & Pontifex maximus, adversus [2] Aristonicum, Attali fratrem, qui traditam [3] per testamentum Romanis Asiam pervaserat, cum instructissimo missus exercitu: praeterea [4] à magnis regibus, hoc est, Nicomede Bithyniae, Mithridate Ponti & Armeniae, Ariarathe Cappadociae, Pylemene Paphlagoniae, eorumque maximis copiis adjutus, conserto tamen bello victus est: & cum, exercitu post plurimam caedem in fugam acto,

1 *Anno* &c.] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. uno ante anno id factum fuisse ponunt.

2 *Aristonicum, Attali fratrem*,] *Aristonicus* erat Eumenis filius, non justo matrimonio, sed ex pellice Ephesia citharistae cujusdam filia genitus, auctore Justino lib. XXXVI. ubi de bello Aristonici, quo de Livius lib. LIX. Florus lib. II. cap. ultimo. Vellejus & Eutropius. Legendus quoque Cicero Philipp. II. FABR.

3 *Per testamentum*] Ed. prima, Paris. & Venetae *testamento*. Dein *est missus exercitu* exstat in iisdem.

4 *A magnis regibus* &c.] Eutropius lib. IV. p. 188. Ed. Novissimae, *Adversus eum missus est Licinius Crassus, infinita regum habens auxilia. Nam & Bithyniae rex Nicomedes Romanos juvit: & Mithridates Ponticus, cum quo bellum postea gravissimum fuit: & Ariarathes Cappadox, & Pylaemenes Paphlagon. Victus est tamen Crassus & in praelio interfectus.* Notarunt jam viri Docti errorem Eutropii, dum Mithridatem, patrem & filium confundit, pater enim *Euergetes*, ut ex nummo ejus patet, filius vero *Eupator* cognominatus fuit, Nomen autem Pylaemenis (quod multorum Paphlagoniae regum commune fuisse videtur) male MSS. quidam & Edd. Vetust. per *Philomenen*, *Philimenen*, aut alio modo efferunt. Fabricius quoque diphtongum in nomine neglexit, quam servant rarissimi inter veteres reges *Pylaemenis* nummi. Subjeci iconem illius, quem ipse possideo, ex aere, pulchritudine, arte & nitore conspicuum, ut & alterum, argenteum ex nostro quoque Museo Ariarathis, Cappadocum regis, atque Nicomedis, regis Bithyniae ejus nominis secundi. Mithridatis denique, argenteum quoque ex praeclaro Vaillantii Opere Postumo, Achaemenidarum Imperio, desumtum, in quo aeram regum Ponti adpositam idem existimat Vaillantius pag. 61. eamque evincere, ad quem Ponti regem Mithridatem iste nummus referri debeat. Verum ego illum nummum non puto ad antiquum illum Mithridatem debere referri, neque regis esse caput, quod in ipso nummo cernitur, verum imperatoris Romani, & quidem Claudii, adeoque numisma illud debere referri ad Mithridatem illum, qui temporibus Claudii vixit, & de quo haec disertis verbis scribit Dio Cassius lib. LX.

p.

acto, ipse jam circumventus ab hostibus, & pene captus esset, [5] virgam, qua erat usus ad equum, in oculum Thracis impegit, Barbarus autem, cum ira & dolore exarsisset, latus Crassi gladio transverberavit. Ita ille, excogitato genere mortis, effugit & dedecus & servitutem. [6] Perperna consul, qui Crasso successerat, audita morte Crassi, & clade exercitus Romani, raptim in Asiam pervolavit, Aristonicum, recenti victoria [7] feriatum, inproviso bello adortus, nudatumque omnibus copiis, in fugam vertit; cumque Stratonicen urbem, ad quam ille confu-

p. 670. Ἄλλοι τε ἀπὸ Μιθριδάτη, τὸ γένος ἀπ' ἐκείνε τοῦ παιδὸς ἔχοντα, τὸν Βόσπορον ἐκαμάσατο. *Alii quidam Mithridati, qui genus a magno illo Mithridate deducebat, Bosporum largius est.* Quam conjecturam fusius illustrabimus in majori opere, quod omnium Graecorum regum Nummos, jam dudum inpensa nostra aeri insculptos, continebit, & brevi praelo, Deo favente, subjicietur.

5 *Virgam, qua erat usus ad equum*] Hoc scribit etiam Valerius libro III. cap. 2. Fabr. Pro *inpegit* Cod. Perizon. *injecit*.

6 *Perperna Cos.*] Hic proximo anno post Crassum Consul fuit, eoque Consule Crassus jam Proconsul occisus fuit, auctor Obsequens. De re à Perperna gesta, omnes quos modo nominavi. Fabr.

7 *Feriatum*,] Sic MSS. *feriantem* Editi quidam at Perizon. *superbum* ex glossa.

fugerât, obsidione cinxisset, trucidatum fame ad deditionem coëgit, Perperna consul, apud Pergamum correptus morbo, diem obiit. [8] Aristonicus Romae jussu senatus in carcere strangulatus est. Eodem anno [9] Ptolemaei Alexandrinorum regis [10] misera vita, miseriorem vitae exitum dedit. Is enim sororem suam stupro cognitam, ac deinde in matrimonium receptam, novissime turpius quam duxit, abjecit. Privignam vero suam, hoc est, filiam sororis & conjugis, conjugem adscivit, filium suum quem ex sorore susceperat, nec non & filium fratris, occidit. Quamobrem tantis [11] incestis parricidiisque exsecrabilis, ab Alexandrinis regno pulsus est. Iisdem temporibus Antiochus, non contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Mediae imperio, adversus Phrahatem Parthorum regem congressus & victus est. Qui cum in exercitu suo [12] centum millia armatorum habere videretur, ducenta millia amplius calonum atque lixarum inmixta scortis & histrionibus trahebat. Itaque facile cum universo exercitu suo, Parthorum viribus oppressus, interiit. [13] C. Sempronio Tuditano, & Man. Aquillio Coss. P. Scipionem Africanum, pridie pro concione de periculo salutis suae [14] contestatum, quod sibi pro patria laboranti ab inprobis & ingratis denunciari cognovisset, [15] alio die mane exanimem in cubiculo suo repertum, non temere inter maxi-

8 *Aristonicus* &c.] Haec MSS. & Cod. Aug. lectio est. Edd. Vett. legunt *Aristonicus vero, ductus Romam* (vel *ad urbem Romam*) *in carcere strangulatus est.* Pro *strangulatus est*, Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. mavult *strangulatus.* Perizon. *strangulatur*

9 *Ptolemaei Alexandr. regis*] *Ptolemaeum* septimum Alexandrinorum regem intelligit, qui Secundus *Evergetes* & *Physco* dictus fuit, ac flagitiosissime vixit ut scribit Strabo lib. XVII. Quae autem Orosius hic de Ptolemaeo & Antiocho scribit, ea sumpsit de Livii libr. LIX. cujus rei testis est Epitoma. FABR.

10 *Misera vita*] Ita transponunt MSS. pro *vita misera* Ed. Aug. habet *Ptolemaeus, Alexandrinorum rex misera vita miseriorem vitae exitum dedit.* Sed MS. Lugd. Bat. pr. *Ptolemaeo, Alexandrinorum regi, misera vita* &c.

11 *Incestis*] Ed. Aug. *incestubus.*

12 *Centum millia armatorum*] Magna mollities regis atque ignavia significatur, qui duplo plus turbae inutilis, quam armatorum ad bellum duxerit: neque ulla causa est, cur veterum librorum numerus mutetur. FABR.

13 *C. Sempronio Tuditano Man. Aquillio.*] Cicero de Nat. Deor. II. *Tum sole geminato, quod ut à patre audivi, Tuditano & Aquillio Coss. evenerat, quo quidem anno P. Africanus sol alter exstinctus est.* De ejusdem morte in Laelio, & pro Milone. Historia est apud Livium lib. LIX. Vellejum II. Appianum I. Plutarchum in Gracchis. FABR.

14 *Contestatum*,] Ed. August. *contestantem.*

15 *Alio die mane*] Codd. optimi, videlicet tres Florentt. Meus & Perizon. *alio mane exanimem* &c. *die* autem in secundo Florent. superscribitur.

16 *Huus*

maxima Romanorum mala recenſuerim, praeſertim cum tantum in ea Urbe Africani vigor & modeſtia valeret, ut facile vivo eo, neque ſociale neque civile bellum poſſe exiſtere crederetur. [16] Hunc quidam uxoris ſuae Semproniae, Gracchorum autem ſororis, dolo necatum ferunt, ne ſcelerata (ut credo) familia, [17] atque in perniciem patriae ſuae nata, inter inpias ſeditiones virorum, non etiam facinoribus mulierum eſſet inmanior. [18] M. Aemilio, L. Oreſte conſulibus, Aetna vaſto tremore concuſſa exundavit igneis globis; rurſuſque alio die Lipara inſula, & vicinum circa eam mare in tantum efferbuit, ut aduſtas quoque rupes diſſolverit, tabulata navium liquefactis ceris extorruerit: exanimatos piſces ſupernatanteſque excoxerit: homines quoque, niſi qui longius potuêre diffugere, reciprocato anhelitu calidi aëris aduſtis introrſum vitalibus, ſuffocarit.

16 *Hunc quidam uxoris ſuae*] Suſpicio de Sempronia uxore eſt in Epitoma Liviana, de *Sempronia & Cornelia* ſocru in Appiani libro I. Hinc Cicero in Somnio Scipionis dixit: *Si impias propinquorum manus effugeris.* Exiſtimatus eſt quoque C. Carbo tribunus plebis, Africano vim adtuliſſe, ut ſcribit ad Paetum epiſtola XXI. Fabr.

17 *Atque in perniciem*] Ita Flor. ſec. ſed Florentini pr. & tert. *in perniciem.* MSS. reliqui omnes, cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *ad perniciem.* Pro *patriae ſuae*, Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *patriae.*

18 *M. Aemilio, L. Oreſte.*] De prodigiis quorum hic Oroſius meminit, lege Obſequentem. Fabr.

Caput XI.

De ingenti & perniciosa vi locuſtarum in Africa, quarum interitu infectioneque horrenda ac inaudita peſtis orta.

M. Plautio Hypſaeo, & M. Fulvio Flacco conſulibus, vixdum Africam à bellorum excidiis quieſcentem, horribilis & inuſitata perditio conſecuta eſt. Namque cum per totam Africam [1] inmenſae locuſtarum multitudines coaluiſſent, & non modo jam cunctam ſpem frugum

1 *Immenſae locuſtarum*] Quae hoc capite de immani vi locuſtarum in Africa & peſte inde exorta ſcribit Oroſius, ea fuerunt à Livio expoſita libr. LX. in cujus Epitoma ſic legitur: *Peſtilentia in Africa à maxima multitudine locuſtarum, & deinde necatarum ſtrage fuiſſe traditur.* Meminit ejuſdem rei Obſequens. Fabr.

2 *Per-*

frugum abrasissent, herbasque omnes cum parte radicum, & folia arborum cum teneritudine ramorum consumsissent, verumetiam amaros cortices atque arida ligna [2] perrosissent, repentino [3] abreptae vento, atque in globos coactae, portataeque diu per aërem, Africano pelago inmersae sunt. Harum cum inmensos acervos longe undis urgentibus fluctus per extenta late litora propulissent, tetrum nimis atque ultra opinionem pestiferum odorem, tabida & putrefacta congeries exhalavit, unde omnium pariter animantium tanta pestilentia consecuta est, ut avium, pecudum ac bestiarum corruptione aëris dissolutarum, putrefacta passim cadavera, vitium corruptionis augerent. At vero quanta fuerit hominum lues, ego ipse dum refero, toto corpore perhorresco: siquidem in Numidia, in qua tunc [4] Micipsa rex erat, [5] octingenta millia hominum: circa oram vero maritimam, quae maxime Carthaginiensi atque Uticensi litori adjacet, plus quam ducenta millia periisse traditum est. Apud ipsam vero Uticam civitatem triginta millia militum, quae ad praesidium totius Africae ordinata fuerant, exstincta atque abrasa sunt: Quae clades [6] tam repentina ac tam violenta instítit, ut tunc apud Uticam sub una die per unam portam ex illis junioribus plus quam [7] mille quingentos mortuos elatos fuisse narretur. Verumtamen pace & gratia omnipotentis Dei dixerim, [8] de cujus misericordia, & in cujus fiducia haec loquor, quamvis & temporibus nostris [9] exoriantur aliquando, & hoc diversis partibus locustae, & plerumque etiam, sed tolerabiliter, laedant, numquam tamen temporibus Christianis tanta vis inextricabilis mali accidit, ut pernicies locustarum, quae nullo

2 *Perrosissent*,] Lugd. Bat. tert. *praerosissent*, sed Lugd. Batt. reliqui cum Coll. Gronov. & MSS. Meo atque Perizon. *perroderent*, quod forsan melius est.

3 *Abreptae vento*,] Malo ita cum Cod. Perizon. Lugd. Bat. tertio & Coll. Gronov. quam *arreptae*, quod in reliquis MSS. omnibusque Edd. invenitur, excepta August. in qua itidem *abreptae* legitur.

4 *Micipsa rex*] De quo infra cap. 15. FABR.

5 *Octingenta*] Quaedam Edd. *octoginta*, qui numerus Numidiae amplitudini, atque incolarum numerositati non convenit.

6 *Tam repentina ac tam violenta*] Prius *tam* in Edd. Fabricii & Scotti excidit, contra omnes MSS. & Edd. ex quibus Ed. pr. alterum *tam* non agnoscit. Mox pro *institit*, Perizon. Meusque *exstitit*.

7 *Mille quingentos*] Ed. August. *mille ducentos*.

8 *De cujus*] In Flor. pr. abest *de*.

9 *Exoriantur*] Perizon. *exoriatur*, & mox pro *diversis partibus* legit *diversis temporibus*.

10 *Ne*

nullo modo ferri viva potuiſſet, mortua plus noceret: & qua diu vivente peritura erant omnia, ea perdita, pereuntibus magis omnibus, optandum fuerit, [10] ne periſſet.

10 *Ne periſſet.*] Sic repoſui ex Cod. Longob. Vulgo *ne periret.*

CAPUT XII.

De Carthagine reſtituta. De C. Gracchi ſeditione & interitu.

[1] Anno ab Urbe condita DCXXVII. Q. Caecilio Metello, & T. Quinctio Flaminino Coſſ. [2] Carthago in Africa reſtitui juſſa, vigeſimo & ſecundo demum anno, quam fuerat everſa, deductis civium Romanorum familiis, quae eam incolerent, reſtituta & repleta eſt, magno ante prodigio praecedente. [3] Nam cum menſores ad limitandum Carthagienſem agrum miſſi, ſtipites, terminorum indices fixos, [4] nocte à lupis revulſos mordicus, corroſosque reperiſſent, aliquamdiu haeſitatum eſt, utrum Romanae paci expediret, Carthaginem reformari. [5] Eodem anno C. Gracchus, Gracchi illius, qui jam occiſus in ſeditione fuerat, frater, tribunus plebis per tumultum creatus, magna reipublicae pernicies fuit. Nam cum ſaepe populum Romanum largitionibus promiſſiſque nimiis in acerbiſſimas ſeditiones [6] excitaviſſet, maxime [7] legis agrariae cauſa, pro qua etiam frater ejus Ti. Gracchus fuerat occiſus, tan-

1 *Anno ab Urbe condita DCXXVII.*] Aliis eſt annus DCXXX. Conſulum nomina vulgo miſere depravata ſunt, quae in optimis libris recte habent, niſi quod *Metello Lucii* non *Quinti* praenomen male dant. FABR.

2 *Carthago in Africa reſtitui juſſa,*] Carthaginem juſſu Senatu reparatam ſcribit Eutropius. A ſenatu id decretum fuiſſe indicat Appianus. *Rubrium* tribunumpl. rogationem ad populum de colonia Carthaginem deducenda pertuliſſe, auctor eſt Plutarchus in Gracchis. FABR.

3 *Nam cum menſores*] De hoc prodigio Appianus & Plutarchus. FABR.

4 *Nocte*] Vulgg. *& nocte* ſed MSS. conjunctionem non agnoſcunt.

5 *Eodem anno C. Gracchus,*] C. Sempronius Gracchus tribunatum plebis per biennium continuavit, ut notavimus in Argumento orationis de provinciis Coſ. eoque tempore multas leges tulit, de quibus Appianus, Plutarchus, Livius, Aſconius & Velleius. FABR.

6 *Excitaviſſet,*] Perizon. *exciviſſet,* Edd. quidam *excitaſſet.*

7 *Legis agrariae cauſa,*] Omittunt nonnumquam Latini vocem *cauſa* vel *gratia* in gene-

tandem à tribunatu, [8] Minucio ſucceſſore, deceſſit. Minucius tribunus plebis, cum maxima ex parte deceſſoris ſui Gracchi ſtatuta convulſiſſet, legeſque abrogaſſet, Cajus Gracchus cum Fulvio Flacco ingenti ſtipatus agmine, Capitolium ubi concio agitabatur, adſcendit: ibi maximo tumultu excitato, [9] quidam praeco à Gracchanis interfectus, velut ſignum belli fuit. Flaccus duobus filiis armatis cinctus, comitante etiam Graccho togato, brevemque gladium ſub ſiniſtra occultante, quamvis & praeconem fruſtra praemiſiſſet, qui ſervos ad libertatem vocaret, [10] Janium tamquam arcem occupavit: [11] contra [12] D. Brutus vir conſularis [13] à Clivo Publicio cum ingenti certamine irruit. Ibi Flaccus diu obſtinatiſſime dimicavit; Gracchus, poſtquam in templum Minervae ſeceſſerat, gladio incumbere volens, [14] interventu Laetorii retentus eſt. Itaque cum

randi caſu, prout patet ex exemplis Veterum & auctoritate virorum Doctorum, a Jo. Arntzenio adductis ad Victorem pag. 55. quare idem V.D. hic ab Oroſio ex MS. auctoritate abeſſe vult. Non contradicerem, ſi pluribus vel melioribus adjuvarem MSS. Nunc, quum uno nitatur Ultr. omnium peſſimo, & in quo crebra admodum vocabulorum omiſſio, ſylvaque errorum eſt, cum reliquis MSS. omnibus poſſe retineri puto.

8 *Minucio ſucceſſore*,] Hunc videntur collegae in Gracchi locum ſubjeciſſe, cum ille plurimis ſuffragiis Tribunuspleb. tertium creatus eſſet, quo de Plutarch. *Minucii* hujus meminit Florus lib. III. cap. 15. Auctor de Viris Illuſtr. *Minucium Rufum* nominat. FABR.

9 *Quidam praeco*] *Atilius* præco Opimii conſulis eſt in libro de Viris Illuſtribus, qui à Plutarcho Ὀπιμίου ὑπηρέτης Κάτλος Ἀτίλιος nominatur, in Appiani libris idem Ἀτίλιος & Ἀτήλιος dicitur. FABR.

10 *Janium tamquam arcem*] Hæc ita leguntur in veteribus libris omnibus. Aventinum occupatum omnes ſcribunt, eumque intelligendum oſtendit, quod ſequitur de clivo publico, per quem in Aventinum aſcendebatur. FABR.

11 *Contra D. Brutus*] Invitis omnibus MSS. & vetante quoque Ed. Aug. repoſitum in cunctis Edd. reliquis fuit, *contra quem D. Brutus* &c. quaſi hic *contra* non ſignificaret, ab altera parte.

12 *D. Brutus*] De quo ſupra capite quinto. FABR.

13 *A clivo Publicio*] Servant hanc ſcripturam inter Codd. MSS. Florent. tert. & Perizon. meliorem, quam quæ in aliis, atque poſterioribus quibuſdam Edd. eſt, *publico*. A Publiciis enim nomen accepit. Varro de LL. lib. IV. p. 38. *Clivus Publicius ab aedilibus plebis Publiciis, qui eum publice aedificarunt.* Fratres fuerunt, teſte Feſto, *Publicius clivus adpellatur, quem duo fratres, L. & M. Publicii Malleoli, aediles curules, pecuariis condemnatis, ex pecunia, quam ceperunt, munierunt, ut in Aventinum vehicula Velia venire poſſent.* Quare Publicium quoque vocavit Ovidius Faſtor. V, 293.

Parte locant clivi, qui tunc erat ardua rupes,
Utile nunc iter eſt, Publiciumque vocant.

14 *Interventu Laetorii*] *Laetorii* reſtituimus ex optimo libro Gualtheri, pro quo in caeteris mendoſè, *Lictoris* legitur. Origo erroris inde venit, quod vulgo, *Lectorium*, pro *Laetorio* ſcribunt. At in optimo illo libro non modo hic, verum etiam infra capite vigeſimo-primo eſt *Laetorius*, ubi ita hoc nomen ſcribi debere oſtendemus. In Plutarchi loco, quem modo adduximus, Λαιτορίς, haud dubiè corruptè, legitur, pro Λαι-

cum diu anceps bellum agitaretur, [15] tandem sagittarii, [16] ab Opimio missi, consertam multitudinem disturbaverunt. Duo Flacci pater filiusque cum per aedem Lunae [17] in privatam domum desiluissent, foresque objecissent, resciso cratitio pariete, confossi sunt. [18] Gracchus, [19] diu pro se amicis pugnantibus ac pereuntibus, aegre ad pontem sublicium pervenit: ibique ne vivus caperetur, cervicem servo suo [20] praebuit. Caput Gracchi [21] excisum, consuli adlatum est, corpus ad Corneliam matrem [22] Misenum oppidum devectum est. Haec autem Cornelia, Africani majoris filia [23] Misenum, post prioris filii mortem, secesserat. Bona Gracchi publicata sunt. [24] Flaccus adolescens [25] in robore necatus est. Ex factione Gracchi [26] ducenti quinquaginta in Aventino caesi referuntur. Opimius consul sicut in bello fortis fuit, ita

---

Λαιτωρίου. Nam qui ibi *Pomponius & Licinius*, ii ab Auctore de Viris Illustribus & Valerio Maximo, libro quarto capite 7. *Pomponius & Laetorius* dicuntur: De Pomponii, equitis Romani, fide in Gracchum lege Paterculum. Fabr.

15 *Tandem sagittarii,*] Τοξόται Κρῆτες, *Plutarchus.*

16 *Ab Opimio*] Ed. Aug. *Ab Opimio consule.*

17 *In domum privatam*] Ἐς ἐργαστήριον ἀνδρὸς γνωρίμου, *in officinam hominis noti*, Appianus. Fabr.

18 *Gracchus diu pro se*] Appianus: Γράγχος δὲ ἐξυλίνης γεφύρας ἐς τὸ πέραν ἅμα πολεμῷ καταφυγὼν εἰς ἄλσος τι μετ' ἐνὸς θεράποντος, ὑπείκει τῷ δράποντι τὸν αὐχένα κατακλασθησόμενος, id est: *Gracchus per pontem sublicium trans Tiberim confugiens in lucum quemdam cum uno servo, cum ibi jam comprehenderetur, cervicem servo praebuit.* Auctor de Viris Illustribus *lucum Furinae* vocat: forte *Furiarum.* nam Plutarchus, ἱερὸν ἄλσος τῶν Ἐρινύων. Servum Vellejus, & is qui de Viris Illustribus scripsit, *Euporum* nominant, Plutarchus *Philocratem.* lege Valerium lib. VI. c. 8. Fabr.

19 *Diu*] Abest a quibusdam MSS. & Edd.

20 *Praebuit.*] Cod. Ultr. *tradidit.* quod ineptum est. De locutione illa *praebere cervicem*: in morte voluntaria, vide Jo. Arntzen. ad Aur. Victorem. p. 257.

21 *Excisum,*] Lugd. Bat. pr. *abscisum*

22 *Devectum est.*] Ed. Aug. *adlatum est.* Cod. Lugd. Bat. pr. *delatum est.*

23 *Misenum, post prioris filii mortem, secesserat.*] Sic quum optime legeretur in Ed. prima, & post illam in Parisin. & Venetis, reliquae tamen omnes exhibent, *Misenum, ut dixi, prioris filii morte secesserat.* At ubi hoc dixit Orosius? Non certe hoc capite neque supra cap. IX. ubi de nece Tiberii Gracchi egit. Ferri itaque, quantumvis in MSS. & Ed. Aug. inveniatur, nequit.

24 *Flaccus adolescens*] *Q. Flaccum* nominat Appianus, quem impuberem legatum à patre missum, in carcere necatum ait Cicero in Catilinam. Vellejus: *Juvenis, specie excellens, necdum duodevicesimum transgressus annum, immunisque delictorum paternorum, Fulvii Flacci filius, quem pater legatum de conditionibus miserat, ab Opimio interemtus est.* Fabr.

25 *In robore*] *Robur* in carcere dicitur is locus, quo praecipitatur maleficorum genus, Festus. Livius libr. XXXVIII. *Ut in carcere inter fures nocturnos & latrones vir clarissimus includatur, & in robore & tenebris exspiret.* Fabr.

26 *Ducenti quinquaginta*] Hoc similius vero, quam quod Plutarchus scribit τριακοσίους fuisse interfectos. Fabr. Pro *caesi*, Perizon. Meusque, *caesi fuisse referuntur.*

ita [27] in quaeſtione crudelis. Nam [28] amplius quam tria millia hominum ſuppliciis necavit: ex quibus plurimi, ne dicta quidem cauſa, innocentes interfecti ſunt.

27 *In quaeſtione*] Ed. Aug. cum MSS. tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *inquiſitione crudelis.*

28 *Amplius quam tria millia*] MSS. iidem, conſentientibus tribus Florentinis, *amplius tria millia*, quod reponi poſſet. Iidem Lugd. Batt. mox pro *ne* amant *nec dicta quidem cauſa.*

CAPUT XIII.

Baleares inſulas à Metello ſubactas, Allobroges à Domitio victos fuiſſe, Aetnamque rurſus exarſiſſe.

Iisdem temporibus [1] Metellus Baleares inſulas [2] bello pervagatus edomuit, & piraticam infeſtationem, [3] quae ab iisdem tunc exoriebatur, plurima incolarum caede compreſſit. Cneus quoque [4] Domitius proconſule [5] Allobroges Gallos juxta oppidum Vindalium graviſſimo bello vicit, maxime cum elephantorum nova forma equi hoſtium hoſteſque conterriti, diffugiſſent; viginti millia [6] ibi Allobrogum caeſa referuntur, tria millia capta ſunt. Eodem tempore Aetna mons ultra ſolitum exarſit, & torrentibus igneis ſuperfuſis lateque circunfluentibus, Catanam urbem finesque ejus oppreſſit, ita ut tecta aedium calidis cineribus praeuſta & praegravata corruerent: cujus levandae cladis cauſa, ſenatus decem annorum vectigalia Catanenſibus remiſit.

1 *Metellus Baleares*] De *Balearico bello* Liv. lib. LX. Flor. lib. III. cap. 8. FABR.

2 *Bello*] Abeſt ab Ed. Auguſt.

3 *Quae ab iisdem tunc exoriebatur,*] Lugd. Bat. pr. *quae ab iisdem oriebatur.* Meus, *quae ab iisdem tunc oriebatur.*

4 *Domitius proconſul*] Cneus Domitius Ahenobarbus Conſul cum C. Fannio fuit anno DCXXXI. De bello quod cum Allobrogibus geſſit Livius lib. LXI. Eutropius lib. IV. Suetonius in Nerone. FABR.

5 *Allobroges*] MSS. Florentt. malunt *Allobrogas.*

6 *Ibi*] Abeſt a Lugd. Bat. ſecundo.

CA-

Caput XIV.

Fabius conſul Bituitum, regem Arvernorum, magnis copiis inſtructum, cum paucis fudit, Q. Marcius alios Gallos fudit.

[1] Anno ab Urbe condita DCXXVIII. Fabius conſul [2] Bituito regi Arvernorum [3] Galliae civitatis bellum maximo inſtructu comparanti, adeo cum parvo exercitu occurrit, ut Bituitus paucitatem Romanorum vix ad eſcam [4] canibus, quos in agmine habebat, ſufficere poſſe

1 *Anno ab Urbe condita DCXXXVIII.*] Aliis hic annus eſt ab Urbe condita DCXXXIII. De *bello Allobrogico* Appianus in Celtica, Strabo lib. IV. Livius LXI. Florus libro III. cap. 2. Fabr.

2 *Bituito*] Superſunt aerei nummi antiqui, qui ad hunc regem referuntur, inſcripti ΒΙΤΟΥΚΟϹ & ΒΙΤΟΥΙΟϹ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, quos produxit & explicavit Begerus Tom. III. Theſ. Brandenb. p. 6. eoſdem, juſta magnitudine ſervata, ſubjeci. De ipſo Bituito, proceriſſimo, ad miraculum uſque, homine, lege Florum lib. III. cap. 2.

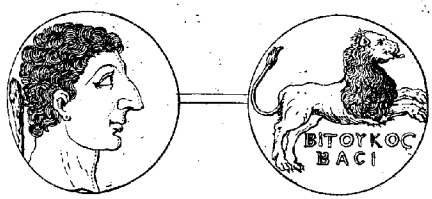

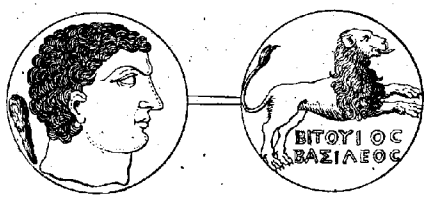

3 *Galliae*] Ed. Aug. *Gallicae*.

4 *Canibus, quos* &c.] Ex hoc loco patet conſuetudinem fuiſſe apud Gallos, ut proficiſcentes in bellum canes ſecum ducerent. Quod Strabo, paucis comparandus auctor, adnotare non neglexit lib. IV. p. 199. ſive in noviſſima Edit. 305. ubi de inſula Britannia agit, & laudat inter alia moloſſos Britannos.

posse jactaret. Qui cum sibi ad transferendas copias, unum pontem Rhodani fluminis parum esse intelligeret, alium compactis lintribus catenisque connexum, [5] superstratis confixisque tabulis [6] instruxit. [7] Conserta pugna, & diu graviter agitata, victi Galli, conversique in fugam, dum quisque sibi timet, coacervatis inconsulte agminibus, [8] & praepropero transitu pontis vincula ruperunt, ac mox cum ipsis lintribus mersi sunt. Centum octoginta millia armatorum in exercitu Bituiti fuisse traduntur, ex quibus [9] centum quinquaginta millia vel caesa vel mersa sunt. [10] Q. Marcius consul Gallorum gentem [11] sub radice Alpium sitam, bello aggressus est: qui cum se Romanis copiis circumseptos viderent, belloque inpares fore intelligerent, occisis conjugibus ac liberis, in flammas sese projecerunt. Qui vero praeoccupantibus Romanis peragendae tunc mortis suae copiam non habuerant, captique fuerant, alii ferro, alii suspendio, alii abnegato cibo sese consumserunt: nullusque omnino vel parvulus superfuit, [12] qui servitutis conditionem vitae amore toleraret.

tannos. Καὶ κύνες ἀ'φυεῖς πρὸς πᾶς κυνηγεσίας. Κελτοὶ ᾧ χ πρὸς τὰς πολέμους χρῶνται καὶ τέκνοις, καὶ τοῖς ἐπιχωρίοις. *Et canes ad venationem naturali indole praestantes. Iisdem quoque Galli* (sive Celtae) *pariter ut qui apud ipsos generantur, in bello utuntur.*

5 *Superstratis*] Meus *superductis.*

6 *Instruxit.*] Meus *construxit.* Perizon. & duo Florentt. *struxit.* Sed Longob. *instruxit.*

7 *Conserta pugna,*] Pugnatum est apud flumen Isaram ante diem VI. Id. August. Plinius libro VII. capite 50. FABR.

8 *Et praepropero transitu*] Deëst conjunctio & in Ed. Aug. pro *transitu* Lugd. Bat. pr. scribit *censu.*

9 *Centum L. millia*] Hic numerus est in nostris Manuscriptis omnibus. Livius ait ex Bituiti exercitu caesa millia hominum CXX. Appianus quoque δώδεκα μυριάδας edit. FABR.

10 *Q. Marcius Consul*] *Q. Marcius Rex* Consul cum M. Porcio Catone fuit anno CCXXXV. De re à *Marcio gesta*, Livius lib. LXII. FABR.

11 *Sub radice*] Meus *sub radicibus.*

12 *Qui servitutis* &c.] Perizon. *qui servitutis conditione vitam a morte liberavit.*

CA-

Caput XV.

De bello Jugurthino, in quo Romani varie cum Jugurtha rege Numidarum pugnarunt.

Anno ab Urbe condita DCXXXIX. P. Scipione Naſica, & L. Calpurnio Beſtia conſulibus, Jugurthae Numidarum regi bellum conſenſu populi Romani ſenatus indixit. Sed ego de Jugurtha ordinis tantum loco, & cauſa commemorationis, breviter perſtrinxerim, quia ut de natura ejus varia atque intolerabili, ita & de rebus tam doloſe, quam ſtrenue geſtis, propter opimam ſcriptorum luculentiam [2] ſatis ſufficiens apud omnes notitia eſt. Igitur Jugurtha, Micipſae Numidarum regis adoptivus, [3] hereſque inter naturales ejus filios factus, primum coheredes ſuos, id eſt, Hiempſalem occidit, [4] Adherbalem, bello victum, Africa expulit. Calpurnium deinde conſulem adverſum ſe miſſum, pecunia corrupit, atque ad turpiſſimas conditiones pacis adduxit. Praeterea cum Romam ipſe [5] veniſſet, omnibus pecunia aut corruptis, aut adtentatis, ſeditiones diſſenſioneſque permiſcuit: [6] quam cum egrederetur, infami ſatis notavit elogio, dicens: *O urbem venalem & mature perituram, ſi emtorem invenerit!* Inſequenti anno A. Poſtumium, Poſtumii conſulis fratrem, quem is [7] quadraginta millium armatorum exercitui praefecerat, apud Calamam urbem theſauris regiis

1 *Anno ab Urb. cond. DCXXXIX.*] Aliis eſt annus hic DCXLII. *Bellum Jugurthinum*, ex Saluſtio notum eſt. Legenda Epitoma Liviana LXIV. una cum ſequentibus. In Oroſio invenies quaedam a Salluſtio non ita expreſſa. Fabr. In Lugd. Batt. in tert. quidem ut & Coll. Gronov. DCXXXII. legitur, at in ſec. quarto, Perizon. & Meo DXXXV.

2 *Satis ſufficiens*] Ed. Auguſt. *ſatisfaciens*. Pro *praeſtrinxerim* Flor. pr. habet *ſtrinxerim*. Mox in *ita* & conjunctionem & delet Flor. ſec.

3 *Hereſque*] Meus *hereſque inſtitutus*, idem *ejus* delet ante *filios*.

4 *Adherbalem*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Adherbalem*.

5 *Veniſſet*,] MSS. iidem *perveniſſet*.

6 *Quam*] Ed. Auguſt. *qua cum egrederetur*.

7 *Quadraginta millium*] Sic repoſui ex MSS. nam. quod in Vulgg. eſt, *quadraginta millibus*, tolerari nequit propter ſimilem caſum, qui ſequitur *exercitui*.

8 *Cui-*

giis conditis inhiantem bello oppreſſit: [8] cuique victo ignominioſiſſimum foedus [9] exegit, univerſam pene Africam à Romanis deficientem, [10] regno ſuo junxit. Poſtea tamen Metelli conſulis integritate & diſciplina coërcitus, duobus etiam praeliis victus, vidit praeſente ſe & vaſtari Numidiam ſuam & non poſſe defendi: à quo ad deditionem coactus, trecentos obſides dedit, frumentum atque alios commeatus perſoluturum ſeſe ſpopondit, [11] tria perfugarum amplius millia reddidit. Exin cum [12] incertus in pace inprobos non [13] cohiberet excurſus, C. Marii conſulis, non minore pene quam ipſe praeditus erat aſtutia, Romaniſque viribus fractus eſt: maxime poſtquam Marius urbem [14] Capſam, ab Hercule Phoenice (ut ferunt) conditam, regiis [15] tunc theſauris confertiſſimam, dolo circumvenit & cepit. Diffidens deinde [16] propriis rebus & viribus Jugurtha, ſocietatem cum Boccho Maurorum rege fecit, cujus equitatu in inmenſum auctus, Marianum exercitum creberrimis incurſionibus fatigavit. Poſtremo apud Cirtam, [17] urbem antiquam, Maſaniſſae regiam, adverſus Romanos expugnationem ejus parantes [18] ſexaginta millibus equitum inſtructus occurrit. Numquam [19] ulla Romano militi [20] tumultuoſior pugna & terribilior fuit,

8 *Cuique victo*] Puto eſſe ſcribendum *eique victo*, vel *cui quoque victo*. Deleta copula. Venetae Edd. cum prima malunt, *cui victo*. Pro *oppreſſit* Ed. Ed. Auguſt. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *compreſſit*.

9 *Exegit*,] Perizon. *extorſit*.

10 *Regno ſuo junxit*.] Ed. Aug. *regno ſubjunxit*.

11 *Tria perfugarum amplius millia*] ita Cod. Longob. Sed alii *tria amplius millia* vel *tria millia amplius*. Cod. Perizon. *tria & amplius millia perfugarum*.

12 *Incertus in pace*] Ed. Auguſt. habet *receptus in pace* vel *pacem*. Sed Ingurthae pax data non fuit, Metello autem ſtatim ſucceſſit Marius. At Ingurtha ſuis artibus a Metello petitus, quamvis, traditis perfugis, hactenus imperata feciſſet, diffidit tamen merito Romanis.

13 *Cohiberet*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & tribus Florentt. ſic ſcribere jubent. Vulgo *prohiberet*.

14 *Capſam, ab Hercule Phoenice*] *Herculem Libys* dicitur à Salluſtio. Strabo lib. ult. Κάψαν τὸ γαζοφυλάκιον Ἰουγύρθα vocat. FABR.

15 *Tunc*] Abeſt a tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

16 *Propriis rebus*] Vulgg. *& propriis rebus* &c. ſed contra MSS.

17 *Urbem antiquam*,] Meus *urbem antiquiſſimam*.

18 *Sexaginta millibus*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *quadraginta millibus*. Ed. Aug. *cum ſexaginta millibus equitum inſtructis occurrit*.

19 *Ulla Romano militi*] Cod. Perizon. *ulli Romanorum tumultuoſior* &c.

20 *Tumultuoſior pugna*] Hac pugna Marius Jugurtham & Bocchum apud Cirtham caecidit, ut ait Florus libr. III. cap. 1. FABR.

21 *Con-*

fuit, adeo ut discursu & fremitu circumcursantium & inpetentium equitum suscitatus pulvis, coelum subtexuerit, diem ademerit, noctemque obduxerit: tantus autem telorum nimbus ingruerit, ut nulla pars corporis ab ictu tuta esset, quippe quibus & visus ad prospiciendum inpedimento caliginis, & expeditio ad cavendum [21] compressione multitudinis deërat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida, ut bene collocatum hostem [22] opportuno teli inpetu rimaretur, sed potius in incertum pila mittebant, certi quod vulnera incerta non essent. Ita coacti [23] in unum Romani equites, in unum pedites densabantur. Intercapedinem tanti periculi nox interveniens dedit. Eadem postera die & belli & periculi [24] facies. Erumpere in hostem, quamvis stricto miles gladio [25] non valebat: eminus enim jaculis [26] repellebatur. [27] Fugere non poterat, undique enim velocior ad persequendum eques incluse-

21 *Compressione multitudinis*] Ita MSS. Florentt. tres, Meo adstipulante. At prorsus inepta est lectio vulgata *compressionem multitudinis*. Romani enim milites duplici de causa prohibebantur tela hostium vitare; primo quia eminus prospiciendo, quum mitterentur, videre nequibant, propter caliginem; dein, quia quum prope jam adessent, exire declinatione corporis non poterant. Virgil. Aen. V. 438. de Entello,

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

Expedire autem se non poterant compressione multitudinis, quod suos ipsi timerent gladios, neque spatium esset ad latus vel retro cedendi, ut de exercitu Pompeji Lucanus VII. 492.

Pompeji densis acies stipata catervis
Junxerat in seriem nexis umbonibus arma;
Vixque habitura locum, dextras, ac tela movendi,
Constiterat, gladiosque suos compressa timebat.

Sallust. in Jug. cap. CII. *Multos, contra adversos acerrime pugnantes, ab tergo circumvenire; neque virtus, neque arma satis tegere; quod hostes numero plures, & undique circumfusi erant.*

22 *Opportuno*] Perizon. *opportune*. Pro *pila* mox *tela* MSS. aliquot.

23 *In unum equites*] Turpi defectu haec exciderunt in MSS. quibusdam, inque omnibus negliguntur Edd. exceptis prima, dein August. & Parisiensi. Ubi enim equites eo tempore fuerunt, nisi in eodem loco, quo pedites? Immo vehementior propterea erat compressio, quod & pedites simul & equites in unum densarentur. Sallust. in Jug. l. c. *Sine signis, sine ordinibus, equites pedites permixti.*

24 *Facies.*] MSS. quidem addunt *erat*, sed meliores non agnoscunt.

25 *Non valebat:*] Edit. prima, *non valebat ferire*, sequuntur eam Parisiensis & Venetae. Sed MSS. tres Lugd. Batt. *valebant* scribunt, quasi *milites* legeretur, quod voluisse videtur Collat. Gronov. in qua *militis*.

26 *Repellebatur.*] Tres Lugd. Batt. *repellebantur*.

27 *Fugere non poterat,*] MSS. quos consului, omnes *poterant* praeferunt. Utraque lectio tolerari potest.

cluſerat. [28] Jam tertia dies, & nullum undecumque ſuffragium, dira undique mortis facies objiciebatur, tandem Marius conſul forti deſperatione ſpei viam fecit, univerſo ſimul agmine prorupit è vallo, campoque ſeſe ſimul & praelio dedit. Et cum iterum circumfuſi hoſtes non ſolum agminis extrema laniarent, verum etiam media excuſſis procul telis caederent: turbatoſque Romanos inſuper etiam aeſtus ſolis, intolerantia ſitis, mortis circumſtantia, uſque ad extremum deſperationis [29] defatigarent, ſubito notum illud Romanorum adverſus Afros tempeſtatum imbriumque ſuffragium coelo miſſum, [30] inſperatae ſaluti fuit: ſiquidem repentina pluvia ſitientibus Romanis & aeſtuantibus refrigerium potumque praebuit. Porro autem Numidis haſtilia telorum, quae manu intorquere ſine amentis ſolent, lubrica ac per hoc inutilia reddidit: Scuta etiam, quae elephanti corio extento atque durato habilia & tuta geſtabant, cujus ea natura eſt, ut acceptum imbrem, tanquam ſpongia ebibat, ac per hoc intractabile repentino pondere fiat, quia circumferri non poterant, defendere nequiverunt. Ita ex inſperato conturbatis deſtitutiſque Mauris & Numidis, Bocchus & Jugurtha fugerunt. Poſt hoc [31] nonaginta millia armatorum noviſſimo bello ab iisdem regibus objecta; haec quoque uſque ad internecionem, Romanis vincentibus, caeſa referuntur. Ex eo Bocchus ſpem belli abjiciens, pacem petivit: atque in pretium pacis Jugurtham, dolo captum cateniſque obrutum, [32] per Sullam legatum miſit ad Marium: qui in triumpho ante

te

28 *Jam tertia dies,*] Inutiliter liberales hic Edd. quaedam Vett. adjungunt *illuxerat*, & contra MSS. & Ed. Auguſt. Sic paulo poſt eodem jure augent, *& cum univerſo* pro *univerſo*. *Suffragium* autem, more ſuo, Oroſius ponit pro ope, ſubſidio, laetoque eventu. Mox infra, *ſubito notum illud Romanorum adverſus Afros tempeſtatum imbriumque ſuffragium coelo miſſum, inſperatae ſaluti fuit.*

29 *Defatigarent,*] MSS. omnes *defatigaret*. Edd. Aug. & princeps, Pariſ. & Venetae *fatigaret*.

30 *Inſperatae ſaluti fuit:*] Gignendi caſu MSS. quidam & Edd. *ſalutis*, ſed minus recte.

31 *XC. millia armatorum*] In magna varietate numerum, qui eſt in Gualtheri libro, recepi. Nam & in meo ſcripto Eutropio, poſtquam ſcriptum eſt, *Jugurtham & Bocchum à Mario pariter ſuperatos eſſe*, deinde additur, *XC. millia armatorum ad internecionem caecidit.* FABR. Pro numero majori quoque ſtant una cum Ed. Auguſt. MSS. fere omnes, niſi quod in margine Flor. ſec. minor adſcribatur numerus. At Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. augent uſque ad *centum & quadraginta millia*. Pro *noviſſimo bello* Perizon. ſcribit, *noviſſime bello* &c.

32 *Per Sullam legatum*] *Sullam* quaeſtorem *Marii* omnes alii adpellant. FABR.

33 Et

te currum cum duobus filiis ſuis actus, [33] & mox in carcere ſtrangulatus eſt. [34] Iisdem diebus obſcoenum prodigium ac triſte viſum eſt. [35] L. Helvius, eques Romanus, cum uxore & filia, [36] de Roma in Apuliam rediens, tempeſtate correptus, cum filiam conſternatam videret, ut citius propioribus tectis ſuccederent, relictis vehiculis [37] arreptiſque equis, filiam virginem, equo inſidentem, in medium agmen accepit. [38] Puella continuo ictu fulminis exanimata eſt. Sed omnibus ſine ſciſſura aliqua veſtimentis ademtis, ac pectoris pedumque vinculis diſſolutis, monilibus etiam annuliſque diſcuſſis, ipſo quoque corpore illaeſo, niſi quod obſcoenum in modum nuda, & lingua paululum exſerta jacuit, [39] equus quoque ipſe, quo utebatur, [40] ſtraturis, frenis & cingulis diſſolutis paſſim ac diſperſis, exanimis procul jacuit. Parvo poſt hoc [41] interceſſu temporis [42] L. Veturius, eques Romanus, Aemiliam

33 *Et mox in carcere*] Conjunctionem *&* ex MSS. omnibus, adſtipulante Ed. Aug. repoſuimus. In *filiis ſuis* poſteriorem vocem quaedam Edd. delent.

34 *Iisdem diebus obſcoenum prod.*] Hoc prodigium triennio ante bellum Jugurthinum evenit, Man. Acilio Balbo, C. Porcio Catone Coſſ. anno DCXXXIX. ut ſcribit Obſequens. Fabr.

35 *L. Helvius, eques Romanus*,] Vulgo mendoſe contra omnium veterum librorum auctoritatem legitur, *L. Aelius*. Eadem injuria *Helvio* facta erat ab *Aelio* apud Livium lib. XXXII. quam Sigonius, vir acerrimus in hujuſmodi monſtris conficiendis, vindicavit. In Obſequentis prodigiis *Pompejus Helvius* vitioſo priore nomine legitur. *Helvium* recte hunc nominari etiam ex Quaeſtionibus Romanis Plutarchi cogniſcitur: ubi virgo haec fulmine icta Ἐλβία nominatur. Diaconus hoc prodigium cum Ciceronis ortu conjungit, credo, quod virgo illa *Helviae*, matris M. Tullii, gentilis eſſet; qua de re plura dixeram in *Ciceronis Vita*, quam jam publicaſſem niſi eo tempore Seb. Corradi Egnatius fuiſſet editus. Fabr.

36 *De Roma*] Rectius dicas *Roma in Apuliam rediens*, ut habent Vulgg. Sed quum MSS. ad unum omnes, adſtipulante Ed. Auguſt. praeferant *de Roma*, inmutare lectionem antiquam nolui.

37 *Arreptiſque equis*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *correptis equis*.

38 *Puella*] Edd. quaedam *puella vero*, contra MSS.

39 *Equus quoque &c.*] In Meo atque Perizon. legitur, *equus quoque, quo ipſe utebatur*, quaſi ad equum patris Helvii hoc pertineret, quod non puto. Ed. Aug. *ipſe* delet.

40 *Straturis*,] Lugd. Batt. quatuor & Ultr. cum Coll. Gronov. *ſtratoriis*. In Perizon. mox *procul* deſideratur.

41 *Interceſſu*] Perizon. & Edd. quaedam *intervallo*, quae gloſſa eſt, nam in Perizon. additur inſuper *interceſſu*.

42 *L. Veturius*,] Βετίνιος Βάρβαρος nominatur in libris Plutarchi, ſed ego mallem legere Βετίνιος Βάρρος. Nam Porphyrio, interpres Horatii, in illud Satyr. VI. lib. 1. Sermonum:

Ut ſi qui aegrotet quo morbo Barrus, haberi
Et cupiat formoſus:

Scribit *Barrum* inceſtum cum *Aemilia* Veſtali feciſſe. *T. Betutius Barrus, Aſculanus*, illis temporibus agnoſcitur à Cicerone in Bruto. Fabr.

miliam virginem Vestalem furtivo stupro polluit. [43] Duas praeterea virgines Vestales eadem Aemilia ad participationem incesti sollicitatas, contubernalibus sui corruptoris exposuit ac tradidit. Indicio per servum facto, supplicium de omnibus sumtum est. Iisdem praeterea Jugurthini belli temporibus [44] L. Cassius consul, in Gallia Tigurinos, [45] usque Oceanum persecutus, rursumque ab eisdem insidiis circumventus, occisus est. [46] Lucius quoque Piso, vir consularis, legatus Cassii consulis, [47] interfectus. [48] C. Popillius, alter legatus, ne residua exercitus portio, quae in castra confugerat, deleretur, obsides & dimidiam partem rerum omnium Tigurinis turpissimo foedere dedit, qui Romam reversus, à Coelio tribuno plebis die dicta, eo quod Tigurinis obsides dederat, in exsilium profugit. [49] Caepio proconsule, capta urbe Gallorum, cui nomen est Tolosae, [50] centum mille pondo auri, & argenti centum & decem mille, è templo Apollinis sustulit: quod cum ad Massiliam, amicam populo Romano urbem, cum praesidiis misisset, interfectis clam (sicut quidam contestantur) quibus ea custodienda & pervehenda commiserat, cuncta per scelus furatus fuisse narratur: unde etiam magna quaestio post Romae [51] acta est.

43 *Duas praeterea virgines*] *Liciniam & Marciam*, Plutarch. & Liv. lib. LXIII. Ascon. in Milonianam. FABR.

44 *L. Cassius Consul*] Cassius Consul cum C. Mario anno DCXLVI. in Gallia à Tigurinis occisus fuit, Liv. libr. LXV. Caesar lib. I. de bello Gallico. FABR.

45 *Usque Oceanum*] Sic amant MSS. melioris notae omnes. Vulgo, *usque ad Oceanum*.

46 *Lucius quoque Piso*,] Avus L. Pisonis Caesonini, in quem exstat Ciceronis Oratio. FABR.

47 *Interfectus*] Plurimi ex MSS. addunt *est*.

48 *C. Popillius*,] Vulgo Q. Publius in MSS. & Edd. exstat, licet plures ex MSS. Cai praenomen malint. Ante annos aliquot emendavimus hunc Orosii locum in Commentario nostro ad Thesaur. Morell. p. 104. clare enim Popillium adpellavit Cicero lib. III. de Legib. cap. XVI. *Dedit huic quoque judicio Caelius tabellam, doluitque quoad vixit. Sed ut opprimeret Caelius Popillium, nocuit & reipublicae.*

49 *Caepio proconsule*,] Q. Servilius Caepio Consul cum Serrano fuit anno DCXLVII. quo M. Tullius Cicero Arpini est natus. Gellius lib. XV. cap. 28. FABR.

50 *Centum millè pondo auri*,] Lege Erasmum in Proverb. *Aurum habet Tolosanum.* FABR.

51 *Acta est.*] Lugd. Bat. pr. *habita est*; Perizon. *agitata est.*

CAPUT XVI.

De bello Romanorum adversus Cimbros, Teutonas, aliasque gentes gesto: ubi & varie utrimque pugnatum, sed Marii industria Romani superarunt.

Anno ab Urbe condita DCXLII. C. [2] Manlius consul & Q. Caepio proconsule adversus Cimbros & Teutonas & Tigurinos & Ambronas, Gallorum Germanorumque gentes, quae tunc, ut imperium Romanum extinguerent, [3] conspiraverant, missi, provincias sibi Rhodano flumine medio diviserunt. Ubi dum inter se gravissima invidia & [4] contentione disceptant, cum magna ignominia & periculo Romani nominis victi sunt: siquidem in ea pugna [5] M. Aurelius consularis captus atque interfectus est. Duo filii consulis caesi, octoginta millia Romanorum sociorumque ea tempestate trucidata, [6] quadraginta millia calonum atque lixarum interfecta, Antias scribit. Ita ex omni penitus exercitu decem tantummodo homines, qui miserum nuncium ad augendas miserias reportarent, superfuisse referuntur. Hostes, binis castris atque ingenti praeda potiti, nova quadam atque insolita exsecratione, cuncta quae

1 *Anno ab Urbe condita DCXLII.*] Aliis hic annus est ab Urbe condita DCXLVIII. De re gesta cum Cimbris à Manilio & Caepione Sallustius de bello Jugurthino, Livius libro LXVII. Florus lib. III. capite 3. Eutropius lib. V. Vellejus & alii. Fabr.

2 *C. Manilius Consul & Q. Caepio proconsul*] Ita haec in nostris exemplaribus scriptis omnibus leguntur, nisi quod pro *Manilio*, quem Gualteri liber agnoscit, alii *Manlium* habent, Manilius hoc anno Consul erat; Caepio, qui anno superiore Consul fuerat, jam prorogato imperio proconsul erat. Recte igitur Sigonius in Liviana Epitoma restituit: *Ab iisdem hostibus C. Manilius Consul, & Q. Caepio proconsul victi praelio, castrisque binis exuti sunt.* In nostro Manuscripto Eutropio initio lib. V. duae voces, *Romani Consules*, non leguntur, & recte absunt. Apud Vellejum ego lego: *Cum Caepionem Manliumque Cos.* non, ut est impressum *Coss.* Fabr.

3 *Conspiraverant,*] Flor. pr. *conjuraverunt.*

4 *Contentione disceptant,*] Alii libri, *dissertant.* malim tamen *decertant.* Laut. In Ed. Aug. legitur *decertant.* Edd. Venetae pro *ubi* exhibent *ibi.*

5 *M. Aurelius*] M. Aurelium Scaurum intelligit, qui ante triennium Consul fuerat, Livius lib. LXVII. vulgo mendose *M. Aemilius* legitur. Fabr.

6 *Quadraginta.*] Edd. quaedam *LX. millia.* Mox quidam MSS. malunt *scripsit.*

quae ceperant, peſſumdederunt. Veſtis diſciſſa & projecta eſt, aurum argentumque in flumen abjectum, loricae virorum conciſae, phalerae equorum diſperditae, equi ipſi gurgitibus inmerſi, homines laqueis collo inditis ex arboribus ſuſpenſi ſunt, ita, ut nihil praedae victor, nihil miſericordiae victus agnoſceret. Maximus tunc Romae non ſolum luctus, verumetiam metus fuit, ne confeſtim Cimbri Alpes tranſgrederentur Italiamque delerent. Iiſdem temporibus [7] Q. Fabius Maximus filium ſuum adoleſcentem, [8] rus relegatum, cum duobus ſervis parricidii miniſtris interfecit, ipſoſque continuo ſervos in pretium ſceleris manumiſit. Die dicta, Cn. Pompejo accuſante, damnatus eſt. Igitur Marius quartum conſul, [9] cum juxta Iſarae Rhodanique flumina, [10] ubi in ſeſe confluunt, caſtra poſuiſſet, Teutones, Cimbri, & Tigurini & Ambrones, poſtquam continuo triduo circa Romanorum caſtra pugnarunt, ſi quo pacto eos excuterent vallo, atque [11] in aequor effunderent, tribus agminibus Italiam petere deſtinarunt. Marius, poſt digreſſum hoſtium, caſtra movit, & collem occupavit, qui campo & fluvio, ubi hoſtes ſeſe diffuderant, inminebat. Cumque exercitui ejus [12] aqua ad potandum de-

7 *Q. Fabius Maximus filium*] Fabius Servilianus, vir Cenſorius, à filio dubiae caſtitatis poenas exegit, & punito pependit, voluntario feceſſu conſpectum patriae vitando. Valer. lib. VI. cap. 1. FABR.

8 *Rus*] Perizon. *rure*. Paullo ante idem *qui filium ſuum*.

9 *Cum juxta Iſarae Rhodanique flumina*,] Sic habent lib. vet. omnes. Plutarchus in Mario, τειχίσας στρατόπεδον ἀμφὶ τῷ Ῥοδανῷ ποταμῷ *Caſtris munitis ad Rhodanum flumen*. FABR.

10 *Ubi in ſeſe confluunt*,] Confluvium illud eſt poſt Viennam ad Segalaunos, non procul a Valentia. In Codice autem Lugd. Bat. pr. legitur quidem *Iſarae*, ſed ſuperſcribitur, legendum eſſe *Araraе*. At fluvius Arar longius in Galliam recedit, atque ibi confluvium cum Rhodano facit juxta urbem Lugdunum. Movit autem Marius a confluente Iſarae & Rhodani verſus Alpes & Italiam, hoſtium, qui eam petebant, tergis inhaerens, uſque ad Aquas Sextias ſive Sextilias, ut Plutarchus docet, ibique inmani ſtrage hoſtem ſuperavit. Verba Plutarchi ſunt in Mario p. 415. Οὕτω δὴ προϊόντες, ἐγένοντο πρὸς τοῖς καλουμένοις ὕδασι Σεξτιλίοις. ὅθεν ἔδει πορευθέντας οὐ πολλὴν ὁδὸν, ἐν πεδίῳ Ἄλπεσιν εἶναι. *In hunc modum agmine facto, ad Aquas Sextilias, quas vocant, ventum eſt, unde progreſſis brevi iter reſtabat ad Alpes*.

11 *In aequor*] Ita Colon. diſerte; quodque hujus locum occupabat, *in aequos campos*, à mera gloſſa profectum eſt. LAUR. Id ſane veriſſimum comperi, & in nullis MSS. Gloſſam hanc exſtare; *aequor* enim hic campum planum ſignificat, placido aequori ſimilem, eſtque imitatio Virgiliana ſatis aperta ex lib. IX. Aeneid. v. 68.

Qua tentet ratione aditus, & qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in aequor.

Pro *effunderet* plerique MSS. habent *refunderet*.

12 *Aqua ad potandum deeſſet*,] Haec omnia accurate ſimul & copioſe à Plutarcho explicata ſunt. FABR.

13 *Du-*

deëſſet, quereliſque omnium coargueretur, aquam quidem in conſpectu eſſe reſpondit, ſed eam ferro vindicandam. Primis itaque calonibus cum clamore in pugnam ruentibus, ſubſecutus exercitus, mox juſto certamine compoſitis ordinibus bellum geſtum, & vicêre Romani. Quarto die rurſus productae utrimque in campum acies uſque ad meridiem pene pari pugnavêre diſcrimine. Poſt ubi incaleſcente ſole fluxa Gallorum corpora in modum nivium diſtabuerunt, uſque in noctem caedes potius quam pugna protracta eſt [13] Ducenta millia armatorum in eo bello interfecta ſunt, octoginta millia capta, [14] vix tria millia fugiſſe referuntur. Dux quoque eorum [15] Teutobodus occiſus eſt. [16] Mulieres eorum, conſtantiore animo [17] quam ſi viciſſent, conſuluêre conſulem, ut, ſi inviolata caſtitate [18] virginibus ſacris ac diis ſerviendum eſſet, vitam ſibi reſervarent. Itaque cum petita non inpetraviſſent, parvulis ſuis ad ſaxa colliſis, cunctae ſeſe ferro ac ſuſpendio peremerunt. [19] Haec de Tigurinis & Ambronibus geſta ſunt. Teutones autem & Cimbri, integris copiis Alpium nives emenſi, Italiae plana [20] pervaſerant: ibique cum rigi-

13 *Ducenta millia armat.*] Idem numerus caeſorum & captorum eſt apud Eutropium. In Epitoma Liviana LXVIII. capta dicuntur millia XC. Plutarchus ait caeſorum & captorum fuiſſe amplius centum millia. Vellejus amplius CL. *millia boſtium trucidata* refert. Fabr.

14 *Vix tria millia*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *vix quatuor millia*.

15 *Teutobodus*] In quibusdam antiquis eſt *Teutodobus*, ſed in Eutropii libris eſt *Teutobodus*, apud Florum *Teutobochus*. Fabr.

16 *Mulieres eorum*,] Lege Valerium Max. lib. VI. cap. 1. Fabr.

17 *Quam ſi viciſſent*,] Non placet haec lectio; tamen, ut ſine opibus codicum ſcribam, *ſi viri eſſent*, non auſim, priuſquam codices, doctique jubeant. Laut.

18 *Virginibus ſacris*] Id eſt Veſtalibus. In Indice autem ampliſſimo, qui Flori melioribus adnectitur Edd. reprehenditur Oroſius, cujus, vel certe librarii incuria aut inſcitia, vocem *virginibus* inportune additam auctor ejus Indicis exiſtimat, quia, ſi vox illa inducatur, idem Oroſii atque Flori ſit ſenſus. Flori verba ſunt lib. III. cap. 3. *Nam, quum miſſa ad Marium legatione, libertatem ac ſacerdotium non impetraſſent* &c. Sed Vir Doctus non adtendit ad illa Val. Maximi VI. I. 3. *Teutonorum vero conjuges Marium victorem orarunt, ab eo ut virginibus Veſtalibus dono mitterentur, adfirmantes, aeque ſe atque illas virilis concubitus expertes futuras.* Et ego quidem poſteriora haec petiviſſe Cimbricas mulieres exiſtimo, non ipſum ſacerdotium, abſurda ejuſmodi poſtulantes, ſed, ut famulae Veſtalium atque ſacrorum eſſent, adeoque ea quae erant & victis & victoribus tolerabilia. Edd. quaedam Vett. ita legunt, *petierunt a conſule, ut inviolata caſtitate, virginibus ſacris miniſtrare fas eſſet, quo vitam ſibi reſervarent.* Sed MSS. vulgatam lectionem probant.

19 *Haec de Tigurinis & Ambronibus*] Livius, Florus & Plutarchus Teutonas cum Ambronibus conjungunt, eoſque à Mario caeſos ad aquas Sextias, Cimbros vero à Mario & Catulo in Italia victos, Tigurinos, qui Noricos Alpes inſederant, fuga dilapſos tradunt. Fabr.

20 *Per-*

rigidum genus diu blandioribus auris, poculis, cibis ac lavacris emollirentur, Marius quintum consul & Catulus adversum eos missi, die ad pugnam & campo dato, [21] Annibalis secuti ingenium, in nebula disposuêre pugnam, in sole pugnarunt. Prima siquidem perturbatio Gallorum fuit, quod Romanam aciem prius offendêre dispositam, quam adesse senserunt. Cumque illico vulnerati equites retro in suos cogerentur, totamque multitudinem [22] indispositè adhuc adventantem conturbarent, [23] & sol cum vento [24] ortus ex adverso emicuisset, visus eorum pulvis [25] opplevit & splendor hebetavit, ita factum est, ut tanta ac tam terribilis multitudo, minima Romanorum clade, sua autem ultima internecione caederetur. Centum quadraginta millia eorum tunc in bello caesa, [26] sexaginta millia capta dicuntur. Mulieres graviorem pene excitavêre pugnam, [27] quae plaustris in modum castrorum [28] circumstructis, ipsae autem desuper propugnantes, diu repulêre Romanos. Sed cum ab his novo caedis genere terrerentur (abscissis enim cum crine verticibus, inhonesto satis vulnere turpes relinquebantur) [29] ferrum quod in hostes sumserant, in se suosque verterunt. Namque aliae concursu mutuo [30] jugulatae, aliae adprehensis invicem faucibus strangulatae, aliae funibus per equorum crura consertis, ipsisque continuo equis extimulatis, postquam suas iisdem funibus, quibus equorum crura nexuerant, indidêre cervices, protractae atque exanimatae sunt, aliae laqueo [31] de subrectis plaustrorum temonibus pependerunt. [32] Inventa est

20 *Pervaserant:*] Sic MSS. numero plures, legunt, ut & Ed. Aug. Alii *pervaserunt.*

21 *Annibalis secuti ingenium,*] Vide Frontinum lib. II. cap. 2. FABR.

22 *Indispositè adhuc adventantem*] Tres Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *indispositam* & *adhuc adventantem.*

23 *Sol cum vento ortus*] De hac re Plutarchus, qui scribit cum Cimbris pugnatum a. d. III. K. Sextil. FABR.

24 *Ortus*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *exortus.*

25 *Opplevit*] Flor. pr. *inplevit.*

26 *LX. millia capta*] LX. non XL. est in vetustis nostris: item apud Livium & Eutropium. Plutar. ἑάλωσαν ζωὶς ἐξ μυριάδες. *Capti sunt supra LX. millia.* FABR. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. augent ad *LXX. millia.*

27 *Quae plaustris*] Edit. August. *namque plaustris.*

28 *Circumstructis,*] Ita scriptum in omnibus Codd. MSS. inveni. Sic quoque malunt Edd. Vett. *circum instructis* vulgo legitur.

29 *Ferrum*] Edd. Fabricianae *ferro*, quae inepta lectio quoque in Hitt. & Bolsuing. invenitur.

30 *Jugulatae*, Ed. Aug. *jugulatae sunt.*

31 *De subrectis*] Cod. Perizon. *de subjectis.* Lugd. Batt. pr. & tert. *desuper erectis.* Vulgata proba est.

32 *Inventa est etiam quaedam,*] De hac mu-

est etiam quaedam, quae duos filios, trajectis per colla eorum laqueis, ad suos pedes vinxerit: & cum se ipsam suspendio morituram [33] dimisisset, secum traxerit occidendos. Inter haec multa & miserabilia mortis genera, reguli quoque duo strictis in se gladiis concurrisse referuntur. [34] Lugius & Boiorix reges in acie ceciderunt. [35] Claodicus & [36] Cesorix capti sunt. Ita in his duobus praeliis trecenta quadraginta millia Gallorum occisa, & [37] centum quadraginta millia capta sunt, absque innumera mulierum multitudine, quae se suosque parvulos femineo furore, vi autem virili necaverunt. Igitur talem Marii triumphum Romanamque victoriam incredibile facinus, & numquam antea Romanis cognitum, Romae subito perpetratum, versa in horrorem ac moerorem [38] tota Urbe, fuscavit. [39] Poblicius siquidem Malleolus, servis adnitentibus, matrem suam interfecit. Damnatus parricidii, [40] insutusque in culleum & in mare projectus est: impleveruntque Romani [41] & facinus & poenam, [42] unde & Solon Athenienſis decernere non ausus fuerat, dum fieri posse non credidit: & Romani, qui se ortos à Romulo scirent, etiam hoc fieri posse intelligentes, supplicium singulare sanxerunt.

muliere Plutarchus, μίαν δ φάσιν ἐξ ἀκρᾶ ῥυμῷ κρεμαμένην, τὰ παιδία τῶν αὐχένων σφυρῶν ἀφημένα βρόχοις ἑκατέρωθεν ἠρτῆσθαι. id est. *Unam ajunt de summo temone suspensam, filios pedibus ejus laqueis adligatos utrimque pependisse.* Fabr.

33 *Dimisisset*] Malo *demisisset*.

34 *Lugius*] Ita nomen hoc scriptum inveni in Codd. Perizon. Meo, atque Lugd. Bat. quarto, editum quoque ita in Ed. August. & videtur barbaro magis convenire quam Romanum nomen *Lusius*, quod vulgatae Edd. habent.

35 *Claodicus*] Scriptura haec est trium Codd. Florentt. & Ultr. in Meo legitur *Claoclicus*, in Perizon. *Cludicus*, in Vulgg. *Caudicus*, in Lugd. Bat. pr. *Claudius*.

36 *Cesorix*] Lugd. Bat. pr. *Cessotrix*, tert. *Cesserix*.

37 *Centum quadraginta millia*] Ed. Aug. *centum sexaginta millia*. Occisorum vero *trecenta quinquaginta millia* numerant Edd. Venetae.

38 *Tota Urbe*] In Lugd. Batt. pr. tert. & quarto, ut & Coll. Gronov. desideratur *tota*.

39 *Poblicius siquidem Malleolus,*] De hoc Poblicio Cornificius ad Herennium libr. I. *Malleolus judicatus est matrem necasse, ei damnato statim folliculo lupino os obvolutum est, & soleae ligneae pedibus inductae sunt, & in carcerem ductus est.* Hic fuit è nobili familia, ex qua M. *Poblicius Malleolus* Consul anno urbis DXXI. in Capitolinis Fastis invenitur. In Livii vetustis exemplaribus est etiam, *Poblicius Malleolus*, ut testatur Sigonius Fabr.

40 *Insutusque in culleum.*] De hac poena parricidarum Modestinus c. 9. D. de lege Pompeja de parricidiis. Meminit Cicero pro Roscio Amerino. Fabr.

41 *Et facinus & poenam*] Quum conjunctionem & utroque loco ponant MSS. eam contra Vulgg. recepi.

42 *Unde & Solon*] Sensus est, impleverunt Romani & facinus & poenam ejus rei, de qua Solon &c. *unde & Solon* Florentt. trium aliorumque meliorum Codd. est scriptura, nam conjunctio & in Vulgg. non comparet. Lugd. Bat. sec. *unde hoc & Solon*, Ed. Aug. *unde & hoc Solon*. Aliae Vett. Ed. *de qua re Solon*. quae glossa est vocis *unde*.

CAPUT XVII.

De ingenti Romae seditione, auctoribus L. Appulejo Saturnino, C. Mario, caeterisque orta.

Anno ab Urbe condita DCXLV. post Cimbricum & Teutonicum bellum, & quintum Marii consulatum, quo status imperii Romani jure conservatus judicatur, sexto consulatu ejusdem C Marii ita labefactatus est, ut pene usque ad extremum intestina clade conciderit. Evolvere ac percurrere mihi discordiarum ambages & inextricabiles seditionum causas incommodum simul ac longum videtur: sane breviter strinxisse sufficiat quod primus L. Appulejus Saturninus excitati tumultus auctor exstiterit, Q. Metello Numidico, viro sane primario, acerrimus inimicus, [2] qui eum censorem creatum protractum domo, atque in Capitolium [3] confugientem, armata multitudine obsedit, unde equitum Romanorum indignatione dejectus est, plurima ante Capitolium [4] caede facta. [5] A. Nomium deinde, competitorem suum, Saturninus & Glaucia fraude C. Marii consulis occiderunt. Subsequente anno Marius sextum Consul, & Glaucia praetor, & Saturninus [6] tribunus plebis conspiraverunt Metellum Numidicum in exilium quacunque vi agere. [7] Die dicta, à suppositis ejusdem factionis judicibus per scelus innocens Metellus damnatus, in exilium cum totius Urbis

1 *Anno DCXLV.*] Sextus Marii Consulatus ex aliis Annalibus cadit in annum DCLIII. FABR.

2 *Qui eum Censorem*] Q. Metellus Censor Mario V. Consule Saturninum Tribunicium notavit, tumque à multitudine incitata contumeliis adfectus fuit, Cicero pro Sextio, Valerius lib. IX. cap. 7. Appianus lib. I. FABR.

3 *Confugientem*] MSS. & Edd. quidam *fugientem.*

4 *Caede facta.*] Lugd. Sec. & tert. cum Coll. Gronov. *caedes acta*, subintellecto *est.*

5 *A. Nonium*] Ita scripsi, cum in Manuscriptis quibusdam *Annonium*, in aliis *Anunium* legeretur. Nam Appianus hunc Νάνιον vocat, & in Plutarchi Mario ὁ Ὄνιος φόνος, pro ὁ Νονίου mendose legitur. Corrupte etiam apud Florum lib. III. cap. 16. est *Annio*, una litera omissa, cum sit legendum, *A. Nonio.* FABR. *Annium* hic quoque habet Perizon. reliqui *Anunium* vel *Annonium*

6 *Tribunus plebi*] Ita Colon. & non semel Livius, pro *plebis.* LAUT. Ita passim MSS. Orosiani exhibent.

7 *Die dicta.*] Diem Metello Saturninus dixit,

Urbis dolore discessit. [8] Idem Saturninus Memmium, virum acrem & integrum, fieri consulem timens, orta subito seditione fugientem per [9] P. Mettium satellitem informi stipite comminutum interfecit. Fremente pro tantis reipublicae malis senatu populoque Romano, Marius consul, adcommodato ad tempus ingenio, consensui bonorum sese inmiscuit, commotamque plebem leni oratione sedavit. Saturninus [10] infamibus ausis concionem domi suae habuit, ibique ab aliis rex, ab aliis Imperator est adpellatus. Marius, manipulatim plebe descripta, [11] alterum consulem cum praesidiis in colle disposuit, ipse portas communivit. In foro praelium commissum est. Saturninus a Marianis foro pulsus, in Capitolium confugit. [12] Marius fistulas, quibus eo aqua deducebatur, incidit. Bellum deinde in aditu Capitolii horridum satis actum est, multi [13] circa Saufejum & Saturninum caesi. Saturninus, palam clamitans, Marium auctorem esse omnium molitionum suarum contestatus est. Cum autem ipse Saturninus & Saufejus & Labienus, cogente Mario, [14] in curiam confugissent, per equites Romanos, effractis foribus, occisi sunt. C. Glaucia extractus [15] è domo Claudii, trucidatus est. [16] Furius, tribunus plebis, bona omnium publicanda decrevit. Cn. Dolabella, Saturnini frater, per forum olitorium fugiens, cum L. [17] Geganio interfectus est. Itaque auctо-

dixit, quod in ejus legem agrariam jurare noluisset. Cicer. pro Sext. Liv. lib. LXIX. Appianus, Plutarchus & alii. Fabr.

8 *Idem Saturninus*] Lugd. Bat. pr. *inde Saturninus.*

9 *P. Mettium*] In hoc nomine describendo secutus sum optimum librum Cor. Gualtheri. Fabr. Perizon. & Meus *P. Metium.* Lugd. Batt. *Publium Vettaium.*

10 *Infamibus ausis*] Ita MSS. non *ausibus* ut Vulgg.

11 *Alterum Consulem.*] L. Valerium Flaccum. Nam C. Mario L. Valerio Coss. Senatus Remp. defendendam dederat, Cicero Catil. I. Philip. VIII. Sed historiam pleniorem lege in Orat. pro Rabirio perduellionis reo. Fabr.

12 *Marius fistulas.*] Cicero: *Marius fistulas, quibus aqua suppeditabatur Jovis Opt. Max. templis ac sedibus, praecidi imperavit.* Plutarchus, τὰς ὀχετὰς ἀπέκοψεν. Fabr.

13 *Circa Saufejum.*] *C. Saufejum*, Cicero, Γαΐου Σαφήου, Appianus. Fabr. Copulam *quae* expunxi ex MSS.

14 *In curiam*] *In curiam Hostiliam*, Vellejus Paterc. Fabr.

15 *E domo*] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. *de domo.*

16 *C. Furius Tribunus plebis.*] πάλιν Φούριος δήμαρχος ἀ φ' ἑλευθέρου πατρὸς, ἀλλ' ἐξελεύθερος, *P. Furius Tribunus sp. ne patre quidem ingenuo, sed libertino natus*, Appianus, Cicero, pro Rabirio, *hominem omnibus insignem notis turpitudinis* adpellat. Fabr.

17 *L. Geganio*] Nota est gens Gegania in historia Romana, ex qua fuit M. Geganius ter consul tempore belli Roma-

auctoribus tantae seditionis occisis, quies populo fuit. Tunc Cato atque Pompejus rogationem de reditu Metelli Numidici totius Urbis gaudio promulgarunt: [18] quae ne perferretur, Marii consulis, & Furii, tribuni plebis, factionibus intercessum est. [19] Rutilius quoque, vir integerrimus, adeo fidei atque innocentiae constantia usus est, ut die sibi ab accusatoribus dicta, usque ad cognitionem neque capillum barbamve promiserit, neque sordida veste humilive habitu suffragatores conciliarit, inimicos permulserit, judices temperarit, orationem quoque a praetore concessam nihilo submissiorem quam animum habuerit. Cum evidenti oppugnaretur calumnia, & opinione bonorum omnium jure absolvendus putaretur, perjurio judicum condemnatus est: [20] qui Smyrnam commigrans, literarum studiis intentus consenuit.

norum cum Volscis; habuerunt hi Geganii quoque praenomen Lucii, ut L. Geganius Macerinus tribunus militum consulari potestate A. U. C. CCCLXXXVIII. Frustra igitur in tribus Florentt. scribitur *L. Giganius.*

18 *Quae ne perferretur,*] MSS. numero plures, *quod ne perficeretur.* Florentt. tres propius ad veram lectionem, *quae ne perficeretur.*

19 *Rutilius, vir integerrimus,*] P. Rutilius Rufus, qui Cos. fuit an. DCXLVIII. cum illo nemo neque integrior esset in civitate, neque sanctior, conspiratione publicanorum (quibus nihil agere in Asia provincia sua permiserat) in judicium vocatus, Socratem imitatus, nemini supplicare voluit, sed ne ornatius quidem aut liberius causam dici suam, quam simplex ratio veritatis ferebat. Lege Ciceronem libr. I. de Orat. & in Bruto, Valer. lib. VI. cap. 4. Ascon. Vellejum & alios. FABR.

20 *Qui Smyrnam commigrans.*] Hinc Ovid. lib. I. de Ponto:

Et grave magnanimi robur mirare Rutili,
Non usi reditus conditione dati,
Smyrna virum tenuit, &c.

Rutilium vero cum Smyrnae exularet, civitatis ejus civem factum fuisse, Cicero pro Balbo auctor est. FABR.

CA-

CAPUT XVIII.

De bello sociali, quo Italici populi à Romanis deficientes rebellarunt. Item de prodigiis variis.

[1] Anno ab Urbe condita DCLIX. Sex. Julio Caesare, & L. Marcio Philippo consulibus, intestinis causis sociale bellum [2] tota commovit Italia, siquidem Livius Drusus, tribunus plebis, Latinos omnes spe libertatis illectos, [3] cum placita explere non posset, in arma excitavit. [4] Eo accessit, ut maestam Urbem [5] prodigia dira terrerent. Nam sub ortu solis globus ignis à regione septemtrionis cum maximo coeli fragore emicuit. Apud Arretinos cum panes per convivia frangerentur, cruor è mediis panibus, quasi è vulneribus corporum fluxit. Praeterea per septem continuos dies grando lapidum, inmixtis etiam testarum fragmentis, terram latissime verberavit. In Samnitibus vastissimo hiatu terrae, flamma prorupit, & usque in coelum extendi visa est. Complures praeterea in itinere vidêre Romani globum coloris aurei, coelo ad terram devolvi, majoremque factum, rursus à terra in sublime ad Orientem solem ferri, ac magnitudine sua ipsum solem obtexisse. [6] Drusus tantis malis anxius, domi suae, incerto quidem auctore, interfectus est.

1 *Anno ab urb. cond. DCLIX.*] In Fastis Capit. hic annus est ab Urb. cond. DCLXII. quo *M. Livius Drusus* Tribunus pl. seditionem commovit, qua de Livius lib. LXXI. Appian. lib. I. Florus lib. III. cap. 17. Vellejus libro II. Lege Praefationem Ciceronis in tertium de Oratore. FABR.

2 *Tota commovit Italia,*] MSS. quidam & Edd. minus recte, *totam commovit Italiam.*

3 *Cum placita explere non posset,*] Florentt. tres, *cum placito*, & sic quoque Meus codex & Edd. Venetae. *placitum explere* Lugd. Batt. sec. Ultr. & Ed. August. sed tres reliqui Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *placitum expugnare.* Puto legendum esse, *cum pollicita explere non posset.* Epitome Liv. lib. LXXI. de eodem Livio Druso, *Quum deinde promissa sociis civitas praestari non posset.*

4 *Eo accessit*] Ita MSS. *quo* Edd. Vett. Perizon. *eoque.*

5 *Prodigia dira*] De his prodigiis Julius Obsequens. Cicero quoque libr. I. de Divinat. refert nonnulla prodigia, quae Sisenna initio belli Marsici exposuerat. FABR.

6 *Drusus tantis malis anxius,*] Drusus in atrio domus suae cultello percussus, qui adfixus

est. Igitur Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, cum adhuc occultam defectionem meditarentur, [7] C. Servilium praetorem, legatum ad se missum, apud Asculum occiderunt, statimque clausa civitate, omnes cives Romanos [8] indicta caede jugulaverunt. Continuo atrocissimam perniciem [9] infamissima praecessere prodigia. Namque omnium generum animalia, quae manus hominum blande perpeti, atque inter homines vivere solita erant, relictis stabulis pascuisque, cum balatu, hinnitu, mugituque miserabili, ad sylvas montesque fugerunt. Canes quoque, [10] quorum naturae est extra homines esse non posse, lacrimosis ululatibus vagi luporum ritu oberrarunt. Igitur Cn. Pompejus praetor cum Picentibus jussu senatus bellum gessit, & victus est; postquam sibi Samnites [11] Papium Mutilum Imperatorem praefecerant, Marsi autem Agamemnonem archipiratam praeoptaverant. [12] Julius Caesar, Samnitium pugna victus, caeso fugit exercitu. Rutilius Consul Marium proquinquum suum legatum sibi legit: quem adsidue submonentem moram bello utilem fore, & paulisper in castris exerceri militem oportere tironem, dolo id eum agere ratus contemsit, seseque in insidias Marsorum, & universum agmen exercitus sui incautus injecit, ubi & ipse consul occisus, & multi nobiles interfecti, & octo millia Romanorum caesa sunt. Arma & corpora interfectorum in conspectum Marii legati [13] Tolenus fluvius pertulit, atque in testimonium

adfixus lateri ejus relictus est, intra paucas horas decessit, Velleius. Seneca de Brevit. Vitae ait, illum *vulnere per inguem accepto* collapsum, aliquo dubitante, an mors voluntaria esset in illo, an tempestiva. Lege praeterea Plinium lib. XXVIII. cap. 9. & Auctorem de Viris Illustr. FABR.

7 *C. Servilium.*] *C. Servium*, vulgo mendose habent libri, idemque mendum est in Vellejo. Livius lib. LXXII. *Q. Servilium Proconsulem*, Appianus Σερβίλιον ἀνθύπατον vocat. FABR.

8 *Indicta caede*] i. e. jussa, quae crebra apud auctores hujus verbi significatio est. Quod moneo ne quis cum Freinshemio ad Flori lib. III. cap. 18. tentet mutare in *indigna*.

9 *Infamissima*] Meus *infandissima*.

10 *Quorum naturae est,*] Ita reponere jubent Codd. MSS. meliores. Vulgg. *quorum natura est.*

11 *Papium Mutilum*] *Papius Mutilius* est apud Velleium: sed Appianus Γαΐον Πάπιον Μύτιλον, nominat, Diod. in Excerptis lib. XXXVII. Γαΐον Ἀπώνιον Μότυλον. FABR.

12 *Julius Caesar.*] *L. Julius Caesar* Cos. pro quo Appianus *Sex. Caesarem* habet, Vide Livium lib. LXXIII. FABR.

13 *Tolenus fluvius.*] Appianus scribit Rutilium & Marium ad *Liris* fluvium non ita magno intervallo disjuncta castra habuisse, Mariumque cladem Rutilii ex cadaveribus, quae eo flumine deferebantur, conjecisse. FABR.

14 *In-*

nium cladis evexit. Marius raptis continuo copiis, victores [14] insperatus oppressit, octo millia & ipse Marsorum interfecit. Caepio autem à Vestinis & Marsis deductus in insidias, cum exercitu trucidatus est. L. vero Julius Caesar, postquam apud Aeserniam victus aufugerat, contractis undique copiis, adversus Samnites & Lucanos dimicans, multa hostium millia interfecit. Cumque ab exercitu Imperator adpellatus esset, Romamque nuncios de victoria misisset, senatus sagum, hoc est, vestem moeroris, quam exorto sociali bello sumserat, hac spe arridente deposuit, atque antiquum togae decorem recuperavit. [15] Marius deinde sex millia Marsorum cecidit, septem millia armis exuit. Sulla cum viginti quatuor cohortibus Aeserniam missus, ubi arctissima obsidione Romani cives & milites premebantur, maximo bello & plurima caede hostium urbem sociosque servavit. Cn. Pompejus Picentes gravi praelio fudit, qua victoria [16] Senatus laticlavia & caetera dignitatis insignia recepit, cum togas tantummodo victoria Caesaris primum [17] respirans sumsisset. Porcius [18] Cato praetor Etruscos, Plotius legatus Umbros, plurimo sanguine inpenso, & difficillimo labore vicerunt. Cn. Pompejo, L. Porcio Catone consulibus, Pompejus diu obsedit Asculum civitatem: [19] nec tamen expugnavisset, nisi populum in campum prorumpentem gravissima oppressione vicisset. Decem & octo millia Marsorum in ea pugna cum Franco Imperatore suo caesa sunt, capta tria millia. Quatuor autem millia [20] Italici viri ex ea caede profugi,

14 *Insperatus oppressit.*] *Insperatos* male ex historia. Laut. Lugd. Batt. omnes *insperatus*, i. e. repentinus, non praevisus, inopinatus. Cicero III. Tusc. Quaest. cap. 13. *Cyrenaici non omni malo aegritudinem effici censent, sed insperato, & nec opinato malo.*

15 *Marius deinde sex millia*] Hujus praelii, quo Marius sex millia hostium caecidit, meminit Plutarchus in ejus Vita. Fabr

16 *Senatus laticlavia.*] Sic libri Vet. Livius lib. LXXIV. ait propter hanc victoriam Romae praetextas, aliaque magistratuum insignia sumta esse. Fabr.

17 *Primum respirans*] In omnibus legitur MSS. & Edd. *primum respirante*, nisi quod Vett. quaedam Edd. legant *de victoria* &c. Cod. Perizon. *victoria Caesaris prima.* Puto esse scribendum *respirans.* Senatus enim ante, victoria Caesaris primum a malis & aegritudine respirare coepit, nunc vero, post illam Cn. Pompeji, bonum eventum sibi spondere. In margine Ed. Scotti legitur quidem *respirante civitate*, sed contra MSS. integram largiendo vocem.

18 *Cato Praetor Etruscos,*] Haec quoque vulgo confuse leguntur, quae in exemplaribus antiquis sunt distincta. Vide Livium. Fabr.

19 *Nec tamen*] Ed. August. *quam non.*

20 *Italici viri*] Reduximus lectionem, quae

fugi, jugum montis coacto in unum agmine [21] forte conscenderant: ubi oppressi exanimatique nivibus, [22] miserabili morte riguerunt. [23] Namque ita ut attoniti timore hostium steterant, alii stirpibus vel saxis reclines, alii armis suis innitentes, patentibus cuncti oculis, dentibusque nudatis, viventium in modum visebantur: nec ullum erat procul intuentibus mortis indicium, nisi diuturna inmobilitas, quam nullo modo humanae vitae vegetatio diu perpeti potest. Eadem die Picentes congressi & victi sunt, quorum [24] dux Judacilius, convocatis [25] principibus suis, post magnificas epulas largaque pocula, cunctos ad exemplum sui provocans, hausto veneno absumtus est, cunctis factum ejus laudantibus, sed nemine subsequente. Anno ab Urbe condita DCLXI. cum [26] ad obsidendos Pompejos

quae in omnibus invenitur MSS. adprobante eam Ed. opt. Augustana. Vulgo, invitis antiquis Codd. legebatur, *Quatuor autem millia Italicorum virorum ex ea caede profugorum* &c.

21 *Forte conscenderant*] Florentini tres *forte consederant*, nisi quod *forte* a primo Flor. abest. Quae lectio satis proba est, si pro *jugum* reponamus *jugo*, ut in Ed. Aug. invenio, in qua tamen *conscenderant* retinetur. In Lugd. Bat. pr. *forte* quoque abest.

22 *Miserabili morte riguerunt*] Supra de Annibale ejusque exercitu lib. IV. cap. 14. *In summo Appennino tempestate correptus, biduo continuo inmobiliter cum exercitu, nivibus conclusus & onustus, obriguit.*

23 *Namque ita* &c] Non aliter quam illi, qui cum Phineo contra Perseum pugnantes, atque saxifico Medusae vultu in lapides mutati, proximis vivere videbantur, apud Ovid. Metam. V, 211.

24 *Dux Judacilius.*] Γαΐος Ἰουδακίλιος. Appian. qui eum *Asculi* venenum hausisse ait. Fabr. In Cod. Longob. legitur *Vidacilius*, quod nomen & ad oram quarundam Edd. notatur.

25 *Principibus suis*,] Posteriorem vocem delet Lugd. Bat. quart. eaque carere oratio potest. Pro *absumtus*, Ed. pr. legit *consumtus est.*

26 *Ad obsidendos Pompejos*] Haec est vera lectio, quam ex antiquis Edd. sola retinuit Ed. Augustana, & adscriptam in margine Hit. & Bolsuing. deteriore recepta, exhibent. Restituerunt Fabricius & Scottus, quum antea legeretur *cum ad obsidendos Samnites Pompejus & Romanus esset exercitus.* Ex MSS. pars hanc retinet lectionem, pars inmutat. Meus, *cum ad obsidendos Samnitas Pompejus Romanusque isset excercitus.* Lugd. Bat. sec. & Ultr. *cum ad obsidendos Asculos Romanus isset* (vel *exisset*) *exercitus.* Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Coll. Gron. *cum ad obsidendos Asculos Pompejus & Romanus isset exercitus.* Historia rei gestae haec est. A. V. C. DCLXI. juxta Orosium, juxta Pighium vero DCLXV. Coss. L. Cornelio Sulla & Q. Pompejo Rufo bellum sociale gestum fuit in Campania, inter Sullam, consulem Romanum, & L. Cluentium, Italicorum, atque Mutilum, Samnitium ducem. Circumstantiae pugnae ex Appiano petendae sunt, qui Bell. Civil. lib. I. p. 380. ita scribit, Λεύκιος ὁ Κλοίντιος Σύλλα τοῦ Πομπαίου ὕπο στρατοπεδεύοντι μεγάλα καταφρονητικῶς ἀπὸ σταδίων τριῶν παρεστρατοπέδευε. *Lucius Cluentius Sullam ad Pompeianos montes castrametatum contemnere ausus, & ipse castra ad tertium inde stadium posuit.* Narrat deinde quomodo bis inter illos pugnatum fuerit, primaque pugna victus Sulla, secunda hostes vicerit, eosque

pejos Romanus isset exercitus, & [27] Postumius Albinus, vir consularis, tunc L. Sullae legatus, intolerabili superbia omnium in se militum odia suscitasset, lapidibus occisus est. Sulla consul civilem cruorem non nisi hostili sanguine expiari posse testatus est: [28] cujus rei conscientia permotus exercitus, [29] ita pugnam adortus est, ut sibi unusquisque pereundum videret, [30] nisi vicissent. [31] Decem & octo millia Samnitium eo praelio caesa sunt; Juventium quoque, Italicum ducem, & magnum ipsius populum persecutus occidit. Porcius Cato consul, Marianas copias habens, cum aliquanta strenue gessisset, gloriatus est, C. Marium non majora fecisse: & ob hoc cum ad lacum Fucinum contra Marsos bellum gereret, [32] à filio C. Marii in tumultu belli, quasi ab incerto auctore, prostratus est. [33] C. Gabinius legatus in expugnatione hostilium castrorum interfectus est. Marrucini Vestinique, Sulpicio lega-

eosque ad Nolam usque urbem persecutus magna clade conciderit, sic ut triginta millia eorum in pugna atque fuga perierint, viginti insuper cum ipso Cluentio ante Nolae portas ceciderint. Oppidum Pompejos eo tempore a Romanis oppugnatum fuisse, patet ex verbis Velleii Paterculi lib II. cap. 16 ubi atavi sui, Minatii Magii, commendans memoriam, de eo scribit, tanta illum, licet Asculanensem, fide fuisse in Romanos, ut cum legione, quam ipse in Hirpinis *conscripserat*, *Herculaneum simul cum T. Didio caperet*, *Pompejos cum L. Sulla oppugnaret*, *Cosamque occuparet*. Ex Plinio discimus, eadem belli clade Stabias in Campano agro a Sulla deletas fuisse, lib. Hist. Natur. III. cap. V. p 157. *In Campano autem agro Stabiae oppidum fuêre usque ad Cn Pompejum & L. Catonem consules*, *pridie Calend. Maji*, *quo die L. Sulla legatus bello Sociali id deleret*, *quod nunc in villam abiit* Patet inde Stabiarum calamitatem accidisse anno ante oppugnationem Pompejorum.

27 *Postumius Albinus*,] De hujus A. Postumii Albini caede Valerius lib. IX. cap 8. Fabr Nomen ejus integrum fuit A. Postumius Albinus. Quae vero ejus superbia fuerit, penuria scriptorum, ignoramus, Valerius nullam in illo agnoscit, sed propter falsas & inanes suspiciones, in castris ab exercitu lapidibus obrutum fuisse scribit.

28 *Cujus rei*] Perizon. *ejus rei*.

29 *Ita pugnam adortus est*,] Vett. Edd. *ita pugnam adorsus est*, MSS. Lugd. Bat. quartus *ita in pugnam exortus est*, quae ducere videntur ad lectionem hanc, quam praeferunt Ed. August. & MSS. Lugd. Batt. pr. & sec. *ita pugnam exorsus est*.

30 *Nisi vicissent*] Codex Perizon. *nisi vinceret*.

31 *Decem & octo millia*] Sic editum in Ed. August. & sic scribitur in tribus Codd. Florentt. mille plus numerant tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. In Vett. Edd. *duodeviginti millia*.

32 *A filio C. Marii*] Orosio hanc lucem debemus, qui scriptoribus hujus belli, quos jam desideramus, usus est. Eutrop. lib. V Cap. III. p. 205. *P. Rutilius consul in eo occisus est: Caepio, nobilis juvenis, & Porcius Cato, alius consul.* Appianus quoque simpliciter mortem ejus commemorat l. c. p. 380. Ἐν ᾗ αὐτῷ χειμῶνος Κεφάλιος μὲν Κάτων, ὁ σύναρχος ἦν Πομπηΐου, Μάρσοις πολεμῶν ἀνῃρέθη. *Eadem hyeme Porcius Cato, Pompeji collega, Marsis bellum inferens, occisus est.* Praecessit igitur mors Catonis victoriam Sullae, qui illi in consulatu & imperio successit.

33 *C. Gabinius*] A. Gabinius dicitur Livio lib. LXXVI. *Caji* praenomen ab uno Manuscripto abest. Fabr.

legato Pompeii perſequente, vaſtati ſunt. [34] Pompaedius & [35] Obſidius, Italici imperatores, ab eodem Sulpicio apud flumen Theanum horribili praelio oppreſſi & occiſi ſunt. Pompejus Aſculum ingreſſus, praefectos, centuriones, cunctoſque principes eorum virgis caecidit, ſecurique percuſſit, ſervos praedamque omnem ſub haſta vendidit, reliquos liberos quidem, ſed nudos & egentes, abire praecepit: & cum de hac praeda opitulationem aliquam in uſum ſtipendii publici ſenatus fore ſperaret, nihil tamen Pompejus ex ea egenti aerario contulit. Namque eodem tempore, cum penitus exhauſtum eſſet aerarium, & ad ſtipendium frumenti deeſſet expenſa, loca publica quae in circuitu Capitolii pontificibus, auguribus, decemviris & flaminibus in poſſeſſionem tradita erant, cogente inopia, vendita ſunt, & ſufficiens pecuniae modus, qui ad tempus inopiae ſubſidio eſſet, acceptus eſt. Et quidem tunc [36] in ſinum ipſius civitatis everſarum omnium urbium, nudatarumque terrarum abraſae undique opes congerebantur, cum ipſa Roma [37] turpi adigente inopia, [38] praecipuas ſui partes auctionabatur. Quamobrem conſideret tunc tempora ſua, cum quaſi inexplebilis venter, [39] cuncta conſumens & ſemper eſuriens, cunctis urbibus, quas miſeras faciebat, ipſa miſerior, nihil relinquens, nihil habebat, & ſtimulo domeſticae famis ad continuationem bellicae inquietudinis trudebatur. Iiſdem temporibus rex Sothimus cum magnis Thracum auxiliis Graeciam ingreſſus, cunctos Macedoniae fines depopulatus eſt: tandemque à C. Sentio praetore ſuperatus, redire in regnum coactus eſt.

34 *Pompaedius.*] Ita eſt in Gualtheri libro. Appianus Κοΐντον Πομπαίδιον appellat, qui in Livii & Velleii libris *Silo Popedius* dicitur. Apud Plutarchum in Apophthegmatis Πομπὶς Σίλωνος, in Mario Πομπὶς Σίλωνος, mendoſe legitur. Apud Diodorum recte, Κόϊντῳ Πομπαιδίῳ Σίλωνι FABR. *Q. Pompaedius* quoque, non *Q. Popedius* legitur in Ed. Auguſt.

35 *Obſidius*] Adnotatione dignum eſt nomen quod huic ſuperſcribitur in membranaceo & antiquiſſimo Codice, qui inter Lugd. Batt. primus eſt, *L. Opidius*. Obſidii autem vel Opidii ſolus meminit Oroſius. In Samnio, lapillum, nigerrimi coloris naſci, cui *Obſidianae* nomen ſit, unde ejuſdem coloris vitrum *Obſidianum* dici, refert Plinius lib. XXXVI. cap. 26. Duces Socialis Belli, qui contra Romanos ſteterunt enumerat Freinshemius ad Florum lib. III. cap. 8.

36 *In ſinum*] Malo *in ſinum*, ſicuti eſt in Edd. pr. & Aug. MSS. Meo & Perizon. quam *in ſinus* quod alii & Edd. Vulgg. habent.

37 *Turpi adigente inopia*,] In Ed. Aug. eſt *turpi vel indigente inopia.*

38 *Praecipuas ſui partes*] MS. Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *quae praecipua ſui parte auctionabatur.*

39 *Cuncta conſumens*] Cod. Perizon. *omnia conſumens*, propter illud quod ſequitur, ut credo, *cunctis urbibus.*

CA-

CAPUT XIX.

De bello civili Mariano & Mithridatico, in quo Sulla & Marius maximos tumultus calamitatesque reipublicae invexerunt.

[1] Anno ab Urbe condita sexcentesimo sexagesimo secundo, nondum finito sociali bello, Romae primum bellum civile commotum est: eodemque anno [2] Mithridaticum bellum, etsi minus infame, non tamen minus grave coeptum est. Et quidem de Mithridatici belli spatio varie traditum est, utrum abhinc primum coeperit, an tunc praecipue exarserit, maxime cum [3] alii triginta alii quadraginta annis gestum referant. Sed quamvis iisdem temporibus gesta perplexis coacervata malis exarserint, à me tamen speciatim, etsi breviter, singula proferentur. Marius, Sulla consule, [5] & contra Mithridatem in Asiam cum exercitu profecturo, [6] in Campania tamen propter socialis belli reliquias consistente, adfectavit septimum consulatum, & bellum suscipere Mithridaticum, quo Sulla cognito, inpatiens revera juvenis intemperataque ira percitus, cum quatuor legionibus primum ante Urbem consedit, ubi [7] Gratidium, Marii legatum, quasi primam victimam belli civilis occidit, mox Urbem cum exercitu irrupit, faces ad inflammandam Urbem popposcit. Omnibus metu abditis, per Sacram viam citato agmine in forum

1 *Anno ab Urbe condita DCLXII.*] Ita numerat Eutrop. lib. V. aliis est annus DCLXV. quo L. Cornelius Sulla, & Q. Pompejus Rufus Consules fuerunt. FABR.

2 *Mithridaticum bellum,*] Abest vox posterior ab Ed. August. Mox *primum* in Edd. prima & Venetis desideratur.

3 *Alii XXX. alii XL.*] Si à Sulla & Pompejo numeres ad Pisonem & Messallam Consules, quibus Pompejus confecto bello Mithridatico triumphavit, invenies annos XXVII. Sed Florus libro III. capite 5. scribit, Mithridatem annis XL. restitisse: Appianus in Mithridatico ait hoc bellum gestum annis XLII. FABR.

4 *Referunt.*] Sic scribo ex MSS. tribus Lugd. Batt. Coll. Gronov. atque Ed. August. Vulgo *referant.*

5 *Et contra*] Copulam hanc, invitis MSS. neglexerunt quaedam Edd. Vett.

6 *In Campania tamen.*] *Nola pertinacissime arma retinebat, exercituque Rom. obsidebatur.* Vellejus. FABR.

7 *Gratidium, Marii legatum,*] Gratidium à Mario legatum missum ad Sullam, accipiendarum legionum causa, milites trucidarunt, Val. lib. IX. cap. 7. Plutar. in Mario scribit, missos ab ipso duos tribunos milit. qui Sullae exercitum acciperent, eosque à militibus interfectos. FABR.

rum venit. Marius, cum permovere nobilitatem, inflammare plebem, equestrem denique ordinem perarmare adversus Sullam frustra [7] adtentasset, postremo servis spe libertatis & praedae ad arma sollicitatis, [9] nequidquam repugnare ausus, tandem in Capitolium concessit. [10] Sed cum eo Sullanae cohortes irruissent, magna suorum caede diffugit. Ibi tunc [11] Sulpicius, Marii collega, servo [10] suo prodente, prostratus est. Servum vero ipsum, quod hostem indicaverat, manumitti; quod vero dominum prodiderat, saxo Tarpejo dejici consules decreverunt. Marius fugiens, cum persequentium instantia circumseptus esset, [13] in Minturnensium paludibus sese abdidit, è quibus infeliciter luto oblitus, ignominioseque protractus, turpi autem spectaculo Minturnas deductus, contrususque in carcerem, percussorem ad se missum solo vultu exterruit. Deinde lapsus è vinculis, in Africam transfugit, [14] sollicitatoque ex Utica filio, [15] ubi in custodia observabatur, continuo Romam regressus, [16] Cinnae consuli societate scelerum conjunctus est. Igitur ad profligandam

8 *Adtentasset*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov *tentasset*. Supra pro *denique* Edd. Vett. nonnullae *deinde*.

9 *Nequidquam repugnare ausus*,] Ed. Aug. *neque quidquam repugnare ausus*.

10 *Sed cum eo*] Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. *sed cum in eum*. Mox *servorum* iidem, excepto secundo MS.

11 *Sulpicius, Marii collega*,] P. Sulp. Tribunus pl. legem tulerat, ut Mario bellum Mithridaticum decerneretur, atque auctor seditionis fuit, Liv. lib. LXXVII. Vellei. 2. Valer. lib. VI. c. 5. Appian. lib. I. Plut. in Mario & Sulla, Cic. in Bruto, & alii. FABR.

12 *Suo*] Abest a Perizon.

13 *In Minturnensium pal.*] Lege praeter eos, quos nominavi, Cic. pro Sextio & in Pisonem. FABR.

14 *Sollicitatoque*] Ed. Aug. *Solutoque*. Praefero tamen Vulgatam, nam in libera custodia fuisse innuere videtur verbum *observabatur*; praeterea Sextilius, eo tempore Africae praetor, nec amicus Mario nec hostis fuisse dicitur. Quare nihil violenter contra Marium seniorem egit, sed egresso in litus lictorem misit obviam, qui juberet, provincia decedere. Vide Plutarch. in Vita Marii p. 429. Ergo solvere filium ex custodia non potuit. Marius autem filius ipse è custodia clam aufugisse videtur. Nam quomodo in re subita & inparata, ultra mare nuncios ad filium pater captivus Minturnis mittere potuit? Marium juniorem una cum Cethego fuga pervenisse ad regem Numidiae Hiempsalem scribit Plutarchus in Mario p. 428. Mandrestalem appellat Numidiae istum regulum Appian. p. 388. a quo quantum deinde periculum Mariis & Marianis creatum fuerit, eorumque fugam mirabilem pete ex Plutarcho.

15 *Ubi in custodia*] Sic recte scribitur in Florentt. pr. & tert. ut & Cod. Meo. At Ed. Aug. habet *ubi is in custodia*, Vulgg. *ubi is custodia*. Perizon. mox *servabatur*.

16 *Cinnae Consuli.*] L. Cornelius Cinna Consul cum Cn. Octavio fuit post Sullae Consulatum, à quibus bellum Octavianum commotum est, cujus meminit Cicero lib. II. de Nat. Deor. Lege Plutarch. in Sulla, Appian. lib. I. Liv. LXXIX. & LXXXVIII. Vellejum, Flor. Eutrop. & alios. FABR.

17 *Exer-*

dam universam Rempublicam, [17] exercitum sibi in quatuor partes diviserunt. Tres siquidem legiones Mario datae, parti copiarum Cn. Carbo praepositus est, [18] partem Sertorius accepit: ille scilicet Sertorius, [19] jam hinc civilis belli incentor & particeps, qui etiam hoc finito, aliud post in Hispania bellum excitavit, quod per multos annos maximis Romanorum cladibus traxit. Caetera vero exercitus portio Cinnam secuta est. Porro autem Cn. Pompejus, qui à senatu cum exercitu arcessitus, ut reipublicae opitularetur, & diu sese novarum rerum aucupatione suspenderat, contemtus à Mario vel Cinna, ad Octavium, alterum consulem, sese contulit, & mox cum Sertorio conflixit. Infelicem pugnam interventus noctis diremit. [20] Sexcenti ex utraque parte milites trucidati sunt. Postera autem die cum permixtim corpora ad sepulturam discernerentur, miles Pompejanus [21] fratris sui, quem ipse interfecerat, corpus agnovit. In concursu enim [22] utrique cognitionem vultus galea, considerationem furor ademerat: quamvis parum sit culpae circa ignorantiam, ut videatur nescisse de fratre, quem non ambigitur scisse de cive. Itaque victor victo infelicior, ubi & fratris corpus agnovit, & parricidium suum, [23] exsecratus bella civilia, ilico pectus suum gladio transverberans, simulque lacrimas & sanguinem fundens, super fraternum sese cadaver abjecit. Et quid hoc profuit [24] ad confusionem crudelis incepti, quod in primo statim bellorum civilium exordio infamis fama per-

17 *Exercitum sibi*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *exercitum sic in quatuor partes* &c. Mox pro *siquidem* Ed. Aug. *quidem.*

18 *Partem Sertorius.*] De Q. Sertorio Plutarchus in ejus Vita. FABR.

19 *Jam hinc civilis belli* &c.] Revocavi pulcherrimam hanc lectionem ex MSS. Lugd. Batt. pr. & tertio cum Coll. Gronov. quibuscum Vett. Edd. pleraeque consplrant. Vulg. *jam hic*, nauci non est. De Antonio similiter loquitur Lucanus lib. V. v. 478.

Ductor erat cunctis au[illegible] Antonius armis,
Jam tum civili meditatus Leucada bello.

20 *Sexcenti*] Solus Colon. *fexcenteni* ex historia integre scripsit pro *fexcenti.* LAUT. Mox Cod. Perizon. *mixtim*, Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *permixta.*

21 *Fratris sui*] Lucan. lib. VII. 550.

Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.

22 *Utrique*] MSS. quidam & Edd. *utrimque* Lugd. Bat. pr. *in concursu enim utrimque facto.*

23 *Exsecratus*] Ed. August. *exsecrans.*

24 *Ad confusionem*] Altera additur lectio in Ed. August. *ad confessionem.* Sed proba est vetus & Orosiania. Non profuit inquit publice pietas privata, neque confudit Romanos, ut vitarent exempla similia & desisterent a bello scelerato.

percrebuit, concurriſſe ignaros quidem fratres, ſed conſcios cives: petiiſſe fratrem, ſcelere victorem, ſpolia fratris occiſi: ac mox tantae inmanitatis reum, eodem gladio atque eadem manu per ſuam necem parricidium, quod admiſerat, vindicaſſe? [25] Numquid aliquem in tantarum animoſitate partium tam triſte movit exemplum? Numquid apud quenquam periculum ſceleris repulit terror erroris? [26] Numquid haec, quae communis eſt etiam cum belluis pietas & reverentia naturae, quod unus perimendo ac pereundo commiſit, quia in ſe agi poſſet, intremuit, ſeſeque ab hujuſmodi incepto, conſcientia victus, removit: Quin potius annis fere quadraginta conſequentibus, in tantum continuata ſunt bella civilia, ut magnitudo laudis, [27] adpendenda ex magnitudine ſceleris putaretur. Omnes enim poſt tale documentum [28] in tali militia parricidiorum pericula refugiſſent, niſi parricidia ipſa voluiſſent. Igitur Marius [29] coloniam Oſtienſem vi ingreſſus, omnia ibi genera libidinis, avaritiae & crudelitatis exercuit. Pompejus, fulmine adflatus, interiit: exercitus vero ejus peſtilentia correptus, pene totus abſumtus eſt. Nam undecim millia virorum de caſtris Pompeii mortua, ſex millia autem de parte

25 *Numquid aliquem*] Oroſium una voce locupletiorem reddidit Cod. Perizon. interſerendo *aliquem*. Neceſſariam illam eſſe negabit nemo, quum ſequatur, *Numquid apud quemquam* &c. Lugd. Batt. quatuor & Ultr. legunt, *Numquid intentarum animoſitates partium*, Exſtat ead. lectio in Florentt. pr. & ſec. ſed in ſec. corrigitur.

26 *Numquid haec quae* &c.] Puto eſſe ſcribendum, *Num quis, haec, quae communis eſt* &c. Num quis, inquit intremuit haec i. e. ad haec? quod firmant illa quae ſequuntur, *ſeſeque ab hujuſmodi incepto, conſcientia victus, removit?* Non enim video, quo modo aliter ſatis apte ſibi verba cohaereant. Vel, recepta emendatione Cod. Perizon. qui pro *conſcientia victus*, legit *conſcientia victa*, locus hac interpunctione juvandus videtur. *Numquid haec, quae communis eſt etiam cum belluis* (vel *belluis*, deleto *cum*, ut facit Perizon.) *pietas & reverentia naturae, quod unus perimendo ac pereundo commiſit, quia in ſe agi poſſet, intremuit, ſeſeque ab hujuſmodi incepto conſcientia victa removit?*

27 *Adpendenda*] meo periculo hoc, pro *adpetenda* textus recipiat, &, niſi ut verum verbum dem, Actionem injuriarum à Praetore poſtulet. Laut. Eruimus hanc lectionem poſt Lautium ex libris MSS. qui fere omnes ita legunt, vel ita legendum eſſe ſuperſcriptum habent. Vulgo *adpetenda*, quod nequaquam alterius venuſtati par eſt. *Adpendenda* enim ſignificat aequationem laudis & ſceleris; quam laudem non dicit Oroſius eſſe ſimpliciter adpetendam ex magnitudine ſceleris, ſed aeſtimandam, ſimilitudine a lancibus, & rebus quae in iiſdem adpenduntur, deſumta. Flor. pr. praeterea legit *ad magnitudinem ſceleris*

28 *In tali militia*] MSS. & Edd. quidam *in tali malitia*, & mox *fugiſſent*.

29 *Coloniam Oſtienſem*,] Hoc ſcribit Appian. lib. I. Plut. in Sulla, Liv. lib. LXXIX. Faber.

30 *Deſiderata ſunt*] Perizon. *deleta ſunt*. Sed tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *ſiderata ſunt*. quaſi dicerent, pravo ſidere ſunt

parte Octavii consulis desiderata sunt. Marius [31] Antium & Ariciam civitates hostiliter irrupit, cunctosque in his praeter proditores interfecit, bona suis diripienda permisit. Post Cinna consul cum legionibus, & Marius cum fugitivis Urbem ingressi, [32] nobilissimos quosque è senatu, & plurimos consulares viros interfecerunt. Sed, quota haec portio ostentatae miseriae est, uno verbo definisse caedem bonorum, cujus fuit tanta numerositas, tanta diuturnitas, tanta crudelitas, tantaque diversitas? Verumtamen aequius est, me aliquid utilitatis subtraxisse causae, quam tantum horroris ingessisse notitiae, sive peritis haec, sive inperitis objiciantur. De patria siquidem, de civibus, & de majoribus nostris haec loquimur: qui his exagitati malis, tam abominanda gesserunt, de quibus etiam auditis posteri perhorrescant; qui profecto nolunt ista nimis exaggerari, aut sufficientis notitiae moderatione, si sciunt; aut [33] misericordis reverentiae contemplatione, si nesciunt. Igitur Marius cum interfectorum civium capita, illata conviviis, oblata [34] Capitoliis, [35] collata rostris, ad spectaculum ornatumque congereret, ac septimum consulatum [36] cum Cinna tertium consule pervasisset, in exordio consularis imperii sera tandem morte praereptus est. Cinna, bonorum neces, malorum caede supplevit. Nam cum [37] introducta per Marium fugitivorum manus insatiabilis praedandi esset, nullamque partem auctoribus praedae consulibus ministraret, in forum quasi stipendii causa sollicitata, militibus-

sunt adflata. In August. quoque sic editur, *siderata, alii debilitata sunt.*

31 *Antium & Ariciam,*] Ἄντιον καὶ Ἀρίκιαν καὶ Λανούϊον. Appian. FABR.

32 *Nobilissimos quosque,*] In his fuerunt tres Oratores, *Q. Catulus*, *M. Antonius*, *C. Julius Caesar*, de quibus Cicero in Bruto. Tum quoque Octavius & Merula Coss. Crassus pater & filius, multique alii interfecti: de quibus Appianus lib. I. Liv. LXXX. Lucan. lib. II. Vellejus & alii. FABR.

33 *Misericordis reverentiae*] Non contemnenda forsitan lectio Ed. Augustanae *in secundos, reverentiae contemplatione.*

34 *Capitoliis*] Quum haec constans sit omnium MSS. lectio, adprobante quoque Ed. August. nescio cur reliquae omnes retineant *oblata Capitolio.* quasi non liceret ex poëtarum, & Virgilii praesertim, imitatione, Orosio, in plurali numero *Capitolia* usurpare.

35 *Collata rostris*] Ita in omnibus MSS. inveni. Reposuerunt tamen Edd. *collocata rostris* pro *in rostris*, ut saltem debuerant. Sed Orosius tertium casum in tribus hisce videtur continuasse. *collata* igitur est data, tributa.

36 *Cum Cinna tertium Cos.*] Anno Urbis DCLXVII. quo C. Marius VII. Cinna iterum Consul fuit, ac Marius quidem initio Consulatus Idibus Januariis decessit, Liv. libr. LXXX. Plutarch. in Mario. In ejus locum suffectus est L. Valerius Flaccus, de quo libro sequenti. FABR.

37 *Introducta per Marium* &c.] Appianus scribit, servos, qui proposita libertate adi

busque circumdata, inermis exstincta est. Caesa sunt illa die in foro Urbis octo millia fugitivorum: idemque [38] Cinna, quartum consul, ab exercitu suo interfectus est.

ad Cinnam perfugerant, cum rapinae atque caedis modum nullum facerent, ipsius jussu à Gallis trucidatos fuisse. Plutarchus tradit Sertorium ad quatuor millia servorum, quos Marius in bello socios, in tyrannide satellites habuerat, interfeciſſe. FABR.

38 *Cinna, quartum Consul,*] *Cinna* in quarto Consulatu Ancone ab exercitu suo lapidibus occisus est. Livius libro octuagesimotertio, Appianus I. Plutarchus in Pompejo & alii. FABR.

CAPUT XX.

Quomodo Sulla à senatoribus revocatus fuerit ad subveniendum perditae patriae, quosque ipse cum suis subegerit.

INterea residui senatorum, qui potentiam Cinnae, Marii crudelitatem, insaniam Fimbriae, Sertoriique audaciam fuga evaserant, transvecti in Graeciam, coëgere precibus Sullam, ut periclitanti, immo jam pene perditae patriae, opem ferret. Igitur Sulla, mox ut Campanum litus adtigit, Norbanum consulem praelio oppressit, [1] septem millia tunc Romanorum Romani interfecerunt, sex millia eorundem ab iisdem capta sunt, centum & viginti quatuor de Sullana parte ceciderunt. [2] Fabius vero Adrianus, cui imperium propraetore erat, regnum Africae servorum manu adfectans, à dominis eorum apud Uticam, congestis sarmentis, cum

1 *Septem millia tunc Romanorum*] Eundem numerum edit Eutrop. VII. millia de exercitu Norbani caesa tradit quoque Plut. Appianus vero scribit militum Norbani millia sex, Sullae LXX. cecidisse. FABR.

2 *Fabius Adrianus,*] *Adriani* hujus meminit Cic. Ver. III. Ubi Ascon. ita scribit: *Cinnanis temporibus cum C. Fab. Adria. ut alii ajunt legatus, ut alii putant, pro praetore, vel praetor, provinciam obtineret Afric. Uticae in praetorio suo vivus ustus est, quod, corrupto servitio civitatis illius, de principum nece conspirasse diceretur.* De eodem Livius lib. LXXXVI. Valer. lib. IX. cap. 10. FABR. De hoc C. Fabio C. F. Adriano, satis operose egimus in Commentariis ad Thesaurum Morell. Tom. I. p. 171. ubi ostendimus, denarium ex argento publico, vel auctoritate publica cusum, qui ab altera parte caput muliebre turritum, ab altera victoriam in bigis cum struthiocamelo exhibet, spectare ad hunc Fabium Adrianum, atque ab eodem, propraetore tum temporis in Africa, cusum fuisse, non vero ad C. Fabium Pictorem.

cum omni familia vivus incensus est. [3] Damasippus praetor, [4] incentore Mario consule, Q. Scaevolam, C. Carbonem, L. Domitium, P. Antistium,

rem. Hactenus enim crediderunt Antiquarii hunc denarium cusum fuisse eo anno, quo populus Romanus argento signato uti coepit, quem nos ducentos fere annos eo tempore posteriorem fecimus. Nuperrime quoque, dum ad illustrandam, in Thesauro Regio, Vitam Mithridatis Eupatoris, veteres auctores excutio, inveni (ut opinor) fratrem hujus Fabii, vel certe ex eadem familia alium Fabium, cognomine Adrianum. Inter duces enim L. Luculli, qui post Sullam & Murenam, Mithridaticum administravit bellum, Adrianum quemdam commemorat Plutarchus, qui magna clade equitatum Mithridatis, contra pabulatores Romanos missum, adfecerit, atque ad internecionem usque occiderit. Quumque illam regii equitatus cladem tegere conaretur Mithridates, Ἀδριανὸς ὁ λαμπρὸς παρημείβετο τὸ φρούδιον, πολλὰς ἁρπαγὰς ἀμβλέπων, σὺν ᾗ λαφυρῶν χαμάσε. *Adrianus quidem iter fecit magno splendore praeter illius castra, ingentem numerum secum trahens plaustrorum commeatu & praeda onustorum.* Plutarchus in Lucullo p. 502. Pro Adriano autem Fabius hic dux adpellatur Appiano de Bello Mithrid. p. 365. ubi narrat, quomodo Mithridates ex Armenia ad regnum suum recuperandum properans, ἐπέρχετο Φαβίῳ τῷ ἄρχοντι ἐκ Λευκόλλου πραιτεῖν ὑπολελειμμένῳ τῇ περὶ ἑαυτὸν, ἔκτεινεν πεντακοσίους. *adgressus est Fabium, ducem a Lucullo relictum, & in fugam vertit, quingentis in ea pugna occisis.* Narrat deinde, quomodo idem Fabius, liberatis servis, quotquot castra sequebantur, iterum cum Mithridate conflixerit, iterumque graviore clade adfectus fuerit. Aegre inde Cabiros effugit Fabius, ubi a Mithridate obsessus, adventu Triarii liberatus fuit, docente Dione Cassio, qui M. Fabium eumdem adpellat lib. XXXV. p. 4. Quare ex Fabiis hisce, teste Dione Cassio, detegitur alter habuisse Marci, alter, testantibus Nummis, Cai praenomen. Denarii ipsius figura haec est, cui & alium, in quo L. Cornelii Sullae caput, ut & collegae ejus Pompeji Rufi, adcurate depingitur, adjunximus.

3 *Damasippus Praetor*,] Solus Appianus hunc Praetorem *Brutum* nominat, quem Livius lib. LXXXVI. Vellejus II. Valerius lib. IX. cap. 2. L. Damasippum nominant. Cicero quoque epist. 21. lib. IX. ad Paetum ita scribit: *Nam praeter hunc C. Carbonem* (*Cn. Carbonem* vulgo corrupte legitur) *quem Damasippus occidit, civis è Rep. Carbonum nemo fuit.* Fabr.

4 *Incentore Mario*] Supra cap. praeced. de Sertorio, *jam hinc civilis belli incentor & particeps.*

stium, in curiam quasi ad consultandum vocatos, crudelissime occidit. Corpora interfectorum per carnifices unco tracta, atque in Tiberim missa sunt. Eodem tempore Sullae duces [5] plurima praelia adversus Marianas partes infelicissima felicitate gesserunt. Nam & [6] Q. Metellus Carrinatis copias cecidit, & castra pervasit, & Cn. Pompeius Carbonis equitatum graviter trucidavit. Sullae etiam & Marii adolescentis maximum tunc praelium [7] apud Sacriportum fuit, in quo de exercitu Marii [8] caesa sunt viginti quinque millia, sicut Claudius scribit. Pompeius Carbonem etiam castris exuit, fugientemque insecutus, nunc caedendo, nunc ad deditionem cogendo, plurima exercitus parte privavit. [9] Metellus Norbani agmen oppressit: ubi novem millia Marianae partis occisa sunt. [10] Lucullus, cum à Quinctio obsideretur, erupit, & repentina pugna obsessorem delevit exercitum. Nam [11] plus quam decem millia ibi tunc caesa referuntur. Sulla deinde [12] cum Lamponio Samnitium duce, & Carrinatis reliquis copiis, ante ipsam Urbem portamque Collinam [13] ad horam diei nonam signa contulit, gravissimoque praelio tandem vicit, octoginta millia hominum ibi fusa dicuntur, duodecim millia sese dediderunt: reliquam mul-

5 *Plurima praelia*] Sic reponere jubet Cod Longobard. pro *plura*.

6 *Q. Metellus Carrinatis cop.*] Q. Metellus Pius Carrinatem legatum ad Aesim, quem Appian. Αἰσινὸν πατριὸν adpellat, fudit. Apud Plutarchum in Pompejo est Ἄρης πατριώς, corrupte ut opinor, ad quem Carbonis equitatum in fugam conjectum scribit. FABR.

7 *Apud Sacriportum*,] De victoria Sullae apud Sacriportum Livius lib. LXXXVII. Vellejus libr. II. Florus lib. III. capite 21. Marius junior, Setio à Sulla occupato, prope castra posuit, cumque cedendo ad Sacriportum venisset, aciem instruxit, ut scribit Appianus, qui *Sacriportum* ἱερὸν λιμένα vocat. Plutarchus in Sulla praelium hoc ad *Signium* commissum fuisse ait. *Signium & Setium*, finitima oppida, inter viam Latinam & Appiam, collocat Strabo libr. V. FABR.

8 *Caesa sunt viginti-quinque millia*,] viginti millia partis adversae hoc praelio se interfeciisse Sylla scripsit, auctore Plutarcho, idemque numerus est apud Eutropium. FABR.

9 *Metellus Norbani agmen*] Hoc praelium commissum fuisse apud Faventiam, scribit Vellejus. FABR.

10 *Lucullus, cum à Quinctio*] Vulgo mendose *Quinto* legitur. De victoria M. Luculli apud Fidentiam Vellejus & Plut. in Sulla. FABR

11 *Plus quam decem millia*] ὀκτακισχιλίους ἐπὶ μυρίοις, Plut.

12 *Cum Lamponio*] *Lamponii* nomen in Orosii libris varie depravatum fuit, sed apud Livium, Appian. Plut. Florum & Eutrop. recte legitur. De pugna ad portam Collinam cum Lamponio Lucano & Telesino Samnite lege Vellejum. FABR. Legitur scilicet *Campanio* in Lugd. Bat. pr. *Carponio* in Meo, *Camponio*, facili permutatione literae, L. cum C. in reliquis omnibus.

13 *Ad*

multitudinem in fugam versam, insatiabilis victorum civium ira consumsit.

13 *Ad horam diei nonam*] χιλίοι εἰς ὥραν ἐνάτην ἦλθε ἡ ἱερέως καπηφόνος. Plutarchus. Fabr.

Caput XXI.

De proscriptione Sullana, aliisque crudelibus facinoribus.

Sulla [1] mox atque Urbem victor intravit, [2] tria millia hominum, qui se per legatos dediderant, contra fas contraque fidem datam inermes securosque interfecit. Plurimi tunc quoque, ut non dicam, innocentes, sed etiam ipsius Sullanae partis occisi sunt, quos fuisse plus quam novem millia ferunt. Ita liberae per Urbem caedes, percussoribus passim vagantibus, ut quemque vel ira [3] vel praeda sollicitabat, agitabantur. Igitur cunctis jam quod singuli timebant [4] aperte frementibus, [5] Q. Catulus palam Sullae dixit, cum quibus tandem victuri sumus, [6] si in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tunc Sulla, auctore [7] L. Fursidio primipilari, primus infamem illam tabulam proscriptionis induxit. [8] Prima pro-

1 *Mox atque Urbem*] Haec est Scriptura Cod. Longob. ut & Florent. sec. atque Lugd. Bat. sec. denique & Perizon. & sic quoque in August. Ed. inprimitur.

2 *Tria millia hominum*,] In uno Manuscripto est *IV. millia*, fortasse pro *VII. millia*, errore manifesto & vulgari. Nam Aug. de Civ. Dei lib. III. cap. 28. septem millia edit, Liv. lib. LXXXVIII. octo millia. Plutarch. in Sylla. ἑξακισχιλίους, Valer. lib. IX. cap. 2. *quatuor legiones*. In meo Floro Manuscripto ita legitur: *Quatuor millia deditorum inermium civium in villa publica interfici jussit*, cum vulgo mendose legatur, *in via publica*, quod mendum è Liviana epitoma Sigonius quoque sustulit. Fabr. *Quatuor millia* numerant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov.

3 *Vel praeda sollicitabat*,] Ed. August. *vel ira praecipitabat vel praeda*. Forte legendum, *vel ira praecipitabat, vel praeda sollicitabat*.

4 *Aperte frementibus*,] Vitiose Edd. quaedam Vett. *aperta fronte timentibus*. Quod sequitur, *palam*, in Edd. Vett. quibusdam omittitur, sed in omnibus, quos consului, MSS. invenitur.

5 *Q. Catulus palam*] *Palam* additur quoque in Diaconi additionibus ad Eutropium. Ceterum, pro *Q. Catulo*, Plutarch. *C. Metellum* habet. Fabr.

6 *Si in bello* &c.] Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. deleto *si*, malunt auferri interrogationis notam & legi, *in bello armatos, in pace inermes occidimus!*

7 *L. Fursidio*,] Hujus meminit Florus, quem Plutarchus Ἀφίδιον adpellat. Fabr. *Forsidium* vocant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. August.

8 *Prima proscriptio LXXX. hominum fuit*,]

proscriptio octoginta hominum fuit, in quibus quatuor consulares erant, Carbo, Marius, Norbanus, & Scipio, [9] & inter eos Sertorius tunc maxime pertimescendus. [10] Item alia cum quingentis nominibus proposita est, quam cum Lollius, quippe securus nihilque sibi conscius, legeret, ubi suum repente nomen offendit, dum se trepidus adoperto capite foro subtrahit, interfectus est. Sed ne in ipsis quidem tabulis fides ac finis malorum videbatur. [11] Namque alios, quos proscripserant, jugulabant: alios autem, postquam jugulaverant, proscribebant. Nec ipsius mortis erat via simplex, aut una conditio, ut in nece civium saltem jus hostium servaretur, qui nihil a victis praeter vitam exigunt. [12] M. Marium siquidem, de caprili casa extractum, vinciri Sulla jussit: [13] ductumque trans Tiberim ad Lutatiorum sepulchrum, effossis oculis, membrisque minutatim defectis, vel etiam fractis, trucidari. Post hunc [14] P. Laetorius senatorque [15] Venuleius

Vulgo contra veterum librorum auctoritatem legunt, *LXXX. millium hominum.* Plutarchus in Sylla, ὁ δὲ ξὺν Σύλλᾳ δόξης ὀγδοήκοντα πρεσβεύων. Sic enim legendum, non πρεσβεύειν, ut est inpressum. FABR.

9 *Et inter eos*] Ita MSS. omnes, non *interque eos.*

10 *Item alia*] Ed. Aug. addit *tabula.*

11 *Namque alios,*] In uno aut altero Lugd. Batt. legitur, *Namque alios, quos non proscripserant, jugulabant: alios autem, postquam jugulaverant, proscribebant.* Mox, *a victis*, exsulat a quibusdam MSS. alii simpliciter *victis* scribunt.

12 *M. Marium*] *M. Marium Praetorem* nominat Valerius lib. IX. cap. 2. *Marium ducis ipsius fratrem*, Florus. De crudeli ejus interitu Lucan. lib. II. FABR.

13 *Ductumque*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *vinctumque.*

14 *P. Laetorius*] Hunc puto esse illum, quem Sulla Consul cum Mario seniore proscripsit, quemque Appianus Δαιτώριον nominat. Esse autem scribendum *Laetorium*, non *Lectorium*, cognoscitur ex libris Graecorum, & antiquis Latinorum: Itemque ex Fastis Capitolinis in quibus anno Urbis CDXCVI. est, *M. LAETORIUS M. F. M. N. PLANCIANUS.* magister Equitum cum Dictatore Q. Ogulnio Gallo. Valer. Max. hunc non *P. Laetorium*, sed *M. Plaetorium* nominat, & in nonnullis Orosii libris *Laetorii* praenomen cum nomine ipso jungitur. FABR. *P. Lectorius* in Perizon. *P. Vectorius* in Meo, *L. Lictorius* in Lugd. Bat. pr.

15 *Venuleius*] Lugd. Bat. tres *Belnuleius.* Fuit inter quaestores Ciceronis tempore quidam Venuleius, hujus forte filius. Triumviri dignitas erat prima ad honores, videlicet eorum, qui monetae signandae praeerant, adeoque vix commemoratu digna; unde non credo adpositam ab Orosio fuisse, sed emendatione egere locum, & plane esse scribendum prouti in fidissimis Membranis meis exstat, videlicet, *senatorque Venuleius occisi.* Laetorium illum senatorem quoque vocat Appianus lib. I. Bell. Civil. p. 386. sed non videntur mihi loqui de eodem homine Appianus & Orosius; Laetorius enim, cum Mario seniore & Sulla proscriptus, Marci praenomen gessit. Ergo Plaetorii nomen hic magis convenire videtur, & pro eo quod Vulgg. hactenus habuerunt, *Post hunc P. Laetorius senator Venuleius triumvir occisi.* reponendum integre esse, *Plaetorius senatorque Veneleius occisi*, omisso in utroque praenomine. Plaetorii enim caedem crudelitati Sullae, in Marcum Marium exercitae, mox subjungit Val. Maximus lib. IX. cap. 2. *At ille etiam M. Plaetorium, quod ad ejus* (M. Marii) *sup-*

leius occisi. M. Marii caput [16] Praeneste missum; quo viso, C. Marius ultima desperatione correptus, ubi à Lucretio obsidebatur, ne in manus incideret inimicorum, [17] cum Telesino mutua morte concurrit. Dumque violentius ipse [18] in concurrentem manus [19] adigit, circa suum vulnus manum percutientis hebetavit. Ita eo interfecto, ipse leviter vulneratus, [20] cervicem servo suo praebuit. Carrinatem praetorem Sulla jugulavit. Inde Praeneste profectus, omnes Marianae militiae principes, hoc est legatos, quaestores, praefectos, & tribunos jussit occidi. Pompeius Carbonem [21] à Cossura insula in Aegyptum fugere conantem, in Siciliam ad se retractum, & complures cum eo socios ejus occidit. Sulla dictator creatus est, ut dominationis & crudelitatis libido, honesti praecipuique nominis reverentia & armaretur & velaretur. Pompeius in Africam transgressus, eruptione circa Uticam facta, [22] decem & octo millia hominum interfecit. Quo bello Domitius, dux Marianus, dum [23] inter primores repugnat, occisus est. Idemque Pompeius [24] Hiertam, Numidiae regem, persecutus, [25] fugientem, à Bogude Bocchi Maurorum regis filio, spoliari

supplicium examinis ceciderat, continuo ibi mactavit: novus punitor misericordiae, apud quem iniquo animo scelus intueri, scelus admittere fuit. Errorem quoque, ex quo *triumvir* huc inportune influxerit, detexisse ex Codice Meo videor. Reperi in eo verba illa, *Marci Marii*, sic exarata, *axir ci Marii*, ita ut *axir* lineam finiat *ci* novam inchoet. Ita quum in aliis MSS. itidem videatur fuisse scriptum, facillimum errorem correctores sustuliisse sibi visi sunt, ponendo *uvir* pro *axir* & *M.* pro *ci*, dein *occisi* migrare jusso post *uvir*.

16 *Praeneste missum*;] Editi interferunt *est*, sed contra omnes MSS.

17 *Cum Telesino*,] Idem est in Epitoma Liviana. Sed alii aliter de *Marii* morte scripserunt, ut est apud Vellejum. FABR.

18 *In concurrentem*] Lugd. Bat. pr. *in incurrentem.*

19 *Adigit*,] Ita repositi ex melioribus MSS. Florentt. duobus, Meo & Perizon. Vulg. *adegit*, praeterquam in Ed. August.

20 *Cervicem*] In omnibus MSS. praeterquam in Meo & Perizon. *cervices* inveni.

21 *A. Cossura insula*] *Cossura*, non *Cossyra* est in Manuscriptis duobus. Nam in uno mendose *Corsica* legitur, sicut in Epitoma LXXXIX. *Corcyra*. Appianus Κάρβωνα εἰ' ὡς Λιβύης ἐς Σικελίαν μετὰ πολλῶν ἐπιφανῶν, ἔτ' ἐπ' αὐτῶν ἐς Κοσσύραν νῆσον ὑποφεύγοντα, πέμψας τινας ὁ Πομπήϊος συνελάμβανε, id est: *Carbonem, ex Africa in Siciliam multis nobilibus comitatum; atque inde in Cossuram fugientem, Pompeius, submissis quibusdam, comprehendit.* In lapidibus Capitol. exstant navales triumphi Ser. Fulvii Nobilioris, & M. Aemilii Paulli de *Cossurensibus* & *Poeneis* ann. CDXCIX. FABR.

22 *Decem & octo millia*] Lugd. Bat. pr. *decem & novem millia.*

23 *Inter primores*] Meus & Florent. tert. *inter primos.* Mox in eo *idem* legitur pro *idemque.*

24 *Hiertam, Numidiae regem*,] *Hiertam* habent omnes libri Manuscripti, eundemque antiquus meus Eutropius *Hierdam* nominat, cum impressi *Hierbam*, Plutarch. Ἰάρβαν, Epitoma *Hieram* edat. FABR.

25 *Fugientem*] MSS. fere omnes *fugientemque.*

liari omnibus copiis fecit: quem continuo [16] Bullam reversum, tradito sibi oppido, interfecit.

26 *Bullam*] Urbis hujus Numidiae, vocantes *Bullam regiam*, meminerunt Plinius lib. V. cap. 3. & Antonini Itinerarium

CAPUT XXII.

Dictorum velut epilogum recitat auctor. De novo tumultu per Lepidum excitato.

Creatis itaque P. Servilio & Ap. Claudio consulibus, [2] visus est tandem Sulla privatus. Hoc fine conclusa sunt duo bella funestissima, sociale Italicum & civile Sullanum. Haec per annos decem tracta, plus quam centum quinquaginta millia Romanorum consumserunt, tantumque lectissimorum virorum vernaculorumque militum Roma hoc civili bello perdidit, quantum in ea superiore tempore, cum se jam adversus Alexandrum Magnum circumspiceret, [3] in discretis aetatibus census invenit. Praeterea viros consulares [4] vigintiquatuor, praetorios sex, aedilitios sexaginta, senatores fere ducentos, absque innumeris totius Italiae populis, qui passim sine consideratione deleti sunt, [5] quos neget quisquam, si valet, quin eodem damno suo [6] vicerit Roma, quo amisit Italia. [7] Proh pudor! Num quidnam [8] & hic comparatione ambigua egent tempora? Immo, vel maxime, inquiunt. Nam quid [9] tam apte, quam bellis civilibus bella civilia comparantur? An forte [10] dicetur, etiam in his temporibus

1 *Creatis itaque P. Servilio*] P. Servilius Vatia, & App. Claudius Pulcher Consules fuerunt anno DCLXXIII. iisque Consulibus creatis Sulla Dictatura se ultro abdicavit. Appianus libr. I. Plutarchus in Sulla. FABR.

2 *Visus est tandem Sulla*] Quidam *visus*, Venetae Edd. *Lucius Sulla tandem est privatus.*

3 *In discretis aetatibus*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *indiscretae aetatis* Ed. Aug. *indiscretis aetatibus.*

4 *Viginti quatuor*,] Unum plus numerat Lugd. Bat. quart.

5 *Quos*] Italiae scilicet populos, nam vitiose Edd. quaedam Vett. *quomodo* vel *quod*, ut & Cod. Perizon. *quo neget.*

6 *Vicerit*] Florent. pr. *vicit.*

7 *Proh pudor!*] Alii *Proh dolor!*

8 *Et hic*] Lugd. Bat. pr. *& haec* Florent. sec. *& hinc.*

9 *Tam apte*, Lugd. Batt. duo *tam aperte.*

10 *Dicetur*,] Lugd. Bat. tert. *dicitur.*

11 *Ju-*

bus bella civilia non fuisse? Quibus à nobis respondebitur, [11] justius quidem socialia vocari oportere: [12] sed nobis proficere, si civilia nominentur. Cum enim causis [13] vocabulis ac studiis paria docentur omnia, tum sibi in his tanto plus vindicat reverentia Christianae religionis, quanto minus praesumpserit [14] potestas irata victoris. Nam cum plerumque inprobi tyranni, temere invadentes rempublicam, usurpatoque regio statu, Romani imperii corpus abruperint, atque ex eo bella vel per se injusta inportaverint vel in se justa commoverint, [15] Britannis Gallisque populis erecti & instructi; haec bella, quantum externis proxima, tantum longinqua civilibus, quid nisi socialia jure vocitentur, cum ipsi Romani ne Sertorii quidem, aut Perpernae, [16] aut Crixi, aut Spartaci bella, civilia usquàm nominarint? In tali ergo [17] vel defectu, vel perduellione sociorum, minore nunc utique invidia laboraret, si fortassis existeret vel gravis pugna, vel cruenta victoria. Verumtamen cum [18] in hisce temporibus omnia plus necessitatis adferant & minus pudoris; hoc est causa, pugna, victoria; vel pro extinguenda insolentia tyrannorum, vel pro cohibendo sociorum defectu, vel pro inurendo ultionis exemplo, cui tandem dubium est, quanto nunc mitius, quantoque clementius excitata (ut dicunt) bella civilia geruntur, immo reprimuntur potius quam geruntur? Quis enim unum civile bellum per decem annos his temporibus agitatum audierit? Quis uno bello centum quinquaginta millia hominum, vel hostium ab hostibus, ut non dicam civium à civibus, caesa meminerit? Quis illam, quam explicare longum est, optimorum atque illustrium virorum multitudinem trucidari in pace cognoverit? Postremo quis illas infames interficiendorum tabulas timuerit,

11 *Justius quidem*] Lugd. Bat. pr. *juste quidem*. Perizon. *justius quippe*.

12 *Sed nobis*] Perperam Perizon. *Sed non*.

13 *Vocabulis*] Sic MSS. & Ed. Aug. *vocabulisque* Vulgg.

14 *Potestas irata victoris*.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *potestas irati victoris*.

15 *Britannis Gallisque populis erecti & instructi*;] Carausium, Allectum, Constantinum aliosque ejus temporis tyrannos intelligit, hos *erectos*, id est confisos Britannis & Gallis dixit. Verum ego in nullo MS. verbum *erecti*, inveni, omnes vero habent *creati*, ut & Ed. August. quare contra MSS. consensum illud *erecti* retineri non posse judico. Cod. Meus *& creati & instructi*. An scripsit Orosius? *a Britannis Gallisque populis & creati & instructi*.

16 *Aut Crixi*,] De *Crixo* gladiatorum duce infra capite ult. dicemus. In inpressis vulgo male, aut *Crassi* legitur. Fabr.

17 *Vel defectu*,] Sic MSS. omnes, contra Vulgg. *defectu*.

18 *In hisce*] Florentt. tres, *his temporibus*, deleto *in*, non male.

19 *Le-*

muerit, [19] legerit, senserit? ac non potius omnibus notum sit, una cunctos pace compositos, atque eadem salute securos, victos victoresque pariter communi exsultasse laetitia, [20] ac etiam in tantis totius Romani imperii provinciis, urbibus ac populis, [21] vix paucos aliquando exstitisse, quos justa ultio [22] invito etiam victore damnarit? Et, [23] ut verbis verba non onerem, non temere dixerim, tantam vel in bello saltem extinctam modo fuisse gregariorum militum manum, quanta tunc [24] caesa est in pace nobilium. Igitur, [25] Sulla mortuo, Lepidus, Marianae partis adsertor, adversus Catulum Sullanum ducem surgens, redivivos bellorum civilium cineres suscitavit. Bis tunc acie certatum est. Plurimi Romanorum, jam ipsa paucitate miserorum, & adhuc illo furore insanientium, caesi sunt. Albanorum civitas, obsidione oppugnata atque excruciata fame ultima, miserabilium reliquiarum deditione servata est. Ubi tunc Scipio, Lepidi filius, captus atque occisus est. [26] Brutus in cisalpinam Galliam fugiens, persequente Pompeio, apud Rhegium interfectus est. Ita hoc bellum civile non magis clementia Catuli, quam taedio Sullanae crudelitatis, ut ignis in stipula, eadem celeritate qua exarsit, evanuit.

19 *Legerit, senserit?*] Ed. Aug. *timuerit, scripserit, senserit, nescierit.* Quomodo opponuntur, qui scripserunt & qui timuerunt, per suas scilicet vices, item qui senserint & nescierint, quum scilicet & scripti in iis & non scripti interierint. Sed malo vulgatam.

20 *Ac etiam*] MSS. quidam *ut etiam*, forte melius *atque etiam.*

21 *Vix paucos*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *vix perpaucos.*

22 *Invito etiam victore*] Coll. Gronov. *uno etiam victore* MSS. Lugd. Batt. tres *uno etiam auctore.*

23 *Ut verbis verba non onerem*,] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *ut verba vera non onerem.* Forte, *ut vera verbis non onerem.*

24 *Caesa est in pace nobilium.*] Tres iidem MSS. cum Coll. Gron. hic legunt *caesa est & in pace nobilium*, supra vero *non exstinctam modo.*

25 *Sulla mortuo, Lepidus*,] M. Aemilius Lepidus & Q. Lutatius Catulus Coss. fuerunt an. Urbis DCLXXV. de quibus Sallust. lib. I. hist. *Res populi Rom. M. Lepido, Q. Catulo Consulibus militiae & domi gestas composui.* De dissensione horum Consulum Cicero Catil. III. Liv. lib. XC. Appian. I. Plut. in Sulla & Pompeio, Eutrop. & alii. FABR.

26 *Brutus in cisal.*] Hic est *M. Junius Brutus*, M. Bruti, qui Caesarem interfecit, pater Plut. in Pompeio & Bruto. FABR.

CAPUT XXIII.

De quatuor novis bellis à Romanis susceptis, Hispanico, Pamphylico, Macedonico & Dalmatico.

1 Anno ab Urbe condita sexcentesimo septuagesimo tertio, sonantibus undique bellorum fragoribus, quorum unum in Hispania erat, aliud in Pamphylia, in Macedonia tertium, quartum in Dalmatia, 2 exsanguis adhuc atque exhausta intestina pernicie tamquam febribus Romana respublica, propulsare armis Occidentis Septentrionisque fortissimas gentes cogebatur. 3 Sertorius siquidem, vir dolo atque audacia potens, cum partium Marianarum fuisset, Sullam fugiens, ex Africa dilapsus in Hispanias, 4 bellicosissimas gentes in arma excitavit. Adversus hunc, ut breviter definiam, duo duces 5 missi, Metellus & Domitius: quorum 6 Domitius ab Hirtuleio, Sertorii duce, 7 cum exercitu oppressus est. 8 Manilius, proconsule Galliae in Hispaniam

1 *Anno ab Ur. c. DCLXXIII.*] Annum intelligit, quo Lepidus & Catulus Consules fuerunt, quem nos jam DCLXXV. post Romam conditam nominavimus, iis vero Coss. quatuor haec bella exorta fuisse Eutrop. initio libr. VI. auctor est. FABR.

2 *Exsanguis adhuc*] Cod. Perizon. *exanguis undique.* Idem supra pro *LXXIII.* numerat annum LXXVII.

3 *Sertorius siquidem,*] De bello Sertoriano Appian. libro I. Plutarchus in Sertorio & Pompejo, Liv. lib. XC. & deinceps, Florus lib. III. cap. 22. Eutropius libr. VI. & auctor de Viris Illust. FABR.

4 *Bellicosissimas*] Edd. Vett. quaedam addunt *ferocissimasque*; Legunt dein *in arma ex armis*, sed contra meliores Codices.

5 *Missi,*] Ed Aug. *missi sunt.*

6 *Domitius ab Hirtuleio,*] *Hirculeius* est in nostris Manuscriptis Orosii, Eutropii & Flori libris. *Hirculeium* Quaestorem nominat Livius libr. XC. eumdem Plutarchus in Sertorio intelligit his verbis, Δομίτιον ὁ Καιλέστιον (fortasse Καλυῖνον) ἀνθύπατον ὄντα τῆς ἑσπερίας Ἰβηρίας ἀφ' ἵππων καταγωνισάμενον &c. Meminit ibidem Plutarchus *Thoranii* legati Metelli, quem Sertorius cum exercitu caecidit. In meo etiam Floro Manuscripto legitur: *Cum hinc Domitius & Thorius, inde Herculei praeluderent.* Ubi inpressi habent, *cum hinc Domitius & cohortes.* FABR.

7 *Cum exercitu oppressus est.*] Obtinuerat hic L. Domitius Ahenobarbus proconsule Hispaniam citeriorem, ex qua Metellus, Sertorio viribus inpar, eum arcessiverat. Sallust. Fragm. lib. II. *Metellus Domitium procos. in citeriore Hispania, cum omnibus copiis quas paraverat, arcessivit.* Oppressum eumdem cum exercitu atque occisum fuisse a L. Hirtulejo tradunt quoque Plutarchus & Eutropius; Plutarch. in Sertorio p. 574. Δομέτιον ὁ μὲν Λέπτον, ἀνθύπατον ὄντα τῆς ἑσπερίας Ἰβηρίας, ἀφ' ἵππων καταγωνισάμενον &c. ἀνεῖλεν. Vertunt, *Domitium & L. Manlium* &c. Sed ego puto Λέκιον esse scribendum, atque sic vertendum, *Lucium vero Domitium quoque, alterius Hispaniae proconsulem, per quaestorem suum superatum* &c. *occidit.* Nam Domitius Hispa-

am cum tribus legionibus & mille quingentis equitibus transgressus, iniquam cum Hirtuleio pugnam conseruit: à quo castris copiisque nudatus, in oppidum Ilerdam pene solus refugit. Metellus, multis praeliis fatigatus, per devia oberrans, hostem mora fatigabat, donec Pompeii castris consociaretur. Pompeius contracto [9] apud Pallantiam exercitu, Lauronem civitatem, quam tunc Sertorius oppugnabat, frustra conatus defendere, victus aufugit. Sertorius superato fugatoque Pompeio, Lauronem captam cruentissime depopulatus est: [10] reliquum agmen Lauronensium, quod caedibus superfuerat, miserabili in Lusitaniam captivitate transduxit. Pompeium autem, hoc est, illum Romanorum ducem, à se fuisse victum gloriatus est: quem magna praeditum fiducia, ad hoc bellum [11] non pro consule, sed pro consulibus Roma misisset. Fuisse tunc Pompeio triginta millia peditum, mille equites, Galba scribit: Sertorium autem sexaginta millia peditum, octo millia equitum habuisse commemorat. Postea vero [12] Hirtuleius cum Metello congressus, apud Italicam Beticae Urbem viginti millia militum perdidit:

Hispaniae citerioris, Galliae autem proconsule fuit Manlius seu potius Manilius. Praeterea cecidit in acie Domitius; turpi fuga, & exercitu amisso, evasit Manilius. Eutropii verba sunt lib. VI. cap. 1. *A Sertorii duce Hirtuleio Domitius occisus est.* Clades apud Anam flumen accepta fuit. Florus lib. III. cap. 22. *Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius & Thorius, inde Hirtuleji fratres prolude-rent: Mox bis apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppressis.* Quae si cum adductis ex Plutarcho conferas, ubi de Thorii quoque caede loquitur, videbis emendationem nostram stabiliri, neque L. Manilio locum ibidem esse. Aliquanto post pro *consociaretur*, Lugd. Bat. quart. *sociaretur.*

8 *Manilius Proscs.*] *Manilius* est in uno Manuscripto, *Manlius* in caeteris. Apud Plutarch. est, ὥστε Λεύκιον μὲν Λόλλιον ἐκ τῆς κατὰ Ναρβῶνα Γαλατίας ἐλθεῖν αὐτῷ βοηθόν, ubi Sigonius legit ὥστε Λεύκιον Μανίλιον. FABR. Codd. MSS. quos consului, fere omnes, & inter illos Longobard. recte scribunt *Hirtuleio*, & hic & infra; atque iterum *Hirtulei*, ubi aliquanto post de morte fratrum Hirtuleiorum loquitur Orosius. Hirtuleius autem, de quo hic agitur, cum fratre inter duces Sertorii fuit, & numeratur inter ejus quaestores. Pro *Manilius* in omnibus MSS. exaratur *Manlius*, sed perperam.

9 *Apud Pallantiam*] In aliis est *Polentiam*, mendose. De Pallantia Strabo lib. III. De Pallantinis, Plinius lib. III. cap. 3. De Lauronis excidio Plutarch. & Appian. FABR. *Palentium* Lugd. Bat. quart. & Meus.

10 *Reliquum agmen Lauron.*] Plutarch. aliter; in Sertorio scribens, ipsum Lauronensibus peperciisse, eosque dimisisse. FABR.

11 *Non pro consule*] Lege Plutarchum in Pompeio. FABR. Aliquanto post pro *Mille equites* Vulgg. *& mille equites*, contra MSS.

12 *Hirtuleius cum Metello*] De Metelli victoria contra Hirtuleium, Liv. lib. XCI. Frontinus lib. II. Stratagem. FABR. Sallust. lib. II. Fragm. *Occurrere duci & praelium*

dit: victusque in Lusitaniam cum paucis refugit. Pompejus [13] Segidam, nobilem Celtiberiae urbem, cepit. Sertorius deinde cum Pompeio congressus, decem millia militum ejus interfecit. Ex alio cornu, [14] vincente Pompeio, tantumdem pene ipse perdidit. Multa inter eos praeterea praelia gesta sunt. [15] Memmius, quaestor Pompeii, idemque vir sororis ejus, occisus est. [16] Hirtuleii fratres interfecti. [17] Perperna, qui [18] se Sertorio junxerat, comminutus est. Postremo ipse [19] Sertorius, decimo demum anno belli inchoati, iisdem, quibus & Viriathus, suorum dolis interfectus, finem bello fecit, Romanisque victoriam sine gloria dedit: quamvis Perpernam postea pars exercitus ejus secuta sit, qui à Pompeio victus, cum universo exercitu suo interfectus est. Civitatibus vero cunctis ultro ac sine mora per deditionem receptis, duae tantum restiterunt, hoc est, Uxama & Calaguris: quarum Uxamam Pompeius evertit, Calagurim Afranius jugi obsidione confectam, atque ad infames escas miseranda inopia coactam, ultima caede incendioque delevit. Percussores Sertorii praemium ne petendum quidem à Romanis esse duxerunt, quippe qui meminissent antea Viriathi percussoribus denegatum. Et quamvis nullo tunc praemio patra-

accendere, adeo uti Metello in sagum, Hirtuleio in brachium tela venirent.

13 *Segidam,*] MSS. omnes *Belgidam*, ut & Edd. Vett. usque ad Fabricium, qui tamen hujus suae emendationis nullam reddit rationem. Ego neque *Belgidam* neque *Segidam* in Celtiberia invenio, *Balsinonem* sive *Belsinuam* ibidem agnoscunt Ptolemaeus & alii, quod proxime ad *Belgidam* accedit; ut & *Cesatam* sive *Cesadam*, quod scriptura sua non multum a *Segida* differt.

14 *Vincente Pompeio,*] Ita tres Florentt. Meus & Perizon. Edd. pr. & August. cum Venetis. Lugd. Batt. quatuor cum Edd. quibusdam *vim faciente Pompeio.* Ultr. & Coll. Gronov. *vim faciente vincente* vel *vincenteque Pompeio.*

15 *Memmius, quaestor*] Memmium in agro Seguntino interfectum ait Plutarch. in Sertorio. De Memmio Quaestore Pompeii Cicero pro Balbo. Fabr.

16 *Hirtuleii fratres interfecti,*] Quanta eorum inter Sertorii duces fuerit existimatio, patet ex Frontini verbis Stratag. lib. II. cap. 7. *Q. Sertorius, quum acie decertaret, barbarum, qui ei nunciaverat, Hirtuleium periisse, pugione trajecit, ne & in aliorum id notitiam perferret, & ob hoc animi suorum infirmarentur.*

17 *Perperna,*] *Perperna*, non *Perpenna*, scribi debere, testimonio sunt Fasti Capitolini, in quibus anno DCLXI. cum Claudio Pulchro Consul *M. PERPERNA* comparatur: idemque à Dione lib. XLI. Περπέρνας adpellatur, unde non est dubium, quin apud Plutarchum & Appianum librarii pro *Perperna* substituerint Περπίνναν, cum praesertim in Appiani Iberica ab Hen. Steph. edita *Perperna* hic, quo de agimus Περπέρνας adpelletur. Fabr.

18 *Se Sertorio junxerat,*] A Florent. pr. abest *Se.* Flor. tert. scribit *conjunxerat.*

19 *Sertorius decimo demum an.*] In Eutropii libris scriptum est, *Sertorium octavo decimo anno à suis occisum esse*, sed Cuspi-

traverint Romanam securitatem, tamen fortis fide ac viribus semper Hispania, cum optimos [20] invictissimosque reges reipublicae dederit, nullum umquam tyrannorum, ab initio usque in hodiernum diem, de se editum misit vel in se extrinsecus incurrentem, vivum potentemve dimisit. Interea [21] Macedonicum bellum Claudius sortitus, varias gentes, quae Rhodopaeis montibus circunfusae sunt, ac tunc Macedoniam crudelissime populabantur: (nam inter caetera dictu audituque horrida, quae in captivos agebant, raptis, cum poculo opus esset, humanorum capitum ossibus, cruentis capillatisque adhuc, ac per interiores cavernas [22] male effosso cerebro oblitis, avide ac sine horrore tamquam veris poculis utebantur, quarum cruentissimi atque inmanissimi Scordisci erant) has itaque, ut dixi, Claudius pellere Macedoniae finibus bello adtentavit, magnisque se malorum molibus objecit: [23] unde cum animo aeger, & curis circumseptus, morbo insuper correptus esset, interiit. Hujus [24] successor Scribonius adtentatarum superiore bello gentium vim declinans, in Dardaniam arma convertit, eamque superavit. [25] Publius vero Servilius exconsule, Ciliciam & Pamphyliam crudelissime adortus, dum subdere studet pene delevit. Lyciam & Urbes ejus obsessas oppressasque cepit. Praeterea, Olympum montem pervagatus, [26] Phaselim evertit, Corycum diruit, [27] Tauri quoque mon-

nianus recte corrigit, *Octavo demum anno.* Nam & Appianus de re gesta cum Sertorio ita scribit: λοιπὸν δ' ἔτι τῷ Συλλέων ἔργων τὸ Σερτωρίου ἡδύσμενον ὑπελείπετο. Ac *Sertorius quidem octavo sui ducatus anno interfectus*, bellum vero decimo confectum fuit, auctore Livio lib. XCVI. FABR.

20 *Invictissimo/que*] Copulam delent praeter Ed. August. Cod. Longob. cum tertio Florent. & Lugd. Bat. tertio. Ex *optimos* & *invictissimos* alterutrum forsan varia est lectio.

21 *Macedonicum bellum Claudius*] Hic est Ap. Claudius Pulcher, quem Consulem cum C. Servilio fuisse, diximus cap. superiore; de re ab eo gesta, Livius libro XCI. Eutropius 6. FABR.

22 *Male effosso*] Ed. Aug. *male effuso.*

23 *Unde cum animo aeger, & curis*] Haec lectio est in omnibus nostris Manuscriptis, cujus loco in aliis inpressis corrupte legitur: *Unde cum haec animo gereret, curis circumseptus*, &c. FABR. Fabricianam emendationem confirmant MSS. nostri omnes & Ed. insuper August.

24 *Successor Scribonius*] C. Scribonius Curio, qui cum Cn. Octavio Consul fuit anno DCLXXVII. Ap. Claudio in Macedonia successit, Eutrop. lib. VI. Liv. lib. XCII. & XCV. Triumphi Curionis e Macedonia meminit Cicero in Pisonem. FABR.

25 *P. Servilius exconsule*] De Servilii Consulatu dictum est supra. *Ex Consule*, id est, consulatu jam perfunctum missum ad Ciliciam & Pamphyliam scribit etiam Eutropius: *Ex Consule* ἀπὸ ὑπάτων, in Graeca Digestorum praefatione dicitur. FABR.

26 *Phaselim evertit*,] *Phaselidis* nomen vulgo

montis latera in Ciliciam vergentia perſcrutatus, Iſauros bello fractos, [28] in ditionem redegit: primus Romanorum per Taurum duxit exercitum, ac limitem itineris fecit. Triennio emenſo, quo bellum geſtum eſt, Iſaurici nomen adſumpſit. [29] Coſconius proconſule ſortitus Illyricum, protrita ſubactaque Dalmatia, Salonas, Urbem florentiſſimam, poſt biennium tandem expugnavit & cepit.

vulgo corruptum eſt. Dionyſius vſ. 854.

Ἄλλαι δ' ἐξείης Παμφυλίδες εἰσὶ πόληες,
Κάρυκός Πέργητε, ἠδ' Ἰωμέσσιε Φάσηλις.

Salluſt. lib 1. Hiſt. res à Servilio geſtas deſcribens. *Ad Olympum atque Phaſelida*, item, *ad Corycum* dixit, auctore Priſc. lib. XV. Cicero Verr. V. *Phaſelis illa quam cepit P. Servilius, non fuerat urbs ante Ciliciam atque praedonum*, &c. Fabr.

27 *Tauri quoque montis*] Meus *Tauri quoque latera*. Lugd. Batt. tres, *Taurique montis latera*.

28 *In ditionem redegit*] Ita edidit Fabricius, quum ante illum Edd. omnes haberent *in deditionem redegit*, quod eſt receptum loquendi genus, ubi de hoſte qui deditionem facit, agitur, atque invenitur in MSS. Lugd. Batt. quatuor, Perizon. & Meo, ſcribente tamen Meo *in deditionem recepit*. Pro Fabricii tamen lectione ſtat Cod. Longob. & ſimili modo *in ditionem venire* dixit Pomponius de Origine ac Succeſſ. Magiſtrat. cap. XVIII. p. 275. Ed. Ruperti. §. *de Origine juris. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hiſpania, deinde Narbonenſis provincia: totidem praetores, quot provinciae in ditiones venerant, creati ſunt.* Itaque *in ditionem redegit*, tantundem eſt, ac populi Romani provinciam fecit.

29 *Coſconius Procoſ.*] De rebus à Coſconio geſtis Eutropius libro VI. ubi libri ei *Cnei* praenomen dant, perperam, ut opinor: eſt enim hic C. Coſconius, cujus literis planum factum fuit, legionem eſſe à Bulbo ſollicitatam in Illyrico, ut teſtatur Cicero pro Cluentio. Fabr.

Caput XXIV.

De bello fugitivorum ſeu gladiatorum, & cladibus ejus.

[1] Anno ab Urbe condita ſexcenteſimo LXXIX. Lucullo & Caſſio conſulibus, [2] gladiatores ſeptuaginta & quatuor Capuae à ludo Cn.

1 *Anno ab Ur. con. DCLXXIX.*] Eutropio hic annus eſt DCLXXVIII. aliis DCXXX quo Conſules fuerunt M. Terentius Varro Lucullus, & C. Caſſius. Fabr.

2 *Gladiatores LXXIV.*] Eumdem numerum habet Livius, & Eutropius: Appianus, μονομάχους ἑβδομήκοντα, Plutarch. in Craſſo, ἑβδομήκοντα καὶ ἕξ. Fabr. Lugd. Batt. quart. numerat XLIV ſed tert. cum Coll. Gron & Codd. Meo Perizon. ac Florentt. tribus *ſexaginta & quatuor* numerant ſive ſcribunt.

Cn. Lentuli diffugerunt: qui continuo, ducibus [3] Crixo & Oenomao Gallis, & Spartaco Thrace, Vesuvium montem occupaverunt; unde erumpentes, [4] Clodii praetoris, qui eos obsidione cinxerat, castra expugnarunt: ipsoque in fugam acto, cuncta in praedam [5] verterunt. Inde per Consentiam & Metapontum circumducti, ingentia brevi agmina collegerunt. Nam Crixo decem millium multitudo, Spartaco autem triplex tunc numerus fuisse [6] refertur. Oenomaus enim jam [7] in superiore bello fuerat occisus. Itaque cum caedibus, incendiis, rapinis, stupriscque omnia miscerent, [8] in exsequiis captivae matronae, quae se dolore violati pudoris necaverat, munus gladiatorum ex quadringentis captivis, scilicet, qui spectandi fuerant, spectaturi, utpote lanistae, gladiatorum potius quam militum principes, ediderunt. Deinde consules Gellius & Lentulus adversus eos cum exercitu [9] missi, quorum [10] Gellius Crixum, acerrime pugnantem, praelio oppressit, Lentulus, a Spartaco superatus, aufugit. Post etiam collatis frustra ambo consules copiis, accepta gravi clade, fugerunt. Dehinc C. Cassium proconsulem [11] idem Spartacus oppressum bello interfecit. Itaque exterrita Civitate non minore propemodum metu, quam sub Annibale circa portas fremente trepidaverat, senatus Crassum cum legionibus [12] consulum novoque supplemento

3 *Crixo & Oenomao*] Ita hos duces nominandos esse non modo Appianus, verum etiam libri vetusti probant. FABR.

4 *Clodii Praetoris*] *Claudium Pulchrum* legatum habet Livius libro XCV. *Clodium Glabrum* Florus libro III. capite 20. Κλώδιον γραπτὸν, Plutarchus. FABR.

5 *Verterunt*] Plerique Codd. MSS. cum Ed. Aug. *averterunt*.

6 *Refertur*] Sic scribere jubent MSS. fere omnes, non *fertur*.

7 *In superiore*] Duo & Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *superiore*, deleto *in*.

8 *In exsequiis captivae*] Appianus: ὁ δ' Σπάρτακος τελευτήσας Ῥωμαίων αἰχμαλώτους ἑκατὸν ἐπὶ κείρῳ δυοδέκῳ μυριάσι Ῥωμαίων πεζῶν ἐς Ῥώμην ἤπιεσαν. *Spartacus ubi trecentos captivos Romanos Crixo inferias misit, cum CXX. millibus peditum Romanorum ad Urbem contendit.* Hinc Florus: *Defunctorum praelio ducum funera imperatoriis celebravit exequiis, captivosque circa rogum jussit armis depugnare.* FABR. Mox mallem munus *gladiatorium* pro *gladiatorum*.

9 *Missi*] MSS. quidam *sunt missi*.

10 *Gellius Crixum,*] Crixum circa Garganum montem oppressum fuisse, Appianus scribit, à quo, & à Plutarcho plura pete. FABR.

11 *Idem*] Florent. pr. *ibidem*.

12 *Consulum*] Abest ab Ed. August. sed scribunt *consulem* tres Lugd. Batt. & Coll. Gron. male, *consulum* id est utriusque consulis, *totis imperii viribus*, ut loquitur Florus lib. III. cap. 20. Utriusque consulis tunc exercitum habuisse Crassum, qui tum praetor erat, in Vita Crassi testatur Plutarchus p. 548. postquam enim narravit utrumque consulem, Gellium & Lentulum contra fugitivos missum fuisse, addit, Senatum, consulibus infensum, jussisse, nihil pro imperio ut agerent, atque Crasso bellum mandasse.

13 *Ad*

to militum misit. Is mox ut fugitivorum pugnam iniit, sex millia eorum interfecit, nongentos vero cepit. Inde prius quam ipsum Spartacum, [13] ad caput Silari fluminis castrametantem, bello adgrederetur, Gallos [14] auxiliatores ejus Germanosque superavit, è quibus triginta millia hominum cum ipsis ducibus occidit. Novissime ipsum Spartacum dispositа acie congressum, maximasque cum eo fugitivorum copias perculit. Nam [15] sexaginta eorum millia caesa, sex millia capta referuntur: tria millia civium Romanorum recepta sunt. Caeteri qui ex hoc bello lapsi oberrabant, per complures duces frequenti indagine [16] adtriti sunt. At ego iterum ac saepius repeto, [17] num quidnam & hic comparatione aliqua egent tempora? Quis rogo audire non horreat non dicam bella talia, sed vel nomina [18] tanta bellorum, externa, servilia, socialia, civilia, fugitivorumque? [19] quae ne sic quidem saltem sese, ut commoti maris fluctus, [20] quamvis molibus magnis, sequuntur, sed undique diversis causis, vocabulis, formis, malisque excitata, [21] coacervataque concurrunt. Ut è proximo repetam, & infame illud servile praeteream, Jugurthinum bellum nondum adhuc ab Africo [22] detonuerat, jam Cimbricum à Circio fulminabat. De Cimbricis illis nubibus adhuc foedi vastique torrentes effusi sanguinis agebantur, jam socialis [23] belli nebu-

13 *Ad caput Silari*] De *Silaro*, qui & *Silaris* dicitur, Strabo libro quinto extremo, Plinius libro tertio, capite 103. & libro tertio, capite quinto. De numero interfectorum Livius libro nonagesimo-septimo. Fabr.

14 *Auxiliatores ejus*] Vox posterior abest a Perizon. dein Meus legit, *Germanosque bello superavit.*

15 *Sexaginta eorum millia*] Perizon. XLM. numerat.

16 *Adtriti sunt*] Ed. August. *contriti sunt.*

17 *Numquidnam & hic*] Lugd. Bat. pr. legit *haec*, Meus delet *aliqua.*

18 *Tanta*] Florent. sec. *tantorum.* Mox pro *fugitivorum* Perizon. & Meus recte *fugitivorumque.*

19 *Quae ne sic quidem*] MSS. fere omnes pro *ne* scribunt *nec*, at *quidem* delent Lugd. Batr. omnes cum Coll. Gron. item Meus & Perizon.

20 *Quamvis*] Lugd. Bat pr. *quantisvis.*

21 *Coacervataque*] Sic confidenter, haec laudante Palmerio posui, pro vulgari, *coacervata*, nec adhuc diffido, quin alii quoque sint probaturi. Laut.

22 *Detonuerat*,] Lugd. Bat. sec. cum tribus Florentinis & Ed. Aug. legunt *perdetonuerat*; quod idem velle videtur Coll. Gronov. cum tribus reliquis MSS. Lugd. Batt. in quibus est *perditum noverat*, vel *perdito moverat*, vel denique *perditum moverat.* Meus vero Codex exhibet *pertonuerat.* Mox *& jam Cimbricum*, atque aliquanto post, *& jam socialis belli* Edd. quaedam Vett.

23 *Belli nebulas* &c.] Virg. Aeneid. X. 809.

Aeneas nubem belli, dum detonet, omnem
Sustinet.

24 *Mi-*

nebulas in magna continuo malorum nubila coituras, misera exhalabat Italia. Adhuc vero post infinitam crebamque Italici belli tempestatem discurri tuto per Italiam minime poterat: ita omnes absque illis periculosissimis inimicarum urbium voraginibus, dissoluta ac lubrica pace tubabant: jam sibi Marianum atque Cinnanum Roma parturiebat excidium, & aliud è diverso Oriens atque Aquilo, hoc est [24] Mithridaticum minabatur, quod quidem Mithridaticum à superioribus coeptum porro in ulteriora porrigitur. De Mariana face rogus Sullanae cladis accensus est, de isto rogo funestissimo Sullani & civilis belli per plurimas terrarum partes ardentes sudes sparsi sunt, multaque incendia ex uno fomite diffuderunt. Nam Lepidus & Scipio in Italia, Brutus in Gallia, Domitius, Cinnae gener, in Africa, Carbo in Cossura & Sicilia, Perperna in Liguria, & post cum Sertorio in Hispania, omniumque atrocissimus Sertorius in eadem Hispania, haec tunc civilia, vel quo alia dicenda sunt nomine, bella excitantes, de uno multa, [25] de parvo magna fecerunt; absque illis tribus vastissimis bellis, quae tunc externa vocabantur, hoc est, Pamphylico, Macedonico atque Dalmatico, dissimulato etiam magno illo Mithridatico, longe omnium [26] diuturnissimo, infestissimo, ac formidolosissimo: deinde, adhuc Hispanienſi Sertoriano nondum finito, immo ipso adhuc vivente Sertorio, hoc fugitivorum, & [27] ut verius dicam, gladiatorium bellum inhorruit, jam non [28] spectandum paucis, sed ubique metuendum. Quod quia fugitivorum bellum dicitur, nemini vile habeatur ex nomine. Saepe in eo singuli & aliquando simul cum agminibus frustra junctis ambo consules victi sunt, plurimique nobiles trucidati. Ipsi autem fugitivi plus quam centum millia fuêre, qui caesi sunt. Ex quo admonemus, ut ipsa se consoletur Italia de vexatione externorum praesentium, per recordationem praeteritorum [29] ex se atque in se; & ipsam se incomparabili-

24 *Mithridaticum*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. adjungunt *bellum*.

25 *De parvo magna fecerunt,*] Edd. Vett. *de minimo magna fecerunt*. MSS. omnes *de magno magna*, unicus Perizon. *de magno majora fecerunt*, quod ego prae reliquis praestare puto, neque enim exiguum fuit illud bellum civile sive sociale primum, unde reliqua provenerunt.

26 *Diuturnissimo*] Superlativum hunc nolunt, sed *diuturno* scribunt, tres Florent. tres Lugd. Batt. Meus, Perizon. & Coll. Gronov.

27 *Ut verius dicam*] In Florent. sec. deëst *ut*.

28 *Spectandum paucis,*] Per voluptatem scilicet in amphitheatro, in quo inclusos depugnare inter se cernerent gladiatores otiosi.

29 *Exeatque in se ipsa, nec putet se incom-*

rabiliter crudelius dilaceratam noverit a ſuis. Quamobrem [29] huic nunc quinto volumini finem fecerim, ut bella civilia externis ubique permixta, vel quae dicta ſunt, vel etiam quae ſequuntur, quia ſic ſibi [30] ſerie temporum [31] & malis ſequacibus cohaeſerunt, libri ſaltem termino ſeparentur.

comparabiliter dilacerari.] Monſtra Herculis hic domui. Scripti omnes: *Ex ſe atque in ſe incomparabiliter dilacerantium*, quibus quid confuſius? Sed tamen ut mihi tribuam, feciſſe, *exeatque in ſe ipſa* de *Ex ſe atque in ſe ipſa*, ita Veneto libro illud, *nec putet ſe*, merito debeo. Laut. Venetae (quas reſpicit) Edd. legunt *Exeatque in ſeipſam, nec putet ſe incomparabiliter crudelius dilacerari.* Eaque omnium Vett. Edd. lectio eſt, praeterquam Ed. Auguſt. quae ſic habet, *ex ſe atque in ſe ipſam incomparabiliter crudelius dilacerantium ſuorum.* Quae quoque Cod. Longob. ſcriptura eſt, niſi quod augeat ita, *ex ſe, atque in ſe, & ipſam ſe incomp.* neque a Longob. diſcrepant Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Cod. Perizon. Meus vero legit, *ex ſe atque in ſe; & ipſam ſe incomparabiliter crudelius dilaceratam noverit a ſuis.* Quae ſola mihi vera videtur eſſe hujus Loci emendatio; Lautio enim nequaquam plauſum, quem ſibi tribuit do, nam *externa praeſentia*, de quibus loquitur Oroſius, debent ſibi habere aliquid oppoſitum, quod deeſt in Lautiana emendatione, invenitur autem in noſtra, videlicet *praeterita* illa bella ſive mala, *ex ſe atque in ſe.* Ad hanc quoque emendationem aliquid conferunt, vitioſi in prioribus, Florent. ſec. & tert. ex quibus ſec. (conſentiente Ultr.) legit, *exeatque in ſe, & ipſam ſe incomparabiliter crudelius dilacerantum* (correctum fuit in Florent. *dilaceratam*) *ſuorum.* tert. vero, *exſeatque in ſe & ipſam ſe incomparabiliter crudelius dilaceratam* (ſuperſcribitur *adflictam*) *noverit.* Fabricius & Scottus vulgarunt, *praeteritorum, ex ſe atque in ſeipſam incomparabiliter crudelius dilacerantium.*

29 *Huic nunc*] Ita legere jubent MSS. meliores, alii & Vulgg. Edd. *huic quinto volumini jam.*

30 *Serie temporum*] *Meus miſerie temporum.*

31 *Et malis ſequacibus*] Flor. ſec. *ut malis ſequacibus.*

In MSS. Cod. Longobardico, poſt illa, *Pauli Oroſii lib. V. explicit. Incipit lib. VI.* notitia quaedam praeclari ejus Codicis ſequitur, ſcriptura eadem, his verbis: *Confectus Codex in ſtatione magiſtri Viliaric Antiquarii. Ora pro me ſcribtore, ſic Dominum habeas protectorem.*

PAULI OROSII,

PRESBYTERI HISPANI,

HISTORIARUM

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

Unum Deum, tam Gentilium quam Christianorum judicio.

OMnes homines, [1] cujuslibet vel sectae, vel vitae, vel patriae, ita semper ad prospectum prudentiae naturali bono [2] eriguntur, ut oblectamento corporis rationale mentis, etsi non actu praeferant, judicio tamen praeferendum sciant. Quae mens, ratione duce [3] illustrata, in medio virtutum, quibus genuino favore, quamvis vitiis inclinetur, assurgit, [4] scientiam Dei quasi arcem prospicit. [5] DEUM enim quilibet hominum contemnere ad tempus potest, nescire [6] in totum non potest. Unde quidam, [7] dum in multis Deum credunt, multos Deos indiscreto ti-

1 *Cujuslibet vel sectae, vel vitae,*] MSS. tres ex Lugd. Bat. Coll. Gronov. Meus & Florent. pr. deleto primo *vel*, malunt, *cujuslibet sectae, vel vitae, vel patriae.* Edd. Antiquae transponunt illa *vel sectae, vel vitae.*

2 *Eriguntur,*] Coll. Gronov. *exiguntur.* Mox *ut* in Flor. pr. abest.

3 *Illustrata,*] Meus male *lustrata* & pro *genuino* mox *gemino* Lugd. Bat. tert.

4 *Scientiam Dei*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *ad scientiam Dei.*

5 *Deum enim quilibet &c.*] Hinc animam, *naturaliter Christianam* vocavit Tertullian. in Apologetico Cap. XVII. p. 176. quum antea haec scripsisset: *Vultis ex animae ipsius testimonio comprobemus? quae, licet carcere corporis pressa, licet institutionibus pravis circumscripta, licet libidinibus ac concupiscentiis evigorata, licet falsis Diis exancillata, cum tamen respiscit &c.*

6 *In totum*] Lugd. Batt. pr. & quart. *in tantum.*

7 *Dum in multis Deum credunt,*] Edd. quaedam Vett. *Dum in multis diis credunt,* mul-

timore finxerunt. [8] Sed hinc jam vel maxime, cum auctoritate veritatis operante, tum ipsa etiam ratione discutiente, discessum est. [9] Quippe cum & [10] philosophi eorum, ut de nostris [11] sanctis sileam, dum [12] intento mentis studio quaerunt, scrutanturque omnia, unum Deum auctorem omnium [13] repererunt, ad quem unum omnia [14] referrentur; unde etiam nunc pagani, [15] quos jam declarata veritas de contumacia magis quam de ignorantia [16] convincit, cum à nobis discutiuntur, non se plures Deos sequi, sed sub uno Deo [17] magno plures ministros venerari fatentur. Restat igitur de intelligentia veri Dei per multas intelligendi suspiciones [18] confusa dissensio, quia de uno Deo omnium pene una opinio est. Hucusque humana scrutatio, etsi cum labore, [19] potuit: at ubi ratiocinatio [20] defecit, fides [21] subvenit. Nisi enim crediderimus, non [22] intelligemus. Ab ipso audias, ipsique Deo credas, quod verum velis scire de Deo. Itaque [23] idem unus & verus Deus, in quem omnis, ut diximus, etsi ex diversis opinionibus secta concurrit, mutans regna, & dispo-

multos indiscreto timore finxerunt. Sed Orosii verborum hic est sensus, Dum quidam opinantur multis rebus inesse numen, atque ipsos Deos, veluti in familiam distinctos, singulos separata obire munia, non bene discernentes individuam deitatem, multos sibi deos colendos finxerunt.

8 *Sed hinc*] Flor. pr. *Sed hic.*

9 *Quippe cum*] Posteriorem vocem delent Ced. Ultr. & Edd. quaedam Vett.

10 *Philosophi*] Vide quae de Platone & Thalete notavimus ad Apologeticum Tertulliani cap. XLVI. p. 387.

11 *Sanctis*] Lugd. Bat. pr. *sacris.* Meus autem & Perizon. *Scis.* unde nata varietas lectionis.

12 *Intento*] Lugd. Bat. sec. & Ultr. *intente.* Mox in Ultr. abest *omnia.*

13 *Repererunt,*] Lugd. Bat. quart. *reperimus.*

14 *Referuntur,*] Meus *referrentur*, quod praetuli.

15 *Quos*] Lugd. Bat. pr. *quod.*

16 *Convincit*] Lugd. Bat. quart. *convicit.*

17 *Magno*] Abest a Florent. pr.

18 *Confusa dissensio,*] Lugd. Bat. quart. *confusa discretio.* Male. Omnes, inquit, in eo consentiunt, unum esse Deum, sed in isto consensu confusae plures plurium sunt opiniones.

19 *Tametsi cum labore, potuit:*] Addidit Fabricius, *deliberare*, non recte. Absolute enim illud verbum eleganter ponitur. Virg. lib. II. AEneid.

Hactenus, Acca soror, potui. Laut.

Temere certe fecit Fabricius, quod contra omnes MSS. omnesque Edd. Vett. verbum illud de suo inseruerit. Edd. autem veteres pleraeque habent *patuit*, sed Augustcum MSS. *potuit.* Pro *tametsi* MSS. & Edd. melioris *etsi* praeferunt, vel *& sic.* quod exstat in tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

20 *Defecit,*] Ed. pr. & illam secutae *deficit.*

21 *Subvenit.*] Lugd. Batt. tres *supervenit.*

22 *Intelligemus.*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Ed. August. *intelligimus.*

23 *Idem unus*] Deleto *idem*, MSS. tres

disponens tempora, peccata quoque puniens, [24] quae infirma sunt mundi elegit, ut confundat fortia; Romanumque imperium, adsumto [25] pauperrimi status pastore, fundavit. Hoc per reges & consules diu [26] provectum, postquam Asiae, [27] Africae atque Europae potitum est, ad unum imperatorem, [28] eumdemque fortissimum & clementissimum, cuncta sui ordinatione [29] congessit. Sub hoc imperatore, quem omnes fere gentes amore & timore permixto juste honorarent, Deus verus, qui superstitione sollicita ab ignorantibus colebatur, magnum illum [30] intelligentiae suae fontem aperuit, promtiusque per hominem docturus homines filium suum misit operantem virtutes, quae praecellerent hominem, [31] coarguentemque daemonas, quos aliqui deos putavissent, ut [32] qui ipsi, tamquam homini, non [33] credidissent, operibus, [34] tamquam Dei, crederent; deinde ut [35] in magno silentio ac [36] pace latissima inoffensae & celeriter novi nominis gloria, & adnuntiatae salutis velox fama percurreret, vel etiam, ut discipulis ejus per diversas gentes euntibus, ultroque per cunctos salutis dona offerentibus, [37] obeundi ac differendi, quippe Romanis civibus inter cives Romanos, esset tuta li-

Lugd. Batt. & Meus cum Coll. Gron. malunt, *Itaque unus & verus Deus.* At Ed. August. hanc suppeditat lectionem, *itaque unus est & verus Deus.* In Cod. Perizon. abest vox *Deus.*

24 *Quae infirma*] Ex Epist. prima Pauli ad Corinth. cap. I. 27.

25 *Pauperrimi status pastore*] Romulo, apud Faustulum, magistrum regii pecoris, educato. Livius lib I. cap. 4.

26 *Provectum*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *profectum.*

27 *Africae atque Europae potitum est*,] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. interserunt *imperio.* Ultr. *inperiis*, a manu scribae inperiti, qui nescivit millies cum secundo casu jungi verbum *potiri*, ut apud Sallustium in Catil. Cap. XLVII. *urbis potiri* &c. *Europae atque Africae* transponit Flor. pr.

28 *Eumdemque*] Lugd. Bat. pr. *eumdem.* Mox *clementissimum* ejiciunt quidam Editi.

29 *Congessit.*] Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Coll. Gronov. *concessit.* Loquitur de Augusto.

30 *Intelligentiae suae*] Vox posterior abest a Lugd. Bat. pr. & quarto a Coll. Gron. Pariter in Edd. quibusdam Vett. *hominem.*

31 *Coarguentemque daemonas*,] Meus, *coarguerint daemonas.*

32 *Qui*] Flor. pr. *quod.* Edd. Vett. nonnullae *quia.*

33 *Credidissent*,] Numero singulari Meus & Perizon. efferunt *credidisset*, & mox *crederet.* Pericope autem haec in Flor. pr. non invenitur.

34 *Tamquam Dei*,] Lugd. Batt. omnes, una cum Ultr. & Coll. Gronov. *tanquam Deo.* Sed contra reliquos & S. S. locum, unde haec desumta sunt, in Ev. Joannis cap. X, 37. 38.

35 *In magno silentio*] Flor. pr. *in* delet, & legit, *magno silentio.*

36 *Pace latissima*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *pace largissima.* Tertius in Lugd. Bat. & *celeriter* delet.

37 *Obeundi ac differendi*,] MSS. aliquot & Edd. *abeundi & deferendi.* Sed minus recte.

libertas. Quod ideo commemorandum putavi, quia hic sextus libellus usque ad Caesarem Augustum, de quo haec dicuntur, extenditur. [38] Quod si aliqui hanc lucidissimam rationem irritam putant, suisque diis potius adsignant, quos primum prudentia [39] elegerint, deinde praecipuo cultu invitarint, ut sibi per eos amplissimum [40] hoc pulcherrimumque imperium [41] conderetur: sic enim jactitant, [42] quia ipsi optimo genere sacrorum [43] emeruerint praecipuum deorum favorem, quibus ademtis vel praetermissis, [44] discesserint omnes,

[45] *Adytis arisque relictis,*
Dii, quibus imperium hoc steterat:

Unde quamvis reverentia sanctitatis tuae [46] multa fortissime verissimeque disseruerit, tamen & mihi locus exigit, ut pauca subjiciam. Si Romani colendo deos [47] emeruerunt favorem deorum, & non colendo amiserunt; [48] ut ipse Romulus, parens Romae, inter tot mala ab ipso

recte. Intelligit enim non illam libertatem veniendi & abeundi, qua nihil proficeret religio Christiana, sed circumeundi, differendi, disputandi, convincendi &c.

38 *Quod si aliqui &c.*] Transponunt tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Quod si hanc aliqui* &c. Pro *putant* eadem Coll. habet *putarint*.

39 *Elegerint, &c.*] Ed. August. *eligerent, deinde praecipuo cultu invitarent.* in Lugd. Bat. quarto *invitarunt.*

40 *Hoc*] Abest a Lugd. Batt. pr. & tertio, atque a Coll. Gronov.

41 *Conderetur:*] Sic edidit Fabricius, omnesque, quos ego consului, legunt MSS. exceptis Florentt. qui cum quibusdam Editionibus antiquis exhibent *concederetur.* Verum in prima omnium Edit. quoque *conderetur* exstat.

42 *Quia*] MSS. & Edd. nonnulli *quod*, prout passim in hujus Auctoris libris impressis & scriptis haec permutari solent. Argumentum vero hoc praeter alios uberius prosequitur Tertullianus in Apologetico cap. XXV. p. 243. & seqq. *Quoniam tamen Romani nominis proprie mentio occurrit, non omittam congressionem, quam provocat illa praesumtio dicentium, Romanos pro merito religiositatis diligentissimae in tantum sublimitatis elatos, ut Orbem occuparint,* &c.

43 *Emeruerint*] Haec omnium MSS. lectio est, nisi quod in Perizon. sit *emeruerant.* Vulgg. quidam *meruerint.*

44 *Discesserint*] Cod. Perizon. habet *discesserunt.*

45 *Adytis*] Verba sunt Virg. Aeneid. II.

Excessere omnes adytis, arisque relictis
Dii, quibus imperium hoc steterat. Fabr.

46 *Multa fortissime verissimeque disseruerit,*] Respicit Augustini libros de Civitate Dei. Edit. August. *verissime* delet, legens *multa fortissimeque* &c. Verum tota haec pericope a Florent. pr. abest.

47 *Emeruerunt*] Lugd. Bat. quart. *& meruerunt.* pr. atque tert. cum Periz. & Coll. Gronov. *meruerint* & mox deinceps *amiserint.*

48 *Ut ipse*] Prior vox exsulat a Lugd. Batt. tert. quarto & Perizon.

ipso ortu suo ingruentia salvus esset, [49] colendo quis meruit? An Amulius avus, [50] qui exposuit ad necem? An pater, [51] qui incertus fuit? An Rhea mater stupri rea? An Albani parentes, [52] ipsa quoque ab initio Romani nominis germina persequentes? An tota Italia, quae per quadringentos annos, dum audere potuit, excidio ejus inhiavit? Non, inquiunt, sed dii ipsi, quia se colendos sciebant, futuros custodiêre cultores. Ergo praescii sunt. [53] Si praescii sunt, cur hoc imperium [54] inter tot annorum saecula eo potissimum tempore ad summam potentiae arcem perduxerunt, [55] quo ille nasci inter homines atque agnosci ut homo voluit, [56] post cujus nomen & ipsi pro nihilo contemti sunt, & cum universo mundo etiam illi, quos ipsi provexerant, [57] cucurrerunt? Sed humiliter [58] obrepsit, inquiunt, & latenter intravit. Latentis & humilis unde tam celebris fama? tam indubitata fides? tam manifesta potentia? Signis quibusdam & vir-

49 *Colendo quis meruit?*] In Cod. Perizon. abest *colendo.* in Lugd. Bat. pr. legitur, *colendo quos meruit?* quasi ad ipsum Romulum is cultus deorum pertineret. Sed recte legitur *quis*, propter ea quae sequuntur.

50 *Qui exposuit*] Edd. Vett. excepta August. *qui eum exposuit* Sed contra MSS.

51 *Qui incertus fuit*] Perizon. *qui incertus erat?*

52 *Ipsa quoque*] Desunt duo haec verba in Ed. August.

53 *Si praescii sunt*] Ed. pr. *si ergo praescii sunt.*

54 *Inter*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *in.*

55 *Quo ille nasci*] Ita exhibent omnes libri MSS. & ex Edd. Vett. prima, Paris. & Venetae. Verum Bolsuing. & illum deinceps secutae reliquae maluerunt edere, *quo se ille nasci* &c. Quam lectionem, quamvis in August. Edit. quoque invenerim, probare tamen nequeo.

56 *Post cujus nomen*] Quum in Fabricii Editt. primis irrepsisset *hujus*, reliquae, & ipsa Scotti, ineptam illam, & ex typographi mendo natam, lectionem servaverant. In Codice meo legitur *ejus*, in reliquis omnibus recte *cujus*. Flor. pr. *per cujus nomen* &c. quae lectio videtur significare virtutem & potentiam ejus nominis, id est, ipsius Christi.

57 *Cucurrerunt?*] Lectionem sane hanc concoquere vix possum. Quid enim est *currere cum universo mundo?* Florent. secundi tolerabilior est lectio *concurrerunt.* Sed neque illa mihi satisfacit. Corrigo igitur *corruerunt.* Et ipsi Dii (inquit) illi, quos Romani sibi elegerant, & Romani, qui per istos Deos sese tanta potentia auctos credebant, domiti sunt virtute Dei inter homines nati & ut homo agniti. Cujus regnum ubi venit, & ipsi illi Dii fictitii pro nihilo contemti habitique sunt, & Romanorum imperium corruit; quod una cum universo mundo venit sub ditionem ejus, qui & imperia & imperatores constituit, & cui a Patre suo dudum hereditas universae terrae omniumque regnorum regimen erant promissa. Haec Orosii, ut Scriptoris Christiani, mihi videtur esse sententia.

58 *Obrepsit,*] Recte, neque mutare malim cum *irrepsit*, quod in Meo Codice legitur.

59 *Sol-*

virtutibus mentes hominum superstitione [59] sollicitas cepit & tenuit. At haec si homo potuit, Dii magis [60] posse debuerunt. An quia ille hanc potentiam à Patre sibi traditam praedicabat, perventum est aliquando ad intelligentiam illius noti & ignoti Dei, quam adprehendere, ut dixi, nemo nisi per ipsum potest? Nec quisquam potest, nisi [61] qui toto se perspecto ac despecto, conversus ad sapientiam Dei [62] omnem quaerendi ratiocinationem transtulerit ad credendi fidem. Verumtamen breviter discutio: Dii isti, quos tantos ferunt, ut Romanam Rempublicam & propitii provexisse, & [63] aversi adflixisse videantur, eo certe tempore, quod palam constat, quo nasci Christus voluit, & adnuntiari [64] gentibus coepit, [65] devotissime atque intentissime colebantur. Ita illi, consulentes & sibi & cultoribus suis, non potuerunt vel reprimere, vel repellere superstitionem ejus, propter quam spernendos se cultoresque [66] suos destituendos viderent? Quamquam si ab invitis; danda venia, nec [67] deserendi fuerunt; si a voluntariis; servanda praescientia, nec prius fuerant adjuvandi. Hoc factum est, inquiunt: nam excitavimus gentes, accendimus reges, instituimus leges, disposuimus judices, praeparavimus poenas suppliciis & crucibus, orbem totum scrutati sumus, [68] si quo modo Christianum nomen & cultus universo mundo posset abradi. Hoc eatenus factum est, donec foecunda crudelitas eousque inter tormenta ac per tormen-

59 *Sollicitas*] Editiones Vett. omnes (exceptis Hittorp. & Venetis, in quibus mendose *solitas*) ut & MSS. sic legunt, praeter Lugd. Batt. sec. & primum. In secundo exstat *sollicitatas*, quae lectio in prima superscribitur. Retineo vulgatam. Mentes hominum *superstitione sollicitas* recte vocat, dum respicit ineptam illam sollicitudinem, quae ex superstitione oritur.

60 *Posse*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *potuisse*.

61 *Qui toto se perspecto ac despecto*] Ed. August. simpliciter legit, *qui toto prospectu*.

62 *Omnem*] abest haec vox a Florent. pr. Mox pro *transtulerit* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. legunt *transtulit*. Vitiose quoque in Scotti Ed. legitur *rationem*.

63 *Aversi*] Ita MSS. *adversi* Edd. quaedam ex Vett. *Mox videbantur* quatuor Lugd. Batt. cum Ultr. pro *videantur*. & pro *eo certe tempore*, Meus & Perizon. *eo certo tempore*. quod & Florentt. sec. & tert exhibent.

64 *Gentibus*] Inepte in MSS. uno aut altero ex Lugd. Batt. adjicitur *Christianis*, vel *Christum*.

65 *Devotissime*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *diutissime*. Ultr. & Lugd. Bat. secund. *quamvis devotissime*.

66 *Suos*] Abest a Lugd. Batt. tert. & quarto atque Coll. Gronov.

67 *Deserendi*] Edd. prima, Paris. & Venetae *desperandi*. In iis vero quae praecedunt, notam interrogandi, qua sensus obscuritas tollitur, addidi

68 *Si quo modo*] Lugd. Batt. tres Ultr. & Coll. Gronov. cum Edd. quibusdam adjiciunt *tandem*.

69 *Pro-*

menta proficeret, quamdiu ipsum regium culmen, per quod solum [69] prohiberi potuerat, occuparet. Et quid postea consecutum est? Imperatores, inquiunt, Christiani cessare sacra, & claudi templa jusserunt atque ideo

Excessére omnes, adytis [70] *arisque relictis,*
Dii, quibus imperium hoc steterat.

O quanta & quam inoffensa lux veritatis est, si non adversus eam ultro sese offerentem [71] imbecilli infeliciter oculi clauderentur! [72] Si Christiana fides per multa retro [73] tempora, saevientibus undique adversum se gentibus, regibus, legibus, [74] caedibus, crucibus ac mortibus, reprimi nullo modo potuit, immo ut dixi, inter haec & per haec crevit, cultus autem idolorum jam quodammodo ex se deficiens, ac sibi erubescens, ad unam clementissimam jussionem sine ullo poenali terrore cessavit; cui dubium est, hoc per istius intelligentiae demonstrationem de creatore suo tandem innotuisse creaturae, [75] quod illa eatenus per varias ratiocinationes mentis, intentae quamlibet, aliis obfuscata quaesierit, ac per hoc statim amori ejus, quem etiam ignorans dilexerat, inhaesisse? Nec igitur mirum est, si in magna familia [76] inveniuntur aliqui servi, qui, consuetudine lasciviaque seductorum adsuefacti, patientia domini sui ad contemtum ipsius abutantur, [77] unde & merito Deus vel ingratos, vel incredulos, [78] vel etiam contumaces variis correptionibus arguit: quod semper utique fatendum est,

69 *Prohiberi potuerat,*] Perizon. *inpediri.* Lugd. Batt. tert. & quart. cum Meo & Perizon. atque Coll. Gronov. *prohiberi poterat.*

70 *Arisque relictis Dii,*] Ed. August. *aris relictis Disque.*

71 *Imbecilli*] Lugd. Batt. pr. & sec. *inbecilles.*

72 *Si Christiana fides*] Meae Membranae, expuncto *si*, legunt *Fides Christiana* &c.

73 *Tempora*] Lugd. Bat. pr. *secula.*

74 *Caedibus, crucibus*] Prior vox in Lugd. Bat. pr. desideratur, pro altera in Ed. Vett. quibusdam legitur *cruciatibus.*

75 *Quod*] Male Edd. & MSS. quidam, *quem*, *quam* vel *quoniam*, ut & mox *statutum* pro *statim* Lugd. Bat. quart.

76 *Inveniuntur*] Lugd. Bat. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *inveniantur.*

77 *Unde & merito*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *unde merito.*

78 *Vel etiam*] Abest prior vox a Meo Codice, *utique*, quod sequitur paullo post in Lugd Bat. sec. non exstat.

est, tunc tamen praecipue, [79] quando adhuc per universum mundum nulla erat ecclesia, quae interventu fidelium precum meritas mundi poenas justumque judicium Dei, exorata ipsius clementia, temperaret, unde etiam haec, quae mala hominibus videntur, qualiacumque [80] sunt, graviora sine dubio omnia fuerunt, sicut ipso, quo coepta sunt, ordine probabuntur. Bellum Mithridaticum, vel, ut verius dicam, belli Mithridatici clades, [81] multas simul involvens provincias [82] tracta & protenta per quadraginta annos fuit. Nam [83] sexcentesimo sexagesimo secundo (ut dixi) anno ab Urbe condita, quo etiam [84] primum civile bellum coeperat, [85] inardescens, consulatu Ciceronis vero & Antonii, ut verbis [86] poetae optimi loquar,

Barbarico vix consummata veneno est.

[87] Sed in his temporibus, triginta gerendi belli inveniuntur anni. Qualiter autem XL. à plerisque [88] dicti sint non facile discernitur. Ca-

79 *Quando adhuc per* &c.] Transponuntur haec in Perizon. ita, *quando per universum mundum nulla adhuc erat ecclesia.*

80 *Sunt*,] Edd. Vett. quaedam, *sint.*

81 *Multas simul*] Omnium MSS. haec est lectio, quam reposui. Vulgg. *multas secum.* praeter August. quae cum MSS. consentit.

82 *Tracta & protenta*] In Meis membranis legitur, *tracta & protracta.*

83 *DCLXII. ut dixi, anno*] Dictum hoc est libro superiore cap. XIX. ubi de spatio belli Mithridatici in Annotationibns scripsimus. Fabr.

84 *Primum civile bellum*] Lugd. Bat. sec. *primo*, sed delent Florentini tres, & in tertio *bellum* quoque abest.

85 *Inardescens*,] Edd. quaedam Vett. cum prioribus hoc verbum connectunt, dum legunt *inardescere.* At in tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. legitur, *inardescens erat, consulatu vero* (in pluribus aliis MSS. & Edd. *vero* hic non adjicitur) *Ciceronis & Antonii* &c. *consummata veneno.* deleto *est.*

86 *Poetae optimi*] Lucanum innuit, apud quem illa exstant lib. I. 337. Nota jam temporibus Orosii & Augustini in magno fuisse pretio Lucanum, in nimio quoque postea.

87 *Sed in his*] Mediam vocem male ejiciunt quaedam Edd. Quot autem annis duraverit gravissimum illud bellum Mithridaticum, pro virili, per annales deduximus in Hist. Universali, cujus tertius Tomus a Regibus Ponti initium facit, ubi plura de hoc Mithridate inveniuntur.

88 *Dicti sint*] Perizon. Meusque, *dicti sunt.* Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Coll. Gronov. *distincti sint.*

CAPUT II.

Prosequitur hic bellum Mithridaticum, quod Sylla confecit.

IGitur Mithridates [1] rex Ponti atque Armeniae, [2] postquam Nicomedem, Bithyniae regem, amicum populi Romani, regno privare molitus est, atque a senatu monitus, si facere tentaret, bellum sibi a populo Romano inferendum fore, iratus Cappadociam continuo [3] pervasit: atque expulso ab eo Ariobarzane rege cunctam provinciam igni ferroque vastavit. Bithyniam deinde pari clade corripuit. Paphlagoniam simili exitu adflixit, pulsis ex ea Pylaemene & Nicomede regibus. Post cum venisset Ephesum, [4] crudeli praecepit edicto, ut per totam Asiam [5] quicumque inventi essent cives Romani, sub una die omnes necarentur. Et factum est. Nec explicari aut comprehendi ullo modo verbis potest, quae tunc multitudo Romanorum civium caesa sit, quis moeror plurimarum provinciarum, quis gemitus occidendorum pariter atque occidentium fuerit, cum singuli quique aut prodere innocentes hospites & amicos, aut ipsi periclitari poena hospitum cogerentur. Archelaus [6] quoque, dux Mithridatis, [7] cum centum viginti millibus peditum atque equitum in Achaiam praemissus, Athenas cunctamque Graeciam, partim vi, partim deditione obtinuit. [8] Sylla, cui post consulatum Mithridaticum bellum obvenerat, Archelaum apud

1 *Rex Ponti atque Armeniae,*] De Armenia minore id intelligendum. Armeniae Majoris enim rex erat Tigranes, quem, generum suum, filiae Cleopatrae nuptiis bello Romano inplicuit regum callidissimus hic & fortissimus Mithridates.

2 *Postquam Nicomedem,*] Eadem Eutr. lib. V. Lege Appiani Mithridaticum, & Justini lib. XXXVIII. FABR.

3 *Pervasit:*] Lugd. Bat. quart. *invasit.*

4 *Crudeli praecepit edicto,*] De hoc edicto praeter Appianum Liv. lib. LXXVIII. Florus lib. III. cap. 5. Eutropius libr. V. Hinc Cicero pro lege Manilia ait, *Mithridatem una die tota Asia, tot in civitatibus, uno nuntio atque una litterarum significatione cives Romanos necandos, trucidandosque denotasse.* FABR.

5 *Quicumque*] Florent. pr. *ut quicumque inventi fuissent.*

6 *Quoque,*] Abest ab Ed. August.

7 *Cum centum viginti millibus*] In Meo, *viginti* non invenitur.

8 *Sylla, cui post consulatum*] Sylla ad bellum Mithri-

apud Piraeeum, Athenienſium portum,[9] ſeptemplici muro[10] communitum, diu obſedit, ipſam Athenienſium urbem vi cepit, ac[11] poſtea[12] juſto praelio cum Archelao conflixit.[13] Centum & decem millia de exercitu Archelai interfecta, vix decem millia ſuperfuiſſe referuntur. Comperta clade Mithridates[14] lectiſſima[15] ſeptuaginta millia militum Archelao in[16] ſubſidium miſit ex Aſia.[17] Secundo praelio quindecim millia ex his interfecta ſunt, ibique[18] Diogenes, Archelai filius, trucidatus eſt. Tertio bello omnes copiae, quas Archelaus habebat, exſtinctae ſunt. Nam viginti millia militum ejus in paludem[19] pulſa, cum Syllae fidem[20] inplorarent, inſatiabili victoris ira interfecta ſunt, totidemque alia in flumen coacta ac necata, reliqui miſerorum[21] paſſim trucidati ſunt. Porro autem Mithridates in Aſia nobiliſſimarum urbium principes occidere, bonaque eorum publicare animo intenderat.[22] Cumque jam mille

Mithridaticum profectus fuit poſt Conlatum, cum jam Cinna Conſul ei accuſationem per Verginium Tribunum pleb. compararet, Plutarchus in Sulla. Fabr.

9 *Septemplici muro communitum*,] Sic Florus, *Mox ſubruto Piraeei portu, ſex quoque & amplius muris munito.* Munierat eum pluribus muris contra Syllae impetum Archelaus, ut ſcribit Appianus. Fabr.

10 *Communitum*,] Perizon. *munitum.*

11 *Poſtea juſto praelio*] Edd. pleraeque legunt, *ac poſtea*, nimium liberales contra ſtantibus MSS. omnibus. Pro *juſto praelio*, Lugd. Bat. quart. *inito praelio.*

12 *Juſto praelio cum Archelao conflixit.*] Hoc praelium in Boeotia ad Chaeroneam commiſſum fuit: in quo ex CXX. millibus Archelai vix decem millia Chalcidem effugiſſe Appianus, Plutarchus & Eutropius ſcribunt. Quare in Liviana epitoma octuageſimaſecunda, ubi legitur, *caeſis hoſtium centum millibus*, ſcribendum puto, *CX. millibus.* Fabr.

13 *Centum & decem millia*] Lugd. Bat. pr. *Nonaginta millia.*

14 *Lectiſſima LXX. millia*] Eundem numerum habet Eutropius: ſed apud Appianum & Plutarchum ſunt, ὀκτὼ μυριάδες, id eſt, LXXX. *millia*, quae Mithridates cum Dorylao ad Archelaum miſit. Fabr. Ed. Auguſt. *electiſſima.*

15 *Septuaginta millia*] Perizon. *Octoginta millia.*

16 *In ſubſidium*] Florent. pr. *in ſubſidio.*

17 *Secundo praelio XV. millia*] Cum in omnibus libris Oroſii *quinquaginta millia*, legatur, ego tamen non dubitavi, XV. *millia*, ex Eutropio meo manuſcripto (nam impreſſi XX. *millia* habent) reponere: cum praeſertim Appianus ſcribat, τῶν πολεμίων ἀπώλοντο ἀμφὶ μυρίους καὶ πεντακισχιλίους, & ſequentes numeri, ſi *L. millia* legas, conſtare non poſſint. Commiſſum hoc ſecundum praelium fuit ad Orchomenum. Appianus, Plutarchus, Florus. Fabr.

18 *Diogenes, Archelai F.*] Ὁ παῖς Ἀρχελάου Διογένης. Appian. Διογένης ὁ τοῦ Ἀρχελάου γυναικὸς υἱός. Plutarch. Fabr.

19 *Pulſa*,] Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Coll. Gronov. *compulſa.*

20 *Inplorarent*,] Perizon. *inproperarent.*

21 *Paſſim*] Meus *ſparſim.*

22 *Cumque jam MDC*] Ἀμφὶ τὰς χιλίας καὶ ἑξακοσίους ἄνδρας habet quoque Appianus, quem hac de re conſule. Fabr.

mille & sexcentos [23] ita interfeciſſet, Epheſii exemplum verentes, [24] excluſo praeſidio ejus, portas objecerunt. Similiter Smyrnaei, Sardi, Colophonii, Trallianique fecerunt. Perturbatus Mithridates, per Archelaum ducem ſuum cum Sylla de pace pepigit. [25] Interea Fimbria Marianorum ſcelerum fatelles, homo omnium audaciſſimus, Flaccum conſulem, cui legatus [26] ierat, apud Nicomediam occidit: ac mox arrepto exercitu Mithridatis filium ex Aſia [27] ad Miletopolin [28] fugat, ſtationem regis invadit, ipſumque Pergamo pellit, fugientemque inſecutus apud Pitanam obſedit: & profecto cepiſſet, ſi L. Lucullus civilibus diſcordiis curam reipublicae praetuliſſet, [29] eumque mari coartare objecta claſſe voluiſſet: Inde Fimbria, [30] Ilienſibus iratus, a quibus pro Syllanae partis ſtudio objectu portarum repulſus videbatur, ipſam urbem Ilium, antiquam illam Romae parentem, funditus caede incendioque delevit. Sed eam Sylla continuo reformavit. [31] Idem Fimbria [32] apud Thyatira, cum ab exercitu Syllae obſideretur, deſperatione [33] adactus, in templo Aeſculapii manu ſua interfectus eſt. [34] Fan-

23 *Ita interfeciſſet,*] Prior vox non invenitur in Meo, neque in tribus Lugd. Batt. vel Coll. Gronov.

24 *Excluſo praeſidio ejus,*] Edd. quaedam Vett. *excluſo praeſidio, ei portas* &c.

25 *Interea Fimbria*] Cum *L. Valerius Flaccus* in Marii locum Conſul ſuffectus, a Cinna, ut Syllae ad bellum Mithridaticum ſuccederet, miſſus, in Aſiam trajeciſſet, a C. Flavio Fimbria interfectus eſt. Appianus in Mithridatico, Plutarchus in Sulla, Strabo libro XIII. Livius LXXXII. Vellejus II. Fimbriae meminit Cicero in Bruto. FABR.

26 *Ierat,*] Meus & Perizon *erat.*

27 *Ad Miletopolim*] Vide Strabonem libro II. FABR.

28 *Fugat,*] Edd. nonnullae *fugans* & mox *Pergam* contra MSS.

29 *Eumque mari coartare*] Hic locus verbis ſupervacaneis depravatus a nobis e Manuſcriptis reſtitutus eſt. Plutarchus in Lucullo eandem rem exponens inter cetera ſic ait εἰ Φιμβρίαν τὸν κτείνας ὁ Λεύκολλος ὑπεξαγαγὼν ἐκπέσοι τῆς ἡπείρου, καὶ συμφεύξεται τὸν λιμένα τῷ στόλῳ, πόλεμος ἂν οὐκέτι ἦν τῷ πολέμῳ, id eſt: *Si Lucullus, qui non longe aberat, tum Fimbriae conſilium ſecutus naves eo circumduxiſſet, portumque objecta claſſe obſtruxiſſet, bellum confectum fuiſſet.* FABR. Antea male in pleriſque Edd. legebatur, *Cumque eum mari coartare objecta claſſe voluiſſet, ab Ilienſibus repulſus eſt. Inde Fimbria* &c.

30 *Ilienſibus iratus,*] De *Ilii excidio* Appianus & Strabo libro decimotertio. FABR.

31 *Idem Fimbria apud Thyatira,*] Lugd. Bat. pr. *Inde Fimbria* &c. Perizon. *Idem Fimbria, cum apud Thyatiram ab exercitu Sullae* &c. Singulari numero urbis nomen quoque exprimunt MSS. Lugd. Batt. pr. & quart. cum Meo atque Perizon. & Ultr. exemplo Plinii lib. V. cap. 29. *Intus & Thyatira adluitur Lyco, Pelopia aliquando & Eubippa cognominata.* Paullo ante pro *antiquam illam*, deleta poſteriore voce, *antiquam* tantum exhibent Lugd. Bat. quart. & Perizon.

32 *Apud Thyatira,*] Πρὸς Θυατείροις Plutarch. in Sulla. FABR.

33 *Adactus,*] Lugd. Bat. pr. *actus.*

34 *Fan-*

34 Fannius & Magius, de exercitu Fimbriae profugi, Mithridati se-
35 adjunxerunt: quorum hortatu Mithridates cum Sertorio, per legatos in Hispaniam missos, foedus pepigit. 36 Sertorius ad eum 37 Marcum Marium firmandi foederis causa misit. Quem rex apud se retentum, brevi ducem fecit in locum Archelai, qui se ad Syllam cum uxore liberisque contulerat. Marius & Eumachus duces à Mithridate adversus Lucullum missi, magno exercitu brevi congregato, 38 cum P. Rutilio 39 apud Chalcedona congressi sunt, eumque cum plurima 40 exercitus ipsius parte ceciderunt. Lucullus Mithridatem Cyzicenos obsidentem, fossa cinxit: eumque quod faciebat, pati compulit: atque ad ipsos Cyzicenos, ut bono animo essent, nuntium misit unum ex militibus nandi peritum: qui duobus utribus 41 suspensus, mediam ipse regulam tenens, plantisque subremigans; septem millia passuum transmeavit: Mithridates inopia laborans, partem copiarum instructam armis domum abire praecepit: quam Lucullus excipiens, universam dispersidit. 42 Nam amplius quam quindecim millia hominum tunc interfecisse narratur. Tunc etiam Fannius, qui se Mithridati junxerat, & Metrophanes, regius praetor, a Mamerco victi, cum duobus millibus equi-

34 *Fannius & Magius*,] Ita legitur in omnibus manu descriptis libris, hancque veram lectionem judico; nam etsi impressus liber Appiani habeat Λυκίου Μαγνήτου τε καὶ Φάνιου ego tamen lego, Μαγνήτου τε καὶ Φάνιου. cum praesertim Asconius Verrina tertia hos eosdem *L. Magium*, & *L. Fannium* adpellet, quamvis in Ciceronis libr. corrupte sit, *L. Magio & L. Rabio*. Fabr. In Lugd. Batt. pr. & quart. *Magnus*, in reliquis omnibus, ut & in Ed. August. recte *Magius*. Mox *Fimbriae* nomen a quibusdam MSS. exsulat.

35 *Adjunxerunt*: Lugd. Bat. quart. *junxerunt*.

36 *Sertorius ad eum*] Edd. quaedam Vett. *Sertorius vero* &c.

37 *M. Marium*] Appian. hunc Μάρκιον Οὐάλγον sive, ut Interpres Candid. legit; Οὐάλεριον adpellat. Sed Plutarchus in Lucullo, *Marium* cum Orosio nominat. Fabr.

38 *Cum P. Rutilio*] *Rutilium* M. Cottae legatum fuisse arbitror: Nam Mithridates Cottam apud Chalcedona terra fudit, mari exuit classe pulcherrima, ut ipse scribit in epistola ad Arsacem, quae ex libr. IV. Histor. Sallustii exstat. Sed de hac re, sicut & de *Cyzicenorum obsidione* lege Appianum & Plutarchum. De *Cyzico* etiam Cicero pro lege Manilia, pro Murena, & pro Archia. Fabr.

39 *Apud Chalcedona*] Lugd. Bat. tert. *apud Chalcedonem*.

40 *Exercitus ipsius parte*] Mediam vocem, quae facile desiderari potest, delet Lugd. Bat. pr. at Ed. August. pro ea *sui* exhibet.

41 *Suspensus*] Sic recte ex MSS. restituit Fabricius, nam Edd. pleraeque habebant, *qui duobus utribus suspensis, mediam ipse regulam tenens*. &c.

42 *Nam amplius quam quindecim millia*.] Lucullus ad Rhindacum fluvium consecutus eos, qui in Bithyniam à Mithridate mittebantur, magnum eorum numerum interfecit;

quitum in Moesiam profugerunt: atque inde in Maeoniam [43] digressi, in colles [44] camposque Inarimos inciderunt; ubi non solum montes usti, vel saxa quasi quadam fuligine obfuscata cernuntur, verumetiam campi ambusto solo squalidi, per quinquaginta millia passuum, sine ullo ignis vel fornacis indicio, & pendulo in profundum cinere putres jacent. Tribus etiam locis torridae voragines ostenduntur, quas Graeci physas vocant: in quibus diu oberrantes, inopinatis tandem periculis exemti sunt, & clam in Regis castra venerunt. [45] Deiotarus, rex Gallograeciae, praefectos regis [46] bello trucidavit. Interea Mithridates apud Cyzicum eadem mora, qua obsidebat obsessus, in magnam penuriam pestilentiamque exercitum suum coartavit. Nam [47] plus quam trecenta millia hominum fame & morbo in eadem obsidione amisisse fertur:

fecit: cepit vero equorum millia VI. virorum millia XV. Ita Plut. & Appian. FABR. In Ed. pr. *amplius quindecim*, deleto *quam*.

43 *Digressi*,] Lugd. Bat. pr. *degressi*.

44 *Camposque Inarimos*] Vulgo legitur, *camposque & in eremos*. Ego particulam *&* in nullis vetustis inveni. Sed hi partim, *camposque inheremos*, partim, *campoque inharemos*, habent. Unde adductus sum, ut crederem Orosium, *camposque Inarimos*, scripsisse. Notum est illud Homeri in Catalogo,

Ἐπειρόμους, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς.

Ubi cum Graeci omnes εἰν Ἀρίμοις duabus vocibus legant, & Ἄρμῳ vel in Cilicia vel in *Syria* aut *Lydia* collocent, Plinius tamen lib. III. cap. 6. *Aenariam* insulam Homero *Inarimen* dictam scribit. Virgil. quoque Ovid. Hor. Lucan. caeterique poëtae Latini, *Inarimen* dixerunt. Ita putavi Livium etiam, vel quem alium, a quo historiam Orosius sumpsit, *campos Inarimos*, dixisse, cum praesertim Scepsius, ut est apud Strab. lib. XIII. probabiliorem eorum sententiam judicaverit, qui *Arimos* in exusta Mysiae regione constituunt, & Xanth. tradat, *Arimum* quendam in iis locis regnasse. FABR. Ex MSS. quos ego consului, Florentt. tres & Lugd. Bat. sec. exhibent *in colles camposque inaremos*. Meus *inheremo*. Ultr. *Arenios*. Lugd. Batt. pr. & tert. *maritimos*, quart. cum Perizon. *marinos*, Coll. Gronov. *manfimos*. Sed ego Fabricii emendationem probam esse judico. Homericus versus extat lib. Iliad. II. ibique in Catalogo Navium vers. 290. ad quem locum Eustathius in praestantissima summisque laudibus suo merito digna Edit. Alexandri Politi, Tom. II. p. 747. scribit, Γαῖα δ' ὑπεστενάχιζεν, ὑπερ κατωτέρω παθητικῶς λέγει, στεναχίζεθ. Ἐστενάχιζε δ' ἡ γῆ πυρὸς τοιοῦτο ἔπαιγμα, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ διὰ ὃς περικεκαῦσθαι χαρακίνω, ὅτι Τ' ἀμφὶ Τυφωεῖ γαῖαν ἰμάσσῃ εἰν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς. *Terraque ingemiscebat, quod quidem inferius forma passiva dicit* στεναχίζεθ. *Ingemiscebat autem, & ab igne depascebatur, non generatim nec quomodocumque; sed veluti irato Jove Fulminatore, quando circa Typhoëa terram in Arimis verberat, ubi Typhoëi cubilia esse dicunt.*

45 *Deiotarus, Rex Gallogr.*] Idem est in Ep. Liv. li. XCIV. Phrygiam invaserat Eumach. Mithridatis praefectus de quo Appianus. FABR.

46 *Bello*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *in bello*.

47 *Plusquam CCC. millia*] Plutarchus in Lucullo, Λέγονται δ' ἐκ μὲν πυλῶν ἐκπολέμων τε καὶ μαχίμων ὀγδοήκοντα μυριάδες, ἐκ πολλῶν δὲ καὶ πρόχειρον λειπό-

tur: ipse cum paucis arrepta navi [48] clam fugit e castris. Lucullus incruento milite spectator cladis alienae, novum genus victoriae adeptus est, [49] mox Marium adortus vicit fugavitque. In quo praelio plus quam [50] undecim millia Marianorum militum interfecta referuntur. Lucullus postea cum eodem Mario navali [51] praelio congressus, [52] triginta & duas naves regias, & complures onerarias, aut demersit aut cepit. Multi ibi [53] ex his quos Sulla proscripserat, interemti sunt. Marius postera die de spelunca, ubi latebat, extractus, meritas hostilis animi poenas luit. Eodem vero Lucullus impetu Apamiam vastavit, & [54] sub monte Olympo Prusam, munitissimam civitatem, captam expugnatamque diripuit. Mithridates adversus Byzantium instructa classe navigans, tempestate correptus, [55] octoginta rostratas naves [56] perdidit: Ipse, cum [57] quassata jam navi mergeretur, in myoparonem Seleuci piratae, ipso pirata [58] juvante, transilivit. Inde Sinopem, [59] ac post Amisum cum magna difficultate pervenit.

πάνυ ἀμφιβόλως. Fabr. In Florent. pr. legitur *plus trecenta*, deleto *quam*.

48 *Clam fugit*] Lugd. Bat. sec. & Coll. Gron. *arrepta navicula fugit*.

49 *Mox Marium*] Copulam *que* contra MSS. interserunt Edd. pleraeque. Quod sequitur *adortus*, abest a Lugd. Batt. quatuor.

50 *Undecim*] *Duodecim millia* numerat Cod. Perizon.

51 *Praelio*] Edd. quaedam *bello*.

52 *Triginta & duas*] Edd. quaedam Vett. *triginta & quinque*.

53 *Ex his*] Non agnoscit Cod. Perizon. & abesse potest.

54 *Sub monte Olympo Prusam*] Impressi libri omnes pro *Prusam*, habent, *prius Athan*, sed cum posterior vox a Manuscriptis absit, atque in uno *Priusam* legatur, ego *Prusam* scripsi. Plinius libro quinto capite ultimo *A Cio intus in Bythynia Prusa, ab Annibale sub Olympo condita*, Appian. Βιθυνίας ἡ Προυσὰς εἰλε πλὴν ὀλίγης τῆς ὑπὸ τῷ ὄρει. De *Prusiade*, quae antea *Cius* dicebatur, Strabo libro duodecimo. Fabr.

55 *LXXX. rostratas naves*] Appianus νεῶς ἀμφὶ τὰς ὀγδοήκοντα, habet.

56 *Perdidit*:] Meus *amisit*.

57 *Quassata jam navi*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Florent. pr. *quassa navi*, vel *quassa jam navi*. Idem in Florent. sec. invenitur, sed ibi superscribitur *quassata*. Utrumque Latine dicitur & utriusque plura apud Ovidium prostant exempla. Sed *quassata*, ex Virgiliana, ut saepe, imitatione ab Orosio desumtum videtur. Virg. Aen. IV. 53.

Quassataeque rates, dum non tractabile caelum.

58 *Juvante*] Florent. pr. *juvente* pro *jubente*, quod invenitur in Ed. Augustana.

59 *Ac post Amisum*] Ita recte Manuscripti: vide Appianum & Plutarchum. Fabr.

CAPUT III.

De Catilinae inceſtu, & Lucullorum adverſus Beſſos, Mithridatem, & Tigranem, ceteroſque bellis.

EOdem anno apud Romam [1] Catilina inceſti accuſatus, quod cum Fabia virgine Veſtali commiſiſſe [2] arguebatur, Catuli gratia fultus evaſit. Lucullus Sinopen expugnaturus obſederat. Hanc Seleucus archipirata, & [3] Cleochares ſpado, qui praeſidii [4] cauſa praeerant, [5] expilatam atque incenſam reliquerunt. Lucullus miſerorum hoſtium inteſtina clade permotus, celeri [6] occurſu immiſſum reſtinxit incendium. Ita miſera civitas, verſa vice hoſtium ſociorumque, unde defendenda, diſperdita, & unde diſperdenda, ſervata eſt. At vero [7] M. Lucullus, qui Curioni in Macedonia ſucceſſerat, totam Beſſorum gentem bello adpetitam, in deditionem recepit. [8] Eodem tempore Metellus, Siciliae praetor, cum foediſſima illa C. Verris praetura Siciliam adflictam inveniſſet, maxime [9] Pyrganione archipirata nefariis praedis & caedibus [10] dilacerante, qui pulſa claſſe Romana, Syracuſanum portum obtinuerat, [11] quem mox navali terreſtrique praelio comminu-

1 *Catilina inceſti accuſatus*,] Hujus judicii meminit Aſconius in orat. Ciceronis contra competitores, ubi ſcribit hanc Fabiam virginem Veſtalem fuiſſe ſororem Terentiae Ciceronis. Unde in Plutarchi Catone legendum, ἐν οἷς καὶ Φαβίᾳ Τερεντίας ἀδελφῇ τῆς Κικέρωνος γυναικὸς ἐμοιχεύσατο. FABR.

2 *Arguebatur*] Meus *dicebatur*. poſt *Veſtali* Edd. quaedam *ſtuprum* ponunt.

3 *Cleochares*] Lugd. Batt. duo Coll. Gronov. & Ed. pr. *Leochares*.

4 *Cauſa*] Lugd. Bat. pr. *gratia*.

5 *Expilatam*] MSS. & Editi quidam *exſpoliatam*. Sed in Ed. Auguſt. legitur, *ſine adparatu belli, expilatam & incenſam reliquerunt*.

6 *Occurſu*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *curſu*.

7 *M. Lucullus*,] Dete à M. Lucullo contra Beſſos & Thracas geſta, Eutrop. & Sex. Rufus. FABR.

8 *Eodem tempore Metellus*,] Cn. Pompejo M. Craſſo primum Coſſ. an. DCLXXXIII. L. Metellus Verri in Sicilia ſucceſſit. Res nota eſt ex Ciceronis Verr. & Aſconio. FABR.

9 *Pyrganione*] Duplicem ſcripturam hujus archipiratae in noſtris manuſcriptis invenimus: alii eum *Pergamaenonem* in ſuis lib. nominarunt. FABR. In MSS. omnibus inveni *Pyrganione* vel *Purganione*. In Edd. quib. *Pergamenone* vel *Perganione*.

10 *Dilacerante*,] Lugd. Batt. quatuor *lacerante*.

11 *Quem*] Perizon. *eum*. Delet Ed. Aug. ſed *mox eum* legunt Edd. pr. & Venetae.

12 *De-*

minutum, Sicilia [12] decedere compulit. Praeterea Lucullus, transgressus Euphratem & Tigrim, apud [13] Tigranocertam urbem cum Mithridate & Tigrane congressus, parvissima suorum manu magnum hostium numerum occidit. [14] Nam triginta millia hominum in eo bello caesa referuntur. Tigranes, [15] vix centum & quinquaginta equitibus comitatus, aufugit, diademate & tiara ne agnoscerétur abjectis. Tunc ad Lucullum totius pene Orientis supplices venêre legati: [16] is, inminente hieme per Armeniam in Mesopotamiam regressus, Nisibin urbem, [17] illis tunc locis inclytam, expugnavit & cepit.

12 *Decedere*] Edd. quidam *discedere*.

13 *Tigranocertam*] Lugd. Bat. pr *Tigranocerem*.

14 *Nam XXX. millia*] Legitur & XX. *millia*. At Plutarchus peditum C. millia caesa, equitum, quorum millia LV. erant, paucos effugisse tradit. FABR.

15 *Vix*] Abest a Flor. pr.

16 *Is, inminente hieme*] *Nisibis*, quam Graeci *Antiochiam Mygdonicam* nominant, capta fuit L. Metello & Q. Marcio Coss. auctore Dione li. XXXV. vide quoque Appianum & Plutarchum. De *Antiochia* autem Didacus Covarruvias li. IV. Variar. Resol. pertractat. FABR.

17 *Illis tunc locis*] Ita constanter libri MSS. omnes scribunt. Frustra igitur *in* inferciunt Edd. *illis in locis tunc* &c. legentes.

CAPUT IV.

De bello Piratico & Cretico, deque re cum Mithridate a Pompeio gesta.

[1] Iisdem [2] diebus Piratae per omnia sparsi maria, [3] & jam non tantum intercipientes navium commeatus, sed etiam insulas provinciasque vastantes, inpunitate sceleris & aviditate praedae vulgo sese [4] adsociantes, in inmensum augebantur, [5] quos Cn. Pompeius

1 *Iisdem diebus piratae*] De bello *piratico*, quod & *Maritimum* nominatur, accurate Dio lib. XXXVI. & Plutarchus in Pompejo. De eodem Cicero pro lege Manilia, Livius lib. XCIX. Florus lib. III. cap. 6. Vellejus & Eutropius. FABR.

2 *Diebus*] Perizon. *temporibus*.

3 *Et jam*] Male, & contra MSS. *etiam* Edd.

4 *Adsociantes*] Ita malui edere cum MS. Perizon. atque Vetustiss. Editt. quam *adsociantibus*, quod alii praeferunt.

5 *Quos Cn. Pompeius*] Praeter alios de hoc bello & nova piratarum sede, Lucanus lib. II. 576.

peius poſt multam quidem vaſtationem, quam terra marique diu egerant, mira tamen celeritate compreſſit. [6] Eodem tempore Cretam inſulam per biennium Metellus evertit, diuturnoque bello domitam in poteſtatem redegit, legeſque Minois Romanis legibus permutavit. [7] Pompeius poſtea, ſucceſſor Luculli, in minori Armenia juxta montem Daſtracum caſtra regis obſidione concluſit. Rex cum omnibus copiis, eruptione per noctem facta, inſuper etiam [8] perſequentem bello repellere ſtatuit. Pompeius fugientes perſequi intendit. Itaque [9] bellum nocte commiſſum eſt. Luna tunc orta, à tergo Romanis [10] erat. Regii [11] longitudinem umbrarum proximitatem hoſtium rati, cun-

Qui, cum ſigna tuli toto fulgentia ponto,
Ante bis exactum quam Cynthia conderet orbem,
Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
Anguſtaque domum terrarum in ſede popoſcit.

Conceſſit enim piratis Pompejus ut Solos, Ciliciae urbem, habitarent, teſtibus Dione Caſſio lib. XXXVI. p. 18. & Strabone p. 462. Quare nova haec colonia Pompejopolin urbem ſuam vocavit, in qua urbe cuſum cum conditoris Pompeji capite nummum inſignem produxi in Theſauro Morelliano Tom. I. p. 339. Sed & ipſe poſtea ineditum alterum, nec minus raritate atque integritate, imo & nova inſuper inſtauratae urbis, poſtquam nomen ſuum mutaverat, aera conſpicuum, ſum nactus, quem, ex Muſeo noſtro, adjecto nummo Morelliano (uterque vero aereus eſt) examuſſim ad archetypon delineatum, ſubjicio.

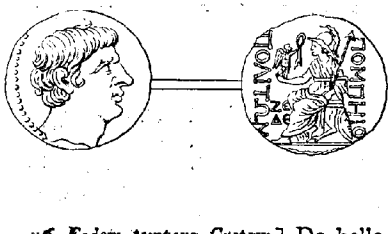

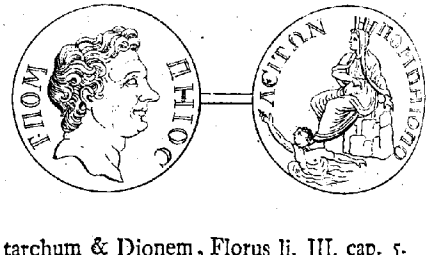

6 *Eodem tempore Cretam*] De bello *Cretico* Xiphilinus in Pompejo, Livius li. XCVIII. & ſeq. Florus libr. 3. capit. 7. Vellejus libr. 2. FABR.

7 *Pompeius, ſucceſſor Luculli,*] Pompejo bellum Mithridaticum mandatum fuit lege Manilia, quam Cicero ſuaſit, Appianus, Plutarchus & Diod. FABR.

8 *Perſequentem*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Edd. quibuſdam, *perſequentes.*

9 *Bellum nocte commiſſum eſt.*] De hoc praelio nocturno, praeter Appianum, Plutarchum & Dionem, Florus li. III. cap. 5. Eutrop. lib. VI. ubi ſcribit Pompejum XL. millibus occiſis, triginta autem de exercitu ſuo perdidiſſe, & duos centuriones. FABR.

10 *Erat.*] Ed. Auguſt. *fuit.*

11 *Longitudinem umbrarum*]. Ita repoſui ex auctoritate codicis Longob. nam vulgo ſcribitur *longitudine umbrarum.* At vero regii non conjecerunt proximitatem Romanorum ex longitudine umbrarum, neque

cuncta in irritum tela [12] fuderunt. Romani, veluti inermes postea adgressi, sine labore vicerunt. Namque de exercitu regio quadraginta millia caesa vel capta sunt, [13] Romani vulnerati mille, vix autem [14] quadraginta interfecti. [15] Rex inter tumultus belli fuga elapsus, adjutus etiam beneficio subluſtris noctis evasit: relictusque ab omnibus amicis, philosophis, scriptoribus rerum vel carminum, ac medicis, solus per devia equum manu trahens, atque ad omnes nocturnos strepitus [16] trepidans, in quoddam castellum [17] devertit, atque inde in Armeniam perrexit. Pompeius. regem [18] insecuturus, inter duo flumina, quae ab uno monte diversis specubus exoriuntur, hoc est, Euphratem & Araxem, urbem Nicopolim [19] senibus lassis & aegris volentibus condidit; oranti Tigrani veniam dedit; exercitum [20] Orodis Albanorum regis, praefectosque ejus ter praelio vicit: postea

que enim sic tela in irritum consumsissent, sed, longitudine umbrarum decepti, & ipsam illam longitudinem, verum credentes exercitum hostilem esse, umbras pro corporibus petiverunt. Ἐς γὰρ τὸ κενὸν οἱ βάρβαροι, ὡς καὶ ἐγγὺς αὐτῶν ὄντων, μᾶλλον ἔπιπτον. *In vacuum enim barbari, tamquam si prope adessent hostes, frustra miserunt tela.* Dio Cassius lib. XXXVI. p. 24.

12 *Fuderunt.*] Meus *miserunt.*

13 *Romani vulnerati*] *Romani autem vulnerati* Perizon.

14 *Quadraginta interfecti.*] Inminuto insuper numero XX. scribunt Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov.

15 *Rex*] Meus addit *autem.*

16 *Trepidans,*] Perizon. *pavitans.*

17 *Devertit,*] Ita antiquo more pro *divertit*, videtur scripsisse Orosius ex imitatione Plauti, Taciti, Quintiliani & aliorum. In Longobardico enim clare exstat *devertit*, ut & in Coll. Gronov. Glossam sapit illud Lugd. Bat. pr. *devent.*

18 *Insecuturus,*] Perizon. *insecutus.* Flor. pr. *persecuturus.*

19 *Senibus lassis & aegris*] In aliis est, *senibus, lixis, & aegris* Ego e Gualtheri libro, *senibus lassis* emendavi. Sic Dio lib. XXXVI. πόλιν ἐν τῷ χωρίῳ ᾧ ἐνικήθησαν ἔκτισε τοῖς τραυματίαις, καὶ τοῖς ἀφηλικεστέροις τῶν στρατιωτῶν. id est, *Urbem eo loco, ubi victoriam pepererat, vulneribus & aetate confectis militibus condidit. Senes lassos*: eodem modo Seneca dixit. Fabr. Lugd. Bat. tert. habet *lexis*, quod & in Coll. Gronov. inveni. An igitur legendum *laesis*? i. e. τοῖς τραυμάτων *vulneratis*, ut est apud Dionem. Quo modo tria inutilium militum genera enumerantur, *senes, laesi* & *aegri.* In Lugd. Bat. secundo scribitur in textu, sicut passim, *lixis*, sed in Marg. *vel lassis.* Senecae locus, quem Fabricius respexit, invenitur in Agamemn. versu 364.

Tibi grandaevi lassique senes,
Compote voto reddunt grates &c.

20 *Orodis Albanorum regis,*] In Gualtheri lib. est, *Hierodis*, in aliis, *Horodis. Orodis* quod erat in impressis, reliqui; nam & Florus *Orodem* nominat, qui ab Appian. Ὀροίζης, à Dione Ὀροίσης dicitur. Fabr. Latini scriptores Oroden solent scribere, ut patet ex Virgil. Aeneid. X. 732.

Atque idem fugientem haud est dignatus Oroden
Sternere.

& versu 737.

Pars belli haud temnenda, viri, jacet, altus Orodes.

ſtea epiſtolas Orodis & munera,[21] pro pace cum Albanis inſtauranda, libenter accepit; [22] Artocem regem Iberiae bello fudit, [23] totamque Iberiam in deditionem accepit. Inde, cum Armeniam, Colchos, Cappadociam & Syriam [24] ordinatis rebus compoſuiſſet, promovens de Ponto in Parthiam, [25] ad Ecbatanam urbem caput Parthici regni quinquageſimo die venit.

21 *Pro pace cum Albanis inſtauranda,*] Recepi lectionem Cod. Perizoniani, quae mihi prae reliquis placet. Vulgo legitur, *& munera cum Albanis pace inſtauranda libenter accepit.* Vocem *pace* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. negligunt. Deſideratur eadem in multis Vett. Edd. Sed & aliam lectionem Meus Codex ſuppeditat. Legitur in eo: *Poſtea epiſtolas Orodis & munera cum Albanis pacis inſtaurandae libenter accepit.* Quae lectio ſuperſcribitur quoque in Florent. ſecundo.

22 *Artocem regem Iberiae*] Ἀρτώκλω hunc quoque Dio lib. XXXVII. nominat, qui in Appiani libris mendoſe Ὦπακος dicitur, iidem κρύσιον mendoſe habent pro κρύστον, nec aliter Candidus Interpres legit. FABR.

23 *Totamque*] Lugd. Bat. ſec. *totam quoque.*

24 *Ordinatis*] Meus *ornatis.*

25 *Ad Ecbatanam*] Lugd. Bat. pr. & Coll. Gronov. *Ecbatanam.*

CAPUT V.

Quod Mithridates filios ac amicos peremerit, ipſeque viciſſim à filio peremtus ſit.

IN Boſporo Mithridate Cerealia ſacra celebrante, [1] terraemotus adeo gravis [2] repente exortus eſt, ut magna clades [3] ex eo urbium atque agrorum ſecuta narretur. Eodem tempore [4] Caſtor, Mithridatis praefectus, qui Phanagorio praeerat, interfectis amicis [5] regiis arcem occupavit, & [6] quatuor Mithridatis filios ad praeſidia [7] Romana transmiſit. Mithridates, accenſus ira, [8] in ſcelera exarſit.

1 *Terraemotus adeo gravis*] De hoc terraemotu Dio lib. XXXVII. καὶ ὁ σεισμὸς μέγιστος γὴ πώποτε σωυηχθεὶς αὐτοῖς πολλὰς τῶν πόλεων ἔρθειρεν. i. e. *Terraemotus major apud illos tum quam unquam alias extitit, multas urbes evertit.* FABR.

2 *Repente*] Abeſt à Meo.

3 *Ex eo*] Perizon. *exinde.*

4 *Caſtor, Mithridatis praefectus,*] Κάστωρ Φαναγορῶς Appiano dicitur, qui Φαναγόρειαν nominat, quae hic in vetuſtis libris, *Phanagorium* appellatur. Vide Strabonem li. VI. FABR.

5 *Regiis*] Lugd. Bat. pr. & quart. *regis.*

6 *Quatuor filios*] Hi fuerunt *Artaphernes, Darius, Xerxes & Oxathres*, auctor Appianus. FABR. *Xipoderum* legunt Codd. Meus & Perizon. quod conjecturam Fabricii, infra, de Xiphare videtur adjuvare.

7 *Romana tranſmiſit*] Meus, *Romanorum miſit.*

8 *In*

sit. Nam complures tunc amicos suos, & [9] Exipodram filium suum interfecit, cum antea jam alium, [10] Macharem nomine, parricidio trucidasset: Pharnaces, alter filius ejus, exemplo fratrum territus, exercitum, ad persequendum [11] se missum, sibi conciliavit, & mox adversus patrem duxit. Mithridates, diu ex altissimo muro filium [12] frustra precatus, ubi inexorabilem vidit, moriturus exclamasse fertur: *Quoniam Pharnaces*, inquit, [13] *mori jubet, vos, si estis, dii patrii, precor, ut* [14] *quandoque & ipse hanc vocem a liberis suis audiat.* Statimque descendens ad uxores, pellices ac filias suas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipse novissimus hausisset, nec tamen, propter remedia, quibus vitalia sua adversus noxios succos saepe obstruxerat, veneno confici posset, frustraque spatiaretur, si quo tandem modo infusa pestis per venas vegetatione corporis acta discurreret, [15] Gallum quemdam militem, jam fracto muro discurrentem, invitavit, eique jugulum praebuit. [16] Hunc exitum vitae Mithridates

8 *In scelera*] Lugd. Batt. pr. & quart. *in scelere.*

9 *Exipodram*] De hoc alii quod sciam nihil, nisi forte hic est *Xipbares*, de quo Appianus. Fabr.

10 *Macharem*] Hoc nomen, quod in vulgatis libris varie corruptum est, in Manuscriptis recte legitur. Graeci quoque hunc Μαχάρην vocant. Fabr. Macharem hunc regem Bospori fecerat pater, sed quum res Mithridatis, ipso in Armenia latitante, neque in Tigranis generi conspectum admisso, plane ad incitas viderentur redactae, Machares filius Romanorum, pro retinendo regno, ambiit amicitiam; quare redeunti in regnum patri frustra se purgare conatus, ad mortem adactus fuit. Vide fusius de hisce omnibus Vitam Mithridatis Tom. III. Hist. Univ.

11 *Se*] Sic MSS. malunt hoc loco quam *sese*; quod in Edd. est.

12 *Frustra*] Non exstat in Vett. quibusdam Edd.

13 *Mori jubet*,] Inepte Eaedem *me* adjungunt.

14 *Quandoque*] Editi *quandoque*: sed *quandocunque* verum est, & ponitur absolute pro, *quocunque tempore*, venuste. Laut. In MSS. Florentt. pr. & sec. in Lugd. Bat. tert. & Coll. Gron. inveni *quandocunque.*

15 *Gallum quemdam militem*] In Epitoma CII. est, *A milite Gallo, nomine Bithoco.* Auctor de viris illustribus, *Gallum Sithocum* nominat. Verum cum Appianus hunc Βιτοίτην, nominet, vide ne utrobique *Bitoetum* sit scribendum. Fabr. *Bituitus*, nomen est Gallicum, ut patet ex rege Arvernorum, Bituito, qui Romam in triumphum ductus fuit.

16 *Hunc exitum vitae Mithridates*] Ed. August *hunc exitum vita Mithridatis habuit.* Multa hujus Mithridatis, maximi & fortissimi regis, argentea exstant numismata, unum vero prae reliquis ex auro quondam in Museo Marckiano, prae caeteris insignem vidi, cujus accuratissimam subjicio delineationem.

tes habuit, [17] nobisque sententiae suae fortissimum argumentum reliquit, homo omnium, ut ferunt, superstitiosissimus, annos natus [18] septuagintaduos, habens secum semper philosophos, omniumque artium peritissimos. *Si estis*, inquit, *dii patrii.* Ita ille diu colendo, ac diu quaerendo persenserat, hos non esse certos Deos, qui esse putabantur. Rex multae experientiae atque aevo gravis, verum Deum, ad cujus notitiam non nisi auditu per fidem venitur, non intelligebat. Hos autem falsos esse rationis ipsius luce perviderat, aliud consuetudini, aliud menti suae tribuens, *Si estis*, inquit, *dii*, hoc est dicere, ego sentiens esse super hominem potentiorem ipso homine potestatem, precandi necessitate motus, commendo diligentiam & excuso ignorantiam meam. [19] Invoco qui est, dum convenio qui non est. Quapropter cum dolore & timore considerandum est, qua poena quove judicio digni erunt, qui, contra interdictum jam propalatae & publicatae veritatis, eos sectantur & colunt [20] deos, de quibus [21] etiam illi jam tunc dubitare poterant, qui adhuc praeter eosdem scire nihil poterant. Verumtamen breviter consulo, qualia tunc toti Orienti tempora videbantur, cum per quadraginta annos miserae nationes alternis [22] tantorum ducum vastationibus tere-

ban-

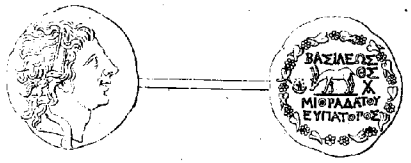

17 *Nobisque*] Coll. Gronov. *nobilisque.*

18 *Septuaginta duos*] Edd. Vett. quaedam *septuaginta & quinque.* Florentt. tres, *septuaginta & duo.* Pro *ferunt* Edd. eaedem *fertur* malunt. Aliquanto post *senserat*, pro *persenserat* Perizon.

19 *Invoco qui est*,] Sic Colon. plenius paullo quam alii, qui duo prima verba omittunt. LAUT. Pro *invoco*, Perizon. legit, *in eo.* Sed Ed. August. sic locum concipit *invoco jam eum, qui est, dum convenio eum, qui non est Deus.* Sed mihi utriusque Codicis lectio glossam sapere videtur; rotundior enim est lectio vulgata.

20 *Deos*] Abest a Meo & Perizon. & abesse potest, si supra pro *eos* reponas *deos.*

21 *Etiam*] Non exstat in Meo. Lugd. Batt. pr. & quart. legunt, *de quibus etiam illi tunc dubitare poterant.*

22 *Tantorum*] Perizon. *duorum.*

23 *Me-*

bantur: cum quaeque civitas tantis concursibus [23] media inevitabiliter periclitabatur, inde accensura alterum, unde alterum temperasset: hoc mox habitura supplicii, quod remedii ad tempus habuisset: cum trepidae diversarum provinciarum legationes inter [24] succedentes Romanorum duces, & truculentiorem [25] notitia Mithridatem, alternis ad utrumque, prout quemque fors belli adtollebat, [26] & incertis satisfactionibus transferebantur, augendo pericula quae [27] sanabant. [28] Nunc quid continuo Pompeius, [29] & quidem Pompeius, homo Romanorum moderatissimus, per plurimas partes Orientis, finito Mithridatico bello egerit, paucis [30] proferam.

23 *Media*] Recte; duobus enim quae intermedia hostibus terra est, ab utroque cladem & damnum patitur. Edd. quaedam inepte, *inedia.*

24 *Succedentes Romanorum duces,*] Sullam, Lucullum, Cottam, Murenam, Pompejum.

25 *Notitia Mithridatem*] MSS. aliquot ex Lugd. Batt. *notitiam Mithridatis.* Vocat Mithridatem truculentiorem notitia, quod ejus videlicet crudelitatem experti erant; de Romanis vero sperarent fore ut qui ex iis sequeretur magis esset tolerabilis eo qui praecesserat.

26 *Et incertis*] Conjunctionem ex MSS. adtexui.

27 *Sanabant.*] Ed. Aug. *sanabantur.*

28 *Nunc*] Ed. August. cum quatuor Lugd. Batt. Meo, Perizon. Ultr. & Coll. Gron. *Nam quid* &c. Quod si placet, in fine periodi legendum est *paucis nunc proferam.*

29 *Et quidem Pompeius*,] Non inveniuntur haec in primis quibusdam Edd. ut nec in Codd. Meo & Perizon.

30 *Proferam.*] Lugd. Batt. pr. & tert. *referam.*

CAPUT VI.

De gestis Pompeji in Syria, Phoenice & Judaea, & conjuratione Catilinae.

[1] ANno ab Urbe condita DCLXXXIX. M. Tullio Cicerone, & C. Antonio consulibus, Pompeius, [2] occisi Mithridatis nuntio ac-

1 *Anno ab v. c. DCLXXXIX.*] Aliis est annus ab v. c. DCXC. Cum Orosio facit Eutropius li. VII. FABR.

2 *Occisi Mithridatis*] Mithridates, fractis viribus, & in Asia debellatus a Pompejo, statuerat exemplo Agathoclis Syracusani atque Scipionis Romani, bellum in hostilem transferre terram, Italiam turbare, inque ea Romanos, Gallorum viribus adjutus, adgredi; quod audax patris senis con-

accepto, Syriam coelen & Phoenicen bello adgreſſus. [3] Ituraeos primum [4] Arabaſque perdomuit, urbemque eorum, [5] quam Petram nominant, cepit. Hinc Judaeos, quibus Ariſtobulus expulſo fratre Hyrcano primus ex ſacerdote rex praeerat, atque ad Hieroſolymam, urbem eorum, Gabinium cum exercitu [6] mittit. Ipſe continuo ſubſecutus, & a patribus urbe ſuſceptus, ſed a plebe muro templi repulſus, [7] oppugnationem ejus intendit. Id non ſolum natura loci, verum etiam [8] ingenti muro, foſſaque maxima munitum, cum alias aliis

conſilium quum timeret filius Pharnaces, ne penitus omnem veniae ſpem a Romanis ſibi intercluderet, defectione & parricidio partem regni paterni a Pompejo meruit. Hinc ad mortem a ſe coactum fuiſſe Mithridatem gloriatur Pompejus apud Lucan. II. 580.

Idem per Scythici profugum divortia Ponti
Indomitum regem, Romanaque fata morantem,
Ad mortem, Sulla felicior, ire coëgi.

3 *Ituraeos primum*] De *Ituraeis* eorumque caſtellis a Pompejo everſis Strabo li. XVI. In Ciceronis Philippicis hi *Ithyrei* non ſatis emendate nominantur. FABR.

4 *Arabaſque perdomuit*,] Pompejus apud Lucan. II. 590.

Me domitus cognovit Arabs, me, Marte feroces
Heniochi, notique erepto vellere Colchi.
Cappadoces mea ſigna timent, & dedita ſacris
Incerti Judaea Dei, molliſque Sophene.
Armenios, Cilicaſque feros, Tauroſque ſubegi.

5 *Quam Petram*] Arabum rex Aretas, quem Pompejus vicit & cepit, βασιλεὺς τῶν πέτραν Ἀράβων dicitur a Plut. in Pomp. Apud *Petram* vero Aretas regiam ſuam habebat, Joſeph. lib. 14. Ant. c. 2. Lege Dion. lib. XXXVII. FABR. Eſt nobis ex aere nummus valde rarus, inſcriptus ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΡΕΤΟΥ, qui faciem regis Arabum Aretae, ſive Areti, utroque enim modo nomen id ſcribitur, exhibet. Alium, cum ſimili inſcriptione & Philellenis inſuper cognomine, in egregio ſuo Specimine edidit Andreas Morellius. Utriuſque lubenter, ut puto, picturam adſpiciet Lector.

6 *Mittit.*] Lugd. Bat. pr. *miſit.*

7 *Oppugnationem*] Florentt. pr. & ſec. cum Lugd. Bat. ſec. Ultr. & Coll. Gronov. *expugnationem.* Exſtat idem in Edd. Auguſt. & Venetis. At Meus Codex legit, *oppugnationi intendit.*

8 *Ingenti muro*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Ingentibus muris.* Iidem mox cum Ed. Aug. *per dies noctesque.*

9 *Vix*

liis legiones, dies noctesque succedere sine requie cogeret, [9] vix tertio mense expugnavit. [10] Tredecim ibi millia Judaeorum caesa narrantur, caetera multitudo in fidem venit. Pompeius muros civitatis everti, aequarique solo imperavit: & cum aliquantos [11] principes Judaeorum securi percussisset, Hyrcanum sacerdotio restituit, Aristobulum captivum Romam duxit. Hoc bellum Orientis cum viginti & duobus [12] regibus sese gessisse [13] ipse Pompeius pro concione narravit. Interea conjuratio Catilinae adversus patriam per eosdem dies in Urbe habita ac prodita, in Etruria vero civili bello exstincta est. Romae conscii conjurationis occisi sunt. Sed hanc historiam [14] agente Cicerone, & describente Sallustio, satis omnibus notam, nunc a nobis breviter fuisse perstrictam sat est. Motus etiam in Pelignis ortus a Marcellis patre & filio, [15] per L. Vettium [16] proditus, patefacta Catilinae conjuratione, quasi succisa radice compressus est: & de utroque per Bibulum in Pelignis, per Ciceronem in Brutiis vindicatum est.

9 *Vix tertio mense*] Idem scribit Josephus lib. XIV. cap. 8. quem lege. FABR.

10 *Tredecim millia*] Florent. sec. *XIIII. millia.*

11 *Principes*] Abest a quibusdam Edd. Vett.

12 *Regibus*] Ed. August. *Regulis.*

13 *Ipse Pompeius*] Abest vox prior a Florent. pr.

14 *Agente Cicerone & describente Sallustio*,] Supra lib. I. cap. 1. p. 7. *In quibus se inter actores scriptoresque omnium otia negotiaque triverunt.*

15 *L. Vettium*] Hic est *L. Vettius Judex*, de quo Cic. in Vatin. & ep. 24. li. II. ad Attic. Eum Dio li. XXXVIII. Ἄϐκιον Οὐέττιον nominat. apud Appian. hoc nomen unico τ non recte scribitur: Plutarchi quoque libri in Lucullo mendose Βρέττιόν τινα pro Βέττιον habent. FABR. Nomen hoc in MSS. varie scribitur, *Vestilium*, *Vectitium*, *Butium*, *Hibilum*, sed Florent. pr. recte *L. Vettium* exprimit.

16 *Proditus*,] Cl. P. Wesselingus Probabilium p. 382. legit *proditis*, ut cum *Marcellis* conjungatur.

CAPUT VII.

Caesar quas provincias sortitus, quomodo Helvetios & Belgas domuerit.

[1] ANno ab Urbe condita DCXCIII. C. Caesare & L. Bibulo consulibus, [2] lege Vatinia Caesari tres provinciae [3] cum legionibus

1 *Anno ab u. c. DCXCIII.*] Eutropii libri impressi omnes, etiam is quem Scon hovius edidit, hunc annum Urbis cond. DCXCVIII. faciunt: verum noster Manu-

bus ſeptem in quinquennium datae, Gallia Tranſalpina, & Ciſalpina, & Illyricus. Galliam Comatam poſtea ſenatus adjecit. [4] Hanc hiſtoriam Suetonius Tranquillus pleniſſime explicuit, cujus nos competentes portiunculas decerpſimus. Helvetiorum animos fortiſſimae Gallorum omnium gentis, [5] ea vel maxime cauſa, quod perpetuo pene cum Germanis bello altercabantur, a quibus Rheno tantum flumine dirimuntur, [6] Orgetorix quidam, princeps gentis, ſpe totas invadendi Gallias, in arma accenderat. Quo caeteri optimates correpto & ad mortem coacto, cohibere tamen ſemel animatas in praedam plebes nequiverunt. Qui, conjuratione facta ac die dicta, exuſtis vicis ac domibus ſuis, ne quod deſiderium [7] ex ſpe revertendi foret, profecti ſunt. [8] Quos cum apud Rhodanum flumen obvios Caeſar habuiſſet, magno difficilique bello [9] bis

ſcriptus recte DCXCIII. habet. In Faſtis Capit. hic annus eſt DCXCIV. FABR.

2 *Lege Vatinia*] *P. Vatinius* Tribunuſpl. hanc legem ad populum tulit Caeſare & Bibulo Coſſ. de quo Suetonius in Julio. FABR.

3 *Cum legionibus ſeptem*] Eutropius ſic: *Decreta eſt ei Gallia & Illyricum cum legionibus decem.* Plutarchus in Caeſare ſcribit ipſum Galliam ciſalpinam & tranſalpinam adjuncto Illyrico accepiſſe in quinquennium, cum legionibus quatuor. Nam populus Caeſari Galliam citeriorem & Illyricum in quinquennium cum tribus legionibus dedit: Senatus ulteriorem cum una legione adjecit, auctore Dione libro XXXVIII. FABR.

4 *Hanc hiſtoriam Suetonius*] Nos eam ab ipſo Caeſare ſumma diligentia ſimul & eloquentia expoſitam non ſine fructu libenter & legimus ipſi, & interpretamur. FABR.

5 *Ea vel maxime cauſa*,] Lugd. Batt. duo & Meus, *vel maxima cauſa*. Mox iidem *ex quibus*. Perizon. *qui Rheno tantum*.

6 *Orgetorix*] Memoria hujus viri, inter ſuos principis, ſupereſſe videtur in argenteo hoc nummo apud Bouteroëum.

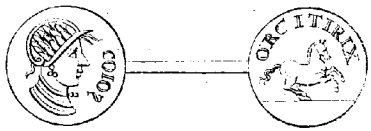

7 *Ex ſpe*] Ed. Auguſt. *ſpe revertendi.*

8 *Quos cum* &c.] In Flor. pr. non exſtat vox prima, quae in Florent. ſecundo quoque ſuperſcribitur.

9 *Bis*

9 bis vicit, victosque ad deditionem [10] coëgit. Horum fuit, cum primum progressa est, omnis multitudo Helvetiorum, [11] Tulingorum, [12] La-

9 *Bis vicit*,] Primum pagum Tigurinum in transitu Araris fluminis vicit, deinde caeteros insecutus post variam fortunam superavit, Caesar & Dio libro XXXVIII. In uno Manuscripto est, *bis vix vicit*. FABR. *Bis* & *vix* duae sunt diversae lectiones, utramque, pro more scribarum expressérat iste Codex. In Lugd. Bat. sec. quoque legitur *vix*, ut & in Edit. August.

10 *Coëgit*] Lugd. Bat. sec. *redegit*.

11 *Tulingorum* &c.] Variantes scripturae in Codd. MSS. hae sunt, *Tulingiorum*, *Latobrogiorum* vel *Logiboiorum*, vel *Latubogiorum*, vel *Latobogiorum*, vel *Latebojorum*, *Raviricorum* vel *Racuracorum*. Rauracorum mentio exstare videtur in antiquo nummulo argenteo, qui parte priore Veneris comtum caput exhibet, cum literis R--RA, ita tamen, ut una aut altera litera V. vel AV. vestigia pristinae formae, utpote detrita, tantum ostendat. Unde Bouterouëus p. 47 existimat vel ad Rauracos posse spectare, vel ad Raraurium, sive oppidum Rom dictum prope Pictavienses in Antonini Itinerario. Ab altera parte libero cursu effrenis fertur equus, subtus sunt literae IVLIO, quae idem, vel de principe & duce ejus nominis, vel de Normanniae Juliobona seu Luliobona interpretatur. Arioviști deinde mentionem facit Orosius, multisque ejusdem res gestas persequitur Caesar in Comm. suis de Bello Gallico. Hujus regis proprium nomen videtur fuisse *Arivus* seu *Arivos*, productum, ut passim in nominibus propriis fieri solet, a Romanis in Arioviștus. Conjecturam hanc firmat insignis nummulus Gallicus, quem vidi Amstelodami apud omnis elegantiae studiosissimum virum, Gerardum Schaak. Vulgatum inveni simile a Claudio Bouterouëo, in rarissimo & praestantissimo libro Gallice scripto, & inscripto *Recherches Curieuses des Monnoyes de France*, p. 59. Caput Virtutis, nisi malis Veneris armatae, more Gallis usitato, ex Romanorum aemulatione, occurrit in parte priore, adscripto ducis seu regis nomen ARIVOS. Ab altera parte ferox equus est, libertatis symbolum; in circuitu legitur SANTONOS. quod scilicet Santones, seu Santoni, unde apud Lucanum I. 422.

Signa movet: gaudetque amoto Santonus hoste,

Nummum hunc signaverint.

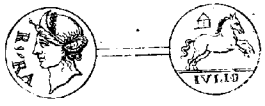

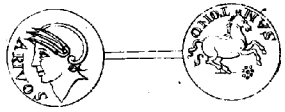

Nomen autem illud Arivos ad ducem seu regem spectare, non vero ad populum aliquem urbemve aliquam, docet alter nummulus argenteus, ibidem a Bouterouëo publicatus, in quo alterius ducis, Quinti Docii sive Docimi nomen, cum eodem muliebri capite galeato occurit, quem una cum tertio nummulo, ab eodem populo cuso, subjicimus.

[12] Latobrogiorum, Rauracorum & Boiorum, utriusque sexus [13] ad centum quinquaginta & septem millia hominum. [14] Ex his quadraginta & septem millia [14a] in bello ceciderunt: caetera in terras proprias remissa sunt. [15] Postea Caesar Arioviſtum regem, exci-

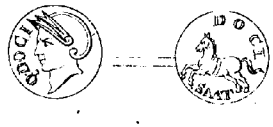

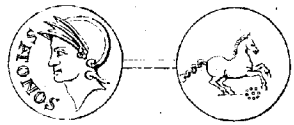

Sed & Sequanorum, apud quos magnum hunc Galliarum & Germaniae Regem, Arioviſtum, vicit Caesar, duo argentei sese mihi obtulerunt nummuli, quorum prior itidem in Museo Gerardi Schaak servatur, uterque, Gallorum Germanorumque venerabile numen, Mercurium, ejusve caput, ex ala, quae petaso ejusdem adfingi solet, noscendum, exprimit. Insigne populi aper fuit. Ducem Ninnum celebrat prior, a Sequanis cusum utrumque, a Bouterouëo quoque p. 56. & 57. vulgatum, posterior testatur.

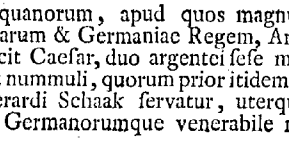

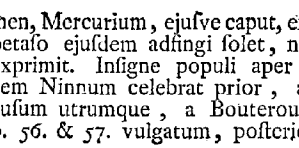

12 *Latobrogiorum,*] Caesar hos *Lacobrigos* nominat. FABR.

13 *Ad CLVII. millia*] Summa omnium, inquit Caesar fuerant ad millia CCC LXVIII. *Plutarchus*, τελέσαντα μὲν αἱ πᾶσαι μυριάδες ὅσαι, εἴκοσαι ἦ αἱ μαχόμεναι, μιᾶς δεούσαι, id est: *Summa omnium fuerunt millia CCC. eorum qui arma ferre possent millia CXC.* FABR.

14 *Ex his quadraginta & septem millia*] Strabo lib. IV. de bello Helvetiorum, ἐν ᾧ πολέμῳ, inquit, ἐδεῖ πεπαῦσθαι μυριάδες σωμάτων διεφθάρθαι, id est: *Ad CCCC. millia hominum perierunt.* In quo numero ego vitium subesse arbitror. FABR. Mox illa *in bello* absunt a Meo & Lugd. Bat. quarto, qui dein scribunt, *& caetera in terras.*

15 *Postea Caesar Arioviſtum* &c] In omnibus Edd. contaminatus male hic locus exstat. Legunt enim, *Postea Caesar contra Arioviſtum* &c. Quod *contra* male intrusum est, neque convenire potest cum *vicit*, quo periodus clauditur. Unde librarii quidam interseruerunt *congressus*, quod inveni in quatuor MSS. Lugd. Batt. Ultr. Coll. Gronov. & Edit. August. Sed vox *contra* expungi debet, ut faciunt Codd.

excitantem invehentemque secum incredibiles Germanorum copias, quibus nuper universos Galliarum populos se subegisse jactabat, apud Sequanos vicit; [16] cum diu exercitus Caesaris, Germanorum multitudine & virtute perterritus, pugnam detrectasset. Arioviſtus in Germaniam, arrepta navicula Rhenum transvectus, [17] effugit, uxores ejus duae totidemque filiae captae sunt. Fuerunt autem in exercitu Arioviſti, [18] Arudes, [19] Marcomani, [20] Triboci, Vangiones, Nemetes, [21] Edures, & Suevi. Pugna maxime gravis ex phalange Germanorum fuit, quam coacto in unum agmine, scutisque supra capita contextis, ad irrumpendam Romanorum aciem tuti undique praestruxerant. Sed postquam aliqui Romanorum militum, agilitate audaciaque insignes, [22] supra [23] obductam [24] saliêre testudinem, scutisque singillatim, velut squammis [25] revulsis, desuper nudos [26] deprehensorum detectorumque humeros perfoderunt, territi hostes novo mortis periculo, terribilem dissolvêre compagem. Exinde in fugam versi, per quinquaginta millia passuum insatiabiliter caesi sunt, neque conjici potuit numerus Germanorum, vel quantus pugnae adfuerit, vel quantus fuerit [27] occisorum. [28] Post hacc Belgarum gens, quae tertia pars Galliarum est, adversus Caesarem

Codd. Perizon. & Lugd. Bat. quart. In iis, quae sequuntur, voces *nuper* in Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *se* in Edd. quibusdam Vett. desiderantur.

16 *Cum diu* &c.] Editi *autem* inferciunt, contra omnium MSS. consensum.

17 *Effugit*,] Lugd. Bat. pr. & Edd. quaedam Vett. *aufugit*. Mox *autem* non agnoscunt Lugd Bat. quart. Meus & Perizon.

18 *Arudes*,] *Arodes* legitur in Lugd. Batt. pr. & tert. ut & in Coll. Gronov.

19 *Marcomani*,] Lugd. Bat. pr. *Marcomanni*. sec. & tert. cum Coll. Gron. *Marcomones*, & ita quoque legunt duo Florentt. videlicet pr. & sec. at tert. *Marcomenes*, quod in Ultr. quoque exstat; denique *Marcomannes* Meus cum Lugd. Bat. quarto. & Ed. August.

20 *Triboci*,] Sic Florentt. pr. & sec. *Tribocii* Flor. tert. cum Lugd. Bat. tert. & Ultr. *Trihoicii* Lugd. Bat. sec.

21 *Edures*,] Legitur & *Eudures*. Apud Caesarem hi sunt *Sedusii*, de quibus variae sententiae feruntur. Fabr. *Eduses* inveni in omnibus quos consului MSS. nisi quod in Meo legatur *& cluses*.

22 *Supra obductam saliêre*] De hac re Florus lib. III. c. 10. Fabr.

23 *Obductam*] Lugd. Bat. pr. Ultr. & & Coll. Gronov. *ductam*. Lugd. Bat. tert. *dictam*.

24 *Saliêre*] Lugd. Batt. omnes cum Ult. & Coll. Gronov. *solvêre*. Male.

25 *Revulsis*] Lugd. Bat. pr. & tert. *devulsis*.

26 *Deprehensorum*] Meus cum Lugd. Bat. quarto *depressorum*. Sed malo Vulgatam.

27 *Occisorum*.] Ed. August. *occisus*.

28 *Post hacc Belgarum*] Quae hic usque ad finem capitis sequuntur, ea copiose

farem exarsit. Quorum distributim [29] copia haec fuit. [30] Bellovaci, qui caeteris numero & virtute praestare [31] viderentur, habuere lectissima [32] sexaginta millia armatorum; [33] Suessiones ex duodecim oppidis quinquaginta millia; Nervii, quorum adeo indomita feritas praedicabatur, ut nunquam [34] in id temporis mercatores [35] ad se admiserint vina caeteraque venalia deferre; [36] quibus [37] inducta jucunditas torporem virtutis adferret, habuerunt similiter quinquaginta millia: Atrebates [38] & Ambiani decem millia, Morini viginti quinque millia, [39] Menapii novem millia, [40] Caleti decem millia, [41] Velocasses & [42] Veromandui aeque decem millia; [43] Aduatici octodecim millia: [44] Condrusi, [45] Eburones, [46] Caeresi, [47] Caemani, qui uno no-

Caesar libr. II. & Diodorus initio libr. XXXIX. persequuntur. FABR.

29 *Copia haec fuit.*] Cod. Longob. *haec copia fuit.*

30 *Bellovaci,*] MSS. Florentt. sec. & tert. cum Lugd. Batt. sec. & tert. atque Coll. Gronov. & Ed. Aug. *Belluagui.* Cod. Long. Lugd. Bat. quart. & Meus & Ed. prima *Bellovagi.* Ultr. *Bellovagnes.*

31 *Viderentur,*] Edd. pr. & illam secutae, *videntur.*

32 *Sexaginta millia armat.*] Caesar Bellovacos polliceri millia armata quinquaginta scribit. Idem Atrebatibus XV. millia tribuit. FABR. Lugd. Bat. pr. XL. pro LX.

33 *Suessiones.*] MSS. plures & fere cuncti *Suessones.* Utramque nominis scripturam apud auctores invenias. Lucanus tamen quoque mavult *Suessones.* I. 423.

Et Biturix, longisque leves Suessones in armis.

34 *In id temporis*] Florent. pr. *in id tempus.*

35 *Ad se*] Ut non necessarias voces delet Ed. August

36 *Quibus*] Cod. Perizon. *a quibus.*

37 *Inducta*] Lugd. Bat. pr. *indicta.* Alibi quoque permutantur haec verba apud Orosium. Si placet MSS. lectio, legi debent haec, adjuvante Cod. Perizon. *a quibus indicta jucunditas.*

38 *Et Ambiani*] MSS. & Edd. quidam inferciunt *etiam.*

39 *Menapii novem*] Ita Manuscripti, impressi *decem. Caesar Menapios VII. millia pollicitos* scribit. FABR.

40 *Caleti*] Ed. August. *Calecii.*

41 *Velocasses*] Lugd. Bat. quart. ut & Meus *Volocasst.*

42 *Veromandui*] Florentt. pr. & sec. *Veromandi* & sic quoque Batt. sec. & tert. cum Ultr. *Viromandi* Perizon. *Volomandi* Lugd. Bat. quart. & Meus, denique *Velomandi* Flor. tert.

43 *Aduatici XVIII.*] In uno Manuscripto est, *Atuati:* Caesar *Catuacos* cum XIX. millibus habet. FABR. Ex MSS. multi *Atuatici* malunt. Ex numero, mille deminuunt Lugd. Batt. pr. & tert. mille insuper addunt Edd. quaedam inter quas prima & August.

44 *Condrusi,*] MSS. *Condurses, Conduses, Condureses,* quae Cod. Longob. scriptura est, & denique *Dorses.*

45 *Eburones,*] In quibusdam MSS. *Eborones* & *Eborrones.*

46 *Caeresi, Caemani,*] In nostris Manuscriptis omnibus est, *Caerosi, Caemani.* Caesar illos *Caereses*, hos *Paemanos* vocat. In vulgatis Orosii libris, *Cenomanni*, mendose legebatur. Robertus Stephanus, quem honoris causa nomino, hanc Epitomen rerum gestarum a Caesare in Gallia

nomine Germani vocantur, quadraginta millia. [48] Et ita fuisse referuntur [49] ducenta septuaginta & duo millia armatorum lectissima. His repente silva erumpentibus, exercitus Caesaris perturbatus, atque in fugam actus, plurimis suorum amissis, tandem hortatu ducis restitit, victoresque adgressus, usque ad internecionem pene delevit.

lia sub Eutropii nomine Commentariis Caesaris emendatissime diligentissimeque a se impressis adjunxit, ibique ex Caesare haec nomina restituit. Fabr. Inveni in MSS. *Cesori*, *Cecosi*, Meus & Perizon. *Ceroси*, & *Caeroси* tres Florentt.

47 *Caemani*] Ita tres Florent. aliique MSS. At Lugd. pr. cum Perizon. & Vett. Edd. *Cenomanni*.

48 *Et ita*] Non sic scripsit Orosius, si MSS. sequamur. Delet enim haec Cod. Longob. cum Ed. August. simpliciter legens, *Fuisse referuntur* &c. Lugd. Batt. pr. sec. tert. & Ultr. cum Coll. Gronov. *Itaque fuisse* scribunt. Sed quart. ex iis cum Meo atque Perizon. adstipulantibus duodus Florent. *Ita fuisse referuntur* &c.

49 *Ducenta septuaginta & duo millia*] Lugd. pr. *CCLXXXII.* at tert. *CCLXXX.* *vero*, pro *duo*, ut arbitror scriptum.

Caput VIII.

Galbae expeditio in Veragros & Sedunos. De rebus gestis Caesaris in conjuratos cum Venetis, item Titurii Sabini & P. Crassi expeditionibus.

[1] IGitur Caesar magnis in Gallia rebus gestis, cum in Italiam profici decrevisset, Galbam cum legione [2] duodecima ad [3] Veragros [4] Sedunosque misit. Qui cum hiemandi causa in vico Veragrorum, cui nomen erat [5] Octodurus, consedisset, mediamque oppidi partem, quae torrente distinguebatur, accolis [6] concessisset, quadam die eosdem discessisse per noctem, ac proximo insedisse [7] colli videt.

1 *Igitur Caesar*] Quae hoc capite Orosius comprehendit, ea copiose Caesar lib. III. Comm. persequitur, quibus studiosi utriusque linguae conjungent ea, quae sunt apud Dionem lib. XXXIX. Fabr.

2 *Duodecima*] Ed. Aug. *decima*.

3 *Veragros*] MSS. quidam *Beragrados*.

4 *Sedunosque*] MSS. quidam *Divosque*, *Durosque*, *Sedimosque*.

5 *Octodurus*] Sic inter alios Cod. Longob. alii ex MSS. *Octodorus*, *Otodorus*, *Ortodorus*.

6 *Concessisset*,] Lugd. Bat. sec. *cessisset*. Ed. Vett. quaedam *dividebatur* pro *distinguebatur* quod in MSS. est.

7 *Colli*] Meus Cod. cum Lugd. Bat. quarto, *colle*.

8 *Vo-*

videt. Quippe illi paucitatem vix mediae legionis deſpectui habentes, ultroneam ſibi praedam nullo ceſſuram negotio arbitrabantur, finitimoſque ſuos in hanc caedis ac praedae ſocietatem [8] vocaverant. Igitur Galba [9] tam praeſentibus periculis circumſepto ac trepido, [10] atque inter varias conſultationes certi conſilii incerto, repente Galli deſcenſu montis effuſi, caſtra inperfecta [11] circumdant, raros per vallum propugnatores ſaxis teliſque onerant. Quumque jam caſtra irrumperentur, [12] Pacuvii primipilaris & [13] Voluſeni tribuni conſilio, [14] cuncti Romani portis eruperunt: incautoſque ſubito adgreſſi hoſtes, primum perturbaverunt, deinde in fugam verſos miſerabili ſtrage fuderunt. Nam [15] amplius triginta millia barbarorum tunc caeſa referuntur. Igitur Caeſar cum jam pacatas univerſas Galliarum gentes putaret, ad novum & maximum bellum retractus eſt. Namque dum P. Craſſus adoleſcens cum legione ſeptima Oceano tenus apud Andegavos [16] hiemat, Veneti caeterique confines [17] repente in arma conjurant, legatos Romanorum vinciunt, eoſque ita demum [18] ſe reddituros, ſi obſides ſuos recipiant, [19] Romanis indicant. [20] Socios ſibi ad id bellum [21] Oſiſmios, [22] Lexovios, [23] Nannetes, [24] Ambivaritos, Morinos, [25] Diablintres, & Menapios adſciſcunt; auxilia quoque à Bri-

8 *Vocaverant.*] MSS. & Edd. quidam *vocaverunt.*

9 *Tum*] Cod. Longob. mavult *tum*, Ed. Auguſt. *jam.*

10 *Atque*] Delent Lugd. Bat. pr. Flor. ſec. & Edd. quaedam Vett.

11 *Circumdant*,] Perizon. *circumdantes.*

12 *Pacuvii primipilaris*] Hic primipili centurio a Caeſare P. Sextius Baculus nominatur. FABR. *Pattavii* legitur in Lugd. Bat. quarto & Meo.

13 *Voluſeni*] Lugd. Bat. quart. *Voluſſini.*

14 *Cuncti*] Abeſt a Lugd. Bat. quarto Meoque. Forte *cunctis.*

15 *Amplius*] Perizon. *amplius quam.*

16 *Hiemat*,] Perizon. *hiemaſſet.*

17 *Repente*] Abeſt ab Ed. Auguſt.

18 *Se reddituros*,] Cod. Longob. *ſe* non agnoſcit.

19 *Romanis*] Abeſt a Cod. Perizon. Mox Ed. Aug. *inducunt* pro *indicant*, forte voluit *indicunt.*

20 *Socios ſibi ad id bellum*] Lugd. Bat. quart. Meuſque legunt, *ſocios ſuos ad bellum.*

21 *Oſiſmios*] Perizon. *Oxiſmos*, Florentt. pr. & tert. cum Meo & Lugd. Batt. ſec. & quarto *Oſiſmos.* At pr. cum Flor. ſec. *Oſiſſimos.*

22 *Lexovios*,] Lugd. Bat. pr. *Luxovios.*

23 *Nannetes*,] Florentt. tres & Lugd. Batt. ſec. & tert. *Nannetes.* Perizon. *Naninetes.*

24 *Ambivaritos*, Pro his Caeſaris libri, *Ambiliates* habent. FABR. MSS. quidam *Ambibaritos.*

25 *Diablintres*] MSS. Lugd. Bat. tert. & Meus *Diabintes.* Florentt. tres *Diablintes*, & ſic quoque ſcribunt Lugd. Batt. pr. & ſec. cum Perizon.

Britannia arceſſunt. Caeſar per Craſſum de rebellione deditarum gentium certior factus, quamvis intelligeret quanta ineundi belli difficultas eſſet, tamen rem tanti negotii non negligendam [26] ratus eſt, ne caeteris exemplo ejuſmodi audendi licentia laxaretur. [27] Itaque terreſtri [28] praelio perſequi hoſtes fruſtra [29] adgreſſus; quippe cum hoſtes per interfuſa ex Oceano aeſtuaria, atque inacceſſos receſſus, tutis terrarum [30] finibus munirentur, naves longas aedificari in [31] Ligeri fluvio jubet: per quem in Oceanum deductae, mox ut hoſtibus viſae ſunt, continuo [32] ducentae viginti naves eorum paratae, atque omni genere armorum inſtructiſſimae, progreſſae portu, ex adverſo conſtiterunt. Bruto [33] circumſpicienti inparem longe navium eſſe conflictum, quia barbarorum naves ſolido robore intextae, cavernisque praevalidis obduratae, ſaxorum modo adactos [34] roſtratarum ictus retundebant, hoc primum [35] auxilio fuit, quod falces acutiſſimas non pertinaciter contis praefixas, funibus autem ſubnexas paraverat: quibus cum opus eſſet adprehenſos eminus rudentes, ſubductis haſtilibus per funem falcem retrahendo, ſuccideront. His celeriter expeditis, [36] dirumpi hoſtilium antennarum armamenta praecepit. [37] Ita antennis ruentibus, complures illico naves velut captas inmobiles reddidit. Alii hoc periculo territi, [38] ſuſpenſis velis, qua ventus intenderet fugere conati, ceſſante mox vento deſtituti, ludibrio fuêre Romanis, Itaque incenſis omnibus navibus, interfectiſque his qui pugnaverant [39] Gal-

26 *Ratus eſt,*] Edd. Vett. *eſſe ratus, ne caeteris* &c. At MSS. Florentt. tres, quatuor Lugd. Batt. Meus, Perizon. Ultr. & Coll. Gron. *eſſe* vel *eſt* delent. Ex quorum conſenſu haec & quae ſequuntur ita debere conſtitui judico. *Non negligendam ratus, ne caeteris exemplo ejuſmodi audendi licentia laxaretur, terreſtri praelio perſequi hoſtes fruſtra adgreſſus eſt.*

27 *Itaque*] MSS. Perizon. & Meus, emendationem noſtram adjuvantes, hoc delent.

28 *Praelio*] Meus *bello.*

29 *Adgreſſus*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. addunt *eſt.* In Ed. vero Scotti, ſive ultima Oroſii, turpis quinque verborum omiſſio hic deprehenditur.

30 *Finibus*] Florentt. tres *finibus.*

31 *Ligeri*] MSS. quidam *Ligero* & *Ligerio.*

32 *Ducentae viginti naves.*] Lugdun. Bat. pr. decem amplius numerat. rotundo ducentarum numero contentus eſt Perizon.

33 *Circumſpicienti*] Lugd. Bat. quart. & Meus, *circumſpiciente.*

34 *Roſtratarum*] Lugd. Bat. pr. *roſtrorum* ſuperſcripta vera lectione.

35 *Auxilio*] Lugd. Bat. pr. *auxilium.*

36 *Dirumpi*] MSS. aliquot *diſrumpi*, Florent. pr. *rumpi.*

37 *Ita*] Abeſt a Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov.

38 *Suſpenſis velis,*] Ita MSS. *expanſis* Edd. quaedam Vett.

[39] Gallis, reliqui ſeſe omnes dediderunt. Sed Caeſar maxime [40] ob injuriam legatorum, & ut genti ad omnia [41] conſilia mobili terribilis exempli [42] notam inureret, cunctis principibus per tormenta interfectis, reliquos ſub corona vendidit. [43] Iiſdem diebus Titurius Sabinus Aulercos, Eburonices, Lexovioſque, qui primates ſuos, [44] cur auctores belli reſuſcitandi eſſe nollent, interfecerant, eruptione facta, incredibili caede delevit. Publius vero Craſſus cum in [45] Aquitaniam perveniſſet, bello exceptus eſt. Namque [46] Sontiates magno equitatu pedeſtribuſque copiis praevalidis Romanos adorti, diu graviter turbaverunt: poſt victi, atque in oppidum Sontiatum coacti obſeſſique, cum ſe expugnari viderent, armis traditis in deditionem recepti ſunt. Aquitani, [47] clade permoti, undique exercitum contrahunt: [48] de citeriore quoque Hiſpania auxilia arceſſunt: duces bello maxime eos praeficiunt, qui [49] cum Sertorio militaverant. Hi omnes dum obſidionem Craſſo parant, in caſtris ſuis Craſſo obruente deleti ſunt. Nam ex Aquitanis & Cantabris, quorum quinquaginta millia [50] tunc in auxilium venerant, [51] triginta & octo millia caeſa referuntur. Caeſar Germanos, qui Rhenum cum inmenſis copiis tranſmiſerant, ſimul & totas Gallias ſubjicere ſibi parabant, bello adortus,

39 *Gallis, reliqui*] Codd. Perizon. & Meus, *Galli reliqui ſeſe* &c. pro qua lectione Vett. quoque ſtant Edd.

40 *Ob injuriam*] Meus & Lugd. Bat. quart. *propter injuriam.*

41 *Conſilia*] Non invenitur in Lugd. Batt. tert. & quarto cum Coll. Gronov.

42 *Notam inureret*] Ed. Auguſt. *notam incuteret & cunctis principibus, reliquos* &c. quibuſdam omiſſis in medio.

43 *Iiſdem diebus*] Meus, *His diebus.*

44 *Cur auctores*] Edd. Vett. *quod auctores.* Sed Fabricius eam expreſſit lectionem, quam in omnibus invenit MSS. Unanimi enim conſenſu in iis *cur* ſcribitur, non *quod.* Minore igitur, unius literulae permutatione arbitror eſſe legendum *cum auctores* &c.

45 *Aquitaniam*] Florentt. tres *Aquitaniam.*

46 *Sontiates*] Cod. Longob. *Sotiates*, reliqui MSS. & Edd. Vet. *Sociates*, & mox ipſum oppidum *Sociatum* vocant.

47 *Clade permoti*,] Meus Codex cum Lugd. Bat. quarto, *hac clade permoti.*

48 *De citeriore*] Florent. ſec. *de interiore Hiſpania.*

49 *Cum Sertorio*] Lugd. Bat. quart. *ſub Sertorio.*

50 *Tunc*] Abeſt a Lugd. Batt. pr. & tert. atque a Coll. Gronov.

51 *Triginta & octo millia*] Lugd. Bat. pr. mille minus numerat.

52 *Ad CCCCXL. millia*] Edd. Vett. pleraeque delent XL. millia, quae ſupra CCCC. millia adjiciuntur. Fit idem in Florent. ſec. at Florent. tert. cum tribus ex Lugd. Batt. Ultr. & Coll. Gronov. centenarios numeros abjiciunt, XL. millibus contenti; quae certe copiae *immenſae*,

tus, usque ad internecionem caecidit. Quorum fuisse numerum [52] ad CCCCXL. millia [53] ferunt.

sae, ut fit ab Orosio, dici non possunt. Unde, quum in Cod. Longob. legatur, *numerum ad quadringenta quadraginta millia*, sine interjecta copula, suspicor posteriorem, minoremque numerum, ex varia lectione adjectum, atque priorem & rotundum ab Orosio scriptum fuisse.

53 *Ferunt*] Florent. sec. *referuntur*, pro *referunt*, vel deleto, quod praecessit, *numerum*, si ea lectio placet.

CAPUT IX.

Caesar quomodo Suevos & Britannos subjecerit.

[1] TUnc Caesar in Germaniam facto ponte [2] transgreditur, [3] Sicambros & Ubios obsidione liberat. Suevos, maximam & ferociſſimam gentem, quorum esse centum pagos & populos, multi prodidêre, totamque Germaniam adventu suo terret: mox in Galliam, [4] rescisso ponte, [5] concedit. Inde ad Morinos venit, unde [6] in Britanniam proximus & breviſſimus transitus est. Navibus circiter onerariis atque actuariis octoginta praeparatis, in Britanniam [7] transvehitur. Ubi acerba primum pugna fatigatus, deinde adversa tempestate correptus, plurimam classis partem, & non parvum numerum militum, equitum vero pene omnem disperdidit. [8] Regressus in Galliam, legiones in hiberna dimisit, ac sexcentas naves utriusque commodi fieri imperavit. Quibus iterum in Britanniam primo vere [9] transvectus, dum ipse in hostem cum exercitu pergit, na-

1 *Tunc Caesar* &c.] Quae hoc capite Orosius comprehendit, ea copiose Caesar lib. IV. & V. Comm. expositi. De iisdem Dio lib. XXXIX. & Plutarchus in Caesare. Fabr.

2 *Transgreditur*,] Ita MSS. Lugd. Batt. quatuor & tres Florentt. *transgrediens* Vulgg. sed. Aug. Editio cum MSS. consentit.

3 *Sicambros*] In Manuscriptis nostris est, *Sigambros*, Dio Συγκάμβρους nominat. Fabr. In MSS. nostris plerisque est *Sugambros*.

4 *Rescisso ponte*,] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *sciſſo ponte*.

5 *Concedit*.] Lugd. Bat. quartus *contendit*.

6 *In Britanniam*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *ad Britanniam*.

7 *Transvehitur*.] Lugd. Batt. pr. & tert. *transgreditur*.

8 *Regressus*] Lugd. Bat. quart. *reversus*

9 *Transvectus*,] Ita scribunt omnes MSS. Florentt. & Lugd. Batt. &c. non *transvectis*, ut vulgo editur.

naves in ancoris ſtantes tempeſtate correptae vel colliſae inter ſe; vel arenis illiſae ac diſſolutae ſunt. Ex quibus quadraginta perierunt, caeterae cum magna difficultate reparatae ſunt. Caeſaris equitatus [10] primo congreſſu a Britannis victus, [11] ibique Labienus tribunus occiſus eſt. Secundo praelio cum magno ſuorum diſcrimine victos Britannos in fugam [12] vertit. Inde [13] ad flumen Thameſim profectus eſt, quem uno tantum loco vadis tranſmeabilem ferunt. In hujus ulteriore ripa, [14] Caſſivellauno duce, inmenſa hoſtium multitudo conſederat, ripamque fluminis ac pene totum ſub aqua vadum acutiſſimis ſudibus praeſtruxerat. Quod ubi à Romanis deprehenſum ac vitatum eſt, barbari, legionum impetum non ferentes, ſylvis ſeſe abdidêre, unde crebris eruptionibus Romanos graviter ac ſaepe lacerabant. Interea Trinobantum firmiſſima civitas cum [15] Androgorio duce, datis quadraginta obſidibus, Caeſari ſeſe [16] dedidit. Quod exemplum ſecutae urbes aliae complures, in foedus Romanorum venerunt: iiſdemque demonſtrantibus, Caeſar oppidum [17] Caſſivellauni inter duas paludes ſitum, obtentu inſuper ſylvarum munitum, omnibuſque rebus confertiſſimum, tandem gravi pugna cepit.

10 *Primo congreſſu*] Lugd. Batt. pr. & tert. conſentiente Coll. Gronov. *prima congreſſione.*

11 *Ibique Labienus*] *Labienus* eſt in vetuſtis, & Roberti libr. Caeſar li. V. Q. *Laberium Durum* habet. FABR.

12 *Vertit.*] Lugd. Bat. pr. *convertit.*

13 *Ad flumen Thameſin*] In MSS. legitur *Tamenſim*, *Tamnienſim*, *Tameſiet*, *Taneſin.* Delet *flumen* unus & alter ex MSS. plures aliquot abjiciunt *eſt.*

14 *Caſſivellauno duce*] In MSS. *Caſſovellauno* ſic Longob. Cod. Alii *Caſſibellauno*, *Caſſobellauno*, *Caſſopellauno*, & denique *Caſſivellano.*

15 *Androgorio.*] In Gualtheri libro eſt, *Andragio.* Caeſar *Mandubratium* vocat. FABR. Flor. prim. tert. & tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Androgio.* Flor. ſec. & ſec. Lugd. Bat. cum Ultr. *Andragio.*

16 *Dedidit.*] MSS. quidam *dedit.*

17 *Caſſivellauni*] MSS. *Caſſovellauno Caſſobellauno*, *Caſſibellauno* & *Caſſobellaunum.*

CA-

Caput X.

Caesarem adversus novam Gallorum conspirationem profectum fuisse, eosque denuo subegisse.

EXin Caesar [1] a Britannis reversus in Galliam, postquam legiones in hiberna misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus & conflictatus est. Namque [2] Ambiorix cum Eburonibus & [3] Aduaticis conspirans, animatus [4] Trevirorum consilio, Cottam & Sabinum legatos [5] apud Eburones cum tota [6] funditus legione insidiis circumventos interfecit. Ambiorix hac victoria elatus, Aduaticos & Nervios plurimosque alios raptim in arma contrahit, atque [7] ad Ciceronem legatum, qui similiter tunc legioni in hibernis praeerat, contendit. Multitudo hostium ex hoc colligi potuit, [8] quia cum

1 *A Britannis*] Ed. August. *à Britannia.*

2 *Ambiorix cum Eburonibus*] MSS. plures scribunt *Eburonatibus.* Memoriam herois hujus, patriaeque libertatis propugnatoris acerrimi, servant nummuli argentei antiqui, ab Eburonibus cusi. Exhibent a parte priore, ad Romanorum denariorum similitudinem, caput muliebre, Virtutis, ut puto, galea alata tectum, cum adscripto nomine AMBI. & plenius in altero AMBIORIX. A parte posteriore equitatus gentis celebratur, typo equitis, casside & lancea armati, atque ab Eburonibus cusos fuisse nummulos docent adscriptae literae EBVRO*nes.* Octo hujusmodi nummi unciam Romanam pendunt.

3 *Aduaticis*] In nostris Manuscriptis fere omnibus hic & supra cap. VII. *Atuatici* nominantur, quos vulgo *Aduaticos* vocant. Dio quoque illos Ἀτουάτικους adpellat. Hos Caesar lib. V. Cotta & Sabino interfectis, se cum Ambiorige conjunxisse ait. Fabr. *Atuacicis* quoque inveni in Florentt. duobus & quatuor Lugd. Batt.

4 *Trevirorum*] Florentt. pr. & tert. *Treverorum.*

5 *Apud Eburones*] Lugd. Batt. quatuor *apud Eburonas.*

6 *Funditus*] Lugd. Bat. quart. *simul.*

7 *Ad Ciceronem*] *Q. Tullium Ciceronem* Marci fratrem, Caesaris legatum, Caesar lib. V Dio lib. XL. Fabr.

8 *Quia*] Ed. pr. *quod.*

cum in obsidione castrorum vallum circumdandum esse à captivis Romanis docerentur, & instrumenta ruralia non haberent, gladiis concidendo terram, & sagulis exportando, vix tribus horis [9] vallum pedum decem, & fossam pedum quindecim [10] per millia passuum quindecim in circuitu perfecerunt. Praeterea centum viginti turres mirae altitudinis exstruxerunt. Et cum jam septem dies noctesque succidui hostium cunei pugnarent, [11] ac ventus subito plurimus exortus esset, testas ferventes intorsère fundis, [12] flammataque focis tela, ac mox concepto igne rutilantia, [13] intra castra jecerunt. Quo facto [14] per culmina raptim ventus insistens, sparsum animavit incendium. Sed [15] ne sic quidem Romani, cum undique obruerentur, vulneribus, laboribus, vigiliis, jejuniis, incendiisque cesserunt. Tandem Caesari nuntiatum est, unam deletam esse legionem, alteram jam pene confectam. Adventante [16] cum duabus legionibus Caesare, [17] deserunt hostes obsidionem, atque in eum cuncti raptis copiis ruunt. Caesar parvissimis se castris [18] consulto condidit, equitibusque praemissis, ut fugam fingerent imperavit, ut ad transitum vallis quae media erat, sibique periculosa videbatur, hostes contemtu sui invitaret. Quibus adventantibus insuper obstrui portas praecepit. Quo viso Galli, quasi jam vicissent, [19] ad obducendum extrinsecus vallum con-

9 *Vallum pedum decem*,] Caesar, ped. XI. habet. Ex eo quod sequitur, *per millia passuum quindecim*, cognoscitur quomodo sit legendum apud Caesarem, ubi quidam libri XV. caeteri X. *millia passuum* habent, in qua varietate haeret Glareanus. FABR.

10 *Per millia passuum quindecim*] Absunt ab Ed. August.

11 *Ac ventus*] Lugd. Bat. quart. *cum ventus*.

12 *Flammataque*] Lugd. Bat. quart. *inflammataque*.

13 *Intra*] Florent. pr. & tert. cum tribus Lugd. Bat. *intro*.

14 *Per culmina*] Roberti liber habet, *per culmea culmina*, Tu lege Caesarem. FABR. Lugd. Bat. quart. tres *per cuncta culmina*, invenitur *cuncta* quoque in Ultr. & Coll. Gronov.

15 *Ne sic quidem*] Lugd. Bat. quart. & Edd. quidam, malunt *nec sic quidem*.

16 *Cum duabus legionibus*] Plutarch. scribit Caesarem tum habuisse ἐπτακαίδεκα τὰς σύμπασας. FABR.

17 *Deserunt*] Ed. pr. *deseruerunt*, & illam secutae Venetae, *deseruère*.

18 *Consulto*] In marg. Lugd. Bat. sec. *vel occulto*.

19 *Ad obducendum extrinsecus vallum*] Cl. Oudendorpius ad Frontin. p. 397. legit ad *abducendum*, quia videlicet ibi lib. III. Stratag. cap. 117. in Frontino legitur, *& vallum detrahere coeperunt*. Sed, quum omnium MSS. constans lectio *obducere* praeferat, non de vallo Romanorum loqui existimo Orosium, sed de vallo Gallorum, quo incingere Caesaris castra

converſi ſunt. Caeſar totis repente portis paratum effudit exercitum, verſoſque in fugam Gallos vaſtiſſima caede confecit. [20] Nam ſexaginta millia tunc fuiſſe referuntur; e quibus pauci per paludes invias evaſerunt. [21] Indutiomarus, Trevirorum princeps, magnas armatorum copias habens, poſtquam de conſenſu Galliae totius certior redditus eſt, Labieni caſtra, legionemque, [22] cui is praeerat, quod facile factu arbitrabatur, delere ſtatuit: ac deinde Eburonibus Nerviiſque conjunctus, ad opprimendum Caeſarem pergere. Labienus, quibus poteſt artibus, ſimulat timorem, atque [23] ita Indutiomarum negligentiorem cum inſultantibus copiis pro vallo oberrantem, [24] repentina irruptione proſtravit. Hac victoria Labieni, reliqui Gallorum conatus repreſſi ſunt, & Caeſar paulo quietior reliqua parte hiemis fuit. [25] Sed intelligens ſibi majora belli ſupereſſe negotia, maxime quia plurima parte exercitus amiſſa, aliiſque graviter ſauciis, ne ad ſuſtinendum quidem ſibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetum videretur, à Cn. Pompejo proconſule conſcribi legiones, ſibique mitti in auxilium petit. Itaque ante exactam hiemem tres ad eum legiones in caſtra venerunt. Igitur Caeſar, prius quam in unum hoſtium copiae coirent, ineunte vere adgredi trepidos & opprimere ſparſos in ſuis finibus parat. Primum itaque Nerviorum fines diripit: praedam vero, quae copioſiſſima erat, exercitui permittit. Deinde Menapios, qui ſibi propter inmenſas paludes atque inpeditiſſimas ſilvas munitiſſimi videbantur, tribus agminibus invadit: ni-

ſtra voluerunt. Fecerunt ſcilicet in obſidione caſtrorum Caeſaris idem, quod fecerant in obſidendis caſtris Ciceronis, ubi, edocti a captivis, *in obſidione caſtrorum vallum circumdandum eſſe*, gladiis effoderunt terram & ſagulis exportarunt. Quod quum paullo ante hoc ipſo capite praeceſſerit, ſimiliter de oppugnatione caſtrorum Caeſaris capi debet; atque ſic Gallos ad obducendum extrinſecus vallum, (quo caſtra Caeſaris includerent, ipſique abitum praecluderent) converſos, ſubita eruptione vicit & delevit Caeſar.

20 *Nam ſexaginta millia*] Hunc numerum eorum, qui Q. Ciceronis caſtra obſederunt, edit etiam Plutar. in Caeſare. Fabr. Lugd. Bat. pr. & tert. *XL. millia.*

21 *Indutiomarus*] Ἰνδυτιόμαρος, *Dio.* Fabr.

22 *Cui is praeerat*,] Mediam vocem *is* delent tres Lugd. Batt. cum Ultr. & Coll. Gronov.

23 *Ita*] Abeſt ab Edit. Auguſt.

24 *Repentina eruptione proſtravit.*] *Eruptione*, recte quoque Rob. cum vulgo in impreſſis male, *irruptione*, legatur. Fabr.

25 *Sed intelligens*] Quae deinceps uſque ad finem capitis ſequuntur, ea ſunt apud Cae-

nimiaque caede vulgo agitata, reſiduos ſupplices in deditionem [26] recepit. Labienus ſequenti praelio omnes Trevirorum copias [27] interfecit, [28] arte in bellum provocatas, prius quam Germanis adventantibus jungerentur, & continuo ipſam civitatem [29] capit. Caeſar ulciſci mortem Sabini & Cottae legatorum volens, [30] Ambiorigem & Eburones, deletae legionis auctores, [31] poſtquam in Arduennam ſylvam [32] refugiſſe comperit, [33] quae ſylva totius Galliae maxima eſt, atque à ripis Rheni finibuſque Trevirorum ad Nervios uſque pertingit, & [34] in longitudine plus quam quingenta millia paſſuum patet, permetiens rem [35] ſuis maximi periculi fore, ſi per [36] obſtructas ſpatioſaſque ſylvas ignoti dividerentur, [37] hoſtemque locis notiſſimum quaererent, omnem Galliam per nuntios [38] invitat, ut quique ſecundum placitum ſuum reconditas in Arduenna ſilva praedas quaerant diripiantque. Quo facto Gallis utrimque morientibus, maximas Romanorum injurias ſine cujuſquam Romani diſcrimine vindicavit. Ita hoc tutiſſimo [39] vincendi genere ſecurus in Italiam rediit.

Caeſarem lib. VI. Com. & Dionem li. XL. FABR.

26 *Recepit.*] Lugd. Batt. tres *recipit.*

27 *Interfecit,*] Lugd. Batt. quart. *interficit.*

28 *Arte*] Lugd. Batt. pr. & tert. *ante.*

29 *Capit.*] MSS. iidem *cepit.* Mox *protractus* Lugd. Bat. quart. pro *provocatas.*

30 *Ambiorigem* &c.] Vulgg. legunt, *in Ambiorigem & Eburones.* Sed in nullis MSS. illud *in* comparet, repudiavit quoque Ed. Auguſt. quae fideliter ex MS. optimo expreſſa eſt, quare exſulare juſſi.

31 *Poſtquam*] Non invenitur in Lugd. Batt. pr. tert. & Coll. Gron.

32 *Refugiſſe*] Lugd. Bat. quart. *transfugiſſe.* Ed. Auguſt. *fugiſſe.*

33 *Quae ſilva*] Poſterior vox, ut inutilis, a Lugd. Batt. pr. & tertio atque Coll. Gron. abeſt.

34 *In longitudine*] Sic MSS. in *longitudinem* Edd. quaedam.

35 *Suis maximi periculi*] Editi, *ſui maximè*, quod nollem. LAUT. Emendatio haec MSS. omnibus, certe plurimis adprobatur.

36 *Obſtructas*] Lugd. Bat. quart. *obſtruſas*, quod & in Ed. Aug. inveni.

37 *Hoſtemque locis notiſſimum*] In Roberti lib. eſt, *hoſtemque loci gnariſſimum.* FABR.

38 *Invitat,*] Lugd. Bat. quart. *invitavit, uti quique.*

39 *Vincendi genere*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *vindicandi genere.*

CA-

Caput XI.

Caesar item novam Gallorum in arma adversus sese conspirationem multa clade comprimit.

[1] Igitur Caesare in Italiam reverso, Gallia rursus in arma conjurat, multique simul populi coëunt. Dux his Vercingetorix fuit, cujus consilio statim omnes Galli civitates suas ultro [2] incenderunt; prima [3] à suis incensa Biturigo. Inde ad Caesarem, qui magnis itineribus per Narbonensem provinciam clam ad exercitum recurrerat, impetum faciunt. Caesar tunc [4] oppidum nomine Cenapum obsidione concluserat: quod diu oppugnatum, tandem post multas Romanorum clades [5] pluvio die, cum hostilium machinarum amenta nervique [6] languerent, adplicitis turribus captum atque deletum est. Quadraginta ibi millia hominum fuisse referuntur: è quibus vix octoginta per fugam [7] elapsi ad proxima Gallorum castra venerunt. Praeterea Arverni ceterique confines sollicitatis etiam ad se Aeduis, multis adversus Caesarem praeliis bellaverunt. Qui cum se pugnando fatigati, [8] in quoddam castellum recepissent, milites praedae inhiantes, ad expugnationem oppidi animum intendunt, frustra Caesare de loci iniqui-

1 *Igitur Caesare*] Hoc capite breviter perstringuntur ea quae Caesar lib. VII. & Hirtius lib. VIII. copiose exposuerunt. Fabr.

2 *Incenderunt*;] Lugd. Bat. quart. *incendunt*.

3 *A suis*] Non comparet hoc in Cod. Longob.

4 *Oppidum nomine Cenapum*] *Cenapum* est quoque in vetustis, corrupte omnino: Rob. Stephanus, *Genabum* scripsit. Verum cum ea, quae hujus oppidi obsidioni Orosius tribuit, ad Avaricum evenisse ex Caesare & Dione constet, mihi dubium non est, quin pro hoc, illud irrepserit. Fabr. *Cenabum* Lugd. Bat. quart. reliqui a Vulgg. non discrepant.

5 *Pluvio die*,] In Lugd. Batt. sec. adscribitur, *alii pluveali*. Ed. Aug. *alio die*.

6 *Languerent*,] Lugd. Batt. quatuor, Coll. Gronov. & Edd. qaedam, *elanguerant*.

7 *Elapsi*] MSS. iidem *lapsi*.

8 *In quoddam castellum*] *Gergoviam* Caesar nominat, Γεργοβίαν Strabo, Γεργόβιαν, Dio. Fabr. Describuntur haec apud Caesarem de Bello Gall. lib. VII. cap. XLI. Fraude Litavici Aedui, fratrumque ejus, turbae hae Caesari motae fuerunt. Litavici ejus memoria superesse videtur in tribus hisce denariolis argenteis Cabilloni cusis quod indicat litera C. quae post capita muliebria, Veneris ut puto, in parte prio-

quitate cauſante. Itaque ibi Caeſar, erumpentibus deſuper hoſtibus preſſus, multa exercitus ſui parte perdita, victus aufugit. 9 Dum haec ad Aleſiam geruntur, Vercingetorix, quem omnes conſenſu pagi regem praeoptaverant, ſuadet uti ex tota Gallia omnes qui arma ferre

re cernitur. In altera nummi parte Eques ſignifer, vel arcu & coryto ſagittiſque armatus invenitur, cum literis ſubtus poſitis LITA *vicus*. Primus & tertius ex Bouteroüeo pag. 48. deſumti ſunt, medius integer illos, in noſtro Muſeo invenitur.

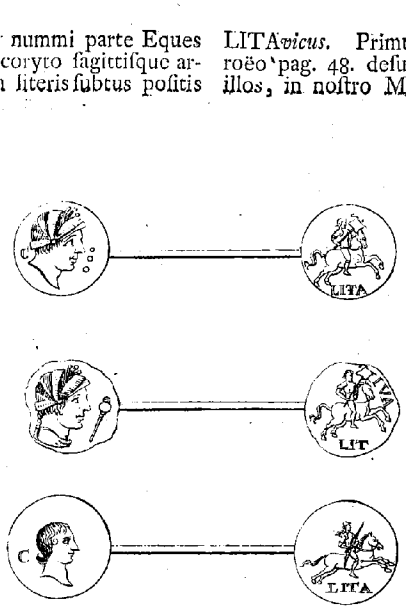

9 *Dum haec ad Aleſiam*] Verba Caeſaris aſſûrpat, quamvis nihil quod ad Aleſiam geſtum ſit, deſcripſerit. Hoc vero oppidum Mandubiorum in Manuſcriptis Oroſii & Caeſaris libris recte *Aleſia* nominatur. Num & Plutarchus in Caeſare Ἀλησίαν vocat; & Diodorus Siculus libr. IV. ſcribit, Herculem hoc oppidum condidiſſe, atque ἀπὸ δὲ τοῦ τῶν ἑφτείων ἄλσους Ἀλησίαν nominaſſe. Guil. Xylander, qui in Dione convertendo è corruptiſſimo exemplari egregia ingenii ſui documenta dedit, recte vidit ἐς Σαλεσίαν mendoſe in libro eſſe pro ἐς Ἀλεσίαν, apud Strabonem li. IV. legitur, πρὸς Ἀλεσίαν πόλιν Μανδιβίλων. FABR. In quibuſdam MSS. eſt *Heleſtam*, *Heleſiam*, *Ha-*

ferre [10] possent, huic bello praesto sint. Hoc enim esse unum bellum, [11] quo aut perpetua libertas; aut aeterna servitus, aut mors omnium con-

testam, unde & ad Edd. Vett. quasdam fluxit *Chaiestam*. Aliquanto post tres Florentt. & Lugd. Bat. sec. pro *possent* legunt *possint*.

10 *Vercingetorix*] Magni hujus viri conatus & infelicem fortitudinem pluribus descriptam legas apud Caesarem de Bello Gallico lib. VII. cap. 66. & seqq. Praecipui, praeter magnum hunc regem, in hoc tumultu duces fuerunt Vergasillaunus Arvernus, *Vercingetorigis propinquus* Caesari & *consobrinus* dictus ibid. cap. LXXVI. & LXXXIII. qui post egregiam patriae navatam operam vivus a Romanis in fuga captus est, ibid. cap. LXXXVIII. Sedulius, dux & princeps Lemovicum, in pugna occisus, ibid. Commius Atrebas, Viridomarus & Eporedorix Aedui. Plerorumque horum, libertatis defensorum, patriaeque amantium virorum memoria perpetuari creditur in denariis Gallorum argenteis, quos hic subjecimus. In primo cernitur caput ut puto muliebre, gemmato diademate cinctum, Veneris esse credo. Ab altera parte equus est. Additur capiti inscriptio VERGA. quem ad Vercingetorigem pertinere existimat Claudius Bouteroëus in libro *Recherche Curieuse des Monnoyes de France*, p. 64. In secundo muliebre caput galeatum est, cum inscriptione VIRODV. quae inscriptio ad Viridomarum, cujus ducis nomen varie apud Caesarem in MSS. scribitur, pertinere videtur. Alteram denarii partem eques, dextra hastam tenens occupat. Viridomari sive Virodumari, tertius quoque denarius esse videtur, ex literis quae in eo supersunt. Caput diademate cinctum, ad Venerem refero, licet Vercingetorigis regis esse suspicetur Bouterouëus p. 66. Comii, sive Commii, Atrebatis nomen in quarto clare exprimitur, qui libertatis, perpetuum symbolum exhibet, equum libero cursu latum, sine freno. Caput galeatum a parte priore est, cum residuis literis ARMANO.

11 *Quo aut* &c.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. ita transponunt, *aut aeterna servitus, aut libertas perpetua, aut mors* &c. Pro *quo* Lugd. Batt. iidem *ut* legunt.

consequatur. Itaque absque eo numero, quem infinitum ante contraxerat, equitum circiter octo millia, [12] peditum ducenta quinquaginta millia contracta sunt. Dehinc [13] duo colles sibi invicem obversos Romani Gallique ceperunt. [14] Unde multis saepe eruptionibus & variis proventibus praeliantes, tandem Romani [15] praecipua Germanorum equitum, quos sibi jamdudum amicos nunc in auxilium [16] acciverant, virtute vicerunt. Vercingetorix alia die congregatis omnibus, qui fuga evaserant, dixit se auctorem bona fide defendendae libertatis, atque [17] rumpendi foederis fuisse, & nunc, sive Romanis sese ad mortem omnes offerant, sive [18] se solum pro omnibus dedant, paratum animo fore. Itaque Galli [19] voluntatem, quam pudore aliquandiu texerant, quasi ex consilio regis adsumerent, ilico sibi veniam precantes, eum solum velut auctorem magni sceleris dediderunt. Bellovaci omnibus Gallorum gentibus ipsorum opinione fortiores habebantur. Hi [20] Correo duce bellum instaurant, sibique in hanc

12 *Peditum ducenta quinquaginta millia*] Caesar peditum circiter CCXL. millia habet. FABR.

13 *Duo*] Lugd. Batt. iidem cum Coll. Gron. eadem & duobus Florr. & Ed Aug. *duos*.

14 *Unde*] Ed. August. *inde*.

15 *Praecipua*] Lugd. Bat. quart. *praecipue*.

16 *Adsciverant*,] Ita rursus hoc potius sequendum duxi e lib. Colon. quam ex impressis, *adsciverant*. LAUT. MSS. omnes *acciverant* non *adsciverant*, quamvis posterius maluerint Fabricius & Scottus.

17 *Rumpendi foederis*] MSS. omnes *inrumpendi* vel *irrumpendi foederis*.

18 *Se solum*] Edd. quaedam Vett. & MS. Florent. pr. *sive solum*. In sequentibus autem Lugd. Bat. quart. legit, *paratum se animo fore*.

19 *Voluntatem*, *quam pudore* &c.] Nimirum,

Adsensere omnes, &, quae sibi quisque timebat,
Unius in miseri exitium conversa tulere.

Virgil. Aeneid. II. 130. Oratio ejus ad Gallos & populares fuit. *Id se bellum fuscepisse, non suarum necessitatum, sed communis libertatis causa, &, quoniam sit fortunae cedendum, ad utramque rem se illis obferre, seu morte sua Romanis satisfacere, seu vivum transdere velint.* Caesar de Bello Gall. VII. 89. Neque dediti abjectior ad Caesarem, teste Floro III. 10. oratio, quum phaleras & arma sua ante Caesaris genua projiceret, *Habes*, inquit, *fortem virum, vir fortissime, vicisti.* Quem Regulo, Mancino & Deciis opponas, fuit Vercingetorix. Clementer a clementi & generoso victore fuisse habitum suspicor, quid enim illi evenerit, legisse non memini.

20 *Correo duce*] Ita scriptum in tribus Florentt. reliquisque fere omnibus, nisi quod *Coreo* sit in Lugd. Bat. pr. *Corbeo* in Lugd. Bat. quarto Mcoque. Diversitas eadem scripturae apud Caesarem lib. VIII. cap. 6. p. 454. *Chorreo* edidit Fabricius, quam lectionem in Ed. August. quoque inveni. Sed pro *hi Correo duce*, Lugd. Bat. sec. habet *ibi* &c. Ed. August. neque *hi* neque *ibi* agnoscit.

21 *Am-*

hanc ſuſcepti belli ſocietatem [21] Ambianos, Aulercos, Caletos, Velocaſſes, Atrebateſque conjungunt, & locum quemdam cinctum atque inpeditum undique paludibus capiunt: commiſſoque praelio magnam Remorum manum, quae auxilio [22] Romanis erat, trucidant. Deinde cum opportunum [23] ipſi locum inſidiis proviſum occupaſſent, atque hoc comperto Romani ad inſidiarum locum inſtructi ordinatique veniſſent, commiſſo praelio Romani Gallos fugientes eiſdem locorum munitionibus, quibus clauſi fuerant, incluſerunt, cunctoſque ad internecionem caeciderunt. Ibi Correus vel fugam vel deditionem detrectans, [24] Romanos, ut vivus caperetur inſtantes, occidendo, ut occideretur, coëgit. Igitur cum pacatam eſſe univerſam Galliam Caeſar,

21 *Ambianos* &c.] Qui poſt Ambianos occurrunt, eos MSS. quidam vocant *Alurcos*, *Saletos* & *Salutos*, *Velocarſes* vel *Veliocarſes*, vel *Velicaſos*, & denique *Veliocaſſes*. Pro *Atrebates* Lugd. Batt. tres malunt *Atrebatas*. Ad Caletos ſeu Caletes putatur ſpectare argenteus hic nummulus, qui caput galeatum habet, Romano more, a parte priore, a poſteriore equum ſine freno, atque libero curſu ſe efferentem, cum literis KAAEI . . . . Y. dubito tamen an ad Caletos vel Caletes referri poſſit, quum literae AA. quae in nummo connectuntur, potius A. & M. forment, adeoque aliam quoque lectionem ſuppeditare poſſint, eam ſcilicet, quae in ſecundo nummulo obſervatur. Sed ecce ipſos denariolos argenteos, primum ex Bouteroëo, p. 52. poſteriores duos ex Muſeo noſtro.

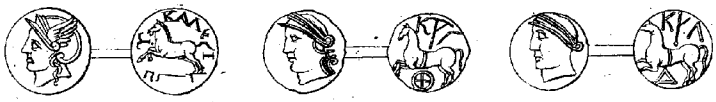

22 *Romanis erat*,] Cod. Longob. *qui auxilio Romanis erant*. Melius Lugd. Bat. quart. *quae auxilio Romanis venerat*.

23 *Ipſi*] Edd. quaedam *ſibi*.

24 *Romanos, ut vivus caperetur*] Roberti lib. habet: *Romanos ut vivus caperetur inſtantes, occidendo ut occideretur coegit*. Tu lege Hirtium li. VIII. Comment. Fabr. Verba Hirtii cap. XIX. pag. Ed. Oudendorp. 473. ſunt, *Quum interim nulla calamitate victus Correus, excedere praelio, ſilvaſque petere, aut, invitantibus noſtris ad deditionem, potuit adduci, quin, fortiſſime praeliando, complureſque vulnerando cogeret elatos iracundia victores in ſe tela conjicere*. Neque tamen video cur ex iis ver-

far, neque auſuram fore [25] ad aliquos adſpirare motus arbitraretur, legiones in hyberna [26] dimiſit: [27] ipſe autem Ambiorigis fines, qui tot bella excitaverat, horrenda hominum ſtrage vaſtavit. At vero [28] C. Caninius [29] legatus bellum apud Pictonas invenit: ubi magna hoſtium multitudo inpeditam itinere legionem circumdedit, atque ad extremum diſcrimen adduxit. Porro autem Fabius legatus, acceptis Caninii literis, in Pictonas proficiſcitur, ibique a captivis de opportunitate locorum certior factus, inopinantes hoſtes opprimit, magniſque [30] ſtragibus factis, plurimas praedas agit. Deinde cum Caninio ſignum adventus ſui dediſſet, Caninius totis caſtris ſubito [31] exſilivit ſeſeque injecit hoſti. Ita Fabio ex alia parte, & Caninio [32] ex altera inſiſtente, maximo & diuturno bello innumerae Gallorum [33] copiae trucidatae ſunt. Inde Fabius [34] in Carnutes profectus eſt. Sciebat enim [35] Dumnacum, ducem antiquiſſimum, rebellionis totius incentorem, ab hoc bello [36] elapſum, ſi Armoricis gentibus adjunctus eſſet, maximos iterum in Gallia tumultus eſſe moturum: [37] ſed eas adhuc ipſa novitate trepidantes, mira virtute & celeritate perdomuit. [38] In-

bis majus praeſidium Fabricio ſit pro vulgata lectione, *ne vivus caperetur*, *inſtanter occidendo*; quum pateat ex Hirtii verbis, omnibus modis inſtitiſſe Romanos, ut vivum caperent Correum, ſed illum hoſtes, ad comprehendendum vel cohortandum ut dederet ſeſe, accedentes propius, ferociter repuliſſe, plurimoſque vulneraſſe, adeoque effeciſſe, ut hoſtes occiderent eum, quem lubentius, pro gloria victorum, ſpectandum omnibus, vivum ſervaſſent. Revocavi igitur lectionem meliorem ex omnibus, quos conſuli MSS. quam inſuper confirmat optima Ed. Auguſtana.

25 *Ad aliquos*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *aut aliquos*.

26 *Dimiſit:*] Lugd. Batt. tert. & Coll. Gronov. *miſit*.

27 *Ipſe autem*] Ex Lugd. Batt. tres, *ipſe tamen*.

28 *C. Caninius*] Ex Lugd. Batt. ſec. *G. Caninius*, tres reliqui cum Coll. Gronov. *Gallus Caninius*. Agnomen illud fuit Caniniorum.

29 *Legatus*] Edd. quaedam *alter legatus*.

30 *Stragibus factis*,] Additur in Auguſt. *per anticipationem*.

31 *Exſilivit*,] Lugd. Bat. quart. & duo Florent. *exſiluit*. Ed. prima & Venetae, *exſiliens ſe injecit hoſti*.

32 *Ex altera inſiſtente*,] Lugd. Bat. quart. *multum inſiſtente*.

33 *Copiae*] MS. idem *gentes*.

34 *In Carnutes*] Flor. pr. *ad Carnutes*.

35 *Dumnacum*] In tribus Florentt. & Lugd. Bat. ſec. ut & Ed. Aug. inveni *Domnacum*, in reliquis MSS. *Dominacum* & *Donacum*.

36 *Elapſum*,] Duo ex Lugd. Batt. *lapſum*.

37 *Sed eas*] Ita repoſui ex MSS. omnibus, depravarant enim Edd. in *ſed eos*, non adtententes verba, *trepidare* & *perdomare*, ad *gentes* pertinere, non ad *tumultus*.

[38] Interea Draptes unaque [39] Lucterius, cum adesse Caninium & legiones in finibus suis viderent, undique collectis copiis oppidum [40] Uxellodunum occupant. Hoc oppidum in editissima montis arce [41] pendebat, [42] duabusque partibus per abrupta latera non parvo flumine cingebatur: [43] medio deinde descensu largissimo fonte securum, plurimaque introrsum copia frumenti tutum, irritos procul discursus hostium despiciebat: Caninius, quod [44] solum Romana provisione potuit, ambos duces cum parte copiarum plurima in campum evocatos, maximo praelio superavit. [45] Nam uno e ducibus interfecto, [46] alter cum pauciſſimis fugit, nullus in oppidum rediit, sed ad id oppugnandum Caesare opus fuit. Itaque certior per nuntios [47] factus Caesar adcurrit: circumspectisque omnibus videt, si expugnare vi moliatur, ludo & spectaculo hostium delendum esse exercitum suum:

38 *Interea Draptes*] Parisienses, Bolsuing. Hittorp. Fabricius & Scottus ediderunt *Draptes*, sed verum nomen videtur fuisse *Draptes*, si MSS. iisque melioribus, standum est. Sic enim scribitur in Florentt. pr. sive Cod. Longob. & sec. ut & Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. atque Edd. prima, Augustana & Venetis. Eamdem scripturam indicant Florent. tert. Lugd. Bat. sec. & Ultr. dum *Adraptes* scribunt, redundante priore litera hujus vocis ex duplicatione posterioris quae praecessit. *Drapes* tamen in Meo Codice & Perizon. invenitur, eademque diversitas in Codd. Caesaris observatur.

39 *Lucterius*] Florentt. pr. & sec. *Lyterius* seu *Lycteriusque*, tert. *Licterius*, Lugd. Batt. pr. & tert. *Lipterius*. Coll. Gronov. *Lypterius*. In Ed. August. legitur *Leptirius vel Lecterius* conjunctim.

40 *Uxellodunum*] In Codd. & MSS. *Velutudunum*, *Veludunum*, *Veluturnum*, *Velucunum*, *Velludonum*.

41 *Pendebat*,] Sic MSS. *pendens* Edd. quaedam.

42 *Duabusque*] Copulam non agnoscit Lugd. Bat. quart.

43 *Medio deinde*] Lugd. Bat. sec. *medio inde*.

44 *Solum*] Lugd. Bat. sec. *sola*.

45 *Nam uno è ducibus interfecto &c.*] Fugit ex praelio, quod acerrimum fuit, Lucterius, captus autem fuit Draptes. Hirtius de Bello Gall. lib. VIII. cap. 36. p. 490. *Capitur ipse eo praelio Draptes.* Romanorum autem ludibrio se eripuit. Ibid. cap. XLIV. *Draptes* (seu ut apud Hirtium scribitur, *Drappes*) *quem captum esse a Caninio docui, sive indignatione & dolore vinculorum, sive timore gravioris supplicii, paucis diebus se cibo abstinuit, atque ita interiit.* Quid alteri evenerit duci mox persequitur p. 501. his verbis: *Eodem tempore Lucterius, quem profugisse ex praelio scripsi, quum in potestatem venisset Epasnacti Arverni (crebro enim mutandis locis, multorum fidei se committebat, quod nusquam diutius sine periculo commoraturus videbatur; quum sibi conscius esset, quam inimicum deberet Caesarem habere) hunc Epasnactus Arvernus, amicissimus populi Romani, sine dubitatione ulla vinctum ad Caesarem deduxit.*

46 *Alter &c.*] Ed. August. *alterum cum pauciſſimis fugat.*

47 *Factus*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. scribunt *redditus*. & mox *occurrit* pro *accurrit*, ut & *deludendum* pro *delendum*.

ſuum: [48] unum ſolum eſſe praeſidii, [49] ſi quo modo hoſtes aqua arceantur. Sed & hoc quoque niſi Caeſar [50] non potuiſſet: ſiquidem fons, quo ad potum utebantur, medio devexi montis latere fundebatur. Caeſar ad proximum fontis admoveri vineas, turrimque exſtrui jubet. Fit magnus [51] ilico concurſus ex oppido. Quibus ſine periculo praeliantibus, Romani quamvis pertinaciter obſiſterent, crebriuſque ſuccederent, complures tamen trucidantur. Igitur exſtruitur agger, & turris pedum ſexaginta, cujus vertex [52] adaequare fontis locum poſſet, ut vel [53] ex aequo tela conjici queant, vel praecipitata deſuper ſaxorum volumina non timeri. Oppidani autem, ubi exanimari ſiti non ſolum pecora ſua, verum etiam infirmiores hominium aetates vident, cupas pice, ſevo & [54] ſcandulis repletas, ac deinde inmiſſo igne, in prona praecipitant, eaſque ipſi toto oppido effuſi ſubſequuntur. Ardentibus machinis, cum grave praelium ſuis Caeſar ac periculoſum [55] videret, cohortes [56] in circuitu oppidi ire velociter per occultum imperat, atque undique ſubito vaſtum clamorem adtollere. Quo facto conſternati oppidani, dum recurrere ad muniendum oppidum volunt, ab oppugnatione turris vel demolitione aggeris [57] re-

48 *Unum ſolum eſſe praeſidii*,] Ed. pr. cum Pariſ. & Venetis, *hoc ſolum eſſe praeſidium*. Bolſuing. & Hittorp. *unum ſolum eſſe praeſidii*, quod & in MSS. omnibus & Ed. Auguſt. inveni. Repoſuit autem Fabricius, *unum ſolum eſſe praeſidium*. Verum, quum vim hanc abnuant MSS. Codices, ellipticam puto eſſe orationem, & ſubintelligi poſſe *loco*.

49 *Si quo modo*] Et hic nimis liberales fuerunt Edd. duplicando mediam vocem, quum omnes Codd. MSS. adſtipulante Ed. Auguſt. *quo* legant, non *quoquo modo*.

50 *Non potuiſſet*:] Et haec conſtans MSS eſt lectio, quare fruſtra ante Fabricium legebatur *nemo potuiſſet*, quam lectionem male revocavit in Ed. ſua Scottus. Niſi Caeſar fuiſſet Caeſar, non potuiſſet, inquit Oroſius. Ed. Auguſt. hic iterum adſtipulatur MSS.

51 *Ilico*] Ed. Auguſt. *undique*, & mox *trucidabantur*.

52 *Adaequare fontis locum poſſet*,] MSS. fere omnes, *aequare ad fontis locum poſſit*.

53 *Ex aequo*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *aeque*.

54 *Scandulis repletas*,] In Manuſcriptis eſt, *ſcindulis*: nos ex Hirtio, *ſcandulis*, ſcripſimus cum Roberto. A *ſcindendo* autem, ut vult Iſidorus, dictae ſunt *ſcandulae*: quae ſunt parvae tabellae ex robore vel alio ligno aſſulatim ſecto. Unde Vitruvius libr. II. cap. 1. quibuſdam nationibus ex *ſcandulis robuſteis aedificia conſtitui* ſcribit. Cornelius vero Nepos, *ſcandula contectam* fuiſſe Romam uſque ad bellum Pyrrhi annis CDLXX. auctor eſt. Lege Plinium libr. XVI. cap. 10. FABR.

55 *Videret*,] Fruſtra & contra MSS. *imminere* quaedam Edd. adjiciunt.

56 *In circuitu*] Sic jubent legere MSS. non *circuitum*.

57 *Re-*

57 receſſerunt. Illi tamen qui ad incidendas fontis venas ſub obtentu aggeris tuti, cuniculos perfodiebant, repertos in abſtruſo aquarum meatus, per multa dividendo tenuari in ſemetipſis, conſumique fecerunt. Oppidani fonte ſiccato, ultima deſperatione correpti, deditionem ſui faciunt. Caeſar autem, omnibus qui arma tulerant, manus ſuſtulit, & vitam reliquit, quo 58 teſtatior eſſet etiam poſteris poena inproborum. Multum enim ad coercendam audaciam valet propoſitum punitionis exemplum, cum ipſa miſeri praeſens forma viventis, & ad recordationem admonet conſcios, & ad ſciſcitationem cogit ignaros.

57 *Receſſerunt.*] Florent. pr. *deceſſerunt.* Pro *oppugnatione* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *expugnatione.*

58 *Teſtatior*] Coll. Gronov. *teſtatura.* Lugd. Bat. tert. *teſtatum.* Mox ſec. *ut inproborum.*

Caput XII.

Miſeriam & calamitatem Galliae acceptam a Caeſare ſubjicit quaſi ſub oculos.

1 EXhauſtis atque edomitis Gallis, ſecurus Caeſar cum legionibus in Italiam 2 rediit, nullos poſt ſe Gallorum motus pertimeſcens; 3 certo ſe ſciens, minime aliquos, qui vel moveri audeant, vel ſi moveantur, timendi ſint, reliquiſſe. Conſtitui nunc ante oculos velim exſanguem 4 defectamque Galliam, poſt illas ardentiſſimas febres

1 *Exhauſtis atque edomitis*] Edit. Auguſtana legit, *Exhauſtis itaque & edomitis Gallis.*

2 *Rediit,*] Duo ex Lugd. Batt. *redit.*

3 *Certo ſe ſciens,*] Mediam vocem, ut inutilem, delent Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. Rectè.

4 *Defectamque Galliam*] Neſcio quid moverit Editores, ut, quum *defectam* in Codd. inveniſſent, & propterea collocaſſent in margine, tamen *defoetam* maluerint edere. Fabricius enim & Scottus vitioſam eamdem lectionem receperunt, quam tamen unanimi conſenſu repudiant omnes, quos conſului, MSS. cum Cod. ſeu Edit. Auguſtana. Neque ſanae mentis quiſquam praeferre poſſe videtur, dummodo diligenter adtendat. *Defoeta* enim idem ſi-

febres internosque aestus [5] vitalium meliora torrentes; ut sese habeat, quanta macie, quantoque pallore [6] sit, quam demissa ac resoluta jaceat, quam ipsos quoque necessarii officii motus, ne eumdem [7] incursum malorum revocent, pertimescat. Irruit enim in eam repentino inpetu Romanus exercitus, veluti fortissimo corpori fortior lues: quae tanto gravius accenditur, quanto inpatientius toleratur. Sitiebat misera, cum, instante gladio, profiteri sponsionem servitutis aeternae, avulsis insuper obsidibus cogeretur. Sitiebat, ut dixi, notam illam omnibusque suavissimam velut aquae gelidae dulcedinem libertatis: quantoque eam magis subtrahi intelligebat, tanto avidius desiderabat. Hinc illa tam frequens contra vetita praesumtio invadebatur, [8] & pro defendenda libertate, [9] inopportuna libertas: [10] praereptaque insatiabiliter potiundi licentia, quod male conceptam perniciem restinguere videbatur, augebat. Hinc Romanus ante pugnam insidiator argutior, hinc in pugna hostis infestior, hinc post pugnam victor inmitior, hinc omnia ad domandam inpatientiam crudescentia, hinc jam nec remediis credebatur: itaque si interrogare possem

gnificare videtur quod *effoeta* apud Sallustium in Catilina cap. LIII. *Ac, veluti effoeta parentum, multis tempestatibus haud sane quisquam Romae virtute magnus fuit.* Referri igitur alio nequit, nisi ad sterilitatem, & exhaustam annis & crebra sobole foecunditatem. Nequaquam igitur in Orosianis hisce locum tueri potest, in quibus Gallia non comparatur matri effoetae, atque, visceribus lassis, exhaustae; sed magno corpori, quod, morbo correptum validiore, vigorem, vires & sanguinem amisit. *Defecta* igitur Gallia, subintellecto *sanguine* vel *viribus*, hic dicitur, ut apud Plinium, Columellam & alios, homo *defectus animo*, *senio*, *aetate* &c.

5 *Vitalium meliora torrentes*,] Haec est scriptura Cod. Longob. sive Florent. pr. ut & sec. nec non Lugd. Bat. sec. atque Ultraj *Medullarum* exhibent Florent. tert. & Lugd. Bat. quart. quasi vellent *medullam*, quod in Meo ita exstat, ut littera ultima sive *m.* ad figuram literae *o.* videatur accedere. In aliis MSS. atque Editt. Vett. omnibus *molliora* invenitur, quod praetulerunt Fabricius & Scottus. Virg. Aeneid. IV. 66.

Est mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit sub pectore vulnus.

6 *Sit*,] Edd. quaedam Vett. *adfecta sit.*

7 *Incursum*] Lugd. Bat. tert. & Ed. August. *occursum.* Coll. Gronov. *in occursum.*

8 *Et pro defendenda libertate*] Praefigunt hisce conjunctionem & plures Edd. sed MSS. plerique rejiciunt.

9 *Inopportuna libertas*] Ex iisdem MSS. neque video quod opportunior sit vox *inportuna*, quam praeferunt Editi.

10 *Praereptaque*] Duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *praeceptaque.* At Cod. Longob. *praeruptaque*, ut forte Orosius

prae-

ſem hanc, de qua loquimur, nationem: Quid tunc, cum haec ipſa ſuſtinebat, de illis temporibus judicarit, reſponderet, ut arbitror, dicens: Sic me illa tunc febris [11] exſanguem reddidit, ac frigidam fecit, [12] ut etiam [13] haec, quae omnes pene [14] perſtrinxit, ferve-facere vel commovere nequiverit: atque ita me Romani inclinaverunt, ut nec ad Gothos ſurgam. Sed ne ipſa quidem Roma clades quas intulit, evitavit. [15] Exercitae atque diu actae ſunt per totos mundi cardines potentiae ducum, vireſque legionum: quae in ſeſe concurrentes, ejus damno vincerent, cujus periculo vincerentur. Nam victorem Caeſarem, de Gallia reverſum, civilia bella comitata ſunt, aliaque graviſſima mala, interfecti apud Parthos Craſſi & trucidati exercitus, praeceſſerunt.

praeruptam licentiam vocaverit temerariam, periculoſam, a praecipitiis tranſlata ſimilitudine. Vulgatae lectionis ſenſus, obſcurus eſt. Pro *augebat*, male Edd. quaedam *angebat*.

11 *Exſanguem reddidit, ac frigidam fecit,*] Patet ex his verbis, fruſtra *defoetam* dici Galliam in principio capitis, ſanamque eſſe MSS. omnium lectionem *exſanguem defectamque Galliam* vocantium, id eſt ſangine defectam, ejuſque defectu, prout hic vocat, frigidam.

12 *Ut etiam haec*] Colon. & Materni optime inſerunt hanc vocem *aeſtas*. LAUT. Inveni eamdem inſertam poſt voces *etiam haec*, in Cod. Ultr. ut & in Lugd. Bat. ſec. atque inſuper in Ed. Auguſt. eamque recepit in Ed. ſua Scottus. Neque tamen propterea ſtatim recipiendam puto. Primum enim conſtare deberet, eo anno, quo haec ſcripſit Oroſius, aeſtatem prae ceteris fervidam fuiſſe; dein de aeſtate loqui & non potius de febri, adeoque non continuare metaphoram, ſed novam advocare. Imo valde diſplicet vox *aeſtas*, legique potius deberet *aeſtus hic qui* &c. quae vox febri ardenti reſpondet. Hoc enim dicere vult Oroſius, Galliam febri illa, id eſt, adflictione ſub Julio Caeſare, ita penitus fuiſſe adflictam, ut recuperare vires nunquam potuerit, neque *ad ipſos Gothos ſurgere*, i. e. reparare vires toto intermedio tempore, quo a Romanis ſub Caeſare ſubacta fuit, uſque ad cladem illam, quam Romanae ditiones & ipſa Roma a Gothis paſſae fuerunt; quae clades, per metaphorae continuationem vocatur *febris*, *quae* non modo Gallos, *ſed omnes pene perſtrinxit*. Hanc, inquit, non ſenſit Gallia, quaſi antiquis cladibus ſenſu orbata. Retineo igitur lectionem antiquam, ut probam.

13 *Haec, quae omnes*] Primam vocem ex tribus damnant Codd. Lugd. Bat. quart. & Meus. At Lugd. Bat. pr. abjicit *pene*, quod ſequitur.

14 *Perſtrinxit,*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *conſtrinxit*.

15 *Exercitae atque diu actae ſunt*] Plures ex MSS. multaeque Editt. *auctae* malunt, ſed perperam. Nota enim eſt violentia verbi *agere* & *agi*, quod vel ex *agere & rapere*, quae ſimul crebro occurrunt, conſtat. Romana igitur potentia, nimis aucta, vires ſuas in ſe vertit, mutuiſque eorum, qui per ambitionem, ad ſummum properabant gradum, cladibus, ipſa tandem fatiſcere coepit & gravi caſu concidit.

CAPUT XIII.

De Crassi avaritia, rebus contra Parthos gestis & interitu.

ANnno ab Urbe condita DCXCVII. Crassus, in consulatu collega Pompei, provinciam sortitus in Parthos, homo inexplebilis cupiditatis, [2] audita in Hierosolymis templi opulentia, quam Pompeius intactam reliquerat, in Palaestinam [3] divertit, Hierosolymam adit, templum [4] pervadit, opes diripit. Inde per Mesopotamiam tendens in Parthiam quacunque iter habuit, sociis civitatibus auxilia indixit, pretia exegit, moxque ut Euphratem transiit, ilico [5] Vagesem, legatum ab Orode rege Parthorum ad se missum, obvium habuit, a quo vehementer [6] increpitus est, quod contra foedus [7] Luculli & Pompei, avaritia inductus, Euphratem transierit. Quamobrem sine mora futurum, ut pro auro Parthico Serico ferro oneraretur. Itaque cum prope Carras ventum esset, Parthi subi-

1 *Anno ab Urbe condita sexcentesimo XCVII.*] Idem numerus est in manuscripto nostro Eutropio, cum in impressis sit annus Urbis conditae DCXCIX. Caeterum ex ratione Capitolinorum Fastorum annus, quo Cn. Pompejus M. Crassus iterum Coss. fuerunt, est DCXCVIII. Crassus vero provinciae cupidus in ipso Consulatu paludatus in Syriam profectus fuit, Plutarchus & Dio. FABR.

2 *Audita in Hierosolymis*] Hanc rem narrat Josephus lib. XIV. Antiq. cap. 12. quem lege. FABR.

3 *Divertit*] Videtur & hic debere reponi *devertit*, quod supra cap. IV. ex Cod. Longobard. factum fuit, & innuere videtur Cod. Ultr. scribens *revertit*.

4 *Pervadit*,] Haec MSS. lectio est. Edit. quaedam *invadit*. Ed. Aug. *templumque pervadit*. Pro *adit* Codd. Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. *adiit*.

5 *Vagesem.*] Ita scripsi ex Gualtheri libro. Plutarchus in Crasso, & Appianus in Parthica (si modo liber ille ab Appiano scriptus est) Οὐαγίσην habent. FABR. Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *Bogessen* vel *Bogessem*. Ex Florentt. pr. *Vagensem*, sec. *Bogesen*, tert. *Lugessem*. Edit. August. *Bagessen*.

6 *Increpitus*] MSS. quidam *increpatus*, & mox fere omnes *cur* pro *quod*.

7 *Luculli & Pompei*,] Contra MSS. in quibusdam Edd. excidit conjunctio &, quam negligere Fabr. & Scottus non debuerant, quum ex illa negligentia longe alius huic loco & ineptus sit sensus. Neque enim Pompejo, quem continentissimum supra adpellavit, sed Crasso avaritia competit. Factum vero id fuit a Crasso contra Luculli primum, deinde Pompeji quoque, qui Lucullo in bello Mithridatico successerat, foedus.

8 *In-*

subito [8] ingruentes [9] cum Surena & Sillace praefectis sagittis oppressere Romanos. Cecidêre ibi plurimi senatores, [10] aliquot etiam consulares, & praetorii viri. Crassus quoque filius Crassi, lectissimus juvenis, in acie occisus est. Praeterea quatuor cohortes cum Varguntеio legato, mediis deprehensae campis & interfectae sunt. Surenas rapto equitatu Crassum persequi intendit: eumque circumventum, ac frustra colloquium ejus petentem, interfecit, quamvis vivum auferre maluisset. Pauci noctis beneficio liberati, [11] Carras confugerunt. Cognita clade Romanorum, multae Orientis provinciae a societate [12] vel fide populi Romani defeciissent, ni Cassius, collectis exfuga militibus paucis, intumescentem Syriam egregia animi virtute ac moderatione pressisset: qui & Antiochum copiasque ejus ingentes praelio vicit, & interfecit: [13] Parthos quoque, ab Orode in Syriam missos, jamque ingressos Antiochiam, bello expulit, ducemque eorum [14] Osacen interfecit.

8 *Ingruentes*] Edit. August. *irruentes.*

9 *Cum Surena & Sillace*] Vulgo mendose *Sulacea* legitur: Apud Plutarchum est, Σιλλάκης. FABR.

10 *Aliquot*] Edit. pr. & August. cum Paris. & Venett. *aliqui.*

11 *Carras*] Ed. August. ut & Cod. Ultr. ubique *Charras* exhibet.

12 *Vel fide*] MSS. quidam & Edd. & *fide.*

13 *Parthos ab Orode*] De re a Cassio contra Parthos gesta, & Osace duce occiso Cicero epist. 20. libr. V. ad Attic. Dio libro quarto. FABR.

14 *Osacen*] Lugd. Batt. omnes cum Ultr. & Coll. Gronov. *Osagen.*

CAPUT XIV.

De mutabilitate Romani imperii, praedictorum velut epilogus.

IGitur Romani status agitur [1] semper alterna mutatio, & velut forma Oceani maris, quae omni die dispar, nunc succiduis persseptem dies adtollitur incrementis, nunc [2] insequentibus totidem diebus

1 *Semper*] Abest a Lugd. Bat. pr. & Coll. Gronov.

2 *Insequentibus*] Edd. quaedam *consequentibus.* MSS. Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *in consequentibus.*

bus naturali damno & defectu interiore ſubducitur. Ut enim de proximis ordiar, Cimbris Tiguriniſque vincentibus, cum apud Rhodanum flumen Romanus exercitus periit, arctiſſimas Roma ſenſit anguſtias, refuſa continuo clade Cimbrorum, magnis [3] elata [4] proventibus, priorum oblita defectuum eſt. Hanc deinde recentiſſimae proſperitatis jactantiam Italicum bellum & dilaceratio Syllana caſtigat. Rurſus poſt hanc domeſticam inteſtinamque perniciem, qua uſque ad medullas pene eviſcerata & exeſa eſt, paribus propemodum ſpatiis temporum non ſolum reparata, verumetiam extenta eſt, cum Lucullus Aſiam, Pompeius Hiſpaniam, Caeſar Galliam perdomuit, Romanumque imperium uſque ad extremos propemodum terrae terminos propagatum eſt. Hanc nunc ampliſſimam dilatationem vaſtiſſima ruina conſequitur. Apud Parthos enim Conſul Romanus occiditur, [5] exercituſque deletur, atrociſſimum illud Pompei & Caeſaris bellum civile conſeritur, & inter haec Roma ipſa repentino correpta incendio concrematur. [6] Anno ſiquidem ab Urbe condita DCC. incertum unde concretus, plurimam Urbis partem ignis invaſit, neque unquam antea tanto incendio correptam ac vaſtatam civitatem ferunt. Nam quatuordecim vicos cum vico jugario conſumtos fuiſſe memoriae [7] proditum eſt. Hinc jam bellum civile committitur, quod magnis jamdudum diſſenſionibus ac molitionibus parabatur.

3 *Elata*] Lugd. Batt. tres cum Florent. tert. *elevata.*

4 *Proventibus*] Edd. quaedam *provectibus.* Delent mox MSS. aliquot *eſt.*

5 *Exercituſque*] Copulam non agnoſcit Lugd. Bat. ſecundus.

6 *Anno ſiquidem ab Urbe condita DCC.*] Hoc incendium, quod, maxima urbis parte deleta, prodigii loco eſt habitum, fuit L. Paullo, C. Marcello Coſſ. anno DCCIII. Obſequens. De eodem Livii auctoritatem adducit Oroſius li. VII. c. 2. FABR.

7 *Proditum eſt.*] MSS. quidam & Ed. Auguſt. *traditum eſt.*

CAPUT XV.

De bello civili quod cruentissimum Caesar & Pompejus gesserunt.

NAm rediens Caesar victor ex Gallia, decerni sibi absenti alterum consulatum poposcit. Contradictum est [1] à Marcello consule, adnitente Pompeio, deinde decretum est à Senatu, ut in Urbem Caesar non nisi dimisso exercitu veniret, & ex Marcelli consulis auctoritate ad legiones, quae apud Luceriam erant, Pompeius cum imperio missus est. Caesar Ravennam sese contulit. M. Antonius, & [2] Q. Cassius tribuni plebis pro Caesare intercedentes, interdicente Lentulo consule, curia foroque prohibiti ad Caesarem profecti sunt, [3] Curione simul Coelioque comitantibus. Caesar, Rubicone flumine [4] transmeato, mox ut Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc solas habebat, cum quibus, (ut ait Livius) orbem terrarum adortus est, quid facto opus esset, edocuit. Deplorans injurias suas, causam belli civilis, pro restituendis in patriam tribunis, esse testatus est. Inde per Antonium septem cohortes, quae apud Sulmonem morabantur, à Lucretio [5] recepit, tres legiones quae cum Domitio apud Corfinium morabantur, ad partes suas traduxit. Pompeius atque omnis senatus, crescentibus Caesaris viribus, trepidi, tamquam Italia pulsi, in Graeciam transvecti, Dyrrachium gerendi belli sedem delegerunt. Caesar Romam venit, [6] negatamque sibi ex aerario pecuniam, fractis foribus invadit, protulitque ex eo auri pondo quatuor mille centum triginta quinque, [7] argenti pondo prope nongenta millia.

1 *A Marcello Consule,*] Roberti liber hoc amplius habet, *a Bibulo, a Catone.* Caeterum de his dissensionibus cum omnes multa scribant, putidum esset, hic velle aliquid annotare. Lege Caesarem, Appianum, Plutarchum, & caeteros. FABR.

2 *Q. Cassius*] Ita omnes hunc nominant, exceptis Orosii libris, in quibus *Publii* praenomen habet. FABR.

3 *Curione Coelioque*] Hic est *M. Coelius Rufus*, de cujus interitu paulo post. Quod ego annotandum propter Dionem putavi, apud quem initio li. XLI. Καιτιλίε pro Καιλίε, seu potius Κοιλίε bis mendose legitur. FABR.

4 *Transmeato,*] Flor. tert. *transmisso.*

5 *Recepit*] MSS. quidam *recipit.* Pro *morabantur* Edd. quaedam *erant.*

6 *Negatamque ex aerario pecuniam*] Interposuit se huic rei L. Metellus Tribunus pl.

Ap-

lia. Inde digreſſus Ariminum ad legiones, mox Alpes tranſvectus, Maſſiliam venit, ad quam oppugnandam, [8] cum receptus non eſſet, Tribonium cum tribus legionibus relinquens, ad Hiſpanias contendit; quas L. Afranius, & M. Petreius, & M. Varro, Pompeiani duces, cum legionibus obtinebant. Ibi multis praeliis Petreium Afraniumque ſuperatos, [9] compoſita pactione, dimiſit. In ulteriore vero Hiſpania duas legiones à M. Varrone ſuſcepit. Similiter & duces ejus, [10] hoc eſt, Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Tuberonem Africa Varus ejecit. Caeſar Maſſiliam rediens, obſidione domitam, vita tantum & libertate conceſſa, ceteris rebus abraſit. [12] At vero Dolabella partium Caeſaris, in Illyrico per Octavium & Libonem victus, copiiſque exutus, [13] ad Antonium fugit. [14] Baſillus & Salluſtius [15] per ſingulas legiones, quibus praeerant, ſimiliter & Antonius, Hortenſius quoque ab infimo mari cum claſſe concurrens, omnes pariter adverſus Octavium & Libonem profecti,

App. li. II. Dio XLI. Lucan. li. III. FABR.

7 *Argenti pondo*] Inquirit in hanc ſummam Budaeus de Aſſe lib. II. pag. 318. quem vide. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *pondus* hoc in loco delent.

8 *Cum receptus non eſſet*,] In MSS. quibuſdam legitur *cur*, quod in omnibus Editis ſervatur. Sed Lugd. Batt. ſec. & quart. ſcribunt *cum*, quod hic videtur eſſe reponendum, niſi malimus *quod*, pro qua voce paſſim in MSS. Oroſianis *cur* ſcribi ſolet.

9 *Compoſita pactione*,] Edd. quaedam interſerunt *foederis*. contra MSS.

10 *Hoc eſt*,] Solet ita loqui Oroſius. Quare *poſt haec*, quod Edd. quidam habent, recte rejiciunt.

11 *At vero Dolabella*] Hunc locum ſtudioſi diligenter legere debent, cum tota haec res a Caeſare non longe ab initio li. III. de bello Civili deſcripta interciderit. Eadem breviter narratur ab Appiano & Dione; ſed a Lucano fuſius deſcribitur li. IV. Vide Florum li. IV. c. 2. FABR.

12 *Partium Caeſaris*,] In quibuſdam Edd. *ex parte Caeſaris*.

13 *Ad Antonium*] In Cod. Flor. pr. *Ad Antonium confugit* legitur.

14 *Baſillus*] Lucanus li. IV. *Et Baſilum videre ducem*. Sed de hoc nomine dicemus c. 18. FABR.

15 *Per ſingulas legiones*,] Peſſime in Oroſio adfectus hic locus fuit. Quum in pleriſque MSS. (ut colligere licet ex tribus Florentt. Lugd. Bat. tertio, Meo, Perizon. atque Cod. Aug.) legeretur, *Baſillus & Salluſtius ſingulas legiones*, Editores viderunt inperfectum hoc modo eſſe ſenſum, atque de ſuo largiti ſunt *parantes*. Quod uſque ad Fabricium omnes Edd. excepta Auguſt. occupavit. Fabricius autem, nulla mutationis ſuae ratione vel auctoritate addita, repoſuit *dividentes*. Is quoque, qui Florent. Cod. tertium exaravit, deeſſe aliquid videns, verbis illis *quibus praeerunt*, ſuperſcripſit *ducentes*. At ego, quum in tribus Codd. MSS. Lugd. Batt. praeterea in Ultr. & in Coll. Gronov. invenerim *per ſingulas*, non dubitavi veram hanc eſſe lectionem, atque ex ea, quum contracte ſcriberetur *per*, Editores primos feciſſe *parantes*. Per ſingulas autem legio-

fecti, [16] & victi sunt. Antonius cum se Octavio [17] cum quindecim cohortibus dedisset, omnes ad Pompeium à Libone deducti sunt. [18] Curio ex Sicilia in Africam cum exercitu transgressus est: quem Juba rex continuo exceptum cum omnibus copiis trucidavit. Octavius Salonas [19] oppugnare conatus, omnes pene copias quas duxit amisit. Coelius descivit à Caesare, ac se Miloni exsuli junxit. Cumque ambo servorum manu Capuam oppugnare molirentur, occisi sunt. Bibulus apud Corcyram pudore victus, quod custodiae ejus, quam pelago & oppido praetendebat, hostis illuserat, inedia sese vigiliisque confecit. [20] Appius Claudius Censorinus, qui jussu Pompeii Graeciam tuebatur, jam abolitam Pythici oraculi fidem voluit experiri: quippe ab eo adacta vates descendere in specum, respondisse fertur de bello consulenti: *Nihil ad te hoc Romane bellum pertinet*, [21] *Euboeae coela obtinebis.* Coela autem vocant Euboicum sinum. Ita Appius perplexa incertus sorte discessit. [22] Admonet nos aliquid obtrectatoribus nostris consultor iste consulere. Queruntur utique fide Christianorum sibi sacra interdicta, ceremoniasque sublatas, [23] & ob hoc maxime, quod extis vaticiniisque cessantibus futurae

legiones hi victi sunt, quod non conjunctis copiis, sed singuli cum sua legione, cui praeerant, manum cum hoste conseruerint.

16 *Et victi sunt.*] Meus Codex conjunctionem *&* expungit.

17 *Cum quindecim cohortibus*] Ed. Aug. *cum XII. cohortibus.*

18 *Curio ex Sicilia*] Quae hic de Curionis interitu, & Salonarum oppugnatione, item de M. Caelio & T. Milone perstringuntur, ea Caesar copiose narrat. Fabr.

19 *Oppugnare*] MSS. quidam *expugnare.*

20 *Appius Claudius*] Hanc rem exponit Valerius lib. I. c. 8. Vide Lucan. lib. V. Fabr.

21 *Euboeae coela*] In inpressis Valerii libris est, *Euboeae cellam*, in manuscripto, *Euboeae coelam*, & deinde, *coelae Euboeae.* Lucanus,

——— *Solusque quietem*
Euboici vasta lateris convalle tenebis.
Fabr.

22 *Admonet nos* &c.] Vulgatam hanc lectionem si retineamus, *consulere aliquid obtrectatoribus*, significabit, proferre aliquid in eorum commodum. Qui an sensus sit hujus loci valde dubito; praesertim quum in tribus MSS. Florentt. totidemque Lugd. Batt. atque insuper Ultr. legatur *ab obtrectatoribus nostris consultor iste consulere.* Quomodo, si pro seculi sui captu scripserit Orosius, significabit idem quod *obtrectatores consulere*, i. e. interrogare, prout statim facit, in illis, *Cur ergo* &c.

23 *Et ob hoc maxime,*] In MSS. Florentt. tribus, Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. atque Vett. Edd. legitur, *& ob hoc ideo maxime*, nisi quod *ob* absit ab Edit. Aug. Vulgatam lectionem Meus &

rae clades, quia ſciri [24] nequeunt, non vitantur. Cur ergo longe ante imperium Caeſaris nativitatemque Chriſti, ſicut ipſorum auctores adteſtantur abolita fuerat Pythici oraculi fides? Abolita autem ideo, quia contemta. Porro autem quare contemta, niſi quia vel falſa, vel vana, vel dubia? unde prudenter [25] poëta praemonuit,

Inconſulti abeunt, ſedemque odêre Sibyllae:

Et ne forte parvi id pendant, quod contemtu abolitum atque antiquatum fuit, hoc eſt, aut numen aut ſedem, [26] Apollo ille Pythius erat, quem ferunt magno illo [27] Pythone ſerpente interfecto, totius vaticinationis auctore & principe, haeredem & ſedis & divinationis & numinis exſtitiſſe: ibique eum reddere elegiſſe reſponſa, ubi orta cum auctore ipſa divinatio videbatur: praeterea quem per alias quoque terrarum partes ſpumantibus buccis, rabidoque diſcurſu omnis furiatorum ructat inſania, ad quem plurimi terrarum reges, quaſi [28] ad vivam vocem conſulti numinis concurrerunt, cui facpiſſime ipſi quoque Romani opulentiſſima dona miſerunt. At ſi Apollo iſte Pythius paulatim diſcernente experientia contemtus, relictus atque abolitus eſt, quid vivum de mortua pecude, quid verum de amente muliercula ſperari poteſt? Quid poſtremo,

[29] *Infla-*

Periz. confirmant cum Ultr. eaque ſatis proba eſt.

24 *Nequeunt*,] Lugd. Batt. pr. & tert. *nequeant*.

25 *Poëta praemonuit*,] Virgil. Aeneid. III. 452.

26 *Apollo iſte Pythius erat*,] Edit. Auguſt. *Python. Apollo iſte erat.* In eodem Cod. haec ex Gloſſa recepta praecedebant: *Apollo ſucceſſit haeres ſerpenti in divinatione Python. Poſt Apollo ſucceſſit Sibylla in divinatione.*

27 *Pythone ſerpente*] De Pythone Callimachus in Apollinem:

Πυθῶνι κρατερὴ σιωπητὸς δαμάσσω ἰὸς.
Αἰνὸς ἔφις, ἐπεὶ οὐ κραπίωνες, ἄκλον ἐπ' ἄρπῃ
Βάλλον ἀκοὺ ὀϊστόν. id eſt.

Horridus occurrit ſerpens fera beſtia, Pytho:
Quem tu deſcendens perimis cito fatifero arcu,
Continua volucres dum dirigis arte ſagittas.

Dionyſius Afer δράκοντα Δελφικὸν adpellat Tibullus lib. II. *ubi Delphica Pytho?* FABR.

28 *Ad vivam vocem*] Ed. Aug. ad *unam vocem*. Mox MSS. & Editt. quaedam *concurrerunt*.

29 *In-*

[29] *Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,*

expositis opimae pecudis intestinis, non finget esuriens? Nam [30] sicut ipsi fatentur, vel obscura, vel falsa dicendo, ipse Apollo seducit. Quamobrem aequo animo ferant, [31] etsi imitari interim nolunt, nos id veritatis judicio etiam prohibere, quod potuerunt majores eorum vel experiendo contemnere. Interea apud Dyrrachium multi Orientis reges ad Pompeium cum auxiliis [32] convenerunt. Quo cum Caesar venisset, Pompeium obsidione frustra cinxit, [33] ipse terram [34] quindecim millium passuum fossa praestruens, cum illi maria paterent. Pompeius castellum quoddam propinquum mari, [35] quod Marcellinus tuebatur, evertit, praesidiaque Caesaris quae ibidem morabantur occidit. Caesar Torquatum legionemque unam, ut expugnaret, adgressus est. Hoc periculo sociorum Pompeius cognito, omnes eo copias contraxit: in quem se ilico Caesar omissa obsidione convertit. Torquatus autem è vestigio [36] prorumpens, aversum insecutus est. Ita Caesaris milites ancipiti periculo territi, ipso Caesare frustra obsistente, fugerunt. Pompeius vero [37] Caesaris quoque testimonio victor, persequentem revocavit exercitum. [38] Quatuor millia militum Caesaris, centuriones viginti duo, [39] equitesque Romani complures in

29 *Inflavit cum pinguis*] Versus est Virgilii de secundo libro Georg. FABR.

30 *Si, ut sibi fatentur,*] Sine modo haec prius confusa legebantur sic: *Non fingent esuriens? Nam sicut ipsi* LAUT. Vulgata recte se habet, nihil immutandum.

31 *Etsi imitari interim nolunt,*] Ita, reponendo *etsi* pro *si*, scribere jubent omnes Codd. MSS. pro *interim* Lugd. Bat. pr. insuper amat *in tantum*.

32 *Convenerunt.*] Flor. pr. *venerunt*.

33 *Ipse terram quindecim millium passuum*] Munitionis spatium Caesar non expressit, sicut nec Lucanus initio li. VI. Appian. lib. II. πεδίῳ δέκα σταδίων καὶ χιλίοις edit. Florus scribit Caesarem Pompeji castra XVI. millium vallo obduxisse. FABR.

34 *Quindecim millium*] MSS. aliquot amant *quindecim millibus*.

35 *Quod Marcellinus*] Lentulus Marcellinus quaestor: Caesar. FABR.

36 *Prorumpens,*] Ed. August. *erumpens*.

37 *Caesaris quoque testimonio victor,*] Hoc praelio commisso ad Dyrrachium victus Caesar, Pompeio non instante, negavit eum vincere scire: Suetonius in Julio, Plutarch. in Pompejo & Caesare. FABR.

38 *Quatuor millia militum*] Plutarch. in Pompejo δισχιλίους habet. Centuriones Caesar libr. III. Comm. edit XXXII. non XXII. FABR. Idem numerus XXXII. in Editione principe occurrit, ut & Parisina atque Venetis.

39 *Equitesque*] Conjunctionem sive co-

in eo praelio caesi sunt. Caesar inde citato agmine per Epirum in Thessaliam perrexit. Pompeius cum maximis copiis secutus, bellumque commissum est. Itaque [40] instruitur utrimque acies. [41] Pompeius octoginta & octo cohortes triplici ordine locavit. Fuerunt autem peditum quadraginta millia, equites in sinistro cornu sexcenti, in dextro quingenti, praeterea reges multi, senatores, equitesque Romani plurimi, absque [42] levium armaturarum magna copia. Caesar similiter octoginta cohortes triplici ordine disposuit, cui fuerunt [43] non minus quam triginta millia peditum, equites mille. Videre ibi & gemere erat, contractas Romanorum vires in campis [44] Pharsalicis ad occisionem mutuam constitisse: quas si concordia rexisset, nulli populi, nulli reges ferre potuissent. Prima congressione equitatus Pompeii pulsus, sinistra latera nudavit. Deinde cum diu utrimque dubia sorte caederentur, atque [45] ex alia parte Pompeius inter hortandum diceret, [46] Parce civibus, nec tamen faceret, ex alia vero Caesar hoc faceret, quod urgeret, dicens, Miles, faciem feri: tandem universus Pompeii fugit exercitus, castraque direpta sunt. Caesa sunt in eo praelio Pompeianorum [47] quindecim millia, centuriones triginta & tres. Hic exitus pugnae ad Palaeopharsalum fuit: [48] Pompeius fugiens, in ostio Penei amnis onerariam navem nactus, in Asiam transiit. Inde per Cyprum in Aegyptum venit: ibique mox ut litus attigit, jussu Ptolemaei adolescentis, in gratiam Caesaris victoris occisus est. Pompeii uxor filiique fugerunt: Caetera Pompeiana classis direpta est, omnibus qui in ea erant crudelissime trucidatis: ibi-

pulam delent MSS & Edd. quidam.

40 *Instruitur*] Ita MSS. meliores & Edd. Vett. non *instituitur*.

41 *Pompejus octoginta & octo cohortes*] De numero copiarum non idem omnes scripserunt, quo de Appianus li. II. FABR.

42 *Levium armaturarum*] Tres Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *levium armaturum*.

43 *Non minus*] Ed. Princeps *minus quam*. Et sic quoque exstat in MSS. Florentt. tribus, quorum duo posteriores insuper *quam* delent.

44 *Pharsalicis*] Lugd. Batt. tres *Thessalicis*. Idem in Ed. August. invenitur.

45 *Ex alia parte*] Lugd. Bat. pr. *alia ex parte*.

46 *Parce civibus*,] Ita scripsimus ex vetustis, nec aliter est apud Florum. FABR.

47 *Quindecim millia*,] Lugd. Batt. pr. & quart. *XXII. millia*.

48 *Pompeius fugiens*] De Pompeii fuga & interitu Caesar lib. III. Plutarchus in Pompeio, Appianus libr. II. Dio XLII. Vellejus libr. II. FABR.

49 *Pom-*

ibique & [49] Pompeius Bithynicus occisus est. [50] Lentulus vero, [51] vir consularis, apud Pelusium interfectus est. Caesar, compositis apud Thessaliam rebus, Alexandriam venit, perlatoque ad se ac viso Pompeii capite, annuloque, flevit: Cumque se in regiam recepisset, eludebatur à tutoribus, quo minus pecuniam acciperet, templa sua astu spoliantibus, ut & regios thesauros vacuos esse ostenderent, & in invidiam Caesaris populum concitarent. Praeterea Achillas dux regius, imbutus semel Pompeii sanguine, Caesaris quoque necem meditabatur. Nam jussus exercitum dimittere, cui praeerat, viginti millium armatorum, non modo sprevit imperium, [52] verum & aciem direxit. In ipso praelio regia classis forte subducta, jubetur incendi. [53] Ea flamma [54] cum partem quoque urbis invasisset, quadringenta millia librorum, proximis forte aedibus condita, exussit: singulare profecto monimentum studii, curaeque majorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant. Unde quamlibet [55] hodieque in templis exstent, quae & nos vidimus, armaria librorum: quibus [56] direptis, exinanita ea [57] à nostris hominibus, [58] nostris temporibus [59] memorent, [60] quod quidem verum est: tamen honestius creditur, alios libros fuisse quaesitos, qui pristinas studiorum curas aemularentur,

49 *Pompeius Bithynicus*] *Q. Pompeius A. F. qui Bithynicus dictus est.* Cicero in Bruto. FABR. Copulam & delent Lugd. Batt. tres cum Collat. Gronov.

50 *Lentulus*] L. Lentulus Crus, qui anno superiore Cos. fuerat. Eum Caesar scribit a Rege comprehensum, in custodia necatum esse. FABR.

51 *Vir consularis*] Ed. August. *Lentulus vero consularis.*

52 *Verum & aciem*] Lugd. Batt. duo, *verum etiam & aciem direxit.*

53 *Ea flamma*] Hanc bibliothecam laudans T. Livius *elegantiae Regum curaeque egregium id opus* ait fuisse, ut est apud Senecam de Tranquillitate vitae. Ubi quadrigenta millia librorum Alexandriae arsisse legitur. Bibliothecae Alexandrinae incensae meminit & Plutar. in Caesare, & Dio. lib. XLII. De omni re gesta cum Alexand. praeter caeteros copiose Hirt. FABR.

54 *Cum partem*] Lugd. Bat. quart. & Coll. Gronov. *cum partes* legunt. Supra quoque *ea* non agnoscit eadem Collatio cum tribus MSS. Lugd. Batt.

55 *Hodieque*] Male Edd. quaedam Vett. *hodie, quae.*

56 *Direptis,*] Lugd. Batt. quatuor Ultr. & Coll. Gronov. *direlictis.*

57 *A nostris hominibus,*] Absunt a Lugd. Bat. quarto.

58 *Nostris temporibus*] Edd. Vett. quaedam *nostrisque temporibus.*

59 *Memorent*] Ita Codd. & Edd. meliores, alii, *memorentur.*

60 *Quod quidem verum est:*] Haec mihi glossam marginalem sapere videntur. Crebri enim bellorum tumultus, captaque per barbaros Gothos Roma, aliaque simi-

tur, [61] quam aliam ullam tunc fuisse bibliothecam, quae extra [62] quadringenta millia librorum fuisse, ac per hoc evasisse credatur. Caesar postea insulam ubi Pharus est, cepit. Eo Achillas cum Gabinianis militibus [63] venit. Ingens pugna commissa est, magna ibi Caesarianorum militum multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeii interfecti sunt: Caesar vi insistentium hostium pressus, scapham adscendit: qua mox pondere subsequentium gravata ac mersa, per CC. passus ad navem una manu elevata, qua chartas tenebat, [64] natando pervenit, mox navali certamine pulsatus, magna [65] felicitate classem regiam aut depressit aut cepit.

lia, minime contigisse videntur sine Bibliothecarum aliqua jactura. Invidiam hanc in Christianos derivarunt gentiles, quasi illi sub Imp. Christianis expilassent atque vastassent Bibliothecas publicas. Quod sicuti contigit forte circa illos libros, qui superstitiones veteres & inanium atque pudendorum sacrorum ritus continebant, idcirco aliquis jam olim in margine scripsisse videtur, *quod quidem verum est.*

61 *Quam aliam ullam tunc fuisse* &c.] In MSS. Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. desideratur *ullam*. Orosii autem haec verba quid sibi velint, vix capio. Innuere videntur, vel exstitisse scriptores, qui adfirmaverint, aliam alio in loco Alexandriae, iisdem temporibus fuisse bibliothecam, quae non arserit, quod propter librorum, qui incendio perierint, numerum negat Orosius; vel, praeter bibliothecam illam Alexandrinam quadraginta millia librorum, nullam aliam fuisse bibliothecam publicam. Quod sane falsum est; nam fuit in magno honore, & ante hanc cladem literariam & post, bibliotheca Pergamena, quam Cleopatrae largitus est Antonius, quaeque, teste Plutarcho in Antonio p. 943. ducenta voluminum millia continebat, aemulatione Ptolemaeorum, a Pergamenis regibus collecta. Secunda igitur haec Alexandrina fuit Bibliotheca. Et prior quidem in loco urbis exstitit, qui Bruchium vocabatur. Epiphan. de Mensuris & Ponderibus cap. IX. *Ptolemaeus, cognomento Philadelphus, Alexandriae rex, egregiam Alexandriae bibliothecam instituit, in ea urbis regione, quam Bruchium vocant; quae deserta hoc tempore visitur.* Secunda bibliotheca, quae ex Pergamena maxime crevit, in Serapio fuit, quod nobilissimum & stupendae magnitudinis atque artis erat templum, quodque stetit usque ad Theodosii majoris tempora. Jussu enim imperatoris hujus Christiani dirutum fuit, quo tempore quoque videtur altera illa bibliotheca Alexandrina sive Pergamena, a Christianis direpta atque ad alia loca fuisse transportata.

62 *Quadringenta millia librorum*] Totidem *Alexandriae arsisse* legimus ex Testimonio Livii apud Senecam de Tranquill. cap. IX. Gellius septingenta millia numerat lib. VI. cap. 17. *Ingens postea numerus librorum in Aegypto a Ptolemaeis regibus vel conquisitus vel confectus est, ad millia ferme voluminum septingenta: sed ea omnia bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas, non sponte neque opera consulta, sed a militibus forte auxiliaris, incensa sunt.*

63 *Venit.*] MSS. & Edd. quidam *postea venit.*

64 *Natando*] Cod. Longob. Meus & tert. Flor. *nando pervenit.*

65 *Felicitate*] Omnes Codd. MSS. atque Edd. Vett. legunt *facilitate.* Vulgatam tamen servat Paulus Diaconus in fine lib. VI. Hist. Misc.

Caput XVI.

Caesar Alexandrinis regem reddit, Alexandrinos subigit, civesque multos caedit.

[1] Alexandrinis petentibus regem [2] reddidit, monitum, ut magis amicitiam Romanam, quam arma experiri [3] studeret. Qui tamen [4] ilico ut liber fuit, bellum intulit, sed continuo cum toto exercitu suo & ipse deletus est. Nam viginti millia hominum in eo bello caesa referuntur, duodecim millia cum septuaginta longis navibus dedita, quingenti ex victoribus cecidisse [5] dicuntur. Rex ipse adolescens scapha exceptus ut fugeret, multis insilientibus mersus, necatusque est. [6] Corpus ejus ad litus devolutum, indicio loricae aureae cognitum fuit. Qua Caesar Alexandriam praemissa, Alexandrinos omnes ad deditionem desperatione compulit, regnumque Aegypti Cleopatrae dedit. Inde Syriam pervagatus, [7] Pharnacem in Ponto vicit. Postea vero quam Romam venit, [8] dictator & consul creatus, in Africam transiit, & apud Thapsum cum Juba & Scipione pugnavit, maximamque ibi hominum multitudinem interfecit. Castra utriusque direpta sunt, sexaginta elephanti capti. Cato sese apud Uticam occidit. [9] Juba [10] percussori jugulum [11] pretio dato, praebuit.

1 *Alexandrinis petentibus*] Ed. Aug. *Alexandrinis regem petentibus, reddidit.*

2 *Reddidit,*] Lugd Batt. tres *reddit.*

3 *Studeret.*] Lugd. Bat. pr. *studeat.*

4 *Ilico, ut liber fuit,*] Edd. quaedam Vett. *ut liber fuit, ilico bellum* &c.

5 *Dicuntur*] Malunt hoc verbum MSS. omnes. Vulgg. *referuntur.*

6 *Corpus*] Lugd. Bat. pr. *corpusque.*

7 *Pharnacem in Ponto*] De Pharnace & re cum eo gesta, Hirt. de bel. Alex. Dio li. XLII. & alii. Fabr.

8 *Dictator & Consul*] Orosius, secutus fortasse Livium, hic aperte Caesarem an. U. DCCVII. Dictatorem & Consulem III. creatum ostendit: quamvis haec Dictatura non omnes Annales suffragantes habeat, qua de re Sigonius in Fastis. *De bello Africo* exstat Hirtii Comm. De eodem omnes alii scriptores, quare in re aperta nostris verbis minime opus est. Fabr.

9 *Juba*] Lugd. Bat pr. & tert. cum Coll. Gronov. *Juba rex.*

10 *Percussori*] Dio scribit *Jubam* cum Petrejo ferro congressum, atque ita utrumque periisse. Florus tradit *Petrejum* super mensas Jubam, & se interfeciisse. De Scipionis interitu praeter historicos Seneca li. III. Epist. Fabr.

11 *Pretio dato,*] Egregia est emendatio

buit. Petreius eodem se gladio perfodit: Scipio in navi, qua ad Hispanias fugere contendens [12] vento coactus in Africam redierat, [13] semetipse jugulavit. In eadem navi etiam T. Torquatus occisus est. Caesar Pompeii Magni nepotes, filiamque [14] Pompeiam, simulque cum his Faustum Syllam & Afranium & Petreium filium jussit occidi. Inde quatuor triumphis Urbem ingressus, dispositio recuperatae Reip. statu; [15] continuo [16] in Hispanias contra Pompeios Pompeii filios profectus, [17] septimo decimo quam egressus ab Urbe fuerat die, Saguntum pervenit, statimque adversus Pompeios duos, & Labienum atque [18] Attium Varum, multa bella & varia sorte gessit. Ultimum bellum apud [19] Mundam urbem gestum est, [20] ubi tantis est viribus dimicatum, tantaque caedes acta, ut Caesar quoque, veteranis etiam suis cedere non erubescentibus, cum caedi cogique aciem suam cerneret, praevenire morte futurum victi dedecus [21] cogitarit, cum subito versus in fugam Pompeiorum cessit exercitus. [22] Et quidem eo die hoc [23] bellum actum est, quo Pompeius pater ab Urbe bellum gesturus aufugerat, quatuorque annis hoc civile bellum

Rubenii Elect. I, 10. *Petrejo.* Neque dubito, quin Orosius scripserit *Juba percussori jugulum Petrejo praebuit.* Nam, si credidisset Orosius pretio dato, a percussore nescio quo, occisum Jubam, scripsisset in sequentibus, *Petrejus suo se gladio perfodit.* Nunc, quoniam dicit *eodem*, necessario intelligi debet de gladio, quo antea Jubam, dein se ipsum confecit. *Ille* enim *& regi suffecit & sibi.* Florus lib. IV. cap. 2.

12 *Vento coactus*] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *vento actus Africam redierat*, neglecto *in*.

13 *Semetipse*] Edd. August. & Venetae *semetipsum*. Adsentitur Cod. Ultr.

14 *Pompeiam*,] Ed. Aug. *Pompeii*.

15 *Continuo in Hispanias*] *De bello Hispaniensi* extat Commentarius Hirtii. De eodem Plutarch. & Dio libr. XLIII. FABR.

16 *In Hispanias*] Ed. August. *in Hispaniam*.

17 *Septimo decimo*] Ita Florentt. tres, alii *decimo septimo*. Pro *quam*, Ed. Aug. *qua*.

18 *Attium Varum*,] *Attius* recte in libris vetustis legitur. Nam & Dio Πάπλιον Ἄττιον Οὐάρον nominat. Vulgares libri modo *Actium* modo *Accium* habent. In Plutarchi Catone mendose Οὐάρῳ Ἄππιῳ vocatur. FABR.

19 *Mundam urbem*] MSS. & Edd. quidam, *Mundam flumen*.

20 *Ubi tantis est &c.*] MSS. & Ed. quidam expungunt *est*. Alii transponunt, *ubi tantis viribus dimicatum est*.

21 *Cogitarit*,] Lugd. Batt. tres, Ultr. & Coll. Gronov. *cogitaret*.

22 *Et quidem eo die*] Plutarchus in Caesare de praelio Mundensi: τοῦτο τὸ μάχιμον ἐνίκησε τῇ περὶ Διονυσίων ἑορτῇ, καθ' ἣν λέγεται καὶ Πομπήιος Μάγνος ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξελαθεῖν: ἀλλὰ μέσης ἡμέρας χρόνῳ ἐπικαιρῶν πεποίηται διῆλθεν. id est, *Hoc praelium secundum Caesar Liberalibus fecit, quo die Pompeius Magnus primum ad hoc bellum profectus dicitur, cum interea quatuor anni effluxissent.* FABR.

23 *Hoc civile bellum actum est*] Una aut altera ex Edd. Vett. *bellum* neglexit.

24 *Toto*

lum indefinenter [24] toto orbe tonuit: T. Labienus & Attius Varus in acie caesi sunt. [25] Sex. Pompeius [25] cum centesimo equite aufugit. Frater ejus Cn. Pompeius contracta celeriter non parva Lusitanorum manu, [27] cum Caesonio congressus [28] & victus, fugiensque interfectus est. Munda civitas cum inmensa hominum caede, Caesare [29] oppugnante, vix capta est.

24 *Toto orbe tonuit:*] Indocti librarii mutarunt in *totum orbem tenuit*, ut factum fuit in tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. Sed Ed. Aug. verae & vulgatae lectioni addidit, *Al. totam urbem tenuit.*

25 *Sex. Pompeius*] Haec nos ex Roberti Stephani lib. sic restituimus, cum in aliis libris è duobus fratribus *Cn. Pompeius aufugisse*, *Sextus interfectus* contra historiae veritatem legatur. FABR.

26 *Cum centesimo equite*] Lugd. Bat. pr. *centenario*, reliqui tres cum Coll. Gronov. *cum centenario equitatu fugit.* Edd. Vett. quaedam, *cum centum equitibus aufugit.*

27 *Cum Caesonio*] *Caesonio* est etiam in vetustis, sed vide, ne potius legendum sit, *Cesennio.* Nam Dio hunc *Cesennium Lentonem* vocat: cujus mentio est Philippica XII. FABR.

28 *Et victus*,] Ed. Aug. *ibi victus.* In ea quoque *Caesare* pro *Caesonio.*

29 *Oppugnante*,] Lugd. Bat. tert. *pugnante*, prim. autem *pugnante & cedente.*

CAPUT XVII.

De Caesaris interitu, & ob eum tumultibus & bellis.

Caesar Romam rediit: [1] ubi dum [2] Reipublicae statum contra exempla majorum clementer instaurat, auctoribus Bruto & Cassio,

1 *Ubi dum*] Edit. Aug. & Cod. Ultr. *ibi dum.* Insignem Julii Caesaris, inter plures, possideo nummum aereum, a Corinthiis, in ejus, ut urbis suae instauratoris, honorem cusum. In illo, adfabre admodum facto, senile & curis atque macie confectum herois Julii caput videre est. Nomina duumvirorum Certi Aericii & C. Julii in posteriore nummi parte scribuntur, in quo antiqui illius Corinthii Bellerophon-

sio, conscio etiam plurimo senatu, [3] in curia [4] viginti & tribus vulneribus confossus interiit. [5] In qua conjuratione fuisse [6] amplius sexaginta conscios ferunt. Duo Bruti & Caius Cassius aliique socii, strictis pugionibus in Capitolium [7] secesserunt. Diu deliberatum est, utrum Capitolium cum auctoribus caedis oporteret incendi. Corpus ejus raptum populus, dolore [8] instimulatus, in foro fragmentis tribunalium ac subselliorum cremavit. Percensuit latitudinem regni sui Roma cladibus suis, atque in suam [9] conversa caedem, singulas quasque gentes ibidem, ubi domuit, vindicavit. Asiae, Europae, atque Africae, non dico tribus mundi partibus, sed totis trium partium angulis,

tis pegaso vecti imago est. Adjeci ex Musco nostro alterum Julii Caesaris aereum itidem nummum, cum capite ejusdem & imagine Jovis, sed pejus a tempore, erosis literis, habitum.

2 *Reipublicae statum*] Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *repente statum.*

3 *In curia*] Quomodo Caesar Idibus Martiis in curia Pompeji XXII. vulneribus confossus fuerit, Suetonius, & omnes alii scribunt. FABR.

4 *Viginti & tribus*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. *viginti & quatuor.*

5 *In qua*] Secundam vocem non agnoscunt Lugd. Batt. pr. & tert.

6 *Amplius sexaginta conscios*] Suetonius: *Conspiratum est in eum à sexaginta amplius*, quorum nonnullos Cicero nominat Philip. II. plures Appianus lib. II. FABR.

7 *Secesserunt.*] MSS. & Edd. quidam *recesserunt.*

8 *Instimulatus,*] Ed. August. *stimulatus.*

9 *Conversa*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *versa.* Lucanus 1. 3.

Populumque potentem
In sua victrici conversum viscera dextra.

Idem ibid. vs. 7.

Quis furor, o cives: quae tanta licentia ferri,
Gentibus invisis Latium praebere cruorem!

atque ibid. vs. 38.

Diros Pharsalia campos
Impleat; & Poeni saturentur sanguine manes.

10 Glo-

gulis, edidit [10] gladiatores ſuos: feriatisque inimicis ſpectaculum miſerae ultionis ingeſſit. Nec tamen ſufficit ipſas quoque cum auctoribus cauſas fuiſſe conſumtas, recidiva ſemina in eodem agro [11] germinant, [12] magna continuo metentibus malorum incrementa cum magno ſudore factura: victor civilis belli à civibus Caeſar occiditur, in caedem unius trahuntur agmina conſciorum. Certum enim erat, [13] quia Caeſar indigne peremtus, plures habere poſſet ultores. [14] Plurimaque nobilitas una ſimul catena ſceleris copulatur, ne forte [15] tanta malorum materia non belli magnitudine ſuppleatur, ſed vindictae brevitate tenuetur. [16] Medeam illam fabulae ferunt [17] dentes quondam occiſi ſeviſſe ſerpentis, e quibus quaſi [18] competens ſemini ſeges, armati homines terra emerſerint, ſeſeque mox invicem pugnando proſtraverint. Et quidem hoc poëtarum commenta finxerunt; [19] noſtra autem Roma, Caeſare occiſo, quanta de cineribus ejus agmina armata parturiit? Quanta bella in teſtimonium miſerae foecunditatis non [20] legenda pueris, ſed [21] ſpectanda populis excitavit? & tamen horum omnium

10 *Gladiatores ſuos:*] Captivi ſaepe, praeſertim qui ejusdem erant nationis, cogebantur depugnare in arena, fiebatque idem ſaepius in magnorum virorum funeribus. Sic in funere quaſi victarum gentium Romani inter ſe bellis civilibus certarunt, terriſque a ſe devictis hoc modo veluti ſolatium praebuerunt.

11 *Germinant,*] Edd. quaedam *germinaverunt.* Aug. *ſeminavit.*

12 *Magna*] Florent. pr. *mala.*

13 *Quia Caeſar*] Puto legendum eſſe, prout in Ed. principe exſtat, *quod.* In Codicibus enim Oroſii voces *quod, quia, cur,* ſolent permutari. In quibusdam MSS. abeſt *enim*, in pluribus pro *poſſet* ſcribitur *poſſit.*

14 *Plurimaque*] Copulam *que* non agnoſcit Ed. pr.

15 *Tanta*] Lugd. Bat. duo cum Coll. Gronov. *tandem.*

16 *Medeam illam*] Fabula eſt in Apollonii Argonauticis libr. III. & Ovidii Metamorph. lib. VII. Fabr.

17 *Dentes quondam*] Haec meliorum Codd. eſt lectio, alii *quosdam.*

18 *Competens ſemini ſeges,*] Ita in MSS. Ex Edd. quidam, *competentes ſemini ſegetes.*

19 *Noſtra autem Roma,*] Duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *noſtra haec Roma.*

20 *Legenda pueris,*] In exercitiis ſcilicet Scholaſticis. Juvenal. Sat. X. vſ. 167.

Ut pueris placeas, & declamatio fias!

21 *Spectanda populis*] Quibusdam ex iis non ſine voluptate, ut fieri ſolebat in ſpectaculo gladiatorum, quibus ſupra Romanos miſeros comparavit.

omnium malorum initium ſuperbia eſt. Inde [22] exarſerunt bella civilia, inde iterum [23] pullularunt. Non ergo injuſta caedes eſt eorum, qui eam injuſte [24] conſectantur, ſi ambitionis aemulatio per ipſos atque in ipſis & agitur & punitur, donec qui detrectavêre collegium, diſcant ferre dominatum: ſummaque imperii totius ad unum redacta, longe aliud omnes homines vivendi genus ſubeant, ut omnes humiliter placere ſtudeant, non inſolenter offendere. Sed ad tam ſalubrem humilitatis doctrinam magiſtro opus eſt. Itaque, opportune compoſitis rebus, Auguſti Caeſaris temporibus natus eſt Dominus Chriſtus: [25] qui, cum in forma Dei eſſet, formam ſervi humiliter adſumſit: ut tunc demum aptior fieret humilitatis inſtitutio, quando jam per totum mundum poena ſuperbiae omnibus eſſet exemplo.

22 *Exarſerunt*] Edd. Vett. quaedam *ſurrexerunt*.

23 *Pullularunt.*] Lugd. Batt. duo *popularium*.

24 *Conſectantur*,] Edd. quaedam Vett. *inſectantur*. Eaedem mox *& in ipſis*. Dein *agitur & punitur*, deleto &, quod praeceſſerat, Ed. Aug.

25 *Qui, cum* &c.] Ex Epiſt. Pauli ad Philipp. cap. II. vſ. 6.

CAPUT XVIII.

De Caeſare Octaviano Auguſto, rebuſque per eum geſtis.

Anno ab Urbe condita DCCX. interfecto Julio Caeſare, [2] Octavianus, qui teſtamento Julii [2] Caeſaris avunculi & haereditatem &

1 *Octavianus*] Recte Manuſcripta exemplaria. Nam *C. Octavius*, Julii Caeſaris teſtamento adoptatus, more Romanorum dictus fuit *C. Julius Caeſar Octavianus*, Dio lib. XLVII. FABR.

2 *Caeſaris avunculi*] Julium Caeſarem Octa-

& nomen adſumſerat, idemque qui poſtea rerum potitus Auguſtus eſt dictus, ſimul ut Romam adoleſcens admodum venit, indolem ſuam bellis civilibus [3] vovit. Nam, ut breviter coacervationem malorum explicem, [4] bella civilia quinque geſſit: Mutinenſe, Philippenſe, Peruſinum, Siculum, Actiacum: è quibus duo, hoc eſt, primum & noviſſimum, adverſus Marcum Antonium, ſecundum adverſus Brutum & Caſſium, tertium adverſus L. Antonium, quartum

ctaviani *avunculum* nominat etiam infra c. XX. & Suetonius in Auguſto ait: *Nihil convenientius ducens, quam necem avunculi vindicare*, cum tamen *avunculus magnus* fuerit. Neſcio autem an Oroſius Octavianum ex ſorore Caeſaris natum putaverit, quem errorem Jo. Pierius, Carolus Sigonius, ac poſtremo Guilel. Xylander (qui in Dionis hiſtoria convertenda & emendanda praeclara ingenii ſui documenta dedit) refutarunt. FABR.

3 *Fovit.*] Sic feci ex *novit* & *vovit*. Sic lib. VII. *occulto foedere vovens*, reſtitue *fovens*. Forte nihil temere ſit mutandum, ſi *vovendi* variam conſideres notionem. LAUT. Verbum *fovit* loci elegantiam tollit; *novit*, quod, contra Vett. quae praeceſſerant Edd. omnes, recepit Fabricius, nauci non eſt, ut nec *movit*, quod in Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. inveni. Omnino reponi debet *vovit*, quod MSS. reliqui omnes & Edd. agnoſcunt. Voverat, ſeu devoverat ſeſe Octavianus bellis civilibus, ad quinque, quae geſſit, juvenis etiamnum initiatus. Genus loquendi, ut apud Lucanum III. 310.

Accipe devotas externa in praelia dextras!

4 *Bella civilia quinque geſſit*,] Bellorum horum victoriarumque Caeſaris Octaviani Auguſti memoria inſignis exſtat in nobiliſſimo, qui penes me eſt, nummo argenteo; in cujus parte priore, ſine ulla inſcriptione, agnoſcitur Caeſaris Octaviani caput, leoninis exuviis, in morem Herculis exornatum; quaſi agnoſceret Senatus Romanus (cujus juſſu, adpoſita nota S. C. fuit cuſus denarius) domita per Herculem hunc Alexicacum, quae Romanum imperium lacerabant, monſtra, Antonium praecipue & Sextum Pompejum. Inſignis aeque eſt pars altera nummi, quae, ſine ulla inſcriptione, typi ſuperbia, rem abſolvit. Spectatur enim ibi globus, terrarum orbem deſignans, in media area, quatuor cinctus corollis, cum acroſtolio & frumenti ſpica. Cujus emblematis duas poſſum adferre interpretationes. Per quatuor enim corollas quatuor victoriae Caeſaris deſignari poſſunt, quas hic enumerat Oroſius, ſic ut quinta victoria duplici typo indicetur, videlicet acroſtolio & frumenti ſpica, quae Siciliae & victoriae Siculae, ſive deSexto Pompejo, ſint ſymbolum, claſſibus enim ille & frumenti copia valebat. Altera interpretatio haec eſt. Quatuor cernimus corollas, ſed ita pictas, ut quae ex iiſdem globo ſuperponitur, reliquas tres, quae aequali ſunt magnitudine, vincat. Haec igitur in genere victorias Caeſaris, & ſubactum terrarum Orbem ſignificat. Tres corollae, ſibi invicem ſimiles, triplicem triumphum, cujus mentio fit cap. XX. & partas in ſpecie ex Europa, Aſia & Africa, tribus Orbis terrarum partibus, victorias innuunt. Acroſtolium vero potentiam maris, frumenti ſpica, abundantiam & ubertatem rerum omnium frumentique inprimis curam deſignant. Alterum itidem ſervo nummum, aereum, victoriae Actiacae teſtem, cuſum Philippis, Macedoniae urbe ad Pangaei montis radices. Coloniam eam fecerat

tum adversus Sex. Pompeium, Cnei Pompei filium, confecit. [5] Antonius à senatu hostis [6] pronuntiatus, D. Brutum ad Mutinam obsidione concluserat. Consules Hirtius & Pansa, & cum his Caesar, ad liberandum Brutum, expugnandumque Antonium missi. [7] Pansa primo veniens, exceptus insidiis, inter suorum clades, ipse quoque pilo graviter vulneratus, ab eodem vulnere interpositis diebus est mortuus. Hirtius, auxilium collegae ferens, magnas Antonii copias [8] vasta strage delevit. Caesar eatenus castra custodiit. Secunda adversus Antonium pugna magnae utrimque strages actae sunt. Namque tunc ibi Hirtius consul occisus est, [9] victus fugit Antonius, Caesar victoria potitus est, cui D. Brutus, de conjuratione occisi Julii Caesaris, confessus, pre-

Caesar, novosque eo colonos deduxit Augustus. Signa cohortium praetorianorum, adscripto nomine, a parte altera; ab altera Victoriae navalis conspicitur typus, cusumque fuisse nummum, quum Octavianus Augusti adsumsisset nomen, docet inscriptio VICtoria AVGusti.

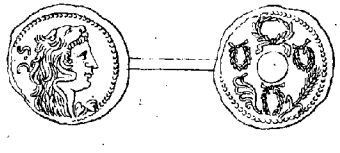

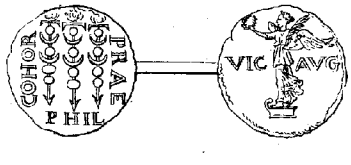

5 *Antonius hostis*] Historiam non aliunde commodius adolescentes, quam ex Ciceronis epistolis & Philippicis cognoscent. Legendi sunt etiam Plutarchus, Appianus, Dio, & Paterculus. FABR.

6 *Pronunciatus*,] MSS. aliquot ex Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. *pronunciatur*, *D. enim Brutum* &c.

7 *Pansa primo veniens*,] *De* [illegible] *tinensi* exstat epistola Galbae ad Ciceronem libr. X. Epistol. Familiar. FABR.

8 *Vasta strage*] Ultr. sed solus, *una strage*. Mox Lugd. Bat. pr. *clades* pro *strages* habet.

9 *Victus fugit Antonius*] Ita reposui ex MSS. consensu, adstipulante Ed. August. Vulgati reliqui, *victus fuit Antonius*.

10 *Fi*

preces poenitentiae [10] fudit: [11] Dolabella Trebonium, unum ex interfectoribus Caesaris, Smyrnae interfecit. Dolabellam senatus hostem pronuntiavit. Consulum occisorum uterque exercitus Caesari paruit. [12] Postea D. Brutus in Gallia à Sequanis captus & occisus est. [13] Basillus autem, aeque unus de percussoribus, manu servorum suorum necatus est. Lepido satisagente, Caesar Antonium recepit in gratiam: atque ob fidem reconciliatae gratiae, filiam ejus matrimonio sortitus est. Inde cum ad Urbem accessissent, ac rumor de futura proscriptione ortus esset, [14] C. Thoranius, vir praetorius, nihil tale metuens, incursu militum domi suae interfectus est, aliique complures trucidati sunt. Itaque, ne latius atque effrenatius incircumscripta caedes ageretur, [15] centum triginta & duûm senatorum nomina in tabula proposita sunt, primum Lepidi praecepto & nomine, deinde Antonii, tertio Caesaris. Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicum suum, ibi L. Caesarem avunculum suum, & (quod exaggerando sceleri accessit) viva matre proscripserat; ibi Lepidus L. Paullum fratrem suum [16] in eumdem proscriptorum gregem conjecerat. Adjecti sunt postea ad

10 *Fudit*:] Tres Florentt. *dedit*.

11 *Dolabella Trebonium*] Haec Dio libr. XLVII & Appianus III. Fabr.

12 *Postea D. Brutus in Gallia*] D. Brutus non à Sequanis, sed à *Capeno Sequano* occisus fuit, ut Livius ait lib. CXX. vel in domo Capeni ab iis quos Anton. miserat, ut Paterculus scribit. Fabr.

13 *Basillus*] App. lib. III. extremo, τὸν δ' αὐτὸν χρόνον τῷ Μινουκίῳ Βασίλλῳ, σφαγεὶς ὑπὸ τῶν Καίσαρος ἐπὶ τῇ ἡγεμονίαν ἀπηξίωσε, i. e. *Eodem tempore Minucius Basillus, unus de percussoribus Caesaris, a servis suis interfectus est.* Bene igitur gentis *Minuciae* cognomen *Basillus* in libris vetust. scribitur. Nec probo quod Hieron. Ferrarius Philippica secunda, unum librum secutus, contra caeterorum fidem, *Basillum* in *Basilium* mutavit. Imo vero non dubito quin lib. III. de Off. & apud Caesarem V. de bello Gall. legendum sit, *L. Minucius Basillus*. Nam & Plut. in Sulla Λεύκιον Βάσιλλον habet, & cognomina non in *ius*, sed in *us* desinunt usitate. Fabr. *Basillus* in Lugd. Bat. pr. sed in Florent. pr. *Basilius* scribitur, ut apud Lucanum IV. 416.

Et Basilum vidêre ducem.

Fuit ex gente Minutia, dictus L. Minutius Basilus vel Basillus, teste, praeter Fabricium, Is. Casaubono ad Sueton. Jul. cap. LXXX. Forte fuit idem, qui antea steterat a partibus Caesaris contra Pompejum, cujusque, a Pompejanis, cum legione sua victi, meminit Orosius supra cap. XV.

14 *C. Thoranius*] De hoc App. lib IV. Suet. in Aug. & Valer. ut puto, lib. IX. c. 11. Fabr.

15 *Centum triginta & duûm*] In Epitoma Liv. lib. CXX. est, CXXX. Senatorum nomina. Plut. in Anton. scribit CCC. proscriptos à Triumviris occisos fuisse. Fabr.

16 *In eumdem proscriptorum gregem*] Vett. quaedam Edd. *in eodem proscriptorum numero.*

17 *Ipse*

ad numerum proscriptorum triginta equites Romani. Multae diu & variae caedes actae, domus proscriptorum, direptis omnibus, dirutae sunt. At Dolabella in Syria multa cum Cassio bella gessit, à quo victus [17] ipse se interfecit. Brutus & Cassius magnis exercitibus comparatis apud Athenas convenerunt, totamque Graeciam [18] depopulati sunt. Rhodios Cassius terra marique oppugnatos ad deditionem coëgit, quibus praeter vitam nihil reliquit. [19] Igitur Caesar & Antonius eosdem in Macedoniam magnis bellorum adparatibus persecuti, ad mortem compulerunt: quamvis manifestissime illa tunc pugna non virtute partis Antonii, sed Caesaris felicitate confecta sit. Caesar enim tunc aeger, cum se in castris capiendae quietis causa tenere statuisset, [20] hortatu, & precibus medici sui, qui per somnium admonitum sese fatebatur, ut ea die castris Caesarem salutis ipsius causa educeret, in campum [21] aegre inter copias egressus est, ac mox castra ejus ab hostibus capta sunt: sed rursus Caesariani milites Cassii castra ceperunt. Quare ad desperationem adacti Brutus & Cassius, inmaturam sibi mortem ante belli terminum consciverunt; Nam, invitatis percussoribus, Cassius caput, Brutus latus praebuit. [22] At Romae Fulvia, uxor Antonii, socrus Caesaris, dominatum ut mulier agitabat: incertum in hac mutatione consularis regiique fastigii, utrum deficientis potentiae ultima, an incipientis prima [23] numeranda, certe etiam in eos insolens, per quos ut insolesceret, agebatur. Nam & Caesarem reversum apud Brundusium contumeliis, factionibus, insidiisque [24] petiit. A quo propulsata ad Antonium con-

17 *Ipse se interfecit*] Ita, vel *se ipse interfecit*, omnes exhibent libri MSS. *sese interfecit*, neglecto *ipse*, Vulgg.

18 *Depopulati sunt.*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *pene populati sunt.*

19 *Igitur Caesar & Antonius*] *De bello Philippensi* Plut. in Antonio & Bruto, App. lib. IV. Dio XLVII. Livius CXXIV. Florus lib. IV. c 6. Vellejus, Eutropius, & alii. FABR.

20 *Hortatu & precibus medici*] De hoc somnio medici Dio. Amicum suum hunc fuisse ipse scripsit, auctore Plutar. in Antonio. FABR.

21 *Aegre*] Ita MSS. & Edd. plures & meliores. Alii *aeger*, Sueton. in Aug. cap. 91. *Quamvis statuisset, non egredi tabernaculo propter valetudinem.*

22 *At Romae Fulvia*] De *Fulviae* insolentia Plut. in Antonio, & Dio lib. XLVIII. FABR.

23 *Numeranda*] Ita MSS. quos inspexi, omnes, *nominanda* Fabricius & reliqui Editores.

24 *Petiit*] Iidem *petivit.*

25. *Sem.*

conceſſit in Graeciam. [25] Sex. Pompeius, poſtquam ſe in proſcriptorum numerum relatum comperit, converſus in latrocinia, omnem oram Italiae caedibus rapinisque vaſtavit. Sicilia praerepta, commeatibusque inpeditis, Romam fame adfecit. Mox cum eo pacem triumviri, ut non dicam tyranni, id eſt, Lepidus, Caeſar, Antoniusque fecerunt. Sed continuo cum contra pactum Pompeius fugitivos adlegeret, ut hoſtis habitus eſt. Mena, libertus Pompei, cum ſexaginta naviùm claſſe ad Caeſarem defecit, eidemque claſſi ipſe juſſu Caeſaris praefuit. Idemque continuo [26] cum Statilio Tauro adverſus Menecratem Pompeianum ducem navale bellum geſſit. Deinde ipſe Caeſar adverſus eosdem Pompeianos cruentiſſimum bellum navale confecit: ſed continuo victricem claſſem pene univerſam apud [27] Scyllaceum naufragio amiſit. [28] Ventidius Perſas & Parthos in Syriam irrumpentes, tribus bellis maximis fudit, regemque eorum Pacorum in acie interfecit, ea ſcilicet die, qua Craſſus à Parthis fuerat occiſus. Antonius, uno vix caſtello expugnato, pacem cum Antiocho fecit, ut ipſe tantam rem conſummaſſe videretur. Ventidium Syriae praefecit, [29] juſſitque ut Antigono bellum inferret: qui Judaeos tum forte debellaverat, captisque Hieroſolymis, templum ſpoliaverat, [30] regnumque Herodi demſerat: quem continuo victum in deditionem recepit. Mena libertus cum ſex navibus ad Pompeium rediit, a quo clementer receptus, Caeſaris claſſem incendit, quamvis nuper Caeſar alteram ſecundo naufragio perdidiſſet. Idemque Mena poſtea ab Agrippa navali praelio circumventus, cum ſex triremibus ad Caeſarem tranſiit. Sed hunc Caeſar tertio transfugam, indulta tantum vita, [31] ſegnem

25 *Sex. Pompejus,*] De Sex. Pompeio rebusque ab eo & cum eo geſtis Livius lib. CXXVII. & ſeqq. Appian. Lib. V. Dio. XLVIII. & XLIX. Flor. lib IV. c. 8. Fabr.

26 *Cum Statilio Tauro*] Dio lib. XLVIII. Menam non cum Tauro, ſed cum Calviſio Sabino bellum adverſus Menecratem geſſiſſe tradit. Fabr.

27 *Scyllacaeum*] Dio Σκύλλαιον habet App. Σκυλλέϊον. Virgil. lib. III. Aeneid. *Navifragum Scylaceum* dicit, quo in loco de hujus nominis ratione Pierius & Erythraeus. Fabr.

28 *Ventidius Perſas*] De re à *P. Ventidio* proſpere cum Parthis geſta Plutarchus in Antonio Dio. lib. XLVIII. & XLIX. Flor. lib. IV. c. 9. Valerius lib. VI. c. 10. Farr.

29 *Juſſitque ut Antigono*] Lege Joſephum lib. XIV. Antiquit. Fabr.

30 *Demſerat:*] MSS. & Vulgg. omnes *dederat*, ſed in Cod. Lugd. Bat. pr. ſuperſcribitur

[31] ſegnem reliquit. Deinde Agrippa inter Mylas & Liparas [32] adverſus Democharem & Pompeium navale praelium geſſit, ac vicit; ibique tunc naves triginta aut [33] demerſit, aut cepit, reliquis laceratis. Pompeius Meſſanam confugit. Caeſar interea Taurominium [34] trajecerat, quem repentino inpetu Pompeius adflixit. Unde multis demerſis navibus ſuis, ac magna multitudine ſuorum militum perdita, in Italiam Caeſar aufugit, [35] nec interveniente mora, in Siciliam rediit: ibique Lepidum ex Africa adventantem obvium habuit, ſummas ſibi partes terrore, minis ac ſuperbia vendicantem. Poſt dies paucos Agrippa juſſu Caeſaris à litore cum acie inſtructa proſpectantis, [36] atrociſſimo navali praelio adverſus Pompeium conflixit & vicit. Nam centum ſexaginta tres naves aut demerſit aut cepit. Pompeius cum decem & ſeptem navibus vix elapſus evaſit. [37] Lepidus magna viginti legionum inſolentia tumens, cum Meſſanam militibus permiſſam diripuiſſet, ipſum Caeſarem ad ſe venientem ſemel atque iterum ſprevit, ac potius telis appeti juſſit: quae ille, collecta in laevum brachium lacerna, repellendo vitavit. Mox inmiſſo equo ad ſuos reverſus, inſtructo exercitu adverſus Lepidum veniens, plurimas legiones Lepidi, paucis interfectis, tranſire in ſuam partem compulit. Lepidus tandem intelligens, quo vanitas ſua tenderet, depoſito paludamento, aſſumtaque [38] veſte pulla, ſupplex Cae-

bitur *denſerat* eſſe legendum; qua emendatione nihil certius eſt. Cum Herode enim & fratribus ejusdem de regno bellum geſſit Antigonus, a Ventidio captus, & ab Antonio ſecuri percuſſus. Herodi autem regnum dedit poſtea Antonius. Mirum vero eſt Fabricium advocaſſe in partes ſuas Joſephum & nihil adnotaſſe ad inſubidam illam lectionem *regnumque Herodi dederat*, qua ineptior excogitari nequit, quum de Antigono omnino ſermo ſit, qui regno & potentia ejecit Herodem cum ſuis, non vero de Antonio, qui Herodem regem conſtituit, ſed poſtea, victo & capto Antigono.

31 *Segnem reliquit.*] Virg. Aeneid. X. 699.

Poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit.

32 *Adverſus Democharem*] In aliis corrupte eſt, *Democham*, Δημοχάρη Appianus & Dio nominant. Suetonius quoque *Democharem* bene habet. FABR.

33 *Demerſit*,] Cod. Longob. *merſit.*

34 *Trajecerat*,] Quidam MSS. *tranſierat.*

35 *Nec interveniente mora*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *nec interveniente dilatione.* Edit. Auguſt. *nec interveniente ditionis mora.*

36 *Atrociſſimo*] Sic MSS. Edd. meliores & Auguſt. alii *atrociſſime.*

37 *Lepidus magna XV. legionum*] De Lepidi diſſenſione cum Octaviano, & quomodo coactus fuerit abdicare, copioſe Dio lib. XLIX. Appian. V. Vellejus II. FABR.

38 *Veſte pulla*,] In quibusdam *pura*, mendoſe legitur. Dio. ᾧ ὅτε ᾧ ἐκεῖνος ἀναγκασθὴ ἱματίοις εἰ ἰσθὴν φαιᾷ ἐκίνης αὐτὸ γενέσ-

i. *Hoc*

Caesari factus vitam & bona impetravit, perpetuo quidem [39] emendatus exsilio. [40] Taurus, Caesaris praefectus; totam pene Siciliam ferro pertentatam conterritamque in fidem recepit. Quadraginta quatuor legiones sub unius tunc imperio Caesaris erant; milites, multitudine [41] ferociores, quosdam pro accipiendis agris tumultus excitaverunt. Sed Caesar, animo ingens, viginti millia, militum exauctoravit, triginta millia servorum dominis [42] restituit, sex millia, quorum domini non exstabant, in crucem egit. [43] Ovans Urbem ingressus, ut in perpetuum tribunitiae potestatis esset, à senatu decretum est. His diebus trans Tiberim [44] è taberna meritoria fons olei terra exundavit, ac per totum diem largissimo rivo fluxit.

i. *Hoc modo Lepidus quoque adactus, assumpta veste pulla ultro supplex Caesari factus est.* Vellejus etiam scribit, *Lepidum pullo velatum amiculo genibus Caesaris advolutum.* Fabr.

39 *Emendatus exsilio.*] Venetiis inpressus legit *mulctatus.* Bene hercle; sed illud tamen non alienum ab Orosio. Laut. Propius ad MSS. lectionem venit *mandatus*, quod in Ed. Aug. exstat. Retineo autem *emendatus*, quod haec una Lepido, homini turbulento, fuerit medicina, neque aliter emendari potuerit. De libro suo Martialis lib. IV. X. 7.

Non possunt nostros multae, Faustine, liturae
Emendare jocos; una litura potest.

40 *Taurus* &c. *totam pene Siciliam*] Vide ne, *Africam*, potius legendum sit. Nam Tauri virtute Octavianus utramque Africam obtinuit, auctore Dione. Ex Africa eum triumphasse indicant tabulae Capitolinae, in quibus est, T. STATILIVS. T. F. TAVRVS.PROCOS. EX AFRICA. A. DCCXIX. PRIDIE K. IVL. Fabr.

41 *Ferociores*,] Ed. Aug. *feroces.*

42 *Restituit*,] MSS. Lugd. Batt. quidam *reddidit*, & mox pro *sex* millibus servorum *septem* numerant.

43 *Ovans Urbem ingressus*,] Hinc in Capitolinis triumphis est, IMP. CAESAR DIVI F. C. N. II. III. VIR. R. P. C. II. OVANS EX SICILIA AN. DCCXVIII. IDIB. NOVEMBR. Fabr.

44 *E taberna meritoria*] MSS. Lugd. Batt. duo, *taberna meritoria fontem olei terra exundavit.*

CAPUT XIX.

De rebus ab Antonio gestis, & bello Actiaco.

[1] Antonius vero, postquam Araxem transmisit, omnibus undique malis circumventus, [2] vix tandem Antiochiam cum paucis rediit. Nam cum multitudine equitum & [3] sagittarum ab omnibus praeliis; quae plura tentavit, [4] victus semper effugeret, tum praeterea incertis & ignotis [5] regionis locis inpeditus, gravissima fame ad nefandos cibos coactus est, [6] plurimique militum sese hostibus dediderunt. Inde in Graeciam transiit, jussitque Pompeium, qui victus à Caesare exercitum bellumque reparabat, cum paucis ad se venire. Pompeius fugiens, [7] à Titio & Furnio, Antonianis ducibus, saepe terrestri navalique [8] bello victus & captus, ac post paululum interfectus est. Caesar Illyricum, Pannoniam partemque Italiae, bellis subegit & domuit, [9] Antonius Artabanem, Armeniae regem, proditione & dolo cepit; quem argentea catena vinctum ad confessionem thesaurorum regiorum coëgit. Expugnatoque oppido, in quo conditos esse prodiderat, magnam vim auri argentique abstulit. Qua elatus pecunia, denuntiari bellum Caesari, atque Octaviae, sorori Caesaris, uxori suae, repudium indici jussit, & Cleopatram

1 *Antonius vero postquam*] De infelici *bello Antonii cum Parthis* praeter Plutarchum lege Vellejum. FABR.

2 *Vix tandem*] Primam vocem Edd. quaedam negligunt.

3 *Sagittarum*] In omnibus MSS. ut & Ed. Aug. scribitur *sagittarum*, non, ut in Vulgg. est, *sagittariorum*. Videlicet ex equis sagittas mittere soliti erant Parthi, adeoque ipsi equites illi fuerunt sagittarii, ut de emendatiore lectione dubitari nequeat.

4 *Victus semper effugeret*,] In Ed. Aug. legitur *victus* (deleto *semper*) *effugeret*. Al. *effugerit*. Quod ultimum in tribus Florentt. legitur.

5 *Regionis*] In Ed. August. ut superfluum, expungitur.

6 *Plurimique*] In omnibus fere MSS. ut & Ed. Aug. desideratur copula.

7 *A Titio & Furnio*] Ita recte libri antiqui. Vulgo, *Tito, & Furno*, corrupte legitur. Sex Pompeium à *M. Titio*, & *Furnio* occisum scribunt quoque Appianus & Dio. *Titii* meminit Vellejus. FABR.

8 *Bello*] Ed. August. *praelio*, prout haec saepe permutari solent.

9 *Antonius Artabanem*] Hanc historiam lege in Dionis lib. XLIX. & in Epitoma Liviana CXXII. FABR.

10 *Ipse*

tram ſibi ex Alexandria occurrere imperavit. [10] Ipſe Actium, ubi [11] claſſem conſtituerat, profectus, cum prope tertiam partem remigum fame [12] abſumtam offendiſſet, nihil motus: [13] Remi, inquit, modo ſalvi ſint; nam remiges non deerunt, quoad Graecia homines habuerit. Caeſar ducentis triginta roſtratis navibus à Brunduſio in Epirum profectus eſt. Agrippa vero praemiſſus à Caeſare, multas onerarias naves frumento atque armis graves, ab Aegypto, Syria, Aſiaque ad ſubſidium [14] Antonio venientes, cepit; peragratoque Peloponnenſium ſinu, Methonam urbem, validiſſimo Antoniano praeſidio munitam, expugnavit. Inde Corcyram cepit: fugientes navali praelio perſecutus, profligavit; multiſque rebus cruentiſſime geſtis, ad Caeſarem venit. Antonius defectu & fame militum ſuorum permotus bellum maturare inſtituit, ac repente inſtructis copiis, ad Caeſaris caſtra proceſſit, & victus eſt. Tertio poſt pugnam die, Antonius caſtra ad Actium tranſtulit, navali praelio [15] decernere paratus. Ducentae & triginta roſtratae fuêre Caeſaris naves, & triginta ſine roſtris, triremes velocitate liburnicis pares, & octo legiones claſſi ſuperpoſitae, absque cohortibus quinque praetoriis. Claſſis Antonii centum ſeptuaginta navium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine praecellens. Nam decem pedum altitudine a mari aberant. Famoſum & magnum hoc bellum apud Actium fuit. Ab hora quinta usque in horam ſeptimam, incerta vincendi ſpe, graviſſimae utrimque caedes actae: reliquum diei cum ſubſequente nocte in victoriam Caeſaris declinavit. Prior regina Cleopatra cum ſexaginta velociſſimis navibus fugit; [17] Antonius quoque, detra-

10 *Ipſe Actium*] De *bello Actiaco*, quo Antonius & Cleopatra victi ſunt à Caeſare, Plutarchus in Antonio, Dio. lib. L. Florus lib. IV. c. 11. Eutropius lib. VII. Vellejus & alii. Fabr. Ed. Aug. *ipſe vero Actium.*

11 *Claſſem*] MSS. quidam ex Lugd. Batt. *claſſem ſuam.*

12 *Abſumtam*] Ed. Aug. *ablatam.*

13 *Quoad*] Ed. Auguſt. & Flor. ſec. *quoadusque*, in Lugd. Batt. tribus excidit *ad.* ut & in Ultr.

14 *Antonio*] Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. *Antonii.*

15 *Decernere*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *dimicare.*

16 *Centum & ſeptuaginta navium*] Ed. Auguſt. habet CLXXX. *navium.* Aliquanto poſt eadem Ed. Aug. *in horam*, pro *ad horam.*

17 *Antonius quoque*] Sicuti Phoenices eminuerunt claſſibus ſuis in potentia navali M. Antonii & Cleopatrae, ſic in utriusque gratiam, & felix augurium nummos cuderunt cum victoriae navalis typo, qualis hic aereus eſt inſignis, a Tripolitanis Phoeniciae cuſus, qui a parte priore exhibet

detracto insigni praetoriae navis, fugientem secutus est uxorem. Il. lucescente jam die victoriam Caesar consummavit. Ex victis duodecim millia cecidisse referuntur, [18] sex millia vulnerata sunt, e quibus mille inter curandum defecerunt. Antonius & Cleopatra communes liberos cum parte regiae gazae ad rubrum mare praemittendos censu-

jugata M. Antonii triumviri & reginae Cleopatrae capita; a parte altera Victoria insistens prorae cernitur, dextra corollam praeferens. Legitur in circuitu ΤΡΙΠΟΛΙΤΑΝ ΕΤ. ΚΕ. *Tripolitarum anno XXV.* Tripolis, urbs Phaeniciae, ut reliquae urbes ejus tractus, aera Seleucidarum utebatur. Seleuci deinde posteris inter se de regno dissidentibus, Tripolin occupavit, inque ea dominatus est tyrannus quidam Dionysius. Hunc Pompejus Magnus, Phoeniciam ingressus, in potestatem suam redactum, securi percussit. Quare Tripolitani, in Pompeji gratiam, novam introduxerunt aeram, a beneficio Pompeji, & redacta ab eodem Phoenice in provinciam (quod factum fuit A. U. C. DCXCI.) annos suos numerantes, unde colligitur hic nummus cusus anno U. C. DCCXVI. Verum postea, Augusto gratificantes, rejecto honore Pompeji, pristina Seleucidarum aera in nummis iterum sunt usi. Servatur hic nummus in nobili museo Illustr. Lebretii, Aquis Sextiis, ejusdem provinciae praefecti. Adjunximus alium ex Museo nostro, in quo itidem sunt jugata M. Antonii uxorisque ejus capita; muliebre autem non Cleopatrae, sed Octaviae, fororis Caesaris Octaviani, esse docent adjecta capitibus nomina M. ΑΝΤΩΝΙΟC ΟΚΤΑΒΙΑ. quae in meis nummis (duos possideo) aerugine consumta sunt, sed habentur in simili nummo apud Andream Marmoram in Historia Corcyrensi, Italico idiomate vulgata p. 156. Corcyrenses autem sub Philota nummum signarunt, ut docet inscriptio alterius partis. Octaviae caput rarissime in nummis antiquis occurrit.

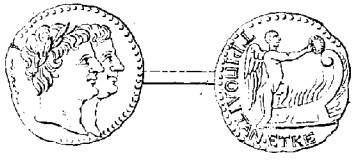

18 *Sex millia*] Constanter servant hunc numerum MSS. omnes, nisi quod unus ex Lugd. Batt. IV. habeat. Vulgg. omnes v.l. excepta Ed. Aug. quae ubique fere cum MSS. melioribus consentit.

19 *Ad-*

fuerunt. Ipſi praeſidiis circa duo Aegypti cornua, Peluſium Paraetoniumque, diſpoſitis, claſſem & copias inſtaurando bello paraverunt. Caeſar [20] ſextum imperator appellatus, & quartum ipſe cum M. Licinio Craſſo conſul, Brunduſium venit, [21] ibique orbis terrarum praeſidia, diviſis legionibus, compoſuit. Inde in Syriam profectus, mox Peluſium adiit; ubi ab Antonianis praeſidiis ultro ſuſceptus eſt. Interea Cornelius Gallus, praemiſſus à Caeſare, quatuor legiones, quas Antonius apud Cyrenas praeſidii loco conſtituerat, ſuſcepit in fidem: atque inde Paraetonium, [22] primam Aegypti à Libyae parte civitatem, victo cepit Antonio, ipſumque continuo apud Pharum vicit: Antonius equeſtre adverſus Caeſarem bellum iniit; in eo quoque miſerabiliter victus aufugit. Kalendis Sextilibus prima luce Antonius cum ad inſtruendam claſſem in portum deſcenderet, ſubito univerſae naves ad Caeſarem tranſierunt. Cumque unico praeſidio ſpoliatus eſſet, trepidus ſe cum paucis recepit in regiam. Deinde inminente Caeſare, turbataque civitate, idem Antonius ſeſe ferro transverberavit, ac ſemianimis ad Cleopatram in monumentum, [24] in quod ſe illa mori certa condiderat, perlatus eſt. Cleopatra poſtquam ſe ad triumphum ſervari intellexit, voluntariam mortem petens, ſerpentis (ut putatur) morſu [25] in ſiniſtro tacta brachio, exanimis inventa eſt, fruſtra Caeſare etiam Pſyllos admovente, qui venena ſerpentum e vulneribus hominum hauſtu [26] revocare atque exſugere ſolent. Caeſar Alexandria, urbe omnium longe opulentiſſima & maxima, victor potitus eſt. Nam & Roma in tantum opibus ejus aucta eſt, ut propter abundantiam pecuniarum, duplicia, quam usque ad id fuerant, poſſeſſionum aliarumque rerum venalium pretia ſtatuerentur. Occiſi ſunt juſſu Caeſaris, major Antonii filius, & [27] P. Canidius,

19 *Aegypti cornua*] Prior vox in Ed. Auguſt. non exſtat.

20 *Sextum* &c.] MSS. fere omnes *ſexto* & *quarto* malunt, & ita fere ſemper ſcribunt.

21 *Ibique*] Edit. Aug. *ibi* MSS. Florentt. tres itidem, deleta copula *que*.

22 *Primam*] Florent. pr. *primum*.

23 *Victo cepit Antonio*,] Ed. Auguſt. *victam cepit*, *Antonium ipſum continuo* &c.

24 *In quod*] MSS. Florent. tert. Lugd. Batt. omnes & oll. Gronov. *in quo*.

25 *In ſiniſtro tacta brachio*] Aug. Edit. *in* delet. MSS. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. delent *tacta*.

26 *Revocare*] Lugd. Bat. ſec. *evocare*.

27 *P. Canidius*] Ita recte libri Manuſcripti, cum vulgo, *Caninius* legatur. Vide Plu-

dius, [28] infestissimus quidem semper Caesari, sed & Antonio infidus; & [29] Cassius Parmensis, ultima [30] violati patris Caesaris victima, & Q. Ovinius ob eam maxime notam, quod obscoenissime lanificio textrinoque reginae senator populi Romani praeesse non erubuerat. Dehinc Caesar pedestribus copiis in Syriam venit, deinde in Asiam ad [31] hyberna concessit, ac post per Graeciam Brundusium [32] pervectus est.

Plutarchum & Vellejum. FABR.

28 *Infestissimus quidem semper*] Deleto *quidem* mavult *infestus* Ed. August.

29 *Cassius Parmensis*,] Hujus meminit quoque Velleius. Apud Appianum lib. V. est, Κάσσιος ὁ Παρμήσιος. Hujus forte poemation Orpheus exstat. FABR.

30 *Violati patris*] Hoc feci in locum *violatae partis*, & quis hoc non praeferat, qui intelligit Cassium ex Julii conjuratis fuisse. LAUT. Mirum id ante Lautium alios non animadvertisse, praesertim quum eam lectionem omnes exhibeant MSS. vel integre, vel, ducta per primam literam linea, scribentes *ptris*. In Ed. August. quoque exstat clare *violati patris*, non, ut in reliquis *violatae partis*. Veram quoque hujus loci lectionem offendi in Pauli Diaconi Hist. Miscella lib. VII. p. 50. Ed. noviss. in Thes. Ital. Lud. Ant. Muratorii, Tom. I.

31 *Ad hyberna*] MSS. aliquot *in hiberna*.

Pervectus est.] Ita MSS. Edd. quaedam *provectus est*, quasi vellent *profectus est*.

CAPUT XX.

De triumpho Caesaris & nomine Augusti, monarchia Rom. & Epiphaniis nostris, deinde fontis olei explicatio.

[1] Anno ab Urbe condita DCCXXV. ipso Imperatore Caesare Augusto quinquies, & L. Apuleio consulibus, Caesar victor ab Oriente rediens, [2] Octavo Idus Januarias urbem triplici triumpho ingressus est: ac tum primum ipse Iani portas, sopitis finitisque omnibus

1 *Anno ab Urbe cond. DCCXXV.*] Ita numerat etiam Dio li. LI. Collega autem Caesaris in quinto Consulatu *Sex. Appuleius*, non *Lucius* ab aliis omnibus appellatur. FABR.

2 *Octavo Idus Januarias*] Caesar, si Macrobium li. I. Saturnal. sequimur, Sextili mense, non Januario triplici triumpho ingressus est Urbem. FABR.

3 *Hoc*

finitisque omnibus bellis civilibus, clausit. [3] Hoc die primum Augustus consalutatus est. Quod nomen cunctis antea [4] inviolatum, [5] & usque ad nunc ceteris inausum Dominis, tantum orbis licite usur-

3 *Hoc die primum Augustus consalutatus est.*] Caesar Octavianus quintum & L. vel Sextus Apulejus consules fuerunt A. V. C. DCCXXV. quo Romae vota pro reditu Caesaris soluta sunt; isque Romae triplicem triumphum egit. Nomen vero Augusti non eo anno, sed biennio post recepit in consulatu septimo, quod cum Agrippa, iterum consule, gessit. Tum quoque tribunitiam potestatem in decem annos accepit. Atque hinc nummi ejus deinceps tribunitiae potestatis numero, & Augusti inscriptione insigniuntur. Non tamen semper iis Augusti adpingitur nomen, quum ex facie satis noscatur is imperator, ut patet ex numismate aereo maximae formae, circulo aereo (ut sunt plures ejusmodi) insignito. In eo pulcherrimum Caesaris Augusti cernitur caput, sine ulla inscriptione. Ab altera parte typus est, spectans ad tempora post adsumtum Augusti nomen; nam pontificatum maximum, cujus index, apex, conspicitur, vivo Lepido auferre nunquam sustinuit. Mortuus vero est Lepidus A. V. C. DCCXLI. P. Licinius Stolo ex plurimis nummis aliis cognoscitur fuisse inter triumviros monetales senatus Romani, verum in nullis, prouti in hoc fit, adscribitur ipsi titulus praefecti Urbis. Unde, quoniam triumviratus monetalis primus erat ad honores gradus, nolo diffiteri suspectum mihi hoc numisma esse. Servatur nunc in Museo Caesareo, Roma, ubi olim apud Carthusianos exstabat, typum ejus accepi.

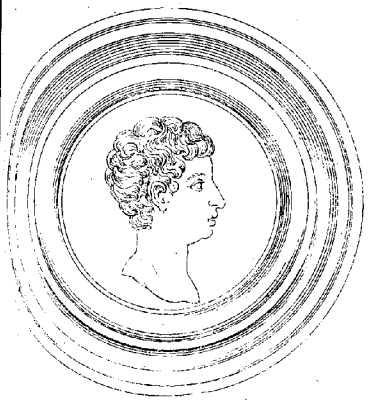

4 *Inviolatum,*] Nescio quid hoc verbum sibi velit, & quomodo antea, id est, ante Augustum dicatur *inviolatum* id nomen. In Florent. sec. legitur *inolitum* sed ita, ut corrigatur sic, abrasis quibusdam, quae antea exstabant, literis. An scribendum *insolitum*? an vero *violare* hic significat invadere titulum divinum? prout de nomine Augusti Florus extremis libri IV. verbis, *ut scilicet jam, dum colit terras, ipso nomine & titulo consecraretur.*

5 *Et usque ad nunc*] Edd. quaedam, *& huc usque.* MS. Lugd. Bat. quart. *& usque nunc.*

usurpatum, apicem declarat imperii: atque [6] ex eodem die summa rerum ac potestatum penes unum esse coepit & mansit, quod Graeci monarchiam vocant. Porro autem hunc esse eumdem diem, hoc est, octavum idus Januarias, quo nos Epiphania, hoc est, apparitionem, sive manifestationem dominici sacramenti observamus, nemo credentium, sive etiam fidei contradicentium, nescit. De quo nostrae istius fidelissimae observationis sacramento uberius nunc dicere, nec ratio, nec locus flagitat: ut & quaerentibus reservasse, & negligentibus non ingessisse videamur. Hoc autem fideliter commemorasse ideo par fuit, ut per omnia venturi Christi gratia praeparatum Caesaris imperium comprobetur. [7] Nam cum primum, Caio Caesare avunculo suo interfecto, ex Apollonia rediens Urbem ingrederetur, hora circiter tertia [8] repente, liquido ac puro sereno circulus ad speciem coelestis arcus orbem solis ambiit, [9] quasi eum unum ac potentissimum in hoc mundo solumque clarissimum in orbe monstraret, cujus tempore venturus esset, qui ipsum solem solus, mundumque totum & fecisset & regeret. Deinde cum secundo, in Sicilia receptis à Pompeio & Lepido legionibus, triginta millia servorum dominis restituisset, & quadraginta quatuor legiones solus imperio suo ad tutamen orbis terrarum distribuisset, ovansque Urbem ingressus, omnia superiora populi Romani debita donanda, literarum etiam monumentis abolitis, [10] censuisset; in diebus ipsius fons olei largissimus, sicut superius expressi, de taberna meritoria per totum diem fluxit: Quo

6 *Ex eodem die*] MSS. Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Coll. Gronov. atque Ed. Aug. *ex ea die.*

7 *Nam cum primum*,] Hoc ex Suetonii Augusto descriptum est. Refert idem Julius Obsequens. FABR.

8 *Repente, liquido ac puro sereno,*] Editi, *puro, serenoque coelo.* Inconsiderate, praesertim cum cap. I. ultimi lib. etiam Orosius sic loquatur: *deliciarum sereno adsuefacti*, & a MSS. etiam absit. Sic Virg.

Heu nimium coeli confise sereno. LAUT.

Versus, quem respicit, exstat lib. Aen. V. 870. Sed ibi vulgo legitur,

O nimium caelo & pelago confise sereno.

Quum vero in omnibus Edd. antiquis, consentientibus MSS. itidem cunctis, legeretur, *liquido ac puro sereno*, Fabricius temere nimis & audacter lectionem inmutavit, reposuitque *puro serenoque die*, tanto certe inconsideratius, quod apud Suetonium in Aug. cap. XCV. unde haec descripta sunt, non aliter quam in Orosii Codd. exstet. Ex Vellejo & Dione atque Zonara Suetonii hanc narrationem illustravit ibidem Casaubonus.

9 *Quasi eum unum ac potentissimum*] Edd. quaedam Vett. *quasi eum unum ac potissimum.*

10 *Censuisset fons*] Sic recte liber Materni, inter quae alicunde haec irrepserant:

ip

Quo ſigno quid evidentius, quam in diebus Caeſaris toto orbe regnantis [11] futura Chriſti nativitas declarata eſt; Chriſtus enim lingua gentis ejus [12] in qua natus eſt, unctus interpretatur. Itaque cum eo tempore quo Caeſari perpetua tribunicia poteſtas decreta eſt, Romae fons olei per totum diem fluxit: ſub principatu Caeſaris Romanoque imperio per totum diem, hoc eſt, per omne Romani tempus imperii, Chriſtum & ex eo Chriſtianos, id eſt, unctum, atque ex eo unctos, de meritoria taberna, hoc eſt, de hoſpita largaque Eccleſia adfluenter, atque inceſſabiliter proceſſuros, reſtituendoſque per Caeſarem omnes ſervos, qui tamen cognoſcerent Dominum ſuum, ceteroſque, qui [13] ſine domino invenirentur, morti ſupplicioque dedendos, remittendaque ſub Caeſare debita peccatorum in ea Urbe in qua ſpontaneum [14] fluxiſſet oleum, evidentiſſima his, qui Prophetarum voces non audiebant, ſigna in coelo, & in terra prodigia prodiderunt. Tertio autem, cum Urbem triumphans quintum conſul ingreſſus eſt, eo ſcilicet die, quem ſupra nominavimus, [15] cum & Janum poſt ducentos annos primum ipſe clauſit, & clariſſimum illud [16] Auguſti nomen adſumpſit, quid fidelius ac verus credi aut cognoſci poteſt, concurrentibus ad tantam manifeſtationem, pace, nomine, die, quam hunc occulto quidem geſtorum ordine, ad obſequium praeparationis ejus praedeſtinatum fuiſſe: qui eo die, quo ille manifeſtandus mundo [17] poſt paululum erat, & pacis ſignum praetulit, & poteſtatis nomen adſumpſit? Quid autem in quarto reditu, cum finito Cantabrico bello, pacatiſque omnibus gentibus, Caeſar Urbem repetiit, ad conteſtationem fidei, quam expromimus, actum ſit, ipſo ordine melius proferetur.

in diebus ipſius, quae quod poſt etiam ſtatim ſequantur, relegavi hinc, unde venerant. Laut. In omnibus tamen MSS. inveniuntur, niſi quod pro *ipſius* in pleriſque invenerim *ipſis*, in Meo *illis*. Illa quoque, *in diebus Caeſaris*, videntur reſpondere hiſce *in diebus ipſius*.

11 *Futura*] Abeſt a Cod. Longob.

12 *In qua*] MSS. quidam *ex qua*, alii *ex qua & in qua*.

13 *Sine domino*] Ita reſtitui ex MSS. Male legebatur *ſine dominio*.

14 *Fluxiſſet*] MSS. Lugd. Batt. *fluxit*.

15 *Cum & Janum*] De Jano clauſo mentio fuit initio libri primi. Hinc Virgil. Aeneid. 1, 298. dixit: *Claudentur belli portae*. Fabr.

16 *Auguſti nomen*] Caeſarem a ſenatu, ceteriſque civibus ſententia Munatii Planci *Auguſtum* dictum fuiſſe ante diem XVI. Kal. Febr. ſe ſeptimum & M. Vipſanio Agrippa Coſſ. Cenſorinus ſcribit. Fabr.

17 *Poſt paululum*] Cod. Longob. *poſt paulum*.

CAPUT XXI.

Caesar quomodo Hispanias ingressus, Cantabros Asturesque vicerit. Drusus quos in Germania subegerit, & Cossus in Africa, deque Tiberii, Quintilii Vari, & Agrippae gestis.

[1] ANno ab Urbe condita DCCXXVI. imperatore Augusto [2] Caesare sexies, & bis M. Agrippa consulibus, Caesar parum in Hispania per ducentos annos actum intelligens, si Cantabros atque Astures, duas fortissimas Hispaniae gentes, suis uti legibus sineret, aperuit Jani portas, atque in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Cantabri & Astures Galleciae [3] provinciae portio sunt, qua extentum Pyrenaei jugum haud procul secundo Oceano [4] sub septemtrione deducitur. Hi non solum propriam libertatem tueri parati, verumetiam finitimorum praeripere ausi, Vaccaeos & [5] Turmodigos & Autrigonas adsiduis eruptionibus populabantur. Igitur Caesar apud [6] Segisamam castra posuit, tribus agminibus totam pene amplexus Cantabriam. Diu fatigato frustra atque in periculum saepe deducto exercitu, tandem ab Aquitanico sinu per Oceanum incautis hostibus [7] admoveri classem atque exponi copias jubet. Tunc demum Cantabri sub moenibus [8] Belgicae maximo congressi bello & victi,

1 *Anno ab Urbe condita DCCXXVI.*] Confer Causaub. ad Sueton. Aug. cap. XX.

2 *Caesare sexies, & bis M. Agrippa*] Agrippam hoc anno iterum Consulem fuisse Cassiodorus quoque testatur. Recte igitur Guil. Xylander apud Dionem initio lib. quinquagesimitertii ubi τὸ γ. legitur, scribendum monet τὸ β. *De bello Cantabrico* Dio, & Florus libro quarto capite ultimo. Idem de aliis quoque bellis, quorum hic mentio, sunt legendi. FABR.

3 *Provinciae*] Abest a duobus MSS. Lugd. Batt.

4 *Sub septemtrione*] Ed. Aug. *sub septemtrionem.*

5 *Turmodigos*] Lugd. Bat. quatuor Mens, Periz. Ultr. Coll. Gronov. & duo Florentt. *Turmogos* Flor. tert. *Turmogas.*

6 *Segisamam*] MSS. duo Lugd. Bat. *Segessimam.*

7 *Admoveri classem*] Ita tres Florentt. quod & reliqui MSS. velle videntur, dum scribunt *amoveri* Vulgo *admovere.*

8 *Belgicae*] Viri docti ad Florum lib. VI. cap. ult. monuerunt, scribendum esse *Vellicae.* In MSS. passim est *Atticae*, in Meo *Acite.*

9 *Vin-*

victi, in [9] Vinnium montem natura tutissimum confugerunt, ubi [10] obsidionis fame ad extremum pene consumti sunt. [11] Aracillum deinde oppidum magna vi ac diu repugnans, postremo captum ac dirutum est. Praeterea ulteriores Galleciae partes, quae montibus silvisque consitae Oceano terminantur, Antistius & Firmius legati magnis gravibusque bellis perdomuerunt. Nam & [12] Medullium montem Minio flumini inminentem, in quo se magna multitudo hominum tuebatur, per quindecim millia passuum fossa circumseptum obsidione cinxerunt. Itaque ubi se gens hominum [13] trux natura & ferox, neque tolerandae [14] obsidioni sufficientem, neque suscipiendo bello parem intelligit, ad voluntariam mortem servitutis timore concurrit. Nam se pene omnes certatim igne, ferro, ac veneno necaverunt. Astures vero positis castris apud Asturam flumen, Romanos, nisi proditi praeventique essent, magnis consiliis viribusque oppressissent. Tres legatos cum legionibus suis [15] in tria castra divisos, tribus aeque agminibus obruere repente moliti, suorum proditione detecti sunt. Hos postea Carisius bello exceptos, non parva etiam Romanorum clade superavit. Pars eorum praelio elapsa Lanciam confugit. Cumque milites circumdatam urbem incendio adoriri pararent, dux Carisius & à suis cessationem [16] impetravit incendii, & à barbaris voluntatem deditionis exegit. Studiose enim nitebatur integram atque incolumem civitatem victoriae suae testem relinquere. Cantabricae victoriae hunc honorem Caesar detulit, ut tunc quoque [17] belli portas claustro cohiberi juberet. Ita tunc secundo per Caesarem, quarto post Urbem conditam clausus est Janus. [18] Post hoc Claudius Drusus, privignus Caesaris, Galliam Rhetiamque sortitus, maximas fortissimasque gentes Germaniae, armis subegit. Nam tunc, veluti ad con-

9 *Vinnium*] Meus *Vinium*, Lugd. Bat. quart. *Virnium*. Edd. quaedam *Vennium*.

10 *Obsidionis fame*] Melius *obsidione & fame*.

Aracillum] Ita Florus, MSS. hic passim *Racilium*, *Rachilium*, *Recilium*.

12 *Medullium*] In tribus MSS. Lugd. Batt. inveni *Medulium*.

13 *Trux natura*] Aug. Ed. *atrox natura*.

14 *Obsidioni*] Ed. eadem *obsidionis*.

15 *In tria*] Lugd. Bat. tres, *intra*.

16 *Impetravit*] MSS. & Edd. quidam *inperavit*, sed male.

17 *Belli*] MSS. quidam *Jani*.

18 *Post hoc Claudius Drusus*,] Bellum

conſtitutum pacis diem feſtinarent, ita omnes ad experientiam belli deciſionemve foederis undatim gentes commovebantur: aut ſuſcepturae conditiones pacis, ſi vincerentur, aut uſurae quieta libertate ſi vincerent. Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatae, Moeſi, Thraces, Daci, Sarmatae, plurimique & maximi Germaniae populi, per diverſos duces, vel ſuperati, vel repreſſi, vel etiam objectu maximorum fluminum, Rheni Danubiique, ſecluſi ſunt. Druſus in Germania primo Uſipetes, deinde Tencteros & Cattos perdomuit. Marcomannos pene ad internecionem caecidit. Poſtea fortiſſimas nationes, & quibus natura vires, conſuetudo experientiam virium dabat, Cheruſcos, Suevos, & Sicambros pariter uno bello, ſed etiam ſuis aſpero, ſuperavit. Quorum ex eo conſiderari virtus ac feritas poteſt, quod mulieres quoque eorum, ſi quando praeventu Romanorum inter plauſtra ſua concludebantur, deficientibus telis, vel qualibet re, qua velut telo uti furor poſſit, parvos filios colliſos humi in hoſtium ora jaciebant, in ſingulis filiorum necibus [19] bis parricidae. Tunc etiam in Africa [20] Muſolanos & Getulos latius vagantes [21] Coſſus, dux Caeſaris, artatis finibus coërcuit, atque Romanis limitibus abſtinere metu compulit. Interea Caeſarem apud Tarraconem citerioris Hiſpaniae urbem [22] legati Indorum & Scytharum toto orbe tranſmiſſo, tandem ibi invenerunt, [23] ultra quod jam quaerere non poſſent, refuderuntque in Caeſarem Alexandri Magni gloriam: [24] quem ſicut Hiſpanorum Gallorumque legatio in medio Oriente apud Babylonem contemplatione pacis adiit, ita hunc apud Hiſpaniam in occidentis ultimo ſupplex cum gentilitio munere eous Indus, & Scytha boreus oravit. Cantabrico bello per quinque annos acto, totaque Hiſpania in aeternam pacem cum quadam [25] reſpiratione laſſitudinis reclinata ac repoſita, Caeſar Romam rediit. Qui-

cum Rhetis geſtum eſt, Druſo & Piſone Coſſ. anno Urbis DCCXXXVIII.

19 *Bis*] Abeſt a Lugd. Batt. pr. & tert.

20 *Muſolanos*] In Lugd. Batt. tribus *Uſulanos*, in Ultr. & Coll. Gronov. *Muſulanos*, in Florent. ſec. *Muſelanos* legitur.

21 *Coſſus, dux*] De hoc & rebus ab eo geſtis, Dio libro LV. FABR.

22 *Legati Indorum*] Confer notas Caſauboni ad Suetonii Aug. cap. XXI.

23 *Ultra quod*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *ultra quo.*

24 *Quem ſicut* &c.] Supra lib. III. cap. 20.

25 *Reſpiratione laſſitudinis*] Lugd. Batt. pr. & tert. *cum quadam laſſitudine.*

26 *Mul-*

Quibus etiam diebus multa per se, [26] multaque per duces & legatos bella gessit. Nam inter ceteros & Piso adversum Vindelicos missus est. Quibus subactis, victor [27] ad Caesarem Lugdunum venit. Pannonios, novo motu intumescentes, Tiberius, privignus Caesaris, cruentissima caede delevit. Idemque continuo Germanos bello arripuit: è quibus quadraginta millia captivorum victor abduxit. Quod revera bellum maximum & formidolosissimum quindecim legionibus per triennium gestum est, nec fere ullum majus bellum, sicut Suetonius adtestatur, post Punicum fuit. Sub eodem vero tempore Quinctilius Varus cum tribus legionibus à Germanis rebellantibus, mira superbia atque avaritia in subjectos agens, funditus deletus est, quam reipublicae cladem Caesar Augustus adeo graviter tulit, ut saepe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: Quinctili Vare, redde legiones. Bosporanos vero Agrippa superavit, & signis Romanis, quae illi quondam sub Mithridate sustulerant, bello recuperatis, victos ad deditionem coëgit. Parthi, quasi toto terrarum orbe vel domito vel pacato, omnium oculis signarentur, atque in se solos omnis vigor Romani imperii vertendus esset, quippe quos pristina ulciscendae Crassianae caedis conscientia mordebat, ultro signa, quae Crasso interfecto abstulerant, ad Caesarem remiserunt: regiisque obsidibus traditis, firmum foedus fideli suppplicatione meruerunt.

26 *Multaque*] Copulam non agnoscit Ed. Aug.

27 *Ad Caesarem*] Ex Lugd. Batt. aliquot addunt *reversus*.

CAPUT XXII.

Octavius Augustus composita undique pace, Janum ipse tertio clausit, & rempubl. composuit, deque censu Caesaris acto.

[1] ITaque anno ab Urbe condita DCCLII. Caesar Augustus ab Oriente in Occidentem, à septemtrione in meridiem, ac per totum Oceani circulum cunctis gentibus una pace compositis, [2] Jani portas tertio ipse tunc clausit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietissimo semper obseratas otio ipsa etiam [3] rubigo signavit: nec prius unquam nisi sub extrema senectute Augusti pulsatae, Athenienſium seditione & Dacorum commotione patuerunt. Clausis igitur Jani portis, rempublicam quam bello quaesiverat, pace enutrire atque amplificare studens, leges plurimas statuit, per quas humanum genus libera reverentia disciplinae morem gereret, [4] Domini adpellationem, ut homo, declinavit. Nam cum eodem spectante ludos, pronuntiatum esset [5] in quodam mimo, *O Dominum aequum & bonum*, universique, quasi de ipso dictum esset, exsultantes adprobavissent, [6] statim quidem manu vultuque indecoras adulationes repressit, & insequenti die gravissimo corripuit edicto, dominumque se [7] posthac adpellari ne a liberis quidem aut nepotibus suis vel serio vel joco passus est. Igitur [8] eo tempore, id est, eo anno, quo firmissimam verissimamque pacem ordinatione Dei Caesar composuit, natus est Christus: cujus adventui pax ista famulata est, in cujus ortu audientibus hominibus exsultantes angeli ce-

1 *Itaque anno* &c.] In omnibus MSS. ut & Ed. Aug. invenitur *itaque*, quod reliquae Codd. exilio damnarunt.

2 *Jani portas tertio*] Augustum Janum ter clausisse Suetonius etiam testatur. FABR.

3 *Rubigo signavit:*] Nullus ex MSS. agnoscit *consignavit*, quod in Edd. praeterquam in Aug. invenitur.

4 *Domini adpellationem*] Haec descripta sunt e Tranquilli Augusto. FABR.

5 *In quodam Mimo*] Contra omnes scriptos fecit haec Fabricius *a quodam* quasi *Mimus* non perinde fabulam atque actorem significaret LAUT.

6 *Statim*] Ed. August. *& statim*, nec aliter in MSS. tribus Florentt. Meoque.

7 *Posthac*] Lugd. Bat. pr. & Ed. Aug. *post haec.*

8 *Eo tempore*] MSS. aliquot *eodem tempore.*

9 *Prae-*

cecinerunt, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonae voluntatis. Eodemque tempore hic, ad quem rerum omnium summa conceſſerat, dominum ſe hominum adpellari non paſſus eſt; imo non auſus, quo verus dominus totius generis humani inter homines natus eſt. Eodem quoque anno tunc primum idem Caeſar, quem his tantis myſteriis [9] praedeſtinaverat Deus, [10] cenſum agi ſingularum ubique provinciarum, & cenſeri omnes homines juſſit, quando & Deus homo videri, & eſſe dignatus eſt. Tunc igitur natus eſt Chriſtus, Romano cenſui ſtatim adſcriptus ut natus eſt. Haec eſt prima illa clariſſimaque profeſſio, quae Caeſarem omnium Principem, Romanosque rerum dominos ſingillatim cunctorum hominum edita adſcriptione ſignavit, in qua ſe & ipſe, qui cum cunctos homines fecit, inveniri hominem, adſcribique inter homines voluit. Quod nunquam penitus ab orbe condito atque ab exordio generis humani in hunc modum, ne Babylonio quidem vel Macedonico, ut non dicam minori cuiquam regno, conceſſum fuit. Nec dubium, quin omnium cognitioni, fidei, inſpectionique pateat, quod Dominus noſter Jeſus Chriſtus hanc urbem nutu ſuo auctam defenſamque, in hunc rerum apicem provexerit, cujus potiſſime voluit eſſe cum venit, dicendus utique civis Romanus, cenſus profeſſione Romani. Quamobrem quia ad id temporis perventum eſt, quo & dominus Chriſtus hunc mundum primum adventu ſuo illuſtravit, regnumque Caeſari tranquilliſſimum dedit, hunc quoque ſextum libellum hoc fine concluſerim: ut germinantia tempora Chriſtiana, magisque inter reprimentium manus creſcentia, & quae adhuc in provectu poſita, horum ipſorum, quibus haec reſpondere cogimur, infectatione mordentur, ſeptimo libello, ſi tamen adjuvante Domino [11] ſuffecerim, comprehendam: ut quoniam ab initio & peccare homines, & puniri propter peccata non tacui, nunc quoque, [12] quae perſecutiones Chriſtianorum actae ſint, & quae ultiones ſecutae ſint, abſque eo quod omnes ad peccandum generaliter proni ſunt, atque ideo ſingillatim corripiuntur, expediam.

9 *Praedeſtinaverat*] Tres Lugd. Batt. *praeſignaverat.*

10 *Cenſum agi*] Cenſus hic e Luca ſatis notus eſt. Fabr.

11 *Suffecerim,*] Florent. pr. Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *ſuffecero.*

12 *Quae perſecutiones*] Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. legunt, *quae perſecutione Chr. acta ſint.*

PAULI OROSII,

PRESBYTERI HISPANI;

HISTORIARUM

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Unum solum verumque Deum, mundi omniumque conditorem, atque adeo potentiam suam ac patientiam per unum, hoc est Christum, voluisse hominibus innotescere.

[1] Sufficientia ut arbitror documenta collecta sunt, quibus absque ullo arcano, quod paucorum fidelium est, probari de medio queat, unum illum & verum Deum, quem Christiana fides praedicat, & condidisse mundum creaturamque ejus cum voluit, [2] & dispositisse per multa,

1 *Sufficientia*] Editt. quaedam Antiquae *sufficienter*. Totus autem liber hic septimus desideratur in Cod. Longobardico.

2 *Et dispositisse per multa, cum per multa ignoraretur*,] Posteriora in Lugd. Batt. pr. tert. & quarto atque Coll. Gronov. ita concipiuntur, *cum a multis ignoraretur*. Editt. quaedam Vett. itidem sic legunt, & addunt insuper ad priora aliquid, dum edunt, *per multa tempora*. Quoniam vero mox sequitur, *cum per unicum* (Christum videlicet) *declaratus est*, hic quoque *per multa* retineo. Sensus esse videtur, Deum creasse mundum & disposuisse eumdem, *per multa* i. e. *multifariam*, cum *per multa*, i. e. iterum *multifaram*, a gentilibus ignoraretur.

3 *Pa-*

ta, cum per multa ignoraretur, & confirmasse ad unum, cum per unicum declaratus est, simulque potentiam [3] patientiamque ejus multimodis argumentis eluxisse. In quo quidem angustas, dejectasque mentes offendi paulisper intelligo, quod tantae potentiae patientia tanta [4] miscetur. Si enim potens erat, inquiunt, creare mundum, componere pacem mundi, [5] insinuare mundo cultum ac notitiam sui, quid opus fuit tanta, vel ut ipsi sentiunt, tam perniciosa patientia, ut in ultimo erroribus, cladibus, laboribusque hominum fieret, quod a principio virtute ejus, quem praedicas Dei, sic potius coepisse [6] potuisset? [7] Quibus quidem veraciter respondere possem, ad hoc ab initio creatum & institutum humanum genus, ut sub religione cum pace sine labore vivens, fructu obedientiae aeternitatem promereretur: sed abusum bonitate creatoris, [8] libertatem indulgentis in contumacem vertisse [9] licentiam, atque ex contemtu in oblivionem [10] deflexisse, [11] justamque nunc esse patientiam Dei, & justam in utramque partem, ut nec contemtus dispердat in totum, cui misereri velit; [12] & adfici laboribus, dum velit, sinat contemtus potens. Deinde subsequens esse, juste semper adhibere quamvis ignoranti gubernationem, cui aliquando pie restituturus sit poenitenti antiquae gratiae facultatem. Sed haec, quoniam, etsi verissime fortissimeque [13] dicuntur, fidelem tamen atque obe-

3 *Patientiamque ejus*] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *Sapientiam* malunt. Haud adsentior; sequitur enim, *quod tantae potentiae tanta patientia miscetur*, & aliquanto post, *quid opus fuit tanta patientia?*

4 *Miscetur.*] Lugd. Bat. pr. *misceatur.*

5 *Insinuare mundo cultum* &c.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Insinuare cultum ac patientiam sui, quid opus fuit, vel ut ipsi sentiunt, tam perniciosa patientia?* deletis reliquis. Pro *fuit* iidem *fuerit.*

6 *Potuisset?*] Superscribitur in Flor. sec. *fortè, debuisset.*

7 *Quibus quidem*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *quibus quippe.* Iidem mox *mereretur.*

8 *Libertatem indulgentis*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *indulgentiae*, mox Ultr. & Edit. Vett. quaedam pro *contumacem* legunt *contumaciam.* Unde legere possis *libertatem indulgentiae in contumaciam vertisse, licentiamque ex contemtu in oblivionem* &c.

9 *Licentiam, atque*] Cod. Perizon. *licentiamque* &c.

10 *Deflexisse,*] Ita reposui ex Cod. Perizon. & Edit. August. antea legebatur *defluxisse.*

11 *Justamque*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *istamque.* Nihil muto; disputat enim contra illos, qui injustam atque pernicioſam illam Dei calumniabantur esse patientiam.

12 *Et adfici laboribus*] MSS. quidam, *& adfligi laboribus.* Transponit ultima periodi Ed. Aug. *potens contemtus.*

13 *Dicuntur,*] MSS. & Edd. quidam *dicantur.*

obedientem requirunt, mihi autem, [14] videro an aliquando crediturus, certe nunc cum incredulis actio est, promtius ea proferam, [15] quae & ipsi, etsi probare noluerint, inprobare non possint. Itaque, quantum ad conscientiam humanarum mentium pertinet, [16] utrique sub reverentia religionis, & confessione cultuque supernae potentiae vivimus, distante dumtaxat fide: [17] quia nostrum est fateri, ex uno & per unum Deum constare omnia: illorum, tam multos deos putare, quam multa sunt elementa. Si potentiae Dei, inquiunt, quem praedicatis, fuit, ut Romanum Imperium tam amplum, ac tam sublime fieret, cur igitur patientia ejusdem obfuit, ut ante non fieret? Quibus sub eodem verbo respondebitur: Si potentiae deorum, quos praedicatis, fuit, ut Romanum Imperium tam amplum ac tam sublime fieret, cur igitur patientia eorumdem obfuit, ut ante non fieret? An ipsi dii nondum erant? an adhuc Roma ipsa non erat? an illi non colebantur? an haec [18] necdum idonea Imperio videbatur? Si nondum erant dii; [19] cessat intentio. [20] Ut quid enim jam ibi eorum discutio moram, ubi ne ipsam quidem invenio naturam? Si autem erant dii; aut potentia eorum, ut ipsi judicant, aut patientia in culpa est: vel patientia, si fuit: vel potentia, si defuit: aut si magis suadibile videtur fuisse, tunc quidem deos, qui provehere potuissent, sed nondum exstitisse Romanos qui provehi jure possent; nos auctorem rerum potentiam, non artificem scientiam quaerimus. De diis quippe (ut putant) magnis, non de fabris vilissimis quaestio est, quibus, nisi materia accedat, ars cessat. Si enim praescisse illis ac voluisse [21] praesto semper fuit, immo etiam

14 *Videro &c.*] Recte sic Fabric. & insipienter Edd. quaedam Vett. *si videro an aliquando ex crediturus.*

15 *Quae & ipsi etsi probare &c.*] Ita malo legere ex Cod. Perizon. quam cum Vulg. *quae ipsi & si probare noluerint.*

16 *Utrique*] Ita constanter libri MSS. & Edd. Vett. legunt, praeter Hitt. & Fabr. atque Scotti, in quibus inlepide, & contra illorum, quae sequuntur, sensum, *utique.*

17 *Quia nostrum est*] Sic quoque ex MSS. Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. malo, ut ad *fide*, quod praecessit referatur, quam *quia*, prout in Edd. legitur.

18 *Necdum idonea*] Id jubent cum Ed. Augustan. Codd. MSS. ut amplectamur pro *nondum.*

19 *Cessat intentio*] Quidam ex MSS. *cesset intentio.*

20 *Ut quid*] puto legendum esse *Ad quid* &c. Mox Cod. Perizon. *nec ipsam.*

21 *Praesto*] Lugd. Batt. tres, videlicet pr. tert. quart. cum Coll. Gronov. *praestantius*, & mox *quam puto* pro *quia apud.*

22 *Ad-*

etiam subjacente praescientia, quia apud omnipotentiam de operibus duntaxat suis, hoc est, praescire, quod velle, quodcumque illud praesciebatur, cui voluntas [22] adstipularetur, non expectari oportuit, sed creari: maxime cum & Jovem illum suum acervos formicarum in populos hominum ludo vertere solitum ferant. Porro autem de cura caerimoniarum nec recensendum arbitror: quoniam inter sacra continua inessabilibus cladibus nullus finis ac nulla requies fuit, nisi cum Salvator mundi Christus illuxit: cujus adventui praedestinatam fuisse Imperii Romani pacem, etsi jam sufficienter ostendisse me arbitror, paucis tamen adhuc supplere conabor.

22 *Adstipularetur*] Lugd. Bat. pr. *adstipulabatur.*

CAPUT II.

Babylonem & Romam, regnumque illius & hujus in plerisque omnibus convenire. De quatuor mundi Monarchiis, de incendio quodam Romae, Christi & Abraham seculis.

[1] PRincipio secundi libelli cum tempora Romanae conditionis stili tenore perstringerem, multa convenienter inter Babyloniam urbem Assyriorum, tunc principem gentium, & Romam, nunc aeque gentibus dominantem, [2] compacta conscripsi: fuisse illud primum, hoc ultimum imperium: illud paulatim cedens, at istud sensim [3] convalescens: defluxisse illi sub uno tempore novissimum regem, [4] isti primum fuisse: illam deinde tunc invadente Cyro captam velut in mortem concidisse, cum istam fiducialiter adsurgentem, post expulsos re-

1 *Principio secundi.*] Lege caput primum, lib. 2. FABR.

2 *Compacta*] Forte legendum *comparata.*

3 *Convalescens*] Cod. Perizon. *crescens*, quod ut longe Latinius, recipi mereretur, si adsensum alii quoque MSS. praeberent.

4 *Isti primum fuisse*] Lugd. Bat. sec. Meus, Florentt. duo, & Ed. Aug. *cum isti*, Perizon. melius *tum isti.* Tres reliqui Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *quo isti* &c. Mox pro *in mortem*, Lugd. Batt. pr. & tert. cum Flor. sec. & Coll. Gronov. *in morte.*

reges liberis uti coepisse consiliis: praecipue cum vindicante libertatem suam Roma, tunc quoque Judaeorum populus, qui apud Babyloniam sub regibus serviebat, in sanctam Hierusalem recepta libertate redierit, [5] templumque Domini, sicut à prophetis praedictum fuerat, [6] reformarit. Praeterea interceſſiſſe dixeram inter Babylonium regnum, quod ab Oriente fuerat, & Romanum, quod ab Occidente consurgens [7] haereditati Orientis [8] enutriebatur, Macedonicum Africanumque regnum, hoc est, quasi a meridie ac septemtrione brevibus vicibus partes tutoris curatorisque tenuisse. Orientis & Occidentis regnum Babylonium & Romanum jure vocitari, neminem unquam dubitasse scio. Macedonicum regnum sub septemtrione [9] esse cum ipsa coeli plaga, tum Alexandri Magni arae, positae usque ad nunc sub Riphaeis montibus, docent. Carthaginem vero universae praecelluisse Africae, & non solum in Siciliam, Sardiniam, ceterasque adjacentes insulas, sed etiam in Hispaniam regni terminos tetendisse, historiarum simul monumenta urbiumque declarant. Dictum est etiam, vastatae per Medos Babyloniae, & irruptae per Gothos Romae, pares admodum annorum numeros [10] concurrisse. Nunc autem his illud adjicio, quo magis clareat unum esse arbitrum saeculorum, regnorum, locorumque omnium Deum. Regnum Carthaginiense a conditione usque ad eversionem ejus, paulo amplius quam septingen-

tis

5 *Templumque*] Lugd. Batt. tres, *templum quoque*.

6 *Reformarit*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *reformaret*.

7 *Haereditati Orientis*] Pulcherrimam hanc lectionem debemus Codd. MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quarto, Perizon. & Coll. Gronov. Monstrarant quoque ita debere legi, inter Edd. prima, & Augustana, sed reliquae omnes maluerunt *haereditate Orientis*, qua & omnis tollitur elegantia & vero contrarius efficitur sensus. Non enim haereditate Orientis Romanum nutriebatur imperium, sed Macedonicum, quod viguit ante Romanum in Asia tum, quum ab Occidente consurgeret primum Romanum imperium. At illud imperium Romanum consurgens, ita paullatim nutriebatur haereditati Orientis, ut quidem primum proxima quaeque deglutiens, deinde Orientis quoque possessione satiaretur.

8 *Enutriebatur*,] MSS. quidam & Edd. *nutriebatur*.

9 *Esse*] Abest a plerisque MSS. Mox *tum* pro *cum* Cod. Perizon. Dein *docent* pro *docent* MSS. duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

10 *Concurrisse*] Ita tres Lugd. Batt. Perizon. Coll. Gronov. & ex Edd. Augustana. Vulgg. *cucurrisse*.

11 *Ae-*

tis annis ſtetit: [11] aeque regnum Macedonicum a Carano uſque ad Perſen paulo minus quam DCC. utrumque tamen ſeptenarius [12] ille numerus, quo [13] judicantur omnia, terminavit. Roma ipſa etiam, quamvis [14] ad adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti perfecto proveheretur imperio, tamen paululum, & ipſa [15] in occurſu numeri hujus offendit. Nam ſeptingenteſimo conditionis ſuae anno, quatuordecim [16] vicos ejus, incertum unde conſurgens, flamma conſumſit, nec unquam, ut ait Livius, majore incendio vaſtata eſt; adeo, ut poſt aliquot annos Caeſar Auguſtus ad reparationem eorum, quae tunc exuſta erant, magnam vim pecuniae ex aerario publico largitus ſit. Poteram quoque oſtendere, eumdem duplicatum numerum manſiſſe Babyloniae, quae poſt mille quadringentos & quod excurrit annos, ultime a Cyro rege capta eſt, niſi praeſentium contemplatione revocarer. Illud ſane libenter adjicio, quia primi illius regum omnium Nini (quamvis & pater ejus Belus obſcure [17] primus regnaſſe referatur) illius ergo Nini anno, poſtquam regnare coeperat, [18] quadrageſimo tertio natus eſt ſanctus ille Abraham, [19] cui dictae ſunt [20] repromiſſiones, ex cujus ſemine promiſſus eſt Chriſtus: deinde nunc primi iſtius Imperatorum omnium Auguſti Caeſaris (quamvis & pater ejus Caeſar [21] metator imperii potius quam Impera-

11 *Aeque regnum Macedonicum*] Regnum Macedoniae triginta quinque habuit reges, ex Heraclidis ſive Temenidis, ex Caſſandri, & ex Antigoni domo; non longius autem duravit quam annis quingentis ſexaginta & ſex, prout docuimus in fine Hiſt. Macedonicae p. 279. Tom. II. Hiſt. Univ.

12 *Ille*] Abeſt a MSS. Lugd. Batt. ſec. tert. & Coll. Gronov.

13 *Judicantur*] Ed. Auguſtan. *dijudicantur.*

14 *Ad adventum*) Cod. Perizon. *in adventum.* In Flor. ſec. corrigitur *quamvis adventu.*

15 *In occurſu*] MSS. & Edd. Vett. quaedam *in occurſum.*

16 *Vicos ejus*] Abeſt vox ſecunda a MSS. Lugd. Batt. tribus. Incendii hujus mentionem quoque fecit ſupra lib. VI. cap. 14.

17 *Primus*] MSS. & Edd. quidam *primum.*

18 *Quadrageſimo tertio*] MSS. Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. unum annum demunt.

19 *Cui dictae ſunt*] Ed. Auguſt. *cui datae ſunt.*

20 *Repromiſſiones*] Perizon hic habet *promiſſiones* mox cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *repromiſſus.*

21 *Metator imperii*] Ita loquitur, ut Caeſarem cum Belo comparet, Auguſtum cum Nino. *Metator* vocabulum caſtrenſe eſt, ſic enim dicebatur, qui a duce praemiſſus, locum caſtris idoneum circumſpiciebat & deſignabat. Lucan. I. 381.

Caſtra ſuper Tuſci ſi ponere Tibridis undas,
Heſperias audax veniam metator in agros.

22 *In-*

perator exſtiterit) iſtius [22] inquam Caeſaris, poſteaquam imperare coepit, [23] emenſo propemodum anno quadrageſimo ſecundo, natus eſt Chriſtus, qui Abrahae ſub Nino primo rege fuerat repromiſſus. Natus eſt autem VII. Kalend. Januarii, quando primum incrementa omnia anni venientis incipiunt. Ita factum eſt, ut cum Abraham quadrageſimo tertio anno natus ſit, ſub fine quadrageſimi ſecundi nativitas Chriſti [24] conveniret, ut jam non ipſe in parte tertii anni, ſed in ipſo potius tertius annus [25] oriretur. Qui annus, quantis, [26] quam novis, quamque inuſitatis bonis abundaverit, ſatis etiam me non proferente compertum haberi arbitror; toto terrarum orbe una pax [27] omnium, non ceſſatione, ſed abolitione bellorum, clauſae Jani geminae portae, exſtirpatis bellorum radicibus, non repreſſis, cenſus ille primus & maximus [28] fuit, cum in hoc unum Caeſaris nomen [29] univerſa magnarum gentium creatura juravit, ſimulque per communionem cenſus, unius ſocietatis effecta eſt.

22 *Inquam*] MSS. aliquot *ergo*.

23 *Emenſo propemedum anno* XLII.] Hic numerus Chriſti nati eſt etiam apud Euſebium, ſunt tamen qui XLI. & alii qui XLIV. Imperii Auguſti Chriſtum natum ſcribunt. FABR.

24 *Conveniret*,] MSS. aliquot *convenerit*.

25 *Oriretur*.] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *oſtenderetur*].

26 *Quam novis*] Idem, *& quam novis*.

27 *Omnium*,] Lugd. Batt. pr. & quart. cum Coll. Gronov. *una pax omnibus, & non ceſſatione ſed* &c.

28 *Fuit*,] Deleri volunt MSS. duo Florentt. & Cod. Perizon.

29 *Univerſa magnarum gentium*] Ed. Aug. delet *magnarum*. At Cod. Perizon. verbum *juravit* eliminat. In Lugd. Batt. pr. tert. quarto & Coll. Gronov. legitur, *univerſa gentium magnarum creatura juravit*.

CA-

CAPUT III.

Christus quando ad hominum salutem natus, quomodo statim vexatus, de ingenti Romae fame, & jugi pace.

IGitur [1] anno ab Urbe condita DCCLII. natus est Christus, salutarem mundo adferens fidem, [2] vere petra medio rerum posita: ubi comminueretur, qui offenderet, qui crederet, salvaretur: vere ignis ardens, quem, qui sequitur, illuminatur; qui tentat, exuritur: ipse est Christus, Christianorum caput, salvator bonorum, malorum punitor, judex omnium; qui formam [3] subsecuturis verbo & opere statuens, quo magis doceret patientes in [4] persecutionibus, quas pro vita aeterna exciperent, esse oportere, mox ut virginis partu editus, mundo adparuit [5] de passionibus suis coepit. Namque eum rex Judaeae Herodes simul ut natum comperit, necare decrevit, plurimosque tunc parvulos, dum unum insectatur, occidit. [6] Hinc malignis inprobe incurrentibus digna punitio est. Hinc in quantum tranquille agitur mundus, credentium gratia, in quantum perniciose inquietatur, blasphemantium poena est: securis per omnia Christianis fidelibus, quibus aut aeternae vitae requies in tuto, aut etiam hujus in lucro est: quod promtius cum per ordinem referam, ipsis rebus ostendam. Postquam redemtor mundi, Dominus Jesus Christus, venit in terras, & Caesaris censu civis Romanus adscriptus est, dum per duodecim, ut dixi, annos, clausae belli portae beatissima pacis tranquillitate cohibentur: Cajum, nepotem suum, Caesar Augustus ad ordinandas Aegypti Syriaeque provincias misit, qui praeteriens ab Aegypto fines Palestinae, apud Hierosolymam in

1 *Anno ab Urbe condita DCCLII.*] Cassiodorus scribit Christum natum Cn. Lentulo, M. Messalla Coss. qui cadunt in annum Urbis DCCL. Fabr.

2 *Vere petra*] Ed. August. *vera petra.*

3 *Subsecuturis*] Edd. quaedam *secuturis.*

4 *Persecutionibus,*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *in persecutione, quam* &c.

5 *De passionibus suis*] Postrema vox in Cod. Perizon. non adparet. Quidam MSS. & Edd. *a passionibus.*

6 *Hinc*] Lugd. Bat. tert. *hic*, ut ad

in templo Dei tunc sancto & celebri adorare contemsit, [7] sicut Suetonius Tranquillus refert. [8] Quod Augustus, ubi per eum comperit, pravo usus judicio, prudenter feciſſe laudavit. Itaque anno imperii Caesaris quadrageſimo octavo, adeo dira Romanos fames conſecuta eſt, ut Caesar laniſtarum familias, omneſque peregrinos, ſervorum quoque maximas copias, exceptis medicis & praeceptoribus, [9] trudi Urbe praeceperit. Ita peccante principe in ſanctum Dei, & correpto per famem populo, quantitatem offenſionis qualitas ultionis oſtendit. [10] Deinde, ut verbis Cornelii Taciti [11] loquar, *ſene Auguſto Janus pateſactus, dum apud extremos terrarum terminos novae gentes ſaepe ex uſu, & aliquando cum damno quaeruntur, uſque ad Veſpaſiani duravit imperium.* Hucuſque Cornelius. Caeterum & tunc [12] capta everſaque Urbe Hieroſolymorum, ſicut prophetae praenuntiaverunt, exſtinctiſque Judaeis, Titus, qui ad vindicandum Domini noſtri Jeſu Chriſti ſanguinem judicio Dei fuerat ordinatus, victor triumphans [13] cum Veſpaſiano patre Janum clauſit. Igitur etſi ſub extremis Caesaris temporibus apertus eſt Janus, tamen per multa ex eo tempora, quamvis in procinctu eſſet exercitus, nulla bella ſonuerunt. Unde etiam Dominus ipſe Jeſus Chriſtus in Euangeliis, cum temporibus illis [14] in ſumma tranquillitate univerſus mundus ageret, cunctaſque gentes pax una [15] velaret, & à diſcipulis ſuis interrogatus eſſet, [16] de concluſione temporum ſubſequentium, inter cetera [17] ſic ait: *Audituri autem eſtis praelia & opiniones praeliorum, vi-*

Chriſtum referatur, atque mox iterum in ſeqq.

7 *Sicut Suetonius*] In Auguſto cap. XCIII. FABR.

8 *Quod Auguſtus* &c.] Ed. pr. & illam ſecutae Venetae, legunt, *quod ut Auguſtus comperit*

9 *Trudi Urbe*] Cod. Perizon. *extrudi Urbe.*

10 *Deinde*, &c.] Conſule Lipſium II. Antiq. Lect. 8.

11 *Loquar*,] Cod. Perizon. *utar.*

12 *Capta* &c.] Lege infra cap. IX. FABR.

13 *Cum Veſpaſiano*] Lugd. Bat. ſec. *ſub Veſpaſiano.*

14 *In ſumma tranquillitate*] Cod. Perizon. *ſumma tranquillitate.*

15 *Velaret*,] Id eſt, tegeret, ornaret, coronaret.

16 *De concluſione temporum*] Ita MSS. & Edd. meliores; alii *de conjunctione* vel *conditione temporum.*

17 *Sic ait*:] MSS. quidam *inter caetera dixit.* Verba exſtant in Euang. Matthei cap. XXIV.

18 *Haec*

videte ne turbemini. Oportet enim [18] *haec fieri: sed nondum est finis. Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentiae, & fames & terraemotus, per loca. Haec autem omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus* [19] *gentibus propter nomen meum.* Hoc autem divina providentia docens, & credentes praemonendo firmavit, & incredulos praedicendo confudit.

18 *Haec fieri:*] Quaedam Edd. interserunt *primum.*

19 *Gentibus*] Abest a Florent. sec.

Caput IV.

De vita & gestis Tiberii Caesaris, quomodo Christum amplexus sit; de ejus crudelitate in plurimos.

Anno ab Urbe condita DCCLXVII. post mortem Augusti Caesaris [1] Tiberius Caesar imperium adeptus est, mansitque in eo annis viginti & tribus. Hic per semetipsum nulla bella gessit, sed ne per legatos quidem aliqua gravia, nisi quod tantum aliquantis in locis praecogniti cito gentium tumores comprimebantur. Sane quarto imperii ejus anno Germanicus, Drusi filius, Caligulae pater, de Germanis, ad quos ab Augusto sene missus fuerat, triumphavit. Ipse autem Tiberius plurima imperii sui parte, cum magna & gravi modestia reipublicae praefuit, adeo ut quibusdam praesidibus augenda provinciis tributa suadentibus scripserit, *Boni pastoris esse tondere pecus,* [2] *non deglubere.* At postquam passus est [3] Dominus Christus, atque à mortuis resurrexit, & discipulos suos ad praedicandum [4] dimisit, [5] Pilatus, praeses Palestinae provinciae,

1 *Tiberius Caesar*] Tiberii vitam & res gestas hic breviter perstrictas copiose habes a Dione, Tacito, Suetonio & Zonara descriptas. Fabr.

2 *Non deglubere.*] Perizon. *non decoriare.* quae Glossa est.

3 *Dominus Christus,*] Interserunt *Jesus* Edd. Aug. aliaeque ex primis.

4 *Dimisit,*] MSS. & Edd. quidam, *misit.*

ciae, ad Tiberium Imperatorem atque ad senatum retulit de passione [6] & resurrectione CHRISTI, consequentibusque virtutibus, quae vel per ipsum [7] palam factae fuerant, [8] vel per discipulos ipsius in nomine ejus fiebant, & de eo quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur. Tiberius cum suffragio magni favoris retulit ad senatum, ut Christus [9] Deus haberetur. Senatus indignatione motus, quod non sibi prius secundum morem delatum esset, ut de suscipiendo cultu prius ipse decerneret, consecrationem Christi recusavit, edictoque constituit, exterminandos esse Urbe Christianos: praecipue cum & [10] Sejanus, praefectus Tiberii, suscipiendae religioni obstinatissime contradiceret. Tiberius tamen edicto accusatoribus Christianorum mortem comminatus est. Itaque paulatim [11] in-

5 *Pilatus, praeses*] De Pontio Pilato Palestinae Praeside, ejusque rebus lege Josephum l. XVIII. Antiq. Epistola Pilati ad Tiberium de Resurrectione Christi exstat apud Egesippum. FABR. Confer, quae ad similem locum Tertulliani in Apologetico cap. V. p. 57. & 58. notavimus.

6 *Et resurrectione*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *& de resurrectione.*

7 *Palam*] Delet idem Cod. Lugd. Bat. tert.

8 *Vel per discipulos ipsius*] Transponit Cod. Perizon. *vel per discipulos ejus in nomine ipsius* &c.

9 *Deus haberetur.*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *inter deos.*

10 *Sejanus,*] Quantae apud Tiberium potentiae fuerit hic Sejanus nemo ignorat. Municipia quoque, Tiberii judicium secuta, omni honorum genere Sejanum vivum cumularunt, mortuum vero, quum poenas maleficii in domum Caesaris, atque perversae ambitionis dedisset, omnibus modis infectata sunt. Servo duos nummos aereos, duplici nota insignes, quamvis typo nihil inter sese discrepent. Videlicet, quum collegam Sejanum in consulatu quinto adoptasset Tiberius; Bilbilitani in Hispania signarunt nummos cum facie atque inscriptione imperatoris Tiberii; sed ab altera parte conjunxerunt in inscriptione par illud consulum. Legitur ibi memorabilis haec epigraphe MVN*icipium* AVGVSTA BIBILIS T*iberio* CAESARE V. *Lucio* AELIO SEIANO CO*n*S*ulibus.* Alterius nummi eadem est fabrica atque inscriptio & idem typus. Verum in eo Sejani nomen, praenomen atque agnomen scalpro erasum cernitur, excavato aliquantum incisura scalpri fundo, quod ipsis Tiberii temporibus & statim post necem Sejani fuisse factum, docet aerugo nobilis, quae eodem colore, atque eadem patina (ut antiquarii loquuntur) ibi fundum occupat, qua reliquam & universam nummi partem. Unde memorabili hoc nummo docemur, in Sejani honores & memoriam, non modo saevitum fuisse dejiciendo statuas, confringendo marmora atque positas publice inscriptiones tollendo, verum ad monetam quoque Romanam in municipio Hispanienſi, furorem eundem sese extendisse. Itaque alter ex hisce nummis fatum abrasi honoris Sejani subiit, alter, sive tunc terra abditus, sive alibi latens, effugit; utrumque studiose servo, utriusque delineationem accuratissimam subjeci.

11 *In*

[11] inmutata est illa Tiberii Caesaris laudatissima modestia, in poenam contradictoris senatus. Nam regi, quaecunque voluntate faciebat, [12] voluptas erat: atque ex mansuetissimo principe saevissima bestia exarsit. Nam plurimos senatorum proscripsit & ad mortem coëgit. Viginti sibi Patricios viros consilii causa [13] legerat; horum vix duos incolumes reliquit, ceteros diversis causis necavit. Sejanum praefectum suum, res novas molientem, interfecit. Filios suos Drusum & Germanicum, quorum Drusus naturalis, Germanicus adoptivus erat, manifestis veneni signis perdidit. Filios Germanici filii sui interfecit. Referre singillatim facta ejus [14] horret animus, pudetque, tanta libidinis & crudelitatis rabie efferbuit, ut qui speraverant Christo rege salvari, rege Caesare punirentur. Hujus tamen Imperii anno duodecimo: nova & incredibilis clades apud Fidenatium urbem accidit. Amphitheatri cavea populo gladiatorium munus spectante collapsa est, & [15] plusquam viginti millia hominum oc-

11 *Inmutata*] Coll. Gronov. *inminuta*. In Ed. August. non invenitur *est*.

12 *Voluptas erat:*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *fiebat voluptas*.

13 *Legerat;*] Ita Codex Meus ut & Perizon. cum duob. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. atque Cod. Ultr. & Edd. Vett. scribere jubent, *non elegerat*, ut habent Edd. Fabricii & Scotti.

14 *Horret animus,*] Deleto *animus* scribunt tres Lugd. Batt. cum Perizon. *horret*, ut & Ed. Augustana *horreo* Florent. sec.

15 *Plus quam viginti millia hominum occidit*] Gravem crudelis spectaculi poenam recensens Tacitus, ubi graphice hanc cladem describit, majorem refert numerum, additis scilicet vulneratis, Annal. IV. 62. & 63 *Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt.*

occidit. Dignum sane posteris tantae correptionis exemplum, tunc ad spectandas hominum mortes avidos homines convenisse, quando pro salute hominum providenda Deus homo esse voluisset. [16] Deinde anno ejusdem decimo septimo cum Dominus Jesus Christus voluntarie quidem se tradidit passioni, sed inpie a Judaeis adprehensus, & patibulo suffixus est, maximo terrae motu per orbem facto, saxa in montibus scissa sunt, maximarumque urbium plurimae partes plus solita concussione ceciderunt. Eadem quoque die ad horam diei sextam sol in totum obscuratus, tetraque nox subito obducta terris est, & sicut dictum est,

[19] *Inpiaque aeternam timuerunt secula noctem.*

Usque adeo autem neque lunam lumini solis, neque nubes obstitisse manifestum est, [20] ut decimam quartam eadem die [21] lunam, tota coeli regione interjecta, longissime a conspectu solis [22] abfuisse, & stellas tunc diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte toto coelo fulsisse referatur. Quod non solum sanctorum Euangeliorum fides, sed etiam aliquanti Graecorum libri adtestantur. Jam hinc post passionem Domini, quem Judaei, quantum in ipsis fuit persecuti sunt, continuae clades Judaeorum, donec exinaniti dispersique deficiant, incessabi-

16 *Deinde anno ejusdem XVII.*] Numerum hunc reliquimus, quamvis non sine causa Eusebium sequantur plures, qui passionem *Christi* in Tiberii annum XVIII. confert. FABR. Annus XVIII. invenitur in Lugd. Bat. quarto.

17 *Scissa sunt*,] Posteriorem vocem aliquot MSS. delent.

18 *In totum obscuratus*,] Edd. quaedam Vett. & MS. Lugd. Bat. tert. *toto orbe obscuratus.*

19 *Inpiaque*] Versus est Virgilii I. Georg. 468.

Solem quis dicere falsum
Audeat? Ille etiam coecos instare tumultus
Saepe monet, fraudemque & aperta tumescere bella.
Ille etiam exstincto miseratus Caesare Romam,
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit,
Inpiaque aeternam timuerunt secula noctem.

20 *Eadem die Lunam coeli interjectu*] Sic optime, pro *ea die Lunam tota coeli regione interjecta*, quod nescio à qua Philosophia est. LAUT.

21 *Lunam tota coeli*] In Lugd. Bat. tert. legitur, *luna metata coeli regione.* At Editionis Aug. haec est lectio, *ut XIIII. die luna, tota coëli regione interjecta* &c.

22 *Abfuisse*] Florent. tert. *aufugisse.*

23 *Stre-*

fabiliter ſtrepunt. Tiberius ſiquidem [23] juventutem eorum [24] intumeſcentem, per ſpeciem ſacramenti, in provincias gravioris coeli relegavit, reliquos gentis ejuſdem [25] vel ſimilia ſectantes, Urbe ſubmovit, ſub poena perpetuae ſervitutis, niſi obtemperaſſent. Sane [27] Aſiae civitates, illo terraemotu dirutas, tributo dimiſſo, propria etiam libertate donavit. Hic ambiguis ſignis veneni obiit.

23 *Strepunt.*] Fdd. quaedam Vett. *perſtrepunt* Ed. Aug. *inſtrepunt.*

24 *Juventute eorum*] Verba ſunt Suetonii in Tiberio cap. XXXVI.

25 *Intumeſcentem*,] Hoc vocabulum demiror non alibi quam in Colon. eſſe. LAUT. Ego in nullis Codd. inveni, neque apud Suetonium, unde haec deſumta ſunt, exſtat.

26 *Vel ſimilia ſectantes*,] Tacitus Annal. II. 85. *Actum & de ſacris Aegyptiis Judaiciſque pellendis: factumque patrum conſultum, ut quatuor millia libertini generis, ea ſuperſtitione infecta, quis idonea aetas, in inſulam Sardiniam vēherentur, coĕrcendis illic latrociniis, & ſi ob gravitatem coeli interiſſent, vile damnum: ceteri cederent Italia, niſi certam ante diem profanos ritus exſuiſſent.*

27 *Aſiae civitates*,] Praeter Hiſtoriarum ſcriptores, hanc Tiberii liberalitatem teſtantur Nummi veteres, quos, quoniam in vulgus noti ſunt, praetereo. Falſum vero eſt, illo terraemotu, qui ſub mortem Chriſti accidit, cladem hanc Aſiae civitates paſſas fuiſſe, quum pluribus annis poſt accidiſſe conſtet. Vide Tacitum Annal. II. 47. & alios.

CAPUT V.

C. Caligulae Caeſaris mores, res geſtae & crudelia facinora.

Anno ab Urbe condita DCCXC. tertius ab Auguſto [1] Cajus Caligula coepit regnare, manſitque in imperio annis non plenis quatuor, homo omnium ante ſe flagitioſiſſimus, & qui vere dignus Romanis blaſphemantibus, & Judaeis perſecutoribus punitor adhibitus videretur. Hic, ut breviter magnitudinem crudelitatis ejus [2] expromam, exclamaſſe fertur: [3] *Utinam populus Romanus*

1 *Cajus Caligula*] De Caligula Suetonius & Dio. item Eutrop. li. VII. & Euſeb. in Hiſt. Eccl. lib. II. FABR.

2 *Expromam*] Ita reſtitui ex Ed. Aug. adſtipulantibus MSS. omnibus, Vulgg. *exprimam*; verum Oroſius infra hoc capite eo verbo rurſus utitur, *exprome darum querelarum cauſa Philonem* &c.

3 *Utinam* &c.] Vid. Suetonium in vita ejus monſtri cap. XXX. & XXXI.

4 *De*

nus unam cervicem haberet. Saepe etiam [4] de conditione temporum ſuorum conqueſtus eſt, quod nullis calamitatibus publicis inſignirentur. O beata germina temporis Chriſtiani, quantum praevaluiſtis in rebus humanis, ut etiam crudelitas hominis magis potuerit clades deſiderare, quam invenire! Ecce de tranquillitate generali feritas jejuna conqueritur:

Furor impius impius
Saeva ſedens ſuper arma & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis fremit horridus ore cruento.

Servi rebelles & fugitivi gladiatores perterruêre Romam, evertêre Italiam, Siciliam delevêre, jam pene univerſo humano generi toto orbe metuendi. In diebus autem ſalutis, hoc eſt, temporibus Chriſtianis, convellere quietem non poteſt vel Caeſar infeſtus. Hic ſiquidem magno & incredibili adparatu profectus quaerere hoſtem viribus otioſis, Germaniam Galliamque percurrens, in ora Oceani circa proſpectum Britanniae reſtitit. Cumque ibi [5] Minocynobellinum, Britannorum regis filium, qui a patre pulſus cum paucis oberrabat, in deditionem recepiſſet; deficiente belli materia, Romam rediit. Iiſdem autem diebus Judaei, qui jam tunc ob paſſionem Chriſti meritis ubique cladibus exagitabantur, apud Alexandriam ſeditione excitata, profligati caede, [6] atque urbe propulſi, expromendarum querelarum cauſa Philonem quemdam, virum ſane in primis eruditum, legatum ad Caeſarem [7] miſerunt. Sed Caligula cum omnibus hominibus, tum precipue Judaeis infeſtiſſimus, [8] ſpreta legatione Philonis, omnes Judaeorum ſacras aedes, atque in primis antiquum illud [9] Hieroſolymis ſacrarium

4 *De conditione*] Cod. Perizon. *de conditionibus.*

5 *Minocynobellinum,*] Suetonius in Caligula c. XLIV. *Adminocinum Bellini Batavorum regis filium*, habet. FABR. Caſaubonus ad Suetonii locum Oroſium ſcripſiſſe exiſtimat, *Cumque Adminium* (vel potius *Arminium*) *Cinobellini Britannorum regis filium* &c. quae conjectura valde veroſimilis eſt.

6 *Atque Urbe propulſi,*] Edd. quaedam Vett. *atque ab Urbe propulſi*, MSS. Lugd. Batt. tert. & Coll. Gronov. *atque Urbe pulſi*, Perizon. *atque ex Urbe pulſi.*

7 *Miſerunt.*] Florent. duo, *miſerant.*

8 *Spreta legatione Philonis,*] De hac legatione Euſeb. li. II. c. 5. Joſephus lib. VIII. Antiq. c. 10. FABR.

9 *In Hieroſolymis*] Abeſt vox prior a Cod. Florent. ſec.

rium profanari sacrificiis gentilium, ac repleri statuis simulachrisque imperavit, seque ibi ut Deum coli praecepit. [10] Pilatus autem praeses, qui sententiam damnationis in Christum dixerat, postquam plurimas seditiones in Hierosolymis excepit, ac fecit, tantis irrogante Cajo angoribus coarctatus est, ut sua se transverberans manu, malorum compendium mortis celeritate quaesierit. Cajus Caligula libidinibus suis etiam illud sceleris adjecit, [11] ut sorores suas primum stupro pollueret deinde exilio damnaret: qui post [12] omnes simul exsules jussit occidi. Ipse autem a suis protectoribus occisus est. Duo libelli [13] in secre-

10 *Pilatus autem*] *Pilatus* anno secundo Imperii Caligulae sibi manus intulit, Cassiodorus, & Eusebius. Fabr.

11 *Ut sorores suas*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *ut & sorores suas*. Mox *polluerit* & *damnarit* Edd. quaedam Vett. Nomina sororum, quae & in pluribus hodie ejus Imperatoris nummis supersunt, fuerunt Drusilla, Julia, Agrippina. Vidi quondam in Museo Marckiano Medallionem, pondere insignem, atque arte singulari, in quo pro IVLIA sculptum erat LIVIA. Sed & hoc maxime, & alia non pauca, suspectum, ingens alias magnitudine & densitate numisma fecerunt. Distracto Museo in Brabantiam avectum fuit, typum antea exceperam, ejusque pictura & magnitudo haec est,

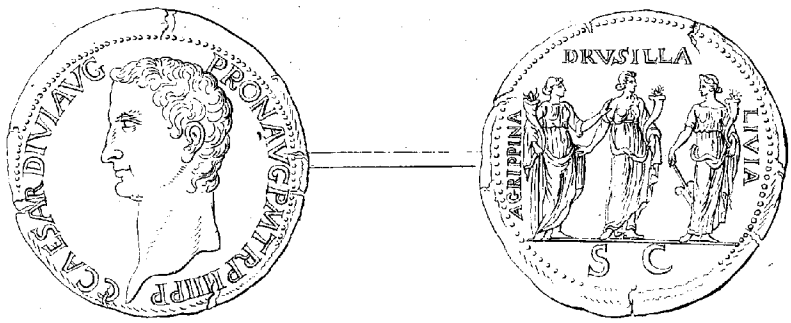

12 *Omnes simul exsules jussit occidi.*] Rationem in Vita ejus cap. XXVIII. addit Suetonius, *Revocatum quemdam a vetere exsilio sciscitatus, quidnam ibi facere consuesset, respondente eo per adulationem, Deos semper oravi, ut, quod evenit, periret Tiberius, & tu imperares: opinans, sibi quoque exsules suos mortem imprecari, misit circum insulas, qui universos contrucidarent.*

13 *In secretis*] Coll. Gron. *in secreto.*

cretis ejus reperti sunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro signo nomini adscriptum erat: ambo lectissimorum virorum utriusque ordinis senatorii & equestris nomina & notas continebant morti destinatorum... Inventa est & arca ingens variorum [14] venenorum pocula continens, quibus mox, Claudio Caesare jubente, [15] demersis, infecta maria traduntur non sine magno piscium exitio, quos enecatos per proxima litora passim aestus ejecit. [16] Magnum revera indicium miserantis Dei, propter suffragium gratiae in populum continuo ex parte crediturum, & propter irae temperamentum in populum tunc infideliter obstinatum; ut quanta multitudo hominum praeparatam mortem evaserit, ex multitudine interfectorum piscium disceretur: omnibusque [17] innotesceret, quid tanta veneni moles arte aucta, agere in misera civitate potuisset: quae negligenter effusa, etiam maria corrupit.

14 *Venenorum pocula continens,*] Duo haec verba posteriora, in uno Veneto lib. erant, desiderantur autem in omnib. LAUT. Inepte tamen dictum est. Venena enim pura, nondum mixta, erant. Ego in nullis MSS. inveni. Sueton. in Calig. cap. XLIX. *Inventa & arca ingens, variorum venenorum plena.* & sic etiam forte scripsit Orosius.

15 *Demersis*] Cod. Perizon. *merfis.*

16 *Magnum revera*] Ita reposui cum MSS. & Ed. Aug. atque Scotti. Vulgg. reliqui *magnum vero.*

17 *Innotesceret,*]Sic MSS. *notescerent* in Vulgg.

CAPUT VI.

Claudii Tiberii Caesaris vita & res gestae, & gravissima sub eo fames Romae.

Anno ab Urbe condita DCCXCV. [1] Tiberius Claudius, ab Augusto quartus, regnum adepus est: mansitque in eo annis quatuordecim... [2] Exordio regni ejus Petrus, Apostolus [3] Domini nostri Jesu

1 *Tiberius Claudius,*] De Claudio Caesare, Suetonius, Dio, Eutropius & Sex. Aurelius. Imperavit annis XIIII. mensibus VIII. diebus XX. Josephus lib. XX. Antiq. c. V. Xiphilin. in Epitoma Dionis. FABR.

2 *Exordio regni*] Anno secundo, Saturnino & Venusto Coss. Cassiodorus. Lege Euseb. in Chronic. Ed. Aug. *ab exordio.* FABR.

3 *Domini nostri*] In Perizon. atque Florentt. sec. & tert. deest *nostri.* A Florent. sec. abest quoque *Christi.*

4 *Ex*

Jesu Christi, Romam venit & salutarem cunctis credentibus fidem fideli verbo docuit, potentissimisque virtutibus adprobavit. Atque [4] exin Christiani Romae esse coeperunt. Sensit hoc collatum fidei suae Roma beneficium. [5] Nam cum interfecto Caligula [6] multa de abrogando imperio, ac republica in antiquum ordinem restituenda [7] evertendaque penitus Caesarum universa familia senatus & consules decrevissent, Claudius mox, ut confirmavit imperium, magna atque [8] adhuc Romae incognita usus clementia, ne in tantam nobilium multitudinem ultio si esset coepta, saeviret; [9] biduum illud, quo de reipublicae statu infeliciter consultatum actumque fuerat, memoriae exemit, omniumque factorum dictorumve in eo veniam & oblivionem [10] in perpetuum sanxit. [11] Ita illam praeclaram & famosam Atheniensium amnestiam, quam quidem Romae inducere Julio Caesare interfecto Senatus, Cicerone suadente, tentaverat, sed Antonio & Octaviano propter ultionem exstincti Caesaris irrumpentibus, in irritum cesserat: hanc Claudius, quamvis [12] multo truculentiore causa in caedem [13] conspiratorum [14] instimularetur, ultronea clementia nullo expetente firmavit. Accidit etiam eodem tempore praesentis gratiae Dei grande miraculum, siquidem Furius Camillus Scribonianus, Dalmatiae legatus, bellum civile molitus, legiones multas fortissimasque ad sacramenti mutationem pellexerat. Itaque [15] die dicto, ut in unum

4 *Exin*] MSS. Lugd. Batt. *etiam.*

5 *Nam*] MSS. Lugd. Batt. pr. *jam.*

6 *Multa*] MSS. Edd. quidam inepte addunt *mala*, quod ex varia lectione & adfinitate cum *multa*, provenit.

7 *Evertendaque*] Florent. sec. *verendaque*, quae corrupta scriptura est verbi *everrendaque*, quod, forsitan haud vane, in Cod. Perizoniano inveni.

8 *Adhuc Romae*] In Florent. sec. superscribitur, *Forte*, *ad hoc Romae.*

9 *Biduum illud*] Hic locus ita recte legitur in Manuscriptis, ut cognoscitur ex Suetonii Claudio cap. I. Fabr. *Judicium illud* &c. Olim, *biduum illud*: sed Venetam hanc restitutionem probant, quae sequuntur illico: *omniumque factorum, dictorumque in eo veniam, & oblivionem sanxit.* Laut. In omnibus MSS. ut & Ed. August. est *biduum*, ut recte restituit Fabricius; judicium merito desideres in iis, qui ex pravis Editt. recoquunt *judicium.*

10 *In perpetuum*] MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *in posterum*, ex glossa, sicuti in iisdem supra *delevit*, pro *exemit.*

11 *Ita illam*] MSS. quidam *ita & illam.*

12 *Multo*] Abest a Lugd. Batt. pr. & tert. atque a Coll. Gronov.

13 *Conspiratorum*] Cod. Perizon. *conjuratorum.*

14 *Instimularetur*,] Orosii videtur esse verbum, quod ex MSS. consensu restitui. Vulgg. *stimularetur.*

15 *Die dicto*,] Perizon. *die dato.*

num undique ad novum Imperatorem conveniretur, [16] neque aquilae ornari, neque convelli quoquomodo signa, moverive potuerunt. Exercitus tanta & tam inusitata miraculi fide motus, & conversus in poenitentiam, Scribonianum quinto statim die destitutum interfecit, seseque sacramento prioris militiae continuit. Tristius ac pernicioſius urbi Romae nihil unquam fuisse, quam bella civilia, satis notum est. Itaque propter adventum Apostoli Petri, & tenera Christianorum germina, vixdum adhuc pauca ad sanctae fidei [17] professionem erumpentia, hanc exorientem tyrannidem, & consurgens istud civile bellum neget quisquam divinitus esse compressum? Qui praeteritis temporibus de compressione bellorum civilium simile probarit exemplum. Claudius quarto imperii sui anno, [18] cupiens se utilem reipub. ostentare principem, bellum ubique & victoriam undecunque quaesivit. Itaque expeditionem in Britanniam movit: quae excitata in tumultum propter non [19] redhibitos transfugas videbatur; transvectusque in insulam est, quam neque ante Julium Caesarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat. Ibique, [20] ut verbis Suetonii Tranquilli loquar, sine ullo praelio ac sanguine intra pauciſſimos dies plurimam insulae partem in deditionem recepit. Orcadas etiam insulas ultra Britanniam in Oceano positas, Romano adjecit imperio, ac sexto quam profectus erat mense Romam rediit. Conferatur nunc, si cuiquam placet, [21] sub una insula, tempus & tempus, bellum & bel-

16. *Neque aquilae ornari*,] Apud Suēton. in Claudio cap. XIII. *neque aquila ornari* legitur. Ubi aquilas, numero plurali, apud Orosium legi notat Cauſaub. rogatque an omnes aquilae in hoc ostento conspiraverint? rogare viciſſim possum, an conspiraverint in eodem ostento, seu potius eadem fraude, signa omnia?

17. *Professionem*] Ita in Colon. inveni, & non ambigo, quin Orosius ita scripserit, pro *profectionem*. LAUT.

18 *Cupiens se utilem*] MSS. quidam legunt, *cupiens utilem reipublicae ostendere principem*.

19 *Redhibitos*] Rectiſſime Colon. & Maternus, pro *redditos*. At qui hoc verbum non recipiet, illum ad Juriſconsultos relego. LAUT. Idem in MSS. melioribus inveni.

20. *Ut verbis Suetonii*] Sueton. in Claudio c. XVII. FABR. Copulam in *transvectusque* MSS. plerique delent.

21 *Sub una insula*] In quatuor MSS. hanc inveni lectionem, Florent. duobus, Ultr. Meo & Perizoniano. Vulgg. omnes, *insula & insula*, quod prorsus ineptum est. Nam de una agit insula Britannia, in qua primus Caesar, sed non sine clade, dein Claudius, sed prosperrime bellum gessit. Non igitur de insula, quae conferri cum insula queat, loquitur Orosius, sed comparat res gestas, & victorias, quibus Caesari in Britannia palmam eripuisse dicit Claudium.

22 *Ni-*

bellum, Caesar & Caesar. Nam de fine [22] nihil confero : quoniam hoc feliciſſima victoria, illud acerbiſſima clades fuit : & ſic demum Roma cognoſcat, per ejus latentem providentiam [23] in augendis rebus antea ſe partem felicitatis habuiſſe, cujus agnitione ſuſcepta, pleniſſima felicitate perfruitur, in quantum non tamen blaſphemiarum offendiculis depravatur. Eodem anno imperii ejus [24] fames graviſſima per Syriam facta eſt, quam etiam prophetae [25] praenuntiaverant : ſed Chriſtianorum neceſſitatibus apud Hieroſolymam, convectis ab Aegypto frumentis, Helena Adiabenorum regina, [26] converſa ad fidem Chriſti, largiſſime miniſtravit. Anno imperii ejus quinto [27] inter Theram & Therasiam inſula de profundo emicuit triginta ſtadiorum ſpatio extenta. Anno ejus ſeptimo, ſub procuratore Judaeae Cumano in Hieroſolymis tanta ſeditio in diebus azymorum exorta eſt, ut in portarum exitu populo coartato, triginta millia Judaeorum caede proſtrata & compreſſione ſuffocata referantur. Anno ejuſdem nono, expulſos per Claudium Urbe Judaeos, [29] Joſephus refert : [30] Sed me magis Suetonius movet, qui ait hoc modo : *Claudius Judaeos, impulſore Chriſto adſidue tumultuantes, Roma expulit.* Quod, utrum contra Chriſtum tumultuantes Judaeos coerceri & comprimi juſſerit, an etiam Chriſtianos ſimul [31] velut cognatae religionis homines voluerit expelli, nequaquam diſcernitur. Verumtamen ſequenti anno tanta fames Romae fuit, ut medio foro Imperator correptus à populo con-

22 *Nihil confero :*] Sic MSS. plures & Ed. Aug. Alii *nihil profero.*

23 *In augendis*] Quidam *agendis.*

24 *Fames graviſſima.*] De hac fame Lucas in Actis Apoſtol. c. 11. Joſephus Antiq. Lib. XX. c. 2. Euſebius Hiſt. Eccl. Li. II. c. 8. Fabr.

25 *Praenunciaverant :*] Lugd. Bat. tert. *praenunciaverunt.*

26 *Converſa ad fidem Chriſti,*] Falſum id eſſe ex Joſepho pluribus docuerunt magnus Scaliger in Animadv. ad Euſebium p. 192. & Cl. Weſſelingus, qui, integro capite, Judaicos ritus amplexam fuiſſe reginam Helenam cum filiis Izate & Monbazo, Obſerv. lib. I. cap. 9. p. 28. oſtendit.

27 *Inter Theram*] Idem Caſſiod. & Euſeb. in Chron. De *Thera* & *Therasia* Strab. li. X. Fabr. Pro *inſula* monſtroſae quaedam Edd. introducunt *bellua.*

28 *Anno ejus ſeptimo*] De hac ſeditione Joſephus Antiq. li. XX. c. 4. Euſeb. Eccl. Hiſt. li. II. c. 19. Fabr.

29 *Joſephus refert :*] Mentiri hoc, quaſi apud Joſephum exſtet, Oroſium dicit Spanhemius Oper. p. 558.

30 *Sed me magis Suetonius*] Sueton. in Claudio c. 24. Fabr.

31 *Velut cognatae religionis homines*] Confer, quae ſcripſimus ad Tertulliani Apologeticum p. 503.

convitiis & fragminibus panis turpissime infestatus, aegre [32] per pseudothyrum in palatium refugiens, furorem excitatae plebis evaserit. Parvo autem intercedente tempore triginta quinque senatores & trecentos simul equites Romanos minimis causis interfecit: ipse autem [33] manifestis veneni signis est mortuus.

32 *Per Pseudothyrum*] Latini *posticum* vocant. Sueton. idem hoc referens cap. XVIII. *ut aegre, nec nisi postico evadere in palatium valuerit.*

33 *Manifestis veneni signis*] De Tiberio, in fine cap. praeced. scripsit caute, *hic ambiguis signis veneni obiit.* De Claudio, per fungos venenatos, Agrippinae & Neronis opera interfecto, tam manifesta res fuit, ut non erubuerit dicere successor Nero, *fungos deorum esse cibum.* Vidi medallionem argenteum, eximiae pulcritudinis & praestantiae apud Gerardum Schaakium Amsteladami, in quo celebratur illa per fungos scilicet facta Claudii apotheosis. In honorem patris jam Divi cudi jussit Nero, cujus caput ab altera parte cognoscitur. Adjeci & alterum qui in Museo nostro est, ex aere nummulum; is in aliqua colonia cusus, capita itidem exhibet Claudii atque Neronis, adeoque, respectu adoptionis, vivo Claudio, ad cujus caput literae supersunt, quae consulatum ejus indicant, cusum.

CAPUT VII.

Neronis Claudii Caesaris foedi mores, & scelesta facinora.

ANno ab Urbe condita octingentesimo octavo [1] Nero Caesar, ab Augusto quintus, principatum adeptus est, mansitque in eo annis non plenis quatuordecim, Caji Caligulae avunculi sui erga omnia vitia

1 *Nero Caesar*] Neronis vitam & res gestas si vis cognoscere, lege praeter Suetonium & Dionis Epitomam, Taciti libr. XIII. XIV. XV. & XVI. FABR.

2 *Ce-*

vitia ac scelera sectator, immo transgressor, petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem, nullo non scelere exercuit, siquidem petulantia percitus omnia pene Italiae ac Graeciae theatra perlustrans, adsumto etiam varii vestitus dedecore, [2] cerices, citharistas, tragoedos, & aurigas saepe sibi superasse visus est. Libidinibus porro tantis exagitatus est, ut ne a matre quidem vel sorore ullave consanguinitatis reverentia abstinuisse referatur, virum in uxorem duxerit, ipse a viro ut uxor acceptus sit: Luxuriae vero tam [3] effrenatae fuit, ut retibus aureis piscaretur, quae purpureis funibus extrahebantur, frigidis & calidis [4] lavaret unguentis. Qui etiam nunquam minus mille carrucis confeciisse iter traditur. Denique [5] Urbis Romae incendium voluptatis suae spectaculum fecit. Per sex enim dies septemque noctes ardens civitas, regios pavit adspectus. Horrea quadro structa lapide, magnaeque illae veterum insulae, [6] quas discurrens adire flamma non poterat, magnis machinis quondam ad externa bella praeparatis, labefactatae atque inflammatae sunt; ad monumentorum bustorumque diversoria infelici plebe compulsa. Quod ipse ex altissima illa Maecenatiana turre prospectans, laetusque flammae (ut ajebat) pulchritudine, tragico habitu Iliadem decantabat. Avaritiae autem tam praeruptae exstitit, ut post hoc incendium Urbis, quam se Augustus ex lateritia marmoream [7] reddidisse jactaverat, neminem ad reliquias [8] rerum suarum adire permiserit, cuncta quae flammae quoquo modo superfuerant, ipse abstulit. [9] Centies

2 *Cerices,*] Editi *Cerites*, & *scenicos*: quod ut genuinum sit, ita illud bene repositum est. Graecis enim κήρυκες operae theatrales sunt. Laur. In MSS. inveni lectiones has; *ceritas* in Lugd. Bat. tribus (nam quart. habet *scenicos*) Coll. Gronov. & Cod. Perizon. in Florent. secundo *cerriscas*, in tert. ut & in Cod. Meo *cericas*, quod proxime accedit ad *cerycas*, prout emendat Beroaldus ad Sueton. p. 671. 1.

3 *Effrenatae*] Ed. Aug. *ineffrenatae*. voluit *infrenatae*.

4 *Lavaret*] Quidam MSS. *lavaretur*.

5 *Urbis Romae incendium*] De hoc incendio Tacitus li. XV. Fabr.

6 *Quas discurrens*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. pro *quas* legunt *qua*, non male.

7 *Reddidisse*] Cod. Perizon. *reliquisse*.

8 *Rerum ustarum*] Sic ex Veneto: aliis omnibus *suarum* scribentibus; quod satius esse clamat Historia. Laur. Imo clamat Sueton. non esse sollicitandam veram lectionem. Is, cap. XXXVIII. totidem verbis, *nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit.*

9 *Centies centena* &c.] Orosius hoc narrat nescio unde acceptum, inquit Casaub. ad Sueton. Ner. cap. 38.

10 *Ma-*

ties centena millia ſeſtertium annua ad expenſas à ſenatu ſibi conferri imperavit. Plurimos ſenatorum, nulla exſtante cauſa, bonis privavit. Negotiatorum omnium ſub una die, tormentis quoque adhibitis, omnem penitus cenſum abſterſit. Crudelitatis autem rabie ita efferatus eſt, ut plurimam ſenatus partem interfecerit, equeſtrem ordinem pene deſtituerit. Sed ne parricidiis quidem abſtinuit, [10] matrem, fratrem, ſororem, uxorem, caeteroſque omnes cognatos & propinquos, ſine haeſitatione proſtravit. Auxit hanc molem facinorum ejus temeritas inpietatis in Deum. Nam primus Romae [11] Chri-

10 *Matrem, fratrem*, &c.] Agrippinam, Britannicum, Octaviam, Poppaeam. Numiſmata ſingularia omnium ſubjicere placuit. Nummus primus, ex Muſeo noſtro, argenteus & longe pulcherrimus, Agrippinae & Neronis adverſa exhibet capita; ſecundus, aereus, quem itidem ſervamus, Britannici exhibet faciem, ut inſcriptio Graeca teſtatur. Thyatiris cuſum fuiſſe, pars literarum reliqua & bipennis, in ejus Urbis nummis obvia, docent. Tertium Graecum, infelicis Octaviae, adpoſito ab altera parte capite Neronis, Teii cuderunt, vulgavit in Specimine Morellius. Quartum denique in Muſeo quondam Marckiano, ſive Domini de Leur, inveni; aereus is quoque, & in Graeca Urbe cuſus, Poppaeae & Neronis exhibet effigies, eorumdem adſcripto nomine & titulo.

11 *Chri-*

[11] Chriſtianos ſuppliciis & mortibus adfecit, ac per omnes provincias pari perſecutione excruciari imperavit: ipſumque nomen exſtirpare conatus, beatiſſimos Chriſti Apoſtolos, Petrum cruce, Paulum gladio occidit. Mox acervatim miſeram civitatem obortae undique oppreſſêre clades. Nam ſubſequente autumno tanta Urbi peſtilenta incubuit, ut triginta millia funerum in rationem Libitinae venirent. Britannica deinde clades e veſtigio accidit, qua duo praecipua oppida, magna civium ſociorumque clade & caede direpta ſunt. Praeterea in Oriente magnis Armeniae provinciis amiſſis Romanae legiones ſub jugum Parthicum miſſae, aegreque Syria retenta eſt. In Aſia tres Urbes, hoc eſt, Laodicea, Hierapolis & Coloſſae terraemotu conciderunt. At vero Nero, poſtquam [12] Galbam in Hiſpania imperatorem creatum ab exercitu cognovit, totus animo ac ſpe concidit. Cumque incredibilia perturbandae, imo ſubruendae reipubublicae mala moliretur, hoſtis à ſenatu pronuntiatus, & ignominioſiſſime fugiens, ad quartum ab Urbe lapidem [13] ſeſe ipſe interfecit, atque in eo omnis Caeſarum familia [14] conſumta eſt.

11 *Chriſtianos ſuppliciis*] Meminit Tacitus li. XV. Suetonius c. XVI. lege Auguſtinum de Civit. Dei lib XVIII. c. 52. Egeſippum lib. III. Euſeb. Hiſt. Eccl. li. II. c. 25. Fabr.

12 *Galbam in Hiſpania*] Hujus imperatoris nummum, majorem quam ſolent eſſe qui primae dicuntur magnitudinis, poſſideo, in quo typus eſt elegans adlocutionis Galbae ad milites a quibus imperator creatus fuerat, cujus hic picturam ſubjeci.

13 *Seſe ipſe interfecit*] In Edd. quibuſdam abjicitur *ſeſe*.

14 *Conſumta eſt.*] Florentin. ſec. *conſummata* eſt.

CAPUT VIII.

De Galbae, Othonis & Vitellii imperio, & moribus & facinoribus.

[1] ANno ab Urbe condita DCCCXXIV. [2] Galba apud Hiſpanias uſurpavit imperium: qui mox ut Neronis mortem comperit, Romam venit. Cumque omnes avaritia, ſaevitia, ſegnitiaque offenderet, Piſonem ſibi, nobilem induſtriumque adoleſcentem, in filium atque in regnum adoptavit: cum quo ſeptimo menſe imperii ſui ab Othone jugulatus eſt. Luit Roma caedibus principum excitatiſque civilibus bellis, recentes Chriſtianae religionis injurias: & ſigna legionum illa, quae ſub adventu in Urbem Petri Apoſtoli divinitus coercita convelli nullo modo ad excitandum civile bellum valuerant, quod per Scribonianum parabatur, Petro [3] in Urbe interfecto, & Chriſtianis poenarum diverſitate laniatis, toto ſe orbe ſolverunt. De Hiſpania ſiquidem illico Galba ſurrexerat: quo mox oppreſſo, Otho Romae, Vitellius in Germania, Veſpaſianus in Syria imperia ſimul atque arma rapuerunt. Probent ſane etiam inviti potentiam ſimul & clementiam Dei, qui Chriſtianis temporibus offenduntur, quanta celeritate tantorum incendia bellorum & excitata ſunt & repreſſa, cum & antea minimis cauſis magnae ac diuturnae clades agitarentur, & nunc maximi undique [4] concrepantes magnorum malorum fragores, minimo negotio [5] ſopirentur. Jam enim erat Romae, quamvis perſecutione vexata, eccleſia, quae judici omnium Chriſto etiam pro

1 *Anno ab Urbe* &c.] Flor, tert. & Edd. quaedam Vett. duos annos minus numerant.

2 *Galba apud Hiſpanias*] Lege Tacitum Lib. XV. & Sueton. Sed Galbae vita diligenter à Plutarcho ſcripta inprimis legenda. Idem Othonem deſcripſit, de quo Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & alii. FABR.

3 *In Urbe*] MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. addunt *Roma.* Deinde pro *agitarentur*, Florent. ſec. *agerentur.*

4 *Sopirentur.*] Lego *ſoporentur.*

5 *Concrepantes*] Ed. Aug. *increpantes.* Venetae *conſtrepentes.* 6 *Beb*

pro inimicis & perſecutoribus ſupplicaret. Igitur Otho, cum Galba & Piſone Romae interfectis inter tumultus caedeſque invaſiſſet imperium, ac mox creatum imperatorem, in Gallia per Germanicas legiones Vitellium comperiſſet, [6] bellum civile molitus, tribus primum levibus praeliis, hoc eſt, uno apud Alpes, alio circa Placentiam, tertio circa locum, quem [7] Caſtoris vocant, contra Vitellianos duces congreſſus victor exſtitiſſet, quarto, apud [8] Bebriacum, praelio, cum animadvertiſſet ſuos vinci, [9] menſe tertio quam imperare coeperat, ſeſe interfecit. Vitellius victor Romam venit: ubi cum multa crudeliter ac nequiter ageret, incredibili etiam voracitatis adpetitu humanam vitam probris adgravavit.

6 *Bellum civile molitus*,] Cod. Perizon. *Bellum civile molitur; cumque* &c.

7 *Caſtoris*] Perizon. *Caſtores*, & ſic quoque duo Florentini. In Suetonio tamen *Caſtoris* legitur, cap. IX *& ad Caſtoris, quod loco nomen eſt, vicit.*

8 *Bebriacum*] *Bebriacum* habet etiam Tacitus li. VIII. Eutrop. lib. VII. Suetonius & Sex. Aurelius. Sed non puto negligendum quod in Gualtheri libro eſt, *Betriacum*, nam & Plut. in Othone Βητριακὸν habet. Fabr.

9 *Menſe tertio*] Unde negantur inveniri hujus Imperatoris aerei nummi, id eſt, à triumviris monetalibus Senatus Romani cuſi, nam aurei plures, argentei inveniuntur plurimi, Ægyptii quoque ex aere ſuperſunt, qualem quondam in Muſeo Marckiano obſervavi, & cum cura depingi juſſi. Vidi tamen unum aereum ſecundae magnitudinis, neque Graecum neque Ægyptium, ſed Latinis inſignitum literis, quem merito crucem Antiquariorum vocaveris, nam, ut verum fatear, decidere ipſe nothus, an genuinus ſit, jure non auſim. Servatur Amſtelodami in locupletiſſimo Gazophylacio Goſuini Uilenbroekii. Utriuſque nummi picturam ſubjunxi. Servantur, quum alibi, tum Aquis Sextiis in ſelecta quoque gaza Lebretiana, nummus Othonis Graecus victoriam ejuſdem, adpoſito deae buſto ad humeros alato, deſignans. Servatur in eadem Gaza nummus Claudii, ex eo genere, qui Antiochiae, cum nota S.C. laureae incluſa, ſignati creduntur. Is nummus ad collum impreſſam habet notam, qua nexus literarum, quae Othonis nomen & imperatoris titulum exprimunt, comprehenduntur. Et horum picturam non illubenter adjeci.

varet, poſtquam de Veſpaſiano comperit, [10] primum deponere molitus eſt imperium: poſtea, à quibuſdam animatus [11] Sabinum, Veſpaſiani fratrem, nihil tum mali ſuſpicantem, cum caeteris Flavianis in Capitolium compulit: ſuccenſoque templo, & mixta ſimul flamma ruinaque, omnes in unum pariter interitum [12] ac tumulum dedit. Poſt deficiente in Veſpaſiani nomen exercitu ſuo deſtitutus, adpropinquantibus [13] jam hoſtibus trepidus, cum ſe in quamdam proximam palatio cellulam contruſiſſet, turpiſſime inde protractus, cum per viam ſacram nudus duceretur, paſſim [14] cunctis fimum in os ejus jactantibus, in forum deductus, [15] octavo quam regnum praeſumſerat men-

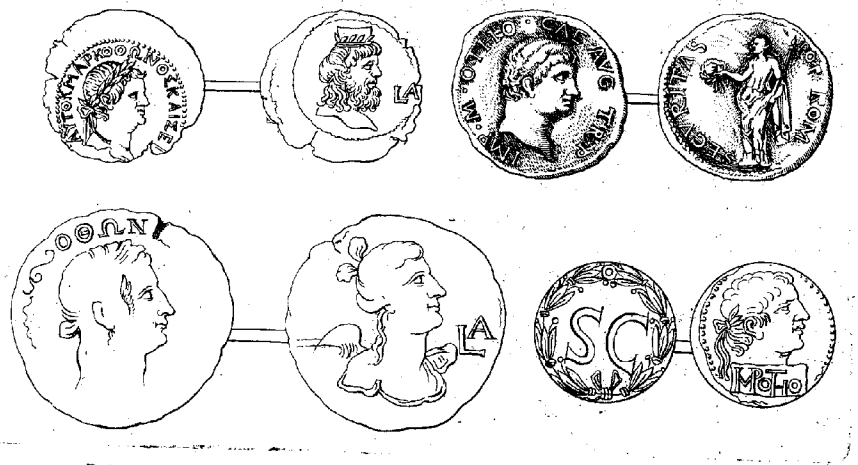

10 *Primum deponere molitus imperium*:] Sic exſtat in Cod. Auguſt. & MSS. non *deponere eſt molitus*, ut in Vulgg. Florentt. mox legunt *poſt a quibuſdam animatus*, non *poſtea*.

11 *Sabinum, Veſpaſiani fratrem,*] Xiphilinus in Vitellio *de Sabino* inquit, συγγενῆ ἀτος Οὐεσπασιανοῦ. Cum Oroſio Tacitus, Eutropius, caeterique faciunt. FABR.

12 *Ac tumulum dedit.*] Vulgares *tumultum dedit.* Sane illi dederunt. LAUT. Quod mirum in quibuſdam Edd. placere potuiſſe Fabricio, quum Bolſuing. Ed. meliorem jam exhibuiſſet lectionem, quae & in Ed. Auguſt. & in MSS. melioribus, & denique a Scotto quoque inveniturr recepta; unde errore comperto, in quadam ex ſuis quoque correxit ipſe Fabricius.

13 *Jam*] Coll. Gronov. Edit. Auguſt. & Cod. Perizon. *uſque jam.*

14 *Cunctis*] Abeſt a quibuſdam MSS. & Ed. Aug.

15 *Octavo* &c.] Breve Vitellii imperium

menſe, apud Gemonias ſcalas minutiſſimorum ictuum crebris compunctionibus excarnificatus, atque inde unco tractus, [16] & in Tiberim

rium cauſa eſt quod nummi ejus aerei primae magnitudinis valde rari ſint, Graece vero inſcripti longe rariſſimi. Unde pronunciat Vaillantius in Numiſm. Imp. Gr. p. 20. „ Nummi Vitellii ex Aegypto tan„ tum viſuntur, & Othonianis ſunt rario„ res. „ Quae quidem eo lubentius adduxi, ne curioſos lectores defraudem conſpectu duorum rariſſimorum praeſtantiſſimorumque hujus Imperatoris nummorum, quos in ſecretiore Muſeo meo ſtudioſe adſervo. Alter, pulchritudine & integritate conſpicuus, exhibet Vitellii caput nudum cum epigaphe hac, Αυλος ΟΥΙΤΕΛλιος ΚΑΙΣαρ ΓΕΡΜανικος. Ab altera parte Victoria cernitur feſtinans, cum ſerto & laurea, annus Imperii primus ſignatur per literas Αυκαβαντος Α. Victoriam de Othone celebrat typus. Alter nummus, itidem Graece inſcriptus, eo notabilior eſt, quod non ſit in Aegypto cuſus, adeoque ejus generis, cujus conſpectus Vaillantium, quo nemo plures vidit in hoc genere, fugit. Caput Vitellii laureatum exhibet, cum inſcriptione, Αυλος ΟΥΙΤΕΛλιος ΚΑΙσαρ CEB. . . . Ab altera parte Diana Lucifera, ſive Ceres cernitur, utraque manu facem tenens, ex literis vero, injuria temporum detritis, ſuperſunt tres TEA. quae Telmeſſum, Cariae, Lyciae vel Piſidiae urbem deſignare poſſunt, niſi legamus TEA. ut ſit media pars nominis proprii, vel alia urbs ſub literis illis lateat. Uterque nummus indubitatae fidei eſt.

Aëreos quoque primae magnitudinis poſſideo, verum ab aliis jam vulgatos, at inter reliquos, ſecundae magnitudinis duos ſervo, quorum prior eo typo nondum eſt editus. Celebrat is quoque victoriam de Othone, quam conſenſui exercituum acceptam fert Imperator. Poſterior jactat reſtitutam libertatem, quam bellua vorax, gulae & ventri dedita, non homo, miſere oppreſſerat.

16 *Et in Tiberim merſus*] Lugd. Batt. tert. cum Coll. Gronov. *& in Tiberim miſſus.*

berim merſus, etiam communi caruit ſepultura. [17] Multis autem & nefariis modis per complures dies à Veſpaſiani militibus, adverſum ſenatum populumque Romanum indiſcreta caede ſaevitum eſt.

17 *Multis autem* &c.] Vide Tacitum lib. IV. Hiſtoriar. cap. I. & II. ubi fuſius miſeria tum Urbis deſcribitur, & quomodo miles caedibus & rapinis victorem, Domitianus ſtupris & adulteriis filium principis egerit.

CAPUT IX.

Veſpaſiani Auguſti & Titi Imperium quomodo rebellantes Judaeos compreſſerit, ad haec urbem Hieroſolymam cum templo ſolo aequaverit. De caeteris eorum geſtis.

ANno ab Urbe condita DCCCXXV. brevi illa quidem ſed turbida tyrannorum tempeſtate diſcuſſa, tranquilla ſub Veſpaſiano duce ſerenitas rediit. Namque ut [1] paulo altius repetam, Judaei poſt paſſionem Chriſti deſtituti in totum gratia Dei, cum omnibus undique malis circumvenirentur, [2] quibuſdam [3] in Carmelo monte ſeducti ſortibus, quae portenderent exortos à Judaea duces rerum potituros fore, [4] praedictumque ad ſe trahentes, in rebellionem exarſerunt. [5] Exſtinctisque Romanis praeſidiis, legatum quoque Syriae ſuppetias ferentem, [6] rapta aquila & caeſis copiis, fu-

1 *Paulo altius*] Florent. ſec. *paullo anterius*. Edd. quaedam *latius*.

2 *Quibuſdam*] MSS. & Edd. nonnulli *per quemdam*.

3 *In Carmelo monte*] Ita recte legitur in Manuſcriptis. Lege Suet. in Veſpaſ. c. IV. ſed de bello Judaico Joſephi libri omnia abunde ſuppeditabunt. FABR.

4 *Praedictumque*] Perizon. *portentumque*.

5 *Exſtinctisque Romanis praeſidiis*] Lugd. Bat. quart. *Cunctis exſtinctisque* &c. Ed. Auguſt. *Cunque exſtinctis Romanis* &c.

6 *Rapta aquila*] Ex Suetonio haec deſumta ſunt, apud quem eadem inveniuntur in Veſpaſ. cap. IV. Suetonii autem verba varie & mutare & explicare Viri Docti tentarunt. Praeterire autem nequeo Chriſtiani Wormii explicationem, quam inveni in Lib. II. ejuſdem de corruptis Antiq. Hebr. apud Tacitum & Martialem Veſtigiis. Verba ejus pag. 4. haec ſunt, „Suppetit mihi, quo id demonſtrem, in„ſignis aliquis Suetonii locus, in illis Fla„vii Veſpaſiani capite IV. p. 462. *Judaei „ad ſe trahentes, rebellarunt, caeſoque prae„poſito, legatum inſuper Syriae conſularem, „ſuppetias ferentem, rapta aquila, fugave„runt.*

fugaverunt. Ad hos Vespasianus à Nerone missus, Titum filium suum majorem inter legatos habuit. Nam multas & validas legiones secum in Syriam trajecit. Itaque cum Judaeos, multis eorum oppidis captis, [7] in urbem Hierosolymorum, praecipue ob diem festum congregatos, obsidione clausisset, cognita Neronis morte, hortatu plurimorum regum & ducum, maxime Josephi Judaeorum ducis sententia, qui captus, cum in vincula [8] conjiceretur, constantissime dixerat (sicut Suetonius refert) continuo se ab eodem, [9] sed Imperatore, solvendum, Imperium adeptus est, relictoque in castris [10] ad procurationem obsidionis Hierosolymorum filio Tito, per Alexandriam profectus est Romam. Sed cognita interfectione Vitellii, [11] paulisper Alexandriae subsitit: Titus vero magna ac diuturna obsidione Judaeos premens, machinis cunctisque bellicis molibus non sine multo suorum sanguine tandem muros civitatis irrupit. Sed ad expugnandam interiorem templi munitionem, quam [12] recluſa multitudo sacerdotum ac principum tuebatur, majore vi & mora opus fuit. Quod tamen postquam in potestatem redactum opere atque antiquitate suspexit, diu deliberavit, utrum tamquam incitamentum hostium incenderet, an in testimonium victoriae reservaret. Sed Ecclesia Dei jam per totum orbem uberrime germinante, hoc tamquam effoetum ac vacuum, nullique usui bono commodum, arbitrio Dei auferendum fuit.

„runt. Alii quidem hic caesum Syriae „legatum, utpote Gessium Florum, ne„gant, cum tamen expresse Josephus in „Vita sua p. 1000. scribat: ὁ δ' ἐπελθὼν „ᾧ συμβαλὼν μάχῃ ἐικήθη, πολλῶν τῶν μετ' αὐτὸ „πεσόντων, ᾗ γίνεται τῷ Γεσσίῳ πλεῖστα συμφορᾷ „τῷ πάντος ἡμῶν ἔθνους. *Ille vero reversus in* „*praelio victus est, multis una cum illo ea*„*dentibus, & facta est Gessii caedes omnis* „*nostrae gentis pernicies.* Aquilam vero Ro„manam raptam esse, gratis dicere Sue„tonium plerique adserunt, licet si res „probe examinetur, summa ipsi fiat injuo„ria, *rapta aquila suppetias tulisse Florum* „adserit, i. e. diu postquam rapta esset „aquila eum adveniſſe. At quomodo rap„tam vult aquilam Suetonius? An in „praelio? minime; sed respicit ad ἀετὸν „χρύσεον μέγαν, *aquilam auream magnam*, „quam in signum Romani imperii super „majorem templi partem suspendi curave„rat Herodes. Hanc enim, non sine in„genti tumultu plebs Judaica dejecit, ut „memorat Josephus libro Antiq. Judaic. „XVII. & de Bell. Jud. I. „

7 *In Urbem*] Ed. Aug. *in urbe.*

8 *Conjiceretur,*] MSS. quidam *coerceretur.*

9 *Sed imperatore*] Quidam MSS. *sed ab imperatore.*

10 *Ad procurationem*] Florent. sec. delet *ad* & scribit *procuratione*, superscribitur vero *procuratore.*

11 *Paulisper*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *paululum.*

12 *Recluſa*] Coll. Gronov. *recluſam*, Ed.

fuit. Itaque Titus Imperator ab exercitu pronuntiatus, templum [13] in Hierosolymis incendit ac diruit: quod à die conditionis primae usque ad diem eversionis [14] ultimae, manserat annis mille centum & duobus. Muros urbis [15] universos solo [16] adaequavit. [17] Sexcenta millia Judaeorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius referunt. [18] Josephus vero Judaeus, qui ei tunc bello praefuit, & apud Vespasianum propter praedictum Imperium veniam gratiamque meruerat, [19] scribit undecies centena millia gladio & fame periisse: reliquias vero Judaeorum [20] diversis actas conditionibus toto orbe dispersas: quarum numerus ad [21] nonaginta millia hominum fuisse narratur. [22] Vespasianus & Titus Imperatores, magnificum agentes de Judaeis triumphum, urbem ingressi sunt. Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus inter trecentos viginti triumphos, qui a con-

Ed. Aug. *inclusam.* MSS. reliqui omnes vulgatam tuentur.

13 *In Hierosolymis*] Priorem vocem delent Ed. Aug. & Florent. sec.

14 *Ultimae*] Florent. sec. *ultimam*, sicut aliquanto ante *prima.*

15 *Universos*] Abest a Lugd. Bat. sec.

16 *Adaequavit*] Lugd. Bat. quart. Cod. Aug. & Florent. sec. *aequavit.*

17 *DC. millia Judaeorum*] Idem numerus est apud Eusebium. Tu praeter Josephum lege Egesipp. lib. V. FABR.

18 *Josephus vero*] De bello Judaico li. VII. c. 17. FABR.

19 *Scribit*] Florent. sec. *scripsit.*

20 *Diversis*] Perizon. *variis.*

21 *Nonaginta*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *nongenta.*

22 *Vespasianus & Titus*] Victoriam hanc atque triumphum plures & diversi generis celebrant nummi, quo refero pulcherrimum, quem servo, ineditum, primae magnitudinis, in quo Victoria Imperatori, ex adverso stanti, tropaeum in manus tradit, qui typus cui rei inserviat docet adposita inscriptio VICTORIAE AUGUSTI. Ad concordiam Titi & Domitiani fratrum, sub Tito cusum pulcherrimum refero alterum, qui penes me est, ejusdem magnitudinis, & ineditum, in quo Domitianus & Titus stantes ex adverso togati dextras jungunt, dea Pietate intermedia, adscribitur praeclaro huic nummo PIETAS AUGUSTI.

23 *Ut-*

a conditione Urbis, [23] usque in id tempus acti erant, hoc [24] spectaculum fuit; patrem & filium uno triumphali curru vectos, glorioſiſſimam ab his qui patrem & filium offenderant, victoriam reportaſſe. Qui continuo omnibus bellis [25] ac tumultibus domi foriſque compreſſis, pacem totius orbis pronuntiaverunt, & Janum geminum obſeratis cohiberi clauſtris, [26] ſexto demum ipſi poſt Urbem con-

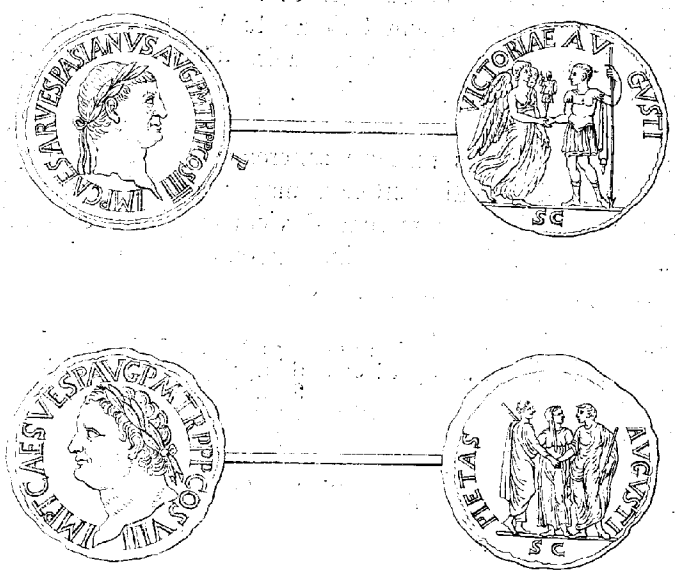

23 *Usque in id tempus*] Ed. Aug. & MSS. aliquot, malunt, *usque ad id tempus*.

24 *Spectaculum fuit,*] Abeſt vox ultima ab Ed. Auguſt.

25 *Ac tumultibus*] Non invenitur in Cod. Perizon.

26 *Sexto demum*] Proprie ſeptimo, ſed Neronem non computat, quia fine cauſa clauſit, ut ait Caſaubonus, quem vide ad Sueton. in Auguſto cap. XXII.

conditam censuerunt. Jure enim idem honos ultioni passionis Domini inpensus est, qui etiam nativitati fuerat adtributus. Tunc deinde sine ullis bellorum tumultibus in immensum respublica Romana provehitur : [27] siquidem Achaja, Lycia, Rhodus, Byzantium, Samos, Thracia, Cilicia, [28] Commagene, tum primum redactae in provincias, Romanis judicibus, legibusque paruerunt. Nono autem Imperii ejus anno tres civitates Cypri terrae motu corruerunt, & Romae magna pestilentia fuit. Vespasianus autem in villa propria circa Sabinos nono anno principatus sui profluvio ventris mortuus est. [29] Anno ab Urbe condita octingentesimo vigesimo octavo, Titus segregatis a numero principum Othone & Vitellio, ab Augusto octavus, biennio post Vespasianum regnavit. Cujus tanta tranquillitas in Imperio fuit, ut nullius omnino sanguinem in republica administranda fudisse referatur. Et tamen tunc Romae orto repente incendio, plurimae aedes publicae concrematae sunt. Abruptum tunc etiam [30] Vesuvii montis verticem magna profudisse incendia [31] ferunt, torrentibusque flammarum [32] vicina regionis cum urbibus hominibusque delesse. Titus cum ingenti omnium luctu in eadem villa, qua pater ejus, morbo absumtus est.

27 *Siquidem Achaja* &c.] Eadem Eutropius lib VII. Sueton. in Vespas. cap. VIII. FABR.

28 *Commagene*] Confer Spanhemium Orb. Rom. p. 260.

29 *Anno ab u. c.*] Titi vitam scribunt copiose Xiphil. & Suetonius, breviter Eutropius & Sex. Aurelius. FABR.

30 *Vesuvii.*] Incendium Vesuvii montis lege apud Xiphilinum in Tito, meminit Suetonius in Tito cap. 8. & Plin. in Epist. FABR.

31 *Ferunt*,] Ed. August. *fertur.*

32 *Vicina regionis*] Coll. Gronov. *vicinas regiones.*

C A-

CAPUT X.

De Flavii Domitiani Caesaris Imperio, rebus gestis & facinoribus.

ANno ab Urbe condita DCCCXXX., [1] Domitianus Titi frater, ab Augusto nonus, fratri successit in regnum. Qui per annos quindecim [2] ad hoc paulatim per omnes scelerum gradus crevit, ut confirmatissimam toto orbe Christi Ecclesiam, datis ubique crudelissimae persecutionis edictis, convellere auderet. Is in tantam superbiam prolapsus fuit, ut dominum sese ac Deum vocari, scribi, colique jusserit. Nobilissimos è senatu, invidiae simul ac praedae causa, alios palam interfecit, alios in exilium trusit, ibique trucidari imperavit. Libidinis intemperantia quidquid [3] cogitari potest, fecit. [4] Plurimas urbis aedes, destructis populi Romani rebus extruxit. Bellum adversum Germanos & Dacos per legatos gessit pari reipubublicae pernicie; cum & in Urbe ipse senatum populumque laniaret, & foris male circumactum exercitum adsidua hostes caede conficerent. Nam quanta fuerint [5] Diurpanei, Dacorum regis, cum Fusco duce praelia, quantaeque Romanorum clades, longo textu evolverem, nisi Cornelius Tacitus, qui hanc historiam diligentissime contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quamplurimos sanxisse, & se ipsum idem potissimum elegisse dixisset. Domitianus tamen pravissima elatus jactantia, sub nomine superatorum hostium de exstinctis legionibus triumm-

1 *Domitianus*] De Domitiano Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & Aurelius Victor. FABR.

2 *Ad hoc*] In uno ex Lugd. Batt. deletur, in alio legitur *modestus ad hoc*. Aliquanto post pro *trusit*, Ed. August. *miserabiliter trusit*.

3 *Cogitari potest*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *excogitari*.

4 *Plurimas urbis aedes*,] Florentt. duo, *plurima urbis*, *sed destructis* &c.

5 *Diurpanei*,] In Gualth. lib. est *Diurpanis*, Xiphilinus Dacorum Regem *Decebalum* nominat. Eum lege, quando Tacitus, cujus Orosius meminit, ad nos non pervenit. FABR.

triumphavit. Idemque efferatus ſuperbia, qua ſe Deum coli vellet, perſecutionem in Chriſtianos agi, [6] ſecundus à Nerone, imperavit. Quo tempore etiam [7] beatiſſimus Joannes Apoſtolus in Patmum inſulam relegatus fuit. Inter Judaeos quoque acerbitate tormentorum & cruentiſſimae quaeſtionis exquiri genus David, atque interfici praeceptum eſt, dum prophetis ſanctis & invidetur, & creditur, quaſi adhuc futurus eſſet ex ſemine David, qui regnum poſſet adipiſci. Continuo tamen Domitianus [8] crudeliter in palatio a ſuis interfectus eſt: cujus cadaver populari ſandapila per veſpillones exportatum, atque ignominioſiſſime ſepultum eſt.

6 *Secundus a Nerone*] Confer Tertulliani Apologeticum, & Notas ad eumdem p. 60.

7 *Beatiſſimus Joannes*] Sophronius ſcripſit, Joannem Apoſtolum in exilium relegatum anno XIII. Imperii Domitiani. Idem eſt in Euſeb. Chron. FABR.

8 *Crudeliter*] Cod. Perizon. *juſtiſſime.*

CAPUT XI.

Coccei Nervae Caeſaris Imperium.

ANno ab Urbe condita DCCCXLVI. [1] quamvis Eutropius quinquageſimum hunc eſſe annum ſcripſerit, [2] Nerva admodum ſenex a Petronio, praefecto praetorio, & Parthenio ſpadone, [3] interfectore Domitiani, Imperator decimus ab Auguſto creatus, [4] Trajanum in regnum adoptavit, per quem revera [5] ad-

1 *Quamvis Eutropius*] Eutropius initio libri octavi. FABR.

2 *Nerva*] De Nerva lege Xiphilinum, Eutropium & Aurelium. FABR.

3 *Interfectore Domitiani*, Florent. ſec. *interfecto Domitiano.*

4 *Trajanum &c.*] Exſtant nummi hujus adoptionis teſtes, jam ab Antiquariis vulgati. Quare malo ineditum & Graecum (qui inter rariores hujus Imperatoris eſt) hic proferre. Circa caput Nervae laureatum legitur ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΝΕΡΟΥΑ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ. *Imperator Nerva Caeſar Auguſtus.* Ab altera parte templum cernitur hexaſtylum, cum inſcriptione ΚΥΖΙΚΗΝΩΝ ΕΠΙ Τίτε ΠΟΜΠΩΝΙΟΥ ΑΝθυπάτε *B. Cyzicenorum, ſub Tito Pomponio proconſule anno ſecundo.* Nummus hic, quum alias, tum propter proconſulis titulum, nomenque ejuſdem adpoſitum, notabilis eſt. Exſtat in Muſeo Hermanni Horſtii.

5 *Ad-*

5 adflictae Reipublicae divina provisione consuluit. 6 Hic primo edicto suo cunctos exsules revocavit: unde & Joannes Apostolus hac generali indulgentia liberatus, Ephesum rediit: emensoque anno Imperii sui Nerva, confectus morbo, diem obiit.

5 *Adflictae reipublicae*] Amplius hoc, quod a manu Orosii alienum non videtur, addit praestantissima Edit. Augustana; *ad felicitatem adflictae reipublicae*, & reliqua legit, *divina provisione consuluit*. Recte autem scribit adflictae reipublicae consultum divina provisione per Trajanum principem fuisse. Nervae enim, ut senis imperatoris, brevi imperio recreata quidem fuit respublica, sed sub Trajano, ejusque longo satis imperio, lacertos movit, barbaros non modo repulit sed & universum fere Orientem domuit, unde sibi visa fuit Roma ad aeternitatem, quo adulationis utebantur titulo, ut ex insigni hoc medallione, qui inter Numismata Pisana exstat, patet, adspirare.

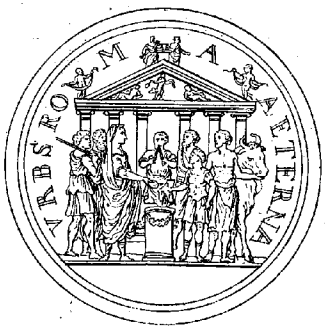

6 *Hic primo edicto suo* &c.] Conferquae notavimus ad Tertulliani Apologeticum pag. 61.

CAPUT XII.

Ulpii Trajani Caesaris Augusti imperium & res gestae.

ANno ab Urbe condita DCCCXLVII., Trajanus, genere Hispanus, undecimus ab Augusto, reipublicae gubernacula Nerva tradente suscepit, ac [1] per annos decem & novem tenuit. Apud Agrippinam, Galliae urbem, insignia sumsit imperii: mox Germaniam trans Rhenum in pristinum statum reduxit: [2] trans Danubium multas gentes subegit. Regiones autem trans Euphratem & Tigrim sitas provincias fecit. Seleuciam & Ctesiphonten & Babylonem occupavit. In persequendis sane Christianis errore deceptus, tertius à Nerone, cum passim repertos cogi ad sacrificandum idolis, ac

1 *Per annos XIX.*] His Xiphilinus ex Dione addit menses VI. (Cassiodorus IV. habet) dies XV. FABR.

2 *Trans Danubium multas gentes subegit.*] Ingens omnis generis nummorum est numerus, qui victorias & tropaea Trajani celebrant. Unum tantum ex Num. Pisanis, quo adventus in Urbem & reditus ex bello Dacico celebratur adpingam, alterum Graecum & ineditum. A nummi Graeci parte priore cernitur bustum Trajani, capite laureato; pectus atque humeri lorica & aegide armantur, exsculpto in thorace equestris expeditionis typo, cum inscriptione in ambitu nummi ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΔΑΚΙΚΟΣ, *Imperator Caesar Trajanus Augustus Germanicus, Dacicus* Ab altera parte insignis est victoriae in Oriente typus. Cernitur enim Oriens, ex pallio, sceptro & corona radiata facile cognitus, citis insistens quadrigis, dextra, ut pingi solet, elevata; advolante supra equorum capita Victoria cum tropaeo. Adponitur infra annus imperii ΑΥΚΑΒΑΝΤ ΙΣ decimus sextus.

3 *Pli-*

ac detrectantes interfici praecepisset, plurimique interficerentur, [3] Plinii Secundi, qui inter caeteros judices persecutor datus fuerat, relatu admonitus, eos homines praeter confessionem Christi honestaque conventicula nihil contrarium Romanis legibus facere, fiducia sane innocentis confessionis nemini mortem gravem ac formidolosam videri, rescriptis illico lenioribus [4] temperavit edictum. Verumtamen continuo Romae aurea domus à Nerone, [5] totis privatis publicisque rebus inpensis, condita, repentino conflagravit incendio, ut intelligeretur missa etiam ab alio persecutio in ipsius potissime monumentis, à quo primum exorta esset, atque in ipso [6] auctore puniri. [7] Terraemotu quatuor urbes Asiae subversae, [8] Helea, Myrina, Pitane, Syme, & Graeciae civitates duae, Opuntiorum & Oritorum. Tres Galatiae civitates eodem terraemotu dirutae. Pantheon Romae fulmine concrematum; Terraemotus [9] Antiochiam pene totam subruit civitatem. Incredibili deinde motu sub uno tempore Judaei, quasi rabie efferati, per diversas terrarum partes exarserunt. Nam & per totam Libyam adversus incolas atrociissima bella gesserunt: quae adeo tunc interfectis cultoribus desola-

[3] *Plinii Secundi*,] Epistola Plinii ad Trajanum de Christianis exstat lib. X. Fabr.

[4] *Temperavit edictum.*] Vide Notas ad Tertulliani Apologeticum pag. 59.

[5] *Totis privatis*] Edd. Vett. quaedam *tot privatis* &c.

[6] *Auctore*] Abest ab Ed. August.

[7] *Terraemotu*] De hoc terraemotu Eusebius in Chron. De Antiochiae Terraemotu Xiphilinus in Trajano. Fabr.

[8] *Helea,*] Mesopotamiae oppidum, non longe a Carrhis, Ammiano Marcellino *Hileia*, Ptolemaeo *Eleia* aut *Ilia* vocatur.

[9] *Antiochiam*] Coll. Gronov., *Antiochiae.* Sed Ed. August. MS. Florent. sec. & Perizon. cum Ultr. *in Antiochia*, quo vide-

solata est, ut nisi postea Hadrianus Imperator collectas aliunde colonias illuc deduxisset, vacua penitus terra, abraso habitatore, mansisset. Aegyptum vero totam & Cyrenem & Thebaida cruentis seditionibus turbaverunt. In Alexandria autem commisso praelio victi & adtriti sunt. In Mesopotamia quoque rebellantibus jussu Imperatoris bellum illatum est. Itaque multa millia eorum vasta caede deleta sunt. [10] Sane Salaminam, urbem Cypri, interfectis omnibus accolis deleverunt. Trajanus, ut quidam ferunt [11] apud Seleuciam Isauriae urbem profluvio ventris exstinctus est.

videtur quoque inclinare Florent. &c. scribens *in Anthioniciam*.

10 *Sane Salaminam*] Abest a quibusdam MSS. vox *sane*, & forte ulceris aliquod in ea latet.

11 *Apud Seleuciam*] Sic Eutropius, Eusebius & Cassiodorus. At Xiphilin. ita, ἐς τὴν Σελινοῦντα Κιλικίας ἐλθὼν, ἢ δὴ ἡ Τραϊανία-λὴν καλεῖται, ἐξαίφνης ἀπέψυξε. FABR.

CAPUT XIII.

Aelius Hadrianus Caesar, ejusque imperium.

[1] ANno ab Urbe condita DCCCLXVII. [2] Hadrianus, consobrini Trajani filius, duodecimus ab Augusto principatum adeptus, uno & viginti annis imperavit. [3] Hic per Quadratum discipulum Apostolorum, & Aristidem Athenienſem, virum fide sapientiaque plenum, & per Serenum Granium legatum, libris de Christiana religione compositis, instructus atque eruditus, praecepit [4] per epistolam, ad Minucium Fundanum proconsulem Asiae datam, ut

1 *Hadrianus*,] Hadriani vita ex Dione à Xiphilino, & à Spartiano descripta exstat.

2 *Consobrini Trajani filius*,] Ita edidi ex MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. Mirum Editores *consobrinae* reliquisse, ne inspecto quidem Spartiano, cujus verba sunt in Adr. cap. 1. *Adriano pater Aelius Adrianus, cognomento Afer, fuit, consobrinus Trajani imperatoris.*

3 *Hic per Quadratum*] Add. Notas ad Tertull. Apolog. pag. 65.

4 *Per epistolam, ad Minucium*] Hujus Epistolae exemplum legitur in Eccleſiast. Histor. Eusebius lib. IV. capite nono. FABR.

5 *Idem*

ut nemini liceret Chriſtianos ſine objectu criminis aut probatione damnare. [5] Idem quoque continuo [6] pater patriae in ſenatu ultra morem majorum adpellatur, [7] & uxor ejus Auguſta. Hadrianus Rempublicam juſtiſſimis legibus ordinavit, bellum contra Sauromatas geſſit

5 *Idem quoque*] Florent. ſec. & Edd. quaedam *idemque*.

6 *Pater Patriae*] Qui titulus in omnibus fere nummis ejuſdem adſcribitur, & quidem ab utraque parte in hoc Medallione, qui inter Numiſmata Piſana invenitur.

Quamvis autem Senatus ſtatim patris patriae nomen novo imperatori detulerit, recuſantis tamen ſpecie adſumſiſſe innuit Spartian. in Vita ejus cap. VI. *Patris patriae nomen ſibi delatum ſtatim & iterum poſtea diſtulit: quod hoc nomen Auguſtus ſero meruiſſet.*

7 *Et uxor ejus Auguſta.*] Merito, ejus enim favore ejusdemque per Plotinam factione ad imperium pervenit. Confer Spartian. cap. II. & IV. Sabinae Auguſtae inſignis Medallio invenitur inter Nummos Caeſareos, in quo capite ſpicis coronato Cereri, & leone vecta Deorum matri adſimilatur.

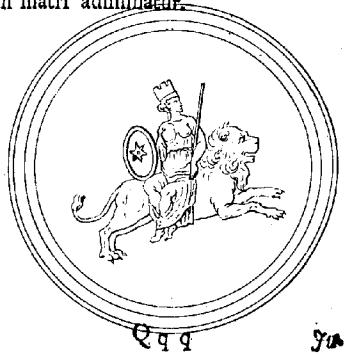

sit & vicit. [8] Judaeos sane, perturbatione scelerum suorum exagitatos, & Palaestinam, provinciam quondam suam, depopulantes, ultima caede perdomuit: ultusque est Christianos, quos illi, Cotheba duce, quod sibi adversus Romanos non adsentarentur, excruciabant; praecepitque, ne cui Judaeo introëundi Hierosolymam esset licentia, Christianis tantum civitate permissa: quam ipse in optimum statum, murorum exstructione reparavit, & Aeliam vocari de praenomine suo praecepit.

8 *Judaeos sane, perturbatione*] De hoc bello Xiphilinus, qui scribit Hadrianum, colonia Hierosolymam deducta, urbem *Aeliam Capitolinam* adpellasse. FABR.

CAPUT XIV.

Antonini Pii Caesaris imperium.

ANno ab Urbe condita DCCCLXXXVIII. [1] Antoninus, cognomento Pius, tertiusdecimus ab Augusto Imperator creatus,

1 *Antoninus,*] Antonini Pii vita ad Diocletianum scripta à Capitolino exstat. FABR. Pulcherrimum hujus Antonini vidi Medalhonem Graecum, in quo a parte capitis haec est inscriptio, ΑΥτοκράτωρ ΚΑΙσαρ Τίτ. ΑΙΛ. ΑΔΡΙαν. ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC. *Imperator Caesar Titus Aelius Adrianus.* Ab altera parte Imperator stans in curru bijugo Faustinam uxorem, ut novam nuptam, flammeo velatam, manu dextra tenet, laeva hastam. Quo veluti Bacchi & Ariadnes typo, imperatori adulantur Smyrnaei, ut patet ex inscriptione, quae haec est. . . . . OCCAIANOC puto esse legendum ΑΙΛΙΟC ΑΙΛΙΑΝΟC CΤΡΑτηγ. ΑΝΕΘΗΚ. CΜΥΡΝΑΙΟΙC ΝΕΩκόροις. *Aelius Aelianus strategus posuit Smyrnaeis neocoris.*

2 *Cum*

tus, [2] cum liberis ſuis, Aurelio & Lucio, viginti & non plenis tribus annis rempublicam gubernavit, adeo tranquille & ſancte, ut merito Pius, & pater patriae nominatus ſit. Hujus tamen temporibus [3] Valentinus haereſiarches, & Cerdo, Magiſter Marcionis, Romam venerunt. Verum Juſtinus philoſophus [4] librum, pro Chriſtiana religione compoſitum, Antonino tradidit, benignumque eum [5] erga Chriſtianos fecit. Antoninus, ad duodecimum ab Urbe lapidem morbo correptus, interiit.

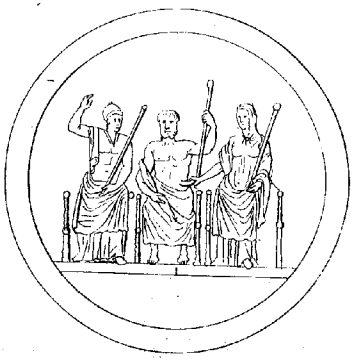

2 *Cum liberis ſuis, Aurelio & Lucio,*] Marcus Aurelius gener fuit Antonini Pii, ut & Lucius Verus, ſed Aurelius, juſſu Hadriani a Pio fuit adoptatus, verum ea lege ut is ſibi viciſſim Lucium adoptaret. Vide Julium Capitolinum in Vita Marci Antonini cap. V. Utriuſque effigiem ex numiſmate Muſei Caeſarei, ante hanc notam poni curavimus.

3 *Valentinus haereſiarches*,] Lege Euſebii Hiſt. li. IV. c. 10. & deinceps. Juſtini liber, inter opera ipſius à Roberto Stephano impreſſus, exſtat. Farr.

4 *Librum, pro Chriſtiana religione compoſitum*,] Perizon. & tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. legunt *de Chriſtiana religione*. Primus deinde ex Lugd. Batt. *compoſuit & Antonino tradidit*.

5 *Erga Chriſtianos*] Addunt Vulgg. *bomines*, ſed, ut inutile, abjiciunt Perizon. & Ed. Auguſt. Forte legendum, *erga Chriſtianos omnes fecit*.

CAPUT XV.

M. Antoninus Verus quid in imperio suo gesserit.

ANno ab Urbe condita DCCCCXI. [1] Marcus Antoninus Verus, quartusdecimus ab Augusto, regnum [2] cum Aurelio Commodo fratre suscepit, mansitque in eo annis decem & novem. [3] Hi primi rempublicam aequo jure tutati sunt; bellum deinde contra Parthos admirabili virtute & felicitate gesserunt. [4] Lucius Antoninus Verus ad id bellum profectus est. Vologaesus enim, rex Parthorum, gravi eruptione Armeniam, Capppadociam, Lyciamque vastabat. Sed Antoninus, per strenuissimos duces magnis rebus gestis, Seleuciam, Assyriae urbem super Hydaspen fluvium sitam, cum quadringentis millibus hominum cepit, & cum fratre de victoria Parthica triumphavit: ac non multo post, dum cum fratre in vehiculo sedet, casu morbi, quem apoplexiam Graeci vocant, suffocatus interiit. Eo defuncto, Marcus Antoninus solus reipublicae praefuit, sed in diebus Parthici belli persecutiones Christianorum, quarta jam post Neronem vice, in Asia & in Gallia graves praecepto ejus exstiterunt, multique sanctorum martyrio coronati sunt. [5] Secuta est lues plurimis

1 *M. Antoninus*] Hujus quoque Antonini vitam Capitolin. descripsit. De eodem Xiphilinus e Dione. FABR.

2 *Cum Aurelio Commodo fratre suscepit,*] Marcus Aurelius, puer adhuc, *principio avi sui* (Veri) nomen habuit, *& Catilii Severi, materni proavi. Post excessum vero patris, ab Adriano Annius Verissimus vocatus est: post virilem autem togam, Annius Verus.* Capitolinus in Vita Marci cap. 1. Collegae ejus in imperio, adfinis & filii adoptivi, integrum nomen fuit *L. Ceionius Aelius Commodus Verus Antoninus, qui ex Adriani voluntate Aelius adpellatus est; ex Antonini conjunctione, Verus & Antoninus.* Capitol. in Vita Veri cap. I.

3 *Hi primi rempublicam* &c.] Unde crebro eorumdem facies, ut in hisce Nummis maximi moduli ex Museo Regio, huic pagellae pag. sequ. oppositis, conjungi solent.

4 *Lucius Antoninus Verus*] In multis MSS. legitur *Annius Antoninus Verus*, quod mendum natum videtur ex mutatione literae L. qua Lucius significatur, in literam A. vel repetitione literarum quarumdum ex *Antoninus* quod sequitur.

5 *Secuta est lues.*] De hac peste Lampridius, & Eusebius in Chronico FABR.

6 *In*

mis infusa provinciis : totamque Italiam pestilentia tanta vastavit, ut passim villae, agri atque oppida sine cultore atque habitatore deserta, [6] in ruinas sylvasque concesserint. Exercitum vero Romanorum cunctasque legiones per longinqua late hiberna dispositas ita consumtas ferunt, ut Marcomannicum bellum, quod continuo exortum est, non nisi novo delectu militum, quem triennio jugiter apud

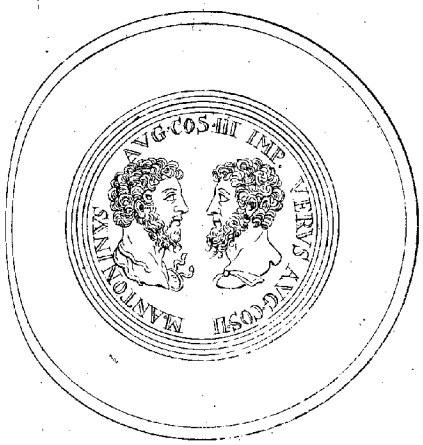

6 *In ruinas silvasque*] Tres Lugd.Batt. pro *exortum est*, quidam MSS. *secutum* cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *in spinas silvasque*. Non male. Aliquanto post,

apud [7] Carnuntum Marcus Antoninus habuit, geſtum [8] fuiſſe referatur. Hoc quidem bellum, providentia Dei adminiſtratum eſſe, cum plurimis argumentis, tum praecipue epiſtola graviſſimi ac modeſtiſſimi [9] Imperatoris apertiſſime declaratum eſt. Nam cum inſurrexiſſent gentes [10] inmanitate barbarae, multitudine innumerabiles, hoc eſt, Marcomanni, Quadi, Vandali, Sarmatae, Suevi, atque omnis pene Germania; & in Quadorum uſque fines progreſſus exercitus, circumventusque ab hoſtibus, propter aquarum penuriam, [11] praeſentius ſitis quam hoſtis periculum ſuſtineret: ad invocationem nominis Chriſti, quam ſubito magna fidei conſtantia [12] quidam milites effuſi in preces palam [13] fecerunt, [14] tanta vis pluviae effuſa eſt, ut Romanos quidem largiſſime ac ſine injuria refecerit, barbaros autem crebris fulminum ictibus perterritos, praeſertim cum plurimi eorum occiderentur, in fugam coëgerit. Quorum terga Romani uſque ad internecionem caedentes [15] glorioſiſſimam victoriam, & omnibus pene antiquorum titulis praeferendam, rudi parvoque militum numero, ſed potentiſſimo Chriſti auxilio, reportarunt. Exſtare etiam

7 *Apud Carnuntum*] Ita nomen urbis hujus in Pannonia ſcribi debet. *Carnutum, Carnicium, Carnotum, Carnuntium* male in MSS. & Edd. legitur. Eutropius lib. VIII. cap. XIII. p. 365. *Cum apud Carnuntum jugi triennio perſeveraſſet.* Spartian. in Severo cap. V. *Imperator eſt adpellatus apud Carnuntum iidibus Auguſtis.* Unin Inſcript. antiqua apud Gruterum p. 1032. num. 2. NATVS CARNVNTO.

8 *Fuiſſe*] Alii *eſſe.* Quod ſequitur, *argumentis*, in Codd. Lugd. Batt. depravatum legitur in *adjumentis.*

9 *Imperatoris*] Perizon. *imperatorum.*

10 *Inmanitate barbarae, multitudine innumerabiles,*] Verba deſumta ex Ciceronis Oratione pro Marcello cap. III.

11 *Praeſentius ſitis* &c.] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *tum praeſentis* &c. ſed recte *praeſentius periculum* vocatur ſitis quam quod ab hoſte inminebat.

12 *Quidam milites*] *Militeni* hi milites erant, de quibus contra Dionem Xiphilinus in Antonino Philoſopho. Lege praeterea Euſebium hiſtoriae Eccleſiaſt. lib. V. cap. V. FABR.

13 *Fecerunt*,] MSS. Edd. quidam *fecerant.*

14 *Tanta vis pluviae effuſa eſt* &c.] Confer Apologeticum Tertulliani cap. V. ubi pag. 63. promiſimus ſingularem de hac re & Jove Pluvio Diſſertationem. Fecimus quidem id ante viginti annos, ſed, mutata ſtatione, aliae nos alio (ut fit) curae avocarunt; tamen,

Bene cogitata ſi excidunt, non occidunt. Publii Syri ſententia eſt verſu 66. pag. 4. Ed. noſtrae.

15 *Glorioſiſſimam victoriam,*] Victoriae hujus memoriam conſervat typo, pondere atque praeſtantia inſignis Medallio, qui olim in Muſeo Marckiano, nunc Kronenburgiano, Hagaecomitis adſervatur. Delineationem ejus, cum cura factam, ſiſto.

etiam nunc apud plerosque dicuntur literae Imperatoris Antonini, ubi invocatione nominis Christi per milites Christianos, & sitim illam depulsam & collatam fatetur fuisse victoriam. Idemque Antoninus Commodum, filium suum, adsumsit in regnum; praeteriti etiam temporis per omnes provincias tributa donavit, omniaque simul fiscalium negotiorum calumniosa monumenta congesta in foro jussit incendi, severioresque leges novis constitutionibus temperavit. Postremo, in Pannonia constitutus, repentino morbo diem obiit.

Caput XVI.

L. Antonini Commodi, P. Aelii Pertinacis, & Didii Juliani Caesarum Augustorum imperia.

Anno ab Urbe condita DCCCCXXX. [1] Lucius Antoninus Commodus, quintusdecimus ab Augusto, patri successit [2] in regnum: man-

1 *L. A. Commodus,*] Commodi vitam descripserunt Lampridius, Xiphilinus, & Herodianus lib. I. Fabr.

2 *In regnum* :] Lugd. Bat. duo, *in regno.*

3 *Ad*

manſitque in eo annis tredecim. 3 Adverſus Germanos bellum feliciter geſſit. Ceterum per omnia luxuriae & obſcoenitatis dedecora depravatus, gladiatoriis quoque armis ſaepiſſime in ludo depugnavit, & in amphitheatro feris ſeſe frequenter objecit : interfecit etiam quamplurimos ſenatores, maxime quos animadvertit nobilitate induſtriaque excellere. Flagitia regis poena Urbis inſequitur. Nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio bibliothecam illam, majorum cura ſtudioque compoſitam, aedesque alias juxta ſitas, rapaci turbine concremavit. Deinde aliud incendium, poſtea Romae exortum, aedem Veſtae & palatium, plurimamque Urbis partem ſolo coaequavit. Commodus, cunctis incommodus, in domo Veſtiliani ſtrangulatus interiiſſe fertur, hoſtis generis humani etiam vivus judica-

3 *Adverſus Germanos*] Mortuo patre bellum Germanicum ſtatim deſeruit. Poſtea tamen per legatos plurima bella feliciter geſſit. Lampridius in Vita Commodi cap. 13. *Victi ſunt ſub eo tamen, quum ille ſic viveret, per legatos, Mauri, victi Daci, Pannoniae quoque compoſitae: in Britannia, in Germania & in Dacia imperium ejus recuſantibus provincialibus. Quae omnia iſta per duces ſedata ſunt.* Hinc cognomen Britannici in eo, qui ſequitur, maximi moduli nummo. Fuit olim in Muſeo Marckiano nunc invenitur in Kronenburgiano.

4 *Aelius*

dicatus. Post hunc à senatu creatus est senex [4] Helvius Pertinax, sextusdecimus ab Augusto, qui sexto mense quam regnare coeperat, [5] Juliani juriſperiti ſcelere, in palatio occiſus eſt. Julianus, interfecto Pertinace

4 *Aelius Pertinax,*] Pertinacis vitam Capitolinus deſcripſit. De eodem Herodianus libro ſecundo. Xiphilinus & Eutropius. FABR. Miror quod nomen *Aelius* potuerint concoquere Editores, quum omnes ſcriptores, & luculenti ejuſmodi rerum teſtes, inſcriptiones atque nummi, Helvium, non Aelium, nuncupent. In MSS. Lugd. Batt. pr. & quarto atque Coll. Gronov. non *Aelius* ſed *Elvius* legitur, at in Lugd. Bat. ſecundo, Ultr. & Cod. ſed. & Edit. Aug. clare *Helvius* agnoſcitur. Servo majoris moduli aereum nummum hujus imperatoris, Graece inſcriptum & longe rariſſimum, pudendo ſane pretio coemtum, quem teſtem nominis advoco. In eo, juxta caput Pertinacis laureatum ſcribitur ΑΥΤοκράτωρ ΚΑΙΣαρ Πούβλιος ΗΕΛΥιος ΠΕΡΤΙΝΑΞ ΣΕΒαστος. *Imperator Caeſar Publius Helvius Pertinax Auguſtus.* Ab altera parte cernitur Imperator ſtans in quadrigis, dextra tenens corollam, laeva haſtam & habenas, cum nota anni primi imperii ejuſdem Λυκάβαντος Α.

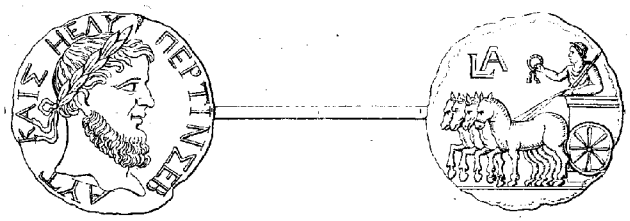

5 *Juliani*] De hoc *Juliano* Spartianus, Xiphilinus, Herodianus, & alii. FABR. Proavus fuerat jurisperitus. Uxorem habuit Manliam Scantillam, quae maritum, potentiae cupidine incitavit, ut imperium a militibus pecunia, qua abundabat, licitaretur. Utriusque nummos aereos mirae artis, ſecundi ut vocant moduli, ſubjeci. Illum Didii Juliani ipſe ſervo, alterum in Muſeo Marckiano quondam vidi. At proprius examinanti, anterior pars ex Julia Severi in Scantillam Juliani corrupta vila fuit.

tinace, invasit imperium : sed mox à Severo apud [6] pontem Mulvium bello civili victus, & interfectus est, mense septimo postquam coeperat imperare. Ita inter Pertinacem & Julianum unus annus absumtus est.

6 *Pontem Mulvium*] Sic libri Manuscripti hoc nomen infra quoque edunt cap. XXVIII. nec aliter in vetustis Sallustii libris scriptum invenio. FABR.

CAPUT XVII.

De imperio Septimii Severi Pertinacis Caesaris Augusti, quomodo Christianos adflixerit.

ANno ab Urbe condita [1] DCCCCXLIV. [2] Severus, genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti : qui se ex nomine Imperatoris, quem occisum ultus fuerat, [3] Pertinacem adpellari voluit, septimusdecimus ab Augusto, destitutum adeptus imperium,

1 *Quadragesimo quarto*,] Ex MSS. Lugd. Bat. alii XLIII. alii XLVI.

2 *Severus, genere Afer*] Severi vitam Spartianus scripsit. De eodem Xiphilinus & Herodianus libr. II. & III FABR.

3 *Pertinacem adpellari voluit*,] Innumeri ex argento & aere nummi cognomine hoc inscripti occurrunt. Duos tamen prae ceteris memorabiles, quod Antiquariis hactenus visi non sint, nec ab iis editi, in lucem producere lubet. Alter ex iis Latinis alter Graecis literis inscriptus est. Prior hanc circa Severi laureatum caput habet epigraphen, IMP*erator* CAES*ar Lucius* SEPTIMIUS SEVERVS PER*tinax* AVG*ustus*. Ab altera parte stans cernitur Deus Lunus, ornatu singulari, dextra hastam tenens, laeva, columnae innixus, victoriam globo insistentem tenet, victorias toto Orbe terrarum partas imperatori gratulans, adest a tergo gallus gallinaceus, laevum vero pedem bovino capiti inprimit. Colebatur deus Lunus quum alibi in Oriente, tum Antiochiae, Pisidiae Urbe, in qua, utpote per Augustum facta colonia Romana, (quare Latinam epigraphen habet) cusum numisma, in circuitu sculpta docet inscriptio, COL*onia* CAES*area* ANTIOCHEN*sis*.

Nu-

perium,[4] decem & octo annis tenuit. Hic natura saevus,[5] multis semper bellis lacessitus, fortissime quidem rempublicam sed laboriosissime rexit. [6] Pescennium Nigrum, qui in Aegypto & Syria ad tyrannidem adspirave-

Numisma Graecum quum alias, tum mole & pondere suspiciendum, caput Severi laureatum exhibet, cum paludamento ad humeros, & incusa Dianae Ephesiae ante mentum nota. In circuitu legitur ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ ΛΟΥΚΙΟΣ CΕΠΤΙΜΙΟΣ CΕΟΥΗΡΟC ΠΕΡΤΙΝΑΞ. *Imperator Caesar Lucius Septimius Severus Pertinax.* Ab altera parte prudentia & fortitudo imperatoris, typo Herculis & Minervae, quae (ut videtur) dextras, ara intermedia, jungunt, commendatur. Nummum cuderunt Acrasiotae in Lydia, ut docet inscriptio, quae haec est, ΑΚΡΑCΙΩΤΩΝ ΕΠΙ CΤΡΑΤΗΓΟΥ CΤΡΑΤΟΝΕΙΚΙΑΝΟΥ Γ. *Acrasiotarum, sub Stratego Stratoniciano tertium.* Praeclarum hoc Numisma, quod inter primos maximi moduli est, servatur in Museo *Horstiano.*

4 *Decem & octo annis*] Lugd. Bat. tres, Florentt. duo Cod. Perizon. Ultr. Coll. Gronov. & Ed. Aug. XVII. annos numerant.

5 *Semper*] Lugd. Bat. tres Ultr. & Coll. Gronov. *saepe.*

6 *Pescennium Nigrum,*] De Pescennio Nigro iidem, quos modo nominavi. Fabr. Quam aegre hujus imperatoris inveniantur numismata sciunt harum deliciarum studiosi, qui plerique omnes iisdem carere coguntur. Possideo argenteum integerrimum, sed cujus typus ab aliis est editus. Prae ceteris vero Aereus maximi

raverat, apud Cyzicum vicit & interfecit. Judaeos & Samaritas rebel-

moduli Graece inſcriptus, adſervatur in Gaza Parmenſi, cujus in Muſeo Farneſiano Tab. XVIII. num. 1. hic datur typus,

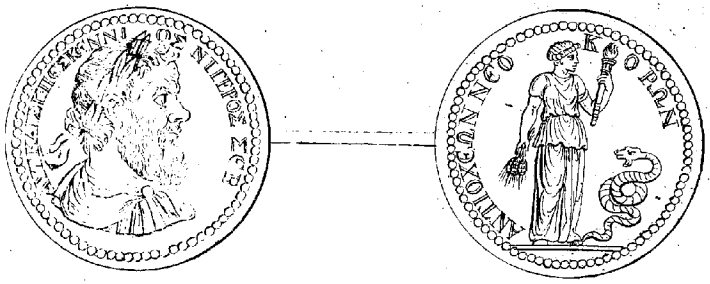

Quod numiſma eo libentius adduxi, ut, quibus in hiſce terris longinquitas regionis invidet conſpectum ejuſdem, conferant haud diſſimilem, qui olim in Muſeo Marckiano exſtitit; unde, ut pleroſque humaniſſimi viri nummos rariores, depingendum accepi; nunc autem inſpici poteſt Hagae Comitis apud Godardum Cronenburgium, cujus Muſeum plurimis & rariſſimis ſuperbit numinis. In utroque numiſmate caput Peſcennii Nigri barbatum & laureatum cernitur, cum paludamento ad humeros, & hac inſcriptione ΑΥΤοκράτωρ ΚΑΙΣαρ Καίος ΠΕΣΚΕΝΝΙΟΣ ΝΙΓΕΡΟΣ (in Cronenburg. ΝΙΓΕΡΩΣ) ΣΕΒαστος. *Imperator Caeſar Caius Peſcennius Niger Auguſtus.* Ab altera parte Ceres ſtans, dextra demiſſa ſpicas, laeva taedam ardentem tenet, ante pedes ſerpens eſt. Adſcribitur ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΝΕΟΚΟΡΩΝ. *Antiochenſium Neocororum.* Nummi materia, ſeu ipſum aes, ad ferream accedit ſubſtantiam.

Et

bellare conantes ferro [7] coërcuit. Parthos, Arabas Adiabenosque superavit. Quinta, post Neronem, persecutione Christianos excruciavit, plurimique sanctorum per diversas provincias martyrio coronati sunt. Hanc profanam in Christianos & Ecclesiam Dei praesumtionem Severi, coelestis ultio è vestigio [8] acta subsequitur. Nam continuo rapitur, vel potius retrahitur in Galliam Severus è Syria, ad tertium civile bellum, unum enim jam Romae adversus Julianum, aliud in Syria contra Pescennium gesserat, tertium [9] Clodius Albinus

Et hoc quidem numisma, sicuti pleraque, quae edidi, & edenda etiamnum magno numero servo, summa arte & perfecta ad archetypos similitudine, in gratiam meam depinxit solertissimus harum rerum artifex & peritissimus pictor Franciscus a Mieris, celebratissimi Francisci nepos.

7 *Coercuit.*] Edd. Vett. quaedam *compescuit.*

8 *Acta*] Lugd. Bat. pr. *apta.* Forte legendum *aperta.*

9 *Clodius Albinus*] Numisma ejus, maximi moduli, quod olim Romae servabatur, nunc vero cum aliis ejus generis ad Caesaream gazam transiit, tale celebratur.

nus, Juliani [10] in occidendo Pertinace socius, qui se in Gallia Caesarem fecerat, suscitabat: cujus bello multum utrimque Romani sanguinis fusum est. Albinus tamen apud Lugdunum oppressus & interfectus est. Severus [11] victor in Britannias defectu pene omnium sociorum trahitur. Ubi magnis gravibusque praeliis saepe gestis, receptam partem insulae à ceteris indomitis gentibus vallo distinguendam putavit. Itaque [12] magnam fossam firmissimumque vallum, crebris insuper turribus communitum, [13] per centum triginta & duo millia passuum à mari ad mare duxit. Ibique apud Eboracum oppidum

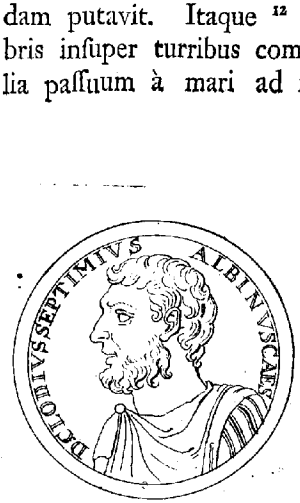

In eo Clodii Albini, sine laurea, cernitur facies, pectus & humeros paludamentum exornat. Adscribitur epigraphe *Decimus* CLODIVS SEPTIMIVS ALBINVS CAESAR. Ab altera parte typus est multis argenteis aliisque Clodii nummis communis, Minerva videlicet, quae Pacifera esse ex habitu & inscriptione colligitur. Adscribitur enim, MINER*vae* PACI*Ferae*. COS. II.

10 *In occidendo Pertinace socius*,] Imo, juxta Capitolinum, in Vita Clodii cap. I. optimus senex Pertinax *auctore Albino interemtus est.*

11 *Victor in Britannias*] De Severi expeditione in Britannias praeter superiores scribit Cassiodorus. FABR.

12 *Magnam fossam*] Lugd. Batt. quatuor cum Cod. Ultr. & Coll. Gronov. *maximam fossam.*

13 *Per centum & triginta duo millia passuum*] In hisce numeris centenarium abundare ex aliorum scriptorum collatione docuit Scottus ad Victorem Ed. Arntz. p. 533. Utrum apud descriptores, an ipsum Orosium culpa sit, dubium videtur; neque enim MSS. modo omnes, sed & Historia Miscella Pauli Diaconi, qui Orosianis verbis (ut passim) utitur, eundem numerum exhibet, ut in Collect.

seu

dum morbo obiit. [14] Reliquit duos filios, [15] Baſſianum & Getam: quorum Geta hoſtis publicus judicatus, interiit. Baſſianus, Antonini cognomine adſumto, regno potitus eſt.

ſeu Theſauro Murator. Tom. I. p. 65. patet.

14 *Reliquit duos filios,*] Ita MSS. & Ed. Auguſt. In reliquis minus recte legebatur *relinquens duos filios, Baſſianum* &c.

15 *Baſſianum & Getam:*] Unde *immoderatiſſime laetatum* Septimium Severum ex Aelio Mauro, Phlegontis Tralliani liberto, ſcribit Spartianus in Severo cap. XX. *quod duos Antoninos pari imperio reipublicae relinqueret, exemplo Pii, qui Verum & Marcum Antoninos, per adoptionem filios, reipublicae reliquit: hoc melius, quod ille filios per adoptionem, hic per ſe genitos, rectores Romanae reipublicae daret.* Poſterioribus ex his illuſtrantur verba Oroſii ſupra cap. XIV. de M. Aurelio & Lucio Vero, qui ibidem *liberi* vocantur Antonini Pii, quum proprie nepos fuerit Verus, a Marco adoptatus. Adde Capitolin. in Vita Veri cap. 11. Peſſima autem inter fratres Antoninos, Severi filios, concordia fuit, licet in inſcriptionibus & nummis ſaepe conjungantur, ut in hoc nummo Graeco Gazae Caeſareae, qui maximi moduli eſt, atque in parte anteriore adverſa duo fratrum capita, laureatum Antonini, nudum Getae oſtentat, cum inſcriptione Μάρκος ΑΥΡήλιος ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC Πέβλιος CΕΠΤίμιος ΓΕΤΑC. *Marcus Aurelius Antoninus, Publius Septimius Geta.* Ab altera conſpicitur typus Apollinis, ſive Sacerdotis ejus, atque Aeſculapii, cum hac epigraphe ΑΡΧΙερέως Γαΐε ΦΑβίΩ ΜΑΞΙΜΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑCCΕΩΝ. *Summo ſacerdote Caio Flavio Maximo, Halicarnaſſenſium.* Servatur in Gaza Caeſarea.

CA-

CAPUT XVIII.

De Aurelii Antonini Caracallae, Opilii Macrini, M. Aurelii Antonini Heliogabali, & Aurelii Alexandri Severi imperiis.

Anno ab Urbe condita DCCCCLXII. Aurelius Antoninus Baſſianus, idemque [1] Caracalla, octavusdecimus ab Auguſto principatum adeptus eſt, [2] manſitque in eo annis non plenis ſeptem. [3] Vixit patre aſperior, [4] omnibus autem hominibus libidine intemperantior, qui etiam novercam ſuam [5] Juliam uxorem duxerit. Hic

1 *Caracalla,*] Xiphilinus hujus nominis rationem explicans Καρακαλλον habet. Ejus vitam Spartianus deſcripſit, de eodem Herodianus lib. IV. FABR.

2 *Creatus manſit annis* &c.] Editi, *manſitque in eo annis.* Quiſquiliae. LAUT. Vulgatum non temere mutandum eſſe cenſeo.

3 *Vixit.*] Deleri hoc jubet Codex Perizon.

4 *Omnibus autem hominibus*] Invenitur hoc augmentum in MSS. & Ed. Auguſt. Reliquae *omnibus libidine* &c.

5 *Juliam*] Adulteriis ſub Severo marito jam ante infamem. In Vita Severi cap. XVIII. Spartian. *Domi tamen minus cautus, qui uxorem Juliam, famoſam adulteriis, tenuit, etiam conjurationis conſciam.* Formam ejus Cleopatrae contulerunt Aegeatae & Smyrnei in numiſmate maximi moduli, qui penes me eſt; pulcherrimo, integerrimo, rariſſimo. A parte priore nummi cernitur Juliae caput cum inſcriptione hac, ΙΟΥΛΙΑΝ ΔΟΜΝΑΝ CEβαστην. *Juliam Domnam Auguſtam,* ſcilicet colunt. Ab altera parte caput reginae quondam Aegypti Cleopatrae cernitur, quod ex diademate regio & ad collum adpoſita aſpide cognoſcitur. Nomina urbium in circuitu nummi legas, CMυρναιων ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΙΓΕΩΝ ΕΤΟΥC... *Smyrnaeorum Adrianeorum, Aegeatarum anno...*

6 *Opi-*

Hic, contra Parthos bellum moliens, inter Edeſſam & Carras, ab hoſtibus circumventus, occiſus eſt. Poſt hunc nonusdecimus ab Auguſto [6] Opelius

6 *Opelius Macrinus*,] De hoc Capitolinus, Xiphilinus & Herodianus lib. IV. & V. Fabr. Plures hujus imperatoris nummos nummorumque typos habeo ineditos, duos autem profero, alterum ex Muſeo Lebretiano, alterum ex noſtro. Prior in colonia Julia Beryto cuſus, coloniae ejus conſuetum typum, rudiuſcule licet, oſtentat. Poſterior, Romae ſignatus, atque egregie exſculptus eſt. In parte priore Macrini cernitur caput laureatum, cum paludamento ad humeros, & hac inſcriptione, IMP*erator* CAES*ar* M*arcus* OPE*Lius* SEV*erus* MA*crinus* AUG*uſtus*. Ab altera parte ſtat Jupiter cum fulmine & haſta, in circuitu legitur PONTIF*ex* MA - - - - - - S II. *Pater Patriae*.

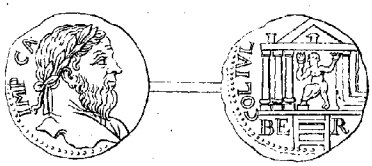

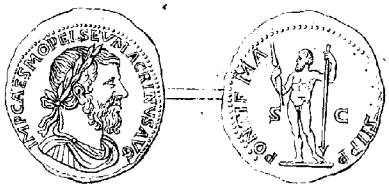

lius Macrinus, qui praefectus praetorio [7] erat, [8] cum filio Diadumeno invasit imperium: sed emenso anno continuo apud [9] Archelaidem militari tumultu occisus est. Anno ab Urbe condita DCCCCLXX. [10] Marcus Aurelius Antoninus, vigesimus ab Augusto, imperium adeptus, tenuit annis quatuor. Hic sacerdos Heliogabali templi, nullam sui nisi stuprorum & flagitiorum totiusque obscoenitatis infamem satis memoriam reliquit. Tumultu autem militari

7 *Praetorio*] MSS. aliquot *praetorii*.

8 *Cum filio Diadumeno*] Diadumeni sive Diadumeniani pulchritudinem pluribus commendant Historici. Elucet quoque in nummis, ut in hoc Caesareo, qui in colonia Julia Augusta Felici Beryto cusus est.

9 *Archelaidem*] Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *Dulaidem* vel *Dualaidem*, Perizon. *Archeidem*. Male, nam Eusebius quoque & Georgius Syncellus Archelaidem adpellant, Bithyniae fuit vicus, ut adparet ex Capitolino in Macrino cap. X. *Fugiens sane Macrinus cum paucis & filio, in vico quodam Bithyniae occisus est cum Diadumeniano.*

10 *M. Aurelius Antoninus,*] De Antonino Heliogabalo Lampridius, & Herodianus li. V. Fabr. Pervenit ad imperium aviae Juliae Moesae, vaferrimae mulieris, artibus, prout scenam hanc describit Capitolinus in Macrino cap. IX. *Fuit quaedam mulier Moesa, sive Varia, ex Emissena urbe, soror Juliae, uxoris Severi Pertinacis Afri, quae post mortem Antonini Bassiani ex aulica domo fuerat expulsa per Macrini superbiam: cui quidem omnia concessit Macrinus, quae diu illa collegerat. Huic erant duae filiae, Semiamira & Mammaea; quarum majori filius erat Heliogabalus, qui & Bassiani, & Antonini nomen accepit. Nam Heliogabalum Phoenices vocant solem. Sed Heliogabalus pulchritudine ac statura & sacerdotio conspicuus erat, ac notus omnibus hominibus qui ad templum veniebant, militibus*

tari exorto, Romae [11] cum matre interfectus est. Anno ab Urbe condita DCCCCLXXIV., [12] Aurelius Alexander, vigesimusprimus ab Augusto, senatus ac militum voluntate Imperator creatus, tredecim annis digno aequitatis praeconio fuit. [13] Cujus mater Mammaca,

bus praecipue. His Moesa, sive Varia, dixit, Bassianum filium esse Antonini, quod paulatim omnibus militibus innotuit. Narrat deinde quomodo legiones a Macrino abduxerit, & mira audacia illum subplantaverit. Quae quidem longiuscule ex Capitolino adducere placuit, ut intelligatur, quare in quodam nummo, ad imitationem Faustinae, Marci uxoris, *Mater castrorum*, quod hactenus nemini auditum vel cognitum in hac Augusta, vocetur Moesa. Nummus iste inter rariores nostros meritо locum occupat, tum ob insolitam istam inscriptionem, tum quod ex argento sit, majoris moduli. Cernitur in nummi priore parte caput Juliae Moesae, cum hac inscriptione ΙΟΥΛΙΑ ΜΑΙΚΑ ΣΕΒΑΣΤΗ ΜΗΤΗΡ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ. *Julia Maesa Augusta, Mater Castrorum.* Ab altera parte Isidis est bustum dextra manu ad pectus sublata, caput loto coronatur, & adscribitur L. Γ. sive annus imperii Heliogabali tertius. Agyptius igitur est nummus, ex argento satis puro, non tamen purissimo.

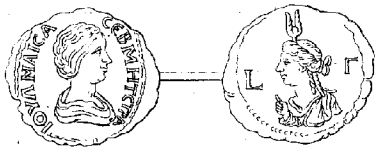

Adposuimus quoque ipsius Heliogabali nummum aereum, Graecum, ineditum, & conspici dignissimum, utpote a Cyrrhestiis cum Jovis Cataebatae typo cusum. Delineandum hunc nobis concessit possessor ejus, omnis elegantiae studiosissimus Gerardus Schaakius, Amstelodamensis. Cernitur in parte anteriore caput laureatum Heliogabali, cum hac epigraphe ΑΥΤ. ΚΑΙΣ. Μ. ΑΥΡ. ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΝ. *Imperatorem Caesarem Marcum Aurelium Antoninum* scilicet colunt. A posteriore parte suspicitur notus ille Eruditis cognomine suo Jupiter, in templo sex columnarum; adscribitur vero ipsum quoque cognomen, quo apud Cyrrestas colebatur, ut & populi qui colebat. ΚΥΡΡΗΣΤΩΝ. ΔΙΟΣ ΚΑΤΑΙΒΑΤΟΥ *Cyrrhestarum, Jovis Cataebatae.*

11 *Cum matre interfectus est.*] Julia Soemiade, sive Semiamira, ut Capitolinus eam adpellat.

12 *Aurelius Alexander,*] Alexandri vitam Lampridius quoque scripsit, de eodem Herodianus li. VI. Fabr.

13 *Cujus mater Mammaea*] Eadem cum filio eodem tumultu interfecta fuit. Multa consilio ejus fecit filius, unde saepe quoque In nummis junguntur, ut in hoc Caesareae Gazae maximi moduli.

maca, Christiana, Origenem Presbyterum audire curavit. Nam statim expeditione in Persas facta, [14]Xerxem, regem eorum, maximo bello victor oppressit. Ulpiano usus adsessore summam sui moderationem reipublicae exhibuit : sed militari tumultu apud Moguntiacum interfectus est.

Cernuntur in illo adversa Alexandri & Mammaeae capita cum hac inscriptione, IMP*erator* SEVERUS ALEXANDER AVG*ustus*. IVLIA MAMMAEA AVG*usta* MATER AVG*usti*. Ab altera parte sedet Roma Victrix, coronante eam Victoria, a dextris ejusdem stat Jupiter. Ipsa vero globo stellato insidet, laeva sceptrum tenens, dextra circulo, perpetuitatis symbolo, innixa, per cujus orbem quatuor cernuntur pueruli ludentes, quasi nunquam defutura aeternae Urbis sobole, adscribitur TEMPORUM FELICITAS.

14 *Xerxem,*] Ita nominatur etiam a Cassiodoro, qui Herodiano est, Ἀρταξέρξης ὁ Περσῶν βασιλεύς FABR.

CA-

Caput XIX.

De Julii Maximini & Gordiani junioris imperiis, & Christianorum persecutione.

Anno ab Urbe condita DCCCCLXXXVII. [1] Maximinus, vigesimusecundus ab Augusto, nulla senatus voluntate imperator ab exercitu, postquam bellum in Germania prospere gesserat, [2] creatus, persecutionem in Christianos, sextus à Nerone, exercuit. Sed continuo, hoc est tertio quam regnabat anno, à Pupieno Aquileiae interfectus, & persecutionis & vitae finem fecit. Qui maxime propter Christianam Alexandri, cui successerat, & Mammaeae matris ejus familiam, persecutionem in sacerdotes & clericos, id est, doctores, vel praecipue propter Origenem presbyterum, miserat. Anno ab Urbe condita DCCCCXCI. Gordianus, vigesimustertius ab Augusto, Imperator creatus est, mansitque in eo annis sex. Nam [3] Pupienus, interfector Maximini, [4] & frater ejus [5] Balbinus: qui

1 *Maximinus*] Duorum Maximinorum, patris & filii, vitam descripsit Capitolinus, de eodem Herodianus lib. VII. & VIII. Fabr. Mole membrorum & articulorum firmitate fuit admirabilis, unde Herculi eumdem compararunt Pergaei in maximi moduli, quem servo, numismate. Caput Maximini laureatum, cum paludamento ad humeros, conspicitur a parte priore, ubi haec est epigraphe, ΑΥΤ. ΚΑΙΣ. ΓΑΙΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ ΟΥΗΡΟΣ ΜΑΞΙΜΕΙΝΟΣ CΕΒΑΣΤΟΣ. *Imperator Cajus Julius Verus Maximus Augustus.* Ab altera parte cernitur Hercules, utraque manu clavam tenens, adscribitur ΠΕΡΓΑΙΩΝ. *Pergaeorum.* Nummi typus ex adverso hujus paginae positus est.

2 *Creatus*,] Ed. August. *factus.*

3 *Pupienus, interfector*] De Pupieno & Albino Eutropius lib. IX. Pro *Pupieno* Capitolinus, & Herodianus *Maximum* habent. Idem tres Gordianos uno libro complexus est. Fabr.

4 *Et frater ejus*] Male fratres vocat Orosius, qui collegae fuerunt in imperio, nulla cognatione juncti. Concordia quoque fraterna haud fuerunt; potuerant enim contra insidias & tumultum militarem sese munire, nisi alter alteri, malis suspicionibus, diffidisset. Fuerunt alias par nobile imperatorum, quos conjunctos vidi in numismate quondam Marckiano pondere & magnitudine insigni, quod, distracta ejus Gaza, in Brabantiam abiit; quamvis autem merito, ut minus genuinum, suspectum habuerim, delineationem tamen eius, propter singularem artem, & similitudinem utriusque ad praestantissimos eor in nummos insignem, servavi, neque con pectu indignam judicavi.

5 *Balbinus:*] Quum tot nummi hujus

qui usurpaverant imperium, in palatio mox interfecti sunt. Gordianus admodum puer [6] in Orientem ad bellum Parthicum profecturus,

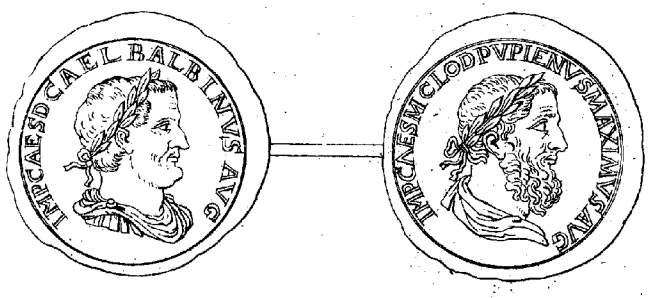

imperatoris exstent, & MSS. plurimi recte id nomen efferant, mirum, in omnibus Edd. ne Fabricianis quidem, aut postrema Andreae Scotti excepta, legi *Albinus*. Sola Ed. Augustana *Balbinus* exhibet, cum qua concordant Lugd. Batt. tres, Coll. Gronov. Cod. Perizon. & Florentinus uterque, nisi quod in altero ex iis, erasa litera priori, remanserit *Albinus*, quod nomen, propter Caesarem Clodium Albinum, de quo mentio facta fuit cap. XVII. aliquot Codices occupasse videtur. Tituli & nomina Balbini, in adducto Numismate, haec habentur, IMP*erator* CAE*Sar* D*ecimus* CAEL*ius* BALBINVS AV*Gustus*. Ab altera parte, Pupieni haec sunt, IMP*erator* CAE*Sar* M*arcus* CLO*Dius* PVPIENVS MAXIMVS AVG*ustus*.

6 *In Orientem ad bellum Parthicum profecturus*,] Innuitur illa profectio in ornatu clypei, quem dextra gestat Gordianus in nummo maximi moduli Caesareo, in quo bustum cernitur Gordiani, capite laureato, cum paludamento ad humeros, dextra spiculum gerit, laeva clypeum. In clypeo depingitur imperator eques, praecedente Victoria & subsequente milite. Inscriptio nummi ab ea parte haec est, IMP*erator* GORDIANVS PIVS FELIX AVG*ustus*. Ab altera parte legitur, FIDES EXERCITVS, cujus typus est figura militaris manum cum imperatore jungens adeoque sacramentum praestans, intermediis signis militaribus; post imperatorem stat Victoria cum palma, ad pedes duo fluvii recumbunt, quibus forsitan Tibris & Tigris designantur.

7 *Eu-*

rus, ſicut [7] Eutropius ſcribit, Jani portas aperuit: quas utrum poſt Veſpaſianum & Titum aliquis clauſerit, neminem ſcripſiſſe memini, cum tamen eas ab ipſo Veſpaſiano poſt annum apertas, [8] Cornelius Tacitus prodat. Igitur Gordianus, ingentibus praeliis adverſum Parthos proſpere geſtis, ſuorum fraude haud longe à [9] Circeſſo ſuper Euphratem interfectus eſt.

7 *Eutropius*] Lib. IX. cap. 11. p. 395. *Gordianus, admodum puer, cum Tranquillinam Romae duxiſſet uxorem, Janum geminum aperuit, & ad Orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui jam moliebantur erumpere; quod quidem mox feliciter geſſit, praeliiſque ingentibus Perſas adflixit.*

8 *Cornelius Tacitus prodat.*] Non quidem in illis libris, qui nobis, ex tanto naufragio ſuperſunt, ſed quos ſuo tempore legit Oroſius, ut patet ex verbis ejuſdem ſive Taciti ſupra cap. IX.

9 *Circeſſo*] Meſopotamiae oppido inter Nicephorium & Chaborae confluentem, in angulo quem Chabora fluvius cum Euphrate facit, ubi infelici juveni tumulus exſtructus fuit. Eutropius lib. IX. cap. 11. p. 396. *Miles ei tumulum vigeſimo milliario a Circeſſo, quod caſtrum nunc Romanorum eſt Euphrati imminens, aedificavit.*

CAPUT XX.

Imperium M. Julii Philippi cum filio.

Anno ab Urbe condita DCCCCXCVII. [1] Philippus, vigesimus quartus ab Augusto, Imperator creatus, [2] Philippum filium suum consortem regni fecit, mansitque in eo annis septem. Hic primus

1 *Philippus*] De Philippo patre, & Philippo filio Eutropius & Sex. Aurelius. FABR. Possideo hujus Philippi numisma Graecum, in quo, a parte priori caput ejus cernitur laureatum, cum paludamento ad humeros, adscribitur ΑΥΤοκράτωρ Καίσαρ Μάρκος ΙΟΥΛιος ΦΙΛΙΠΠΟC. *Imperator Caesar Marcus Julius Philippus.* Ab altera parte Fortunam cum modio in capite, signarunt Ancyrani cum hac epigraphe, ΑΓΚΥΡΑΝΩΝ ΕΠΙ ΜΑΡκυ ΖΟΙΛΟΥ ΑΡΧΙερέως Α. ΤΟ Β. *Ancyranorum sub Marco Zoilo Sacerdote summo semel atque iterum.*

2 *Philippum filium* &c.] Unde is quoque cum titulo Augusti in nummis occurrit, ut in Graeco quoque majoris moduli, quem servo, Laodiceae cuso. Philippo, cujus caput laureatum a parte priore, cum paludamento ad humeros exhibetur, haec adest inscriptio. ΑΥΤοκράτωρ Καίσαρ Μάρκος ΙΟΥΛιος ΦΙΛΙΠΠΟC ΑΥΓουστος *Imperator Caesar Marcus Julius Philippus Augustus.* Ab altera parte stat figura muliebris, capite modium, dextra icunculam, laeva cornucopiae ferens. Adscribitur, ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. *Laodicensium Neocorum.*

3 *Mil-*

us Imperatorum omnium Christianus fuit, ac post tertium Imperii

ervo quoque Maximi, filii Maximini, duos ummos aereos perraros in Coloniis Romanis cusos. In priore capiti nudo Caeris Maximi adscribitur IVL*ius* VERVS AXIMVS CAESAR. A parte posterioe mater ejus, Maximini uxor, habitu ae Pudicitiae sedens a Colonia Romana ingitur. Ea fuit urbs Macedoniae, Alexandri Magni quondam patria, nomine ella, ut ex hac inscriptione patet, CO*lonia* IVL*ia* AVG*usta* PELLA. Posterior cusus est in urbe, olim Ilio, postea ex Alexandri Magni nomine Alexandria dicta, sub Romanis vocabatur Alexandria Troas. Ad Maximi Caesaris nudum caput haec exstat inscriptio, IVL*ius* VER*us* MAXIMVS. Ab altera legitur TRO*as* COL*onia* AVG*usta*. Solitum in eo Troadis symbolum cernitur, aquila Romana, bovis (qui coloniae typus est) capiti insistens. Quoniam nondum ab aliis sunt editi, adponere libuit.

rii ejus annum, [3] milleſimus a conditione Romae annus inpletu eſt. Ita magnificis ludis auguſtiſſimus omnium praeteritorum hic na talis annus a Chriſtiano Imperatore celebratus eſt. Nec dubium eſt quin Philippus hujus tantae devotionis gratiam & honorem ad Chri ſtum, & Eccleſiam reportarit, quando vel adſcenſum fuiſſe in Ca pitolium, inmolatasque ex more hoſtias nullus auctor oſtendit Am

3 *Milleſimus a conditione*] Milleſimus Urbis expletus annus eſt III. anno imperii Philippi. Caſſiodorus. FABR. Qui hanc celebritatem & ſeculares hos ludos, a Philippis celebratos, teſtantur, plures ſuperſunt nummi. Inter quos unus maximi moduli, quem, ex eximio ſaepius memorati Illuſtr. Lebretii Muſeo, hic ſiſtimus, valde eſt memorabilis. Cernuntur i parte priore jugata Philippi & Otacilia capita, ex adverſo eorundem Philipp filii obſervatur caput. Tribus illis con veniens adeſt inſcriptio, CONCORDI AVGVSTORVM. Ab altera parte fu perba Circi eſt ſtructura, cum quadrig decurrentibus atque reſiduis literis AVG Nu

Ambo tamen, quamvis diversis locis, tumultu militari & Decii fraude interfecti sunt.

Nummi integra inscriptio videtur fuisse SAECVL*ares* AVGG. i. e. *Augustorum*.

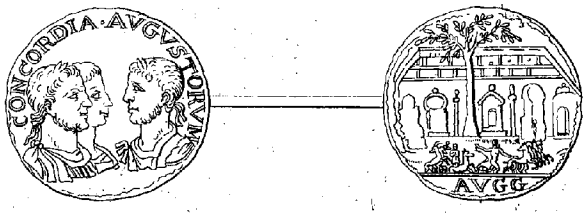

CAPUT XXI.

Quincti Trajani Decii, & Galli Hostiliani cum Volusiano filio Imperium.

ANno ab Urbe condita MIV. [1] Decius civilis belli incentor & repressor, occisis Philippis, quintus & vigesimus ab Augusto invasit imperium, tenuitque annis tribus. Idem continuo, in quo se etiam ob hoc [2] Philippos interfeciisse docuit, ad persequendos interficiendosque Christianos, septimus post Neronem, feralia dispersit edicta, plurimosque sanctorum ad coronas Christi de suis [3] cruciatibus misit. Idemque filium suum Caesarem legit, cum quo simul continuo in

1 *Decius*] De Decio, item de Gallo & Volusiano, Eutropius lib. IX. & Sex. Aurelius. FABR.

2 *Philippos*] Plures ex MSS. scribunt *Philippum*.

3 *Cruciatibus*] Ita omnes fere MSS. rectius, ut puto, quam *crucibus*, quod in Vulgg. plerisque exstat.

in medio barbarorum sinu interfectus est. Anno ab Urbe condita MVII. Gallus Hostilianus sextus & vigesimus ab Augusto regnum adeptus, [4] vix duobus annis cum Volusiano filio [5] obtinuit. Exoritur ultio violati nominis Christiani, & usquequo ad profligandas Ecclesias edicta Decii cucurrerunt, eatenus incredibilium [6] morborum pestis extenditur: nulla fere provincia Romana, nulla civitas, nulla domus fuit, quae non illa generali pestilentia correpta [7] atque vacuata sit. Hac sola pernicie insignes Gallus & Volusianus, dum contra Aemilianum, novis rebus studentem, bellum civile moliuntur, occisi sunt. Aemilianus tamen tertio mense [8] invasae tyrannidis exstinctus est.

4 *Vix duobus annis*] Ed. August. *duobus* (deleto *vix*) *annis cum Volusiano, filio suo, obtinuit.*

5 *Obtinuit.*] Perizon. *tenuit.*

6 *Morborum pestis*] Hujus pestis, inquit Eusebius testis est Cyprianus de Mortal. libr. FABR.

7 *Atque vacuata sit.*] MSS. restitui lectionem, cujus, quod in Vulgg. est *vastata sit*, glossa esse videtur.

8 *Invasae*] Abest ab Ed. August.

CAPUT XXII.

Valerianus & Gallienus quomodo & quamdiu imperaverint. Interim de persecutione Ecclesiae, ejusque per varia bella & tyrannorum conspiratione ultionis.

ANno ab Urbe condita MX. duo Imperatores vigesimoseptimo post Augustum loco creati sunt. [1] Valerianus in Rhetia ab exercitu Augustus est adpellatus. [2] Romae autem a senatu Gallienus. Mansitque Gallienus in regno infeliciter annis quindecim, respi-

1 *Valerianus in Rhetia*] De Valeriano & Gallieno legendus est Trebellius Pollio, qui utriusque vitam scripsit. FABR.

2 *Romae autem a senatu Gallienus.*] Subjungunt aliquot MSS. & Editi fere omnes *Caesar creatus, mansitque* &c. Verum ego delevi istam laciniam vilem, auctoribus MSS. Florentt. & Ed. August. duos enim imperatores simul creatos modo dixit Orosius, jam narrat, ubi locorum & a quibus,

ſpirante pauliſper ab illa ſupra ſolitum jugi & gravi peſtilentia genere humano. Provocat poenam ſuam oblivioſa militia. Inpietas enim flagella quidem [3] excruciata ſentit, ſed a quo flagellatur, obdurata non ſentit. Ut de ſuperioribus taceam, facta a Decio Chriſtianorum perſecutione, totum Romanum imperium peſtilentia magna vexavit. Mentita eſt iniquitas ſibi, pravo in perniciem ſuam circumventa judicio peſtilentiam communis eſſe caſus, [4] accidentemque ex morbis mortem, naturae finem eſſe, non poenam. Rurſus igitur atque in brevi iram Dei ſceleratis actionibus provocat, exceptura plagam, cujus [5] aliquando meminiſſe cogatur. Valerianus ſiquidem, mox ut arripuit Imperium, octavus a Nerone, adigi per tormenta Chriſtianos ad idololatriam, abnegantesque interfici juſſit, fuſo per omnem Romani regni latitudinem ſanctorum ſanguine. Valerianus illico, nefarii auctor edicti, a Sapore Perſarum rege captus, Imperator populi Romani, ignominioſiſſima apud Perſas ſervitute conſenuit: [6] hoc infamis officii continua, donec vixit, damnatione ſortitus, ut ipſe acclinis humi, [7] regem ſuper adſcenſurum in equum [8] non manu ſua, ſed dorſo adtolleret. Et Gallienus quidem tam claro Dei judicio territus, [9] tamque miſero collegae permotus exemplo, pacem Eccleſiis trepida ſatisfactione reſtituit. [10] Sed non

bus, videlicet patrem in Rhetia ab exercitu, filium Romae a ſenatu. Infra quoque *collegam* adpellat, Caeſar autem Imperatoris collega non erat.

3 *Excruciata*] MSS. Lugd. Batt. tres cum Collat. Gronov. *exercitata*.

4 *Accidentemque* &c.] Lugd. Bat. tres cum Coll. Gronov. *communis caſus eſſe accidentis, quae vel ex morbis mortem, naturae eſſe finem, non poenam, putavit.* Mox in ſeqq. pro *iram Dei* &c. habet *Ira Dei* &c. *provocatu* Florent. ſec.

5 *Aliquando*] Ed. Auguſt. *aliquamdiu.*

6 *Hoc &c. damnatione*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *hanc* &c. dein *damnationem.*

7 *Regem ſuper adſcenſurum*] Lugd. Batt. fec. tert. & quart. commode ſic reſtituunt nam quod in reliquis ut & Editis legitur, *ſemper adſcenſurum*, ineptum eſt. Librarii invenerunt in Codd. ſcriptum *ſp.* vel *ſup.* cum lineola ſupra duas literas prioris ſcriptionis, vel per poſtremam literam ſecundae ducta, unde quidam ex iis pro *ſuper* vel *ſupra* fecerunt *ſemper.*

8 *Non manu ſua,*] Florentt. *non manu ſed dorſo.*

9 *Tamque miſero* &c.] Lugd. Batt. tres *tamquam* &c.

10 *Sed non compenſat*] Vulgg. hic legunt, *ſed non compenſans*, verum ego praetuli Perizon. & Lugd. Bat. tert. lectionem. Ferrei vero aevi locutio eſt, *compenſat contra tot millia* &c. Potuerat ſcribere, *juſtorumque contra ſanguis* &c. & forſitan loco ſuo motum eſt illud *contra.*

non compensat injuriae ultionisque mensuram unius inpii, quamvis perpetua & supra modum abominanda captivitas, contra tot millia excruciata sanctorum, justorumque sanguis, ad Deum clamans, in eadem sese terra ubi fusus est, vindicari rogat. Non enim de solo constitutore praecepti justo [11] supplicium judicio flagitabatur, sed etiam exsecutores, delatores, accusatores, spectatores ac judices, postremo omnes qui injustissimae crudelitati vel tacita voluntate [12] adsentabantur, quia Deus secretorum cognitor est, & quorum maxima per omnes provincias pars hominum versabatur, eadem ultionis plaga corripi justum erat. Solvuntur repente undique [13] permissu Dei ad hoc circumpositae relictaeque gentes, laxatisque habenis in omnes Romanorum fines invehuntur. Germani Alpibus, Rhetia, totaque Italia penetrata, Ravennam usque perveniunt. [14] Alamanni Gallias pervagantes, etiam in Italiam transeunt. Graecia, Macedonia, Pontus, Asia Gothorum inundatione delentur. Nam Dacia trans Danubium in perpetuum aufertur. Quadi & Sarmatae Pannonias depopulantur. Germani ulteriores abrasa potiuntur Hispania. Parthi Mesopotamiam auferunt, Syriamque [15] corrodunt. Exstant adhuc per diversas provincias in magnarum urbium ruinis parvae [16] & pauperes sedes, signa miseriarum, & nominum indicia servantes: ex quibus nos quoque in Hispania Tarraconem nostram ad

11 *Supplicium*] MSS. quidam *supplicii*, alii *supplicio*, malè. Supplicium, quod lueret inpius, non flagitabatur de solo Valeriano, qui edicta cruenta contra Christianos promulgaverat, verum & de ministris ejus &c.

12 *Adsentabantur*,] Ita malunt omnes MSS. cum melioribus Edd. Vett. quam *adsentiebantur*.

13 *Permissu Dei*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *jussu Dei*.

14 *Alamanni*] Ita scribendum non *Alemanni* patet ex Constantini nummo, in quo ALAMANNIA GAVDIVM ROMANORVM.

15 *Corrodunt.*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ed. August. *contrahunt*, quasi vellent *contractiorem*, id est minorem possessionem Syriae Romanis factam fuisse a Parthis. Flor. sec. *conradunt*. tert. *congradiit*.

16 *Pauperes sedes*,] Colon. & Matern. *sex*. libri editi, *aedes*. Verum ut Stellioni ilia rumpantur. Orosius probat legendum esse, *sedes* cum dicit: *Ex quibus nos quoque in Hispania Tarraconem nostram*. Tarraconensis itaque ditionis, hoc est Citerioris Hispaniae fuit Orosius. LAUT. Ego quoque in Lugd. Batt. quatuor Cod. Ultr. atque Coll. Gronov. inveni *sedes*, ut de emendatione Lautii non sit dubitandum, quam jam olim ex Codice optimo Augustana Editio expresserat: denique sic legit uterque Florentinus.

17 *Mi-*

ad consolationem [17] miseriae recentis ostendimus. Et ne quid forte Romani corporis ab hac dilaceratione cessaret, [18] conspirant intrinsecus tyranni, consurgunt bella civilia, funditur ubique plurimus sanguis Romanorum, Romanis barbarisque saevientibus; sed cito ira Dei in misericordiam vertitur, & coeptae ultionis major forma quam poena in mensuram plenitudinis reputatur. Igitur primus Ingenuus, [19] qui purpuram Imperii sumserat, apud Myrsam occiditur. Postumus in Gallia invasit tyrannidem, multo quidem reipublicae commodo. Nam per decem annos ingenti virtute ac moderatione usus, & dominantes hostes expulit, & perditas provincias in pristinam faciem reformavit, seditione tamen militum interfectus est. Aemilianus apud Moguntiacum, cum res novas moliretur, oppressus est. Post mortem Postumi Marius ibidem invasit Imperium, sed continuo interfectus est. Deinde Victorinus a Gallis ultro creatus, [20] & post paululum occisus est. Huic successit Tetricus, qui tunc [21] Aquitanicae praesidatus administrabat officium, [22] multasque seditiones militum pertulit. At vero in Oriente per Odenatum quemdam collecta agresti manu, victi [23] repulsique Persae, defensa Syria, recepta Mesopotamia est, & usque ad Ctesiphontem rusticani Syriae cum Odenato suo vincendo venerunt. [24] Gallienus autem cum rempublicam deseruisset, ac Mediolani libidinibus inserviret, occisus est.

17 *Miseriae recentis*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *miseriae praesentis*.

18 *Conspirant intrinsecus tyranni*,] Triginta tyranni eo tempore imperio Romano extiterunt: de quibus Pollionis liber extat. Fabr.

19 *Ingenuus*,] Restitui nomen ex Trebellio Pollione & nummis. Perperam in Editis legitur *Genuus*.

20 *Et post paululum*] Ed. Aug. *post paululum*.

21 *Aquitanicae*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *Aquitaniae*. Veteres utroque modo scripserunt

22 *Multasque*] Copula *que* ab omnibus fere MSS. abest.

23 *Repulsique*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. malunt *repressique*, quod haud pejus est.

24 *Gallienus autem, cum rempublicam deseruisset*,] Nummos tamen reliquit titulis & typis satis magnificis, in quibus etiam quasi tyrannorum & monstrorum domitor Hercules, ut ex adpicto maximi moduli numismate Caesareo colligere est, celebratur.

CAPUT XXIII.

Flavius Claudius, Aurelius Quintillus, & Valerius Aurelianus Imperatores.

ANno ab Urbe condita milleſimo vigeſimoquinto, [1] Claudius vigeſimus octavus voluntate ſenatus ſumſit imperium, ſtatimque Gothos

1 *Claudius*] Claudii vitam Trebellius ſcripſit. Aureliani Vopiſcus, qui etiam Quintilli meminit. Lege praeterea Eutropium & Aurelium. FABR. Ad inſignem hujus Claudii victoriam de Gothis, cujus mentionem facit Oroſius, ſpectat nummus ejuſdem Graecus, in Aegypto, ut creditur, cujus anno imperii ejus ſecundo, prout inſcribitur ad partem nummi illam, in qua Victoriae eſt typus. A parte priore caput eſt Taciti laureatum, cum epigraphe ΑΥΤοκράτωρ Καίσαρ ΚΛΑΥΔΙΟC CEBας. *Imperator Caeſar Claudius Auguſtus.* Inſcriptionem eamdem habet alter meus nummus ejuſdem Claudii, in quo conſuetum in ejuſmodi aereis nummis, aquilae, cernitur ſymbolum.

2 *Jani*

Gothos [2], jam per annos quindecim Illyricum Macedoniamque vaſtantes bello adortus, incredibili ſtrage delevit, cui à ſenatu clypeus aureus in curia, & in Capitolio [3] ſtatua aeque aurea decreta eſt, ſed continuo apud Sirmium, priuſquam biennium in imperio expleret, morbo correptus interiit. Claudio mortuo, Quintillus frater ejus ab exercitu Imperator electus, vir quidem unicae moderationis, & ſolus fratri praeferendus, ſeptimodecimo [4] Imperii die interfectus eſt. Anno ab Urbe condita MXXVII., [5] Aurelianus, vigeſimus-

2 *Jam per annos*] Vox prima abeſt ab Aug. Edit.

3 *Statua aeque aurea*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *ſtatua equeſtris aurea.* Sed malè. Trebellius Pollio in Vita Claudii cap. III. *Illi clypeus aureus, vel, ut grammatici loquuntur, clypeum aureum ſenatus totius judicio in Romana curia collocatum eſt, ut etiam nunc videtur. Expreſſa thorace vultus ejus imago. Illi (quod nulli antea) populus Romanus ſumtu ſuo, in Capitolio, ante Jovis Optimi Maximi templum, ſtatuam auream decem pedum collocavit.*

4 *Imperii die*] *Imperii* delent Periz. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *ſui* addit Ed. Aug.

5 *Aurelianus*] Hunc inter bellicoſiſſimos imperatores Roma numeravit. Poſſideo hujus principis nummum Graecum maximi moduli plane inſignem, niſi labem vetuſtate & aerugine aliquam paſſus eſſet. In parte priore cernitur buſtum Aureliani, capite radiato, dextra manu elata, laeva globum tenens, paludamento a pectore atque humeris defluente. Ex inſcriptione ſuperſunt literae . . . . . ΑΙΑ-ΝΟϹ ΑΥΓ. *Aurelianus Auguſtus.* Pars altera nummi haud minus eſt ſpectabilis; in ea enim Aurelianus togatus cum uxore dextram, ara intermedia, jungit, in circuitu hae leguntur literae, ΥΠ. ΤΕΡ-ΤΥΛΛ . . . . . ΩΝ. quae ſignificant *ſub Tertullo* vel *Tertulliano* quodam, in urbe Graeca, cujus duae poſtremae literae tantum legi poſſunt, nummum fuiſſe ſignatum.

simusnonus imperium adeptus, quinque annis & sex mensibus tenuit, vir [6] industria militari excellentissimus. Expeditione in Danubium suscepta Gothos magnis praeliis [7] profligavit, ditionemque Romanam antiquis terminis statuit. Inde in Orientem conversus, Zenobiam, quae, occiso Odenato marito suo, Syriam receptam sibi vindicabat, magis praelii terrore quam praelio in potestatem redegit. Tetricum, in Gallia minime sufficientem sustinere seditiones militum suorum, scribentemque etiam,

[9] *Eripe me his invicte malis,*

ac per hoc proditorem exercitus sui, sine labore superavit. Sic Orientis & Aquilonis receptor magna gloria triumphavit: [10] urbem Romam muris firmioribus cinxit. Novissime, cum persecutionem adversus Christianos [11] agi, nonus à Nerone decerneret, fulmen ante eum magno pavore circumstantium ruit, ac non multo post in itinere occisus est.

6 *Industria militari excellentissimus.*] Lugd. Batt. quatuor & Cod. Ultr. cum Coll. Gronov. *industriae militaris expertissimus.*

7 *Profligavit,*] Edd. quaedam Vett. *prostravit.*

8 *Magis praelii*] Lugd. Batt. quatuor & Cod. Ultr. cum Coll. Gronov. *magis praeliorum.*

9 *Eripe me his*] Lege Pollionem in Tetrici tyranni vita. FABR. Ex Virg. Aeneid. VI. 365. desumtum.

10 *Urbem Romam*] Perizon. *urbemque Romam.*

11 *Agi*] Abest a Lugd. Batt. quatuor atque Coll. Gronov. & abesse potest.

Ex-

CAPUT XXIV.

Claudius Tacitus, Annius Florianus, Aurelius Valerius Probus, & M. Aurelius Carus Imperatores.

ANno ab Urbe condita MXXXII. [1] Tacitus, trigesimus adeptus imperium, sexto mense occisus in Ponto est. Post quem Florianus parem regni sortem ferens, tertio demum mense apud Tarsum interfectus est. Anno ab Urbe condita MXXXIII. Probus trigesimusprimus regnum sortitus, obtinuit annis sex & [2] mensibus quatuor. Gallias jamdudum à barbaris occupatas [3] per multa & gravia praelia, deletis tandem hostibus, ad perfectum liberavit. Bella deinde civilia [4] & quidem plurimo sanguine duo gessit: unum in Oriente, quo [5] Saturninum, tyrannide subnixum, oppressit & cepit, aliud, quo Proculum & Bonosum, apud Agrippinam magnis praeliis superatos, interfecit. Ipse autem apud [6] Sirmium in turre ferrata militari tumultu interfectus est. Anno ab Urbe condita MXXXIX., [7] Carus Narbonensis, trigesimusfecundus susceptit imperium, ac [8] biennio tenuit. Qui cum filios suos, Carinum & Numerianum, consortes regni [9] feciſſet, bello Parthico, postquam duas nobilissimas Parthorum urbes, [10] Cochem & Ctesiphontem,

1 *Tacitus*] Taciti, Floriani, Probi, Saturnini, Proculi & Bonosi vitae à Flavio Vopisco descriptae exstant: quas lege. FABR.

2 *Et mensibus quatuor.*] Prior vocula abest ab Ed. Aug.

3 *Per multa* &c.] Ed. August. *post multa* &c. quod non displicet.

4 *Et quidem*] Ita Lugd. Bat. secund. & Perizon. quod malim quam *equidem*, praesertim quum duo Florentt. idem confirment.

5 *Saturninum*] Sic rectius MSS. quidam, quam *Saturnium*, quod in aliis & Vulg. est.

6 *Sirmium*] Herodiano libro septimo Σίρμιον μεγίστη Παίονων πόλις est. FABR.

7 *Carus Narbonensis*,] De Caro Vopiscus, & Sex. Aurel. Eosdem de Carino & Numeriano consule. FABR.

8 *Biennio*] Lugd.Bat.pr.& tert. cum Coll. Gronov. *per biennium.*

9 *Feciſſet*] Ita malunt Lugd. Batt. quatuor. In Vulgg. legitur *effeciſſet.*

10 *Cochem*] Schonhovii Eutropius, *Corchen*, habet: meus Manuscriptus, *Soaenen.*

tem, cepit, super Tigridem in castris fulmine ictus interiit. [11] Numerianus, qui cum patre fuerat, rediens, fraude Apri soceri sui interfectus est.

FABR. MSS. quidam ex nostris habent *Choten*, *Cothem*, *Chocem*, Ed. Aug. *Acbem*. Verum nomen est *Coebem*. Vide Cellarii Geographiam.

11 *Numerianus*,] Insignis fuit princeps, oratione & versu promtus, pietate in patrem commendabilis, tantoque magis desideratus, quanto in pejora omnia abiret frater Carinus. Nummi ejus omnes haud vulgares sunt, in aere tamen minini moduli plures inveniuntur, sed majoris & maximi moduli inprimis rari sunt. In magno satis numero selectoque ejus generis maximi moduli numismatum (Medalliones vulgo vocant) Numeriani hujus possideo numisma pulcherrimum, maximum, optimae notae, atque ab omni suspicione *nobilitas* remotissimum. Neque modo insolita magnitudo & densitas aeris illud commendat, verum etiam, nobilissimus, qui in eodem suspicitur typus. A parte priore bustum est Numeriani, capite laureato, trabeatum & imperatoriis signis exornatum, dextra scipionem tenet eburneum, in cujus summo est aquila, laeva globum, cui insistit, conversa ad imperatorem, velut eum coronatura, Victoria. In circuitu legitur IMP*erator* C*aesar* NVMERIANVS P*ius* F*elix* AVG*ustus* CO*n*S*ul*. Altera pars exhibet duos imperatores, Carum & Numerianum, qui in suggestu stantes, cum praefecto praetorii, milites, protensis dextris, adloquuntur. Figurae militares plures cum aquilis & signis legionum, orationem principum auditurae, adstant. Adscribitur ADLOCVTIO AVGG. i. e. *Augustorum*, nam tertiae literae G. partem, quae non integra & subsidens inter reliquas videtur, ad Carinum non refero, sed is (ut fieri solet) dum signatur nummus, moto aliquantum de loco suo aere, figuram eam accepit. Numisma ipsum, ineditum, atque a nobis ex Marckiana quondam gaza coëmtum, perfecte hujus est magnitudinis atque picturae.

CA-

Caput XXV.

C. Aurelius Valerius Diocletianus quomodo imperaverit, & quid ſubi eo perque eum geſtum ſit. Romanum Imperium primo diſſectum.

Anno ab Urbe condita MXLI. Diocletianus, tertius & trigeſimus ab exercitu Imperator electus, annis viginti [1] praefuit. Statimque, ut poteſtatis copiam habuit, Aprum, interfectorem Numeriani, [2] manu ſua interfecit. Carinum deinde, quem Carus Caeſarem in Dalmatia reliquerat, flagitioſe viventem, difficillimo bello & maximo labore ſuperavit. Dehinc cum in Gallia Amandus & Aelianus, collecta ruſticanorum manu, quos [3] Vacaudas vocabant, pernicioſos tumultus excitaviſſent, Maximianum, cognomento Herculeum, Caeſarem fecit, miſitque in Gallias: qui facile agreſtium hominum imperitam & confuſam manum militari virtute [4] compeſcuit. Deinde Ca-

1 *Praefuit.*] Reduxi hoc ex Edit. Auguſt. Reliquae *fuit.*

2 *Manu ſua interfecit.*] Quare ſua id perpetraverit manu Diocletianus, cognoſcere poſſumus ex Vopiſco in Numer. cap. XIV. & XV. Praedictum illi erat a Druide, fore Imperatorem, ubi Aprum occidiſſet. *Apros* igitur *in venationibus*, ut narrat Vopiſcus, *ubi fuit facultas, manu ſua ſemper occidit. Denique, quum Aurelianus imperium accepiſſet, quum Probus, quum Tacitus, quum ipſe Carus, Diocletianus dixit, Ego ſemper apros occido, ſed alter ſemper utitur pulpamento. Jam illud notum eſt atque vulgatum, quod, quum occidiſſet Aprum, praefectum praetorii, dixiſſe fertur, Tandem Aprum fatalem occidi.* In iis, quae praecedunt, narrat Vopiſcus ejus rei atque dicti conſcios fuiſſe avum ſuum atque Maximianum. *Idque Maximiano conſcio, atque avo meo, cujus hoc dictum a Druide ipſe retulerat.* Lege, *quibus hoc dictum* &c.

3 *Vacaudas*] Schonhovii Eutropius habet, *Baucadarum* nomen, meus *Bagaudarum.* Quae autem hic ab Oroſio ſcribuntur, ea ſunt quoque in Eutropio libr. IX. & apud Sex Aurelium. Fabr. Florent. pr. atque Lugd. Batt. pr. & tert. *Bacaudas*, Flor. tert. *Bacuades.* Lugd. Bat. quart. *Baugaudas*, ſecund. *Baticadas.* Perizon. *Bangandas*, Ed. Auguſt. *Bagandas.* Confer Eutropium & Victorem.

4 *Compoſuit.*] Melius hoc quadrat cum *confuſa manu* quam prius *compeſcuit.* Laut. Non muto, licet in Perizon. duobus Ed. Florent. quoque ſit *compoſuit.*

Carausius quidam, genere quidem infimus, sed consilio & manu promtus, cum ad observanda Oceani litora, quae tunc Franci & Saxones infestabant, positus; plus in perniciem, quam in profectum reipublicae ageret, [5] ereptam praedonibus praedam nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vindicando, [6] accendit suspicionem, [7] quod ipsos quoque hostes ad incursandos fines artifici negligentia [8] permitteret: quamobrem à Maximiano jussus occidi, purpuram sumsit, ac [9] Britannias occupavit. Igitur per omnes Romani Imperii fines subitarum turbationum fragores concrepuerunt. Carausio rebellante in Britanniis, Achilleo in Aegypto, cum & Africam [10] Quinquegentiani infestarent; Narseus etiam rex Persarum Orientem bello premeret. Hoc periculo Diocletianus permotus, Maximianum Herculeum ex Caesare fecit Augustum; Constantium vero & Maximianum Galerium, Caesares legit. Constantius Herculei Maximiani privignam Theodoram accepit uxorem: ex qua sex filios fratres Constantini sustulit. Carausius, Britannia sibi per septem annos fortissime vindicata ac retenta, [11] tandem fraude Allecti socii sui interfectus est. Allectus postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit, quem Asclepiodotus praefectus praetorio oppressit, Britanniamque post decem annos recepit. Constantius vero Caesar in Gallia, primo praelio ab Alamannis profligato exercitu suo, vix ipse surreptus est: secundo autem secuta est satis secunda victoria. Nam

5 *Ereptam praedonibus praedam*] Lugd. Batt. pr. atque tert. *erepta praedonibus nulla ex parte restituendo dominis* &c.

6 *Accendit suspicionem*,] Ita reposui ex Cod. Perizon. pro inepto *accendens*, quod in reliquis & Vulgg. invenitur.

7 *Quod ipsos*] &c. Quoniam passim *quia* & *quod* in MSS. Orosii confunduntur, patet hic pro *quia* restitui debere *quod*.

8 *Permitteret*:] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *admitteret*.

9 *Britannias*] Singulari numero & hic & infra MSS. quidam efferunt.

10 *Quinquegentiani*] De his confer, quae Viri Docti notarunt ad Aurelium Victorem pag. 423. & ad Eutropium pag. 436.

11 *Tandem fraude Allecti* &c.] Plures possideo nummos Carausii & Allecti, cum variis typis, verum utriusque unum protulisse sufficerit. Addidi illis Carausii nummum eximium, primae magnitudinis ex Museo Lebretiano. Omnes aerei sunt.

12 *Sexa-*

Nam paucis horis [12] sexaginta millia Alamannorum caesa referuntur. At Maximianus Augustus Quinquegentianos in Africa domuit. Porro autem Diocletianus Achilleum, obsessum per octo menses, apud Alexandriam cepit & interfecit. Sed inmoderata victoria usus Alexandriam direptioni dedit, Aegyptum totam proscriptionibus caedibusque foedavit. Praeterea Galerius Maximianus, cum duobus jam praeliis adversus Narseum conflixisset, tertio inter [13] Callinicum & Carras congressus & victus, amissis copiis, ad Diocletianum refugit. A quo arrogantissime exceptus est, ita ut per aliquot millia passuum purpuratus ante vehiculum ejus cucurrisse referatur. Verumtamen hac contumelia quasi cote ad virtutem usus est, per quam detrita regii fastus rubigine, aciem mentis expediit. Itaque mox per Illyricum & Moesiam undique copias contraxit, [14] raptimque in hostem rever-

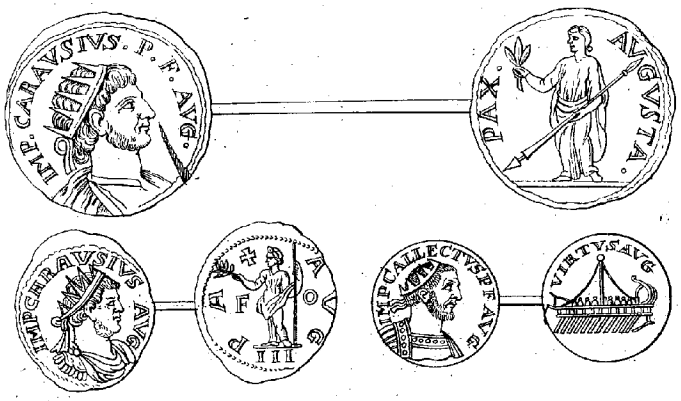

12 *Sexaginta millia Alamannorum*] Lugd. Bat. quatuor cum Coll. Gronov. LXX. millia numerant.

13 *Callinicum*] Oppidum Mesopotamiae, quod ita esse scribendum, non *Gallinicum*, vel *Gallienicum*, vel *Gallianicum*, ut in MSS. & Edd. est, patet ex derivatione nominis & Geographorum industria. Vide Cellarium.

14 *Raptimque*] Lugd. Bat. pr. *ſtatimque*.

15 *Ca-*

reverſus, Narſeum magnis conſiliis viribuſque ſuperavit. Extinctis Perſarum copiis ipſoque Narſeo in fugam acto, caſtra ejus invaſit, uxores, ſorores, liberoſque cepit, immenſam vim gazae Perſicae diripuit: captivos quamplurimos Perſarum nobilium abduxit. Reverſus in Meſopotamiam a Diocletiano plurimo honore ſuſceptus eſt. Poſtea per eoſdem duces ſtrenue adverſus Carpos, Baſternasque pugnatum eſt. Sarmatas deinde vicerunt: quorum copioſiſſimam [15] captivam multitudinem per Romanorum finium diſperſêre praeſidia. Interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculeus in Occidente vaſtari eccleſias, adfligi interficique Chriſtianos, decimo poſt Neronem loco, praeceperunt, quae perſecutio omnibus fere ante actis diuturnior atque inmanior fuit. Nam per decem annos incendiis eccleſiarum, proſcriptionibus innocentum, caedibus martyrum, inceſſabiliter acta eſt. Sequitur terraemotus in Syria, ex quo apud Tyrum & Sidonem paſſim labentibus tectis, multa hominum millia proſtrata ſunt. Secundo perſecutionis anno [16] Diocletianus ab invito exegit Maximiano, ut ſimul purpuram imperiumque deponerent, ac junioribus in rempublicam ſubſtitutis, ipſi in privato otio conſenescerent. Itaque ſub una die Diocletianus apud Nicomediam, Maximia-

15 *Captivam*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *captivorum* quod melius auribus conſulit.

16 *Diocletianus ab invito exegit Maximiano* &c.] Et quidem Diocletianus poſtea quiete Salonis privatus vixit, Maximianus autem, ſicuti invitus depoſuerat Imperium, poſtea ad depoſitam ſemel dignitatem fruſtra iterum adſpiravit. Nam, dum genero Conſtantino inpias ſtruit fraudes, meritas cogitati ſceleris poenas, in ipſo facinore deprehenſus, dedit. Utriuſque Auguſti nummi vulgares ſunt, Graecos quoque plures obſervare licet, ſed in Aegypto cuſos, quales hi duo, inter alios ejus generis, a nobis ſervantur, Diocletiani facies in primo eſt, cum epigraphe, ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟϹ ϹΕΒαϛοϛ. *Diocletianus Auguſtus.* Ab altera parte Spei figura, quae florem dextra tenens, veſtem laeva ſublevat. Imperii annus adeſt Λυκάβαντος ΕΝΑΤΟΥ. *anno nono.* In Maximiano annus imperii quartus Λυκάβαντος Δ. ſignatur. Typus, Aegyptiacis nummis conſuetus, aquila roſtro coronam gerens, & ad latus ſtella, cernuntur. Ad Maximiani caput adſcribitur, Αυτοκράτωρ Καίσαρ ΜΑϛιμος ΟΥΑΛέριος ΜΑΞΙΜΙΑΝΟϹ ϹΕΒαϛοϛ. *Imperator Caeſar Marcus Valerius Maximianus Auguſtus.*

17 *De-*

mianus apud Mediolanum potestatem Imperii simul cultumque [17] deposuerunt. Galerius & Constantius Augusti, primi Romanum Imperium in duas partes [18] determinaverunt: Galerius Maximianus Illyricum, Asiam & Orientem: Constantius Italiam, Africam, Hispaniam, & Gallias obtinuit. Sed Constantius, vir tranquillissimus, Gallia tantum Hispaniaque contentus, Galerio caeteris partibus cessit. Galerius duos Caesares legit, Maximinum, quem in Oriente constituit: & Severum, cui permisit Italiam; ipse in Illyrico constitutus. Constantius vero Augustus, summae mansuetudinis & civilitatis, in Britannia mortem obiit, qui Constantinum filium ex concubina Helena creatum Imperatorem Galliarum reliquit.

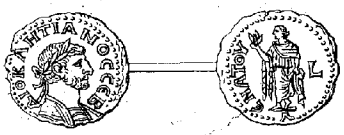

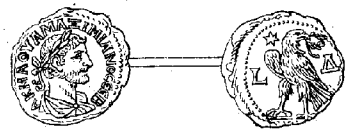

17 *Deposuerunt.*] Ita Florent. sec. & quatuor Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. Vulgg. *posuerunt*, supra quoque *deponere* non *ponere* dixit.

18 *Determinaverunt:*] Ed. Aug. *diviserunt*. Florent. duo *dispersere*.

CAPUT XXVI.

Constantinus Magnus Imperator Caesar Augustus. Interim objectiones adversariorum de novissima decennalique Ecclesiae vastatione pulchre diluit.

Anno ab Urbe condita MLXI. [1] Constantinus, trigesimusquartus ab Augusto, gubernacula imperii [2] à Constantio patre suscepit, quae uno & triginta annis felicissime tenuit. Occurritur mihi subito, & tripudiis quibusdam insultatur: Eia, inquiunt, tandem in foveas nostras diu expectate venisti, hic te decursurum operiebamur, hic delapsum [3] opprimimus, hic confusum tenemus. Sustinuimus te hactenus, artificiose quodammodo & callide fortuitas temporum mutationes Christianorum ultionibus coaptantem. Et interdum quidem [4] verisimilium specie permoti, utpote homines ignari divinorum secretorum, timore palluimus; [5] sed nunc evacuavit Maximianus noster omnem scenam fabulae tuae, nostraeque religionis [6] antiquitatem [7] columna inexpugnabilis fulsit. Per annos decem eversae sunt ecclesiae vestrae, ut etiam tu fateris: dilacerati cruciatibus, exinaniti mortibus toto orbe Christiani. Tenemus evidens testimonium tuum, nullam superiorem persecutionem adeo vel gravem vel diuturnam fuisse. Et tamen ecce [8] inter tranquillis-

1 *Constantinus*,] Constantini vitam copiose Eusebius libris quinque descripsit. De eodem Sex. Aurelius & Eutropius. FABR.

2 *A Constantio patre*] Plures ex MSS. cum Ed. August. addunt *suo*.

3 *Opprimimus*,] Lugd. Batt. tert. & quart. *oppressimus*.

4 *Verisimilium*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *verisimillima*.

5 *Sed nunc &c.*] Duo ex iisdem cum Coll. eadem, *sed nonne nunc &c.*

6 *Antiquitatem*] Edd. quaedam Vett. *antiquatam*.

7 *Columna inexpugnabilis fulsit.*] Codd. Lugd. Bat. tert. & Perizon. *columna inexpugnabili fulsit*. Sed Vulg. proba cujusque sensus hic est: Antiquitatem religionis nostrae oppugnatam, sed victricem & constanti tenore permanentem Maximianus, veluti stabilis & firma, suo loco manens, columna fulcivit. Cicero Orat. pro Rabirio Postumo cap. XVI. *Eum labentem excepit, corruere non sivit, fulsit & sustinuit re, fortuna, fide.*

8 *Inter tranquillissima &c.*] Lugd. Bat. pr. *fuerunt tranquillissima &c.*

lissima temporum bona ipsorum quoque imperatorum, qui ista fecerunt, [9] inusitata felicitas. [10] Nulla domi fames, nulla pestilentia, nullum foris bellum, nisi voluntarium, quo exerceri vires non periclitari, queant. Res praeterea humano generi hucusque incognita, multorum simul regum patiens consortium, & magna concordia, potestasque communis, alias nunquam, nunc in commune prospiciens. Deinde etiam, quod absque ulla hactenus mortalium notitia est, imperatores illi maximi, quippe & persecutores, honore depositio & adsumta quiete, privati, quod [11] beatissimum homines, & summum bonum [12] vitae bonae judicant, & hoc tunc, [13] velut praemii loco, auctores persecutionis adepti sunt, quando accensa persecutio, medio sui tempore toto orbe saeviebat. An etiam hanc beatitudinem illis temporibus poenaliter accidisse adseris, & nos hinc quoque terrere moliris? Quibus humiliter responderim, me, plurima cura pietatis accinctum, commonere de veris, non terrere de falsis. [14] Decem persecutiones à Nerone usque ad Maximianum ecclesia Christi [15] passa est. Novem (ut ego dixi) ultiones, ut ipsi non negant, calamitates [16] è vestigio consecutae sunt. Nec in verbo [17] premor, utrum debitae ultiones, an fortuitae permutationes fuisse videantur, quae tamen meo suoque testimonio clades fuerunt. In decima haesitatum putant miseri & caeci, non videntes tanto eam ipsis fuisse graviorem, quanto minus [18] intellecta est. [19] Inpius enim flagellatur, & non sentit: [20] quod cum expositum fuerit, inviti licet propter ipsam rerum fidem fatebuntur: quia ex illa Maximianae persecutionis maxima punitione

ista

9 *Inusitata felicitas.*] Lugd. Bat. sec. *inusitatae felicitatis*

10 *Nulla domi &c.*] Lugd. Bat. tres, *jam nulla domi fames &c.*

11 *Beatissimum*] Perizon. *quietissimum.*

12 *Vitae bonae*] Posterior vox abest a Lugd. Bat. quarto.

13 *Velut praemii loco,*] Lugd. Bat. sec. *velut in praemii loco.*

14 *Decem persecutiones*] Lugd. Bat. sec. *decem persecutores.*

15 *Passa est.*] MSS. aliquot *perpessa est.*

16 *E vestigio*] Quatuor Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Cod. Perizon. *è vestigiis.*

17 *Premor*] Iidem Codd. ut & Flor. sec. *premo.* Ed. Aug. *promo.* Sensus est, nolo de eo disceptare, utrum &c.

18 *Intellecta est.*] Lugd Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *quanto minus intellectam.*

19 *Inpius &c.*] Verba sunt Jerem. V, 3.

20 *Quod cum &c.*] Lugd. Bat. quatuor, Coll. Gronov. Florentt. duo, Perizon. & Ed. Aug. & *quod cum.* Repone, *quod & cum &c.*

ista sunt vulnera, quibus etiam nunc isti dolent, & in tantum dolent, ut etiam clament, nosque [21] ad reclamandum lacessant, sollicitos fieri, qualiter conticescant.

21 *Ad reclamandum*] Ed. Aug. sola, *ad se damnandum*. Locus est obscurus, cujus hic mihi videtur esse sensus; sentientes miseri calamitatem suam dum exclamant praedolore, cogunt nos quoque vicissim ad illos exclamare, sollicitos quomodo sistere illorum clamorem possimus.

CAPUT XXVII.

Collatio populi Israelitici & Christiani, Ægyptiaci item & Romani, quomodo illi pro Deo in adflictionibus, hi à Deo in plagis similia fere passi sunt.

[1] IN primo libello expositum à nobis est, Pompeium Trogum, & Cornelium Tacitum commemorasse, non plene quidem, nostrum vero Moysen, etiam ipsorum testimonio fidelem, fideliter sufficienterque dixisse, Aegyptios & regem eorum, cum populum Dei, servire intentum & paratum Deo suo, impediendae devotionis instinctu, ad lutum paleasque revocarent, decem [2] acerbissimis plagis fuisse vexatos. Deinde [3] violentia malorum edomitos, non solum coëgisse festinantem, sed etiam propriis [4] suis argenteis & aureis vasis adcumulavisse. Post, oblitos plagae suae, & cupidos praedae indebitae, invidos etiam religionis alienae, dum innocentes avide persequuntur, mari Rubro ultime receptos omnes funditus interiisse. Quod ego nunc refero ac renuncio, etsi forte fide non acceptatum, exitu tamen probandum, quia haec [5] in figuram nostri facta sunt. Uterque po-

1 *In primo libello*] Lugd. Batt. pr. & quart. *in primo libro*.

2 *Acerbissimis plagis*] Lugd. Bat. tert. *acerrimis plagis*.

3 *Violentia malorum*] Perizon. *violentia earum*.

4 *Suis*] Abest ab Ed. Aug. quae mox *accumulasse* mavult.

5 *In figuram nostri*] Desumtum ex I. ad Corinth. X, 6.

6 *Ac*

populus unius Dei est, una populi utriusque causa. Subdita fuit Israëlitarum synagoga Aegyptiis, subdita est Christianorum ecclesia Romanis. Persecuti sunt Aegyptii, persecuti sunt & Romani. Decem ibi contradictiones adversus Moysen, hic decem edicta adversus Christum. Diversae ibi plagae Aegyptiorum, diversae hic calamitates Romanorum. Nam ut etiam ipsas inter se plagas, in quantum tamen figura formae comparari potest, conferam: ibi prima habuit correptio sanguinem vulgo vel manasse de puteis, vel in fluminibus cucurrisse: hic prima sub Nerone exegit plaga, ut ubique morientium sanguis esset, vel morbis in Urbe corruptus, vel bellis in orbe profusus. Ibi sequens plaga prodidit, perstrepentes persultantesque in penetralibus ranas, inediae propemodum causam habitatoribus atque exilii fuisse: hic sequens sub Domitiano poena, similiter ostendit, satellitum militumque ejus inprobis effrenatisque discursibus cruentissimi jussa principis exsequentium, ad inopiam pene omnes cives Romanos adactos exilioque dispersos. Ibi tertia vexatio habuit cyniphes, musculas scilicet parvissimas [6] ac saevissimas, quae mediis saepe aestibus per loca squalida coadunatim vibrando densatae, [7] & tinnulo volatu adlabi solent, capillisque hominum ac pecudum setis cum urente morsu [8] interseri: hic itidem tertia sub Trajano plaga Judaeos excitavit: qui cum antea ubique dispersi ita jam, quasi non essent, quiescerent, repentino omnes calore permoti, in ipsos, inter quos erant, toto orbe saevierunt, absque [9] magnis multarum urbium ruinis, quas crebri terraemotus iisdem temporibus subruerunt. Ibi in quarta plaga muscae caninae fuerunt, [10] saevae alumnae putredinis, vermiumque matres: hic

6 *Ac saevissimas*,] MSS Lugd. Batt. & Cod. Perizon. *saevissimasque*.

7 *Et tinnulo volatu adlabi solent*,] Ineptissima lectio hactenus omnes, una exepta Augustana, occupavit. Legitur enim in cunctis, *& in nullo volatu adlabi solent*, quod tamen ulcus sic relictum est, quum nihil juvarent MSS. Quos enim ego inspexi, omnes habent vel *in nullo* (ut editur) vel *ac & nullo*, ut Florent. tert. vel *& in ullo*, ut Florent. sec. qui proxime accedit ad veram lectionem *tinnulo volatu*, quam non sine praestantissimae Augustanae Ed. veneratione, cupide in contextum recepi.

8 *Interseri*:] Cod. Perizon. habent *inferri*. MSS. Lugd. Batt. tres *interferri*, ut & Coll. Gronov. atque Cod. Ultraj. Lugd. Bat. pr. *intus ferri*, Flor. sec. *inseri*.

9 *Magnis*] Multi ex MSS. *immanibus*.

10 *Saevae alumnae*] Magis hoc placet, quod in tribus Lugd. Batt. atque Coll. Gronov. quam *revera alumnae putredinis*, quod reliqui & Vulg. exhibent.

hic itidem quarta sub Marco Antonino plaga, lues plurimis infusa provinciis, Italiam quoque cum urbe Roma universam, exercitumque Romanum per longinquos limites [11] & diversa hiberna dispersum, [12] in mortem dissolutum, putredini simul ac vermibus dedit: Ibi quinta correptio pecorum ac jumentorum repentino interitu expleta est: hic similiter quinta ultione sub Severo persecutore creberrimis civilibus bellis propria viscera & adjumenta reipublicae, hoc est, plebes provinciarum, & legiones militum, comminutae sunt. Ibi sexta vexatio intulit vesicas effervescentes, ulceraque manantia: hic aeque sexta punitio, quae post Maximini persecutionem fuit, qui specialiter episcopos, & clericos omissa turba populari, hoc est, ecclesiarum primates trucidari imperaverat, intumescens, crebro ira atque invidia, non per vulgi caedem, sed per vulnera, [13] mortesque principum ac potentium [14] exhalata est. Ibi septima plaga numeratur [15] coacto aëre grando profusa, quae hominibus [16] jumentis satisque exitio fuit: hic similiter septima. sub Gallo & Volusiano, qui [17] persecutori Decio mox interfecto successerant, plaga exstitit, corrupto aëre pestis [18] infusa: quae per omnia Romani regni ab Oriente in Occidentem spatia, cum omne propemodum genus hominum & pecudum neci dedit, tum etiam,

[19] *Cor-*

11 *Et diversa hiberna*] *In diversa &c.* Lugd. Bat. duo cum Coll. Gronov.

12 *In mortem dissolutum*,] Tres Lugd. Batt. cum Perizon. & Coll. Gronov. *morte dissolutum.*

13 *Mortesque principum*] MSS. aliquot & Ed. Aug. *morientium principum.*

14 *Exhalata est.*] Colon. *exhaltata*, Ex quo Fabricius fabricaverat, *exaltata*, minus fabrè. Laut. Nequaquam editores, quod invenerant in MSS. *exalata* vel *exhalata*, mutare debuerunt in *exaltata*. Fabricii tamen id facimus non est, sed is priores Edd. quae omnes malam receperunt lectionem, nimis secure est secutus. Ego in meo Codice atque Ultr. inveni *exalata*, ut & in Ed. August. quae Codicis sui praestantissimi vitiosas quoque lectiones ubique fideliter exhibet. Quatuor autem Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *exhalata* recte scribunt. *Exhalata est* enim hoc in loco significat, efferbuit, erupit.

15 *Coacto aëre*] Ad quotidianam experientiam nihil adtenderunt, qui *coacto aëre grando profusa* ediderunt, quum omnes ante Fabricium Edd. & MSS. nativam lectionem exhibeant, & ipsa ratio doceat cogi nubes in unum & densari solere ingruente pluvia graviori vel grandine.

16 *Jumentis satisque*] Æque insipide editum fuit *jumentisque satis*, quamvis in MSS. quibusdam sic legatur.

17 *Persecutori*] Cod. Perizon. *persecutore.*

18 *Infusa: quae*] Idem Codex *infusa est.*

[19] *Cor-*

[19] *Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.*

Ibi octavam Aegypti contritionem fecêre excitatae undique locustae, [20] tenentes, terentes, tegentesque omnia: hic octavam aeque in subversionem Romani orbis excitatae undique intulêre gentes, quae caedibus atque incendiis cunctas provincias deleverunt. Ibi nona turbatio diuturnas crassas [21] ac pene tractabiles tenebras habuit, plus omnino periculi comminata quam fecit: hic itidem nona correptio fuit, cum Aureliano persecutionem decernenti, diris turbinibus terribile ac triste fulmen sub ipsius pedibus ruit, ostendens quid, cum ultio talis [22] exigeret, tantus posset ultor, nisi & clemens esset & patiens: quanquam intra sex abhinc menses succidui tres Imperatores, hoc est, Aurelianus, Tacitus & Florianus, diversis causis interfecti sunt. Ibi postremo decima plaga, quae & novissima omnium fuit, [23] interfectio filiorum, quos primos quique genuerant: hic nihilo minus decima, id est, novissima poena est omnium idolorum perditio, quae primitus facta in primis amabant. Ibi rex potentiam Dei sensit, probavit, & timuit, ac per hoc populum Dei liberum abire permisit: [24] hic rex potentiam Dei sensit, probavit & credidit, ac per hoc populum Dei liberum esse permisit. Ibi nunquam postea populus Dei ad servitutem retractus, hic nunquam postea populus Dei ad idololatriam coactus est. Ibi Aegyptiorum vasa pretiosa Hebraeis tradita sunt: hic in ecclesias Chri-

19 *Corrupitque &c.*] Haec meliorum MSS. lectio est. Copulam alii delent. Desumti sunt ex Virgil. Georg. III. 480.

Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
Corrupitque lacus, infecit pabulo tabo.

20 *Tenentes, terentes, tegentesque omnia:*] In MSS. quibusdam intermedium tantum invenitur verbum. Forsitan reliqua ex varia lectione nata sunt, sufficit enim *terentes* omnia, vel *tegentes terentesque omnia.*

21 *Pene tractabiles*] Lugd. Batt. duo & Coll. Gron. *penetrabiles.*

22 *Exigeret,*] Edd. Vett. quaedam, *exigeretur.*

23 *Interfectio filiorum,*] Ed. Aug. *interfectorum filiorum.*

24 *Hic rex potentiam Dei &c.*] Cod. Aug. *Hic tyranni ecclesiam Dei a persecutione liberam bonoribus ampliaverunt.* Verum auctor de Constantino Magno agit quod patet ex verbo *credidit*, oppositio illi quod praecessit *timuit.* Sana igitur est recepta lectio.

25 *Per*

Christianorum praecipua paganorum templa cesserunt. Sane illud, ut dixi, denunciandum puto, quia sicut Aegyptiis post has decem plagas dimissos Hebraeos persequi molientibus, irruit [25] per superductum mare aeterna perditio: ita & nos quidem libere peregrinantes, superventura quandoque persecutio gentilium manet, donec mare Rubrum, hoc est, ignem judicii, ipso domino nostro Jesu Christo duce & judice, transeamus. Hi vero in quos Ægyptiorum forma transfunditur, permissa ad tempus potestate [26] saevientes gravissimis quidem permissu Dei [27] Christianos cruciatibus persequentur; verumtamen iidem omnes inimici Christi, cum rege suo Antichristo, accepti stagno ignis aeterni, quod magna impediente caligine, dum non videtur, intratur, perpetuam perditionem, inmortalibus arsuri suppliciis, sortientur.

25 *Per superinductum*] Florentt. duo *superductum*.

26 *Saevientes*] sic ex vestigiis libri Colon. scripsi. Nam illud *servientes* quod hic erat quo pertinet? Laut. Unde *servientes* in Edd. Fabricianas irrepserit, nescio, Edd. vetustiores & MSS. habent, ut oportet, *saevientes*.

27 *Christianos cruciatibus persequentur*;] Cod. Perizon. ut & Ed. Aug. primaque & Venetae. Lugd. Bat. pr. *persecutionibus excruciant*. Sed Orosius futuras Ecclesiae persecutiones per alteram Ægyptum, spiritualem videlicet, innuere videtur, praedictas scilicet in Apocalypsi Joannis, unde id, quod loquitur de Antichristi, ejusque & omnium, qui illi sunt similes, poena, quoque desumtum est.

Caput XXVIII.

De Constantini Magni Augusti, Maxentii, Licinii, & Maximiani imperiis, & rebus gestis. Item de Ario haeretico, ejusque dogmate damnato.

Igitur mortuo, ut dixi, Constantino in Britanniis, Constantinus Imperator [1] est creatus, primus [2] Imperatorum Christianus, ex-

ce-

1 *Est creatus*,] Ex plerisque MSS. excidit *est*.

2 *Imperatorum*] Florentt. duo *imperator*.

3 Di-

cepto Philippo, qui Christianus annis admodum pauciſſimis ad hoc tantum conſtitutus fuiſſe mihi viſus eſt, ut milleſimus Romae annus Chriſto potius, quam idolis [3] dicaretur. [4] A Conſtantino autem ſemper omnes Chriſtiani Imperatores uſque [5] in hodiernum diem creati ſunt, excepto Juliano, quem inpia (ut ajunt) [6] machinantem, exitiabilis vita deſeruit. Haec eſt lenta illa paganorum poena, ſed certa. Hinc ſani inſaniunt, hinc [7] non vulnerati compunguntur, hinc ridentes gemunt, hinc viventes deficiunt, hinc ſecreto excruciantur, quos nemo perſequitur: hinc jam pauciſſimi remanſerunt, qui nunquam aliquo perſequente puniti ſunt. Verumtamen qualis tunc perſecutores illos, de quorum inpunitate non ſolum gloriari, ſed etiam inſultare conantur, finis manſit, expediam. Conſtantino in Galliis ſtrenuiſſime rempublicam procurante, praetoriani milites Romae Maxentium, filium Herculei, qui privatus in Lucania morabatur, Auguſtum nuncupaverunt. Maximianus Herculeus, jam ex Auguſto privatus, & adhuc publicus perſecutor, occaſione filii ſollicitatus, qui imperium abjecerat, arripuit tyrannidem. Galerius Auguſtus Severum Caeſarem adverſus Maxentium Romam [8] cum exercitu miſit. Severus cum Urbem obſideret, militum ſuorum ſcelere deſertus & proditus, atque ex eo fugiens, Ravennae interfectus eſt. Herculeus Maximianus perſecutor, [9] & ex Auguſto tyrannus, confirmatum jam [10] in imperio filium veſte ac poteſtate regia [11] ſpoliare conatus, [12] conviciis autem ac tumul-

3 *Dicaretur.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. quibus accedunt Ultr. & Perizon. *dedicaretur*, quae lectio quoque ſuperſcribitur in Florent. ſec.

4 *A Conſtantino autem*] Plerique MSS. legunt, *A Conſtantino omnes ſemper Chriſtiani &c.* deleto *autem.*

5 *In hodiernum diem*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *in hunc hodiernum diem.*

6 *Machinantem,*] Florent. ſec. *machinatum.*

7 *Non vulnerati*] Cod. Perizon. *vulnerati non compunguntur.* Male, ut ex conjunctis adparet.

8 *Cum exercitu miſit.*] Edd. quaedam Vett. *mittit cum exercitu.*

9 *Et ex Auguſto*] Perizon. & Florent. ſec. *ex Auguſto.*

10 *In imperio*] MSS. quidam delent *in.*

11 *Spoliare conatus,*] Lugd. Batt. quatuor, *ſpoliare conatus eſt*, & ſic quoque Ultr. & Coll. Gronov. atque Edd. quaedam Vett. At Ed. Auguſt. *exſpoliare conatus.*

12 *Conviciis autem ac tumultibus*] Cod. Perizon. *Convictus autem &c.* ſed in duobus Lugd. Batt. *autem* non exſtat.

multibus militum palam conterritus, in Galliam profectus est, ut Constantino genero aeque dolis junctus auferret imperium: sed per filiam deprehensus & proditus, deinde in fugam versus, Massiliae oppressus & interfectus est. Porro Galerius occiso Severo Licinium Imperatorem creavit. Cumque persecutionem a Diocletiano & Maximiano [13] missam ipse atrocioribus edictis adcumulavisset, ac postquam per annos decem omni genere hominum exhausit provincias, putrefacto introrsum pectore, & vitalibus dissolutis, cum ultra horrorem humanae miseriae etiam vermes eructaret, [14] medicique, ultra jam foetorem non ferentes, crebro jussu ejus occiderentur, a quodam medico, constantiam ex desperatione sumente, increpitus, iram Dei suam esse poenam, atque ideo a medicis non posse curari, edictis late missis, Christianos de exsiliis revocavit. Ipse autem, cruciatus non sustinens, vim vitae suae adtulit. [15] Ita Respublica nunc sub novis quatuor principibus fuit, Constantino & Maxentio, filiis Augustorum, Licinio autem & [16] Maximino, hominibus novis. Constantinus pacem ecclesiis post decem annos, quam a persecutoribus vexabantur, indulsit. Deinde inter Constantinum & Maxentium bellum civile [17] exortum est. Maxentius, saepe multis praeliis [18] fatigatus, ultime ad pontem Mulvium victus & interfectus est. Maximinus, persecutionis Christianorum incentor exsecutorque infestissimus, apud Tarsum, dum civile bellum contra Licinium disponit, interiit. Licinius, repentina rabie suscitatus, omnes Christianos è palatio suo jussit expelli. Mox bellum inter Licinium ipsum & Constantinum efferbuit. Sed Constantinus Licinium, sororis suae virum, in Pannonia primum vicit, deinde apud Cibalas oppressit, universaque Graecia potitus, Licinium crebris bellis terra marique adsurgentem & [19] repressum, tandem ad de-

13 *Missam*] Ed. Aug. *passam*.

14 *Medicique &c.*] Sic recte in Edd. prima, Venetis & Scotti legitur, & nihil in sequentibus invenitur, quo vox *neque*, quae occurrit in Fabric. & aliis, sese tueri possit.

15 *Ita Resp. tunc*] Sic transponunt MSS. Nescio quomodo in Fabricianis & Scott. Edd. pro *tunc* tolerari potuerit & repeti saepius, *Ita nunc Resp.*

16 *Maximino*] Verum homini nomen restituunt MSS. Inepte in Vulgg. *Maximiano*.

17 *Exortum est.*] Ed. August. *ortum est.*

18 *Fatigatus*,] Lugd. Batt. quatuor, Ultr. & Coll. Gronov. *agitatus*. Ed. Aug. *fugatus*.

19 *Et repressum*,] Ed. Aug. *& oppressum*

20 *Cum*,

deditionem coëgit, sed Herculei Maximiani, soceri sui, motus exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem reipublicae sumeret, privatum jussit occidi; cum, [20] omnibus jam ministris nefariae persecutionis exstinctis, hunc quoque, in quantum exserere potuit, persecutorem, digna punitio flagitaret. Constantini filii, Crispus & Constantinus, & Licinius adolescens, Licinii Augusti filius, Constantini autem ex sorore nepos, Caesares sunt creati. His diebus [21] Arius, Alexandrinae urbis presbyter, à veritate fidei catholicae devians, exitiabile plurimis dogma constituit. Qui simul ut primum Alexandriae vel notus vel notatus inter confusos vulgo sectatores insectatoresque [22] factus est, ab Alexandro, tunc ejusdem urbis episcopo, pulsus ecclesia est. Cumque homines [23] quos in errorem seduxerat, etiam in seditionem excitaret, apud Niceam, urbem Bithyniae, conventus trecentorum & octodecim episcoporum factus est, per quos Arianum dogma [24] exitiabile & miserum evidentissime deprehensum, palam proditum ac reprobatum est. Sed inter haec latent causae, cur vindicem gladium, & destinatam in inpios punitionem, Constantinus imperator etiam in proprios egit affectus. Nam Crispum filium suum & [25] Licinium, sororis filium, interfecit. Praeterea multas gen-

20 *Cum, omnibus &c.*] Depravatus in Edd. hic locus ita fuit. *quamvis omnibus jam ministris nefariae persecutionis exstinctis, hunc quoque in quantum exercere potuit persecutionem, digna punitio flagitaret.* Primo autem reposui *cum* ex Edd. omnium principe, Paris. & Venetis, dein, auctoritate Codd. Florentt. duorum, atque Perizon. ut & Edd. August. & alia omnium prima, pro *persecutionem* feci *persecutorem.* Pro *exercere* in quibusdam MSS. *exserere* legi marginales notae in Hitt. & Bolsuing. Edd. testantur. Ne illud quidem damno, dictum enim est ut *exserere principem* & similia. Fuit igitur persecutor, quantum per se potuit Licinius, futurus acrior, si per Constantinum licuisset. Itaque merito illum, qui solus supererat, divina manebat vindicta.

21 *Arius, Alexandrinae urbis.*] De Ario & Concilio Niceno tam multa scriptores Ecclesiastici, ut mihi tacendum putem. Fabr.

22 *Factus est,*] Duo ex MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. abjiciunt *est.*

23 *Quos in errorem seduxerat,*] MSS. Lugd. Batt. quatuor cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. *cumque homines in hoc errore seductos &c.*

24 *Exitiabile & miserum*] Addunt *esse* Lugd. Batt. quatuor Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. & uterque Florentinus.

25 *Licinium, sororis filium*] Nescio unde putida lectio contra omnes MSS. & Edd. irrepserit in Fabricii & Scott. Editiones. *& Licinium filium, sororis filium, interfecit.* Quasi de patre Licinio, jam ante interfecto, aliquis cogitare posset.

gentes diversis praeliis subegit. [26] Urbem [27] nominis sui Romanorum regum vel primus vel solus instituit. Quae sola expers idolorum, ad hoc, brevissimo tempore, condita a Christiano imperatore, provecta est, ut sola Romae, tot saeculis, miseriisque provectae, [28] forma & potentia merito [29] possit aequari. Tum deinde primus Constantinus justo ordine & pio vicem vertit edicto, siquidem statuit citra ullam hominum caedem paganorum templa claudi. Mox Gothorum fortissimas & copiosissimas gentes in ipso barbarici soli sinu, hoc est in Sarmatarum regione delevit. [30] Calocerum quemdam, in

26 *Urbem nomine suo*] *Constantinopolim* intelligit, quae prius *Byzantium* erat. FABR.

27 *Nominis sui*] Placet haec lectio MSS. omnium, ut & Ed. August. prae alia quae in reliquis Vulgg. legitur, *nomine suo*. Et hinc innumeri inveniuntur nummi ex omni modulo, qui conditam a Constantino Magno Constantinopolim celebrant. Et hi quidem passim occurrunt. Rarissimum autem ex argento puro est Constantini Magni, maximi moduli, quod possideo, numisma, tum propter insolitam magnitudinem, tum propter superbissimam inscriptionem. Caesari enim Augusto, imperii Romani amplificatori, qui marmoream ex lateritia fecerat Romam, primus hic Christianus imperator, & novae Romae conditor, aequiparatur. Caput Constantini Magni, corona gemmata (pro qua laurea in Numismate non dissimili apud Bandurium cernitur) cinctum, a priori parte est; a posteriori Corona laurea ingens, cui Caesaris inscribitur nomen, adposito ad caput Constantini, non proprio ipsius nomine, sed illius, cui sese adsimilabat; Augusti. Unde integra nummi, qui Lugduni cusus est, omnibus titulis superbior emergit inscriptio, CAESAR AVGVSTVS, Magnitudo nummi & pictura haec est.

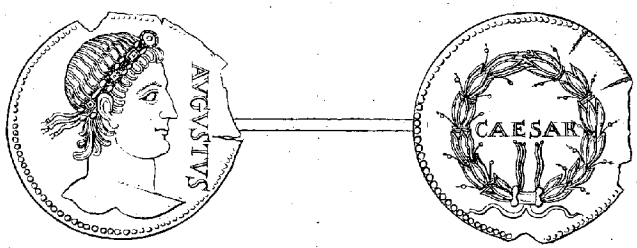

28 *Forma & potentia*] Florent. sec. *forma ut potentia*. sec. & *forma & potentia*.

29 *Possit aequari.*] Ita legi debere omnes MSS. & ipsa clamat ratio. In Vulgg. Edd. exceptis prima & Paris. inepte legitur. *posset*.

30 *Calocerum*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *Calotherum*, Florent. duo cum Ultr. *Calocherum*, Perizon. *Calocharetum*.

1 Con-

in Cypro adspirantem novis rebus, oppressit. Tricennalibus suis Dalmatium Caesarem legit. Cumque bellum in Persas moliretur, in villa publica juxta Nicomediam, dispositam bene rempublicam filiis tradens, diem obiit.

CAPUT XXIX.

Constantinus, Constantius & Constans Imperatores. Interim de Magnentio arripiente imperium, & Decentio.

ANno ab Urbe condita MXCII., [1] Constantius tricesimusquintus [2] cum Constantino & Constante fratribus suis adeptus imperium, [3] viginti quatuor annis tenuit. Fuit inter successores Constantini & Dalmatius Caesar [4] fratris filius, sed continuo militari [5] factione [6] decerptus est. Interea maligna semper adversus Deum verum [7] infectatio diaboli, quae ab initio mundi usque ad nunc, a sincero fidei religionisque tramite, [8] offusis errorum nebulis, lubrica hominum corda perturbat; postquam Christianis imperatoribus summam regiae potestatis in meliora vertentibus, ecclesiam Christi zelo idololatriae persequi destitit, aliud machinamentum, quo per eosdem Christianos imperatores Christi ecclesiam vexaret, invenit. Fit igitur Ario, novi erroris auctori, ceterisque discipulis ipsius ad familia-

1 *Constantius* &c.] Ex MSS. & Edd. vetustioribus ita reponendum duxi, magis convenienter quam, ut Fabricius aliique ediderunt, *Constantinus tricesimus quintus cum Constantio & Constante* &c. Reliquis enim supervixit Constantius, Constantinus autem statim periit.

2 *Fratribus suis*] De Constantini tribus filiis, qui illi in imperio successerunt, Eutropius lib. ultimo. Fabr.

3 *Viginti quatuor annis*] Male in Ed. Aug. XXIII. decessit enim anno imperii vigesimo quinto, itaque integris viginti & quatuor annis imperavit.

4 *Fratris filius*] Lugd. Batt. quatuor, Perizon. & Ultr. *fratris sui filius.*

5 *Factione*] Lugd. Batt. pr. & tert. *seditione.*

6 *Decerptus est.*] Id est inmature abreptus est. Scribae quidam non intelligentes verbum, posuerant *deceptus est.*

7 *Infectatio diaboli*,] Florent. sec. *diabolica infectatio.* tert. cum Ed. Aug. *diaboli infectatio.*

8 *Offusis*] MSS. Codd. Florentt. duo & Perizon. *effusis.*

liaritatem Constantii imperatoris promtus aditus & facilis via. Suadetur Constantio, ut quosdam in Deo gradus credat: & qui per januam ab errore idololatriae fuerat egressus,[9] rursus in sinum ejus, dum in Deo deos quaerit, tamquam per pseudothyrum inducitur. Perverso igitur zelo potestas armatur illusa, & sub nomine pietatis vis persecutionis agitatur. [10] De nova nominis electione contenditur, ut Arianorum potius ecclesiae, quam catholicorum sint. Sequitur terraemotus horribilis, qui plurimas Orientis urbes [11] solo stravit. [12] Constantinus dum Constantem fratrem bello [13] infectatur, incauta petulantia [14] periculis sese offerens, a ducibus ejus occisus est. [15] Constan-

9 *Rursus in sinum ejus, dum*] Libri plerique: *reversus in sinum ejusdem*, in quibus dum sensum quaero, nec invenio sic immutavi. Audacter inquies, audacter sane, sed nec minus commode. LAUT. Quum sic in omnibus, MSS. & praeterea in Ed. August. scribatur, corruptam tamen reliquarum Editionum lectionem, quae minus apte exhibent, *reversus in sinum ejusdem, in Deo deos quaerit, & tamquam per pseudothyrum inducitur*, pleraeque ex postremis secutae sunt, excepta Scotti, in qua bene constituitur.

10 *De nova nominis*] MSS. quidam & Edd. *de novi nominis* &c.

11 *Solo stravit.*] Priorem vocem MSS. quaedam delent.

12 *Constantinus dum* &c.] Epicedium Anonymi Sophistae Graecum in Constantinum hunc Juniorem, ex quo militaris illa factio & infelix ejus obitus cognosci potest, exstat ad calcem Eutropii Ed. nostrae p. 703. In eo caussa mortis refertur ad percussores a fratre Constante subornatos.

13 *Infectatur*,] Flor. sec. *infectatus*, Ed. Aug. & Cod. Perizon. *insequitur*.

14 *Periculis*] Ed. Aug. *periculo*.

15 *Constantius*] Sic omnino ex MSS. Lugd. Batt. sec. & quarto atque Ultr. reponi debet, non *Constans*, ut fuit editum. Constanti enim cum Persis nihil negotii fuit, sed adversus Gothos aliosque barbaros rem gessit, de quibus reportatas victorias insigne ex argento primi moduli testatur numisma, cujus ectypon penes me est. In parte anteriore cernitur cum pectore paludato, caput Constantis, corona gemmata insigne, cum hac inscriptione FL*avius* IVL*ius* CONSTANS P*ius* F*elix* AVG*ustus*. Ab altera parte stat imperator thorace & paludamento indutus, laeva tenens hastam, dextra signum militare, a cujus summitate dependet labarum monogrammate Christi insignitum, in circuitu scribitur ambitiosus titulus TRIVMPHATOR GENTIVM BARBARARVM. Numisma Siscíae in Pannonia cusum fuisse docent literae in ima ora positae SIS*cia*.

16 *Va-*

ſtantius adverſus Perſas & Saporem, qui Meſopotamiam [16] vaſtaverant, novem praeliis parum proſpere decertavit. Noviſſime, ſeditione atque intemperantia militum nocte adoriri pugnam coactus, patratam pene victoriam inſuper victus amiſit. [17] Poſt cum ſe Conſtans intolerandis vitiis dediſſet, ac poena provincialium favorem militum compararet, Magnentii dolis in oppido [18] cui Helena nomen eſt, in proximo Hiſpaniae interfectus eſt. Magnentius enim apud Auguſtodunum arripuit imperium, quod continuo per Galliam, Africam, Italiamque porrexit. In Illyrico autem [19] Vetranionem, aetate grandaevum, imperatorem ſibi milites creaverunt, virum natura ſimplicem, cunctiſque jucundum, ſed qui ne prima quidem unquam literarum elementa didiciſſet. Itaque [20] cum primas literas, literarumque ſyllabas, Imperator ſenex, interdum invitus, meditaretur, a Conſtantio, qui tunc in Magnentium, ultione fratris accenſus, bellum parabat, deponere juſſus imperium, abjiciens cum literis purpuras, conten-

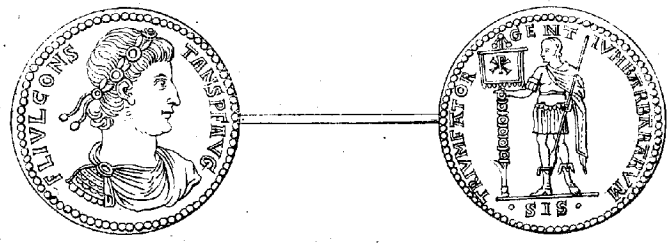

16 *Vaſtaverant,*] Lugd. Batt. duo cum Perizon. & Florent. ſec. *vaſtaverat.*

17 *Poſt cum ſe Conſtans*] Ex iiſdem MSS. quibus hic Lugd. Batt. duo reliqui cum Coll. Gronov. accedunt, inferitur *Conſtans*, cujus (ut in Editis ſit) omiſſo nomine, ingens Oroſio, ut hiſtoriarum ignaro, fit injuria.

18 *Cui Helena*] Eutrop. ſcribit Conſtantem periiſſe haud longe ab Hiſpaniis in caſtro cui Helenae nomen eſt. Schonhovius non recte *caſtris*, legit, quod ex Caſſiodoro & Hieronymi Chronico perſpicitur. Fabr.

19 *Vetranionem,*] Ita hoc nomen ſcribitur etiam in meo Eutropio. Fabr.

20 *Cum primas*] Perizon. & Lugd. Bat. quart. *cum primum.*

21 *Scho-*

tentusque privatis feriis, palatium simul [21] scholamque dimisit. Nepotianus deinde, Romae, Constantini sororis filius, gladiatorum manu fretus, invasit imperium: qui deinde, cum inprobus ac per hoc invisus cunctis esset, a Magnentianis ducibus oppressus est. Sequitur bellum illud horribile inter Constantium Magnentiumque apud Mursam urbem gestum, in quo multa Romanarum virium profligatio etiam in posterum nocuit. Magnentius tamen victus aufugit, ac non multo post apud Lugdunum propria se manu interfecit. Decentius quoque, frater ejusdem, quem Caesarem Gallis praefecerat, apud Senonas laqueo vitam finivit. Continuo Constantius Gallum, patrui filium, Caesarem legit: quem rursus crudeliter ac tyrannice agentem, paulo postquam creaverat, occidit. Sylvanum quoque per Gallias rebus novis inhiantem, mature circumveniendum opprimendumque curavit. Igitur Sylvano interfecto, Julianum patruelem suum, Galli fratrem, Caesarem creatum, misit ad Gallias. Itaque Julianus Caesar eversas oppressasque [22] ab hoste Gallias strenuissime in integrum restituit. Alamannorum parvis copiis magnam multitudinem fudit. [23] Rheno Germanos revinxit. His elatus successibus, fastigium usurpavit Augusti: & mox Italiam Illyricumque pervadens, Constantium, Parthicis [24] praeliis occupatum, regni parte privavit. Constantius, Juliani scelere comperto, dimissa expeditione Parthorum, dum ad civile bellum revertitur, in itinere inter Ciliciam Cappadociamque defunctus est. Ita ille qui [25] discissa pace & unitate fidei Catholicae, Christianos adversus Christianos [26] armans, civili (ut ita dicam) bello Ecclesiae membra dilaceraverat, totum [27] inquietum tempus imperii sui, molestissimumque spatium vitae suae, bellis civilibus etiam per propinquos & consanguineos excitatis, exercuit, exegit, expendit.

21 *Scholamque*] Perizon. *scholasque.*

22 *Ab hoste*] Sic plerique MSS. alii *ab hostibus.*

23 *Rheno* &c.] Perizon. *Rheno Germanos flumine sejunxit.*

24 *Praeliis*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov *bellis*, quod Latinius, sed Orosius promiscue usurpat.

25 *Discissa pace*] Probo magis, quod in Lugd. Bat. tertio invenitur *discussa pace.*

26 *Armans*,] Tres Lugd. Bat. cum Perizon. & Coll. Gronoviana *armaverat.*

27 *Inquietum*] Ed. Aug. *inquieti* &c. Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. *inquieti tempus imperii*, deleto *sui.* Non male.

CA-

Caput XXX.

Fl. Claudius Julianus Imperator Caesar.

Anno ab Urbe condita MCXVI. [1] Julianus, [2] dudum Caesar, post autem sextus & trigesimus ab Augusto regno potitus, anno uno & mensibus octo Imperii summam solus obtinuit, Christianam religionem arte potius quam potestate infectatus, ut negaretur fides Christi [3] & idolorum cultus [4] susciperetur, honoribus magis provocare, quam tormentis cogere studuit. Aperto tamen praecepit edicto, [5] ne quis Christianus docendorum liberalium studiorum professor esset. Sed tamen, sicut a majoribus [6] nostris compertum habe-

1 *Julianus*] De *Juliano* Eutropius & Sex. Aurelius: copiosissime vero Ammianus Marcellinus libr. XXII. & deinceps. Fabr.

2 *Dudum Caesar*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & duobus Florentt. & Edd. Venetis, *jam dudum Caesar*. & mox *rerum potitus*, Flor. sec.

3 *Et idolorum cultus*] Quantopere in iis insanierit Julianus patet ex nummulo ejus aereo, in quo Serapidis cernitur caput, & Isidis in navigio figura, votis publice idolis illis Aegyptiis ab inpio homine nuncupatis.

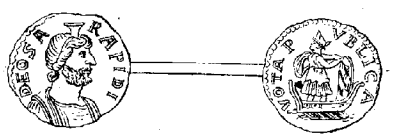

4 *Susciperetur*,] MSS. quidam *reciperetur*.

5 *Ne quis* &c.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. delent *quis*, sed Perizon. legit, *ne quis Christianorum liberalium studiorum professor esset*.

6 *Nostris*] Delent Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov.

bemus, omnes ubique propemodum praecepti conditiones amplexati, officium quam fidem deſerere maluerunt. Julianus autem bellum adverſus Parthos parans, cum Romanas vires contractas undique ad deſtinatam ſecum traheret perditionem, Chriſtianorum ſanguinem diis ſuis vovit, palam perſecuturus [7] Eccleſias, ſi victoriam potuiſſet adipiſci. Nam & Amphitheatrum Hieroſolymis exſtrui juſſit, in quo reverſus a Parthis, epiſcopos, monachos omneſque ejus loci ſanctos, beſtiis etiam arte ſaevioribus objiceret, ſpectaretque laniandos: Itaque poſtquam a Cteſiphonte caſtra movit, dolo cujuſdam transfugae [8] in deſerta perductus, cum vi ſitis & ardore ſolis, atque inſuper labore arenarum confectus periret exercitus, Imperator tanto rerum periculo anxius, [9] dum per vaſta deſerti [10] incautius evagatur, ab obvio quodam hoſtium equite conto ictus interiit. [11] Sic miſericors Deus inpia conſilia inpii morte diſſolvit.

7 *Eccleſias,*] Lugd. Batt. tres, Perizon. & Coll. Gronov. *eccleſiam.* Unus ex iiſdem mox *poſſet* pro *potuiſſet.* Florentin. ſec. autem hic legit, *parans perſecutionem eccleſiis.*

8 *In deſerta*] Ed. Aug. *in deſertum.*

9 *Dum per vaſta deſerti*] Lugd. Batt. tres cum Perizon. & Coll. Gronov. *dum vaſta per deſerta.* Lugd. Bat. ſec. *dum vaſta per deſerti.*

10 *Incautius*] Perizon. *incautus.*

11 *Sic miſericors Deus*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *ſicque miſericors Deus.*

CAPUT XXXI.

Jovianus Imperator Caesar Augustus.

Anno ab Urbe condita MCXVII. [1] Jovianus, septimus & trigesimus Imperator, in summo rerum discrimine ab exercitu creatus, cum & locorum iniquitate captus, & hostibus circumseptus, nullam evadendi facultatem nanciscetur, foedus cum Sapore, Persarum rege, etsi [2] parum, ut putant, dignum, satis tamen necessarium pepigit: quippe ut tutum & incolumem Romanum exercitum non solum ab incursu hostium, verumetiam a locorum periculo liberaret, Nisibin oppidum & partem superioris Mesopotamiae Persis concessit. Inde dum ad Illyricum rediens, per Galatiam iter agit, cum in cubiculum quoddam novum sese cubitum recepisset, calore prunarum & nidore parietum nuper calce illitorum, [3] adgravatus & suffocatus, octavo demum mense quam imperare coeperat, vitam finivit.

1 *Jovinianus*,] De hoc Eutropius extremo lib. X. Ammianus lib. XXV. & Sex. Aurelius. FABR. *Jovianus* meliores scribunt MSS. & ea quoque Nummorum lectio est.

2 *Parum, ut putant, dignum*,] Contra MSS. & Ed. August. inepte reliquae Edd. omnes, propagato errore, exhibent, *parum putant dignum*.

3 *Adgravatus*] Lugd. Batt. tres cum Perizon. & Coll. Gronov. *praegravatus*.

CAPUT XXXII.

Fla. Valerius Valentinianus Imp. Caeſ. Auguſt. cum Valente fratre. Deque Gratiano jam Caeſare.

Anno ab Urbe condita MCXVIII., Valentinianus, octavus & trigeſimus, apud Niceam conſenſu militum Imperator creatus eſt, manſitque in eo annis undecim: qui cum Chriſtianus integra fide ſacramentum militiae gereret, [2] & ſub Juliano Auguſto [3] tribunus ſcutariorum, juſſus ab Imperatore ſacrilego aut inmolare idolis, aut militia excedere, [4] fideliter ſciens [5] & graviora Dei eſſe judicia, & meliora promiſſa, ſponte diſceſſit. Ita, parva interjecta mora, Juliano interfecto, ac mox Joviano mortuo, qui pro nomine Chriſti amiſerat tribunatum, retribuente Chriſto, in locum perſecutoris ſui accepit imperium: qui poſtea fratrem ſuum Valentem participem fecit imperii, [6] & Procopium tyrannum pluresque poſtea ſatellites ejus occidit. Terraemotus [7] per totum orbem factus, ita turbatum quoque pelagus excuſſit, ut per vicinas terrarum campeſtrium partes refuſo mari, plurimae inſularum urbes, concuſſae & ſubrutae, periiſſe referantur. Valens ab Eudoxio Epiſcopo, [8] Ariani dogmatis aſſertore, & baptizatus & perſuaſus, in ſaeviſſimam haereſim declinavit: ſed

1 *Anno* &c.] Quae deinceps Oroſius ſcribit, ea Paulus Diaconus quoque perſequitur in ſua hiſtoria, quam Eutropio adjunxit. Unde qui volet, ea petere poteſt: nos, qui in iis nihil quod annotatione opus habeat, invenimus, hic finem facimus. FABR.

2 *Et ſub Juliano*] Conjunctionem & delent Lugd. Bat. pr. cum Coll. Gronov.

3 *Auguſto*] Abeſt a Lugd. Bat. ſec. & tertio.

4 *Fideliter*] Abeſt a Lugd. Bat. ſec.

5 *Et graviora*] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *graviora.*

6 *Et Procopium*] In omnibus, quos conſului, MSS. deſideratur &, ut & in Edit. Auguſt.

7 *Per totum orbem*] Edd. quaedam *per totum terrarum orbem.*

8 *Ariani*] Florent. ſec. *Arianorum.*

9 *Texit,*]

sed malignam infectationem diu [9] texit, nec voluntati potestatem admiscuit, quoad viventis fratris auctoritate compressus est. Contemplabatur enim de eo, quantam vim [10] in ulciscenda fide Imperator posset [11] exercere, qui tantam constantiam pro retinenda quondam miles habuisset. Horum anno [12] imperii tertio, Gratianus Valentiniani filius, Imperator est factus. Eodem anno apud Atrebatas vera lana de nubibus pluviae mixta defluxit. Praeterea Athanaricus, rex Gothorum, Christianos in gente sua crudelissime persecutus, plurimos [13] barbarorum ob fidem interfectos, ad coronam martyrii sublimavit, quorum tamen plurimi [14] in Romanum solum [15] non trepidi, [16] velut ad hostes, sed certi, quod ad fratres, [17] pro Christi confessione, fugerunt. Valentinianus Saxones, gentem in Oceani litoribus & paludibus inviis sitam, virtute atque agilitate terribilem, periculosam Romanis finibus, eruptionem [18] magna mole [19] meditantes, in ipsis Francorum finibus oppressit. Burgundionum quoque, novorum hostium, novum nomen, qui plusquam [20] octoginta millia (ut ferunt) armatorum, ripae [21] Rheni fluminis insederunt. Hos quondam subacta interiore Germania, a Druso & Tiberio, adoptivis filiis [22] Caesaris, per castra dispositos, [23] in magnam coaluisse gentem: atque ita etiam nomen ex opere praesumsisse, [24] quia crebra per limitem

9 *Texit,*] Edit. Aug. *obtexit.*

10 *In ulciscenda fide*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. legunt, *in ulciscendam fidem fidelis imperator.*

11 *Exercere,*] Ed. prima *exserere.* Confunduntur saepe haec verba quum apud alios tum & apud Orosium.

12 *Imperii*] Cod. Perizon *imperatorum.*

13 *Barbarorum*] Perizon. *Christianorum.* Florent. tert. *barbaros.*

14 *In Romanum solum*] Perizon. *ad Romanum solum.*

15 *Non trepidi,*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ultr. *intrepide.*

16 *Velut*] Major pars eorumdem MSS. *vagi.*

17 *Pro Christi*] Ed. Aug. *proximi.*

18 *Magna mole*] Lugd. Bat. pr. *magnam olim.*

19 *Meditantes,*] Sic amant MSS. omnes ut ad Saxones referatur, non *meditantem,* ut ad gentem, prout in Vulgg. est.

20 *Octoginta millia*] Duplicem lectionem invenit Ed. August. addit enim insuper *septuaginta millia.*

21 *Rheni*] Florent. sec. *Rhodani.*

22 *Caesaris,*] Addit Ed. pr. cum Parisina & Venetis, *Augusti*, quod non damno, sed tamen in MSS. non inveni.

23 *In magnam coaluisse gentem:*] Quasi haec cohaerere non possent cum sequentibus, nisi aliquo tibicine fulcirentur, in omnibus Editionibus, sola Augustana exceptа, contra omnes MSS. intruserunt *ajunt,* edentes *ajunt in magnam* &c. quum dependeant ab illis, *Galliae hodieque testes sunt.*

24 *Quia crebra* &c.] MSS. Lugd. Batt. omnes cum Perizon. & Coll. Lugd. Batt. *crebro,*

tem habitacula conſtituta, Burgos vulgo vocant: eorumque eſſe praevalidam & pernicioſam manum, [25] Galliae hodieque teſtes ſunt, in quibus praeſumta poſſeſſione conſiſtunt, quamvis providentia Dei omnes [26] Chriſtiani modo facti, Catholica fide, noſtrisque clericis quibus obedirent receptis, blande, [27] manſuete, innocenterque vivant, non quaſi cum ſubjectis Gallis, ſed vere cum fratribus Chriſtianis. Anno autem undecimo imperii ſui, Valentinianus, cum [28] Sarmatae ſeſe per Pannonias diffudiſſent, easque vaſtarent, bellum in eos parans, [29] apud Brigitionem oppidum ſubita effuſione ſanguinis, [30] quod Graecè Apoplexis vocatur, ſuffocatus & mortuus eſt. Poſt quem Gratianus, [31] filius ejus, occidentis imperium tenuit. Valente patruo in Orientis partibus conſtituto, Valentinianum [32] etiam, fratrem ſuum, parvum admodum, ſocium creavit imperii.

crebro, eorumque plures mox *conſtituunt*, ſed lectio vulgata proba eſt.

25 *Galliae*] Cod. Perizon. *Galli.*

26 *Chriſtiani*] Abeſt hoc a Cod. Perizon.

27 *Manſuete, innocenterque*] Florent. ſec. *manſuete innocentesque*, Lugd. Bat. pr. *manſueteque & innocenter vivunt.*

28 *Sarmatae*] Edd. quaedam Vett. *Sarmatae gentes.*

29 *Apud Brigitionem*] Ammianus Marcellinus *Bregitionem* vocat, ex quo mortis Valentiniani circumſtantias pete lib. XXX. cap. 5.

30 *Quod Graecè* &c.] MSS. Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. *quod Graeci apoplexis vocant.*

31 *Filius ejus*,] Lugd. Batt. pr. *filius ſuus.*

32 *Etiam*,] Delent Lugd. Bat. quart. & Coll. Gronov.

CAPUT XXXIII.

Valens Imperator, quomodo Chriſtianos punierit, & quae bella geſſerit, deque Gratiani imperio.

Anno ab Urbe condita MCXXVIII. Valens, nonus & trigeſimus, imperium quatuor annis Valentiniano mortuo tenuit, [1] cui ſoli, cum inpie ageret, & potuiſſet erubeſcere, illico velut effrenata [2] liber-

1 *Cui ſoli, cum* &c.] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ultr. *cui ſoli cum inpie*

[2] libertatis audacia legem dedit: ut monachi, hoc est, Christiani, qui ad unum fidei opus, dimissa secularium rerum multimoda actione, [3] se redigunt, ad militiam cogerentur. Vastas illas tunc Aegypti solitudines, arenasque diffusas, quas propter sitim ac sterilitatem periculosissimamque serpentum abundantiam conversatio humana non nosset, magna habitantium monachorum multitudo compleverat. [4] Huc tribuni & milites missi, qui sanctos [5] ac veros milites Dei [6] alio nomine persecutionis abstraherent. [7] Interfecta sunt ibi agmina multa sanctorum. Quae autem per diversas ubique provincias, his similibusque jussis, adversus Ecclesias Catholicas, & rectae fidei populos gesta sint, satis significatum ipsa [8] reticendi electione sufficiat. Interea in Africae partibus [9] Firmus sese, excitatis Maurorum gentibus, regem constituens, Africam Mauritaniamque vastavit. Caesaream, urbem nobilissimam Mauritaniae, dolo captam, deinde caedibus incendiisque completam, barbaris in praedam dedit. Igitur comes Theodosius, Theodosii, qui post imperio praefuit, pater, a Valentiniano missus, effusas Maurorum gentes multis praeliis [10] fregit, [11] ipsum Firmum adflictum & oppressum coegit ad mortem. Post cum experientissima providentia totam cum Mauritania Africam [12] meliorem pristinis legibus reddidisset, [13] instimulante & [14] obrepente

inpie agere potuisset erubesceret, quae lectio quoque in Florent. sec. est, sed abrasa ultima litera in *ageret*. Perizon. *qui solus cum inpie agens debuisset erubescere*. Sanus erit locus, si, deleto &, scribas, *cui soli cum inpie ageret, potuisset erubescere*. Vel soli Valentino fratri, viro in fide Christiana maxime orthodoxo, erubescere potuerat Valens, si, eo vivente, a puritate fidei declinasset. Facillime ex *ageret* ultima syllaba duplicata factum fuit *ageret &*.

2 *Libertatis*] Edit. pr. & Parisiensis legunt *liber*. Cod. Florent. sec. *libera audacia*.

3 *Se redigunt*,] Edd. quaedam Vett. *redegerant*.

4 *Huc tribuni*] Abest vox prior a Lugd. Bat. tertio & Coll. Gronov.

5 *Ac veros milites Dei*] Ed. August. *ac venerabiles milites Dei*.

6 *Alio nomine*] Cod. Perizon. *alieno nomine persecutionis abstraherent ab his*.

7 *Interfecta sunt ibi agmina multa sanctorum*.] Quum haec constans omnium MSS. sit lectio, ne uno quidem excepto, temerarii pronunciandi sunt editores illi primi, qui suo periculo mutarant *interfecta sunt* in *interfecerunt*, quod a prima traduce dein omnes occupavit Editiones, una Augustana excepta, quae in MS. ipsius exhibendis lectionibus, vitiosis quoque & duplicatis, praestantissimi Codicis vicem supplet.

8 *Reticendi*] Superscribitur, sed invito Orosio, in Florent. sec. *Forte dicendi*.

9 *Firmus*] Cod. Perizon. *Firmius*.

10 *Fregit*,] Florent. sec. *fregit, fudit*.

11 *Ipsum Firmum*] Cod. Perizon. *& ipsum Firmium*.

12 *Meliorem pristinis legibus reddidisset*,] Illud

te invidia, [15] jussus interfici, apud Carthaginem baptizari in remissionem peccatorum [16] praeoptavit: ac postquam sacramentum Christi, [17] quod quaesierat, adsecutus est, post gloriosam seculi vitam, etiam de vitae aeternitate securus, percussori jugulum ultro praebuit. Gratianus interea Imperator, admodum juvenis, cum [18] inaestimabilem multitudinem hostium Romanis infusam finibus cerneret, fretus CHRISTI potentia, [19] longe inpari militum numero sese in hostem dedit, & continuo apud Argentariam, oppidum Galliarum, formidolosissimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plus quam triginta millia Alamannorum, minimo Romanorum detrimento, in eo praelio interfecta narrantur. Tertiodecimo autem anno imperii Valentis, hoc est, parvo tempore postea quam Valens per totum Orientem Ecclesiarum lacerationes, sanctorumque caedes egerat, radix illa miseriarum nostrarum copiosissimos simul frutices germinavit: siquidem [20] gens Hunnorum, diu inaccessis [21] secluса montibus, repentina rabie percita, exarsit in Gothos: cosque [22] sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danubio fugientes, a Valente sine ulla foederis pactione susceptі, ne arma quidem, quo tutius barbaris crederetur, tradidère Romanis. Deinde propter intolerabilem ava-

Illud *legibus* nulla nisi Editorum auctoritate nititur, in nullis enim MSS. ut nec in Ed. Aug invenitur. Sed principem Editionem & Parisinam secuti Bolsuingius, Fabricius & alii secure receperunt. Latet igitur ulcus, quamvis primo adspectu non adpareat, & quidem in voce *pristinis*, quae quum in MSS. (Meo certe) paucioribus literis & contractis, sic *pitis*, scribatur, aliud quam *pristinis* videtur innuere. Forte *partibus*, vel *principibus*, Valentiano scilicet, Valenti & Gratiano. Pro *meliorem* Coll. Gronov. exhibet *melioratam*.

13 *Instimulante*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *stimulante*. Sed *instimulare* Orosii est verbum. Supra cap. VI. p. 467. *in caedem conspiratorum instimularetur*.

14 *Et obrepente invidia*,] Lugd. Bat. tert. Perizon. & Coll. Gronov. *& hortante invidia*.

15 *Jussus interfici*,] Superscribitur in Florent. sec. *ab Valente*. Annum, quo haec inmerita Theodosii caedes contigit, ex Hieronymi Chronico notavit Valesius ad Ammian. Marcellinum lib. XXIX. cap. V. p. 628.

16 *Praeoptavit*:] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *preoperavit*, forte legendum *properavit*.

17 *Quod*] Lugd. Bat. quart. *quem*, ut ad Christum referatur.

18 *Inaestimabilem*] Lugd. Bat. tert. Perizon. & Coll. Gronov. *innumerabilem*.

19 *Longe inpari militum numero*] Edd. quaedam Vett. *longe impar* &c.

20 *Gens Hunnorum*] Edd. quaedam Vett. *genus Hunnorum*.

21 *Secluса montibus*,] Ed. Aug. *clausa montibus*.

22 *Sparsim conturbatos*] Perizon. *sparsim perturbatos*. Florent. sec. *eosque passim conturbatos*.

23 *Cae-*

varitiam Maximi ducis, fame & injuriis adacti, in arma surgentes, victo Valentis exercitu, per Thraciam sese miscentes, simul omnia caedibus, incendiis, rapinisque foedarunt. Valens egressus de Antiochia: cum ultima infelicis belli sorte traheretur, sera peccati maximi poenitentia stimulatus, Episcopos [23] caeterosque sanctos revocari de exiliis imperavit. Itaque decimoquinto imperii sui anno [24] lacrimabile illud bellum in Thracia cum Gothis, jam tunc exercitatione virium rerumque abundantia instructissimis, gessit. Ubi primo statim impetu Gothorum perturbatae Romanorum equitum turmae, nuda peditum deseruêre praesidia. Mox legiones peditum undique equitatu hostium cinctae, [25] ac primum nubibus sagittarum [26] obrutae, deinde, cum amentes metu sparsim per devia cogerentur, funditus caesae, gladiis insequentium contisque perierunt. Ipse Imperator, cum sagitta [27] saucius, versusque in fugam, [28] aegre in cujusdam villulae casam deportatus lateret, ab insequentibus hostibus deprehensus, subjecto igne, consumtus est: & quo magis testimonium punitionis ejus & divinae indignationis [29] terribili [30] posteris esset exemplo, etiam communi caruit sepultura. Consoletur se, sed in hoc [31] solo pervicacia miseriaque gentilium, quia temporibus & [32] regibus Christianis tantae simul congestae clades, pressam reipublicae oneravêre cervicem: eversae provinciae, deletus exercitus, Imperator incensus. Magnum revera hoc est ad nostrum dolorem, magisque miserum, quo magis novum. Sed quid hoc ad consolationem [33] proficit paganorum, qui palam [34] pervident & in his quoque persecu-

23 *Caeterosque sanctos*] Lugd. Batt. tres, *caeterosque sanctorum*. Mox *bellis* Venetae Edd. pro *exiliis*.

24 *Lacrimabile*] Perizon. *vere lacrimabile*.

25 *Ac primum*] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. abjiciunt *ac*, quo hic nihil opus est.

26 *Obrutae*,] Perizon. *obrutae sunt*.

27 *Saucius*] Tres Lugd. Batt. Perizon. Vltr. & Coll. Gronov. *sauciatus*.

28 *Aegre*] Lugd. Bat. quart. *aeger*,

29 *Terribili*] Florent. sec. & Ed. August. *terribilis*.

30 *Posteris esset exemplo*,] Perizon. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *exstitisset posteris exemplo*. Minus depravata scriptura legas *exsisteret posteris exemplo*.

31 *Solo*] Coll. Gron. *sclo*, supraducta linea pro *seculo*. Flor. sec. *in hoc loco*.

32 *Regibus*] Lugd. Bat. *legibus*.

33 *Proficit*] Lugd. Bat. tert. *profecit*.

34 *Pervident*] Coll. Gron. *provident*. Perizon. *parvipendent*.

secutorem Ecclesiarum fuisse punitum? Unus Deus unam fidem tradidit, unam Ecclesiam toto orbe diffudit, hanc adspicit, hanc [35] diligit, hanc defendit. Quolibet [36] sese quisque nomine tegat, si huic non sociatur, alienus: si hanc inpugnat, inimicus est. Consolentur se gentiles, in quantum volunt, Judaeorum haereticorumque supplicis: tantum & unum Deum esse, [37] & eumdem personarum acceptorem non esse, vel ex hac potissimum Valentis exstincti probatione fateantur. Gothi antea per legatos supplices poposcerunt, ut illis Episcopi, a quibus regulam Christianae fidei discerent, mitterentur. Valens Imperator exitiabili [38] pravitate doctores Ariani dogmatis misit. Gothi primae fidei [39] rudimentum quod accepêre, tenuerunt. [40] Itaque justo Dei judicio ipsi eum vivum incenderunt, qui propter eum etiam mortui, vitio erroris arsuri sunt.

35 *Diligit*,] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gron. *dirigit.*

36 *Sese quisque*] In quibusdam MSS. & Ed. *se quisquis.*

37 *Et eumdem*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & *unum.*

38 *Pravitate*] Edd. quaedam Vett. *pravitate detentus.*

39 *Rudimentum*] Florent. sec. *rudimenta.*

40 *Itaque justo*] Antecedunt in Ed. prima, in Paris. & in Venetis Edd. haec, *Valens Catholicae fidei normam, quam prius habuerat, derelinquens, perverso Arianorum sese dogmati illexit.* Ad ea haec notavit Lautius, „ Miror & demiror, haec, „ cum optime in Venetiis expresso li„ bro reperiantur, ab omnibus aliis ex„ sulare. „ Verum adsero, & plane adsero, verba haec non esse Orosii, sed in margine, tamquam contentum orationis, prout plurima talia in MSS. Orosii occurrunt, fuisse, verum primos Editores in textum recepisse. Imo adfirmo, in nullis inveniri MSS. ut nec in Ed. August. adeoque recte a Fabricio fuisse praeterita, atque a Scotto in Ed. sua minus recte fuisse recepta.

CAPUT XXXIV.

Gratianus Imperator quanta prudentia imperium rexerit. Theodosius Orienti & Thraciae imperat: deque Arcadio & Maximo.

ANno ab Urbe condita MCXXXII. Gratianus, quadragesimus ab Augusto, post mortem Valentis sex annis imperium tenuit, quamvis jamdudum antea cum patruo Valente & cum Valentiniano fra-

fratre regnaret: qui cum adflictum ac pene collapsum reipublicae statum videret, eadem provisione, qua quondam legerat Nerva Hispanum virum Trajanum, per quem respublica reparata est, legit & ipse Theodosium aeque Hispanum virum, & restituendae reipublicae necessitate apud Sirmium [1] purpura induit, Orientisque & Thraciae simul praefecit imperio: [2] in hoc usus perfectiore judicio, quia cum in omnibus humanae vitae virtutibus [3] iste par fuerit, in fidei sacramento religionisque cultu sine ulla comparatione praecessit. Siquidem ille persecutor, hic propagator Ecclesiae. Ita illi [4] ne unus quidem proprius filius, quo successore gauderet, indultus est: hujus autem [5] Orienti simul atque Occidenti per succiduas usque ad nunc generationes glorioso propago dominatur. [6] Itaque ut Theodosius adflictam Rempublicam ira Dei reparandam credidit misericordia [7] illius, omnem fiduciam sui ad opem Christi conferens, maximas illas Scythicas gentes, formidatasque cunctis majoribus, [8] Alexandro quoque illi Magno, sicut Pompeius Corneliusque testati sunt, evitatas, nunc autem, exstincto Romano exercitu, Romanis equis armisque instructissimas, hoc est, Alanos, Hunnos & Gothos, [9] incunctanter adgressus, magnis multisque prae-

1 *Purpura induit*,] Sic Coll. Gronov. & Cod. Ultr. melius, quam alii, qui *purpuram* (prout vulgo editur) scribunt.

2 *In hoc usus perfectiore judicio*,] Sic iidem MS. atque insuper Lugd. Batt. sec. & tert. In Vulg. *usus* desideratur.

3 *Iste par fuerit*,] Perizon. Cod. mavult *ipse par fuerit*, tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *ipse primus fuerit*. Ego malim *ipsi par fuerit*. In omnibus scilicet Trajano par, id est similis fuit Theodosius, sed melior & felicior, quod veri Dei cognitione inbutus fuerit.

4 *Ne unus quidem proprius filius*,] In Ed. August. desideratur *quidem*, in MS. Perizon. *proprius*. Abjici autem non debet, quia Hadrianus ut filius ejusdem, in designatione successionis tamquam per adoptionem habitus fuit, qui Trajani inde nomen suis nominibus passim adscripsit.

5 *Orienti simul atque Occidenti*] Perizon. *Orienti & Occidenti*, Florent. sec. cum Lugd. Bat. tert. Ultr. & Coll. Gronov. *Orientis simul & Occidentis*.

6 *Itaque ut* &c.] In Perizon. Lugd. Batt. sec. & quarto atque Coll. Gronov. desideratur *ut*, quod tamen hic necessario requiritur; sensus enim est, sicuti Theodosius adflictam &c. ita reparandam credidit &c. Vel, si *ut* deleri velimus, legendum erit in sequentibus *omnemque fiduciam*; prout invenitur ibi in Ed. principe & Venetis. At Parisina plenissime, *Itaque Theodosius* &c. *omnemque sui fiduciam*.

7 *Illius*,] Flor. sec. & tert. atque tres Lugd. Batt. cum Perizon. & Coll. Gronov. *Dei* malunt; ex quibus tert. cum Coll. Gronov. mox pro *sui* iterum *Dei* scribit.

8 *Alexandro quoque illi Magno*,] MSS. quidam, *Alexandro illi quoque Magno*] Flor. tert. *ab Alexandro quoque illo Magno*.

9 *Incunctanter*] Male abest a duobus Lugd. Batt. & Ultr.

praeliis vicit. Urbem Constantinopolim [10] victor intravit: & ne parvam [11] ipsam Romani exercitus manum adsidue bellando [12] detereret, foedus cum Athanarico, rege Gothorum, percussit. Athanaricus autem continuo ut Constantinopolim venit, diem obiit. [13] Universae Gothorum gentes, rege defuncto, adspicientes virtutem benignitatemque Theodosii, Romano sese Imperio dediderunt. [14] In iisdem etiam diebus Persae, qui, Juliano interfecto, aliisque Imperatoribus saepe victis, [15] nunc etiam Valente in fugam acto, recentissimae victoriae satietatem cruda insultatione [16] ructabant, ultro Constantinopolim ad Theodosium misere legatos, [17] pacemque supplices poposcerunt: [18] ictumque tum foedus est, quo universus Oriens [19] usque ad nunc tranquillissime fruitur. Interea cum Theodosius, in Oriente subactis barbarorum gentibus, Thracias tandem ab hoste liberas reddidisset, & Arcadium, filium suum, consortem fecisset Imperii, Maximus, vir quidem [20] strenuus & probus, atque Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Britannia invitus propemodum ab exercitu Imperator creatus, in Galliam transiit: ubi Gratianum Augustum subita incursione perterritum, atque in Italiam transire meditantem, dolis circumventum interfecit, fratremque ejus Valentinianum Augustum Italia expulit. Valentinianus in Orientem [21] refugiens, a Theodosio paterna pietate susceptus, mox etiam imperio restitutus est.

10 *Victor intravit:*] Perizon. *victor ingressus.*

11 *Ipsam.*] Abest a quibusdam Edd. Vett.

12 *Detereret*] Perversissime in Editt. Fabricii & Scotti legitur *deterreret*, a qua corruptela utique deterriti fuissent, si Venetas Edd. Parisin. ipsasque Hittorp. & Bolsuing. inspexissent. Illae enim verbum, hoc loco maxime conveniens, recte receperunt, licet Ed. Aug. & quidam ex MSS. ut Lugd. Batt. Ultrajectinusque in vitio cubent, recte autem scribitur in Meo, in Perizon. & duobus Florentt.

13 *Universae Gothorum*] Ed. August. *universae autem Gothorum* &c.

14 *In iisdem etiam diebus Persae*] Edd. quaedam Vett. *His etiam diebus Persae.* Opd. Perizon. *In iisdem etiam temporibus Persae.*

15 *Nunc etiam*] Lugd. Batt. duo, Ultr. Perizon. & Coll. Gronoviana *nunc autem.*

16 *Ructabant,*] Ed. August. *eructabant.*

17 *Pacemque supplices poposcerunt:*] Sic amant meliores MSS. cum Ed. Aug. & Edd. Fabricianis. Aliae *pacem suppliciter postulantes.* In Florent. tertio copula *que* desideratur.

18 *Ictumque tum foedus est,*] Ed. Aug. *initumque tum foedus est.*

19 *Usque ad nunc*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *usque nunc.*

20 *Strenuus & probus,*] Cod. Perizon. conjunctionem & delet. Mox idem scribit, *nisi quod.*

21 *Refugiens,*] Perizon. *fugiens.*

Caput XXXV.

Theodosius Imperator Caesar Augustus quae bella gesserit. Interim de Maximi, Andragatii & Valentiniani interitu, deque Arbogaste & Eugenio tyranno, per Theodosium deletis.

Anno ab Urbe condita MCXXXVIII. Theodosius quadragesimusprimus, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis solus obtinuit, mansitque in eo annis undecim, cum jam in Orientis partibus sex annis Gratiano vivente regnasset. Itaque justis necessariisque causis ad bellum civile permotus, cum è duobus Augustis fratribus, & ultionem unius interfecti sanguis [1] exigeret, & restitutionem miseria alterius exsulantis oraret, posuit in Deo spem suam, seseque adversus Maximum tyrannum, sola fide major (nam longe minor [2] erat universa adparatus bellici comparatione) proripuit. Aquileiae tunc Maximus victoriae suae spectator insederat. Andragathius comes ejus summam belli administrabat: qui cum largissimis militum copiis, ipsaque magnarum copiarum fortitudine, praecellente consilio, omnes incredibiliter Alpium ac fluminum aditus communisset, ineffabili judicio Dei, dum navali expeditione incautum hostem praevenire & obruere parat, sponte eadem, quae obstruxerat, claustra deseruit. [3] Ita Theodosius nemine sentiente, ut non dicam repugnante, [4] vacuas [5] transmisit Alpes, [6] atque Aquileiam improvisus adve-

1 *Exigeret*,] Nullo prorsus sensu in Editt. Fabricianis, ultima Scotti & aliquot Vett. legitur *exigeretur*. quod contra omnes MSS. est.

2 *Erat*] Abest in Florentt. duobus, Ultr. Perizon. & Lugd. Bat. tert. Scribunt mox *belli* pro *bellici*, tres ex iisdem MSS. cum Coll. Gronov.

3 *Ita Theodosius* &c.] Edit. August. *Itaque Theodosius, nemine sciente* &c.

4 *Vacuas*] Sic omnes amant MSS. & ex Edd. Vett. meliores. Fabricianae & aliae quaedam, *vacuatas*.

5 *Transmisit*] Lugd. Batt. tres cum Perizon. *transmeavit*.

6 *Atque Aquileiam*] Ed. August. *atque ad Aquileiam*.

veniens, hostem illum magnum, Maximum trucem, & ab inmanissimis quoque Germanorum gentibus tributa ac stipendia [7] solo terrore nominis exigentem, sine dolo [8] & sine controversia clausit, [9] cepit, occidit. Valentinianus, recepta Italia, potitus imperio est. Andragatius comes, cognita Maximi nece, praecipitem sese è navi in undas dedit, ac suffocatus est. Theodosius incruentam victoriam Deo procurante suscepit. Ecce regibus & temporibus Christianis qualiter bella civilia cum vitari nequeunt, transiguntur. Ad victoriam perventum est, irrupta est civitas, correptus tyrannus, & hoc parum est. Ecce [10] parte alia victus hostilis exercitus, atque ipso tyranno truculentior comes tyranni ad mortem coactus, tantae dissolutae elusaeque insidiae, tanti adparatus exinaniti [11] sunt: & tamen nullus dolos instruxit, nullus aciem disposuit, postremo nullus (si dici licet) gladium de vagina extulit. Formidolosissimum bellum sine sanguine usque ad victoriam, & in victoria duorum morte confectum est. Et ne quisquam hoc casu factum putet, quo magis potentia Dei, qua [12] & dispensantur & judicantur universa, propalato sui testimonio [13] declarata, obstrepentium mentes vel ad confusionem vel ad fidem cogat, dico rem & ignotam omnibus, & omnibus notam. Post hoc bellum, quo Maximus interfectus est, multa utique, sicut omnes recognoscimus, [14] Theodosium, filiumque ejus Honorium, usque ad nunc & externa bella & civilia consecuta sunt: & tamen omnia pene usque in hodiernum diem, & quidem cum fructu simplicis sanctaeque victoriae, vel nullo vel minimo sanguine quieverunt. Igitur Valentinianus junior, regno restitutus, exstincto Maximo, ejusque filio Victore, quem Imperatorem Gallis Maximus [15] re-

7 *Solo terrore nominis*] Lugd. Batt. cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. *magno terrore nominis*, Perizon. *magno terrore ac minis*. sed Vulg. significantior est.

8 *Et sine controversia*] Sic in Ed. August. & in Cod. Perizon. inveni, & sic quoque uterque Florentt. Vulgg. *sine* non habent.

9 *Cepit occidit.*] Edd. Vulgg. *& occidit.* Verum lectio quae in MSS. & in Ed. August. abjecto *&*, invenitur, rotundior est.

10 *Parte alia*] Sic quoque amant MSS. non, ut Vulgg. *a parte alia.*

11 *Sunt:*] Abest a Cod. Perizon.

12 *Et dispensantur*] Abest prior vox a Cod. Perizon. & Edd. Vett. quibusdam.

13 *Declarata*] Lugd. Batt. duo *& declarato.*

14 *Theodosium &c. consecuta sunt:*] Ita Codd.

[15] reliquerat, ipse in Galliam transivit : ubi cum tranquilla republica in pace ageret, apud Viennam dolo Arbogastis, comitis sui, ut ferunt, strangulatus, atque ut voluntariam sibi conscivisse mortem putaretur, laqueo suspensus est. Mortuo Valentiniano Augusto, Arbogastes [16] Eugenium tyrannum mox creare ausus est, legitque hominem, cui titulum Imperatoris inponeret, ipse acturus imperium: vir barbarus animo, consilio, manu, audacia, potentiaque nimius contraxit innumeras undique, invictasque copias, vel Romanorum praesidiis vel auxiliis barbarorum, alibi potestate, alibi cognatione subnixus. Historiam notam etiam oculis plurimorum, quam melius qui spectavêre noverunt, dilatari verbis non opus est. Potentia Dei, non fiducia hominis, victorem semper exstitisse Theodosium, Arbogastes iste praecipuum in utroque documentum est : qui & tunc, cum Theodosio paruit, tantis instructum praesidiis Maximum ipse [17] minimus cepit : & nunc, cum adversus eumdem Theodosium, collectis Gallorum Francorumque viribus, exundavit, [18] nixus etiam praecipuo cultu idolorum, magna tamen [19] facilitate succubuit. Eugenius atque Arbogastes instructas acies campis expedierant, [20] arta Alpium latera atque inevitabiles transitus, praemissis callide insidiis, occuparant : [21] ut, etiamsi numero ac viribus inpares forent, sola tamen belli dispositione victores. At vero Theodosius in summis Alpibus constitutus, expers cibi ac somni, sciens, quod destitutus suis, nesciens quod clausus alienis, Dominum Christum solus solum qui posset omnia, corpore humi fusus, mente coelo fixus, orabat. Do-

Codd. Florentt. Lugd. Batt. tres cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. atque Edd. Vetustis. sed Lugd. Bat. tert. *per Theodosium* &c. *subsecuta sunt*. Fabricius autem & Scottus *Theodosium* &c. *subsecuta sunt*.

15 *Reliquerat*] MSS. quidam *praefecerat*. mox pro *transivit* MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. malunt *transiit*.

16 *Eugenium*] MSS. aliquot *tum Eugenium* & Cod. Perizon. *elegitque*, pro *legitque*.

17 *Minimus*] Edd. quaedam Vett. *minimis*. sed est adlusio ad vocem *Maximus*, quae praecessit.

18 *Nixus*] Lugd. Bat. tert. *nisus*.

19 *Facilitate*] Minus rectum, quod in quibusdam MSS. legitur, *felicitate*.

20 *Arta Alpium latera*] MSS. Lugd. Batt. cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. *alta*, quod haud praefero vulgatae lectioni, quia transitus, ubi erant arti, occluserat.

21 *Ut, etiamsi*] Lugd. Batt. tres *etiam si*.

22 *Si ne-*

Dehinc poſtquam inſomnem noctem precum continuatione tranſegit, & teſtes propemodum, quas in pretium praeſidii coeleſtis adpenderat, lacrimarum lacunas reliquit, fiducialiter arma corripuit, ſolus, ſciens ſe eſſe non ſolum. [22] Signo crucis ſignum praelio dedit, ac ſe in bellum, etiam ſi nemo ſequeretur, victor futurus inmiſit. Prima ſalutis via extitit [23] Arbitrio, hoſtilium partium comes: qui cum ignarum Imperatorem circumpoſitis excepiſſet inſidiis, converſus ad reverentiam praeſentis Auguſti, non ſolum periculo liberavit, verum etiam inſtruxit auxilio. At ubi [24] ad contigua miſcendae pugnae ſpatia perventum eſt, continuo magnus ille & ineffabilis turbo ventorum in ora hoſtium ruit. Ferebantur [25] per aëra ſpicula miſſa [26] noſtrorum manu, atque ultra menſuram humani [27] jactus [28] per magnum inane portata, nuſquam propemodum cadere, priuſquam inpingerent, ſinebantur. Porro autem turbo continuus ora pectoraque hoſtium [29] nunc illiſis graviter ſcutis [30] everberabat,

22 *Signo crucis ſignum praelio dedit,*] Ejeci hoc loco ineptiſſimam gloſſam, bene longam, quae omnes Edd. excepta Auguſtana, deturpabat, atque interpunctationem in praecedentibus mutavi. Sic vulgo legebatur. *Fiducialiter arma corripuit ſolus, ſciens ſe eſſe non ſolum ſigno crucis tuendum, ſed & victoriam adepturum, ſigno crucis ſe muniens, ſignum victoriae dedit, ac ſigno crucis ſignum praelio dedit*, &c. Et haec invitis libris omnibus MSS. quod a Fabricio non fuiſſe animadverſum miror. Neque Fabricio plus vidit Lautius, dum ad hunc locum ita ſcribit: „ Addidit „ Marcoduranus: *ac ſigno crucis ſignum* „ *praelio dedit*, quod nec in Colon. erat, „ nec in Materni Codicibus.„

23 *Arbitrio,*] Edd. Aug. & aliae quaedam Vett. cum MSS. Perizon. Lugd. Bat. tert. *Arbitio*, Lugd. Bat. ſec. *Arbicio.*

24 *Ad contigua miſcendae pugnae ſpatia*] Ita Perizon. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. Vulgg. *inmiſcendae.* Florent. ſec. *in continua inmiſcenda.*

25 *Per aëra*] Sic malunt MSS. quam *aërem.*

26 *Noſtrorum manu,*] Haud inutiler poſtrema voce ſenſum auget Cod. Perizon. a Vulgg. abeſt.

27 *Jactus*] Quidam MSS. *ictus.*

28 *Per magnum inane portata,*] Colon. & Editi: *manu in aëre reportata*, ex quibus verbis legendum illud collegi: ſi male, aliorum eſto judicium. LAUT. Editi Vett. omnes, omnesque quos conſului, MSS. *per magnum inane portata* exhibent. Unde miror, unde Fabricius & Scottus habeant *manu in aëre* (ſic enim apud illos legitur) *portata.*

29 *Nunc illiſis graviter ſcutis*] Ita omnes, quos conſului MSS. ut & Ed. Aug. at Vulgg. *nunc illis*, quod valde diſplicet.

30 *Everberabat,*] MSS. quidam *verberabat.*

rabat, nunc inpressis pertinaciter [31] obstructa claudebat, [32] nunc avulsis violenter destituta nudabat, nunc oppositis jugiter in terga trudebat: tela etiam, quae ipsi vehemmenter intorserant, excepta ventis [34] inpetu supinata, ac retrorsum coacta ipsos infeliciter configebant. Prospexit sibi humanae conscientiae pavor: Nam continuo sese, parva suorum manu fusa, victori Theodosio hostilis prostravit exercitus. Eugenius captus atque interfectus est. Arbogastes [35] sua se manu perculit. Ita & hic duorum sanguine bellum civile [36] restinctum est, absque illis decem millibus Gothorum, quos, praemissos a Theodosio, Arbogastes delêsse funditus fertur, quos utique perdidisse lucrum & vinci vincere fuit. Non insulto obtrectatoribus nostris. Unum aliquod ab initio Urbis conditae bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tam divina felicitate confectum, tam clementi benignitate sopitum, ubi nec pugna gravem caedem, nec victoria cruentam exegerit ultionem: & fortasse concedam, ut non haec fidei Christiani ducis concessa videantur, quamvis ego hoc testimonio non laborem, quando unus ex ipsis, poeta quidem eximius, sed paganus pervicacissimus, [37] hujusmodi versibus & Deo & homini testimonium tulit, quibus ait:

O nimium dilecte Deo! [38] tibi militat aether,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Ita

31 *Obstructa claudebat*,] Sensus est, turbine isto nonnullis ex hostium numero scuta tam violenter ad pectora atque ora inpressa fuisse, ut vix respirandi dederint facultatem.

32 *Nunc avulsis*] Quum scilicet turbine saevo e manibus eriperentur, vel ita reflecterentur, ut nuda hostes vulneribus ora praeberent.

33 *Nunc oppositis*] Quando arcere vim tempestatis a facie vellent, opponendo scuta, eadem vi turbinis in terga prosternebantur iisdem milites, qui gestabant.

34 *Inpetu supinata*] Florentt. duo, *inpetu supinato.*

35 *Sua se manu*] MSS. aliquot, *sua sese manu*, vel *sese sua manu.*

36 *Restinctum est*] Lugd. Bat. pr. *exstinctum* (sed superscribitur *restinctum*) est. Edd. quaedam Vett. *restrictum est.*

37 *Hujusmodi versibus*] MSS. aliquot *ejusmodi verbis.*

38 *Tibi militat aether*,] In Edit. Augustana haec leguntur,

Ita caelitus judicatum est inter partem, etiam sine praesidio hominum de solo Deo humiliter sperantem, & partem arrogantissime de viribus suis, & de idolis praesumentem. 39 Theodosius autem, composita tranquillataque Republica, apud Mediolanum constitutus, diem obiit.

O nimirum dilecte Deo, cui fudit ab astris
Aeolus armatus hiemes, tibi militat aether,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Et ita quidem leguntur hi versus apud Claudianum de III. Consulatu Honorii vs. 96. nisi quod ibi pro *fudit* in fine versus primi, sit

Cui fundit ab antris, &c.

Orosius tamen mihi videtur noluisse admittere propter mentionem Aeoli, Dei pagani, adeoque contraxisse versus. Sunt MSS. in quibus legitur *ad humillima classica venti*, ex quibus vox prior ex varia lectione nata est.

39 *Theodosius autem*] Victoriosissimi hujus & vere Christianissimi imperatoris subjicere lubet nummum aureum, qui quondam exstitit in Museo Marckiano. In parte ejus anteriore cernitur imago Theodosii pectore tenus, dextra manus spiculum, laeva clypeum, equestris expeditionis typo signatum, tenet; pectus thorace, caput gemmata casside tegitur, scribitur in circuitu, *Dominus Noster* THEODOSIUS *Pius Felix* AVG*ustus*. Ab altera parte sedet Nova Roma, ad pedes, maritimae potentiae symbolum, prora ratis cum gubernaculo conspicitur, dextra hastam, laeva victoriolam, globo impositam, tenet. Concordia Theodosii & Arcadii hac inscriptione laudatur, CONCORDIA AVG*ustorum*. Nummus, ut ex subscriptione patet, Constantinopoli signatus est.

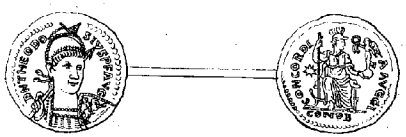

CA-

CAPUT XXXVI.

De imperio & rebus gestis Arcadii, Theodosii junioris & Honorii Caesarum. De Gildonis perfidia ac molitionibus, tamen per Mascezilem compressis.

Anno ab Urbe condita MCXLIX. [1] Arcadius Augustus, cujus nunc filius Theodosius Orientem regit, & Honorius Augustus, frater ejus, cui nunc Respublicam innititur, quadragesimo & secundo loco, commune imperium, divisis tantum sedibus tenere coeperunt: [2] vixitque Arcadius post patris excessum annis duodecim, imperiique summam Theodosio [3] filio suo parvo admodum, moriens tradidit. Interea Gildo comes, qui in initio regni eorum Africae praeerat, simul ut defunctum Theo-

1 *Arcadius &c. & Honorius*] Hi duo Theodosii filii, ex voluntate patris, post Constantini Magni filios, Romanum imperium ejusque partes inter se diviserunt. Neuter eorum sufficientes oneri cervices habuit, miserequе sub iisdem, vafritie & fraude tutorum, barbarorumque invasionibus adflicta fuit res Romana. Utriusque Augusti nummum aureum subjicere placuit. In Arcadii nummo, ex Gaza Marckiana quondam desumto, Virtus Romanorum laudatur, quae tamen sub inbelli principe parum enituit; in Honorii nummo diuturnum ejus imperium celebratur, de quo Bandurius, ex cujus Opere Honorii nummus desumtus est, potest inspici.

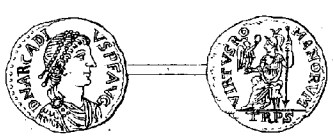

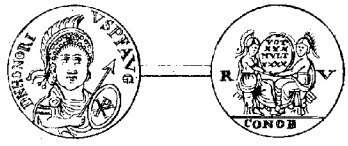

2 *Vixitque*] Perizon. *vixit*. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *vixit itaque*.

3 *Filio suo*] Aliquot ex MSS. cum Ed. Aug. *suo* non agnoscunt.

Theodosium comperit, [4] sive, ut quidam ferunt, quadam permotus invidia, [5] Africam Orientalis imperii partibus jungere molitus est: sive, ut alia tradit opinio, minimam in parvulis spem fore arbitratus, praesertim cum absque his non facile antea quisquam pusillus in imperio relictus, ad maturitatem virilis aetatis [6] evaserit: istique propemodum soli inveniantur, quos, ob egregiam patris ac suam fidem, & divisos & destitutos Christi tutela provexerit. [7] Africam, excerptam à societate Reipublicae, sibi usurpare ausus est, gentili magis licentia contentus quam ambitu regiae adfectationis inflatus. Huic [8] Mascezil frater fuit, qui novarum rerum in fratre molitiones perhorrescens, relictis apud Africanam militiam duobus filiis adolescentibus, in Italiam rediit. Gildo, & absentiam fratris & praesentiam filiorum ejus suspectam habens, adolescentes dolo circumventos interfecit. Ad hunc jam, [9] ut hostem, bello insequendum Mascezil frater missus est, quem idoneum procurandae reipublicae fore propriae orbitatis recens dolor pollicebatur. Igitur Mascezil jam inde à Theodosio sciens, quantum in rebus desperatissimis [10] oratio hominis per fidem Christi à clementia Dei impetraret, [11] Caprariam insulam adiit, unde secum sanctos servos Dei [12] aliquot permotos precibus suis sumsit: cum his, orationibus, jejuniis, psalmis dies [13] & noctes continuans, sine bello victoriam meruit, ac sine caede vindictam. Ar-

da-

4 *Sive, ut quidam ferunt,*] MSS. Perizon. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *sicut quidam ferunt.*

5 *Africam orientalis imperii partibus &c.*] Ed. Aug. inter *imperii* & *partibus* interserit *sui*. Gildo autem, vel Africae, cujus obtinebat curam, orientales quoque adjungere voluit provincias, vel tyrannidem occupare in Africa sola eamque partem imperii Romani, discerptam a corpore reliquo, sibi vindicare.

6 *Evaserit:*] Perizon. & Lugd. Bat. pr. cum Coll. Gronov. *pervenerit*. Mox *& isti* iidem MSS. & aliqui Lugd. Batt.

7 *Africam excerptam*] Pro hisce in tribus Lugd. Batt. Perizon. & Coll. Gronov. legitur *exceptam arcem*. Forsitan ita legendum est, *Africam excerptam a societate reipublicae, arcem sibi usurpare ausus est.* Notum est enim *arcem occupare* & *tenere*, apud Latinos scriptores passim de occupata tyrannide dici. Vide, quae notavimus ad Tertulliani Apologeticum pag. 48.

8 *Mascezil*] Varie in MSS. Orosii & Diaconi quoque, hoc nomen scribitur. *Mascebiel* hic, at infra *Mascebiel*, habet Lugd. Bat. pr. *Mascelzel* sec. *Mascezel* Flor. sec. & Ed. Aug. *Mascebel* Lugd. Bat. tert. & quart. & denique *Maseczel* Cod. Perizon.

9 *Ut hostem, bello insequendum*] MSS. *in hostem bello insequentem.*

10 *Oratio hominis &c.*] Ed. August. hanc suppeditat lectionem, *oratio per fidem & clementiam Dei inpetravit*, quae haud absurda est.

11 *Caprariam*] Florent. sec. *Capriam.*

12 *Aliquot*] Perizon. *aliquos.*

13 *Et noctis*] Perizon. cum Lugd. Bat. pluribus *noctisque.*

14 *In-*

dalio fluminis nomen est, quod fluit inter [14] Thebastem & Metrideram civitates: ubi cum parva manu, hoc est, cum quinque millibus (ut ajunt) militum, [15] contra septuaginta millia hostium castra [16] metatus, cum interjecta mora excedere loco, [17] oppositasque praejacentis vallis angustias transgredi vellet, [18] intercurrente nocte, beatum Ambrosium episcopum, Mediolani paulo ante defunctum, per somnium sibi videre visus est, significantem manu, & inpacto ad humum ter baculo dicentem: *Hic, hic, hic.* Quod ille prudenti conjectura intellexit [19] merito adnuntiantis fidem victoriae, verbo locum, numero diem significari. [20] Substitit, ac tertio demum die, post noctem orationibus hymnisque pervigilem, [21] ab ipsis caelestium sacramentorum mysteriis, in hostem circumfusum [22] processit: [23] & cum ad eos qui primi occurrerant, pia pacis verba jactaret, signiferum quemdam [24] insolenter obsistentem, & jamjamque pugnam excitantem, gladio percussit in brachio: eumque manu debilem, ipso vulnere coëgit pronum inclinare vexillum. Quo viso, reliquae cohortes deditionem jam fieri priorum existimantes, certatim sese ad Mascezilem signis tradidêre conversis. Barbari, quorum magnam multitudinem [25] Gildo ad bellum deduxerat, defectu militum de-

14 *Inter Thebastem & Metrideram*] Pro *Metrideram* Florentt. duo legunt *Admederam*, Lugd. Bat. sec. & Ultr. *Ammederam*, quart. & Perizon. *Mederam*, Lugd. Bat. pr. *Oomeodoram*, tert. cum Coll. Gronov. *Odmeoderam*. Ed. August. *Admedam*. Sed apud Paulum Diaconum lib. XIII. p. 90. invenio, *quod fluit inter Teresten & Amedarum civitates.*

15 *Contra septuaginta millia hostium*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. XL. millia numerant.

16 *Metatus*] Perizon. *metatus est.*

17 *Oppositasque praejacentis vallis angustias*] Cod. Periz. & Coll. Gronov. *oppositusque praejacentes valles angustus* &c. Apud Diaconum legitur, *adpositusque vallis praejacentes angustias transgredi vellet.*

18 *Intercurrente nocte*] Sic quoque legitur apud Diaconum, sed *incurrente nocte* malunt Ed. August. & Cod. Lugd. Bat. sec. cum Ultr. Reliqui Lugd. Batt. tres cum Perizon. & Coll. Gronov. legunt *insistente nocte.*

19 *Merito adnunciantis*] Quinti casus videtur istud *merito*, id est, ablativi, non vero adverbium; significat igitur per meritum Ambrosii, jam inter Beatos relati. Perizon. *meritoque.*

20 *Substiti*] Ita in Diacono legitur, & sic quoque habent Cod. Ultr. & Coll. Gronov. neque displicet. Vulgg. *substitit.*

21 *Ab ipsis*] Edd. quaedam Vett. *munitus ipsis.*

22 *Processit*:] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Perizon. *procedit.*

23 *Et cum ad eos*] Ed. Aug. *& cum jam ad eos.*

24 *Insolenter*] Cod. Perizon. *violenter.*

25 *Gildo*] De hujus Gildonis motu ejusque criminibus exstat Q. Aurelii Symmachi epistola ad Stilichonem scripta lib. IV. epist. 4.

deſtituti, in diverſa fugerunt. Gildo & ipſe fugam molitus arrepta navi, [26] ut in altum provectus, ac deinde revocatus in Africam, poſt aliquot dies ſtrangulatus, interiit. Periclitaremur ſub tantorum miraculorum relatu, praeſumta mentiendi inpudentia, niſi adhuc vocem noſtram conſcientia eorum, qui interfuêre, praecurreret. Nullae aguntur inſidiae, nulla corruptio, ſeptuaginta millia hoſtium vincuntur pene ſine pugna: fugit victus ad tempus, ne plus audeat victor iratus. Transportatur in diverſum locum, [27] ut neſciat frater occidi, [28] quo vindicatur occiſo. Sane idem Maſcezil, elatus rerum ſecundarum inſolentia, poſthabito ſanctorum conſortio, cum quibus antea Deo militans vicerat, etiam eccleſiam temerare auſus eſt, atque ex ea quoſdam non dubitavit extrahere. Secuta eſt poena [29] ſacrilegum. Nam iisdem ſuperſtitibus atque inſultantibus, quos ab Eccleſia ad poenam protraxerat, poſt aliquantum tempus [30] & ipſe ſolus punitus eſt: [31] probavitque in ſe uno, ad utrumque [32] ſemper divinum vigilare judicium: quando & cum ſperavit, adjutus, & cum contemſit, occiſus eſt.

26 *Ut in altum provectus*] Vocula *ut* non comparet in tribus Lugd. Batt.

27 *Ut neſciat frater occidi*] Ita recte MSS. & Edd. Fabr. Peſſime in aliis legebatur, *ut neſciatur a fratre occidi*. In Aug. Ed. legitur, *ut neſciat frater occidi, frater occidere, quo vindicatur occiſo*. Sed ſenſus Oroſii eſt, propterea in locum a fratre Maſcezile diverſum ejectum ibidemque occiſum fuiſſe Gildonem, ne frater juberet illam necem, qua ſua filiorum orbitas vindicaretur.

28 *Quo vindicatur occiſo.*] Ita Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. *qui* &c. At MSS. Florentt. & Edd. Vett. *quo vindicantur occiſi*, videlicet liberi Maſcezilis.

29 *Sacrilegum*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *ſacrilegium*.

30 *Et ipſe ſolus*] Ita tranſponunt haec verba MSS. pro *ſolus & ipſe*. In Aug. Ed. atque Cod. Ultr. deletur *&*.

31 *Probavitque*] Recte, non *provocavitque*, prouti in Lugd. Batt. pr. & tert. atque Coll. Gronov. invenitur.

32 *Semper*] Abeſt a MSS. Lugd. tribus, ut & a Cod. Perizon. & Coll. Gronov.

CAPUT XXXVII.

De Ruffini & Stiliconis scelere: item Rhadagaisii regis Gothorum; quomodo Romam terruerit & victus sit.

INterea cum a Theodosio Imperatore seniore, singulis [1] potissimis infantum cura & disciplina utriusque palatii commissa esset, hoc est, Ruffino Orientalis aulae, Stiliconi Occidentalis imperii, quid uterque egerit; quidve agere conatus sit, exitus utriusque docuit: cum alius sibi, alius filio suo adfectans regale fastigium, ut rebus repente turbatis, necessitas Reipublicae scelus ambitus tegeret, barbaras gentes ille inmisit, hic fovit. Taceo de Alarico rege cum Gothis suis saepe victo, saepe concluso, semperque dimisso. [2] Taceo de infelicibus bellis apud [3] Pollentiam gestis, quum barbaro & pagano [4] duci, hoc est, Sauli, belli summa commissa est: cujus inprobitate [5] reverendissimi dies & sanctum Pascha violatum est, cedentique hosti propter religionem, ut pugnaret extortum est: cum quidem, ostendente in brevi judicio Dei, & quid favor ejus posset, & quid [6] ultio exigeret, pugnantes vicimus, victores victi sumus. Taceo de ipsorum inter se barbarorum crebris dilacerationibus, [7] cum se invicem Gothorum cunei duo, deinde Alani atque Hunni variis caedibus populabantur. Rhadagaisus, omnium antiquorum praesentiumque hoc-

1 *Potissimis*] Codex Perizon. *potentissimis*. Male.

2 *Taceo de infelicibus bellis*] Sic scribere jubent Codd. Perizon. & Lugd. Batt. pr. & tert. Nam *illis*, quod in Vulgg. legitur, ex varia lectione prognatum est, ut docet Ed. Augustan. in qua utraque lectio, *bellis illis* conjungitur.

3 *Pollentiam*] Liguriae urbem, nam & alia ejus nominis in Piceno fuit. Utraque geminata litera *l. Pollentia*, ut habent MSS. meliores, non, ut Ed. Vulgg. *Polentia*, scribebatur.

4 *Duci*] Edd. quaedam Vett. *duce*, *cui summa belli* &c. sed contra MSS. & verum sensum.

5 *Reverendissimi dies & sanctum Pascha*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *diei* vel *Dei Paschа*.

6 *Ultio*] Additur in Edd. quibusdam Vett ex abundanti *divina*.

7 *Cum se invicem*] Perizon. *cum in se invicem*.

8 *Inundavit*] Orosii est verbum, cujus glossa

hostium longe inmanissimus, repentino inpetu totam [9] inundavit Italiam. Nam fuisse in populo ejus plus quam ducenta millia Gothorum ferunt. Hic supra hanc incredibilem multitudinem indomitamque virtutem paganus & Scytha erat: qui, ut mos est barbaris [9] hujusmodi gentibus, omnem Romani generis sanguinem diis suis propinare devoverat. Hoc igitur Romanis arcibus inminente, fit omnium paganorum [10] in Urbe concursus, [11] Hostem adesse cum utique virium copia, tum maxime praesidio deorum potentem: Urbem autem ideo destitutam & mature peritutam, quia deos & sacra [12] perdiderit. Magnis querelis ubique agitur, & continuo [13] de repetendis sacris celebrandisque tractatur. Fervent tota Urbe blasphemiae, vulgo nomen Christi tamquam lues aliqua praesentium temporum [14] opprobriis gravatur. Itaque ineffabili judicio Dei factum est, uti, quoniam in permixto populo piis gratia, inpiis poena debebatur, oportebatque permitti hostes, qui insuadibilem in plurimis, & contradicentem civitatem severioribus solito flagris coarguerent, non tamen eos qui indiscrete evectos intemperata caede delerent, duo tunc Gothorum populi cum duobus potentissimis regibus suis per Romanas provincias [17] baccharentur: quorum unus Christianus [18] propiorque Romano, & (ut res do-

gloſſa eſt in Ed. Auguſt. *invadit.*

9 *Hujuſmodi*] Perizon. *eiſdem*, Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *ejuſdem genti.*

10 *In Urbe*] Ed. Aug. *in Urbem*, quod non recipio.

11 *Hoſtem adeſſe*] Blanditur magis haec lectio Cod. Perizon. quam quae in reliquis MSS. & in Edd. invenitur, *hoſtem eſſe.* In Edd. quibuſdam Vett. praecedit *clamantium*, quaſi non ſignificantior eſſet ſenſus, ſine ſiculneo illo fulcro.

12 *Perdiderit.*] Perizon. *perdiderat.*

13 *De repetendis*] In textu MS. Lugd. Bat. primi erat, *de repentinis ſacris*, adſcripta in margine vera lectione.

14 *Opprobriis gravatur*] Sic malo cum MSS. Perizon. & tribus Lugd. Batt. atque Coll. Gronov. quam *probris ingravatur*, quod Codd. reliqui, ut & Edd. habent.

15 *Oportebatque*] Cod. Perizon. *oportebat.*

16 *Non tamen eos,*] Ed. Auguſt. addit *hoſtes.*

17 *Baccharentur*] MSS. omnes, quos ad hunc locum novem conſului, una cum Coll. Gronov. & Cod. Aug. habent *bacchabantur.* Haec lectio, ſi placet, juxta Cod. Perizon. lectionem, *oportebatque*, quod ſupra legitur, mutari debet, in *oportebat*, & a verbis illis, *duo tunc* novus inchoare ſenſus, poſita diſtinctione majori poſt illa, *caede delerent.*

18 *Propiorque Romano*] Neſcio unde in Fabr. & Scotti Edd. *propriorque*, quod non magis placet quam *propitiorque Romano*, quod in Perizon. & Aug. Codd. legitur. Significat minus barbarum, & propius ad Romanos mores accedentem.

docuit) timore Dei mitis [19] in caede, alius paganus, [20] barbarus, & vere Scytha, qui non tantum gloriam aut praedam quantum inexsaturabili crudelitate ipsam caedem amaret in caede: & hic jam sinu receptus Italiae, [21] Romam è proximo trementem terrore quassabat. Itaque si huic ultionis potestas permitteretur, quem Romani ob hoc praecipue timendum arbitrabantur, quia Deorum favorem sacrificiorum obsequiis invitaret; & [22] inmoderatior caedes sine fructu emendationis arsisset, & error novissimus pejor priore crevisset: quandoquidem in pagani & idololatrae manus [23] incidisse, non solum pagaris residuis de instaurando cultu idolorum esset indubitata persuasio, sed etiam Christianis periculosa confusio, cum & hi terrerentur praejudicio, & illi confirmarentur exemplo. Quamobrem [24] justus dispensator humani generis Deus perire paganum hostem voluit, & Christianum praevalere permisit, ut pagani blasphemantesque Romani, & illo confunderentur perdito, & hoc punirentur inmisso: maxime cum Imperatoris Honorii admiranda in rege continentia, & sanctissima fides [25] non parum divinae misericordiae mereretur. Conceduntur quidem adversus inmanissimum illum hostem Rhadagaisum, aliorum hostium cum copiis suis inclinati ad auxilium animi. Adsunt [26] Uldin & [27] Sarus, Hunnorum & Gothorum duces, praesidio Romanorum: sed non sinit Deus rem potentiae suae, virtutem hominum & maxime hostium videri. Conterritum divinitus Rhadagaisum [28] in Faesulanos montes cogit: ejusque (secundum eos qui parcissime referunt) [29] ducenta millia hominum, inopum consilii & cibi, in arido & aspero montis jugo, urgente undi-

19 *In caede,*] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *in caedes.* Sed nihil mutandum est, quia aliquanto post sequitur de altero, *ipsam caedem amaret in caede.*

20 *Barbarus,*] Excidit hoc ex Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov.

21 *Romam è proximo* &c.] MSS. aliquot legunt, *Romam proximo trementem terrore quassabat.*

22 *Inmoderatior caedes*] Male Editi quidam *inmoderatior caede.*

23 *Incidisse,*] Perizon. & Coll. Gronov. *incidissent*, nullo sano sensu.

24 *Justus*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *justissimus.*

25 *Non parum divinae misericordiae* &c.] Lugd. Bat. pr. scribit, *& sanctissima fides divinae misericordiae auxilium mereretur.*

26 *Uldin*] Apud Diaconum legitur *Virdinus*, in Edd. Venetis *Uldinus.*

27 *Sarus,*] Duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Parus.*

28 *In Faesulanos montes*] In Florent. pr. extrema litera in duabus hisce vocibus erasa adparet.

29 *Ducenta millia*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *DCC. millia.*

dique timore concludit: agminaque, quibus dudum angusta videbatur Italia, latendi spe [30] in unum ac parvum verticem trudit. Quid multis morer? Non dispositа in bellum acies fuit, non furor, timorque incerta pugnae praetulit, non caedes acta, non sanguis effusus est,[31] non postremo (quod felicitatis loco deputari solet) damna pugnae [32] eventu compensata victoriae; edentibus, bibentibus, ludentibusque nostris, tanti illi tamque inmanes hostes, esurientes & sitientes languentesque confecti sunt. Parum hoc est, nisi captum [33] & catenatum ac subjugatum sciant: quem timuêre Romani: illumque idololatram suum, cujus sacrificia se magis pertimescere quam arma fingebant, sine praelio victum ac vinctum sub jugo catenisque despiciant. Igitur rex Rhadagaisus, solus spem fugae sumens, clam suos deseruit, atque in nostros incidit, à quibus [34] captus, ac paulisper retentus, deinde interfectus est. Tanta vero multitudo captivorum Gothorum fuisse fertur, ut, vilissimarum pecudum modo, singulis aureis passim greges hominum venderentur. Sed nihil superesse Deus de eodem populo sinit. Nam ilico cunctis qui emebantur morientibus, quod inprobi emtores eorum non inpenderunt turpiter pretiis, expenderunt misericorditer sepulturis. Igitur ingrata Roma, [35] quae sicut nunc sensit, non ad remittendam, sed ad reprimendam idololatriae praesumtionem, judicis Dei obliquam misericordiam, [36] ita continuo propter vivorum mortuorumque [37] sanctorum piam recordationem, Dei iram passura non plenam,

30 *In unum ac parvum verticem*] Ed. Augustana legit, *in unum, ac parvum in verticem.*

31 *Non postremo (quod felicitatis loco*] Perizon. tres Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *non postremo, quod in felicitatis loco.* Veneti & Aug. Ed. deleto *non*, legunt, *quod felicitatis postremo loco deputari solet.*

32 *Eventu compensata victoriae,*] Lugd. Batt. pr. & sec. cum Coll. Gronov. *fuerunt eventu compensata victoriae.*

33 *Et catenatum*] In nullis, quos consului MSS. ut nec in Ed. Aug. adparet. Respondent tamen hisce illa quae mox sequentur, *sine praelio victum* (sive, ut Perizon. legit) *captum ac vinctum sub jugo catenisque despiciant:*

34 *Captus, ac paulisper retentus, deinde &c.*] Perizon. Codex cum duobus tribusve Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *captus', paulisper detentus, & deinde interfectus est.*

35 *Quae sicut nunc sensit,*] Pro *nunc* MSS. Perizon. cum duob. Lugd. Batt. *non* legunt, at Coll. Gronov. *quoque sicut non sensit.* In Lugd. pr. inveni ita scriptum, *quoque sic non sensit.* Nihil tamen muto, licet sensus aliquantum obscurus sit.

36 *Ita continuo*] Coll. Gronov. *ita continuo sicut propter vivorum* &c.

37 *Sanctorum*] Ed. August. *avorum.*

38 *Aliquantulo*] Lugd. Bat. pr. *aliquanto.*

39 *Dis-*

nam, si forte confusa poeniteat, & per experentiam fidem discat, ab incursu Alarici regis & hostis, sed Christiani, [38] aliquantulo ad tempus spatio, [39] differtur.

39 *Differtur.*] Lugd. Bat. quart. *differretur.* Sed in Lugd. Bat. primo in textu quidem legitur *defertur queat*, sed corrigitur *differri queat*, quomodo & in tertio legitur. Verum Vulg. lectio sana est, Romam innuit Orosius, quamvis aeternae Urbis superbiat titulo, tamen per iram Dei aliquando perituram, sed differre Deum iram suam, si forte, non perdita a Rhadagaiso, cui id non concessit quia paganus erat, poenitens, mitius puniatur ab Alarico, homine Christiano, ut ita fidem discat, & per fidem divinis castigationibus cum fructu se submittat. Confer extremum capitis sequentis.

CAPUT XXXVIII.

De molitionibus Stiliconis comitis, ejusque & Eucherii interitu.

Interea comes Stilico, Vandalorum inbellis, avarae, perfidae & dolosae gentis genere editus, parvipendens quod sub Imperatore imperabat, Eucherium, filium suum, sicut à plerisque traditur, jam inde Christianorum persecutionem à puero privatoque meditantem, [1] in imperium quoquo modo sustinere nitebatur. Quamobrem Alaricum, cunctamque Gothorum gentem, pro pace optima & quibuscumque sedibus suppliciter ac simpliciter orantem, occulto foedere fovens, publice autem & belli & pacis copia negata, ad terendam terrendamque Rempublicam reservavit. Praeterea gentes alias copiis viribusque intolerabiles, quibus nunc Galliarum Hispaniarumque provinciae premuntur, hoc est, Alanorum, Suevorum, Vandalorum, [2] ipsoque simul motu impulsorum Burgundionum, ultro in arma sollicitans, [3] deterso semel Romani

1 *In imperium*] Ed. Aug. & MSS. fere omnes, quos inspexi, ita exhibent, non *in imperio*, ut Vulgg.

2 *Ipsoque*] Ed. August. *ipsorumque simul motu* &c. quod non damno.

3 *Deterso semel* &c.] Male excidit ex Cod. Perizon. vox *semel*, nam auget significationem, prouti apud Tertullianum & optimos scriptores Latinos eo sensu occurrere solet.

mani nominis metu, fuſcitavit. [4] Eas interim ripas Rheni quatere, & pulſare Gallias voluit, ſperans miſer ſub hac neceſſitatis circumſtantia, [5] quod & extorquere imperium [6] genero poſſet in filium, & barbarae gentes tam facile comprimi quam commoveri valerent. Itaque ubi Imperatori Honorio exercituique Romano haec tantorum ſcelerum ſcena patefacta eſt, commoto juſtiſſime exercitu, occiſus eſt Stilico; qui, ut unum puerum [7] purpura indueret, totius generis humani ſanguinem [8] dedidit. Occiſus eſt & Eucherius, qui ad conciliandum ſibi favorem paganorum, reſtitutione templorum & everſione eccleſiarum inbuturum ſe regni primordia minabatur, paucique cum iiſdem ſatellites tantarum molitionum puniti ſunt. Ita minimo negotio [9] paucorumque poena, eccleſiae Chriſti cum Imperatore religioſo & liberatae ſunt & vindicatae. Itaque poſt haec [10] tanta augmenta blaſphemiarum, nullamque poenitentiam, ultima illa diuque ſuſpenſa Urbem poena conſequitur.

4 *Eas interim* &c.] Nulla ante haec verba in prioribus Editt. ponebatur diſtinctio, unde turbatus eorumdem intellectus fuit. Pro *ripas* Ed. Auguſt. habet *ipſas ripas*, ut & *ipſorumque* pro *ipſorum*.

5 *Quod & extorquere*] Saepiſſime in MSS. Oroſii ponitur *quia* pro *quod*, ſicuti etiam hoc in loco in pleriſque Codd. permutantur; ſed nos ſequimur illos, qui *quod* ſcribunt. Perizon. habet *qua*.

6 *Genero poſſet in filium,*] Gener Stiliconis erat Honorius, ducta in uxorem ejuſdem filia; ſed dum Eucherio filio parat regnum Stilico, extorquere illud genero Honorio ſtudet. Novam vero lectionem ſuppeditat Cod. Perizon. ita ſcribens, *qua & extorquere imperium tenero poſſet filio* &c. Sed Vulg. ſana eſt.

7 *Purpura indueret,*] Sic Ed. Aug. & MSS. meliores, alii *purpuram indueret*.

8 *Dedidit,*] Ita reſtitui ex MSS. Florentt. & Ed. Aug. nam *dedit* legitur in aliis.

9 *Paucorumque poena,*] Plures ex MSS. *paucorum poena*.

10 *Tanta augmenta blaſphemiarum,*] Cod. Perizon. legit, *tanta augmenta & piacula blaſphemiarum*.

CAPUT XXXIX.

Quomodo Roma per Gothos irrupta fuerit, depraedata & incensa, solis Christianis tutis & liberis.

ADest Alaricus, trepidam Romam obsidet, [1] turbat, irrumpit. Dato tamen praecepto [2] prius, ut si qui in sancta loca praecipueque [3] in sanctorum Apostolorum Petri & Pauli basilicas [4] confugissent, hos in primis inviolatos securosque esse sinerent. Tum deinde, in quantum possent praedae inhiantes, à sanguine temperarent. Accidit quoque, quo magis illa Urbis irruptio indignatione Dei acta, quam hostis fortitudine probaretur, ut beatus Innocentius, [5] Romanae ecclesiae episcopus, tamquam justus Lot, subtractus a Sodomis, occulta providentia Dei apud Ravennam tunc positus, peccatoris populi non videret excidium. Discurrentibus itaque per Urbem barbaris, forte unus Gothorum, idemque potens & Christianus, sacram Deo virginem [6] jam aetate provectam, in quadam ecclesiastica domo reperit: cumque ab ea aurum argentumque honeste expoſceret, [7] illa fideli constantia esse apud se plurimum, & mox proferendum spospondit, ac protulit. [8] Dumque, expositis opibus, adtonitum barbarum magnitudine & pondere ac pul-

1 *Turbat, irrumpit.*] Perizon. cum Ultr. & duobus Lugd. Batt. *turbatam* vel *turbatamque irrumpit.*

2 *Prius,*] Abest ab Ed. August.

3 *In sanctorum*] Cod. Perizon. non habet *in.*

4 *Confugissent,*] Perizon. idem *confugerent.*

5 *Romanae ecclesiae*] Ed. August. *Romanae urbis.* In eadem *Loth* desideratur, & mox mavult *peccatoris tunc populi* &c.

6 *Jam aetate provectam,*] Edit. August. *etiam aetate provectam.*

7 *Illa*] Perizon. *illi.*

8 *Dumque, expositis opibus* &c.] Aliquot ex MSS. & quidem numero plures, legunt, *cumque, expositis opibus, adtonitum barbarum magnitudine, pondere, pulcritudine* &c.

pulcritudine, ignota etiam vasorum qualitate [9] intelligeret, virgo Christi ad barbarum ait: *Haec Petri Apostoli sacra ministeria sunt. Praesume, si audes, de facto tu videris.* [10] *Ego quia defendere non valeo, neque tenere audeo.* Barbarus vero ad reverentiam religionis, timore Dei & fide virginis motus, ad Alaricum per nuntium haec retulit: qui continuo reportari ad Apostoli basilicam [11] universa, ut erant, vasa imperavit: virginem etiam, simulque omnes qui se adjungerent Christianos, eodem cum defensione deduci. Ea domus [12] a sanctis sedibus [13] longe, ut ferunt, & medio interjectu Urbis aberat. Itaque magno spectaculo omnium dispositа per singulos singula, & super capita elata palam aurea atque argentea vasa portantur, exsertis undique ad defensionem gladiis pia pompa munitur. [14] Hymnis, Deo Romanis barbarisque concinentibus, publice canitur. Personat latè in excidio Urbis salutis tuba, omnesque etiam in abditis latentes, invitat ac pulsat. Concurrunt undique ad vasa Petri vasa Christi; plurimi etiam pagani Christianis professione, [15] etsi non fide, admiscentur; & per hoc tamen ad tempus, quo magis confundantur, evadunt. Quanto copiosius [16] adgregantur Romani confugientes, tanto avidius circumfunduntur barbari defensores. O sacra & ineffabilis divini judicii discretio! O sanctum istud & salutare flumen, quod parva exortum domo, dum beato alveo in sanctorum sedes tendit, oberrantes periclitantesque animas in salutis sinum pia rapacitate pervexit! O praeclara illa Christianae militiae tuba, quae generaliter cunctos dulcissimo ad vitam modulamine invitans, quos [17] ad salutem inobedientes non suscitavit, [18] in-

9 *Intelligeret*,] Edd. quaedam, *videret.*

10 *Ego quia defendere non valeo, neque tenere audeo.*] Ita ex MSS. suis restituit Fabricius, cum antea legeretur pro *tenere* (praeterquam in Edit. Aug.) *contendere.* In Perizon. autem & Lugd. Bat. quarto & Ultr. legitur, *Ego, quia defendere non queo* (vel *nequeo*) *tenere non audeo.*

11 *Universa,*] Abest hoc a Cod. Perizon. qui mox legit, *eadem cum defensione.*

12 *A sanctis sedibus*] Edd. quaedam *sanctis sedibus.*

13 *Longe, ut ferunt,*] Ita scribere jubent Ed. August. & MSS. meliores. Vulgg. *longo ut ferunt.*

14 *Hymnis,*] Ed. August. *Hymnum*, sunt & quae habent *Hymnus.*

15 *Etsi non fide,*] Sic lege ex MSS. & Ed. Aug. *si non fide* Edd. Vulgg.

16 *Adgregantur*] Perizon. *congregantur.*

17 *Ad salutem*] Perizon. & Lugd. Bat. quart. *ad vitam.*

18 *In-*

[18] inexcusabiles reliquit ad mortem. [19] Mysterium hoc, quod in transferendis vasis, [20] dicendis hymnis, ducendis populis fuit, tamquam magnum cribrum fuisse arbitror, per quod ex congregatione populi Romani, tamquam ex magna massa frumenti, per omnia ex universo ambitu civitatis latebrarum foramina, effluxêre grana viva, sive occasione, sive veritate commota, omnia tamen de praesente salute credentia, [21] ex horreo dominicae praeparationis accepta sunt: Reliqua vero, [22] sicut stercora, & velut paleae, ipsa vel incredulitate vel inobedientia praejudicata, ad exterminium atque incendium remanserunt. Quis haec [23] perpendere plenis miraculis quis praedicare dignis laudibus queat? Tertia die barbari, quam ingressi fuerant Urbem, sponte discedunt, [24] facto quidem aliquantarum aedium incendio, sed ne tanto quidem, [25] quantum septingentesimo conditionis ejus anno casus effecerat. Nam si exhibitam Neronis Imperatoris sui spectaculis inflammationem recensem, procul dubio nulla comparatione aequiparabitur secundum id, quod excitaverat lascivia Principis, hoc quod nunc intulerit ira victoris. [26] Neque vero Gallorum meminisse in hujusmodi collatione debeo, qui [27] continuo pene anni spatio incensae eversaeque Urbis adtritos cineres possederunt. Et ne quisquam forte dubitaret ad correptionem [28] superbae lasciviae, & blasphemae civitatis hostibus fuisse permissum, eodem tempore clarissima Urbis loca fulminibus [29] diruta sunt, quae inflammari ab hostibus nequiverunt.

18 *Inexcusabiles*] Lugd. Bat. quart. *inextricabiles.*

19 *Mysterium hoc, quod &c.*] In Lugd. Bat. quarto legitur *mysterium miserabile* &c. quod viam sternit ad lectionem Cod. Perizon. *Mysterium hoc mirabile, quod &c.*

20 *Dicendis hymnis,*] Cod. Perizon. *dicendisque hymnis.*

21 *Ex horreo*] Florent duo & *horreo.*

22 *Sicut stercora,*] Ed. Aug. & MSS. Florentt. *velut stercora.*

23 *Perpendere*] Edit. eadem, *perpendet.*

24 *Facto quidem*] MSS. aliquot *facto tamen.*

25 *Quantum septingentesimo*] lidem, *quantum in septingentesimo.*

26 *Neque vero Gallorum*] Perizon. & tres Lugd. Batt. *Ne Gallorum &c.*

27 *Continuo*] Tres Lugd. Batt. *continui pene anni spatio adtritos cineres possederunt.* deletis reliquis. *Per continui pene anni spatium* quaedam Ed. Vett. habent.

28 *Superbae*] Ed. Aug. *superbiae.* Lugd. Batt. tres, *superbae & miserae civitatis.* Cod. Perizon. *superbae, lascivae, blasphemae & miserae civitatis.* Quae lectio non displicet.

29 *Diruta sunt,*] Lugd. Bat. pr. & tert. *dirupta sunt.* quod non est spernendum.

C A-

CAPUT XL.

De irruptione, vastationeque Alanorum, Suevorum & Vandalorum. Item de Gratiano tyranno & Constantino imperatore apud Britannos; deque Didymi & Veriniani gestis & interitu.

Anno itaque ab Urbe condita MCLXIV. irruptio Urbis per Alaricum facta est: cujus rei quamvis recens memoria [2] sit, tum si quis ipsius populi Romani & multitudinem videat, & vocem audiat, nihil factum, sicut etiam ipsi fatentur, arbitrabitur, nisi aliquantis adhuc [3] exsistentibus ex incendio ruinis forte doceatur. In ea irruptione Placidia, Theodosii principis filia, Arcadii & Honorii [4] Imperatorum soror, ab Ataulpho, Alarici propinquo, [5] capta est, atque in uxorem adsumta, quasi [6] eam divino judicio velut speciale pignus obsidem Roma tradiderit, ita juncta [7] potentissimo barbari regis conjugio, multo Reipublicae commodo fuit. Interea ante biennium Romanae irruptionis, excitatae per Stiliconem gentes Alanorum, ut dixi, Suevorum, Vandalorum, multaeque cum his aliae, Francos proterunt, Rhenum transeunt, Gallias invadunt, directoque impetu Pyrenaeum usque perveniunt: cujus obice ad tempus repulsae, per circumjacentes provincias refunduntur. His per Gallias bacchantibus, apud Britannias Gratianus, municeps ejusdem insulae, tyrannus creatur & occiditur. Hujus loco Constantinus, ex infima militia, propter solam spem nominis, sine merito virtutis eligitur,

1 *Anno itaque*] Tres ex Lugd. Batt. quibus Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. accedunt, secundam vocem non agnoscunt.

2 *Sit*,] Ed. August. *est*.

3 *Existentibus ruinis*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *exstantibus ruinis*.

4 *Imperatorum soror*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. legunt *Imperatoris soror ablata*.

5 *Capta est*,] Verbum *est* delent tres Lugd. Batt. duo Florentt. Perizon. & Coll. Gronov.

6 *Eam*] Quinque ex iisdem legunt *eamdem*.

7 *Potentissimo barbari regis*] Ita Ed. Augustana, reliquae, *potentissimi barbari regis*, quod displicet auribus. Lugd. Bat. pr. *regis* delet, quod & faciunt duo Florentt.

8 *Ibi*

gitur, qui continuo ut invasit imperium, in Gallias transiit. [8] Ibi saepe à barbaris incertis foederibus illusus, detrimento magis Reipublicae fuit. [9] Misit in Hispanias judices, quos cum provinciae obedientes [10] accepissent, duo fratres juvenes nobiles & locupletes, Didymus & Verinianus [11] non adsumserunt; ne adversus tyrannum quidem tyrannidem, sed Imperatori justo adversus tyrannum & barbaros tueri sese patriamque suam moliti sunt. Quod ipso rei gestae ordine patuit. Nam tyrannidem nemo nisi celeriter maturatam [12] secreto invadit, & publice armat, cujus summa est, adsumto diademate [13] ac purpura, videri antequam sciri. Hi vero [14] plurimo tempore servulos tantum suos [15] ex propriis praediis colligentes, ac vernaculis alentes sumtibus, nec dissimulato proposito, absque cujusquam inquietudine ad Pyrenaei claustra tendebant. [16] Adversus hos Constantinus Constantem filium suum, proh dolor! ex monacho Caesarem factum, cum barbaris [17] quibusdam, qui quondam in foedus recepti atque in militiam adlecti, [18] Honoriaci vocabantur, in Hispanias misit. Hinc apud Hispanias prima mali [19] labes. Nam interfectis illis fratribus, qui tutari privato praesidio Pyrenaei Alpes moliebantur, his barbaris quasi

8 *Ibi saepe*] Lugd. Batt. pr. & tert. *ubi saepe.*

9 *Misit in Hispanias*] Multae Edd. legunt, *Misit vero in Hispaniam judices*, sed contra MSS.

10 *Accepissent.*] Lugd. Batt tres cum Coll. Gronov. *audissent.* Non *Verinianus*, sed *Viridianus* alter horum vocatur apud Paulum Diaconum.

11 *Non adsumsere*;] Omnes fere MSS. habent *non adsumere*, quod bene & Latine dictum est, sed an ita scripserit Orosius, haud liquet. Quae vero sequuntur, a paucis, ut puto, facile, prout vulgata sunt, intelligentur. Editi habent, *non adsumsere, ne adversus tyrannum* &c. Majori distinctione post *adsumsere* posita, sensus magis erit liquidus, praesertim si pro *ne* reponas *nec*, vel illud *ne* capias ut idem significet quod *nec.* Sensus est; Imo hi juvenes ne arma quidem pro tyrannide (sua videlicet, id enim in sequentibus diluit Orosius) contra tyrannum sumserunt, sed pro imperatore & patria, contra tyrannum & barbaros. MSS. qui *adsumere* habent, delent *ne*, sed inmerito, prout quidam ex illis intra *tyrannum* & *quidem*, interjiciunt quoque frustra *sese*, atque deinde expungunt *& barbaros.*

12 *Secreto*] Abest a Cod. Aug. & Florentt. duobus *secrete.*

13 *Ac purpura,*] Duo ex Lugd. Batt. *aut purpura.*

14 *Plurimo tempore*] Perizon. *primo tempore.*

15 *Ex propriis praediis*] Lugd. Batt. pr. & tert. *propriis praesidiis.*

16 *Adversus hos*] Perizon. *adversus quos.*

17 *Quibusdam,*] Abest a MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

18 *Honoriaci*] In MSS. quibusdam *Honoriani*, in aliis *Honoriacti* vocantur. In Perizon. dicuntur *Honoraciaci.*

19 *Labes.*] Lugd. Batt. cum Perizon. & Coll. Gronov. *fuit* addunt.

quasi in pretium victoriae, primum praedandi [20] in Palatinis campis licentia data: dehinc supradicti montis clausturorumque ejus cura permissa est, remota rusticanorum fideli & utili custodia. Igitur Honoriaci, inbuti praeda & [21] illecti abundantia, quo magis scelus impunitum foret, [22] atque ipsi sceleri plus liceret, prodita Pyrenaei custodia clausturisque patefactis, cunctas gentes, quae per Gallias vagabantur, Hispaniarum provinciis inmittunt, iisdemque ipsi adjunguntur, ubi actis aliquamdiu magnis cruentisque discursibus, post graves [23] rerum atque hominum vastationes, [24] de quibus ipsos quoque modo poenitet, [25] habita sorte & distributa usque ad nunc possessione consistunt.

20 *In Palatinis campis*] Lugd. Batt. quatuor cum Perizon. & Coll. Gronov. & Ed. August. *in Palaestinis campis.*

21 *Illecti*] Ed. Aug. *adlecti.*

22 *Atque ipsi sceleri plus liceret,*] Emendavi hunc locum ex Ed. August. quae ita exhibet. Nam Vulgg. edunt, *atque ipsis sceleris plus liceret.* Pro quo tres Lugd. Batt. cum Goll. Gronov. atque Ultr. melius *ipsis sceleribus.* Perizon. *atque ipsos plus sceleri liceret.*

23 *Rerum atque hominum*] Tres ex Lugd. Batt. *servorum hominumque.*

24 *De quibus ipsos* &c.] Quum haec lectio in omnibus inveniatur MSS. ut & in Ed. Aug. exsulare jussi illam, quam Editores, suo arbitratu, reposuerunt, *quarum ipsos* &c.

25 *Habita sorte* &c.] Paulus Diaconus in fine libri XIII. *Itaque, post multas strages, incendia & rapinas, tandem divisis sedibus barbari, ad aratra conversi, Romanorum residuos ceperunt ut amicos fovere.*

CAPUT XLI.

Dictorum velut epilogus. Item omnes omnia juste sustinuisse, sive pii sive impii fuerint.

MUlta nunc mihi de [1] hujusmodi rebus loquendi foret facultas, si non secundum omnes homines apud uniuscujusque mentem conscientia secreta loqueretur. Irruptae sunt Hispaniae, caedes vastationesque passae sunt. [2] Nihil quidem novum, [3] hoc enim nunc per

1 *De hujusmodi*] Florentt. duo *de hujusceme di.*

2 *Nihil quidem novum,*] MSS. quidam, *nihil novum.*

3 *Hoc enim nunc*] Ultima vox a Lugd. Batt. tribus abest.

4 *Il-*

per biennium [4] illud, quo hoſtilis gladius [5] ſaeviit, ſuſtinuere a barbaris, quod per ducentos quondam annos paſſae [6] fuerunt a Romanis, quod etiam ſub Gallieno Imperatore per annos propemodum duodecim, Germanis evertentibus exceperunt. Verumtamen quis non ſe, qui ſui ſuorumque actuum vel etiam cogitationum conſcius, judicia Dei metuit, juſte omnia paſſum, vel etiam parva ſuſtinuiſſe fateatur? aut qui ſe non intelligit, Deumque non metuit, quomodo non juſte iſta & quidem parva ſuſtinuit? [7] Quae cum ita ſint, illud tamen clementia Dei eadem pietate qua dudum praedixerat, procuravit, ut ſecundum Euangelium ſuum, quo inceſſabiliter [8] commonebat, [9] *Cum vos perſecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*, [10] quiſquis egredi vellet atque abire, ipſis barbaris mercenariis miniſtris ac defenſoribus uteretur. Hoc tunc ultro ipſi offerebant. Et qui auferre omnia interfectis omnibus poterant, particulam ſtipendii ob mercedem ſervitii ſui & [11] transvecti oneris flagitabant. Et hoc quidem [12] a plurimis factum eſt. Qui autem non crediderunt Euangelio Dei, quaſi contumaces, [13] vel ſi etiam non audierunt, dupliciter contumaces, [14] non dederunt locum irae, juſte a ſuperveniente ira comprenſi & oppreſſi ſunt. Quamquam & poſt hoc quoque continuo barbari, exſecrati gladios ſuos, ad aratra converſi ſunt, reſiduosque Romanos ut ſocios modo & amicos fovent, ut inveniantur jam inter eos quidam Romani, qui malint inter barbaros pauperem libertatem, quam inter Romanos tributariam ſollicitudinem ſuſtinere. [15] Quamquam

4 *Illud,*] Non invenitur in iiſdem MSS. ut nec in Ed. Auguſt.

5 *Saeviit,*] Sic malo cum Perizon. Cod. quam *ſaevit* quod in reliquis eſt.

6 *Fuerunt*] MSS. aliquot *fuerant.*

7 *Quae cum ita ſint,*] Edd. Fabr. & Scotti, *quae cuncta ita ſint*, inepte & contra MSS. *Quae juſta cum ſint.* Perizon.

8 *Commonebat,*] Lugd. Batt. tres cum Perizon. & Coll. Gronov. *praecipit.*

9 *Cum vos* &c.] *Quod ſi perſequantur vos* &c. Lugd. Bat. pr. & Perizon. Exſtat in Evang. Matth. Cap. X.

10 *Quiſque egredi vellet* &c.] Ed. Auguſt. & Florent. pr. & Ultr., *quiſquis egredi atque abire vellet.* Aliquot ex Lugd. Batt. *quiſque quo abire velit, ipſis barbaris mercenariis miniſtris ac defenſoribus utebatur.* Florent. tert. *quiſque egrediatur quo abire vellet.* Nos lectionem Cod. Perizon. reliquis praetulimus.

11 *Tranſvecti oneris*] Florent. ſec. *transvectionis.* Contenti ſcilicet erant data pecunia pro transvectione illarum rerum, quas in uſum egredientium, deducentes eoſdem, in alium locum tranſportabant.

12 *A plurimis*] Abeſt ab Ed. Auguſt.

13 *Vel ſi*] Abeſt *vel* a duobus Lugd. Batt.

14 *Non dederunt*] Lugd. Bat. pr. *& non dederunt.* Perizon. *& non crediderunt.*

15 *Quamquam*] Ed. Auguſt. *iamquam.*

quam si [16] ob hoc solum barbari Romanis finibus inmissi forent, quod vulgo per Orientem & Occidentem Ecclesiae Christi Hunnis & Suevis, Vandalis & Burgundionibus, diversisque & innumeris credentium populis [17] replentur, laudanda & adtollenda Dei misericordia [18] videretur: quandoquidem, etsi cum labefactione nostri, tantae gentes agnitionem veritatis [19] acciperent, quam invenire utique nisi hac occasione non [20] possent. Quid enim damni est Christiano ad vitam aeternam inhianti, huic saeculo quolibet tempore & quoquo pacto abstrahi? Quid autem lucri est pagano in medio Christianorum adversus fidem obdurato, si paulo diutius diem protrahat, [21] quandoquidem morituro desperata conversio est? Et quia ineffabilia sunt judicia Dei, quae nec scire omnia, nec [22] explicare quae scimus, possumus, breviter expresserim [23] correptionem judicis Dei, quoquo pacto accidat, juste sustinere qui sciunt, [24] juste sustinere qui nesciunt.

16 *Ob hoc solum*] MSS. Lugd. Batt. aliquot *ad hoc solum*.

17 *Replentur*,] Lugd. Bat. pr. *replerentur*.

18 *Videretur*:] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *videtur*.

19 *Acciperent*,] Iidem MSS. *acceperint*, Perizon. *acceperant*.

20 *Possent*:] Perizon. *potuissent*.

21 *Quandoquidem morituro desperata conversio est?*] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gron. *quandoque morituro*, sed sec. *quandoquidem morituris*, deinde iidem omnes, accedente Perizon. *cui desperata conversio est*. Sed Vulg. sese satis tueri potest.

22 *Explicare*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. habent *explere*.

23 *Correptionem*] Edd. quaedam Vett. *correctionem*.

24 *Juste sustinere* &c.] Respondent haec illis, quae supra praecesserunt: *Verumtamen, quis non se, qui sui suorumque actuum* &c. Inepte igitur Ed. August. legit, *juste sustineri qui sciunt, injuste sustinere qui nesciunt*.

CA-

Caput XLII.

Recitat Catalogum quemdam tyrannorum, qui tandem omnes opera Constantii comitis deleti fuerint.

Anno ab Urbe condita MCLXV., Honorius Imperator videns, tot oppositis tyrannis, nihil adversum barbaros agi posse, ipsos prius tyrannos [1] deleri jubet. Constantio comiti hujus belli summa commissa est. Sensit tunc demum Respublica & quam utilitatem in Romano tandem duce receperit, & quam eatenus perniciem per longa tempora barbaris comitibus subjecta toleraverit. Igitur Constantius comes in Galliam cum exercitu profectus, Constantinum Imperatorem apud [2] Arelatem civitatem clausit, cepit & occidit. Jam hinc, ut de Catalogo tyrannorum quam brevissime loquar, Constantem Constantini filium, Gerontius comes suus, [3] vir nequam ac inprobus, apud Viennam interfecit, atque in ejus locum Maximum quemdam [4] substituit. Ipse vero Gerontius a suis militibus occisus est. Maximus, exsutus purpura, destitutusque a militibus Gallicanis, qui in Africam trajecti, deinde in Italiam revocati sunt, nunc inter barbaros [5] in Hispania egens exsulat. Jovinus postea, vir Galliarum nobilissimus, in tyrannidem [6] mox ut adsurrexit, cecidit. Sebastianus frater ejusdem, hoc solum, ut tyrannus moreretur, elegit.

1 *Deleri jubet.*] Ita Florentt. duo, Perizon. Ultr. & Lugd. Bat. tert. Reliqui, ut & Edd. *delere jubet.*

2 *Arelatem*] Editi & MSS. quidam *Arelatum*, nam utroque modo scribi solet, sed *Arelatem* habet quoque Diaconus, delens *civitatem*, quae vox in MSS. Orosii quoque nonnullis expungitur.

3 *Vir nequam ac inprobus,*] Lugd. Batt. omnes cum Perizon. & Coll. Gronov. *nequam magis quam probus.*

4 *Substituit.*] Perizon. *constituit.*

5 *In Hispania egens exsulat.*] Lugd. Bat. sec. *inter barbaros Hispaniae egens exsulat.* Paulus Diaconus initio libri XIV. *Is*, (Constantius) *mox ut Gallias ingressus est, continuo Constantinum tyrannum apud Arelatem exstinxit. Constans vero, filius ejus, a Gerontio, suo comite, Viennae interemtus est. In cujus locum Gerontius Maximum substituens, ipse a suis militibus jugulatus est. Maximus deinde purpura exsutus, in Hispania exsulans, egens obiit.*

6 *Mox ut adsurrexit, cecidit.*] Ed. Aug.

git. Nam continuo, [7] ut creatus, occisus est. Quid de infelicissimo Attalo loquar, cui occidi inter tyrannos honor & mori lucrum fuit? [8] In hoc Alaricus Imperatore facto; infecto, refecto ac defecto, citius his omnibus actis pene quam dictis, mimum risit, & ludum spectavit imperii, nec mirum, [9] si jure hac pompa miser lusus est, cujus ille umbratilis consul Tertullus ausus est in curia dicere, [10] *Loquar vobis, Patres conscripti, Consul & pontifex, quorum alterum teneo,* [10] *alterum spero,* sperans ab eo qui spem non habebat, & maledictus utique [11] quia spem suam posuerat in homine. Attalus itaque tamquam inane imperii simulacrum cum Gothis usque ad Hispanias portatus est, [12] unde discedens navi, incerta moliens, in mari captus & ad Constantium comitem deductus, deinde Imperatori Honorio exhibitus, truncata manu, vitae relictus est. Heraclianus interea Africae comes missus, cum idem Attalus umbram gestaret imperii, Africam strenue adversum judices ab eo missos tutatus, consulatum [13] adsecutus est; quo elatus supercilio, Sabinum [14] domesticum suum, virum ingenio callidum, industriaque solertem & sapientem nominandum, si animi vires tranquillis studiis adcommodavisset, generum adlegit: cum quo quorumdam periculorum suspiciones dum patitur, fecit, atque aliquandiu Africana annona extra ordinem [15] detenta, ipse

& cecidit. Lugd. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *& occidit.* Pro *adjurexit* Perizon. *surrexit.*

7 *Ut creatus, occisus est.*] Lugd. Batt. omnes cum Ultr. Perizon. Meo Coll. Gronov. adeoque MSS. omnibus, delent *est*, quod inferunt (praeter August.) Editi, legentes, *ut est creatus, occisus est.*

8 *In hoc Alaricus* &c.] Id est, dum Alaricus, Gothorum rex, hunc Attalum imperatorem constituit Romanum, iterum privatum facit, dein rursus imperatorem, atque mox rursus in ordinem redigit, idque brevissimo temporis spatio, quid aliud agit, quam ut in scena vilem inducae homuncionem, qui, deposita persona, futurus sit privatus, atque lubente Alarico rursus imperatorio habitu in scenam sit proditurus, & deposito eodem futurus iterum, ut antea, privatus?

9 *Si jure hac pompa*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *si hoc jure ac pompa.*

10 *Alterum spero,*] Videlicet pontificatum, restituto idolorum cultu, si perseverasset umbratilis quoque imperator suus in regno. Male Orosii locum excepit Paulus Diaconus, scribens in initio lib. XIV. *Tertullus consul, qui futurum se principem in senatu gloriatus est, pari nihilominus exitu periit.*

11 *Quia*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Periz. legunt *qui*

12 *Unde discedens navi*] MSS. aliquot *descendens*, ut & Ed. Aug.

13 *Adsecutus est*;] Ed. Aug. *consecutus est.*

14 *Domesticum suum,*] Florent. sec. *Sabinum judicem, comitem suum.*

15 *Detenta,*] Ita MSS. *retenta* Vulgg.

16 *Cer-*

ipse tandem cum inmensa, [16] certe temporibus nostris [17] satis incredibili classe navium, Romam contendit. Nam habuisse tunc tria millia septingentas naves dicitur: quem numerum ne apud Xerxem quidem, praeclarum illum Persarum regem, nec Alexandrum Magnum, vel quemquam alium fuisse regum, historiae ferunt. Is simul ut cum agmine militum ad Urbem pergens litore egressus est, occursu comitis Marini territus & in fugam versus, arrepta navi, Carthaginem solus rediit, atque ibi continuo militari manu interfectus est. Sabinus, gener ejus, Constantinopolim fugit, unde [18] post aliquantum temporis retractus, exilioque damnatus est. Hunc omnem Catalogum, ut dixi, vel manifestorum tyrannorum, vel inobedientium ducum optima Honorius Imperator religione & felicitate occidi [19] meruit, magna Constantius comes industria & celeritate confecit: merito sane, quia [20] in his diebus praecipiente Honorio, & adjuvante Constantio, pax & unitas per universam Africam Ecclesiae Catholicae reddita est: & corpus Christi, quod nos sumus, redintegrata [21] discissione sanatum est; inposita exsecutione sancti praecepti Marcellino tribuno, viro in primis prudenti & industrio, omniumque bonorum studiorum adpetentissimo, quem Marinus comes apud Carthaginem (incertum zelo stimulatus, an auro corruptus) occidit: qui continuo revocatus ex Africa, factusque privatus, vel ad poenam, vel ad poenitentiam conscientiae suae dimissus est.

16 *Certe*] Perizon. *satis*,

17 *Satis incredibili*] Editi (praeter August.) *& satis incredibili*, Verum MSS. illud *&* non agnoscunt, atque etiam sensui officit.

18 *Post aliquantum temporis*] Florent. sec. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *temptus* pro *temporis* habent, sed Lugd. Bat. sec. *post aliquantum temporis*. In fine periodi *est* ex MSS. adposui.

19 *Occidi meruit*] Supina admodum negligentia, non modo in cunctis Edd. sed & omnibus MSS. praeterquam Lugd. Batt. primo & tert. atque Coll. Gronov. omissum fuit verbum *occidi*, sine quo ridiculus admodum est sensus.

20 *In his*] Ed. Aug. *his diebus*. Cod. Periz. *illis diebus*, uterque deleto *in*.

21 *Discissione*] Lugd. Batt. quatuor, Coll. Gronov. & Edd. Venetae, *discessione*.

22 *Viro inprimis prudenti*] Ed. Aug. *bono viro, inprimis* &c.

23 *Marinus comes*] Is qui Heraclianum in Italia copiis suis exsuerat, atque deinde cum imperio in Africam missus fuerat.

CA-

CAPUT XLIII.

Quomodo Gothi expulsi, quid Ataulphus rex eorum instituerit. De Segerico & Vallia regibus Gothorum.

Anno ab Urbe condita MCLXVIII. Constantius comes apud Arelatem, Galliae urbem, consistens, magna rerum gerendarum industria, Gothos Narbona expulit, atque abire in Hispaniam coëgit, interdicto praecipue, atque intercluso omni commeatu navium, & peregrinorum usu commerciorum. Gothorum tunc populis Ataulphus rex praeerat: qui post irruptionem Urbis ac mortem Alarici, Placidia, ut dixi, captiva, sorore Imperatoris, in uxorem adsumta, Alarico in regnum successerat. Is, ut saepe auditum, atque [1] ultimo exitu ejus probatum est, satis studiose sectator pacis, militare fideliter Honorio Imperatori, ac pro defendenda Romana republica inpendere vires Gothorum praeoptavit. Nam ego quoque ipse virum quemdam Narbonensem, illustris sub Theodosio militiae, etiam religiosum [2] prudentemque & gravem, apud Bethleëm oppidum Palaestinae, beatissimo Hieronymo presbytero [3] referentem audivi, se familiarissimum Ataulpho apud Narbonam fuisse: ac de eo saepe sub testificatione didi-

1 *Ultimo exitu ejus*] Lugd. Batt. tres *in ultimo exitu ejus*.

2 *Prudentemque*] Iidem MSS. *prudentem*.

3 *Referentem*] Ita tres Codd. Lugd. Batt. Coll. Gronov. & Ed. August. scribunt, neque aliter scribi debet. Vulgata certe nihil ineptius. Illa sic habet, *Hieronymo presbytero referente, audivi se* &c. quasi, referente Hieronymo presbytero, Narbonensem illum audivisset Orosius, quum innuat, se interfuisse illi colloquio. Quidam dein MSS. ex Lugd. Batt. ut & Coll. Gronov. habent, *audivisse me fateor*, vel *audivisse fateor*, & dein *se fuisse*.

didiciſſe, quod ille cum [4] eſſet animo, viribus, ingenioque nimius, referre ſolitus eſſet, ſe in primis ardenter inhiaſſe: ut, obliterato Romano nomine, Romanum omne ſolum, Gothorum imperium & faceret & vocaret: eſſetque, ut vulgariter loquar, Gothia, [5] quod Romania fuiſſet; fieretque nunc Ataulphus, quod quondam Caeſar Auguſtus. At ubi multa experientia probaviſſet, neque Gothos ullo modo parere legibus poſſe propter effraenatam barbariem, neque reipublicae interdici leges oportere, ſine quibus Respublica [6] non eſt Respublica; [7] elegiſſe ſe ſaltem, ut gloriam ſibi de reſtituendo in integrum, augendoque Romano nomine Gothorum viribus quaereret, haberetur-que apud poſteros Romanae reſtitutionis auctor, poſtquam eſſe non [8] potuerat inmutator. Ob hoc abſtinere a bello, ob hoc [9] inhiare paci nitebatur, praecipuè Placidiae uxoris ſuae, feminae ſane ingenio acerrimae & religionis [10] ſatis probae, ad omnia bonarum ordinationum opera perſuaſu & conſilio temperatus. Cumque eidem paci petendae atque offerendae ſtudioſiſſime inſiſteret, apud Barcinonem, Hiſpaniae urbem, dolo ſuorum, ut fertur, occiſus eſt. Poſt hunc Segericus rex a Gothis creatus, cum itidem judicio Dei ad pacem pronus eſſet, nihilominus & a ſuis interfectus eſt. Deinde Vallia ſucceſſit in regnum, ad hoc [11] electus a Gothis, ut pacem infringeret: ad hoc ordinatus a Deo, ut pacem confirmaret. Hic igitur territus maxime judicio Dei, quia cum magna ſuperiore abhinc anno Gothorum manus, inſtructa armis navigiiſque, tranſire in Africam moliretur, in duodecim millibus paſſuum Gaditani freti tem-

4 *Eſſet*] Lugd. Bat. pr. *erat.*

5 *Quod Romania fuiſſet*;] De hac adpellatione, quae ſollicitari non debet, vide Spanhemium in Orbe Romano p. 166.

6 *Non eſt respublica*;] Ed. Auguſt. *non eſſet respublica.*

7 *Elegiſſe ſe ſaltem,*] Edd. Vulgg. *ſalutem,* praeter Venetas & Auguſt. atque primam omnium, in qua certe lectione nulla ſalus bono ſenſui. MSS. quos inſpexi omnes habent *ſaltem.* Florent. tert. ſcribit *elegiſſe ſaltem.*

8 *Potuerat*] Ex Ed. Auguſtana ſumtum, reliquae habent *poterat.*

9 *Inhiare paci*] Hoc quoque ex MSS. & Edd. Vett. pro *inhiare pace.*

10 *Satis probae,*] Conſenſu ſuo ita quoque eadem Exemplaria ſic ſcribi volunt, non *ſatis probatae.*

11 *Electus*] MSS. plerique *ordinatus.*

tempestate correpta, miserabili exitu [12] perierat: memor etiam illius acceptae sub Alarico cladis, cum in Siciliam Gothi transire conati, in conspectu suorum miserabiliter arrepti & demersi sunt, pacem optimam cum Honorio Imperatore, datis lectissimis obsidibus pepigit. Placidiam, Imperatoris sororem, honorifice apud se honesteque habitam, fratri reddidit. [13] Romanae securitati periculum suum obtulit, ut adversum caeteras gentes, quae per Hispanias consedissent, sibi pugnaret, [14] & Romanis vinceret: quamvis & caeteri Alanorum, Vandalorum Suevorumque reges, eodem nobiscum placito [15] depacti forent, mandantes Imperatori Honorio: Tu cum omnibus pacem habe, [16] omniumque obsides accipe: [17] nos nobis confligimus, nobis perimus, [18] tibi vincimus: [19] inmortalis vero quaestus erit Reipublicae tuae, [20] si utrique pereamus. [21] Quis haec crederet, nisi res doceret? Itaque nunc quotidie apud Hispanias geri bella gentium, & agi strages ex alterutro barbarorum crebris certisque nuntiis discimus, praecipue Valliam Gothorum regem insistere patrandae paci ferunt. Ex quo [22] utcumque concesserim, [23] ut licenter Christiana tempora reprehendantur, si quid a conditione mundi usque ad nunc simili factum felicitate

te

12 *Perierat*] Misericorditer nimis Lugd. Bat. sec. *pene perierat.*

13 *Romanae securitati*] Lugd. Bat. quart. & Perizon. *Romanae societati.*

14 *Et Romanis vinceret*] Lugd. Batt. pr. & quart. *Romanis vinceret.*

15 *Depacti forent*] Edd. quaedam *despecti* MSS. tres Lugd. Batt. *compacti.*

16 *Omnium obsides accipe*] MSS. iidem, *obsidesque accipe nos*, deleto *omnium.*

17 *Nos nobis confligimus, nobis perimus*] Ita scribo cum quatuor Lugd. Batt. Flor. sec. Perizon. aliisque MSS. & Ed. Aug. Male Vulgg. *nos nobiscum confligimus, nobis perimus.*

18 *Tibi vincimus*] Lugd. Bat. quart. *tibi vincemus.*

19 *Inmortalis vero quaestus erit reipublicae tuae*] In MSS. omnibus inveni scriptum, *inmortali vero quaestu erit* &c. unde patet jubere eosdem, ut legamus, *inmortali vero quaestui erit reipublicae tuae.* In Codd. vero Perizon. & Lugd. Bat. tert. desideratur *erit.*

20 *Si utrique pereamus.*] Supra cap. XXXV. *Ita & hic duorum sanguine bellum civile restinctum est, absque illis decem millibus Gothorum, quos praemissos a Theodosio Arbogastes delesse funditus fertur, quos utique perdidisse lucrum, & vinci vincere fuit.*

21 *Quis haec crederet*] Ed. August. *quis crederet*, Cod. Perizon. *Quis haec sciret nisi res docerent?*

22 *Utcumque*] Perizon. *utrumque.*

23 *Ut licenter*] In MSS. pr. Lugd. Bat. *ut libenter*, sed superscribitur *licenter*. Ed. Aug. *ut decenter.*

te doceatur. Manifeſtavimus, ut arbitror, atque oſtendimus, non magis verbo pene quam digito innumera bella ſopita, plurimos exſtinctos tyrannos, compreſſas, coanguſtatas, addictas, exinanitasque inmaniſſimas gentes minimo ſanguine, nullo certamine, ac pene ſine caede. Supereſt ut obtrectatores noſtros molitionum ſuarum poeniteat, veritatique erubeſcant; Deumque verum & ſolum, qui poteſt omnia, credant, timeant, diligant & ſequantur: cujus omnia, & quae mala putant, bona eſſe didicerunt. Explicui, adjuvante Chriſto ſecundum tuum praeceptum, beatiſſime pater Auguſtine, ab initio mundi [24] uſque in praeſentem diem, hoc eſt, per annos quinque mille ſexcentos & ſeptemdecim, cupiditates & punitiones hominum peccatorum, conflictationes ſeculi, & judicia Dei, quam breviſſime & quam ſimpliciſſime [25] potui, Chriſtianis tamen temporibus, propter praeſentem magis Chriſti gratiam, ab illa incredulitatis confuſione diſcretis. [26] Ita jam ego certo & ſolo quem concupiſcere debui, obedientiae meae fructu fruor. De qualitate autem opuſculorum tu videris, qui praecepiſti, tibi [27] adjudicanda, ſi edas: per te judicata, ſi deleas.

24 *Uſque in praeſentem diem*] Tres Lugd. Batt. *uſque ad* &c.

25 *Potui*,] Lugd. Batt. tres, *ut potui.*

26 *Ita jam*] MSS. iidem, *ſed jam.*

27 *Adjudicanda*] Ed. Auguſt. *dijudicanda.*

PAULI OROSII,

VIRI DOCTISSIMI

LIBER APOLOGETICUS,

CONTRA

PELAGIUM,

DE ARBITRII LIBERTATE.

Possibilitatis non est, neque praesumtionis meae, beatissimi Sacerdotes, sed artissimae ac pene extremae ut ipsi agnoscitis, necessitatis : ut ego nunc videar. Quod quidem ut facerem, injuria coactus sum : non solum defensor fidei meae, sed etiam perfidiae manifestator alienae. Sicut enim purgationi propriae studere debeo, propter conscientiam autem dico non meam, sed alterius : ita & deprehensos in grege ovium lupos ostentare ad digitum cogor, propter fidem & zelum : zelum autem non meum dico, sed Christi : sed neque ego cum sim minimus omnium, aliquid temeritate praesumo. Mihi necessitas est injuriam manifestare quam passus sum : cunctis pateat qui fecerunt. Dei enim & voluntas & ordinatio est, ut malum quod per patientiam tolerabatur, necessarie proderetur, & per contentionem furoris eorum ipsis dignam mercedem

dem quam oportuit erroris sui recipientibus, non solum pessimorum denotatio fieret dogmatum : sed corripiendarum manifestatio personarum. Patres enim & qui jam quieverunt martyres & concordes, Cyprianus, Hilarius & Ambrosius, & quibus etiam nunc permanere adhuc in carne necessarium est, qui sunt columnae & firmamenta ecclesiae Catholicae, Aurelius Augustinus & Hieronymus, multa jam adversus hanc nefariam haeresim, absque designatione nominum haereticorum, scriptis probatissimis ediderunt : quamquam & haec venenatissimorum dogmatum abominatio habet etiam nunc viventes mortuos, mortuosque viventes. Nam Origenes & Priscillianus, & Jovinianus, olim apud se mortui, in his vivunt : & non solum vivunt, verum etiam loquuntur : nunc vero Pelagius, & Caelestius, si in his perseveraverint viventes mortui, ecce adversus Ecclesiam, quod miserum est, & quod multo miserius est, in Ecclesia palam sibilant, inpiique serpentes vibrantibus infecta linguis ora lambentes, dum sanctam & munitissimam sedem, cui subtiliter irrepsere, obsident : cunctos fideles, ne ad illud firmissimum quondam in Sion refugium convolemus, exterrent. Contra hunc serpentem, suffocantemque halitum, multa utique beatissimi quos supra memoravimus viri, & multifaria suaveolentia scripturarum unguenta conficiunt : & ad reficienda aestuantium corda populorum, fragrantissimum thymiama cum oblatione orationis incendunt. Sed hoc parum est, incerto propemodum auctore contendere, & contraria substituendo contrariis, infectum pestifero halitu aërem temperare : nisi ipsi in medium protrahantur proteranturque serpentes. Qui, cum tuendi solius capitis causa, reliquum concisioni atque injuriae corpus exponunt, nihil damni arbitrantes, ea tantum sui parte a periculo libera, quae multimodas venenatasque in se obtinet linguas, si etiam membris omnibus amputentur, nobis sufficere videtur, temperando saltem putori satisfacere, ipsos autem a penetralibus non movere, quasi ullus exhalationis foetidae finis sit, nisi auctore finito : & inter haec illud Salomonis testimonium nunc occurrit: „ unus aedificans, alius destruens, „ quis eorum proficiet nisi labor ? „ Stat etiam inmanissimus superbia Goliat, carnali potentia tumidus, omnia se per se posse confidens: caput, manus, totum insuper corpus plurimo adparatu vestitus, habens

bens post se armigerum suum : Qui etsi ipse non dimicat, cuncta tamen aeris & ferri suffragia subministrat. Et non mirum est, si competenter hunc locum providens Scriptura pronunciat : ubi ait, „ Philistiim stabant super montem ex hac parte. „ Ab ecclesia siquidem, haereseos inpugnator expellitur & nutriri in sinu ecclesiae haereticus invenitur : & propter hoc per Spiritum Sanctum inde Israel stare pronunciatur, hinc hostis. Et hoc saepe. Nam & rex David usque ad inpium filium pius Pater ab Hierusalem depositio regis habitu fugatur, ubi protinus Absalon tyrannus ingreditur. Stat ergo Goliat, proh dolor, ex hac parte, id est, in Ecclesia, & non solum stat, verum & provocat : simulque per dies plurimos sanctum Israël manifesti timoris exprobrat. Ne, quaeso, Beatissimi Sacerdotes, quisquam me arbitretur sub praetextu speciei Goliat, David nomine gloriari, vos me participem certaminis vestri esse voluistis, ut auxiliator non auctor accederem. Latebam siquidem in Bethleëm, ignotus, advena, pauper. Quid miser ego sic loquor, iterum forsitan jactantiae notandus ? Quoniam quidem & ipse David, & talis & inde processit. Latebam ergo in Bethleëm, traditus a patre Augustino, ut timorem Domini discerem, sedens ad pedes Hieronymi : inde Hierusalem vobis accersentibus vocatus adveni. Dehinc in conventum vestrum una vobiscum, Joanne Episcopo praecipiente, consedi. Illico a pusillitate mea postulastis universi, ut si quid super hac haeresi, quam Pelagius & Caelestius seminarunt, in Africa gestum esse cognoscerem, fideliter ac simpliciter indicarem. Exposui coronae vestrae breviter, ut potui, Caelestium jam ad honorem presbyteri subrepentem, apud Carthaginem plurimis Episcopis judicantibus proditum, auditum, convictum, confessum, detestatumque ab Ecclesia, ex Africa profugisse: contra librum vero Pelagii Beatum Augustinum, discipulis ipsius Pelagii prodentibus ac petentibus, plenissime respondere, exstare etiam in manibus meis epistolam supra memorati Episcopi, quam nuper ad Siciliam ordinasset, in qua multas quaestiones haereticorum retulit. Quam etiam ibidem ut legerem, praecepistis : & legi. Ad haec Joannes Episcopus, ut Pelagius coram intromitteretur, expetiit. Cui & propter paternitatis ipsius reverentiam, & propter actionis utilitas

sitatem dum praesentem ab Episcopo rectius crederetis confutandum, intromittendi conniventia praestita est. Intromissum Pelagium unanimiter omnes interrogastis : „ An haec quibus Augustinus Episcopus „ respondisset se docuisse cognosceret. „ Illico ille respondit : „ Et quis est „ mihi Augustinus? „ Cumque universi adclamarent : „ blasphemantem in „ Episcopum, ex cujus ore Dominus universae Africae unitatis indul- „ serit sanitatem, non solum a conventu illo, verum ab omni ec- „ clesia pellendum. „ Episcopus Joannes illico eum, hominem videlicet laicum, in confessu presbyterorum reum haereseos, manifeste in medio catholicorum sedere praecepit : & deinde ait : „ Augustinus ego sum. „ Ut scilicet persona quasi praesentis adsumta, liberius ex auctoritate ejus qui laedebatur ignosceret, & dolentium animos temperaret. Cui mox a nobis dictum est: „ Si Augustini personam su- „ mis, Augustini sententiam sequere. „ Tunc idem Episcopus nobis omnibus ait : „ Haec quae leguntur, in alios dicta sunt, aut de „ Pelagio suggerendum putas ? Si in ipsum autem Pelagium quid „ dicatis expromite. „ Ego autem vobis adnuentibus dixi : „ Pe- „ lagius mihi dixit, docere se, hominem posse esse sine peccato, „ & mandata Dei facile custodire, si velit. „ Respondit Pelagius, audientibus vobis : „ Hoc & dixisse me & dicere, negare non possum. „ Ego illico prosecutus sum : „ Hoc in Caelestio Africana Synodus dete- „ stata est : hoc Augustinus Episcopus scriptis suis, sicut audistis, ex- „ horruit : hoc in ipsius nunc Pelagii scriptis sua responsione condem- „ nat : hoc & beatus Hieronymus, cujus eloquium universus Occidens, sicut „ ros in vellus, expectat. Multi enim jam haeretici cum dogmatibus „ suis ipso oppugnante supplosi sunt, & in epistola sua quam nuper „ ad Ctesiphontem edidit, condemnavit.(a) Similiter & in libro quem „ nunc scribit, collata in modum dialogi altercatione confutat. Hoc „ est enim lubricum in Antichristro draconem tenere, ne possit effugere. „ Porro autem Episcopus Joannes nihil horum audiens, a nobis exigere conabatur, ut accusatores nos, ipso judice fateremur. Respon-

sum

(a) Agit de Dialogo, quem contra Pelagianos conscripsit.

ſum ſaepiſſime eſt ab univerſis. „ Nos accuſatores hujus non ſumus, „ſed quid fratres tui, patres noſtri, ſenſerint & decreverint ſuper hac „haereſi, quam nunc laicus vulgo praedicat, intimamus: ne Eccle„ſiam tuam praeſertim, ad cujus ſinum convolavimus, te ignorante „conturbet.„ At ille, cum ſaepe nos docendi ſimulatione in aliquam profeſſionis ſpeciem tentaret inducere, dicebat, (*b*) „ Quia ad Abra„ham dictum eſſet a Domino, Ambula coram me & eſto ſine macu„la: „ (*c*) & Zachariam & Elizabeth pronunciatos eſſe juſtos ambos „ ante Dominum incedentes in omnibus juſtificationibus Domini „ ſine querela: „ quod quidem ab Origene dictum, ab eo proferri compluribus nobis notum erat. Cui reſponſum per me eſt: „ Nos fi„lii Eccleſiae catholicae ſumus. Non exigas a nobis pater, ut docto„res ſuper doctores eſſe audeamus, aut judices ſuper judices. Patres „quos univerſa per orbem Eccleſia probat, quorum communioni nos „adhaerere gaudetis, damnabilia haec eſſe dogmata decreverunt. Il„lis probantibus, nos obedire dignum eſt. Cur interrogas filios quid „ſentiant, cum patres audias quid decernant?„ At quod ille diu diſputans, & noſtris, propter inperitiam ignoti nobis interpretis, quem ſaepiſſime viri primarii & religioſi, Poſſerius & Avitus presbyteri, & Dominus ex Duce, vel prave interpretantem, vel plura ſupprimentem, vel alia ex aliis ſuggerentem confutaverunt: noſtris, ut dixi, actionibus vel interpolatis plerumque vel tacitis, Epiſcopus Joannes ait. „Si „ſine adjutorio Dei hoc hominem poſſe diceret, peſſimum & damnabi„le erat. Nunc autem cum adjiciat, poſſe hominem eſſe ſine peccato, „non ſine adjutorio Dei, vos quid dicitis? An forte vos Dei adjutorium „denegatis? „Cui reſpondi ego: „Teſtibus & teſtificantibus etiam nunc „nobis & ſupra memoratis viris, anathema ei, qui negat adjutorium Dei. „Ego certe non nego: praecipue cum è contrario in haereticos confuta„rim. „Deinde cum intellecto judice, & interprete prodito, clamare„mus: „Latinum eſſe haereticum, nos Latinos, haereſim, Latinis magis par„tibus notam, Latinis judicibus differendam, a ſe pene inpudenter ad„judicandum, cum quidem nos accuſatores non eſſemus, & unus & „ſuſpe-

(*b*) Gen. 17. (*c*) Luc. 1.

„ſuſpectus ingererer, dici a pluribus neceſſarium fuit.„ Non poteſt quis-
„quam idem & haereticus eſſe & advocatus & judex.„ Multisque aliis actitatis, Joannes Epiſcopus noviſſimam ſententiam protulit, confirmans tandem poſtulationem intentionemque noſtram, ut ad beatum Innocentium, Papam Romanum, Fratres & epiſtolae mitterentur, univerſi quod ille decerneret ſecuturi: ſed ut haereticus Pelagius inpoſito ſibi eatenus ſilentio conticeſceret, & ut noſtri ab inſultatione convicti Joannis confuſique temperarent. Univerſi in hanc ſententiam conſenſimus: gratiarum actione celebrata, pace facta, & conſummata ad pacis teſtimonium oratione diſceſſimus. Nunc autem poſt dies quadraginta & ſeptem, cum primo Enceniorum die, ut ſolitus eram quando aderam, ad obſequium Joannis Epiſcopi cucurriſſem, ſtatim ab eo notam falſi criminis pro gratia ſalutationis accepi. Ait enim mihi: „Quare ad me
„venis homo, qui blaſphemaſti?„ Volens, ne, credo, intelligi, Noli me tangere, quia mundus ſum & abſque peccato. At ego nihil mihi conſcius, interrogavi: „Quando, aut quo audiente, aut cujuſmodi illud
„eſt dictum, quod blaſphemiae poſſit adſcribi?„ Epiſcopus reſpondit: „Ego
„te audivi dixiſſe: quia nec cum Dei adjutorio poſſit eſſe homo ſine pec-
„cato.„ Ego quidem, Beatiſſimi Sacerdotes, ſicut & vos teſtes eſtis, & univerſa fraternitas, & praeterea ſancti viri, qui huic teſtimonio amore veritatis adſiſtunt, ſtatim teſtificatus ſum, dicens: „Quia ejuſmodi ver-
„bum, quod nunc a me dictum Epiſcopus intenderit, nunquam de ore
„meo antea proceſſiſſet:„ quamquam hanc incontinentiam miſerae falſitatis ruminare ſaepius crebra expoſitione, non tam me probaſſe, quam alium videar prodidiſſe. Concedo enim, ut qualecunque dictum illud eſt, dixerim, quomodo Latinum expers latinitatis Graecus audivit? Aut ſi audivit ſacrilegum verbum, cur non ſtatim coarguit blaſphemantem, vel, ut levius ageret, quaſi incautum filium pius pater de cohibenda licentia periculoſi ſermonis admonuit? Sed contrario, poſt plurimam magni temporis oblivionem, ipſe per ſe accuſationem intulit, ipſe teſtimonium perhibuit, ipſe judicium promulgavit, omnium ſcelerum officia in ſuae perſonae auctoritate ſuſcipiens, praeſertim Euangelica lectione inſtructus, Dominum noſtrum Jeſum niſi teſtimonio principis non fuiſſe damnatum. Et alio mihi latere fratres mei adſiſtebant: ex alio falſi fratres. Deinde in conſeſſu eo-

dem, ex una mecum parte confederant Avitus & Vitalis presbyteri, ex alia nescio quis ignotus interpres, & deinde probati & seculo & Deo viri Passerius presbyter & Dominus ex Duce: qui ambo ut pro experientia ac fide sua adesse interpretes dignarentur, ipso conveniente Episcopo Joanne a corona vestra conrogati deductique convenerant. Medius quoque vobis ipse fuit, quem in illa tunc circumstantia non minus audisse, quam vidisse mirandum est, quomodo sermo dimissus tantus adversarios collegas auditoresque praeterierit, & inscias aures gnari auditoris intraverit. Sed ego calore veritatis inpulsus, satis urgeor. Excedo professionis modum. Concedendum est magis, ut Interpres erravisse dicendo, quam Episcopus audiendo finxisse videatur, & nunc ad vicem mercedis quam haereticis praestitit exigendae, falsos in adjutorium sui testes quaerere: quippe cum mirari jam nemo debeat (*d*) conqueri, & exsistere falsos testes in Hierusalem a sacerdotibus atque senioribus: hoc sanguis Stephani clamat: hoc dominicae crucis vexilla significant: hoc etiam nunc excitata per eos persecutio manifestat. Sed haec utrum ab Episcopo temere credita, an malitiose ficta, an ignare subaudita videantur, Christo judici discutienda commendo. Absit a me unquam, ut ego pauper, peccator, ignotus, Episcopum & praecipue Hierosolymae, audeam ad Episcopos provocare. Mea mihi apud eminentissimam Trinitatem omnipotentiae Dei, & apud universos servos ejus catholicos simplicitas & probatio, sat est. Testem invoco Deum super animam meam, beatissimi Sacerdotes, scribentibus vobis haec eadem mecumque testantibus, nullam me in illo conventu vestro ore meo protulisse blasphemiam, neque hujuscemodi verba quae mihi ab Episcopo Joanne sunt objecta dixisse: hoc est:„ etiam cum Dei adjutorio non pos-„se esse hominem sine peccato.„ Satisfactum etiam contentioni opinionis ignarae a nobis ideo volo, ne forte a vobis quidem non auditum, a me tamen dictum putantes, testimonio laboretis ambiguo: vulgo autem rumorique propterea, ne dum Episcopum mentiri posse non crederet, alia innocentem credulitate aestimaret peccare. Et inde quis igno-

(*d*) Conquiri.

ignoret auctores, vel in accusatione Susannae, vel in lapidatione Nabuthae? Et ne forte quis nesciat, in Hierosolymam nunquam ad effundendum sanguinem Christianum, vel argenti suffragia, vel flagella militum defuisse, nunc quoniam ab hoc qualicunque verbo esse me liberum reor, liberum fide vestra, liberum conscientia mea, ipsius verbi ambiguitate discussa conabor exquirere, hi qui ita nos respondisse adserunt, qualiter ipsi interrogasse videantur. Forsitan per modum interrogationis ipsorum arcanum dogmatis denudabitur: ut reciprocis feriendo vulneribus, emissorem suum remissa certius tela castigent. Ait enim a nobis esse responsum:„ nec cum Dei adjutorio potest homo esse „sine peccato. „Hoc si quisquam hominum ita dicendum putet, ut sub infirmitate hominis Deum non posse confirmet, & omnipotentiae Dei aliquid inpossibile suspicetur, in omni creatura coelestium & terrestrium & infernorum, hunc non tantum sententia mea dixerim blasphemum, anathema detestandum, sed etiam vel in exemplum (*e*) Nadab & Abiu divino igne damnandum, vel, juxta perditionem (*f*) Datan & Abyron, hiatu terrae receptum vivum ad inferna mergendum. Utrique siquidem praesumtione cordis Dei potentiae derogarunt, vel illi dum ignem alienum, quasi hoc indigeret Deus, obferunt, vel isti dum resistentes Moysi in terram repromissionis introduci se posse diffidunt. Deus omnia potest, & quae vult, semper potest. Quam potens in faciendo de nihilo, tam facilis in perficiendo de facto. (*g*) Ipsi enim subest, cum velit, posse. Hoc indulta secundum spiritum gratia confitetur, hoc secundum literam lex conscripta testatur, hoc in universis lex naturalis intelligit, hoc ordinatissimus mundi motus ostendit. Quis enim Gentilium hoc audeat dicere, cui in prospectu semper sunt coeli terraeque ac maris elementa distincta? quis Judaeorum hoc suspicari queat, ad quem traditae per Moysen legis scientia quantulacunque pervenerit, cum scriptum & agnoscat & credat, nuda discissis rubri maris fluctibus (*h*) profunda patuisse, & tutum iter in pelago pediti praebuisse terreno; divisumque (*i*) Jordanem resupinis in fontem refluxisse gurgitibus;

(*e*) Levit. 10. (*f*) Deut. 11. (*g*) Sap. 12. (*h*) Exod. 14. (*i*) Josue 3.

tibus : vel mortalem, in corpore, (*k*) Heliam evectum flammei currus igne, nec laesum : vel praeparatis onustum escis (*l*) Abacuc, ut (†) jejuno inter esurientes feras justo prandium ministraret, ut vulgata narrat editio, in momento diei a Judaea in Babyloniam translatum fuisse protinus ac relatum? Quis hoc Christianus in cor suum, vel in atomo cogitationis admittat? qui sciat (*m*) Lazarum quatriduanum mortuum, foetentibus membris, ac liquida jam intra semet pelle fluitantibus, domini devoto prosiluisse servitio : qui legerit caecum a nativitate, eumdemque jam aetatem habentem, (*n*) vel factis subito vel refectis viguisse luminibus : (*o*) qui probaverit ventos, fluctus ac tempestates, simulque invicem elementa rixantia dominicae increpationis audito mansuetasse praecepto : qui credat Petrum carnali sarcina gravem, (*p*) & ter dominum continuo negaturum, super tumidos fluctus pendulis incessisse vestigiis? Itaque universos homines arbitror, vel qui excellenti fide & sapientia praediti sunt, vel qui se aliter habent, hoc, quod Deus omnia potest, venerari, credere, confiteri. Ideo enim generaliter ab universa creatura dicitur omnipotens, quia omnia potest. Et hoc, est Deus solus, qui ait, (*q*) „ Haec apud homi„ nes inpossibilia sunt. „ Atque alibi docet, dicens : (*r*) „ Sine me nihil po„ testis facere. „ Potest ergo omnia in homine : qui utique potest omnia. Porro autem quid superbit terra & cinis, ut dicat, homo potest, cum Deus possit? (*s*) Clamat Apostolus, „ Gratia ejus sum quod „ sum, & gratia ejus egena in me non fuit, sed abundantius illis omnibus „ laboravi : Non ego autem, sed gratia Dei mecum. „ Quid incaute praesumtor adspicis, quia dixerit, *mecum*? Attende quia praemiserit, *non ego*. Quapropter in haec duo verba, *non ego* & *mecum*, gratia Dei media est : cujus est vere & velle & perficere pro bona voluntate, & tamen voluntate hominis. Unde & ille confisus est, ut diceret, *mecum* : quia dixerat, *non ego*. In voluntate ergo hominis gratia divinae virtutis operatur, quae & hoc ipsum velle donavit. Ita conscientia hominis profitetur ut dicat, *non ego* : gratia Dei largitur, ut *mecum*, Cla-

(*k*) 4 Reg. 2. (*l*) Dan. 14. (†) *jejunio*. (*m*) Joan. 11. (*n*) Ibid. 9. (*o*) Matt. 8. (*p*) Ibid. 14. (*q*) Luc. 18. (*r*) Joan. 15. (*s*) 1 Cor. 15.

Clamat Apoſtolus: „gratia Dei ſum quod ſum.„ (t) Meminerat enim Domini praedicantis: „Nemo venit ad me, niſi quem Pater adtraxe„rit. Et rurſum alibi: (v) „Ego autem vobiſcum ſum omnibus diebus „uſque ad conſummationem ſeculi.„ (x) Et in alio loco de Spiritu Sancto ſic ait: „Expedit vobis, ut ego eam: Nam ſi non abiero, non „veniet Conſolator ille ad vos. Si autem iero, mittam eum ad vos. „ Infelix, ô homo, ſecundum veritatem ſententiae Dei! Pater te adtrahit, Filius tecum eſt, & Spiritus conſolatur, & in hac tanta divinae majeſtatis circumſtantia audes dicere: „gratia quidem Dei ad„juvante, ſed mea poſſibilitate ſum quod ſum? „Adſeris enim nunc poſt hanc ſociam antiquo errori emendationem: „poteſt homo ſine peccato „eſſe cum Dei adjutorio: „ quamquam in libro tuo, quem teſtimoniorum titulatione ſignaſti, haec ipſa ſententia, hoc modo conſcripta ſit, „poſſe hominem ſine peccato eſſe, & facile Dei mandata cuſto„dire, ſi velit.„ Nulla ibi gratia Dei, nullum adjutorium nominatum eſt, quamlibet crebro dicas de gratia Dei, non ideo negavi, quia non dixi, ſed ideo dixiſſe accipiendus ſum, quia non negavi. Quaſi vero & Suſanna ideo de adulterio confeſſa credenda ſit, quia arguentibus aliis non negavit: aut teſtimonium falſorum teſtium Dominus Jeſus, quia tacuit, adprobavit. Quod ſi apud vos, non negaſſe, dixiſſe eſt: & tacuiſſe, clamaſſe eſt: fruſtra (y) David poſtulat, „Pone domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiae labiis „meis:„ fruſtra & ego me non dixiſſe in quo arguor, teſtibus & teſtificatione confirmo, ſi alter audire potuit, quod meus ſermo non dixit. Sed concedo, ut quod nequaquam dixeris, pro dicto accipiendum putes. Quid agimus ex eo quod invenientes ex ſenſu diverſitatem ſermonis, juncturis diſcordibus non cohaerent, quod ipſa quoque pagina diſcrepantia in ſe verba non recipit? Scribis enim, „Poſſe ho„minem ſine peccato eſſe: & facile Dei mandata cuſtodire, ſi velit.„ Et quemadmodum beatiſſimus pater Hieronymus de hac eadem ſententia in epiſtola, quam ad Cteſiphontem ſcribit, expoſuit. Noviſſime quaſi ex graviſſimo ſomno expergiſcens adjicis, „non ſine adjuto-

(t) Joan. 6. (v) Matt. 28. (x) Joan. 16. (y) Pſal. 140.

jutorio Dei? In hoc enim repugnat tibi ipsa veritas, & reclamat. Quid per fastidiosum tumorem, nauseantemque verecundiam non necessarium tibi in ore tuo adjutorium Dei detines, qui facilia tibi cuncta arbitraris? (z) Summis labiis me honoras, cor autem tuum longe est a me. Non est opus duobus in operatione, quod uni facile est: frustraque se gratia divinitatis interserit, ubi fatetur se homo quod facile possit, si velit. Tu volenti facilia esse mandata dixisti: at ego etiam illud adsero, quod & difficilia dicas compleri. Tamen quoquo modo per hominem posse promittas, dominum exprobras invidiae, qui adjuncto adjutorio suo tentet adscribere, quod solus per voluntatem homo potuisset inplere. Aut tolle homini, si velit, & gratiae adscribe, quod possit: aut quia homini tribuis posse cum velit, remove simulatam gratiae palpatamque, nec cohaerentem participationem, & nudam ex abundantia cordis profitere blasphemiam. Sed mearum ista partium non sunt latius indagare: praesertim unde beatissimi patres, Augustinus & Hieronymus, plenissimam convictae haereseos probationem Occidentalibus provinciis tradiderunt. Ad propositam supra redeam quaestionem, ad quam non fiducia fuscitatus ingenii, sed injuria motus accessi. Dicis, posse in hoc seculo esse hominem sine peccato cum Dei adjutorio. Tu dicis, potest homo: ego dico, potest Deus. (a) Tres in camino pueros aestuans introrsum flamma non laesit. Quis eorum quod contra naturam factum est, potuit, utrum ne ipsi, an quartus in medio eorum similis filio Dei? (b) Leprosus exclamat: „Domine si vis potes me mundare.„ possibilitate voluntatem manifestans, voluntatem possibilitate confirmans. Ipse est enim solus, cui cum velit, posse subsistit. Accesserunt ad eum caeci, ut illuminarentur, orantes: quibus ait (c) Jesus, „Creditis, quod possum hoc facere? „Dominus Christus summo praemio fidei dignum judicat, si quis haec filium Dei posse crediderit, & Britannicus noster, mox ut voluerit, se posse confidit? (d) Fideli paralitico Dominus dicit: „Constans esto fili, dimissa sunt tibi peccata tua: & nunc novus magister ministerque mensarum, remis-

(z) Esa. 29. (a) Dan. 3. (b) Matth. 8. (c) Matth. 9. (d) Ibidem.

remissionem peccatorum de sua magis ausus est possibilitate praesumere, nec de Domino exspectat audire? (e) Scribae non intelligentes veritatem, murmurant & dicunt: „ Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? „ & hic abolita esse judicat, quae Deum nesciat dimisisse. Ecce inflatus spiritu carnis tuae, tamquam super nihil sit, libero superbus arbitrio, gloriaris & dicis, peccator sum quia volo, pecco dum volo, cum autem rursum voluero, possum esse sine peccato. Quod dicis, peceo cum volo, verum est: quia & quod opere non feceris, cogitatione fecisti: rursus cum volo, non pecco, durum quidem ac difficile, nec per omnia subest, sed tamen aliquando fieri posse non dubium est: at vero posse esse sine peccato, qui aliquando peccaverit, inpossibile est absque sola gratia baptismi, ubi ex persona Domini dicitur: „ Remissa sunt tibi peccata tua. „ Quod suadeor credere: quia permittor audire. Possum ergo esse sine peccato, in hac duntaxat corruptione qua vivimus, non suscipio, non praesumo, non audio. Si enim David orat ad Dominum, (f) Tibi soli peccavi & malum coram te feci: & secundum Apocalypsim Joannis, „ judicandi sunt mortui ex his, quae coram Deo peccave„runt, ex his quae scripta sunt in libris, recipientes secundum opera „sua. „ Cur meum circa me praesumo judicium, si me scio etiam de ipso judicandum? Aut si libri illi sacri nunquam nisi in judicio aperiendi, pariter vitae nostrae bona malaque suscipiunt, examen judicii in pondere praebituri, quomodo sine examine in hac vita & ante mortem abolitos esse cognoscimus, quos non solum post mortem, verum etiam post resurrectionem legimus proferendos? Ego in potestate habui peccare: liberari a peccato in potestate non habeo. Precari meum est, absolvi non meum. Ubi vero peccato me dedi, servus factus sum accusatoris, reus judicis. Possum propter adsiduarum precum praemissa suffragia de bono judice spem ferre: innocentem sine timore conscientiam ante promulgationem sententiae vendicare non possum. Dicit enim Apostolus, (g) „ Nolite ante tem-

„ pus

(e) Mar. 2. (f) Psal. 50. (g) 1 Cor. 4.

„pus quid judicare, donec veniat Dominus, qui & illuminabit occulta tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit unicuique a Deo.„ Alioquin ſi in poteſtate hominis eſt, ut liberum ſe ipſe faciat a peccato ſuo: aut non eſt judex Chriſtus, aut fruſtra eſt. Sed dicis, Ego dixi hominem ſine peccato, ſecundum hunc ſenſum. Peccator cum ingemuerit, tunc ſalvus erit, hoc eſt, tunc ad ſalutem incipiet pertinere: tamen ſine peccato ſtatim non erit. Dominus enim, cum intraſſet domum Zachaei credentis, ait, (*b*) Hodie ſalus domui huic facta eſt. Numquid ſi unus credidit, ſtatim univerſa domus familias ſine peccato fuit, cui tunc utique (*i*) major domus credenti initium ſalutis intravit? Nam & David cum peccaſſet ingemuit. Et quamvis meruiſſet audire dimiſſum ſibi eſſe delictum, multo tamen poſtea idipſum exilio, & plurimo expiavit obprobrio: ut manifeſte & poena in praeſenti reddita & remiſſio in futurum reddenda videatur: & per hoc Deus multum miſericordiae ingemiſcenti donaverit peccatori, ut peccatum quod morte dignum erat, temporaria caſtigatione purgaret. Ananiae de Paulo dicitur, querelam de perſecutione ejus cum timore facienti, (*k*) Ego monſtrabo illi quanta patietur propter nomen meum: ut cum Paulus ibi ſolveretur, ubi ligaſſet perſequendo Chriſtum, mox patiendo pro Chriſto, tribulatus uſque ad mortem in reſurrectione glorificatus exſiſteret. Ita fit quia miſericordia & veritas praeeunt ſemper faciem Dei, ut ſi in tempore ab ingemiſcente voluntarium ſacrificium, ut veritas in miſericordia fiat, contribulati ſpiritus & contriti cordis obfertur, in fine miſericordia judicio praeferatur. Dominus Chriſtus venturus in gloria Dei Patris & creditur & ſperatur, judicaturus vivos & mortuos, a cujus adſpectu, ut Scriptura teſtatur, Fugiet coelum & terra: & exſiſtunt homines, qui nec, propter ignorantiam, ut non dicam, propter conſcientiam, judicio ſuperventuro ſubjectos eſſe ſe judicent, nec adventum Domini illuſtrationemque fulgoris ejus, elementis ardentibus, & mundo pereunte, trepident. Quos ex illis fore timeo, de quibus praemonet Dominus. (*l*) „Multi enim dicent in

(*b*) Luc. 19. (*i*) majore (*k*) Act. 9. (*l*) Matth. 7.

„in illa die „ homines ſcilicet de illa carnali arrogantia, qua homines ſeducebant, & non tam coram Deo, quam adhuc apud ſemetipſos juſti „ Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in „nomine tuo virtutes magnas fecimus? Et tunc ego jurabo illis, & „dicam: non novi vos, diſcedite a me operarii iniquitatis. „ Dicitur per prophetam David in perſona Chriſti: (*m*) „ Domine quis habitabit in „tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte tuo ſancto? Qui in„greditur ſine macula, & operatur juſtitiam. „ Hoc eſt revera dicere: qui poteſt eſſe, & eſt ſine peccato. Nam & ipſe de ſe Dominus ait, „(*n*)Venit princeps mundi hujus, & nihil in me invenit ſuum. „ Quid enim eſt diabolus? Haud dubium quin peccatum. Ab initio enim diabolus mendax eſt: & contra Dominus meus eſt, qui loquitur veritatem in corde ſuo, & non egit dolum in lingua ſua. (*o*) Angelus magnus & fortis, Scriptura teſtante, clamat in coelo, „Quis eſt dignus aperire li„brum, & ſolvere ſigna ejus? Nec quiſquam poterat, neque in coelo, „neque in terra, neque ſub terra aperire librum, neque perſpicere eum, „Flet multum Joannes & luget, quod ex univerſitate rationalium crea„turarum nemo dignus repertus eſſet, qui aperiret librum, ut videret „eum. Flentem Joannem unus è ſenioribus conſolatur & dicit: Noli „flere Joannes, Ecce vicit Leo ex tribu Juda, radix David, aperire li„brum & ſolvere ſigna ejus.„ Quis rogo iſte liber eſt, quem de manu viventis in ſecula nullus fuit dignus accipere, niſi (*p*) qui ingreditur ſine macula & operatur juſtitiam? Parum eſt quia ſine macula, parum quia agnus, niſi & occiſus, niſi puritatem vitae paſſionis teſtimonio coronaſſet, (*q*) habens ſeptem cornua & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei: nec dubium, quin ſpiritus ſapientiae & intellectus, ſpiritus conſilii & virtutis, ſpiritus ſcientiae & pietatis, ſpiritus timoris Domini. Quis ergo iſte eſt liber? ut credo, judicii. (*r*) Pater enim non judicat quemquam, ſed omne judicium Filio dedit. Proh dolor! cogor dicere, quod horrui cogitaſſe. Ecce nunc & Pelagius, qui auſus eſt profiteri, ſe eſſe ſine macula atque peccato, conſequenter arbitratur di-

(*m*) Pſal. 14. (*n*) Joan. 14. (*o*) Apoc. 5. (*p*) Pſal. 14. (*q*) Apoc. 5. (*r*) Joan. 5.

dignum se ad accipiendum librum atque judicium : proximumque est ut dicat sibi, Ego potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam, & praeparat se in throno Christi futurum esse consortem. Miser homo ! qui non potius intelligit praeparare se Antichristi adventui praecursorem, (s) qui, cum fuerit revelatus, extollit se super omne quod dicitur, aut quod colitur Deus : juxta hunc qui se jam comparat in coaequationem unici filii Dei. Agnus Dei, filius Dei, ut accipiat librum de manu Patris, praefert stigmata passionis, non judicans perpetratam nisi in morte atque in surrectione victoriam ; & ἀναμάρτητος meus venire sibi posse perfectionem vitae inmaculatae manducanti, bibenti, dormientique confirmat ? (t) Dominum nostrum Jesum post quadraginta dierum jejunium ter diabolus tentans, terque superatus reliquit, & non reliquit in perpetuum, sed ad tempus acrior usque ad mortem crucis Apostolo praevaricante rediturus, & ἀπαθὴς noster, victis sane, ut sibi videtur, cum auctore tentationibus, non posse se ultra tentari, perturbarique confidit ? Agnus ille perfectus, ille qui non solum peccatum non habet, sed etiam tollit peccatum mundi, & qui habet cornua septem in capite, non ita ventilare sufficiat tentatorem quin redeat, & noster hic mutilus, laevis in fronte, μονόφθαλμος, non necessarium sibi aestimat munimen in capite, qui possibilitatem praesumit in carne ? Miser, qui secundum Evangelium magis forte si caecus esset, peccatum non haberet ! (u) Sed forsitan, quia septem oculi septem spiritus sunt, abundare se his omnibus jactat, & quasi interiorem hominem suum congestis septiformis gratiae vigere virtutibus : praesertim qui sibi totidem dogmatum suorum titulis gloriatur. Unde fieri potest, ut judicio suo se arbitretur spiritu sapientiae refertum, praecipue cum dicat, facilia Dei esse mandata : spiritu intellectus sufficientem maxime, qui praenoscat & praedicat omnes peccatores simul cum impiis in aeternum ignem esse damnandos : spiritu consilii divitem, qui moneat malum nec cogitandum : spiritu virtutis potentem, quo adfirmet posse esse hominem sine peccato : spiritu scientiae inflatum, quo

(s) 2 Thess. 2. (t) Matth. 4. (u) Joan. 15.

quo ſperat, niſi qui ſcientiam legis habuerit, ſine peccato eſſe non poſſe : ſpiritu pietatis exuberantem, quo doceat, inimicum velut amicum diligendum, oblitus quia ipſe dixerit, „Inimico omnimodis non credendum :„ ſpiritu timoris Dei cohoneſtatum, qui poſt multam crapulam noviſſime expergefactus adjungit: „poſſe hominem ſine peccato eſſe, „non ſine adjutorio Dei,„ & per hos praeſumtionum, ut arbitror, gradus non reformidat adſcendere, uſque in id elatus; ut dicat, quia in ſimilitudinem Chriſti perfecta ſui potentia plenus, in toto ſuper eum deſcenderit Spiritus Sanctus & manſerit: cum tamen hoc illi ſoli a Patre Deo datum ſit, (x) cui etiam dedit nomen, quod eſt ſuper omne nomen, qui ſolus ſine peccato eſt & ingreditur ſine macula, apud quem manet ipſum ſanctitatis unguentum : (y) Nos autem in odore ungueuntorum ejus currimus, & interim ſuper nos aurae vitalis adflatu dulcia vitae ſpiramina Domino praecedente captamus. Sed dicis : cur tanta me laceſſis injuria ? Cur tam arrogantibus verbis invidia gravas? Ego ne me ſervus comparare audeam Domino meo ? Ego ne terra & cinis conferam Verbo Dei ? Ego ne morti obnoxius, dici debeam victori mortis aequalis ? Bene quidem, ô condemnata nequitia, dans teſtimonium Deo, humiliaris in verbis, ſed aliter ſenſus tuus clamat in paganis. Dicis „hominem poſſe eſſe ſine peccato.„ Iterum ac ſaepius repeto. Homo, qui hoc poteſt, Chriſtus eſt. Aut praeſume nomen, aut depone fiduciam. Deus illud uni tantum donavit, & hoc non niſi (z) primogenito in multis fratribus. Sic catholica fide traditur, ſic tenemus. Sane Dominus noſter admonuit infideles, (†) Ego veni in nomine Patris mei, & non me recepiſtis. Veniet alius in nomine ſuo : for„ſitan ipſum recipietis.„ Aut nobiſcum illum, cui credimus peccatores, unum ſine peccato eumdemque unigenitum ſequere, aut ſi tu es ille alius, confitere. Ipſe eſt dominus Jeſus; qui, morte devicta & diabolo triumphato, adſcendens in altum, (a) captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. (b) De ejus plenitudine nos omnes accepimus, ſicut Apoſtolus docet: (c) Unicuique autem noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Quapropter dicit: Aſcendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. Quod autem aſcendit, quid eſt, niſi quia & deſcendit primo in inferiores partes terrae? Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes coelos, ut impleret omnia. Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Evangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores, ad conſummationem Sanctorum, in opus miniſterii, in aedificationem corporis Chriſti, donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in menſuram aetatis plenitudinis Chriſti. Ut jam non ſimus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in calliditate ad circumventionem erroris. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus. Ex quo omne corpus compactum & connexum per omnem juncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſuram unius cujuſque membri, corporis incrementum facit in aedificationem ſui in charitate. Haec dicit & teſtificatur Dominus, ut jam non ambulemus ſicut & gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam, quae eſt in illis, propter caecitatem cordis ipſorum, qui deſperantes tradiderunt ſemetipſos impudicitiae, in operationem immunditiae omnis, in avaritiam. Vos autem non ita diſcitis Chriſtum, ſi tamen illum audiſtis & in ipſo edocti eſtis, ſicut eſt veritas in Jeſu, deponere vos ſecundum priorem conversationem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundum concupiſcentias erroris, renovamini autem ſpiritu mentis veſtrae, & induite novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in juſtitia & ſanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unuſquiſque cum proximo ſuo, quoniam ſumus invicem membra. Irascimini & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, jam non furetur, magis autem laboret operando manibus ſuis quod bonum eſt, ut habeat unde tribuat patienti. Omnis ſermo malus de ore veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Et nolite contriſtare Spiritum Sanctum Dei, in quo ſignati eſtis in die redemtionis. Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blaſphemia tollatur a vobis cum omni malitia. Eſtote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, ſicut & Deus in Chriſto donavit vobis. Eſtote ergo imitatores Dei, ſicut filii charissimi, & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuavitatis. Fornicatio autem & omnis immunditia aut avaritia nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos, aut turpitudo aut ſtultiloquium aut eutrapelia, quae ad rem non pertinet, ſed magis gratiarum actio. Hoc enim ſcitote intelligentes, quod omnis fornicator aut immundus aut avarus, quod eſt idolorum ſervitus, non habet hereditatem in regno Chriſti & Dei. Hoc autem dico, ut nemo vos ſeducat inanibus verbis. Propter haec enim venit ira Dei in filios diffidentiae. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis eſt in omni bonitate & juſtitia & veritate, probantes quid ſit beneplacitum Deo, & nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum, magis autem & redarguite. Quae enim in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt & dicere. Omnia autem quae arguuntur a lumine manifeſtantur. Omne enim quod manifeſtatur lumen eſt. Propter quod dicit: Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Videte ergo fratres quomodo caute ambuletis, non quaſi inſipientes, ſed ut ſapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt. Propter hoc nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes quae ſit voluntas Dei. Et nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria, ſed implemini Spiritu Sancto, loquentes vobis metipſis in pſalmis & hymnis & canticis ſpiritualibus, cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Deo Patri, gratias agentes ſemper pro omnibus in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Subjecti invicem in timore Chriſti. Mulieres viris ſuis ſubditae ſint ſicut Domino, quoniam vir eſt caput mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt Ecclesiae. Ipſe ſalvator corporis ejus. Sed ſicut Ecclesia ſubjecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus. Viri diligite uxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Ecclesiam & ſemetipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vitae, ut exhibeat ipſe ſibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid hujuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata. Ita & viri debent diligere uxores ſuas ut corpora ſua. Qui ſuam uxorem diligit, ſeipſum diligit. Nemo enim unquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fovet eam, ſicut & Chriſtus Ecclesiam, quia membra ſumus corporis ejus, de carne ejus & de oſſibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam & adhaerebit uxori ſuae, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & in Ecclesia. Verumtamen & vos ſingulares unuſquiſque uxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat, uxor autem timeat virum ſuum. Filii obedite parentibus veſtris in Domino, hoc enim juſtum eſt. Honora patrem tuum & matrem, quod eſt mandatum primum in promiſſione, ut bene ſit tibi & ſis longaevus ſuper terram. Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios veſtros, ſed educate illos in disciplina & correptione Domini. Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto, non ad oculum ſervientes quaſi hominibus placentes, ſed ut ſervi Chriſti facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate ſervientes ſicut Domino & non hominibus, ſcientes quod unuſquiſque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, ſive ſervus ſive liber. Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas, ſcientes quia & illorum & veſter Dominus eſt in coelis, & perſonarum acceptio non eſt apud eum. De cetero fratres confortamini in Domino & in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adversus inſidias diaboli, quoniam non eſt nobis colluctatio adversus carnem & ſanguinem, ſed adversus principes & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiae in coelestibus. Propter hoc accipite armaturam Dei, ut poſſitis reſiſtere in die malo & in omnibus perfecti ſtare. State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate & induti loricam juſtitiae & calceati pedes in praeparatione evangelii pacis, in omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere, & galeam ſalutis aſſumite & gladium Spiritus, quod eſt verbum Dei, per omnem orationem & obſecrationem orantes omni tempore in ſpiritu & in ipſo vigilantes in omni inſtantia & obſecratione pro omnibus ſanctis & pro me, ut detur mihi ſermo in aperitione oris mei cum fiducia notum facere myſterium evangelii, pro quo legatione fungor in catena, ut in ipſo fiducialiter audeam prout oportet me loqui. Sapientia autem loquimini ad eos qui foris ſunt, tempus redimentes. Sermo veſter in gratia ſit ſemper ſale conditus, ſcire debetis unuſquemque vestrum quomodo oporteat unumquemque reſpondere. Omnia vobis manifeſta faciet Tychicus frater charissimus & fidelis miniſter & conſervus in Domino, quem miſi ad vos in hoc ipſum ut cognoscat quae circa vos ſunt & conſolentur corda veſtra. Cum quo venit Onesimus fidelis & charissimus frater, qui ex vobis eſt. Omnia quae hic aguntur nuntiabunt vobis. Salutat vos Aristarchus concaptivus meus & Marcus conſobrinus Barnabae, de quo accepiſtis mandata, ſi venerit ad vos excipite illum, & Jeſus qui dicitur Juſtus, qui ſunt ex circumciſione ſolli adjutores in regno Dei, qui fuerunt mihi conſolationi. Salutat vos Epaphras qui ex vobis eſt ſervus Chriſti Jeſu ſemper ſolliciti pro vobis in orationibus ut ſtetis perfecti & impleti in omni voluntate Dei. Testimonium enim illi perhibeo quod habet multum laborem pro vobis & pro his qui ſunt Laodiceae & qui ſunt Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus charissimus & Demas. Salutate fratres qui ſunt Laodiceae & Nymphan & quae in domo ejus eſt Ecclesiam. Et cum lecta fuerit apud vos epiſtola, facite ut & in Laodicenſium Ecclesia legatur, & eam quae Laodicenſium eſt vos legatis. Et dicite Archippo : Vide miniſterium quod accepiſti in Domino ut illud impleas. Salutatio mea manu Pauli. Memores eſtote vinculorum meorum. Gratia vobiſcum. Amen. Haec ille. Quae ſi ſecundum ſenſum ejus, quem ſuperius ſcripſimus, intelligantur, nihil in his reperies, quod non ſit catholicum. Sed ſi ſecundum ſenſum tuum, quem ſcripſiſti, nihil in his reperies, quod non ſit impium. Ego autem ſecundum ſenſum ejus, quem ſuperius ſcripſimus, intelligo, quia ſi ſecundum ſenſum tuum, quem ſcripſiſti, intelligo, nihil in his reperio

donationis Christi. „ Et ad Romanos idem magister gentium scribit: (*d*) „ Dico enim per gratiam, quae data est mihi, omnibus qui sunt inter vos non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. „ Deinde ad Corinthios praedicat, „ (*e*) Divisiones vero gratiarum sunt: idem autem spiritus. Et divisiones „ operationum sunt: idem autem Dominus. Et divisiones ministrationum „ sunt, gratiarum atque virtutum. „ Subjicit. „ Haec autem omnia operatur „ unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult. „ Deinde per comparationem membrorum in corpore hominis, manifestat corpus unitatis ecclesiae disparibus operum modis, in unam perfectionis convenire concordiam, probans nullum penitus esse membrorum, quod non egeat alterius ope atque compage, ipso domino capite constituto, in quo omnes sensus ac thesauri sapientiae & scientiae sunt absconditi. (*f*) Unde & nobis dedit sensum, per quem sciremus, quod est Verbum in Christo Jesu, (*g*) in quo est omnis plenitudo divinitatis corporaliter: in quem, juxta testimonium Joannis, descendens Spiritus Sanctus & permanens in ipso, esse Dominum declaravit. (*h*) Itaque si nemo habet, nisi quia a te petit, & nemo nisi secundum divisionem mensuramque accepit, & qui acceptum habet, ad ipsum custodiendum alieno eget auxilio, qua rogo amentia sibi de plenitudine promittit, qui in singularitate non sufficit? De Domino Euangelista testatur, (*i*) „ Erat autem lux vera, quae illuminat omnem „ hominem venientem in hunc mundum. „ Dicit vero Dominus Apostolis suis, (*k*) „ Vos estis lux hujus mundi. „ Ibi in solo Domino lux tota, quia vera: hic in cunctis Apostolis lux quidem, sed de luce quae tota est. Et cum hoc in Apostolis ita est, in quorum electione universum Ecclesiae corpus adsumtum est, quid nos, nos inquam, & singuli, quid post eos videri possumus, nisi secundum Apostolum Petrum (*l*) homines ignari, credentes tantum per fidem Euangelico propheticoque sermoni, tanquam lucernae lucenti in caliginoso loco? Quum illustrati, etiam ipsi persuademur: ut praeparatae in operibus bonis sint lucernae ardentes in manibus nostris, quae multimodis tentationibus fatigatae, & defectu sem-

(*d*) Rom. 12. (*e*) 1. Cor. 12. (*f*) Coloss. 2. (*g*) Joan. 1. (*h*) Marc. 1. (*i*) Joan. 1. (*k*) Matt. 5. (*l*) 2. Pet. 1. (*m*) Luc. 12.

ſemper proprio & verbere periclitantur alieno. Unde & Dominus in Euangelio ait,(*m*) „Et ſi ipſa lux, quae in nobis eſt, tenebrae ſunt: ipſae tenebrae „quantae erunt? „ Sed concedo, ut hoc, quantulumcumque lumen eſt, indeficienti uſque in finem vigore permaneat, id eſt, donum illud, quod ſortitus eſt ſpecialis gratiae, non amittat, (alioquin plenitudo lucis adſiſtit in toto, caligo non remanet: caliginem autem dico inſipientiae, de peccati ſordibus accidentem) quid ſi competens ratio eſt, ut quantum de luce defuerit, tantum de caligine ſuperſit? Porro autem difficillimum eſt, ut offendiculum caligo non habeat. Neceſſe eſt homini in quantitate luminis, & in reliquiis caliginis conſtituto, volenti bonum & non effugienti malum: & ſubſiſtere adjutorium & non deëſſe peccatum. Quod ſi cuiquam obſcure dictum videtur, accipiat exemplum converſationis humanae. Duo ſinguli habent dona diverſa: unus ut ſit humilis in ſilentio, alter ut ſit ſuadibilis in docendo. Ille cui ſilentium cordi eſt, ſi forte poſcatur rationem de fide reddere, putas ne nullam adſumit in humilitate fallaciam? Aut facile arbitraris, ut ſimplex ſcurrilitate careat, laetus verbo, ſollicitus iracundia, patiens negligentia, mitis pigritia, doctus jactantia, ſubmiſſus invidia, extra illam quae eſt omnium bonorum operum caligo generalis, vanae gloriae concupiſcentiam. Quod ſi hoc pie ſancteque intelligitur, unuſquiſque noſtrum adſumat comparationem, ut magis ſemetipſum in melioris praelatione condemnet, quam in minoris deſpectatione juſtificet. Ita demum invicem membra ſociabit, praecipue ſi, una charitate veluti pelle oſſa circumdante, nerviſque junctis indigentia ſui, conſcius homo, hanc ipſam quam habet gratiam, donum intelligat eſſe non meritum: & magis ex eo unde accepit glorietur in Domino, quam unde non acceperit iraſcatur. (*n*) Nos enim cum eſſemus naturaliter filii irae propter delictum noſtrum, facti ſumus miſericordiae propter clementiam Domini, nihil digni niſi damnatione. Non ingeramus Domino de non accepto querelam, ſed de accepto gratiam repenſemus, gloriamque ſoli illi creatori redemtorique noſtro Domino Jeſu Chriſto tribuamus, quem poſuit (*o*) Deus propicia-

(*n*) Epheſ. 2. (*o*) Rom. 3.

piciatorem in ſanguine ſuo, ut in nomine ejus omne genu curvetur, coeleſtium & terreſtrium & infernorum: (p) quem in illa praedicta poteſtate judicantem omnis caro videat, & cui omnis lingua fateatur. Unde & Apoſtolus ait, „ Ideo contendimus ſive abſentes, ſive praeſentes placere ei „ (q) Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, „ ut referat unuſquiſque propria corporis prout geſſit, ſive bonum, ſive malum. „ (r) Et alibi, „ Omnes enim ſtabimus ante tribunal Dei. „ Paulus Apoſtolus dixit etiam ſe ſtaturum ante tribunal Dei, & propria corporis prout geſſit cum caeteris redditurum: contra autem Pelagius confidenter audet dicere, Ita conſummo univerſam in carne perfectionem, ut de judicis bonitate nihil ſperem. Juſti in illa die judicis operum ſuorum glorias audientes, adhuc tamen velut ignorantes, interrogabunt, „ (s) Domine quando te vidimus, & haec fecimus tibi, „ & hic noſter ſcientiſſimus legis agnoſcit, quo die, qua hora, quo momento, ultimam ſedem ultra quam non ſit alia pleniſſimae ſanctitatis, intrabit? Aut forſitan reclamat & loquitur: „ Recte mihi haec amentia, ut non dicam, „ ſuperbiae ingererentur opprobria, ſi dicerem, ſine adjutorio Dei homi- „ nem poſſe eſſe ſine peccato: nunc autem quum adjutorium adjicio, ni- „ hil difficile adſero. An tu fortaſſis Dei adjutorium negas? „ Concedo pauliſper calumniae tuae, ut dum quod in te convincere volo, in me videar detegere, inveniamur ſimul, & ego in mei defenſione purgatior, & tu in tua confuſione manifeſtior. Mea ſemper haec eſt fidelis atque indubitata ſententia, Deum adjutorium ſuum non ſolum in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia, cui ſpecialia ob credentium fidem gratiae ſuae dona largitur, verum etiam univerſis in hoc mundo gentibus propter longanimem ſui aeternamque clementiam ſubminiſtrare, non ut tu adſeris cum diſcipulo tuo Coeleſtio, cui jam apud Africanam Synodum occulta illa inpiorum dogmatum natura contuſa eſt, in ſolo naturali bono, & in libero arbitrio generaliter univerſis unam gratiam contributam: ſed ſpeciatim quotidie per tempora, per dies, per momenta, per ἄτομας & cunctis, & ſingulis miniſtrare. (t) Dicit enim Scriptura, „ Qui facit ſolem „ ſuum

(p) Philip. 2. (q) 2 Cor. 5. (r) Rom. 14. (s) Matt. 23. (t) Matt 5.

„ſuum oriri ſuper bonos & malos.„ At tu forte reſpondes, Ordinem ſuum compoſita bene natura cuſtodit, ac per hoc Deus elementariis ſemel curſibus conſtitutis, facit inde quae facit. Quid ergo de illa ſententiae parte, quae ſequitur opinaris? „Dat pluviam ſuper juſtos & injuſtos„ Utique qui dat, cum vult dat, & ubi vult dat: vel diſpenſando diſpoſitam conſtitutionem, vel effundendo propriam largitatem. Ac ne ſecundum amentiam inpietatis tuae etiam hoc evacuare mediteris, audi prophetam ſuper hac veritate teſtantem, (v) „Qui advocat aquas maris, „& effundit eas ſuper faciem terrae, Dominus nomen eſt illi.„ Quid vero dicam de ſpe vera generis humani, quia (x) omnis qui arat, in ſpe arat. Sperare autem, non eſt poſſibilitatis propriae, ſed largitatis alienae. Cum autem quis ſeminaverit, jactamque ſementem in ſinu terrae cultor abſconderit, non habet ultra quod faciat, niſi ut oculos tendat ad coelum, oret non terram cui commiſit, ſed Deum cui credidit, ut labores ejus vel matutino vel ſerotino imbre foecundet. Et, ut ſpiritali teſtimonio etiam ad communes uſus perfruar, „(y) neque qui plantat, „neque qui rigat quidquam ſunt, ſed qui incrementum dat Deus.„ Quantum ergo de Dei adjutorio gaudeam, per id metire, quod miniſtrari ſingula etiam gentibus probo: ut manifeſtum nobis eſſet, quem uſque in finem cavere, & quem ſine ceſſatione invocare debeamus. (z) Diabolus interrogatur a Domino, „Unde ades? „At ille reſpondit: „Circumiens terram & peragrans quae ſub coelo ſunt, adſum.„ Rogo te, ſollicitudo iſta diaboli, bonae voluntatis, an malae eſt? Fatearis neceſſe eſt, Omnino malae. Hoc enim & ſequens expoſtulatio ejus oſtendit. Manifeſtatio iſta diaboli tempore Job facta eſt, ſcilicet tempore Moyſi. Certe tunc nulla Judaea, nulla Hieruſalem, nulla per orbem Eccleſia erat. Adhuc univerſa gentilitas Dei notitiam non habebat, & jam tamen diabolus circumiens terram, omnia quae ſub coelo ſunt peragrabat: atque ad ſeducendum & diſpergendum humanum genus inceſſabili malitiae ſuae ſollicitudine ferebatur. Itaque cum videas, hominibus ignaris tantam diaboli incubuiſſe nequitiam in diſperdendum, nullam hinc credis Dei in cuſtodiendo gratiam

(v) Amos. 5. (x) 1 Cor. 9. (y) 1 Cor. 3. (z) Job. 1.

tiam praefuiſſe? Aut forte fruſtra dictum putas,(†) „Domini eſt terra & „plenitudo ejus, orbis terrarum & univerſi qui habitant in ea? „ At vero ut adeſſe adjutorium Dei, & per ſingulos manifeſtius probes: en ipſe diabolus, dum teſtatur de univerſitate, de uno interrogatur. „ Ani- „ madvertiſti, inquit Deus, in puerum meum Job, quia non eſt quis- „ quam ſimilis illi ſuper terram?„ Novit ſpeciatim unumquemque Dominus, novit & diabolus. Ille poteſtate naturae, iſte labore nequitiae. Iſte ut tentet: ille ut probet. Job, contradicente adverſario, a creatore laudatur. Vult Dominus opus judicare hominis, quod ipſe operatur in eo: at vero de adjutorio etiam diabolus confitetur. Dicit enim, „ Nonne tu circumſepiviſti quae ſunt extra domum, & intra domum „ejus?„ Expetente inimico, famulum ſuum Deus ſpoliat per tentationem, non nudat: aufert ſubſtantiam & dat gratiam: „ Ecce, inquit, omnia „quaecumque habet do in manu tua, ſed ipſum noli tangere.„ Parum eſt. Invidus furit, mortem conatur inducere, ſed e contrario diſpenſatione Dei movetur, gratia non aufertur: expetita praedoni praeda (‡) praemitur, rurſus praedae ſuae cuſtos adhibetur. Dicitur enim ad eum, „ Ecce trado „& eum tibi, tantum animam ejus cuſtodi. „ Nemo ex hoc aeſtimet diabolum ad ſeducendam in corpore tantummodo animam laborare, niſi etiam ab ipſo corpore vellendam: ſi non ſaucium infirmumque hominem miſerentis Dei tutela muniret, & obvia cunctis inſidiarum ejus conatibus ſemper occurreret. Habes, ut arbitror, etiam in Gentibus ſufficientem cooperantis gratiae probationem: accipe manifeſtam quoque ſignificantiam, de illo praecipue dono, quod Eccleſiae & corpori ſuo peculiare largitur. Paulus Apoſtolus ad (*a*) Corinthios ſcribit, „ Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis, in gratia Dei quae data „ eſt vobis in Chriſto Jeſu: quia in omnibus divites facti eſtis in illo, „ in omni verbo, & in omni ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti con- „ firmatum eſt in vobis: ita ut nihil vobis deſit in ulla gratia. „ Et iterum, „ Juſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Do- „ minum noſtrum Jeſum Chriſtum: per quem & acceſſum habemus fi-

„ dei

(†) Pſal. 23.
(*a*) 1 Cor. 2.

(‡) Forte, *promitur* vel *permittitur*, niſi voluerit *premitur*.

„ dei Dei in gratia iſta, per quam ſtamus, & gloriamur.„ Unde & Petrus (*b*) Apoſtolus admonet, dicens,„ Recipientes finem fidei veſtrae, ſa-„ lutem animarum. De qua ſalute exquiſierunt atque ſcrutati ſunt Pro-„ phetae, qui de futura in nos gratia Dei prophetaverunt.„ Ex quo evidentiſſime declaratum eſt, nemini hominum deeſſe Dei adjutorium: praeſertim cum & ſeductor inſiſtat, & inſit infirmitas. Confuſa evacuataque eſt calumnia caeci arguentis, qui ait, Forte tu Dei adjutorium negas? Sed quoniam de Job fecimus mentionem, dicamus quod & ſuperiori teſtimonio recenſitum eſt, Domino dicente (*c*), „Homo „ſine crimine, verax Dei cultor, abſtinens ſe ab omni malo.„ Solet enim a vobis ſaepiſſime dictitari, ad probandum hominem ſine peccato poſſe eſſe, quia fuerit, hoc eſt, quia & Job, teſtimonio Dei, homo ſine crimine eſt dictus & verax. Et Zacharias ſine querela in Euangelio probatus oſtenditur. (*d*) Dixit Dominus de Job,„ Homo ſine crimine,„ nunquid dixit ſine peccato?„ Peccatum enim cogitatio concipit, crimen vero non niſi actus oſtendit: Eſſe etiam ſine querela eorum cognitioni judicioque adſcribitur, quibus in promtu eſt, in facie quidem manſuetudinem adſpicere, ſed cordis bella neſcire. Unde & Paulus confidenter jubet, dicens, (*e*) „ Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe.„ Et alibi generale dat teſtimonium Corinthiis atque adſerit, (*f*) „ Ita ut „non indigeatis ulla gratia, expectantes revelationem Domini noſtri Jeſu „Chriſti: qui & confirmabit vos uſque in finem, ſine crimine.„ Ecce Paulus quos teſtimonio ſuo uſque in finem confirmat eſſe ſine crimine, mox eoſdem in eadem epiſtola corripit, ſcribens: (*g*)„ Jam quidem omni-„ no delictum eſt in vobis, quod judicia habeatis inter vos.„ Sub uno titulo iiſdemque perſonis, ecce ſine crimine, ecce delictum: unde declarat, non ſtatim ſine delicto adſeri, quem videas ſine crimine nominari. (*h*) Dixit enim & Dominus Jeſus.„ Venit Joannes non man-„ducans neque bibens.„ Et iterum ſcriptum eſt, (*i*) „ Eſca illius erat locuſta, „& mel ſilveſtre.„ Numquid ex alterutro aut Joannes non manducaſſe, aut Dominus fefelliſſe credendus eſt? Sed è contrario in utroque veritas eſt:

(*b*) 1 Pet. 1. (*c*) Luc. 2. (*d*) Job. 1. (*e*) Tit. 1.
(*f*) 1 Cor. 2. (*g*) 1 Cor. 6. (*h*) Luc. 7. (*i*) Matt. 3.

est: quia & Joannes in substantiam carnis escae aliquid sumserit, & rursum vere dixerit Dominus in Joannem, nec cum caeteris, nec id manducasse, quod caeteros: probans se Scripturasque sanctas, occultata saepe scientia Dei, hominum manifestare sententias. Quamobrem obsequenter accipitur, quotiescunque Scriptura commemorat, & justum & sine querela pro captu temporis & secundum illud ultimum judicium Dei, cui universorum conscientia subjicitur, & lingua omnium confitetur. Denique liquido intellige, quia justificatio Job, passionumque ejus in carnem permissio, provido consilio Dei confusionem diaboli arrogantis operata est: ut dum homo de honore creatoris, ipso Domino probante laudatur, infidelitatis notam declinans angelus puniretur. Rursus autem ne famulo suo graviorem plagam faceret, dum sanaret, & per curam carnis, animae vulnus infligeret, hoc est, ne beatus Job, tanta tentatione superata, duplicatisque omnibus & restitutis, in superbiam elatus, & judicium incideret diaboli, admonetur ab occultis suis, ut etsi a foris de justitia laudaretur, intus tamen et se sciret subditum esse debere a quo custodiretur. Dicit enim ad eum Dominus. „(k) Quis est hic qui celat me consilium, con„tinens sermones in corde, & me putat latere? Accinge tamquam vir „lumbos tuos. Interrogabo: tu autem responde mihi. Ubi eras cum „fundarem terram, indica mihi, si nosti scientiam.„ Et post multam docendi correptionem, vel corripiendi doctrinam: respondens Job Domino dixit. „Quid ergo judicor commonitus & increpatus à Domino, audiens talia cum nihil sim? „ (l) Talis & Zacharias, homo sine querela, dignus honore hominum, dignus testimonio scripturarum, quem aliqua jam, ut arbitror, ex hoc inflatio titillabat, incipiebatque plus credere famae quam conscientiae, per corripientem Angelum nota infidelitatis arguitur, & temporario silentio castigatur. Unde & Paulus dicit, (m) „Itaque qui se existimat stare: videat ne cadat. „Et quasi forma hominum de se ipse pronunciat dicens, n „Castigo corpus meum & in servitutem redigo: ne fortè, cum aliis praedicaverim, ipse re-

„pro-

(k) Job. 32. πὶς ἔστ☉ ὁ κρυπτὰν μὲ βελὰν. Sic Septuaginta. (l) Luc. 2. (m) 1 Cor. 10. (n) 1 Cor. 9.

„probus efficiar.„ Ita ſine crimine dici quemquam & ſine querela : non eſt perfectionis teſtimonium , ſed converſationis exemplum. De inmaculato autem ubicumque Scriptura pronunciat, ſicut David ait, (o) „ Beati „inmaculati in via, qui ambulant in lege Domini, „ſana doctrina traditum reor , quia vere beati ſint , qui ſunt inmaculati in via , hoc eſt, perfecta fide in veritate gradientes : non declinantes haeretica pravitate, neque in dexteram , neque in ſiniſtram. Via Chriſtus eſt , qui per Spiritum Sanctum ducit ad Patrem. Igitur qui ſine macula atque lepra , nec conviolatus ab his quorum ſermo ſerpit ut cancer , venerandae gloriam Trinitatis audit, credit , intelligit , beatus in fide inmaculatusque conſiſtit. Ex quo etiam dicitur ad Abraham, (p) „Ambula coram me, & eſto „ſine macula.„ Neceſſariò enim Abraham, qui credidit Deo & reputatum eſt ei ad juſtitiam , ut ſit, in eo quod credidit, vidit & gaviſus eſt , perfectus eſſe ac ſine macula commonetur, multarum gentium pater conſtitutus in fide, & fidelium ſinus, in requie ut ſimus omnes , qui ſperamus in Deo cum fideli Abraham. „ Beati inmaculati in via ſcriptum eſt : per fidem „enim ambulamus non per ſpeciem.„ At verò ſi vis de inmaculato qualem David orans quaerit audire, vanam poſſibilitatis tuae depone fiduciam, & proſtratus in precibus cum Propheta oratione conjungere , flens pariter ac dicens, (q) „Delicta quis intelligit ? Ab occultis meis munda me Domi„ne , & ab alienis parce ſervo tuo. Si enim mihi non fuerint dominati , „tunc inmaculatus ero.„ Infelix ego homo, delicta quae nondum intelligo, quando vitabo ? (r) Petrus diligit Chriſtum , nec unquam à dilectione declinat, (s) Teſtimonio dilectionis Domini , nunc petra fundamenti Eccleſiae conſtituitur , nunc Satanae vocabulo depravatur. Unum atque idem ſemper operanti , nunc dicitur ; „ Non revelavit hoc tibi caro & „ſanguis , ſed Pater meus , qui eſt in coelis : „ Nunc rurſus ingeritur , „Non ſapis quae Dei ſunt , ſed quae ſunt hominum. „ Apoſtolus diligendo electus eſt, diligendo confuſus : habens pro nimio amore peccatum. Siquidem adnuncianti de paſſione ſua Domino amoris inpatientia dixerat : „Pro-

(o) Pſal. 118. (p) Gen. 17. (q) Pſal. 18. (r) Matt. 16.
(s) Ibid. 8.

„ Propitius tibi esto Domine, non erit illud tibi. „ O miseriam miserorum! Si Petrus in aliquo Christum amando peccavit, delicta quis intelligit? Clamat Propheta & clamat in Spiritu Sancto: clamat ille, de quo dixerat Dominus, (t) „ Manus mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit „ eum, & nihil proficiet inimicus in eo: „ & quid clamet attende, „ Ab occultis meis munda me Domine. „ (u) David ille electus secundum cor, ille quem promisit Deus facturum omnes voluntates suas, ille quem unxit in regem, ille quem prophetici spiritus sanctificatione donavit, stupens in obreptione peccaminum, clamat ad Dominum, ut ab occultis suis mundetur inplorat, & dicitur ei à Domino, in alio loco, (x) „ Non aedificabis domum nomini meo, eo quod sis vir bellator, & sanguinem fuderis: „ quasi vero sordium abolitione cunctarum ita emundare eum nequiverit, ut dignum digno operi praepararet. David usque ad mortem non emundatur, sed praelato in templi constructione sibi filio se ipse condemnat: (y) & Goliat cum Armigero suo calumniatur mihi, cur Dominus non faciat in eo, quod nunquam fecit in seculo? Dicit Ecclesiastes, (z) „ Nihil sub „ sole novum, nec valet quisquam dicere, ecce hoc recens est, jam enim „ praecessit in seculis quae fuerunt ante nos: „ & novorum dogmatum instructor adfimat, potest fieri, quod nunquam factum est. Non requiras utrum fuerit, quod posse esse non ambigis. Aedificari voluit Deus templum nomini suo, & hoc, ut non nisi innocens & bene inmaculatus exstrueret. Duo ad hoc Reges cunctis viribus eliguntur, uterque ad adjutorium: de custodia utrique promittitur. Ad David siquidem dicit Deus (a) „ Veritas mea & misericordia mea cum eo. „ De Salomone vero testatur, „ „ (b) Ipsum elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem. „ Ex his duobus templum Domini unus praeparat, alter aedificat: praeparat senex, perficit puer. Dignum est enim ut sanctum Domini templum sanctus aedificet. Praeparat, ut dixi, senex, sed quasi postquam peccare cessavit: perficit puer, sed tamen pene cum adhuc peccare non cepit. Ille ante peccavit: hic post. Ille multo peccato aedificare non meruit: iste multum peccando quod aedificaverat, dereliquit. Et inter haec mirabi-

(t) Psal. 88 (u) Ibid. 14. (x) 1 Par. 17. (y) Pelagium dicit & Coelestium.
(z) Eccles. 1. (a) Psal. 88. (b) 1. Par. 28.

rabiliter ſibi ordinatio ſancta diſpoſuit: ut inter duas aetates, quod perpetuum in homine eſſe non poterat, pro captu temporis inveniret. Uterque aliquando non peccavit, tamen uterque ſine peccato eſſe non potuit: (c) „ ut ſit Deus verax, omnis autem homo mendax: ſicut ſcriptum eſt, „(d)Vani filii hominum, mendaces filii hominum in ſtateris.„ Habentes utique gratiam & adjutorium Dei, tamen ſine peccato eſſe, nec obtinere David, nec Salomon valuit cuſtodire, & Joviniani filius, ut omnipotens Deus, pro ipſo diſcipulisque ejus tantum rerum ordinem mutet, ſperat, quod ſi factum forte non fuerit, Deum inpoſſibilitatis accuſet? „Poteſt, „inquit, homo eſſe ſine peccato: tamen cum Dei adjutorio.„ Quid faciam? Tolerabo interim pannum novum, veſtimento veteri colligatum, donec emendationis miſerae falſitatem pejor ſciſſura patefaciat. Concedo enim, ut contra ducem veritatis loquentis, cum dixerit, *poteſt homo ſi velit*, dixiſſe videatur, *poteſt homo cum adjutorio Dei.* Nunc demum mihi veluti ad exordium propoſitionis ſermo revocandus eſt: &, pauliſper injuriae dolore ſepoſito, cum reverentia diſputandi ad celſitudinem capitis recurrendum. Caput enim noſtrum eſt Chriſtus Jeſus, quem, ſicut Apoſtolus ait, (e) propoſuit Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius ad „oſtenſionem juſtitiae, propter remiſſionem praecedentium delictorum, in „ſuſtentationem Dei & oſtenſionem juſtitiae ejus in hoc tempore, ut ſit ipſe „juſtus & juſtificans eum, qui ex fide eſt Jeſu.„ Itaque propitiator per fidem in ſanguine ſuo poſitus ad oſtenſionem formamque juſtitiae, ipſe eſt Mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus. De quo Joannes uſque ad ipſam pene inacceſſibilem lucem introductus exclamat: (f) „In princi„pio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc „erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt.„ Ac poſt paululum expoſita divini operis veritate ſubjungit, „Et Verbum caro factum „eſt, & habitavit in nobis: & vidimus honorem ejus, gloriam tamquam „unici nati à Patre, plenum gloria & veritate. „ (g) „ Qui peccatum „non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus, qui tamquam agnus coram „tondente, ſic non aperiens os ſuum, cum flagellatus, crucifixus & mor-

„tuus

(c) Rom. 3. (d) Pſal. 61. (e) Rom. 3. (f) Joan. 1. (g) Eſaiae 53.

„ tuus eſt, qui aculeum mortis edomuit, qui à mortuis reſurrexit, (*b*) qui ca-
„ ptivam ducens captivitatem, (*i*) adſcendit in coelos. (*k*) Hic eſt unigenitus in
„ patre, primogenitus in multis fratribus: in quo eſt omnis plenitudo divini-
„ tatis corporaliter. „ Hic ergo Dominus Chriſtus, hic inquam, filius Dei, in virtute Patris & gloria: „ quae in principio condidit, & redemit in „ medio, etiam in noviſſimo judicabit. „ Itaque poſt conditionem univerſae, quae ſecundum voluntatem ejus exſtitit creationis, compoſitionis modum rebus inpoſuit, ut quod rationale factum fuerat, ratione ſubſiſteret: & quod libero donarat arbitrio, ne in licentiam perditionis excurreret, praecepti lege reſtrinxit: ut cum creatura creatorem & domini donum agnoſceret, & praecepti ſtabilitatem: in ſubjectione lapſus libertatem proſpiciens, ad hoc tantum ipſa libertate uti vellet, ut per eam ſervitium quo regeretur eligeret, digno habitus judicio, ut ex prudenti ſervitute defenſionem, ita ex libera voluntate mercedem, confirmante Apoſtolo, qui ait: „ Si enim volens hoc ago, mercedem habeo. „ Duo luminaria magna omnipotens Deus dixit & facta ſunt, praecepitque ut dividant diem ac noctem & ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos. Numquid haec ſemel decreta diſtinctio, non uſque in praeſentem permanet diem? Et tamen haec ipſa, quae ſic ordinato motu feruntur, creatori mutare cum velit, potentia inerat, ſi ratio non teneret: quoniam in omnibus potentiae Dei ratio conjuncta eſt. Si enim eſſet apud creatorem mutatio operum, qualiter à creatura expectari poſſet obſervatio mandatorum? Juſſum à Deo eſt, ut germinet terra herbam, foenum lignumque fructiferum, hoc etiam nunc annuis vicibus inceſſabili parturitione cuſtodit. Et tamen iratus ſaepiſſime Deus terrae, fructus negata imbrium ubertate deminuit, & quod auferre in totum potuit, maluit caſtigare, ut & correctionem plaga oſtenderet, & ordinem natura ſervaret. Fecit Deus hominem de limo terrae, & vitalis ſpiritus inſufflatione viventem poſuit in paradiſo deliciarum: libero inſuper donavit arbitrio circumdatumque mandato medio inmortalitatis & mortis: quamvis adſerant tui, qui abundantiora de pectore tuo vene-

(*b*) Pſal. 67. (*i*) Rom. 8. (*k*) Coloſſ. 2.

venena ſuxerunt, mortalem eum fuiſſe factum, nihilque eidem damni ex tranſgreſſione contigiſſe praecepti. At vero praevaricante homine, terra maledicitur, laboribus ac doloribus homo ipſe coonuſtatur, ut in ſudore faciei panem adquirat jubetur: nota mortis circumſcribitur, donec in terram, de qua ſumtus eſt, revertatur. Ejicitur Adam de Paradiſo, generat filios trahentes ſecum ſeminis infidelis originale peccatum: peccat humanum genus, Deum quoque poenituit quod hominem feciſſet in terra. O Domine ſuſtine pauliſper ſtultitiam meam, donec qui ſapiens & prudens videtur, erubeſcat & ſentiat inprudentiam! Peccante uno homine, ex quo in univerſam ſucceſſionem dira contagia tranſierunt, regnumque in univerſos mortis invaluit, poenitet te, iraſceris, doles: &, uſquequo Verbum caro factum, paſſione, cruce, ac morte opus habeat, commoveris. Fortè ſatius fuerat unum deleri illicò peccatorem, ut mox alius ſecunda plasmatione ſubſtitueretur, quo ab omni ſorde libera & inmaculata propago deſcenderet. At haec te, Deus omnipotens, quia non feciſſe agnoſcimus, non potuiſſe credimus? (*i*) O Petre, ſupra quam petram Chriſtus ſuam fundavit Eccleſiam, & (*k*) ô Paule qui fundamentum poſuiſti, praeter quod aliud nemo poteſt ponere, qui eſt Chriſtus Jeſus, beati Apoſtoli, columnae & firmamenta veritatis, vos ſaltem huic qui conſiliarius Deo eſt & mediator, ſacris reſpondete ſermonibus! Ait Petrus, (*l*) „Benedictus „Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, per quem vocati eſtis in here„ditatem incorruptibilem, & incontaminabilem, conſervatam in coelis, „vos, qui in virtute Dei cuſtodimini per fidem in ſalutem paratam reve„lari in tempore noviſſimo.„ Deinde Paulus, vas electionis, profert thesauros ſalutares, & ait: (*m*) „Benedictus Deus & Pater Domini noſtri „Jeſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in coeleſti„bus in Chriſto, ſicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, ut „eſſemus ſancti & inmaculati in conſpectu ejus in caritate, qua praedeſti„navit nos in adoptionem filiorum per Jeſum Chriſtum in ipſum, ſecundum „propoſitum voluntatis ſuae in laudem gloriae ſuae, in qua gratificavit nos in „dilecto Filio ſuo, in quo habemus redemtionem per ſanguinem ejus, remiſ-

„ſio-

(*i*) Matth. 16. (*k*) 1. Cor. 3. (*l*) 1. Pet. 1. (*m*) Epheſ. 3.

„ſionem peccatorum, ſecundum divitias gratiae ejus, quae ſuperabun-
„davit in nobis in omni ſapientia & prudentia: ut notum nobis fa-
„ceret ſacramentum voluntatis ſuae ſecundum bonum placitum ejus;
„quod diſpoſuit in eo, in diſpenſationem plenitudinis temporum, re-
„ſtaurare omnia in Chriſto, quae in coelis ſunt & quae in terra.„ Dicit Petrus „in ſalutem paratam revelari in tempore noviſſimo: „teſtatur & Paulus, quod „propoſuit in eo in diſpenſationem plenitudinis temporum inſtaurare omnia in Chriſto:„& nunc nobis neſcio quis quaſi rana e coeno emergit & perſonat: „Quid mihi eſt exſpectare tempus, exſpectare judicium? Deus ſi poteſt, ſemper poteſt: ſi ſemper poteſt, perſonarum acceptor non eſt.„ Poteſt ergo, & modo poteſt, & in te vere perſonarum acceptor probandus, ſi quod in omnibus poteſt, & utique acturus in tempore ſuo eſt, in te ſolo ante tempus faceret, quod neque in Moyſe fecit, cui unum tantummodo in hac vita peccatum exprobravit, & tamen ante mortem remiſit: quem ob hanc culpam mori juſſit, ne terram repromiſſionis intraret. Audiat ergo Salomonem, ſuper ordinatione temporum & Dei conſtitutione teſtantem. (*n*) „Omnia tempus, habent & ſuis ſpatiis tranſeunt univerſa ſub „coelo. Tempus naſcendi: & tempus moriendi. Tempus plantandi: & tempus evellendi quod plantatum eſt. Tempus occidendi, & tempus ſanandi. „Deinde alio loco dicit:„ Vidi ſub „ſole in loco judicii inpietatem, & in loco juſtitiae iniquitatem, „& dixi in corde meo: Juſtum & inpium judicabit Deus: & „tempus omnis rei tunc erit. „Quamobrem, ô homo vacue, ſi quam fiduciam habes, patienter exſpecta ordinem Dei, quem dignatus eſt & ipſe Dominus exſpectare qui fecit: factus ſub lege, qui fecerat legem. Audi ipſum tibi dicentem. „Non eſt veſtrum ſcire tempora, quae Pater poſuit in ſua poteſtate.„ Aut ſi vis apertius accipere teſtimonium, quia cum utique poſſit Deus, tamen pro ipſa ſui ordinatione non faciat, dicit ad Petrum. (*o*) „An putas non „poſſe me modo rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plus quam „duodecim legiones Angelorum? Sed quomodo complebuntur Scrip-
„turae?

(*n*) Eccleſ. 3. (*o*) Matth. 6.

„ turae? Quia sic oportet fieri. „ Vides ergo quia operator temporis, temperat virtutes : & ratio dispositionis , miscet potentiae patientiam. Deinde ait Dominus. „ Reconde gladium in theca. Fie„ ri enim non potest , ut calicem quem dedit mihi Pater non bi„ bam illum.„ Et tamen Deus nihil non potest : nec est quidquam quod non faciat nisi forte quod nolit , non oporteat , non proponat. Loquitur Paulus ad Thessalonicenses , significans de adventu Antichristi: „ Non retinetis, quod cum adhuc essem apud vos, haec di„ cebam vobis? Et nunc quid detineat scitis: ut reveletur in suo tempo„ re.„ Tanta vis est decreti Dei, & tam irrevolubilis status constitutorum in suis quibusque causis temporum , ut propter electos suos dies seculi abbreviari dixerit Dominus , non auferri : ut faceret temporum statutorum pro majestate plenitudinem, pro pietate brevitatem : simulque & compendium misericordia caperet, & numerum mundus impleret; & tu vis, jam? (ecce ego cum dolore misericordiae loquor) tu, inquam, vis, ô homo similis mei, ut tibi homines in hoc praesenti tempore , quod nunquam antea dictum in sacris voluminibus invenitur, quemquam sine peccato esse respondeant, & si in hoc forte consenserint, de die momentoque subscribant: novam calumniae machinam instruens, ut quod non fieri dicimus, non posse fieri dixisse videamur,& in quo praecipue operantem in dispositionem quam statuit omnipotentiam praedicamus , ne inpatienter infamare inpotentiam judicemur? Vanum, quaeso te, furorem abjice, quoniam hoc ipsum ad peccatum proficit, de quo abstergendo possibilitatem temporis, non clementiam judicis cogitasse. Hactenus de potentia Dei, quam praedicamus & colimus, & de praefinitione temporum, quae profundissimo ipsius sunt statuta consilio, dixisse sufficiat, de qua, etsi plura quae sunt sanctorum scripta non essent, daemonum saltem responsio sola sufficeret, qui propria damnati conscientia vociferantur ad Dominum. (*p*) „Quid tibi „& nobis fili Dei? Quid venisti ante tempus perdere nos?„ Quos cum intelligas de constitutione judicii confidentes , cape certissimum ipsius contra te exemplum. Si illos in oppressione misérit homines comprehen-

(*p*) Marc. I.

henſos: ultimo tunc judicio intelligis eſſe damnatos. Accipe & te ipſum hic inperturbabili emendatione purgandum. Sin autem, ut legitur, patientia Dei adhuc illis liberum indulget arbitrium: adhuc & te crede tentandum. Nunc ad aliam ſtrictim tranſeo quaeſtionem, quam tu adverſus omnes catholicos vibrare ſaepius diceris. Nam etiam in epiſtola tua illa lucubratiſſima haec ipſa intelligere vix potuimus. Ita iſta, inquam, ad Demetriadem, puellam (ut audio) ſacram & ſanctam, homo verecundiſſimus ſcribere non erubuiſti: docens, ut credo, reverentiam caſtitatis ſub ſtropha Joſeph luxuriantis Dominae ſuae, ubi dixiſti, „ Contemta frequenter Domina, propiores adoleſcenti tendit inſidias, „ ſecretum ac ſine teſtibus manu inpudens adprehendit. „ inopportunam hiſtoriam obſcoeniſſimo ſermone contexens: quamquam hoc quod neque apte, neque decore dicitur, tibi inputare non debeamus, cui neque natales dederunt, ut honeſtioribus ſtudiis erudireris, neque naturaliter provenit, ut ſaperes, ſed illis dictatoribus tuis, qui miſerum ſenſum miſerrimo ſermone conſcribunt, & te legendum cachinnis quaſi titulum confuſionis exponunt. Inter haec ergo hujuſmodi ſenſum in eadem epiſtola indigeſtis ſermonibus eructaſti, „ quod plerique noſtrorum dicerent, deum malam „ hominibus condidiſſe naturam. „ Quod etiam ille Phinees tuus pedetentim nobis tentavit intendere: unde breviter primum profiteor, deinde reſpondeo, Ante tribunal Chriſti in dextera inter agnos Dei non ſit dignus adſiſtere, nec mereatur videre Dominum in regione vivorum, nec in gloria reſurrectionis vita Jeſu manifeſtetur in mortali corpore ejus, qui dicit deum aliquam malam vel hominis vel cujuſque rei condidiſſe naturam, vel qui liberum in aliquo tollit arbitrium: cum ſcriptum legerit: „ omnia quaecunque fecit Deus, „ bona valde. „ Et de libero hominis arbitrio ſcriptum eſt: „ Deus „ creavit hominem inexterminabilem, & reliquit eum in manu conſilii ſui. „ Caece & maligne, aliter enim tibi loqui nequeo, ſenſum dominicae auctoritatis, ſenſum propriae fragilitatis, ſenſum communis intelligentiae non habenti: „ nos naturam hominis infirmam „ dicimus eſſe, non malam. Nam ſi mala eſſet, bonum omnino „ non caperet: nunc vero cum genuino adfectu concupiſcat bo-

„ num,

„ num, & adhaereat bono, malumque omnino fugiat, ubi in ea „ mala dicenda eſt eſſe ſubſtantia?„ (*q*) Dominus clamat: „Spiritus „ quidem promtus eſt, caro autem infirma„ (*r*) Clamat Abraham, „ Ego autem terra & cinis.„ (*s*) Clamat Job: „Homo putredo, & fi- „ lius hominis vermis.„ (*t*) Clamat Eſaias: „O miſer ego quoniam „ compunctus ſum, quia cum ſim homo, & inmunda labia habeam, „ in medio quoque populi inmunda labia habentis habito.„ (*u*) Cla- mat Hieremias: „Anima in anguſtiis, & ſpiritus anxius clamat ad „ te: Vide Domine & miſerere.„ (*v*) Clamat Abacuc: „Cuſtodivi, & „ expavit venter meus, a voce orationum intra me turbata eſt habi- „ tudo mea.„ (*x*) Clamat David: „Exaudi me in tua juſtitia, & non „ intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in con- „ ſpectu tuo omnis vivens.„ (*y*) Clamant omnes Apoſtoli infirmitatis „ timore turbati: „Domine libera nos, perimus.„ Clamat Joannes: (*z*) „Si „ dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & „ veritas in nobis non eſt.„ (*a*) Clamat Jacobus: „In multis enim of- „ fendimus omnes.„ (*b*) Clamat Paulus: „Infelix ego homo, quis me „ liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum „ Dominum noſtrum.„ Et ut generaliter univerſorum clamet infirmitas, clamat Spiritus Sanctus in ſanctis, (*c*) „Omnis caro foenum & glo- „ ria hominis ſicut flos foeni. Foenum aruit, flos decidit: verbum „ autem Domini manet in aeternum.„ Contra has tam ſplendidas, perſpi- cuasque divinorum nubes teſtimoniorum, audiat laborans in gemitu ſuo mundus univerſus Pelagium reclamantem: atque humili veritati non ſolum verborum inpudentia, ſed etiam cauteribus reſiſtentem. Ait enim in epiſtola, quam ſupra nominavimus: „Verum è contrario „ remiſſo ac faſtidioſo animo ac nequam ore nos Domino reclamamus & „ dicimus: Durum eſt, arduum eſt, non poſſumus, homines ſumus, „ fragili carne circumdamur. Et, ô caecam inſaniam: &, ô profanam „ temeritatem! duplicis ignorantiae accuſamus Scientiae Dominum: ut „ videa-

(*q*) Mar. 14. (*r*) Gen. 18. (*s*) Job. 25. (*t*) Eſa. 6.
(*u*) Baru. 3. (*v*) Abac. 3. (*x*) Pſal. 142. (*y*) Luc. 8.
(*z*) 1 Joan. 1. (*a*) Jacob. 3. (*b*) Rom. 7. (*c*) Eſa. 40.

„ videatur nescire, quod fecit: nescire, quod jussit. Et quasi obli-
„ tus fragilitatis humanae, cujus auctor ipse est, inposuerit homi-
„ ni quod ferre non possit. „ Quid rogo hac praesumtione fera-
lius? Quid hac increpatione perversius? Exprobras Ecclesiae catholi-
cae, cujus nos viscera sumus, quod quasi dicere desperando vi-
deatur, quod Deus, auctor hominis, inposuerit homini, quod ferre
non possit: cujus tamen fidelissima est & ore & humilitate profes-
sio: deum & primo omnia possibilia praecepisse, & nemine ta-
men possibilia complente, propter quod subditus sit omnis mun-
dus Deo, postea pondus praecepti substituta gratiae indulgentia
sublevasse. Verumtamen tu, serve nequam & maligne, (*d*) qui
quod tibi dominus tuus remisit, conservis tuis conaris exigere: tuum
primum sensum discutio, & meum postea si videtur explano.
Tu qui non posse ferre onus legis dixisse quosdam arguis, er-
go tu ipsum ferre posse confidis? O miser, qui secundum quod
scriptum est, dicis in corde tuo, (*e*) „ Dives sum & ditatus, &
„ nullius rei egeo, & nescis quia tu es miser & miserabilis & pauper,
„ & caecus & nudus. Numquid ad te locutus est Christus, „ (*f*) „ A-
„ men dico tibi, non tibi revelavit caro & sanguis, sed Pater meus
„ qui est in coelis? „ Numquid tibi dixit: „ tu vocaberis Cephas? „ Nun-
„ quid tibi spopondit: „ super hanc petram fundabo Ecclesiam meam? „ Ad-
tende enim quid Petrus Apostolus Spiritu Sancto docente commoneat,
qui ait: (*g*) „ Et nunc ergo vos quid tentatis Deum, inponere jugum
„ collo discentium, quod neque nos ipsi, neque patres nostri potuimus
„ portare? sed gratia Domini nostri Jesu Christi credimus nos posse salvos
„ fieri, sicut & illi. „ Petrus Apostolus dicit: „ quia ille vere Deum tentet,
qui nunc homini onus legis moliatur inponere: „ contra autem tu obji-
cis & minaris, quod ille criminetur injustitiae Deum, qui per confes-
sionem propriae infirmitatis, ad gratiam spiritus a litera occidente con-
fugiat. Samuel, Helias, Helisaeus, Esaias, Hieremias, Daniel,
Zacharias, omnes sancti, vel Judices, vel Reges, vel Prophetae, pa-
tres sine dubio nostri sunt, & neminem patrum Petrus adfirmat, sed
ne-

(*d*) Matt. 18. (*e*) Apoc. 4. (*f*) Matt. 16. (*g*) Act. 15.

neque semetipsos, hoc est, Apostolos, cum essent Judaei, onus legis ferre potuisse, sed fide Christi secundum spem gratiae fuisse salvatos.

An forte secundum te omnes isti sancti patres Dei adjutorium non habebant? Ecce Petrus increpat illos, qui grave jugum collo discentium ponere conabantur: tu è contrario in scandalum Petri increpas eos, qui ad fidelem Dei misericordiam confugiunt: & se per semetipsos onus legis ferre diffidunt. Sed tibi specialis inde portandi oneris fortasse fiducia est, quod balneis epulisque nutritus latos humeros gestas robustamque cervicem: praeferens etiam in fronte pinguedinem, sicut scriptum est: (h) „Tetendit enim adversus Deum manum su„am & contra omnipotentem roboratus est. Cucurrit adversum eum ere„cto collo, & pingui cervice armatus est. Operuit faciem ejus crassitudo„ & de lateribus ejus arvina dependet.„ At illi tales esse non possunt, quibus semper in corde loquitur Christus: (i) „Contendite per angustam „viam introire: lata est enim, quae ducit ad mortem.„ Et Paulus Apostolus monet, (k) „Curam carnis ne feceritis in concupiscentiis.„ Est in me veritas Christi, quia multum doleo pro vobis. Juxta sententiam enim beati patris mei Augustini, „Non est sani fiducia sed in„sani.„ De uno praecepto eodemque primo, te si dignaris interrogo. In lege Dominus per Moysen jubet, quod & in Evangeliis Christus adfirmat, (l) „Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & „ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: & secundum simile huic, „Diliges proximum tuum tamquam te ipsum.„ Rogo te, responde non mihi, sed Deo: non voce, sed conscientia, si ita ex toto corde Deum diligis, ut nullam unquam in eo cogitationem, quae absque timore & dilectione Dei intelligi possit, admittas: si ita in tota anima sequeris, ut suscepta semel cruce in nullam penitus oblectationem habitae ad tempus jucunditatis succedas: si ita in totis visceribus tuis calore charitatis ardes, ut nulla penitus per augmenta necessitatis infirma concupiscentiis aut desideriis adquiescas. Deinde cum scriptum sit, (m) Om-

(h) Job. 15. (i) Luc. 15. (k) Rom. 13. (l) Matt. 22.

(*m*) Omne quod non ſit ex fide peccatum ſit : & ſive nobilium locorum Epiſcopos videris , ſive potentes ſeculi viros , ſive divites ſub religione videas , utrum omnino nihil vel adulationi , vel timori , vel ſpei acceptione perſonarum captus indulgeas , nec quidquam in quo te cor tuum reprehendat , & conſcientia remordeat , vel ſi nulla verba tempori potius quam veritati adcommodata reſpondeas. Illud etiam conſulo , utrum aeque omnes Chriſtianos ſicut te ipſum diligas. Nos enim ſub uno capite , quod eſt Chriſtus : & ſub una Eccleſia , quae eſt Chriſtus , omnes fratres ſumus , & unum corpus in Chriſto. Utrum ergo ſicut te ipſum diligas omnes qui miſericordiam Dei ſperant , quos tamen noveris , confitere. Non enim te de ignotis conſulo : quos ex eo te diligere arbitraris, quod quia non noveris , non odiſti. Sed quid ego haec a confeſſione tua exigo , cum converſationem tuam vulgus agnoſcat ? Tu perfectus ſine infirmitate , tu omnem legis ſarcinam ferre poſſibilis , tu , inquam , homo inflate , ſed vacue : audi , ſi dignaris Dominum Salvatorem , te , ſi tamen hoc poteris , ad ſancta revocantem : „ (*n*) Amen dico vobis , „ quiſquis non receperit regnum Dei , velut infans , non intrabit illud. „ Infans nihil in ſe habet , niſi quod diligit blandientem , & quod panem ſuum non in ſudore ſuo , ſed in precibus ſperans alimoniam vitae , ſimplici petitione conſequitur , quam fiduciali opere non meretur : qua tu comparatione commonitus , convertere ad infantiam , ut revertaris ad vitam. Et quoniam ſuperius dixeram , de poſſibilitate oneris ſuſtinendi , tuum primum ſenſum diſcutio : & meum poſtea ſi videatur , explano. Mea ſententia eſt , quia & in hoc quoque peccamus , qui cum infirmi ſumus , de infirmitate conquerimur , hanc eſſe intentionem legis arguentis , ut propter illa , quae perperam fiunt , confugiatur ad gratiam Domini miſerantis , velut paedagogo concludente in eamdem fidem , quae poſtea revelata eſt : ubi & remittantur quae male fiunt , & eadem gratia juvante non fiant. Proficiſcentium eſt enim via , quamvis bene proficiſcentes dicantur perfecti via

(*m*) Rom 14. (*n*) Luc. 9.

viatores : illa est autem perfectio summa , cui nihil addatur, cum id quo tenditur , coeperit possideri. Jam vero illud quod eis dicitur, „ ipse tu sine peccato es? „ revera non pertinet ad eam rem, de qua vertitur quaestio : sed quod dicit negligentiae suae potius inputari , quod non est sine peccato , bene quidem dicit , sed dignetur inde & orare Dominum , ne illi haec iniqua negligentia dominetur. Quam rogabat quidam quando dicebat: (o) „ Itinera „ mea dirige secundum verbum tuum , & ne dominetur mihi om„ nis iniquitas : „ ne dum suae diligentiae quasi propriis viribus fidit , neque hic ad veram justitiam , neque illic, ubi sine dubio perfecta desideranda est & speranda , perveniat. Et illud quod eis à quibusdam dicitur , nusquam esse scriptum his omnino verbis , posse esse hominem sine peccato , facile refellit : quia non tibi est quaestio, quibus verbis dicatur quaeque sententia. Non tamen fortasse sine causa , cum aliquoties in Scripturis inveniatur , „ homines dictos esse „ sine querela: „ non invenitur , qui dictus sit sine peccato: nisi unus solus, de quo apertè dictum est , (p) „ eum qui non noverat pecca„ tum. „ Et eo loco ubi de sacerdotibus sanctis agebatur. „ Etenim „ expertus est omnia , secundum similitudinem sine peccato: „ in illa scilicet carne , quae habebat similitudinem carnis peccati , quamvis non esset caro peccati. Jam illud quomodo accipiendum sit, „ Omnis „ qui natus est ex Deo non peccat , & non potest peccare , quia se„ men ejus in ipso manet: „ cum ipse Apostolus Joannes, quasi non sit natus ex Deo , aut eis loqueretur , qui nondum essent nati ex Deo, apertè posuerit, (q) „ Si dixerimus quia peccatum non habemus „ nos ipsos seducimus , & veritas in nobis non est: „ in libris quos ad Marcellium de hac re scripsi , sicut potui explicare curavi. Et illud quod dictum est, „ Non potest peccare, „ pro eo dictum est , ac si diceretur , non debet peccare : non improbanda mihi videtur hujus adsertio. Quis enim insanus dicat debere peccari , cum ideo sit peccatum , quia non debet fieri? Sanè quod Apostolus Jacobus ait, „ (r) Linguam autem „ nul-

(o) Psal. 118. (p) 2 Cor. 5. (q) 1 Joan. 3. (r) 1 Joan. 1.

„nullus hominum domare poteſt:„ non mihi videtur ita intelligendum, quaſi per exprobrationem dictum, tamquam diceretur: „ Ergone linguam nullus hominum domare poteſt? „ Tamquam objurgans & dicens, Domare feras poteſtis, linguam non poteſtis? Quaſi facilius ſit linguam domare, quam feras. Non puto quod iſte ſit ſenſus in hoc loco. Si enim id ſentiri vellet de facilitate domandae linguae, caetera ſequerentur in beſtiarum comparatione. Nunc verò ſequitur:„ Inquietum malum, ple„na veneno mortifero,„ utique nocentiore, quam beſtiarum atque ſerpentum. Nam illud carnem interficit: hoc vero animam. (s) „ Os enim „quod mentitur, occidit animam.„ Non ergo quaſi id eſſet facilius, quam manſuefactio beſtiarum ſanctus Jacobus illam ſententiam pronunciavit, aut ea voce voluit pronunciari: ſed potius oſtendens, quantum ſit in homine linguae malum, ut à nullo homine domari poſſit, cum ab hominibus domentur & beſtiae. Neque hoc ideo dixit, ut hujus in nos mali dominationem per negligentiam permanere patiamur: ſed ut ad domandam linguam divinae gratiae poſcamus auxilium. Non enim ait, Linguam nullus domare poteſt, ſed nullus hominum: ut cum domatur, Dei miſericordia, Dei adjutorio, Dei gratia, fieri fateamur: Conetur ergo anima domare linguam, & dum conatur, poſcat auxilium: & oret lingua, ut dometur lingua donante illo, qui dixit ad ſuos: „Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis. „ Itaque praecepto facere commonemur: quod conantes & noſtris viribus non valentes, adjutorium divinum precemur. Proinde & ipſe cum exaggeraſſet linguae malum, inter haec dicens:„Non „oportet fratres mei haec ita fieri:„ continuò monuit, conſummatis his, quae hinc dicebat, quo adjutorio iſta non fierent, quae dixit fieri non oportere. „Quis ſapiens, inquit, & diſciplinatus inter vos? Oſtendat ex „bona converſatione operationem ſuam in manſuetudine ſapientiae.„ Quod ſi zelum amarum habetis & contentiones in cordibus veſtris, nolite gloriari & mendaces eſſe adverſum veritatem. Non eſt iſta ſapientia de ſurſum deſcendens, ſed terrena, animalis, diabolica. Ubi enim zelus & con-

[s] Sap. 1.

contentio, ibi inconstantia & omne opus pravum. Quae autem de sursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, plena misericordiae & fructibus bonis, non judicans, sine (*t*) aemulatione. „ Haec est sapientia, quae linguam domat, de sursum de„scendens, non ab humano corde prosiliens.„ An & istam quisque abrogare audet gratiae Dei, & tam superba vanitate ponet in hominis potestate? Cur ergo oratur, ut accipiatur, si ab homine est, ut habeatur? An & huic orationi contradicitur, ne fiat injuria libero arbitrio? Quod si sibi sufficit possibilitate naturae ad inplenda omnia praecepta justitiae, contradicatur ergo & eidem Apostolo Jacobo admonenti & dicenti, „ (*u*) Si „ quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus „ adfluenter, & non inproperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide „ nihil haesitans.„ Haec est fides ad quam praecepta compellunt: ut lex imperet, fides impetret, „ In multis offendimus omnes.„ Non enim & hoc iste Apostolus alio modo pronunciavit, sicut & illud quod ait „ Linguam „ nullus hominum domare potest.„ Nec illud quisquam istis pro inpossibilitate non peccandi similiter objecerit quod dictum est, (*x*) „ Sapientia car„ nis inimica est Deo. Legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest: „ qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.„ Sapientiam quippe carnis dixit, non sapientiam de sursum descendentem: & in carne esse non eos, qui nondum de corpore exierunt, sed eos, qui secundum carnem vivunt, significatos esse, manifestum est. Non autem ibi est quaestio, quae versatur. Illud est quod expecto ab isto audire: si qui secundum spiritum vivunt, & ob hoc etiam hic adhuc viventes jam quodammodo in carne non sunt, utrum gratia Dei vivant secundum spiritum, an sibi sufficiant, jam data cum crearentur possibilitate naturae in sua propria voluntate: (*y*) cum plenitudo legis non sit nisi caritas, & caritas Dei diffusa sit in cordibus nostris, non per nosmetipsos sed per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Tractat etiam iste de peccatis ignorantiae, & dicit hominem praevigilare debere ne ignoret, ideoque esse culpandam ignorantiam, quia id homo nescit negligentia sua quod adhibita diligentia

(*t*) Marc. (*u*) simulatione (*x*) Jacob. 1. (*y*) Rom. 8.

tia scire debuisset : dum tamen omnia potius disputet, quam ut oret, dicat, (z) „Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. „ Aliud enim est non curasse scire, quae negligentiae peccata etiam per sacrificia quaedam legis videbantur expiari : Aliud intelligere velle, nec posse, & facere contra legem, non intelligendo quae fieri velit : (b) Unde admonemur petere à Deo sapientiam, qui dat omnibus adfluenter : utique his omnibus, qui sic petunt, & tantum petunt, quomodo & quantum res tanta petenda est. Divinitus tamen expianda esse peccata commissa, & pro eis Dominum exorandum fatetur, propter veniam scilicet promerendam : quia id quod factum est, facere infectum multum ab isto laudata potentia illa naturae & voluntas hominis, etiam ipso fatente, non potest. Quare hac necessitate restat ut oret ignosci : ut autem adjuvetur ne peccet, nusquam dixit, non hic legi. Mirum de hac re omnino silentium, cum oratio Dominica utrumque petendum esse commoneat: „& ut dimittantur nobis „debita nostra, & ut non (*) inducamur in tentationem. „ Illud ut praeterita expientur : hoc ut futura vitentur. Quod licet non fiat, nisi voluntas adsit : tamen ut fiat, voluntas sola non sufficit. Ideo pro hac re, nec superflua, nec inpudens Domino inmolatur oratio. Nam quid stultius, quam orare ut facias, quod in potestate habeas? Jam nunc videte quod ad rem maxime pertinet, quomodo humanam naturam tamquam omnino sine vitio ullo sit, conatur ostendere : & contra apertissimas Scripturas Dei luctetur sapientia verbi, qua evacuatur crux Christi. Sed plane illa non evacuabitur, ista potius sapientia subvertetur. Nam cum hoc ostenderimus, aderit fortasse misericordia Dei, ut & ipsum haec dixisse poeniteat. „Primo, inquit, de eo disputandum est : quod per pecca„tum debilitata dicitur & inmutata natura. Unde ante omnia quaerendum „puto, inquit, quid sit peccatum: substantia aliqua, an omni substantia „carens nomen, quo non res, non exsistentia, non corpus aliquod, sed „perperam facti actus exprimitur.„ Deinde adjungit: „Credo ita est. Et si „ita est, inquit, quomodo potuit humanam debilitare vel mutare naturam, „quod substantia caret? „Videte, quaeso, quomodo nescions nitatur e-

ver-

(z) 1 Tim. 1. Rom. 5. (a) Psal. 118. (b) Jacob. 1. (*) inferamur

vertere medicinalium eloquiorum ſaluberrimas voces: „ (c) Ego dixi Do-„mine miſerere mei, ſana animam meam, quia peccavi tibi.„ Quid ſanatur, ſi nihil eſt vulneratum, nihil ſauciatum, nihil debilitatum atque vitiatum? Porro ſi eſt quod ſanetur, unde vitiatum eſt? Audis confitentem, quid deſideras diſputantem? „Sana, inquit, ani-„mam meam.„ Ab illo quaere unde vitiatum ſit, quod ſanari rogat: & audi quod ſequitur: „ quoniam peccavi tibi.„ Hunc iſte interroget, ab iſto quaerat, quod quaerendum putat, & dicat, O tu qui cla-mas, ſana animam meam, quoniam peccavi, quid eſt peccatum? Subſtantia aliqua, an omni ſubſtantia carens nomen, quo non res, non exiſtentia, non corpus aliquod, ſed tantum perperam facti actus exprimitur? Reſpondit ille: „Ita eſt, ut dicis. Non eſt peccatum a-„liqua ſubſtantia, ſed tantum hoc nomine perperam facti actus expri-mitur. „Et contra iſte. Quid ergo clamas, „ſana animam meam, „quoniam peccavi tibi?„ Quomodo potuit vitiari anima tua? Medico indiget: quia ſana non eſt. Omnia quidem bona quae habet in formatione, vita, ſenſu, mente, a ſummo Deo habet, creatore & artifice ſuo, vitium vero quod iſta naturalia bona contenebrat & infirmat, ut illuminatione & curatione opus habeat, non ab in-culpabili artifice contractum eſt, ſed ex originali peccato quod commiſſum eſt libero arbitrio: ac per hoc natura poenalis ad vin-dictam juſtiſſimam pertinet. Si enim jam ſumus in Chriſto nova creatura: tamen eramus natura filii irae ſicut & caeteri. (d) „ Deus au-„tem qui dives eſt in miſericordia propter multam dilectionem, qua „dilexit nos cum eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos Chriſto: „cujus gratia ſumus ſalvi facti.” Haec igitur gratia Chriſti, ſine qua nec infantes nec aetate grandes ſalvi fieri poſſunt, non meritis redditur, ſed gratis datur: propter quod & gratia nominatur: „Ju-„ſtificati, inquit, gratis, per ſanguinem ipſius. „ Unde hi qui non per illam liberantur, ſive quia audire nondum potuerunt, ſive quia obedire noluerunt, ſive etiam cum per aetatem audire non poſſent, lavacrum regenerationis quod accipere poſſent, per quod ſalvi fierent, non

(c) Pſal. 6. (d) Epheſ. 2.

non acceperunt, juste utique damnantur: „quia sine peccato non sunt, vel quod originaliter traxerunt: vel quod malis moribus addiderunt. „(e) Omnes enim peccaverunt, sive in Adam sive in seipsis: & egent gloria Dei.„ Universa igitur massa poenas debet. Et si omnibus debitum damnationis supplicium redderetur, non injuste proculdubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur: non vasa meritorum suorum, sed vasa misericordiae nominantur. Cujus misericordiae? nisi illius qui „ Christum Jesum misit in hunc mundum peccatores salvos facere, „ quos praescivit & praedestinavit, & vocavit, & justificavit, & „glorificavit?„ Quis igitur usque adeo dementissime insaniat, ut non agat ineffabiles gratias misericordiae, quos voluit, liberantis, qui recte nullo modo possent culpare justitiam, universos omnino damnantis: Hoc si secundum Scripturas sapiamus, non cogimur contra Christianam gratiam disputare, & ea dicere, quibus demonstrare conemur naturam humanam neque in parvulis medico indigere, quia sana est, & in majoribus sibi ipsam ad justitiam si velit, posse sufficere. Acute ipsi videntur haec dicere: sed in sapientia Verbi, qua evacuatur crux Christi. „Non est ista sapientia de sursum descendens,„ nolo quod sequitur dicere, ne amicis nostris quorum fortissima, & acerrima ingenia, non in perversum, sed in directum currere volumus, facere existimemur injuriam. Quanto igitur majore zelo accensus est libri hujus quem misistis conditor, adversus eos qui peccatis suis patrocinium de natura humanae infirmitatis perquirunt: tanto & multo ardentiore zelo nos oportet accendi, ne evacuetur crux Christi: Evacuatur autem, si aliquo modo praeter illius sacramentum ad justitiam vitamque aeternam perveniri posse dicatur, quod in libro isto agitur, nolo dicere ab sciente, ne illum qui eum scripsit, ne Christianum quidem habendum judicem, sed quidem magis credo a nesciente, magnis sane viribus, sed eas sanas volo, non quales phrenetici habere consueverunt. Nam prius distinguit aliud esse, quaerere, an possit aliquid esse quod ad solam possibilitatem pertinet: aliud, utrumne sit. Hanc distinctionem veram esse nemo ambigit: Consequ-

(e) Rom. 3.

sequens enim est, ut quod est, esse potuerit: non est autem consequens, ut, quod esse potest, etiam sit. Quia enim Dominus Lazarum suscitavit, sine dubio, potuit: quia vero Judam non suscitavit, numquid dicendum est, non potuit? Potuit ergo, sed noluit. Nam si voluisset, etiam hoc eadem potestate fecisset: quia & Filius, quos vult vivificat. Sed hac distinctione vera atque manifesta quo tendat, & quid efficere conetur, advertite. „Nos, inquit, de sola possibilitate tractamus: de qua nisi quid certum constiterit, transgredi ad aliud gravissimum esse atque extra ordinem „(*) dicimus.„ Hoc versat multis modis & sermone diuturno: ne quis eum aliud, quam de non peccandi possibilitate quaerere existimet. Unde inter multa quibus id agit, etiam hoc dicit. Idem iterum repeto. „Ego dico posse esse hominem sine peccato. Tu quid „dicis? Non posse esse hominem sine peccato? „De posse, & non posse: non de esse, & non esse contendimus. Deinde nonnulla eorum, quae adversus eos de Scripturis proferri solent, ad istam quaestionem non pertinere, in qua quaeritur, possit ne an non possit homo esse sine peccato, jam commemorat: (f) „Nam nullus, inquit, mundus est a sorde, & non est homo, qui non peccet, & non est „justus in terra, & non est, qui faciat bonum, & caetera his simi„lia, inquit, ad non esse, non ad non posse proficiunt. Hujusmodi „enim exemplis ostenditur, quales homines quidam tempore aliquo „fuerint: non quod aliud esse non potuerint. Unde & jure inveniun„tur esse culpabiles Nam si idcirco tales fuerunt, quia aliud esse non „potuerunt, culpa carent.„ Videte quid dixerit. Ego autem dico parvulum natum in eo loco, ubi ei non potuit per baptismum subveniri morte praeventum, idcirco talem fuisse, id est, sine lavacro regenerationis exisse, quia esse aliud non potuit. Absolvat ergo eum & aperiat ei contra sententiam Domini regnum coelorum (g) Sed non eum absolvit Apostolus, qui ait, Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Recte ergo ea damnatione,

(*) Ducimus. (f) Job. 15. (g) Rom. 5.

tione, quae per universam massam currit, non admittitur, in regnum coelorum: quamvis Christianus non solum non fuerit, sed nec esse potuerit. Sed non damnatur, inquiunt, quia in Adam peccasse omnes, non propter peccatum nascendi origine adtractum, sed propter imitationem dictum est. Si ergo ideo dicitur Adam auctor omnium, qui subsecuti sunt, peccatorum, quia primus in hominibus peccator fuit: cur non potius Abel, quam Christus, ponitur caput hominum justorum, quia primus in hominibus fuit justus? Sed de infante non loquor. Juvenis vel senex in ea regione defunctus est, ubi non potuit Christi nomen audire, potuit fieri justus per naturam & liberum arbitrium, an non potuit? Si potuisse dicunt, ecce quod est crucem Christi evacuare, (*) si sine illa quemquam per naturalem legem & voluntatis arbitrium justificari posse contendere. Dicamus & hic, „ ergo Christus gratis mortuus est. „ Hoc enim omnes possent, etiamsi mortuus ille non esset. „ Et, si justi essent, quia vellent, essent: non, quia justi esse non possent: Si autem sine Christi gratia justificari omnino non potuit, etiam justum si audet absolvat secundum verba sua: quia idcirco talis fuit, quod alius esse non potuit, culpa caruit. Sed objicit sibi quasi ab alio dictum: & ait. „ Potest quidem esse, sed per Dei gratiam. „ Deinde, velut respondendo, subjungit. „ Ago humanitati tuae gratias, quod adsertionem meam, „ quam dudum oppugnabas, non modo non oppugnare aut non con„ fiteri solum contentus non es, verum etiam non refugis comproba„ re. Nam dicere, potest quidem, sed per illum, aut per illud, quid „ aliud est, quam non solum consentire quod posset esse, verum etiam „ quomodo vel qualiter posset ostendere? Nullus itaque magis alius rei „ possibilitatem adprobat, quam qui ejus etiam qualitatem fatetur, quia „ nec absque re qualitas esse potest. „ His dictis: iterum sibi objicit. „ Sed tu, inquies, hoc in loco Dei gratiam, quandoquidem eam non „ commemoras, videris abnuere. „ Deinde respondet: „ Egone abnuo, qui „ rem confitendo, confitear necesse, & per quod effici res potest: an „ tu, qui rem negando, & quidquid illud est, per quod res efficitur, „ procul dubio negas? „ Oblitus est jam se illi respondere, qui rem non negat, cujus objectionem paulo ante proposuerat, dicentis: „ potest

(*) Puto scribendum, *scilicet sine illa* &c.

qui-

„quidem esse, sed per Dei gratiam. Quomodo ergo illam, pro qua „iste multum laborat, possibilitatem negat, qui etiam dicit, potest „esse sed per Dei gratiam? Verumtamen quia isto dimisso, qui rem „jam confitetur, agit adhuc adversus eos, qui negant esse possibile „hominem esse sine peccato, quid ad nos? Contra quos vult agat, „dum tamen hoc confiteatur, quod inpietate sceleratissima negatur, „sine gratia Dei hominem sine peccato esse non posse. Dicit ergo, „sive per gratiam, sive per adjutorium, sive per misericordiam, & quid- „quid illud est, per quod esse homo absque peccato potest, confitetur „quisquis rem ipsam fatetur.„ Fateor dilectioni vestrae cum istal e e- rem, laetitia repente perfusus sum, quod Dei gratiam non nega- ret, per quam solam homo justificari potest, hoc enim in disputa- tionibus talium maxime detestor & horreo, sed pergens legere caetera, pri- mo ex datis similitudinibus coepi habere suspectum. Ait enim, „Nunc si di- „xero, homo disputare potest, avis volare, lepus currere, & non et- „iam per quae haec effici possint commemoravero, id est, linguam, alas, pe- „des: num ego officiorum qualitates negavi, qui officia ipsa confessus sum?„ Videtur certè haec eum commemorasse, quae natura valent, creata sunt enim haec membra hujusmodi naturis, lingua, alae, pedes, non tale aliquid posuit, quale de gratia intelligi volumus, sine qua homo non justificatur: ubi de sanandis, non de instituendis naturis agitur. Hinc jam ego sollicitus coepi legere & caetera, & me non falso com- peri suspicatum: quo priusquam veniam, videte quid dixerit. Cum tractaret quaestionem de differentia peccatorum, & objiceret sibi, quod quaedam saepe irruant, non posse cuncta vitari; negavit debere argui, ne levi quidem correptione, si vitari omnino non possunt: Scri- pturas utique non advertens Novi Testamenti, ubi didicimus, sicut Apo- stolus ait, (*b*) „Numquid dicet figmentum ei qui se finxit, quid me fe- „cisti sic?„ Infirmitatis ei querela propriae virtutis ambitio est, quoniam occultè adjutorium Dei fastidit, qui peculiarem fortitudinem quaerit. Et hic diabolus est, qui dicit, viribus faciam. (*i*) Ego autem secundum A- posto-

(*b*) Rom. 9. (*i*) 2 Cor. 11.

poſtolum, gloriabor ſemper in infirmitatibus meis: ut ſemper dicat cor meum Deo, (k) „In velamento alarum tuarum exſultabo, adhaeſit anima „mea poſt te: me ſuſcepit dextera tua.„ Unde & ſcriptum eſt, „Poſtulatio„nes veſtrae innoteſcant coram Deo: & pax Dei quae ſuperat omnem „mentem, cuſtodiat corda & corpora veſtra in Chriſto Jeſu.„ Habeo itaque infirmitatem: & gaudeo in cognitione infirmitatis meae. Cum enim infirmor, tunc potens ſum: potentem invocando Deum, qui me exaudit infirmum, qui nobis fideliſſime repromiſit: (l) „Ego autem vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi. Peculiare opus infirmitatis eſt, in omni loco ſemper orare, ut omnipotens Deus, qui ſpopondit non deſerere, etiam juvare non ceſſet. Ecce enim Scriptura clamat infirmis: „Quaerite Dominum & confirmamini: „quaerite faciem ejus ſemper. Cui reſpondet vera & pia confeſſio: (m) „Ecce „ſicut oculi ſervorum in manibus Dominorum ſuorum: ita oculi noſtri „ad Dominum Deum noſtrum donec miſereatur noſtri.„ Magna & certa eſt de perfectione fiducia, cum omnipotens facit quod optat infirmus. Rurſusque magna & certa eſt de confirmatione ſecuritas, cum omnipotens ſervat, nec perdit infirmos, ſicut ſcriptum eſt, (n) „Ei „autem qui poteſt omnia abundantius facere quam petimus & intelli„gimus, ſecundum virtutem qua operatur in nobis: ipſi gloria in „Chriſto Jeſu.„ Quamobrem admonet Apoſtolus, „Quae ſurſum ſunt „ſapite, non quae ſuper terram: mortui enim eſtis & vita veſtra „abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cum Chriſtus adparuerit vita „veſtra, tunc & vos adparebitis cum ipſo, in gloria.„ Vitae fructus eſt ſanctitas: ſanctitas vero eſt, eſſe ſine peccato. Si ergo incorruptionis gloria abſcondita eſt ab omnibus hominibus in hoc tempore, tu quomodo hoc eodem tempore ipſa incorruptione poſſe te ſuperindui gloriaris? Sicut enim corruptionis principium fuit homini declinare in peccatum, ita incorruptionis initium erit, non habere peccatum. Quis ergo illud ante judicium Dei abſcondit, aut de ſinu Chriſti abſtulit, & tibi tradidit? An forte quia non meretur

(k) Pſal. 62. (l) Matt. 28. (m) Pſal. 122. (n) Epheſ. 3.

retur eam in futuro de manu Domini intelligis? Haec praesummus instruit Paulus, & dicit, (n) „Cum autem mortale hoc induerit im„mortalitatem: tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors „in victoriam. Ubi est mors victoria tua? Ubi est mors stimulus „tuus? Stimulus autem mortis peccatum est.„ Per quod ostendit Apostolus, nullo modo eatenus quemquam insultare posse morti atque Peccato, donec mortalitatem inmortalitas, & corruptionem incorruptio consequatur: & ubi infirmitate deleta virtus perfecta succedit, ubi non erit masculus & foemina, sed erunt omnes similes angelis Dei. Porro autem si quis jam in tantum cumulum sanctitatis excrescit, ut vivens in hac carne, vel masculum se esse, vel foeminam nesciat, si jam plenissima sui puritate percepta, nec habens vestimenta sordida, similis est angelis Dei, & si jam illa quae promissa est sanctis in speciem solis claritate circumdatur, digne hanc perfectionem non voce, sed habitu profitetur. Verumtamen praesumtio ista perditio est: quin potius hujusmodi homini expedit, ut non suum cor, sed Paulum, magistum Gentium, audiat & sequatur, simulque oret cum eo, cui oranti respondeat Dominus: (o) „Sufficit „tibi gratia mea: virtus autem in infirmitate perficitur.„ Itaque quod solum & in quo solo liberum arbitrium proficit: praebeat se unusquisque nostrum Deo terram voluntariam. (p) „Dei autem agricultura „sumus: Dei aedificatio sumus.„ Mittat in agrum suum semen verbum, credat in corde, ipse plantet, ipse riget, ipse foecundet, ipse tribuat incrementum, qui est verus agricola. Quod solum tamen in nobis potest voluntaria devotio, ad continendam in se radicem seminis & nutriendos uberes partus fideliter subministret, semperque orationibus suis agricolam suum, ne inimicus zizania superseminare possit, exsuscitet. Haec sit ejus in opere Dei cooperatio, cum spe non dubia & caritate sincera. Ait enim Dominus Jesus: (q) „Ego sum vitis, vos „estis palmites: quodcumque habet, de vite habet.„ (r) „Non enim, „inquit Apostolus, tu radicem portas, sed radix te.„ Quid se ergo extollit

(n) 1 Cor. 15. (o) 2 Cor. 12. (p) 1 Cor. 3. (q) Joan. 15. (r) Rom. 11.

tollit in fructibus, qui videntur in eo, cum totum pertineat ad vitem non solum ut possit, verumetiam ut sit? Alioquin excidetur & in ignem mittetur. Non enim palmes, sed vitis potest: & quod vitis potest, palmes ostendit. Sufficit ergo unicuique ut habeat. At vero unde & ubi habeat, & humiliter agnoscat, & patienter expetat: ne dum non habet, & habere se credit, idipsum quod habet auferatur ab eo. Primum hominem peccantem de paradiso ejecit Deus, deinde in cruce credentem primum in paradisum Christus induxit. Merito ergo quamdiu in Paradiso non sum, & in terra peregrinationis Adae maneo, sine peccato me esse non credo. Si autem in Paradisum gratia Dei traductus fuero: ibi perfectione mea, & morte superata, peccatoque deleto, aeternam in conspectu Dei potentiae ejus gloriam praedicabo. Haec ergo ut potui, beatissimi Sacerdotes, causa fidei & simplicitatis expositi. Non mihi succenseant, qui laeserunt, si in aliquo per comparationes nominum (*) titulantur. De quaestionibus vero aequanimiter ferant, magisque, si timorem Dei habent, gaudeant responsum fuisse quod verum est. Ego, teste Jesu Christo, odisse me fateor Haeresim, non Haereticum: sed, sicut justum est, interim propter Haeresim, Haereticum vito: quia & prohibui, & corripui. Detestetur & damnet, ore pariter ac manu, & cunctis fraternitatis vinculo haerebit: quia scriptum est, Invicem onera vestra portate: & sic adimplebitis legem Christi.

(*) fortè titillantur

FINIS.

IN-

INDEX RERUM.

A.

Abderitae propter ranas & mures sedes mutant. 206
Abegeses legatus Orodis. 412
Abydus oppidum. 113
Abraham quando natus. 7, 455
Abundantia rerum saepe causa malorum. 41
Acesines amnis. 190
Achaja subjecta Romanis. 482
Achajae descriptio. 23
Achajae diluvium ingens. 47
Achaei victi a Metello. 289, 290
Achillas dux regius. 421, 422
Achilleus rebellat in Aegypto. 527
—— ejus mors. 527
Acropatus Mediae praefectus. 201
Acroceraunii montes. 19
Actiacum bellum quando. 429
Actius Varus a Caesare bello impetitur. 424
Adana civitas incendio coelesti deleta. 41
Adiabeni a Septimio Severo devicti. 500
Adherbal Africa expellitur. 321
Adrestae populi. 190
Adriaticus sinus. 24
Adrumetum oppid. 268
Aduatici adversus Caesarem. 390, 397
Aeacides rex Molossorum. 205
Aedes Salutis fulmine dissoluta. 221
Aegades insulae. 243
Aegeum mare. 32
Aegyptus superior. 17
—— inferior quas Provincias habeat. 17
—— ex omni fructu quintam partem solvit. 50
Aegypti fastidienda ubertas. 48
—— septennis fames. 48, 50
Aegyptii ob scabiem suam Moysen expellunt. 49
Aegyptiorum decem plagae. 55
—— —— plagae, cum Roman. calamitatibus collatae. 533, 534
—— —— exercitus cum Rege interfectus, Hebraeis salvis. 56
Aelianus. 525
Aelia Hierosolyma vocata. 490
Aelius Pertinax imperator. 497
Aemilius dictator Fidenas cepit. 123
Aemilianus post invasam tyrannidem exstinctus. 516
Aeneae profugi in Italiam adventus. 72
Aequi populi. 119
Aequorum bellum in Rom. 119, 156
Aestus solis insolitus 57
Aethiopes Gangines. 31
Aethiopica pestis dira. 51, 52
Aethiopicus Oceanus. 31
Aetnae flamma. 299
Aetna fumans. 124
Aetna mons ultra solitum exarsit. 318
Aetna flammas evomit. 311
Aetnae ignis multa vastat. 239
Africa populatur à Romanis. 240
Africae totius descriptio. 29, 38
—— termini iidem qui & Europae. 10, 11
—— principium à finibus Aegypti. 11
Africanum regnum quod. 454
Afrorum clades. 280
Agamemnon archipirata. 336
Agathocles Rex Siciliae. 228
—— Pœnos superat. 230
Agesilaus. 148
—— Thebanos superat. 151
Agis Lacedaemonius cum Antipatro congressus occubuit. 187
Agrigentum Siciliae civitas. 233
Agrigentini omnes sub corona venditi. 233
Agrippa contra Democham & Pompejum. 434
—— multas onerarias naves Antonii cepit. 437
Alania regio. 23
Alani à Stilicone commoti. 567
Alaricus rex Gothorum. 90
Alba oppidum. 276
Albanorum situs. 19
—— civitas oppugnata. 354
Albania ulterior. 22
Albini imp interitus. 510
Alceta frater Perdiccae. 204
Alcibiades Dux. 128
—— interitus. 134
Alamanni in Italiam irrumpunt. 518
—— caesi à Constantio. 527
—— caesi a Gratiano. 552
Alexander Magnus quando natus. 162

INDEX RERUM.

Alexander Magnus incerto patre, adultera matre. 184
—— cum Dario pugnat. 182, 183
—— Achajae urbes & Theſſaliae vectigales fecit. 181
—— Thebanos delevit. 180, 181
—— Athenienſib. bellum deprecantibus remiſit. 180
—— poſt Darum Hyrcanos, Mardos, Parthos, multosque Barbaros ſubigit. 187, 188, 189
—— ſaxum mirae aſperitatis expugnat. 189
Alexandri temeritas. 191
—— interitus apud Babyloniam 193
—— gloria in Caeſarem refuſa. 416
Alexandro mortuo varii bellorum tumultus. 201
Alexandrum totius orbis principes metuebant. 192, 193, 194, 446
Alexander Rex Epirotarum a Samnitib. victus. 167
—— Cleopatram filiam Philippi uxorem accipit. 177
—— a Sabinis proſtratus. 177
—— a Brutiis Lucanisque ſuperatus. 187
Alexandria in Aegypto condita. 184
—— Caeſar ea urbe potitus. 439
Allectus Carauſum interficit. 526
Allia fluvius. 141
Allobroges Galli a Domitio victi. 318
Amandus 525
Amaſis Aegypti rex. 59
Amazonum regio. 22
Amazonum & Cimmeriorum in Aſiam incurſus. 65
Ambiani populi. 390
Ambiorix Cottam & Sabinum interficit. 307
Ambira rex. 192
Ambivariti. 392
Ambroſius adparuit Maſcelzeli in ſomnis. 565
Amilcar dux Poenorum, 237
Amilcaris ſupplicium. 230
Amilcaris Annibalis patris interitus. 248
Amilcar cognomento Rhodanus. 228
Amneſtia quid. 137
Amonum ubi naſcatur. 20
Amphitryon tertius à Cecrope Athenis regnavit 51
Amphipolitana arx. 206
Amulius Romuli avus. 368
Amulii pater Procas. 87
Amyntas dux Philippi. 177
Amyntas conſobrinus Alexandri, ab eo occiſus. 188
Amyntas dux Alexandri Bactrianos fortitur. 202
Ancus Martius. 94
Andegavi. 392
Andragatius comes Maximi è navi ſe praecipitat. 557
Androgynus Romae viſus. 293
Andro Agathoclis frater. 229
Androgorius dux. 396
Anien fluvius. 260
Annibal Senior imperator Poenorum. 233
—— fugit. 234
—— lapidibus obruitur. 235
Annibal, Amilcaris filius, Saguntum delet. 252
—— Roman. legatos à ſe abjecit. *ibid.*
—— incommoda ab eo in Apennino perpeſſa. 253
—— alterum oculum perdidit. *ibid.*
—— quando Flaminium circumvenerit. 254
—— Romanos ad Cannas caedit. 256
—— caeditur. 258
—— ejus dictum. 261
—— caput fratris ei objectum. 266
—— in Africam redire juſſus. 267
—— a Scipione vincitur. 268
—— ad Antiochum migrat. 271
—— vincitur. 272
—— apud Pruſiam regem ſe veneno necavit. 274
Anni ab Adam uſque ad Ninum. 7
—— ab Abraham ad Auguſtum. 7
—— à Nino uſque quo Babylon coepta inſtaurari. 87
Antigono, Philippi filio, Phrygia major aſſignatur. 201, 202
—— cupiditas in eo dominandi. 207
—— ejus mors. 208
Annulorum tres modii collecti ex occiſis Romanorum. 256
Antigonus, Judaeae rex, Judaeos debellavit. 433
—— a Ventidio vincitur. 433
Antiochia pene tota ſubruta terrae motu. 487
Antiochi bellum contra Po. Ro. 270
—— clades. 272, 273
Antiope & Menalippe ab Hercule retentae ſunt. 67
Antiope & Orithyia regno Amazonum praeerant. *ibid.*
Antipater matrem interimit. 207
Antiſtius legatus Auguſti. 445
Antium oppidum 254, 345
Antoninus Pius imperator creatur. 491
Antonini (Marci) benignitas erga ſuos. 494, 493, 494
—— in Pannonia obitus. 495
Antonini Veri interitus. 492
Antonius Caeſari Auguſto bellum denuntiari jubet. 436
—— graviſſima fame preſſus. *ibid.*
—— uxorem Octaviam repudiat. 437
—— à Caeſare Octaviano vincitur. 437, 438

An-

INDEX RERUM.

Antonius à Caesaris exercitu victus, seipsum inficit. 439
Apameam Lucullus vastat. 375
Aper socer Numeriani. 525
Apis Argivis praefuit. 56
Apollo Pythius quis. 418
Apollonia urbs. 206
Apollonienses populi. 175
Appius Claudius decemvir. 121
Appius Claudius Censorinus. 417
Apulia. 24
Aquitania. 25
Aquitanicus sinus. *ibid*
Aquitani caesi à Crasso. 394
Arabes Septimius Severus superavit. 501
Araxis fluvius. 104, 379
Arachosia regio. 14
Arbactus praefectus Medorum. 73, 74
Arbitrio Theodosium à periculis liberat. 560
Arbis fluvius. 14
Arbogastes Eugenium tyrannum imperatorem creat. 559
Arbogastis interitus. 561
Arcades à Lacedaemoniis infestantur. 153
Arcadius pius princeps. 156
—— Theodosio filio suo regnum tradidit. 563
Arca variorum venenorum Caligulae. 466
Archelaus dux Mithridatis, 370, 371
Archelaus Mesopotamiam sortitur. 203
Archelais civitas. 506
Archidamus dux Lacedaemoniorum. 153
Archimedes Syracusanus. 259
Ardalio fluminis nomen. 565
Ardea oppidum. 95
Arduenna sylva. 400
Arelatum civitas. 581
Aremorica gens. 406
Argyraspidas in auxilium rogat Eumenes. 205
Ariarates Cappadociae rex. 275
Aricia oppidum. 345
Aricium oppidum. 345
Ariminum colonia 415
Arimini lux clara effulsit noctu. 250
Ariobarzanes Cappadociae rex. 370
Ariobarzanes mons. 20
Ariovistus à Caesare superatur. 389
Aristides Atheniensis Christianus. 488
Aristobulus sacerdos & rex. 384
Aristonicus Attali frater. 308, 309
Arius haereticus. 541, 542
Armenia vastatur à Vologeso. 492
Armeniae pilae. 19
Armeniae aliquot provinciae amissae. 473
Armenes Nabidis filius. 270
Arpi. 254
Arrybas rex Molossorum. 169
Ars contra elephantes. 219
Arsaces rex Parthorum. 295
Artabanes Armeniae rex ab Antonio capitur. 436
Artaces rex Iberiae. 380
Artaxerxes rex Persarum filius Darii. 138
—— bella quiescere praecepit in Graecia. 146
Artemidora regina Halicarnassi. 113
Arthous Pelasgos fortitur. 203
Arudes populi Galliae. 389
Arusini campi. 219
Aruns, Superbi filius, bello Vejentum Tarquiniensiumque procubuit. 96
Arzuges populi. 30
Asclepiodotus Allectum interficit. 526
Asculum oppidum. 337
—— à Pomp. obsessum. 337
Asia quousque extendatur. 13, 14, 15
Asiae minoris descriptio. 16
Asiae septentrionalis descriptio. 19
Asiae civitatibus terrae motu dirutis quid Tiberius praestiterit. 463
Asia Gothorum inundatione deletur. 518
Astyages Medorum rex. 76
—— capitur. 77
Assyria regio. 14
Assyriorum regnum per M. CLX. annos per L. reges actum. 60
—— —— in Medos transfertur. 75
—— —— diu stetit. 87
Astra, quaedam hominum facta fugerunt. 62
Astrixis mons. 31
Astura flumen. 445
Astures populus Hispaniae. 26, 444
Atalante civitas. 139
Ataulphus Alarico successit. 584
Ataulphi decretum. 584
Attalus praefectus Arbacti. 90
Attalus dux Philippi. 177
Attalus, Rex Pergami, populum Romanum haeredem scripsit. 305
Attalus tyrannus. 582
Athanaricus Gothorum rex. 549
—— ejus interitus. 556
Athan munitissimam civitatem Lucullus diripuit. 375
Atheas, rex Scythiae. 175
Athenae civitas. 24
—— totaque Graecia capitur ab Archelao duce Mithridatis. 370
Athenienses vincuntur. 126
—— apud Siciliam conflictati. 127
—— consumti magis in bello quo victi. 128
—— in Lacedaemoniorum potestatem cessere. 133

INDEX RERUM.

Athenienſes bellum cum Antipatro gerunt. 203
Athenienſium praeclara amneſtia. 467
Attilii interitus. 241
Attilius Regulus Liparam Melitamque evertit. 236
—— Romam mittitur. 241
Attyrus, alias Antyrus, rex Scytharum. 107
Atlas mons finis Africae. 12, 31
Atlanticus oceanus. 31
Atrebates populi. 390
Atrei & Thyeſtis odia. 62
Avaritarum fines. 12
Aventinus mons. 122
Averni in Caeſarem. 401
Auguſti vocabulum primo Caeſari inditum. 441
Auguſto regnante natus eſt Chriſtus. 448
Auguſto Caeſare imperante pax per Chriſtum univerſo orbi illuxit. 164
Auguſtus dominus dici noluit. *ibid.*
Aulus Saturnini competitor. 333
Auleri populi. 394
Auloles ſeu Autoles populi. 31
Aulon mare Cilicum. 32
Aurelius Commodus Antonini filius. 492
Aurelius Antohinus Caracalla novercam ſuam Juliam duxit uxorem. 505
Aurelius Alexander imperator. 507
Aurelianus imperator, vir induſtria militari excellentiſſimus. 521, 522
—— Romam antiquis terminis ſtatuit. 521
—— perit. *ibid.*
Aurea domus Romae à Nerone condita, conflagrat. 487
Auri & argenti multitudo. 326
Autores caeteri tam Gracci quam Latini a Nino, Oroſius ab Adam ſcribere incipit. 6
Autrigones. 444
Axiarches Parapamenos fines Caucaſi montis accipit. 202

B.

Babylonem Cyrus evertit. 103
Babylonia a Nemrod condita, a Semiramide reparata. 102, 103
Babylonis deſtructio fuit Romae aedificatio. 89
Babylonis deſcriptio. 102
Babylonis & Romae collatio. 483
Babylonium regnum. 484
Baſtriana ulterior & Indiae regiones tenuerunt ſuos praefectos. 202
Baſtriani populi. 20
Baccia oppidum. 293
Balaeus Aſſyrios regebat. 50
Baleares inſulae. 25
—— inſulae duae. 34
Baleares inſulae a quo ſubactae. 318
Barcilona. 34
Barcinon Hiſpan. urbs. 585
Baſilus, alias Baſillus. 116, 431
Baſſianus Severi Sept. filius regnum adipiſcitur. 505
Baſternae aquis deleti. 275
Baſternarum cum Romanis pugna. 528
Batavi. 27
Bebriacum. 475
Belgae adverſus Caeſarem. 391
Belgida urbs nobilis. 357
Bellovaci cum LXX. millibus armatorum adverſus Caeſarem. 390
Bella civilia quinque Octav. Caeſ. geſſit. 429
Bella civilia conſurgunt tempore Valeriani. 518
Bellua triginta ſtadiorum. 469
Bellum ſociale totam commovit Italiam. 335
Bellum in aditu Capitolii horridum. 333
Bellum robore, non numero confici. 132
Bellum inter Athenienſes & Cretenſes. 62
Bellum inter Lapithas & Theſſalos. 62
Bellum inter Peloponnenſes & Athenienſes maximum. 79
Bellum Lacedaem. contra Meſſenios. 80, 83
Bellum Athenienſium in Lacedaemonios. 82, 83
Bellum Peloponnenſium & Boeotiorum in Athenienſes. 84
Bellum inter Sabinos & Rom. 93
Bellum Tarquinienſium adverſus Rom. 96
Bellum exulum & fugitivorum. 119
Bellum civile apud Perſas. 138
Bellum Rom. adverſus Samnites. 162
Bellum Punicum poſt Pyrrhi ſecutuum. 163
Bellum Rom. adverſus Latinos. 164, 165
Bellum Philippi cum Athenien. 176
Bellum Alexand. cum variis gentibus. 180. & deinceps.
Bellum commilitonum Alexand. 207
Bellum Tarentinorum adverſus Rom. 214
Bellum Pyrrhi contra Rom. 215
Bellum Punicum primum &c. quando. 224
Bellum inter Annibalem & Scipionem. 268
Bellum Macedonum cum Rom. 270
Bellum Achaicum. 289, 390
Bellum ſervile in Sicilia. 300
Bellum Jugurthinum. 321
Bellum civile Marianum & Mithridaticum. 341
Bellum Macedonicum. 355
Bellum fugitivorum ſeu gladiatorum. 360
Bellum Mithridaticum. 370
Bellum Cimbricum. 327
Bellum civile Pompei quamdiu duraverit. 415
Bellum Antonii cum Auguſto Caeſare. 426

INDEX RERUM.

Bellum M. Antonii contra Parthos. 433
Bellum civile inter Maxentium & Conſtantinum. 537
Bibliotheca Romana incenſa. 496
Bibulus quis. 385
Bithynia à Mithridate corripitur. 370
Bituitus rex Avernorum. 319
Biturigum civitas. 401
Bocchus Jugurthae ſocius. 322
—— Maurorum rex. 322
Boeotii vincuntur à Metello Rom. praet. 290
Boji à Roman. praefecto ſuperati. 270
Bogud Bocchi Maurorum regis filius. 351
Boiorix. 331
Bonoſus apud Agrippinam interfectus. 523
Boreum promontorium & flumen. 22
Borcus Scytha. 446
Boſporani ab Agrippa ſuperantur. 447
Brennus dux Senonum. 140
Brigantia Galleciae civitas. 26
Brigitio, alias Bergentio oppidum. 550
Britannia. 27
Britannia vallo diſtincta. 502
Britanniam invadit Caeſar. 395
Britannica clades. 473
Brunduſium. 24
Brutii. 34
—— pugnant contra Romanos. 200
Brutus Caeſaris adverſarius. 426, 429
Brutus & Caſſius ſibi mortem conſciverunt. 432
Bucephala urbs. 190
Bulla oppidum. 352
Bura, in Achaja terrae motu & diluvio perit. 155
Burgundiones qui. 549
—— unde dicti. 549
—— à Stilicone commoti. 572
Buſiris impiiſſimus immolator. 287
Buſiridis crudelis hoſpitalitas. 52
Byrſa arx. 280
Byzantium oppidum. 30
—— à Philippo obſeſſum. 174
—— a Pauſania condita urbs, poſt a Conſtantino aucta, Conſtantinopolis dicta eſt. 174
—— quo tempore Rom. paruit. 482

C.

Caecilius praetor interiit. 200
Caecilius a Caeſare deſcivit. 417
Caepio a Veſtinis & Marſis occiſus. 337
Caeraeſi populi. 391
Caeſarea barbaris in praedam data. 551
Caeſarienſis Mauritania. 31
Caeſar (Cajus Julius) aerarium publicum ſpoliavit. 415
—— Galbam in Veragros mittit. 391
Caeſar Helvetios, Tulingos, Latobroges, Rauracos, Boios aggreditur. 388
—— tres illi provinciae cum legionibus ſeptem datae. 386
—— Sicambros & Ubios ab obſidione liberat. 395
—— Britannos & Suevos ſibi ſubjecit. 395
—— in Italiam reverſo eo Gallia in arma conjurat. 401
—— ſtrage horrenda Ambiorigis fines vaſtat. 406
—— pacata Gallia, legiones in hyberna dimiſit. 405, 406
—— Uxellodunum expugnat. 407, 408
—— Galliam expugnat. 406, 407, 408
—— poſcenti alterum conſulatum, Marcellus obſtitit. 415
—— acies contra Pompejum. 420
—— viſo Pompeji capite annuloque flevit. 421
—— militum ejus Alexandriae ſtrages. 422
—— in ſcapha aegre diſcedit. 422
—— Alexandrinis regem reddidit. 423
—— Alexandriam ſibi ſubjecit. 423
—— Pompeji nepotes filiamque Pompejam cum multis aliis jubet occidi. 424
—— ejus deſperatio 424
—— viginti & tribus vulneribus confoſſus interiit. 426
—— eo occiſo multa bella oriuntur. 426, 427
Caeſar Julius metator imperii, non imp. 452
Caeſar Octavius, qui poſtea Auguſt. dictus. 429
—— ejus animadverſio in milites. 435
—— Illyricum & Pannoniam, partemque Italiae ſubegit. 447
—— claſſis quanta contra Antonium. 437
—— victoria ab Antonio. 437, 438
—— ſextum imperator, & quartum conſ. 439
—— quos occidi juſſerit. 439, 440
—— profectio in Syriam. 440
—— illi urbem ingredienti quid acciderit. 442
—— beneficentia. 442
—— Janum primum clauſit. 441
—— iterum aperuit. 444
—— ſecundo clauſit. 445
—— tertium clauſit. 448
—— in Hiſpanias proficiſcitur. 444
—— poſt bellum Cantabricum Ro. rediit. 446
—— graviter ferens reip. cladem, quid clamaverit. 417
—— ſuis plurimas leges ſtatuit. 448
Caeſonius. 425
Caninius (Cajus) hoſti ſe offert. 406
Cajus Vetilius praetor. 292
C. Servius praetor. 336
C. Gabinius legatus. 339
C. Caſſius Caeſaris interfector. 426

INDEX RERUM.

C. Julius Caesar quo tempore consul. 386
C. Toranius. 431
Cajus nepos Augusti. 458
C. Caligula Caes. quando regnare coepit. 463
——— ut deum se coli praecepit. 465
——— sororibus stupratis etiam exilium impo-
suit. 465
Ca. Caligulae hominis ante se omnium flagitio-
sissimi dictum. 463, 464
——— interitus. 465
C. Sulpitius dictator Gallos superat. 160
Calagurris oppidum. 357
Calama urbs. 321
Calcartium, alias Alcarsum, vel Chalearsum lacus.
12
Calenus ager. 221
Caleti populi. 390
Calligicum alias Caligardamana promontorium.
12
Callisthenem philosophum Alexander quod se
non adoraverit, occidit. 188, 189
Calocerus à Constantino opprimitur. 540
Calpe promontorium. 31
Calpurnius Flamma. 235
Calpurnius Fornix. 366
Calypso insula. 30
Cambyses, Cyri filius, cunctam Aegypti religio-
nem abjecit. 106
Camerina urbs Siciliae. 235
Campani & Sidicini à Romanis defenduntur. 162
Campanorum exercitus adversus Gallos. 249
Cantabri ubi. 26
——— caesi à Crasso. 394
——— victi à Caesare fuerunt. 444, 445
Cappadocia & Paphlagonia Eumeni data. 202
Cappadocia à Vologeso vastatur. 492
Capparonia, virgo Vestalis, laqueo se perimit. 224
Capene. 254
Capsa urbs ab Hercule Phoenice condita. 322
Capraria insula. 564
Capuae Campaniae civitas capta. 262
Capuano... principes mortem sibi veneno con-
sciverunt. 262
Capuae oppugnatio per Milonem. 417
Caralitani populi. 33
Carausius rebellat in Britannia. 526
——— à Maximiano occidi jubetur. 526
Carrae oppidum. 412, 505
Carinus Carini imperatoris filius. 523
Carisius Rom. legatos superavit. 445
Carnuntum. 494
Carnutes populi. 406
Carpathium mare. 32
Carpathii contra Phoroneum regem Argivo-
rum & Parapaseos. 46
Carporum invasio. 528
Carus Narbonensis imperator. 523
Carpathos insula. 33
Cartalo sacerdos Herculis à patre suspenditur.
226
Carthaginiensium perfidia. 222
Carthaginis descriptio. 279, 280
——— deletio. 280
Carthago condita ante Romam septuaginta an-
nis. 225
——— à Romanis restitui jussa. 315
——— nova capta. 263
Carthaginienses inter caetera mala etiam pesti-
lentia laborabant. 225
——— exercitus peste confectus. 226
——— deletus exercitus apud Siciliam. 256
——— à Pyrrho rege superati sunt. 230
——— pacem a Regulo poscunt. 238
——— pacem à Romanis exorant. 243
——— pensionem annuam Romanis pendunt. 243.
244
——— tradiderunt Romanis arma. 279
Cassander filius Antipatri stipatoribus regis sa-
tellitibusque praeficitur. 202
——— Cariam possidet. 202
——— dux Menandri. 205
Cassii magnanimitas. 413
Cassiopa insula. 24
Cassivellaunus dux. 396
Caspium mare. 22
Caspius mons. 22
Castoris locus. 475
Castor Mithridatis praefectus. 380
Catabathmos locus non procul à castris Alexan-
dri Magni. 12, 30
Cathippi oppidum. 20
Catilina incesti accusatur. 376
Catilinae conjuratio. 385
Catanenses foedus cum Syracusanis ineunt. 124
Catanensium legati lugubres eunt Athenas. 124
Catana urbs igne oppressa. 318
Catti à Druso devicti. 446
Cato reditum Metelli promulgavit. 334
Cato apud Uticam se occidit. 423
Catulus Catilinam, incesti reum protegit. 376
Caucasus mons. 13, 21
Celtiberi. 26
Cenapum oppidum. 401
Centenius Penula. 258
Cenomanni adversum Caesarem castra metantur.
390
——— à Lucio Fulvio victi. 270
Cephalenia insula. 24
Cerdo magister Marcionis. 491
Cesena Piceni civitas. 265
Ceserix. 331
Chajesta urbs. 402
Chalcedon oppidum. 373
Charoeades dux exercitus. 125

Char-

INDEX RERUM.

Carrinatis copias Q. Metel. cecidit. 348
Carrinatem praetorem Romanum Sulla jugulavit. 351
Cheruſci populi. 446
Choraſmii populi. 188
Chriſtus quando natus. 428, 457
Chriſto crucifixo maximus terrae motus factus. 462
Chriſtianis permittitur Hieroſolymas inhabitare. 490
Chriſtianis parſum tempore irruptionis Gothorum in Romam. 574
Chriſtianorum perſecutiones. 492, 493
——— prima perſecutio ſub Nerone. 472, 473
——— perſecutio ſecunda ſub Flavio Domitiano. 483
——— perſecutio tertia ſub Ulpio Trajano. 486, 487
——— perſecutio quarta ſub M. Antonino & Vero. 492
——— perſecutio quinta ſub Severo. 501
——— perſecutio ſexta per Maximinum. 509
——— ſeptima perſecutio ſub Decio. 515, 516
——— octava perſecutio ſub Valeriano. 517
——— nona perſecutio ſub Aureliano. 522
——— decima perſecutio ſub Diocletiano omnium immaniſſima. 528
Chryſorrheas flumen. 21
Crixi & Spartaci bellum Gladiatorium. 360, 361
Cibala. 538
Cilicia. 32
——— Romanis legibus paruit. 482
——— à Pub. Servilio penè deleta. 358
Cilicinus ſinus. 32
Cimbri a Mario victi. 330
Cimbricarum mulierum pugna. 332
Cimmericum mare. 22
Cimmerii & Amazones invadunt Aſiam. 79
Cinna cum Mario Urbem ingreditur. 345
——— interfectus. 345
Circum requirunt Romani. 44
Cirta oppidum. 267, 322
Claudius Marcellus Syracuſas capit. 259
Claudius ſcriptor hiſtoriarum. 270
Claodicus Cimbrorum rex captus. 331
Claudii, Romani ducis in Macedonia, interitus. 358
Claudius Caeſar venenum Caligulae juſſit in mare demergi. 466
——— ab Auguſto quartus. 466, 467
——— expeditio in Britanniam. 468
——— Judaeos Urbe expulit. 469
——— fugiens furorem plebis, per pſeudothyrum intravit in palatium. 470
——— veneno interiit. 470
Claudius Druſus bellum gerit contra Germanos. 446
Cleochares Spado. 376
Cleopatra regnum Aegypti à Caeſare accipit. 423
——— ex Alex. occurrit Antonio. 437
——— fuga ejus. 437
——— ſerpentis morſu, quem adhibuit, interiit. 439
Cleophidis reginae regna. 190
Climax mons. 16
Clivus Publicius. 317
Clipeus aureus in curia, in capitolio ſtatua aurea, Claudio decreta eſt. 521
Clitus ab Alex. venabulo transfoſſus. 188
Clodius Albinus Juliani ſocius. 502
Cloeliae virginis audacia. 97
Clupea Romanis dedita. 336
Cluſia oppidum. 140
Cottiae Alpes. 25
Cochem Parthiae urbem Carus capit. 523
Coela quid. 417
Coelum ardet apud Thuſcos. 259
Colophonii populi. 372
Collina porta. 260
Collatio populi Iſraëlici & Chriſtiani, item Aegyptiaci & Romani. 532
Coloſſae terrae motu conciderunt. 473
Comagene redacta in provinciam Romanis paruit. 482
Commodus ſuſcipitur ab Antonino patre in regnum. 495
——— ejus interitus. 496
Condruſi populi. 390
Conjuratio ſervorum navaliumque ſociorum. 234
Conjuratio Claudiana. 121
Conon dux Athenienſium. 131
——— ab exilio in ducem electus. 131
——— ejus ſollicitudo & fides. 132
——— ab Lacedaemoniis victus ad Euagoram, Cypri regem, confugit. 132
Conſentia oppidum. 360
Conſtantinopolis dedicatur. 540
Conſtantinopolitana prodigia. 155, 156
Conſtantius a Diocletiano Caeſar legitur. 526
——— & Galerius Romanum imperium primi diviſerunt. 529
——— in Britannia mortem obiit. 529
Conſtantinus Magnus gubernacula imperii à patre Conſtantio ſuſcipit. 530
——— primus imperator Chriſtianus excepto Philippo. 537
——— omnes poſt ſe imperatores habuit Chriſtianos excepto Juliano. 537
——— filii ejus Caeſares ſunt creati. 539
——— bene diſpoſitis rebus moritur. 541
Conſtantinus, Conſtantius, Conſtans imperatores. 541
Conſtantinus dum fratrem Conſtantem bello infectatur, occiſus eſt. 542
Conſtantinus imperator Britannorum. 576

INDEX RERUM.

Conſtans ex monacho imperator. 581
—— occiditur à Gerontio. 581
Conſtantius Ario adeſt. 542
—— interitus ejus. 543
Conſtantius comes Conſtantinum imperatorem occidit. 581
Conſules quando creati. 95
CONSULES ROMANI
Man. Acilius Capito. 310
Man. Acilius Glabrio. 272
P. Aelius Paetus. 268, 289
M. Aemilius. 311
M. Aemilius. 371
L. Aemilius Catulus. 249
M. Aemilius Lepidus. 275, 295
L. Aemilius Papus. 249
L. Aemilius Paullus 239, 256, 276
C. Antonius. 383
L. Apulejus. 440
C. Aquillius Florus. 234
Manius Aquillius. 310
C. Attilius Bulbus. 245
Attilius Calatinus. 235
Attilius Regulus. 236, 241, 249
C. Attilius Regulus. 249
Aurelius Cotta. 240
L. Aurelius Oreſtes. 311
L. Caecilius Metellus. 240, 293
L. Caecilius Metellus. 315
Q. Caecilius Metellus. 293
L. Calpurnius Beſtia. 321
L. Calpurnius Piſo. 307
Q. Calpurnius Piſo. 299
Caſſius. 359
C. Caſſius Longinus. 275
L. Caſſius. 326
Appius Claudius. 232, 293, 294, 352
M. Claudius Marcellus. 165, 251, 262, 264, 271, 273, 415
Claudius Nero. 264
Claudius Pulcher. 242
Appius Claudius Pulcher. 293
Cornelius Cinna. 345
Cn. Cornelius Aſina. 233
Cornelius Dolabella. 99, 199
Cn. Cornelius Lentulus. 268, 281, 289
Cornelius Lentulus. 360
L. Cornelius Scipio. 234
P. Cornelius Scipio. 251, 252
P. Cornelius Scipio Africanus. 253, 266, 272, 300
P. Cornelius Scipio Naſica. 321
L. Cornelius Sulla. 339, 340
Curius. 199
Curius Dentatus. 219
Decius Murena. 164, 196
Decius Mus. 164, 196
Domitius. 99, 199
Cn. Duillius. 233
Ebutius. 119
Fabius. 41, 76
M. Fabius. 98
Q. Fabius. 232
Fabius Gurges. 199, 218
Q. Fabius Labeo. 273
Fabius Maximus. 196, 199
Q. Fabius Maximus. 257, 264
Q. Fabius Maximus Servilianus. 293
Flaminius. 251, 255, 269
Fulvius. 248
C. Fulvius. 307
Cn. Fulvius. 260
Fulvius Flaccus. 248, 250
M. Fulvius Flaccus. 311
Sex. Fulvius Flaccus. 299
M. Fulvius Nobilior. 273
Q. Fulvius Nobilior. 239
C. Furius Pacilus. 240
Geganius. 98
Gellius. 360
C. Genutius Clepſina. 218
L. Genutius. 157
A. Hirtius. 430
C. Hoſtilius Mancinus 292, 295, 296
C. Julius Caeſar. 385
C. Julius Caeſar Octavianus Imp. quinquies Cos. 440
Sex. Julius Caeſar. 335
C. Junius. 242
M. Junius Brutus. 96, 97
M. Licinius Craſſus. 412
P. Licinius Craſſus Dives. 266
P. Licinius Craſſus. 275, 308
L. Licinius Lucullus. 276, 360
M. Livius Salinator. 264
Q. Lutatius Catulus. 243, 144
Lutatius Catulus. 330
Aulus Manlius. 244
M. Manilius. 279, 280
C. Manlius. 327
Cn. Manlius. 98
M. Manlius. 98
T. Manlius Torquatus. 264. 245, 250
Manlius Vulſo. 241
C. Marcius Cenſorinus. 279
L. Marcius Cenſorinus. 279
Q. Marcius. 320
L. Marcius Philippus. 335
Q. Marcius Philippus. 273
C. Marius. 322, 328, 332
C. Marius C. Marii F. 348, 351.
P. Minucius. 78, 98, 272
Minucius Rufus. 251

INDEX RERUM.

P. Mucius Scaevola. 275
L. Mummius. 281. 289
Opimius 316
Papirius. 179. 196
Perpenna. 309
M. Plautius Hypſeus. 311
Cn. Pompejus Magnus. 412
Cn. Pompejus Strabo. 337
Poſtumius. 248
Aulus Poſtumius Albinus. 179. 276
L. Porcius Cato. 337
M. Porcius Cento. 271
Titus Quinctius Flaminius. 269. 315
P. Rupilius. 307
Rutilius. 236
Sempronius. 222
Sempronius Blaeſus. 240
T. Sempronius Gracchus. 245. 257
P. Sempronius Longus. 253
T. Sempronius Longus. 252. 271
C. Sempronius Tuditanus. 310
Servilius. 119
Servilius Caepio. 240
P. Servilius. 352
Q. Servilius. 119. 157
P. Sulpicius. 260
C. Terentius Varro. 256. 296
M. Terentius Varro Lucullus. 359
Tertullus. 582
M. Tullius Cicero. 383
P. Valerius Falto. 245
Valerius Flaccus. 165
L. Valerius Flaccus. 271
P. Valerius Laevinus. 215. 262
Veturius. 179
Correus, dux Bellovacorum 98
Corcyra. 417
—— capta. 437
Corinthi everſio. 291
Corinthius ſinus. 24
Cornelia mater Gracchi. 317
Corſica inſula anguloſa. 34
Coſyra inſula. 351
Coſſus dux Caeſaris. 446
Cotta, legatus Caeſaris, a Gallis caeſus. 398
Cothonem ingreditur Scipio. 281
Cothebas dux Judaeorum. 490
Craſſus (M. Licinius) templum Hieroſolymorum ſpoliat. 412
Craſſi (P. Licinii) interitus. 309
Cremera fluvius. 141
Cremona oppidum. 270
Croeſus capitur. 103
Creta inſula ubi. 32
Cretae longitudo & latitudo. 32
Cretenſes filios Athenienſium Minotauro objeceruut. 62
Creticum mare. 24. 32
Criſpus a patre Conſtantino interficitur. 539
Ctesiphon urbs Parthorum nobiliſſima. 519
Cumanus procurator Judaeae. 469
Curio Catonem Sicilia expulit. 416
Cyclades inſulae. 33
—— numero quinquaginta tres. 33
Cyclopum patria. 123
Cydnus amnis. 182
Cypros inſula. 32
Cyrus Aſtyagem armis infeſtat. 76
—— totum Orientem populatur. 100. 101
—— Aſſyrios Babylonioſque invadit. 100
—— Lydiam invadit. 103
—— Scythis bellum intulit. 104
—— ejus aſtutia. 104. 105
—— occiditur. 105
Cyrus junior, filius Darii, Joniae Lydiaeque praepoſitus. 131
—— in praelio contra fratrem oppreſſus finem certamini dedit. 138
Cythera inſula. 32

D.

Dacia 23
Daci populi. 188. 446
Daci a legatis Domitiani bello adpetiti. 483
Daedali montes. 190
Daguſa aliis Daſcuſa civitas. 5
Dalmatae. 446
Dalmatia. 23
Dalmatius Caeſar. 541
—— ejus interitus. 541
Damaſippi crudelitas. 347. 348
Danai parricidum. 58
Danaus regno pulſus Argos conceſſit. 58
Danubius fluvius 24
—— qui & Iſter dicitur. 275
Dara fluvius. 18
Dardania. 24
Darius Hyſtaſpis, Cambyſi ſuccedit & rex eligitur. 106. 107
—— Scythas bello adgreditur. 108
—— Aſiam & Macedoniam domuit, Ionas ſuperavit, Athenienſes adgreditur. 108
—— moritur. 109
Darius Nothus cum Lacedaemoniis foedus paciſcitur. 128
Darius Codomannus, rex Perſarum, Alexandrum adgreditur. 181
—— multa millia militum Alexandro opponit, & vincitur. 182. 183. 185
—— ejus interitus. 186
Daſcuſa, alias Daguſa civitas. 15
Daſtracus mons. 378
Decentii & Magnentii interitus. 544
Decem plagae Aegyptiorum cum calamitatibus Ro-

INDEX RERUM.

Romanorum collatae. 533. 534. *& seqq.*
Decius cum filio Caesare interficitur. 515. 516
Decius civilis belli incentor & repressor occisis Philippis imperium invasit. 515
Decius Junius dictator. 257
Decii interitus. 196
Decius Brutus. 430
Dejotarus rex Gallograeciae. 374
Deletio humani generis sub Noe. 36
Demaratus Lacedaemonius. 109
Demetrius Philippi Macedonum regis filius obses Romam missus. 270
Demetrius, Rex Syriae, capitur a Mithridate. 295
Demosthenes dux. 295
Demosthenes orator. 180
Democharis ab Agrippa victus. 434
Deucalionis regis fabula. 51
Diablintres. 292
Diadumenus filius Opilii Macrini. 506
Dianae Tauricae litora. 287
Diapolites Amasis rex Aegyptiorum. 50
Dictator Romae creatur. 97
Didymus & Verinianus fratres. 576
Dieus dux Achaeorum. 290
Diocletianus contra Alexandrinos usus immoderate victoria. 527
—— ab exercitu electus imp. 525
—— deposuit potestatem imperii. 528. 529
Diocles, Medorum rex, vir armis experientissimus. 76
Diogenes Archelai filius occisus. 371
Diurpaneus Dacorum rex 483
Dolobella, in Illyrico vincitur. 416
—— a senatu hostis pronuntiatur. 431. 432
Domitianus Titi frater fit imperator. 483
—— se dominum ac deum vocari, coli, scribique jussit. 483
—— libidinis intemperatia quaecunque facile perpetravit. 483
—— triumphat falso. 483
—— genus David exquiri atque interfici jussit. 484
—— persequitur Christianos. 484
—— interitus ejus & sepultura ignominiosissima. 484
Drangae populi. 187
Drepanum civitas. 242
Dumnacus dux. 406
Dyrrachium. 415

E.

Eboracum oppidum. 502. 503
Ebraeorum fugientium numerus. 56
—— transitus per mare rubrum. 56
Eburones populi. 394
Eburonices. 394
Ebusus insula. 34
Ecbatana caput Parthici regni. 380
Ecclesia Christianorum subdita Romanis. 533
Edessa oppidum. 505
Edures. 389
Elephanti numero viginti a Pyrrho in Italiam invecti. 215
—— multi interfecti Hasdrubale contra Romanos pugnante. 240. 241
—— quomodo necati. 265
Elis Graeciae civitas, 92
Elissa Carthaginem condidit. 225
Emodi montes 13.
Eous Indus. 446
Epaminondas Philippi praeceptor. 150. 168
—— Lacedaemoniorum victor. 151. 152. 153
Epaminonda mortuo gravis perditio subsecuta est Thebarum. 154
Epidaurius coluber cum Aesculapii lapide Romam advehitur. 198
Epiphania quando observabatur. 442
Ephesii excluserunt Mithridatem. 372
Esernia oppidum. 337
Eteocles. 62
Euagoras. 132
Eucherius filius Stilliconis. 571
—— ejus caedes. 572
Eudoxus Arianus. 548
Euergetae populi. 187
Eugenius tyrannus. 559
—— captus atque interfectus. 561
Eumachus dux Mithridatis. 373
Eumenes rex Asiae sive Pergami. 275
Eumenes dux quondam Alexandri victus ad Antig. pertrahitur. 205
Euphrates fossarum opera meabilis. 101
—— fluvius. 102
Euphratis ortus. 19
Europa a flumine Tanai incipit. 11
Europae descriptio. 23. 24. 25
Eurucha rex Molossorum. 169
Eurydice Aridei regis Maced. uxor. 205
Eurydice mater Philippi. 168
Eurylochus. 188
Eurylochus dux Athenien. in Sicilia occiditur 127
Eurymedon. 116

F.

Fabiorum familiae occasus. 99
Fabii Maximi egregium factum. 199
Fabius historicus. 249
Fabius Maximus dictator. 255

INDEX RERUM.

Fabius Adrianus. 346
Fabia virgo Veſtalis. 376
Fabula de Jove. 453
Falifci bellum cum Romanis gerunt. 156
——— eorum xv. millia interfecta. 245
——— & peſtilentia Romae. 98
Fames peſtilentiaque arma Rom. compeſcuerunt. 120
——— graviſſima per Syriam. 469
——— apud Romam. 470
Fannius deficit a Fimbria ad Mithrid. 373
Feſulani montes. 569
Fidenates Romanorum hoſtes. 123
Fimbria. 346
Firmus legatus. 445
Firmus ſeipſum in Africa regem facit. 551
Flaminius circumventus ab Annibale. 254
Flavius Claudius voluntate ſenatus ſumſit imperium. 520
Florianus imperator apud Tarſum interfectus. 523
Flumen in Piceno ſanguine fluit. 250
Fons olei trans Tiberim terra exundavit. 435
Fontis olei typus. 443
Formiae oppidum. 221
Fortunatae inſulae. 12
Francus Marſorum imperator. 337
Fruges in arboribus naſci. 299
Fugitivorum caedes. 346
Fulvia uxor Antonii. 432
Furius bona Gracchi publicanda decrevit. 333
Furius Camillus Scribonianus legatus. 467
Furnius Dux Antonii. 436
Fuſcus dux. 483

G.

GAbinius ad Hieroſolymam mittitur. 384
Gades inſulae. 12. 26
Gaditanum fretum. 31
Galba apud Hiſpanias uſurpavit imperium. 473
Gallia Belgica. 25
Gallia Lugdunenſis. 25
Galerius Maximianus à Diocletiano ſuſcipitur honorifice. 528
Galerius & Conſtantius Auguſti Romanum imperium diviſerunt. 529
Galerius duos Caeſares legit. 529
Galerius Auguſtus Severum Caeſarem adverſum Maxentium mittit. 537
Galleciorum caedes per Brutum. 298
Galleciae civitates tres terraemotu dirutae. 487
Galli Urbem penetrant, ſenatores trucidant. 140. 141
——— extincto populo nomen Romae perſequuntur. 140. 141
Galli Senones bellum contra Romanos gerunt. 199. 200
Galli ciſalpini à Romanis caeduntur. 249
Galli caeduntur à Caeſare. 397 405
Gallia tranſalpina, ciſalpina. 386
——— comata. 386
Gallorum multitudo ingens juxta fluvium Anienem caeditur. 159
——— irruptio tertia per loca maritima. 160
——— caedes. 251
——— & Romanorum caedes. 271
——— a Mario occiſorum numerus. 329
Gallorum deditio. 394
Gallis devictis Caeſar in Italiam rediit. 409 412
Galliam ſortitus Druſus. 445
Gallicum mare. 34
Gallienus Romae imperator à ſenatu creatus. 516
Gallograecia nunc Galatia. 273
Gallus Hoſtilianus imperator. 516
Gallus & Voluſianus interfecti. 516
Gallus Caeſar occiditur. 544
Gandarides populi. 21
Gangaridas (vide an Gandaridas.) Macedones expugnavere. 192
Ganges fluvius. 21
Gangines Aethiopes ubi. 31
Ganymedes Trois Dardaniorum regis filius. 61
Garamantes populi. 32
Gaulales populi. 30
Gemoniae ſcalae. 477
Germanici, Druſi filii, Caligulae patris, triumphus. 459
Germani, Alpibus penetratis, Ravennam perveniunt. 518
Germani à Domitiano invaſi. 483
Germani ulteriore potiuntur Hiſpania. 518
Germanorum caedes. 389
Gerontius Conſtantem filium Conſtantini interficit. 581
Geſati Galli qui. 249
Geſſonas Alexander oppreſſit. 192
Geta, Septimii filius, hoſtis publicus judicatus. 503
Getae, qui nunc Gothi, ſocietatem Romanorum optarunt. 68
Getuli populi. 30
Gildo comes Africam ſibi uſurpat. 564
——— ejus exitus. 566
Gladius, quidam Caji Caligulae liber ita inſcriptus. 466
Glaucia (Cajus) praetor. 333
Gomorra igne coeli incenſa. 41
Gordie, i. e. Sardis, Phrygiae civitas. 182
Gordianus imperator ad Cyrceſſum ſuper Euphratem interfectus. 509
Gothi Urbem invadunt. 142
Gortynium. 415
Gylippus Lacedaemonius. 126

INDEX RERUM.

Gothi poſcunt ſibi mitti doctores Chriſtianos. 554
Gothi demerſi. 585
Gothi cujuſdam Chriſtiani factum. 574
Gothia. 23
—— quod Romania. 585
Gothorum deletio per Conſtantinum Magnum 540
Gothorum captivorum vilitas. 570
Gracchi interitus. 306
Gracchorum ſeditiones Romae. 304
Gracchus reipublicae pernicies. 315
Graecia tota à Philippo domita. 169
—— perdit libertatem. 174
—— depopulata à Bruto & Caſſio. 432
—— inundatione Gothorum delctur. 518
Grotianus imperator Valentiniani filius. 549
—— imperator fretus Chriſti potentia hoſtes ſuperavit. 552
—— Theodoſium legit imperatorem. 555
—— Maximi dolo occiditur. 557
Gratiani tyranni interitus. 576
Gyndes fluvius ſecundae poſt Euphratem magnitudinis. 101

H.

HAdrianus imperator reſtaurat aliquot civitates. 488
—— conſobrinae Trajani filius. 488
—— pater patriae adpellatur. 489
—— rempublicam juſtiſſimis legibus ordinavit. 489
—— Chriſtianos incolumes ſervari voluit. 489. 490
—— per Quadratum, diſcipulum Apoſtolorum, inſtructus. 488
—— Sauromatas vicit. 488
—— Judaeos ultima caede perdomuit. 490
Hadrumetum civitas. 31
Hanno vir quidam Carthaginienſis. 227
—— quibus cruciatibus adfectus. 218
Hanno imperator Carthaginien. 233
Hanno à Carthaginienſibus in locum Annibalis ſubrogatus. 236
Hannones duo imperatores Poenorum. 239
Hannonis fuga. 243
Hanno Amilcaris filius interficitur. 266
Harpalo ſumma belli committitur. 76
Haſdrubal novus Carthaginienſis imperator. 240
Haſdrubal cum paucis elephantis aufugit. 241
Haſdrubal rex ultro ſe dedit Roman. 281
Haſdrubalis uxor in medium incendium ſe jecit. 281
Hedui populi. 401
Helena Adiabenorum regina. 469
Helena concubina Conſtantii. 529
Helenae raptus cauſa excidii Trojani. 70
Helena nomen oppidi. 543
Helleſpontus. 34
Heraclianus alias Heraclius conſulatum adeptus eſt. 582
Heracliana navium multitudo & interitus. 583
Heraclea urbs Campaniae. 215
Herculis columnae. 11
Hercules Menalippe reddita arma Reginae pretium redemtionis accipit. 67
Hercules Alexandri filius. 205. 206
Hercynio rex Aegyptiorum. 148
Herdonius dux exſulum. 119
Herodes rex Judaeae Chriſtum necare decrevit. 457
Herodes Albanorum rex. 379. 380
Heſperii montes. 31
Hetruſci, Umbri, Samnites Galli, conſpirarunt contra Romanos. 196
Hetruſci iterum cum aliis contra Romanos conſpirant. 199
Hierapolis terraemotu periit. 473
Hiero rex Syracuſanus. 232. 233
Hierofolyma reparatur ab Aelio Hadriano. 490
Hierta Numidiae rex. 351
Hippolyte à Theſeo matrimonio poſcitur. 67
Hippo Regius civitas. 31
Hircilides dux Athenienſium. 147
Hirtulei cum Metello congreſſus. 356
Hiſpania trigona univerſa. 25. 26
Homeri laus in deſcribenda Trojana obſidione. 70
Homo poſt peccatum juſte punitur. 36
Honorius Auguſtus frater Arcadii. 563
Honoriaci qui. 139
Honorius imperator omnes tyrannos extingui jubet. 140
Humana omnia vetuſtate conſumuntur. 104
Hunni ubi. 21
Hunnorum gens adverſus Gothos. 552
Hibernia inſula. 25
Hydaſpes fluvius. 14 295
Hydaſpii populi. 187
Himera urbs. 127
Hyrcani populi. 20
—— ab Alexandro Mag. ſubjugati. 187
Hyrcanus ſacerdos Judaeorum. 384

I.

IAni portae clauſae quando. 7
Iani portae obſerantur 163

INDEX RERUM.

Ianſum tamquam arcem occupavit Flaccus. 316
Iani portae apertae ſunt per Auguſtum. 444
Iani portae tertio à Caeſare clauſae. 448
Iani portae apertae per Gordianum. 511
Ianus ſecundo clauſus à Caeſare quarto poſt Urbem conditam. 445
—— patefactus Auguſto ſene. 456
—— ſexto clauſus à Veſpaſiano & Tito imperatoribus. 431
Ibericum pelagus. 34
Icarium mare. 32
Ignis incertae originis. 244
Ilerda oppidum. 356
Ilium à Fimbria deletum. 372
Ilienſes Fimbriam repulerant. 372
Illyrii Romam legatos interficiunt. 248
Illyrici. 446
Illyricus. 386
Imaus mons. 21
Imilco rex Carthagenienſium. 226
—— mortem ſibi conſcivit. 227
Imperatores duo creati. 516
Incendium aliquantarum aedium Romae. 575
—— Romae, Tito Veſpaſiano imperante. 482
—— Capitolii, ſub Lucio Antonino Commodo. 496
—— aliud aedem Veſtae & palatium plurimamque urbis partem concremavit. 496
Indiae fines & gentes. 13. 14
Indicus occeanus qua parte. 13
Indis intulit bellum Semiramis. 38
India ab Alexandro domita. 189. 190
Indus fluvius. 13
Induciomarus Trevirorum princeps. 399
Innocentius Romae epiſcopus tempore obſidionis Gothorum à Roma abfuit. 573
Inſubres Galli a Coſſ. Rom. Torquato & Flacco victi. 250
Inſubres à L. Fulvio ſuperati ſunt. 270
Intemperantiae dandum quod miſere vivimus 90
Invidia rectum non videt. 231
Iohannes Apoſtolus in Patmo exſulat. 484
—— ab exſilio liberatus Epheſum rediit. 485
Iones à Perſis deficiunt. 113
Ionium mare. 24
Joſeph quo tempore in Aegypto. 48
—— magicas artes pulchre calluit. 48
—— ejus ſolertia, 48. 49.
Jovianus Caeſar foedus cum Sapore pepigit. 547
Joviani interitus. 547
Jovis fabula. 453
Jovinus occubuit. 581
Iphicrates dux Athenienſium. 151
Iſauria. 16
Iſauri a Servilio ſubacti. 359
Iſſicus ſinus. 32
Iſraelitarum ſynagoga ſubdita Aegyptiis. 533
Iſthmos locus, ubi Corinthus eſt. 24
Iſtria regio. 24
Iſtriani populi. 175
Iſtri populi. 251
Italiae deſcriptio. 24. 25
Italica Beticae urbs. 356
Ituraei perdomiti a Pompejo. 384
Juba percuſſori jugulum praebuit. 423
Judacilus dux Picentum. 338
Judaei a Pompejo domiti. 384
—— diverſas terrarum partes bello adgrediuntur. 490
—— eorum caedes in Alexandria & Meſopotamia. 490
—— ab Hadriano ultima caede adfecti. 490
—— compeſcuit eos Septimius Severus. 500
—— in Hyrcania ad Caſpium mare habitantes. 162
—— Roma expelluntur. 469
—— in Carmelo monte. 478
Judaeorum perſecutio. 464
—— caedes in Hieroſolymis. 480
—— clades poſt Chriſti paſſionem ortae. 262
Jugurthae bellum cum Romanis 321. 322. 323 &c.
—— de Roma elogium 321
Julianus juriſperitus. 497
—— interfecto Pertinace invaſit imperium. 497
Julianus Caeſar juratus hoſtis Chriſtianorum. 546
—— ejus perfidia. 546
—— ejus interitus. 546
—— impius imperator, 545
Junius dictator ſceleratos homines militiae mancipavit adverſus Annibalem. 257
Juſtinus philoſophus. 491
Juventius praetor 281

L.

LAbienus, dux Caeſaris, Gallos comprimit. 399
Labienus tribunus occiditur. 396
Lacedaemoniorum dominandi libido. 154
Lacedaemonii Arcades invadunt. 153
—— ne proles deficeret, promiſcue omnium feminarum concubitus permittunt. 81
—— opibus exhauſtis vincuntur. 84
—— eorum ambitio. 147
—— eorum ſtatus inclinatus. 150
Laches Athenienſium dux. 125
Lamachus dux exercitus Athen. in Sicilia. 126
—— occiditur. 126
Lampedo regina Amazonum. 65
Lana de nubibus pluvia defluxit. 549
Lancia oppidum. 446

Laodicea terrae motu concidit. 473
Laomedon Mitylinaeus Syriam per fortem obtinuit. 201
Lariſſa urbs. 168
Laſer ubi naſcatur. 21
Latus clavus quando Romae receptus iterum. 337
Lentulus apud Peluſium interficitur. 421
Leonatus minorem Phrygiam accipit. 202
—— interficitur. 203
Leonides Xerxi obſiſtit. 110
—— ejus conſilium. 110
—— ejus dictum. 111
Leoſthenes occiditur. 203
Lepidus civilia bella refuſcitat. 354
Leptis magna civitas. 30
—— oppidum. 268
—— patria Septimii Severi. 498
Lexovii. 392
Lex Oppia quid. 271
Lex triumphandi. 293
Liber pater Indos populatur. 52
Libo Dolobellam vincit. 416
Librorum exuſtio. 421
Liburnicae inſulae. 24
Libyaethiopes populi. 30
Libya Cyrenaica & Pentapolis. 29
Libycum mare quod Hadriaticum vocant. 31
Licinius imperator a Galerio adlectus. 538
—— à Conſtantino interficitur. 539
Licinius Junior Caeſar creatus. 539
—— a Conſtantino patruo interficitur. 540
Ligeris fluvius. 393
Liguſticus ſinus. 34
Lilybaeum venit Haſdrubal. 241
Linternum oppidum. 274
Lipara inſula. 236
Liparae inſulae aduſtio. 311
Liparam Attilius evertit. 236
Literae Antonini, quibus fatetur victoriam a Chriſto ſibi conceſſam. 495
Livius Druſus tribunus plebis. 335
Locuſtarum immenſa multitudo. 312
Lollii caedes. 350
Lucani contra Romanos moliuntur bellum. 199, 336
Luceni populi. 28
Luceria urbs. 415
Lucius Julius Caeſar. 337
Lucius Geganius. 334
Lucius Apulejus Saturninus autor ſeditionis. 332
Lucius Furſidius primipilaris. 394
Lucius Vectius. 385
Lucius Caſar ab Antonio avunculo ſuo proſcribitur. 431
Lucius Afranius dux Pompeji. 416
Lucius Antoninus Commodus patri ſucceſſit, ejus geſta & interitus. 496
Luculli in Sinopem clementia. 376
Lucullus Aſiam perdomuit. 414
Lucullus (Marcus) totam Beſſorum gentem bello adpetiit, 376
Ludis ſcenicis dii utcumque reconciliati. 157
Lugius rex Gallorum in acie occiſus. 331
Lunae tres diſtantibus coeli regionibus quando viſae. 252
Luſitanorum cum Romanis congreſſus & caedes. 292
Luſitanos devicit Fabius. 294
Lutatiorum ſepulchrum. 350
Lycia & urbes ejus captae. 358
Lydiam Menander ſortitur. 202
Lyris fluvius. 215
Lyſander a Lacedaemoniis claſſi belloque praeficitur, 131
—— Athenas capit. 132. 133
—— vincitur atque occiditur. 150
Lyſias Syracuſanus orator. 135
Lyſimachus Thraciam & regiones Pontici maris ſortitur. 202
—— contra Demetrium bellum gerit. 208
Lyſimachia civitas terraemotu perlit. 209

M.

Macedoniae deſcriptio. 23
Macedonia inundatione Gothorum delebatur. 518
Macedonicum bellum inter maxima referendum. 275
Macedonicum regnum. 454
Magnentii & Decentii interitus. 544
Magius de exercitu Fimbriae profugus. 373
Magorum auſus. 106
Mago frater Annibalis à Scipione capitur. 263
Mamea, Aurelii Alexandri mater, Origenem audire ſolebat. 528, 529
Mamertinis auxilio venere Romani. 232
Mamertium oppidum. 307
Mancinus. 296
Manlius Torquatus Latinos vincit. 164, 165
—— ejus crudelitas in filium. 164
Manlius ex Africa victor decedit. 236
Marcellus reſtitit Caeſari Julio. 415
Marcellinus, dux Caeſaris. 419
Marcelli motus in Pelignis. 385
Marcelli cum Annibale pugna victoriaque. 264
Marcomanni populi. 389, 447
Marcomannicum bellum. 494
Marcus Curtius ſe praecipitem dedit propter Romanos. 159
Marcus Valerius cur Corvinus dictus. 160
Marcus Valerius dictator. 97
Marcus Petreius. 416
Marcus Varro, dux Pompejanus. 416

INDEX RERUM.

Maeotis palus. 11. 22
Marcus Marius dux exercitus Mithridatis. 373
Marcus Antoninus Verus cum Aurelio Commodo imperium suscipit. 492
Marcus Antoninus solus reipublicae praefuit. 492
Marcus Aurelius Antoninus Elagabalus imperator. 507
—— —— —— sacerdos Heliogabali templi obscoenissimus. 507
—— —— —— ejus interitus. 507
Mardi subacti ab Alexandro Magno. 183, 191
Mardonii consilium. 113
Mardonius Xerxis praefectus Olynthum expugnat. 116
—— fugere compellitur. *ibid.*
Maris Caspii ortus. 22
Marii scelera 344
Marii fratris supplicium. 350
Marius & Cinna invadunt rempublicam. 342. 343
Marius moritur. 345
Marius tyrannus invasit imperium. 519
Marinus comes Marcellinum occidit. 583
Marsi populi. 336
Marsorum octo millia interfecti. 337
Marrucini populi. 336
Mascezel Christianorum orationibus vincit. 564
Mascezelis animus pius in impium mutatus. 566
Masinissa rex Numidiae. 280
Massagetae populi. 19
Massiliam venit Caesar. 416
Maurinus Hispanus. 194
Mauritania ab Amilcare infestatur. 239
Mauritania Tingitana. 31
Mauritania Sitiphensis. 31
Mauritanicum pelagus. 31
Maximianus Herculeus Caesar. 34
—— ex Caesare factus Augustus. 525
—— imperium resignavit. 526
—— ex Augusto privatus tyrannidem arripuit. 528
—— ejus interitus Massiliae. 537
Maximianus Galerius Caesar legitur. 538
Maximinus parti orientali praeficitur a Galerio. 526
Maxentium, filium Herculii, praetoriani milites Augustum vocaverunt. 529
Maxentii obitus. 537
Maximus, imperator ab exercitu creatus 537
Maximus vir probus & strenuus & Augusto dignus, nisi per tyrannidem emersisset. 509
—— Gratianum perimit. 556
—— Germanorum terror. 557
—— occisus. 558
Maximus tyrannus in Hispania exsulat. 558. 559 581
Mazeus dux exsulum. 581
Medea Colchorum regina. 226
Medeam dentes serpentis seviisse dicunt. 62
Media regio. 427
Mediolanum capitur. 427
Medorum imperii finis. 251
Medullium mons. 77
Melitam Attilius evertit. 445
Memarmeli mons. 236
Memmius quaestor Pompeji. 19
Menapii ubi. 357
—— bellum gerunt contra Caesarem. 390. 392
—— vincuntur a Caesare. 399
Menecrates dux Pompeji. 433
Meroe insula. 17
Mesopotamia ubi. 14
Messana nobilis Siciliae civitas. 231. 434
Metapontum oppidum. 360
Metaurus flumen. 265
Metelli pietas in deos. 245
Metellus in exsilium missus. 332
Metellus, praetor Siciliae, Cretam evertit. 378
Metius Tusculanus. 165
Metii Suffetii supplicium. 94
Methona urbs. 169
—— eam expugnavit Agrippa. 438
Metridera civitas. 565
Metrophanes regius praetor. 373
Mevania insula. 28
Micipsa Numidarum rex. 321
Milvius pons. 538
Miletopolis civitas. 372
Milae insulae. 434
Minius fluvius. 435
Minutia virgo Vestalis. 165
Minutius quartae legionis primus hastatus. 216
Minutius Fundanus proconsul. 488
Minocynobellinus. 464
Minturnae oppidum. 306. 342
Mithridates, Parthorum rex, Babyloniam confinesque regiones subegit. 295
Mithridates, Ponti rex, Cappadociam invadit. 370
Mithridatem proprius filius persequitur. 381
Mithridaticae cladis spatium. 371
Mithridatis dictum in filium. 381
—— exercitus pars caesa. 373
—— filii occiduntur. 381
—— exitus. 381
Moena libertus Pompeji. 382
—— ab Agrippa circumventus. 433
Moesiae descriptio. 434
Moesii. 23
Moguntiacum. 446
Monachi Aegyptiaci interfecti. 508
Monarchia quid. 551
Monstrosus puer Romae natus. 442
Morini populi. 299

Morini contra Caesarem bellum gerunt. 390. 392
Mos veterum scriptorum in reticendo caesorum apud victores numero. 216
Moses filius Joseph. 48
—— dux exulum sacra Aegyptiorum abstulisse fertur. 49
Mossylon emporium. 17
Mulieres Sycambrorum, filios collisos in ora hostium jaciebant. 446
Mulieres, patria profugae, multas civitates deleverunt. 68
Munda urbs. 424
Mundi divisio in tres partes. 10
Mursa urbs. 544
Musolani populi. 446
Mutina urbs. 430
Mutinense bellum. 429
Mutius Scaevola. 97
Myrtoum mare. 24
Myrina civitas. 487
Mysos urbs. 375

N.

Nabathaei. 16
Nabis dux Lacedaemoniorum. 270
Nabuchodonosor. 88
Narbonensis provincia. 25
Narseus rex Persarum orientales bello premit. 527. 528
Nathabres (alias Nasabres) 30
Nemetes populi. 389
Neoptolemus & Eumenes inter se digladiantur. 204
Nepotianus Caesar a Magnentianis ducibus oppressus. 544
Nero Caesar ab Aug. quintus, Caligulae sectator. 471
—— primus Christianos suppliciis affecit. 472
Neroni incendium Romae voluptati fuit. 471
Neronis interitus. 473
Nerva a Petronio & Parthenio imperator creatus. 484
—— omnes exsules revocavit. 485
—— ejus obitus. 485
Nervii a Caesare vincuntur. 399
—— indomita feritate populi. 390
Nicanor Parthos adquisivit. 202. 203
Nicenum concilium. 539
Nicias dux Athenienstum. 126. 127
Nicopolis condita a Pompejo. 380
Nicomedes Bithyniae rex. 308. 370
Nicomedia civitas. 372
Ninus Beli filius regis Assyriorum. 6
—— Magnus rex dicitur. 7
Nisibis oppidum. 547
Nisibin urbem Lucullus cepit. 377
Noe quo tempore vixerit. 36
Norici. 446
Noricus. 24
Nuchal fluvius. 18
Numa Pompilius. 246
Numantiae obsidio & situs. 302
Numantini rogati facere foedus cum Mancino. 276
Numantinorum & Romanorum fugiendi vicissitudo. 298. 301
Numerianus Cari imperatoris filius. 524
Numitoris pater Procas. 87
Numidiam Amilcar invadit. 239
Numidicus sinus. 34
Nysam urbem adiit Alexander. 189

O.

Obsidius imperator Italicus. 349
Oceanus Indicus. 13
—— Scricus. 13
Ochus qui & Artaxerxes dictus est. 162
Ocriculum oppidum. 95
Octavia soror Caesaris Augusti. 436
Octavius & Libo Dolabellam vicerunt. 416
Octavius Salonas oppugnare adgreditur. 417
Octavius (qui postea Augustus dictus est) Caesar. 428
Octodorus vicus. 391
Odenatus Persas devicit, Syriam defendit, Mesopotamiam recepit &c. 519
Oedipus interfector patris. 61
Oenomaus praeficitur exercitui Phocensium. 170
Ogyges Eleusinae conditor. 47
Olympias Alexandri Magni mater. 167
—— uxor Philippi. 168
—— crudelitatis suae poenas luit. 206
Olympus mons. 273
Olynthus oppidum. 172
—— illud expugnat Philippus. 172
Omnia praesentia sordent humanae mutabilitati. 155
Omnis potestas & ordinatio a deo. 86
Ophellas rex Cyrenarum. 230
Opilius Macrinus imperator. 506
—— ejus interitus. 506
Opuntiorum civitas subversa terraemotu. 487
Orbem terrae totius veteres limbo Oceani circumdatum statuerunt triquadrum. 10
Orcades insulae. 28
—— a Claudio Tiberio Imp. Rom. subactae. 468
Orgetorix Germanorum princeps. 386

INDEX RERUM.

Oritorum civitas terraemotu subversa. 487
Orithyia, filia Marpessiae reginae, in regno Amazonum successit. 66
Orithyiam ob singularem virtutis bellicae gloriam Hercules timuit. *ibidem.*
Osages dux Parthorum interfectus. 413
Oscobares mons. 20
Ossibus humanis qui loco poculorum utebantur. 358
Ossinii populi. 95
Otho Galbam cum Pisone jugulavit. 474
—— Romae imperium simul atque arma rapuit. 475
—— sibi mortem intulit. 475
Otium discordias nutrit. 130
Ottorogorra flumen. 13. 21
Ottorogorra civitas. 21

P.

PAcorus rex Persarum & Parthorum occiditur. 433
Pacuvius primipilaris. 392
Padus. 250
Palaephatus scriptor. 61
Palaepharsalus. 420
Palinuri promontorium. 240
Pamphylia a Publio Servilio expugnata & pene deleta. 358
Pamphylicum mare. 32
Pandionis fuga. 61
Panhormus oppidum Siciliae. 240
Pannonia. 24
Pannonii. 447
—— à Tiberio privigno Cesaris deleti. 447
Pantheon Romae fulmine concrematum. 487
Paphlagonia à Mithridate vastatur. 370
Papius Mutilus imperator. 336
Papyrius, bellicosissimus Romanorum, destinatur dux contra Alexandrum Magnum. 180
—— bellum adversum Samnitas gessit. 179
Parapasii (alias Paraphasii). 180
Parchoatras mons Armeniae. 45
Paraetonium civitas. 19
Parmenio dux Philippi. 11. 439
—— trucidatus. 177
Paropamisadae populi. 188
Paropameni populi. 21
Parthau mons. 188
Parthia regio. 20
Parthi. 14
—— Augusto supplices. 19
—— superati à Septimio Severo. 447
—— Mesopotamiam auferunt, Syriamque corrodunt. 501
Parthorum pax cum Romanis. 518
Parthyene regio. 7
Parymae populi. 21
Pasiadrae gentes. 190
Passidae (alias Passalae). 150
Pausanias dux Lacedaemoniorum. 1
Pax per totum orbem. 583
—— ecclesiae reddita. 385
Peligni populi. 337. 61
Pelopis, filii Tantali, fabula. 61
—— contra Dardanum atque Trojanos certamen. 420
Peneus amnis. 29
Pentapolis & Libya Cyrenaica. 40
Pentapolis regio igne coelesti combusta. 67
Penthesileae in Trojano bello virtus. 203
Perdiccas Ariarathi Cappadocum regi bellum intulit. 204
—— contra Antigonum digladiatur. 201
Perdiccae socer Mediae praeponitur. 310
Pergamus oppidum. 376
Perganio pirata. 83
Pericles & Sophocles duces electi ab Athenien-sibus. 78
Perillus taurum aeneum suo malo fecit. 108. 109
Persae apud campos Marathonios vincuntur. 60
—— a Perseo vocati sunt. 556
—— Constantinopolim miserunt legatos ad Theodosium pro pace impetranda. 181. 183. 186
Persarum clades. 186
—— regnum Macedonibus cessit. 60
Perseus è Graecia veniens Asiam vastat. 14
Persis regio. 116
Persicum aurum prima virtutis Graecae corruptio. 185
Persepolis capitur. 554
Personarum acceptor non est deus. 429
Perusinum bellum. 499
Pescennius Niger. 516
Pestilentia generalis post persecutionem Decii. 384
Petra, Arabum urbs, a Pompejo capta. 466.
Petrus apostolus quando Romam venerit. 467
Petri & Pauli supplicium. 473
Petrejus seipsum interfecit. 424
Peucestes Babylonios accipit. 203
Phactontis fabula. 57
Phasis oppidum. 358
Phalaris Siculus tyrannide Agrigentinos depopulatur. 77
Pharnabazus. 148
Pharnaces a Caesare vincitur. 423
Pharus ubi. 422
Philenorum arae. 30
Philippus Amyntae filius Macedoniae rex. 167
—— ab Epaminonda instituitur. 168
—— bellum cum Athenien sib. gessit. 168
—— dolus ejusdem. 171

Philippus Cappadociam ſibi ſubdit. 171
——— perfidia ejuſdem. 172
——— perfidia in Phocenſes. 173
——— crudelitas in ſuos. 173
——— piraticam adgreditur. 175
——— Scythiam adgreſſus vicit. 175
——— à Triballis vulneratus. 175
——— Athenienſibus bellum infert. 176
——— Thebanos & Lacedaemonios vincit. 176
——— ſaevitia in ſuperatos. 176
——— interitus ejuſdem. 177
Philippus Alex. dux, Hyrcanos fortitur. 203
Philippenſe bellum Caeſaris Octaviani. 429
Philippus ex imperatoribus primus Chriſtianus. 513
Philippus imp. cum filio Philippo Decii fraude interfectus. 515
Philomelus dux exercitus Phocenſis. 170
Philomena ſoror Prognes. 60
Philo dux Alex. Illyrios accipit. 201
Philotas trucidatur. 188
Philotas dux Alex. Ciliciam tenuit. 201
Philopoemenes dux Achivorum. 274
Pithon Agenoris filius in colonias mittitur. 204
Phocenſium pugna cum Thebanis. 170
Phoenice à Pompejo adgreſſa. 384
Phraortes Medorum rex. 75
Phrataphernes Armenios adipiſcitur. 203
Picentes a Romanis vincuntur. 222
——— iterum contra Romanos inſurgunt. 336
Picenum regio. 250
Pictones populi. 406
Pilatus Tiberio de miraculis Chriſti ſcripſit. 460
Pilati interitus. 465
Piratae à Pompejo oppreſſi. 378
Pitane civitas. 487
Piſo adverſus Vindelicos miſſus. 447
Piſo nobilis adoleſcens à Galba adoptatur. 474
Placentia oppidum. 270. 275
Placidia Theodoſii filia Ataulpho nupſit. 576
Placidiae probitas. 585
Plagae Aegyptiorum decem. 533. 534
Plotius legatus Porcii. 337
Plynos & Scolopithus regii juvenes. 64
Poeni vincuntur à Romanis in Sicilia. 232
Polenta oppidum. 356
Polybius auctor. 270
Polynices. 62
Polyperchon occiditur. 204
Pometia oppidum. 95
Pomp. a Numantinis profligatur. 295
Pompejus Strabo cum Sertorio conflixit. 343
——— ——— fulmine tactus interiit. 344
Pompejus Magnus a Sertorio fugatus. 357
——— Metelli reditum promulgat. 334
——— in Africam transgreditur. 351
——— exercitus ejus quantus. 356
——— bellum contra Caeſarem gerit. 419, 420
——— muros Hieroſolymorum evertit. 384
——— Hiſpaniam devicit. 414
——— exercitus quantus contra Caeſarem. 420
——— fuga & interitus. 420
Pompejus Bithynicus occiſus. 421
Pontius dux Samnitium. 179
Pontus inundatione Gothorum delettr. 518
Popedius Italicus imperator. 340
Popilia virgo viva defoſſa. 109
Populus ad mortem Caeſaris multum commotus. 426
Populor. Italicor. conjuratio in Romanos. 336
Porca caeſa ſolent iniri foedera. 210
Porcius Cato praetor. 337. 339
Porſenna rex Hetruſcorum. 96
Porus Indorum rex. 189
Poſtumius Albinus conſularis. 339
Poſtumius in Gallia invaſit tyrannidem. 519
Probus imperator. 523
Procas Amulii & Numitoris pater. 87
Procopius tyrannus occiditur. 548
Proculus a Probo interfectus. 523
Prodigia quaedam obſcoena Romae viſa. 221
——— iterum Romae viſa. 222
——— dira Romae. 250
——— tempore Annibalis Romae. 254
——— perterruerunt Romanos. 335
Prodigium infamiſſimum. 336
——— viſum ante reſtitutam Carthaginem. 315
——— obſcoenum. 325
Prognes facinus. 60
Proletarii qui. 214
Proſcriptorum à Triumviris numerus. 431
Proſcriptionis tabulam quis primum induxerit. 349
Pſeudothyrus. 470
Pſylli adhibiti Cleopatrae. 439
Ptolemaeus Lagi Aegyptum & Africae Arabiaeque partem ſorte accipit. 201
——— Perdiccae occurrere parat. 204
——— & Caſſander ineunt cum Lyſimacho & Seleuco ſocietatem. 207
——— à Demetrio victus. 207
Ptolemaeus regno pulſus. 310
Ptolemaeus ultimus, Aegypti rex, perit. 423
Publius Annius Tacitus adeptus imp. 523
Pub. Metius ſatelles Marii. 332
Pub. Laetorius ſenator. 350
Pub. Digitius praetor. 272
Publicius Malleolus matrem interfecit. 331
Pugio inſcriptus liber C. Caligulae. 466
Punica claſſis Italiam vaſtat. 242
Pupienus Maximini interfector, interfectus. 519

Pydna urbs. 205
Pylaemenes rex Paphlagoniae. 370
Pyrenaei montes. 252
Pyrrhus maximus Ro. nominis hostis. 162
—— regnum Macedoniae adfectat. 209
—— Tarentinis auxilio venit. 215
—— cum Rom. consulibus pugnat. 217, 218
—— vulneratus cessit e praelio. 218
—— apud Argos interiit. 219

Q.

QUadi & Sarmatae Pannonias depopulantur. 518
Quadratus discip. Apostolorum instituit Hadrianum imperatorem. 488
Quinquegentiani infestant Africam. 526
—— a Maximiano Augusto perdomiti. 526
Quintius Cincinnatus dictator. 121
Quintus Metellus Numidicus. 332
Qu. Fabii Max. parricidium. 328
Quintilius Varus cum tribus legionibus deletus. 448
Quintillus Clodio mortuo imperator electus. 521

R.

RAcilium. 445
Ravenna urbs. 415
Regna partium mundi quatuor. 454
Regulus Carthag. bello oppressit. 236
Reliquiae vestiginaque curruum in Rubro mari. 56
Respub. quando sub IV. principib. fuerit. 538
Rhadagaisus Gothorum rex immanissimus. 567, 568
—— captus atque interfectus. 570
Rhea Sylvia mater Romuli & Remi. 368
Rhegium urbs. 355
Rhegini nefarie a praesidio Romano oppressi. 124
Rhenus fluvius. 23
Rhetia. 24
Rhetiam sortitus Claud. Drusus. 445
Rhodii ad deditionem coacti a Cassio. 432
Rhodus insula. 32
—— ante Ophiusa. 47
—— provincia Romana fit. 482
Rhoxane nurus Olympiadis. 205
Rhutubi portus, civitas. 27
Riphaei montes. 11
Roma spoliata a Gothis & Alarico rege. 90
—— quo tempore condita. 92
—— peste intolerabili corripitur. 119, 198
—— pestilentia ibi ingens. 223
—— divinitus contra Annibalem conservata. 260. 261
—— adflicta ob Christianos persecutos 474
—— igne incerto fere absumta. 414
—— Christi nutu aucta & perfecta. 449
—— depraedata per Alaricum regem Gothorum. 573, 574
Romae pestis inaudita. 157
—— aliquot loca fulmine diruta sunt 139
Romana clades apud Cannas. 157
Romanarum matronarum facinus. 166
Romania quod Gothia. 585
Romani post Jani portas clausas adfiguntur. 163
—— fidem Samnitibus datam infringunt. 179
—— conterriti, tutius rati pluribus se bellis implicare quam gravibus. 196
—— a Samnitibus bello victi. 197
—— horrenda peste corripiuntur. 21
—— contra Pyrrhum pugnant. 217. 219
—— consultant de relinquenda Italia. 257
—— destituti quatuor gravissima bella sustinuerunt. 227
—— meta Annibalis consternati. 260
—— plus damni passi quam commodi. 285
—— injuste Mancinum dediderunt Numantinis. 297
—— adversum Cimbros Teutones &c. pugnant 328, 329
—— opitulantibus Germanis vicerunt. 404
Romanis sitientibus pluvia imperata subvenit. 324
Romanorum clades & victoriae. 156
—— foedus cum Carthaginiensibus. 161
—— ignominia. 179
—— multi oborta coeli tempestate periclitantur. 217
—— ad Camerinam urbem periculum. 235
—— naufragium circa Palinuri promontorium. 239
—— scelesta sacrificia. 248
—— fuga turpis. 250
—— exigua victoria. 303
—— extrema inopia. 340
—— consternatio in pugna fugitivorum. 360
—— quot vulnerati & caesi in bello piratarum. 379
—— in adversitatibus tolerantia 398
—— apud Carras clades. 413
—— imperium ad extremos terminos terrae dilatatum. 414

INDEX RERUM.

Romanorum legiones ſub jugum miſſae. 473
——— ſiti ſubventum à Chriſtianis. 494
——— decem calamitates. 533, 534
Romanum regnum cum Babylonio collatum. 454
Romanus exercitus ad Rhodanum periit. 414
Romuli mater. 87
Romuli facinora. 92
Romulus parens Romae. 367
Roxolani, alias Rhobaſci. 11
Rubico fluvius. 415
Rufini & Stiliconis molitiones. 567
Ruſicada civitas. 31
Rutilii integritas. 334

S.

Sabinorum innumeri capti & caeſi. 199
Sabinum, Veſpaſiani fratrem, cum multis aliis Vitellius in interitum dedit. 476
Sabinus domeſticus Heracliani. 582
Sabinus, legatus Caeſaris, ab Ambiorige occiſus. 196
Sadrocottus dux. 207
Saguntum Hiſpaniae civitas. 252
Saguntum pervenit Caeſar. 424
Salaſſos Gallos quis vicerit. 293
Salaminam, urbem Cypri, deleverunt Judaei. 488
Salluſtius. 416
Saſinarum lacus. 31
Samara promontorium. 13
Samaritas Severus Sept. perdomuit. 500
Samnites apud Caudinas furculas Romanos capiunt. 178, 179
——— victores turpiter tractarunt Romanos. 179
——— cum Senonibus Gallis, &c. contra Romam. 198. 336
——— à Pompejo obſidionem paſſi. 338
Samothracia Rom. ſubjecta imperio. 482
Saphris vicus. 20
Sardanapalus ultimus Aſſyriorum rex. 73
——— ab Arbacto praefecto ſuperatur. 73, 74
Sardi populi. 34
Sardinia inſula. 34
——— rebellis opprimitur. 34
Sardum mare. 245
Sarmatae. 34
——— Pannonias depopulantur. 446
Sarmaticus oceanus. 518
Sarnus fluvius. 11
Sarus & Uldin Hunnorum & Gothorum duces. 254
Satricum Papyrius expugnat. 569
Saturninus Aulum Numium occidit. 180
Saturninus à Probo oppreſſus. 332
Sauſeju occiditur. 523
Sauli pagano duci ſumma belli commiſſa eſt. 333
Saxones à Valentiniano oppreſſi. 567
Scenae fluminis oſtium. 549
Scipio Annibali primus in Hiſpania occurrit. 28
Scipiones Haſdrubalem opprimunt. 253
——— ambo à fratre Haſdrubalis interfecti ſunt. 257
Scipio adoleſcens in Hiſpania proconſule mittitur. 262
Scipio Naſica theatri ſtructuram impedit. 263
Scipio ſemet jugulavit. 277
Scyllaceum. 414
Scynus Sufianam gentem accipit. 433
Scythae populi. 201
——— Veſore ſuperato, totam pene Aegyptum populati ſunt. 21
——— Aſiam perdomitam vectigalem fecere. 63
——— quindecim annis inmorati Aſiae, revocantur per uxores. 64
Scythicae gentes à Theodoſio vincuntur. 555
Scythicum mare. 22
Scordiſci populi. 358
Scribonius ſucceſſor Claudii. 358
Sebaſtianus tyrannus. 581
Seboim divinitus exuſta. 41
Seditio orta Romae. 332
Sedumi populi. 391
Segiſama. 445
Segericus Gothorum rex. 585
Segor quare exſtincta. 41
Sejanus praefectus Tiberii. 460
Seleucia ab Marco Antonino capitur. 492
Seleuciae, Aſſyriae urbis, ſitus. 492
Seleucus archipirata. 375
Seleucus & Lyſimachus Antigoni hoſtes. 207
——— jam ſenes inter ſe digladiantur. 209
Seleuco Antiochi filio ceſſit ſumma caſtrorum. 202
Semiramis, uxor Nini, regnum adminiſtravit. 38, 39
——— Aethiopiam ſuo regno adjecit. 38
——— Babyloniam condidit. 89
Semiramidis lex ſceleſta & libido. 39
Sempronia uxor Scipionis. 311
Senatus Rom. Chriſtianos exterminari praecepit. 460
Senones Galli bellum gerunt contra Rom. 200. 336
Septimius Severus Pertinax imperator. 498
Septimium Severum ultio divina inſequitur. 501
Septimii Severi interitus. 503
Serenus Granius legatus. 488
Sericus oceanus. 22
Sergius Galba à Luſitanis victus. 277
Serpens mirae magnitudinis. 236
Serpens quomodo ingrediatur. 237
Sertorius belli civilis incentor. 343

Ser-

INDEX RERUM.

Sertorius cum Pompejo digladiatur. *ibid.*
—— Hiſpaniam invadit. 355
Servius Tullius. 94
Severus Caeſar Italiae praeficitur. 529
—— geſta ejus & obitus. 537
Sextilia viva defoſſa. 219
Sextus Pompejus omnem oram Italiae vaſtavit. 433
—— occiditur. 436
Sibyllini libri conſuluntur. 198
Sicilia inſula quot habeat promontoria. 33
Sicilia tyrannorum nutrix. 123
Siculum bellum. 433
Sidicini & Campani à Romanis tutantur. 162
Sidicinum caſtellum. 260
Sidon Phoenicis provinciae urbs deleta. 162
Signa in coelo & terra nativitatis Chriſti. 443
Signa diverſarum urbium dirutarum. 518
Silaris fluvius. 361
Sillaces Parthorum praefectus. 413
Sinope urbs. 365
Sinueſſa oppidum. 95, 306
Sinueſſanus ager. 260
Siphax dux Carthaginienſium capitur. 267
Sitiphenſis Mauritania. 31
Smyrnaei contra Mithridatem. 372
Socrates veneno interemtus. 137
Sodoma exuſta. 41
Sontiates populi. 394
Sophocles tragoediarum ſcriptor. 83
Sothimus rex à Cajo Sentio ſuperatus. 340
Spartacus Thrax. 360
Spartani deſtituti ab omnibus tabuerunt. 151
Spartanorum virtus in hoſte oppugnando. 111
Staſanor Drangas & Argaeos ſortitur. 202
Statilius Taurus. 433
Sthenelas, pulſus à Dauno. 59
Stoechades inſulae. 25
Stilico comes ſub imperatore Honorio imperabat. 571
—— filium Eucherium ſubſtituere in imperium nitebatur. 571, 572
Stiliconis & Ruffini molitiones. 567
Stiliconis interitus. 572
Stratonice urbs. 309
Subagrae, alias Subarcae, populi. 191
Subventana, quae & Tripolitana, provincia. 30
Sueſſiones L. millia armatorum adverſus Caeſarem educunt. 390
Sueyi populi. 389
—— à Claud. Druſo ſuperati. 446
—— à Stilicone commoti. 571
Suevorum LIIII. gentes. 23
Sulcanum oppidum. 275
Surena Parthorum dux. 413
Sybyrtio decernuntur Arachoſii Gedroſiique. 202
Sybos Alexander ſuperavit. 189
Sycambri. 446
Sylla Eſerniam mittitur. 337
—— Marium fugat. 342
—— dictaturam deponit. 352
—— periclitanti patriae ſuccurrit. 346
—— à ſenatoribus revocatus. 346
Syllae & Marii filii conflictus. 348
Syllana caedes. 349
Sylvanum Conſtantius oppreſſit. 544
Syracuſana civitas. 33
Syracuſani à Romanis ſuperati. 233, 234
Syria quas provincias habeat. 14
—— aegre à Rom. retenta. 473
—— à Vologeſe rege Parthorum vaſtatur. 492
Syriacoele à Pompejo petitur. 384
Syriae & Phoenices pelago Cypros cingitur. 32
Syrmium. 523
Syrtes majores. 30
Syrtes minores. 30

T.

TAgus fluvius. 278
Tanais amnis. 22, 188
Tantali regis Phrygii facta turpia. 61
Taprobane inſula. 14
Tarentini Rom. claſſem invadunt 214
—— mortuo Pyrrho Romam ſollicitant armis. 210
Tarquinius Priſcus. 94
Tarquinius Superbus. 94
Tarraco citerioris Hiſpan. urbs. 446
Taurominitani. 33
Tauromínium captum. 307, 434
Taurus mons. 186, 358
Taurus Caeſaris praefectus. 435
Taxiles Seras habuit. 202
Telchiſes & Carpathii adverſus Phoronaeum bella gerunt. 45
Teleſinus. 351
Templum Tarentini Jovis. 217
Tenčteri populi. 446
Tenedos inſula. 32
Terentius comicus. 269
Tereus proprium filium comedit. 60
Terraemotus in Achaja. 155
—— in Sicilia. 139
—— in Syria. 520
—— per totum terrarum orbem factus. 548
—— in Caria & Rhodo. 250
—— ingens in Italia. 255
—— in Boſporo. 380
—— quatuor urb. Aſiae ſubvertit. 487
—— ſub Ario Haeretico. 542
Terrae praeruptae hiatus Romae. 168
Terzaga urbs. 290

INDEX RERUM.

Tetricus Aquitaniae praeſes. 519
Teutobodus occiſus. 329
Thaleſtris ſive Minothaca. 182
Thapſus oppidum. 483
Theanum flumen. 340
Thebani Spartanos bello excipiunt. 150
—— victoria potiti Spartam contendunt. 151
—— cum Epaminonda Lacedaemoniam invadunt. 152
Thebaſte civitas. 565
Themiſtocles dux Athenienſium Xerxem vicit. 112, 113
Themiſtocles Iones revocat à ferendo auxilio Xerxi. 113
Themiſcyrii campi. 16
Theodora ducitur à Conſtantio. 526
Theodoſia urbs. 11
Theodoſius comes pater Theodoſii imp. 551
Theodoſius Hiſpanus imperator. 551, 555
—— Conſtantinopolim victor intravit 556
—— Arcadium filium adſciſcit in regnum. 556
—— fide magis quam copiis vicit. 557
Theodoſii felix victoria. 559, 560
—— fiducia in Chriſtum. 560
—— mors. 562
Theramenes trucidatur. 134
Theſſalonicae mater Antipatri. 208
Theſſaliae maior pars abſumta illuvie aquarum. 51
Theſſaliam Philippus invadit. 168
Thiſſaphernes praefectus Lydiae. 129, 147
Thracia in Propontide. 23
Thraciae ſacra crudelia. 287
Thraſybuli adhortatio. 135
Thraſybulus exul. 134
Thule inſula. 27
Thuſcorum pugna ſub C. Martio. 160
Thyatira. 372
Thyeſtis & Atrei parricidia. 61
Tiberis inundatio inſolita. 244
Tiberius Caeſar quando imp. adeptus. 459
—— gravi modeſtia reipublicae praefuit 459
—— ſaevitia ejus in Chriſtianorum perſecutores. 460
—— Sejanum praefectum interfecit. 461
—— filios ſuos veneno perdidit. 461
—— juventutem Judaeorum in gravioris coeli provincias relegavit. 463
—— ejus interitus. 463
Tigranes Mithridatis ſocius. 377
Tigranocerta urbs. 377
Tigris flumen. 19
Tigurinorum caedes. 328
Tireſus Celticus princeps. 304
Titus Tatius. 93
Titus Quintius Praeneſtinos vincit. 156
Titus Quintius dictator. 160
Titus dux Antonii. 436
Titus everſa Hieruſalem Janum claudit. 455
—— à patre relictus in obſidione Hieroſolymorum templum oppugnat. 479
—— imp. ab exercitu pronuntiatus templum incendit. 480
—— imperii ejus anno nono tres civitates perierunt. 482
—— tranquillitas ejus in imperio adminiſtrando. 484
—— interiit in eadem villa qua pater. 482
Titus Labienus. 425
Titurius Sabinus quos vicerit. 394
Tolenus flumen. 376
Toloſa urbs Galliae. 326
Tomyris regina. 104, 105
Torquatus (Titus) à Caeſare infeſtatur. 419
—— occiditur. 424
Trajanus apud Seleuciam exſtinctus. 488
—— eum in regnum adoptat Nerva. 484
—— ejus imperium & res geſtae. 486
Tralliani populi. 372
Traſimenus lacus. 255
Trebia fluvius. 253
Treboci populi. 389
Trebonius praefectus exercitus Caeſaris. 416
Trebonius unus ex interfectoribus Caeſaris. 431
Trevirorum copiae à Labieno interficiuntur. 400
Triballi contra Philippum. 175
Tributum pretium pacis. 286
Triginta tres duces Alexandri exſtincti 209
Triginta equites Roman. proſcripti. 431
Trinobantum civitas. 96
Tripolitana provincia. 30
Troglodytae populi. 30
Tuba Chriſtianae militiae. 574
Tullius proſcribitur ab Antonio. 431
Tullo Hoſtilio imperante rara pax Romae. 247
Tullus Hoſtilius. 93
Tumultus variorum bellorum. 526
Turbo ventorum magnus Romanis auxiliatur. 560 561
Turmodi. 444
Tyrannidis natura. 577
Tyrrhenicum mare. 33
Tyrrheni maris inſulae. 32
Tyrtaeus poëta Athenienſis à Lacedaemoniis bello praeficitur. 82
Tyrus autor originis Carthaginis. 228
—— capta ab Alexandro. 184

V.

VAcaudae populi. 515
Vaccei populi. 26, 300, 744
Valentinus haereſiarches. 401

Va-

Valens, frater Valentiniani, particeps regni. 548
—— ab Eudoxo haeretico baptizatus. 548
—— ejus crudelitas in Chriſtianos. 551
—— epiſcopos caeteroſque ſanctos ab exſilio revocavit. 551, 552
—— ejus obitus. 553
—— haereticus. 554
Valentiniani conſtantia in fide. 549
Valentinianus conſenſu militum imperator creatus. 548
Valentinianus junior Auguſtus Italia expellitur. 556
Valeriani interitus. 517
Valerianus in Rhetia Auguſtus adpellatus. 516
Valerius Antias hiſtoriographus. 270 290
Valerius Cottam Sardinia expulit. 416
Vallia rex Gothorum. 585
—— pacem cum Honorio pepigit. 585, 586
Vangiones populi. 389
Varguntejus legatus. 413
Varus Tuberonem Africa ejecit. 416
Varus Quintilius cum ſuis occiſus. 447
Vejentes & Hetruſci Romanorum hoſtes. 98
Vejorum obſidio decem annis. 140
Velabri populi. 28
Velites milites a volitando dicti. 265
Velocaſſes populi. 390
Venetorum in Roman. conjuratio. 392
Ventidius Perſas & Parthos fugat. 433
Venulejus triumvir. 351
Veragri populi. 391
Vercingetorix dux Gallorum, 401, 403, 404
Verinianus & Didymus fratres. 576
Veromandui populi. 390
Veſores Scythis bellum primus indixit. 63
Veſpaſianus in Syria imperium rapuit. 476
—— à Nerone mittitur contra Judaeos. 479
—— Nerone mortuo imperium adipiſcitur. 478
—— eo Romam profecto, Titus relinquitur ante Hieroſolym. urbem. 479
—— & Titus imperatores Urbem ingreſſi. 480
Veſpaſiani interitus. 482
Veſtae aedes corripitur incendio. 245
Veſtilianus. 496
Veſtini populi. 336
Veſuvii montis vertex abruptus. 482
Vetranio imperator. 443
Victor, filius Maximi, exſtinctus cum patre. 558
Victorinus occiſus. 519
Vienna urbs. 559
Vindalium oppidum. 318
Vindelici populi. 447
Vinnius mons. 415
Virgilii ſententia in primo Aeneid. 212
Virgines Veſtales ſtupratae. 326
Virginiae virgini ſtuprum inferre conatur Appius Claudius. 121
Virginius pater Virginiae pius parricida. 120
Viriatus Luſitanus. 291
—— ſuorum dolis interfectus. 357
Viridomari interitus. 251
Vitellius in Germania imperium arripuit. 473
Vitellii grave ſupplicium. 476
Vologeſus rex Parthorum. 492
Volſci contra Romanos. 120, 156
Volſcienſium libertini conſpirant adverſus dominos. 222, 223
Voluſenus tribunus. 392
Voluſianus Galli Hoſtiliani filius. 516
Vulcani inſula. 274
Uldin & Sarus Hunnorum & Gothorum duces. 569
Ulpianus adſeſſor Aurelii Alexan. 508
Ultio violati nominis Chriſtiani. 516
Umbri contra Rom. pugnam ineunt. 196, 197
Unum eſſe Deum nemo negat. 364
Unus ſolusque Deus omnia condidit. 459
Uſipetes populi. 446
Utica. 351
Uxama civitas. 357
Uxellodunum oppidum. 407
Uxorum Perſarum facinus. 77
Uzarae montes. 31

X.

Xanthippus Lacedaemon. rex. 238
Xerxes Dario ſuccedit. 109
— fuga ejus, & adverſa fortuna. 113, 114
— eum Artabanus occidit. 117

Z.

Zenobia Odenati uxor. 522
Zeugis civitas. 30
Zopyrion praefectus Ponti. 187
Zoroaſtres Bactrianorum rex, magicae artis repertor. 38

INDEX II.

Rerum & Locutionum quarumdam, quae in Notis continentur.

A.

Abſciſus & Abſciſſus. 139
Achillis & Pentheſileae pugna in Nummo Contorniato. 67
Actores ſcriptoresque rerum. 7
Adcumulare vitam dedecore. 127
Adminius vel Arminius Britanni regis filius. 464
Adpendere magnitudinem laudis ex magnitudine ſceleris. 344
Adverſis diis. 225
Aethici Coſmographia Oroſii Hiſtoriis poſterior. 12
Agere de gerentibus res, *ſcribere* de Hiſtoricis. 385
Agrippinae, Neronis matris, Nummus. 472
Alamanni. 518
Albini Numiſma. 502
Alexander Magnus an venenum biberit. 193
—— an legati Romanorum Babylonem ad eum miſſi fuerint 192, 193
—— Morini & Hiſpani legati ad eumdem miſerunt. 194
Alexandri Severi & Juliae Mammaeae Numiſma. 508
Allecti Nummus. 527
Amazonis & Herculis pugna in Nummis. 66
Amneſtia à Thraſybulo introducta. 136
Antalcidae pax. 152
Antonii & Cleopatrae atque Octaviae Nummi. 438
Antonini Pii Numiſma. 490
Angi & *agi* quomodo differant. 166
Aquilae raptae locus apud Suetonium a Wormio explicatus 478, 479
Arcadii & Honorii nummus. 563
Aretae, Arabum regis, nummi. 384
Ariarathis Cappadociae regis, nummus. 309
Arioviti, Gallici regis, forte nummus. 337
Arubas, qui & Arybbas & Arymbas, & frater patruelis & patruus Olympiadis dicitur. 168, 169
Aſter Olynthius, ſagittae ictu Philippum oculo privavit. 169
Aureliani Numiſma, in quo cum uxore cernitur. 521, 522
Auguſtini ſuaſu haec ſcripſit Oroſius. 3
Autariatarum & Caſſandri hiſtoria. 206

B.

Balbini & Pupieni Numiſma. 509, 510
Bibliotheca Alexandrina & Pergamena. 422
Bituiti, Arvernorum regis, nummi. 319
Britannici Nummulus. 472
Bura & Helicae aquis abſorptae. 156

C.

Caeſaris Octaviani Nummuli cum victoriae ſignis. 430
Caletes in Gallia, & eorum Nummuli. 405
Caligulae Nummus. 465
Canes ſecum deducebant Galli, ſive Celtae, in praelia. 319
Cappadociam falſo Juſtinus & Oroſius ſcribunt a Philippo Macedone ſubactam fuiſſe. 172
Caracallae & Getae Numiſma. 503
Carauſii Numiſmata. 526, 527
Carnaſium, & Carnaſium nemus, Meſſeniae pars, Oechalia quoque dicta. 45
Carnuntum. 494
Carpaſia, Cypri urbs, ejusque nummi. 45, 46
Carrae, urbisque ejus nummi. 19, 20
Caſſius Parmenſis, ultima violati Caeſaris victima. 440
Celiae ſeu Cereviſiae coctio apud Numantinos. 308
Celtae olim inter legatos ad Alexandrum Magnum. 194
Cerices, quales. 471
Circenſium Ludorum temporibus Oroſii inſania. 44
Claudii & Neronis Nummi. 470
Claudii Gothici Numiſma. 521
Cleopatrae caput in Juliae Domnae Numiſmate. 504, 505
Collata roſtris capita proſcriptorum. 345
Comii Atrebatis Nummulus. 403
Commodi Numiſma. 496
Concedere ad aliquem. 132
Concertationes inſanae. 169
Concordia invicta, diſcordia Numantinis exitio fuit. 304
Confuſio crudelis incepti. 343
Congregaſſet, pro *congregaverit.* 64
Connivere & *cohibere* confuſa in MSS. 284
Conſtantini Magni Numiſma magnificentiſſimum. 536

Cor-

INDEX II.

Conſtantis inſigne Numiſma. 542
Conſulare imperium Romae ad Decemviros translatum. 121

D.

Defecta & exſanguis Gallia. 409
Dercyllidas, Lacedaemoniorum dux. 147
Devertere & *divertere*. 412
Diadumeni Numiſma. 506
Diſciplinatus timor. 2
Dimiſſi altrinſecus montes. 41
Diocletiani & Maximiani nummi. 528, 529
Docii (Q.) Nummulus. 388
Domitiani & Titi Nummus. 480, 481
Dotatae cruore parentum & maritorum nuptiae. 96
Draptes, dux Gallicus, & ejus fortuna. 407
Duxerunt i. e. exiſtimarunt, ſe evaſiſſe. 309

E.

Eburonum, in Gallia, Nummuli. 397
Epidaurius coluber & lapis Romam devectus, ejusque rei in Nummo antiquo memoria. 198
Eſcendere murum primus. 191
Everrere univerſam familiam. 467
Eurydice, Philippi Macedonis mater, injuſte apud Juſtinum infamatur. 168
Exhalata eſt, pro efferbuit. 534

F.

Fabii Adriani notitia & Nummus. 346, 347
Fletus pro *defletus*. 166
Fiuère viri invicti, Ennianum. 217

G.

Galbae Nummus. 473
Gallieni Numiſma. 520
Getae & Caracallae Numiſma. 503
Getae & Gothi dicti. 68
Gordiani Pii Numiſma. 510, 511
Gothi etiam Getae dicti. 68

H.

Hadriani & Sabinae Numiſma. 489
Helena Adiabenorum regina, Judaicos ritus, non Chriſtianos amplexa fuit. 469
Helice & Bura aquis hauſtae. 156
Helinandi, Medii Aevi ſcriptoris, aetas. 233
Herculis & Amazonis pugna in Nummis. 66
Herodes ab Antonio Judaeorum rex conſtitutus. 434
Hiſpani legatos Babylonem ad Alexandrum Magnum miſerunt. 194
Honorii & Arcadii Nummus. 563
Hyacinthina, feſtum apud Lacedaemonios. 81

J.

Jactus ſagittarum. 65
Jactus (ultra) humani menſuram. 65
Inarimi campi. 374
Incentores civilis belli Sertorius & Marius. 347
Infletus pro *indefletus*. 165
Inhumatae ſtrages. 240
Inoffenſae pelagi viae. 56
Infaturabilis ſanguinis humani. 188
Inſcendere Capitolium. 191
Intendere virtutem ſocordiam &c. 282
Intenſio rebellis. 285
Inviolatum cunctis antea nomen Auguſti. 441
Juliae Domnae Numiſma inſigne. 505
Juliae Maeſae inſignis Nummus, in quo *μήτηρ στρατιᾶς* adpellatur. 507
Juliani & Scantillae Numiſmata. 497
Juliani Apoſtatae Nummus. 545
Julii Caeſaris Nummus Corinthi cuſus. 425

L.

Lacedaemonia. 153
Lituiti, ducis Gallici, memoria in Nummulis antiquis. 401, 402
Lugubribus indui. 125
Lunus deus ſingulari cultu in Nummo Severi. 498

M.

Macrini Numiſma. 505
Marathoniorum nummus. 108
Marci Aurelii & Lucii Veri Numismata. 491. 459
Maximiani & Diocletiani Nummi. 528, 495
Maximini Numiſma, in quo Herculi comparatur. 508, 509
Meliora vel *molliora vitalium*. 410
Metator imperii Caeſar Julius potius quam imperator. 455
Mithridatis Euergetae, Pontici an Boſporani regis, Nummus. 309
Mithridatis Eupatoris Numiſma aureum. 382
Modius (Franciſcus) à Curtii editione laudatus. 226
Momen & *momentum*. 93
Morini legatos ad Alexandrum Magnum miſerunt. 194
Moritur proviſio & *oritur contentio* opponuntur. 304

INDEX II.

N.

Neronis & Claudii Nummi. 470
Neronis, Agrippinae, Octaviae & Poppaeae nummi. 472
Nervae nummus. 485
Nicomedis, Bithyniae regis, nummus. 309
Nili fontes incogniti olim & varie quaesiti. 16
Ninnorum in Gallia, numinus. 388
Nomen Sejani in nummis Bilbilitanis erasum. 460, 461
Numeriani praeclarum Numisma maximi moduli. 524

O.

Obducere extrinsecus vallum. 398
Obsidius, vel L. Opidius. 340
Octaviae, & Antonii conjugis Nummus. 438
Octaviae, Neronis conjugis, Nummus. 472
Occhalia vel Carnasium. 45
Olenus in Achaja aquarum eluvie periit. 156
Olynthiorum numismata. 115
Olynthus, a Philippo Macedone deleta, restituta postea. 115
Omnimodis & *omnimode*. 197
Orgetorigis, Principis Galliae, nummus. 386
Oruari de aquilis legionariis. 468
Orosius Presbyter Hispanus. 1
—— scripsit, jussu Augustini. 3
—— quo tempore scripserit. 4
—— Cosmographia Acthici prior. 13
—— ejus credulitas in fabula de vestigiis curruum in littore Rubri Maris. 56, 57
—— ejus error in lectione Justini. 184, 185
—— erroris alterius absolvitur 265
—— videtur erasse in Q. Terentio Culleone cum Terentio poëta Comico confundendo. 269
—— error ejus de Helena, Adiabenorum regina. 469
—— Eutropium citat. 511
Palaephatum citat. 63
Othonis Nummi. 475, 476

P.

Pupii (Andreae) laus. 114
Parrhasii in Arcadia. 46
Parricidio poena cur a Solone non constituta. 331
Pecua & *pecora*. 173
Pentheusileae & Achillis pugna in Nummo Contorniato. 6
Pertinacis nummus singularis. 497
Pescennii Nigri Numisma singulare, 500, 501
Philippi, patris & filii, & Otaciliae Severae Nummata. 512, 514
Philippus Macedo an bis obses Thebis fuerit. 167, 168
Pluvia divina tutela de caelo Romanis contra Annibalem missa. 261
Pomesia dicta quae & Pometia. 95
Pompeji Magni & Pompejopoleos nummi. 378
Poppaeae Sabinae nummus. 472
Potiri Africae & Europae 366
Potiti Athenienses Lacedaemoni. 147
Praeruptus, κρημνώδης. 158
Praesentes miseriae. 54
Publicius clivus unde dictus. 316
Pugnare adversum Gothos missus. 257
Pupieni & Balbini Numisma. 509, 510
Pylaemenis, Paphlagoniae regis, nummus singularis. 309

Q.

Quassa vel *quassata navi mergi*. 375
Quotquot annis & *quotquot Kalendis*, pro quotannis & quot Calendis. 124

R.

Rauracorum in Gallia nummus. 387
Referri in sepulcra majorum. 186
Regio cineris. 42
Rigere & *obrigere morte miserabili*, inter frigora scilicet & nives. 338
Romani an legatos Babylonem ad Alexandrum Magnum miserint. 192, 193
Romania. 194, 585

S.

Sabinae & Hadriani Numis. 489
Santonum in Gallia nummus. 387, 388
Sardanapali monumentum ad Anchiali maenia, & in Tarsensium nummis. 47, 75
Sejani & Tiberii Nummi singulares. 460, 461
Sequanorum, in Gallia, nummus. 388
Serapeum Alexandriae & Bibliotheca ibidem. 422
Scaevus aliquis. 231
Severi Numismata. 498, 498
Sinope Amazon. 65, 66
Speculari absentiam alicujus. 153
Struere bellum. 271
—— viam mortibus. 293
Subscaevum i. e. subinfelix. 231
Subsisivum, ὑπόλειμμον. 231
Subveniret, pro *subvenerit* 64
Suessiones & Suessones. 390
Suffragia pro auxiliis, opu &c. 125, 129, 324
Sullae dictatoris nummus. 347

Sup-

INDEX II.

Supplicia, ἱκεσιαι, pro ſupplicationibus. 265
Suſpenſus meditata proditione. 94

T.

Terentius Culleo, non Comicus, triumphalem Scipionis currum ſecutus eſt. 269
Timulus muſcularum parviſſimarum volatus. 533
Theodoſii Nummus. 562
Tiberii & Sejani nummi notabiles. 460, 461
Titi & Veſpaſiani nummus. 480, 481
Titi & Domitiani numnus. 480, 481
Trajani numni. 485, 486, 487

V.

Vacare in quantum ſuffecero. 5
Vercingetorigis Nummulus. 403
Vergaſillauni Arverni, ducis Gallici, Nummulus. 403
Veri & Aurelii Numiſmata. 491, 493
Veſpaſiani & Titi Numinus. 480, 481
Viridomari Nummulus. 403
Vitellii Nummi Graeci valde rari. 477
Vovit civilibus bellis indolem ſuam Auguſtus. 419

INDEX III.

Auctorum Veterum, quae in Notis citantur, illustrantur & emendantur.

A.

Aelianus. 114
Aethicus. 11, 12, 14, 17, 20. & seqq. aliquot
Ammianus Marcellinus. 18, 27
Arnobius. 231
Antonini Itinerarium. 15
Apollodorus. 59
Apollonius Rhodius. 66
Appianus. 160, 224, 225, 241, 266, 272. 281, 282, 292, 295, 311, 317, 338, 339, 347, 351, 352, 358, 360, 371, 419, 431.
—— ejus error. 273
—— error interpretis. 280
—— emend. 373, 380
Aristophanes 134
Augustinus. 47, 50, 51, 59, 223, 277, 349. 367
Ausonius. 49

C.

Caesar 404, 407, 417, 419
Callimachus. 418
Capitolinus. 492, 506
Cicero. 78, 103, 106, 110, 111, 121, 136, 137, 154, 188, 215. 262, 290, 294, 305. 307, 310, 326, 333. 337, 347, 359, 370, 530
Claudianus. 561, 562
Columella. 294
Curtius. 102, 185
—— emend. 189, 190, 191

D.

Demosthenes emend. 169, 180
Dio Cassius. 26, 64, 347, 379, 380, 434
—— emend. 415
Diodorus Siculus. 23, 26, 37, 45, 65, 66, 76, 80, 103, 109, 110, 111, 132, 134, 139, 154, 156, 183, 185, 191, 202, 204, 205, 226, 229, 237, 192, 306
—— suppletus. 135
—— emend. 149, 153, 190, 191, 292
Dionysius Afer. 47, 290, 359, 418
Dionys. Halicarnass. 46, 95, 97, 185.

E.

Ennius. 62, 215, 217, 255
Euripides. 62, 70
Eusebius. 162
Eustathius, Homeri interpres. 374
Eutropius. 159, 178, 179 216, 217, 238, 241, 249, 251, 253, 260, 355, 386, 511
—— ejus error. 308
—— emend. 92, 324, 355, 371, 385, 522.
Ex hoc Eutropio multa, atque e Justino itidem Orosius sumsit : & ex Orosio multa adfuit Eutropio Paulus Diaconus. Eutropii nomine Epitomen belli Gallici edidit Robertus Stephanus, quod tamen est Pauli Orosii fragmentum. 390, 391

F.

Florus. 95, 221, 301, 329, 355, 371, 441
—— emend. 164, 305. 349
Frontinus. 219, 253, 357, 398

G.

Gellius. 213

H.

Hegesippus. 41
Herodotus. 100, 101, 102, 108, 112, 116, 117
Herodianus. 523
Hieronymus. 234
Hirtius. 405, 457
Homerus. 374
Horatius. 303, 325
Hyginus. 47

I.

Inscriptio antiqua. 122
Isocrates. 109, 119. 134
Justinus. 37, 38, 48, 79, 92, 105, 106, 107, 114, 124, 128, 133, 136, 149, 152, 168, 175, 183, 206. 207, 224, 229, 305
—— emend. 51, 77, 184, 185, 191
Juvenalis. 110, 139, 209, 427

L.

Lampridius. 496
Livius. 24, 149, 165, 215, 246, 252, 254, 260, 265, 267, 292, 298, 311, 349
Liviana Epitome emend. 220, 325, 327
Lucanus. 4, 69, 110, 114, 135, 238, 158, 163, 322, 343, 369, 378, 384, 416, 417, 426, 429, 431, 455
Lucianus. 108, 256
Lucretius. 93
Lycophron. 67

M.

INDEX III.

M.

Manilius. 160
Martialis. 139, 435
Mela. 11, 31
Meſſalla emend. 95

N.

Nummi antiqui Urbis quae Carrae dicebatur. 29, 30
—— qui ad Ludos circenſes ſpectant. 44
—— qui Herculis cum Amazone pugnam depingunt. 66
—— qui Achillis cum Pentheſilea pugnam exprimunt. 67
—— Tarſenſium cum Sardanapali monumento. 74, 75
—— Urbis Pometiae vel Pomeſiae. 95
—— Marathonis. 108
—— Olynthiorum. 115
—— memoriam Epidaurii colubri & lapidis Romam advecti, renovantes in Eppiae Familiae Nummo. 198
—— Pylaemenis, Ariarathis, Nicomedis, & Mithridatis Euergetae. 309
—— Bituiti, Arvernorum regis, niſi potius ad Thraciae quendam regem, de quo in fine Tomi II. Hiſt. Univ. egimus, pertinet. 319
—— Fabii Adriani, Pompeji Rufi & Sullae dictatoris. 347
—— Pompeji Magni & urbis Pompejopolis. 378
—— Mithridatis Eupatoris, regis Ponti. 382
—— Aretae Arabum regis. 384
—— Orgetorigis Galli. 386
—— Rauracorum & Santonum in Gallia, atque Arioviſti. 387, 388
—— Q. Docii, Ninnorum & Sequanorum. 396
—— Ambiorigis & Eburonum. 397
—— Litavici, ducis Gallici 402
—— Vergaſillauni, Viridomari, Vercingetorigis & Comii Atrebatis, ducum Gallicorum. 403
—— Caletum in Gallia. 405
—— Julii Caeſaris. 426
—— Caeſaris Octaviani, poſtea Auguſti. 430, 441
—— Antonii & Cleopatrae, ejusdem & Octaviae. 438, 441
—— Tiberii & Sejani. In altero horum Sejani nomen olim ſcalpro craſum fuit. 460, 465
—— Caji Caligulae. 465
—— Claudii, Agrippinae, Britannici, & Neronis. 470, 471
—— Octaviae & Poppaeae Sabinae. 471
—— Galbae. 473
—— Othonis. 476
—— Vitellii, Graeci & valde rari, ut & Latini. 477
—— Veſpaſiani & Titi. 481
—— Nervae & Trajani. 485, 486, 487
—— Hadriani & Sabinae. 489
—— Antonini Pii. 490
—— Marci Aurelii & Lucii Veri 491, 493, 495
—— Commodi. 496
—— Pertinacis, Didii Juliani, & Manliae Scantillae. 497
—— Septimii Severi. 498, 499
—— Peſcennii Nigri. 502, 511
—— Clodii Albini. 502
—— Caracallae & Getae. 503
—— Juliae Domnae. 505
—— Macrini & Diadumeniani. 505, 506
—— Juliae Maeſae. 507
—— Alexandri Severi & Mammaeae. 508
—— Maximini. 508
—— Balbini & Pupieni. 510
—— Gordiani Pii. 511
—— Maximi. 513
—— Philippi patris, filii, & Otaciliae Severae. 512, 514, 515
—— Gallieni. 520
—— Claudii Gothici. 521
—— Aureliani. 522
—— Numeriani. 524
—— Diocletiani & Maximiani. 529
—— Conſtantini Magni. 536
—— Conſtantis. 543
—— Juliani Apoſtatae. 545
—— Theodoſii. 562
—— Arcadii & Honorii. 563

O.

Obſequens emend. 325
Ovidius. 22, 72, 73, 121, 125, 139, 158, 166, 179, 316, 334

P.

Pauſanias. 45, 46, 47, 51, 58, 59, 79, 80, 82, 127, 208
Plato. 107, 108
Plautus. 72, 101
Plinius. 15, 17, 18, 31, 102, 104, 158, 192, 235, 260, 303, 339, 372, 375

INDEX III.

Plutarchus. 66, 107, 112, 116, 127, 129, 136, 142, 185, 204, 215, 219, 246, 248, 250, 272, 275, 276, 306, 307, 311, 317, 328, 329, 347, 349, 350, 372, 374, 388, 419, 424
—— emend. 151, 255, 316, 332, 340, 355
Polybius. 146, 200, 220, 235, 238, 239, 242, 248, 249, 260, 263, 270
Pomponius. 359
Procopius. 21
Propertius. 251

Q.

Quintilianus. 226, 248

S.

Salluſtius. 7, 265, 303, 322, 354, 355, 357, 359, 366
Seneca Philoſophus. 336
Seneca Tragicus. 125, 379
Silius Italicus. 239, 242, 260
Spartianus. 489, 494, 503, 504
Stephanus Byzantinus. 21, 47, 95, 115
Strabo. 45, 47, 79, 80, 81, 82, 95, 207, 208, 281, 322, 388
Suetonius. 37, 42
—— explicatus. 478, 479

T.

Tacitus. 40, 282, 463
Tatianus. 47
Tertullianus. 5, 40, 41, 59, 71, 260, 277, 364
Tibullus. 100
Thucydides. 126, 127, 128, 129
Trebellius Pollio. 521

V.

Valerius Maximus. 136, 154, 166, 213, 277, 329, 350
Varro. 311
Velleius Paterculus. 306, 307, 341
Victor. 317
Vincentius Bellovacenſis. 12, 13, 39, 101, 103, 104, 110, 121, 140, 161, 199, 233, 244, 254, 255, 257, 267, 273
Vopiſcus. 136, 524
Virgilius. 58, 59, 73, 92, 94, 96. 104, 105, 138, 141, 144, 150, 166, 211, 212, 228, 247, 249, 292, 298, 297, 322, 361, 365, 367, 375, 379, 404, 410, 434, 442, 462, 522, 535

X.

Xenophon. 101, 132, 133, 134, 153

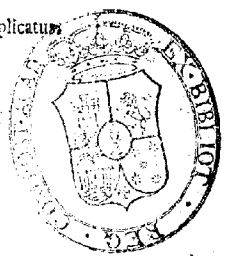

FINIS.